AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER DDR
ZENTRALINSTITUT
FÜR ALTE GESCHICHTE UND ARCHÄOLOGIE

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

BSB B. G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT
1983

MARTIANVS CAPELLA

EDIDIT

JAMES WILLIS

BSB B. G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT

1983

BIBLIOTHECAE TEVBNERIANAE

HVIVS TEMPORIS

REDACTOR: GÜNTHER CHRISTIAN HANSEN

1. Auflage

VLN 294/375/12/83 · LSV 0886

Lektor: Dr. phil. Elisabeth Schuhmann

Printed in the German Democratic Republic

Gesamtherstellung: INTERDRUCK Graphischer Großbetrieb Leipzig,

Betrieb der ausgezeichneten Qualitätsarbeit, III/18/97

Bestell-Nr. 666 135 7

DDR 119,– M

PRAEFATIO

Martianus Minneus Felix Capella quis fuerit, qua aetate vixerit, quo consilio quibusque adiumentis opus suum de Philologiae et Mercurii nuptiis scripserit, non multis disserendum aestimo, cum propediem (modo faveant siqua numina typothetarum laboribus praesint) in lucem proditura sint tria opuscula, in quibus de his ipsis rebus fusius disputabitur.[1]) ad propositum igitur sufficiet, si breviter memoravero Martianum iurisconsultum fuisse Carthaginiensem, Vandalis iam regnantibus vixisse, et fere quinquagenarium opus suum ideo composuisse, ut Martiano filio ad artium liberalium cognitionem viam quandam patrio labore muniret, auctores adhibuisse non paucos, alios quidem quos nobis tempus inviderit, alios vero quorum opera hodieque extent, inter quos mentione dignissimi sunt in grammaticis Diomedes et pseudo-Victorinus, in rhetoricis Fortunatianus et Aquila Romanus, in geographicis Plinius et Solinus, in musicis Aristides Quintilianus. verum haec raptim tetigimus, ad ea festinantes, quae rei criticae propriora sunt.

Operis Martianei fortuna ea fuit, ut primo quidem lectoribus non paucis placuisse videatur, deinde, cum tam per bella illa, quibus inter Gothos et Byzantinos diu ac misere certabatur, quam per Langobardorum in Italiam irruptionem omne litterarum atque doctrinae lumen esset extinctum, ab omnibus fere neglectus eo obscuritatis descenderit, ut ad Caroli Magni aetatem nonnisi unum exemplar pervenerit, idque ipsum, ut videbimus, et misere corruptum et amissis aliquot foliis mancum. et eis qui-

1) Vir enim praeclarissimus Iohannes Préaux, cuius morte debilitantur studia Martianea, de aetate Martiani Capellae disputationem conscripsit (ut ipse me per litteras anno 1974 edocuit), quae in opere illo immenso Aufstieg und Niedergang der römischen Welt publici iuris faciendum esset. ego quoque anno 1975, invitantibus eiusdem operis editoribus, de Martiano aliqua litteris mandavi, quibus id praecipue considerabam, quam rationem in fontibus suis adhibendis secutus esset et an miri stuporis et oscitantiae criminibus, quibus premeretur, aliquatenus exsolvi deberet. denique virgo doctissima et ipsi Philologiae comparanda Danuta Shanzer de Martiani aetate ita disseruit, ut in eandem sententiam iret, quam et ego et Préaux amplexi eramus, sed propter incredibilem operarum tarditatem nondum in lucem emiseramus. et Danutae quidem disputatio hoc anno (1981) fortasse apparebit, alterae illae ad Kalendas graecas reiectae videntur. summa vero argumentorum est neque felicitatis (§ 669) neque proconsulis (§ 999) mentionem a Vandalica aetate abhorrere, simulque cladem Romanam, ad quam spectare videntur verba *quamdiu viguit* (§ 637), alludere vel ad urbis direptionem an. 455 vel ad proelium navale a Basilisco male gestum an. 468.

dem CCL annis quid Martiani verbis acciderit, non facile est statuere. certum saltem est Fulgentio mythographo[1]) id opus vel maxime placuisse, qui sermonem Martianeum immodico suo tumore imitetur, sed qua aetate Fulgentius ille vixerit incertum manet, cum sitne idem ac Fulgentius episcopus adhuc inter doctos disceptetur. Cassiodorus vero, licet Martianum de artibus liberalibus aliqua scripsisse audivisset, inter codices illos, quos monachis Vivarii degentibus legavit, eum librum non videtur habuisse.[2])

Anno deinde 534, cum editio quaedam correctior a Securo Meliore Felice, rhetore urbis Romae, pararetur, ad manum fuere complura exemplaria, sed mendosissima; neque quatenus Felici Securo contigerit ut menda ea tolleret, scire iam possumus. suspicari licet eum orthographiam quidem ad normam quandam reduxisse, nonnullas fortasse apertas et quasi obvias corruptelas sanavisse, plures tamen intactas reliquisse. sequenti aevo, quod Merovingicum dicunt, quot lectores Martianus invenerit, vix divinare quis possit. quippe Gregorius Turonensis, qui anno 538 natus anno 594 decessit, ita de Martiano nostro loquitur, ut crederes eum inter notissimos auctores numerandum fuisse[3]); sed neque ipse Gregorius neque alii eius aetatis scriptores quicquam omnino dicunt, quod a Martiani thesauris petitum esse videatur. tamen hoc aevo irrepsisse suspicor titulos illos, quos a magistellis semibarbaris confictos in libris omnibus invenire est (§ 282 *De pronomine*; 283 *De verbo*; 284 *De adverbio*; 285 *De participio*; 286 *De coniunctionibus*; 287 *De praepositionibus*; 345 *De formis*; 346 *De differentia*; 347 *De accidenti* etc.). nam sic ratiocinor: primum quidem a Martiani ipsius manu proficisci non potuisse haec capitula; deinde, si in eis libris fuissent, quos Securus Melior adhibebat, prorsus ab eo eicienda fuisse; nam vix crediderim rhetoricae professorem, Romae Boethii et Cassiodori aetate degentem, ita stultum atque illitteratum fuisse, ut puerilia haec atque insiticia esse non agnosceret. et cum ex veterrimorum codicum consensione apertum sit in archetypo libro haec fuisse, restat ut post 534 et ante 800 primo quidem in margine scripta sint, deinde in verborum contextum irrepserint.

Sed dum de titulis disserimus, notandum est quasdam corruptelas, quas in archetypo fuisse manifestum est, non antea oriri potuisse quam titulis in verborum contextum iam receptis. sic § 362 archetypi lectio fuit: *quid de subiecto et in subiecto est quod aliud de subiecto aliud in subiecto est disciplina, nam eadem rhetoricae de subiecto est, Ciceroni in subiecto.* locum lacunosum esse statim videmus; scripsit fortasse Martianus: *de subiecto et in subiecto est, quod alii de subiecto, alii in subiecto est, ut disci-*

1) Martianus laudatur Expos. serm. ant. 45; sermonis Martiani vestigia apud Fulgentium passim reperies.

2) Cassiodori Institutiones ed. R. A. B. Mynors, Oxon. 1937, p. 130.

3) Hist. Francorum 10, 31 (p. 449 ed. Arndt).

plina (sic edidit Dickius ex libro Monacensi 14401). additur deinde titulus *Quid de subiecto et in subiecto*; mox omissis quibusdam oritur archetypi lectio: *quid de subiecto et in subiecto.* ⟨*de subiecto et in subiecto*⟩ *est quod* etc. similis error videtur fuisse in archetypo 358, ubi Dickius exhibet: *rebus sua sunt verba, quae naturalia atque etiam propria dicimus, ut lapis, lignum etc.* in vetustissimis invenimus: *quae sunt verba rebus sua sunt verba quae naturalia* etc., quae sine dubio sic orta sunt: *quae sunt verba rebus sua.* ⟨*rebus sua*⟩ *sunt verba, quae naturalia* etc. item p. 117, 5 Dickii coniectura laudanda est, *de substantia* pro *de hac* reponentis. quippe cum Martianus scripsisset: *antequam de substantia dicam* ..., additus est titulus *De substantia*; dein cum inelegans visa sit repetitio *De substantia. antequam de substantia dicam* ..., pro altera illa *substantia* positum est *hac.*

Ex orthographia quoque conicere licet Merovingica aetate potius quam mediante sexto saeculo archetypon fuisse conscriptum, nam sescentis locis invenimus *e* et *i*, *o* et *u*, *b* et *v* confusa, item *e* litteram quam protheticam dicunt, ut *estadis* pro *stadiis*, *escribitur* pro *scribitur*, item *i* litterae aphaeresin ut *Spania* pro *Hispania*, *strumentum* pro eo quod est *instrumentum*, etc. non id quidem affirmare velim, aetatis Merovingicae vel Latinitatis Gallicae propria haec fuisse, quae sciantur per omnes fere imperii Romani regiones inde a quarto saeculo passim reperiri; sed vix crediderim aut ipsum Martianum aut Securum illum Meliorem sic scripsisse.

Itaque suspicari licet ex Melioris recensione plures codices defluxisse et in scholis sequentis saeculi (quamdiu scholae supererant) adhibitos esse, quorum tamen unus tantummodo in Caroli Magni aetatem duraverit; quod docent cum communes omnium nostrorum errores, tum praecipue lacunae duae, in quinto videlicet libro § 522 et sub fine octavi § 887. quali vero manu conscriptus fuerit liber archetypus, non is sum, qui vel divinare, nedum alios docere, audeam. haec tamen statui posse opinor: litteram *a* antiquiore forma exaratam esse, quae cum *u* vel cum *ci* confundi facile posset, ut docent huius modi errores in libris: p. 238, 4 *reaproquo* pro *reciproco*; 239, 19 *ampleatur* pro *amplectitur*; 242, 9 *godatiae* pro *galatiae*; 244, 12 *suaressit* pro *succrescit*; 253, 7 *tertici* pro *tertia*; 254, 18 *dictas* pro *datas*; 321, 1 *collecta* pro *collata*; 321, 2 *subalior* pro *subtilior*; 328, 21 *litteris* pro *lateris*; particulam *ut* compendio *ū* scriptam fuisse; *quoniam* aliquando *quō* notatum; *enim* eo compendio, quod H maiusculae simile est. sed tamen hoc lacunoso codice quasi ad immortalitatem commendatus, quanto favore ab hominibus medii (quod dicunt) aevi Martianus noster exceptus sit, non necesse est pluribus edocere, cum attestentur libri manu scripti plus ducenti quadraginta[1]) et commentarii plures, quorum mentione dignissimi sunt ei, quos Iohannes Scottus, Mar-

1) Libros manuscriptos 244 enumerat Claudius Leonardi, I codici di Marziano Capella, Aevum 33, 443–489; 34, 1–99; 35, 410–524, quo catalogo nihil usquam utilius reperient harum rerum studiosi.

tinus Laudunensis, Remigius Autissodorensis conscripsere.[1]) neque sane id mirum fuit, nam in uno Martiani opere tractabantur omnes disciplinae, quae ad instruendos pueros ea aetate maxime idoneae putabantur. fusius certe atque doctius de grammatica Priscianus, de rhetorica Quintilianus, de arithmetica et de musica Boethius scripserant, sed omnium artium liberalium enchiridion alibi frustra quaereres quam apud Martianum. neque dubium potest esse allegoricum scribendi genus, quod nunc fere obsolevit, illius aetatis auribus magnopere placuisse.

Sed ut gaudendum est Martiani opus ad aevum Carolingicum utcumque pervenisse, sic cum dolore agnoscendum est misere corrupta eius verba transmissa esse, quod cum ex ipsius operis verbis, tum praecipue ex collatione Martiani cum auctoribus eius elucet. possis enim exempli causa hos versus inspicere, qui in totius operis fine positi sunt (consensum sequor librorum antiquissimorum):

Habes sanile Martiane fabulam
miscillo lusit quam lucernis flamine
satora pelasgos dum docere nititur
artes cagris vix amicas atticis.
sic in novena decidit volumina,
haec quippe loquax docta indoctis aggerans
fandis tacenda farcinat, immiscuit
musas deosque disciplinas cyclicas
garrire agresti cruda finxit placmatae,

et cetera non minus obscura atque corrupta. ut ingenue fatear, lector, neque ego neque alius quisquam, qui Martianum edendum susceperit, ex his versibus vel sensum vel syntaxin ullam concinnare potuit.

Iam vide quanta et qualia infortunia Felici nostro acciderint in eis locis, ubi auctorem eius iam nunc extantem habemus.

Aquila Romanus de figuris 15, p. 26, 20 Halm: *diasyrmos, elevatio vel irrisio; ea figura est, qua ludentes quae dicuntur ab adversario dissolvimus.*
Mart. Cap. 525: *diasyrmos est elevatio vel impressio; in hac figura laudantes quae dicuntur* ... etc.

Aquila Romanus p. 27, 30: *sed hic ambitus constat ex membris* ...
Mart. Cap. 527: *quae multis* (lege: *qui ambitus*) *constat ex membris* ...

Aquila Romanus p. 36, 6: ... *Atellam praesidio communient, Nuceram Cumas multitudine suorum occupabunt.*
Mart. Cap. 536: ... *Tadelam praesidio communient, Numeriam cum hac multitudine suorum obtinebunt.*

Aquila Romanus p. 37, 1: *si dicas 'M. Cato ille'* ...
Mart. Cap. 537: *si dicas antole* ...

Item si Pliniana Martianeis conferas, similia reperies: Plin. 3, 43 *Praetoriae Augustae*: Mart. Cap. 639 *Praetoribus Augustae*; Plin. 3, 80 *Metina*: Mart. Cap. 643 *Mid-*

1) Iohannis annotationes edidit C. E. Lutz, Cambr. Mass. 1939; eadem et Remigii glossas edidit Leidae 1962–1965.

ma; Plin. 3, 83 *Aegilion*: Mart. Cap. 644 *Elegion*; Plin. 3, 92 *a Camarina*: Mart. Cap. 648 *ac marina*; Plin. 3, 94 *Euonymos*: Mart. Cap. 648 *donymus*; Plin. 3, 95 *Hactenus de primo Europae sinu. a Locris Italiae frons incipit Magna Graecia appellata, in tres sinus recedens Ausonii maris, quoniam Ausones tenuere primi. patet LXXXXVI, ut auctor est Varro.* : Mart. Cap. 649 *Hic primus Europae sinus Ausonii maris patet LXXXXVI milibus quique tress inus habet.*

Non obtundam diutius, ne nimium fatigere, lector, praesertim cum de hac re et satis fuse disseruerim De Mart. Cap. emendando pp. 1–4 et certiorem te facere possit unaquaeque Martiani pagina. illud saltem animo teneas velim, libros omnes Martiani manuscriptos, qui nunc extent, ex uno exemplari profluxisse, septimo fortasse saeculo exarato et erroribus plurimis eisque foedissimis referto. itaque, si quis methodo, quam vulgo Lachmannianam dicimus, obtemperare vult, omnes eo nervos intendet, ut archetypi illius lectiones revocet et quasi constituat. en quam breviter dicitur, quod nisi maximis laboribus confici non potest! nam primo quidem omnes libros inspicere humanae vitae brevitas vetat; deinde, quod vel gravius priore est, in libris tantum non omnibus, ubicunque monachis legentibus verba non sana videbantur, archetypicarum lectionum vestigia sedulo deleta sunt, ut ex codicibus Martianeis quasi ducentis quinquaginta vix sex septemve supersint, quibus tuto te confidere audeas. et qui sint illi codices, partim quidem mihi contigit ut invenirem, partim vir doctissimus atque humanissimus Iohannes Préaux mihi benigne monstravit. et hic quidem ad eam causam venimus, qua necesse factum sit, ut nova Martiani editio pararetur. quippe Adolfus Dick, vir haud pedestri doctrina praeditus, ingenii acumine minime destitutus, neque ab ullo editoris officio propter laborem deterritus, una re impeditus est, quo minus Martianum suum omnino emaculatum atque detersum in lucem emitteret: quippe nimium fidebat codicibus interpolatis, qui multis locis lectiones prima fronte speciosas offerunt, neque intelligebat, quam late apud Martiani libros ille mos repsisset, ut scribae, si quid non intelligerent, statim pro captu refingerent. ita factum est, ut ex omnibus eis libris, quos Dickius adhibuit, sinceri essent nonnisi Reichenauensis et Bambergensis, quos iam ante contulerat Eyssenhardtius, cum contra illi, quos duces Dickius praecipue sequebatur, omnium mendacissimi iudicandi sint. quae res ut melius teneatur, exempla apponam, unde satis eluceat, quam lubrica sit eorum librorum fides. possim in hoc loco tractando multus esse, sed sufficiet unus liber sextus, ubi ex Plinii testimonio satis convincetur librariorum mendacitas.

1. § 630 . . . *quae quidem* (i. e. Baetica) *habet iuridicos conventus quattuor: Gaditanum, Cordubensem, Astigitanum, Hispalensem* . . .] sic Dickius rectissime ex Plinio (3, 7), cuius verba sunt: *iuridici conventus ei quattuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis.* in omnibus Martiani libris desiderantur nomina *Astigitanum Hispalensem*; item in omnibus a Dickio adhibitis praeter $R^1 B^1 M$ numerus *quattuor* aut omissus aut in *duo*(*s*) mutatus est.

2. § 635 . . . *cuius* (i. e. Rhodani) ***ora diversis nominibus appellata; nam Hispaniense unum, alterum Metapinum***] Plinius (3, 33) habet: ***ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum.*** ex libris Dickianis $\mathbf{R}^1\mathbf{B}^1$ habent *alterum etapinum,* ceteri *alterum alpinum.*

3. § 643 . . . *tres Stoechades, quarum haec sunt nomina singularum*: *Prote, Mese* ⟨*quae et*⟩ *Pomponiana, tertia Hypaea*] Plinius (3, 79) habet: *nomina singulis Prote, Mese, quae et Pomponiana vocatur, tertia Hypaea.* Reichenauensis testimonio putredine corrupti hoc loco caremus, nisi quod in margine legi potest *secunda*, ut id saltem scias, *secunda* non fuisse in primaria scriptura; Bambergensis habet *prote mes**** pomponiana*; ceteri absurdo mendacio *prima temisto, secunda pomponiana.*

4. § 650 *Hydruntum urbem*] *Hydruntum* Plinius 3, 100, *sdruntum* **R** una littera perperam mutata (cf. *spanis* pro *ipanis*, i. e. *Hypanis* p. 234, 17); quod cum manifeste corruptum esset, urbem veteribus ignotam *Foruntum* sibi fabricavere librarii, ut in ceteris codicibus nunc legitur.

5. § 653 *in ora autem portus cui nomen Scironia saxa* . . .] Plinius (4, 23) sic: *in ora autem portus Schoenos, oppida Sidous, Cremmyon, Scironia saxa* . . . $\mathbf{R}^1\mathbf{B}^1$ habent *cui nos* ubi ceteri a Dickio adhibiti habent *cui nomen*; sed *cui nos* respondet Pliniano *Schoenos*, ut iam Salmasius vidit anno 1629.

6. § 659 *praeterea Aeria*] bene sic Dick collato Plinii loco (4, 58); *praeteria* $\mathbf{B}^1\mathbf{M}$ (Reichenauensis testimonio caremus), quod ex *praeterea aeria* facile potuit oriri; *praeterea* ceteri, cum orthographiam correxisse sibi visi essent. potest sane fieri, ut recte praetulerim *Creta Aeria* pro *praeteria*, sed sic quoque reperies verae lectionis vestigia in recentioribus sedulo deleta esse.

7. § 661 *quartus vero e magnis Europae sinus ab Hellesponto incipiens Maeotis ostio terminatur*] eadem ad verbum habet Plinius (4, 75), unde Dickius veram restituit lectionem; sed Reichenauensis solus ex Dickianis habet *quartus vero e magnus*, ibi quoque deleta a correctore vocula *e*, ceteri *quartus vero magnus*, cum egregie se locum correxisse putarent.

8. § 670 *mox alia distinctio: Libyphoenices appellantur, qui Byzacium incolunt* . . .] sic Dickius rectissime, $\mathbf{R}^1\mathbf{B}^1$ vestigiis insistens; ceteri habent *mox alia distinctio Libyae: Phoenices appellantur, qui Byzantium incolunt.* Pliniana sunt (5, 24): *mox Africae ipsius alia distinctio: Libyphoenices vocantur, qui Byzacium incolunt.*

9. § 701 *haec* (sc. urbs Babylon) *nunc ad solitudinem rediit exhausta vicinitate Seleuciae*] sic Petersen egregie ex Plinio (6, 122: *ad solitudinem rediit exhausta vicinitate Seleuciae*), Reich. et Bamb. secutus, ubi legitur prima manu *exhaustate seleuciae*, quod manifeste ex *exhausta vicinitate seleuciae* ortum est. sed ceteri habent *exhaustae seleuciae*, unde Grotius *exhausta a Seleucia* satis misere coniciebat.

Non obtundam diutius, lector, nam (si magni Scaligeri verbis uti licet) oportet te bestiam, non hominem esse, si non capis. luce meridiana enim clarius est multa in archetypo perperam scripta fuisse, quae $\mathbf{R}^1\mathbf{B}^1$ fideliter repraesentent, cum in ceteris a Dickio adhibitis lectiones inveniamus a librariis confictas, dum se pristina Martiani verba restituere arbitrantur. non novum hoc vel inauditum affirmo, nam plus centum abhinc annis vir acutissimi ingenii Fr. Iul. Petersen de libris **RB** haec scripsit: „Quicquid in alterutro codice ab emendatore scriptum alterius codicis primae scripturae testimonio non confirmatur, id omni re diligenter considerata tale esse repperi, ut aut ab hominibus linguae Latinae mediocriter peritis et rerum, de quibus Capella disputat, non omnino ignaris inveniri potuerit, aut pravitas eius haud difficulter coarguatur. Itaque sine

ulla dubitatione sic statuo, emendatores illos integrioribus exemplaribus usos non esse, quam sunt praestantissima eorum, quibus hodie quoque uti possumus."

Et hanc quidem sententiam licet veram esse agnosceret Dickius, quippe qui lectiones fere nullas sola **B²** vel **R²** fide acciperet, non tamen intellexisse visus est, id quod Petersenius de **R² B²** dixisset, de ceteris libris aeque verum esse; indeque factum est, ut, cum in Bernensi 56b et Leidensi 36 multas lectiones invenisset, quae in locis difficilioribus sententiam aliquam et syntaxin offerre viderentur, oblatos sibi crederet testes idoneos et fide dignos, archetypicae veritatis vestigia servantes. sed in hac re deceptus est vir de Martiano benemerentissimus, nam aeque commenticia erant, quae in Bern. et Leid. primo aspectu arridebant, atque ea, quae in Reichenauensem et Bambergensem emendatrix manus induxerat. et ut illorum codicum indolem probe noscas, haec affero documenta.

1. § 360 *per contrarium verba dicuntur, quando contra quod dicimus accipiuntur . . .*] *contra quod* Bern. Leid., *contra quam* ceteri Dickiani et omnes quos ego inspexerim. locutio *contra quam* (ad analogiam eius quod est *aliter quam* formata) plus viginti locis in Thes. Ling. Lat. notatis defenditur et Martiani ipsius exemplo confirmatur p. 196, 3 *contra quam praetor iusserit.*

2. § 386a (p. 182, 22 – 183, 7 Dick) habent inter alios Bern. Leid.; totum locum insiticium esse monstravi D. M. C. E. p. 32.

3. § 388 titulum *DE NOMINE. DE PERIHERMENIIS* addunt Bern. Leid. graecitate monastica.

4. § 396 *quod igitur indefinite dicimus, necessario particulariter accipimus, non necessario generaliter universaliterque . . .*] sic Leid., vocem *generaliter* et in Bern. olim fuisse ex rasurae magnitudine apparet; lectio genuina est *universaliterque* (vel *-quae*), quam suo Marte mutaverunt librarii, cum viderent nihil esse, quo referretur particula enclitica *-que*. quibus tamen homuncionibus illud infeliciter accidit, ut vocem adinvenirent nusquam alibi in dialecticis a Martiano adhibitam.

5. § 416 *potest et sic proponi . . .*] sic Bern. Leid., ceteri ad unum *potest et sic proponere,* quod vix recte se habere potest, nisi forte ita interpretere, ut *potest* sit *possibile est.* Bentleius igitur corrigebat *potes et sic proponere.* minus quidem eleganter emendavere, qui Leid. et Bern. exaraverunt, sed aeque per coniecturam.

6. § 465 *quarta de scripto quaestio est, quae dicitur syllogismus . . .*] hoc loco recte sensit Dickius Bern. et Leid. mentiri, qui, cum in archetypo videatur fuisse non *de scripto* sed *descriptio,* turpi commento posuere *descriptionalis,* quod epitheton neque ullum sensum habet neque usquam a Martiano adhibetur.

7. § 472 *ductum subtilem servatum testatur prima Philippica, quae mira subtilitate dominatum Antonii latenter insimulat, ut omnia dicens nihil aspere dixisse videatur*] epitheton *subtilem* in solis Bern. Leid. invenies, a ceteris omissum. hic quoque stulte mendaces illi scribae fuere; nam de ductu omnino servando agitur, non de uno aliquo ductus genere.

8. § 507 *ordinis videlicet commutatione*] sic Bern. manifesta fraude, cum satis apertum sit archetypum habuisse *ordine videlicet commutatio*; sic enim **R¹B¹**, cum alii feliciore coniectura habeant *ordine videlicet commutato.*

9. § 641 *in Campaniae amoenis antiquitus nemora . . .*] quam misere mutila haec verba sint iam docui D. M. C. E. p. 51 – 53, quo loco (quae fuit oblivio mea) non adieci iam Salmasium emendavisse *hinc Campaniae.* sed tamen ista nemora confin-

xit librariorum vana mendacitas, nam *nemora* habent Bern. et Leid. (hic quidem secunda manu, cum primitus scriptum esset *nemora numera*), ceteri fere *numera*, quae lectio, cum omni careat sensu, nisi ex archetypi errore provenire non potest.

10. § 736–737 *bis terni sexis faciunt . . . utraque faciunt LXXII . . . sexies LXXII faciunt CCCCXXXII . . . novies LXXII faciunt DCXLVIII, similiter duodecies faciunt DCCCLXIIII*] his quinque locis Dickius *faciunt* legit, semel (p. 266, 7) ex coniectura, quater Bern. et Leid. secutus, cum ceteri habeant *facit*. numerum singularem in eiusmodi locutionibus inveniri iampridem docuit vir clarissimus Löfstedt Syntacticorum cap. 1, sed constructio insolita librariis emendandi pruritum incussit.

11. p. 272, 4 *ter bina sex sunt*] numerale aptoton *sexis* adhibet Martianus p. 265, 18 et 283, 8, ubi omnium librorum auctoritate fulcitur. hic tamen et paulo infra (v. 6) invenimus *sexis* vel *sexsis* vel *sexhis* in melioribus, cum Bern. et Leid. habeant v. 4 *sex sunt*, v. 6 *sex* pro archetypi lectione *sexis*. hic quoque dolo malo mutata videtur lectio omnino sana.

Satis, ut opinor, ostendi libris Bernensi et Leidensi aut nihil fidei habendum, quoties lectionem speciosam offerunt, ceteris manifeste errantibus. illud vero memoria tenendum est, non istos tantummodo libros, licet in mentiendo primatum teneant, sed etiam maiorem codicum partem eiusmodi fictionibus inquinatos esse, ut paene dici possit fidelissimos verborum testes eos libros esse, qui apertis erroribus maxime scateant, quippe quibus nulla emendaturientis scioli admota sit manus.

Sed ut te demum certiorem faciam, patientissime lector, quibus subsidiis ad Martianum emendandum accesserim, codices, quibus usus sum, hi sunt.

R 1. Reichenauensis 73 noni saeculi, nunc Caroliruhae asservatus, cui numerum 73 assignavit Leonardius in catalogo supra laudato p. 56. librum hunc, quamvis primum ab Eyssenhardtio, deinde a viro laboriosissimo Dickio collatum, accurate denuo evolvi, unde mihi contigit, ut non paucas lectiones enotare possem, quae vel Dickii diligentiam subterfugerant. confitendum est tamen multa ab eo notata esse, quae in imagine photographica dispicere omnino nequiverim, ut verear ne liber praeclarissimus, putredine qua carpitur in dies grassante, aliquanto difficilior lectu nunc sit, quam abhinc octoginta annis fuit. hunc librum siglo **R** notavi, quo usi sunt priores editores.

B 2. Bambergensis, Msc. class. 39, saeculo nono exeunte conscriptus, quem et ipsum adhibuere Eyss. et Dick., a Leonardio numero 8 notatus. in hoc libro prior quidem scriptura magnae auctoritatis est, posterior vero, quae immiti cultelli usu inducta est, nihil nisi inania mendacia continet. littera **B** hunc librum insignivi, sicut priores fecerunt.

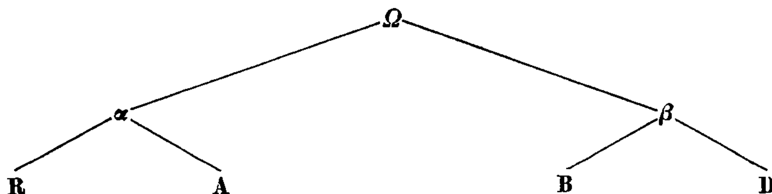
D 3. Parisinus 8670, nono conscriptus saeculo, 161 in Leonardii catalogo, quem vir clarissimus I. Préaux omnium librorum Martianeorum optimum existimat, ego vero a viro doctissimo atque humanissimo ita dissentio, ut huic Parisino neque plus neque minus auctoritatis attribuam quam Reichenauensi, sed eorum consensu archetypi lectionem repraesentari opiner. ex apparatu meo critico facile dispicies, quam saepe primariae lectiones

in **B** et **D** concinant, ut videantur ex communi fonte profluxisse, Reichenauensis tamen et Harleianus, de quo mox disputaturus sum, aliunde traxisse originem putandi sint. littera **D** hunc librum designavi.

4. Parisinus 8671, Leonardio 162, item noni saeculi, multis veritatis **M**
vestigiis insignis, ita tamen ut emendaturientis monachi ingenium aliquando sapiat. huic codici in apparatu meo siglum **M** dedi.

5. Harleianus 2685, et ipse noni saeculi, Leonardio 101. hunc librum **A**
aeque ac **DM** neglexerunt editores, magni faciendum esse agnovit **Préaux.** inter hunc librum et Reichenauensem tam arcta intercedit cognatio, ut primo quidem crediderim eum ex Reich. descriptum fuisse; quae tamen opinio falsa omnino erat, cum nonnulla hic recte exhibeat, quae in Reich. vel corrupta videntur vel manca, ut p. 270, 18 et 378, 6. Harleianum librum siglo **A** notavi.

Codicum stemmatibus non is sum qui magnopere delecter; sed si libros **ABDR** ita exhiberi oporteret, ut in stemmate fieri solet, sic possem depingere:

Et hi quidem quinque libri **ABDMR** primam mihi constituunt familiam. deinde multum impari auctoritate sequuntur:

6. Parisinus 8669, Leonardio 160, saeculi noni, liber lectionibus emen- **C**
titis ita refertus, ut aliquando tamen pristinae veritatis vestigia servare videatur. littera **C** insignivi.

7. Vesontionensis, Bibliothecae Municipalis 594, Leonardio 20, liber et **E**
ipse noni saeculi. paullo inferiorem hunc iudico Parisino 8669, non tamen negligendum: littera **E** in apparatu notavi. imagines huius libri photographicae, quibus usus sum, tam foedae et obscurae erant, ut, cum in eis diu laboravissem, Appii Claudii illius, si minus consilio, at caecitate simillimus fierem.

8. Bodleianus Laudensis lat. 118, noni item saeculi, Leonardio 144. sub **F**
siglo **F** mihi laudatur in apparatu.

9. Vossianus Leidensis vel Lugduno-Batavensis lat. F. 48, Leonardio **V**
89, anno c. 850 exaratus, quem **V** nominavi.

Hi quattuor libri alteram faciunt familiam, cuius lectionibus facile carere possemus, nisi Martianum legentibus curae esset cognoscere quomodo quibusque velut gradibus verborum memoria correcturientum studio pessumdata sit.

Sequitur familia tertia, quae, ut ingenue fatear, non familia est sed potius tres codices ea tantum similitudine coniuncti, quod a prioribus duabus familiis saepius devagantur. sunt autem hi:

G 10. Bruxellensis, Bibl. reg. 9565–9566, Leonardio 26, liber mediante nono saeculo grandibus litteris magnifice scriptus, id quod senescentibus oculis pergratum fuit, sed multas lectiones habens, quae divinantis ingenio accepta referenda sunt; inter quas elucent non trivialis ingenii commenta, ut p. 33, 10 *Dione* pro *decore*, quae coniectura quingentis post annis adulescenti Hugoni Grotio in mentem ventura erat. littera **G** in apparatu meo notavi.

L 11. Leidensis 87, Leonardio 83, noni saeculi, iam a Dickio adhibitus, a quo eadem littera **L** insignitus est, liber inter sinceros et mendaces ita dubie libratus, ut nescias, horumne optimus an illorum pessimus aestimandus sit.

P 12. Petropolitanus vel Leninopolitanus, Leonardio 92, saeculi decimi, a nota illa abbatia Corbiensi oriundus et in regno Franciae usque ad octavi decimi saeculi finem asservatus, quo tempore a quodam litterarum amatore Petro Dubrowsky in urbem Petropolin, quam nunc Leningrad nominant, deportatus est. hunc quidem scholarum Corbiensium fama potius quam ipsius meritis commotus adscivi.

Voluissem certe et alios libros adhibere, praesertim duos Vaticanos Reg. lat. 251 et 309, quos tamen ut mihi photographica ope inspiciendos commodarent, a bibliothecariis, nescio quo casu, non impetravi; sed aliquando imponendus erat finis ei operi, quod iuvenis susceperam, senex adhuc renovatis semper curis agitabam. simul sic mecum cogitabam, cum tot codices iam adhibuissem, quot archetypi lectionem stabilire possent, stultissimae iactantiae esse plures addere, unde apparatum quidem criticum maiore falsarum lectionum acervo onerare possem, verborum vero tenorem saniorem reddere nequirem. in his vero codicibus adhibendis eam secutus sum rationem, ut librorum **ABDMR** consensu archetypi lectionem repraesentari putarem, his vero inter se dissentientibus, **RBD** consensui maximam tribuerem auctoritatem. verum cum **RA** contra **BD** consentientes inveneram, nullo modo posse diiudicari putabam, utra familia archetypi lectionem fidelius referret.

In codicum vero lectionibus enarrandis novam quandam consuetudinem secutus sum. nam si apparatum criticum positiva (quam dicunt) ratione instruxissem, permulta scribenda erant huius generis:

voluptas **ABDMRCEF²VGLP** voluntas **F¹**,

quod taedii plenum fuisset; contra, si negativa ratione usus essem, necesse fuisset scribere (p. 10, 18):

parnasio **A²BD²MCEFVGL**, *deest* **R**,

ut scires *parr(h)asio* in $\mathbf{A^1 D^1}$ fuisse. malui igitur Daedali consilio inter utrumque volare, ut neque operose enuntiarem res sua natura apertas, neque brevitatis studio lectorem cogerem, cum rem in digitos calculumque distribuisset (ut cum Martiano meo loquar), tum demum ad rei scientiam pervenire. itaque, siquando maior pars testium a verbis in contextum receptis dissentiebat, apparatui meo positivam dedi formam, alias negativa ratione contentus essem. sic p. 14, 14, ubi *quo* est in verborum contextu, scripsi in apparatu:

quo $\mathbf{A^2B^2M^2R^2C^2F^2L}$ quod $\mathbf{B^1DM^1R^1C^1EF^1VG}$ que **P** (*deest* $\mathbf{A^1}$),

sed eodem versu ad vocem *benignus* satis habui notare:

benigno $\mathbf{M^2R^2}$,

unde facile colligas $\mathbf{A^2BDM^1R^1CEFVGLP}$ habere *benignus*.

Ceterum explicandum est, cuiusmodi lectionum varietates tacitus praeterierim. et primum quidem verborum distinctionem neglexi, cum in vetustioribus libris verba omnino non dividantur; deinde verborum formas assimilatas vel non assimilatas semper tacui; scripsi enim (exempli gratia) *admiror*, cum in libris et *admiror* at *ammiror* inveniantur. quod ad alia composita attinet, librorum orthographia neglecta scripsi *accipio*, *affero*, *aggero*, *allicio*, *admitto*, *annuo*, *appeto*, *arripio*, *assero*, *attineo*, *collido*, *committo*, *compello*, *corripio*, *effero*, *illicio*, *immitto*, *impingo*, *irrumpo* et similia. quippe in eiusmodi rebus diversorum scribarum, non ipsius auctoris, consuetudo illustratur.

In singulis vero litteris haec praemonenda sunt. *ae* et *e* confusa non notavi, nisi in perpaucis locis, ubi aliud quoddam significabatur, ut § 393 *declarativae* et *declarative*. item *f* pro *ph*, ut *foebus*, tacui, licet *ph* pro *f* (e. g. *phoedus*), utpote multo rarius repertum, notaverim. litteram *h* omissam vel falso additam item tacitus praeterii, nisi forte alia prorsus vox efficeretur, ut *hortus*, *hora* pro *ortus*, *ora*. idem feci in consonantibus aspiratis *ch*, *ph*, *th*; neque enim annotanda duxi *teathrum*, *phytagoras*, *archadia*, *achademia*. in eis vero vocibus, ubi aspirata littera aspiratam sequitur, ut *autochthon*, *ichthyophagi*, tacite scripsi *autocthon*, *icthyophagi* etc., cum et doctissimis viris ea scribendi ratio placuerit et meliorum librorum auctoritate stabiliatur. orthographiam monasticam in vocibus *Affrica*, *Bachus*, *diffinitio*, *occeanus* notatu indignam iudicavi, praesertim cum talis scribendi ratio nisi in deterrimis non inveniatur. litteras *i* et *y* confusas item neglexi, ut *pamfilia*, *lidia*, *phylosophia*, nisi uno alterove loco, ubi aliud significabatur, ut *aditis* et *adytis*.

His exceptis omnes librorum a me adhibitorum lectiones me enotavisse arbitror; nam singulares, quas dicunt, lectiones eliminare non eius puto, qui rerum veritatem vel invenire vel tradere studeat, de qua re disserui in libro quem de re critica scripsi p. 36 sqq. ut erroribus careret apparatus criticus, sedulo equidem laboravi, sed vicena milia locorum inspicere et

in unoquoque duodenorum codicum lectiones enotare neque tamen ulla in re titubare, humanas vires opinor excedere. sed non adeo rerum imperitus sum, ut vel minimum in maximo opere errorem apud eos veniam impetraturum sperem, quibus propositum erit non quid fecerit quis, sed quid male fecerit, intueri.

Sed nunc dimittendus es, lector, ut Martianum legas non quidem omnino nitidum et emaculatum – id enim in verborum memoria tam inquinata non licet – sed incongruis saltem pannis exutum, quos barbari aevi mendacitas assuit. quodsi hic illic tibi videbor Martiani vulneribus eiusmodi medicinam, quae malum excedat, adhibuisse, id non malitiae meae, sed imperitiae tribuas velim. vale.

Apud Antipodas a. MCMLXXXI James Willis

Sane inhumanus sim, nisi diserte fatear (idque latine, non oratorie) quantum in hoc opere conficiendo debuerim viro doctissimo G. Chr. Hansen, Bibliothecae Teubnerianae redactori, qui singulari harum rerum peritia necnon lynceo fere oculorum acumine multos errores sustulit, multa inconstanter enotata in unum tenorem revocavit, nihil denique infectum reliquit quominus nova haec editio virorum doctorum exspectationibus respondeat.

BIBLIOGRAPHIAE

PARS PRIMA

qua continentur, annorum serie digesti, libri vel opuscula quibus disputatur vel unde Martianus materiem suam hauserit, vel quem locum in historia scientiae et litterarum antiquarum teneat

Fabricius, J. A., Bibliotheca Latina mediae et infimae aetatis, Hamburgiae 1734–1736

Delambre, J. B. J., Histoire de l'astronomie ancienne, 2 tom. Paris 1817; denuo impressa New York 1965 [de Martiano ipso 1, 310–313; de orbis mensuratione Eratosthenica 1, 89–91 et 220–222]

Mueller, K. O., Die Etrusker, Breslau 1828 [II² 134 A. 18b de Martiano lib. 1, § 46]

Krahner, L. H., De M. Varrone ex Marciana satura supplendo, Progr. Friedland 1846

Deecke, W., Etruskische Forschungen, Stuttgart 1875–1884 [t. IV 'Das Templum von Piacenza' 19–20 de Mart. Cap. § 55]

Holzer, E., Varroniana. Progr. des Gymn. Ulm 1890 [de §§ 922–929 ex Varrone desumptis]

Bunbury, E. H., A History of Ancient Geography, ed. 2, London 1893 [denuo impressum N. Y. 1959]

Tannery, P., Recherches sur l'histoire de l'astronomie ancienne, Paris 1893

Weyman, C., de Martiano Apulei imitatore disputavit Sitzungsb. der Akad. München 1893, 374ss.

Monceaux, P., Les Africains: étude sur la littérature latine d'Afrique, Paris 1894

Agahd, R., de Labeone Martiani fonte disputavit Jahrbücher für Philologie Suppl. 24, 1898, 121

Detlefsen, D., Die geographischen Bücher der nat. hist. des C. Plinius Secundus (Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie, Heft 9), Berlin 1904

Wissowa, G., de Nigidio Martiani fonte disputavit Gesammelte Abhandlungen, 1904, 125s.

Beazley, C. R., The Dawn of Modern Geography, 3 vol., London 1897–1906

Dreyer, J. L. E., History of Planetary Systems from Thales to Kepler, Cambridge 1906; denuo impressum titulo novo 'A History of Astronomy from Thales to Kepler', N. Y. 1953 [de Martiani astronomia p. 127]

Schmidt, M. C. P., Zur Entstehung und Terminologie der elementaren Mathematik, Leipzig 1906

Thulin, C., Die Götter des Martianus Capella und die Bronzeleber von Piacenza, Gießen 1906 [cf. F. J. Boll, Berl. philol. Wochenschrift 1908, 1372ss.]

Mori, A., La misurazione eratostenica del grado ed altre notizie geografiche della 'Geometria' di Marciano Capella, Rivista geografica Italiana 18, 1911, 177–191; 382–391; 584–600

Fischer, B., De Augustini disciplinarum libro qui est de dialectica, Jena 1912

Reeh, R., De Varrone et Suetonio quaestiones Ausonianae, Halle 1916 [de §§ 922–929 ex Varrone desumptis] [v. etiam P. Wessner, Berl. philol. Wochenschrift 1917, 67–74]

Heath, T. L., A History of Greek Mathematics, 2 vol., Oxford 1921
Barwick, K., Remmius Palaemon und die römische Ars grammatica (Philologus Suppl.-Bd. XV 2), Leipzig 1922 [de Martiano p. 20s.; 45 n. 2; 46s.; 50; 71; 75 n. 1; 216; 232ss.; 242]
Dornseiff, F., Das Alphabet in Mystik und Magie, Leipzig – Berlin 1925 [p. 45ss. de precatione tacita Philologiae § 203]
Heiberg, J. L., Geschichte der Mathematik und Naturwissenschaften im Altertum, München 1925
Honigmann, E., Die sieben Klimata und die πόλεις ἐπίσημοι, Heidelberg 1929
Duckett, E. S., Latin Writers of the Fifth Century, New York 1930
Boyancé, P., Les deux démons personnels dans l'antiquité grecque et latine, Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes 9, 1935, 189 – 202 [de Mart. Cap. p. 192 n. 2]
–, Une allusion à l'œuf orphique, Mélanges d'archéologie et d'histoire 52, 1935, 95 – 112
Columba, G. M., La questione Soliniana, Ricerche storiche, Palermo 1935, I 171 – 352
Dahlmann, H., M. Terentius Varro, Pauly-Wissowa RE Suppl. VI, Stuttgart 1935 [col. 1255 – 1259 de Disciplinarum libris et de Martiano eorum compilatore]
Boyancé, P., Etudes sur le Songe de Scipion, Bordeaux – Paris 1936 [de Martiano pp. 187 et 206 – 213]
Fischer, H. W., Untersuchungen über die Quellen der Rhetorik des Martianus Capella, Diss. Breslau 1936
Lewy, H., Chaldaean Oracles and Theurgy. Mysticism, Magic and Platonism in the Later Roman Empire (Recherches d'archéologie, de philologie et d'histoire XIII), Cairo 1936
Solmsen, F., The Aristotelian tradition in ancient rhetoric, Amer. Journ. Philol. 1941, 35 – 50 et 169 – 190
Bidez, J., Un singulier naufrage littéraire dans l'antiquité. A la recherche des épaves de l'Aristote perdu, Bruxelles 1943 [p. 213 de Martiano § 7]
Courcelle, P., Les lettres grecques en Occident de Macrobe à Cassiodore, Paris 1943 [de Martiano pp. 198 – 205]
Drabkin, I. E., Posidonius and the circumference of the earth, Isis 34, 1943, 509 – 512
Françon, M., Ausonius' riddle of the number three, Speculum 18, 1943, 247 – 248
Bassets, A., La naturaleza melódica del acento latino segun los autores clásicos, Anales del Instituto de Literaturas Clásicas, Buenos Aires, 2, 1940 – 1944, 199 – 240
Weinstock, S., Martianus Capella and the Cosmic System of the Etruscans, Journal of Roman Studies 36, 1946, 101 – 129
Niedermann, M., Iotacismus, labdacismus, mytacismus, Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes 22, 1948, 5 – 15
Cappuyns, M., Capella (Martianus), Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques, vol. XI, Paris 1949
Boyancé, P., Note sur le tetractys, L'antiquité classique 20, 1951, 421 – 425
Wagenvoort, H., Genius a genendo, Mnemosyne ser. 4, 4, 1951, 161 – 168 [cf. Mart. Cap. § 152]
Clarke, M. L., Rhetoric at Rome, London 1953; iterum impressum 1962 [p. 139 de Mart. Cap.]
Pfligersdorffer, G., Zu Boethius De interpretatione ed. sec. p. 4, 4sq. ed. Meiser nebst Beobachtungen zur Geschichte der Dialektik bei den Römern, Wiener Studien 66, 1953, 131 – 154
della Corte, F., Varrone: il terzo gran lume romano, Genova 1954; iterum impressum Firenze 1970

Déonna, W., Le Saturne à l'ouroboros de Martianus Capella, Mémoires de la société nationale des antiquaires de France, nouv. sér. 3, 1954, 103–107
–, La descendance du Saturne à l'ouroboros de Martianus Capella, Symbolae Osloenses 31, 1955, 170–189
Ferrero, L., Storia del pitagorismo nel mondo romano, Torino 1955
Dumézil, G., Remarques sur les trois premières 'regiones caeli' de Martianus Capella, Hommages à Max Niedermann, Bruxelles 1956, 102–107
Marrou, H. J., A History of Education in Antiquity, translated from the French by George Lamb, New York 1956
Bayet, J., Histoire politique et psychologique de la religion romaine, Paris 1957
Henderson, I., Ancient Greek Music, The New Oxford History of Music, Vol. 1: Ancient and Oriental Music, London 1957, 336–403
Neugebauer, O., The Exact Sciences in Antiquity, ed. 2, Providence 1957 [de climatibus p. 183–185]
Préaux, J., Saturne à l'ouroboros, Collection Latomus 28 (Hommages à W. Déonna), Bruxelles 1957, 394–410
Déonna, W., Mercure et le scorpion, Latomus 17, 1958, 641–658; 18, 1959, 52–66 et 249–261
Turcan, R., Martianus Capella et Jamblique, Revue des études latines 36, 1958, 235–254
Déonna, W., Mercure et le scorpion (Collection Latomus 37), Bruxelles 1959
Fuhrmann, M., Das systematische Lehrbuch. Ein Beitrag zur Geschichte der Wissenschaft in der Antike, Göttingen 1960
Préaux, J., Virgile et le rameau d'or, Hommages à Georges Dumézil, Bruxelles 1960, 151–167
Turcan, R., Un rite controuvé de l'initiation dionysiaque (à propos de Servius ad Aen. 6, 741), Revue de l'histoire des religions 158, 1960, 129–144 [de Mart. Cap. § 142]
Burkert, W., Hellenistische Pseudopythagorica 2, Philologus 105, 1961, 16 [de distantia lunae a terra secundum Pythagoricos]
Kühnert, F., Allgemeinbildung und Fachbildung in der Antike, Berlin 1961 (Deutsche Akad. d. Wiss., Schriften der Sektion für Altertumswiss. 30)
Turcan, R., L'œuf orphique et les quatre éléments, Revue de l'histoire des religions 160, 1961, 11–23
Burkert, W., Weisheit und Wissenschaft, Nürnberg 1962; versio anglica Lore and Science in Ancient Pythagoreanism, Harvard 1972 [multa de mystica religione et de arithmologia, sed de Martiano non multa]
Merkelbach, R., Roman und Mysterium in der Antike, München–Berlin 1962 [summa operis haec est, nonnullas narrationes antiquas, quas novellas appellare solemus, sub figmentorum specie mysteria enarrare]; cf. R. Turcan, Revue de l'histoire des religions 163, 1963, 149–199
Quadlbauer, F., Die antike Theorie der genera dicendi im lateinischen Mittelalter, Graz–Wien–Köln 1962
Stahl, W., Roman Science. Origins, development and influence to the later middle ages, Madison (Wis.) 1962
Courcelle, P., Histoire littéraire des grandes invasions germaniques, ed. 3, Paris 1964
Paratore, E., L'ultimo verso dei 'choliambi' di Persio, Latomus 23, 1964, 94–105 [cum Persii v. 14 cf. Mart. Cap. § 908]
Kuch, H., *Φιλόλογος*. Untersuchung eines Wortes von seinem ersten Auftreten in der Tradition bis zur ersten überlieferten lexikalischen Festlegung, Berlin 1965 [p. 128 de Mart. Cap.]
Radke, G., Die Götter Altitaliens, Münster 1965

van Rooy, C. A., Studies in classical satire and related literary theory, Leiden 1965 [p. 162s. et 172 de Mart. Cap.]

Anderson, W. D., Ethos and Education in Greek Music: The Evidence of Poetry and Philosophy, Cambridge, Mass. 1966 [multa de Aristide Quintiliano; de Martiano pauca]

Dumézil, G., La religion romaine archaïque, Paris 1966 [pp. 650–656 de Mart. Cap.]

Gundel, W., et H. G. Gundel, Astrologumena. Die astrologische Literatur in der Antike und ihre Geschichte, Wiesbaden 1966

Simon, M., Zur Abhängigkeit spätrömischer Enzyklopädien von Varros Disciplinarum libri, Philologus 90, 1966, 88–101

Theiler, W., Forschungen zum Neuplatonismus, Berlin 1966 [pp. 252–301 de materia 'chaldaica' apud Mart. Cap.]

Wille, G., Musica Romana. Die Bedeutung der Musik im Leben der Römer, Amsterdam 1967

de Poerck, G., Etymologie et origo à travers la tradition latine, Ἀνάμνησις. Gedenkboek E. A. Leemans, Ghent 1970

Brożek, M., De pedibus irrationalibus syllabarumque quantitate in trimetris tragicorum Graecorum iambicis, Eos 65, 1977, 323–335

Fontanella, V., Mercurio alla ricerca di Apollo-Sole. La teoria geoeliocentrica di Eraclide Pontico nel De Nuptiis Philologiae et Mercurii di Marziano Capella, libro 1, 8–26, Atti dell'Istituto Veneto di Scienze etc. 135, 1977, 305–322

Bartoňková, D., Prosimetrum. The mixed style in Martianus Capella's work De nuptiis Philologiae et Mercurii, Sborník Prací Filosofické Fak. Brněnské Univ., Rada archeol. klas. 22–23, 1977–1978, 205–215

PARS ALTERA

qua continentur libri quibus de ipso Martiano, praesertim de codicibus manu scriptis et de verborum memoria atque interpretatione disputatur

Grotius, H., Martiani Capellae de nuptiis Philologiae et Mercurii, Lugd. Bat. 1599

Barthius, C., Adversariorum libri LX, Francofurti ad Moenum 1624

Meibomius, M., Antiquae musicae auctores septem Graece et Latine, Amstelodami 1652

Heinsius, N., Operum P. Ovidii Nasonis editio nova, Amstelodami 1652

P. Virgilius Maro accurante N. Heinsio, Amstelodami 1664 [in his poetarum editionibus emendationes ad Martianum sparsim hic illic in notis reperiuntur]

Munckerus, T., Scriptores Mythographi Latini, Amstelodami 1681 [eius notae repetuntur apud Aug. van Staveren, Scriptores Mythographi Latini, Lugd. Bat. et Amstel. 1742]

Burmannus, P., P. Ovidii Nasonis opera. P. Burmannus ad fidem veterum exemplarium castigavit, Amstelod. 1727

Vonckius, C. V., Specimen criticum in varios auctores. Accedunt observationes miscellaneae. Traiecti ad Rhenum 1744 [emendationes in Martianum pp. 78–83; 143–149]

Walthardus, L., Martiani Capellae libri I–II, Bernae 1763

Arntzenius, H. J., Miscellanea, Traiecti ad Rhenum 1765

Salmasius, C., Exercitationes Plinianae, Lipsiae 1777

Goez, J. A., Martiani Capellae libri I–II, Norimbergae 1794

Susius, H. D., Coniectanea critica in Gurlittii animadversiones ad auctores veteres, Hamburgae 1806

Dawes, R., Miscellanea critica, cum notis T. Kidd, Cantabrigiae 1817 [Bentleii coniecturae in Mart. nonnullae in notis inveniuntur]
Kopp, U. F., Martiani Capellae de nuptiis Philologiae et Mercurii, Francofurti ad Moenum 1836
Boettger, C., Ueber Martianus Capella und seine Satira, nebst einigen kritischen Bemerkungen, Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik, Suppl. Bd. XIII, 1847, 590–622
Eyssenhardt, F., De Martiano Capella, Berlin 1861
Lüdecke, F., De Marciani Capellae libro sexto, Gottingae 1862
Halm, C., Rhetores latini minores, Lipsiae 1863 [Mart. Cap. pp. 449–492]
Eyssenhardt, F., Martiani Capellae de nuptiis Philologiae et Mercurii, ed. Fr. Eyssenhardt, Lipsiae 1866
Petersen, F. J., De Martiano Capella emendando, diss. Helsingforsiae 1871
Jürgensen, J., De tertio Martiani Capellae libro, Lipsiae 1874
Schoell, F., De accentu linguae Latinae, Acta societ. philol. Lipsiensis 1876
Stachelscheid, A., Bentleys Emendationen von Mart. Cap., Rheinisches Museum 36, 1881, 157sqq.
Deiters, H., Studien zu den griechischen Musikern, Progr. des königlichen Marien-Gymnasium in Posen für das Schuljahr 1880–1881, no. 131, Posen 1881
Stange, F., De re metrica Martiani Capellae, Lipsiae 1882
Dick, A., De Martiano Capella emendando, Bernae 1885
–, Commentationis philologicae de Martiano Capella emendando altera pars, St. Gallen 1889
Tannery, P., Ad Martiani Capellae librum VII, Revue de philologie 16, 1892, 137–139
Detlefsen, D., Zu Plinius' Naturalis historia, Hermes 32, 1897, 323ss.
Dick, A., Die Wortformen bei Martianus Capella, Programm der Kantonsschule St. Gallen, St. Gallen 1901
Morelli, C., Quaestiones in Martianum Capellam, Studi Italiani 17, 1909, 230ss. [de Martiano Ovidii aliorumque poetarum imitatore et de locis aliquot emendandis]
Sundermeyer, A., De re metrica et rhythmica Martiani Capellae, Marpurgiae 1910
Langbein, W., De Martiano Capella grammatico, Jenae 1914
Dick, A., Martianus Capella, ed. A. Dick, Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri 1925 [de hac editione iudicium tulerunt M. Manitius, Philologische Wochenschrift 1925, 542ss.; H. Ruppert, Literarisches Zentralblatt 1925, 471; C. Weyman, Historisches Jahrbuch 45, 1925, 648; W. A. Baehrens, Jahresbericht Altertumswiss. 208, 1926, 18–22; K. Barwick, Gnomon 1926, 182ss.; C. H. Beeson, Class. Philol. 1926, 92; L. Castiglioni, Bollet. di filol. class. 32, 1926, 6; W. Stach, Historische Vierteljahresschrift 23, 1926, 529: ex his Barwick facile principatum tenet]
Birt, Th., Marginalien zu lat. Prosaikern, Philologus 82, 1927, 164–182
Bernhard, M., Zu Martianus Capella 5, 508, Philol. Wochenschr. 48, 1928, 846–848
Boyancé, P., Leucas, Revue archéologique 30, 1929, 211–219
Uhden, R., Die Weltkarte des Martianus Capella, Petermanns Mitteilungen 1930, 126
Walter, F., Zu lateinischen Schriftstellern, Wiener Studien 48, 1930, 75ss.
Wessner, P., Martianus Capella, Pauly–Wissowa, RE 14, 1930, 2003–2016
Hinks, D., Martianus Capella on Rhetoric [diss. dactyl.], Trinity College Cambridge, 1935
Runes, M., Zu Martianus Capella 1, 49, Philol. Wochenschr. 55, 1935, 225
May, F., De sermone Martiani Capellae quaestiones selectae, Diss. Marpurgiae 1936
Uhden, R., Die Weltkarte des Martianus Capella, Mnemos. 3, 1935–1936, 97–124
Copp, F., The Doctrines of Music and Rhythm in Martianus Capella, De nuptiis Philologiae et Mercurii. Rendered into English with an introduction and notes [thesis ad magistratum artium capessendum], Cornell Univ. 1937

di Capua, F., Una Pseudoepistula di Cicerone, Il mondo classico 1939, 211–218
Mariotti, S., De quibusdam Macrobii et Martiani locis ad codicum lectionem restituendis, Annali della Scuola norm. sup. di Pisa, ser. 2, 9, 1940, 196s. [ad Mart. Cap. § 7 et § 213]
Préaux, J., Un nouveau texte sur la Vénus androgyne, Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves (Mélanges Lévy) 13, 1953, 479–490
Courcelle, P., Fragments non identifiés de Fleury-sur-Loire, Revue des études latines 32, 1954, 92–97
Heydenreich, L., Eine illustrierte Martianus Capella-Handschrift des Mittelalters und ihre Kopien im Zeitalter des Frühhumanismus, Kunstgeschichtliche Studien für Hans Kaufmann, Berlin 1956, 59–66
Leonardi, C., Intorno al'Liber de numeris' di Isidoro di Siviglia, Bull. dell'Istituto storico Italiano per il medio evo e Archivio Muratoriano 68, 1956, 203–231
Préaux, J., Un nouveau manuscrit de St. Gall, le Bruxellensis 9565–9566, Scriptorium 10, 1956, 221–228
Verhulst, A., L'activité et la calligraphie du scriptorium de l'abbaye Saint-Pierre-au-Mont-Blandin de Gand a l'époque de l'abbé Wichard (ob. 1058), Scriptorium 11, 1957, 43s. [de libro Leidensi BPL 88]
Leonardi, C., Illustrazioni e glosse in un codice di Marziano Capella, Bullettino dell'Archivio paleografico Italiano N. S. 2–3, 1956–1957, 2 et 39–60
Pellegrin, E., Membra disiecta Floriacensia, Bibliothèque de l'école des chartes 117, 1959, 55s. [libri msti Orléans 261; Vat. reg. lat. 598]
Préaux, J., Deux manuscrits gantois de Martianus Capella, Scriptorium 13, 1959, 15–21
Leonardi, C., I codici di Marziano Capella, Aevum 33, 1959, 443–489; 34, 1960, 1–99 et 411–524 [enumerat et describit omnes Martiani libros, qui hactenus innotuerint: opus numquam satis laudandum]
Préaux, J., Un nouveau mot latin, l'adjectif *nugulus*, Revue de philologie 35, 1961, 225–231
Homburger, O., Die illustrierten Handschriften der Burgerbibliothek Bern: Die vorkarolingischen und karolingischen Handschriften, Bern 1962 [de libro Martiani B. 56 noni vel decimi saeculi]
Préaux. J., Un texte méconnu sur Tagès, Latomus 21, 1962, 379–383
Bühler, W., Zu Martianus Capella 1, 37, Hermes 92, 1964, 123–125
Raia, A. R., Barberini mss. 57–66 and 121–130, Fordham University 1965 [Diss. abstr. 27, no. 3, 1965, 2197]
Stahl, W., Towards a Better Understanding of Martianus Capella, Speculum 40, 1965, 102
Préaux, J., Le manuscrit d'Avranches 240 et l'œuvre de Martianus Capella, Sacris Erudiri 17, 1966, 135–149
Willis, J., In Martianum Capellam annotatiunculae, Helikon 6, 1966, 229–231
Bishop, T., The Corpus Martianus Capella, Transactions of the Cambridge Bibliographical Society 4, 1967, 257–275
McDonough, C., The Verse of Martianus Capella, Diss. [dactylogr.] Toronto 1968
Vanderkerckhoven, N., Les noces de Mercure et Philologie, livre III, édition critique et traduction française, Bruxelles 1968 [dactylogr.]
Willis, J., Ad Martianum Capellam, Rheinisches Museum 111, 1968, 79–92
Fuchs, H., Textbereinigung, Rheinisches Museum 113, 1970, 95
Mueterich, F., De rhetorica. Eine Illustration zu Martianus Capella, Festschrift Bischoff, Stuttgart 1971, 198–206
Stahl, W., R. Johnson, E. L. Burge, Martianus Capella and the Seven Liberal Arts. I: The Quadrivium of Martianus Capella, New York–London 1971. II. Martianus Capella: The Marriage of Philology and Mercury, ibid. 1977

Willis, J., De Martiano Capella emendando, Mnemosynes Supplementum 18, Lugd. Bat. 1971
Lemoine, F., Judging the Beauty of Diversity. A Critical Approach to Martianus Capella, Classical Journal 67, 1972, 209–215
–, Martianus Capella. A Literary Re-evaluation, München 1972
Lenaz, L., Marziano Capella, Cultura e scuola 44, 1972, 50–59
Willis, J. A., The Multiples of the As, Harvard Studies in Classical Philology 76, 1972, 233–244
McDonough, C., Nonnulla Martiana, Philologus 118, 1974, 285–289
–, Trier, Bibliothek des Priesterseminars Ms. 100 and the text of Martianus Capella, Medieval Studies (Pontifical Institute, Toronto) 36, 1974, 56–66
Préaux, J., Le culte des Muses chez Martianus Capella, Mélanges de philosophie ... offerts à Pierre Boyancé, Rome 1974, 579–614
Willis, J., Martianea IV, Mnemosyne 27, 1974, 270–280
Cristante, L., Musica e grammatica nella Enciclopedia di Marziano Capella, Atti e memorie dell'accademia Patavina 87, 1974–1975, 335–379
Lenaz, L., Martiani Capellae de nuptiis Philologiae et Mercurii liber secundus [cum versione italica, introd. et commentario sane docto], Padua 1975
Préaux, J., Pallas, tertia Lunae, Hommages à Claire Préaux, Bruxelles 1975, 343–352
Willis, J., Martianea V, Mnemosyne 28, 1975, 126–134
–, Martianea VI, Mnemosyne 30, 1977, 160–173
Cristante, L., La *σφραγίς* di Marziano Capella (*σπουδογέλοιον*; autobiografia e autoironia), Latomus 37, 1978, 679–704 [nugae merae: si leges, operam perdes]
Liderski, J., A non-misunderstood text concerning Tages, La parola del passato 33, 1978, 195–196
Préaux, J., Les manuscrits principaux du De nuptiis Philologiae et Mercurii de Martianus Capella, Lettres latines du moyen âge et de la renaissance (Collection Latomus 158), Bruxelles 1978, 76–128
Taeger, B., Exzerpte aus Martianus Capella in einer frühen hibernolateinischen Grammatik, Beiträge zur Gesch. der deutschen Sprache und Literatur 100, 1978, 388–420
McDonough, C., Some Notes in Late Latin and Mediaeval Writers, Studi medievali, 3. ser. 20, 1979, 926–932
Willis, J., Martianea VII, Mnemosyne 33, 1980, 163–174

PARS TERTIA

qua continentur libri, quibus disputatur vel quantum debuerint vel qualia studia impenderint Martiano sequentium aevorum scriptores

Ancona, P. d', Le rappresentazioni allegoriche dell'arti liberali, L'Arte 5, 1902, 137–155; 211–228; 269–289; 370–385
Ker, W., The Dark Ages, Edinburgh 1904 [denuo impr. New York 1963]
Esposito, M., On the Study of Martianus Capella in mediaeval Ireland, Zeitschrift für celtische Philologie 7, 1910, 499–507
–, Sur le prétendu commentaire de Dunchad sur Marcien Capella, Didaskaleion 1914, 173–181
Laistner, M., Notes on Greek from the lectures of a ninth-century monastery teacher, Bulletin of the John Rylands Library 7, 1922–1923, 421–456
Heyer, K., Martianus Capella und die 7 freien Künste, Die Drei 4, 1924, 841–857
Laistner, M., Martianus Capella and his ninth-century commentators, Bulletin of the John Rylands Library 9, 1925, 130–138
Conklin, M., Martianus Capella in Notker Labeo and others, Columbia 1929

van der Vyver, A., Les étapes du développement philosophique du haut moyen âge, Revue belge de philologie et d'histoire 8, 1929, 425–452
Manitius, M., Zwei Remigiuskommentare, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 49, 1932, 173–183
Clark, D., The Iconography of the Seven Liberal Arts, Stained Glass 28, 1933, 3–17
Sehrt, E., et T. Starck, Notkers deutsche Werke 2: Martianus Capella de nuptiis Mercurii et Philologiae, Halle 1935
Lutz, C., Johannis Scotti annotationes in Marcianum, Cambridge, Mass. 1939
Wittkower, R., Grammatica from Martianus Capella to Hogarth, Journal of the Warburg Institute 2, 1938–1939, 82–84
von Ehrhardt, R., Cosmology in the Annotationes in Marcianum, Baltimore 1940
Rand, E., How much of the Annotationes in Marcianum is the work of John the Scot?, Transactions and Proceedings of the American Philological Association 71, 1940, 503 et 508–510
Labowsky, L., A new version of Scotus Eriugena's commentary on Martianus Capella, Mediaeval and Renaissance Studies 1, 1941–1943, 187–194 [de libro manu scripto Bodl. Auct. T. II 19]
Lutz, C., Dunchad Glossae in Martianum, Lancaster, Pa. 1944
d'Alverny, M.-T., La sagesse et ses sept filles: Recherches sur les allégories de la philosophie et des arts libéraux du IXme au XIIme siècle, Mélanges dédiés à la mémoire de Félix Grat, I, Paris 1946, 245–278
Boutémy, A., Une version médiévale inconnue de la légende d'Orphée, Collection Latomus 2 (Hommages à J. Bidez et F. Cumont), Bruxelles 1949, 43–70
Nuchelmans, G., Studien über *φιλόλογος*, *φιλολογία* und *φιλολογεῖν*, Zwolle 1950
Bischoff, B., Das griechische Element in der abendländischen Bildung des Mittelalters, Byzantinische Zeitschrift 44, 1951, 40–47
Dolch, A., Notker-Studien I–III, Borna–Leipzig 1951–1952, T. 3: Stil- und Quellenprobleme zu Notkers Boethius und Martianus Capella
Silvestre, H., Le commentaire inédit de Jean Scot Erigène au mètre IX du livre III du De consolatione philosophiae de Boèce, Revue d'histoire ecclésiastique 47, 1952, 44–122
Willis, J., The letters M and G in the mss. of Remigius of Auxerre, Athenaeum 30, 1952, 196–197
–, Martianus Capella and his early commentators [diss. dactylogr.], London 1952
Préaux, J., Le commentaire de Martin de Laon sur l'œuvre de Martianus Capella, Latomus 12, 1953, 437–459
Huygens, R., Remigiana, Aevum 28, 1954, 330–342
Leonardi, C., Nota introduttiva per un'indagine sulla fortuna di Marziano Capella nel medioevo, Bull. Istit. storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano 67, 1955, 269
Lutz, C., The use of the letters M and G in certain manuscripts of Remigius, Athenaeum n. s. 33, 1955, 343s.
–, Remigius' ideas on the classification of the seven arts, Traditio 12, 1956, 65–86
–, Remigius' ideas on the origins of the seven liberal arts, Mediaevalia et Humanistica 10, 1956, 221–228
Laistner, M., Thought and Letters in Western Europe A. D. 500–900, ed. 2, Ithaca, N. Y. 1957
Lutz, C., The commentary of Remigius of Auxerre on Martianus Capella, Medieval Studies 19, 1957, 137–156
Nuchelmans, G., Philologie et son mariage avec Mercure jusqu'à la fin du XIIe siècle, Latomus 16, 1957, 84–107
Bischoff, B., Eine verschollene Einteilung der Wissenschaften, Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge 25, 1958, 5–20

Fontaine, J., Isidore de Séville et la culture classique de l'Espagne visigothique, 2 vol., Paris 1959 [pp. 373–381 de libro *De numeris* et de Martiano fonte eius]
Koch, J. (ed.), Artes liberales. Von der antiken Bildung zu den Wissenschaften des Mittelalters, Leiden–Köln 1959
Leonardi, C., Raterio e Marziano Capella, Italia medioevale e umanistica 2, 1959, 73–102
Stahl, W., Dominant traditions in early medieval Latin science, Isis 50, 1959, 95–124
Liebeschütz, H., Zur Geschichte der Erklärung des Martianus Capella bei Eriugena, Philologus 104, 1960, 127–137
Mathon, G., Jean Scot Erigène, Chalcidius et le problème de l'âme universelle. A propos des Annotationes in Marcianum 7, 10, L'homme et son destin d'après les penseurs du moyen âge, Louvain–Paris 1960, 361–375
Dreyer, J., Mediaeval Astronomy, Towards Modern Science, edited by R. M. Patter, vol. 1, New York 1961, 235–256
Jeudi, C., L'enseignement grammaticale de Remi d'Auxerre [diss. dactylogr.], Ecole nat. des chartes, Paris 1961
Leonardi, C., Nuove voci poetiche tra secolo IX e XI, Studi medievali, ser. 3, 2, 1961, 139–168
Lutz, C., Remigii Autissiodorensis Commentum in Martianum Capellam, 2 vol., Lugduni Bat. 1962 [v. Huygens, Latomus 22, 1968, 866–870; Colker, Speculum 39, 1964, 719–721]
Riché, P., Education et culture dans l'Occident barbare, VIe–VIIIe siècles, Paris 1962
Ciaffi, V., Fulgenzio e Patronio, Torino 1963 [pp. 75–80 de Mart. Cap.]
Pennisi, G., Fulgenzio e la 'Expositio sermonum antiquorum', Firenze 1963 [de Mart. Cap. pp. 19–27 et passim]
d'Alverny, M.-T., Les Muses et les sphères célestes, Studies in honour of Berthold Ullman, Roma 1964, vol. 2, 13–19
Jeauneau, E., Notes sur l'école de Chartres, Studi medievali 5, 1964 [p. 113 de quadam mappa mundi quae fertur opus Martiani]
Langlois, P., Les œuvres de Fulgence le Mythographe et le problème des deux Fulgences, Jahrbuch für Antike und Christentum 7, 1964, 94–105
Quadri, R., Un frammento milanese del 'Tractatus de dedicatione templi' attribuito a Remigio di Auxerre, Italia medioevale e umanistica 8, 1965, 312–322
Courcelle, P., Les sources antiques du prologue d'Alcuin sur les disciplines, Philologus 110, 1966, 293–305
Bataillon, L.-J., Bulletin d'histoire des études mediévales, Revue des sciences philosophiques et théologiques 51, 1967, 62–80
Courcelle, P., La Consolation de Philosophie dans la tradition littéraire. Antécédents et postérité de Boèce, Paris 1967
Liebeschütz, H., apud The Cambridge History of Later Greek and Early Mediaeval Philosophy, Cambridge 1967, 576–578 (de Iohanne Scotto et Martiano)
Ferrarino, P., La prima e l'unica. Reductio omnium artium ad philologiam. Il De nuptiis Philologiae et Mercurii di Marziano Capella e l'apoteosi della filologia, Italia medioevale e umanistica 12, 1969, 1–7
Mathon, G., Les formes et la signification de la pédagogie des arts libéraux au milieu du IXe siècle. L'enseignement palatin de Jean Scot Erigène, Arts libéraux et philosophie au moyen âge. Actes du 4me Congrès international de philosophie médiévale, Montréal–Paris 1969, 47–64
Bernardi Perini, G., La Philologia del Petrarca, Seneca e Marziano Capella, Atti e memorie dell'accademia Patavina 83, 1970–1971, 3, 147–169
Lutz, C., A Diamond and a Dürer in Dubravius' Commentary on Martianus Capella, Yale University Library Gazette 46, 1971, 89–96

Contreni, J., A propos de quelques mss. de l'école de Laon, Le moyen âge 78, 1972, 5–39 [de comm. Martini Laudunensis in Mart. Cap.]
Klopsch, P., et E. Walter, Das Gedicht von der Hochzeit Merkurs und der Philologie, Mittellateinisches Jahrbuch 8, 1973, 142–151
Liebeschütz, H., The Place of the Martianus Glossae in the Development of Eriugena's Thought, The Mind of Eriugena. Papers of a Colloquium ... Dublin 1973, 49–58
Schrimpf, G., Zur Frage der Authentizität unserer Texte von Johannes Scottus' Annotationes in Martianum, The Mind of Eriugena [ut supra], Dublin 1973, 125–139
Lutz, C., Aesticampius' Commentary on the De grammatica of Martianus Capella, Renaissance Quarterly 26, 1973, 157–166
Dronke, P., William of Conches' Commentary on Martianus Capella, Mélanges offerts a E. R. Labande, Poitiers 1974, 223–235
Giacone, R., Arti liberali e classificazione delle scienze, Aevum 48, 1974, 58–72
Disertori, B., Il De nuptiis Philologiae et Mercurii di Marziano Capella, Il Pitagorismo nella Divina Commedia. Atti dell'accademia Roveretana degli Agiali, Classe di Scienze umane, lett. ed arti, 6. ser., 14–15, 1974–1975 [typis vero impressum 1977], 67–92
Ferrarino, P., Il Marziano Capella dell'Accademia patavina e Copernico, Atti e memorie dell'accademia Patavina 87, 1974–1975, 3, 381–383
Jeauneau, E., L'héritage de la philosophie antique durant le haut moyen âge, La cultura antica nell'Occidente latino del VII. all' XI. secolo, Spoleto 1975, 15–74
Préaux, J., Securus Melior Felix, l'ultime orator urbis Romae, Miscellanea E. Dekkers, Bruges 1975, 2, 101–121
Leonardi, C., Glosse eriugeniane a Marziano Capella in un codice Leidense, Jean Scot Erigène et l'histoire de la philosophie, C. N. R. S. 1977, 171–182

CONSPECTVS TOTIVS OPERIS

I 1–2 Martianus pater pollicetur se fabellam, quam sibi Satura dictaverit, filio relaturum. ea fabula huiusmodi est: 3–5 Mercurio uxor quaeritur. 6–20 comitante Virtute Apollinem consultum it Mercurius. 21–25 cum gaudio discunt Mercurius Virtusque Philologiam eis nuptiis idoneam esse. 26–40 de nuptiis consulti assentiunt Iuppiter Iunoque, sed suadente Pallade deorum concilium convocant. 41–90 forma et habitus diversorum numinum a Martiano describitur. 91–97 Iovi ut Mercurius Philologiam in uxorem ducat suadenti certatim assentiunt ceteri dei; inde proprias sedes repetunt.

II 98–109 arithmetica computatione probat Philologia nomen suum cum Mercurii nomine congruere (nam *Φιλολογία* = 724, *Θώνθ* = 1218, quorum numerorum prior = 80 × 9 + 4, alter = 135 × 9 + 3; 4 autem et 3 ambo perfecti sunt et simul sumpti septenarium faciunt, ipsum quoque perfectum). 110–116 ornatur Philologia in caelum ascensura. 117–126 Musae eam comitantes variis carminibus laudant. 127–133 Virtutes quoque et Gratiae eam comitantur. 134–141 terrestrem eruditionem evomit Philologia, Athanasiae poculo exhausto. 142–199 per planetarum orbes ascendit Philologia simulque deos in singulis habitantes veneratur. 200–220 in deorum senatum pervenit virgo, ubi Mercurius ancillas ex famulitio suo ei donat.

III 221–228 introducitur Grammatice, quae artem suam exponit 229–326: 229 de nomine Grammaticae; 230–231 de eius officio et partibus; 232–261 de litteris; 262–278 de syllabis; 279–288 de partibus orationis; 289–308 de nominum declinatione; 309–324 de verborum coniugatione; 325 de anomalis; sed 326 eam tacere iubet Minerva, ne taedio afficiantur dei.

IV 327–334 introducitur Dialectica, quae doctrinam suam exponit 335–422: 335–343 de nomine et partibus Dialecticae; 344 de genere; 345 de formis; 346 de differentia; 347–349 de accidente, de proprio, de definitione; 351–354 de partibus, de divisione, de partitione; 355–360 de rerum nominibus, i. e. aequivocis, univocis, plurivocis, propriis, alienis; 361–366 de substantia; 367–370 de qualitate; 371–373 de quantitate; 374–379 de relativo; 380–383 de reliquis praedicamentis; 384–387 de oppositis; 388–395 quomodo ex nomine et verbo fiat proloquium; 396–403 de proloquiis universalibus, particularibus, affirmativis, negativis; 404–422 de syllogismo eiusque generibus, figuris, modis. tandem 423–424 longius progredi Dialecticam vetat Minerva.

V 425 intrat Rhetorica, cuius forma et habitus describitur 426–435, materia sic distributa: 436–438 de nomine et natura Rhetoricae; 439–440 de officio et materia eius; 441 de quaestione finita et infinita; 442–543 de partibus officii Rhetoricae, quae sic tractantur: 443–505 de inventione; 506–507 de dispositione; 508–537 de elocutione; 538–539 de memoria; 540–543 de pronuntiatione. sequuntur 544–565 de partibus orationis, i. e. de exordio, de narratione, de propositione, de partitione, de argumentatione, de quaestionum generibus, de epilogo. denique 565 Rhetoricae innuit Mercurius ut finem disputationi suae faciat.

VI 566–578 dialogus habetur inter Martianum et Saturam, deinde introducitur Geometria, cuius habitus describitur 579–586. doctrinam suam exponit Geometria 587–703 hoc ordine: 587–589 de nomine et officio Geometriae; 590–601 de forma

et positione terrae; 602 – 608 de quinque zonis; 609 – 621 de magnitudine et ambitu terrae; 622 – 626 de divisione terrae; 627 – 649 de primo sinu Europae, i. e. de Hispania, de Gallia Narbonensi, de Italia, de insulis; 650 de secundo sinu; 651 – 660 de tertio sinu, i. e. ab Acroceraunis montibus ad Hellespontum; 661 – 664 de quarto sinu, i. e. ab Hellesponto ad Maeotim lacum; 665 – 666 de extremitatibus Europae; 667 – 674 de Africa; 675 – 702 de Asia; 703 de mensura Europae, Asiae, Africae, sed 704 conqueritur Venus nimis longam esse hanc orationem, unde 705 iubetur Geometria cetera celerius perstringere; loquitur igitur 706 – 707 de ratione quae inter Geometriam et Arithmeticam intersit; 708 – 720 de planis figuris; 721 – 722 de solidis figuris; denique 724 Euclidis libros Iovi offert, ne diutius ipsa disserat.

VII 725 – 727 Voluptati ut nuptiae festinentur petenti respondet Mercurius brevi tempore ceteras disciplinas confici posse. 728 intrat Arithmetica, cuius habitus breviter describitur; dein 730 – 802 artem suam hoc ordine exponit: 730 de natura Arithmeticae; 731 de monade, 732 de dyade, 733 de triade, 734 de tetrade, 735 de pentade, 736 – 737 de hexade, 738 – 739 de heptade, 740 de octade, 741 de enneade, 742 de decade; 743 – 747 de natura et divisione numerorum; 748 – 749 de paribus et imparibus; 750 – 752 de compositis et incompositis; 753 de perfectis, imperfectis, plusquamperfectis; 754 – 756 de numeris planis et solidis; 757 – 767 de rationibus quae inter duos numeros esse possint; 768 – 771 item de paribus atque imparibus; 772 – 775 item de incompositis; 776 – 801 de compositis, de communi compositorum mensura, de proportione; 802 sua sponte finem orationi imponit Arithmetica.

VIII 803 – 809 Silenum a Cupidine e somno excitatum irrident superi; Martianum aspere reprehendit Satura quod ludicra seriis immiscuerit. 810 – 811 Astronomiae ingressus et habitus describitur. 812 – 887 artem suam exponit Astronomia: 812 – 813 de divina Astronomiae natura; 814 – 816 de mundi constitutione; 817 – 826 de caelestibus circulis, dein fusius de singulis: 827 – 831 de quinque parallelis, 832 – 833 de duobus coluris, 834 – 835 de obliquis; 837 de spatiis, quae inter parallelos intercedant; 838 – 840 de signis triginta quinque; 841 – 843 de synanatolis; 844 – 845 de diversitate temporum, quibus signa oriantur et mergantur; 846 – 849 de inaequalitate dierum et noctium; 850 – 857 de planetarum motibus; 858 – 861 de magnitudine circulorum, quibus planetae moveantur; 862 – 871 de motu et defectu Lunae; 872 – 878 de Solis motu et defectu; 879 – 887 de ceteris planetis. (huius libri finis desideratur)

IX 888 – 900 iterum stomachante Venere disquiritur inter deos, quae adhuc disciplinae audiendae sint; reiciuntur Medicina atque Architectonica, differuntur artes divinatrices quasi postea ab ipsa Philologia examinandae, ut sola iam Harmonia audienda sit. 901 – 903 cantat Hymenaeus, dum Harmonia expectatur. 904 – 910 intrat Harmonia magno sane apparatu, comitantibus multis deis, semideis, heroibus, poetis. 911 – 920 curioso carmine salutat Harmonia deos laudatque quod et ipsi carminibus faveant, deinde 921 – 995 artem suam exponit hoc ordine: 921 – 929 de natura et affectibus musicae, cui et homines et bruta et inanima oboediant; 930 – 966 de melicis. quibus continentur 930 – 932 de tonis, 933 – 934 de symphoniis, 935 de tropis, 936 de divisione musicae, 937 de voce; 938 – 966 de septem partibus harmoniae, i. e. de sonis (938 – 947), de spatiis vel diastematis (948 – 953), de systematis (954), de modulandi generibus (955 – 959), de tonis (960 – 963, in quibus de tetrachordo et pentachordo), de transitu vel commutatione vocis (964), de modulatione (965 – 966); 967 – 995 de rhythmicis, quae item in partes septem dividuntur i. e. de tempore (971), de divisione temporum (972 – 973), de pedibus (974 – 976), de rhythmicis generibus (977 – 993, ubi lacunam statuerunt viri docti, nam nihil omnino dicitur de agoge rhythmica, item nihil de conversionibus sicuti promissum erat).

996 expleto docendi munere Harmonia cantans in Philologiae thalamum pervenit. 997 – 1000 Martiano filio valedicit Martianus pater.

CONSPECTVS SIGLORVM

A	Harleianus 2685
B	Bambergensis Msc. class. 39
C	Parisinus 8669
D	Parisinus 8670
E	Vesontionensis bibl. munic. 594
F	Bodleianus Laud. lat. 118
G	Bruxellensis bibl. reg. 9565–9566
L	Leidensis bibl. univ. 87
M	Parisinus 8671
P	Petropolitanus seu Leninopolitanus publ. bibl. class. lat. F. V. 10
R	Reichenauensis 73
V	Leidensis Voss. lat. F. 48

$\mathbf{A}^1$	primae manus lectio in A
$\mathbf{A}^2$	alterius manus lectio in A
$\mathbf{A}^3$	tertiae manus lectio in A
$\mathbf{A}^m$	lectio in margine libri A ascripta
$\mathbf{A}^v$	varia lectio in A
$\mathbf{A}^g$	glossa in A

d.	deficit (codex, qui legi non potest)
n. f.	ni fallor

In apparatu critico laudantur hi viri docti:

Bentl(ey) 1817, 1881, Deiters 1881, Dick 1925, Eyss(enhardt) 1866, Grot(ius) 1599, Haupt ap. Eyssenhardt, Heins(ius) 1652, 1664, Hercher ap. Eyssenhardt, Jürgensen 1874, Kopp 1836, Meib(omius) 1652, Morelli 1909, Petersen 1871, Salm(asius) 1777, Scaliger, Schoell 1876, Stange 1882, Vonck(ius) 1744, Willis *AMC* 1968, *DMCE* 1971, *Mart(ianea) IV–VII* 1974, 1975, 1977, 1980

MARTIANI MINNEI FELICIS CAPELLAE

DE NVPTIIS PHILOLOGIAE ET MERCVRII

LIBER I

Tu quem psallentem thalamis, quem matre Camena 1
progenitum perhibent, copula sacra deum,
semina qui arcanis stringens pugnantia vinclis
complexuque sacro dissona nexa foves,
namque elementa ligas vicibus mundumque maritas
atque auram mentis corporibus socias,
foedere complacito sub quo natura iugatur,
sexus concilians et sub amore fidem;
o Hymenaee decens, Cypridis quae maxima cura es
(hinc tibi nam flagrans ore Cupido micat),
seu tibi quod Bacchus pater est placuisse choreas,
cantare ad thalamos seu genetricis habes,

8 *Boeth. cons. 3, carm. 9, 10* tu numeris elementa ligas || 12 *Verg. Aen. 1, 678* mea maxima cura; *georg. 4, 354* tua maxima cura || 14 *Ov. fast. 5, 345* Baccho placuisse coronam

[**ABDMR CEFV GL**] 1 MARTIANI MINEI FELICIS CAPELLAE DE NVPTIIS PHILOLOGIAE LIBER INCIPIT **A** *superscriptio nulla in* **B** LIBER PRIMVS PHILOLOGIAE DE NVPTIIS **D** INCIPIT LIBER FELICIS CAPELLAE DE NVPTIIS PHILOLOGIAE ET MERCVRII **M** *periit pars superior paginae in* **R** MARTIANI MINEI FELICIS CAPELLAE AFRI CARTAGINIENSIS SATIRICON LIBRI VIIII DE NVPTIIS PHILOLOGIAE LIBRI DVO DE ARTE GRAM. LIB. I. DE DIALECTICA I. DE RETHOR. I. DE GEOMET. I. DE ARITHM. I. DE ASTROLOG. I. DE ARMONIA I. LIBER PRIMVS INCIPIT **C** MARTIANI MINEI FELICIS CAPELLAE AFRI CARTAGINIENSIS DE NVPTIIS PHILOLOGIAE LIBER PRIMVS INCIPIT **EFV** (*sed* MINEI *omiserat* E[1]) MARTIANI MINEI FELICIS CAPELLAE AFRI CARTAGINIENSIS LIBER PRIMVS INCIPIT DE NVPTIIS PHILOLOGIAE **G** MARTIANI MINEI FELICIS CAPELLAE DE NVPTIIS PHILOLOGIAE LIBER PRIMVS INCIPIT **L** *videlicet nulla fuit superscriptio in archetypo* || 4 pallentem **B**[1] (*d.* **R**) || 5 copula] per copula **EF**[2] (*d.* **R**) || 7 complexusque **A**[1] complexu **G** (*d.* **R**) || 10 iungatur **M**[1] || 12 quae **A**[1] **D**[1] **R** *et fort.* **B**[1] qui *cett.* || 14 seu *deperiit lacerato folio in* **B** || 15 canthare **B**[1] **D**[1] **RL**[1]

comere vernificis florentia limina sertis
  seu consanguineo Gratia trina dedit:
conubium divum componens Calliopea
  carminis auspicio te probat annuere.

2 Dum crebrius istos Hymenaei versiculos nescioquid inopinum intactumque moliens cano, respersum capillis albicantibus verticem incrementisque lustralibus decuriatum nugulas ineptas aggarrire non perferens Martianus intervenit dicens 'quid istud, mi pater, quod nondum vulgata materie cantare deproperas et ritu nictantis antistitis, priusquam fores aditumque reseraris, *ὑμνολογεῖς*? quin potius edoce quid apportes, et quorsum praedicta sonuerint revelato.' 'ne tu' inquam 'desipis admodumque perspicui operis *ἐγέρσιμον* ⟨non⟩ noscens creperum sapis, nec liquet Hymenaeo praelibante disposita nuptias resultare. si vero concepta cuius scaturriginis vena profluxerint properus scrutator inquiris, fabellam tibi, quam Satura comminiscens hiemali pervigilio marcescentes mecum lucernas edocuit, ni prolixitas perculerit, explicabo.

3 Cum inter deos fierent sacra coniugia procreationis undique numerosae, liberique praeclues ac nepotum dulcium aetheria multitudo et inter se quodam caelicolarum complexu ac foedere potirentur, praesertimque potissimos conubialis bearet adiectio, idque diditum mundo loquax triviatim dissultaret humanitas, poetaeque praecipue Oeagrium citharistam secuti caecutientisque Maeonii suaviloquam senectutem epica vulgo lyricaque pagina consonarent nec aliquid dulcius Iovi inter aetherias

1 *Verg. Aen. 4, 202* variis florentia limina sertis || 8 *Apul. met. 1, 6* mi Socrates, quid istud? || 11 *ibid.* Aristomene, inquit, ne tu . . . ignoras || 12 *locum imitatur Fulg. myth. p. 3, 16 Helm; ibid. p. 13, 21* marcentia lumina *et p. 86, 7* creperum aliquid desipere

[**ABDMR CEFV GL**] 1 commere **A**^{1}]ere *laeso folio* **B** || 3 calleopea **C** callopea **G**^{1} caliopea **G**^{2} || 6 albicandibus **R**^{1} || 7 ineptas **A**^{2}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{2}**GL** *legi nequit* **E** ineptias *cett.* (nugulas ineptias *mavult Préaux, Rev. ét. lat. 35, 1961, 225 ss.*) | aggarrirem **B**^{1} agarrirem **D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} agarrire **L**^{1} || 9 materiae **A**^{1}**MVL**^{1} materia **A**^{2} | ritum **D**^{1}**R** | antistatis *n. f.* **B**^{1} antestitis **R**^{1} antistis **L**^{1} || 10 adytumque *Grotius parum considerate* | reserares **AC**^{1} | *ὑμνολογεῖς Kopp* ΤΥΜΝΟΛΟΓΕΝΕΙϹ **A** Γ̣ΥΜΝΟΛΟΓΕ̣ΥΕΙϹ **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} Γ̣ΥΜΝΟΛΟΓΥϹϹΕΙϹ **R**^{v} ΓΥΜΝΟΛ̣ΟΥΓϹΕΙϹ **B**^{2}**D**^{2}**MCFVG** ΓΥΜΝΩΛΩΓΙΕΥϹ **L** | ad postes *n. f.* **L**^{1} || 11 quursum **R**^{1} | sonuerunt **C**^{1} || 12 perspicui] pesqui **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | *ἐγέρσιμον coni. Grot. coll. § 911* et epymion **A**^{1} epymion **A**^{2} ΕΓΕΡΙΜΙΟΝ **BDMRCFV** ΕΤΕΡΥΜΙΟΝ **G** egerimion **L** | ⟨non⟩ *addidi Mnemosyne* 33, *1978*, 163 || 14 scaturriginis **B**^{2}**MC**^{2}**L** caturrices **A**^{1}**B**^{1}**R**^{1} caturriginis **A**^{2} scat *dein 7 litterae illegibiles* **D** scaturiginis *cett.* | properos **R**^{1} || 15 satura **A**^{1}**M**^{1} satora **R**^{1} satira **R**^{2}**F** satyra *cett.* | maciscentes **A**^{1}**R**^{1} marescentes *n. f.* **B**^{1} || 17 procreationes **M**^{1}**R**^{v} || 18 praeclu/e/s **B** praecluens **D** prae[**R** || 19 caelicolarum *delebat Eyss.* || 20 diditum *Grot.* deditum *libri* || 21 praecipui **R**^{2} | Oeagrium *Grot.* euagrium **B**^{2}**G** *et fort.* **A**^{1} eyagarium **M**^{1} eyagrium *cett.* || 22 maeonae **A**^{1}**R**^{1} maeoni **B**^{1} || 23 ricaque **M**^{1} libricaque **L**^{1} (*d.* **R**)

voluptates una coniuge loquerentur, hisque accederet promptior fides,
quae suadente aruspicio grandaevos pontifices in testimonium convocat,
cum quid Iuppiter hominum votis trepida curarum ambage suspensis
multa implacabilis hostia denegaret, exorata eius matrona provenire, et
quicquid ille exprompta sententia, Parcarum pugillo asservante, dicta-
verit, delenitum suadae coniugis amplexibus iussuque removere; nec so- 4
lum superum regem attestabatur uxorium, idque etiam Diti propositum,
idque Portuno, certumque esse Gradivum Nerienis Neriae coniugis amore
torreri (Aesculapio quoque non dispar affectio) similique persuasione
transduci Ope coniuga Cybeleque permulsa maestissimum seniorem de-
orum (Ianusque †Argionam utraque miratur effigie); iam reginam tan-
tum marito dependisse Memphiticam, ut obsita luctu perpetuo numquam
eum contenta sit invenire.

Hac igitur fama hisque deorum alternis amoribus motus concitusque 5
Cyllenius, simulque quod cunctorum affectiones et thalamos, dum paret
pluribus, conspicatur, uxorem ducere instituit. in quam sententiam ma-
ter illum anxia, cum annua peragratione zodiaca eam in Pliadum nume-
ro salutaret, impulerat, praesertimque quod palaestra crebrisque discur-
sibus exercitum corpus lacertosis in iuvenalis roboris excellentiam toris
virili quadam amplitudine renidebat, ac iam pubentes genae seminudum
eum incedere chlamidaque indutum parva, invelatum cetera, umerorum
cacumen obnubere sine magno risu Cypridis non sinebant. rationabili
igitur proposito constituit pellere caelibatum.

12 *Ov. met. 9, 693* numquamque satis quaesitus Osiris; *Min. Fel. 22, 1; Aug. civ. 6, 10* || 18 *Apul. met. 6, 1* Psyche variis iactabatur discursibus || 23 *locum laudat Fulg. serm. ant. 45*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 coniuge] cum coniuge **AC^1EFV** cumiuge **L** | loquentur **R^1** || 4 eius] ei **C^1V** (*d.* **R**) || 5 quiquid **M** (*d.* **R**) | aservante **A^1 B^1** (*d.* **R**) || 6 delinitum **B^2** (*d.* **R**) || 7 uxorium idque] uxorividue **A^1** || 8 portunum *n. f.* **M^1** | esset **D** (*d.* **R**) | graduum **A^1** (*d.* **R**) | neriae **G^1** nerinerinae **$B^1D^1R^1$** *om.* **C^1EF^1V** nerinae *cett.* || 10 coniuge **V^1G** Consivia *Grot.* | cybebe **M^1** cybebeque **M^2** cybelaque **V** | permulsum *Grot., sed cf.* exorata *v. 4* || 11 arginionam **C^1** Angeronam *vel* Ageroniam *Grot.* Carnam *Preller Röm. Relig. 163 n. 3 mendum tollere non potui* | iam *Vonck. 78* nam *libri* | *post* reginam *add.* lacrimas *Kopp ex Norimbergensi* | *post* tantum *add.* dicunt *ed. pr.* || 12 memppliticam **A** memplicatam **R^1** | lucto **M^1** || 12. 13 numquam eum non tenta sit invenire *Vonck.* nusquam eum non temptaverit invenire *olim volui Helikon 6, 1966, 229* || 14 motus *om.* **$C^1E^1F^1V^1$** || 17 zodiaca eam *Kopp* zodiacteam **R^1** zodiactea *cett.* || 18 crebrique **M^1** crebris **C^1EF^1V** || 19 iuvenilis **$M^2F^2L^2$** | excelentiam **E** || 20 renitebat **A** | ac iam] aciem **A^1 R^1** || 21 chlamidaque indutum *om.* **$C^1E^1F^1V^1$** | clamidaque **$A^1B^1D^1$RE^2** clamidemque **M^2** clamideque *cett.* | parvam **M^2** | invellatum **L^1** | per cetera **F^3L** || 23 pellicere **R** | caelibatam **R^1** caelibatu **E**

6 Itaque pro illustri ea dignitate, quam conveniret accipere, cunctamento longae deliberationis alternat. nam Sophian ipse miro quidem cupiebat ardore, quod prudens sanctaque sit intemeratiorque cunctis pulchriorque virginibus, sed quod sororis eius collactea et indiscreto amica foedere videretur perindeque ad innubas ipsa quoque transisse, eam in Palladis iniuriam non placuit coaptari. non dispar illum formae desiderabilis grataque luculentas in Manticen quoque succenderat; nam et nobilitas generis illam (quippe Pronoeae maior est filiarum) et praevidum perspicacis prudentiae commendabat ingenium. sed ipsis diebus forte immensi amo-
7 ris impatientia ultro iuvenem consecuta Apollini fuerat copulata. voluit saltem Entelechiae ac Solis filiam postulare, quod speciosa quam maxime magnaque deorum sit educata cura; nam ipsi Ψυχῇ natali die dii ad convivium corrogati multa contulerant. Iuppiter quippe diadema, quod Aeternitati, filiae honoratiori, detraxerat, capiti eius apposuit. Iuno quoque ex purgatioris auri splendente vena addiderat crinibus sociale vinclum. Tritonia etiam interula resoluta ricinio strophioque flammarum instar e cocco atque ipso sacri pectoris ac prudentis amiculo virginem virgo contexit. Delius quoque, ut ramale laureum gestitat, divinatrice eadem coniecturalique virga volucres illi ac fulgorum iactus atque ipsius meatus caeli siderumque monstrabat. Vranie autem praenitens speculum, quod inter donaria eius adytis Sophia defixerat, quo se renoscens etiam originem vellet exquirere, clementi benignitate largita. Lemnius quoque faber illi insopibilis perennitatis igniculos, ne caligantibus tenebris nocteque caeca opprimeretur, incendit. omnes vero illecebras circa sensus

§ 7 alludit ad fabulam de Psyche fictam Apul. met. 4,28–6,24, cf. et Fulg. myth. 3,6; Mythogr. 1,231 || 17 *Apul. met. 8,27* deamque ... amiculo contectam || 20 *Verg. Aen. 6, 849* caelique meatus

[**ABDMR CEFV GL**] 1 illustri ea *Vonck. 78* industriae *libri* | cunctamento *Grot.* cunctas merito **M** cuncta merito *cett.* || 2 sophian **AD** sophia *n. f.* **C** sophiam *cett.* | ipse] ipse quoque **EFV**^{1} || 4 collactea $A^2B^2D^2M^2RC^2F^2GL^2$ collactio B^1 collactanea B^3 collactia $A^1D^1M^1C^1EF^1VL^1$ || 6 cooptari B^1DR^2 | grata D^2M^2 || 7 maticen A^1 || 8 pronoeae AB^1RC^1EFV pronoeaes B^2D^1M pronoes D^2C^2 prono/ae **G** pronoae// **L** | maior est] maiorem F^2 | praevidum $A^1B^1D^1R^1CV^2L$ providum *cett.* || 9 immensis L^1 | amaris L^1 || 10 impatientia] impotentia *fort. legendum* | apolloni C^1V || 11 endelichiae *libri* | postolare M^1 || 12 magnaquo L^1 | Ψυχῇ *ed. pr.* ΥΥΧΗ **A** ΨΥΧЄ F^1 ΨΙΧΗ **L** ΨΥΧΗ *cett.* || 14 aeternitate EL^1 || 15 purgatoris M^1F purgationis L^1 (*d.* **R**) | vena] lana M^1 lamina M^2 | socile B^1 sociare **D** (*d.* **R**) || 16 vinculum **A** (*d.* **R**) | interulo M^1R^2 | resoluta $AB^1DM^1R^1$ resolo F^1 resoluto *cett.* || 17 cocco $B^2R^2C^2EF^2L$ coco *cett.* | *post* pectoris *add.* sui L^2 | ac] a C^1V || 18 fulgurum B^2C^2L || 20 monstrabatur **A** (*d.* **R**) | Vranie **D** *et coniecerat Grot.* Vnie **C** aniae *vel* anie *cett.* (*d.* **R**) || 21 adytis A^1FV additis **E** aditis *cett.* (*d.* **R**) || 22 *post* largita *add.* est $A^2C^gL^g$ || 23 insobibilis **A** insopibiles D^2G insopobilis **R** insopilis E^1 || 24 accendit L^v | illeclebras *n. f.* M^1 ille crebras **E** (*d.* **R**)

cunctos apposuit Aphrodite; nam et unguentis oblitam floribusque redimitam halatu pasci foverique docuerat et melle permulserat et auro et monilibus inhiare membraque vinciri honorationis celsae affectatione persuaserat. tunc crepitacula tinnitusque, quis infanti somnum duceret, adhibebat quiescenti. praeterea ne ullum tempus sine illecebra oblectamentisque decurreret, pruritui subscalpentem circa ima corporis apposuerat voluptatem. sed vehiculum ei ac volatiles rotas, quis mira posset celeritate discurrere, tradiderat ipse Cyllenius, licet eam auri compedibus illigatam Memoria praegravarit. his igitur Ψυχὴν opimam superis ditemque muneribus atque multa caelestium collatione decoratam in conubium Arcas superiorum cassus optabat. sed eam Virtus, ut adhaerebat forte Cyllenio, paene lacrimans nuntiavit impotentia pharetrati volitantisque superi de sua societate correptam captivamque adamantinis nexibus a Cupidine detineri.

Super his igitur virginum thalamis dum eum deliberatae sortis blandi- 8
menta frustrantur, nec facile quaepiam praeterea, quae congrua paritate
Tonantis nurus deligeretur, occurrit, amplius deliberandum suggerit
Virtus, neque eum sine Apollinis consilio quicquam debere decernere aut
fas ab eius congressibus aberrare, cum zodiaca eum hospitia praemetan-
tem numquam abesse menstrua praecursione permitteret. igitur consti-
tutum ubicumque locorum frater esset adiretur. ac tunc volatilem vir- 9
gam, uti secum mundi penita permeare aetheriosque recessus irrumpere
parili celeritate posset, Virtuti de more permittit; ipse pedibus talaria
nectit aurea, et nunc in fanis, quibus aut vaticinia obliquis fundebantur

1 *Cic. p. red. in sen. 12* unguentis oblitus || 7.8 *Apul. met. 3, 2* mira celeritate

[ABDMR CEFV GL] 1 cunctas **D**^{1} cunctus **R**^{1} | ungentis **B**^{2}**MCEV** || 2 *post* permulserat *add.* ad gustum **EF**^{1}**V** || 2–3 et auro . . . persuaserat *om.* **C**^{1} || 2 aurum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**EF**^{1} || 3 munilibus **AMC**^{m}**EVL**^{1} | honoratioribus **D**^{2}**M**^{2} honorationibus **M**^{1} | celsa **D**^{2}**M** | affectationi **A** afectatione **B**^{1} affectione **R**^{1}**E** || 4 somnum *om.* **L**^{1} somnium **MC**^{1}**L**^{m} | induceret **R**^{2} || 5 ille crebra **V**^{1} | obletamentisque **F** || 6 decurret **D**^{1} discurreret **R**^{1} | pluritui **AR**^{1} puritui **C**^{1} prituì **L**^{1} || 7 veiculum **D**^{1}**MRL**^{1}**C**^{1} | quas **AR**^{1} | possit **R** || 9 praegravaret **AR**^{1} | ditatamque **R**^{2}**G** || 10 multa *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | collocatione **B**^{1}**R**^{1} || 11 cassus **A**^{2}**B D**^{1}**MR**^{2}**G**^{2}**L** casus **A**^{1}**D**^{2}**R**^{1}**CF**^{2}**G**^{1} cassus vel casus **E** casus vel casus **V**^{1} casus vel cassus **F**^{1}**V**^{2} || 12 impotentia *scripsi* in potentiam **ADMRL** in potentia **BCEFVG** | feretrati **A** faretrari **R**^{1} faretrarii **R**^{2} faretratri *n. f.* **C**^{1} | voluntatisque **L**^{1} || 13 super **A**^{1} || 13.14 a Cupidine *commode abessent* || 14 cupidene **C**^{1} || 15 deliberatae] de libertate **A**^{1} liberatae **L**^{1} || 16 frustantur **DMC**^{1}**EF**^{1}**V** | quempiam **AR**^{1} | praeterea **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**RG** praeter eas **M** praeter eam *cett.* | parilitate **M**^{2}**RG** || 17 diligeretur **AM** delegeretur **B**^{1}**D** || 18 apollinus **M**^{1} appollinis **R** | aut] haud **B**^{2} || 19 zodica **AR**^{1} zodia **F**^{1} | praemetatantem **A** || 20 monstrua **A**^{1} | percussione **L**^{1} | permittit *n. f.* **A**^{1} || 21 locorum *om.* **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} locarum **AR**^{1} || 22 recessos **R**^{1} || 23 de morte **A**^{1}**R**^{1} demere **D**^{1} *et coni. Grot. contra rhythmum* || 24 quibus *om.* **C**^{1}**E**^{1}**V**^{1} quis **F**

ambagibus aut denuntiata pecudum caede fissiculatis extorum prosiciis viscera loquebantur, ⟨nunc in specubus⟩, quibus[que] ⟨solitus⟩ sortitus
10 excedere vel logia personare, sagaci eum investigatione disquirunt. sed his adytorum fastigiis specubusque viduatis absque lauri arentis paucis admodum foliis vittisque semivulsis, quas in Cumano antro post Sibyllam tinearum morsus cariesque carpebant, nihil eius potuit inveniri. per aerios etiam tractus, quibus formare solitus et volucrum diversos meatus et oscinum linguas et praepetis omina pennae, frustra incassumque disquiritur. iam pridem quippe offensus contamine monendorum dedignatur augur Pythius nuncupari. item eum in Helicona, Delon Lyciamque sectantur; sed alibi lauros primores arentesque ederas, alibi carientem tripodem crepidasque situ murcidas praesagiorumque interlitam memoriam reppererunt.

11 Tandem Fama nuntiante cognoscunt quod Phoebo gaudet Parnasia rupes. licet inde quoque ad Indici montis secretum obumbratumque scopulum nube perpetua posterius migrasse perhibebant, tamen Cirrhaeos tunc recessus et sacrati specus loquacia antra conveniunt. illic autem circumstabat in ordinem quicquid imminet saeculorum, Fortunae urbium nationumque, omnium regum ac totius populi. videbantur aliae transacti cursus emensa fugientes; consistebant aliae sub conspectu, adveniebantque quamplures, atque ita nonnullis eminus vanescebat disparata prolixitas, ut velut fumidae caligationis incredibilis haberetur aura. inter haec mira spectacula Fortunarumque cursus [motus] nemorum etiam susurrantibus flabris canora modulatio melico quodam crepitabat appulsu. nam eminentiora prolixarum arborum culmina perindeque distenta

1 *Apul. Socr. 6 p. 134* extis fissiculandis || 3 *Apul. met. 6, 2* anxia disquisitione ... requirit; *Firm. math. 2, 29, 3* sagaci ... inquisitione || 8 *Verg. Aen. 3, 361* et volucrum linguas et praepetis omina pennae || 10 *Hor. c. 1, 2, 32* augur Apollo || 14 *Verg. ecl. 6, 29* Phoebo gaudet Parnasia rupes || *§ 11 cf. Cic. Tim. 59; Macr. somn. 2, 3, 15*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 denuntiate **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | pecodum **AM**^{1}**R**^{1} | phisiculatis **B** fisiculatis **MC**^{2}**L** | prosiciis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**L**^{1} prosicisiis *n. f.* **E** prosicis *cett.* || 2 nunc in specubus *add. Dick* | quibus **D**^{1}**C**^{1} | solitus *add.* **F**^{m} *om. cett.* | sortiatus **C**^{1} || 3 excedere *om.* **D** excidere **A**^{1}**B**^{1}**R**^{1} (*locus adhuc sanandus*) || 4 adytorum **A** aditorum *cett.* (*d.* **R**) | laure **L**^{1} | arentes **AD**^{1}**R**^{1} || 5 vittisque **A**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**C**^{2} vitiisque **R**^{1} vitisque *cett.* || 6 carpebat **L**^{2} || 8 liguas **L**^{1} | pinnae **AB**^{1}**DM**^{1} (*d.* **R**) | incasumque **D**^{2} (*d.* **R**) || 10 noncupari **AF** nucupari **C**^{1} (*d.* **R**) | item] itemque **D**^{2}**B**^{2} (*d.* **R**) | Lyciamque *N. Heinsius* litiumque **C** lictumque **E** lictiumque **F** lyciumque *cett.* (*d.* **R**) || 11 carientem **AB**^{1}**D**^{2}**ML** cariantem *cett.* (*d.* **R**) || 12 murcias **A**^{1} marcidas **A**^{s}**M**^{1}**L**^{s} || 18 in ordinem *om.* **A**^{1} in ordine **L**^{2} | quiquid **D**^{1} (*d.* **R**) || 19 regum] rerum **B**^{2} | trasacti **A**^{1} || 20 emensa *Eyss.* emenso *libri* | aliae sub conspectu *om.* **L**^{1} || 21 ita *om.* **L**^{1} | nonullis **D**^{1}**C**^{1} | evanescebat **F**^{1} | disparata **BDMR**^{1}**L** desperata **A**^{1}**C**^{2} (*deinde* vanescebat disperata *repetit* **A**^{1} *delet* **A**^{2}) || 22 laberetur *Eyss.* || 23 motus *del. Dick* motusque **R**^{2} || 24 susarrantibus **R**^{1} | fabris **A**^{1}**R**^{1} flabis **B**^{1} | mudulatio **D** modolatio **M** | nelico **A**^{1} lico **C**^{1}**V**^{1} | apulsu **E** || 25 proindeque **L**^{1} | distet **A**^{1} distantia **R**^{v}

acuto sonitu resultabant; quicquid vero terrae confine ac propinquum ra-
mis acclinibus fuerat, gravitas rauca quatiebat. at media ratis per annexa
succentibus duplis ac sesqualteris nec non etiam sesquitertiis, ⟨sesqui⟩-
octavis etiam sine discretione iuncturis, licet intervenirent limmata, con-
cinebant. ita fiebat, ut nemus illud harmoniam totam superumque carmen
modulationum congruentia personaret. quod quidem exponente Cyllenio 12
Virtus edidicit etiam in caelo orbes parili ratione aut concentus edere aut
succentibus convenire. nec mirum quod Apollinis silva ita rata modifica-
tione congrueret, cum caeli quoque orbes idem Delius moduletur in Sole,
hincque esse quod illic Phoebus et hic vocitetur Auricomus; nam Solis 13
augustum caput radiis perfusum circumactumque flammantibus velut
auratam caesariem rutili verticis imitatur; hinc quoque Sagittarius, hinc
quoque Vulnificus, quod possit radiorum iaculis icta penetrare.

Demonstrabat praeterea Virtuti Cyllenius amnes quosdam caelitus 14
defluentes, quos transeundos esse perhibebat, ut ad deum ipsum, quem
reperire cura est, pervenirent. verum eosdem amnes diversicolor fluen-
torum discrepantium unda raptabat; quippe primus diffusioris ac pro-
lixi ambitus gurges liventis aquae volumine nebuloso atque algidis ad-
modum pigrisque cursibus haesitabat. interius alius lactis instar candi-
daeque lucis mitis omnia quietusque motu undas volvebat argenteas.
tertius vero nimio rubroque igne rutilantes festinataque rapiditate prae-
cipites fragososque cursus anhela sulphureus celeritate torquebat. qui
hunc sequebatur auratus ac fulgidus ac flammis coruscantibus rutilans;
sed diversitatem fluminum, utrimque coniunctus quibusdam rivulis
intermixtis, quantum pensabat moderatio, temperabat. verum interior
illo electro purior resplendebat amnis, quem praeter ceteros Fortunarum
ille consistens populus appetebat, quarum alias eius odor et halatus
illexerat, alias lenis undae canori permulsere modulatus; gustum
autem haustumque quamplures ex eodem dulcissimo gurgite sitiebant.

§ 13 cf. Macr. sat. 1, 17, 47 || **20** *Apul. met. 4, 6* evomebat undas argenteas || **26** *Verg. georg. 3, 522* purior electro campum petit amnis

[**ABDMR CEFV GL**] **1** acuta **B**^{1} | exsultabant **M**^{1} || **2** aclinibus **C**^{1}**EFV** | anexa **AL**^{1} annixa **R**^{1} || **3** sequalteris **A** sesquialteris **MR**^{1} | sequitertiis **A**^{1} sexquitertiis **R**^{1} | sesquioctavis **B**^{s}**L**^{s} *dett.* octavis *omnes mei* || **4** limmata **MR**^{1}**EF**^{2}**GL** lumata **A**^{1} limata *cett.* | concinnebant **AM**^{1}**C**^{1}**EV**^{1}**F**^{1} || **6** quod] qui **A**^{1} || **8** appollinis **MRL** || **9** modelatur **A** || **10** illic **B**^{2}**D**^{v}**C**^{2}**F**^{2}**L**^{2} ille *cett.* | et hic *om.* **A**^{1} || **11** circuactumque **D**^{2}**M**^{2}**R**^{2} || **12** rutuli **AD**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | hinc quoque Sagittarius *om.* **L**^{1} || **14** demonstrabit **R**^{1} | quodam **R**^{1} || **15** pervidebat **D**^{1} || **16** curae est **B**^{2}**CEV**^{2}**G** curae esset *Eyss.* curae *fortasse legendum est* || **18** aquae] atque **A**^{1}**L**^{1} -que **A**^{2} (*d.* **R**) || **19** interior *fort. legendum est* || **20** omnia] per omnia **M**^{2}**EFV**^{1}**L** | genteas **C**^{1}**V**^{1} (*d.* **R**) || **21** minio *Leid. 88* | rutulantes **A** rutilans **G** (*d.* **R**) || **22** fragrososque **G** | solphuereus **M**^{1} solphureus **M**^{2} sulphereus **V**^{1} (*d.* **R**) | celeritae **M** (*d.* **R**) || **24** diversitatem *scripsi* diversitate *libri* | coniunctis **G**^{1} (*d.* **R**) | rivulus **A** || **25** moderatio temperabat *om.* **A**^{1} | temporabat **A**^{2} temperabatur **G** || **26** ille *dett. pauci* | eletro **L**^{1}

nec deerant, qui eadem foveri abluique lympha ac se in illam iacere cupiebant. praeterea duo restrictiores ac sinu ambituque parvo raptabantur interius, quorum uterque pro aliorum vicinia et confinio coloratus exiguum proprii saporis haustum multa mutabilis admixtione traxere. nam alter nimia celeritate festinus ac plerumque consistens relabensque ferebatur; alius vero quandam undarum originem gestans flexuosisque anfractibus errabundus spumabat cunctis seminibus fluentorum.

15 Hi igitur cursus discoloris amnes praedictas rerum nationumque Fortunas immensis primo sinibus ambiebant. tunc diversa undarum violensque rapiditas singulas quasque pervadens improvisa vi per declivis alvei praecipites lapsus rapidis turbinibus pertrahebat, ita ut alius easdem plerumque alteri transfunderet fluvio, et quam ille exercitam longa collisione vexarat, alter aut ripae redderet aut amne mersaret. non tamen Fortunas omnes illi sanguineus aut caeruleus involutas gurgites rapiebant; plerumque illius lactei praenitens unda repente correptas eminentis tractus vertice subvehebat; aliquando etiam sublimatas atque fluctu elatiore suspensas in illum cruentae similitudinis reiciebat aestum aut in torrentem lividum vorandas hiatu piceo despuebat. alterna igitur permixtione fluviorum ille Fortunarum populus agebatur; neque enim ulla prorsus erat, quae ab omni immunis incursu cunctoque esset gurgite feriata.

16 Denique Virtus secuta Cyllenium dum sola cunctos interrite transmearet, licet eam magno fragore colliserint, tamen opprimere non quiverunt. tandem trans fluvios, qui ad quoddam Phoebi spectaculum ferebantur, cum Virtute Mercurius constiterunt. ac tunc Latoium conspicati edito considentem arduoque suggestu atque in conspectu quattuor urnulas

5 *Apul. met. 5, 12* festinantes impia celeritate || 18 *cf. carm. Burana 41, 1* Saturni sidus lividum || *§ 16 cf. Hom. Il. 24, 527–534*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 nec ... cupiebant *om.* C^1 | qui ... 2 duo *om.* L^1 || 2 ac *del.* L^2 || 4 amixtione $CFVL^1$ (*d.* R) | traxerat $B^2D^2MR^2L$ | namque B^2M || 5 nimia] nimpha A^2 || 6 fluxuosisque R^1M^1 flexuosis G^1 || 7 in cunctis L^1 | senioribus A || 8 hii B^2D^1RCV | cursus *om.* G | discolores $A^2B^1R^2G^2$ | amnis B^1C^1F VG^1 | rerum] regum *dubitanter Dick coll. p. 6, 19* omnium regum || 9 sinibus A^2B^2 D^2M^vC finibus *cett.* | tum C^2 | diumsa C^1 || 10 improvisia nuper L^1 | declivi A^1 declevis M^1 || 11 turbinis C^1 | pertrahebat $A^2B^2D^2MR^2C^2G^2$ pertrahebant *cett.* | alis D^1 || 13 vexerat $B^1D^1L^2$ vexaret R | alteri G | aut^1] ut $A^1B^1D^1R$ | amni M^1 | versaret F^1 || 14 sanguineos $A^1B^1D^1M^1R^1$ | cerulos $A^1M^1R^1$ caeruleos B^1 celeus C^1 | gurgite B^2 || 15 rapiebat B^2 | latei M^1R^1 | correptos $AB^1D^1M^1R^1V^1$ || 16 tractos $B^1D^1R^1$ | subhibat M^1 subhebat R^1 | aliquanto $A^1B^1DMR^1L^2$ | sublimatos $A^1B^1DM^1R^1$ || 17 elevatiore E^1 elaetiore L^1 | suspensos $A^1B^1DM^1R^1$ || 18 vorandas M^2 vorandum *cett.* || 19 promixtione L^1 || 20 cuntoque A || 23 non quiverunt] nequiverunt C^1V || 24 Phoebi *om.* R^1 | receptaculum *coni. Dick* | ferebant AM^2 || 25 consisterunt L^1 | clatoium A^1M^1 datoium R^1 latonium C^2 | conspicantur $A^2D^2MR^2$ conspicato F^1 || 26 sidentem M^2C^1 | in conspectu *delebat Dick*

adopertas vicissim atque alternis inspectionibus enudare, quae diversa
specie metallisque formatae. nam una ex ferro, quantum conici potuit,
duriore, alia ex argenti fulgentiore materie, tertia liventis plumbi fusili
robore videbatur, at vero propior deo perlucentis vitri salo renidebat. sin-
gulae autem rerum quaedam semina elementaque gestabant. nam flam- 17
ma flagrantior et ab ipsius Cecaumenes exanclata fomitibus ex ferri prae-
dicta anhelabat urna, quae tamen vertex Mulciberi dicebatur. alia etiam,
quae fuerat ex argenti materie, praeferebat serena fulgentia et vernantis
caeli temperie renidebat; hanc dicebant risum Iovis. illa vero metalli
gravioris plena undosae hiemis atque algidi frigoris necnon etiam prui-
narum, haec Saturni vocabatur exitium. at vero sali resplendentis atque
ad ipsius dei dexteram sita, aeris totius seminibus erat referta; hanc
Iunonis ubera memorabant. ex his igitur urnis deus alternatim, quantum 18
dispositis sat erat, hauriebat. nam quotiens orbi complacito vitalis spiri-
tus salubres ministrabat auras, ex illa argenti clementia aeris hausti per-
miscens semina temperabat; cum vero pestem diram commeritis mor-
talibus minabatur, aeri similiter anhelos ignes aut torpentis frigoris ve-
nena miscebat et in affligendum meare cogebat orbem. tali dei tempera- 19
mento Virtus admonita, magisque cum eum salutares auras miscere con-
spiceret, caeci poetae Graium versum Mercurio comprobante commemo-
rat:

Φοῖβος ἀκερσεκόμης λοιμοῦ νεφέλην ἀπερύκει,

ex quo pestem fugari posse Mercurius, si voces prime vestigiis eius acce-
derent, admonebat; subdendae tamen Clario fidibus personanti atque

3 *Verg. Aen. 7, 687* glandes liventis plumbi || **9** *cf. Carm. Burana 41, 4* risum Iovis nudante*; 46, 3* risu Iovis reserato || *§ 19 cf. Luc. Alex. 36; Macr. sat. 1, 17, 47*

[**ABDMR CEFV GL**] **1** inconspectionibus *n. f.* **C**^{1} || **3** materiae **AB^{1}FV** materia **D** (*d.* **R**) || **4** videbantur **A^{1}B^{1}D^{1}G** videbatur *cett.* (*d.* **R**) | propior **A^{2}B^{2}D^{2}M^{2}GL** proprior *cett.* (*d.* **R**) | solore nidebat **G**^{1} (*d.* **R**) || **5** gustabant **GL**^{1} (*d.* **R**) || **6** fraglantior **BD**^{2} fraglantia **D**^{1} (*d.* **R**) | ipsis **C**^{2} (*d.* **R**) | cecaumenes **A^{1}B^{1}D^1** caecaumenis **A^{2}B^{2}M^{2}CEFVG^{1}L** caecauminis **M^{1}D^{2}G^2** (*d.* **R**) || **7** quae] -que **A**^{1} qua **D**^{1} (*d.* **R**) | mulciveri **AB**^{1} mulciferi **B^{2}D^{2}M** (*d.* **R**) || **8** materiae **AD**^{1} materiem **F** materia **L** (*d.* **R**) || **10** *post* plena *add.* erat **E^{2}G** (*d.* **R**) || **11** *post* vero *add.* alia **G** | salis **A**^{1} soli *n. f.* **E** | resplendentes **R**^{1} || **12** dei] die **L**^{1} | dextram **EV** || **13** deius **D**^{1} || **15** permicens **L**^{1} || **16** cummeritis **A** || **17** minabantur **A**^{1} | aeris **MCEFVL**^{1} | frigores **R**^{1} || **18** in adflugendum **A**^{1} ad infligendum **CEFV** || **19** eum] eo **M**^{1} | salutaris **AB^{1}DM^{1}R^{1}C^{2}G** | aura **A** || **20** caeci poetae *delebat Eyss.* (Graeci *Kopp ex Hugiano*) | gravum **A**^{1} || **22** ΦΗΒΟϹ **B**^{2} ΦΟΕΒΟϹ **D^{2}M^{1}EG** ΦΟΗΒΟϹ **M**^{2} | ΚRΙϹΟΚΟΜΗϹ **B^{2}C^{2}FL^2** ΚΡΙϹϹΟΚΟΜΗϹ **D**^{2} ΧΡΥϹΟΚΟΜΗϹ **M** ΑΚΕΡϹΕΚΟΜΝϹ **E** ΑΚΕΡΚΕΚΟΜΗϹ **G** | *λοιμοῦ Lucianus* ΑΥΜΟΥ **ACEFVL** ΛΥΜΟΥ **BDR** ΛΙΜΟΥ **M** ΛΙΜΙ **G** | ΝΕΦΛΝΝ **A** ΝΕΦΕΛΕΝ **BR**^{2} ΝΕΦΕΑΝΝ **R**^{1} ΝΕΦΝΛΗΝ **E** ΝΕΦΕΛΕΙΜ **G** ΝΗΦΗΛΗΝ **L** | *ἀπερύκει Lucianus* ΑΠΟΡΥΚΥ **AL** ΑΠΟΡΥΚΙ **BRCEFV** ΑΠΟΡΥΚΕΙ **D** ΑΠΟΡΟΥΕΙ **M** ΑΠΟΡΙΚΙ **G** || **23** fugare **M** | prime **BD^{1}RC^{2}G** primae *cett.* (*locus nondum sanatus*) || **24** fidelibus **A**^{1}

20 inter serta laurigera infularum lubrico implexoque crine redimito. talia conserentes ut procul Pythius adventare conspexit causamque adventus primis aspectibus recognovit, throno, quo insidebat, exsurgens Musas iussit occurrere; quae licet in Maiugenae officium properare viderentur, ratis tamen incessibus movebantur. ac tunc germano in participatum operis consessumque suscepto prior orsus est Phoebus:

21 anxia cum trepidis nutat sententia rebus,
fluctuat incertis aut sors ignota futuris,
consultet mortale genus (quippe indiga veri
cura facit dubium vel spes incerta fatigat);
at nobis praescire vacuum est, cunctatio nulla est:
quod superi voluere licet; de pectore fixis
praeoptare caret, si quid placet atque necesse est.
sed tibi quod nondum venit mansura voluntas,
consilium vis ferre meum: sic semper ab omni
velle capis socium, faciunt atque addita mentem.
22 est igitur prisci generis doctissima virgo,
conscia Parrhasio cui fulgent sidera coetu,
cui nec Tartareos claustra occultare recessus
nec Iovis arbitrium rutilantia fulmina possunt;
fluctigena spectans qualis sub gurgite Nereus,
quaeque tuos norit fratrum per regna recursus,
pervigil immodico penetrans arcana labore,
quae possit docta totum praevertere cura
quod superis praescire datum. quin crebrius in nos
ius habet illa, deos urgens in iussa coactos;
et quod nulla queat superum temptare potestas,
invito scit posse Iove. stent ardua magno,
alterutrum cumulat parilem meruisse iugalem.

12 *Ov. met. 8, 619* quicquid superi voluere*; Apul. met. 4, 31* || 26 *Ov. ep. 4, 12* in dominos ius habet ille deos

[**ABDMR CEFV GL**] 1 serta *om.* **C** | librico **AD**^{2}**M**^{1}**R**^{1} | implexu quoque **A**^{1} implexuque **A**^{2} implexo quoque **MR**^{1} | crinire dimito **M**^{1}**C**^{1} crinire dimitto **R**^{1} || 2 ut *om.* **F** | conspexum **R**^{1} || 3 exurgens **BCL** exexsurgens **M**^{1} || 4 properare **B**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**G** prope facere **A** prope fare **R**^{1} prope fari *cett.* | videretur **AM**^{1}**R**^{1} || 5 ratis **R**^{2} satis *cett.* | ac] at **L** || 6 consensumque **AM**^{1}**RG**^{1} *fort. recte* || 8 aut] haud **B**^{1}**D** haut **C**^{1} || 9 consultat **AMG** | quippe *scripsi* quodque *libri* quosque . . . dubios *coni. Haupt* | indigna **D**^{1}**E** || 11 vacum **R**^{1} vacat *coni. Stange 5 (v. Sundermeyer 1–2)* | est^{1} *del.* **D**^{2} || 12 de] da **A**^{1}**D**^{1}**R** | pectore **D**^{2}**M**^{2}**G** pectora *cett.* || 14 quia nondum **A**^{1}**B**^{1}**R**^{1}**C**^{1} dum quia non **D**^{2}**M** non quia dum *Dick ex Bern. 56b* || 15 omne **F**^{1} (*d.* **R**) || 16 capit *n. f.* **B**^{1} capi **L** (*d.* **R**) || 18 parrasio **A**^{1}**D**^{1} parnasio *cett.* (*d.* **R**) | sudera **D**^{1} (*d.* **R**) || 19 recultare **D**^{1} (*d.* **R**) || 21 quali **MC**^{2}**EFV** (*d.* **R**) || 22 recussus **M** || 23 penetras **V** || 25 supernis **A**^{1} super his **M**^{1} (*d.* **R**) || 26 illa *om.* **C**^{1}**EF**^{1}**V**^{1} ille **D**^{1} (*d.* **R**) | urguens **D**^{1}**RC**^{1}**EFV** | in iussis **M**^{1}

His Apollinis dictis laetabunda Virtus, quod tam excellentis virginis suasum videt esse coniugium, ut nihil amissum ex supra dictarum duceret dignitate, nomen tamen eius inquirit. quod ubi cognovit Philologiam esse, de qua foedus instabat, tanta gratulatione alacritateque concutitur, ut aliquanto de ingenito rigore descendens etiam corpore moveretur. quippe propinquam esse commemorat et laudatae illius Mantices patronam, in ipsam quoque Sophian supellectilis multae remuneratione largissimam. nam Ψυχὴν incultam ac ferino more versantem apud hanc asserit expolitam, ita ut, si quid pulchritudinis ornatusque gestaret, ex Philologiae sibi cultibus arrogarit, quae ei tantum affectionis impenderit, ut eam semper immortalem facere laborarit. nihil igitur immorandum, quippe cum impiger gerendorum sciatur esse Cyllenius. sed acceptis Apollinis fatibus respondit ipse Maiugena: **23**

certum est, Lauripotens decusque divum, **24**
nostrum ex contiguis venire pectus
et quicquid socium ciere numen
iunctus compererim probare rerum.
sed numquam mage velle disparamus
et fit collibitum manere iussis,
quam cum Deliaco meare fatu
cura atque arbitrio monemur isto.
hunc quippe ambiguum nefas putare,
et quaecunque fuit perit voluntas.
quocirca officio decentiore
paret praecluibus libens profatis
Arcas in thalamos venire iussus.
sed tu, Delie, quo Tonantis exstet
compar propositum volensque nutus,
instes; nam solitus ciere pectus
et praeversa vigil monere sensa,

8 *Ov. met. 4, 722* more ferocis **versat**

[**ABDMR CEFV GL**] 2 vidit **A**^{1}**RC**^{1} *fort. recte* | ammissum **V** | ductarum *n. f.* **A**^{1} || 4 foebus **D**^{1} || 5 aliquando **A**^{1}**R**^{1} | de ingenito *bis scripsit* **A**^{1} || 6 manticis **R**^{2} || 7 sophian **A**^{1}**DRE** sophiae **M**^{2} sophiam *cett.* | multa **G** || 8 nam *om.* **L**^{1} || 10 arrogaret **AR**^{1}**C**^{1}**F**^{1} | impenderet **AR**^{1} || 11 laboraret **AV**^{1} laborat **R**^{1} | immoderandum **R**^{1} || 12 impigrum **D**^{2}**M**^{2} | sciatur *scripsi AMC (1968) 80* satiat **R**^{1} sciat *cett.* | cillenium **M**^{2}**V** || 13 appollinis **CEL** | *post* Maiugena *add.* metrum spondaicum constans ex spondeo coriambo et diiambo **M**^{2} trochaicum senarium **E**^{m}**V**^{m} trochaicum senarium posito quibusdam locis anapesto et dactilo **L** || 15 continguis **B**^{1}**D**^{1}**R** || 17 prorare **A**^{1}**R**^{1} || 20 delia commeare **B**^{1}**D**^{1} || 21 movemur **A**^{1} || 22 putare *Dick* putamus *libri* || 24 quocirco **A**^{1} || 26 Arcas ⟨iam⟩ in *coni. Stange 31 n. 2* || 30 perversa *coni. Vonck. 145* | movere *Vonck.*

illum contribuas favere iussis
et coeptis sacra fulserit voluntas.

25 Haec dicente Mercurio 'quin potius' inquit Virtus 'uterque vestrum Iovem voce conciliet. nam et hic eius consiliorum conscius et tu praeceptionis arcanus; ille mentem novit, tu verba componis: Phoebo suevit instante concedere, tibi pectus solitus aperire. addo quod vos numquam convenit disparari, et licet hic cursor Apollinei plerumque axis celeritate vincatur ac remorata statione consistens cupiat Delii festinata praevertere, tamen cum consequitur, ita libratus antevenit, ut cessim plerumque recursitans gaudeat occupari. una igitur vestrum Iovem pia pignora convenite. certum quippe est quod et Phoebeo conivens splendore succum-
26 bat et cum Stilbonte incedens conubiorum copulis allubescat.' his dictis Virtus praecedentis officio ac Mercurialis virgae perflatione concussa in caelum itura sustollitur. augurales vero alites ante currum Delio constiterunt, uti quis vellet vectus ascenderet; nam futura plerumque conformans his praesagire consueverat. petaso autem ac talaribus concitatis coepit praeire Mercurius; sed scandente Phoebo Musarum pedisecus ad-
27 haerensque comitatus candenti canoraque alite vehebatur. tum vero conspiceres totius mundi gaudia convenire. nam et Tellus floribus luminata, quippe veris deum conspexerat subvolare Mercurium, et Apolline conspicato aeria Temperies sudis tractibus renidebat. superi autem globi orbesque septemplices suavis cuiusdam melodiae harmonicis tinnitibus concinebant ac sono ultra solitum dulciore, quippe Musas adventare praesenserant; quae quidem singillatim circulis quibusque metatis, ubi suae

§ 26–28 imitantur Apul. met. 6, 6

[**ABDMR CEFV GL**] 1 fabere **A^{1}D^1** (*d.* **R**) || 5 arcarius *coni. Morelli 234* || 6 istante **C^1** instantem **EF^{1}V** | condere **M** | pectus **G** *et coni. Kopp ut coniectura non opus esse ostenderet* secus **A^1** sectus *cett.* | solitus *delebat Eyss.* | vos *om.* **C^{1}EFV** nos **A^1** || 8 cupiat **F^2** caput **A^{1}R** capiat *n. f.* **A^2** captat **B^{1}DEFV^{1}G** captet **B^{2}V^{2}L** captatur **M** captat (tat *in ras.*) **C** *de hoc loco vide quae scripsi Mnemos. 27, 1974, 270* | Delii *scripsi* et demum **A^2** demumque **M^2** demum *cett.* | festinat **M** || 9 cessim **A^{2}B^{2}D^{2}M^{2}C^2** cessum **R** cesim **G** cessem *cett.* || 10 gaudeat *om.* **C^{1}E^{1}F^{1}V^1** || 11 phoebo eo **C^{1}EFV** | conivens **A^{2}B^{2}D^2** cohibens **A^{1}B^{1}R^2** conhibens *cett.* | splendori **E^{2}L^2** || 12 copules **B^{1}D^1** | adlubestate **A^{1}B^{1}D^{1}R** || 14 auguriales **D^{2}M^2** | ante] ad **M^1** | delium **M^2** (*fort. recte, cf. § 29* currum Delium) | constituerunt **AR^1** || 15 quis (*i. e.* quibus) *interpret. Kopp.* quo *fort. legendum est* || 16 praesaire **B^{1}D^1** || 17 perire **R^1** | *in verbis* sed scandente *incipit liber* **P** | pedisecus **AB^{1}DGP** pedisequus **B^{2}MC^{1}E** pedissecus **R^{1}L^1** pedissequus **C^{2}FL^2** pedis aequus **V** || 18 candente **A** || 19 luminata **F^2** lumina *cett.* || 20 veris *om.* **C^{1}EF^{1}V^1** | Mercurium *commode abesset* Mercurio *Eyss.* | apollinem **DR** || 21 (Apollinem) conspicata *coni. Morelli 235* | subdis **M^1** | tractantibus *n. f.* **M^1** | renitebat **A^1** || 22 suavius **D^{2}M** || 23 concinnebant **A** | praesenserat **P^1** || 24 singilatim **R** singulatim **L** | circulus **R^1** | meatis **M^1**

pulsum modulationis agnoverant, constiterunt. nam Vranie stellantis
mundi sphaeram extimam continatur, quae acuto raptabatur sonora tin-
nitu, Polymnia Saturnium circulum tenuit, Euterpe Iovialem, Erato **28**
ingressa Martium modulatur, Melpomene medium, ubi Sol flammanti
mundum lumine convenustat, Terpsichore Venerio sociatur auro, Cal-
liope orbem complexa Cyllenium, Clio citimum circulum, hoc est in Luna
collocavit hospitium, quae quidem graves pulsus modis raucioribus per-
sonabat. sola vero, quod vector eius cycnus impatiens oneris atque etiam
subvolandi alumna stagna petierat, Thalia derelicta in ipso florentis cam-
pi ubere residebat. interea tractus aerios iam Phoebus exierat, cum subi- **29**
to ei vitta crinalis immutatur in radios, laurusque, quam dextera retine-
bat, in lampadem mundani splendoris accenditur, fiuntque volucres, qui
currum Delium subvehebant, anheli flammantis lucis alipedes. atque
idem pallio rutilante ac reserato stellantis poli limine Sol repente clarus
emicuit. Cyllenius quoque in sidus vibrabile astrumque convertitur.
atque ita metamorphosi supera pulchriores per Geminos proprietate **30**
quadam signi familiaris invecti augusto refulsere caelo, ac mox Tonantis
palatium petiverunt. qui postquam ingressi et coram data copia fandi,
ut vidit Clarius consortio patrem Iunonis haerentem, quam noverat
suffragari plurimum ac favere conubiis, laetus primo omine ipsamque
concilians, in cuius arbitrio positam mariti noverat voluntatem, ita mitis
affatur:

possem minore ambigens fiducia **31**
solum Tonantem pignoris pro foedere
bupaeda vixdum vel paterna contremens
praecepta adire, ni iugata caelitum
omen pararent prosperum consortia,
tabensque divum nunc moneret nexio.

2 *Apul. flor. 3 p. 4, 2* acuto tinnitu; *met. 10, 31* tinnitus acutos || 11 *Ov. met. 5, 617* crinales vittas; *9, 771* crinalem ... vittam || 18 postquam ... fandi = *Verg. Aen. 1, 520*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 agnoverunt **EFV**^{1} | uraniae **M**^{2}**G** | stellantes **R**^{1} || 2 continatur **D**^{1}**R**^{1} *et ed. Eyss.* concinatur **A**^{1}**B**^{1}**D**^{2}**M**^{1}**C**^{1}**EV** concinit **A**^{2}**B**^{3} concinebat **B**^{2} concinat **M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**FGL**^{2}**P** || 3 saturnum **R**^{1} || 4 melpone **V**^{1} || 5 auro] astro *ed. Kopp. ex Norimberg.* || 6 Clio ... 7 collo- *om.* **A**^{1} || 7 graves **B**^{2}**C**^{2}**P** gravis *cett.* | pulsis **L**^{2} || 8 sala **L**^{1} | cycnus *edd.* cicgnus **M** cignus *cett.* (*d.* **R**) || 10 quum subbito **A**^{1} (*d.* **R**) || 11 vita carnalis **P**^{1} (*d.* **R**) || 12 mundanis **C**^{1} (*d.* **R**) | splendores **V**^{1} (*d.* **R**) || 13 curru **CL**^{2} (*d.* **R**) | flammantis lucis *Vonck. 145* flammis lucis *libri* lucis *delebat Eyss.* || 16 gemines **P**^{1} || 19 clarios **A**^{1} || 20 prurimum **A**^{1} | favore **M**^{1}**E** (*d.* **R**) | homine **A**^{1}**M**^{1}**RV**^{1}**P**^{1} || 21 voluntatem *om.* **D**^{1} || 22 *post* affatur *add.* metrum iambicum senarium **M**^{2} iambicum senarium **L** || 24 pigneris **G** || 25 bupaeda *Kopp praeeunte Bongarsio* pubeta *n. f.* **E** pubeda *cett.* | vel *om.* **F** || 28 tabesque **C**^{1} favensque *Morelli 236*

Iunone thalamos quis rogare conscia
nollet deorum, cum futura Pronuba
eadem profecto quaeque suffragabitur?
iugalis ergo blanda nutus praestrue
nostrisque suade quo allubescat nisibus.
32 te nunc parentem principemque maximum
fatumque nostrum (quippe Parcarum chorus
humana pensat, tuque sortem caelitum,
tuumque velle est ante praescientias,
ac mente gestas quicquid instabit deis,
cuiusque nutu gignitur necessitas,
futura cuius illigat decretio,
instatque quicquid velle vel serum potes)
te, te igitur illo quo benignus numine es
deposco, caeli blanda temperatio
piumque culmen, iure qui divum pater,
concede proli quo nepotum provehat
numerum, supernis astra quem vibrant polis.
Maiae tuumque flagitat pignus sacrum,
thalamis iugetur virginis doctissimae.
33 sed te parentis cura ⟨si⟩ stringit pia,
par est deorum convoces coetum potens,
conubium ipsa sanciens cum coniuge,
quo prolis exstent lege supera nuptiae
perpesque vinclum caelitum signet decor.

34 Hic postquam Delius conquievit, conversus ad coniugem Iuppiter, quid eius voluntas haberet, inquirit. verum illa multa ratione permulsa (primo quod ei qui placiditatem afferre solitus Phoebus orabat, quique etiam a se eiusdem filias eruditas ad parentum quoque conspectum fecerat subvolare; dehinc nuptiis Iuno non solita refragari; tunc etiam Cylle-

1 *Ov. epist. 12, 87* conscia sit Iuno || 7 *cf. Mythogr. Vatic. III 3, 3* || 21 *Ov. epist. 8, 15* cura mei si te pia tangit

[ABDMR CEFV GLP] 1 thalamus **A**^{1}**R** | qui **F**^{1} || 3 quaeque] qu(a)e **D**^{2}**P** || 5 suade *Grotius* suada *libri nulla verborum structura* | quod allubescat **A**^{1} quo ablubescat **M** coallubescat **R**^{2}**G** quoque allubescat **P** || 7 factumque **AM**^{1}**V**^{1}**L**^{1}**P**^{1} || 10 diis **A**^{2}**EFVL** || 11 girnitur **V** || 12 alligat **B**^{2} illicat **R** | dicretio **B**^{v}**F**^{1}**V**^{1} || 13–14 *versus om.* **A**^{1} || 14 te, te *Grotius* te ne *libri* | quo **A**^{m}**B**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2} que **P** quod *cett.* | benigno **M**^{2}**R**^{2} | nomine **P**^{1} || 18 quem] qui **R**^{2}**G** || 19 Maiae] mage **A**^{1} (*d.* **R**) || 21 sed **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**EFL**^{1} sed si **A**^{2}**B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**C**^{s}**E**^{s}**F**^{s}**V**^{s}**GP** si **L**^{2} (*d.* **R**) | si stringit *ed. pr.* restringit **C**^{2} stringit *cett.* || 23 sacies **A**^{1} sancies **B**^{1}**V** (*d.* **R**) || 24 quo] quod **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**E**^{1}**L**^{1} || 25 perperque **C**^{1} | caelitum *om.* **L** (*d.* **R**) | signe **A** (*d.* **R**) || 26 hinc **G**^{2} (*d.* **R**) | posquam **C**^{1}**L**^{1}**P**^{1} (*d.* **R**) || 27 haberet *om.* **P**^{1} || 30 Iuno] in uno **R**^{1} | refragi **F** (*d.* **R**) | tunc] tum **B**^{2}**LP**

nium diligebat, quod eius uberibus educatus poculum immortalitatis
exhauserat; perindeque et matris gratiam conferebat; accrescebat votis,
quod multa eam Clarius conciliatione devinxerat) faciendum profecto
accelerandumque persuadet, ne itidem Cyllenius Cypridis lactatus ille-
cebris Hermaphrodito fratrem gignere succensus optaret. stimulabat 35
paululum Iovem, ne uxoris Cyllenius fotibus repigratus somnolento re-
pente marcore torperet et iam velut maritali vacatione feriatus discur-
sare sub praeceptis Iovialibus denegaret. 'nam illum iam pridem' ait 36
'Philologiae sentio amore torreri eiusque studio comparatas habere quam-
plures in famulitio Disciplinas, ipsum linguae insignis ornatibus fandi ni-
miam venustatem, quo placeret virgini, consecutum, deinde barbito
aurataque chely ac doctis fidibus personare. addo quod celebrat mira-
bile praestigium [elegantiam pingendi], cum vivos etiam vultus aeris aut
marmoris signifex animator inspirat; totum certe complacitum est, quic-
quid comit decorem iuvenalium gratiarum.' se igitur eos iam pridem amo-
re mutuo colligatos idcirco paululum distulisse, ne in thalamum primaeva
affectione festinans, cum discurrendum esset, totis noctibus repigratior
paululum simularet anomalum. tunc Iuno 'atquin' ait 'eiusdem convenit 37
virginis subire vinclum, quae illum etiam quiescere cupientem conivere
non perferat. an vero quisquam est, qui Philologiae se asserat pervigilia
laborata et lucubrationum perennium nescire pallorem? quae autem
noctibus universis caelum, freta Tartarumque discutere ac deorum om-
nium sedes curiosae indagis perscrutatione transire, quae textum mundi
circulorumque volumina vel orbiculata parallela vel obliqua, decusata,
polos, climata axiumque vertigines cum ipsorum puto siderum multi-

13 *Verg. Aen. 6, 848* vivos ducent de marmore vultus

[ABDMRCEFVGLP] **1** uberius **R^{1}C^1** || **3** devixerat **D^1** || **4** ne] nec **L^1** (*d.* **R**) || **5** fratre **L** | suscensos **A^{1}B^{1}D^{1}R^1** suscensus **R^{2}C** | oportet **C^1** || **6** reprigratus **EV^1** reprigatus **F^1** | somnulento **B^1** somnolente **B^1** || **7** vocatione **C^1** vagatione **G^1** || **10** famulatio **CL** | ipsum **A^{1}B^{1}D^{1}MRC^{1}G** ipsumque *cett.* (*locum tractavi DMCE 24*) | nimiam] animam **R^1** || **11** qua **M^v** || **13** elegantiam pingendi *delevi DMCE 64* elegantiamque pingendi **A^{2}R^2** elegantia pingendi **B** elegentiam pingendi **D^1** | cum vivos] cuivos **A^{1}B^{1}D^{1}M^{1}R^1** com vivos **R^2** convivos **G** || **14** animator *om.* **V^1** | certe] cere **A^1** ergo **B^2** | complacitum est] complacuit *n. f.* **E** complacitu est **F** || **15** comit] comem **R^1** | iuvenalem **B^{2}M^{1}C^{2}F^2** iuvenilem **R^2** iuvenilium **G** | se igitur *om.* **A^1** | eos *om.* **C^1** eius **D^1** | amorem **R^1** || **16** ne ne **R^1** || **17** repigratior *Grotius* reprigratior **E** reprigritior **F^{1}V** repigritior *cett.* || **18** paulum **B^{2}M^1** (*commode abesset vox ex praecc. fort. repetita*) | anoma **A^1** animalum **P^1** | atqui **A^{2}B^{2}D^{2}L^2** || **18.19** virginis convenit **L** || **19** vinculum **G** | etiam] et **E^1** | adquiescere **A^1** | conivere **A^{2}B^{2}D^{2}R^2** con(h)ibere *cett.* || **20** qui *om.* **M^1** || **21** pollorem **L^1** || **22** notibus **A^1** | discurtere **P^1** || **23** curiosae *om.* **E^{1}F^{1}V^1** | indaginis **B^{2}R^{2}C^{2}F^{2}G** || **24** calculorumque **A^1** culcorumque **R^1** | oblique decusata **A^1** obliqua decussata **D^{2}G** (*d.* **R**) (*fortasse et* parallela *et* obliqua *nihil nisi glossemata sunt*) || **25** polos, climata *Petersen 42* (climata *iam Grot.*) polose limmata **A^{1}D^{2}C^{2}P** polos limmata **A^2** polos et limmata **M^2** polose limata *cett.* (*d.* **R**) | anxiumque **A^{1}F^1** (*d.* **R**)

tudine numerare, nisi haec Philologia, gracilenta quadam affixione consuevit? quotiens deos super eiusdem coactione instantiaque conquestos, cum eos concubiae aut intempestae noctis silentio quiescentes ad se ve-
38 nire inaudita quadam obsecratione compelleret. tam vero abest ut sub hac possit pigrescere intricarique Cyllenius, ut commotis ab eadem suscitatisque pinnis extramundanas petere latitudines urgeatur. cur igitur, rex optime, differuntur, cum pro sola Atlantidae sollertia duos vigiles repromittam?'

39 Haec cum Iuno affixa, ut adhaerebat elatiori plurimum Iovi, acclinatis eius auribus intimaret, de quodam purgatioris vibratiorisque luminis loco allapsa sensim Pallas corusca descendit atque ita, ut videbatur vertici Ioviali inhaerere supervolans, tandem constitit sublimiore quodam annixa suggestu. quam cum Iuppiter, ut iugali elatior adhaerebat, de proximo contiguoque suspexit, sic exorsus: 'o virgo, nostri pars melior, opportune votis intermixta Maiugenae, quae sive Deliacis vocibus permulsa descendis, sive absque te Iovis non erat formare consilium, seu consensus noster ne mutilus videretur approperas, noveris tamen Philologiae Cyllenium nuptias postulare. nondum mea prompta sententia est; exspecto quid suadeas. novi quippe, quam eiusdem virginis incessabilis labor tibi semper acceptus, et ut e tuis numeretur illa pedisequis; par est igitur ipsa
40 praesertim decernas, quicquid de eius conubio provisura dispensas.' tunc Pallas aliquanto submissior ac virginalis pudoris rubore suffusa oculosque peplo, quod rutilum circum caput gestabat, obnubens, improbabat aliquantum quod super nuptiis virgo consulitur, praesertimque eius, quam propter consociationis officia manere cuperet semper intactam. dedignatur praeterea huiusmodi adhibere consensum, cum ita expers to-

§ 39 in. cf. Aug. civ. 4, 10 in. et 7, 16; Macr. sat. 3, 4, 8 || 11 *Ov. met. 3, 101* superas delapsa per auras Pallas adest || 22 *Verg. georg. 1, 430* virgineum suffuderit ore ruborem

[ABDMR CEFV GLP] 1 adfectione **L**^{1} (*d.* **R**) || 2 instantiaque **A**^{2}**B**^{3}**D**^{2} stantiaque **B**^{1}**GP** constantia stantiaque **D**^{1} constantiaque *cett.* (*d.* **R**) || 3 cum eos *om.* **D**^{1}**L**^{1} (*d.* **R**) | concubiae **A**^{2}**B**^{1}**DME**^{2}**F**^{v} conubiae *cett.* (*d.* **R**) || 4 compleret **P**^{1} (*d.* **R**) || 5 poscit **C**^{1} posset **F** (*d.* **R**) || 6 pinnis **B**^{1} perennis **D**^{1}**M**^{1} pennis *cett.* (*d.* **R**) | latitudinis **R** || 7 differentur **E**^{1}**L**^{1} (*d.* **R**) | adlantidae **A**^{1}**C**^{1}**EFVP** atlantiadae **G**^{2} | deos **M**^{1} || 9 cum *om.* **L**^{1} || 10 umbrantioris *n. f.* **A**^{1} vibrantiorisque **D**^{m}**RV**^{1}**GP** || 11 Pallas] lapsas **A**^{1} | discendit **B**^{1}**DM**^{1}**R** | videbantur **A** | vertice **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{2}**C**^{1}**GL** || 13 quam] qua **L** | cum] quam **A**^{1} com **F**^{1} | iugalia **R**^{1} vilia *n. f.* **C**^{1} || 14 continguoqu(a)e **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 15 maiuienae **F** iunae **L**^{1} || 16 discedis **A**^{1}**R**^{1} | seu *om.* **L**^{1} || 17 nostri **C**^{2}**FVL**^{1}**P**^{1} | mutilis **EF**^{1} inutilius *n. f.* **P** || 18 mea] ea **C**^{1}**V** | prumpta **M**^{1} exprumpta **M**^{2} | expecta **V** || 20 *post* acceptus *add.* sit **A**^{g}**E**^{g} *add.* est **D** | e *om.* **C**^{1} | pedis aequis **V** pedissequis **LP** || 21 cunibio **M**^{1} cunubio **M**^{2} || 22 robore **M**^{1} || 23 pleplo **EF** | improbrabat **R**^{2} improbat **E**^{1} || 24 aliquantulum **R**^{2} || 25 consociatiationis **A**^{1} sociationis **C** consortionis **G**^{m} | officio **A**^{1} | cupiret **R**^{1} | intacta **A**^{1}**D**^{1}**R**

tius copulae censeatur, ut neque de ulla commixtione progenita neque ipsa procreare quicquam Arithmetica teste monstretur. ac tunc septem radiorum coronam solivaga virginitas renudavit, ne feturarum causis et copulis interesset. quia tamen eius optaverat Iuppiter exegeratque consilium, suadet deos maritos dearumque grandaevas in haec decernenda conduci; quippe convenire Cyllenio, ut pro officiorum praemiis potissimorum favor caelitum eius vincla sanciret. augustius quoque fieri Ioviale decretum, cum coetu deorum attestante depromitur, ipsamque nupturam deo convenire non posse, nisi superi senatus consulto mortalis esse desineret. id genus plurima suadente Tritonia regum coniugum uterque consentit.

Ac mox Iovis scriba praecipitur pro suo ordine ac ratis modis caelicolas **41** advocare, praecipueque senatores deorum, qui Penates ferebantur Tonantis ipsius quorumque nomina quoniam publicari secretum caeleste non pertulit, ex eo quod omnia pariter repromittunt, nomen eis consensione perfecit. Vulcanum vero Iovialem ipse Iuppiter poscit, licet num- **42** quam ille de sede corusca descenderet. tunc etiam ut inter alios potissimi rogarentur ipsius collegae Iovis, qui bis seni cum eodem Tonante numerantur, quosque distichum complectitur Ennianum:

> Iuno Vesta Minerva Ceresque Diana Venus Mars
> Mercurius Iovis Neptunus Vulcanus Apollo.

item et septem residui, qui inter duodecim non vocantur. post hos quam- **43** plures, alti pro suis gradibus, caelites ac deorum omnium populus absque impertinentibus convocandi. nec mora milites Iovis per diversas caeli re- **44** giones approperant. quippe discretis plurimum locis deorum singuli

§ 41 cf. Aug. civ. 4, 23; Arnob. nat. 3, 40; Sen. nat. 2, 41, 2 || **12** *Apul. met. 6, 23* iubet Mercurium deos omnes ad contionem protinus convocare; *cf. etiam Ov. met. 1, 167 ss.* || **20–21** = *Enn. ann. 63 Vahlen, cf. Apul. Socr. 2 p. 121* || **25** *Ov. met. 1, 173* plebs habitat diversa locis

[**ABDMR CEFV GLP**] **2** quicquid **E** || **3** feturarum *Dick* (*cf. § 738* sine feturarum contagione) futurarum *libri* || **4** copolis **M**^{1} | quia] quae **F** | optaveratque **R**^{1} | exigeratque **R**^{1} || **5** deus **C**^{1} | decerna **A**^{1} || **7** favore **D**^{2}**C**^{1}**V** favorem *n. f.* **M**^{1} fabor **G**^{1} | augustus **A**^{1} || **9** nupturam **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**G**^{2}**P**^{2} nuptiarum **M**^{1}**R**^{1} nuptarum *cett.* | superi *Grotius* super *libri* || **10** coniugum *om.* **P**^{1} (*d.* **R**) || **12** scribae **C**^{2} (*d.* **R**) | ac ratis] atratis *n. f.* **A**^{1} agratis **D**^{1}**M**^{2} sacratis **L**^{1} (*d.* **R**) || **13** penates] per penates **M**^{1} (*d.* **R**) || **14** publicare **C**^{2} (*d.* **R**) | secretum caeleste *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} caeleste secretum **E**^{m} (*d.* **R**) || **15** *ante* consensione *add.* ex *Leid. 36* (*sed melius fortasse* ex *pro* eis *legendum*) | consione **M**^{1} (*d.* **R**) || **16** volcanum **M**^{1} (*d.* **R**) | vero] quoque **EFV**^{1} (*d.* **R**) | iupiter **L** (*d.* **R**) | poscio **D**^{1} (*d.* **R**) || **18** collige **MR** | sene **B**^{1} || **19** ennoanum **D** || **21** Iovis *ed. pr.* iuppiter **A**^{1}**B**^{1}**DRCF**^{1}**V** iupiter *cett.* | nertunus **V** neptuns **L**^{2} (*cf. Remig. ad loc.*) nereus **G** *audaci divinatione* neptunus *cett.* || **22** et *n. f.* **M**^{1} *rasura duarum litt. in* **G** ex *cett.* || **23** alti] alii *dett. quidam* | ac *om.* **F**^{1} | omnis **A**^{2} *edd.* || **24** diversas] universas **A**^{2} || **25** disceretis **C**^{1} discetis **G**^{1} | lucis **R**^{1}

mansitabant, et licet per zodiacum tractum nonnulli singulas vel binas
domos animalibus titularint, in aliis tamen habitaculis commanebant.
45 Nam in sedecim discerni dicitur caelum omne regiones, in quarum pri-
ma sedes habere memorantur post ipsum Iovem dii Consentes Penates,
46 Salus ac Lares, Ianus, Favores opertanei Nocturnusque. in secunda iti-
dem mansitabant praeter domum Iovis, quae ibi quoque sublimis est,
ut est in omnibus praediatus, Quirinus Mars, Lar militaris; Iuno etiam
47 ibi domicilium possidebat, Fons etiam, Lymphae diique Novensiles. sed
de tertia regione unum placuit corrogari. nam Iovis Secundani et Iovis
Opulentiae Minervaeque domus illic sunt constitutae; sed omnes circa
ipsum Iovem fuerant in praesenti. Discordiam vero ac Seditionem quis
ad sacras nuptias corrogaret, praesertimque cum ipsi Philologiae fuerint
semper inimicae? de eadem igitur regione solus Pluton, quod patruus
48 sponsi est, convocatur. tunc Lynsa silvestris, Mulciber, Lar caelestis
49 necnon etiam militaris Favorque ex quarta regione venerunt. corrogan-
tur ex proxima, transcursis domibus coniugum regum, Ceres, Tellurus
50 Terraeque pater Vulcanus et Genius. vos quoque, Iovis filii, Pales et Favor
cum Celeritate, Solis filia, ex sexta poscimini; nam Mars Quirinus et Ge-
51 nius superius postulati. sic etiam Liber ac secundanus Pales vocantur ex
septima. Fraudem quoque ex eadem post longam deliberationem placuit
52 adhiberi, quod crebro ipsi Cyllenio fuerit obsecuta. octava vero transcur-
ritur, quoniam ex eadem cuncti superius corrogati, solusque ex illa Veris

§ 45 cf. Plin. nat. 2, 143 (Weinstock, Martianus Capella and the Cosmic System of the Etruscans, JRS 36, 1946, 101–129); 2, 138 s.; Firm. math. 2, 19, 2–13 || 7 *Apul. flor. 22* bene praediatus || 15 Lar militaris] *cf. ILS 451; 3637; 3638* || 17 Pales] *cf. Serv. georg. 3, 1; Arnob. nat. 3, 40*

[**ABDMRCEFVGLP**] 1 mansitabat **P**^{1} || 2 domus **CEFVLP** | *ante* animalibus *add.* in **M**^{2}**E**^{2}**F**^{2}**V**^{2} | titularent **A**^{1}**R**^{1} || 3 discerni dicitur **AMRCV**^{v}**G**^{2} discernitur *cett.* | omnes **A**^{1}**R**^{1} || 4 Consentes Penates *sine interpunctione scribendum docuit Wissowa Ges. Abh. (1904) 127 n. 2* || 5 ac lares] aglares **A**^{1}**R**^{1} alares **P**^{1} | fabores **B**^{1}**D** **M**^{1}**R**^{1}**GL**^{1} | opertanei **M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} obpertanei **AB**^{2}**M**^{1}**FL**^{1} obportanei **B**^{1}**D** obtertanei **R**^{1} oppertanei **C**^{1}**V** | noturnusque **A**^{1} nocturnique **C**^{1}**L**^{1} || 7 in *om.* **R**^{1} | *post* praediatus *add.* hereditatius **C**^{1}**EFV** *delet* **C**^{2} | lar **A**^{2} lars *cett.* | militari **D**^{1} mitaris **C**^{1} || 8 possidebant **L**^{1} | fons] fors **R**^{v} | lympae **A**^{1}**M**^{1}**R** | dii **B**^{1} | novem siles **AD**^{2}**M** iovensiles **R**^{v}**G**^{v} || 9 corrigari **R**^{1}**P**^{1} || 10 oppulentiae **L** | domus *om.* **L** || 11 sedictionem **B**^{1}**M** siditionem **C**^{1} seditione **E** || 12 rogaret **C**^{1} corrogat **P**^{1} | praesertim quae **B**^{1} praesertim **M**^{2} (-que *deleto*) | cum] tum **A**^{1}**D**^{1}**R** tam **M**^{1} | ipse **V** | fuerint **R**^{2}**G** fuerant **C**^{2}**L**^{1} fuerunt *cett.* || 14 convacatur **M**^{1} vocatur **F**^{1} | lymsa **P** | mulcifer **M**^{2} || 15 favorque **A**^{2}**M**^{2}**F**^{2}**L**^{2} faborque *cett.* | convenerunt **EF** || 16 proxima] prima **L**^{1} | coniugium **M**^{1} | telluris **A**^{1} || 17 genuus **R**^{1} | vos ... 18 Genius *om.* **C**^{1}**V**^{1} | vos] hos **E** | fili **R**^{1} | fabor **A**^{1} || 18 secta **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**L**^{1} | posci minimam **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 19 postulanti **R**^{1} | sic] sed **B**^{2}**M**^{1}**R**^{2}**C**^{2} | ac *om.* **C** et **EFVP** || 20 septimae **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R** | quoque *Vonck. 80* quippe *libri* | placuit *om.* **B**^{1} || 21 crebo **CVL** | vero] etiam **A**^{1} | transcuritur **C** || 22 eadem] edem **A**^{1}**R**^{1}

fructus adhibetur. Iunonis vero Hospitae Genius accitus ex nona. Nep- 53 54
tune autem, Lar omnium cunctalis ac Neverita tuque, Conse, ex decima
convenistis. venit ex altera Fortuna et Valitudo Favorque pastor, Mani- 55
bus refutatis, quippe ii in conspectum Iovis non poterant advenire. ex 56
duodecima Sancus tantummodo devocatur. Fata vero ex altera postu- 57
lantur; ceteri quippe illic dii Manium demorati. bis septena Saturnus 58
eiusque caelestis Iuno consequenter acciti. Veiovis ac dii publici ter quino 59
ex limite convocantur. ex ultima regione Nocturnus Ianitoresque ter- 60
restres similiter advocati. ex cunctis igitur caeli regionibus advocatis 61
deis, ceteri, quos Azonos vocant, ipso commonente Cyllenio convocantur.
tunc elementorum praesules atque utilitatis publicae mentiumque culto- 62
res omnisque populus potestatum, quas Numae multus successor indigi-
tat; qui confestim omnes Iovis imperio convocati, in aulam caelitem con-
vibrantibus venere sideribus.

Tunc Ianus in limine militesque Iovis ante fores regias constiterunt; 63
ingressuros etiam cunctos nominatim vocabat Fama praeconans. at 64
intra consistorium regis quaedam femina, quae Adrastia dicebatur, ur-
nam caelitem superamque sortem inrevocabilis raptus celeritate torque-
bat excipiebatque ex volubili orbe decidentes sphaeras peplo inflexi pec-
toris Imarmene. Clotho vero Lachesis Atroposque, quoniam sententias 65
Iovis orthographae studio veritatis excipiunt, utpote librariae superum
archivique custodes, cum senatum curiamque contrahi et ipsum Tonan-
tem exuviis indusiari publice cernerent, magistratus in acta caelestumque

10 Azonos] *cf. Serv. Aen. 12, 118* || *§ 64 cf. Gell. 7, 2, 1*

[ABDMR CEFV GLP] **1** hospitio $D^2M^1GP^v$ (*d.* **R**) || **2** *ante* lar *add.* et B^2 (*d.* **R**) | omnium *fort. delendum quasi explicatio vocis* cunctalis | cunctalis *corruptum putabat Eyss.* | noverita **A** (*d.* **R**) | cosse $A^vB^2C^2L^v$ || **3** valatitudo L^1 (*d.* **R**) | favorque $A^2EFV^1GL^2$ faborque *cett.* (*d.* **R**) || **4** ii D^2 hi **AGP** hii *cett.* (*d.* **R**) | ex] de **F** (*d.* **R**) || **5** dudecima A^1 XII **C** duodecimo P^1 (*d.* **R**) | sanctus C^1 (*d.* **R**) | postolantur M^1 (*d.* **R**) || **7** eique B^1 (*d.* **R**) || **10** de his $B^1D^1R^1$ diis EFV^1 | azonus D^1 *et fort.* B^1 azonas **R** | vocant *hoc loco* $A^2D^2GL^2P$ *om.* C^1L^1 *ante* azonos *collocant* C^2EFV *pro* vocant *est* quae *in* $A^1D^1M^1$ *et fort.* B^1 *delet* M^2 (*d.* **R**) | ipsa **M** ipsos C^1 (*d.* **R**) || **12** omnesque D^1 (*d.* **R**) | quas *scripsi AMC (1968) 81* quos A^1G^2 quis *cett.* | multis A^1P^1 *om.* L^1 | indigitat *scripsi* indicat *libri* || **13** convibrantis A^1D^2 convibratis $B^1D^1M^2F^2L^1$ *fort. recte* conbibrantis **R** || **14** venire $A^1B^1DM^1R$ || **15** limite B^1 | foras **R** || **16** ingressurus A^1R | vocabant **R** | at] ad **AR** || **17** consistorum A^1R^1 | adarastria D^1 adarastia D^2 adrastria C^2 *et fort.* B^1 | urnam] nam R^1 unam C^1 || **19** dicidentes B^1D^1 decidente R^1F^1V decedentis P^1 decidentis P^2 | inflexo *n. f.* G^1 || **20** inarimene *n. f.* C^1 imamene V^1 || **21** utpute **G** || **22** arciique **E** archique P^1 | *ante* senatum *add.* in B^2 | Tonantem] senatum A^1 || **23** exuviis $A^2B^2D^2M^2R^2EV^1L$ exubis G^1 exubius P^1 exubiis *cett.* | publici A^1R^1 pulici M^1R^2 pliblice **F** | magistratus] senatus *coni. Eyss.* | caelestumque BDM^1RG caelestemque A^1 caelestiumque *cett.*

66 consultum stilos acuunt cerasque componunt. tunc Iuppiter publica et quae senatum contracturus assumit indumenta percipiens apponit primum vertici regalis serti flammantem coronam contegitque ex posticis caput quodam velamine rutilante, quod ei praesul operis Pallas ipsa texuerat. dehinc vesti admodum candidae obducit amictus hyalinos, quos stellantibus oculis interstinctos crebri vibratus ignium luminabant. tunc duo globosos orbes, quorum unus auro, electro alius praenitebat, dextera porrectiore corripuit, laeva enneapthongon chelyn innitenti similis imprimebat. calceos autem smaragdinae fluctu viriditatis herbosos vestigiis eius Tellus annexuit. insidebat autem ex pavonum pennis intertextae oculataeque pallae, ex qua multicoloribus notulis variegata pictura vernabat; sub calceis vero fuscinam deprimebat.

67 Huius suggestui subditus Iunonis consessus haud indecenter ornatus. ipsa vero tecto capite lacteo quodam calymmate praenitebat, cui gemmis insitum diadema pretiosis; nam neque scythidis virecta nec ceraunorum vibrans fulgoransque lumen nec flucticolor hyacinthi credebatur abesse profunditas, sed totum illud sertum capitis fulgorantis Thaumantias obtulisse reginae caelitum ferebatur. ipsius vero divae vultus assidua perlucens gratia fratri consimilis, nisi quod ille immutabili laetitia renidebat, haec commutationum assiduarum nubilo crebrius turbidabatur; nam vestis eius hyalina, sed peplum fuerat caligosum, quod tamen, si appulsu cuiusque luminis tangeretur, inter obumbrantes nebulas sudae perspicuitatis gratia praeniteret. haec fulmen dextera, laeva sonorum bombis

§ 66 de Iove quasi mundi totius imagine cf. Aug. civ. 7, 6 et 9 || 4 *cf. Sidon. carm. 15, 126 s.* || 11 *Apul. met. 11, 16 et flor. 15 p. 20, 14* picturis variegatam || 13 *Apul. met. 4, 26* decenter ornabat

[**ABDMR CEFV GLP**] 3 contigitque **A^1RG^1** || 4 praesol **R^1** || 6 cerebri **A^1R^1** || 7 duos **$R^2C^2GL^2$** || 9 imprimebant **$A^1B^1D^1R^1$** | smaragdinae **A^1DGL** smaracdinae **B^1MRC^1EVF** smaragdineae *cett.* || 10 annexuerat **B^2** innexuit **M^2** annexit **C^1** anexuit **P** | pavorum **A^1R^1** | pinnis **$B^1D^1R^1E$** pennis *cett.* || 11 occultaeque **A^1** | notolis **A^1R^1** | variegata **$A^1B^1M^1R^1$** variata **$A^2R^2EL^2$** variegraata **D^1** varicata *cett.* || 12 vernebat **M^1** | fuscina **F** || 13 consensus **$A^1B^1D^1RV^1$** confessus **F^1** consesus **L^1** | haud] au **A^1** haut **MV** aut **RC^1** hau **P** || 14 calymmate *Grot.* calummate **A^2** calumnate **$A^1B^1D^1M^1RV^2GL^1$** galumnate *cett.* || 15 nam neque] namque **L** | scytis **A^2D^2** scyrthidis **M** sci//tidis **C** smadis **F^1** smaragdis **F^2** scyadis **V^1** | curaunorum **A^1B^1** ceraunorum curaunorum **D^1** ceraunionum **D^2** cura unonum **M** curacunorum *n. f.* **C^1** (*d.* **R**) || 16 fulguransque **A^2C^2GL** flugoransque **C^1** | iaccincti **A^1** iacincti **A^2RCP** || 17 fulgorantis **$AB^1DF^2L^2P$** fulgorans **B^2** fulgurantis **MCV^2GL^1** fulgurans **EF^1V^1** (*d.* **R**) *melius posuisset* fulgentis *ut repetitio insulsa vitaretur* || 19 renitebat **A^1** (*d.* **R**) || 20 commotationum **D^1** commutionum **M** commotionum **G** (*d.* **R**) | nibilo **D^1** (*d.* **R**) | turbidabatur **G** turbidatur *cett.* (*d.* **R**) || 21 salina **B^1D^1** alina **F^1** (*d.* **R**) | adpulsum **M^1** apulsu **$C^2F^2G^2$** (*d.* **R**) || 22 cuiusdam *n. f.* **A^1** cuius **C^1V^1** (*d.* **R**) | umbrantes **B^1** (*d.* **R**) | sudae *post* perspicuitatis *collocat* **F** suadae **D^1** (*d.* **R**) || 23 praetineret **A^1B^1M** praeniteret praetineret **D^1** (*d.* **R**) | dextra **CEFV** a dextera **P^2** (*d.* **R**) | pompis **RE**

terrentibus tympanum sustinens, sub quibus plurimum sudans ima sub-
iecta roscidis videbatur inundare fluoribus. huius vero calcei admodum
furvi, quorum maxime solea atrae noctis nigredine coloratur. nam eius-
dem genua zona quidem diversicolor ambiebat, quae nunc perfulgido
resplendebat orbe, nunc vanescentis gratiae tenuata varietas ita penitus
ablegabat, tanquam nihil habuisset ante discolorum. his igitur uterque 68
regum indumentis decenter ornati ante consessum in suggestu sidereo
positam quandam sphaeram caelatam varietate multiplici conspicantur,
quae ita ex omnibus compacta fuerat elementis, ut nihil abesset, quicquid
ab omni creditur contineri natura. illic caelum omne, aer, freta diversi-
tasque telluris claustraque fuere Tartarea; urbes etiam, compita cuncta-
rumque series animantum tam in specie quam in genere numerandae.
quae quidem sphaera imago quaedam videbatur ideaque mundi. in hac
quid cuncti, quid singuli nationum omnium populi cotidianis motibus
agitarent, Pythei reformantis speculo relucebat. ibi quem augeri, quem
deprimi, quem nasci, quem occidere Iuppiter vellet, manu propria ipse
formabat; quam terrarum partem disperdere, quam beare, quam vastam
quamque celebrem cuperet, fictor arbitrarius variabat. hoc igitur fatum 69
publicum conspicans componensque deorum senatum iussit admitti.
quamvis intus, quos innominabiles sacra vis testatur, intrarent, tamen
etiam primatibus divum praesertimque parentibus uterque consurgunt.

§ 68 *cf. Prob. Verg. ecl. 6, 31* || 7 *Apul. met. 4, 26* decenter ornabat

[ABDMR CEFV GLP] 2 innudare *n. f.* C^1 | floribus A^1 fluvoribus G || 3 sola $A^1B^1D^1RC^1EFV$ sole M^1 | coloratu B^1D^1 colorat[R coleratur F^1 | eiusdem] idem eius D^1 *et fort.* B^1 (*d.* R) || 4 quidem] *fort. legendum* quaedam | ambigebat $CEFV^1$ || 5 vanescentes A^1R^1 vanes C^1 | gratias *dub. Dick, qui aut sic corrigendum aut post* penitus *inserendum* colores *vel* fulgorem *putavit* | verietate L^1 varietate *coni. Morelli 251* || 6 ablegabat $M^2C^2L^2$ abligabat AG^2P obligabat $BDEFVL^1$ abligebat M^1]bat R abligat C^1 alligabat *n. f.* G^1 | antea *fort. legendum propter clausulam* | igitur uterque $A^2B^2M^2C^2L^2$ igiturque $A^1M^1R^1$ igitur $B^1DR^2C^1EFVGL^1P$ || 7 consensum $A^1D^1M^1RV^1L^1$ disconsessum P^1 | sugestu M || 8 oppositam A^2M | feram F^1 | celam $A^1M^1R^1$ || 9 *post* omnibus *repetit* conspicantur ... omnibus F || 10 omnibus ADM^1R^1 | continere AB^1DMR^1 (*sane malim* quicquid omnis creditur continere natura) | illi A^1R^1 || 11 fuere *scripsi Mnemos. 30, 1977, 160* fuerat $A^1M^1R^1$ fuerant *cett.* | orbes D^1 | competa $A^2M^2C^2P$ compta M^1 | cunctorumque B^2P cunctorum CEFV cunctarum L^1 || 12 series *scripsi* (*ibid.*) species *libri* | animantum BDG^2LP animantium *cett.* || 14 quotidianis A^1D^1L quod tidianis B^1 cottidianis R tidianis P^1 || 15 Pythei reformantis *coni. Kopp* (pithei *etiam* R^2G^m) pidei reformantis $B^1D^1R^1$ pede ire formanti F^1 pede ire reformantis G^2 pede ire formantis *cett.* || 17 disperderet P | beare] abeare A^1R^1 habere P^1 | quamque] et M || 18 cupiret R | factor G^v | arbritrarius P || 19 componesque L^1 | amitti B^1

70 verum sator eorum gressibus tardus ac remorator incedit glaucoque amic-
tu tectus caput. praetendebat dextra flammivomum quendam draconem
caudae suae ultima devorantem, quem credebant anni numerum nomine
perdocere. ipsius autem canities pruinosis nivibus candicabat, licet ille
71 etiam puer posse fieri crederetur. eius coniunx grandaeva corpulentaque
mater quamvis fecunda circumfusaque partubus, tamen floridam disco-
loramque vestem herbida palla contexerat, in qua totus gemmarum me-
tallorumque census atque omnium proventus frugesque sationum larga
72 admodum ubertate ferebantur. huic Vesta, quae etiam coaeva eius fue-
rat, adhaerebat, quae quod nutrix Iovis ipsius suoque eum sustentasse
73 gremio ferebatur, caput regis ausa est osculari. post hos candida cum so-
rore Sol auratus expetitur, qui mox ut coepit ingressui propinquare, pur-
purae rutilantis puniceus quidam fulgor antevenit, et rosulenti splendoris
gratia totam aulae ipsius curiam obstupefactis ceteris ornatibus lumina-
vit. ast ubi primos honorati capitis radios ingressurus immisit, ipse etiam
Iuppiter paululum retrogressus sub immensi nitoris lumine caligavit,
sphaerae vero orbesque, quos dextera sustinebat, veluti speculo cognati
74 luminis refulsere: Iuno autem diversicoloris illustris ornatibus ac varia
[velut speculo cognati] gemmarum luce resplendens candentibus serenis
75 enituit. erat illi in circulum ducta fulgens corona, quae duodecim flam-
mis ignitorum lapidum fulgorabat. quippe tres fuerant a fronte gemmae
lychnis, astrites et ceraunos, quae eius effigiem reverendam a cognitione
conspicientium vibrantes radiorum fulgoribus occulebant; quarum alia
Cancri cerebro, Leonis oculis altera, Geminorum fronte assumpta tertia

1–2 *Verg. Aen. 12, 885* caput glauco contexit amictu || 2 draconem] *Macr. sat. 1, 9, 12* || 6 *Culex 70* florida tellus || 9 Vesta] *Varro ap. Aug. civ. 7, 24* Tellurem ... putant esse ... Vestam || 11 *Verg. Aen. 7, 8* candida ... luna || *§ 75 locum sequitur Mythogr. Vatic. III 8, 7–10*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 glauco quoque **F^2G** *et fort.* **A^1** glauquoque **F^1** | amicto **A^1R** || 2 dextera **CEFVG** || 3 credebat **L^1** || 4 canicis **B^1D^1** cantices **R** canices **L^1** | nubibus **$A^1D^2M^1R^1$P** nubibus nibubus **D^1** | candidabat **G^2LP^1** || 4.5 illi etiam **A^1R** etiam ille **G** || 5 pose **L^1** | coniunx **BDC^2GLP** coniux *cett.* || 6 secunda **$A^1B^1R^1$** | circususaque **A^1** | partibus **$A^1B^1D^1R^1$E** || 7 conexerat **B^1** contexuerat **G** | totos **$A^1B^1DM^1R^1$** || 8 cessus **E** || 9 uberitate **F** | ferebant **A^1** || 12 exposcitur **A^sEFVP^v** (*d.* **R**) | ut *delebat Dick* || 13 fulgo **A^1** fulgur **C^2F^1** (*d.* **R**) || 14 ceterorum **B^2** (*d.* **R**) | ornatilibus *n. f.* **B^1** ornationibus *fort.* **C^1** (*d.* **R**) | luminabat **A^2D^2M** (*d.* **R**) || 15 ingressurus] insuros **M^1** || 16 lumine *scripsi Mnemos. 30, 1977, 160 et ita vulgo ante Eyss. edebant* nomine **A^1M^1** numine *cett.* || 17 sphaera *volebat Eyss.* | speculo] spectaculo *fort. legendum* || 18 Iuno] Luna *coni. Grotius infeliciter* | diversecoloris **A^1C^1** diversicoloras **R^1** | illius tris **A^1R^1** || 18.19 velut varia **C^1EFV** || 19 velut speculo cognati (*sic* **$B^1D^1R^1$** cognatu **A^1** cognato *cett.*) *delevit Petersen 68* || 20 corona] cora **F^1** (*d.* **R**) || 21 ignitorum **D^2** ignotorum *cett.* | fulgebat *n. f.* **A^1** fulgurabat **C^2E^2P** || 22 lignis **$A^1R^1L^1$** lychinis **B^1G** lychgnis **D^1** | ustrites **A** austrites *n. f.* **D^2** | caeteraunos **E** ceraunis **G^1** ceraunus **G^2** || 23 vibrantibus **A^vMR^2** | oculebant **A^1R^1**

dicebatur. aliae sex ex utroque latere rutilabant, quarum smaragdos una,
scythis altera, iaspis tertia vocabatur, inter quarum virorem †feta mari
lumina coruscatus fonti quaedam interioris† suavitas resplendebat. hya-
cintho dendrites etiam heliotropios utrimque compacti, qui lapides
coloribus suis terras ratis temporum vicibus herbidabant, quos ei ad ob-
sequium numinis recurrentes Ver dicebatur et Autumnus muneri contu-
lisse. posterior autem pars coronae hydatide, adamante et crystallo la-
pidibus alligabatur; hos enim Hiems undosa genuerat. ipsius vero divi
auro tinctam caesariem comasque crederes bratteatas. facie autem mox **76**
ingressus est pueri renidentis, in incessu medio iuvenis anheli, in fine senis
apparebat occidui, licet duodecim nonnullis formas convertere credere-
tur. corpus autem eius flammeum totum, pinnata vestigia, pallium coc-
cinum, sed auro plurimo rutilatum. sinistra autem manu clipeum co- **77**
ruscantem, dextera ardentem facem praeferebat, calcei autem similes
ex pyropo. quem iuxta Luna leni quodam teneroque vultu ex fraterna
fulgorem lampade resumebat. post hos admissi fratres Iovis, quorum **78**
alter maritima semper inundatione viridior, alius lucifuga inumbratione
pallescens. in capite uterque dominandi sertum pro regni condicione ge- **79**
stabat; nam unus albidi salis instar candidum atque spumarum canitiei **80**
concolorum, alter ebeninum ac tartareae noctis obscuritate furvescens;
qui quidem multo ditior fratre et semper eorum quae gignuntur conquisi-
tionibus opulentus; alius vero propter molem elationemque corporis re-
nudatus ac despuens divitias oppressione quaesitas. verum utrique di- **81**

§ 76 cf. Macr. sat. 1, 18, 10 et 1, 21, 21, cf. Aug. civ. 7, 16 || 13–14 *Cic. Verr. 5, 74* sinistra manu retinebat arcum; dextra ardentem facem praeferebat

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 dicebantur $\mathbf{R^{1}}$ | sex] etiam $\mathbf{B^{2}}$ | smaragdos $\mathbf{A^{2}BDMG}$ smaracdus **CEV** smaragdus *cett.* || 2 scydis **G** | altera] una **P** | haspis $\mathbf{C^{1}}$ | virorem] rem $\mathbf{A^{1}}$ verorem $\mathbf{R^{1}}$ | feta $\mathbf{B^{1}L^{1}}$ freta **DR** foeta *cett.* || 3 fronti $\mathbf{B^{2}P^{2}}$ fontis $\mathbf{R^{2}G^{1}}$ | quaedam fonti **E** | interior $\mathbf{A^{2}D^{2}M^{2}}$ (*locum ut desperatum reliqui*) | resplendebat *om.* $\mathbf{E^{1}FV^{1}}$ resplendebant $\mathbf{R^{1}}$ | hyacintho **FLP** yacincto $\mathbf{B^{1}RCEVG}$ yacintos **D** iaconctos $\mathbf{AB^{2}M}$ || 4 dentrides $\mathbf{A^{1}D^{2}R^{1}}$ dentrites $\mathbf{A^{2}}$ | eliotropos **M** | compacti $\mathbf{B^{2}MV^{2}L^{2}P^{2}}$ compactum *n. f.* $\mathbf{A^{1}}$ compactu *cett.* || 6 recurrentis $\mathbf{B^{2}R^{1}C^{2}G}$ | vir $\mathbf{A^{1}}$ veri **P** | muneri *scripsi* munere *libri* || 7 hydatide **AR** ydatite *cett.* | crystallos $\mathbf{A^{1}M^{1}R^{1}}$ || 8 alligabat $\mathbf{A^{1}R}$ | hiemps **BRCEV** | divi *om.* $\mathbf{C^{1}E^{1}F^{1}}$ *ante* vero *collocat* $\mathbf{F^{2}}$ || 9 credere $\mathbf{C^{1}V}$ | brattiatas $\mathbf{A^{1}B^{1}M^{1}R^{1}}$ | *post* mox *add.* ut $\mathbf{A^{s}D^{2}R^{2}E^{s}L^{s}}$ || 10 renitentis $\mathbf{AR^{2}}$ renidentes $\mathbf{R^{1}}$ | incensu $\mathbf{AR^{1}G}$ incesu **M** || 11 apparebit $\mathbf{D^{1}}$ | a nonnullis $\mathbf{M^{2}L^{2}}$ nonnulli $\mathbf{V^{1}}$ || 12 pinnata $\mathbf{B^{1}D^{1}M^{1}R}$ pendata $\mathbf{A^{1}}$ pennata *cett.* | coccineum $\mathbf{A^{2}B^{2}M^{2}L^{2}}$ coccinium $\mathbf{M^{1}}$ cogtineum **P** || 14 dextra **EFV** | faciem $\mathbf{R^{1}}$ | autem] vero **G** || 15 leni **L** levi *cett.* || 16 resunebat $\mathbf{A^{1}}$ || 17 utridior $\mathbf{L^{1}}$ || 18 codicione $\mathbf{D^{1}}$ || 19 alibi $\mathbf{R^{1}}$ albido **E** abbidi **P** | canitiei $\mathbf{M^{2}}$ canitie $\mathbf{A^{2}C^{2}L^{2}P^{2}}$ canitiem *cett.* || 20 altor $\mathbf{R^{1}}$ | ebeninum *scripsi* euenum $\mathbf{R^{1}}$ ebenum *cett.* (ebeneum *vulgo edunt*) | fervescens $\mathbf{A^{1}R^{1}C^{1}VG^{v}}$ || 23 despuens **CEFVLP** dispuens *cett.* | oppressiones $\mathbf{A^{1}}$ cum oppressione $\mathbf{E^{s}V}$ (*d.* **R**) | verum] fuerat $\mathbf{A^{2}}$ (*d.* **R**) | utrisque $\mathbf{B^{2}CEFVL^{1}}$ (*d.* **R**)

versa coniunx; nam hic nudus omnium nutricem deorumque hospitam
secum ducit; ille puellam accessibus gratulantem, quae ita plerumque
frugem exposcentibus tribuat, ut magni nominis vota sint eidem redhi-
82 bere centesimam. dehinc admissi Tonantis ipsius filii, inter quos primus
quidem ruber iuvenis ac vorax omnium sititorque etiam sanguinis gra-
diebatur; alter suavis et comis facemque dextera, laeva gestans cratera
somnificum ac pronus in petulantiam ferebatur. huius gressus incerti
83 atque olacis temeti madoribus implicati. post hos duorum una quidem
84 germanaque facies, sed alius lucis sidere, noctis alius refulgebat. dehinc
quidam roboris inauditi et exstirpandis semper adversitatibus praepara-
tus; sed eius miros lacertos rictusque Cleonaeos limis Iuno cernebat.
85 quin inter eos decentes feminae, quarum una virgo ferebatur, alia gene-
rationum omnium mater; illi arcus cum pharetra, huic rosis decusatim
vinctis sertata contextio. quam et conspicere nitentem et fantem audire
dulces illecebras et attrahere flagrantissimi spiritus halatibus redolentem
et osculis lambere et contingere corpore eiusque velles cupidine suspirare!
quae quidem licet amorum voluptatumque mater omnium crederetur,
86 tamen eidem deferebant pudicitiae principatum. cum his grata Ceres,
admodum gravis femina alumnaque terrarum ac nutrix mortalium, vide-
87 batur. quidam etiam claudus faber venit, qui licet crederetur esse Iuno-
88 nius, totius mundi ab Heraclito dictus est demorator. tunc etiam omnium
garrula puellarum et contrario semper fluibunda luxu levitate pernix
desultoria gestiebat; quam alii Sortem asserunt, Nemesinque nonnulli,
Tychenque quam plures aut Nortiam. haec autem quoniam gremio lar-

4 centesimam] *cf. Fulg. myth. 1, 10*

[ABDMR CEFV GLP] 1 coniux $\mathbf{A^1B^1M^1F}$ || 2 gratulentam $\mathbf{A^2M^1}$ (*d.* **R**) || 3 tribuit $\mathbf{A^2C^2}$ (*d.* **R**) *de* tribuebat *olim cogitabam* | nominis *coni. Eyss.* numeris $\mathbf{A^1D^1}$ numerus *n. f.* $\mathbf{B^1}$ numinis *cett.* (*d.* **R**) | idem $\mathbf{B^1}$ | redebere $\mathbf{A^2}$ reddibere **M** || 4 dehinc] deinde $\mathbf{F^1}$ (*d.* **R**) | amissi $\mathbf{A^1C^1EV}$ || 6 comis $\mathbf{B^2M^2C^2F^2P^2}$ comes *cett.* (*d.* **R**) | facemque $\mathbf{A^1B^1DM}$ *et coni. Grot.* faciemque *n. f.* $\mathbf{C^1}$ falcemque *cett.* (*d.* **R**) | dextra **CEFV** (*d.* **R**) | laevaque **CEFV** (*d.* **R**) || 7 ferebatur $\mathbf{F^2L}$ referebatur *cett.* (*d.* **R**) || 9 sidereae $\mathbf{B^2E^2G^1L^2}$ (*d.* **R**) || 10 inaudicti $\mathbf{L^1}$ (*d.* **R**) || 11 rictosque $\mathbf{A^1}$ (*d.* **R**) | cleneos $\mathbf{A^1B^1D}$ clineos $\mathbf{D^v}$ cleonios $\mathbf{M^1}$ (*d.* **R**) | limis $\mathbf{A^1B^1D^1R}$ sublimis *cett.* || 12 quin *Kopp ex Darmst.* ques **M** quos $\mathbf{L^1}$ quis *cett.* quos (*deleto* eos) *ed. Dick* | decentes *coni. Grot.* decernentes *libri* || 13 decussatim $\mathbf{M^1}$ || 14 iunctis **AG** vincis $\mathbf{B^1}$ vinculatis $\mathbf{B^2}$ devinctis **C** | contexio $\mathbf{C^1}$ | fontem $\mathbf{A^1B^1D^1R^1}$ || 15 dulcis $\mathbf{A^1BD}$ $\mathbf{M^1R}$ | flagrantissimi $\mathbf{B^2P^2}$ flagrantissimis $\mathbf{AB^1M^1RP^1}$ fraglantissimi $\mathbf{M^2C^2F^2}$ fraglantissimis *cett.* | spiritibus $\mathbf{A^1R}$ | *ante* redolentem *add.* et $\mathbf{L^1}$ | redolentem *om.* $\mathbf{C^1E^1F^1V^1}$ || 16 suspirari $\mathbf{A^2D^2M^2}$ || 17 quae] qui $\mathbf{C^1}$ quod $\mathbf{F^1}$ || 18 eiusdem $\mathbf{B^1}$ | grata] gratiam $\mathbf{A^1B^1D^1M^1R^1}$ (Graia *fort. legendum*) || 20 faver $\mathbf{A^1R^1}$ | iunonis $\mathbf{A^1}$ $\mathbf{R^1E^1}$ || 21 demoratur $\mathbf{R^1}$ moderator *Préaux* *alii alia* || 22 fluibundus $\mathbf{A^1R^1}$ fluvibunda $\mathbf{B^2MP}$ | luxu] luxu et $\mathbf{A^2}$ luxa $\mathbf{V^1}$ (*fortasse de* lusu *cogitandum est*) | levitae $\mathbf{B^1C^1}$ || 23 gestabat $\mathbf{A^2L^1}$ | Nemesinque *Dick ex Bern.* nemesimque *omnes mei* || 24 tychenque $\mathbf{B^1DRGLP}$ tichem quam $\mathbf{A^1}$ tycheque $\mathbf{B^2}$ tichemque *cett.* | aut *del.* $\mathbf{C^2}$ au $\mathbf{L^1}$ | quoniam *om.* $\mathbf{L^1}$

giore totius orbis ornamenta portabat, et aliis impertiens repentinis moti-
bus conferebat, rapiens his comas puellariter, caput illis virga commi-
nuens, eisdemque quibus fuerat eblandita ictibus crebris verticem com-
plicatis in condylos digitis vulnerabat. haec mox Fata conspexit omnia **89**
quae gerebantur in Iovis consistorio subnotare, ad eorum libros et pugil-
larem paginam currit, et licentiore quadam fiducia quae conspexerat
inopinata discerptione corripuit, ut quaedam repente prorumpentia vel-
ut rerum seriem perturbarent, alia vero, quae causarum ratio prospecta
vulgaverat, quoniam facere improvisa non poterat, suis tamen operibus
arrogabat. post hanc vulgo ceteri devenere. Iuppiter tunc solio resedit **90**
praecepitque cunctos pro meriti ordine residere. tuncque subsellia flam-
mabunda coetum suscepere sidereum; verum quidam redimitus puer ad
os compresso digito salutari silentium commonebat. 'conticuere omnes
intentique ora tenebant.' tunc Iuppiter coepit: **91**

Ni nostra, astrigeri, nota benignitas
conferre arbitrium cogeret intimum
et quicquid tacito velle fuit satis
id ferre in medium collibitum foret,
possem certa meis promere ductibus,
nec quisquam illicitis tollere nisibus
concertans cuperet iussa deum patris.
sed tristis melius censio clauditur,
atque infanda premit sensa silentium,
ne vulgata ciant corda doloribus.

2 *Plaut. Rud. 1118* ego tibi comminuam caput || 3 *Apul. met. 6, 22* assiduis ictibus || 10 *Verg. Aen. 1, 506* solioque ... resedit || 12–13 *Varro ap. Aug. civ. 18, 5* simulacrum, quod digito labiis impresso ...; *Ov. met. 9, 692* quique premit vocem digitoque silentia suadet || 13 conticuere ...] *Verg. Aen. 2, 1* || 15 *ss. videtur Mart. ante oculos habuisse orationem Iovis ap Ov. met. 9, 244 ss.*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 repentinis] repentibus **R**^{1} || 2 comes **A**^{1}**B**^{1}**M**^{1}**R** *et fort.* **E**^{1} comens **D**^{1} | illius **B**^{1}**R**^{1} | comnuens **G**^{1} || 3 eisdem **CFV** | blandita **M** || 4 *post* mox *add.* ut **C**^{2} | fata **B**^{2}**C**^{2}**L**^{2}**P**^{2} facta *cett.* || 5 pugellarem **A**^{1}**M**^{1}**R** || 6 cucurrit **A**^{2}**B**^{2} || 7 discerptione *scripsi Mnemos. 33, 1980, 165* descriptione *libri* | corrupit **R**^{1}**C**^{1} | ut *om.* **V**^{1} | velud **A**^{1} || 8 aliam **R**^{1} || 10 vulgus ceterum *Eyss. non male* | *post* ceteri *add.* dii **CEFV** | deveneri **A**^{1}**D**^{1} deveniri **R**^{1} devenire **L**^{1} | tunc **A**^{2}**B**^{2}**GL**^{2}**P**^{2} nunc *cett.* | resedit] recidit **L**^{1} || 11 pro] per **L**^{1} || 12 suscipere **A**^{1}**MR**^{1} susceperi **E** | syderum **EG** | quidam] quidam esse **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} quidem **EFV** (*d.* **R**) || 13 hos **A**^{1}**D**^{1}**C**^{1}**VL**^{1} (*d.* **R**) | commovebat **A**^{1}**D** (*d.* **R**) || 14 *post* coepit *add.* dactilicum tetrametrum catalecticum. constat autem spondeo dactilo catalecto duobus dactilis **M**^{2} *similia* **E**^{m}**V**^{m} || 15 astrigera **C**^{1} (*d.* **R**) || 17 quiquid **L**^{1} (*d.* **R**) || 19 ductibus **ABD**^{1}**C**^{2}**F**^{2}**L**^{2}**P** ducibus *cett.* (*d.* **R**) || 22 cluditur **M** || 23 atquin fanda **A**^{1}**B**^{1} atquinfan **M**^{1} atqui infanda **M**^{2} || 24 ciant **A**^{2}**B**^{2}**M**^{2} ceant **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1} taceant **M**^{1} cieant *cett.* (*d.* **R**) | doloris **B**^{1}

at cum laeta patrem promere gaudia
et certo deceat foedere pignora
palam perpetuis iungere nutibus,
cassum est nolle loqui sensa decentia.
vobiscum ergo, dei, grata propinquitas,
conferre studium est vota propaginis.
aequum quippe puto foedere caelitum
quae sectanda fuant orsa probarier.
92 nostis Maiugenae pignoris incliti
in nostris meritum degere sensibus.
quae nec frustra mihi insita caritas,
ut suevit patria stringere pectora.
nam nostra ille fides, sermo, benignitas
ac verus genius, fida recursio
interpresque meae mentis, honos sacer;
hic solus numerum promere caelitum,
hic vibrata potest noscere sidera,
quae mensura polis, quanta profunditas,
qualis sit numerus marmoris haustibus
et quantos rapiat margine cardines,
quaeque elementa liget dissona nexio,
perque hunc ipse pater foedera sancio.
sed forsan pietas sola recenseat,
quae parens probitas munera pensitet:
qui Phoebi antevolans saepe iugalibus
in sortem famuli nonne relabitur?
hic quoque sic patruis servit honoribus,
ut dubites, proprium quis mage vindicet.
illum conubio rite iugarier
suadent emeritis saecla laboribus,

17 *ss. cf. Manil. 1, 30–37*

[**ABDMR CEFV GLP**] 4 cussum *n. f.* **A**^{1} casum **G**^{1} || 6 propiginis **A**^{1}**R**^{1} || 7 aecum **R**^{1} || 8 fuant *Petersen 10* fuerant **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} forent *cett.* || 9 nostis *coni. Vonck. 81 et Barth. 1243* nostris **A**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} nostri *cett.* | Maiugenae ... meritum *coni. Dick* maiugenam ... merito *libri* || 11 frustra mihi *vix sana*; frustra animis *coni. Stange 32* || 12 stringere patria **EFV**^{1} | pectora] paria **M** || 15 onos **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**REVG** *ὁ νοῦς Johannes Scottus, Annotat. in Marcianum ed. Lutz p. 52* | sacer **A**^{2}**B**^{2}**D**^{2}**MG**^{1} sater **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**CEFVL**^{2}**P** socer **R**^{2} sator **G**^{v} *et fort.* **L**^{1} || 17 ubrata **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} umbrata **M**^{1} || 20 margina **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R** || 21 elimenta **MRC**^{2}**EFV** | licet **M**^{1}**R**^{1}**E**^{1} || 22 foedere **M** | sanctio **A**^{1}**R**^{2} sancto **R**^{1} || 23 recensiat **A**^{1}**R**^{1} || 27 sic *om.* **V**^{1} || 28 dubites *scripsi Mnemos. 27, 1974, 272* dubium *libri* | vindicet **A**^{1}**B**^{1}**REG** vendicet *cett.* || 29 conubium **P**^{2} || 30 suadent emeritis **G**^{2} suadente meritis **D** sudentemem[**R** suadentem meritis *cett.*

et robur thalamos flagitat additum.
at virgo placuit, docta quidem nimis **93**
et compar studio, sed cui terreus
ortus, propositum in sidera tendere;
plerumque et rapidis praevolat axibus
ac mundi exsuperat saepe means globum.
cunae ergo officiant quis nihil edita,
censendum, superi, quique crepundia
terris recolitis vestra tenerier,
quae occultant adytis sacra latentibus.
iungantur paribus, nam decet, auspicis,
et nostris cumulent astra nepotibus!

Sed postquam Iuppiter finem loquendi fecit, omnis deorum senatus in **94**
suffragium concitatur, acclamantque cuncti fieri protinus oportere,
adiciuntque sententiae Ioviali, ut deinceps mortales, quos vitae insignis
elatio et maximum culmen meritorum ingentium in appetitum caelitem
propositumque sidereae cupiditatis extulerit, in deorum numerum coop-
tentur, ac mox inter alios, quos aut Nilus dabat aut Thebae, Aeneas, Ro- **95**
mulus aliique, quos postea astris doctrinae nomen inseruit, designati cae-
lites nominentur, ut post membra corporea deorum fierent curiales. his **96**
quoque annuente Iove iubetur quaedam gravis insignisque femina, quae
Philosophia dicebatur, hoc superi senatus consultum aeneis incisum ta-
bulis per urbes et compita publicare. tunc Iuno condicit propter praedic- **97**
torum thalamum iuvenum et nuptialia peragenda, uti postridie omnis

§ 94–95 cf. Cic. nat. deor. 1, 38; Aug. civ. 18, 19 et 21

[ABDMR CEFV GLP] 1 thalamo **B**^{2} (*d.* **R**) | aditum **B**^{1} (*d.* **R**) || 2 at] ad **A**^{1}**RP**^{1} || 4 praepositum *ed. Dick mero errore ut vid.* || 7 quis **C**^{1}**EV** quo *cett.* | edita *scripsi* (*i. e. 'nihil ei officiant cunae quibus edita est'*) deditae **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1} dedite **M** vel editae **E** editae *cett.* (*d.* **R**) *locum vix sanum varie emendaverunt vv. dd.:* quoi nihil? edite *Grot.* quod nihil editae *Eyss.* quod nihil editae? *Morelli 238* quom nihil editae *Dick* || 8 censeo dum **M** || 11 auspicis **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} auspiciis *cett.* || 12 et . . . cumulent *om.* **EV** | comulent **L**^{1} || 13 iuppiter *post* loquendi *ponit* **G** || 15 Ioviali ut] iovi aliud **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | vita **M**^{1} || 16 ingentium *scripsi Rhein. Mus. 111, 1968, 82* et ingenium **A**^{2}**B**^{2}**V**^{1} ingeniumque **M**^{2} ingenium *cett.* | caelitum **M**^{2}**P** || 17 syderae **M**^{1}**C**^{1}**VP** | numero **A**^{1}**CEFV** | cooptentur **R**^{1} coaptantur **C**^{1} coaptentur *cett.* || 18 tubae **E** tabae **V** | *ante* Aeneas *add.* ut **P**^{2} | *ante* Romulus *add.* et **P**^{2} || 20 nominentur] nomine **V**^{1} (*fort. legendum* numerentur *ut frigida repetitio vitetur*) || 21 iovi **R** | gravis *om.* **M** || 22 philolophia **D**^{1} || 23 urbes *Petersen 43 et* **D**^{2} (*cf. p. 21, 11*) orbes *cett.* | competa **B**^{2}**C**^{2}**GP** | concidit **D**^{1}**R**^{1} dicit **C**^{1} | proptae **R**^{1} || 24 nuptiala **C**^{1} | postridie **C**^{1}**L**^{1} posttridie *cett.* | omnes **R**^{1}**L**^{1}

ille deorum senatus in palatia, quae in Galaxia Iovis arbitri habitationem potissimam faciunt, diluculo convenirent. his igitur actis solio rex ipse surrexit, omnisque ille deorum numerus sedes proprias cursusque repetivit.

LIBER II

98 Sed purum astrificis caelum scandebat habenis
Nox revocans merso fulgentia sidera Phoebo.
ardua. tunc senior succendit plaustra Bootes,
et spiris torvo nituerunt astra Draconi;
auratis etiam flagrans splendebat in armis
qui trahit aestifero fulgentem Sirion ortu;
hoc quoque Nysiacis quod sparsum floribus ardet
multiplici ambitum redimitur lumine sertum.
virginis interea trepidas perlabitur aures
Fama, Iovis magno dum complet tecta boatu.

99 Denique ipsa compertis superum decretis adultaque iam nocte Philologia pervigilans multa secum ingenti cura anxia retractabat: ingrediendum primo senatum deum Iovisque subeundos impraemeditata visione

3 *nam di etiam astra sunt, cf. Aug. civ. 7, 6* || 7 *Manil. 1, 652* fulgentia sidera ponto || 8 *Prop. 3, 5, 35* serus versare boves et plaustra Bootes || 9 *Cic. nat. deor. 2, 106* torvus Draco serpit || 14 *Verg. Aen. 7, 646* famae perlabitur aura || 15 *Verg. Aen. 2, 679* gemitu tectum omne replebat*; 7, 502* questuque . . . tectum omne replebat || 17 *Ov. met. 9, 275* longis anxia curis

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 arbitri habitationem *vel* arbitri stationem *coni. Dick* habitationem **R**^{v} arbitrationem *cett.* || 2 ipso **M** || 3 omnesque **D**^{1}**M** | propias **L**^{1} | *post* repetivit *invenitur subscriptio his fere verbis*: Securus melior felix asp̄ com̄ consist̄ rhetor urb̄ r̄ ex mendosissimis exemplaribus emendabam contra legente deuterio scolastico discipulo meo rome ad portam capenam cons̄ paulini v̄ c̄ sub die non̄ martiarum christo adiuvante *in quibus hae sunt variae lectiones*: asp̄] ut sup̄ **A** usp̄ **R** | urb̄ r̄] urbarum **G** | legente] lege **A** legenae **R** legentem **G** | deuterio] eucherio **B**^{2} euterio **L**^{2} | v̄ c̄] vic̄ **AR** | die] *unam litteram gamma Graeco similem habent* **DG** | martiarum] mar̄ **A** martianum **G** | *hanc subscriptionem omittunt* **MCEFVP***; de toto loco videndus Préaux, Gratiarum actio Dekkers 31* | *post subscriptionem addunt* MARTIANI MINNEI (*sic* **B**^{1}**DR**^{1}**G** minei *cett.*) FELICIS CAPELLAE (DE NVPTIIS PHILOLOGIAE *add.* **A** AFRI CART̄ *add.* **G**) LIBER PRIMVS EXPLICIT (FELICITER *add.* **BDL**) **ABDRCVGLP** Explicit liber primus de nuptiis philologiae mercuri **M** *nihil huius generis* **EF** || 5 *superscriptio* INCIPIT EIVSDEM LIBER SECVNDVS FELICITER **A**]FELICITER **R** INCIPIT LIB. II **C** *nihil superscriptum in* **EF** INCIPIT II **V** INCIPIT EIVSDEM II DE NVPTIIS PHILOLOGIAE ET MERCVRII **G** INCIPIT LIBER SECVNDVS FELICITER *cett.* || 6 *a voce* sed *deest* **P** *iterum adfuturus p. 54, 18* | habenis *om.* **E**^{1}**V**^{1} habe **F**^{1} || 8 bootes *om.* **C**^{1}**V** (*d.* **R**) || 9 torto *coni. Burman. anth. 1, p. 185* | dracone **M** (*d.* **R**) || 10 in armis *om.* **C**^{1}**E**^{1}**V**^{1} (*d.* **R**) || 12 *versiculum post v. 14 ponit* **M** || 14 interea trepidas] intrepidas **E**^{1}**V**^{1} (*d.* **R**) || 18 iovis quae **R**^{1} | sub eum dos **M** *om.* **L**^{1} | impraemeditatem **F** impraemedita **G**

conspectus, exiliendumque sibi in superam caelitumque sortem; deinde 100
ipsi sociandum esse Cyllenio, quem licet miro semper optarit ardore, tamen vix eum post unctionem palaestricam recurrentem, dum flores ipsa decerperet praelectis quibusdam herbusculis, conspicata. quid? quod utrum sibi haec nuptialis conduceret amplitudo anxia dubitabat? nam certe mythos, poeticae etiam diversitatis delicias Milesias historiasque mortalium, postquam supera conscenderit, se penitus amissuram non cassa opinatione formidat. itaque primo conducatne conubium atque 101
aetherii verticis pinnata rapiditas apto sibi foedere copuletur ex nuptiali congruentia numero conquirit. moxque nomen suum Cylleniique vocabu- 102
lum (sed non quod ei dissonans discrepantia nationum nec diversi gentium ritus pro locorum causis cultibusque finxere, verum illud quod nascenti ab ipso Iove siderea nuncupatione compactum ac per sola Aegyptiorum commenta vulgatum fallax mortalium curiositas asseverat) in digitos calculumque distribuit. ex quo finalem utrimque litteram sumit, quae numeri primum perfectumque terminum claudit; dehinc illud quod in fanis omnibus soliditate cybica dominus adoratur. litteram quoque, quam bivium mortalitatis asserere prudens Samius aestimavit, in locum proximum sumit, ac sic mille ducenti decem et octo numeri refulserunt. quos 103
per novenariam regulam minuens ⟨contrahens⟩que per monades decadibus subrogatas in tertium numerum perita restrinxit. suum quoque voca- 104

6 *Apul. met. 1,1* sermone isto Milesio varias fabulas conseram || 8 *Arnob. nat. 1, 31* rumoris cassi opinatione; *Apul. met. 8,5* cassa formidine || 9 *Apul. met. 6,30* pinnatam Pegasi celeritatem || 10 vocabulum] *Θωύθ scil., cf. Cic. nat. deor. 3,56* hunc [*sc. Mercurium*] Aegyptii Thoth appellant || 14.15 *Apul. apol. 89 de calculo per digitos facto* || 17 *Macrob. sat. 1, 19, 14* simulacra Mercurii quadrato statu figurantur; *Cornut. 16 (p. 23, 17); Plotin. Enn. 3,6,19* || 18 *Serv. Aen. 6,136; Pers. 3,56; Auson. Technop. 13,9; Hier. epist. 107,6; Lact. inst. 6,3,9; Isid. orig. 1,3,7* || 20 *ss. de laudibus ternarii et quaternarii affatim Macr. somn. 1,6,23–44*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 exilliendumque **A** exilendumque **M**^{1} || 2 sociandum **L**^{1} *et coni. Eyss.* sociatam **A**^{1} sociandam *cett.* | optaret **A** obtaret **R**^{1} obtarit **V** | ardorem **R**^{1} amore vel ardore **CEFV** || 4 praeelectis *ed. pr. Dick* | herbuscolis **A**^{1}**R** || 5 utrumne **B**^{2}**C**^{2} utrumque **C**^{1}**EF**^{1}**V** quod utrum *in ras.* **G** || 6 mythus **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 7 condescenderet **A** conscenderet **B**^{2}**RL**^{2} | ammissuram **AB**^{1}**D**^{1}**R** || 8 opinione **E**^{1} | formidabat **B**^{2}**C** | conducaturne **G** || 9 pennata **A**^{2}**B**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**EGL** || 12 *post* nascenti *add.* et *n. f.* **M**^{1} || 13 sidera **D**^{1} || 14 commenta *om.* **E**^{1} | adfuerat **A**^{1} asseverit **R**^{1} | digitas **M**^{1} || 15 discribit **M** || 16 terminum *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} || 17 cybi ac dominus **A**^{1}**R**^{1} || 18 bivium **A**^{2}**F**^{2}**G**^{2} vivum **A**^{1}**D**^{1}**R**^{1} vium *n. f.* **B**^{1}**M**^{1} vis **EF**^{1} vim *cett.* | samnis **R**^{2} (*'i. e. beneventanus' Ioh. Scottus*) || 19 sumit *om.* **L**^{1} | sic] si **A**^{1}**B**^{1}**D**^{1}**RC**^{1}**V** | ducenti] cc **A**^{1}**CEFV** | decem et octo] xviii **EFV** | numero **A**^{1}**C**^{1}**R**^{1} || 20 minuens ⟨contrahens⟩que *scripsi* minuens quae **B**^{1}**L**^{1} minuensque *cett.* i. distribuens *add.* **G**^{3} *manu XV saeculi* ⟨minuens⟩ minuensque *Dick* distribuens minuensque *ed. Kopp Eyss. Lenaz* | monadens *n. f.* **B**^{1} monadas *Leid. 36* || 21 subrogatis **A**^{1} | restinxit **R**^{2}

bulum per septingentos viginti quattuor numeros explicatum in quater-
narium duxit, qui uterque numerus congruenti ambobus ratione si-
105 gnatur. nam et ille, quod ratio principium, medium finemque dispen-
sat, pro certo perfectus est; quippe lineam facit primus et solidorum
frontes incunctanter absolvit, nam longitudine ⟨latitudine⟩ profunditate-
que censentur; dehinc quod numeri triplicatio prima ex imparibus
cybon gignit. tres autem symphonias quis ignorat in musicis? numerus-
que impar maribus attributus. omne vero tempus tribus vicibus variatur,
atque idem numerus seminarium perfectorum, sexti videlicet atque noni,
106 alterna diversitate iuncturae. rite igitur deo attribuitur rationis. Philo-
logia autem, quod etiam ipsa doctissima est, licet femineis numeris aesti-
metur, absoluta tamen ratione perficitur; nam quaternarius suis partibus
complet decadis ipsius potestatem, ideoque perfectus est et habetur qua-
dratus, ut ipse Cyllenius, cui anni tempora, caeli climata mundique ele-
107 menta conveniunt. an aliud illa senis deieratio, qui *μὰ τὴν τετράδα* non
tacuit, confitetur nisi perfectae rationis numerum? quippe intra se unum,
secundum triademque ipsum bis binum tenet, quis collationibus sympho-
niae peraguntur. nam tres ad quattuor epitritus vocitatur arithmetica
ratione ac diatessaron perhibetur in musicis. item intra eum iacent tres
ad duo, quae hemiolios forma est, symphoniamque secundam, quae dia-
pente dicitur, reddunt. tertia symphonia diapason in melicis perhibetur
diplasioque conficitur, hoc est uno duobus collato. igitur quaternarius
numerus omnes symphonias suis partibus perfectus absolvit omniaque
mela harmonicorum distributione conquirit. hanc igitur discutiens nu-
108 meri congruentiam perita virgo gratulatur. deinde utrumque consociat,

4 *Macr. somn. 2, 2, 12* ternarius numerus prima linea esse credatur || 15 *cf. Porph., Theon., Macrob. in app. crit. laudatos* || 18 *ss. de symphoniis musicis e. g. Macr. somn. 2, 1, 8–25*

[ABDMR CEFV GL] 3 *post* ille *add.* ternarius **FV**[1] | ratione **A**[2]**D**[2]**M** (*d.* **R**) || 4 pro certo] profecto **E** | perfectus] profectus **M**[1] pr[**R** || 4–5 quippe ... absolvit *om.* **L**[1] | primus *scripsi, cf. Macr. Comm. 2, 2, 12* solus *libri* || 5 fontes **A**[1]**B**[1]**D**[1] (*d.* **R**) | latitudine *add.* **A**[2] *om. cett.* (*d.* **R**) || 7 cybum **A**[2] cybom **D**[1] cubum **D**[2] cibon **M** cubon **L**[2] || 8 *post* attributus *add.* est **A**[2]**D**[2]**C**[g]**E**[g]**L**[g] (*d.* **R**) || 9 seminarum **B**[1]**D**[1] senarium **C**[1] (*d.* **R**) | profectorum **D**[1] (*d.* **R**) | sexti] vi **C**[1]**E**[1]**F**[1]**V**[1] | noni *om.* **M**[1] viii **C**[1]**E**[1]**F**[1]**V**[1] (*d.* **R**) || 10 rite] recte **EFV**[1] || 14 *ante* anni *add.* iiii **A**[2]**D**[2]**M** *Kopp Eyss. Dick Lenaz* | anni *om.* **M** || 15 dei ratio **A**[2]**B**[2]**M**[2]**F**[2]**GL**[2] (i. pitagore **L**[g]) | *μὰ τὴν τετράδα Scaliger* maten tetradan **A**[1]**B**[1]**D**[1]**M**[1]**EFV** maten tetraden **A**[2]**D**[2]**M**[2]**L** mathen tetradan **B**[2]**G** manente tradan **R** (*post vocem* qui *desinit liber* **C** *iterum adfuturus p. 33, 18*) *μὰ τὴν τετρακτύν maluisset Dick coll. Porph. vita Pythag. 20 extr., Theon. Smyrn. p. 94 ed. Hiller, Macrob. somn. 1, 6, 41* || 17 triademque **AE** triadenque *cett.* | ipsumque *Kopp* (*sed* bis binum *subiectum est*) || 18 epitrititus **M** | vocatur **A**[v]**EFV**[2] vocatur vocarit **V**[1] || 19 iacet **B**[1] || 20 *ante* symphoniamque *add.* in **A**[1]**D**[1]**R**[1]**L**[1] || 21 diapasson **M** || 22 collatio **D**[1] || 23 phonias **L**[1] || 24 harmoniarum *forte melius* || 25 virgo] in agro **E**[1] | deinde] denique **B**

et trias quaternario sociata heptadem facit, qui numerus rationis sapientiaeque perfectio est, sicut ἑβδομάδων illa edocet plenitudo. an aliud fatalis temperamenti cursus siderumque circuli motusque testantur intraque latebras uteri septimo mense absoluta mortalitas? dehinc quod trias triplicata novem numeros facit, quaternarius autem per διπλάσιον geminatus octo reddit, novem vero ad octo epogdoi numeri efficiunt iunctionem, tantumque pensat in numeris, quantum symphonia [diapason] in melicis quae tonon facit, qui est consonae unitatis continua modulatio; ex quo nihil est, quod discrepet aut resultet in medio, consentaneaque congruit iugitate. ergo praedictorum nominum numerus concinebat. **109**
sic igitur rata inter eos sociatio copulam nuptialem vera ratione constrinxit, ex quo commodissimum sibi conubium laetabunda, alio mentis fluctum multivida concitavit. nam nihil diffidens animo, decori formae ac substantiae coepit formidare corporeae; quippe perferendos flammarum caelestium globos et ignes ardentium siderum mortalibus adhuc artubus et macilenta gracilitate siccatis non cassum tremebunda formidat. sed adversum illa quoddam Abderitae senis alimma, cui multa lapillis **110**
surculisque permixtis herbarum etiam membrorumque congesserat, praeparavit. Colchica etiam †in centum voces continuata fiducia adamantini cacuminis impressione signatur quicquid adversum ignes superos

2 *ad Varronis Hebdomadum libros alludi posse putat Dick, sed v. Lenaz 68* || 14–15 *Verg. georg. 1, 473* **flammarumque globos;** *Aen. 3, 574* **attollitque globos flammarum** || 17 *ss. cf. Aug. civ. 10, 11* **(Porphyrio) videtur herbis et lapidibus et animantibus . . . fabricari in terra ab hominibus potestates idoneas variis effectibus exsequendis** || 17. 18 *Apul. met. 2, 5* surculis et lapillis || 18 membrorumque] *cf. Gell. 10, 21, 1 et 5 s; Plin. nat. 28, 112 et 115*

[**ABDMR EFV GL**] 1 heptadem **A**^{1} *n. f.* heptaden *cett.* | fecit **MR**^{2}**GL** | sapientiaeque *scripsi* superaeque **A**^{1}**B**^{1} **D**^{1}**MR** superae *cett. edd.* || 2 perfectio est] perfectionem **E** | *ante* sicut *add.* et **B**^{2} | *ἑβδομάδων Petersen 43* & ΙΛΟΜΑΛΩΝ **A**^{1}**B**^{1} **DR** etiam ΛΟΜΑΛΩΝ **A**^{2} ЄΤΙΘΙΜΑΛΛΩΝ **B**^{2} ЄЄΥΑΩΜΑΛΩΝ **M** et ΟΜΑΛΛΩΝ **L** ЄΘΥΛΟΜΑΛΩΝ *cett.* | illa edocet *scripsi DMCE 25* illa docet **A**^{2}**B**^{2}**M**^{2}**F**^{2}**L**^{2} ille docet *cett.* || 3 intra **G**^{1} || 4 dehinc quod] *fort. legendum* dehincque || 5 *ante* numeros *add.* per **E**^{2}**F**^{2}**VL** | per *om.* **M** | ΔΙΠΛΑCΙΟΝ **B**^{2}**L** ΛΙΑΠΛΑ. Sion **V** ΔΙΑΠΛΑCΙΟΝ *cett.* || 6 reddidit **R**^{1} | epogdoi *ed. Kopp* epocdoin **A**^{1}**R** epocdoi **A**^{2}**BD**^{1}**FL** epiocdoi *n. f.* **D**^{2} EPGdoi *ut vid.* **M** epodoi **E** pocdoi **V** ЄΠΟΓΔΟΙ **G** || 7 diapason (diapasson **M**) *delevi Mnemos. 30, 1977, 161* || 8 tonos **EFV** tonum *n. f.* **L**^{1} | fecit **R** | quae **A**^{1} || 10 nominum] numerum **R**^{1} | concinnebat **AB**^{1}**R** continebat **M** || 11 copulam *dett.* cupiam **D**^{1}**R** copiam *cett.* || 13 fluctum **R** fluctu *cett.* | multiva **L**^{1} | diffidens *Grot.* deferens **D**^{1} differens *cett.* || 14 ac . . . formi (*in* formidare) *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) || 16 *ante* macilenta *add.* de **E**^{s}**V** | macillenta **M** maculenta **G**^{1} (*d.* **R**) | tremibunda **M** (*d.* **R**) | formidant **R** || 17 aversum **M** (*d.* **R**) || 18 membrorum **EFV** (*d.* **R**) nemorumque *Kopp ex Guelferb.* unguentorumque *Vonck. 81* | congesserat *ed. pr.* concesserat *libri* (*totum enuntiatum corruptum videtur*) || 20 quicquid *coni. Dick* qui **L**^{1} quid *cett.*, *sed locus adhuc misere corruptus est*

et deorum confinia praeparata decoris in curam venustatis etiam lumine
summovebat. denique revibratu corpori mensis apposito irrorati liquoris
111 allinebat unguentum. sed cum talia virgo componit, pediseque eius Peri-
ergia, utrum matre virginis missa an sua (utpote eius collactea) trepida-
112 tione sollicita, quid ageret conspicatur. quae cum disponentem praedicta
rimatim ab ostio speculabunda cognosceret, aliam eius ancillam, cui
Agrypnia vocabulum est atque intra cubiculum praebebat excubias,
adorta est increpare, quod paululum conivere servandi decoris gratia vir-
ginem non sivisset, cum ipsa haec cuncta, si Philologia iniungeret, vale-
113 ret implere. nam iam multa asserit circumisse, mancipiaque dotalia
quid sollertiae, quid ornatus, quid denique indumentorum sumerent com-
perisse. non sibi quoque nescitum, quid sponsus ipse perageret, quid
Iovis palatio gereretur, an Leucothea succenderet facem lumenque pur-
pureum, et an Solis remigia vigilarent sonipesque Phosphori comeretur.
id genus innumera, quae curiosis perscrutationibus aspexerat, astruebat.
114 verum secretum cubiculi repente Phronesis mater irrupit. quam cum
virgo conspiceret, ad eam accurrens honorandumque pectus exosculans
praeparatorum boethematum consciam fecit. verum illa exuvias filiae
ornatusque detulerat, quis induta deorum sociari coetibus non paveret.
itaque vestem peplumque lactis instar fulgidum dedit, quod vel ex illa
herbarum felicium lana, qua indusiari perhibent Indicae prudentiae va-
tes accolasque montis umbrati, et, quantum usus eius telluris apportat,
ex candentis byssi netibus videbatur. dehinc apponit vertici diadema

2 *Ov. met. 1, 371* libatos irroravere liquores || 8 *Apul. met. 1, 11* paululum coniveo || 13 *Plaut. Trin. 170* sciunt quod Iuno fabulata est cum Iove || 16 *Apul. met. 9, 2* cubiculum ... protinus inrupissem || 18 *Soranus p. 81, 16 Rose* boethemata || 21 *Apul. apol. 56* lana ... profanus vestitus est; sed enim mundissima lini seges ... amictui sanctissimis Aegyptiorum sacerdotibus; *Hier. epist. 64, 19, 3* induemur veste linea, nihil in se mortis habente

[**ABDMR EFV GL**] 1 in curam *Dick* incuria **M** incuriam *cett.* (*d.* **R**) | *ante* lumine *add.* cum **E**^{s}**F**^{s}**V**^{2} || 2 summonebat **A**^{1} (*d.* **R**) | corpore **A**^{1}**RD**^{2} | opposito **G**^{1} | loquoris **D**^{1} licoris **L**^{1} (*d.* **R**) || 3 allinebat **MG**^{2} allinibat **V**^{1}**G**^{1} alliniebat *cett.* (*d.* **R**) | ungentum **DMV** (*d.* **R**) | pedisequa **AB**^{2}**REG** pedesequa **B**^{1} pedis aequa **V** pedissequa *cett.* || 4 *ante* matre *add.* a **L**^{2} | eius] illius **EFV** | collactea **A**^{2}**L**^{2} collatea **A**^{1} collatia **M** collactia *cett.* || 7 agrypnia **F**^{2} agrimnia **AB**^{2}**L** agripinia **EF**^{1}**V** agrinia *cett.* | est] eius **A**^{1} | atque] ac quae *Grot., sed cf. Thes. L. L. II 1074, 14* || 8 adortata **B**^{1} | conivere **A**^{2}**BDG** convenire **A**^{1}**R** conibere **EL**^{1} conhibere *cett.* || 10 circumisse **AB**^{1}**DRG** circuisse *cett.* || 13 palotio **A** | geretur **L**^{1} | leucatea **M** leuchoeta **R** | porpureum **D**^{2} || 14 viglarent **A** || 15 asperat **M** || 17 ad eam *om.* **B**^{1} | honerandumque **AR** || 18 boethematum *Dick* *βοηϑημάτων Kopp* boebatum **A** boematum *cett.* | exubias **AR** || 19 sociare **L**^{1} || 20 plepumque **L**^{1} | iactis **R** | instar] inter **M** | vel ex illa] vexilla **R** || 21 indusia **E** || 22 acollasque **M** | muntis **A** | umbrati **B**^{2} *et coni. Grot.* umbrantia **A** umbratia **B**^{1}**D**^{1}**R** umbracii **M** umbraque **V**^{1} umbratii *cett.* | quantum] quam tum **D**^{1}**RF**^{2} | usus **B**^{2}**D**^{2}**MF**^{s}**G** osus *cett.* | telloris **R** || 23 cadentis **M** | bissine tibi **A** byssinitibus **B**^{1} byssi nexibus **F** | dehinc] dea hinc **V**^{1}

virginale, quod maxime medialis gemmae lumine praenitebat, ex qua
galeata quaedam obtectaque vultum virgo instar secreti Troiani penitus
incisa resplenduit. at cingulum, quo pectus annecteret, sibi prudens ma- 115
ter exsolvit et, ne Philologia ipsius Phronesis careret ornatibus, eius pec-
tori, quo verius comeretur, apponit. calceos praeterea ex papyro textili
subligavit, ne quid eius membra pollueret morticinum. acerra autem mul-
to aromate gravidata eademque candenti manus virginis onerantur.

et iam tunc roseo subtexere sidera peplo 116
coeperat ambrosium promens Aurora pudorem,
cum creperum lux alma micat, gemmata Dione
cum nitet, aurato vel cum fit Phosphoros astro.
tunc candens tenero glaciatur rore pruina
et matutina greges quatiunt in pascua caulas,
languida mordaces cum pulsant pectora curae,
et fugit expulsus Lethaea ad litora somnus.

117 Ecce ante fores quidam dulcis sonus multifidis suavitatibus suscitatur, quem Musarum convenientium chorus impendens nuptialibus sacramentis modulationis doctae tinnitibus concinebat. nam nec tibiarum mela nec ex fidibus sonitus nec hydraularum harmonica deerat plenitudo, sed in blandum collata cantum ac modificato fine compactum voci virginum complementi spatio ratum fecere silentium. ac tunc ille omnis chorus canoris vocibus dulcique modulatu praevertit omnes organicas suavitates, et cum sacrae numeris cantilenae haec dicta funduntur:

6 *Varro ling. 7, 84* in aliquot sacris ... scriptum habemus ... ne morticinum quod adsit*; cf. et Serv. Aen. 4, 518 et Ov. fast. 1, 629* scortea non illi fas est inferre sacello || 8 *ss. colorem sumunt a Verg. georg. 3, 322–326; cf. et Calp. ecl. 5, 52–55* || 13 et matutina] *cf. Anth. 389, 45* Sol et hyperboreo fulget matutinus in ortu (*sed Calp. l. l.* et matutinae lucent in gramine guttae) || 14 *Lucan. 7, 128* animique truces sua pectora pulsant || 17 *Apul. met. 6, 24* ut Musae quidem chorum canerent aut tibias inflarent

[**ABDMR EFV GL**] 1 verginale **F** || 2 vultum *dett.* vultu *omnes mei* || 4 Phronesis] honestis **AD** ponestis **B**^{1} honesis **R** || 7 eadem **M** | cadenti **R** || 9 ambrosium *Vulcan. in marg.* ambroum **AM** amborum **B**^{1}**D** ambronum *cett.* (*d.* **R**) || 10 gemma **A** geminata **EF**^{1}**G**^{v}**L** (*d.* **R**) | Dione (*quod coni. Grot.*) **G** *in ras.* ditione **AD**^{1} decore *cett.* (*d.* **R**) || 11 vel cum fit *Dick ex Bern.* et cum fit *omnes mei* (*d.* **R**) et cum fulgit *Grot.* | phosphorus **D**^{2}**EFVG** (*d.* **R**) || 12 cadens **D**^{1}**FL**^{1} (*sed* albicans **F**^{2}) || 13 matina **L**^{1} | quatiunt] pascunt **M** (*d.* **R**) || 14 lincuida **R** || 15 littera **A** littora **MF** rittora **V** (*d.* **R**) || 16 quidem **AR** | dulcisonus **B**^{1}**D**^{2} | suscitatur **G** sciatur **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1} ciatur **M**^{2} cietur *cett.* (*d.* **R**) || 17 conventium **B**^{1}**DR** || 18 modulationibus **R** | *in voce* doctae *iterum adest* **C** | concinnebat **AEG** continebat **M** (*d.* **R**) | tibiaurum **M**^{1} (*d.* **R**) | mella **A** || 21 complementi *vix sanum* competenti *fort. legendum* | tunc] tum **AD**^{2} tam **F** (*d.* **R**) | choris **A** || 22 omnes ... 23 funduntur *om.* **R**^{1} || 23 *post* funduntur *add.* metrum trochaicum tetrametrum recipit etiam spondeum alternis currens versibus unus recipit quattuor alter tressemis **E**^{m} *similia* **F**^{m}**L**^{m}

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

118 tunc Vrania ceteris paulum reticentibus coepit:

sidereos coetus et culmina sacra polorum
  nil iam coniciens numine fisa vide;
olim disquirens nexos quid torqueat orbes,
  nunc praesul causas raptibus ipsa dabis.
quae circos textura liget, quae nexio claudat,
  ambiat et quantos orbita curva globos,
sidereos cursus quid cogat quidve retardet,
  quis Lunam flammet vel minuat radius,
qui caelum stellet fomes et quanta revolvat,
  quae sit cura deis vel modus aspicies.
scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

119 tunc Calliope:

semper complacitis amica Musis,
cui Permesia poculum fluenta
et fons Gorgonei tulit caballi,
vertex Aonidum virens corollis
cui fundit violas parante Cirra;
tu vatum mela dulcibus Camenis
et scis Pindaream chelyn referre;

5 nil iam coniciens] ***Macr. somn. 1, 20, 11*** **Aegyptii, nihil ad coniecturam loquentes || 19** ***Fulg. myth. 1pr. (p, 8, 6 Helm)*** **Gorgonei fontis aspergine madidas et praepetis ungulae rivo merulentas Pierides abstraxit;** ***myth. 1, 2 (p. 12, 19)*** **Gorgonei ipsius fontis fluenta;** ***Iuv. 3, 118*** ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi; ***Pers. prol. 1*** fonte . . . caballino || 23 ***Ov. Pont. 4, 16, 28*** Pindaricae fidicen . . . lyrae

[**ABDMR CEFV GL**] 1 foere **R**^{1} || 2 sacer **V**^{1} || 3 urana **M**^{1} | paulum **BDRCL** palulum **G** paululum *cett.* || 6 quid] qui **R**^{1} || 8 licet **AD**^{1} | quae^2] quid **AB**^{1}**D R**^{1}**CL** quoniam **E** | claudet **CEFV** || 10 cogitat **E**^{1}**V**^{1} || 11 flammet] flamma et **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} inflammet **R**^{2} | minuet **M** | radios **B**^{1}**D**^{1}**R**^{2} || 12 et quanta] rota quanta *Stange 15* et quando *Vonck. 81* | revolvet **ARC**^{1}**E** || 13 cura sit **EFV** | de his **M** | aspicies] ac species **A** ac spicies **R**^{1} || 15 poscit . . . Iuppiter *om.* **EFV**^{1} || 16 tunc Calliope *om.* **AE**^{1}**F**^{1} | tunc] tun **F**^{m} | caliope **G** | *post* Calliope *add.* metrum falleucium constans ex spondeo dactilo et duobus trocheis *vel sim.* **C**^{m}**E**^{m}**F**^{m}**V**^{m}**L**^{m} || 18 Permessia *Grot.* permenesia *n. f.* **A** magnesia (mag *in ras.*) **B** permnesia **D**^{1} permesia **M** pernesia **R** permagnesia *n. f.* **C**^{1} magnesia *cett. edd.* || 19 cavalli **R**^{2} || 20 corollis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} coryllis **M** corulis **L**^{1} coraulis *cett.* || 21 fundit *scripsi (quod legi posse et Kopp agnovit)* fondit **AR**^{1} frondit **B**^{1}**D**^{1} frondet *cett., edd.* | parente **B**^{1}**C**^{1} praeparante **L**

te dictante fides sacrumque plectrum
novit Threicium sonare carmen.
o lux nostra, sacros probare cantus
suesce atque organicis beare circis.

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

ac sic Polymnia: **120**

tandem laboris fructus, aethram fulgidam
divumque sedes ac Iovis consortia,
provecta carpis inditoque numine,
cruenta dudum, quae iugare rhythmica
ac dissipare mixta sueta regula,
mox quid iacente, quid iugata linea
trigonus recurvet circulusque torqueat,
melos probare ac tonos et crusmata
artesque cunctas solita, quaeque caelitum
possunt parare mente adacta culmina.

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

tunc Melpomene: **121**

sueta cothurnatos scenis depromere cantus
soccumque ferre comicum
et reboare tua tulimus quae carmina cura
melo favente rhythmico:

21–22 *Mart. 8, 3, 13* an iuvat ad tragicos soccum transferre cothurnos?

[**ABDMR CEFV GL**] **1** fidis **R**^{2}**G**^{1} || **2** novit **G**^{2} movit *cett.* | thereicium **M** || **5** scande ... **7** Polymnia *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) | templa ... **6** Iuppiter *om.* **F** || **6** te ... Iuppiter *om.* **EV** || **7** ac sic Polymnia *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | *post* Polymnia *add.* iambicum senarium hyponacteum constans trimetro catalectico **E**^{2}**V**^{2}**L**^{m} (*d.* **R**) || **8** fructus] fructum ad *coni. Stange 21* || **9** ac] ad *coni. Eyss.* || **10** capis **D**^{1} || **11** crenta **AB**^{1} **D**^{1} creante **M** (*d.* **R**) distenta *coni. Eyss.* (*'cruenta dudum' significare 'mortalis modo' opinatur Dick*) || **12** dissipare *Dick* dispare **AB**^{1}**D** dispari *cett.* (*d.* **R**) disparari *Eyss.* (*locus nondum sanatus videtur*) || **13** quid in iacente **B**^{2} (*d.* **R**) || **14** recurvat **A** recurbuet **D**^{1} recurbet **M** (*d.* **R**) | circulus qui **E** || **16** artisque **AB**^{1}**DG** eartesque **M** (*d.* **R**) | quaeque] que **M** || **17** parere **AC**^{1} || **18** caeli ... **19** Iuppiter *om.* **CEF** templa ... Iuppiter *om.* **V** || **20** tunc Melpomene *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} *post* cantus (*v.* **21**) *ponit* **C** | mephomenae **A** phomene **D**^{1} | *post* Melpomene *add.* laus philologiae de arte poetica *vel sim.* **E**^{2}**F**^{m}**V**^{2}**L**^{m} || **21** conturnatos **M** | cenis **E** || **22** socumque **L**^{1} || **24** fabente **B**^{1}**D**^{1} fabenti **M**^{1} fovente **R**^{2}**L** | rithimico **D**

nunc tibi, virgo, cano, spes atque assertio nostri,
  tenore versa carminis.
nam thalamum redimire iuvat, tu serta probato
  tuis placere ritibus.
digna maritali semper videaris Olympo
  decentiorque caelitum.

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

122 ac sic Clio:

tu quae rhetorico clangere syrmate
atque reum rabido absolvere pectore,
quae nunc sensa ligans horrida nexibus,
soritas cumuli accessibus aggerans,
nunc quid grammatica stringere regula,
quid fandi ambiguis conterat ordinem,
sollers docticanis ludere censibus;
nunc stellata poli conspice limina
et candore sacro aetheris utere,
quem vero pretium est noscere lumine.

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

123 mox Erato:

caput artibus, inclita virgo,
cui panditur aula Tonantis,
merito tibi subditur orbis
rationibus ante repertus.
sacra fulgura cur rutilescant,

1 *Verg. Aen. 8, 514* hunc tibi praeterea, spes et solacia nostri || 3 *Repos. 53* tu lectum consterne rosis || 19 *Lucan. 9, 11* lumine vero (*i. e. caeli*)

[**ABDMR CEFV GL**] 2–3 *versus om.* **D**^{1} || 3 redimere **AMRE** | iuva **M**^{1} iuvet **C**^{1}**F**^{1} || 7 caeli . . . 8 Iuppiter *om.* **CEFV** || 9 ac . . . 21 Iuppiter *post p. 37, 12* Iuppiter *ponit* **M** || 9 ac sic Clio *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} || 11 rapido **B** || 13 soritas **AB**^{2}**M**^{2}**RF**^{2} **C**^{2}**GL**^{2} solitas **B**^{1}**D** sortitas *cett.* | cumulos **M**^{1} | aggeris **M** aggeras **F**^{1} || 14 numquid **AB**^{1}**DMR** | grammatior **A** || 16 sollers docticanis *Grot.* docticanis sollers *libri* | censibus **AD**^{1}**MR**^{1} sensibus *cett.* || 17 lumina **CV** celimina **E**^{1} || 20 scandere **R**^{1} || 20–21 templa . . . Iuppiter *om.* **EFV** digna . . . Iuppiter *om.* **C** || 22 mox Erato *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | mox] vox **C** | *post* Erato *add.* laus philologiae de physica metro anapestico recipit iii anapestos et sillabam *vel sim.* **E**^{2}**V**^{2}**L**^{2} || 23 artubus **B**^{1} || 25 subditus **BDM** (*d.* **R**) || 26 repertis **D**^{1} (*d.* **R**) || 27 fulgura **B**^{2}**C**^{2} **EFVG** fulgora *cett.*

fragor intonet unde resultans,
quid agat per aperta madorem
modo nubibus imbrificatis,
quid euntibus agmine nimbis
revocet nitidissima verna
. . . .
rotet omnia circulus anni
properantia claudere saecla:
quod habent rationis operta
canimus tibi cognita soli.

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

ac tunc Terpsichore: 124

laetor honoris meritis: conspicis astra, virgo;
hoc tibi sollers peperit ingenium labosque;
ista peritis tribuit cura vigil lucernis.
perdia pernoxque sacris namque operata chartis
quicquid †agentestocasi† praescia dant futuris
semper anhelis docilis fomitibus tulisti.
nam Sabaeorum rapidis quid vapor edat aris,
fumida quid turicremis aura paret favillis,
omina vel certa ferant vocibus auguratis,
intrepidis nec dubitans fatibus antevortis.

1 *Verg. Aen. 2,692* subitoque fragore intonuit; *Calp. ecl. 1,86* translati . . . fragor intonet orbis. *cum toto hoc poemate cf. Verg. Georg. 2,475–482; Ov. met. 15,63–72 (de Pythagora); Claud. 17,100–112* || 16 *Ov. ars. 3,411* operataque doctis cura vigil Musis || 17 *Apul. met. 5,6* et perdia et pernox || 21 *Verg. Aen. 4,453* turicremis . . . aris

[**ABDMR CEFV GL**] 2 madores **BL** (*d.* **R**) || 4 nimbris **D**^{1} (*d.* **R**) || 5 *et* 7 *versus inverso ordine exhibet* **M**^{1} | *post* 5 *versum excidisse statuit Eyss., quod respuens Dick* ⟨et⟩ *post* verna *addidit* || 7 rotat *n. f.* **M**^{1} || 8 properentia **C** || 9 quod *Eyss.* quid *codd.* | opeta **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} (opaca *fort. legendum*) || 10 caminus **M**^{1} caninus **M**^{2} || 11 templa . . . 12 Iuppiter *om.* **CEFV** || 13 ac tunc Terpsichore *om.* **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | ac *om.* **M** | trepsicore **A** | *post* Terpsichore *add.* laus ab aruspicina *aliaque monachalia* **EFV** hoc metrum constat ex duobus coriambis et tribus trocheis et syllaba *add.* **L**^{m} || 14 laeta **G**^{1} (*quod et Ioh. Scottus videtur legisse p. 63, 3*) | conspicis astra virgo *Grot.* astra virgo conspicis *libri* || 17 perdia *bis scripsit* **M**^{1} | sacris *om.* **A** | operata *Grot.* honorata **F** (h)onerata *cett.* | charos **L**^{1} || 18 agentestocasi **A** agentes tota si **B**^{1}**D**^{1} agentes stoa si **B**^{2}**R**^{m}**C**^{2}**F**^{2} agentestoasi **D**^{2}**F**^{1}**VGL** agent sto//asi **M** agentes id casi **R**^{1} agentes toasis *n. f.* **C**^{1} agentes toti **E**^{1} agentes stoicis **E**^{2} *locum ut desperatum reliqui* (agentes Stoici *Grot., deinde* futuri *Bentl. sed incertissime*) || 20 vaporem dat **B**^{1}**DG**^{1} | aris] ris **A** || 22 omnia **AMG** || 23 facibus **A** | antetibortis **M**^{1} antebortis **M**^{2}

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

125 dehinc Euterpe:

virgo perite
praevia sortis,
quae potuisti
scandere caelum
sacraque castis
dogmata ferre,
noscere semet
quis valuere,
quisque videntes
lumine claro
numina fati
et geniorum
cernere vultus,
quaeque Platonis
Pythagoraeque
esse dedisti
sidera mentes,
tuque caducis
[mortalibusque]
nube remota
cernere iusti
numina caeli.
iure senatum
scande Tonantis,
quam decet unam
Mercuriali
foedere iungi.

13 *Boeth. cons. 1 met. 7, 20* lumine claro cernere verum || 23 *Mar. Victor aleth. 1, 402* nube remota; *Iuv. 10, 3–4* remota erroris nebula || 30 *Verg. Aen. 4, 112* foedera iungi

[**ABDMR CEFV GL**] 1 caeli . . . 2 Iuppiter *om.* **F** | templa . . . Iuppiter *om.* **EV** | virgo . . . Iuppiter *om.* **C** || 3 dehinc Euterpe *om.* $E^1F^1V^1$ *dein* Euterpe *tantum ascribunt* $E^mF^mV^m$ | *post* Euterpe *add.* metrum dactilicum *etc.* C^m**EVL** || 4 perite **A** peritae *cett.* || 9 dogmate M^1 docmata **C** || 12 quisque M^2 quidque *n. f.* M^1 quique *cett.* | vidente **A** vident te **M** || 14 numina B^2C^2 numine *cett.* || 18 pytharaeque L^1 || 22 mortālibusque *del. Stange 33* (mortalibus *glossat* caducis, *cf. p. 43, 26*)

scande caeli templa, virgo, digna tanto foedere;
te socer subire celsa poscit astra Iuppiter.

deinde Thalia: **126**

beata virgo, tantis
quae siderum choreis
thalamum capis iugalem
ac sic favente mundo
nurus adderis Tonanti.
ac cuius esse divi
tibi contigit maritam?
eius, meante pinna
qui solus astra mundi
praetervolans perexit
rapidis vigil procellis,
qui cum superna tranat
freta, Tartarum recurrit;
qui solus ante currum
et candidos iugales
alti potens parentis
memorem ciere virgam;
qui fata succidentis
reparat libens Osiris,
sationibus gravari
genitalibus repertis
quem scit pater deorum;
cui lacteam papillam

5 *Manil. 1, 670* sidera ... exercent varias ... choreas || 8 *Stat. Ach. 1, 655* quid defles magno nurus addita ponto? || 15 *Verg. Aen. 4, 245* turbida tranat nubila || 16 *Sedul. carm. pasch. 5, 428* Tartara post caelum penetrat, post Tartara caelum || 17–18 *Aen. 7, 280* currum geminosque iugales || 22 *ss. cf. Macr. sat. 1, 21, 11 s.; somn. 1, 12, 12; Plut. Is. et Os. 10 et 51–52; Diod. 1, 22, 6*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 scande ... 2 Iuppiter *om.* E^1V^1 caeli ... Iuppiter *om.* **F** templa ... Iuppiter *om.* E^2V^2 virgo ... Iuppiter *om.* **C** (*d.* **R**) || 3 deinde Thalia *om.* $E^1F^1V^1$ (*d.* **R**) | deinde] inde E^mF^1 | *post* Thalia *add.* metrum anacreunticum *aliaque inepta* C^mEVL || 4 tantis] tonantis $AB^1D^1C^1$ (*d.* **R**) || 6 capitis **A** campis L^1 (*d.* **R**) || 7 *et deinceps versus ita turbato ordine exhibet* **A** *ut primo vv. 8, 10, 12 etc. ponat usque ad p. 40, 18, deinde omnes omissos, ut 7, 9, 11 usque ad p. 40, 19* | ac sic] accessit M^1 (*d.* **R**) || 8 aderis **MFG** (*d.* **R**) || 9 ac] at B^2CF et **M** a V^2 ah! *coni. Lucianus Mueller* (*d.* **R**) || 10 contingit B^1D^1L (*d.* **R**) || 11 pinna AB^1D^1MR penna *cett.* || 13 perrexit AM^1RG || 15 trahat AR^1 || 19 potens] *fort.* potest, *sed cf. p. 1, 6* qui ... stringens || 20 memorem] memor est B^2FL | ciere *om.* **M** (*d.* **R**) || 22 reparat *coni. Bentl.* separat *libri*

gaudens dedit noverca,
cuius vigente virga
dirum stupet venenum,
cui virus omne fanti
orbem facit gemellum.
est doctus ille divum,
sed doctior puella.
nunc, nunc beantur artes,
quas sic sacratis ambo,
ut dent meare caelo,
reserent caducis astra
ac lucidam usque ad aethram
pia subvolare vota.
per vos vigil decensque
nus mentis ima complet;
per vos probata lingua
fert glorias per aevum.
vos disciplinas omnes
ac nos sacrate Musas.

127 Dum haec igitur Musae nunc solicanae, nunc concinentes interserunt vicissimque mela dulcia geminantur, ecce quaedam matronae sobrio decore laudabiles nec conquisitis figmentis circa faciem vultuosae, verum simplici quadam comitate praenitentes, in penates virginis thalamumque conveniunt. quarum una intenta circumspectione cautissima et omnia rerum vigili distinctione discriminans dicebatur Prudentia vocitari.
128 huius germana sua cunctis attribuens, nullumque eo, quo non merebatur,
129 afficiens, Iustitiae ferebatur sortita vocabulum. verum tertia contemptis muneribus atque abstinentia praedicanda ex morum temperantia nomen
130 acceperat. quae supererat, fortissima ac tolerandis omnibus adversis semper infracta, subeundis etiam laboribus robore quoque corporis prae-

2 *de caduceo Macr. sat. 1, 19, 16; Cornut. 16* (*p. 22, 19*); *Isid. orig. 8, 11, 47; Hyg. astr. 2, 7* || 24 *Apul. met. 11, 19* cautoque circumspectu vitam . . . esse muniendam

[**ABDMR CEFV GL**] 2 ingente **A** vigenti $\mathbf{D}^1$ || 4 fati $\mathbf{MR}^2$ || 8–19 *versus om.* $\mathbf{M}^1$ || 10 ut dent] vident $\mathbf{R}^1$ || 12 ad *om.* **L** | aetheram $\mathbf{AD}^1$ || 14 vigil] iugal **A** | descendensque **L** || 15 nus $\mathbf{ABDR}^1$ NOYC $\mathbf{C}^2\mathbf{GL}$ nys *cett.* || 17 fer *n. f.* $\mathbf{C}^1$ ferit $\mathbf{L}^1$ | gloria $\mathbf{C}^1\mathbf{V}$ || 20 concinnentes **AE** || 21 maronae **L** || 22 laudales $\mathbf{D}^1$ | verum **DG** reum *n. f.* $\mathbf{C}^1$ rerum *cett.* || 23 virgines $\mathbf{A}^1\mathbf{L}^1$ virgini/// **M** || 24 omne **A** || 25 distrinctione **A** | discriminas $\mathbf{R}^1$ || 26 attribues $\mathbf{L}^1$ | eo] ei **A** o $\mathbf{B}^1$ || 27 contemptus $\mathbf{AB}^1\mathbf{D}^1\mathbf{R}$ || 28 abstinentiam **A** || 29 ac] at $\mathbf{L}^1$ | tolerandis] temperandis **M** || 30 etiam *del.* $\mathbf{R}^2$

parata, Virium vocabulum possidebat. in amplexum eius osculumque de-
feruntur atque eam, cum intra cubiculum conspicerent per omnia trepi-
dantem et velut lucifugam haesitationibus torpentem, pectus eius fa-
ciemque tractantes in conspectum omnium et publicam venire faciem
compulerunt. post has ingressa quaedam gravis crinitaque femina et ex **131**
eo, quod per ipsam Iuppiter ascensum cunctis in supera tribuerit, admo-
dum gloriosa. quam cum virgo conspiceret, ad eam omni studio affec-
tuque concurrit; quippe quadam fiducia compertorum ipsa eidem scan-
dendum caelum fuerat augurata et nunc ad eam in nuptias corrogandam
ab ipso transmissa Maiugena. praeterea tres puellae vultu decoreque pa- **132**
rili ac venustate luculentae [sertis] religatae invicem manus rosarumque
sertulis redimitae ad virginem convenere. quarum una deosculata Philo-
logiae frontem illic, ubi pubem ciliorum discriminat glabella medietas,
alia os eius, tertia pectus apprendit, videlicet prima, ut 'laetos oculis
afflaret honores', secunda gratiam linguae inspirabat, animo tertia comi-
tatem. quippe illae Charites dicebantur, et quicquid apprenderant ve-
nustabant. quae quidem virginem postquam lumine replevere, Musis
admixtae etiam gesticulationes consonas atque hymeneia dedere tripu-
dia. sed ecce magno tympani crepitu crotalorumque tinnitu universa **133**
dissultant, eo usque ut Musarum cantus aliquanto bombis tympani ob-
tusior redderetur, et cum sonitu introfertur lectica interstincta sideribus,
cui ritu mystico crepitus praecinebant, qua mos fuerat nubentes deas in
caelestis thalami pervenire consortia. ante hanc quaedam augustioris **134**
vultus femina ac sacro lumine aethereque resplendens venerabili anti-
stitio praeminebat. quam cum omnes qui affuere conspicerent, reveriti

6 *Cic. leg. 2, 19* olla, propter quae datur homini ascensus in caelum; *nat. deor. 2, 62* || 10 *cf. Sen. benef. 1, 3, 2–4* || 14 laetos . . . 15 honores = *Verg. Aen. 1, 591* || 18 *Hor. c. 1, 4, 6* Gratiae . . . alterno terram quatiunt pede

[**ABDMR CEFV GL**] 1 virum **C**^{1} | *ante* in *add.* hae *Kopp ex Hugiano* || 2 per *fort. delendum* || 4 conspectu **ABDV** (*d.* **R**) | faciem venire **A** (*d.* **R**) || 5 compulere **G** (*d.* **R**) || 6 per ipsum iuppiter **A** persam iuppiter **C** ipsam iuppiter **E**^{1}**F**^{1} iuppiter per ipsam **L** (*d.* **R**) || 7 affectu **C**^{1}**V** (*d.* **R**) || 8 currit **C**^{1} cucurrit **C**^{2} (*d.* **R**) | scandendo **EF** (*d.* **R**) || 9 ad eam] eadem **D**^{1} || 10 vultu *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) | *ante* parili *add.* cum **E**^{s}**V** | pari **B**^{1} || 11 at **V**^{1} | sertis *del. Dick* sertas **A** de sertis **E**^{s}**V** || 12 sertulis *Dick* de speculis **C**^{1}**E**^{s}**V** speculis *cett.* | convere **L**^{1} (*d.* **R**) || 13 glabellae **C**^{1} **EFVL** || 14 alia os] alios **M**^{1} | apprendit **B**^{1}**DM**^{1} apprehendit *cett.* || 15 inspirabat] eius spirabat **B**^{2}**MG** eius inspirabat **D**^{2} (*d.* **R**) || 16 illi **M**^{1} | Charites *ed. pr.* cantes *libri* | apprenderant **B**^{1}**DR** apprenderent **M** apprehenderent **AL**^{2} apprehenderant *cett.* | venustabat **L**^{1} || 18 amixtae **FL** | gesticulationis **L**^{1} | hemeneia **R**^{1} hyminei **E** himenei **V** | deidere *n. f.* **M**^{1} adedere **CV** addere **E** dere **F**^{1} || 19 crotulorumque **D**^{2}**F** crotularumque **C**^{1}**EV** crotalarumque **L**^{1} || 22 crepitu **G**^{1} | praecinnebant **E** | qua mos fuerat **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**F**^{2}**GL**^{2} quam obfuerat **AM**^{1}**L**^{1} qua offuerat **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1} quam offuerat **R**^{1}**C**^{2}**EF**^{1}**V** | dehas **C**^{1}**V** || 24 femina *om.* **L** | sacro] de sacro **CE**^{s} | aethereoque **D**^{2}**G** aetherique **M**^{1} aetherioque **M**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**L**^{2} || 25 praenitebat **B**^{v}

inclitam maiestatem ut deorum omnium mundique custodem; huic
Athanasiae nomen fuit. et 'heus' inquit 'virgo, praecepit deorum pater
hac regali lectica in caeli palatia subveharis, quam quidem nulli fas
attrectare terrigenae, sed ne tibi quidem, si ante nostrum poculum, licet.'
185 et cum dicto leniter dextra cordis eius pulsum pectusque pertractat, ac
nescioqua intima plenitudine distentam magno cum turgore respiciens,
'ni haec', inquit 'quibus plenum pectus geris, coactissima egestione vomu-
eris forasque diffuderis, immortalitatis sedem nullatenus obtinebis.' at
illa omni nisu magnaque vi quicquid intra pectus persenserat evomebat.
186 tunc vero illa nausea ac vomitio laborata in omnigenum copias conver-
titur litterarum. cernere erat, qui libri quantaque volumina, quot lin-
guarum opera ex ore virginis diffluebant. alia ex papyro, quae cedro per-
lita fuerat, videbantur, alii carbasinis voluminibus implicati libri, ex ovil-
lis multi quoque tergoribus, rari vero in philyrae cortice subnotati;
187 erantque quidam sacra nigredine colorati, quorum litterae animantum
credebantur effigies, quasque librorum notas Athanasia conspiciens qui-
busdam eminentibus saxis iussit ascribi atque intra specum per Aegyp-
tiorum adyta collocari, eademque saxa stelas appellans deorum stemmata
188 praecipit continere. sed dum talia virgo undanter evomeret, puellae
quamplures, quarum Artes aliae, alterae dictae sunt Disciplinae, subinde,
quae ex ore virgo effuderat, colligebant in suum unaquaeque illarum
necessarium usum facultatemque corripiens. ipsae etiam Musae, praeser-
tim Vranie Calliopeque, innumera gremio congessere volumina. in aliis

2 *Apul. met. 9, 33* et 'heus' inquit, 'puer' || 3 *Ov. met. 1, 176* palatia caeli || 3–4 *Verg. Aen. 6, 563* nulli fas casto sceleratum insistere limen; *2, 719* attrectare nefas || 5 et cum dicto] *locutio Apuleiana, met. 2, 5 et saep.* | *Apul. flor. 23 p. 43, 25* manum ... prehendit, eam pertrectat || 11 *Verg. Aen. 6, 596* cernere erat || 15*ss. Apul. met. 11, 22* libros litteris ignorabilibus praenotatos ... figuris cuiuscemodi animalium ...; *Amm. 22, 15, 30* volucrum ferarumque genera multa sculpserunt et animalium species innumeras; *cf. Tac. ann. 11, 14* || 17–18 *Arnob. nat. 1, 43* Aegyptiorum ex adytis; *cf. Firm. math. 5 praef. 7*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 magestatem **C^{1}V** || 3 lectita **R^1** | platia **D^1** || 4 attrectare **M** adterectare **A** attractari **D^2** adtrectari *cett.* | terriginae **V^{1}L** | sed] et *Eyss.* | ne **ABD^{1}MR** nec *cett.* | si *del.* **L^2** ipsi *Eyss.* || 5 eius *om.* **L** || 6 cum] con **M** *om.* **L^1** *et commode abesset* || 7 ni *om.* **M** nisi **CV^{2}L** || 9 persenserat **C^{2}L^2** senserat **B^2** semper senserant **V^1** semper senserat *cett.* perpenderat *Dick* || 10 nausia **AB^{1}DR** | elaborata **D^1** || 11 quot] quod **AB^{1}D^{1}MR** || 12 difluebant **C^{1}L** defluebant **G** | alii **M** || 13 fuerant **BDFL^2** | implicati *om.* **G^1** || 14 philyrae **A** pellire **C^1** phillere **E** phillirae *cett.* (*d.* **R**) | subriotati **B^1** sobnotati **D^1** (*d.* **R**) || 15 animalium **B^2** (*d.* **R**) || 18 addita **AM^1** adita **D^{2}M^{2}FG** (*d.* **R**) | stelas *Vulcan.* stellans **F^1** stellas *cett.* (*d.* **R**) || 19 praecipit **AD^1** (*melius, si clausulam spectes*) praecepit *cett.* (*d.* **R**) || 20 Artes *om.* **M^1** *post* aliae *ponit* **M^2** (*d.* **R**) || 21 effuderat] haec fuderat **C^{1}EFV** | colligebat **M^1** collegebant **L** (*d.* **R**) || 22 prosertim **A** || 23 uranie **MFL^1** urania **BL^2** unarie **C^{1}V** uraniae *cett.* (*d.* **R**) | calliopaeque **AM^{1}G** (*d.* **R**) | congessere **B^{2}D^{2}MC^{2}F^{2}GL** concessere *cett.*

quippe distinctae ad tonum ac deductae paginae, in aliis circuli lineaeque
hemisphaeriaque cum trigonis et quadratis multiangulaeque formae pro
theorematum vel elementorum diversitate formatae; dehinc pictura ani-
malium membra multigenum in unam speciem complicabat. erant etiam
libri, qui sonorum mela signaque numerorum et cantandi quaedam opeɹa
praeferebant. postquam igitur illam bibliothecalem copiam nixa imitus 139
virgo diffudit, exhausto pallore confecta Athanasiae opem, quae tanti
laboris conscia fuerat, postulavit. tum illa: 'ut refectior caelum subli-
misque conscendas, hoc tibi accipe sorbillandum.' ac tunc matri Apotheo- 140
si, quae cum illa forte convenerat et iam pridem libros, qui ex Philolo-
giae ore defluxerant, manu contingens ac dinumerans consecrabat, aufe-
rens quandam globosam animatamque rotunditatem sumit ac virgini
porrigit hauriendam. verum ipsa species ovi interioris crocino circumlita
exterius rutilabat ac dehinc perlucida inanitate albidoque umore, inte-
riore tamen medio solidior apparebat. quam cum Philologia susciperet,
quoniam post tanti laboris afflictationes aestusque mentis plurimum
sitiebat, reseratis eius rotunditatis arcanis, postquam rem dulcissimam
comperit, totam incunctanter exhausit;

continuoque novo solidantur membra vigore,
et gracilenta perit macies; vis terrea cedit,
aethereumque venit sine mortis legibus aevum.

verum diva cum immortalitatis eam poculum cerneret ebibisse, quo e 141
terris illam caelum pergere immortalemque factam velut aenigmate re-
dimiculi perdoceret, ex herba quadam rurestri, cui *ἀείζωον* vocabulum
est, virginem coronavit, praecipiens omnia, quae adhuc mortalis adver-
sum vim superam in praesidium coaptarat, expelleret: quippe caducae
mortalisque substantiae istaec esse munimina memorabat. quae quidem

7 *Apul. met. 5, 22* Psyche ... marcido pallore defecta

[**ABDMR CEFV GL**] 1 quippe] que **L** | linaeque **L**^{1} || 2.3 pro theorematum *Petersen 43* protheorematum *vulgo edebant* || 6 illa **CE** | imitus *Pontanus* (*cf. Gell. 17, 10, 13 et Macrob. sat. 5, 17, 11*) imitatur **E** imitatus *cett.* || 9 conscendendas **AR**^{1} | sorbillandum **B**^{2}**D**^{2}**MEFVL**^{2} sorbilandum *cett. fort. recte* || 11 dinnumerans **V**^{1} | consecrabat ... 12 sumit] *nihil nisi* consumit *habet* **A** | auferans **B**^{1} et ferens **M** || 12 rutunditatem **M**^{1}**R**^{1} || 13 cronico **M** de crocino **C**^{1}**E**^{s}**V** || 15 medio] de medio **C**^{1}**E**^{s}**V** || 16 afflictationes **B**^{1}**DR**^{1}**C**^{2} affectationis **A** afflictionem **M** afflictiones *cett.* || 18 incunctantur **D**^{1} | exhauserit **R**^{1} || 19–21 *versus om.* **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} || 21 aethereumque **AV**^{m} aetheriumque *cett.* || 23 illam *om.* **R**^{1} | *ante* caelum *add.* ad **CE**^{s}**V** | immortalitatemque **R**^{1} || 24 ruresti **M**^{1} rerustri **R**^{1} | *ἀείζωον ed. pr.* aei ΖΩC **A** ΛЄΙΖΩC **D**^{1}**L** ΑЄΙΖΩC **R** ΛЄΥΖΩC *cett.* || 26 coaptaret **AC**^{1}**EF**^{1}**V** cooptarat **D** coptarat **G**^{1} || 27 mortalitatisque **R** | istaec esse munimina *scripsi Rh. Mus. 111, 1968, 82* ist(h)aec esse minima **AB**^{1}**DEFV**^{1}**L**^{1} ista haec esse minima **B**^{2}**V**^{2}**L**^{2} ista necesse minime **M**^{1} isthaec necesse minime **M**^{2} iste cessem inima **R** istaec/// esse/minima **C**

omnia eidem mater abstraxit, postquam eam mundana transcendisse stu-
142 dia recognovit. tunc Philologia ex aromate praeparato acerraque propria
Athanasiae primitus supplicavit matrique eius gratiam multa litatione
persolvit, quod nec Vedium cum uxore conspexerit, sicut suadebat Etru-
ria, nec Eumenidas, ut Chaldaea miracula, formidarit, nec igne usserit,
nec lympha subluerit, nec animae simulacrum Syri cuiusdam dogmate
verberarit, nec † Phasi senis ritu Charontis manibus involutam immortali-
143 tatem mortis auspicio consecrarit. interea conscendere iussa lecticam,
quae in suggestu maximo quoniam videbatur, difficile admodum sibi, ne
dicam impossibile, deputabat. in quam rem consequenter implendam
alumnum suum dilectum prae ceteris convocavit, quo innixa omnem dif-
ficultatem superae conscensionis evicit; verum idem, qui Labor ab eadem
vocabatur, non solum in lecticae culmen eam sustulit, verum caelum
144 cum domina impiger permeavit. quippe consociato sibi quodam puero
renidenti, qui nec voluptariae Veneris filius erat, et tamen Amor a sa-
145 pientibus ferebatur, a fronte lecticam subvehere moliuntur. nam postica
Epimelia et Agrypnia dilecta virgini sustulere mancipia (sic enim Atha-
nasia praeceperat), ut uterque sexus cum Philologia caelum posset ascen-
dere. praecedit ilico conscendentem Musarum concinentium pompa et
146 praedictarum comitum venerabilis multitudo. Periergia vero aliis comi-
tata pedisequis dotalibusque mancipiis curiose universa perscrutans at-
que interrogans sequebatur. verum ad culmina arcis aeriae comitatus ille
cum virgine propinquabat.

§ 142 locum obscurissimum tractat Lenaz (1975) introd. 75 s. || 6 animae simulacrum] *cf. Serv. Aen. 4, 654* quoddam simulacrum quod ad nostri corporis effigiem fictum inferos petit ... || 15 *Apul. Apol. 12* geminam esse Venerem deam *e. q. s.; Plat. Sympos. 180 D* || 19 *Auson. epist. p. 269, 12 Prete* Musis concinentibus || 20 *Quint. inst. 8, 3, 55* periergiam *supervacuam operositatem dicit*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 mater eidem **CEFV** idem mater **L^1** | eam *om.* **C^{1}EV** (*in rasura scriptum est in* **F**) | transcendisse mundana **CEFV** || 3 eius *delebat Dick, sed de Apotheosi Athanasiae matre, non de Phronesi Philologiae agitur* || 4 *ante* quod *add.* eo **E^{2}F^{2}V^1** (*d.* **R**) | compexerit **L** (*d.* **R**) || 5 ut *Leid. 36 alt. m.* et **M** ac **E** ad *cett.* (*d.* **R**) || 6 lympha subvertit *n. f.* **A** lymphas abluerit **C^{1}V** lympha abluerit **C^2** (*d.* **R**) || 7 verbararit **M** (*d.* **R**) | fasi **ML** (*d.* **R**) | manibus ... 8 mortis *om.* **B^{1}L^1** || 8 consecrarit **L** consecravit *cett.* || 9 dificele **L^1** dificile **L^2** (*d.* **R**) || 10 deputat **M^1** (*d.* **R**) || 11 dilectis **D^1** (*d.* **R**) | quo ... 12 evicit *om.* **B^1** || 12 conscensionis **B^{2}M^1** concessionis **AD^{1}R** confessionis **CEFV** consessionis *cett.* || 15 renitenti **A** rendenti **C^1** | filius veneris **CEFV** || 16 moliuntur *Darmstattensis* (*cf. Petersen 11*) memorantur **B^{2}L^2** morantur *cett.* ⟨non⟩ morantur *Morelli* || 16.17 postica Epimelia **D^2** pesticepimelia **A** posticae pimelia **B^{1}D^{1}M^{1}R** postica pimelia *cett.* || 17 agripinia **AEFL^1** agrippinia **C^{1}V** | virginis **CEFV** || 19 concinnentium **A** || 21 pedisequis **ABD^{2}R^{1}C^{1}EVG** pedissequis *cett.* | curiosa **D^2** || 22 verum] verum ilico **G** | aeriae] aenae **AB^1** enae **D^{2}R^1** one **M** eriae **R^2** aetheriae **L**

Et ecce advenire subito deorum pronuba nuntiatur, ante quam Concor- 147
dia, Fides Pudicitiaque praecurrunt; nam Cupido, corporeae voluptatis 148
illex, licet eam semper antevolet, Philologiae occursibus non ausus est
interesse. at ubi in conspectum nubentis diva pervenit atque, ut mos vir- 149
ginis erat, litavit aromatis, deam talibus deprecatur: 'Iuno pulchra, licet aliud nomen tibi consortium caeleste tribuerit, et nos a iuvando Iunonem, unde et Iovem dicimus, nominemus, sive te Lucinam, quod lucem nascentibus tribuas, ac Lucetiam convenit nuncupare (nam Fluvoniam Februalemque ac Februam mihi poscere non necesse est, cum nihil contagionis corporeae sexu intemerata pertulerim), Iterducam et Domiducam, Vnxiam, Cinctiam mortales puellae debent in nuptias convocare, ut earum et itinera protegas et in optatas domos ducas et, cum postes unguent, faustum omen affigas, et cingulum ponentes in thalamis non relinquas, Opigenam te, quas vel in partus discrimine vel in bello protexeris, precabuntur, Poplonam plebes, Curitim debent memorare bellantes; hic ego te Heram potius ab aeris regno nuncupatam voco: da nosse poscenti, quid haec aeria latitudo atque atomis perlucentes concurrentibus campi animantum gerant, quidve hic dicatur numinum subvolare. non enim de humilitate aeris illius quaero, qui volucribus permeatur, quem Olympi montis cacumen excedit, qui vix decem stadiorum altitudine sublimatur, sed elata disquiro. at iam fas puto quicquid περὶ εὐδαιμονίας lectitans intellexeram conspicari.'

5 *de Iunonis nominibus imprimis Varro ap. Aug. civ. 7, 3* || **6** a iuvando] *Varro ling. 5, 67; Cic. nat. deor. 2, 66; Gell. 5, 12, 4; Isid. orig. 8, 11, 34; Fulg. myth. 3, 1; Serv. Aen. 1, 47* || **7.8** lucem nascentibus] *Cic. nat. deor. 2, 68* || **9–10** *Apul. Socr. 3 p. 123* corporis contagione remotas || **19–20** *Apul. Socr. 8 p. 138* Olympi verticem ... decem stadiorum altitudo fastigii non aequiperat

[**ABDMR CEFV GL**] **1** et *om.* **B**^{1} || **2** nam ... **3** occursibus *om.* **C**^{1}**E**^{1}**V**^{1} || **3** occursibus philologiae **E**^{m}**F** | occussibus **L** || **4** conspectu **MCEV** | atque *om.* **R**^{1} | mos] mors *n. f.* **B**^{1} nos **E** || **5** deprecantur **AD**^{1}**R** || **6** numen **AR**^{1} | tribuat **B**^{v} tribueret **RC**^{1} | a iuvando] adiuvando **AC**^{1}**L** || **8** ac] qua **M** e **E** a **G** | lucesiam **D**^{2}**CE**^{1}**F**^{2}**V** luceiam **G** lucesetiam **L** || **9** frebrualemque **M** februlemque **C**^{1} || **10** sexto *n. f.* **A**^{1} sexi **M** | pertulere **M** pertulerem **R**^{1}**C**^{1} || **11** unxiam] unam *n. f.* **R** uncxiam **F** anxiam **G**^{v} || **12** itinere **A** iternera **R**^{1} | optatos **D**^{1} obtatas **L** | ungant **M** ungent **EFV** || **13** fastum **V** | affigas *om.* **M** || **14** Opigenam *coni. Grot.* soticenam *libri* | vel in^1 **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**G**^{2}**L**^{2} velint *cett.* | partes **M**^{1} (*d.* **R**) | dicrimine **BD**^{1} decrimine **M** (*d.* **R**) | vel inbecillo **A** || **15** poplonam **B**^{1}**DMR**^{1} peplonam **R**^{2}**G** populonam *cett.* || **16** ego] ergo **D**^{2}**R**^{2}**G** | Heram *Grot.* eram **RF** aeriam **B**^{2} aeram *cett.* | noncupatam **AM** (*d.* **R**) || **18** animatum **D**^{1} (*d.* **R**) | hic] id **EV** ic **F**^{1} || **19** olympia **E**^{1} (*d.* **R**) || **20** *post* decem *add.* milia **D**^{v}**C**^{2}**G**, *sed rursus delet* **C**^{3} (*d.* **R**) || **21** at] ac **B**^{2} et **MF** (*d.* **R**) | ΠΕΡΙ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑϹ **BDGL** ΠΕΡΙ ΕΑΙΜΩΝΙΑϹ **A** ΠΕΡΙ ΕΥΔΑΙΜΩΝΥΑϹ **M** ΠΕΡΥ ΕΥΔΑΙΜΩΝΙΑϹ **C** ΠΕΡΥ ΑΑΥΜΩΝΙΑϹ **EV** ΠΕΡΙ ΕΥΔΑΙΜΩΝΑϹ **F** (*d.* **R**) *περὶ δαιμόνων coni. Grot.* | lectans **A** lectitas **B**^{1} lecticans **C**^{1}**EV** (*d.* **R**)

150 Hic Iuno conscendentis precibus non repugnans eam secum in arces ducit aerias atque exhinc multarum diversitates edocet potestatum. 'illi', inquit, 'quos ignitae substantiae flammantisque suspicimus, ab ipso aethere sphaeraeque superioris ambitu usque solarem circulum demeantes ipsi dicuntur dii, et caelites alias perhibentur causarumque latentium arcana componunt. sunt enim puriores, nec admodum eos mortalium curarum vota sollicitant, ἀπαθεῖϛque perhibentur. illic Iovem regnare cer-
151 tissimum est. at infra Solis meatum usque lunarem globum secundae beatitatis numina supparisque potentiae, per quae tamen vaticinia somniaque ac prodigia componuntur. haec haruspicio exta fissiculant admonentia quaedam vocesque transmittunt auguratisque loquuntur ominibus. plerumque enim quaerentes admonent vel sideris cursu vel
152 fulminis iaculo vel ostentaria novitate. sed quoniam unicuique deorum superiorum singuli quique deserviunt, ex illorum arbitrio istorumque comitatu et generalis omnium praesul et specialis singulis mortalibus Genius admovetur, quem etiam praestitem, quod praesit gerundis omnibus, vocaverunt; nam et populi Genio, cum generalis poscitur, supplicatur, et unusquisque gubernatori proprio dependit obsequium. ideoque dicitur Genius, quoniam, cum quis hominum genitus fuerit, mox eidem copulatur. hic tutelator fidissimusque germanus animos omnium mentesque
153 custodit; et quoniam cogitationum arcana superae annuntiat potestati,
154 etiam Angelus poterit nuncupari. hos omnes Graeci daemonas dicunt ἀπὸ τοῦ δαιομένου, latine Medioximos vocitarunt. qui quidem omnes minus lucidae splendentisque naturae quam illi caelestes, sicut conspicis, approbantur; nec tamen ita sunt corpulenti, ut hominum capiantur ob-

§ 150–153 cf. Varro ap. Aug. civ. 7, 6; Apul. Socr. 16 p. 154–156; 6 p. 132–134; Cic. nat. deor. 2, 7 || 15 *de genio Varro ap. Aug. civ. 7, 13; Cens. 3, 1; Apul. Socr. 15 p. 151; Isid. orig. 8, 11, 88* || 23 *Macr. sat. 1, 23, 7; Lact. Inst. 2, 14, 6; Serv. Aen. 3, 111; Aug. civ. 9, 20; Isid. orig. 8, 11, 15; Plat. Crat. 398 B* | Medioximos] *Apul. Plat. 1, 11 extr.; Serv. Aen. 9, 175*

[**ABDMR CEFV GL**] 3 ingenitae *n. f.* **C**^{1} ignotae **G**^{1} (*d.* **R**) || 4 aethere **AB**^{1}**DMC**^{1}**G** aetheris *cett.* (*d.* **R**) | dimeantes **R** || 5 causarumque] causarum **M**^{1} || 7 ἀπαθεῖϛque *ed. pr.* ΑΠΑΘΕϹque *libri* || 8 at] ad *n. f.* **C**^{1} sed at **V**^{1} sed enim **V**^{2} (sed *ss.* **E**^{s}**F**^{s}) | infera **C**^{1} intra *vulgo edunt* || 10 fessiculant **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} fisiculant **B**^{2} || 11 loquuntur **D**^{2}**RC** loquntur **B** locuntur *cett.* || 12 ominibus **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**F**^{v}**L**^{2} omnibus *cett.* || 12 enim ... 14 istorumque *om.* **V**^{1} || 13, 14 deorum superiorum **ARC** superiorum deorum *cett.* (*fortasse* deorum *delendum est*) || 14 quique **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**L**^{2} que *cett.* || 16 amovetur **MEFVL**^{2} | gerendis **L**^{2} || 17 supplicant **D**^{2}**MR**^{2} supplicantur **G** || 18 ideo **AR**^{1} || 19 cum *om.* **MR**^{1}**F**^{1} || 20 tutelator **B**^{2}**D**^{2}**MF**^{2}**GL** tutelatur *cett.* | fidimusque **R**^{2} | germanos **C**^{1} | omnium] hominum **C**^{2}**EFV** *fort. recte* || 21 annuntiae **M** || 22 angelos **C**^{1} || 23 *ἀπὸ τοῦ δαιομένου Dick ex Macrob. sat. 1, 23, 7* apo tu daeomenu **ADR**^{2}**C**^{1} apo tu deomenu **B**^{1}**FV**^{1} apo to demony **B**^{2} apo to ideomenu **M** apo tu daemenu **R**^{1} apo tu daemonu **C**^{2} apotudeosmenu **EV**^{2} apo tu daeomeny **G** apo tu demonu **L** | latini **B**^{2}**C**^{2}**G**^{2} latinae **M** | vocitarum **M** || 25 hominem **F**^{1}

tutu. hic igitur Lares, hic post membrorum nexum degunt animae purio- 155
res, quae plerumque, si meritorum excellentia subvehantur, etiam circu-
lum Solis ac flammantia saepta transiliunt. dehinc a lunari circulo usque 156
in terram quicquid interpatet interstitii proprii partitione discernitur, et
ab orbe lunari interfusa mediet asdisparatur. sed superior portio eos, sic-
ut conspicis, claudit, quos hemitheos dicunt, quosque latine Semones
aut Semideos convenit memorare. hi animas caelestes gerunt sacrasque
mentes, atque sub humana effigie in totius mundi commoda procreantur.
qui quidem plerumque sui miraculo fidem fecere caelestium, ut in ortu 157
Herculis geminatae noctis obsequium, serpentesque idem parvus oblidens
vim numinis approbavit; Tages sulcis emicuit et ritum statim gentis exti-
spiciumque monstravit; Hammon apparuit cum cornibus arietinis et
vestimento lanitio ac sitientibus undam fontis exhibuit. quid loquar eos, 158
qui primi mortalibus usum rerum maioraque commoda praestiterunt?
ut vitem Dionysus apud Thebas, Osiris apud Aegyptios haustum vini
usumque comperiens, frumentum Isis in Aegypto, Triptolemus apud
Atticos docuere; eademque Isis lini usum sementemque monstravit.
comminuendae frugis farrisque fragmenta Pilumno signat Italia; ascri-
bit Asclepio Graecia medicinam. alii quoque huius generis homines in 159
divinandi usum et praescientiam procreati, ut Carmentis in Arcadia ab
effuso per vaticinia carmine memorata, Sibylla vel Erythraea quaeque
Cymaea est vel Phrygia; quas non decem, ut asserunt, sed duas fuisse
non nescis, id est Herophilam Troianam Mermessi filiam et Symmachiam

1 animae puriores] *cf. Cic. Lael. 13; somn. Scip. 3, 1; Apul. Plat. 1, 12* || 6 Semones] *Fulg. serm. ant. 11; Lucan. 9, 6–9; Tert. nat. 2, 7; Apul. Socr. 6 p. 132 ss.* || 10 geminatae noctis] *Propert. 2, 18, 25; Sen. Ag. 815; Ov. am. 1, 13, 45; Hygin. fab. 29* || 11 Tages] *Cic. div. 2, 50; Cens. 4, 13; Arnob. nat. 4, 31* || 12 Hammon] *Macr. sat. 1, 21, 19; Arnob. nat. 6, 12; Serv. Aen. 4, 196* || 16 Triptolemus] *e. g. Ov. fast. 4, 507* || 18 Pilumno] *Serv. Aen. 9, 4 et 10, 76; Varro ap. Non. p. 528* || 20 Carmentis] *Ov. fast. 1, 467; Serv. Aen. 8, 51* || 21 Sibylla] *cf. Sol. 2, 18 (Salm. ad loc.); Lact. inst. 1, 6; Ael. v. h. 12, 35*

[**ABDMR CEFV GL**] 2 subveantur BDC^1F sublimantur *Eyss.* || 3 dehic L^1 || 4 terra **M** | instertitii **F** | propria *fort. legendum* | partione E^1 || 5 ab orbe] arbore R^1 | potio $AB^1D^1R^1$ potitio *n. f.* C^1 || 5.6 sicut conspicis *delebat Dick* || 6 discunt V^1 | latini $B^1D^1FL^1$ latinae **MRV** | sermones AM^1R *et fort.* B^1 sermonis D^1 || 7 caelestis B^1DR || 8 mentis B^1R || 10 *ante* obsequium *add.* per V^2L | parvulus **CEFV** (*d.* **R**) || 11 extispiciumque **M** extispiumque AD^1 *de* B^1C^1 *non liquet* sipnumque $B^2D^2C^2F^2VGL$ sipiumque **E** sinumque F^1 (*d.* **R**) || 12 hapmon **V** (*d.* **R**) || 13 vestimento M^2 vestimentum *cett.* | ac] hac **V** (*d.* **R**) || 15 dionysus MR^1 dionissus AB^1D dionisius *cett.* | thesbas **R** | ossiris **A** (*d.* **R**) || 16 istis D^1R issis L^1 | triptotemus **AM** temus B^1D^1 treptolemus D^2 *om.* L^1 (*d.* **R**) || 18 farisque C^1L^1 | pilomno **M** || 21 epheso D^1 effusio M^1 efuso **F** (*d.* **R**) | morata L^1 | sylla **A** syllaba **R** *et fort.* C^1 || 22 sed *om.* F^1 || 23 non nescis *om.* G^1 | herophilam B^1D cherophilam **CEV** therophilam *cett.* | Mermessi *Salmas. E. P. 55 b. F* marmensis V^2 marmensi *cett.* | filiam . . . p. 48, 1 Hippotensis *om.* B^1 | symmachinam C^1EV symachiam **L**

Hippotensis filiam, quae Erythra progenita etiam Cumis est vaticinata.
160 ex hac divinandi possibilitate Amphiaraus Mopsusque celebrati. a medietate vero aeris usque in montium terraeque confinia Hemithei Heroesque versantur, qui ex eo, quod Heram terram veteres edixere, Heroes nuncupati. ibique Manes, id est corpori humano praesules attributi, qui paren-
161 tium seminibus manaverunt. denique haec omnis aeris a luna diffusio sub Plutonis potestate consistit, qui etiam Summanus dicitur quasi summus Manium. hic Luna, quae huic aeri praeest, Proserpina memoratur.
162 verum illi Manes, quoniam corporibus illo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post vitam isdem corporibus delectantur, atque cum his manentes appellati Lemures. qui si vitae prioris adiuti fuerint
163 honestate, in Lares domorum urbiumque vertuntur; si autem depravantur ex corpore, Larvae perhibentur ac Maniae. Manes igitur hic tam boni quam truces sunt constituti, quos ἀγαθούς et κακοὺς δαίμονας memorat
164 Graia discretio. in his etiam locis Summanes eorumque praestites Mana atque Mantuona, dii etiam quos aquilos dicunt, item Fura Furinnaque et
165 mater Mania Intemperiaeque et alii tristes divorum degunt. circa ipsum vero terrae circulum aer calore supero atque exhalatu madoreque infero turbidatus egredientes corporibus animas quodam fluenti aestu collidens

3 Heroes] *Serv. ecl. 4, 35; Isid. orig. 8, 11, 98 (fugit Martianum se hemitheos iam in altera regione posuisse)* || **5** Manes] *Fest. p. 157* Manes ... per omnia ... manare; *Isid. orig. 8, 11, 100* || *§ 161 cf. Varro apud Aug, civ. 4, 10* || **7** *Summanus qui sit se nescire dicit Aug. civ. 4, 23; cf. Ov. fast. 6, 731* quisquis is est, Summano; *v. tamen Cic. div. 1, 16 etc.* || *§ 162 cf. Aug. civ. 9, 11; Non. p. 135; Apul. Socr. 15 p. 153* || **16** aquilos] *Gloss. V 16, 10* di aquili di inferi | Fura Furinnaque] *Cic. nat. deor. 3, 46* est ... apud nos ... lucus Furinae; *Varro ling. 6, 19* || **17** Mania] *Macr. sat. 1, 7, 35* Maniae deae, matri Larum

[**ABDMR CEFV GL**] **1** hypotensis **BCEFVL** | herisera **A** eristra **R** eritra (it *in ras.*) **L** | est *bis scr. in* **L**^{1} || **2** amphiarus **D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**G** || **4** eo] eum **A**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | Heram ... **5** praesules *om.* **A** | heram **B**^{2}**MC**^{2}**EGL**^{2} eram *cett.* (i. dominam *add.* **F**^{s}) | terram *om.* **L**^{1} | dixere **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2} edixerunt **F** || **5** ubique **R**^{2} | id est] idem **F**^{2}**G** | humana **C**^{1}**V** | parentum **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**GL** || **6** *ante* seminibus *add.* de **E**^{s}**V** | manarunt **A** mannaverunt **R**^{1}**C**^{1} | denique] dehinc **R**^{2} | omni **M**^{2} || **7** sublutonis **A** supplotonis **C**^{1} supplutonis **C**^{2}**E** | submanus **AR** || **8** manuum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1} manum **MV** || **10** prima ... **11** manentes *om.* **V**^{1} || **10** conceptio **B**^{2}**FV**^{m}**GL**^{2} concestio **A**^{1}**R**^{1} congessio **A**^{2} concetio **B**^{1}**D**^{1} concretio **D**^{2} concesscio **M** conceptio (ept *in ras.*) **C** concep//tio **E** concessio **L**^{1} | isdem] istam **G** || **13** larvae **A**^{2}**BDC**^{2}**L**^{2} larb(a)e *cett.* | *post* perhibentur *add.* si autem depravantur **A**^{1}**B**^{1}**DMR**^{1} *superflua delent* **A**^{2}**B**^{2}**R**^{2} | ac Maniae *om.* **C**^{1}**EF**^{1}**V** || **14** agathos et cacos d(a)emonas *libri* || **15** greca **AC** gratia **B**^{1}**V**^{1} graega **R**^{1} | Summanes] sint summanes **B**^{2} simummanes **M** submanes **CEFV** || **16** aliquos **M** aquilonis **R**^{1} | fura furonaque **B**^{2} fura furinaque **MC**^{2} (*quid* **C**^{1}, *non liquet*) furinnaque fura **E**^{1}**V** || **17** tristes *Dick* triptis **C**^{1} triptes *cett.* thripes *Grot.* || **18** exalatum odoreque **A**^{1}**R**^{1} exalatum madoreque **A**^{2} exhalatu odoreque **M** *fort. recte* exalatu modoreque **L**^{1} || **19** turpidatus **C**^{1}**V** | gradientes **AB**^{1}**MR**

non facile patitur evolare. hincque tractum Pyrphlegethonta sollertia **166**
poeticae adumbrationis allusit, atque in eo perenni strepitu volutata
colliditur animarum, quas Vedius adiudicarit, impietas [id est Pluton,
quem etiam Ditem Veiovemque dixere]. ipsam quoque terram, qua ho- **167**
minibus invia est, referciunt longaevorum chori, qui habitant silvas,
nemora, lucos, lacus, fontes ac fluvios, appellanturque Panes, Fauni, Fo-
nes, Satyri, Silvani, Nymphae, Fatui Fatuaeque vel Fantuae vel etiam
Fanae, a quibus fana dicta, quod soleant divinare. hi omnes post proli-
xum aevum moriuntur ut homines, sed tamen et praesciendi et incursandi
et nocendi habent praesentissimam potestatem. inter priores igitur Ge- **168**
nios tua adhuc mortalis virginis diva consistet. nam eccam tibi aetheria
Iuno seu Vesta est', ut iam immortali divaeque praecipit dicens, 'iam sede
in concilio Iovis directa.' demumque de acerra virginis partem sumit.

Tunc portitores divae correpta lectica magno eam molimine subvexere. **169**
sed postquam centum viginti sex milia stadiorum aeria subvecti levitate
conscenderant ac tonum primum ex pthongis complevere caelestibus,
lunarem ingressa circulum virgo divae congruis nidoribus supplicabunda
de proximo conspicatur globosum quoddam tenerumque corpus e superni
roris levitate compactum instar speculi praenitentis adiaculati fulgoris
radios revibrare. in eo sistra Niliaca Eleusinaque lampas arcusque Dic- **170**
tynnae tympanaque Cybeleia videbantur; triformis etiam discolorque

3 *Macr. sat. 3, 3, 10* Dis pater Veiovis Manes, sive vos quo alio nomine fas est nominare || **5** *ss. Ov. met. 1, 192 s.; Ib. 81 s.; Mythogr. 1, 227; Macr. sat. 1, 12, 21 s.* || *§ 169 – 199 de Philologiae per sphaeras ascensu cf. Cens. 13, 1 – 6; Plin. nat. 2, 84; Hyg. astr. 4, 14; Macr. somn. 2, 3, 13 – 16; Boeth. mus. 1, 27. erravit in computo Martianus, nam intervalla simul sumpta faciunt sex tonos ac dimidium, non sex* (*p. 54, 15*) || **15** centum viginti sex] *Plin. et Cens. ll. ll.* || **16** tonum] *sic Plin. et Cens.* (idque esse toni intervallum) || **19** roris] *Macr. sat. 7, 16, 31* Alcman lyricus dixit rorem aeris et lunae filium; *cf. Fulg. myth. 2, 16; Pervig. Ven. 20* | *Apul. mund. 16 p. 323* ad instar speculi; *met. 11, 3* in modum speculi ... lunae ... lumen emicabat || **21** *Hor. c. 3, 22, 4* diva triformis || *§ 170 Plut. de Iside p. 376 D; Apul. met. 11, 5; Anth. lat. 722, 8*

[**ABDMR CEFV GL**] **1** facile *om.* **EFV**^{1} | pyrphlegethon **L**^{1} || **3** adiudicaret **AR** || **3** id est ... **4** dixere *delebat Dick* | id est] idem **F** || **4** qua] que **A** quia **D**^{1} || **7** vel Fantuae] fantueve **CEF**^{1}**V** || **11** tua] tu **E** | virginis] virginitas **G**^{v} (*d.* **R**) | consistat **M** consistit *dett. aliquot et ed. Kopp. fort. recte* (*d.* **R**) | eccam **D**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} ecce *n. f.* **A**^{1} ecca **A**^{2} eccum **BM**^{1} ea cum *n. f.* **D**^{1} haeccam **F**^{2} haec cum *cett.* (*d.* **R**) || **12** praecipit ... **13** demumque *om.* **L**^{1} || **12** praecipit **B**^{2}**L**^{2} *p. m.* praecepit *cett.* || **12. 13** sede in **B**^{2}**E** sedem **C**^{1} sede *cett.* || **13** consilio **AB**^{1}**DM** **R**^{1} || **15** subvectae **M** | levitae **C**^{1}**V** || **16** tonpgis **CEV** tongis **L**^{1} || **17** supplicabunda *scripsi* supplicanda **AB**^{1}**D**^{1}**MR** supplicando *cett.* || **18** e **ABDRL** ex *cett.* || **19** levitae **R**^{1} | cumpactum **AR** | pernitentis **M** | adiaculata **D**^{1} etiaculati **M** || **20** Niliaca] nilo ac **B**^{1} **R**^{1} nilia **M** | Eleusinaque] celeusina **M**^{1} eleusina **M**^{2} hehusinaque **C**^{1}**V** | distinnae **AR**^{1} || **21** cybeleia **B**^{2}**F**^{2}**L**^{2} cebelei **A** cybelei *cett.* (Cybeles *forte legendum*) | videbatur **R**^{1} | dicolorque **B**^{1} **R**^{1}

virago terribili quadam maiestate rutilabat, quae licet cornigera et as-
pera crederetur, egestionibus opportuna tamen et felem et cervam et con-
171 versiones bis binas vultibus praeferebat. exhinc medio quam ad lunam con-
scenderat, ad Cyllenii circulum venit. quo hemitonio permeato multiplex
ei, utpote nubenti dominae, ministrorum populus laetabundus occurrit.
172 inter quos splendentis formae habitusque femina ac promptae ubertatis
ornatibus opulenta virgine salutata usque in eius osculum confisa per-
venit. sed mirabatur illa obsequentium multitudo, quae, sicut Syrus qui-
dam astruit, in numero duorum milium fuerat constituta, quod femina,
quam Etrusci dicebant ipsi denuptam fuisse Cyllenio, nulla prorsus invi-
173 dia titillata virginem complexa constrinxerat. haec autem Facundia
(nam hoc illi vocabulum) in Philologiae penatibus se ortam educatamque
memorabat, nec indignum esse, quod sibi alumna praelata est, quae et
174 sibi semper ornatum et pabulum multis praebuerit Disciplinis. venit
etiam quaedam decens ac pudicissima puellarum, quae praesul domus
custosque Cylleniae, verum Themis aut Astraea aut Erigone dicebatur;
175 spicas manu caelatumque ex hebeno pinacem argumentis talibus affere-
176 bat: erat in medio avis Aegyptia, quae ibis memoratur ab incolis; sed cum
petaso vertex atque os pulcherrimum videbatur, quod quidem serpentis
gemini lambebat implexio; subter quaedam praenitens virga, cuius caput
auratum, media glauca, piceus finis exstabat. sub dextra testudo mini-
177 tansque nepa, a laeva caprea. sed dilophon alitem, quae sit oscinum mi-
178 tior, in certaminis temptamenta pulsabat. ipsa vero ibis praenotatum

4 hemitonio] *sic et Plin. 2, 84 et Cens. 13, 4 et alii* || 9 duorum milium] *ex fonte ignoto* || 11 *de Facundia Mercurio denupta nemo alius* || 15 domus] *in astrologia scil., cf. Macr. somn. 1,21,24 s.* || 16 Themis . . . Astraea . . . Erigone] *conflatum ex Ov. met. 1,150 et fast. 1,249 (Astraea = Iustitia); Arat. 99 (Iustitia = Virgo); Manil. 4,189 s s. (Erigone = Virgo)* || 18 ibis] *Mercurio sacra, cf. Ov. met. 5, 331 alii*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 virago *coni. Shanzer* vertiago **A** vectigo **M**^{1} vertigo *cett.* | aspera] sparum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} asperum **M** (*locus dubiae sanitatis*) || 2 egestionibus **B**^{2}**D**^{2} aggestionibus **R**^{2}**L**^{2} agestionibus *cett.* | opportune **L**^{2} | cerbam **D** || 3 binas **B**^{2}**D**^{v}**R**^{2}**CEFVGL** penas **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} senas **R**^{v}**G**^{v} | praeferebant **C**^{1} | quam *om.* **L**^{1} || 4 chylleni **A** | circum **G** | quo] quod **AB**^{1}**DMR**^{1} || 5 utpute **R**^{2} | minstrorum **A** || 6 splendentes **G**^{1} | formas **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 7 *ante* ornatibus *add.* de **C**^{1}**E**^{s} | virgine **B**^{2}**C**^{1}**GL**^{2} virgini *cett.* (*vide DMCE 26*) | usque] o usque **A** || 9 numero] medio **A**^{2}**C**^{1}**EF**^{1}**V** | deorum militum **E**^{1} | constita **R**^{1} | quod . . . 10 fuisse *om.* **C**^{1}**E**^{1}**V** || 10 etrustici **M**^{1} | ipse **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | denuptam **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} deo nuptam *cett.* || 11 virginem] vir **M**^{1} | constrixerat **E**^{1} | facunda **R**^{1} || 12 hoc illa **A** illi hoc **G** | edocatamque **MR**^{1} || 14 semper] per **D**^{1} || 16 astra **B**^{1} || 17 caelatumque *dett., edd.* caelatamque *libri* | heno **A** hebeneo **C**^{1}**V** | pinnacem **E** || 18 aegyptiaca **B**^{2} || 19 atque] ut quae **A** //atque **B** aque **C**^{1} | os] eos **R**^{1} || 20 praemittens **A** | virgam **AD**^{1}**R**^{1} || 21 sub] sed **C**^{1}**EF**^{1}**V** (*d.* **R**) | dextro **B**^{2}**D**^{2}**EF**^{1}**VL**^{1} (*d.* **R**) | testudo minitansque **B**^{2}**C**^{2}**L**^{2} texu dominitansque **M**]nitansque **R** textu dominitansque *cett.* || 22 a *delent* **B**^{2}**L**^{2} *om.* **D**^{1} (*d.* **R**) | capa **C**^{1} (*d.* **R**) | ilofon **CFV** (*d.* **R**) | immitior *coni. Dick* || 23 ibis] bis **A** ibi **L**^{1} (*d.* **R**)

gerit nomen mensis cuiusdam Memphitici. hanc tabellam cum ingestam 179
sibi cognosceret virgo venerata, licet sponsi agnosceret argumentum,
tamen non ausa est sine supplicatione transire. tunc etiam candidior At- 180
lantidum Iovis congressu pignerisque culmine provecta supervenit, quae
quidem ne in nurus officio sine bilance libra apparere dignata est. quam
virgo venerata, quoniam satis sociam filio recognovit, duabus tum lucro-
rum potenti dicatis coepit honorare pecudibus. hinc festinatur ascensus, 181
et usque in Veneris circulum hemitonio transvolatur, ipsaque Venere,
quae nuptiis allubescebat, quantum decebat orata, hoc in ea perhibetur
intuita, quod admodum pulchra, tamen antias draconibus circumflexa
crebroque capillitio vulsa, ambifariumque †nital secum congressa miti-
ficat. mox studium in solarem laborare circum; quippe sescuplo fatigabat 182
ascensum, qui tonos ac dimidius habebatur. ibi quandam navem totius 183
naturae cursibus diversa cupiditate moderantem cunctaque flammarum
congestione plenissimam beatis circumactam mercibus conspicatur. cui
nautae septem, germani tamen suique consimiles, praesidebant. in prora
felis forma depicta, leonis in arbore, crocodilli in extimo videbatur. in 184
eadem vero rate fons quidam lucis aetheriae arcanisque fluoribus manans
in totius mundi lumina fundebatur. quo viso Philologia consurgens tota-
que veneratione supplicans ac paululum conivens oculis deum talibus
deprecatur:

1 *Cic. nat. deor. 3, 56* hunc Aegyptii Thoth appellant, eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur || 8 hemitonio] *sic et Plin. et Cens. iam laudati* || 11 *de Venere androgyno Macr. sat. 3, 8, 1–3; Serv. auct. Aen. 1, 720; 2, 632; Ioh. Lydus de mens. 4, 64; de tota re videndus Ioh. Préaux, Mélanges I. Lévy, 1953, 479–490* || 13 tonos ac dimidius] *sic Plin. et Cens.* | navem] *cf. Iambl. myst. 7, 2; Plut. de Iside 364 C–D, qui tamen de uno vectore loquuntur* || 18 *Macr. somn. 1, 20, 3* (solem) quem Heraclitus fontem caelestis lucis appellat

[ABDMR CEFV GL] 1 hac L^1 (*d.* R) | tabellum D^1 (*d.* R) || 2 venerata *fort. delendum, cf.* virgo venerata *infra v. 6* | agnosceret *scripsi* cognosceret *libri* || 3 tunc] tum B | atlantidum BDRC^2G adlatidum V^1 adlantidum *cett.* || 4 pinnigerisque A pignorisque C^1EFVL^2 (*d.* R) | supervenis AB^1 D^1 R^1 *vix recte, etiam si* dignata es *legere velis* supernis M^1 supernique M^2 || 5 ne] nec C^1FVL *om.* E^1 (*cf. p. 203, 7* ne tunc eam noscere potuisti?) | bilance *vulgo edunt* blanc(a)e *libri* | appare L^1 (*d.* R) || 6. 7 tum lucrorum potenti *scripsi* cum lucrorum potente *libri* || 7 hinc] hic V^1 || 8 usque] us L^1 (*d.* R) || 9 adlibescebat A$B^1$$D^1$M (*d.* R) | orata] honorata MR^2G || 10 antias *dett.* anthias *omnes mei* | circumplexa B^1 || 11 ambifariumque nital ABDR^2 ambifarium qu/eni//tal/ M ambifarumque nital R^1 ambifariumque nitale C^1EF^1V ambifariumque amitale $C^2$$F^2$ ambifarium quae nitalem G ambifariumque mitale L^1 ambifariumque amital L^2 *locum pro desperato reliqui* || 12 labore B^1 D^1 E^1 exlaborare M | sesclupo B seculpo C^1 sesculpo V sescuplum G || 13 accensum C^1V accensus E | tonos AB^1DRC^1 tonus *cett.* | habeatur M habebat E | navim B^2G || 14 cunctamque M cunctarumque C^1V || 15 *ante* beatis *add.* et R^2 || 16 prora] propria R^1 || 17 felis *ed. Lugdun. an. 1539* (*v. Kopp ad loc.*) felix *libri* | crecodilli D^1 crocodrilli R^2G corcodilli EF^1V corcodrilli F^2 || 18 floribus C^1EFV || 19 limina C^1EF^1V | tataque L^1 || 20 supplicans $B^2$$R^2$$C^2$$F^2$GL plicans *cett.* | conivens B^2 D^2G cohibens A con(h)ibens *cett.* | oculos MC^2 || 21 deprecabatur A

185 Ignoti vis celsa patris vel prima propago,
fomes sensificus, mentis fons, lucis origo,
regnum naturae, decus atque assertio divum,
mundanusque oculus, fulgor splendentis Olympi,
ultramundanum cui fas est cernere patrem
et magnum spectare deum, cui circulus aethrae
paret, et immensis moderaris raptibus orbis:
186 nam medium tu curris iter, dans solus amicam
temperiem superis, compellens atque coercens
sidera sacra deum, cum legem cursibus addis.
187 hinc est quod quarto ius est te currere circo,
ut tibi perfecta numerus ratione probetur:
nonne a principio geminum tu das tetrachordon?
188 Solem te Latium vocitat, quod solus honore
post patrem sis lucis apex, radiisque sacratum
bis senis perhibent caput aurea lumina ferre,
quod totidem menses, totidem quod conficis horas.
189 quattuor alipedes dicunt te flectere habenis,
quod solus domites quam dant elementa quadrigam.
190 nam tenebras prohibens retegis quod caerula lucet;
hinc Phoebum perhibent prodentem occulta futuri

1*ss. de toto poemate disputant Lobeck Aglaoph. 464 et L. Lenaz in edit. 46–61* | prima propago] *Iulian. hymn. ad solem 144 D* || 2 fomes] *Rufin. Origen. de principiis 1, 1, 6* fomes ipse ac fons ... corporei luminis | mentis fons] *mentem mundi solem dicunt Macr. somn. 1, 20, 6; Amm. Marc. 21, 1, 11; Plin. nat. 2, 13* || 3 decus] *Anth. 389, 56* sol mundi caelique decus || 4 oculus] *Macr. sat. 1, 21, 12* solem Iovis oculum appellat antiquitas || 5 ultramundanum] *Calcidius 204, 5s. ed. Waszink* a summo deo, qui est ... ultra omnem substantiam omnemque naturam || 7 moderaris] *Macr. sat. 1, 22, 7* sphaerarum omnium ... moderator || 8 medium ... iter] *cf. Macr. somn. 1, 19, 1ss.* || 9 temperiem] *Macr. somn. 1, 20, 8ss.* || 11 quarto] *Macr. somn. 1, 19, 1ss.* || 12 perfecta] *Macr. somn. 1, 6, 23* || 13 tetrachordon] *Varr. ling. 10, 3, 46* || 14 Solem ... solus] *Macr. sat. 1, 17, 7; Varro ling. 5, 67; Boeth. cons. 5, m. 2, 13–14 etc.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 ignoti vis] ignotius **R**^{1} || 2 frons **B**^{1}**F** || 3 decusat quae **B** || 4 splentis **L** || 6 expectare **B**^{1}**DMEL**^{1} || 7 immensi *forte melius* | orbes **B**^{2}**CEFVL** || 11 te currere *Darmst.* decurrere *omnes mei* || 12 tibi perfecta **D**^{2}**R**^{2}**GL**^{2} perfecta tibi *cett.* || 13 a **F**^{1} *sicut coni. Grot.* ac **AB**^{1}**DRC**^{1}**EV** hac *cett.* | tu das **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**GL**^{2} tu dans **M** das **EF**^{1}**V** dans *cett.* | tetrac(h)ordon **C**^{2}**G** tetracordeo **A** (*propter compendium male intellectum*) tetracordo **B**^{1}**D**^{1}**R** tetrachordum **B**^{2}**MEFG**^{v}**L** tretacordum **D**^{2}**V** tetrocordon **C**^{1} || 14 honorare **R**^{1} || 14. 15 honorem post patrium *fort. melius* || 20 retegis] regis **C**^{1} *om.* **E**^{1} (*d.* **R**) | quod caerula lucet *vix sana* luce *coni. Munckerus ad Fulgent.* (*Mythogr. Lat. ed. van Staveren p. 637*) quae caerula lucent *fort. legendum* || 21 prodientem **AB**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) | futura **D**^{1} (*d.* **R**)

vel, quia dissolvis nocturna admissa, Lyaeum. **191**
te Serapin Nilus, Memphis veneratur Osirim,
dissona sacra Mithram Ditemque ferumque Typhonem;
Attis pulcher item, curvi et puer almus aratri, **192**
Hammon et arentis Libyes ac Byblius Adon.
sic vario cunctus te nomine convocat orbis.
salve, vera deum facies vultusque paterne, **193**
octo et sescentis numeris cui littera trina
conformat sacrum mentis cognomen et omen.
da, pater, aetherios superum conscendere coetus
astrigerumque sacro sub nomine noscere caelum.

His audita deorum sedes iussa est permeare. verum hemitonio suble- **194**
vatam Pyrois circulus immoratur, in quo Iovis fuerat maximus filiorum.
ex quo circulo visus Pyrphlegethon amnis ad infera demeare. quo trans- **195** **196**
gresso (neque enim labor fuerat hemitonii interiecta transcurrere) in
Iovialis sideris pervenere fulgores, cuius circulus pthongo ⟨Phrygio⟩ per-

1 admissa] *Serv. Aen. 4, 6* nox quodammodo polluit mundum | Lyaeum] *cf. Macr. sat. 1, 18 (Dionysum esse solem)* || 2 Serapin] *Macr. sat. 1, 20, 13–18* | Osirim] *ib. 1, 21, 11–12; Ioh. Lydus de mens. 2, 5* || 3 Mithram] *cf. CIL 3, 1436; 5, 8239; 7, 890; Iulian. hymn. ad solem 155 B* | Ditem] *Macr. sat. 1, 18, 18* | (*Horum solem esse Macr. sat. 1, 21, 13*) | Typhonem] *contra hanc opinionem Plut. de Iside 372 A* || 4 Attis] *Macr. sat. 1, 21, 7–10; Arnob. nat. 5, 41* | puer] *Osirim accipit Kopp, cum nihil tale de Triptolemo referatur* || 5 Hammon] *Macr. sat. 1, 21, 19* | Adon] *Macr. sat. 1, 21, 4* || 7 *Verg. Aen. 8, 301* salve, vera ... || 10 *Boeth. cons. 3, m. 7, 22* da, pater, augustam menti conscendere sedem || 12 hemitonio] *tonum Plin. et Cens. iam laudati; contra Hygin. poet. astr. 4, 14* Martis stella abest a sole tono dimidio || 15 *Verg. Aen. 11, 684* neque enim labor || 16 Phrygio] *Plin. nat. 2, 84* Saturnum Dorio moveri pthongo, Iovem Phrygio

[**ABDMR CEFV GL**] 1 admissa **AB^{2}D^2** ammissa **D^{1}CL** amissa *cett.* (*d.* **R**) | Lyaeum *Grotium coniecisse falso asseverant Kopp Eyss. Dick Lenaz, cum revera* Lycaeum *ille voluisset, cf. McDonough, The Verse of Martianus Capella (1968) 307* isaevum **R^1** sichei **G^v** is(a)eum *cett.* || 2 sarapin **M** (*d.* **R**) || 3 ferumque *ed. pr.* forumque *libri* Horumque *coni. Dick* | tryphonem **R^{2}G** || 4 aratrii **M** || 5 nammon **A** | biblivus *n. f.* **M^1** blibius **C^{1}EV** || 6 cunctis **B^1** cunctos **E^1** *et fort.* **L^1** (*d.* **R**) || 7 paterne **B^{2}C^{2}F^{1}VL^1** paterna **D^{2}L^2** paternae *cett.* || 9 cognomine **B^{1}D^{1}M^{1}C^1** | et *om.* **AB^{1}D^{1}R^{1}C^1** | nomen **B^{1}D^1** || 10 superum *scripsi* (*cf.* superum ... coetus *p. 302, 1*) mentes **B^{2}C^{1}EFV** menti **GM^2** *quod def. Lenaz 60* mentis *cett.* || 12 audita *invitus retinui* audit ad **M^1** exaudita **V^s** auditis *dett. Kopp* | hemiconio **R^1** | sublevata **A^{2}DMR^{2}G** || 13 prohis **A^{1}B^{1}D^{1}M^{1}R^{1}C^1** prois **V** pyroris **L^1** | circulos **M^1** circulis **C^{1}V** || 14 visus] iussus **A** *om.* **CE^{1}F^{1}V^1** visus est **F^2** | pyriphlegethon **DR^{1}C^{1}EF^{1}V** || 15 hemitonio **A^2** hiemitonii **M^{1}R^1** || 16 iovilialis **B^{1}D^{1}L** iovalis **R^1** | pervenire **A^1** | pthongo Phrygio *scripsi* Phrygio phthongo *Kopp* p(h)t(h)ongio **AB^{2}C^{2}EFVGL** tp(h)ongio **B^{1}DMR^{1}C^1** emipthongio **R^2**

sonabat. illic sidus erat temperamenti vivifici ac salubris effulgentia blan-
disque vibrata candoribus, cuius quidem lucis natura ex calidis umidisque
commixtionibus candens quadam prosperitatis tranquillitate rutilabat.
verum ibi sidus Iovis, nam ipse totius mundi membra collustrans ad
197 deorum dicebatur imperium et senatum caelitem commeasse. hinc etiam
praetergressa circum ac parili interiectione sublimis deorum rigidissimum
creatorem in algido haerentem pruinisque nivalibus conspicata; verum
idem, quem circumire nitebatur, orbis melo Dorio tinniebat. sed ipsi
praesuli nunc draconis facies, nunc rictus leonis, nunc cristae cum
aprugnis dentibus videbantur, totoque exitialis saeviebat horrore; cui
tamen potestas pro circi granditate maior ac praelata ceteris habebatur.
denique harpis bombisque perterrita tam intolerandam congressionem
198 virgo defugit. inde maximis conatibus sescuplo itineris evehuntur; nam
tono ac dimidio ad ipsius caelitis sphaerae globum ac laqueatum stellis
199 ambitum pervenitur. sicque sex tonorum conscensionibus ⟨et⟩ stadio-
rum defecta lassitudine fatigati, cum diapason symphoniam quicquid
emensi erant adverterent consonare perfectione absolutae modulationis,
post labores maximos recreati paululum conquierunt.
200 Ipsa quippe Philologia lectica desiliens, cum immensos luminis campos
aetheriaeque tranquillitatis verna conspiceret ac nunc tot diversitates
cerneret formasque decanorum, tunc octoginta quattuor liturgos caelo
miraretur adstare, videretque praeterea fulgentes crebrorum siderum

1 salubris] *Cic. somn. Scip. 4, 2* prosperus et salutaris ille fulgor qui dicitur Iovis || **6** parili interiectione] *sic Plin. et Cens.* || **10** exitialis] *cf. Macr. somn. 1, 19, 20; Serv. Aen. 4, 92 et 610* || **14** tono ac dimidio] *sic Plin. 2, 84; Cens. 13, 4 semitonium ait* || **19** *ss. cf. Lucan. 9, 11–14 (de Pompeio in caelum recepto)* || **21** *Firm. Mat. math. 2, 4, 1* singulae autem partes (*sc. signorum*) habent singulos decanos | liturgos] *ib. 2, 4, 4* quidam ... terna numina decanis singulis applicaverunt, quos munifices appellandos esse voluerunt, id est liturgos (*sed numerum LXXXIV sibi vindicat Mart.*)

[**ABDMR CEFV GL**] **1** effulgentia *nominat. sing. fem. esse primus sensit Dick* ac fulgentibus **M** effulgentibus *Bentl. satis misere* || **2** vibratum **MR**^{2} (*malim* blandis revibrata) || **3** cadens **A**^{1} || **5** caelite **A** caelicem **B** caeliten **F** | hunc **B**^{2}**C**^{2} || **7** nivialibus **R**^{1}**G** || **8** idem quem **A**^{2}**B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**GL** idem qui **MR**^{3} idemque *cett.* | ircumire **M** || **9** rectus **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} ritus **M** || **10** aprugnis *Kopp* aprunis **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} aprinis cett. || **11** potestas] potes **L**^{1} || **12** arpe spumisque **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} arpis bommisque **R**^{2} | *ante* tam *add.* per **E** | intolerandam congressionem *scripsi* intolerata congressio **R**^{1} intoleranda congressio **R**^{2}**V**^{1} intoleranda congressione *cett.* || **13** defugit *scripsi* diffudit **A**^{1} diffugit *cett.* | sescluplo **B**^{1}**D**^{1} sesculplo **M** | itinera **B**^{2}**MR**^{2} iterneris **D**^{1}**C**^{1} || **14** caelestis **B**^{2}**G** (*v. Petersen 8*) caelites **D**^{1} | phaerae **M** || **15** pervehitur **R**^{2} | *fort.* sicque ex ⟨tot⟩ tonorum | consensionibus **E** conscessionibus **L**^{1} | ⟨et⟩ *ed. pr.* || **16** deflecta **B**^{1} | lissitudine **D**^{1} || **17** erat **R**^{1}**C**^{1} || **18** *in verbo* post *iterum adest Petrop.* || **19** quippe] quoque *edd. fort. recte* (*vel fortasse* quidem *legendum est*) || **20** tranquillitas **B**^{1} (*d.* **R**) || **22** creborum **L** (*d.* **R**)

globos et circulorum alterna illigatione texturas, ipsam vero, quae ambi- 201
tum coercet ultimum, sphaeram miris raptibus incitatam, polosque et
axem ex caeli summitate vibratum profundam transmeare terram atque
ab ipso totam caeli molem machinamque torqueri, tanti operis tantaeque 202
rationis patrem deumque non nesciens ab ipsa etiam deorum notitia re-
cessisse, quoniam extramundanas beatitudines eum transcendisse cogno-
verat, empyrio quodam intellectualique mundo gaudentem, iuxta ipsum
extimi ambitus murum annixa genibus ac tota mentis acie coartata, diu 203
silentio deprecatur, veterumque ritu vocabula quaedam voce mentis in-
clamans secundum dissonas nationes numeris varia, sono ignota, iugatis
alternatisque litteris inspirata, veneraturque verbis intellectualis mundi
praesules deos eorumque ministros sensibilis sphaerae potestatibus vene-
randos, universumque totum infinibilis patris profunditate coercitum, 204
poscitque quosdam tres deos aliosque diei noctisque septimo radiatos.
quandam etiam fontanam virginem deprecatur, secundum Platonis quo- 205
que mysteria ἅπαξ καὶ δὶς ἐπέκεινα potestates.
His diutissime florem ignis atque illam existentem ex non existentibus 206
veritatem toto pectore deprecata, tum visa se cernere apotheosin sacra-
que meruisse. quippe quidam candores lactei fluminis tractim stellis 207
efflammantibus defluebant. laetabunda igitur gratesque testata iter in 208
Galactium flectit, ubi senatum deum a Iove noverat congregatum. erat
autem ibi Iovialis domus, quae etiam granditate mira mundanum ambi-
tum possideret et decore conspicuo fulgorem siderum vinceret et novi-
tate situs signiferum circulum decusaret. praeterea tanto splendore reni-
debat, ut argenti crederetur fabricata materia. ibi septa candentia cul-

§ 202–205 locum obscurissimum explicare temptat Lenaz 33–43 || 8 *Apul. met. 6, 3* tunc genu nixa . . . adprecatur || 15 fontanam virginem] *Kopp recte sensit Hecaten esse coll. Chald. orac. 278* || 21*ss. cf. Ov. met. 1, 167–177*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 alligatione **B^{2}L** allegatione **M^{1}** | texuras **C^{1}F** || 2 ultimam **L^{2}** (*d.* **R**) | raptibus **A^{2}B^{2}D^{2}C^{2}GL^{2}P** partibus *cett.* || 5 non nesciens *Grot.* nosciens **M** non sciens *cett.* noscens *ed. Kopp e Guelferbyt.* (*d.* **R**) | ipso **R** | recessisse **V^{2}L** *rhythmo servato* secessisse *cett.* || 6 latitudines *Kopp ex Hugiano, coll. § 38* extramundanas petere latitudines || 7 iuxta *bis scriptum in* **D^{1}** iusta **P^{1}** || 8 anixa **C^{1}** (*d.* **R**) || 10 coniugatis **L^{1}** || 12 sensibili **R^{1}L^{1}** | verenandos **EF** || 14 tres **AB^{2}RC^{2}EFV^{1}** tris *cett.* | septem **M** | radiatis **C^{1}EV** || 16 ΑΠΑΞ **F^{m}L** ΑΠΑΧ **BC^{2}** ΑΑΠΑ **D^{1}** ΑΛΠΑΞ **GP** ΑΑΠΑΖ *cett.* | ΚΑΙ **B** ΗΤ **C^{1}** ΚΗ **C^{2}F^{m}** ЄC **EF^{1}V** ЄT *cett.* | *ἐπέκεινα Dick* ЄΠЄΧΝΑ **A** ЄΠΙΚΗΙ **B^{1}** ЄΠΙΚΗΙΝΑ **B^{2}** ΗΓΝΥΝΑ *n. f.* **C** ЄΠЄΧΙΝΑ **GL^{1}P** ЄΠΙΚΙΝΑ **L^{2}** ЄΝЄΧΙΝΑ *cett.* | potestates *om.* **EF^{1}V^{1}** || 18 se] sibi *fort. legendum* | cerneret **AB^{1}D^{1}MR^{1}** || 19 candares **A^{1}** candoris **G^{1}** | lacte **B^{1}R^{1}** | tractim **A^{2}** tractu *cett.* | stellis] estellel **M** || 20 gratesque **A^{2}B^{1}C^{2}F^{2}L^{2}** gragratiasque **M** gratasque *cett.* | testa **B^{1}R^{1}** || 21 galactium (*quod retinui, adiectivum ratus, sc.* circulum) **A^{1}B^{1}DR^{1}C^{2}F^{2}GL^{1}P** gallactium **M** galaxeum **C^{1}F^{1}V** gelaxeum **E** galaxium **A^{2}B^{2}R^{2}L^{2}** *edd.* || 23 novitate] obliquitate *coni. Eyss.* (nobilitate . . . decoraret *fort. legendum*) || 24 decussaret **C^{1}EVL^{1}** || 25 septem **D** septo **E**

209 menque sectatum limbis nivalibus albicabant, ubi iam Iuppiter cum Iuno-
ne omnibusque divis in suggestu maximo ac subselliis lacteis residens
sponsales praestolatur adventus. qui simul Musarum voces ac dissonis
mela dulcia cantilenis virgine adveniente percepit, priore loco praecepit
210 venire Cyllenium, cum quo Liber et Delius, fidi amantissimique ger-
mani, Hercules etiam, uterque Castorum Gradivusque, et quicquid deo-
211 rum de Iove progenitum est, Cyllenii adhaerebat officio. elementorum
quoque praesides angelicique populi pulcherrima multitudo, animaeque
praeterea beatorum veterum, quae iam caeli templa meruerant, gressus
212 Maiugenae sequebantur. Linum, Homerum Mantuanumque vatem redi-
mitos canentesque conspiceres, Orpheum atque Aristoxenum fidibus per-
213 sonantes, Platonem Archimedenque sphaeras aureas devolventes. arde-
bat Heraclitus, udus Thales, circumfusus atomis Democritus videbatur;
Samius Pythagoras caelestes quosdam numeros replicabat, Aristoteles
per caeli quoque culmina Entelechiam scrupulosius requirebat, Epicurus
vero mixtas violis rosas et totas apportabat illecebras voluptatum. Zeno
ducebat feminam providentem, Arcesilas collum intuens columbinum,
multusque praeterea palliatorum populus studiis discrepantibus dissona-
bat. qui quidem omnes inter Musarum carmina concinentum audiri, li-
214 cet perstreperent, nullo potuere rabulatu. veniente igitur introgressoque
Cyllenio omnis ille deorum senatus veneratus verticem ingredientis ex-
surgit. ipse Iuppiter eum propter suum consessum, Pallade a dextra
215 sociata, medium collocavit. nec longo interiectu ipsa quoque Philologia

2 *Apul. met. 3, 2* sublimo suggestu ... residentibus || *§ 212s. Fulg. Verg. cont. 141* (*p. 85, 19 Helm*) nam non illa in tuis operibus quaerimus, in quibus aut Pythagoras modulos aut Heraclitus ignes aut Plato ideas aut Hermes astra aut Chrysippus numeros aut endelichias Aristoteles inversat; *Arnob. nat. 2, 9* qui causas in numeris ponit, non Pythagorae Samio (*sc. credit*)? ... vidit enim Heraclitus res ignium conversionibus fieri, concretione aquarum Thales, Pythagoras numero exire, ... individuorum Democritus conversione || 17 *Cic. ac. 2, 79* in columba plures videri colores, nec esse plus uno; *Lucr. 2, 801–805*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 septatum **B**^{2} | libis **A**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 2 *ante* omnibusque *add.* cum **E**^{s}**V** | omnibus **C**^{1} | sugestu **D**^{1}**L** suggesto **E** | subsellinis **R**^{1} || 4 adveniente *om.* **G**^{1} | priore **A**^{1}**BDRG** priori *cett.* || 6 gradibusque **A**^{1}**R**^{1}**C**^{1} gradiusque **M**^{1} || 9 veterem **D**^{1} verum **M**^{1} | caeli *om.* **D**^{1} || 10 lunum **R**^{1} || 11 aristochenum **M** aristoxinum **E** || 15 Entelechiam *edd.* endelihiam **A**^{1} endiliciam **M**^{1} endelechiam **P** (*quod probant qui Martianum semibarbarum volunt*) endelic(h)iam *cett.* (*d.* **R**) || 16 obportebat **A**^{1} portebat **A**^{2} portabat **M**]bat **R** | incelebras **D**^{1} (*d.* **R**) || 17 archesilas **B**^{2}**L**^{2}]as **R** arc(h)isilas *cett.* | colum **E** || 18 dissonabat *suspectum propter homoearchon: fort.* consonabat || 19 omnes *delet* **B**^{2} (*d.* **R**) | concinentum **BDL** concinnentium **A** continentium **M** conci[**R** concinentium *cett.* || 20 rabulato **A**^{1} robulatu **CV** | ingressoque **CEFV** introgresso **G**^{1} (*d.* **R**) || 22 confessum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} consensum **M**^{1} | palade **V** | a *om.* **CF** ad **P** | dextera **ADMCL** extra **V** dexteram **P**

ambita Musis ac matre praeambula corrogatur. qua ingrediente ac Ve-
stae deum nutrici eidemque pedisequae acerram illam olacem aromatis
refundente, omnis ille ordo caelicolum portiones sibi competentes attri-
buens Arabicis laetabatur halatibus. verum virgo, ut est per omnia vere- **216**
cunda, licet a Iove eius assidere confinio iuberetur, tamen ibi potius vo-
luit, ubi Musas conspexerat, amota Palladis consortione residere. tunc **217**
exsurgens virginis mater poscit de Iove superisque cunctis, uti sub con-
spectu omnium, quicquid sponsalium nomine praeparaverat Maiugena,
traderetur ac demum dos a virgine non deesset, tuncque tabulas ac Pa-
piam Poppaeamque legem sinerent recitari. cuius petitioni iustissimae **218**
deorum senatus attribuit, ut in consessu caelitum offerenda probarentur.
hic Phoebus exsurgit, fratris officium non detrectans, ac singulas ex fa-
mulitio delectuque Cyllenio incipit admovere, quae tam pulchrae cunctis
quam ornatissimae refulsere.

Transcursa, lector, parte magna fabulae, **219**
quae tam morosis implicata ductibus
tenui lucernam palpitare lumine
coegit instans innitens crepusculum,
ac ni rosetis purpuraret culmina
Aurora primo ⟨et⟩ convenustans halitu
surgens fenestras dissecaret lumine,
adhuc iugata compararet pagina
quocumque ducta largiorem circulum.
nunc ergo mythos terminatur; infiunt **220**

19 *Apul. met. 6, 24* Horae rosis . . . purpurabant omnia

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 ac] a **E** | perambula $\mathbf{M^1P^1}$ | quam grediente $\mathbf{C^1V^1}$ quam gradiente $\mathbf{V^2}$ | vesta $\mathbf{ML^1}$ || 2 nutricia $\mathbf{D^1M}$ nutrice $\mathbf{L^2}$ | eiusdemque $\mathbf{A^2}$ eademque **M** demque $\mathbf{C^1}$ | pedissequae **EFVLP** || 3 caeliscolum **M** caeliscaelum $\mathbf{R^1}$ | completentes $\mathbf{A^1}$ competens $\mathbf{R^1F^1}$ || 4 per omnia *om.* $\mathbf{E^1F^1}$ | verecunda . . . 7 superisque *om.* $\mathbf{M^1}$ | verecundia $\mathbf{B^1C^1P^1}$ || 6 amota $\mathbf{B^2D^2M^mF}$ admota **A** ammota *cett.* | consortio $\mathbf{A^2L^2}$ || 9 de mundosa $\mathbf{A^1B^1D^1MR^1P^1}$ || 10 Poppaeamque *Arntzen 214* popiamque $\mathbf{R^2}$ popeamque *cett.* | iustissimae **BC** iustissime *cett.* || 11 ut *om.* $\mathbf{R^1}$ | confessu $\mathbf{A^1R^1}$ consensu $\mathbf{MC^1V}$ conspectu **G** || 12 detractans **MP** derectans $\mathbf{R^1}$ | familitio $\mathbf{AB^1}$ famulatio $\mathbf{M^2}$ || 13 delectuque $\mathbf{A^2D^2C^2L^2}$ dilectoque $\mathbf{M^2}$ dilectuque *cett.* | cyllenii $\mathbf{B^2C^2}$ (*v. Petersen 8*) | amovere $\mathbf{P^1}$ | pulchre $\mathbf{ACFM^2}$ publice $\mathbf{M^1}$ || 14 ornatissimae **BRLP** ornatissime *cett.* || 15 *ante* parte *add.* e $\mathbf{C^1}$ ex $\mathbf{E^sVL^sP^s}$ || 17 paltare $\mathbf{M^1}$ || 18 et nitens *Arntzen ad paneg. vett. vol. 2 p. 755* || 19 purpuraret $\mathbf{A^2B^2M^2R^2C^2F^2GL^2}$ purpurare *cett.* || 20 prima **A** | et *Basil. F. v. 17* *om. omnes mei* | halitu *Boettger* (*1847*) *610* habitu *libri* || 21 dissecaret $\mathbf{B^2D^2C^2F^2L^2}$ dissicaret *cett.* || 24 mythos $\mathbf{A^2B^2F^2L^2P}$ mystus $\mathbf{A^1}$ mythus *cett.* | terminatur *Leid. 36* terminatus $\mathbf{MR^2EGP^1}$ terminatas *cett.* (mythis terminatis *Grot.*)

artes libelli qui sequentes asserent.
nam fruge vera omne fictum dimovent
et disciplinas annotabunt sobrias
pro parte multa nec vetabunt ludicra.
habes quid instet, si potestas caelitum
faveantque Musae et chelys Latoia.

LIBER III

DE ARTE GRAMMATICA

221 Rursum Camena parvo
phaleras parat libello
et vult amicta fictis
commenta ferre primum,
memorans frigente vero
nil posse comere usum,
vitioque dat poetae
infracta ferre certa,
lasciva dans lepori
et paginam venustans,
multo illitam colore.
222 'atquin prioris ille
titulus monet libelli

19 *Ov. medic. 97* tempore sis parvo mollis licet illita vultus, haerebit toto multus (*al.* nullus) in ore color

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 asserant **B^1D** aserent **C^1** || 2 finctum **R^1** fitum **F^1** fucum **G^1** | demovent **A** || 3 innovabunt **M** || 4 betabunt **R^1** | ludricra **BD^1** lucrida **P^1** || 5 habet **D^1E** || 6 latonia **C^1** (*d.* **R**) | *post* Latoia *ordo turbatus est in* **L**; *sequuntur enim p. 58, 19* multo illitam colore *usque ad 59, 13* ordo quis probatur; *dein* EXPLICIT LIBER MARTIANI DE NVPTIIS PHILOLOGIAE SECVNDVS. INCIPIT DE ARTE GRAMMATICA TERTIVS; *dein 58, 9* Rursum Camena parvo *usque ad 18* et paginam venustans; *inde 59, 14* certe loquentur illae *etc.* || 7 *subscriptionem huius fere modi habent libri*: MARTIANI MINNEI FELICIS CAPELLAE DE NVPTIIS PHILOLOGIAE LIBER II. EXPLICIT FELICITER. INCIPIT DE ARTE GRAMMATICA LIBER III, *in quibus haec varie leguntur*: MARTIANEI **A** | MINNEI *om.* **A** MINEI **B^2MCEFVGP** | FELICITER *om.* **AMRCEFVGP** | *maior pars horum periit in* **R** | **M** *habet* EXPLICIT LIBER SECVNDVS FELICIS CAPELLAE DE NVPTIIS PHILOLOGIAE MARTIANI MINEI. INCIPIT LIBER III DE ARTE GRAMMATICA *minutiora in his rebus taceo* || 11 amicta **A** amica *cett.* || 13 rigente *Boettger* || 14 fusum *n. f.* **L^1** || 17 lasciviam **B^2** || 19 illatam **E** || 20 atqui **$M^2$$L^2$P** || 21 movet **E**

mythos ab ore pulsos
Artesque vera fantes
voluminum sequentum
praecepta comparare.'
at haec iocante rictu
'nil mentiamur' inquit
'et vestiantur Artes.
an tu gregem sororum
nudum dabis iugandis,
et sic petent Tonantis
et caelitum senatum?
aut si tacere cultum
placet, ordo quis probatur?'
'certe loquentur illae
quicquid fuat docendum,
habitusque consequentur
asomato in profatu.'
'haec nempe ficta vox est,
et devius promissi es;
cur ergo non fateris
ni figminis figura
nil posse comparari?'
his me Camena vicit.
†fugis iugabo ludum.†

Admoverat igitur Letoides unam priore loco Mercurialium ministrarum **223** aetate quidem longaevam, sed comitate blandissimam, quae se in Memphide ortam rege adhuc Osire memorabat, diuque obtectam latibulis ab ipso repertam educatamque Cyllenio. quae femina, licet in Attica, ubi

19 *Sil. 1, 57* devius aequi; *8, 316* in devia recti pectora || 26 Memphide] *cf. Serv. Aen. 4, 577*

[ABDMR CEFV GLP] 1 mythos B$D^2R^2C^2F^2$GLP mutus AD^1MR^1 mitus C^1EF^1V | pulsos $B^1D^2C^2$GL^1P pulsas *cett.* || 4 componere E^1 compare L^1 || 5 at] ad AB^2MC^2L^2P et F a V^1 | haec] nec C^1EFV | vocante M | ritu C^1 || 9 iugandis] in campis B^1D^1 || 10 Tonantis *Eyss.* notandos C^1 notandis *cett.* || 11 et] in D^2 A et F^1 et ad V || 13 qui R^2 || 15 quaequid AD^1MR^1 | fuat *scripsi DMCE 25* fuerat A erat BD^2C^1EFVL^1P ferat D^1R ferant MG erit C^2L^2 || 16 consequenter AEP^1 || 19 promisi AM^2 promisisi *n. f.* M^1 || 24 fuggis M^1 (*d.* R) nudis *coni. Eyss.* (*locum desperatum sanare non potui*) | *post* ludum *add.* verba Martiani E^g definitio ypographica V^gL metrum iambicum catalecticum ex spondeo anapesto iambo P (*d.* R) || 25 latoides B^2MC^2 latogides *n. f.* C^1 loetoides V (*d.* R) | priori B^2G (*d.* R) | merculiarum P^1 mercuriarum P^2 (*d.* R) || 26 longeuuam F (*d.* R) || 26.27 memphitide ortam B^2 memphi deo M^1 mempphyde ortam C mephide ortam L (*d.* R)

maiore aevi parte floruerat, se assereret incedere palliatam, tamen ritu
Romuleo propter Latiare numen et Oli caput propterque Martiam gentem
Venerisque propaginem senatum deum ingressa est paenulata. gestabat
haec autem teres quoddam ex compactis annexionibus ferculum, quod
levi exterius elephanto praenitebat, unde velut medendi sollers magistra
224 curandorum vulnerum insignia proferebat. nam ex eodem scalprum primo
vibranti demonstrabat acumine, quo dicebat circumcidi infantibus vitia
posse linguarum, dehincque nigello quodam pulvere, qui ex favilla con-
fectus vel sepia putaretur, illato per cannulas eadem resanari. tunc etiam
quoddam medicamen acerrimum, quod ex ferulae flore caprigenique ter-
goris resectione confecerat, rubri admodum coloris exprompsit, quod
monebat faucibus adhibendum, cum indocta rusticitate vexatae fetidos
ructus vitiosi oris exhalant. demonstrabat etiam quendam gratissimum
gustum vespere multo olivoque laboratum, quo depulsa vocis insuavissi-
225 mae diritate canoros etiam fieri posse memorabat. arterias etiam pec-
tusque cuiusdam medicaminis adhibitione purgabat, in quo et cera fago
illita et gallarum gummeosque commixtio et Niloticae fruticis collemata
notabantur. quae vis epithematis licet memoriam intentionemque pro-
226 curaret, tamen natura sui etiam vigilias inferebat. protulit quoque limam
quandam artificialiter expolitam, quae octo partibus auratis velut di-
versis nexionibus interstincta vibrabat, ex qua scabros dentes vituligines-
que linguarum et sordes, quas in Soloe quadam civitate contraxerant,
227 levi sensim attritione purgabat. haec abstrusa nosse carmina numeros-
que multifidos crebrae supputationis opere putabatur. denique quoties

2 Oli] *Arnob. nat. 6, 7; Serv. Aen. 8, 345* || 3 *Aug. conf. 1, 16, 25* paenulatorum magistrorum; *Tacit. dial. 39, 1* || 5 *Verg. Aen. 6, 896* candenti . . . nitens elephanto || 9 cannulas] *cf. Theod. Prisc. eup. faen. 42* || 12. 13 *cf. Cic. Pis. 13* cum isto ore fetido taeterrimam nobis popinam inhalasses || 17 *Fulg. myth. 1, p. 10, 16 Helm* Niliacis exarare papyris

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 parte] aetate *n. f.* **M**^{1} (*d.* **R**) | tamen] tunc **E** tam **V** || 2 romoleo **B**^{1}**D** remuleo **M** romulo **P**^{1} (*d.* **R**) | lumen **E** (*d.* **R**) | Oli *Dick* ollium **AD**^{1} Toli **V**^{2} olim *cett.* (*d.* **R**) || 3 veneris **M**^{1}**P** (*d.* **R**) || 4 tere **L**^{1} (*d.* **R**) || 6 proferat **C**^{1} || 7 *ante* vibranti *add.* cum **L**^{2} | demonstrabat **M**^{2} demonstrat *cett.* | quo] quod **M**^{1} | *ante* infantibus *add.* ab **B**^{2} || 11 resectione **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2} resecatione **F** resectatione *cett.* || 12 cum] quod **R**^{1} | vexati **B**^{2}**L** || 13 rotus *n. f.* **C**^{1} ruptus **F** ructos **P**^{1} | quoddam **A** quandam **B** quaedam **R**^{1} || 14 olioque **C**^{1} livoque **V**^{1} | quo] quae **C**^{1}**F**^{1}**V** quod **P** | pulsa **C**^{1}**FVL**^{1} epulsa **EP** || 15 ariditate **B**^{2} diutate *n. f.* **C**^{1} dirigtate **V**^{1} di/ritate **G** | canoras **G** || 16 et *om.* **L** || 17 gummeosque **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**GLP** cumeosque **M**^{1} gumeosque **M**^{2} cummeos quae **V**^{2} cummeosque *cett.* || 17 fructicis **MR**^{1} | collemmata **CEFP** || 18 ephimatis **D**^{1}**R**^{1} ephatematis **V**^{1} || 21 ex qua **B**^{3}**D**^{2}**MC**^{2} aestiva **B**^{2} aestua *cett.* | scrabros **M** | vituligenesque **EP**^{1} || 22 sorde **A** | soloe quidam civitate **B**^{2}**M** soloe quidam civitati **DR**^{1} || 23 leni **B**^{2} *fort. melius* | numeros **C**^{1} || 24 susputationis **A** subpotationis **M**^{1} | opera **M**^{2} | cotiens **V**

curandos acceperat, mos eius erat de nomine primo tractare; casus etiam non tacebat, quanti vel vitia creare possent vel prudentissime declinari. tunc genera rerum, verba etiam curandorum cum ratione captabat, ne, ut fieri ab aegrotantibus moris est, nomen pro nomine commutarent. tum verborum modos, tempora figurasque [schemata] requirebat, iubebatque alios, quis plenitudo obtunsior atque immobilis torpor insederat, gradus percurrere scandereque quam plurimum operum, praepositionibus aut coniunctionibus ⟨aut⟩ participatis insistere totaque curandos arte fatigari. hanc igitur feminam tali multorum curatione callentem 228
cum deorum nonnulli Iatricen, alii Genethliacen diversis rerum operibus aestimarent, addereturque fidei medendi sollertia, quod eam opitulari posse oris vitiis nec Pallas denegaret nec ipse Maiugena, inconsentaneum tamen videbatur incedere medicam paenulatam. idcircoque ab ea et nomen et officium suum ac totius expositio artis exquiritur. tunc illa, 229
ut familiare habebat exponere percunctata ac docere facile, quae ab eadem quaerebantur, paenula a dextra cum modestia verecundiaque relevata, sic coepit: 'Γραμματική dicor in Graecia, quod γραμμή linea et γράμματα litterae nuncupentur, mihique sit attributum litterarum formas propriis ductibus lineare. hincque mihi Romulus Litteraturae nomen ascripsit, quamvis infantem me Litterationem voluerit nuncupare, sicut apud Graecos Γραμματιστική primitus vocitabar, tunc et antistitem dedit et sectatores impuberes aggregavit. ita, quod assertor nostri nunc

17 *cf. Mar. Victorin. gramm. VI 188* || **19** *cf. Quint. inst. 2, 1, 4; Sen. epist. 88, 20; Varro apud Aug. ord. 2, 12, 35; Isid. orig. 1, 3, 1; Ps. Asper gramm. V 547; Diom. gramm. I 421; Explan. in Don. gramm. IV 486 s.*

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** mons **B** || **2** quanti] quam **AR**^{1} quibus **C**^{2} | creari **C**^{2}**P**^{v} | declinare **MP**^{1} *sicut coni. Eyss.* (*locus nondum sanatus:* declinanti *olim volui, deleto priore* vel) || **3** verba] umbra **E**^{1} | raptione **A** || **5** tum] tunc **AC** dum **R**^{2} | verborum] morborum **ADR**^{1} *fort. recte* | tempera **D**^{1} tempore **R** | fugurasque **A** | schemata *del. Eyss.* schemate **M**^{v}**P**^{2} | iubebat **A** lubebatque **V** || **6** obtusior **BD**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GP** | insedere **A** insiderat **D**^{1} || **7** procurrere **D**^{1} || **8** aut coniunctionibus *om.* **M**^{1} | aut^{2} *habet* **M**^{3} *om.* **M**^{2} *et cett.* || **9** mutorum **G**^{1} (*d.* **R**) || **10** iatricen **D**^{1} altricem **D**^{v} ricem **C**^{1} iatricem *cett.* (*d.* **R**) | genethliacen *edd.* genethliacam **B**^{2} genethliacem *cett.* (*d.* **R**) || **11** addeturque **A** (*d.* **R**) || **12** nec^{2}] ne **L**^{1} (*d.* **R**) | ipsa **A** (*d.* **R**) || **13** idcircoque] idcirco quia *n. f.* **M**^{1} idcirco **P**^{1} (*d.* **R**) || **15** percunctata **AE**^{2} percontentia **E**^{1} percontata *cett.* (*d.* **R**) || **16** com **A**^{1} (*d.* **R**) | revelata **D**^{1}**GP** reliebata *n. f.* **M**^{1} (*d.* **R**) || **17** copit **L**^{1} | gramatice **C**^{1}**V** gramatike **C**^{2} grammatice *cett.* | gamme **A** grammame **D**^{1} gramme *cett.* (*d.* **R**) || **18** gammate **A** grammattae **V** grammata **P** grammat(a)e *cett.* || **19** liniare **A**^{2}**R**^{2} | mi **C**^{1}**V** (*d.* **R**) | romus **M**^{1} (*d.* **R**) | litteratre **A**^{1} (*d.* **R**) || **20** litteram actionem *n. f.* **D**^{1} (*d.* **R**) | noncupare **A** nocupare *n. f.* **C**^{1} (*d.* **R**) || **21** grammastice **R**^{2} gramatistice **C**^{1}**V** gramatistike **C**^{2} grammatike **F** grammatisce **P**^{1} grammatistice *cett.* || **22** asectatores **M** assectatores **GP** sectores **L**^{1} | ita quod] itaque **A**^{2}**D**^{2}**M**^{2} itaque quod **G**

litteratus dicitur, litterator antea vocabatur. hoc etiam Catullus quidam, non insuavis poeta, commemorat dicens 'munus dat tibi Sylla litterator'. idem apud Graecos γραμματοδιδάσκαλος vocitatur.

230 Officium vero meum tunc fuerat docte scribere legereque; nunc etiam illud accessit, ut meum sit erudite intellegere probareque, quae duo mihi vel cum philosophis criticisque videntur esse communia. ergo istorum quattuor duo activa dicenda sunt, duo spectativa; siquidem impendimus actionem, cum quid conscribimus legimusve, sequentum vero spectaculo detinemur, cum scripta intellegimus aut probamus, [et] licet inter se quadam cognatione coniuncta sint, sicut ceteris artibus comprobatur. nam et actor cognoscit primo, quae valeat actitare, et astronomus quaedam facit, ut per ea cognoscat, quae debeat comprobare. miscet etiam utrumque geometres; quippe formas theorematum cum rationibus certis efficit et cognoscit.

231 Partes autem meae sunt quattuor: litterae, litteratura, litteratus, litterate. litterae sunt, quas doceo; litteratura ipsa, quae doceo; litteratus, quem docuero; litterate, quod perite tractaverit quem informo. profiteor autem de orationis natura usuque tractare. natura est ex quibus formetur oratio; usus cum eadem utimur appellatur. his etiam materies admovetur, ut de qua re dicendum sit aestimemus. oratio ipsa vero tribus gradibus eruditur, id est ex litteris, syllabis et ex verbis.

232 Verum in litteris gemina quaestio diversatur. namque aut naturales sunt aut effictae. natura enim insinuante earum nomina in loquendi substantiam procreata; artificiosa vero formatio earum lineas quas scribimus designavit ad hoc, ut praesentes una uti, absentes alia potuissent.

1 *Suet. gramm. 4* || 2 *Catull. 14, 9* || 4 *ss. cf. Mar. Victorin. gramm. VI 4, 6 ss.* || *§ 231 cf. Dosith. gramm. VII 377; Diom. gramm. I 426, 32 ss.; Audax gramm. VII 321; Explan. in Don. gramm. IV 487; Manil. 2, 755–763*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 litteratus] littera C^1 litteratos E^1 | hoc] hunc **E** haec **F** hoc nomen **L** | catulus AE^1 | quidem F^1 || 2 commemorabat **D** | minus V^1 || 3 idem] id est M^1 | grammatos didascalos D^2G grammatodidascalus R^1 grammatodidiscalos C^1EF^1V grammatos didiscalos C^2 gramatodidascalos **L** grammatodidascalos *cett.* || 4 tunc] cum **V** | doctae **R** | nunc *om.* L^1 || 6 vel *om.* **L** *et secl. Bentl. fort. recte* | creticisque AR^1 critisque E^1 critisisque L^1 || 7 exspectativa B^2 (*sane malim* speculativa) || 8 conscribimus] *suspicor fuisse in hyperarchetypo* escribimus, *i. e.* scribimus | sequentium **A** | expectaculo **M** ex spectaculo R^2G spectaculum C^1V || 9 cum scripta] conscripta A^1 | intellegemus B^1 inteligimus C^1 | probam **F** | et *del. Dick* | intra EFV^1 || 10 coniuncti E^1 | *ante* ceteris *add.* in B^2F^2P || 11 cognoscit D^2 *ed. pr.* cognoscet *cett.* || 12 comprobare] actitare C^1 | miscet $D^2M^2C^2F^2$ promittit A^2 misit *cett.* || 13 geometer A^2 gemetres R^1 | formes **R** || 15 partes … litterate *om.* L^1 | litterae] litteratae litterae **D** litteratae R^1 || 17 informo] docuero A^1 || 18 formatur B^2 || 19 *post* utimur *add.* qua R^mG || 20 vero ipsa D^2R^2G ipsa vera R^1 || 21 editur D^1 | id est *om.* ARC^1 *fort. recte* || 22 versatur **L** || 23 effictae *Jürgensen 94* effectae *libri* || 24 substantia A^1M^1L | procreata *om.* A^1 || 25 designavit] deformavit **G**

atque ita ex hac parte, qua scribitur, mutae, ex illa, qua legitur, voces sunt appellatae, siquidem haec auribus tantum, illa solis oculis valeat comprehendi.

Litterae igitur aliae sunt, quae per se efficere totum valeant, aliae quae **233** nihil. nam vocales, quas Graeci septem, Romulus sex, usus posterior quinque commemorat, *y* velut graeca reiecta. hae tamen in Latio nunc produci, nunc contrahi, nunc acui, nunc gravari vel etiam circumflecti, nunc aggregari, nunc distrahi sine iactura sui nominis possunt. modo solae syllabas formant, nunc consonantes utrimque suscipiunt vocalesque nonnullas, modo se invicem mutant, nuper sibi cum decore succedunt. quippe *a* plerumque in *e* transvertitur, nam *capio cepi* facit; nunc in *i*, ut *salio insilio*, nunc in *o*, ut *plaudo plostrum*; vel in *u*, ut *arca arcula*. item *e* littera primum in *a* reformatur, ut *sero satum*, vel in *i*, ut *moneo monitus*, vel in *o*, ut a tegendo *toga*, vel in *u*, ut a *tego tugurium*. similiter *i* quoque vocalis in *a* convertitur, ut *siquis siqua*, in *e*, ut *fortis forte*, in *o*, ut *qui quo*, in *u*, ut *ibi ubi*. non aliter *o* littera in *a* transit, ut *creo creavi*, vel in *e*, ut *tutor tutela*, vel in *i*, ut *virgo virginis*, vel in *u*, ut *volo volui*. item *u* simili ratione convertitur in *a*, ut *magnus magna*, in *i*, ut *telum teli*, in *o*, ut *lepus leporis*, in *e*, ut *sidus sideris*. sic igitur transformatae nunc utrimque poterunt copulari, nunc ex altero, nunc ex neutro, nunc aliquas partes orationis terminant nuncque nullas.

Nam *a* primum utrimque sibi associat *u* et *i* litteras, nam et *aurum* et **234** *varus* dicitur et *Ianus* et *Aiax*. ex uno autem latere suscipit *e*, ut *Aeneas*, ex neutro vero *o*. finit nomina feminina, ut *dea*, masculina, ut *Iugurtha*, neutra in singulari numero tantum graeca, ut *toreuma*, *peripetasma*, in

§ 233 cf. Isid. orig. 1, 4, 3; Diom. gramm. I 422, 9; Prisc. gramm. II 25, 8 ss. || *§ 234 cf. Prisc. gramm. II 142*

[ABDMRCEFVGLP] 1 qua^1] quae **AB^{1}RGL^2** | multae **C^1** (*d.* **R**) | qua^2] quae **B^{2}L** (*d.* **R**) | eligitur *n. f.* **A^1** loquitur **L^1** || 2 valet **CF^2** valeant valeat **P^1** (*d.* **R**) || 4 per se] per se//// **B** se per se **V^1** || 6 haec **AB^{2}D^{1}G** (*d.* **R**) | in *om.* **C^1** (*d.* **R**) | latino **MG^v** (*d.* **R**) | nunc *om.* **M^1** (*d.* **R**) || 7 acui] cavi **C^1** (*d.* **R**) || 10 nuper] nuncque *fort. legendum* | succendunt **C^{1}V** (*d.* **R**) || 11 cepi **DMF^{2}P** coepi *cett.* (*d.* **R**) || 12 insilio *om.* **B^{1}D^{1}P** | plaudo plostrum *Eyss. oblatrante Jürgensen 70* plaustro ploustro **C** plaustro postro **P^1** plaustro plostro *cett.* (plaus[**R**) || 13 e] in e **R^{1}P^1** el *n. f.* **L^1** | primum in *Eyss.* in primum *libri* | ut moneo *om.* **C^{1}E^1** || 14 a^2 *om.* **C^1** | tego **D^{2}M^{2}F^v** tegendo *n. f.* **A^1** tecto *cett.* | tegurium **C^{1}V** || 15 vocabulis **A^{1}D^{1}R^1** | fortus fortem **R^1** fortis fortem **C** || 16 non] nam **L^1** || 17 tutos **A^1** tuto **C^1** | tutella **C^2** || 19 transforte **A** || 20 potuerunt **A^{1}R^1** | *post* altero *add.* latere *Jürgensen 70* | aliquas] alias **C** ex aliqua **P^1** || 21 nuncque nullas] nuncque **M^1** nunc non **M^2** || 22 nam^1] namque **M^{2}G** || 23 dicimus **A^{2}BDMG** | uno] no **A^{1}D^{1}R^1** || 24 o *om.* **A^{1}D^{1}R** | *post* o *add.* ut aonius **P** *miro stupore* | femina **R^1** | masculina ut Iugurtha *ante* feminina *ponit Leid. 88 quem sequitur Dick* | iuguitha **M^1** gugurtha **C^1** gurta **L^1** || 25 in^1] ut **P^1** | tantum] tamen *Dick ex Leid. 88* | torreuma **B** | in^2 *om.* **M^1**

plurali autem latina, ut *monilia*; in verbis imperandi modum, ut *canta*,
235 *salta*. *e* autem vocalis duarum graecarum litterarum vim possidet; nam
cum corripitur *ε* graecum est, ut ab hoc *hoste*, cum producitur *η* est, ut
ab hac *die*, ac maxime tunc circumflexum accentum tenet. haec duas
vocales, id est *i* et *u*, ex latere utroque complectitur, ut in *Euro*, *Veientano* et in *eia*, *iecore*. finit vero nomina neutra, ut *monile*, feminina etiam,
sed graeca, ut *Calliope*, pronomina, ut *ille*, *iste*; numerum etiam totius
generis, ut *quinque*, licet aptoton sit; item verba imperativi modi, ut
236 *sede*, *curre*, modi infiniti, *scribere*, *scripsisse*. *i* vero littera cunctis utrimque vocalibus sociatur; nam *a* complectitur cum dicimus *Ianuariae* et
Aiax; *e* autem ut teneat docuerunt exempla superius demonstrata; *o*
autem litterae copulatur in nomine *Iovis* et *Oinone* [*oisus* etiam dicitur;
sic enim veteres usum dixere], *u* autem ut in *iuvando* et *vita*. haec aliquando vocalis geminam syllabam facit, finitque omnium generum nomen, ut *frugi*, numerum itidem omnium generum, ut *viginti*, item verba
modi indicativi, ut *novi*, *memini*, imperativi *sali*, *veni*, infiniti *iaculari*,
237 *luctari*. *o* vero littera quibus vocalibus quave ex parte cohaereat, superius memoratum. finit autem nomina masculina, ut *Cato*, feminina, ut
Iuno, numerum omnium generum, ut *octo*, item verba activa, ut *canto*,
laudo, modo imperativo tantummodo unum finit, ut *cedo*, adverbium, ut
238 *subito*, praepositionem, ut *pro*. *u* autem littera vocalibus omnibus utrimque coit praeter *o* antelatum. sola etiam *u* sui generis litteram non geminat, sed coniungit, ut *vulgus*, *Vulcanus*. finit articulos, ut *tu*, nomina
neutra, ut *genu*, *cornu*; nullum autem verbum claudit.
239 Hactenus de vocalibus. non enim vocales astruere, sed omnes litteras
sum iussa monstrare. verum reliquas quae secuntur consonantes esse non
dubium est, quae item discernuntur in semivocales et mutas, quarum
240 exsequar rationem. quippe *f* littera, quae est semivocalium prima, duas

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 pluralia **M**^{1} plulali **L**^{1} | munilia **D**^{2}**EFV**^{1} | tanta **M**^{1} || 2 salta *om.* **C** || 3 *ε* **M**^{2}**C**^{2} e *cett.* || 4 tunc] nunc **M**^{1} tam **C**^{1}**V** *om.* **E** cum *coni. Vonck. 148* || 5 eu/ro **V** neutro **G** || 6 eia **E**^{2}**L**^{2}**P** eio *cett.* || 7 caliope **M**^{1}**G** || 8 abtoton **A** | *post* item *add.* e **A**^{2}**D** || 9 modo **B**^{1}**V**^{1} | infinitivi **M**^{2}**P** || 10 ianuariae cum dicimus **CEFV** | ianuarius **B**^{v} ianuare **P**^{1} ianua **P**^{2} || 11 ut teneat] teneat ut **M**^{1} || 12 litterae] I litterae **B**^{2} littera **F**^{1} | oenoniae *n. f.* **A**^{1} oenone **DR**^{1} oynone **R**^{2}**P**^{2} ioenone **G** | oisus . . . 13 dixere *seclusi ineptum glossema ratus* | oesus **AD**^{1}**R**^{1} oysus **R**^{2} orsus *n. f.* **C**^{1} ioesus **G** oisius **P**^{1} || 13 ut **GLP** *om. cett. fort. recte* | iuando **M**^{1} | *post* haec *add.* autem **B**^{2} || 16 modi] moti **L**^{1} (*d.* **R**) | sali **A**^{2}**MC**^{2}**F**^{2} sili *cett.* (*d.* **R**) | infinitivi **AM**^{2}**P** (*d.* **R**) || 19 ut^2 *om.* **AB**^{1}**M** (*d.* **R**) | canto] cato **B**^{2} (*d.* **R**) || 20 unum finit *Vonck. 82* invenitur *libri* | ut^2 *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) || 21 littera vocalibus omnibus] littera vocalibus **C** litteram non geminat **L**^{1} || 23 coniugit **D**^{1}**P**^{1} || 26 reliquas *om.* **G**^{1} reliquias **P**^{1} | sequuntur **D**^{2} || 27 item] idem **AD**^{1}**R**^{1} *et fort.* **L**^{1} || 28 duos **P**

tantummodo consonantes praelata complectitur *l* et *r*, ut dicimus *flavus* et *frugi*. vocales vero complectitur ita ut *i* et *u* vocales sibi praeferri prohibeat, nullum autem claudit finitiva sermonem. *l* vero littera tripli- **241**
citer sonat. nam exilem sonum reddit cum geminatur, ut *sollers*, *Sallustius*, medium autem cum terminat nomina, ut *sol sal*, item leniter sonat cum vocales antevenit, ut *lapis*, *lepus*, *liber*, *locus*, *lucerna*; plenum vero sonum habet, cum ei praeferuntur litterae *p g c f*, ut in *Plauto*, *glebis*, *Claudio*, *Flavo*. *l* autem numquam ulli semivocali vel mutae praeponitur, quae pro *d* in praepositione accipitur, cum ei *a* praefertur, ut *allidit*, *alligat*. haec etiam ⟨in⟩ praelata praepositione servatur, ut *illepidus*, *illotus*. utrimque autem vocales amplectitur, et nomina nonnulla determinat: in masculino *sol*, in feminino *Tanaquil*, in neutro *a e i* praecedentibus, ut *bidental*, *mel*, *sil*. adverbia etiam claudit, ut *semel*.

m vero littera tam in sermonis initio quam in medio esse et in ultimis **242**
potest, ut *mores*, *umbra*, *triticum*. ex consonantibus solam praecedit *n*, ut *Mnemon*, subsequitur solam *s*, ut *Sminthius*, mutaturque in *n* nonnumquam, ut cum dicimus *nunquis*, terminatque neutra, ut *aurum* et *argentum*, item monoptota, ut *nequam*, in genere masculino accusativum simplicem et duplicem genetivum, ⟨ut *hominem*, *hominum*⟩, item participia et verba et adverbia, ut *tractum*, *legam*, *cursim*, numerum etiam omnium generum, ut *novem*, *decem*.

n autem littera plenior apparet in primis et ultimis, ut *Nestor*, *tibicen*, **243**
in mediis exilior, ut *mane*, *damnum*. ex consonantibus sequitur *m* litteram, ut *Memnon*, *s* autem praecedit, ut *fons*, *mons*. convertitur etiam in *m*, cum eam secuntur *b p m*, ut dicimus *imbuit*, *impulit*, *imminet*.

§ 241 cf. Prisc. gramm. II 29, 8–12 || 17 *cf. Prisc. gramm. II 29, 18* || *§ 243 cf. Prisc. gramm. II 30, 7 ss.; 31, 1 ss.*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *post* complectitur *add.* ita ut i et u vocales sibi praeferri prohibeat **L**^{1} (*ex. v. 2*) *quae delet* **L**^{2} || 2 proferi **A** || 4 solers **AP**^{1} | salustius **M**^{1} || 5 sol sal] sal sal **A** || 6 cum vocalis **A** convocales **M**^{1} | *in voce* lucerna *desinit liber* **P** || 7 p *om.* **R**^{1} | c *om.* **B**^{1} | ut] cum **B**^{1} | in *om.* **R**^{2}**G** | glebus **R** || 9 ei **L**^{2} et *cett. quod delet* **M**^{2} | allidat **D**^{1} || 10 in *add. Dick* || 10.11 illepidus illotus *ed. pr.* inlepidus (inlepidis **B**^{1}) inlotus *libri* || 12 tonaquil **R**^{1} || 13 sigil **B**^{v} | ut] et **B**^{1} || 14 littera tam] litteram **AR**^{1} || 15 solam] sola **MBDGL** sola **A** | praecidit **M**^{1} || 16 ut^{1} *om.* **F** | Mnemon *Bentl.* memnon *libri* | solam *om.* **M**^{1} sola **MFV** | siminthius **A** | maturque **A**^{1} mutatur **F** | in n . . . 17 terminatque *om.* **M**^{1} | in] m **L** | n] en **C** | nonnumquam] numquam **D**^{1} *om.* **M**^{1} || 17 numquis **AD**^{1}**R** | et *om.* **CEFV** || 18 nonoptata **B**^{1} monoptata **DM**^{2}**EL**^{1} || 19 ut hominem, hominum *addidi exempli causa, lacunam iam notaverat Dick* || 20 ut tractum] utractum **M**^{1} | numeros *fort. legendum* || 21 generum *om.* **M**^{1} || 22 in ultimis et primis **A** in primis et in ultimis **L** || 23 mane] amne **A**^{1} || 24 mennon **ADMRC**^{1} | procedit **B**^{1} | mons fons **CEFV** || 25 sequuntur **A** sequntur **B**^{2}**C** | *ante* dicimus *add.* cum **B**^{2}

eadem nomina terminantur masculinum, ut *tibicen*, femininum graecum,
ut *Siren*, neutrum, ut *culmen*.
244 *r* vero vocales utrimque complectitur. de consonantibus *s* soli praepo-
nitur, ut *sors*, *fors*, et *x* duplici nonnumquam, ut *arx*. convertitur in *l*
et *n* et *s*, ut *niger nigellus*, *femur feminis*, *gero gessi*. finit nomina masculina
post omnes vocales, ut *par*, *pater*, *vir*, *nitor*, *fur*; feminina post *e* et *o*, ut
mulier, *soror*; neutra post omnes praeter *i*, ut *calcar*, *piper*, *marmor*, *sul-
phur*. finit verba et adverbia, ut *venor*, *quater*.
245 *s* nonnulli litteram non putarunt; nam Messala quendam sibilum dixit.
quae tamen utrimque *p* litterae copulatur, ut *spado*, *psittacus*, et *c q t*
sequentes amplectitur, ut *Scaurus*, *squama*, *stella*. in plures etiam trans-
itum facit, ut in *l*, dicimus enim *modus modulus*; in *n*, *sanguis sanguinis*;
in *r*, *flos floris*; in *d*, *custos custodis*; in *t*, *nepos nepotis*. terminat et mascu-
lina et feminina post omnes vocales, neutra post *a o u*, ut *vas*, *os*, *nemus*.
huic litterae divus Claudius *p* adiecit aut *c* propter *ψ* et *ξ* graecas, ut *psal-*
246 *terium*, *saxa*. *x* autem nemo litteram putat, quoniam duplex est; constat
enim ex *g* et *s*, ut *rex regis*, aut ex *c* et *s*, ut *nux nucis*. in *v* aliquando
transvertitur, ut *nix nivis*, et *c*, ut *pix picis*. haec in Latinis numquam
ponitur prima, apud Graecos autem ponitur, ut *Xantho*. et ⟨in⟩ mascu-
lino [et feminino] omnibus vocalibus sociatur, ut *Aiax*, *frutex*, *calix*, †*ve-
lox*, *Pollux*, et feminino, ut *fax*, *lex*, *lodix*, *celox*, *lux*; neutrum nullum
claudit.
247 Transactis semivocalibus mutae sunt perquirendae, quae ideo hoc no-
mine nuncupantur, quoniam nisi illis vocales associatae succurrerint,
248 intra oris sonitum ante auspicia moriuntur. *b* prima omnibus vocalibus
utrimque conectitur; praefertur consonantibus *l* et *r*, ut *blaesus* et *brevis*.

§ 245 cf. Prisc. gramm. II 32, 14ss. || 9 *cf. Cledon. gramm. V 28, 2* || *§ 246 cf. Prisc. gramm. II 33, 14s.; Char. gramm. I 8, 11s.; Diom. gramm. I 426, 4ss.; Mar. Victorin. gramm. VI 195, 13ss.* || *§ 248 cf. Prisc. gramm. II 34, 8ss.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 terminantur *om. in ras. quasi quinque litt.* **L**, *dein* terminantur *post* nomina *add.* **L**^{m} || 2 ut^{2} *om.* **G** || 3 s *om.* **C**^{1}**V** || 4 x] dx **L**^{1} (*d.* **R**) || 6 post e et o] post t et o **AB**^{1}**DR** post et o **V**^{1} || 7 praeter I **MF**^{2} praeter s et i *cett.* (*d.* **R**) || 8 venor, quater *scripsi* venor vador cur **B**^{2}**G** venor vador ter **M** venor vador *cett.* (*d.* **R**) || 9 non *om.* **C**^{1} (*d.* **R**) | putaverunt **MCG** (*d.* **R**) | mesala **G** (*d.* **R**) || 10 p] post **E** (*d.* **R**) | littera **B**^{1} (*d.* **R**) | psittacus *edd.* psitacus *libri* || 15 p] π **D**^{m} (*d.* **R**) | *ψ*] Y **ARV** *om.* **B**^{1} Φ **M** | *ξ*] Z **AB**^{1}**RV** || 16 saxa] csaxa **D** sacsa **L**^{v} (*rem male intellexisse videtur Mart.*) || 17 nux nucis] pix picis **M**^{1}, *quod post* nucis *add.* **C**^{2}**F**^{m} | in v . . . 18 picis *om.* **M**^{1} || 18 transfertur **M**^{m}**G**^{2} | c ut **D**^{2}**M**^{m} c **G** *om. cett.* | pix picis *om.* **F** *del.* **L**^{2} || 19 santo **R**^{1} antonino *n. f.* **C**^{1} | in **L**^{2} *om. cett.* || 20 et feminino *recte del.* **L**^{2} | omnibus . . . 21 feminino *om.* **M**^{1} | velox *sine dubio corruptum*: ferox *Vonck. 82, sed substantivum requirimus* || 21 ut *om.* **DMGL** | celox *Kopp* velox *libri* || 23 percurrendae **M**^{1} perrendae **R**^{1} || 24 associetate **M**^{1} || 25 intra moris **R**^{1} | moritur **C**^{1} || 26 blessus **A** blessibus **R**^{1}

transit in *c*, ut *succurrit*; in *f*, ut *sufficit*; in *m*, ut *summittit*; in *p*, ut *sup-*
ponit; in *s*, ut *sustulit*. finit nihil nisi tres praepositiones *ab*, *ob*, *sub*. *c* vo- **249**
cales utrimque collaterat, consonantes quasdam praecedit *l t r m n*, ut *clarus*, *tectum*, *crus*, *Acmon*, *Cnidus*. finit articulos, quos pronomina vocant, *hic haec hoc*, et adverbia, ut *sic*, *huc*, *hic*. sola mutarum antecedentem vocalem producit et pro duplici habetur, ut *hic hoc* [*haec*]. *d* utrim- **250**
que vocales tenet. praeponitur *r* litterae in *Druso*. *m* litterae numquam praefertur in Latinis, in Graecis autem aliquando, ut *Dmois*; sic et *n*, ut *Ariadne*. transit in *c*, ut *accidit*; in *g*, ut *aggerit*; in *l*, ut *allegat*; in *p*, ut *apponit*; in *r*, ut *arripit*; in *s*, ut *assidet*; in *t*, ut *attinet*. finit articulos neutralis generis, ut *istud*, *illud*, et praepositionem, ut *apud*. *g* omnibus **251**
vocalibus praefertur. sequitur *a* litteram, ut in *aggere*, quae quotiens geminatur adiungitur. praefertur *r* litterae, ut *grave*; *l*, ut *gladius*; *n*, ut *ignis*. in *c* quoque convertitur, ut *rego rector*. nihil [quoque] concludit.
h aspirationis notam esse certissimum est. quandoque vocalibus accedit, **252**
ut *hospes* et *heres*. transit in *x*, ut *traho traxi*. hanc Graeci diviserunt; nam pars eius dexterior aspirationis nota est, sinistra contrariae significationis. *k* vero nunc nota putatur esse, nunc littera; nam eius effectus *c* **253**
integrare non dubium est absque his: *kapita*, *kalendae*, *kalumniae*. *p* **254**
autem convenit utrimque vocalibus; *r* litterae praeponitur, ut *prandere*; *l*, ut *placere*; *t*, *Ptolomaeus*; *s*, *psittacus*; *n* ut †in sympnum; terminat vero nihil. *q* quidam litteram non putabant, et vincerent, nisi in *equo* et **255**
equitatu appareret expresse. haec numquam sine duabus vocalibus po-

§ 250 cf. Prisc. II 35; Diom. I 424, 9ss.; Charis. I 10, 3ss. || *§ 252 cf. Prisc. II 12, 20 – 13, 10; II 35; Cledon. V 28, 9 et 15; Mar. Victorin. VI 6, 3; Max. Victorin. VI 196* || *§ 253 cf. Prisc. II 12, 5ss. et 36, 3; Max. Victorin. VI 195, 19ss.; Diom. I 424; Isid. orig. 1, 4, 12* || *§ 255 cf. Prisc. II 12, 5ss.; Ter. Maur. 800 (VI 369); Diom. I 425, 18ss.; Isid. orig. 1, 4, 13*

[**ABDMR CEFV GL**] 2 ut *om.* V^1 | c *om.* A^{1}D^{1}R || 3 t *om.* A et R^1 | r *om.* L^1 || 4 clares R | tecum AR^1 | crus *om.* D^1 crux C^1 | nidus AR c/nidus DL c.nidus M^1 || 5 huc AB^{2}D^{2}M^{2}R^{2}C^{2}F^{2}GL^2 hoc *cett.* | sola *om.* D^1 || 6 hic hoc haec BDMR^{1}L hic haec hoc AR^{2}G hoc hic haec CEFV haec *recte del. Jürgensen 71* || 7 ruso C^1 || 9 aggerit *Grot.* aggelat *n. f.* A^1 aggerat *cett.* | ut^3 AB^{2}D^{2}C^{2}VLG *om. cett.* | alligat AB^{2}RC^{2}G | ut^4 *om.* R^1 || 12 sequitur ... 13 praefertur *om.* A^1 | ut *om.* D | in *om.* M | agere C^{1}V | cotiens V || 14 in c] hic EV | quoque^2 *del. Eyss.* || 15 esse] non esse V^1 | quandoque *scripsi dubitanter* quae aliquando B^{2}M^{s}C^{2}F^{2}L^2 quae quando *cett.* | accedit D^{1}G^1 accidit *cett.* || 17 asperationis D^1 | signationis M^1 || 18 affectus M || 19 k/apita B capita M^{1}C^1 (*d.* R) || 20 ut AB^{2}M^2 *om. cett.* (*d.* R) | prandere] plangere D^1 (*d.* R) || 21 ut^1 *om.* ACEF (*d.* R) | *ante* Ptolomaeus *add.* ut B^{2}M^2 | *ante* psittacus *add.* ut B^2 (*d.* R) | psitacus AM^{1}CFG (*d.* R) | in sympnum A^{2}DEFGL in simnum A^1 in sympnu BC^{1}V in sipnu C^2 sipnus M (*d.* R) *locum pro desperato reliqui* || 22 nil L (*d.* R)

nitur, quarum prior erit *u* et sic ceterae consequentur, ut *quartus*, *questus*,
Quirites, *quotus*, *equus*. constat autem ex *c* et *u*, ideoque duplex et com-
posita dicitur nec geminatur. nullam singularem litteram comprehendit,
256 finit nihil. *t* vocales ex utroque concludit, ut in coniunctionibus et prae-
positionibus. praecedit *l* in *Tlepolemo*, *m* in *Tmolo*, *n* in *potnia*, *r* in *Troia*.
finit neutra *caput*, *sinciput*, *lact*. articulos terminat, ut *quot*, *tot*; verba,
257 ut *legunt*; adverbium et interiectionem, ut *ut*, *attat*. *z* a Graecis venit, licet
etiam ipsi primo σ Graeca utebantur; nam *Sethum* dicebant, quem nunc
Zethum dicunt. tamen haec gemina etiam ab ipsis habetur. nam a τ et σ
componitur, quam ut advertas duplicem, numquam poterit geminari.
258 haec praeponitur *m* litterae, ut *Zmyrna*. ex his igitur universis XVIII
litterae necessitatem cunctae conscriptionis absolvunt; placet enim mihi
y in vocalium numerum congregari, neque sine hoc *Hyacinthus* aut *Cylle-
nius* poterit annotari. sic igitur erit, ut senae fiant vocales, semivocales
259 et mutae. si enim *h* aspirationi dabitur supervacuaeque erunt *q* et *k*, *x*
autem ut duplex in elementorum ordine non probatur, *z* vero a Latinis
260 excluditur, decem et octo numero, sicut dictum est, supersidunt. quae
tamen cum supervacuis reiectisque cunctis ex unius vocis sonitu confor-
matae diversas naturalis harmoniae causas sub oris concinentia reppere-
runt.

261 Namque A sub hiatu oris congruo solo spiritu memoramus;
B labris per spiritus impetum reclusis edicimus;
C molaribus super linguae extrema appulsis exprimitur;
D appulsu linguae circa superiores dentes innascitur;

6 lact] *Pomp. gramm. V 199, 13* || *§ 257 cf. Prisc. II 36, 17 ss.* || *§ 258 s. cf. Prisc. II 12, 16 ss.* || *§ 261 Mar. Victorin. VI 32, 17 – 34, 23; Ter. Maur. 111–248*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 consequenter **B**^{2} (*d.* **R**) | quaestus **BDML** (*d.* **R**) || 2 querites **AC**^{1} (*d.* **R**) | equus **B**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} equis **AB**^{1}**R**^{1} aequus **M** eques *cett.* || 4 ut *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) | et praepositionibus *om.* **M**^{1} || 5 praecedit l in *om.* **C**^{1} | praecedunt **A**^{1} | l] in **EV**^{1} | in^1] in ut in **B** ut in **C**^{2}**L** in in **EF**^{1} | tlepolemo **F** tlintepolemo **A**^{1} lepolemo **D**^{1} leptolemo **M**^{1} tintlep[**R**^{1} (*sed* tintl *del.* **R**^{2}) deptolemo **E** tleptolemo *cett.* | in^2] ut **G** ut in **L** (*d.* **R**) | cmolo **E** || 6 neutra *om.* **R** | *ante* caput (kaput **C**^{2}) *add.* ut **GL** | sincipit **E**^{1} | lac **B**^{2}**L**^{2} || 7 interlectionem **R** | ut ut attat **A**^{2}**C**^{m}**L**^{2} ut **A**^{1}**D**^{1} atat **M**^{2}**F**^{2} ut ut *cett.* (*d.* **R**) || 8 grega **A**^{1} | seϑum **M** setum *cett.* || 9 zeϑum **M** zetum *cett.* | geminata **R**^{2}**G** | τ et σ *edd.* et c **A**^{1}**D**^{1}**R** t et c *cett.* || 10 ut *om.* **M**^{1} || 11 X et VIII **CF**^{2} || 12 litteris **B**^{2} *om.* **E**^{1} || 13 hyacinctus **MRGL** hyaccintus **C** || 14 sic] si **AR** | semivocales] senaevocales **A**^{1} XII semivocales **B** || 15 mutae **ABD**^{1}**R**^{1}**E**^{1}**F** mutae XII *cett.* | enim *del.* **C**^{2} | supervacuae **A**^{1}**G** supervacuae quae **L** || 16 in elementorum ordine *scripsi* sine elementi cardine *libri* (in elementi cardine *Grotius*) || 17 et *om.* **EFV** || 18 conformatae **D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**L** confirmatae *cett.* || 19 naturales **AD**^{1}**R** | causa **A**^{1}**RF** | concinnentia **AR** | reppereunt **A** || 23 extrema ... 24 linguae *om.* **M**^{1} | apulsis **AR**^{1} || 24 apulsu **A** | innascitur *om.* **L**^{1} (enascitur *fort. legendum*)

E spiritus facit lingua paululum pressiore,
F dentes labrum inferius deprimentes,
G spiritus cum palato;
H contractis paululum faucibus ventus exhalat,
I spiritus prope dentibus pressis.
K faucibus palatoque formatur.
L lingua palatoque dulcescit.
M labris imprimitur.
N lingua dentibus appulsa collidit.
O rotundi oris spiritu comparatur.
P labris spiritus erumpit,
Q appulsu palati ore restricto.
R spiritum lingua crispante corraditur.
S sibilum facit dentibus verberatis.
T appulsu linguae dentibusque impulsis extunditur.
V ore constricto labrisque prominulis exhibetur.
X quicquid C atque S formavit exsibilat.
Y appressis labris spirituque procedit.
Z vero idcirco Appius Claudius detestatur, quod dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Perstricta est cursim rationis regula primae, **262**
quae multis tendi sueta voluminibus,
in qua iuncturis quid nectat littera utrisque,
quo admittat socium vel faciat latere,
quae quo transiliat conversis legibus usu
et transformatum nomen habere velit,
quas oris sonitus vel quas modulatio linguae
gignant et pulsu rupta labella suo.

[**ABDMR CEFV GL**] 2 deprementes **F** || 3 spiritum **R**^{1} | compalato **A**^{1}**M**^{1} || 4 contractis *ed. pr.* cum rasis **A** contrasis **L**^{1} conrasis *cett.* || 6 platoque **R**^{1} || 9 colligit **B**^{2} || 11 spiritu *Vulcan.* | rumpit **A**^{1}**R**^{1} || 12 apulsu **AC**^{1}**GL**^{1} appulso **V**^{1} | restrincto **AM**^{1} || 13 spiritus **R**^{2} spiritu **C**^{1} | contraditur **A**^{1} coraditur **C**^{1} || 15 appulsu **BMR**^{2}**EFG** apulsu **ACVL** appulso **D**^{1} impulsu **D**^{2} apulso **R**^{1} | extunditur *coni. Kopp* extruditur **A** *et ed. Kopp* extuditur *cett.* (excutitur *ed. Dick*) || 16 restrincto **A**^{1} constrincto **A**^{2} || 17 formatur **AR**^{1}**C**^{1} | exhibilat **A** exsilibat **R**^{1} exibilat **C**^{1} || 18 spiritusque **A**^{1} || 19 Ze **L**^{1} | vero *om.* **AC**^{1}**EFV** | apius **A** | dentes mortuum **V** dentis morsus *dub. Mommsen, Rom. Hist. vol. 1, p. 504 n. vers. Angl.* || 20 immitatur **L**^{1} || 21 – p. 70, 6 *versus confuso ordine exhibet* **A**^{1}, *videl.* 8. 1. 9. 2. 10. 3. 11. *4. 12. 5. 13. 6. 14. 7* || 21 perstricta *Grot.* praestricta *libri* | primum **A** (*d.* **R**) || 23 iuncturus **M**^{1} (*d.* **R**) || 24 amittat **D**^{1}**M**^{2} ammitat **V** (*d.* **R**)

nunc iam compactis cursanda est syllaba formis,
  ut fastigetur longa brevisque fuat.
haec duo percurram; iuncturas littera quippe
  praeveniens docuit sub ratione pari.
hoc igitur subdens nectendum concipit ordo,
  si vestrum, superi, comprobat arbitrium.'

263 Haec cum Grammatice diceret eamque progredi Iuppiter Deliusque praeciperent, hic Pallas 'de iunctura syllabarum' inquit 'dum haec Litteratura deproperat, partem historicam praetermisit.' quo virginis obiectu perterrita, 'scio' inquit 'mihi plurima transeunda, ne minutiora nectendo fastidium superae beatitatis incurram. proposito igitur per compendiosos calles festina perfungar, ne densis obumbrata ramalibus velut senticosae copiae densitate silvescam.

264 Syllaba igitur dicta est, quod iunctis litteris sonitum simul accipientibus informetur. cuius, ut dixi, tres partes esse non dubium est: de iunc-
265 tura, de fastigio aut de longitudinibus. iuncturae sunt genera quattuor, duo naturalia, duo historica. naturalia sunt, cum quaeritur unaquaeque syllaba utrum ex una, an gemina, an neutra parte iungatur, et utrum litterae, quae inter se copulari non possunt, adiecta alia littera socientur, ut *m* et *n*, dum non coeant, vocali accedente sociantur, ut in *amni* et *somno*; quae iuncturarum genera ex hoc, quod in litteris memorata sunt,
266 transeantur. historica vero illa coniunctio est, cum ex litteris, quae inter se poterunt copulari, diversitas fandi non easdem nec pares numero sociarit. scribimus nos enim *Musarum* primam syllabam duabus litteris, Graeci tribus. Lucilius in dativo casu *a* et *e* coniungit dicens huic *Terentiae*, *Orbiliae*, †Licinius *a* et *i* et Lucretius crebro et noster Maro *aulai*,

11 *s. cf. Fortun. rhet. 1, 1 p. 81, 3* per competa callem || *§ 264 Charis. I 11, 9; Prisc. II 44; Mar. Victorin. VI 26, 15 (cf. Jeep, Redeteile 115)* || *§ 266 cf. Quint. inst. 1, 7, 18–19; Prisc. II 37, 15 sqq. et 284, 20 – 285, 11; Consent. V 389; Mar. Victorin. VI 14; Scaur. gramm. VII 16; Vel. gramm. VII 57* || 26 Maro] *Aen. 3, 354* aulai; *Aen. 9, 26* pictai

[**ABDMR CEFV GL**] 1 curstanda **V** (*d.* **R**) versanda *vel* signanda *Vonck 148* curvanda *Boettger* || 2 longa] lingae **D**^{1} linguae **D**^{2} lingua **C**^{1}**EV** linga **F** (*d.* **R**) | fuat] eaiat **A** fiat **M**^{2}**C**^{1}**F** || 3 littere **R**^{1} || 5 necdum **M**^{1} || 6 silvestrum **AB**^{1}**R** || 7 matrice **C**^{1} grammatrice **C**^{2} grammatike **F**^{2} | delusque **A**^{1} || 11 propositio **A** | conplendiosos **A** compediosas **D**^{1} compendiosas **D**^{2} cumpendiosos **M** || 12 perfugar **M** | obumbratam **ADR**^{1} || 16 aut *del. Hercher* || 17 historiae **B**^{1} historia **M** storica **V** || 19 societur **A**^{1} socienter **D** sociantur **C**^{1}**EV** || 20 ut^1 *del.* **B**^{2} | accedere **B**^{2} accendente **M** antecedente **G** | socientur **G** | in *om.* **B**^{1} || 22 cum] quae **A**^{1}**B**^{1} || 22.23 inter se **B**^{2} in se *cett.* || 24 sociarit **A**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**GL**^{2} sociaret *cett.* | enim] etiam **G** || 25 in dativo] indicativo **A**^{1}**C**^{1}**EV** | et *om.* **F** | terentiae **A**^{2}**MC**^{1} terrentianae **R**^{2}**C**^{2}**F**^{2} terrentiae *cett.* || 26 orbiliae *om.* **A**^{1} | Licinius] lucinius **A**^{1}**R** *vocem delent Eyss. Dick et* ⟨in genetivo⟩ *inserunt; locum tractat Jürgensen 72–77; locum male distortum nequivi emendare* | noster] nostri **V** inter **L**^{1} | aurai **A**^{1}**RL**^{1} aula *n. f.* **B**^{1} auravi *n. f.* **D**^{1}

pictai. item duae iuncturae sunt cum sociamus syllabas propter pedem 267 vel versum, ut duae in una repente depereant, ut in synaliphe, vel cum litterae excluduntur e verbo, ut in ecthlipsi.

Hactenus de iuncturis; nunc de fastigio videamus, qui locus apud 268 Graecos *περὶ προσῳδιῶν* appellatur. hic in tria discernitur: unaquaeque enim syllaba aut gravis est aut acuta aut circumflexa; et ut nulla vox sine vocali est, ita sine accentu nulla. et est accentus, ut quidam putaverunt, anima vocis et seminarium musices, quod omnis modulatio ex fastigiis vocum gravitateque componitur, ideoque accentus quasi adcantus dictus est. omnis igitur vox Latina simplex sive composita habet unum 269 sonum aut acutum aut circumflexum; duos autem acutos aut inflexos habere numquam potest, graves vero saepe. acutum habet in prima syllaba, si dicas *Caelius*, in secunda *Sallustius*, in tertia *Curiatius*; inflexum item in prima, si dicas *caelum*; syllaba autem paenultima numquam acuitur natura ipsa, sed praecedens eius, id est ab ultima tertia, sive brevis sive longa sit, ut *Cicero*, *Caelius*. flexus autem sonus in ea tantummodo syllaba consistit, quae praecedit ultimam, nec aliter quam ut ipsa natura longa sit et ultima tamen brevis, ut *Galenus*. at si longa, aut si paenultima positione longa, licet ultima brevis, acutus tamen sonus fiet, *Galeni*, *Camille*. inflexi proprium hoc est, ut nisi longis natura syllabis non adhaereat, acutus autem et in longis et in brevibus invenitur. omnis autem vox aut acutum aut circumflexum sonum habeat necesse est, etiam si monosyllaba sit; monosyllabae autem gravi carent. omnis vox monosyllaba, cum aliquid significat, sive brevis est sive positione longa, acuetur, ut dicimus *far*, *ars*; si autem natura longa, flectetur, ut *lux*, *mos*.

4 *ss. cf. Diom. I 430 s.; Explan. in Don. IV 482, 7* || **23** *ss. Diom. I 431, 15–18*

[**ABDMR CEFV GL**] **1** pectavi *n. f.* **D**^{1} pictavi *n. f.* **C**^{1} || **2** unam **M** | repetente **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**EFL** | depareant **D**^{1} | in^2 *om.* **R**^{1} | sinalipha **L**^{2} || **3** ut] cum *n. f.* **A**^{1} | ecthlipsi *Kopp* (a)eclypsi **AD**^{2}**RFVGL** (a)elypsi **BMCE** aeglypsi **D**^{1} | *post* ecthlipsi *add.* De accentibus **G** || **4** qui] quibus **E**^{1} quo **L**^{1} | locus *om.* **E**^{1} || **5** ΠΕΡΙ ΠΡΟCΩΔΙΩΝ *Leid. 88* peri (pteri **M**^{1}) prosodion *omnes mei* || **6** vox *delebat Eyss.* || **10** latina **AB**^{2}**M**^{v}**F**^{v}**L** latine *cett.* (*d.* **R**) | simplex sive composita *bis scripsit* **A**^{1} | *ante* unum *add.* in **A**^{1} (*d.* **R**) || **11** somnum **L**^{1} (*d.* **R**) | circumflexum] circum **M**^{1} (*d.* **R**) || **12** graves **A**^{2}**B**^{1}**MC**^{2}**F**^{2}**G**^{2}**L** gravis *cett.* (*d.* **R**) || **13** *post* Caelius *add.* quidam quia licet non terminaretur consonante **D**^{1} (*ex p. 73, 8–9*), *quae delet* **D**^{2} | salustius **AM**^{1} sallustrius **D**^{1} (*d.* **R**) | curiatius **R**^{2} caratius **A**^{1} curitius **D**^{1}**G** curatius *cett.* || **14** in *om.* **F**^{1} (*d.* **R**) | paenultima **R**^{2}**EGL**^{2} || **15** *post* ipsa *add.* brevis **A**^{2}**D**^{2}**M** (*locus mancus videtur*) | praecedes **D**^{1} (*d.* **R**) | eius id est] id est **B**^{1} eiusdem **M**^{1}**G** (*d.* **R**) | ab] ad **A**^{1} || **16** caelitus **B**^{1} (*d.* **R**) || **18** tamen *om.* **A**^{1} (*d.* **R**) | gallenus **E**^{1} | at **A**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**GL**^{2} aut *cett.* | si longa] si ultima longa **A**^{2}**ML**^{2} si longa ultima **B**^{2}**F**^{2} | aut *om.* **M** ut **R**^{1}**EF**^{1}**VL**^{1} | si^2 *om.* **M** || **19** possitione **M** | *ante* Galeni *add.* ut **A**^{2}**M**^{2}**L** || **20** Camille *scripsi* camilli *libri* | inflexu **A**^{1} || **22** habet **A**^{1}**R** || **24** acuetur . . . **25** longa *om.* **M**^{1} | acuitur **B**^{2} || **25** flectitur **B**^{2}

Disyllabae vero priorem acuunt, vel cum brevis est utraque, ut *citus*, vel cum positione longa est utraque, ut *sollers*, vel alterutra positione longa, ut ⟨*contus*⟩, *cohors*. si vero prior syllaba natura longa est et sequens brevis, flectetur prior, ut *luna*; si posterior longa erit positione vel natura, prior acuetur, ut *codex*, *docte*. nulla enim [longa] invenietur gravis in disyllabo prior.

In trisyllabis si media brevis fuerit, quam paene ultimam dicimus, non dubie gravi accentu pronuntiatur, ac statim prima eius, hoc est tertia ab ultima, acuetur, ut in *Catulo*; si vero eadem longa est, interest quemadmodum sit longa. si enim natura longa est brevisque ultima, media flectetur, ut *Cethegus*, *Mancinus*; si vero media longa erit natura et extrema longa, media acuetur, ut *Catoni*, *Ciceroni*, vel si positione longa erit media, acuta durabit, qualiscumque novissima fuerit, ut *Catullus*
270 *Catullo*, *Metellus Metello*. pronomina autem quae duplici modo declinantur, id est aut corripiunt aut producunt mediam syllabam in genetivo casu †acuunt, *ipsius*, *illius*. horum si secundae breves fiant, primae acutae erunt, ut *ípsius*, *íllius*. si vero longae erunt mediae, primae graves, secundae inflexae erunt, ut *óccidit sol* et *occídit hominem*. ergo primae acutae sunt, cum mediae breves; cum vero mediae ⟨. . .⟩ vel inflexae
271 acutae, cum longae ultimae, ut *tenebrae*, *latebrae*, *manipli*. haec a superio-

1*ss*. *Diom. I 431, 19s.* || 3–6 *cf. Diom. I 431, 22s.* || 8–9 *non e Diomede* || *§ 270 Diom. I 432, 1ss.* || *§ 271 fere similia Diom. I 432, 33–35 et 29–33; cf. etiam Prisc. III 521, 16–24; Quint. inst. 1, 5, 30s.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 disyllabae **R** desyllabae **D**^{1} dissyllabae **CG** dissilla **V**^{1} dissillaba *cett.* | ut *om.* **B**^{1} || 2 cum positione] compositione **M** | altera **A**^{2}**BD**^{2}**MGL** || 3 ut *om.* **M** | contus *addidi exempli causa* || 4 prior, ut] ut prior **A**^{1} | longaverit **B**^{1} || 5 doctae **BDL** | longa *del. Schoell* | invenitur **L** || 6 disyllabo **DRCF** dissyllabus **A**^{1} dissabo **E** dissilabo **V** dissyllabo *cett.* || 7 trissyllabis **CG** | quem **L**^{1} | penaultimam **A** paenultimam **D**^{2}**R**^{2}**E**^{1}**G** || 7.8 nodubie **L**^{1} non sine dubie **P** || 8 aestatim **B**^{1}**D**^{1} hac statim **P** | prima] praecedens *Petersen 44 coll. p. 71, 15* | hoc est *bis scripsit* **A**^{1} || 9 ut in *om.* **L**^{1} | catullo **A**^{1}**M**^{1} || 11 flectitur **B**^{2}**M**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**EFV** | cetheus **E** | natura] media natura **P**^{1} | et *om.* **C**^{1} || 12 acuetur . . . 13 media *om.* **M** | si **B**^{2}**F**^{2}**L**^{2}**P**^{2} *om. cett. fort. recte* || 13 durabitur **A**^{2} || 13.14 catullus catulo **B**^{1}**R**^{1} catolus catullo **C**^{1} catulus catullo **V** || 14 metullus **MR**^{1}**C**^{1}**EV** | metullo **M** || 15 corripiunt aut producunt *Petersen 44* corripiuntur aut producuntur *libri* || 16 acuunt *libri vix recte* variant *Schoell* accentu id ostendunt *Jürgensen 78* *locum corruptum relinquere quam Procrusteo more emendare malui* | *ante* ipsius *add.* ut **B**^{2} | fiant] sunt **A**^{2} || 18 secundae] longae **A**^{1} | inflexerunt **A** | occidit sol et occidit hominem *desunt apud Diom.; pro eis substituit* ipsius illius *Jürgensen 78; ego locum emendare nequivi* || 19 *lacunam notavi* mediae vel inflexae acutae **A**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**P**^{1} mediae longae vel inflexae vel acutae. acutae **A**^{2}**GM** mediae longae vel acutae vel inflexae aut acutae **B** mediae longae vel acutae vel inflexae acutae **D**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**L**^{2} mediae longae inflexae vel acutae vel inflexae **R**^{2}**P**^{2} mediae vel inflexae aut acutae **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} mediae longae vel inflexae aut acutae **E**^{2}**V**^{2}**L**^{1} || 20 *post* ultimae *inserunt* inflexae cum breves *Eyss. Dick* | ut] at *coni. Schoell, ut sit novi enuntiati principium* | *post* manipli *add.* fenestrae *Eyss.* | haec *delebat Dick* | a *om.* **L**^{1}

ribus, quae sunt talia ut *Catullus*, *Sallustius*, hoc differunt, quod illa consonantes discretas habent, haec, quamvis et ipsa paene ultimam positione habent longam, nullam tamen in secunda syllaba ex consonantibus sibi retinent, sed in tertia sunt duae. ideoque factum est, ut media haec nomina *ténebras* et *látebras* acuto accentu prima syllaba proferret, at *maníplos* et *fenéstras* paene ultima syllaba acuta diceretur; quod quidam illud genus syllabae paene ultimae omnino breve putaverunt, quia non terminaretur consonanti; quidam ⟨longum⟩, quia, licet non terminaretur consonanti, proxima syllaba a duabus inciperet consonantibus, et quod natura litterarum *l* et *r*, quae mollis est, nunc longam, nunc brevem syllabam efficiat. nulla autem vox Romana duarum vel plurium syllabarum acuto sono terminatur, inflexum autem non alias postremum habet, nisi cuius posterior pars in syllabam natura longam excurrit, ut *ergo* et *pone*.

Contextus orationis plerumque adimit aut mutat proprios sonos sin- 272
gulis vocibus. adimit iis, quae referuntur ad aliquid sequens, ut praepositionibus *ante urbem*; nam hic *ante* perdidit acutum sonum prioris syllabae; item *post muros*. mutant accentus adiunctis vocibus *que*, *ve*, *ne*, cum tamen complexiva coniunctio est *que*, *ve* [cum] expletiva, ut *Latiumque augescere vultis* et *stimulove meum cor* apud Accium in Pelopidis. numquam migrabit acutus sonus de primis syllabis in postremas praeter

18–19 *Enn. ann. 455 V.* || **19** *Acc. trag. 512; cf. Diom. I 433, 19ss.; Serv. gramm. IV 427, 6; Pomp. gramm. V 131, 16*

[**ABDMR CEFV GL**] **1** quae ... differunt *del. Grot. Dick* | talia *scripsi dubitanter* alia *libri* allata *Vonck. 148* | ut Catullus Sallustius *delebat Vonck.; totum locum tractat Jürgensen 78–81 audacius quam probabilius* | ut Catullus] aut catulus $\mathbf{B^1C^1V}$ (*d.* **R**) | salustius **MP** | diferunt **L** (*d.* **R**) | ille $\mathbf{F^1}$ (*d.* **R**) || **2** ipsa *scripsi* ipsam *libri* | paenultimam $\mathbf{BMEGL^2}$ (*d.* **R**) | positionem $\mathbf{AC^1V}$ (*d.* **R**) || **3** habeant $\mathbf{A^2B^2M^2}$ || **4** ⟨varie⟩ media *Jürgensen 80* || **5** nomina ⟨consuetudo pronuntiaret et⟩ *Jürgensen 80* | latebras ⟨gravi⟩ *Schoell* | cauto $\mathbf{A^1}$ (*d.* **R**) | primam syllabam $\mathbf{A^2G}$ (*d.* **R**) | proferet $\mathbf{A^1D^1P^1}$ proferat **M** proferrent **G** (*d.* **R**) || **5.6** maniplos et fenestras *vix sana* et fenestras *del. Schoell* || **6** paenultima $\mathbf{B^2D^2G}$ | diceretur] diceret usus *Schoell clausulae incuriosus* || **7** paene ultima $\mathbf{A^1C^1EF^1V}$ paenultimae $\mathbf{BM^1G}$ (*d.* **R**) || **8** terminarentur $\mathbf{A^1B^1DM^1R^1G}$ | consonante $\mathbf{B^2C^2F^2L^2}$ in consonante $\mathbf{L^1P}$ (*d.* **R**) | quidam ... **9** consonanti *om.* $\mathbf{D^1C^1E^1FV^1}$ | longum *add. Jürgensen 81* || **9** consonante $\mathbf{BD^mC^mL^2}$ consonanter $\mathbf{R^1}$ *om.* $\mathbf{A^1}$ | proxima] pessima $\mathbf{P^1}$ || **10** quae *Diom. p. 432, 33* quia *libri, quod delet* $\mathbf{B^2}$ (*d.* **R**) || **11** efficiat] effici eam $\mathbf{A^2B^2D^2}$ faciat $\mathbf{B^1}$ efficient **M** | plurimum $\mathbf{A^1B^1R}$ plurum **V** || **13** et pone *delebat Jürgensen 94, sed cf. Diom. p. 433, 6* | pene **V** || **14** *post* adimit *add.* his $\mathbf{A^2M^2}$ || **15** vocalibus **R** | adimit iis *scripsi* adimitis his $\mathbf{A^1B^1D^1M^1EF^1VL^1P}$ ademtis his $\mathbf{B^2}$ adimitis *n. f.* $\mathbf{R^1C^1}$ adimit his *cett.* | *post* ut *add.* in $\mathbf{CF^2VLP^2}$ || **16** perdit $\mathbf{C^1}$ | prioris] propris $\mathbf{R^1}$ || **17** mutat (*sc. contextus orationis*) *coni. Jürgensen 94* (mutantur *fort. legendum*) | adiunctus $\mathbf{R^1}$ | que ve ne] quae bene $\mathbf{AR^1}$ que ve ne ce $\mathbf{CEFVG^2L^1P}$ || **18** ve] ne $\mathbf{A^1DM^1R^1}$ | cum *del. Eyss.* || **19** accium **RCFV** actium *cett.* | *post* Pelopidis *add.* legitur $\mathbf{A^2}$ || **20** migravit $\mathbf{AB^2MR}$ migrabat $\mathbf{D^1}$ | postremis $\mathbf{R^1L^1}$ postremos *n. f.* $\mathbf{F^1}$

particulas coniunctas, quarum hoc proprium est acuere partes extremas vocum, quibus adiunguntur.

Graeca nomina cum in Latinum vertuntur, nostra regula pronuntiantur, nisi manent Graeca. *Olympus* igitur et *Caucasus* si ut Latina proferuntur, quam acuere vel flectere debeant, secundum rationem supra scriptam apparet. sed si manent Graeca (et huic regulae in peregrinis vocibus accedimus) necesse est tamen in obliquis casibus acutos sonos in mediis syllabis servent, quoniam apud Graecos quoque non alio accentu haec
273 enuntiari audimus. acutus accentus notatur virgula a sinistra parte in dexteram ascendente, gravis autem a sinistra parte ad dexteram descendens, inflexi signum est sigma super ipsas litteras devexum. accentus partim fastigia vocamus, quod litterarum capitibus apponantur, partim cacumina, tonos vel sonos, Graeci prosodias. sciendum etiam uni vocabulo accidere omnes tres accentus posse, ut est *Argiletum*.

274 Memoratum arbitror competenter, quae sint et quemadmodum vertantur fastigia syllabarum; nunc earum longitudines intimabo. unaquaeque enim syllaba aut brevis est aut longa aut communis. brevis est, cum vocalis corripitur ac nullis consonantibus adiuvatur, aut cum cor-
275 repta forma vel littera terminatur. longa autem duobus modis efficitur, natura et positione: natura, cum vocalis producitur, aut cum syllaba circumflexum accentum tenet, vel acutum in paene ultima, aut cum monosyllaba unaquaeque vocalis est, aut cum dipthonga reperitur, vel cum

3*ss. cf. Quint. inst. 1, 5, 62s.; Dosith. VII 379; Serv. Aen. 2, 779 et 4, 268* ‖ *§ 273 cf. Explan. in Don. IV 532; Don. IV 371; Diom. I 434 et 431* ‖ 14 Argiletum] *Prisc. III 113, 11* ‖ *§ 274–277 cf. Charis. I 11s.; Diom. I 427; Don. IV 368s.; Mar. Victorin. IV 26s.*

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 adiuntur $\mathbf{C^1}$ ‖ 3 latina $\mathbf{R^1}$ *fort. recte* ‖ 4 maneant $\mathbf{B^2}$ maneat **M** manen $\mathbf{P^1}$ | graece $\mathbf{R^vG}$ | si ut] sicut $\mathbf{A^1R^2G}$ | latine $\mathbf{A^1}$ ‖ 5 *post* quam *add.* syllabam $\mathbf{C^sF^s}$ *Jürgensen* | *post* debeant *add.* syllabam *Schoell* ‖ 6 sed *om.* $\mathbf{D^1}$ *et poterat abesse* | si *del.* $\mathbf{B^2}$ *om.* $\mathbf{L^1}$ | manent $\mathbf{A^2MR^2C^2FGL^2P^2}$ manente *cett.* | graece $\mathbf{R^2G}$ | et *om.* $\mathbf{RP^1}$ | huic *om.* $\mathbf{P^1}$ ‖ 9 audivimus $\mathbf{A^1B^2LP}$ | sinixtra **L** ‖ 10 *post* ascendente *add. signum* / $\mathbf{D^2M^2}$ *edd. idem super* acutus (*v.* 9) *ponit* **P** | sinixtra **L** | *super* descendens *ponunt signum* \ $\mathbf{D^2M^2}$ *idem super* gravis *ponit* **P** ‖ 11 signa **AR** simma $\mathbf{L^v}$ | *super* devexum *ponit signum* ⌒ $\mathbf{D^2}$ *idem super* sigma *ponit* $\mathbf{M^2}$, *idem super* inflexi $\mathbf{P^2}$ | devextum $\mathbf{D^1}$ ‖ 12 partem $\mathbf{A^1R^1}$ | partem $\mathbf{A^1R^1}$ ‖ 13 acumina *Jürgensen, sed cf. Diom. p. 431, 5* | tonos] sonos $\mathbf{L^1}$ | graeca $\mathbf{D^1}$ graece $\mathbf{D^2}$ ‖ 14 accidere **CEFVLP** accendere $\mathbf{D^1}$ accedere *cett.* ‖ 17 enim *om.* $\mathbf{AR^1CEFV}$ *fort. recte* | syllabam $\mathbf{R^1}$ ‖ 18 ac] aut **D** | consonantibus *scripsi* sequentibus **A** consequentibus *cett.* consequentibus ⟨consonantibus⟩ *Dick* ‖ 19 forma *om.* $\mathbf{R^1}$ | *post* terminatur *repetit* consequentibus . . . terminatur $\mathbf{C^1}$, *delet* $\mathbf{C^2}$ ‖ 20 vocalis] calis $\mathbf{M^1}$ (*d.* **R**) ‖ 21 vel . . . ultima *delebat Eyss.* | paenultima $\mathbf{AB^1D^2MGL^2}$ (*d.* **R**) | com $\mathbf{B^1F^1P}$ *om.* $\mathbf{L^1}$ (*d.* **R**) | mosyllaba $\mathbf{M^1}$ munosyllaba $\mathbf{F^1P^1}$ *delet* $\mathbf{P^2}$ (*d.* **R**) monophthonga syllaba *Jürgensen 83* | *post* monosyllaba *est rasura quasi 20 litt. in* **L**, *in qua add.* unaquae $\mathbf{L^2}$, *dein sequuntur* -que vocalis *in* **L** ‖ 22 unaquaeque vocalis est *delebat Eyss.* | *post* unaquaeque *add.* syllaba **P** | dypthoga $\mathbf{D^1P}$ (*d.* **R**)

prima syllaba sub alia forma cuiuscumque verbi composita nec vocalem
nec †acumen mutat; positione, cum brevem vocalem aut duae consonan-
tes secuntur, sive in eadem syllaba sive in sequente sive per ambas divi-
sae, aut in alterutra duplex una. duplices autem sunt *x* et *z*; aliquando *i* **276**
et *c* fieri possunt, ut si *i* inter vocales sit, ut *aio*, *Troia*; item *c* ut *hoc erat*,
alma parens. hae autem consonantum vel duplicium, quae breves adiu-
vant, formae tunc possunt, si in eodem sermone claudantur; ceterum pro-
ximi sermonis consonantes nil adiuvant praecedentem, licet Vergilius
refragetur, dicens *arma virumque cano Troiae*, et item *fontesque fluvios-*
que voco. dipthongae autem sunt *ae oe eu au ei*; absque his [syllabis] **277**
nulla dipthongos memoratur.

Communium autem syllabarum modi sunt octo. nam primus est, cum **278**
correptam vocalem sequitur subiecta consonantibus liquida; est enim
longa, ut *vasto Cyclopis in antro*, brevis, ut *vastosque ab rupe Cyclopas*.
secundus modus, cum correpta vocalis in unam desinit consonantem sequente *h*; est enim longa, ut *terga fatigamus hasta*, brevis, *quisquis honos tumuli*. tertius, cum correptam vocalem duae consonantes secuntur, quarum *s* prima littera sit; est enim longa, *unde spissa coma*, brevis, *ponite spes sibi quisque*. quartus locus, cum brevis syllaba partem terminat orationis; est enim longa in commate, ut est *nam tibi, Thymbre, caput Euandrius*, brevis, *hoc caput, o cives*. item alter locus ex dipthonga fit communis: longa, ut *Musae Aonides*, brevis, *insulae Ionio in magno*.

5 hoc] *Verg. Aen. 2, 664* || **9** arma] *ibid. 1, 1* | fontes] *ibid. 12, 181* || *§ 278 = Max. Victorin. de finalibus VI 230, 7–24 et Serv. gramm. IV 424s.; fere eadem docent Don. gramm. IV 369; Cledon. V 29; Pomp. gramm. V 116–119; eadem fere exempla dant Charis. I 13ss.; Dosith. VII 387s.; Mar. Victorin. VI 27ss.* || **14** vasto ... antro] *Verg. Aen. 3, 617* | vastosque ... Cyclopas] *ibid. 3, 647* || **16** terga ... hasta] *ibid. 9, 610* | quisquis ... **17** tumuli] *ibid. 10, 493* || **18** unde ... coma] *Ter. Maur. 1103* | ponite ... **19** quisque] *Verg. Aen. 11, 309* || **20** nam ... **21** Euandrius] *ibid. 10, 394* || **21** hoc] *ibid. 12, 572* || **22** insulae ... magno] *ibid. 3, 211*

ABDMR CEFV GLP] **2** cacumen **M**^{1} *Dick* (*locum misere corruptum non potui emendare*) || **3** sequuntur **AD**^{2}**F** sequntur **B**^{2} (*d.* **R**) | sequente] inquente **D**^{1} sequentes **C**^{1}**V** (*d.* **R**) || **4** alterutra *Petersen 45* altera **M**^{1} altera tria *cett.* (*d.* **R**) altera tria aut *Eyss.* || **5** hocc **P**^{2} (*d.* **R**) || **6** consonantium **AM**^{2}**RCGLP**^{1} | duplicum **E** duplium **V**^{1} (*d.* **R**) || **7** laudantur **L**^{1} (*d.* **R**) || **8** nihil **AB**^{2}**MG** | adiubant **D**^{1} | vergilius **D**^{1} virgilius *cett.* (*d.* **R**) || **9** fluviusque **R**^{1} || **10** dyptunguae **A** dyptongi **L** | eu au] u **M**^{1} au eu **M**^{2}**G** | syllabis *del. Eyss.* || **12** *ante* communium *add.* DE COMMVNIBVS SYLLĀ **G** OCTO MODI **L**^{m} DE COMMVNIBVS SYLLABIS **P**^{m} || **14** vasta **L**^{1} | cyclopis **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**GP**^{2} ciclopes **E** ciclopes *cett.* | Cyclopas] cyclopes **D**^{1}**P**^{2} || **15** secundas **D**^{1} secundum **EF**^{1} | modum **EF**^{1} | cum] con **A** | definit **R** || **16** erga **AR**^{1} | honos **BDC**^{2}**G** (h)onus *cett.* || **17** secuntur **AMRGL** sequntur **DFV** sequuntur **CEP** || **18** s] sed **V**^{1} | coma] coa **D**^{1}**M**^{1} || **19** locus] modus **B**^{2}**M**^{2}**L** || **20** comate **AGP** commutate **R**^{1} || **21** evendrius **E**^{1} euuandrius **L** | brevi **A** | hoc] haec **A** | dittonga **A** || **22** uolides **A** oenides **M**^{1} | ionia in magna **A**

cum vocalis enim sequitur, potest dipthonga brevis fieri, ut *sudibusve praeustis*. alius locus, cum longam vocalem alia vocalis sequitur; est enim longa *o ego infelix, quem fugis*, brevis *sub Ilio alto*. alius locus, cum pronomen *c* littera terminatur vocali sequente; est enim longa *hoc erat alma parens*, brevis *solus hic inflexit sensus*. alius locus, cum correptam vocalem subsequitur *z*; est enim longa *Mezenti ducis exuvias*, brevis *nemorosa Zacynthos*.

Dicta natura in tribus generibus syllabarum; superest ut finales dicantur, in quibus artis auctoritas et canonica forma consistit. ac prius de
279 nomine retractandum. nominativus casus singularis *a* littera terminatus brevis est, ut *Catilina*, *Iulia*, *e* littera finitus in ⟨Latinis brevis est, ut *sedile*, in⟩ Graecis longus est, ut *Euterpe*, *i* autem terminatus longus est, ut *frugi*, *o* finitus brevis est in Latinis, ut *Cato*, ⟨ in Graecis longus est, licet auctoritas variet; quippe Vergilius posuit *et te, magne Cato*⟩; *u* terminatus brevis est, ut *cornu*. *al* finitus brevis est, ut *tribunal*, *el* brevis, ut *mel*, *il* brevis, ut *vigil*, excepto uno Etrusco *Tanaquil*, *ol* longus est, ut *sol*, *ul* brevis, ut *consul*. *m* terminatus brevis est, ut *tectum*, licet huius raro occurrat exemplum, quia inter vocales *m* deprehensum velut mytacismi asperitate subtrahitur. *n* finitus producitur, ut *Titan*; *en* in neutris brevis est, ut *carmen*, in aliis generibus longus, ut *lien*, *Siren*; *on* terminatus longus est, ut *Memnon*. *ar* terminatus in monosyllabis tantum longus, ut *Nar*, *far*; *er* finitus in Latinis brevis est, ut *puer*, excepto uno monosyllabo *ver*, in Graecis producitur, ut *aer*; *ir* terminatus corripitur, ut

1. 2 sudibusve praeustis] *Verg. Aen. 7,524* || 3 o ... fugis] *cf. Hor. ep. 12,25* | sub Ilio alto] *ibid. 5,261* || 4 hoc ... 5 parens] *ibid. 2,664* || 5 solus ... sensus] *ibid. 4,22* || 6 Mezenti] *ibid. 11,7* | nemorosa] *ibid. 3,270* || *§ 278 s. = Max. Victorin. de final. VI 231–239; cf. etiam Serv. gramm. IV 451–455; Beda de arte metrica gramm. VII 237–241* || 14 *Aen. 6,841*

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 *ante* alius *add.* VI **F[g]L** || 3 *ante* alius *add.* VII **F[g]L** || 4 erit **E[1]** || 5 *ad* alius *add.* VIII **F[g]L[g]** || 6 insequitur **CEFV** | exubias **AD[1]M[1]R[1]L** || 7 zacynthos **BM[1]** *Verg.* zacinctos **M[1]** zacinctus **AD[2]** zacintus *cett.* || 10 retractando **AM[1]R[1]** retractandum est **R[2]G** tractandum **E[1]** | *ante* nominativus *add.* DE FINALIBVS SYLLABIS NOMINVS **A** DE VLTIMIS SYLLABIS NOMINVM **D[m]** DE FINALIBVS **M[m]** DE NOMINE **C[m]G** DE NOMINATIVO **P[m]** || 11 catulina **R** | in *om.* **A** | *lacunam detexit Kopp* || 13 finitus] terminatus **L** infinitus **P[1]** | est *om.* **B[1]DMGP** | in Latinis *om.* **L** in latino **C** | in ... 14 Cato *addidi, cf. Jürgensen 62* || 15 est[1] *om.* **BDMGLP** | al] **AF[1]** | finitus brevis est] brevis est finitus **R[1]** || 15. 16 brevis ut mel *om.* **A[1]** (*d.* **R**) || 16 excepto uno etrusco *om.* **C[1]** (*d.* **R**) | Etrusco *om.* **A** etrusqueco **M** (*d.* **R**) | longus *Jürgensen 94* longa *libri* || 17 est *om.* **E[1]G** | tecum **A** (*d.* **R**) || 18 ra/ro **A** ratio **P** (*d.* **R**) | occurrat **EFVLP** //currat **A** occurrit **C** currat *cett.* (*d.* **R**) | mytacismi *scripsi dubitanter* moitacismi **A[2]MG** myotacismi **B[2]** meetacismi **D** moetacissimi **P** moetacismi *cett.* (*d.* **R**) || 19 asperite **M[1]** (*d.* **R**) || 20 *post* longus *add.* est **ACEFVP** || 21 memnon **B[2]D[1]RCEFG** mennon *cett.* | monosyllababis **A** (*d.* **R**) || 22 excepto ... 23 ver *om.* **CE[1]FV[1]** (-abo ver *supersunt in* **R**) | *ante* monosyllabo *add.* uno **B[2]**

vir; *or* terminatus brevis est, ut *auctor*; *ur* terminatus corripitur, ut *murmur*, excepto uno monosyllabo [ut] *fur*. *as* finitus in Latinis nominibus producitur, ut *facultas*, *paupertas*; in Graecis tunc tantum brevis est, cum genetivus *dos* fuerit terminatus, ut *Arcas Arcados*. *es* terminatus in Graecis nominibus longus est, ut *Anchises*; in Latinis, si quintae declinationis fuerit, producitur, ut *dies*; si tertiae, tunc longus est, cum genetivus singularis non crescit syllaba, ut *labes* ⟨*labis*⟩, vel ⟨cum⟩ crescens *e* productam ante ultimam syllabam retinet, ut *quies quietis*; nam si eam in *i* mutaverit, ut *miles militis*, aut corripuerit, ut *seges segetis*, corripitur exceptis his *Ceres pes* atque his similibus. *is* finitus brevis est, ut *agilis* ⟨exceptis tribus monosyllabis *glis vis lis*⟩. *os* terminatus tunc est in Latinis brevis, cum genetivus ante ultimam syllabam non habet naturaliter longam, ut *os ossis*; in Graecis tunc corripitur, cum genetivus dipthongo terminatur, ut *Delos τοῦ Δήλου*. *us* finitus brevis est, ut *doctus*, sed longus fit si genetivus syllaba creverit et ante ultimam [*i* aut] *u* productam habuerit, ut *virtus*, et in uno inflexibili [ut] *pus*. *t* terminatus corripitur, ut *caput*. *c* finitus duo nomina tantum facit, ut *allec*, quod producitur, et *lac*, de cuius declinatione dubitatur. genetivus singularis tunc 280
producitur, cum aut nominativo similis est, ut *senatus*, aut dipthongam habet, ut *Iuliae*, aut *i* terminatur, ut *docti*; in ceteris corripitur. dativus singularis ⟨in Latinis⟩ producitur, ut *Pompeio*; in Graecis corripitur si *i* littera finiatur, ut *Palladi*. accusativus singularis in Graecis tunc tantum

§ 280 et 281 (exceptis vv. 18–20 genetivus ... corripitur) = *Max. Victorin. de final. VI 234, 6 – 236, 2; cf. etiam Serv. gramm. IV 453, 3–24; Beda VII 238, 4 – 239, 14*

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 ut *om.* **AFV**[1] *del.* **B**[2]**C**[2] (*d.* **R**) | nominibus *om.* **CEFV** || 3 tunc *om.* **AM** | brevis] longus **F**[1] || 4 cum ... terminatus *om.* **C**[1]**E**[1]**V**[1] || 5 longus [*Victorinus*] *p. 233, 5* brevis *libri* || 6 tunc *om.* **DC**[1] | lungus **R**[1] || 7 labis *add. Jürgensen ex* [*Victorino*] *p. 233, 7* | cum *add.* **P**[2] *et sic habet* [*Vict.*] *p. 233, 7* | crescens] cres **A**[1] || 7. 8 e productam] est productam **R** productam **C**[1] productam e **EF** producta e **V** || 8 ultima **L** || 9 i *om.* **A** | mutet **AREFV**[1]**P** || 10 pes] spes **BDM**[1]**R**[v]**GP**[2] | atque his] et quae ab his **AR**[1] (*'et quae ab ipso figurantur, ut bipes'* [*Victorinus*] *p. 233, 11*) | is] his **C** | ut *om.* **L**[1] || 11 ⟨exceptis ... lis⟩ *addidi ex* [*Vict.*] *p. 233, 11–12* || 12 *post* genetivus *recurrit* **A** *ad v. 7* singularis, *et pergit ad v. 8* syllabam, *deinde v. 12* non habet naturaliter *etc.* | syllabam ⟨o⟩ *Jürgensen 84* | non *om.* **F**[1] | natura **C**[1]**EFV** || 13 ut os ossis *om.* **C**[1]**FV**[1] | ossis] oris **AD**[1]**REV**[m]**P** || 14 *τοῦ Δήλου scripsi* tu deloy **A**[1]**R**[1] TOY deloy **B** ut deloy **M** deloy tos toy **E** deloy *cett.* | finitivus **AR**[1] finitur **C** | sed] si **CE** || 15 si] sed **F** | *ante* syllaba *add.* una **R**[m]**G** | i aut] syllabam *coni. Petersen 46* ('i aut *delenda aut in* syllabam *mutanda sunt' Jürgensen 94, qui Petersen non legerat*) || 16 virtus ⟨virtutis⟩ *Dick ex* [*Victor.*] *234, 2* | flexibili **AR**[1] | ut[2] *del. Dick* | t *om.* **AM**[1]**R**[1] || 17 capud **P**[1] | facis **A** | ut[2] *delebat Dick* || 19 aut] autem **A**[1] | dupthongam **D**[1] diptongon **CEFVG** || 20 ut[1]] aut **R**[1] | iliae **A**[1] | aut] at **C**[1] ut **G**[1] | in *om.* **D**[1] (*d.* **R**) || 21 in Latinis *excidisse vidit Dick* || 22 singuris **C**[1] | in Graecis *om.* **EFV**[1] *ante* singularis *ponit* **R**[1]

corripitur, cum *a* vel *on* terminatur, ut *Thesea, Delon*; in Latinis vero brevis est, ut *doctum.* vocativus singularis *a* littera terminatus in Latinis omnibus vel in Graecis femininis corripitur, ut *tabula, Musa*; in masculinis longus est, ut *Aenea.* *e* terminatus in Latinis brevis est, ut *docte*; in Graecis producitur, ut *Tydide*, exceptis his quae nominativus Graecus *os* terminat, ut *Phoebos Phoebe.* *i* terminatus in Latinis longus est, ut *Mercuri*; in Graecis corripitur, ut *Nai.* *o* terminatus in Latinis brevis est, ut *Cato*, licet Vergilius contra sentiat; in Graecis producitur, ut *Dido.* *u* terminatus corripitur, ut *cornu*; in consonantes vero desinens nominativi sequitur regulam, exceptis Graecis nominibus, quae saepe mutantur varietate linguarum, ut *Diomedes.* ablativus singularis semper producitur absque cum *e* terminatur, in his dumtaxat nominibus, quae tertiae fue-
281 rint declinationis, ut *a pariete.* nominativus et vocativus plurales in masculino et feminino genere producuntur, ut *fluctus, terrae*; in neutris breves sunt, ut *fata*, in Graecis vero, cum *s* vel *a* terminati fuerint, ut *rhetores, poemata*; in aliis vero longi sunt, ut *Musae.* genetivus pluralis brevis est, ut *doctorum*, in Graecis longus, sed Graeca declinatione, ut *Philaenon.* dativus pluralis et ablativus, si *is* fuerint terminati, producuntur, ut *doctis*; si *bus*, corripiuntur, ut *hominibus*; at si Graeca sit declinatio, *in* terminatus dativus corripitur, ut *Arcasin*; alias longus est. accusativus pluralis in nominibus masculinis vel femininis producitur, ut *doctos, Iulias*; in neutris corripitur, ut *moenia.* in Graecis vero, si *as* fuerit terminatus et veniat a genetivo *os* finito, corripitur, ut *Arcadas*; alias producitur, ut *Musas.*

282 In omnibus pronominibus singularis nominativus correptus invenitur, exceptis duobus monosyllabis *tu* et *qui.* genetivus singularis *i* vel *ae* prolatus longus est, ut *mei meae*; alias brevis, ut *illius.* dativus singularis

§ 282 = Max. Victorin. de final. VI 236, 3–14; cf. et Serv. IV 453, 25 – 454, 2; Beda VII 238, 21–27

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 vero *om.* **A** || 2 est *om.* **C**^{1} | Latinis *om.* **D**^{1} || 3 omnibus] nominibus *Jürgensen 94 ex* [*Victor.*] *p. 234, 12, sed ibi quoque* omnibus *in nonnullis libris legitur* | feminis **LP** | abula **A**^{1} || 4 e *om.* **R**^{1} | ut docte *om.* **C**^{1} || 5 titide **A** | os] hos **P** || 6 terminatur **AR**^{1}**C**^{1} | foebus **M**^{1} | Phoebe] phebo **A**^{1} | terminatur **L**^{1} | mercurii **R**^{1} || 7 mai **M**^{1} || 8 vergilius **BD** virgilius *cett.* || 11 diometes **L**^{1} (*d.* **R**) || 12 cum *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) | terminatus **CEP** (*d.* **R**) | fuerant **M** (*d.* **R**) || 13 a *om.* **MCEFV** *delent* **B**^{2}**D**^{2} (*d.* **R**) | plurales *del.* **B**^{2} *om.* **M**^{1} pluralis *ad* nominativus *add.* **M**^{2} (*d.* **R**) || 14 *post* producuntur *addita volebat* in Latinis nominibus *Dick* || 15 facta **AML**^{1} (*d.* **R**) | s] es **C**, *sicut et Jürgensen 95 coniecit* (*d.* **R**) | terminata **B**^{2} || 16 *post* pluralis *addebat* in Latinis *Dick* || 18 si is] si si **A**^{1} is si **A**^{2} si his **C**^{1} (*d.* **R**) || 19 ut *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) | in ... 24 Musas *om.* **V**^{1} || 20 arcas in aliis **A**^{1} arcasin in aliis **A**^{2} (*d.* **R**) || 21 nominibus] omnibus **AR**^{1} | vel] et **AREF** || 23 arcadas **A**^{1}**B**^{2}**MEFGLP**^{1} arcades **R**^{1} arcados arcadas **P**^{2} (*ed. Dick*) arcados *cett.* || 25 *ante* in omnibus *add.* De pronomine *libri* || 26 monosyllabis] syllabis **A** | prolato **C**^{1}

semper productus est, ut *nostro*, exceptis *mihi, tibi, sibi*, quae indifferenter accipiuntur. accusativus singularis corripitur, ut *illum*, exceptis *me, te, se*. vocativus singularis a nominativo suo non dissentit. ablativus singularis longus est, ut ab *illo*. nominativus et accusativus plurales tunc tantum corripiuntur, cum *a* fuerint terminati, ut *nostra*. genetivus pluralis numquam producitur, ut *illorum*. dativus et ablativus plurales *is* terminati producuntur, *bus* finiti corripiuntur.

In omnibus verbis, modis, temporibus, numeris, personis, coniugationi- **283**
bus haec uniformis est ratio: quaecumque persona *a* fuerit terminata producitur, ut *canta*. *e* finita brevis est, ut *lege*, nisi a secunda coniugatione veniat, ut *doce*; tunc enim longa est. *i* terminata persona semper producitur, ut *nutri*. *o* quae finitur correpta est, ut *audio*, licet auctoritas et in his discrepet; nam primae coniugationis primam personam Vergilius longam facit, ut *canto quae solitus* et *terra, tibi mando*. tamen monosyllaba etiam producenda sunt, ut *do, sto, flo*. *u* terminata persona producitur ⟨. . .⟩. *am* quae finitur brevis est, ut *legebam*. *or* finita corripitur, ut *legor*. *s* littera terminata verba producuntur, si paene ultima littera *a* vel *e* fuerit, ut *amas, doces*, excepto monosyllabo *es* et his quae ex eo fiunt, ut *ades*; si vero *i* ante *s* habuerit, corripitur, ut *legis, legitis*, excepta secunda persona indicativi modi temporis praesentis numeri singularis a tertia coniugatione producta, ut *nutris, audis*, et a verbo *volo vis*; si vero *u* ante *s* habuerit, correpta erit, ut *nutrimus*. *t* littera terminata correpta sunt, ut *legit*. *c* finita producuntur, ut *produc*. participia licet per casus flectantur, a nominibus omni tamen ratione dissentiunt.

§ 283 = Max. Victorin. de final. VI 236, 15 – 237, 7; cf. etiam Serv. IV 454, 3–12; Beda VII 239, 15 – 240, 2 || 14 canto] *Verg. ecl. 2, 23* | terra] *ibid. 8, 93*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 productus est] producitur **CL** | exceptis . . . 2 ut illum *om.* **L**^{1} || 2.3 me te se *Bern. 56b* me et te *omnes mei* || 3 singularis^1 *om.* **EFV**^{1} | a] ac **M**^{1}**R**^{1} | singularis^2 *om.* **C**^{1}**EFV** || 4 longos **D**^{1} | pluralis **A**^{1}**R** | tunc] abstruc **A**^{1} *om.* **P**^{1} || 5 cum] cum in **G** | a *om.* **C** || 8 *ante* in omnibus *add.* De verbo *libri* | verbi *coni. Eyss. sane probabiliter* (*quid velit Petersen 44 non liquet*) || 11 veniat *om.* **A**^{1} || 13 his] ist **A**^{1} is **R**^{1}**V** | vergilius **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**L** virgilius *cett.* || 14 terra] erra **E** | mundo **A**^{1} | monosyllaba] non monosyllabo **A** monosyllabae **GR**^{2} || 15 producendae **G** | sto do flo **CE**^{2}**FV** flo *om.* **E**^{1} | *post* producitur *lacunam statuit Dick, cum exemplum desideretur* || 16 am] am̅ (*i. e.* amen) **AM**^{1} amem *ut vid.* **E**^{2} | legem **R**^{1} | or finitus **A** r finita *Dick ex Victorin.* | legor] loquor legor **A**^{2} loquor **M** || 17 paenultima **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**E**^{1}**G** || 18 fuerint **A**^{1} | monosyllaba **B**^{2} | *post* es *add.* quod corripitur **L**^{2} | his] is **A**^{1}**FC**^{1} bis **C**^{2} || 20 indicativa modi **B**^{1} indicativo modi **R**^{1} modi indicativi **L** | tempore **C**^{1} | praesenti **B**^{1} | numeris **A**^{1}**C**^{2}**VP**^{1} || 22.23 correpta erit **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} corripitur erit **P**^{1} || 23 participia . . . 24 dissentiunt *fortasse spuria, nam de participiis nondum disputatur* || 24 flectuntur **A**^{1}**C**^{1} (*d.* **R**)

284 Adverbia monosyllaba, ut *huc*, vel quae ex his fiunt, ut *illuc*, omnia producuntur, exceptis *bis* et *ter*; quae vero *a* finiuntur, longa sunt, ut *una*; quae in *e* desinunt, producuntur, ut *docte*, *pulchre*, exceptis quae aut non comparantur, ut *rite*, aut in comparatione deficiunt, ut *bene* ⟨. . .⟩ *impune*; quae *i* finiuntur, longa sunt, ut *heri*, praeter *ibi* et *ubi* et quae componuntur ex ipsis, ut *sicubi*, item *quasi*; quae *o* finiuntur a se venientia, brevia sunt ⟨. . .⟩, ab aliis ducta producuntur, ut *falso*, licet auctoritas variet; quae *u* finiuntur, longa sunt, ut *noctu*. quae *l* terminantur, corripi debent, ut *semel*; quae *m n r* finiuntur, brevia sunt, ut *cursim*, *forsan*, *fortiter*; quae *s* terminantur, tunc tantum producta sunt, cum ante eam *a* habuerint, ⟨ut *alias*;⟩ quae *c* finiuntur, producta sunt, ut *illuc*.

285 Omnium participiorum temporis futuri nominativus singularis brevis est, ut *lecturus*; genetivus et dativus singularis producitur, ut *lecturi lecturo*, excepto praesentis temporis participio, quod genetivum corripit, ut *amantis*. accusativum et vocativum breves esse constat, ut *lecturum*, *lecture*; ablativus singularis tantum corripitur, ut *amante*, *legente*. nominativus et accusativus plurales in masculini vel feminini generis participiis producuntur, ut *lecturi*, *lecturos*, *lecturae*, *lecturas*; in neutris corripiuntur, ut *lectura*. genetivus pluralis brevis est, ut *lecturorum*. dativus et ablativus plurales *is* terminati producti sunt, *bus* finiti breviantur.

286 Copulativae et disiunctivae et expletivae coniunctiones breves sunt, nisi positio fecerit longas. de causalibus vero et rationalibus, quae *a* terminantur, exceptis *ita* et *quia*, productae sunt, ut *propterea*, *interea*; quae *i* terminantur, excepta una *nisi*, producuntur, ut *si*; quae in *n* desinunt,

§ 284 = Max. Victorin. de final. VI 237, 9 – 238, 3; similia dant Serv. gramm. IV 454, 13–23 et Beda VII 240, 3–12 || *§ 285 = Max. Victorin. de final. VI 238, 5–16* || *§ 286–288 = Max. Victorin. de final. VI 238, 17 – 239, 18; cf. etiam Serv. IV 454, 24 – 455, 7 et Beda VII 240, 21 – 241, 13*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *ante* adverbia *add.* De adverbio (adversio **A** adverbia **D**^{1} verbio **P**^{1}) *libri* | nonosyllaba **A**^{1} (*d.* **R**) | huc] hic **ACF**^{1} (*d.* **R**) | his] ipsis **ACERV** (*d.* **R**) | illuc *damnabat Eyss., sed eadem habet Servius 4, 454, 23 (Petersen 44)* || 2 producentur **A**^{1}**B**^{1}**MC**^{2}**VGLP** (*d.* **R**) | bis iter **EF**^{1}**V** (*d.* **R**) || 3 desinunt] definiunt **A** disinunt **F** (*d.* **R**) || 4 aut^{2}] at **A**^{1} (*d.* **R**) | *post* bene *lacunam statuit Jürgensen 85–86* || 6 ut] et **AB**^{1} (*d.* **R**) | item quasi *om.* **D**^{1} | *post* quasi *add.* corripitur **A**^{2}**M**^{s}**V**^{s}**L**^{s} (*d.* **R**) | *post* venientia *add.* sicut porro **L**^{2} || 7 *post* sunt *exemplum desiderat Jürgensen 95* || 8 varietur **CEV** | l] a **A** el **BDMGL** || 9 cursum **R**^{1} || 10 tantum] tamen **C**^{1}**EFV** || 11 ut alias *habent* **F**^{2}**V**^{2}**L**^{2} alias **M**^{s} *om. cett.* || 12 *ante* omnium *add.* De participio *libri* | omne **G**^{1} | temporis futuri *delebat Jürgensen 86, cum Mart. non sineret a Victorini verbis digredi* || 13 *post* lecturus (lecturis **A**) *add.* excepto participio praesentis temporis, ut amans *Jürgensen, cuius ceteras in hoc loco ineptias taceo* | singulari **L**^{1} || 14 corrumpit **AR**^{1} || 15 accusativus et vocativus **CEFV** | breve **B**^{1} || 18 lecturos] lectorus **R**^{1} | lecturae lecturas **A**^{m}**B**^{2}**R**^{m}**C**^{2} lecturae lectura **G** *om. cett.* | in eutris **A**^{1} || 19 lecturorum **C**^{2} lecturum **M** lectorum *cett.* || 20 is] hos **C**^{1}**V** *om.* **E**^{1} || 21 ante copulativae *add.* De coniunctione **ARCF** De coniunctionibus *cett.* || 23 interea *om.* **M**^{1} || 24 terminatur **B**^{1}

si ante eam *i* habuerint, producuntur, ut *sin*; alias breves sunt. ceteras vero omnes correptas esse constat.

Praepositiones quae in *a* exeunt solae productione laetantur, ut *contra*, *ex-* 287
tra et una monosyllaba *a*. ablativae praepositiones omnes corripiuntur exceptis monosyllabis, quae vel ex vocalibus constant vel vocalibus terminantur, ut *e* et *de*. utriusque casus praepositiones correptas esse non dubium est.

Interiectiones longae sunt, si monosyllabae fuerint, ut *heus*; si vero di- 288
syllabae vel trisyllabae erunt, quoniam speciem retinent partium orationis, exemplo earum, quarum similes erunt, iudicandae sunt, ut *papae*.

Haec ita, ut dixi, per omnes partes orationis in ultimis syllabis observanda sunt, exceptis positione longis et dipthongis.

Expleta cursim syllabarum pagina est; 289
iuganda demum verba. nam probabilis
hic ordo rebus, quique disgregabitur
in bina demum. prima nam proportio
dicenda, Grai analogiam quam vocant,
ac mox repulsa quae novantur regula
vulgoque docti quae anomala nominant,
bis quarta fandi quis paratur portio
vel vulneratur ductus oris integer,
quantumque solo inditum libellulo
potest probare serium fastidium.

Analogia est igitur, quae latine proportio dicitur, observatio similium 290
inter se loquelarum. nam primum omnia nomina Latina duodecim litteris terminantur: vocalibus quinque et semivocalibus sex atque una muta *t*, ut *caput*.

23 analogia] *cf. e. g. Consent. V 353, 19ss.* || **24** duodecim] *cf. Charis. I 51, 21ss.; Diom. I 303, 3 et 492, 25s.; Don. IV 379, 17*

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** habuerit **C**^{1}**FV** | sin] sint **A**^{1} in sin **P** || **3** *ante* praepositiones *add.* De praepositionibus **BDM** De praepositione *cett.* | solia **A**^{1} sola **G** | contra et extra **BDEFVGP** || **4** uno **A**^{1} | monosyllabis **L**^{1} | a *om.* **V**^{1} || **5** monosyllababis **R** | constat **M** | terminatur **R**^{1} || **6** *post* est *add.* ut in *dubitanter Dick* || **7** *ante* interiectiones *add.* De interiectione *libri* | interiectio **A**^{1} interiectio est **F** | si *om.* **A**^{1} | disyllabae **DRL** dissyllabae *cett.* || **8** trissyllabae **MCGP** *deinde add.* vel tetrasyllabae **M** || **9** iudicante **M**^{1} iucandae **L**^{1} || **11** *post* dipthongis *add.* iambicum senarium trimetrum **CL**^{m} finit de syllabis **P**^{m} || **13** demum] deorum **L**^{1} (*d.* **R**) || **14** quique] quippe *fort. legendum* || **16** *post* dicenda (dicendo **B**^{1}) *add.* est **A**^{2}**B**^{g}**M**^{g}**EF**^{g} | greci analogiam **D**^{2} graii analogiam **M**^{1} graia longiam **G** gariana longiam **L**^{1} grati analogiam **P**^{1} (*d.* **R**) | quam *om.* **A**^{1} (*d.* **R**) || **18** quae **A**^{2}**B**^{2} · quique **EFV** quaeque *cett.* (*d.* **R**) || **19** partur **M**^{1} speratur **P** (*d.* **R**) || **20** vulneratus **G** || **22** seriem **L**^{1} || **23** *ante* analogia *add.* De analogia **G** | latine *om.* **EF**^{1}**V** | portio **V** || **24** loquellarum **B**^{1}**D**^{1}**MR**^{1}**P**^{1} || **25** una muta] in unia mutat **P**^{1} in unia muta **P**^{2}

a igitur vocalium prima terminat masculina, ut *Catilina*, *Iugurtha*, feminina ut ⟨*Musa*, communia ut⟩ *advena*, feminina etiam Graeca ut *Helena*, *Andromacha*, pronomina quoque, ut *altera*, *sola*, *illa*. quibus si detrahas *a* et *ius* addas, genetivum singularem feceris, ut dicimus *alterius*, *solius*, *illius*; si vero *i*, dativum, ut *alteri*, *soli*, *illi*. illa vero quae sunt Graeca neutra, ut *poema*, *toreuma*, tres casus in utroque numero similes habent; in genetivo singulari *tis* assumunt, in dativo *s* amittunt et in *e* correptam ablativum finiunt, atque in plurali dativo et ablativo genetivi singularis formam servant, licet et *bus* possint assumere.

291 *e* correpta nomina terminata, quae Latina sunt, neutra sunt, ut *monile*, *sedile*. haec praeter casus, quos similes habent, dativum cum ablativo confundunt, ut *huic* et *ab hoc monili*, *sedili*; quoniam ablativus, si in *e* exierit, quattuor casus similes faciet, quod neutrorum nominum declinatio non admittit. nam quae *e* producta in nominativo finiuntur, Graeca sunt generis feminini, ut *Agave*, *Autonoe*, ⟨et⟩ Graecorum more sunt declinanda, ut nominativus, dativus, vocativus et ablativus pares sint, genetivus *s*, accusativus *n* finiantur. quae autem nomina *e* in *a* convertunt, ut *Andromache*, *Andromacha*, sic declinantur ut Latina in *a* exeuntia.

i littera terminata Latina nomina totius generis sunt ac monoptota, ut *frugi*, *nihili*. *gummi* autem et *sinapi* peregrina sunt neutri generis et tantum numeri singularis, sed casus eodem modo decurrunt excepto genetivo, qui *s* recipit, ut *sinapis*, *gummis*, quamvis recte dicatur *haec gummis*.

292 *o* littera nullum nomen in neutro finit; nam aut masculina sunt, ut *Cicero*, aut feminina, ut *Iuno*, *hirundo*, aut utrique generi communia, ut *homo*. quorum declinationes in duas species exeunt; nam aut *o* litte-

1 *usque ad finem § 308 conferri possunt cum Charis. I 51–112; Prisc. II 195–282; Prob. IV 6–31; Phoc. V 412–426; Sacerd. VI 471–483, sed neminem horum sibi unicum auctorem sumpsit Martianus* || 3 pronomina] *cf. Prisc. II 196, 21 ss.* || *§ 292 cf. e. g. Char. I 63, 8 – 65, 28*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 igiturtha **R**[1], *quod delet* **R**[2] | femina **M** || 2 Musa, communia ut *add. Grot.* || 3 quoque] vero **CEF**[1]**V** | detrahis **R** retrahis *ut vid.* **F**[1] || 5 illius **D**[2]**R**[m]**G** *om. cett.* | illi **D**[2]**G** *om. cett.* || 6 casibus **R**[1] || 7 ammittunt **CL**[1]**P** || 8 genetivo **M**[1]**R**[1] | *post* singularis *add.* ut toreumatis quia antiqui hoc toreumatum declinabant **L**[2] || 10 munile **D**[2]**P**[2] || 11 propter **B**[1] | cum ablativo] et ablativum **ACEFV** || 12 huic] hic **M**[1]**C**[1] | munili **D**[2] molini **R**[1] monile **C**[1] | sedili] sedi illi **B**[1] | ablativis **R**[1] ablativos **P**[1] || 14 amittit **B**[1]**R**[1] ammittit **D**[1]**M**[1]**L** | namque **AMR**[1]**VP** | finuntur **R** || 15 generis feminini *om.* **G**[1] generis femini **A** | agape **B**[1]**M**[2]**C**[2]**F**[2]**LP**[2] graie **C**[1]**EF**[1]**V** | et *add.* **F**[2] (*sicut et Jürgensen coniecit*) | more sunt] mores sunt **C**[1]**V** mores **E** || 16 pares sint] praesit **A**[1] praesint **A**[2] paresint **M**[1] praessint **R** || 17 s *om.* **R**[1]**L**[1] s et **R**[2] | finiatur **M**[2]**CEFV** || 20 cummi **AB**[1]**R**[1] | senapi **MR**[1] || 21 casus] per casus **G** || 22 s] is **B**[2] | senapis **MR**[1] | cummis **AR**[1] | quamvis ... gummis *om.* **L** | cummis **R**[1] || 24 in *om.* **F**[1] || 25 femina **R**[1] | aut[2] *om.* **E**[1] | utrisque **M**[1] utriusque **M**[2] trique **C**[1] || 26 quorum] quo **G**[1] | nam aut] num autem **A** | o *om.* **V**[1] (*d.* **R**)

ram in obliquis casibus retinent, ut *unio*, *unionis*, aut in *i* convertunt, ut *cupido*, *crepido*, *cupidinis*, *crepidinis*. utraque autem syllaba crescunt in obliquis casibus praeter vocativum singularem. *caro* autem praeter hanc analogiam ut declinetur, consuetudo obtinuit, item *Anio*, quae in sua declinatione unica sunt et sine exemplis similium declinantur; faciunt enim *huius carnis*, *Anienis*. *duo* et *ambo*, cum sint semper pluralia, non sunt adnumeranda his, quae supra dixi; sua enim consuetudine declinantur. Graeca nomina, quae *o* littera finiuntur, ea, quae a prima positione in nostram formam transierunt, ut *leo*, *draco*, sic declinantur ut *Cicero*, *Milo*; ea vero, quae primam sui positionem integram servant, ut *Io*, *Ino*, Graeco more declinantur, ut faciant in genetivo *Ius*, *Inus*, accusativo *Iun*, *Inun*, et ceteris casibus similiter, quamquam consuetudo *hanc Io* dicat. *turbo*, si nomen est proprium, ut *Cicero* declinatur; si autem vim venti significes aut puerilis ludi instrumentum, ut *cupido* declinatur.

u littera tantum neutra finiuntur, ut *cornu*, *veru*, quod in plurali facit **293**
verua. apud veteres etiam *specua* dicebantur. horum nominum plurales declinationes carent dubitatione; nam tres casus, ut in omnibus neutris, similes sunt, item dativus et ablativus in *bus* syllabam exeunt, genetivus [et] ablativo singulari *um* syllabam iungit. quaeritur autem de genetivo singulari, quem alii in *us*, alii in *i* litteram egerunt, necnon ⟨de⟩ dativo, quem alii in *i* agunt, ut *genui*, *cornui*; qui veteres secuti, ablativo similem faciunt, *huic genu*, *cornu*, quoniam pluraliter *genubus* et *cornubus* ⟨dicimus⟩, amissaque ultima syllaba relinquitur dativus singularis, sicut fit in *civibus* et *suavibus*. et quod modo *genibus* et *cornibus* dicimus, *i* littera

§ 293 cf. Consent. V 361, 21–29

[ABDMR CEFV GLP] 1 convertunt **CEFV** *om. cett.* (*d.* **R**) | ut] aut **M** (*d.* **R**) || 4 annio **M** (*d.* **R**) || 5 *in voce* exemplis *desinit* **P**, *in initio libri IV rursum adfuturus* || 7 etenim **G** (*d.* **R**) || 8 o] in o **F** | littera *om.* **EFV** (*d.* **R**) | a *om.* **L**^{1} || 9 transierunt formam **C**^{2}**EFV** sierunt formam **C**^{1} (*d.* **R**) || 10 milo **AC**^{2}**F**^{2} milio *cett.* (*d.* **R**) | prima **DEF**^{1}**V** (*d.* **R**) || 11 ius inus **AC**^{2} inys iys **D**^{2} iy iny *in ras.* **M** in usus **R**^{1} iys inys **R**^{v}**G** inus ius *cett.* | *ante* accusativo *add.* in **L**^{2} | accusativum **G** || 12 ium inum **A** iyn inyn **M**^{1} (*d.* **R**) | *ante* ceteris *add.* in **L**^{2} (*d.* **R**) || 13 iu **ARC** iy *in ras.* **M** | dicant **AV**^{1} indicat **G** | declinantur **AR**^{1} || 14 significet **D**^{2}**M**^{1} | instrumentum **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**L**^{2} strimentum **AL**^{1} strumentum *cett.* || 16 plura **R**^{1} || 17 verba **AR** verna *n. f.* **F**^{1} | veteres] ceteros **A** | dicebantur **D** dicebant *cett.* || 18 omnibus **B**^{2}**MRV**^{1}**G** nominibus *cett.* || 19 syllabant **C**^{1}**V** | exeunt . . . 20 syllabam *om.* **R**^{1} || 19.20 genetivus [et] ablativo singulari *Petersen 46* dativus et ablativus singularis (-lares **F**^{2}) *libri* || 20 um] ui **R**^{m} u **GF**^{2} || 21 is litteram **M**^{1} is syllabam **M**^{2} | de *Leid. 36 om. omnes mei* || 22 qui] quidam **B**^{2}**M**^{2}**L**^{2}, *v. DMCE 27* || 23 gelu **F** | genubus et cornubus **B**^{2}**D**^{v}**R**^{2}**F**^{v}**GL**^{2} genibus et cornibus *cett.* | dicimus *add. Dick* || 24 amissa quae **B**^{1} ammisaque **R** || 25 *ante* suavibus *add.* in **B**^{2}**M** | quod modo **ABDRL**^{1}**L**^{3} quomodo **MGL**^{2} quod **CEFV** | *ante* genibus *add.* in *Dick*, *qui etiam* dicimus *delet*

in locum *u* litterae transiit, sicut *optimum* et *maximum* item dicimus, cum *optumus* et *maxumus* diceretur. sunt aliqui, qui genetivo casu *genuis* et *cornuis* dicant; sed non debet genetivus plures habere syllabas quam dativus et ablativus. quamvis ergo dissimilia sint *senatus* et *exercitus*, tamen sic *genus* et *cornus* genetivo dicendum est, quemadmodum *senatus* et *exercitus*. praeterea quaecumque nomina vel participia genetivo singulari in *is* exeunt, dativo plurali syllaba crescunt, ut *Catonis*, *Catonibus*; secundum quam rationem si esset *genuis*, *cornuis*, *genuibus* fecisset, ut syllaba cresceret.

294 *l* littera nomina finita duplicem formam habent. prima est, in qua masculina sunt, ut *Hannibal*, *Hasdrubal*, neque alia fere propria quam Punica, excepto *Solis* nomine; item feminina, ut *Tanaquil*, nomen Etruscum, et communia, ut *vigil*, *pugil*; quae omnia easdem declinationes habent. altera species neutrorum, ut *mel*, *fel*, quae hoc differunt a superiore declinatione, quod monosyllaba sunt et *l* litteram per obliquos casus geminant. nam [de] *proconsule* in nominativo qui *e* littera finiunt, naturam *pro* praepositionis intuentes (*pro* quippe ablativo tantum praefertur), non respiciunt, cum *proconsul* dicitur, non duabus vocibus, sed composito nomine dici, ut *procurator*, *propugnator*, nec quicquam obesse exemplo, quod haec nomina possunt verba ex se facere, ut *procuro*, *propugno*, nam praepositio perit. ⟨*proconsul*⟩ *proconsulo* autem non facit, licet ⟨*consul*⟩ *consulo* faciat. tamen si *proconsule* dicatur in casu nomina-

§ 294 cf. Cledon. V 12, 32 – 13, 28

[**ABDMR CEFV GL**] 1 transiit **AM^{1}R** transevit **B^1** transeunt **D** transit *cett.* | sicut **ARF^{2}L^2** et sicut *cett.* sic *Dick* | cum ... 2 maxumus *om.* **M^1** || 2 optimus **AR^1** optunus **B^1** | maximus **AM^m** *p. m.* **R^{1}L^1** maxsumus **C^1** | *ante* diceretur *add.* si **V^1** | sunt *om.* **A** sed **B^{1}DMR^1** | qui] quae **L^1** | *ante* genetivo *add.* in **M^{2}L^1** || 3 sed] si **C** | debet] habet **A** | plures *ed. pr.* plus *libri* || 4 sunt **AR^1** | et^2 *om.* **M^{1}CV** || 5 sic] si **M^1** | *ante* genetivo *add.* in **L^2** || 6 particia **A** participalia **M^1** | *ante* genetivo *add.* in **L^2** | genetivon **B** || 7 *ante* dativo *add.* in **L^2** | crescit **M^1** | catoni **C^1** cattonis **V** | cattonibus **V** || 8 cornuis] cornibus **F** | genibus **ACV** gen⟨uibus corn⟩uibus *fort. legendum* || 11 hannibal **D^{2}M^{2}R^{2}G** annibal *cett.* | Hasdrubal *edd.* hastribal **A** astrubal **FG** asdrubal *cett.* | ferre **C^{1}EFV** || 12 exceptis **R** | fiminina **B^1** femina **D^1** | anaquil **A** tonaquil **R^1** | *post* tanaquil *sequitur rasura 35 fere litt. in* **D** || 13 eutrusum **M^1** etruscrum **F** | et] aut **M^1** || 14 *post* neutrorum *add.* est **R^2** | ut ... 15 declinatione *om.* **L^1** || 15 quod **C^2** *in ras.* **F^{2}G^{1}L** com **A** quia cum **M^{2}EV** vel quod **G^2** cum **BDM^{1}RF^1** || 16 germinant **L^1** | de *delet* **B^2** *et ed. Dick* || 17 pro praepositionis **ML^2** propriae praepositiones **D^1** propriae positionis **R^1** proprie praepositionis *cett.* | intuentes *scripsi* intuentur *libri* || 18 non^1] nam **AM^1** nec **L^2** (*d.* **R**) | cum *om.* **B^1** (*d.* **R**) || 19 dicitur **M^1** (*d.* **R**) | nequicquam **B^{1}D^{1}C^1** (*d.* **R**) || 20 ex se facere verba **L** (*d.* **R**) || 21 nam ... perit *delebat Eyss. sed videntur Cledonii verbis respondere 'praepositio ... perdit vim suam' (locus mihi nondum sanatus videtur)* | proconsul proconsulo *scripsi* proconsul *Petersen 48* || 22 consul consulo *Petersen* | dicitur **B^{1}D^1** (*d.* **R**)

tivo, monoptoton erit; sed propter consuetudinem *proconsul* dicatur, ut declinari possit, quemadmodum illa, quae *l* littera terminantur, ut *vigil*, *mugil*, *pugil*, quoniam in plurali genetivo *mugilum* dicimus et *pugilum*; nam si *mugilis* esset nominativus ut *agilis*, *mugilium* faceret ut *agilium*.

m littera etiam neutra finiuntur, ut *telum*, *scamnum*. sed hoc animad- **295**
vertamus, quoniam, quae nominativo *i* ante ultimam syllabam habent, genetivo singulari, item dativo et ablativo pluralibus, eandem geminare debent, ut *lilium*, *folium*, quoniam genetivus aut pares syllabas nominativo habet, ut *scamnum*, *scamni*, aut plures, ut *caput*, *capitis*, pauciores numquam. praeterea dativus *o* littera finitus in *i* eam convertit, ut *scamno*, *scamni*; sed consuetudo et auctoritas veterum *ingeni* et *consili* et *imperi* per tres syllabas maluit dicere. *vasum* an *vas* dici debeat quaeritur, quoniam quaecumque neutra non *m* littera nominativo finiuntur, si pluralem recipiant, dativo et ablativo in *bus* cadunt. itaque *monile monilibus*, *genu genibus*, *pecus pecoribus*, *nomen nominibus*, *marmor marmoribus*; secundum quae *vas vasibus* facere debuit et in genetivo *horum vasum*, quoniam quaecumque neutra singularia ablativo *e* littera finiuntur, genetivum pluralem totidem syllabarum habent quot ablativum singularem, ut *a nemore nemorum*, *capite capitum*; sed hoc nomen per anomaliam declinatur, et erit singulari nominativo *vas*, genetivo *vasis*, dativo *vasi*, ablativo *a vasi*; plurali autem numero sic declinabitur ut *scamna*. Lucretius tamen genetivo *vasi*, ut *rarique facit lateramina vasi*.

§ 295 cf. e. g. Char. I 70, 25 ss.; Cledon. V 46, 10 ss. || 23 *Lucr. 6, 233*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 monoptoton **B**^{2}**DM**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**L** monoproton *cett.* (*d.* **R**) || 3 migilum **A** (*d.* **R**) || 4 nam ... agilium *om.* **M** | mugiles **R** || 6 tellum **L**^{1} (*d.* **R**) | animanimadvertamus *ut vid.* **B**^{1} animam vertamus **C**^{1}**V** advertamus **E**^{1} || 7 quoniam] *fort. legendum* quod | quae in nominativo **B**^{2}**F**^{2}**L**^{2} quae nomina **M**^{1}**G** *et ed. Dick* | *post* habent *add.* ut lilium folium *Monac. 14729 et edd. Kopp, Dick* || 8 genetivo ... 9 debent *om.* **M**^{1} | *ante* genetivo *add.* in **M**^{m}**VL**^{2} sed in *add.* **E** || 9 ut lilii et liliis *Monac. 14729 et edd. Kopp, Dick* | quoniam] qui **E** | pares] tres *n. f.* **M**^{1} prae **R**^{1} || 10 ut^1 *om.* **V**^{1} | scamnia **D**^{1} scamna **R**^{1} | aut] ut **R**^{1} | paciores **B**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} || 11 dativus] ablativus *coni. Dick collato Prob. IV 112, 6* | eam] eadem **R**^{1} || 11.12 scamno scamni **R**^{2} scamnum scamnis **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} scamno scamnis *cett.* || 12 et^1 *om.* **M**^{1} | veterum] verum **R**^{1}**F** | ingeni et consili et imperi *ed. Dick* ingeni consili imperi **L**^{2} ingenii consilii imperii *n. f.* **L**^{1} ingeniii et consiliii imperiii **C**^{2} (*scilicet verbis 'per tres syllabas' male intellectis*) ingenii et consilii imperii *cett.* || 13 manuit **R**^{1} | an vas] manuas **M**^{1} || 14 neutra] utre *n. f.* **M**^{1} nomina neutra **CEFV** | non m] m **CEF**^{1}**V** **SG** | litteram **BM**^{1} | si *om.* **R**^{1} || 15 munile munilibus **D**^{2} || 16 marmar **L**^{1} || 17 vasum **BD**^{2}**R**^{2}**F**^{2}**G**^{2}**L** vasium **AM** vasuum *cett.* || 18 quoniam] quam **D**^{1} | singulari **M**^{2} singula **C**^{1} | e *om.* **M**^{1} || 19 quod **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**C**^{1}**F**^{1}**L**^{1} quoniam **R**^{1} | ablativus singularis **EF** || 20 a *om.* **M**^{1} | nimore **R**^{1} || 21 singulare **M** a singulari **L**^{2} | nominativus **CV** || 22 vasi^2] vase **C**^{2}**F**^{2}**V**^{2} | declinatur **B**^{2}**C** || 23 lacretius **M**^{1} lucreus **C**^{1} | *ante* genetivo *add.* in **L**^{2} | genetivum **B**^{2} | rari quae **ABMR** | latera inavasi **B**^{1} litteram inavasi **M**^{1}**R** latera minavas **E** latena minavars **V**^{1} latena minavasi **V**^{2}

296 *n* littera terminantur masculina, ut *flamen*, *pecten*; communia duobus generibus, ut *tibicen*, *fidicen*, quod frequentissimi auctores non probant, nam et *tibicinam* et *fidicinam* dicunt; item neutra, ut *omen*, *flumen*, quae omnia manifesta declinatione uno modo declinantur. *gluten* quoque his simile est, licet Sallustius *glutinum* dixerit. item *femina* quasi similia videntur. altera species est generis masculini, quae *e* litteram ante extremam *n* servat, ut *lien*, *rien*, quae tamen ipsa quoque in ceteris ut superiora declinantur. nam †reoreo† singularis nominativus, nec ullus alius ablativo excepto in usu est. Graeca, quae *n* finiuntur, praecedentes habent litteras *a e i o*, ut *Alcman*, *Cephen*, *delphin*, *Phaethon*; ex quibus quae *an en in* terminantur, exemplo superiorum declinantur, ut *fulmen*, *numen*, *fidicen*, quae vero *on* finiuntur, si producta *o* ut Graeca declinantur, ut *Cleon*, eandem litteram et apud nos producunt, ut *Cicero*, *Scipio*. ea autem, quae ex productione nominativi casus corripiuntur in reliquis figurationibus, ut *Amphion*, †*Creon*, *Agamemnon*, amittunt apud nos *n* litteram in nominativo, et comparabuntur his Latinis, quae conversis casibus correpta efferuntur, ut *virgo*, *turbo*. quae apud Graecos recipiunt *t* litteram, apud nos quoque eandem habebunt, ut *Phaethon*, *Phaethontos*.

297 *r* littera praecedente *a* terminatorum, ut *Caesar*, *lar*, *far*, *par*, *impar*, una forma est, nisi quod neutrum in reliquis casibus *r* litteram geminat, ut *far*, *farris*. poetarum vero licentia haec nomina pluraliter dixit, cum omnia nomina, quae pondere aut mensura aestimamus, pluralem numerum non admittunt, ut *aurum*, *plumbum*, *triticum*, *oleum*. ⟨. . .⟩ errant

§ 296 cf. e. g. Char. I 87, 13–88, 4; Prisc. II 148, 19–149, 9 et 216, 3–221, 20; Prob. IV 9, 5–21 || 5 glutinum] *Sall. hist. frg. 4, 2* || *§ 297 cf. Prisc. II 222, 1–223, 16; Char. I 43, 6–13; Pomp. V 191, 6–14*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 terminatur **M^{1}R** || 2 fidecen **L^1** || 3 omen] nomen **B^1** | lumen **R^2** || 4 gluten . . . 6 videntur *huc transposuit Jürgensen 90 post* 8 declinantur *libri* | glutten **F** || 5 salustius **MR^{2}C^{1}V** lalustius **R^1** | femina **A** (*ab eo quod est femur, v. Petersen 47*) flemina **BEVL^1** fleminina **C^2** femmina **F^1** feminina *cett.* | quasi] quaes i **CF^1** quae **E** || 6 videntur ⟨ut Siren⟩ *Dick* | generis *om.* **R** generi **C^{1}V** | e] i **R^1** || 7 n servat **A^{2}BC^2** on servat **A^{1}D** non servant **M^{1}R** servant **G** servat *cett.* || 8 reoreo **ABREFVL^1** reoreos **D^1** ren **D^{2}G** reo ren **MR^{2}L^2** *locum corruptum sanare non potui* || 10 a e i o u **MG** | alcman **MR^{2}EFGL^2** aleman **CV** alman *cett.* | feton *vel* foeton *libri* | *post* fethon *add.* creun **M** || 11 an et en et in **G** | flumen **B^{2}M** flamen *fort. scribendum* || 12 fidicen numen **CEFV** | finuntur **R** | o ut Graeca *scripsi* on graece **AC^{2}F^2** on graeca *cett.* o graece *Jürgensen 90* || 13 Cleon *Jürgensen 90* leo **B^{1}M^1** leon *cett.* || 15 anfion **BD^{2}MGL** | creun **M** (*d.* **R**) Geryon *coni. Bentl. vocem corruptam delebat Jürgensen 90* | agamemnon **AG** agamennon *cett.* (*d.* **R**) | ammittunt **AML^1** || 18 t **C^{2}GL^2** e *cett.* (*d.* **R**) || 18. 19 faeton faetontos **D** fet- *vel* foet- *cett.* || 20 littera *om.* **ACEFV** litteram **L^1** (*d.* **R**) | *post* impar *add.* subpar **B^2** (*d.* **R**) || 22 farris **M^{2}C^2** *om. cett. fort. recte* || 23 aut] ac **A** a **R^1** || 24 *lacunam statuit Dick* | erant **M^{1}C^1** (*d.* **R**)

ergo qui *parium* dicunt, quoniam haec in plurali triptota sunt, ut *hi Caesares, hos Caesares, o Caesares*; nec potest accusativus *i* habere ante *s*, si genetivus ante *u r* habeat. videntur tamen qui *parium* dicunt nominativum pluralem generis neutri intueri et, quoniam *paria* dicuntur ut *suavia*, facere *parium* ut *suavium*.

r littera praecedente *e* terminatorum species sunt sex: prima, quae 298
genetivo casu nullum incrementum admittit et in *i* litteram terminatur, ut *aper, niger, macer, apri, nigri, macri.* secunda, ut *tener, lacer, puer, teneri, laceri, pueri.* tertia, ut *imber, uter*, quae a superioribus hoc differt, quod haec in genetivo *s* litteram accipit et dativo *i* finitur et non crescit ut secunda species et in genetivo plurali *ium* litteris finitur. quarta, ut *mater, pater, frater*, quae dativis pluralibus non ut prima species *apris*, sed *fratribus* facit, nec ⟨ut⟩ secunda syllaba crescit et in genetivo plurali *um* syllabam habet; dicimus enim *patrum, fratrum*, non ut tertia *utrium, imbrium.* praeterea tres casus similiter habet: *hi patres, hos patres, o patres*, cum *imber* et *uter hos imbris* et *utris* faciat. quinta species est ut *passer, anser, later, mulier*, quae a secunda specie hoc differunt, quod illa cum incremento syllabae *i* littera finiuntur, ut *gener, generi*, haec in *s* exeunt, ut *passer, passeris*, et in ceteris discrepant. *piper* namque et *cicer* neutra in quinta specie habentur; nam ut *passer* ita declinantur in numero singulari, quem numquam egrediuntur. sexta species, ut *neuter, uter*; *neutrius* enim et *utrius* facit, et declinantur ut cetera pronomina, quae in *ius* litteras genetivos et in *i* dativos agunt; praeterea eos genetivos et dativos communes habent cum reliquis generibus, id est feminino neutroque.

r littera praecedente *i* una tantum species est *vir.* *r* littera praecedente

§ 298 cf. e. g. Phoc. V 415, 14–416, 27; Prisc. II 237, 29–238, 19

[**ABDMR CEFV GL**] 1 parium] paris *malebat Dick* | hi **B**^{1}**M**^{2}**G** hii *cett.* (*d.* **R**) || 2 cessares hos cessares o cesares **M** (*d.* **R**) || 3 si] nisi *Bentl.* | habet **DM**^{1}**G** || 7 admittat **A** amittit **B**^{1}**R** | terminatur *Bernensis et ed. Dick* mutatur *omnes mei* || 8 aper] apri **EF**^{1}**V** | nieri **R**^{1} | maceri **D**^{1} | ut **B**^{2} hic **A** hoc **DMR** haec *cett.* || 9 pueri *om.* **L**^{1} || 10 accepit **BD**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**C**^{1} | *ante* dativo *add.* in **L**^{2} || 11 ut secunda *bis scripsit* **D**^{1} || 12 dativus pluralibus **B**^{1}**M**^{1}**C**^{1} dativis pluralis **V**^{1} dativo plurali **BVS** *coni. Dick* | non *om.* **F**^{1} | ut] in **E** || 13 ut **M**^{2}**L**^{2} *om. cett.* | crescat **R**^{1} || 14 dicimus ... 15 habet *om.* **AR**^{1} | *ante* tertia *add.* in **L** | utrium] ut utrium **R**^{m}**G** || 15 similiter] similes **R**^{m} | hi **D**^{2}**G** hii *cett.* | hos patres o patres] hos et o fratres et patres **EFV** || 16 utris] utri **A** || 17 anser] asser **B**^{2} || 18 cum *om.* **C** | incrementa **L**^{1} | tener teneri *dub. Dick* | s] his **M** is *Leid. 88 et ed. Dick* || 19 *post* ceteris *add.* casibus **B**^{2}**F**^{g} | discrepant **M**^{2}**V**^{2} discrepationibus **A** discrepat *cett.* | et^2 **M**^{2}**G** *om. cett.* || 20 cicer] car **A** || 22 uter *om.* **ADR**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**G**^{1} | et^1 *om.* **L** | ut cetera] utera **A** || 23 ius **F**^{2} us *cett. fort. recte* | litteras **BR**^{2}**GL**^{2} syllaba **M** littera *cett.* | in i *om.* **M**^{1} *post* dativos *ponunt* **CEFV** || 24 id ... 25 neutroque *delebat Dick* | ferminino **R**^{1} || 25 utroque **AR** || 26 una] vero **AR**^{1} uro *n. f.* **D**^{1} ////una **F** | *ante* vir *add.* ut **BMCEFV**

o terminatorum species sunt duae: alia, quae per obliquos casus producuntur, ut *sopor soporis*, *color coloris*; alia corripiuntur, ut *arbor arboris*, sed uno modo declinantur. *Castoris* et *Hectoris* genetivos veteres produxerunt, sed nos corripimus, quoniam Graeci horum nominum genetivos corripiunt. *r* littera praecedente *u* terminatorum species sunt duae: prima, ut *satur*, quae genetivo *i* finitur, ut *saturi*; secunda, quorum genetivus in *is* litteras venit, ut *sulphur sulphuris*, *augur auguris*. neutra autem, quae *ur* litteris finiuntur, alia retinent *u* litteram, ut *sulphur sulphuris*, alia immutant, ut *ebur eboris*.

299 *s* littera finitorum nominum formae sunt octo; nam aut *a* littera praeponitur, ut *Maecenas*, *civitas*, aut *e*, ut *verres*, *moles*, aut *i*, ut *panis*, aut *o*, ut *custos*, *nepos*, alias *u*, ut *vetus*, *Ligus*, alias *r*, ut *iners*, alias *n*, ut *serpens*, alias *p*, ut *praeceps*. *s* autem littera praecedente *a* species sunt duae: prima, ut *Maecenas*, *Laenas*, secunda, ut *nostras*, *Privernas*; quae a superioribus hoc differunt, quod communia sunt omnibus generibus et assumere debent *i* litteram in genetivo plurali, quae neutralibus in plurali nominativo, accusativo, vocativo familiaris est. igitur *nostratium*, *Privernatium* dicimus, quia sunt *haec nostratia*, *Privernatia*, sed et *praegnatium* et *optimatium* dicimus, quia accusativus pluralis *i* litteram habet, ut *hos* et *has optimatis* et *has praegnatis*; quamvis veteres *praegnatum* et *optimatum* dixerunt: *praegnas* autem feminini et neutri generis est. *as* et *mas*, cum sint monosyllaba, analogia non tenentur, sed propria quadam declinatione *assis* et *maris* faciunt et in plurali *assium* et *marium*. *fas* et *nefas* aptota sunt.

300 Graeca nomina, quae apud nos in *as* exeunt, tres species habent. prima est, ut *Olympias*, *Pythias*, nam *Olympiadis* et *Pythiadis* facit; secunda, ut

§ 299 s. cf. Char. I 66, 11–67, 3; Prisc. II 238, 20–240, 4; Phoc. V 416, 28–32 et 422, 18–23; 423, 24 – 424, 1

[**ABDMR CEFV GL**] 1 terminatoris **D**^{1}**R**^{1} || 2 soror saporis **D**^{1} || 3 genetivus **C**^{1} || 4 nos] nunc **G** || 5 r *om.* **R**^{1} || 6.7 genetivos **R**^{1} || 7 is] i et s **L** | litteris **A** sillabam **C**^{2}**F**^{v} | venit] finitur *fort. legendum* | sulphor sulphoris **R**^{1} || 8 autem] haec **B**^{2} (*d.* **R**) | sulphul **L** (*d.* **R**) || 9 immutant] mittant *n. f.* **A**^{1} mutant **A**^{2}**L** in o mutant **M** || 10 nominum] omnium **M** (*d.* **R**) | formae *om.* **M** *post* octo *ponit* **C** || 11 veres **AL**^{1} (*d.* **R**) | molles **D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) || 12 custo **L**^{1} (*d.* **R**) || 13 s *om.* **C**^{1} | litteram **C**^{2}**L** || 16 assummere **BDC**^{1}**F** asumere **M** (*d.* **R**) | littera **L** (*d.* **R**) || 17 *ante* vocativo *add.* et **L** (*d.* **R**) | nostratium . . . 18 haec *om.* **M**^{1} | privernartium **C** (*d.* **R**) || 18 dicimus **AD**^{2}**L** dicemus *cett.* (*d.* **R**) || 19 quia] quam **B**^{2} | accussativi **M** | plurales **M** plurali **C** || 20 has et hos **CEFV** | timatis **C**^{1} obtimatis **C**^{2} (*d.* **R**) | peregrinatis **AD**^{1}**MR**^{1} praegnates **F** | peregrinatum **AM** primatum **CEF**^{1}**V** || 21 praegnans **B**^{2} | neutris **V**^{1} || 22 *ante* analogia *add.* et **R**^{2}**G** | tenetur **M**^{1} | quaedam **L**^{1} || 23 declinatio **M**^{1} | assit **R**^{1} | faciunt **F**^{2} *om.* **F**^{1} facit *cett.* | et^2 *om.* **D**^{1} | assium *edd.* assum *libri* || 23.24 fas et nefas **ABD**^{m}**MR**^{m}**GL**^{2} fas **D**^{1}**R**^{1}**L**^{1} fas nefas **CEFV** *ed. Dick* || 24 optota **A** optata **L**^{1} || 25 graece **M**^{1} | in as *om.* **F**^{1} || 26 pyadis **B**^{1}

Pallas, *Thoas*, *Atlas*, nam *Pallantis*, *Thoantis*, *Atlantis* facit; tertia, ut *Aeneas*, *Pythagoras*, *Lichas*, nam *Aeneae*, *Pythagorae*, *Lichae* ⟨facit⟩, quomodo nostra ratione nomina quae genetivo in *ae* exeunt, nominativo ⟨in⟩ *a*, ut *Catilinae Catilina*. sed haec Graeca sunt; ideo in nominativo *s* litteram retinent. quaedam tamen perdunt *s* litteram in nominativo, ut *Nicia*, *Mela*; ergo in his nominativis consuetudo servanda est.

s littera praecedente *e* terminatorum species sunt quinque: prima, quo- **301**
rum nominativus et accusativus et vocativus plurales similes sunt, genetivus pluralis in *um* exit, ut *Hercules*, *proles*, *Herculum*, *prolum*. secunda species est, quae a superiore hoc differt, quod genetivum pluralem in *ium* compellit, accusativum in *is*, ut *nubes*, *rupes*, *cautes*, in qua forma masculina non habentur. tertia, quae etiamsi aliquam inter se habent differentiam in declinatione, tamen, quoniam incremento syllabarum pares sunt in obliquis casibus, in unam speciem rediguntur, ut *Ceres*, *bipes*, *merces*; masculini autem exempla non sunt nisi Graeca, ut *Chremes*, *Laches*. quarta species hoc differt a praecedente, quod per obliquos casus *e* in *i* compellit, cum superior *e* litteram servat, videlicet quoniam in nominativo non ut superiora *e* producunt, sed contrahunt, ut *hospes*, *antistes*, *ales*, *comes*. quinta species a superiore hoc differt, quod genetivo aucta syllaba *i* littera finitur, qui etiam dativus habebitur, accusativo in *em* exit, ablativo in *e* productam, cui adiecta *rum* syllaba genetivum pluralem facit. cuius numeri nominativum cum prima positione et vocativo singulari confundit, dativum et ablativum *bus* syllaba finit, ut *facies*, *dies*, *spes*, *acies*. sed consuetudo *rei* et *spei* corripuit, fortasse quod monosyllaba sunt.

§ 301 cf. Char. I 67, 4 – 70, 24; Prisc. II 240–248; Phoc. V 417 || 24–25 *cf. Prob. IV 28, 12 et 32, 2*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 atlans **R**^{1} | alantis **C**^{1} adlantis **L**^{1} || 2 phygoras **A** phitogoras **R**^{1} | Lichas *scribendum vidit Dick* licas *libri* Lycas *vulgo edebant* | phytogorae **A** | facit *post* Lichae *inserui om. omnes mei, ante* Aeneae *inserunt dett.* || 3 quomodo **C**^{2}**L**^{2} quando *cett.* | in ae] in e **AD**^{1}**RF**^{1}**V**^{1}**G** in a **B**^{1} || 4 in *Leid. 36 p. m. om. omnes mei* | catilinae catilina **BRGL** catilenae catilina **A** catilenae catilena **D** catulinae catulina **M** catilina catilenae **E**^{1} catilina catilinae **E**^{2}**F** | haec *om.* **M** | in *om.* **D**^{1}**CEF**^{1} | *post* nominativo *add.* ut nicia **D**^{1} || 5 s retinent litteram **CEFV** | in^{2} *om.* **C**^{1} || 6 nicea **C**^{2}**L**^{2} (civitas *add.* **L**^{g}) | meda **D**^{1} medela **D**^{2} medea **C**^{2}**F**^{v}**L**^{2} (maga colchica *add.* **L**^{g}) || 7 terminatorem **F** | species *om.* **EFV**^{1} || 11 in ium **DRGL** in um *cett.* | is **M**^{2} s **B**^{1}**D**^{1}**F**^{1} es *cett.* || 12 habentur **D**^{2}**M** habent *cett.* || 14 seres **M** || 15 masculini autem exempla **GR**^{2} masculina autem exempla **B**^{1}**C**^{2}**F**^{2} masculina autem exempli **D**^{1} masculini autem exempli *cett.* | *ante* graeca *add.* in **CEFV** || 16 hoc *om.* **R**^{1} || 17 casibus **E** || 18 sed contrahunt *om.* **V**^{1} | hostes **C**^{1}**EFV** || 19 genetivo *Leid. 88 p. m.* genetivus *omnes mei* || 20 aucta *om.* **R**^{1} || 21 producta **BDMGL** | qui **M** cuia **R**^{1} || 22 et *om.* **ARC**^{1}**EFV** || 23 ut *om.* **B**^{1}**D**^{1}**G** (*d.* **R**) || 24 spes acies] species **D**^{1} facies **D**^{2} species acies **E** *om.* **L** (*d.* **R**) | monosyllabe **M**

302 *s* littera praecurrente *i* terminatorum alia crescit per obliquos casus, alia intra modum positionis continetur, dumtaxat in numero singulari. eorum igitur, quae non crescunt, species sunt duae: prima generis masculini, ut *scrobis*, *mensis*, licet Lucanus *exiguam scrobem* dixerit, feminini ⟨. . .⟩ et communis, ut *canis*, *iuvenis*, quorum declinatio liquet. secunda species hoc a superiore differt, quod ablativum in *i* litteram finit, accusativum in *im*, ut duo sola masculina *Ligeris*, *Tiberis*, feminina *clavis*, *pelvis*, *turris*, *sitis*, *tussis*. hanc rationem declinandi manifestam diminutio facit, quae *i* producta in omnibus istis pronuntiatur. itaque quotiens dubitamus de nominis enuntiatione, diminutionem eius consulemus. eorum, quae syllaba crescunt, species sunt duae, quarum altera corripit *i* litteram, in qua forma sunt masculina, *sanguis*, *pulvis*, *lapis*, feminina, *cuspis*, *cassis*, in quibus nihil interest, quod alia in declinatione *i* conservant, alia in *e* transeunt, item quod alia *dis*, alia *ris* syllaba in genetivo finiuntur. altera species *i* litteram producit in nominativo, ut *glis*, *lis*, *Samnis*, quam et in obliquis similiter conservant, et in genetivo plurali *i* ante *um* syllabam dicimus *glirium*, *litium*, *Samnitium*, non ut superiora *lapidum*, *cuspidum*, *cassidum*.

303 *s* littera praecedente *o* terminatorum cum sit parvum discrimen, una species potest esse. nam cum omnia in obliquis syllaba crescant, hoc differunt, quod quaedam in genetivo *s* litteram in *t*, quaedam in *d*, quaedam in *r* convertunt, ut *nepos nepotis*, *custos custodis*; monosyllaba masculina, ut *flos floris*, *ros roris*; item neutrum *os oris*. in *ossibus* autem nominativum consuetudo facit *os* contra rationem, quoniam in genetivo *r* non

§ 302 cf. Char. I 88s.; Prisc. II 248–252; Phoc. V 418 || 4 *Lucan. 8, 756* || *§ 303 cf. Char. I 91s.; Prisc. II 253–255; Phoc. V 419, 3–9*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 s *om.* **D^1** (*d.* **R**) | litteram **B^2** (*d.* **R**) | terminatarum **AD** (*d.* **R**) | crescunt **G** (*d.* **R**) || 2 continentur **G^2** (*d.* **R**) || 3 duae **C^{2}F^{2}L^2** tres *cett.* (*d.* **R**) || 4 scorbis **A** (*d.* **R**) | *lacunam statuit Jürgensen 95* || 5 ut canis *om.* **M^1** (*d.* **R**) || 6 littera **ABDRL** | finiunt **M** || 7 Ligeris] liberis **AD^{1}C^{1}EVL^1** //////li/geris **F** | Tiberis *om.* **F^1** | clabis **AR^1** | turis **L^1** (*d.* **R**) | tusis **M^1** (*d.* **R**) || 8 hunc **A** (*d.* **R**) | deconlinandi **D^1** (*d.* **R**) | manifestat **A^1** manifestant **A^2** | pruducta **M** (*d.* **R**) || 9 nominibus **M^1** (*d.* **R**) || 10 consulemus **BDMR^{2}G** consulimus *cett.* | earum **ADM^{1}R^1** || 11 crescunt **ABMR^{2}GL^2** crescit *cett.* | qua] quam **E** || 12 *post* masculina *add.* ut *dett. et ed. Dick* | sanguinis **AB^{2}D^{1}R^{1}L^1** saguinis **B^1** | *post* feminina *add.* ut *dett. et ed. Dick* | cupis **AM^{1}R^1** | casis **M^{1}R^1** || 13 interest] est **R^1** || 14 finiuntur *dett. et edd.* finiatur **C^{1}EF^{1}V** finiantur *cett.* || 15 i **R^{2}C^{2}F^{2}L^2** in is **B^{2}M** his *n. f.* **C^1** s **E** is *cett.* | litteras **M^2** | in nominativo *om.* **M^1** | glis lis **B^{2}ML^2** glis **B^{1}R^{2}G** | samnis **D^{2}MR^{2}F^{2}GL^2** amnis *cett.* || 16 servant **M** conservat **R^2** | et] ut **L^2** | plurales *n. f.* **D^1** | i **M** *om. cett.* || 17 *ante* glirium *add.* ut **C** *add.* enim **F^2** | samnitium **M^{2}L^2** samnium **D^{2}M^{1}R^{2}F^{2}G** amnium *cett.* || 20 crescunt **D^{1}R^{1}E^1** || 21 genetiva **A** | s *om.* **AD^{1}M^{1}R^{1}CEF^1** | in d quaedam *om.* **M^1** || 23 neutra **CEFV** || 24 os] hos **L^1** *et fort.* **F^1**

habet; sed nec *ossum* potest dici, quoniam neutra, quae nominativo *m* terminantur, *bus* syllabam non admittunt numero plurali. ergo in monosyllabo analogia non tenetur.

s littera praecurrente *u* terminatorum species sunt sex. prima geneti- **304**
vus *i* simplici, vocativus *e* terminantur, ut *Marcus*, *Sextus*, genetivus ut *Marci*, *Sexti*, vocativus ut *Marce*, *Sexte*. secunda species a superiore hoc distat, quod genetivo *i* geminat et in vocativo *i* terminatur, ut *Antonius*, *Iulius huius Antonii*, *Iulii* facit et *o Antoni*, *Iuli*; in ceteris cum superiore consentiunt. tertia species nominativum cum vocativo miscet et genetivo easdem litteras producte conservat, dativo *u* et *i*, ablativo *u*, accusativo *um* terminantur, ut *senatus*, *fluctus*, *exercitus*, quae pluraliter nominativum cum accusativo et vocativo in *us* productum agunt, genetivum in *uum*, dativum et ablativum in *bus* syllabam. quarta species incrementum syllabae per obliquos casus accipit, ita tamen, ut aliquam varietatem inter se habeant. quaedam enim *u* litteram retinent alias correptam, alias productam, ut *Ligus Liguris*, *palus paludis*, *virtus virtutis*. quaedam eandem *u* litteram in *e* mutant, ut *vetus veteris*, *Venus Veneris*, ⟨quaedam in *o*, ut *nemus nemoris*,⟩ quae tamen uno modo declinantur. *laus* et *fraus* cum sint monosyllaba et duas vocales habeant iunctas, in eadem specie habentur, quia similiter syllaba crescunt. quinta species pronominum, quae *us* terminatur, ut *unus*, *solus*, *totus*, quae hoc modo declinantur: *unus*, *unius*, *uni*, *unum*, *unus*, *ab uno*, *uni*, *unorum*, *unis*, *unos*, *uni*, *ab unis*. sexta in *eus*, ut *hinnuleus*, *eculeus*, et vocativo *e* littera

§ 304s. cf. Char. I 41, 16–23; 44s.; 74; Prisc. II 255–275; Phoc. V 419s. || 6 secunda] *cf. Gell. 14, 5*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 habent **AM** | nec **R**^{m}**CF**^{2}**L**^{2} nunc *cett.* | potest] non potest **B**^{2} | *ante* nominativo *add.* in **L**^{2} | terminatur **V**^{1} || 2 amittunt **RFG** | *ante* numero *add.* in **L**^{2} | in *om.* **M** | monosyllabo **BR**^{2}**GL**^{2} monosyllaba *cett.* || 3 tenentur **M**^{2} || 4 u *om.* **C**^{1} | *ante* prima *add.* in **ML**^{2} || 5 simplici **B**^{2}**MC**^{2}**F**^{2}**L** simplice **D**^{2} simplicem *cett.* | terminatur **M**^{2} | sectus **F**^{1} || 6 marcis **C**^{1} | sexte **M**^{1} secti **F** | vocativus **B**^{2}**C** vocativos **B**^{1} vocativo **DRGL** vōc *cett.* | secte **F**^{1} || 7 genetivus **L** | termanatur **A** terminantur **D** || 8 antoni iuli **R**^{1} || 9 *ante* genetivo *add.* in **L**^{2} || 10 ablativum **M**^{2} *om.* **R**^{1} | accusativum **M**^{1} || 11 terminatur **M**^{2} | quae] quoniam **F**^{v} || 12 productam **CEFV** || 12.13 in uum **MF**^{2} in um *cett.* || 13 dativum ... incrementum *om.* **M**^{1} | syllaba **ADRCEL** || 15 u] ut **R**^{1} || 16 eandem *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) || 17 in e] in e vel in o **D**^{2}**G** | venus veneris **B**^{2} *et ed. Dick* genus generis venus veneris **M**^{1} nemus venus veneris **L** nemus nemoris venus veneris *cett.* || 17.18 quaedam in o *hoc loco* **B**^{2}**M**^{2} *ante* nemus *ponit* **L**^{2} *om. cett.* || 18 ut nemus nemoris **B**^{2}**M**^{2} *om. cett.* (*locus in archetypo corruptus et fortasse aliter sanandus*) | et *om.* **M** (*d.* **R**) || 19 monosyllabae **M** (*d.* **R**) | duos **A** duales **M**^{1} (*d.* **R**) | habent **M**^{1} | iunctos **A** (*d.* **R**) || 20 quia] qua **D**^{1} quae **M** (*d.* **R**) | crescunt syllaba **L** (*d.* **R**) || 21 solus] sonus **C**^{1} (*d.* **R**) || 22 unus^{2} *om.* **G**^{1} une **G**^{2} || 23 in **ML**^{2} *om. cett.* | innuleus *n. f.* **B**^{1} inules **R** muleus **G** inuleus *cett.* | equuleus **C**^{1} eccuuleus **C**^{2} (*d.* **R**) | *post* eculeus *add.* culleus **L**^{2} | et **C**^{2}**F**^{2}**L**^{2} *om.* **M** a *cett.* (*d.* **R**)

geminata efferuntur, ut *eculee*, *hinnulee*; sed quidam malunt in *eu*, ut *Tydeu*, vocativo Graece dicere.

305 *s* littera finita praecedente *i* neutra monoptota sunt, ut *tressis*, *sexis*. *s* littera praecedente *u* duae species sunt: prima, quae in *i* genetivum agit et pluralem non habet, ut *vulgus*, *pelagus* (*virus* Lucretius *viri* dicit, quamquam rectius inflexum maneat); in secunda specie sunt, quae per obliquos casus crescunt et genetivo singulari in *ris* litteras exeunt, ut *genus*, *nemus*, ex quibus quaedam *u* in *e* mutant, ut *olus oleris*, *ulcus ulceris*, quaedam in *o*, ut *nemus nemoris*, *pecus pecoris*. in dubitationem veniunt *fenus* et *stercus*, in *e* an in *o* mutent, quoniam, quae in *nus* syllabam finiunt, *u* in *e* mutant, ut *vulnus*, *genus*, *funus*; et *feneratus* dicimus. *penus* enim exemplo non debet nocere, cum inter dubia genera ponatur. item veteres *stercoratos* agros dicebant, non *sterceratos*.

306 *s* littera finita nomina praecurrentibus *n* vel *r* omnia sunt unius generis, nisi quae ante *s r* habent. interdum *d* recipiunt, ut *socors socordis*, interdum *t*, ut *sollers*, *iners*. in plurali quoque excepto genetivo et accusativo omnibus casibus similiter declinantur. nam quaedam in *um* genetivo. accusativo in *es* exeunt, ut *Mars*, *Arruns*, quaedam in *ium*, ut *sapiens*, *patiens*, et ob hoc accusativi eorum in *is* exeunt. pleraque autem ex his nomina tribus generibus communia sunt, et *i* litteram, quam habent neutra in nominativo plurali, dant etiam genetivis reliquorum generum cum quibus communia sunt.

307 *t* littera neutra tantum nomina quaedam pauca finiuntur, ut *git*, quod non declinatur, et *caput*, *sinciput*. quidam, cum *lac* dicunt, adiciunt *t* propter quod facit *lactis*; sed Vergilius: *lac mihi non aestate novum, non*

5 *Lucr. 2, 476* taetri primordia viri || *§ 306 cf. Prisc. II 281, 10 et 282; Phoc. V 422 in.* || *§ 307 cf. Char. I 102, 4–11; Prisc. II 212, 4 et 214, 3; Prob. IV 31, 20–23 et 7, 4–9; Phoc. V 421, 28; Cledon. V 48, 21; Sacerd. VI 471, 24–472, 4 et 482, 27* || 25 *ecl. 2, 22*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 gemina **AL**[1] (*d.* **R**) | hinnulee *edd.* mulee **G** inulee *cett.* || 3 praecedente . . . 4 littera *om.* **D**[1] | monoptata **AB** (*d.* **R**) | resis **A** tresis **B**[1] **D**[2] **C**[2] **GL**[2] (*d.* **R**) || 6 species **D**[1] || 9 ut *om.* **G** | pectus pectoris **R**[2]**G** | dubitationem **M** dubitatione *cett.* || 10 *ante* fenus *add.* ut **M** | femus **AD**[1]**R** foenus **C** | et *om.* **M** | an in o *post* mutent *ponit* **M** | mutant **A** *om.* **R**[1] | in[3] **AD**[2]**M** *om. cett.* (*fort. legendum* quae nus syllaba finiuntur) | nus] us **A** nos **R**[1] | syllaba **B** || 11 finiuntur **B**[2]**D**[2]**M**[2] | funus] fenus **B**[2]**MR**[2]**G** | feneratur **R**[1] funeratus **L** (et . . . dicimus *fortasse spuria*) || 12 penus *Petersen 48* funus **AM**[1] foenus **C** fenus *cett.* || 13 sterceratos **BCE**[2]**FVL** | stercerratos **MC**[2]**G** stereceratus **D**[1]**R** stercerotos **D**[2] stercoratos *cett.* || 14 omnia **M**[2]**R**[2]**GL** omnes *cett.* || 16 solers **AMR** || 18 accusativo in es] accusationes **D**[1]**M**[1] | aruns **D**[2] arrions *n. f.* **M**[1] arons **M**[2] | ium **ABM**[2]**R**[2]**G** tium **D**[2]**L** tum *cett.* || 19 is *om.* **D**[1] his **C**[1]**EFV** | pluraque **M**[1]**L**[1] || 20 i **D**[2]**L**[2] non **M**[1] n *cett.* | quam] quae **R**[1] || 21 in *om.* **D** || 24 declinantur **AR**[1] | et **ML** *om.* **G** ut *cett.* || 25 vergilius **B**[1]**D**[1]**R** virgilius *cett.* | lac] la **C**

frigore defit, quippe cum nulla apud nos nomina in duas mutas exeant, et ideo veteres *lacte* in nominativo dixerunt.

x littera terminatorum quaedam in genetivo plurali, in quibus omnia **308**
communia, in *ium* exeunt, ob hoc accusativo in *i* et *s*; plurima vero genetivo in *u* et *m* non praecurrente *i*, et ob hoc in *e* et *s* in accusativo exeunt. nam in reliquis consentiunt, utpote cum singulariter omnia nominativo habeant *x*, genetivum in *i* et *s* agant, dativum *i* littera, ablativum *e* finiant adiectaque *m* accusativum definiant impleantque, pluraliter vero dativum ablativumque *bus* syllaba finiunt. nam de ceteris quibus dissident, veteres quidem *atrocum* et *ferocum*, qua ratione omnium *x* littera finitorum una species videbitur. huic *x* litterae omnes vocales praeferuntur, ut *capax*, *frutex*, *pernix*, *atrox*, *redux*. ex his nominibus quaedam in nominativo producuntur, quaedam corripiuntur, quaedam consentiunt in nominativo, in obliquis dissentiunt. *fax* enim et *rapax*, item *rex* et *pumex*, item *nux* et *lux* primam positionem variant; at *nix* et *nutrix*, item *nox* et *atrox* sic in prima positione consentiunt, ut discrepent per obliquos. et illud animadvertendum est, quaedam ex his *x* litteram in *g*, quaedam in *c* per declinationes compellere. *lex* enim *legis*, *grex gregis* facit, at *pix picis*, *nux nucis*. nam in his, quae non sunt monosyllaba, numquam non *x* littera genetivo in *c* convertitur, ut *frutex fruticis*, *ferox ferocis*. *supellex* autem et *senex* et *nix* privilegio quodam contra rationem declinantur, quoniam *supellex* duabus syllabis crescit, quod vetat ratio,

§ 308 cf. Char. I 87, 8; 88, 5; 92, 17; Prisc. II 278–280; Prob. IV 31, 29; Phoc. 420, 23–421, 27

[**ABDMR CEFV GL**] 1 mutas] mutant **L** | exeunt **FV**^{1} || 3 terminatorum *om.* **L**^{1} || 4 *post* exeunt *add.* et **D**^{2}**F**^{2} | ob] ab **M** | *post* accusativo *add.* exeunt **M** | s] in s **M**^{1} is **L**^{1} | vero *om.* **G**^{1} | genetivo *om.* **A** || 5 u] i **R**^{1}**C**^{1}**EF**^{1}**V** | praecurente **D** || 6 utpute **AR** | cum *om.* **L**^{1} | *ante* nominativo *add.* in **L** || 7 habent **AD**^{1}**L** | x *hoc loco* **BR**^{2}**GL** *ante* habeant *ponit* **M**^{2} *om. cett.* | i^2 **D**^{1} in i *cett.* | litteram **RL** | e **AB**^{2}**F**^{2}**GL**^{1} in e vel i **D**^{m} in e vel in i *post* definiunt *add.* **M**^{2} in e **R**^{m}**L**^{2} *om. cett.* | finiant **AD**^{2} difiniant **R** definiunt **M** diffiniant **C**^{1} definiant *cett. fort. recte* || 8 definiunt **M** difiniant **R** diffiniant **C** || 9 ablativumque **AM**^{2}**R**^{2}**F**^{2}**GL** et ablativum **B** et ablativum quae **DEF**^{1} ablativum qui **M**^{1}**R**^{1} et ablativum in **C** et ablativum qui **V** | sylla **B** | fiunt **M**^{1} | desident **M** disident **C** (*d.* **R**) || 10 quidem *Bern. 56b et ed. Dick* quidam *omnes mei* | litterae **M**^{1} (*d.* **R**) || 11 finitorum . . . litterae *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) || 12 quaedam **C**^{2}**F**^{2}**G** quae *cett.* (*d.* **R**) ⟨sunt⟩ quae *fort. legendum* || 14 fax *Petersen 49* pax *cett.* (*d.* **R**) || 17 animadvertendum est quaedam *om.* **M**^{1} (*d.* **R**, *sed olim habuisse apertum est*) | animadvertendum] advertendum **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) | quaedam] quidam **A** (*d.* **R**) | x] ex **V** (*d.* **R**) | in g **AB**^{2}**M**^{2}**L**^{2} in s quaedam in g **C**^{2}**F**^{2} quaedam in g *cett.* || 18 (de)clinationes . . . 19 at *om.* **M**^{1} || 19 at] ut **A** (*d.* **R**) || 20 numquam non] numquam in **B**^{2} in quibus n numquam **M**^{1} numquam **C**^{1}**L**^{1} nonnumquam **L**^{2} | x] ex **AV** sex **L**^{1} (*d.* **R**) | vertitur **M** (*d.* **R**) || 21 supellex **D**^{2}**CGL** suppellex *cett.* | et nix . . . p. 94, 1 senex *om.* **M**^{1} || 22 supellex **D**^{2}**M**^{m}**CG** suppellex *cett.*

et *senex*, ut in nominativo, ita in genetivo disyllabus manet, cum omnia *x* littera terminata crescant, et *nix* nec in *c* convertitur ut *pix*, nec in *g* ut *rex*, sed in *v*, cum consonans in vocalem transire non possit.

In plurali autem genetivo ablativus singularis formas vertit; nam in *a* aut *o* terminatus in *rum* exit, *e* correpta in *um*, producta in *rum*, *i* terminatus in *ium*, *u* terminatus in *uum*. dativus et ablativus pluralis item aut in *is* exeunt aut in *bus*, quae praecepta in scholis sunt tritiora. sed quoties in *is* exeunt, longa syllaba terminantur, quotiens in *bus*, brevi.

309 Decursis nominum regulis aequum est consequenter adicere canonas [que] verborum. genera verborum ⟨sunt⟩ quinque: activum, passivum, neutrum, commune, deponens. activum est, quod in *o* exit et agendi significationem habet, ut *lego*, *scribo*; passivum in *r* et patientis significationem monstrat, ut *scribor*, *caedor*; neutrum in *o* et neque agentis neque patientis plenam significationem habet, ut *sudo*, *dormio*; nescias enim, agat quis an patiatur. commune et deponens in *r* exit, sed hoc interest, quod in communi duo sunt significatus et agentis et patientis; cum dicimus enim *osculor*, nescias utrum *osculor te* an *osculor a te*. in deponenti autem aut agentis effectus est, ut *luctor*, aut patientis, ut *morior*. est etiam impersonale, ut *sudatur*, *curritur*, quod ideo sic vocatur, quod, cum omnes personas contineat, nullam habet certam.

310 Verborum autem modi sunt quinque; sed alii sex, alii septem, alii octo, alii novem, pauci decem esse dixerunt. qui vero quinque dicunt, hos

§ 309 cf. Char. I 164, 16; Diom. I 336, 19 || *§ 310 cf. Diom. I 338, 6ss.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 ut *om.* **C**^{1}**EF**^{1}**V** | ita in **CF**^{2}**L** in **V** item *cett.* | disyllabis **R**^{1}**VG** -bum **R**^{2} (dissyllabus *non enoto*) || 2 crescat **R**^{1} | nix] nux **R**^{1} | vertitur **M** (convertit *fort. legendum*) | ut pix *om.* **V** || 3 cum *om.* **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**L**^{1} *ante* v *ponit* **A** | consonantis *n. f.* **B**^{1} || 4 nam] nam cum **M** || 5 aut o **B**^{1}**DG** aut in o *cett.* | terminatur **M** terminatis **F**^{1} | in rum^1 . . . terminatus *om.* **D**^{1} exit . . . in rum *om.* **R**^{1} | producta in rum] productarum **C**^{1} | i] t **R**^{1} || 6 in^1 *om.* **BGL** | ium] uum ium **A** um **M**^{1} | u terminatus in uum *om.* **A** | pluralis] u terminatus in pluralis **A** plures **E**^{1} plurales **E**^{2} *et ed. Dick* || 7 is] his **M**^{1}**C**^{1}**L**^{1} | quoties . . . 8 terminantur *om.* **M**^{1} || 8 is] his **C**^{1}**L**^{1} | exeunt **B**^{3} eiceunt **B**^{1} eiciunt *cett.* || 9 nominum **AD**^{2} nominibus **R** nominis *cett.* | consequenter adicere canonas *Jürgensen 92* consequentia dicere canonesque **MR**^{2} cum sequentia dicere canonasque **C** consequentia dicere canonasque *cett.* || 10 *post* verborum *add.* De verbo **G** | sunt **B**^{2}**L**^{2} *post* quinque *add.* **F**^{2} *om. cett.* || 11 neutram **B**^{1}**D**^{1} | exiit **B**^{1} || 12 lego] longo **V**^{1} | passium **D** | in *om.* **R**^{1} | patiens **A** || 13 monstrat] habet monstrat **A** demonstrat **L** | caedor] legor **M** || 14 sudo] do **V**^{1} | nescio **D**^{2}**M** **R**^{2}**G** || 15 agat] habeat **B**^{1} habet **D**^{1}**R**^{1} | an] aut **EFV** | sed] si **EV**^{1} || 16 in *om.* **AM**^{1} | duo **AB**^{1}**DMR**^{1} duae *cett.* | significatus **ADM**^{v}**R**^{1} significativa **M**^{1} significationes *cett.* | et^1 *del.* **M**^{2} || 17 cum dicimus] dicimus **M**^{1} condicimus **R**^{1} | enim *om.* **EFV**^{1} | nescias utrum osculor *om.* **M**^{1}**L**^{1} | nescias] nescis **B**^{2}**DR**^{m}**G** nes **B**^{1} neas **R**^{1} | utrum] ut cum **B**^{1} ut sum **R**^{1} cum **B**^{2}, *quod corrigit* **B**^{3} | in deponenti] deponens **B**^{2} in deponentia **M**^{1} || 18 affectus **C**^{1}**EF**^{1}**V** || 19 etiam] enim **ACEFV** | personale **D**^{1} | ut sudatur *bis scripsit* **L**^{1} ut sudatus **E** | ideo *om.* **M**^{1} || 20 habeat certam **AR** certam habet **CEFV** || 21 modis **A**

aiunt: indicativum, imperativum, optativum, coniunctivum, infinitum, quem et perpetuum dicimus. qui sex memorant, addunt promissivum; qui septem, impersonalem; qui octo, percunctativum; qui novem, subiunctivum, et a coniunctivo eum separant; qui decem, etiam hortativum ascribunt; sed hos superflue adiectos ratio non admittit.

Coniugationes autem, quas Graeci *συζυγίας* appellant, tres esse non **311**
dubium est, quae in verbis activis neutralibusque in secunda persona tempore praesenti monstrantur. nam quotiens finalis syllaba in *as* exit, prima est; in *es*, secunda; in *is*, tertia, ut *cantas*, *vides*, *audis*, si producta sit haec tertia; nam si correpta sit, *curris*. harum omnium coniugationum verba in prima positione ante ultimam litteram tres tantum vocales recipiunt *e*, *i*, *u*, ut *sedeo*, *lanio*, *irruo*, consonantes autem omnes exceptis *f*, *k* et *q*, ut *libo*, *vaco*, *cado*, *lego*, *traho*, *impello*, *amo*, *cano*, *scalpo*, *curro*, *lasso*, *peto*, *nexo*. his accedunt *i* et *v* loco consonantium positae, ut *aio*, *adiuvo*. sed nec *f* excludunt, cum dicamus *triumfo*, quamquam a Graecis veniat et per *p* et *h* potius conscribatur; praeterea ab eo quod dicimus *faris* et *fatur* primam verbi personam volunt *for*. et de *q* littera dubitatur, nam dicimus *eliquo* et *aequo*, et in huiusmodi verbis *u* littera nec vocalis locum, ut est *irruo*, nec consonantis, ut est *adiuvo*, valet obtinere.

Harum omnium coniugationum in declinando formae sunt triginta **312**
sex, exceptis defectivis et impersonalibus et inchoativis. primae coniugationis verba, quae vel *o* littera nulla alia praecedente vocali terminantur vel praeeunte vocali qualibet, formas habent quattuor. secundae coniu-

§ 311 cf. Char. I 175, 29–176, 2 || 15 triumfo] *cf. Prisc. II 446, 12; Pomp. V 239, 11* || *§ 312 cf. Diom. I 346, 31 ss.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 aiunt] agunt B^1C^1 | optatium **R** optati **G** | infinitivum **BMCEFGL** || 2 pertuum L^1 | dicimus *om.* C^1 | sex ... 3 qui^3 *om.* **A** || 3 percunctativum D^2**MRG** percontativum *cett.* | subiunctivum *Kopp* subiectivum *libri* || 4 orativum M^1 || 5 superflue] super **E** | adiunctos R^2**G** *et fort.* C^1 ut adiectos **V** | amittit B^1R^1 || 6 grecis **V** gregi L^1 | *συζυγίας ed. pr.* synsigias **D** sinzugias **MF**L^2 singygias **R** sinzigeas C^1 suzigias **V** sinzigias *cett.* | non *bis scripsit* **G** || 7 in es ///secunda **M** est in es secunda F^2 || 9 si] sic *Bern. et ed. Dick* || 10 sit, ⟨ut⟩ *Dick* | coniunctionum D^1**CG** (*d.* **R**) || 13 f *om.* **A** *del.* L^2 (*d.* **R**) | *ante* k *add.* et C^2**EFV** (*d.* **R**) | bibo **EFV** (*d.* **R**) | baco **A** voco M^2C^2**L** (*d.* **R**) | cado] do M^1 (*d.* **R**) | amo *om.* M^1 demo M^2 (*d.* **R**) | curo M^1 (*d.* **R**) || 14 nexo] exeo **A** nox *n. f.* D^1 (*d.* **R**) | accedunt F^2 accidunt *cett.* || 15 triumpho **AM** trimfo B^1 || 16 veniat et B^2M^2 veniunt et **AD**M^1 veniant **C** ventet E^1 venit et *cett.* (*d.* **R**) | p et h] p. t. h. **A** p et hy *n. f.* C^1**V** (*d.* **R**) | conscribatur **B**$M^2V^2G^2$**L** conscribantur **AD** conscribuntur M^1]bantur R^1]batur R^2 scribantur **C** scribatur **EF**V^1**G** || 17 et de q] et d. quae **A** et de que B^1 de q M^1 et quae de V^1 et quae de q V^2 || 18 u *om.* L^1 || 19 valet D^2 valeat *cett.* || 20 in declinando] inclinando B^1]clinando **R** || 20.21 XXVI **AF**V^1 || 21 defectativis **G** | impersonalibus] imper̄ (*i. e.* imperativis) M^1 || 22 litterea B^1 | nulla alia **B**M^2**C**F^2V^2**L** alia non D^2 *et ed. Dick om.* M^1 alia *cett.* | terminantur ... 23 vocali *om.* G^1 || 23 *ante* praeeunte *add.* nulla M^1 | habent **A**$B^2D^2M^2C^2F^2L^2$ habet *cett.* | secundae ... p. 96, 1 septem *om.* **BCEFVG**L^1

gationis verba formas habent septem. tertiae coniugationis correptae verba formas habent viginti. sic quaecumque verba indicativo modo tempore praesenti persona prima *io* litteris terminantur, formas habent sex; quae *uo*, formas habent duas; quae nulla praecedente vocali *o* littera terminantur, formas habent duodecim. tertiae coniugationis productae verba, quae indicativo modo tempore praesenti persona prima *io* litteris terminantur, formas habent quinque. quaecumque autem verba cuiuscumque coniugationis indicativo modo tempore praesenti persona prima vel nulla praecedente vocali vel qualibet alia praecedente *o* littera terminantur, eorum declinatio hoc numero formarum continetur, de quibus singulis dicam.

313 Primae coniugationis verba indicativo modo tempore praesenti persona prima aut *o* littera nulla alia praecedente vocali terminantur, ut *amo*, *canto*, aut *eo*, ut *commeo*, *calceo*, aut *io*, ut *lanio*, *satio*, aut *uo*, ut *aestuo*, *continuo*. primae coniugationis verba imperativo modo tempore praesenti ad secundam personam *a* littera producta terminantur, ut *amo ama*, *canto canta*; infinitivo modo ⟨adiecta⟩ ad imperativum modum *re* syllaba manente productione terminantur, ut *ama amare*, *canta cantare*. [item prima coniugatio] quae indicativo modo tempore ⟨praesenti persona prima *o* littera praecedente vocali terminantur, ea indicativo modo tempore⟩ praeterito specie absoluta adiecta ad imperativum *vi* syllaba manente productione terminantur, ut *commeo commea commeavi*, *lanio lania laniavi*, *aestuo aestua aestuavi*. eodem modo eodem tempore specie inchoativa adiecta ad imperativum modum *bam* syllaba terminantur, ut *commea commeabam*, *lania laniabam*, *aestua aestuabam*. prima coniugatio

§ 313 = Diom. I 346, 41–347, 2 et 347, 37 – 348, 12; cf. etiam Charis. I 176, 3–22; Consent. V 383, 3–7 || 23 *cf. Diom. I 348, 2*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 verba ... coniugationis *om.* **ADMR**^{1} | congugationis **E** coniugationes **L**^{1} || 4 sex] quinque **D**^{1} | quae uo ... 7 quinque *om.* **D**^{1} | uo] vero **A** | quae nulla ... 5 duodecim *om.* **M**^{1} | nulla praecedente] praecedente nullo **A** || 7 autem *om.* **M**^{1} || 8 indic. modo *post* temp. praes. *ponit* **L** | praesentis **L**^{1} || 9 alia qualibet **G** || 10 formam **R**^{1} | continentur **D**^{2} || 13 nulla alia *om.* **M**^{1} | terminatur **DR**^{1}**CEFV** || 14 commoneo **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} comeo **M** | calceo] nucleo **M** | ut^3 *om.* **F** || 15 aestuo *om.* **M**^{1} | tempore *om.* **M**^{1} || 17 ama] amas **M**^{1} | canta] cantas **M**^{1} | infinito **B**^{1}**L** | adiecta *addidi* (*cf. Diom. p. 348, 1*) || 18 canta] canto **C**^{1} || 19 item prima coniugatio *delevi* | prima coniugatio] primae coniugationis verba **M**^{2} | quae *del.* **M**^{2} *om.* **F**^{1} | praesenti ... 20 tempore *addidi, cf. p. 97, 5–7* || 21 adiecta *om.* **M** abiecta **R**^{1} | *post* imperativum *add.* modum **G** || 22 terminatur **D**^{2}**C**^{2}**G** | comeo comea comeavi **M** || 23 lania *om.* **E**^{1}**V**^{1} | alaniavi **R**^{1} | aestuo aestua aestuavi *scripsi* satio satia (satias **R**^{1} *om.* **F**^{1}) satiavi *libri* | eodem^2 *om.* **MR** | tempore *del.* **M**^{2} || 24 ad imperativo modo **D**^{1} ad imperatium modum **M**^{1} | bam] am **ADR**^{1}**C** | syllabam **B**^{1}**DR** | ut *om.* **F**^{1} || 25 aestua *om.* **L** | primae coniugationis **M**

eodem modo eodem tempore specie recordativa adiectis ad imperativum modum *veram* syllabis interminat partes, ut *commea commeaveram*, *lania laniaveram*, *aestua aestuaveram*. prima coniugatione eodem modo tempore futuro adiecta ad imperativum modum *bo* syllaba terminantur, ut *commea commeabo*, *lania laniabo*, *aestua aestuabo*. quae vero indicativo **314**
modo tempore praesenti ad primam personam *o* littera nulla alia praecedente vocali terminantur, ea indicativo modo tempore praeterito specie absoluta et exacta quattuor modis proferuntur. et est primus, qui similem regulam his habet, quae indicativo modo tempore praesenti prima persona paene ultimam vocalem habent, ut *amo ama amavi amabam amaveram amabo amare*. secundus est, qui *o* in *i* convertit et paene ultimam in praeterito perfecto, tertiam ab ultima in plusquamperfecto producit, ut *adiuvo adiuvi adiuveram*; tertius, qui similem quidem regulam habet primi modi, sed detracta *a* littera disiungit: *seco seca*[*vi*] *secabam secabo secare*; facit enim specie absoluta *secui* et exacta *secueram*. quartus est, qui per geminationem syllabae profertur, ut *sto sta steti stabam steteram stabo stare*; huic simile *do da dedi dabam dederam dabo dare* correpta littera *a* contra regulam in eo quod est *dabam*, *dabo*, *dare* profertur.

Secundae coniugationis verba indicativo modo tempore praesenti per- **315**
sona prima *eo* litteris terminantur, ut *video vides*, *moneo mones*. secundae coniugationis verba imperativo modo tempore praesenti ad secundam personam *e* littera producta terminantur, ut *video vide*, *moneo mone*. secundae coniugationis verba infinitivo modo adiecta ad imperativum modum *re* syllaba manente productione terminantur, ut *vide videre*, *mone*

3*ss. cf. Diom. I 347, 38* || 8 quattuor] *cf. Diom. I 364, 15 – 366, 20; Char. I 243, 5–16* || *§ 315 = Diom. I 348, 13–30; cf. Char. I 176, 23 – 177, 8; Consent. V 383, 7–15; v. etiam Char. I 243, 17 – 244, 20; Diom. I 366, 21 – 367, 17*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 eodem^{3} . . . 3 modo *om.* **A** | eodem tempore *del.* **M**^{2} *et Eyss.* (*d.* **R**) | *post* eodem^{2} *add.* modo **D**^{1} || 2 veram] ve et ram **L**^{2} (*d.* **R**) | syllabas **C**^{1} (*d.* **R**) | interminat **L**^{1} m terminat **B**^{1}**D**^{2} terminant **B**^{2} m terminantur **D**^{1} terminantur **MG** terminat *cett.* (*d.* **R**) | partes *ante* terminat *ponunt* **CEFV** *om.* **G** (*d.* **R**) | cummea cummeaveram **M** (*d.* **R**) | lania . . . 3 aestuaveram *om.* **G** (*d.* **R**) || 3 primae coniugationis **M** (*d.* **R**) || 4 terminatur **A** | *post* terminantur *add.* partes **CEFV** || 5 commeabo] commeabam **B**^{1} commeaveram **D**^{1} comeabo **M** (*d.* **R**) || 7 terminatur **ABD**^{1}**EF**^{1} (*d.* **R**) | praeterito . . . 9 tempore *om.* **A** || 8 proferuntur **BM**^{2}**L**^{2} profertur **L**^{1} praeferuntur *cett.* | *post* primus *add.* modus **R**^{m}**G** || 10 paenultimam **DMGL**^{1} | habet **ADM**^{1}**C** || 11 paenultimam **B**^{2}**DMGL**^{2} (*d.* **R**) | in^{2} *om.* **D**^{1} (*d.* **R**) || 12 *ante* tertiam *add.* et **L**^{2} | producit] e producit **D**^{1}**CR** | ut] et **M** || 13 adiuvavi **BR**^{1} | adiuvaveram **B** adiuvaram **F**^{1} || 14 primo **MR**^{1} | modo **M** | seco] seca **F** | seca *scripsi* secavi **AB**^{2}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{2}**G**^{1} seccavi **B**^{1} secui *cett.* | *post* secabam *add.* secaveram **G** || 15 secui] secavi **R**^{1}**G**^{1} | et *om.* **AV** || 15.16 quartus est qui *Jürgensen 96* quarta est quae *libri* || 16 steti *om.* **A** | stabam **R**^{m} bam **G** *om. cett.* | steteram *om.* **M** || 17 stare stabo **M** | stare] staret **V** | deberam **L**^{1} | correpta . . . 18 dare *om.* **M**^{1}**R**^{1} || 20 secundae . . . 21 modo *om.* **R** || 21 imperati **F**^{1} || 23 infinito **B**^{1}**DEF**

monere. secundae coniugationis verba indicativo modo tempore praeterito specie absoluta et exacta septem modis declinantur; et est primus, qui formam regulae custodit. nam forma haec est, cum secundae coniugationis verbum indicativo modo tempore praeterito quidem perfecto adiecta ad imperativum modum *vi* syllaba manente productione terminatur, ut *deleo dele delevi*, plusquamperfecto autem adiectis ad imperativum modum *veram* syllabis terminatur, ut *dele deleveram*. secundus est, cum indicativi modi primae personae *e* et *o* litterae transeunt in *i*, ut *sedeo sedi*, et in exacta *sederam*. tertius est, cum *e* et *o* in *u* et *i* mutantur, ut *caleo calui*, *moneo monui*, *calueram*, *monueram*. quartus est, cum *e* et *o* in *i* mutant et consonantem quae praecedit in *s*, ut *mulgeo mulsi mulseram*. quintus est, cum *e* et *o* in *i*, praecedens vero consonans in *x* mutatur, ut *luceo* et *lugeo luxi luxeram*. sextus est, qui per duplicationem syllabae profertur, ut *spondeo spopondi spoponderam*. septimus est, qui resolvitur in formam passivorum, ut *audeo*, *ausus sum es est*, *ausus eram eras erat*. secundae coniugationis verba indicativo modo specie inchoativa adiecta ad imperativum *bam* syllaba manente productione terminantur, ut *vide videbam*, *mone monebam*. secundae coniugationis verba indicativo modo tempore futuro adiecta ad imperativum modum *bo* syllaba manente productione terminantur, ut *vide videbo*, *mone monebo*.

316 Tertiae coniugationis correptae verba indicativo modo tempore praesenti persona prima aut *o* littera nulla alia praecedente vocali terminantur, ut *lego legis*, *peto petis*, aut *io*, ut *rapio rapis*, *facio facis*, aut *uo*, ut *induo*, *irruo*. tertiae coniugationis correptae verba, quae indicativo modo tem-

§ 316–320 = Diom. I 348, 36 – 349, 23; cf. etiam Char. I 177, 9 – 178, 4; Consent. V 383, 15–23

[**ABDMR CEFV GL**] 1 praeterito *om.* **M**^{1} || 2 specie *om.* **M**^{1} || 3 custodit] ostendit *ed. Cassiod. Garet., sed cf. Diom. 348, 23 'interdum retinent formam generis sui ... interdum formam regulae non servant'* || 4 quidem] quid **E** || 5 adiecto **DM**^{1}**RG** | vi] vis **AR**^{1} | terminantur **L**^{1} || 7 veram] ve et ram **B**^{2}**L**^{2} | terminatur *Dick* terminantur *libri* | dele **B**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**G** *om. cett.* || 8 indicativo **EF**^{1}**V**^{1} | modo **C**^{1}**EF**^{1}**V**^{1} | litterae **ML**^{2} litteris *cett.* || 9 in u et i] an u et i **A** et in u et i **V** || 10 ut *om.* **F**^{1} | monueram] nueram **C**^{1} || 12 in i] in i mutatur **CEV** in i mutantur **F** in i mutant **G** in i transeunt **L**^{2} | mutantur **M** *om.* **CEF**^{1}**V** || 13 luceo et lugeo] luceo **AR**^{1} lugeo **R**^{2}**G** || 14 praefertur **R**^{1} || 15 sum est est **R**^{1} | ausus eram] auseram **C**^{1}**EF**^{1}**V** || 16 adiecti **A** *om.* **D** (*d.* **R**) || 17 *post* imperativum *add.* modum **G** (*d.* **R**) || 17.18 vide videbam] videbam vide **A** videbam **DCEF**^{1}**V** (*d.* **R**) || 18 mone monebam] monebam mone **A** monebam **D**^{2}**EF**^{1}**V** *om.* **C** (*d.* **R**) || 19 futuro *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) || 20 vide] video **B**^{1} (*d.* **R**) | videbam **L**^{1} (*d.* **R**) || 21 tertius **A** (*d.* **R**) || 22 personae primae **M** prima persona **G** | aut] atque **A** (*d.* **R**) || 23 peto petis] praeceptis **D**^{1} (*d.* **R**) | io *Jürgensen 96* i *libri* | ut^2 *om.* **M** (*d.* **R**) | uo] o **B**^{1} u **M** (*d.* **R**) *locum sic edidit Kopp*: ... persona prima o littera aut nulla alia praecedente vocali ... aut i ... aut u, *quae fortasse vera lectio est* | ut^3] aut **A** (*d.* **R**) || 24 *post* irruo *add.* irrue **L**

pore praesenti persona prima *o* littera nulla alia praecedente vocali terminantur, eadem imperativo modo tempore praesenti persona secunda *e* correpta, praecedente consonante primae positionis terminantur, ut *lego lege, peto pete*; quae *u* et *o*, ea imperativo modo *u* et *e* retinebunt, ut *induo indue, irruo irrue.* tertiae coniugationis orrceptae verba infinitivo modo adiecta ad imperativum modum *re* syllaba manente correptione terminantur, ut *lege legere, pete petere.* tertiae coniugationis ⟨correptae⟩ **317** verba, quae indicativo modo tempore praesenti persona prima *io* litteris terminantur, ea praeteritum perfectum et plusquamperfectum sex modis enuntiant. primus est, qui tertiae coniugationis productae integram regulam sequitur; hic est, qui imperativi modi †regulam in productionem vertit et in absoluta specie assumit *vi* syllabam et in exacta *veram*, ut *cupio cupivi cupiveram.* haec eadem tamen interdum sublata *v* littera in absoluta specie et geminata *i*, in exacta vero correpta eadem pronuntiantur, ut *cupii cupieram.* secundus modus est, qui primae positionis verbi *o* litteram deponit et praeeuntem syllabam seu mutata vocali seu perseverante producit, ut *facio feci, fugio fugi*: in exacta vero specie *i* deposita et in *e* mutata *ram* syllabam assumit, ut *feceram, fugeram.* tertius modus est, cum *i* et *o* in *u* et *i* convertuntur, ut *elicio elicui elicueram.* quartus depositis *io* litteris praeeunte consonante per *s* geminum enuntiatur, ut *percutio percussi percusseram*; quintus, qui per *x*, ut *aspicio aspexi aspexeram*; sextus, qui per geminationem syllabae enuntiatur, ut *pario peperi pepereram.* tertiae coniugationis correptae verba, quae indicativo modo **318** tempore praesenti persona prima *uo* litteris terminantur, ea praeterito et absoluto et exacto duobus modis enuntiantur. et est primus, cum primae

5 tertiae *e. q. s.*] *Diom. I 349, 12ss.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 praesento **A** praes[**R** | praecedente . . . 3 correpta *om.* **L**^{1} ‖ 2 eadem] eodem tempore **B**^{2} ea **M**^{2} eodem *n. f.* **C** (*d.* **R**) | imperati **F**^{1} (*d.* **R**) | praesente **A** *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) | personae **M**^{2} | secundae **M** | e *om.* **M**^{1}**C**^{1} ‖ 3 consonanti **D** (*d.* **R**) | prima **A** primo **R**^{1} ‖ 4 ea . . . 5 irrue *om.* **M**^{1} | modo *om.* **EF**^{1}**V**^{1} ‖ 5 indue] indie **M** ‖ 5.6 infinitivo modo **D** infinito modi **A** infinitivi modi **MCG** infiniti modi *cett.* ‖ 7 lege] lego **R**^{1} | correptae *add. Jürgensen 96* ‖ 8 io] in o **R**^{1} ‖ 10 enuntiantur **M** | integram *bis scripsit* **M**^{1} ‖ 11 hic est *om.* **G** | regulam *del. Petersen 68n., fortasse* syllabam *legendum* ‖ 12 convertit **A** | adsummit **C** | vi] vim **R**^{1} vis **C**^{1} *et fort.* **M**^{1} | in^{2} *om.* **C**^{1} | veram] ve et ram **B**^{2}**L**^{2} ‖ 13 haec . . . 15 cupieram *om.* **C**^{1}**E**^{1}**V**^{1} | tamen *om.* **F**^{1} ‖ 14 exta **M**^{1} | vera **A** | correptae **D**^{1}**R**^{1}**C**^{m} ‖ 15 cupui **A** | cupueram **A** cuipieram **R**^{1} | verbi *Dick* verba **A** verbo *cett.* ‖ 16 sive perseverantiae **A** ‖ 17 producit ut **L** producitur ut **A** producit **B**^{1}**MCEFV** producitur **B**^{2}**DRG** | i] in **D**^{1}**R**^{1} *om.* **L**^{1} ‖ 19 elicui **BM**^{2}**R**^{m}**EF**^{2}**V**^{2}**GL**^{2} *om. cett.* | *post* quartus *add.* qui **ML** ‖ 20 depositus **ML**^{1} | io] i et o **B** | *post* litteris *add.* et **B**^{1}, *quod delet* **B**^{2} | consonante *om.* **L**^{1} | enuntiatur **AMR**^{2}**G**^{2} enuntiantur *cett.* ‖ 21 percio percusi **M** | qui *om.* **G**^{1} ‖ 22 enuntiantur **AB**^{1} ‖ 23 peperam **AD**^{1} | quae indicativo] quem dicativo **A** ‖ 24 uo litteris **L** o littera **AB**^{1}**DMRG** uo littera **B**^{2}**CEFV** ‖ 25 absoluta **A** | et^{1} *om.* **D**^{1} | exocto **A** exacta **R**^{1}**F**^{1}

positionis verbi *o* in *i* commutant, ut *induo indui indueram*; secundus,
319 qui per *x* pronuntiatur, ut *instruo instruxi instruxeram*. tertiae coniugationis correptae verba, quae indicativo modo tempore praesenti persona prima *o* littera nulla alia vocali praecedente terminantur, ea indicativo modo tempore praeterito specie absoluta et exacta duodecim modis declinantur. et est primus, qui tertiae coniugationis productae integram formam sequitur, ut supra ostendimus in his verbis, quae tertiae coniugationis correptae indicativo modo tempore praesenti persona prima *io* litteris terminantur; ut enim est *cupio cupivi cupiveram*, sic *peto petivi petiveram*. haec quoque *v* litteram interdum subtrahunt et *i* geminant, ut *petii petieram*. secundus est, cum *o* in *i* convertitur ⟨. . . tertius est⟩, qui primae positionis verbi *o* litteram in *i* commutat et praeeuntem syllabam seu mutata vocali seu perseverante producit, deposita etiam consonante, si fuerit media, in quam prima vocalis desinat, ut *ago egi egeram*, *lego legi legeram*. eorum autem, quae *n* consonantem deponunt, exempla sunt haec: *frango fregi fregeram*, *fundo fudi fuderam*. quartus est, qui mediam consonantem deponit et praeeuntem vocalem corripit, ut *findo fidi fideram*, *scindo scidi scideram*. quintus *o* littera deposita *u* et *i* assumit, ut *molo molui molueram*, *colo colui colueram*. sextus, qui, deposita *o*, *s* et *i* assumit, ut *carpo carpsi carpseram*, *scribo scripsi scripseram*. septimus, qui *o* deposita et praeeunte consonante per *s* geminum pronuntiatur, ut *meto messui messueram*. octavus, qui simili correptione per unum *s* praeeunte vocali producta declinatur, ut *trudo trusi truseram*. nonus, qui per *x* annuntiatur, ut *expungo expunxi expunxeram*, *ungo unxi unxeram*. decimus, qui per geminationem primae syllabae profertur, ut *pungo*

§ 319 cf. etiam Diom. I 367, 18–370, 23; Char. I 244, 22–246, 16

[**ABDMR CEFV GL**] 1 verbi *Dick* verba *libri* | ut *om.* **R**^{1} | indueram *om.* **R**^{1} || 2 qui per] quippe **R** | ut *om.* **R** | struo **A** | coniugationis **L** *om. cett.* || 3 correpta **AR** | praesenti . . . 5 tempore *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) || 4 o *om.* **A** | praecedente vocali **L**^{m} vocali praecedenti **EV** (*d.* **R**) || 5 *post* praeterito *add.* persona prima **D**^{m}**M** (*d.* **R**) | specie *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) | duodecim **B**^{2}**MGL**^{2} undecim *cett.* (*d.* **R**) || 6 primus *om.* **A** || 7.8 tertiae coniugationis correptae **BD**^{2}**CL** tertia coniugationis correpta **A** tertiae coniugationis correpta **D**^{1} tertia coniugatione correpta (corepta **M**) *cett.* || 8.9 io litteris] o littera **D**^{2}**G** (*d.* **R**) || 10 v *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) | et i] et hii **D**^{1}**R**^{1} || 11 *post* convertitur *lacunam statuit Petersen 49, qui etiam* tertius est *supplevit* || 12 verbi o] verba **A** o verbi **F**^{1} (*d.* **R**) | commutat] mutat **F**^{1} (*d.* **R**) || 13 motata **V**^{1} | *post* perseverante *add.* vocali **G** (*d.* **R**) || 14 egi] ege **L**^{1} || 15 n consonantem deponunt *Bentl.* in consonantem desinunt *libri* || 16 fundi fuderam **D**^{1}**E** fundi funderam **R**^{1} || 17.18 findi finderam **M**^{1}**R**^{1} || 18 scindi scinderam **AR**^{1} || 19 ut molo . . . 20 assumit *om.* **D**^{1}**R**^{1} | malo malui **A** | sexta **EV**^{1} | s] sex et s **A** | et i *om.* **L**^{1} || 20 carsi **B**^{1} scarpsi **C**^{1} carspsi **L**^{1} | scribo . . . scripseram *om.* **M**^{1} || 21 qui o] quo **A** | pronuntiantur **D**^{1}**R**^{1}**EFV** enuntiatur **L** || 23.24 qui per] quippe **R**^{1} || 24 expugno **AM**^{1} | expungxeram **A** expugxeram **BF** exponxeram **M**^{1} | ungxi **L**^{1}

pupugi pupugeram, *curro cucurri cucurreram*. undecimus, qui verborum compositorum ultimam syllabam geminat, ut *trado tradidi tradideram*, *reddo reddidi reddideram*. duodecimus, qui in formam passivorum resolvitur, ut *fido*, *fisus sum es est*, *fisus eram eras erat*. haec omnia tertiae **320**
coniugationis correptae verba indicativo modo tempore praeterito specie inchoativa adiecta ad imperativum modum *bam* syllaba praecedente aut consonante primae positionis aut vocali adiecta productione terminantur, ut *lege legebam*, *pete petebam*, exceptis his, quae *i* ante *o* habuerint; ea enim adiecta *i* littera ad imperativum et adiecta *bam* syllaba producta *e* terminantur, ut *rapio rape rapiebam*. tertiae coniugationis correptae verba indicativo modo tempore futuro sublata *e* littera et adiecta *am* syllaba terminantur, ut *lege legam*, *pete petam*, *indue induam*, exceptis his, quae *i* ante *o* habuerint in prima positione; ea enim *e* in *i* convertunt et assumpta *am* syllaba faciunt futurum, ut *rapio rape rapiam*, *facio face faciam*.

Tertiae coniugationis productae verba indicativo modo tempore prae- **321**
senti prima persona aut *eo* litteris terminantur, ut *adeo adis*, *prodeo prodis*, aut *io*, ut *audio audis*, *nutrio nutris*. tertiae coniugationis productae verba imperativo modo tempore praesenti in secunda persona *i* producta terminantur, ut *adeo adi*, *prodeo prodi*, *audio audi*, *nutrio nutri*. haec infinito modo adiecta ad imperativum modum *re* syllaba manente productione terminantur, ut *adi adire*, *prodi prodire*. tertiae coniugationis verba, quae indicativo modo tempore praesenti persona prima *eo* litteris termi-

10*ss.* = *Diom. I 349, 10 ss.* || *§ 321–324 cf. Char. I 178, 5–35; Diom. I 350, 24–351, 3; Consent. V 383, 23–384, 9*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 pupugi] pungi **A** | pungeram **A** pupgeram *n. f.* **M**^{1} pupegeram **EF**^{2}**V** pupeieram *n. f.* **F**^{1} pugeram **L** || 3 reddo . . . reddideram *om.* **AB**^{1}**D** | reddidi] reddi **R**^{1} || 4 es] e **D**^{1} est **R**^{1} | eras *bis scripsit* **M**^{1} *om.* **R**^{1} eram **E** || 6 incoativo **A** incoactiva **B** | aut *coni. Dick* a **AB**^{1}**DR**^{1}**C**^{1}**EF**^{1}**V**, *quod delent* **B**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2} *om.* **MGL** *locus adhuc vix sanus videtur* || 7 positiones **M**^{1} | aut *coni. Dick* a **AB**^{2}**DR**^{1}**C**^{1}**EFVL**, *quod delent* **R**^{2}**C**^{2} *om.* **B**^{1}**MG** | adiecta productione *del. Dick* || 8 lege] legem **A** | i *om.* **A** | *post* habuerint *add.* in prima positione **R**^{m}**G** || 9 enim] vero **EFV** | adiecta^1] eiecta **DR**^{1}**EFVGL**^{1} adeiecta *ut vid.* **C** (*sensum loci non capio*) | *post* imperativum *add.* modum **DG**^{2} || 10 rape] rapi **A** rapere **C**^{1}**V** raperam **F** | coniugationis] coniuga *in fine versiculi* **M** | correpta **A** correptam **R**^{1} || 11 adiectam am syllabam **C**^{1}**V** || 12 legam] legebam **AD**^{1} | petam] petebam **A** | induam] indue induebam **A** || 13 quae i] qui **C**^{1}**F**^{1} || 14 assumptam am syllabam **C**^{1}**EV** | futuro **C**^{1}**V** | face] faci **A** || 16 tertiae . . . 18 nutris *om.* **L**^{1} || 17 prima persona *Dick ex Leid. 88* primae persona **A** primae personae *cett.* (*d.* **R**) | eo] e **M**^{1} (*d.* **R**) | ut] aut **A** *om.* **G** (*d.* **R**) || 18 audis] aut audis **A** (*d.* **R**) | verba productae **L**^{1} (*d.* **R**) || 19 imperati **F**^{1} (*d.* **R**) | terminatur **C**^{1} (*d.* **R**) || 20 infinitivo **MCGL** in infinitivo **B**^{2} (*d.* **R**) || 21 imperatium **L** (*d.* **R**) || 22 adi *om.* **A** (*d.* **R**) | *post* coniugationis *add.* productae **L**^{g} *et Petersen 49, sed commode abest*

nantur, ea modo indicativo tempore praeterito specie absoluta adiecta ad imperativum *vi* syllaba terminantur, ut *adeo* ⟨*adi*⟩ *adivi*, exacta autem *veram*, ut *adiveram*: sed consuetudo saepe brevitatem appetens *v* litteram subtrahit et absoluta ingeminat *i*, ut *adii*, *prodii*, *adieram*, *prodieram*. inchoativa quoque specie adiecta ad imperativum modum *bam* syllaba
322 terminantur, ut *adibam*, *prodibam*. quae vero indicativo modo tempore praesenti persona prima *io* litteris terminantur, ea tempore praeterito absoluta et exacta forma quinque modis enuntiantur. et est primus similis superiori, ut *nutrio nutrivi nutriveram*, *nutrii nutrieram*, et *audii audieram*, ut apud Vergilium *audieras, et fama fuit*. specie tantum inchoativa distant; omnia enim tertiae coniugationis productae verba, quae indicativo modo tempore praesenti persona prima *io* litteris terminantur, ea eodem modo tempore praeterito specie inchoativa *e* productam ante novissimam syllabam adiciunt [bam], ut *audiebam*, *veniebam*, *operiebam*; quamquam haec veteres sine *e* littera pronuntiabant, ut Vergilius: *nutribat Tyrrhusque pater, cui regia parent armenta*. secundus modus est, cum *o* amissa praecedens syllaba producitur, ut *venio veni veneram*. tertius, cum *i* et *o* in *u* et *i* mutantur, ut *operio operui operueram*. quartus, qui depositis *i* et *o* praecedentem consonantem in *s* convertit, ut *sarcio sarsi*
323 *sarseram*. quintus, qui per *x* enuntiatur, ut *vincio vinxi vinxeram*. tertiae coniugationis productae verba, quae indicativo modo tempore praesenti *eo* litteris terminantur, ea tempore futuro eodem modo *bo* syllaba adiecta ad imperativum modum terminantur, ut *adeo adi adibo*, *prodeo*

§ 322 cf. Char. I 246, 17–247, 17; Diom. I 370, 24–371, 17 || 10 *Verg. ecl. 9, 11* || 15.16 *Verg. Aen. 7, 485*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 adiecta *om.* **A** || 2 *post* imperativum *add.* modum **MG** (*d.* **R**) | adi **M**^{2}**G** *om. cett.* (*d.* **R**) | audivi **C** || 3 veram **M**^{2}**C** verberam **A** ram **B**^{2}**M**^{1}**R**^{2} verba syllaba ram **L** verbaram *cett.* | ut *om.* **A** | audieram **A** adi//veram **B**^{1} audiveram **B**^{2}**CR**^{1} | appetens] appoteris **A** || 4 ingeminam **G** (*d.* **R**) | adgeram **A** | progeram **A** || 5 bam *om.* **C**^{1} || 6 terminatur **AM**^{1} || 7 io] oi **AR**^{1} || 8 absoluta et exacta forma **C**^{2}**F**^{2}**L**^{2} absoluta et extra formam **AD**^{1}**R**^{1} absolutae et exactae formae **BR**^{2}**EF**^{1}**VL**^{1} absoluta specie et extra formam **D**^{2} absoluta specie et exacta forma **M**^{1} absolutae specie et exactae formae **M**^{2} specie absoluta et exacto formo **C**^{1} absolutae aut exactae formae **G** | *post* primus *add.* modus **G** || 9 nutriveram] nutrieram **A** | nutrii] nutri **L** | nutrierim **A** nutriveram **C**^{1} | audi **A** || 10 ut *om.* **M**^{1}**R**^{1}**F**^{1} | vergilium **D**^{1}**R** virgilium *cett.* | et] sed **CEFVG** | fuerit **A** | specie tantum] species urbeque **A** specie tamen **D**^{2} || 12 prima *om.* **A** | io] i et o **A** || 13 ea *om.* **A** | productam ante *Dick* producte manente **A** productam manente **EV** producta manente *cett.* || 14 novissimae syllabae **BMR**^{2}**G** | bam *del. Dick* || 15 e *om.* **L**^{1} | vergilius **B**^{1}**D**^{1}**R** virgilius *cett.* | nutriebant **A** || 16 regi **A** regna **R**^{1} | apparent **A** || 17 ammissa **ACF**^{1} || 18 mutantur *scripsi* mutant **B**^{1} mittunt *cett.* | operui *om.* **C**^{1} || 19 depositus **M** | sartio **D**^{1}**MG** || 20 qui *om.* **G**^{1} || 22 ea . . . 23 terminantur *om.* **D**^{1} | bo *om.* **AC**^{1}

prodi prodibo; quae vero *io*, adiecta ad imperativum modum *am* syllaba terminantur, ut *audio audi audiam, nutrio nutri nutriam*, quamvis Terentius protulerit per *bo*. inde apparet geminam esse pronuntiationem; dixit enim: *iam scibo, ubi siet.*

Indicativo modo tempore praesenti eorum, quae *eo* litteris terminantur, **324** sunt verba, quae a diverso praesenti praeteritum simile habent, ut *luceo* et *lugeo*: *luxi* enim facit. item *cernit* et *crescit crevit* facit. sunt alia, quae una verbi positione duas coniugationes teneant, ut *pando* et *mando*; faciunt enim *pandas* et *pandis, mandas* et *mandis.*

Verba casibus iunguntur interdum singulis, ita genetivo, ut *misereor tui*, dativo, ut *suadeo tibi*, accusativo, ut *moneo te*, ablativo, ut *utor illo*; interdum duobus, ut genetivo et accusa⟨tivo, ut *memini tui* et *memini illud*, vel accusativo et abla⟩tivo, ut *fungor hanc rem* et *illa re.*

Haec satis ad exempla analogiae dixisse sufficiat. quae enim his formis conspecta fuerint non teneri, pro certo anomala iudicanda. quae strictim exigueque memorabo, ut contra rationem etiam usum quaedam usurpasse detegamus aut etiam contra regulam defecisse.

Cum nominativo singulari *reus* et *deus* similia sint, quare plurali *hi rei* **325** dicuntur, et usus dicit *hi di* contra regulam, cum *dei* tantum dici deberent, praesertim cum genetivus nominativo suo duabus syllabis non debeat longior inveniri, quod hic eveniet, si dicamus *deorum*? cur *Thoas* et *Aeas* ⟨et *Aeneas*⟩ cum similia sint, *Thoantis* et *Aeantis* faciant, *Aeneas*

4 *Ter. Ad. 361* || **5–9** *cf. Char. I 247, 22–31 et 256, 12–17; Diom. I 371, 27–373, 2; Prob. IV 186, 17–22* || **10–13** *cf. Char. I 293, 8–296, 17; Explan. in Don. IV 557, 12–15* || *§ 325 cf. Prisc. II 372, 10–373, 8; Prob. IV 48, 1–31* || **22** Aeneas] *cf. Char. I 66, 23 et 121, 8*

[**ABDMR CEFV GL**] **1** io *om.* $\mathbf{L^1}$ | am syllaba $\mathbf{BD^2MRGL}$ syllaba **A** terminantur am syllaba $\mathbf{D^1}$ syllabam **C** am syllabam **EFV** || **2** terentius $\mathbf{AM^2R}$ **CEF** terrentius *cett.* || **3** pronuntiationem esse **M** | dixit] a. iam scibo ubi sit dixi $\mathbf{M^1}$, *quae omnia praeter* dixi *delet* $\mathbf{M^2}$ || **4** siet] sot et **M** si $\mathbf{F^1}$ || **5** eo] o $\mathbf{MR^1}$ | litteris $\mathbf{B^2D^2V^2L}$ litteras **A** litteram **E** littera *cett.* || **6** a diverso] diversa **A** adverso $\mathbf{M^1C^1}$ adverbo $\mathbf{R^1}$ | simile $\mathbf{D^2F^vG}$ similem *cett.* || **7** luxi $\mathbf{M^2R^2CF^2L^2}$ lux̄ **AV** lux $\mathbf{M^1L^1}$ luxit *cett.* | crebit **A** (*d.* **R**) | alia] verba $\mathbf{F^1}$ (*d.* **R**) || **8** et mando $\mathbf{B^2C^2}$ mando $\mathbf{B^1F^2}$ et tendo mando $\mathbf{M^2}$ *om. cett.* (*d.* **R**) || **10** genetiva **A** (*d.* **R**) | ut] et $\mathbf{L^1}$ (*d.* **R**) || **11** ut^1] et $\mathbf{D^1}$ (*d.* **R**) || **12** ut^1] aut $\mathbf{AC^1F^2}$ *del.* $\mathbf{D^2}$ *om.* $\mathbf{F^1}$ (*d.* **R**) | genetivo] ablativo $\mathbf{B^2D^2ML}$ (*d.* **R**) || **12. 13** accusativo ut memini tui et memini illud, vel accusativo et ablativo *scripsi* (*lacunam iam Dick statuit*) accusativo *libri* || **13** fungo **M** || **14** sufficiant **G** || **15** *post* certo (certe **A**) *add.* puto $\mathbf{B^2}$ | *post* iudicanda *add.* sunt $\mathbf{CV^2L^2}$ (*d.* **R**) || **16** exigueque $\mathbf{D^2M}$ exiguaque *cett.* (*d.* **R**) | contrationem **C** | etiam *om.* $\mathbf{L^1}$ || **18** *ante* nominativo *add.* in **D** (*d.* **R**) | sunt $\mathbf{B^1}$ | hi] i $\mathbf{AC^1}$ hii **EFV** (*d.* **R**) || **19** hi] i **A** hii **CEV** | di $\mathbf{M^2L^2}$ dii *cett.* | deberet **A** || **20** debeo **A** || **21** deorum *om.* $\mathbf{E^1V^1}$ | throas $\mathbf{L^1}$ || **22** et Aeneas *add. Dick* | Thoantis] tonantis $\mathbf{R^1}$ | faciunt **A**

non faciat *Aeneantis*, sed *Aeneae*? cur, cum *hic biceps* et *triceps* dicamus, genetivus duabus contra regulam syllabis crescat, ut *bicipitis* aut *tricipitis* dicamus, non *bicipis* aut *tricipis*? unde venit, ut *aliger*, *frugifer*, *accipiter* habeant omnes casus, *Iuppiter* duos habeat? cum *sanctus*, *pius*, *bonus* similia sint, cur dicimus *sanctior*, et *piior* non dicimus? deinde *sanctior sanctissimus*, *bonior bonissimus* non dicamus? cum dicat Vergilius *fandi atque nefandi*, ⟨cur,⟩ cum a *nefando* dicamus *nefarius*, a *fando farius* non dicitur? quare *seiunctus* amissa praepositione dicitur *iunctus*, *securus* et *sedulus* eadem perdita non valeant memorari? cum dicamus *singuli viri*, *singulae mulieres*, *singula scrinia*, quare non dicimus *singulus vir*, *singula mulier*, *singulum scrinium*? cum *venor*, *piscor*, *aucupor* similia sint, cur *venator* et *piscator* dicitur et *aucupator* non dicitur, sed *auceps*? cur *volo* non habet imperativum? cur *fare* primam verbi personam non habet? quare *soleo* praeteritum perfectum non habet? cum *canta* et *lava* similia sint, cur *cantavi* faciat et *lavavi* non faciat? item *corusca* et *tona coruscavi* facit, *tonavi* non facit? quid quod *ego* unum casum recipit? cum *calceatus*, *armatus*, *togatus*, *paenulatus* paria videantur, quare *calceo* et *armo* dicimus, *togo* et *paenulo* non admittitur? nominativus singularis in *us* exiens in omnibus positivis *e* productam habet in adverbiis, ut *doctus docte*, *avarus avare*, *parcus parce*: *bonus* et *malus* cur corripit in adverbio *e bene* et *male*? cum *habilis habiliter* dicamus, cur *facilis faciliter* non dicimus? item cum *difficulter* dicamus, cur *faculter* dici non poterit? cum *audax audacter* dicatur, cur *verax veracter* non dicimus, sed *veraciter*? cur *singulatim* dicimus, *binatim ternatimque* non dicimus?

1 biceps] *cf. Char. I 120, 14* || 4 Iuppiter] *Char. I 154, 18 et 309, 16* || 5 pius] *Char. I 113, 11 et 18; 115, 20; Diom. I 324, 36; Pomp. V 154, 9–17* || 7 *Verg. Aen. 1, 543* || 10 singuli] *Char. I 33, 3; Prisc. III 413, 25* (*sed* singulum *ipse Mart. p. 361, 11*) || 13 fare] *Diom. I 379, 24* || 15–p. 105, 2 *cf. Char. I 183, 16ss.; Prisc. III 68, 23 et 76, 23ss.; Pomp. V 246, 1ss.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 facit **AMCEFV** | cur cum] circum **AR** quur cum **MC** || 2 ut *scripsi* et *libri* | aut] et **M** | tricicapitis *n. f.* **M**^{1} triplicis **L**^{1} || 3 tricipis] tripis **B**^{1} | ut *om.* **AF**^{1} || 4 habeat] habeant **ABM**^{1}**R**^{1} | santus **D**^{1} scantus **B**^{1} || 5 sunt **B**^{1} | cur] cum **D**^{1} | scintior **A** scantior **B**^{1}**D**^{1} sancior **M** santior **C** | piior **D**^{2}**G** pior *cett.* || 6 santior **MC** | dicimus **A** | cum] cur **G** || 7 vergilius **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} virgilius *cett.* | fundi **A** | cur *Leid. 36 alt. manu et ed. Dick* | cum] cur **D**^{2} *om.* **L** || 8 ammissa **B**^{1} || 12 autcupor **L**^{1} | sunt **B**^{1}**MR**^{1} || 13 quur **M** | habet] habet o **R**^{1} | facere **M**^{1} || 15 cum] K. cum **BL** | laba **D**^{1}**RCVG** | sunt **ACEF**^{1}**V** | faciat^1 (faciet **R**^{1}) *post* lavavi *ponit* **A** | et^2 *om.* **A** | labavi **D**^{1}**G** || 16 facit^1] faciat **CEVL** faciat et **F** | tonavi non facit *om.* **D**^{1} | facit^2] faciat **CEFVL** | ego] rego **B**^{2} *om.* **M**^{1} || 17 *ante* cum *add.* et **B**^{2}**MR**^{2}**G** | calceatus **L** calciatus *cett.* | pari **M**^{1}**L**^{1} | videbantur **B**^{1}**R** || 18 admittitur **D**^{2} amittit **B**^{1}**R**^{1}**C**^{1} admittat **B**^{2} admittit *cett.* || 18. 19 nominatus singulis **M**^{1} || 19 productum **A** *om.* **L**^{1} || 20 cur] cum **R**^{1} *del.* **R**^{2} *om.* **EG** || 21 habibilis **R**^{1} habivel **E** | quur **M** | facili **EFV** || 23 audaxter **A** audaciter **B**^{2} | dicatur] dicamus **L** | cur] cum **D**^{1}**C**^{1} | veraciter **B**^{2}**R**^{1}**F** || 24 veraciter **D**^{2}**R**^{2}**G** vere *cett. fort. recte* | cur] cum **MR**^{1}**F** | singillatim **AE**^{1}**FV**^{1} | dicimus^1] dicamus **B**^{2} *om.* **F**^{1} | binatim ternatim quae **D**^{1}**R**^{1}**C**^{1} bina terminatimque **L**^{1}

et alia huius modi, quae possem innumera memorare, ni ad cetera properarem.'

Haec cum Grammatice velut rerum exordium instauratura dixisset, 326 propter superi senatus Iovisque fastidium Minerva talibus intervenit: 'ni fallor, octo partes orationis velut incunabula repetitura intimare disponis, adiciens soloecismorum causas barbarasque formas, tum alia loquendi vitia, quae apud vates inclitos plurimum celebrata; quae nunc tropos, nunc metaplasmos, nunc schemata figuras ex eodemque cuncta vitia velut decoris fonte manantia, quae attestentur aut nescientis errorem aut affectatam doctioribus venustatem. quae si ab scholaribus inchoamentis in senatum caelitem duces, decursae peritiae gratiam deflorabis. nam si rhythmicum quid metricumque, sicut inter cirratos audes, assumpseris, profecto Musices impetu, cuius praevertis officium, discerperis. formam igitur praedictae praeceptionis absolveris, si praecipuis memoratis iam te ab inchoamentorum vulgarium vilitatibus vindicaris.' his germanae verbis cum sponso Delius annuebant et Grammaticen ad virginis transire obsequia compulerunt. ac tunc aliam feminarum pari sponsalium munere conferendam Clarius intromisit.

LIBER IV

DE ARTE DIALECTICA

Haec quoque contortis stringens effamina nodis, 327
qua sine nil sequitur nilque repugnat item,

12 rhythmicum quid metricumque] *cf. Quint. inst. 1, 4, 3* || 21 *Avienus Arat. 469* bracchia contortis astringunt vincula nodis

[**ABDMR CEFV GL**] 1 aliud *n. f.* $\mathbf{L}^1$ (*d.* **R**) | memorari **A** (*d.* **R**) | ni *om.* **A** nisi $\mathbf{CFV}^2\mathbf{L}$ (*d.* **R**) || 3 rerum] serum *coni. Eyss.* || 4 superi *om.* **L** (*d.* **R**) | iovis $\mathbf{M}^1$ *om.* $\mathbf{E}^1\mathbf{V}^1$ (*d.* **R**) | minerna $\mathbf{D}^1$ mimerva **M** (*d.* **R**) | talibus] libus **AE** balibus $\mathbf{D}^1$ (*d.* **R**) || 5 ni *om.* $\mathbf{B}^1\mathbf{D}^1$ | reperitura $\mathbf{G}^1$ rem petitura **L** (*d.* **R**) || 6 adicies $\mathbf{M}^2$ (*d.* **R**) | tum] dum $\mathbf{D}^2$ tunc **M** (*d.* **R**) || 8 metaplausmos **A** (*d.* **R**) | schematum $\mathbf{B}^2\mathbf{EFVL}^1$ (*d.* **R**) | figuras (figurarum **M**) *delebat Eyss., sed vide Petersen 49* | ex *om.* **M** | eodemque] que **M** odemque **L** || 9 adtertentur **A** adtestantur **DCF** adstestentur $\mathbf{L}^1$ || 10 aut] ad $\mathbf{C}^1$ (*d.* **R**) | adeffectatam $\mathbf{B}^1$ adsectatam **M** adfetatam $\mathbf{C}^1$ (*d.* **R**) | doctoribus $\mathbf{BMC}^1$ a doctioribus $\mathbf{L}^2$ (*d.* **R**) | ab scolatibus **A** a scolaribus **CE** ascoqualaribus **F** a coloribus **V** || 11 senatus **M** (*d.* **R**) | caelitum $\mathbf{BD}^2\mathbf{M}$ | inducis $\mathbf{D}^2\mathbf{M}$ deducis $\mathbf{L}^2$ || 13 musicis **A** misices $\mathbf{L}^1$ || 14 praedictae] praefectae **R** perfectae *fort. legendum* || 15 utilitatibus **G** || 16 gammatice **A** grammaticem $\mathbf{DRFL}^1$ || 17 transtre $\mathbf{R}^1$ || 18 *post* intromisit *add.* MARTIANI MINNEI FELICIS CAPELLAE DE ARTE GRAMMATICA LIBER TERTIVS EXPLICIT **AR** *similia cett.* || 19–20 LIBER IIII DE ARTE DIALECTICA *Dick* INCIPIT DE ARTE DIALECTICA LIBER IIII **ABDRCEFV** INCIPIT DE ARTE DIALECTICA **M** INCIPIT IIII DE DIALECTICA **G** INCIPIT DE DIALECTICA IIII **L** || 21 *in initio libri quarti rursus adest* **P** | nobis $\mathbf{AR}^1\mathbf{L}^1$ || 22 quas $\mathbf{M}^1\mathbf{R}^1$ | nil quaere $\mathbf{AR}^1$ nihilque $\mathbf{L}^1$

in coetum superum veniens primordia fandi
advehit et scholicum praestruit axioma,
ambiguis memorans vocem consistere verbis,
nil normale putans, ni fuat associum.
sed licet ipse modos demum bis quinque profatus
pallens afflictim verset Aristoteles,
Stoica circumeant ludantque sophismata sensus
perdita †neque umquam cornua fronte ferant,
Chrysippus cumulet proprium ⟨et⟩ consumat acervum
Carneadesque parem vim gerat helleboro;
nullus apex tot †prole virum par accidit umquam,
nec tibi tam felix sortis honos cecidit:
inter templa deum fas est, Dialectica, fari,
et Iove conspecto iure docentis agis.

828 Quae igitur introgressa est Delio convocante pallidior paululum femina, sed acri admodum visu et vibrantibus continua mobilitate luminibus, cui crines tortuosi decentique inflexione crispati et nexiles videbantur, qui tamen deducti per quosdam consequentes gradus ita formam totius capitis circulabant, ut nihil deesse cerneres, nihil superfluum detineres. cui quidem pallium Athenarumque vestitus, sed gestamen in manibus fuerat inopinum ac prorsus gymnasiis omnibus inexpertum. in laeva quippe serpens gyris immanibus involutus, in dextra formulae quaedam

8 cornua] *Sen. ep. 49, 8; Gell. 16, 2, 10; 18, 2, 9* || 9 acervum] *Cic. Acad. 2, 49; Pers. 6, 80; Hor. ep. 2, 1, 47; Sidon. carm. 23, 119* || 10 *cf. Gell. 17, 15, 1; Plin. nat. 25, 52; Val. Max. 8, 7, 5; Fulg. myth. 1 praef. p. 15, 4 Helm* Carneadis resudat helleborum || 17 *Apul. apol. 63* ut decenter utrimque lanugo malis deserpat, ut in capite crispatus capillus . . . appareat

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 advehit **M**^{2}**R**^{2}**CG** advenit *cett.* | et scholicum *edd.* excolicum *libri* et σκολιόν *Vulc.* | praestruet *n. f.* **A** praestruxit **B**^{1} | axioma **R**^{2}**GL**^{2} aximas **V**^{1} axiomas *cett.* || 3 ambiguis . . . 6 Aristoteles *post* helleboro (*v. 10*) *ponit* **L** | ambiguum **V**^{1} | consistere] cum sistere **L**^{1} | verbis *Vulc.* versus *libri* || 4 nil] ni **EF**^{1}**V** | ni] in **AR**^{1} | adssotium **M**^{1} || 7 circum meant **A** | laudantque **D**^{1}**G**^{1} || 8 neque umquam *libri* non umquam *ed. pr.* quae numquam *olim volui* || 9 crisisppus **EV** crissippus **FL** | cumelet **C**^{1} cumulo et *Kopp* | et *add. Eyss.* | consumat **AMRFG**^{1}**LP**^{1} consumet **D**^{2}**C** consummat *cett.* || 10 (h)elleboro **A**^{2}**BR**^{2}**EVG**^{1}**P** telleboro **A**^{1}**D**^{1}**R**^{1} elleboron **D**^{2}**M** **CG**^{2}**L** elleborum **F** || 11 proli **AM**^{2}**R**^{1} (*'licet tot virorum series extiterit' explicat Dick*) tot proli hominum *olim volui* || 14 conspecta **L**^{1} || 15 paldior **R**^{1} || 16 admodo **M**^{1} | visu] usu **P**^{2} | uribrantibus **B**^{1} || 19 deesse . . . nihil *om.* **V**^{1} | cerneres nihil] decerneres *n. f.* **M**^{1} (*d.* **R**) | deitineres **A** demeres *fort. legendum* || 21 fuerat . . . omnibus *om.* **A** | prosum **M**^{1} prorsum **M**^{2} prossus est **C** (*d.* **R**) | gymnasis **M**^{1} (*d.* **R**) || 22 gyri **A** (*d.* **R**) | dextera **G** (*d.* **R**)

florentibus discolora venustate ceris sollerter effigiatae latentis hami nexu interius tenebantur; sed quoniam eius laeva sub pallio occulebat insidias viperinas, cunctis dextera praebebatur; denique ex illis formulis si quis aliquam percepisset, mox apprehensus hamo ad latentis anguis virosos circulos trahebatur, qui tamen mox emergens primo spinosorum dentium acumine venenato assiduis hominem morsibus affligebat, dehinc ambitu multiplici circumactum ad condiciones propositas coartabat. si autem quamlibet formulam nullus vellet assumere, quibusdam obvios interrogatiunculis occupabat, aut latenter in eos anguem serpere stimulabat, donec nexilis complexio circumventos ad interrogantis arbitrium strangularet. ipsa autem femina contractioris videbatur corporis habitusque **329** furvi, verum dumalibus hirta setis nescioquid vulgo inexplanabile loquebatur. nam universalem dedicativam particulari abdicativae obliquam, sed ambas posse vertier asserebat univocis aequivoca conectendo, ac solam se discernere, verum quid falsumve sit, velut quadam divinantis fiducia loquebatur. haec se educatam dicebat Aegyptiorum urbe atque in **330** Parmenidis exinde gymnasium atque Atticam demeasse, illicque versipellis studii calumniante proposito etiam Socratis sibi Platonisque amplitudinem mancipasse. hanc igitur fraudulenta semper argumentatione ver- **331** sutam ac de circumventis pluribus gloriantem cum Cyllenius ceryceo geminus anguis assurgens allambere feminam crebris linguarum micatibus attemptaret, tuncque etiam Tritonida Gorgo cognoscentis quodam gaudio sibilaret, 'nimirum' inquit Bromius, qui facetior est deorum eamque penitus nesciebat, 'haec aut ex harenis Libyae anhelantis adducitur, quod

1 hami] *cf. Cic. Acad. 2, 98* omnes istos aculeos et totum tortuosum disputandi genus relinquamus || 8 *Quint. inst. 7, 3, 14; Sen. epist. 48, 10* || 12 *Ov. met. 13, 850* hirtaeque decent in corpore setae || 15 *Cic. Acad. 2, 91* dialecticam ... veri et falsi quasi disceptatricem || 21 *cf. Sil. 6, 223* lingua micat motu atque assultans aethera lambit || 24 *Lucan. 1, 368* calidas Libyae sitientis harenas

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 effugiatae **D**^{1} | latententes **M**^{1} (*d.* **R**) || 2 occullebat **B**^{1} (*d.* **R**) || 4 adprensus **BD** || 7 circuactum **D**^{2}**M** || 8 formulum **R**^{1} *om.* **L**^{1} | velet **M**^{1} vellit **R**^{1} | quisdam **EFV** | obvios *Dick ex Bernensi* obvius **AD**^{1}**R**^{1} obviis *cett.* | interrogati ungulis **D**^{1}**R**^{1} interrogati vinculis **L**^{1} || 9 occulpabat **M**^{1} | in eos angurem **A** in eos angum **D**^{1} in eos angem **M**^{1} in eas angoem **R**^{1} in eos aguem **C**^{1} inter eos anguem **V** || 10 stranguilaret **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 11 contractionis **G** || 12 dualibus **B**^{1}**D**^{1} | sentis *Heins.* || 13 nam ... 16 loquebatur *om.* **L**^{1} || 14 aequivoca] voca **R**^{1} | conectando **A** nectendo **B**^{1} || 15 falsumve *edd.* falsumne *libri* | quodam **B**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | divinitatis **AR**^{1}**C**^{1}**E**^{1}**FV**^{1} || 16 urbe *Boettger* in rupe **EV** rupe *cett.* | atque in **ADR**^{1}**C** atqui in **B** atque **MG** atqui **R**^{2}**L**^{2} atquin *cett.* || 17 gypnasium **L** | atque *om.* **D**^{1} | versipelli **D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**F** || 18 studi **D**^{1}**R** || 20 ac] a **R**^{1} | ceryceo **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**EFVL**^{1} ceruceo **A** ciricco **C** kyrriceo **P** cyryceo *cett.* || 20.21 geminus anguis **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{1}**L**^{2} geminos anguis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{2} geminus anguinis **M**^{1}**C**^{2} gemino sanguinis **C**^{1} geminos angues *cett.* || 22 tritonsda **A** tritonda *n. f.* **F**^{1} | quodam *Leid. 88* quoniam *omnes mei* || 23 syblabaret **V** || 24 aut] autem **A** | harenis] renis **L**^{1}

et capillitium implexum docet et amicitia venenorum, aut fidendum pharmacopolam esse Marsicae nationis; ita namque agnitione viperea et blanda anguium adulatione diligitur. quod ni est, ex illius hami fraude colligitur quod circulatrix pellacissima et metarum Marsicarum incola
332 comprobatur.' quo dicto cum complures deorum quantum decuerat arriderent, Pallas aliquanto concussior iocum emergentis inhibuit, memorans hanc admodum sobriam, quod quibusdam divis penitus denegatum, etiam inter germanas, quae probandae sunt, acriorem, a nullo posse, cum asserta protulerit, derideri. illa autem, quae in argumentum virosae assertionis acrimoniaeque detulerat, tradere eam iubet ac se ad insi-
333 nuandae sollertiae habitum comparare. tunc lubrici anguis circulatos orbes et hiatus cum Grammatice, quae insinuatione peracta propter astabat, accipere formidaret, ipsi divae, quae etiam Medusaeos crines edomuit, cum figuris illicibus et hamatis illis formulis committuntur. ita crinali decore mera Cecropis atque Attica comprobatur, maximeque quod eam palliatorum populus et Graiae iuventutis electio sequebatur, prudentiam feminae ingeniumque mirata. Iuppiter autem iudicandis implendisque virtutibus posteram Romuleis viribus Graiam aestimans le-
334 vitatem, quicquid nosset illa, Latiari promere praecepit facultate. ac mox Dialectica, quamquam parum digne Latine loqui posse crederetur, tamen promptiore fiducia restrictisque quadam obtutus vibratione luminibus etiam ante verba formidabilis sic exorsa:

15 *Iuv. 6,187* mera Cecropis || 20 parum digne Latine] *cf. Sen. epist. 58,1; Lucret. 1, 130 ss.*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 venerorum **F**^{1}**V** | fidendum] fidelium **A** fidem dum **R**^{1} || 2 pharmacopolam *Salmasius ad Solin. c. 52* farmacopulam **AR**^{1} formocopulam **B**^{1} forma copulam *cett.* | *ante* agnitione *add.* ab **L** | viperea] ut per ea **AD**^{1}**R**^{1} || 3 angium **AD**^{1}**R**^{1}**C**^{1} anguum **B**^{1} | quod] quid **B**^{v}**F**^{2} | nisi **L**^{1} || 4 pallacissima **A** | moetarum **BDL** petrarum *Heins.* (*apud ed. Ovid. Burm. 2, p. 946*) | marsicarum **D**^{1}**M**^{2}**R**^{m}**G** murdarum **AR**^{1} marsiarum *cett.* (*de primaria* **D** *lectione dubito*) | incolo **D**^{1} || 5 dictu **B**^{v} dicito **M**^{1} | cum complures] cocomplures **D**^{1} cum plures **F**^{2} | debuerat **D**^{2}**M**^{1} debuerant **M**^{2}**G** deverat **R**^{1} | arrident **C**^{1} || 6 locum **R** | emergentis *vix sanum; an forte* hemitheorum gentis*?* || 7 admodum] modum **D**^{1} aut modum **M**^{1} | *post* denegatum *add.* est **M**^{2} || 8 etiam inter **B**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**L**^{2} etiam ter *cett.* et inter *Petersen 50* | germanos **F**^{1} | acriore **B**^{2}**E** acriores **MR**^{2}**GP** || 9 protulerint **D**^{2}**GP** (*d.* **R**) | desiderari **M** (*d.* **R**) | virosae **B**^{2} verosae *cett.* (*d.* **R**) || 10 eam] eum **A**^{1} am **V**^{1} eas **L**^{1} (*d.* **R**) || 11 ambitum **F**^{1}**G** (*d.* **R**) | librici **D**^{1} (*d.* **R**) || 12 hiatos **B**^{1} habitus **L** (*d.* **R**) | gramatice **A** grammatike **F**^{2} || 14 friguris **B**^{1} (*d.* **R**) | armatis **A** amatis **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) | commituntur **MP** (*d.* **R**) || 15 merae **M**^{1}**L**^{1} (*d.* **R**) || 16 gratiae **AL**^{1} graecae **M** (*d.* **R**) | selectio **L**^{1} || 18 viribus **R**^{2}**GL**^{2} virtutibus *cett.* | gratiam **AFV** graecam **M** || 19 nos et illa **D**^{1} | praecepit **B**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**G**^{2}**P** cepit *cett.* || 21 protrimore **A** promtiore **DMC**^{1} pro timore **R**^{1} | obtutus] butus vultus **D**^{1} (*d.* **R**) || 22 *post* exorsa *add.* est **M**^{2}

'Ni Varronis mei inter Latiares glorias celebrati mihi eruditio industria- **335**
que suppeteret, possem femina Doricae nationis apud Romuleae vocis
examina aut admodum rudis aut satis barbara reperiri. quippe post
Platonis aureum flumen atque Aristotelicam facultatem Marci Terentii
prima me in Latinam vocem pellexit industria ac fandi possibilitatem per
scholas Ausonas comparavit. hinc igitur praeceptis parere colluctans nec **336**
Graia deseram ordine disserendi nec Laurentis assertionis effamina remo-
rabor. ac prius illud compertum volo, mihi Romanos togatamque gen-
tem vocabulum nondum novare potuisse, ac Dialecticen, sicut Athenis
sum solita, nuncupari, meique prorsum iuris esse, quicquid Artes ceterae
prolocuntur, neque ipsam, quam aures vestrae probavere, Grammati- **337**
cam, neque alteram opimi oris praecluem facultate vel illam formarum
diversa radio ac pulvere lineantem sine meis posse rationibus explicari.
quippe in dicione mea iureque consistunt sex normae, quis constant ce- **338**
terae disciplinae. nam prima est de loquendo, secunda de eloquendo, ter-
tia de proloquendo, quarta de proloquiorum summa, quinta de iudicando,
quae pertinet ad iudicationem poetarum et carminum, sexta ⟨de dictio-
ne⟩, quae dicenda rhetoribus commodata est. in prima autem parte **339**
quaeritur quid sit genus, quid forma, quid differentia, quid accidens,
quid vero proprium, quid definitio, quid totum, quid pars, qui in divi-

1 Varronis] *Cic. Acad. 1, 9; Aug. civ. 6, 2* || 4 *Cic. Acad. 2, 119* flumen orationis aureum fundens Aristoteles; *Fulg. myth. 1 praef. p. 8, 22 Helm* una sum, inquit, e virginali Heliconiadum curia . . . quam olim Athenaeam civem Romanus ordo colendam exceperat || 9 Dialecticen] disputatricem *vocavit Quint. inst. 12, 2, 13* || 10–13 *cf. Cic. Tusc. 5, 72; fin. 2, 18; Brut. 152 s.; Aug. ord. 2, 13, 38; Boeth. in Porph. I (Patr. Lat. 64, 120)* || *§ 339 cf. Ps. Apul. herm. p. 271*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 nisi **L** | barronis **AR**^{1} | latiaris **AB**^{1}**DR**^{1}**L**^{1} || 2 romulae **F**^{1} || 3 ex anima **R** | aut^{1}] ut **AD**^{1}**R**^{1} autem *n. f.* **C**^{1} | admodum] autmodum **M**^{1} || 4 terrentii **MRG** || 5 prima me] primum me **B**^{2} prima **M**^{1} primam me **R**^{2} || 6 ausonas **AR**^{1} aut sonias **M**^{1} ausonias *cett.* | praeceptis] prae **A** || 7 gragia **A** greciam **M** graios **R**^{2}**G** graio **F** gratiam **V** || dissererendi **L** | lurentis **M**^{1} | assertiones **D**^{2}**MG** asertionis **C**^{1} assetionis **L**^{1} | effemina **AD**^{1} || 10 noncupari **AG** nunccupari **CV**^{2}**L** nunccupare **V**^{1} | prorsum **AB**^{1}**DM**^{1}**RG** prossus **C** prorsus *cett.* || 11 proloquntur **B**^{2}**L**^{2} proloquuntur **D**^{2}**P** prolucuntur **R**^{1} | *ante* neque *add.* nam **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**F**^{m}**G**^{2} | probare **R**^{1} || 12 alteram] aliam **L** | opimi oris **DM**^{2} opimoris **B**^{1} opinioris **R**^{1} opinionis **R**^{2}**G**^{v} opimi////oris **F** opimioris *cett.* | praecluem *Grot.* irecluentem **A** irae cluens **D**^{1}**R**^{2} irae duen **M**^{1} illecuen **V**^{1} irae cluen *cett.* | *ante* facultate (facultatem **GP**) *add.* cum **V** || 13 lineantem **L**^{2} limante **A** liniante **R** liniantem *cett.* | *post* explicari *add.* quis dubitet **B**^{2} quis dubitat **R**^{m}**F**^{m}**G** || 14 in dicione] indicatione **B**^{1} | ireque **A** | qui consistant **M**^{1} quis consistunt **M**^{2} || 15 secunde eloquendo **D**^{1} || 15. 16 tertia de proloquendo *om.* **R**^{1} || 16 quinta **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**GLP** alteram **V** altera *cett.* || 17 iudicanda **A** | de dictione *add. Dick* || 18 commoda **B**^{2}**GP** || 19 deferentia **R** || 20 diffinitio **M**^{2}**G**, *quam scribendi rationem amplius non notabo* | qui] quid **M**^{1}**R**

dendo modus, qui in partiendo, quid sit aequivocum, quid univocum, quid
(ut ita dicam) plurivocum. debetis quippe insolentiam perferre sermonis,
840 qui Graiam dissertare Latialiter compulistis. quae ergo rebus verba sua
sint, quae aliena et quot modis aliena sint, quid sit substantia, quid qua-
litas, quid quantitas, quid relativum, quid loci, quid temporis, quid situs,
quid habitus, quid facere, quid pati, quae sibi opposita et quot modis
841 sibi opponantur, haec in prima nostri parte censentur. in secunda vero,
quam de eloquendo dixi, quaeritur quid sit nomen, quid verbum, quid ex
his iunctum, quae ex his subiectiva pars sententiae sit, quae declarativa,
qui subiectivae modus sit, qui declarativae, quatenus nomen accipiatur,
quatenus verbum, quatenus perfecta sententia possit esse proloquium.
842 excipit hanc pars tertia de proloquendo. in ea quaeritur, quantum ad
propositum hodiernae sufficiat brevitatis, quae sint differentiae prolo-
quiorum in quantitate, quae in qualitate, quid sit universale, quid parti-
culare, quid indefinitum, quae sint aientia, quae negantia, quam vim
843 habeant singula, quemadmodum inter se affecta sint. hinc progreditur
ad quartam partem, quam esse diximus de proloquiorum summa. in ea
quaeritur quid sit sumptum, quid illatio, quid syllogismus, quid sympe-
rasma, quid sit praedicativus syllogismus, quid condicionalis et quid inter-
sit, quot formae sint praedicativi generis et quae sint, utrum certum or-
dinem teneant et, si tenent, quae sit eiusdem ordinis ratio, quot modos
habeant singulae et utrum hi modi certum ordinem teneant et, si ita est,
quae sit eiusdem ordinis ratio; deinde condicionalis syllogismi quot primi
modi ac necessarii sint, qui etiam istorum ordo sit, quid inter se diffe-
rant. haec sunt, quae praesenti arbitror cognitioni asserendisque sufficere.

11 proloquium] *Varro ap. Gell. 16, 8* proloquium est sententia in qua nihil desideratur

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 modus] domus **D**^{1} | qui] quid **M**^{1}**L** | quid^3] quit **M**^{1} quid sit **R**^{2}**G** || 2 ut ita dicam *om.* **G**^{1} | insentia **A** insollentiam **FP** || 3 qui] quae **R**^{1}**P** | gratiam **AD**^{1} gratia mens **M**^{1} graiiam **V** | robus **A** || 4 et *om.* **G** | quod **AB**^{1}**D**^{1}**RC**^{1}**VL**^{1} | quid sit **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**GP** quid sit quid sibi **A**^{1} quid sint quid sibi **A**^{2} quid sint quit sit **E** quid sint quid sit *cett.* (*d.* **R**) || 6 apposita **L**^{1} (*d.* **R**) | et *del.* **G**^{2} (*d.* **R**) | quod **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**VP** (*d.* **R**) || 7 opponatur **V**^{1} (*d.* **R**) | nostra **G** (*d.* **R**) || 8 quam *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) || 10 qui^1] quid **M**^{1}**EF**^{1} quis **F**^{2} (*d.* **R**) | subiunctivae **EFV** (*d.* **R**) | qui^2] quid **M**^{1} quae **L**^{1} (*d.* **R**) || 11 *ante* perfecta *add.* sit **ABDC**^{1}**EF**^{1}**V** (*d.* **R**) | *post* sententia *add.* ut **B**^{2}**G**^{1} (*d.* **R**) | *fort. legendum* quatenus sit perfecta sententia ⟨et quatenus perfecta sententia⟩ possit esse proloquium || 12 *post* excipit *add.* enim **L**^{1} | hanc] haec **MC**^{1}**FG**^{1}**L**^{2} || 15 aientia **BDMRC**^{2}**L**^{2} agentia *cett.* | negentia **D**^{1} || 16 *ante* quemadmodum *add.* et *dett. et edd.* | quae admodo **A** quae admodum **R**^{1} | hinc] hic **C**^{1}**EF**^{1}**V** || 17 de *om.* **M** | summam **M** || 18 sit *om.* **L** | dilatio **A** | symplerasma **R**^{2}**G** sinperasma **L**^{2} symplyrasma **P** || 19 quid^2] quod **D**^{1} || 20 quot] quid **A** quod **R**^{1}**E** | quae sint] si sunt **R**^{2}**G**^{v} || 21 tenent **BDMRG** teneat **EF**^{1}**VL**^{1} teneant *cett.* | quot] quod **AM**^{1}**R**^{1}**V** quo **E** | modos] modis **G**^{1} || 22 singulae **B**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL**^{2}**P** singula *cett.* || 23 condicionalis **B**^{2}**MR**^{2}**CG** condicionales *cett.* | quot] quod **AR**^{1}**EF**^{1}**VP** || 25 cognitioni] conmiscioni **AR** commissioni **G** | *ante* asserendisque *add.* in **C**^{1}**E**^{1}**V** | assertionique **B**^{v} asserendis quae **D**^{1} | *post* sufficere *add.* De genere **M**^{m}**G**

Quid ergo genus sit, exordia repetens, quo universa discurram, primitus intimabo.

Genus est multarum formarum per unum nomen complexio, ut *animal*; **344**
formae eius, ut *homo*, *leo*, *equus* et cetera. sed nonnumquam aliquae formae ita generi subiciuntur, ut etiam ipsae aliis sub se positis genus esse possint, ut hominum genus, quod animali forma est, barbaris et Romanis genus, usque eo genus esse potest, donec eius formas dividens ad individuum aliquid venias; ut si homines dividas in masculos et feminas, item masculos in pueros, adulescentes et senes, item pueros in infantes et loquentes, item puerum si velis dividere in Catamitum aut alium quempiam certae personae puerum, non est genus, quod iam ad individuum pervenit. uti autem eo genere debemus, quod est praesenti negotio proximum, ut si de homine quaeratur, eius genus *animal* debemus assumere, quod ei proximum est. nam si *substantiam* dixerimus, quantum ad rationem pertinet, verum est, quantum ad necessitatem, superfluum.

Formas easdem dicimus quas species. formae ergo sunt, quae subditae **345**
generi tenent definitionem eius et nomen, ut *homo*, *equus*, *leo* quoniam formae sunt animalis, potest et homo et equus et leo animal dici et corpus anima participans: nomen et definitio generis esse cognoscitur.

Differentia est sufficiens ad id, quod susceperis, discretio, ut si quaera- **346**
tur, quid inter hominem intersit et equum, sufficit ut dicamus, quod homo bipes est, equus quadrupes. animadvertere autem debemus, [quod] quia multae sunt in rebus singulis differentiae, unamquamque rem dissi-

§ 344ss. cf. Ps. Apul. herm. p. 271s. || *§ 344 cf. Arist. top. I 4, 6* || *§ 345 cf. Quint. inst. 5, 10, 62*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 discurram] *malim* decurram || 2 indicabo **C**^{1} || 3 *ante* genus *add.* Quid genus **D**^{m} | est] enim **V** | ut *om.* **L**^{1} || 4 forma **CEFVL** | homo leo equus *Bern. 56b* homo seu esquus **A** homo seu quus **V**^{1} homo seu equus *cett.* | sed] se **M**^{1} | nonnumquam] numquam **L**^{1} || 5 generis **AM**^{1}**R**^{1} | possitis **BD** potis **R**^{1}**L** || 6 hominum] omnium **AD**^{1}**R**^{1} | animali **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} inanimalis *n. f.* **L**^{1} animalis *cett.* || 7 *post* genus^1 *add.* est **EFVP** | *ante* usque *add.* et **D**^{2}**CEFVP** quod animali *ex superioribus repetit* **A** | eo] adeo **R**^{2}**E**^{s}**G** | individum **AR**^{1} individendum **D**^{1} || 10 catacommitum **V** | aut *om.* **F**^{1} || 12 uti] ut **AD**^{1}**R** | eo] ego **AD**^{1}**R**^{1} ergo (*voce* autem *praecedente deleta*) **R**^{2} || 13 assummere **BDM**^{1}**E** asummere **C** | ei] eius **F** || 14 est *om.* **L** || 16 *ante* formas *add.* De formis *in contextu verborum omnes praeter* **R** *item* Quid forma *in margine add.* **DL** | diximus **F** | quas] qua **C**^{1} | *ante* species *add.* et **B**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**G** || 17 equs **V** || 18 lea **L**^{1} (*d.* **R**) || 19 *ante* anima *add.* et **D**^{2}**F**^{1}**GL**^{1} (*d.* **R**) | nomen **AB**^{2}**L**^{1} quod nomen **L**^{2} nomen quae *cett.* (*d.* **R**) | et **B**^{2}**L** *om. cett.* (*d.* **R**) *locus medelam suam adhuc expectat* || 20 *ante* differentia *add.* De differentia *in contextu verborum libri* (*d.* **R**) | differentia est] est differentia *in rasura 15 fere litt.* **F** (*d.* **R**) || 21 intersit] sit **V**^{1}**G** (*d.* **R**) || 22 bibes **A**^{1} | est *om.* **M** (*d.* **R**) | equs **EV** (*d.* **R**) | quadruspes **A** quarupes **C**^{1} qudrupens (*sic*) **L**^{1} (*d.* **R**) | debemus *om.* **C**^{1} (*d.* **R**) | quod *recte del.* **B**^{2}**D**^{2}**L**^{2} *om.* **C** (*d.* **R**) || 23 quia *del.* **F**^{2} (*d.* **R**) | multae *om.* **R**

militer nos posse dividere, quotiens in ea poterimus alias atque alias differentias invenire. nam si *animal* voluerimus dividere, possumus in sexus, quia alia sunt masculina, alia feminina; possumus in aetates, quia alia sunt ortiva, alia iuvenilia, alia senilia; possumus in quantitates, quia alia sunt parva, alia magna, alia media; possumus in varietatem motus, quia alia sunt gradientia, alia serpentia, alia natantia, ⟨alia volantia⟩; possumus ⟨in⟩ habitaculorum diversitates, quia alia aquatilia, alia terrena, alia aeria, alia, ut nonnulli dicunt, ignea; ⟨possumus in pedum multitudinem, quod alia sunt sine pedibus, alia bipedia, alia quadrupedia, alia sepedia, alia unipedia;⟩ possumus in linguae sonum, quod alia sunt loquentia, alia gementia, alia latrantia, alia ululantia. sciamus tamen et singulas ⟨has⟩ perfectas esse divisiones et omnes in singulis inveniri. nam masculina animalia possunt et ab ortu recentia et parva et gradientia et terrestria et bipedia et loquentia esse. ergo quavis uti licet; ea tamen debes, quae est apta suscepto negotio. nam si tibi sit de hominum laude dicendum, in rationabilia et stolida dividere oportebit, ut eo facile possit intellegi, inter omnia animalia rerum natura quanti homines habuerit, quibus solis ad se cognoscendam ratiocinari permisit.

347 Accidens est, quod non nisi eidem formae, sed non semper evenit, ut rhetorica non nisi homini accidit, sed ei potest et non accidere, ut quamvis sit aliquis homo, non sit tamen orator.

348 Proprium est, quod et eidem et ita semper accidit, ut unamquamque rem ab omnium communione discriminet, ut in homine risus. nam nec

§ 348 cf. Quint. inst. 5, 10, 58

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 nos] non F^2V^1 | videre M^1 (*d.* R) || 3 quia alia $B^2M^2R^2C^2F^3L^2$ quod alia D^2F^2GP qui alia L^1 qualia *cett.* | alia² B^2 et alia L^2 et *cett.* | femininas A feminae M^2 (*d.* R) | aetates . . . 4 possumus *om.* R || 3.4 quia alia $B^2M^2C^2F^3L$ quod alia D^2F^2GP qualia *cett.* || 4 cortiva D^1 | iuvenilia M^2 *sicut coni. Grot.* iuventutis *cett.* || 4.5 quia alia $B^2M^2F^3$ quod alia D^2F^2GP quia C qualia *cett.* (*d.* R) || 5 varietatem B^1DMGP varietates B^2L^2 varietate *cett.* (*d.* R) || 6 quia alia $B^2M^2C^2F^3L$ quod alia D^2F^2GP qualia *cett.* (*d.* R) | repentia L | alia volantia $B^2D^2F^2GP^2$ *om. cett.* || 7 in $B^2D^2R^2C^2F^2GL^2P^2$ *om. cett.* | quia alia $B^2MR^2C^2EL$ quod alia D^2F^2GP qualia *cett.* | *ante* aquatilia *add.* sunt $B^2D^2R^2G$ | aquatilia] qui talia C^1 | alia² *om.* M^1 || 8 ignae V | possumus . . . 10 unipedia *add. Grot.* || 11 et *om.* AR || 12 has *addidi DMCE 64s.* | eveniri EF^1P || 13 possunt *om.* M | et parva *om.* AR || 14 quavis BD^2MR^1CLP quamvis *cett.* | *post* licet *add.* omnibus $M^2R^mF^2G$ || 15 apta suscepto] apto M^1 apti suscepto R^1 apta suscepta C^1 | sit *om.* L^1 || 16 stollida AR || 18 cognoscendum AL | ratiocinare C^1EF^1V || 19 *ante* accidens *add.* De accidente (*vel* -ti) *libri* Quid accidens *insuper add.* L^m | nisi] si A | evenit $B^2D^2M^2R^2CF^2LP$ venit *cett.* || 20 accedere AR^1 | quodvis $AB^1D^1M^1R$ *delet* L^2 || 21 aliquis $B^2D^2M^2R^2C^2F^2GL^1$ aliquid C^1EF^1V aliqui *cett. fort. recte* | oratior A oratur R || 22 *ante* proprium *add.* Quid sit proprium *libri* Quid proprium *insuper add.* M^mL^m | proprium est *om.* L^1 | proprium] primum A | et¹ *om.* MR^1EL | *post* eidem *add.* formae M^2R^mL scil. formae $D^sE^sV^sP^s$ || 23 omnium] hominum R^2 | nec *om.* ARC^1EF^1V

ridere quisquam nisi homo potest, nec homo, cum voluerit, quantum in eius natura est, ridere non potest. et differentia proprio eo distat, quod differentia unamquamque rem ab eo tantum distinguit, unde quaestio est, proprium vero ab omnibus. nam cum hominem a leone per differentiam volentes discernere dixerimus, quod leo ferus est, homo autem mitis, id solum videmur discernere, quod ad susceptum negotium pertinet. dicendo enim 'leo ferus est, homo mitis', nec hominem ab aliis mitibus animalibus nec leonem a ceteris bestiis seiunximus; cum vero hominem animal risibile dixerimus, eo a ceterorum animantium generalitate discrevimus.

Definitio est, cum involuta uniuscuiusque rei notitia aperte ac breviter 349
explicatur. in hac tria vitanda sunt: ne quid falsum, ne quid plus, ne quid minus significetur. falsum est hoc modo: 'homo est animal ⟨immortale'; nullus enim homo immortalis. plus est 'homo est animal⟩ mortale'; [ex] hoc enim, quamvis breviter dictum sit, plus tamen est, quod ad omnia animalia pertinet. minus significatur hoc modo: 'homo est animal grammaticum'; quamvis enim non sit nisi homo animal grammaticum, non tamen omnis homo grammaticus. definitio plena est hoc modo: 'homo est animal rationale mortale'; addendo enim 'mortale' separavimus a diis, addendo 'rationale' separavimus a feris.

Totum est, quod duabus pluribusve in se partibus positis non semper 350
nomen, definitionem tamen numquam accommodat. et hoc non nisi in

§ 349 Rhet. Her. 4,35; Cic. de orat. 1,189; Char. I 152 in.; Prisc. III 135, 1–6; Explan. in Don. IV 489, 22–29; Audax VII 324 in. || 16 *cf. Arist. top. I 4, 5*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 redire **D**^{1} | *ante* potest *add.* non **R**^{2} || 2 *ante* proprio *add.* a **B**^{2}**F**^{2} | propria **M**^{1} || 3 differentiam **A** || 5 diximus **AL**^{1} || 6 videmus **A** | quod] quo **L**^{1} || 7 est *om.* **L** || 9 eo *om.* **V**^{1} | animalium **D**^{2}**R**^{2} | generalite **L**^{1} | discribimus **AR**^{1} || 11 *ante* definitio *add.* Quid sit finitio **R** de diffinitione **G** quid sit definitio *cett.* quid diffinitio *insuper add.* **L**^{m} | involuta] in voluntate **B**^{1} involutae **MC** || 13 significatur **R**^{1} | homo ... 14 mortale] homo est animal mortale **AB**^{1}**D**^{1}**E**, *quae archetypi lectio fuit; dein detecto errore pro* mortale *scribunt* immortale **B**^{2}**D**^{2}**C**^{1}**F**^{1}**V**^{1}, *cui addunt* irrationale **D**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**V**^{2}, *inde ut lacuna expleretur add.* plus est hoc modo animal mortale **M**^{1} quamvis enim homo animal esse verum sit, falsum est tamen immortalem aut irrationalem esse. plus est hoc modo, homo est animal mortale **M**^{2}**C**^{2}**F**^{2} nullus enim homo immortalis est et ideo falsum est. plus enim dicitur tali modo, homo est animal mortale **B**^{2}**V**^{2}**LP**; *denique utrumque supplementum amplectitur* **G** *hoc modo*: nullus enim homo immortalis est et ideo falsum est. quamvis enim homo animal esse verum sit, falsum est tamen immortalem esse aut irrationalem. plus est hoc modo, homo est animal mortale (*d.* **R**) *lacunam quam poteram paucissimis explevi* || 15 ex *del.* **B**^{2} *et Dick* (*d.* **R**) || 17 quamvis ... grammaticum *om.* **C**^{1}**EFV**^{1} (*d.* **R**) || 18 definio **A** (*d.* **R**) || 19 speravimus **E** sparavimus **F**^{1} (*d.* **R**) || 20 dis **B**^{1}**C**^{1} (*d.* **R**) | adendo **AD**^{1} (*d.* **R**) || 21 *ante* totum *add.* De toto **G**, Quid sit totum *cett. praeter* **B**^{1} | partibus] pluribus **A** (*d.* **R**) || 22 numquam] nequam **M**^{1} | in *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**C**^{1}**FVP**^{1} (*d.* **R**)

individuis invenitur, ut si hominem ⟨certum⟩ designemus et eius partes singula membra faciamus. intellegimus id ipsum totum esse, quia certum hominem constituimus, et definitionem et nomen ipsius totius non posse in partes cadere. non enim aut bracchium solum aut caput hominem dicere poterimus, aut ipsius definitionem singula membra recipiunt. sed animadvertendum est, quod aliquando omne pro toto dicere possumus, sed alio quodam intellectu. nam totum etiam in singulis, omne in multis agnoscitur. nam cum dicimus 'homo Cicero', quia unus est, ideo totus intellegitur; 'homo' autem, quia imperitus et artifex et vir et mulier esse potest, melius omne accipimus.

351 Partes sunt, quae in toto esse intelleguntur et quibus totum constat.

352 Dividere usque eo debemus, donec ad individuum veniatur; et hoc fit, cum per differentias ad paucitatem genera redigimus et eis ita formas subicimus, ut et ipsae singulae aliis sub se positis etiam genera esse possint, ut *animal* si breviter primo dividere voluerimus, per differentias possumus, quod alia sunt gradientia, alia serpentia, alia natantia, alia volantia. hinc item, hoc est de singulis formis, possumus genera facere, ut dicamus animalia gradientia genus esse et ei formas subiciamus, quod alia sunt humana, alia ferina. et ex his possunt esse aliae formae, per quas, si necesse fuerit, ad individuum poterit perveniri. [sed hoc non in omni assertione facere oportet, sed in subtili quadam disputatione.] tunc autem in oratione hoc modo possumus dividere, cum id exigit obscuritas causae; quod si causa non sit obscura, divisionis quidem ratio inesse et tractari debet, sed multum apparere non debet.

353 Partiendi differentiae non frequenter occurrunt, atque ita sine his infinita potest esse partitio, si usque ad individuum voluerimus pervenire. nam si certum hominem pro toto dicamus et eius partes breviter colligere voluerimus, differentiae non suppetunt partium, et certarum partium

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 certum *suppl. Dick coll. l. 114, 27* || 2 quia] quod **D**^{2}**F** quo **G** (*d.* **R**) || 3 et nomen et definitionem **L** | *post* definitionem *add.* tamen **B**^{2}**G** || 7 nam totum] non tantum **A** || 8 decimus **AR**^{1} | homo Cicero] hocicero **M**^{1} cicero homo **L**^{1} cicero homo est **L**^{2} ⟨Cicero⟩ homo, Cicero *Dick* | ideo *Dick* in eo *libri* (*locus mihi nondum sanatus videtur*) || 10 omne **BD**^{2}**MEFV** omnem *cett.* || 11 *ante* partes *add.* Quid sit pars *libri* (quid pars *insuper add.* **L**^{m}) | et in quibus **L**^{1} || 12 *ante* dividere *add.* Qui in dividendo modus (modos **AD**^{1}**R** *om.* **M**^{1} modus sit **M**^{2}) *add. libri* (Qui in dividendo modus *insuper add.* **L**^{m}) | individuum] individendum **R**^{1} || 14 et *om.* **L**^{1}**P**^{1} | ipsi **CEF**^{1}**V** | singulae *del.* **F**^{2} || 16 quod] quid **A** | sint **G** | alia^2 . . . 18 gradientia *om.* **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | *post* alia^2 *add.* sunt **C**^{2} || 16.17 alia volantia *om.* **F**^{2} || 17 hoc . . . formis *del. Grot.* | hoc est *om.* **F**^{2} || 18 ut] ut si **D**^{2} || 20 pervenire **B**^{1} | sed . . . 21 disputatione *ut glossema seclusi* || 21 quadam] quidam **D**^{1} *om.* **C**^{1}**EFP**^{1} || 23 divisiones **M**^{1} | ratio inesse] rationes esse **A** rationesse **R**^{1} ratio nosse **M**^{1} ratio esse **G**^{2} || 25 *ante* partiendi *add.* Qui in partiendo modus *libri* | differentia **AR** differtiae **C**^{1} || 26 partio **AM**^{1}**R**^{1}**V**^{1} || 28 ceterarum **R**^{2}

nominibus uti cogemur, ut dicamus caput, pedes et reliqua; quae si complecti breviter voluerimus, quoniam differentiae desunt, non possumus singula colligere, quia multa sunt, et aut impossibile erit aut longum.

Interest autem inter divisionem et partitionem, quod in divisione per 354
formas currimus, in partitione per partes. formae autem sunt, quae generi subiciuntur et eius definitionem tenere possunt et nomen. partes sunt, quae in toto sunt et definitionem numquam, nomen interdum totius recipere possunt. possumus tamen unam eandemque rem et pro genere et pro toto accipere, sed alia quadam vi; ut est *homo*, quem si in adulescentem, senem et puerum dividere voluerimus, genus est et formae eius; quem si in caput, pedes et manus partiri voluerimus, totum est et partes eius, quia adulescens, senex et puer, quas formas esse diximus, et nomen hominis recipiunt et definitionem, ut et senex dicatur homo, animal rationale mortale, et puer et adulescens. caput vero et pedes, quas partes esse diximus, neque definitionem hominis neque nomen accipere possunt, quia nec caput potest dici homo, animal risibile, nec pedes nec manus.

Aequivocum est, quando multarum rerum unum est nomen, sed non 355
eadem definitio, ut *leo*. nam quantum ad nomen pertinet, verus et pictus et caelestis leo dicitur; quantum ad definitionem, aliter verus definitur, aliter pictus, aliter caelestis.

Univocum est, quando duarum aut plurium rerum unum nomen est et 356
definitio, ut *vestis*. nam et byrrhus et tunica et nomen vestis habent et definitionem possunt accipere. ergo hoc univocum in generibus esse intellegitur, quae et nomen et definitionem dant formis suis.

§ 354 cf. Cic. top. 31 formas qui putat idem esse quod partes, confundit artem; *Quint. inst. 5, 10, 63* || *§ 355 cf. Arist. cat. 1, 1 (exscribit hunc locum Isidorus orig. 2, 26, 2)* || *§ 356 Arist. cat. 1, 2; cf. Dig. 50, 16, 127 (Isid. orig. 2, 26, 3)*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 cogimur *Dick ex Bern.* || 3 collegere **R**^{1} alligere *n. f.* **C**^{1} | longium **M**^{1}**R**^{1} || 4 *ante* interest *add.* Quid inter divisionem et partitionem **L**^{m} Diferentia inter partitionem et divisionem **P**^{m} | partionem **AD**^{1}**MR**^{1}**G**^{2} | divisionem^2 **ACEF** || 5 partitione **BD**^{2}**L**^{2}**P** partiones **ARC** partione **MG** partitiones *cett.* || 9 accipere] dicere **M** (*d.* **R**) | in *om.* **B**^{1} (*d.* **R**) || 11 quem ... 12 eius *om.* **G**^{1} | partiri par voluerimus **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**L**^{1} || 12 eius *del.* **V**^{2} (*d.* **R**) | quia] qui **AD**^{1}**L**^{1} (*d.* **R**) || 13 et^2 *om.* **E**^{1} (*d.* **R**) || 14 ratione **AD** (*d.* **R**) || 16 nec pedes *om.* **F** | nec^2] ne **C**^{1} || 18 *ante* aequivocum *add.* Quid sit aequivocum *libri* Quid aequivocum *insuper add.* **L**^{m} | non *om.* **C**^{1}**EF**^{1}**V**^{1}**P**^{1} || 19 eandem **R**^{1} || 20 leo *om.* **C**^{1} | verus] vero **C**^{1} || 21 aliter caelestis *om.* **C**^{1} aliter *om.* **R**^{1} *ante* aliter *add.* et **C**^{m}**G** || 22 *ante* univocum *add.* Quid sit univocum *libri* Quid univocum *insuper add.* **L**^{m} || 23 tonica **C**^{1}**EFVL**^{1}**P** || 24 in generibus esse *Isidorus orig. 3. 2, 63 (cf. p. 117, 13)* in generis serie ordine **C**^{1} (ordine *etiam* **D**^{2}) in generis serie *cett.* || 25 quae *scripsi DMCE 29* quia *Isidorus* quod *libri* | et^2 *om.* **G** | dant **ARC**^{1}**EFV** *et libri aliquot Isidori* dat *cett.*

357 Plurivocum est, quando multis nominibus una res dicitur, ut *gladius*; nam et *ensis* et *mucro* idem significat.

358 Rebus sua sunt verba, quae naturalia atque etiam propria dicimus, ut *lapis*, *lignum* et cetera.

359 Aliena sunt, quae ratione aliqua mutuamur vel propter necessitatem vel propter decorem: propter necessitatem, ut dicimus vites *gemmare*, *laetas* segetes. hic enim, quoniam proprium deficit, alieno usi sumus; neque enim aut vites aliud quam gemmare, aut segetes aliud quam laetas possumus dicere; propter decorem autem dicimus *fluctuare* segetes. possumus enim [aliud] *moveri* dicere, sed quoniam ornatum non est, alieno utimur.

360 Aliena verba tribus modis fiunt, aut per similitudinem aut per contrarium aut per differentiam: per similitudinem, ut sunt quae in Grammaticae tropis numerantur, ut hoc ipsum, quod dixi, *fluctuare* segetes. ex hoc genere sunt etiam illa, quae ex toto partem aut ex parte totum significant in hunc modum, ut decentem verborum habeant propinquitatem; haec enim similitudinis genere placuit includi. per contrarium verba dicuntur, quando contra quam dicimus accipiuntur, ut *Parcas* dicimus Fata, cum non parcant, et *lucum*, cum non luceat. hoc grammatici *κατ' ἀντίφρασιν* vocant. per differentiam aliena verba sunt, cum sine

§ 357 cf. Quint. inst. 10, 1, 11 || *§ 358–360 cf. Cic. orat. 80 s.; de orat. 3, 155; Quint. inst. 8, 6, 6; Iul. Vict. rhet. p. 82 Giomini; Isid. orig. 1, 37, 5* || 17–20 *cf. Serv. Aen. 1, 22; Char. I 276, 13; Don. IV 402, 3; Cledon. V 18, 36; Pomp. V 228, 20; 259, 39; 311, 2; Sacerd. VI 462, 11; Isid. orig. 1, 37, 24*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *ante* plurivocum *add.* Quid sit (sit *om.* A) plurivocum *libri* Quid plurivocum *insuper add.* L^m | multis] pluris F^2 | una res] nares M^1 || 2 nam *om.* M | significant $B^2M^2R^2GL^2$ || 3 *ante* rebus *add.* Quae sunt verba rebus sua $ABD^1R^1C^2E^2F$ Quae sunt rebus verba sua D^2 Quae sunt sua verba M Quae rebus verba sua R^2 Quae sunt verba in rebus sua C^1E^1V Quae rebus verba sua sint GL^mP | rebus sua sunt verba D^2ML^2 sunt R^2 rebus sua sua verba *n. f.* L^1 rebus verba sua sunt G sunt verba *cett.* (*vide quae dixi praef. p. VII*) | atque] et quae M || 5 *ante* aliena *add.* Quae aliena BDMRCEFVGLP *eadem post* ratione *add.* A | mutuamur *scripsi* mittatur A mutuantur BD^2MC^2L mutantur *cett.* || 7 *ante* laetas *add.* et MC^2GP | hinc M^1L^1 | defecit EFP defuit *fort. legendum* || 8 quam[1]] quem M^1 || 10 enim] etiam CEFVP | aliud *temere repetitum delevi* aliqua ut C^1V^1 | non *om.* M^1F^1 || 11 utimur $D^2MR^2C^2G$ non utitur A utitur *cett.* || 12 *ante* aliena *add.* Quod modis aliena verba fiunt AM Quot modis aliena sint R^2 (*eadem post* fiunt *add.* G) Quot modis aliena verba fiant *cett.* | verba *om.* G^1 | similitudines DR^2 | contrarium D^2MC^2P contraria *cett.* || 13 per differentiam C^2GPL differentiam D^2M per differentias R^2 differentia *cett.* | similitudines R^2 || 14 dixit AR^1CEFVP || 15 ex hoc] in hoc D^vP^v et hoc F | toto partem aut ex *om.* F | aut ex parte *om.* R^1 | ex[3] *om.* L^1 || 16 modum] mundum L^1 | decentem *scripsi* decentur A decenter *cett.* || 17 enim *om.* C^1 | contraria R^2 || 18 quam] quod D^2 | adicimus *n. f.* L^1 || 19 facta $D^1R^1L^1$ | cum[2] *om.* A || 20 catantifrasin R cata antifrasin A cata antifrasint C^1 cata antifrasis EFV cata antifrasin *cett.* | differentia R^1C differentias R^2

ulla ratione ex aliis assumuntur, ut si hominem neque corpore durum
neque ingenio stolidum *lapidem* dicamus. sed his uti non convenit; stul-
tum est enim aut nihil significantia aut nimis aliena proferre. propriis
autem, similibus et contrariis uti fas est.

Antequam de substantia dicam, quaedam docenda sunt. omne quic- **361**
quid dicimus aut subiectum est, aut de subiecto, aut in subiecto, aut de
subiecto et in subiecto. subiectum est prima substantia, quod ipsum nulli
accidit alii inseparabiliter, ei tamen alia accidunt, ut *Cicero* — non nomen,
sed quod eo nomine significatur. de subiecto est, quod de ipso subiecto
dicitur et dat ei et definitionem suam et nomen, ut *homo*; nam et homo
Cicero et animal rationale mortale. ita et nomen et definitio, quae est de
subiecto, eidem subiecto accessit; ideoque hoc, quod de subiecto dicitur,
in generibus vel in formis invenitur. in subiecto est, quod neque nomen **362**
neque definitionem dat subiecto, sed in ipso subiecto ita esse intellegitur,
ut sine eo esse non possit, ut rhetorica; nam nec nomen eius potest subiec-
tum recipere nec definitionem. neque enim aut rhetorica Cicero aut bene
dicendi scientia Cicero; in eo autem intellegitur, cum id ipse vocari non
possit. de subiecto et in subiecto ⟨est⟩, quod alii de subiecto, alii in sub-
iecto est, ⟨ut⟩ *disciplina*; nam eadem rhetoricae de subiecto est, Ciceroni
in subiecto. prima ergo substantia subiectum est, secunda, quae de ipsa
prima dicitur, ut sit *Cicero* prima substantia, *homo* et *animal* secunda.
iam in subiecto omnes consequentes praedicationes esse intelleguntur,
itaque de singulis videamus.

§ 361 et 362 ex Arist. cat. 2, 2 et 3, 3–6

[ABDMR CEFV GLP] 1 ex] ab **R**^{2} | alii **R**^{1} | assummuntur **C** asseruntur **F**^{2} || 2 conveniunt **EF** (*d.* **R**) || 4 *ante* similibus *add.* et **D**^{2}**CGP**^{2} (*d.* **R**) | *ante* contrariis *add.* de **F** || 5 *ante* antequam *add.* Quid sit substantia *libri* Quid substantia *insuper add.* **L**^{m} | antequam . . . sunt *delebat Eyss.* | substantia *Dick* hac *libri propter titulum* || 6 de^{1}] in **AD**^{1} | *post* subiecto^{1} *add.* est *libri praeter* **BD**^{2}**G** | in] de **AD**^{1} (*d.* **R**) | *post* subiecto^{2} *add.* est **BD**^{2} || 6. 7 aut de subiecto et in subiecto **BM**^{m}**G**^{1}**L** aut de subiecto aut in subiecto **F** *del.* **G**^{2} *om. cett.* || 8 ei tamen] etiam **A** et tamen **D**^{1} | *post* Cicero *add.* est *libri, quod om. dett. et ed. Dick* || 10 et^{2} *del.* **G**^{2}**L**^{2} || 11 *post* cicero *add.* est **D**^{2}**RGL**^{2}**P**^{2} | ita] ata **A** *om.* **M** | et^{2} *om.* **R** | de *om.* **B**^{1} || 13 *post* invenitur *add.* Quid sit subiectum **R** Quid sit subiecto **V** *nihil add.* **G** Quid in subiecto *cett.* | est *om.* **L**^{1} || 15 esse non possit] non possit **AR**^{1} non possit esse **R**^{2} possit **C**^{1} esse non posse **V** | nam . . . 16 rhetorica *om.* **M**^{1} || 17 in eo autem] sed in eo esse **R**^{2}**G** | intellegitur **BD**^{2}**MR**^{2}**CGL**^{2} intelleguntur *cett.* || 18 de subiecto et in subiecto est quod] Quid (sit *add.* **V**) de (e **AR**) subiecto et in subiecto quod **ABDM**^{2}**RCEF**^{1}**VLP** quid de subiecto est **M**^{1} *nihil horum habet* **G** | alii^{1} *ed. Dick ex Monac. 14401* aliud *omnes mei* quod aliud *del.* **L**^{2} | alii^{2} *ed. Dick ex Monac. 14401* aliud *omnes mei praeter* **L**^{2}, *qui* aliud *in* et *mutat* || 19 ut **L**^{2} *om. cett.* | rhetorica **R**^{2}**FG** || 19. 20 de subiecto est, Ciceroni in subiecto] in subiecto est ciceroni **R**^{2} de subiecto est et ciceroni in subiecto **C** est ciceroni in subiecto **F**^{2} in subiecto cicerone est **G** || 20 ergo] igitur **G** | *ante* subiectum *add.* est **M**^{1} || 21 sit cicero **D**^{2}**MCGL**^{2} sicero **L**^{1} si cicero *cett.* || 22 iam] nam **D** | in *om.* **A**

363 Qualitas est, secundum quam dicimus quale est, ut *candor*. et ex hoc intellegi licet et qualitatem in subiecto esse, cum candor necessario in aliquo sit, sine quo esse non possit. utique ipsum aliquid, in quo est, subiectum est.

Quantitas est, secundum quam dicimus quantum est, ut *bipedale*. etiam istam in subiecto intellegi necesse est.

Relativum est, quod ad aliquid vocant, ut *pater*, *frater*. et haec utique in subiecto sunt; nam necesse est, ut haec nomina ad aliquid sint; et nonnulla sunt, †de quibus dicantur illa quae dicuntur in anima videbuntur.† [quid] loci [id] est, quod dicimus *Romae*: Roma substantia est; ipsi Romae hoc accidit. [quid] temporis, ut *heri*, *nuper*, *vesperi*: quorum motu tempus intellegitur, substantiae sunt, ut sol, cuius cursu tempus intellegimus, et quae aliquam intellegentiam morae in nobis faciunt. [quid] situs, ut puta *iacet*, *sedet*. [quid] habitus, ut *calceatus*, *armatus*; substantia est homo, et haec illi accidunt. [quid] facere, ut *secare*, *urere*. [quid] pati, ut *secari uri*.

364 ⟨Prima⟩ substantia est, quae nec in subiecto est inseparabiliter neque de ullo subiecto praedicatur. 'inseparabiliter' autem ad hoc definitioni adiectum est, quod omnis prima substantia, quamvis in loco aliquo sit, tamen ab eo separari et migrare potest, ut Cicero ita in curia esse intellegitur, ut inde possit aliquo discedere; et pars primae substantiae, quamvis in toto sit, non tamen inseparabiliter; nam sive re ipsa sive cogita-

§ 363 ex Aristot. categ. 2, 7 (Isid. orig. 2, 26, 6–10) || § 364 et 365 cf. Aristot. categ. 3, 1–16 et 20

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *ante* qualitas *add.* Quid sit qualitas **V** Quid qualitas *cett.* Quid qualitas *insuper add.* **L**^{m} || 1.2 hoc intelligi *om.* **M** || 2 necessaria **L**^{1} || 3 utique . . . subiectum est *om.* **M**^{1} || 4 est *om.* **B**^{1}**L**^{1} || 5 *ante* quantitas *add.* Quid sit quantitas **V** Quid quantitas *cett.* Quid quantitas *insuper add.* **L**^{m} | bipedale] tibi pedale **A** || 6 etiam] et **M**^{1} | istam **G** *om.* **AB**^{1} ista *cett.* || 7 *ante* relativum *add.* Quid relativum *libri* Omnia comparativa relativa sunt *add. insuper* **P**^{m} | ad *om.* **M**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**L**^{1} | aliqui **M**^{1}**R** | et] et ut **B**^{1} ut **R**^{1} || 8 subiecta **AR** suiecto **C**^{1} | nomina] omnia **B**^{2} *fort. recte* | ad *om.* **AD**^{1}**R**^{1} | aliqui **V** | et] ei **R**^{1} || 9 nonnulli **AR**^{1} nulli **D**^{1} non ulla **C**^{1} | quibus] quibusdam **R**^{1} | dicantur] dicuntur **M**^{1} | illa quae dicuntur *om.* **M**^{1} | dicuntur] dicantur **A** (*totus locus Oedipodem suum adhuc exspectat*) || 10 quid *et* id *del. Petersen 52n.* | *post* est^1 *add.* ubi id est **P** | quod] quid **B**^{1} || 11 haec accidit **AD**^{1}**R**^{1} haec accidunt **R**^{2}**G** accidit (*omisso* hoc) **M**^{1} | quid *del. Petersen* | esperi **AR**^{1} | quorum **BMR**^{2}**CF**^{2}**GL** quarum *cett.* || 12 motum **AD**^{1} motus **B**^{1}**M** | cursum **D**^{2}**MP**^{1} || 13 morae] morulae **D**^{2}**M**^{2} || 14 quid *del. Petersen* | quid (qui **M**^{1}) *del. Petersen* | ut^2 **G** *om. cett.* || 15 quid *del. Petersen* | urere] currere **ABDMR**^{1} || 16 quid *del. Petersen* || 17 *ante* prima *add.* Item de substantia *libri* Quid substantia *insuper add.* **L**^{m} | prima *h. l. addidi, quod post* substantia *add.* **D**^{2}**L**^{2} *om. cett.* || neque . . . 18 inseparabiliter *om.* **M**^{1} || 18 inseparabiter **A** | ad] ob **R**^{2}**G** || 19 quamvis] quam **P**^{1} || 19.20 sit tamen] attamen **D**^{2} sit attamen **D**^{3} si tamen **M**^{1} || 20 migrare **B**^{1}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} migrari *cett.* | possit **R**^{2}**G** | intellegitur **BDMR**^{2}**F**^{2}**G** intellegatur *cett.* || 21 ut *om.* **C**^{1} | dicere **C**^{1} | substantiae *om.* **D**^{1}

tione separari a corpore nostro bracchium potest. at vero rhetorica ita est in animo Ciceronis, ut etiam si aliquo casu esse destiterit, non tamen intellegatur migrare, quoniam nec cum esse coepit, intellegitur advenisse.

Secunda substantia est, quae de prima, ut dictum est, praedicatur, ut **365**
homo de Cicerone, et *animal* de homine et Cicerone. et quicquid genus est primae substantiae, secunda substantia esse intellegitur. ita ergo substantiis omnibus commune est non esse in subiecto; prima vero nec de subiecto est. substantia nec intendi nec remitti potest, id est recipere magis et minus, [et] siquidem nemo homine alio magis homo est, et nec ipse unus homo magis cras erit homo quam hodie fuit, et in diversis non magis equus equus est quam homo homo. hoc autem observandum est in substantiis, inter consortes suas, id est ut primam primae compares, secundam secundae. nam si secundam primae compares, magis substantia est prima quam secunda. prima enim rem magis declarat, secunda vero habet quandam communionum ambiguitatem. nam cum dico *Cicero*, iam quiddam individuum certumque significo; cum dico *homo*, quoniam cuncti sumus huic appellationi subditi, incertum est, quem significem. ita ergo fit, ut magis sit substantia prima quam secunda, quia rem certius ostendit. magis ergo et minus substantia non recipit **366**
inter consortes suas. item substantia contrarium nihil habet; nam nihil homini aut equo contrarium. sed si quis dixerit Clodium Ciceroni fuisse contrarium, intelligit non ipsas substantias fuisse contrarias, sed qualitates, quae in ipsis erant, ut malitiam bonitati aut vitium virtuti aut iniustitiam iustitiae. videtur autem substantiae proprium, quod una eademque capax est contrariorum quadam sui permutatione, ut lapis, cum idem sit, potest nunc albus esse, nunc niger, idem tamen lapis esse non desinit; et Cicero, primo stultus, postea sapiens, idem tamen Cicero esse non desinit.

§ 366 cf. Aristot. categ. 3, 18–22

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 ita **AB^{2}M^{2}C^{2}F^{2}V^{2}GP^{2}** *om. cett.* || 2 in animo *om.* **C^{1}V^{1}** (*d.* **R**) | distiterit **A** destituerit **M^{1}** (*d.* **R**) || 3 intellegitur **M^{2}** (*d.* **R**) | coeperit **D^{2}** accepit **C^{1}V** (*d.* **R**) | intelletur **M^{1}** (*d.* **R**) || 4 *ante* secunda *add.* De secunda substantia *libri* (*d.* **R**) || 7 de *om.* **P** || 8 est^{1}] et **A** *om.* **P** (*d.* **R**) || 9 magis] maius **A** | minus] minus esse **A** minus est **R** | et *delevi, quod delet etiam* **C^{2}** || 11 homo^{2} *om.* **C^{1}EFV** || 13 subtia **L^{1}** || 14 est *om.* **D^{1}** | rem magis] magis rem magis **R^{1}** | declaratur **B^{1}** || 15 communionum ambiguitatem **D^{2}ML^{2}** communionem ambiguitatem **C^{1}** communionem ambiguitatum *cett.* || 16 quidem **M** quidam **R^{1}** | significat **M^{1}** || 17 appellationis **M** apellationi **L** | suditi **M^{1}** (*oblitus est Mart. Dialecticam apud deos loqui*) | quem] quid **M** || 18 ut *om.* **MC^{1}** || 19 et *om.* **M^{1}** | non *om.* **B^{1}** || 20 inter] ut inter **A** | suos **B^{1}M** | nam *om.* **M** || 21 dixeris **C^{1}** | dodium **D^{1}** gclodium **M^{1}** claudium **F^{2}G** || 22 intellegat **B^{2}MR^{2}F^{2}GP** intellegas **D^{2}** || 23 ut malitiam bonitati] ut bonitati **E** nitati **F^{1}** || 25 eandemque **R^{1}** edemque **V^{1}** | sui permutatione **AB^{2}D^{2}C^{2}** supermutatione *cett.* || 26 sit] si **R^{1}** || 27 et Cicero . . . 28 desinit *om.* **AM^{1}** | idem] ideo **RC^{1}EFVP** || 28 esse *om.* **L** | desit **C^{1}** desint **G^{1}**

367 Qualitatem esse diximus, secundum quam dicimur quales. qualitatum forma una est, in qua dispositio quaedam et habitus mentis esse intellegitur, ut in omnibus perceptis artibus, sapientia, grammatica, rhetorica ceterisque, quae ita haerent animo, ut difficile amitti possint. sed in his aliqua perfecta sunt, aliqua imperfecta, ut si qui grammaticae arti operam dederit, in plerisque tamen fallatur, nondum potest dici habitus, sed tantum dicitur dispositio. ita non omnis dispositio habitus, omnis autem
368 habitus dispositio esse intellegitur. secunda species est earum qualitatum, quas recte passibiles dixerimus, ut dulce atque amarum, calidum vel frigidum, non quod ex his eaedem substantiae aliquid patiantur, sed quod sensus nostros aliquid pati cogant. cogit enim aliquid pati et tangentem calor et dulcedo gustantem. item quae nobis ex aliqua passione naturae inoleverint, secundum quas pallidus quisque vel ruber dicitur, non tamen ita ut quis aliqua repentina causa vel pallet vel rubet; nam ipsae passiones rectius, non qualitates appellantur, siquidem secundum has non dicimur quales. non enim sequitur, ut qui pallet sit pallidus, aut qui amat amator, aut qui est ebrius ebriosus. illae igitur passiones sunt,
369 hae qualitates. tertia species est earum qualitatum, quae non ex eo, quod iam quisque est, sed ex eo, quod esse potest, intelleguntur, ut dicimus fragile lignum, non quod iam fractum sit, sed quod frangi possit. nam et palaestricum corpus duobus modis dicimus: et id, quod palaestra compositum est, et id, quod natura ita formatum, ut huic arti accommodatum sit, quamvis ea non sit imbutum. illud tamen a palaestra recte dicitur palaestricum, quod ipsius artis habet effectum, non autem invenitur ipsius qualitatis nomen, unde sit denominatum et derivatum palaestricum illud, quod nondum est, sed esse potest. quare cognoscendum est dici quasdam substantias ex qualitatibus, quarum nomina non

§ 367 Arist. categ. 6, 1–6 || *§ 368 Arist. categ. 6, 8–13* || *§ 369 Arist. categ. 6, 7 et 17*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *ante* qualitatem *add.* Item de qualitate **ABDMR CEFVL** De qualitate **G**, *quod insuper add.* **L**^{m} *et post* quales *add.* **P** | dicimus **EFV**^{1}**P**^{1} | quales] quale est **R**^{2}**G** *collato p. 118, 1; at contra l. 16* dicimur quales || 3 ut *om.* **AR**^{1} *del.* **F**^{2} || 4 ammitti **AC** ammiti **F** || 5 qui **ABM**^{1}**RG** quis *cett.* || 6 implerisque **B**^{1}**RG** | tamen *om.* **G** | fallitur **M**^{2} || 7 tantum **B**^{2} tamen *cett.* | dicitur *om.* **L** | ita . . . dispositio *om.* **C**^{1}**V** || 9 *ante* dixerimus *add.* esse **CE VP** || 10 vel] atque **CEFVP** | quod] quo **B**^{1}**D**^{1} | eaedem **BD**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**FGLP**^{2} eadem *cett.* || 11 cogant] cogantur **B**^{1} | tam gentem **R**^{1} tangent **F**^{1} angentem **P** || 12 dulcedo] dulce **F** || 16 dicimus quales **M** dicitur qualis **G** | qui *om.* **P**^{1} (*d.* **R**) || 17 amotor **L**^{1} (*d.* **R**) | ebrius *om.* **M** (*d.* **R**) | illi **L**^{1} | igitur] enim **M**^{2} || 18 hae qualitates **AD**^{1}**M**^{2}**C**^{2}**L**^{1} eae qualitates **B**^{1} non qualitates **B**^{2}**D**^{2}**F**^{2}**L**^{2}**P** et non qualitates **G** aequalitates *cett.* (*d.* **R**) || 19 intellegitur **B**^{2} (*d.* **R**) || 20 *ante* frangi *add.* iam **M**^{2} || 23 imbutus **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** (*haud scio an legendum sit* quamvis ⟨quis⟩ ea non sit imbutus) | a *om.* **M**^{1}**R** || 25 dirivatum **A** || 26 esse *om.* **L**

inveniuntur. namque ut bonum dicimus a bonitate, non ita optimum ab optimitate. ita ergo palaestricum, quod intellegimus ex eo, quo percipere possit palaestram, non habet certum qualitatis nomen, ex quo dictum videtur, constat tamen a qualitate esse dictum. quarta species est earum **370**
qualitatum, secundum quas formas figurasque intellegimus, ut quadrum, rotundum, pulchrum, deforme et similia. recipit qualitas magis et minus, nec tamen omnis. nihil enim quadrum magis altero quadro quadrum est; magis autem aliquid candido candidum dici potest; et quaestio est in plerisque, utrum magis iustus ⟨alter⟩ altero dici possit. plerique autem subtiliter videntur attendisse, qui qualitates ipsas non dicunt recipere magis et minus, sed ea, quae ab his denominantur, ut iustitia sit ipsa una quaedam perfecta notio, ut non dici possit 'magis haec iustitia quam illa est', dici tamen potest 'magis hic iustus quam ille est', item dici non potest 'magis haec sanitas quam illa est', dici tamen possit 'magis hic sanus quam ille est'. ex quo fit, ut substantia non recipiat magis et minus, qualitates quidem per ipsas substantias possint recipere. item contrarium qualitas habet, nec tamen omnis; nam sanitati cum sit imbecillitas contraria, nihil est quadro rotundove contrarium. videndum est autem, quoniam, quicquid contrarium qualitati est, qualitas sit necesse est; dulcedo autem qualitas, qualitas igitur amaritudo et similia.

Quantitas bipertita est, quod alia discreta est, alia continua: discreta, **371**
ut numeri et orationis, continua, ut lineae ac temporis. item alia quantitatis divisio est, quod alia situm quendam partium habet, alia non habet. nam linea situ quodam partium intellegitur, siquidem dici potest, quae pars eius quo loco sit, dextramque ac sinistram videtur habere. at vero numerus aut oratio aut tempus nihil horum habent, quamvis ordinem

§ 370 Arist. categ. 6, 14 et 18–23 || *§ 371 ibid. 4, 1–3 et 8; cf. Boeth. mus. 2, 3*

[ABDMR CEFV GLP] 2 *post* ergo *add.* et **R**^{2} | intellimus **M**^{1} | quo] quod **B**^{2}**D**^{2}**MC**^{2}**FVG** || 3 nomen] omen **F**^{1} | videtur **AB**^{1}**DMR**^{1}**CV** inveniatur **F** videatur *cett. certe elegantius, sed cf. p. 126, 12* quamvis nomina deficiant, ex quibus situs denominantur, *unde videtur non semper ad Tullianas normas retrahendus esse Martianus* || 4 a *om.* **D**^{1} || 5 qualitatium **B**^{1}**DR**^{1} | formam **AD**^{1}**R**^{1} || 6 recepit **C**^{1} || 8 et . . . 9 possit *secl. Dick* || 8.9 implerisque **ACF** || 9 utrum] verum **B**^{1}**R**^{1} utrumne **DR**^{2}**F**^{2}**G** | alter *add. Eyss.* || 10 dicuntur **AR**^{1} || 11 nominantur **L**^{1} || 13 potest] est **A** || 14 dici] dicit **L**^{1} | magis *om.* **R**^{1} || 15 ut *om.* **M**^{1} || 17 omnis] nominis **AR**^{1} || 19 est qualitati **G** | qualitas] qualis **M**^{1} || 21 *ante* quantitas *add.* Item de quantitate *libri* De quantitate *insuper add.* **L**^{m} | *post* discreta^2 *add.* est **B**^{2}**M** || 22 orationis **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**GL**^{2}**P** orationes *cett.* | continua *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**L**^{1} | linea **A** line **C**^{1} | ac temporis *om.* **R**^{1}**C**^{1} || 23 quendem **A** | habet^1] habent **B**^{2} | habet^2] habent **B**^{2} || 24 situm **M** | siquidem . . . 25 habere *om.* **P** || 25 *post* eius *add.* est **R**^{2}**G** | quod loco **M**^{1}**R**^{1} in quo loquo **L** | dextram quae sinistram **AR**^{1} | at] aut **AC**^{1} || 26 nihil . . . habent *om.* **F** *vacante spatio quasi 15 litt.* | nichylorum **C**^{1}**V**

habere possint, ut sit in his aliquid primum et secundum et ultimum et
372 medium, nihil tamen, quod in loco intellegatur. quantitas omnis caret
contrario. quid enim bipedali tripedalive contrarium? et si quis dixerit
contraria esse magis et minus, quae videntur esse verba quantitatis,
sciat non esse definitam quantitatem. itaque si dicat aliquid maius esse,
videtur ei contrarium, quod minus est; si certum quaesivero quo maius
est, et responderit, quod tripedali, apparet nihil esse contrarium. ipsa
sibi autem quae dicuntur maiora et minora, relative dici manifestum est;
quodlibet enim minori comparatum maius est, idemque maiori compara-
tum minus est. si igitur maius et minus contraria sunt, cogimur confiteri,
quod valde absurdum est, posse alicui rei uno tempore simul evenire con-
traria. rursus aliud absurdum cogimur intellegere, unam eandemque rem
sibimet esse contrariam; siquidem res una diversis quantitatibus compa-
373 rata potest eodem tempore maior et minor esse. quantitas non recipit
magis et minus; non enim quinque magis quinque sunt quam duo duo,
aut idem duo aliis duobus magis duo sunt, aut magis cras duo erunt quam
hodie sunt. est autem proprium quantitatis, quod secundum hanc dici-
mus *par* et *impar*, ut qualitatis proprium est, quod secundum hanc dici-
mus *simile* atque *dissimile*, quamvis in diversis rebus utrumque liceat
abusive usurpari.
374 Relativum est, quod hoc ipsum, quod dicitur, alicuius est vel ad aliquid
quolibet modo referri potest, ut filius non sine patre vel matre, et servus
375 non sine domino potest intellegi, neque sine his illi vicissim. dicuntur
autem relativa tribus modis: aut alicuius, ut filius, aut alicui, ut vicinus,
aut ad aliquid, ut duplum, quoniam duplum ad aliquid simplum est.
omnia relativa his, ad quae referuntur, vice mutua respondent; nam quem-

§ 372 Arist. categ. 4,10–11 et 14 || *§ 373 ibid. 4,16–17* || *§ 374 cf. ibid. 5,1*

[ABDMR CEFV GLP] 1 possit D^{1}RL^1 | ut sit *om.* M^1 || 2 medium] dium A (*d.* R) | *post* tamen *add.* habent F^2 (*d.* R) | intellegetur V^1 (intel[R) | *post* intellegatur *add.* habent G (*d.* R) || 3 bipedale C^1 | tripedalique CEFV (tri[R) | *post* contrarium *add.* est GL^2 (*d.* R) || 4 esse^1 *om.* M^1 (*d.* R) | magis] maius *ed. Dick* || 5 si quis dicat B^2 | aliquis L^2 (*d.* R) | magis F (*d.* R) || 6 quaesiero M (quae[R) || 7 apparat A aparet L^1 || 8 autem sibi D^{2}G (*d.* R) | dici] dicite C^{1}V | manifestum B^{2}D^{2}M^{2}C^{2}P manifeste *cett.* (manif[R) || 9 *post* quodlibet *add.* maius L^2, *quod post* enim *add.* D^2 | *post* idemque *add.* minus L^2 || 10 cogitemur B^1 (*d.* R) || 12 eademque C^{1}P || 14 *post* quantitas *add.* igitur C^2 || 15 magis^1] maius ARFV^{1}GLP^1 (*v. Petersen 52*) || 16 idem] item *Dick ex Leid. 36* | duo aliis B^{2}MC^{2}L^v dualis *cett.* || 17 quod] quos R^1 quo F | dicimus . . . 18 hanc *om.* F^1 || 19 autque A^1 || 20 usurparum B^1 usupari C^1 || 21 *ante* relativum *add.* Quid sit relativum *libri* Quid relativum *add. insuper* L^m | est *om.* M^{1}L^1 | ad *om.* R^{1}G^{1}P^1 || 22 quodlibet AC^{1}EV | vel] et M | matre] mare D^1 || 23 domino *om.* L^1 || 24 aut^1] ut L^1 | ut^1 *habent* AB^{2}MR^{2}C^{2}GL^2 *om. cett.* | ut^2] aut M *om.* R^1 || 25 ad^1 *om.* AD^{1}M^{1}R^{1}P ab L^1 || 26 *ante* omnia *add.* K (*i. e. Kapitulum*) B | *ante* his *add.* in AB^{1}D^{1}MR^1 | ad quae] atque AB^{1}D^{1}R^{1}C^{1}L^1 adque V | muta R^1 | namque admodum AR^1

admodum filius patris filius est, sic pater filii alicuius pater est. et
respondent ita, ut aliqua isdem casibus respondeant, aliqua casus mu-
tent. nam de filio dixi; item de servo dicere possumus, quoniam servus
domini servus est, dominus servi dominus. haec ita sibi respondent, ut
eosdem casus in conversione custodiant. ita quoque duplum ad aliquod
simplum duplum est, et simplum ad aliquod duplum simplum est; ita
maior minore aliquo maior est, et minor maiore aliquo minor est. mani-
festum est ergo ista casus in conversione servare; at vero scientia cum sit
relativa (alicuius enim rei scibilis scientia est), in conversione id, ad quod
refertur, casum mutat. nam quod dicimus 'scientia scibilis rei est', non
possumus dicere 'scibilis res scientiae est', sed 'scibilis res scientia scibi-
lis est'. item sensus rei alicuius sensibilis sensus est, contra sensibilis res
sensu sensibilis est. haec ergo non ut quae supra dicta sunt servatis isdem
casibus, sed mutatis convertuntur. quaedam relativa his, ad quae refe- 376
runtur, et in tempore concordant, eaque simul esse incipiunt, simul desi-
nunt, ut servus esse non potest, nisi cum esse coeperit dominus, et cum
dominus esse desierit, servus esse desinit; et item dominus, cum servum
non habuerit, dominus dici non potest. at vero noscibilis res prior est
natura quam notio; nam si noscibilia tollas, notio non erit; at vero si
notionem tollas, potest aliquid esse noscibile, quamvis desit ille qui no-
vit. relativa possunt habere contraria, sed non omnia; namque inscien- 377
tiae scientia contraria, amicitiae inimicitia, at vero duplo nihil contra-

§ 375 ibid. 5, 2 et 8 || *§ 376 ibid. 5, 16–18* || *§ 377 ibid. 5, 4–7*

[ABDMR CEFV GLP] 1 est^1 *om.* **CEFP^1** || 2 respondit **AB^{1}R^1** | mutant **C^1** || 3 *post* nam *add.* quod **B^2** *et ed. Dick* | item] iterum **F** || 4 *post* est *add.* et **D^{2}MG** | *post* dominus^2 (domus **A**) *add.* est **D^{2}G** || 5 duplum ... 6 simplum est *ed. Kopp et Dick ex Monac. 14401* duplum simplum est **AB^{1}D^{1}R^1** duplum ad aliquid simplum et simplum adliquid duplum est **B^2** quo duplum ad simplum est **D^2** duplum ad simplum est *cett.* (*reicienda sunt quae dixi DMCE 30–31 Dickii testimonio fretus*) || 6 ita] item **M** || 8 ista *ed. Dick ex Bern.* ita *omnes mei* (*fortasse legendum* ita . . . servari) | at] ad **AD^1** || 9 scibili **D^{1}R^{1}C^{1}EFV** | id] ad id **D^{2}MR^{2}G** || 10 quod] quomodo **B^{2}R^{2}GL^2** | *post* est *add.* scientia *Dick* || 11 scibilis^1] scibiles **A** | res^1] re **B^1** *om.* **F** | scientia **AM^{2}RC^{1}P** | *post* est *add.* scibilis *Dick* || 11.12 est scibilis **D^1** || 12 item sensus . . . 13 sensibilis est *om.* **L^1** | res *om.* **ABD^{1}M^{1}R^1** || 13 sensu] sensus **AR^1** || sensibilis] sensibili **AB^{1}D^1** (*d.* **R**) || 14 ad quae] atque **AC^{1}L^1** adque **B^{1}EV** (*d.* **R**) || 15 concordant] simul incipiunt itaque concordant **L^1** *ad* concordant *add.* i. simul incipiunt **P^2** (*d.* **R**) | esse *om.* **D^1** (*d.* **R**) | *ante* simul *add.* et **B^{2}L** || 16 coeperit dominus esse **G** perceperit esse dominus **L^1**]nus **R** || 17 desinit] sinit **A^1** (*d.* **R**) || 18 non^2 *om.* **C^1** (*d.* **R**) | noscibili **C^1** (*d.* **R**) || 20 novit] norit *elegantius, sed cf. p. 121, 3* videtur *et 126, 12* denominantur || 21 inscientiae] scientiae **V^{1}P** (*d.* **R**) || 22 scientia] inscientia **P^2** | contrarium **R** contraria pugnaverit **F** | inimicitiae amicitia **MG** amitiae inamitia **C^{1}F^1** amicitiae inamicitia **F^{2}V**

rium, neque maiori vel minori, quia, quisquis ista contraria putaverit, cogitur confiteri unam eandemque rem uno atque eodem tempore posse sibi esse contrariam; siquidem maior minori comparatus maior est, idemque maiori comparatus minor est uno atque eodem tempore, quod contrariis evenire nullo modo potest. nam quo tempore homo stultus, non eodem tempore sapiens esse potest, neque quo tempore albus est, eodem tempore niger esse potest; quod quia evenire posse in maiore et minore ostendimus, fateamur necesse est maius et minus non esse contraria; item duplum simplo non esse contrarium, quoniam hoc idem duplum potest esse ad aliquid simplum. non igitur omnia relativa possunt habere contrarium. item magis et minus quaedam recipiunt, quaedam non. nam magis hic amicus illo est, hoc magis duplum illo duplo esse non potest, propterea quia, si duplum est, ita duplum est, ut, plus aliquid minusve si fuerit, non sit duplum.

378 Quaeritur utrum aliqua substantia dici possit relative. sed de prima substantia [dici posse relative] nulla quaestio est; non enim Cicero alicuius dici potest aut ad aliquid referri. item equus †iam quis equus†, ut Rhoebus, non alicuius est hoc ipso, quod Rhoebus est, sed quod iumentum est, alicuius iumentum est. non ergo prima substantia relative dici potest neque pars eius quaelibet, quae sine dubio et ipsa prima substantia. nam quemadmodum Cicero prima substantia est, ita manus eius; manus vero (sed eius, non specialiter manus, ita secundae substantiae) relative dici non potest. non enim sua conversione respondent, ut si di-

§ 378 ex Arist. categ. 5, 8s. et 21s. || 18 Rhoebus] *Verg. Aen. 10, 861*

[ABDMR CEFV GLP] 1 quia quisquis **D^{2}G** quae quis **AR** quae quisquis **BM** qua quisquis **D^{1}** quae si quis **CEFV** quo quisquis **L^{1}** quod quisquis **L^{2}** quia qui **P** | ista] ita **C^{2}** || 3 contrariam **AD^{2}R^{2}C^{2}GLP** contraria *cett.* | itemque **D^{2}G** idem quae **M** || 4 est uno *om.* **AR** | autque **A^{1}** | quod] quo **A** *om.* **R^{1}** || 5 homo] modo **R^{1}** | *post* stultus *add.* est **CVP** || 6 esse] est **C^{1}** | neque] ne **A** || 7 quia evenire] que venire **AM^{1}R^{1}C^{1}** qua evenire **B^{1}F^{1}** quia venire **D^{1}P^{1}** | *ante* posse *add.* non **B^{2}D^{2}MR^{2}C^{2}F^{2}GL^{2}P^{2}** | posse **AB^{2}M^{2}R^{2}C^{2}GL^{2}P** posset *cett.* | et minore **B^{2}D^{2}MR^{m}C^{2}F^{2}GP^{2}** *om. cett.* || 8 maius] magis **M^{2}L^{2}** | contraria *Petersen 52* contrarium *libri* | item *Eyss.* vel ita **D^{2}C^{2}** ita *cett.* || 10 aliquis **D^{1}** || 11 magis **M^{2}L^{2}** maius *cett.* | recipiunt *om.* **D^{1}** | non. nam] non **D^{1}** nonam **R^{1}** || 12 illo^{2} *om.* **P^{1}** | duplo **B^{2}M^{2}R^{2}C^{2}F^{2}GLP^{2}** duplum *cett.* | potes **A** || 13 quia si] quasi **R^{1}** quia **C^{1}** || 15 dici relative possit **D^{1}** | de *om.* **P^{1}** || 16 dici posse (non posse **B^{2}D^{2}R^{2}C^{2}F^{2}GLP^{2}**) relative *temere repetita delevi* || 17 ad *om.* **D^{1}R^{1}C^{1}VP** | iam quis equus *del. Dick* alicuius *E. L. Burge* || 18 hroebus **ADR** | Rhoebus est] rhebissem **A** || 20 et *om.* **AR^{1}** *del.* **M^{2}** | *ante* substantia *add.* est **A**, *quod post* substantia *add.* **DMR^{2}CFV^{2}GL^{2}P** (*ut nos*, **BR^{1}EV^{1}L^{1}**) || 21 namque admodum **AR^{1}L^{1}** || 22 sed eius, non *scripsi* sed eius sed **C^{1}V^{1}** nomen eius sed **L^{1}** non eius sed *cett., edd. sed male, nam de primae substantiae partibus nunc loquitur Mart.* | *post* manus^{2} *add.* eius **M^{1}** | *post* ita *add.* ut **B^{2}R^{2}G** (itaque ut *ed. Dick*) | secunda substantia **MC^{2}F^{2}** | *post* substantiae *add.* sit **R^{2}G**

camus 'manus ⟨est manus⟩ Ciceronis', non 'Cicero manus Cicero est'. neque ipsa manus ob hoc manus, quia Ciceronis est, sed quia ita affecta est, manus dicitur, non quod alicuius sit. non ergo, ut diximus, prima substantia neque partes eius relative dici possunt. quaeritur ergo de partibus secundae substantiae; nam de ipsa substantia nulla quaestio est, non enim homo alicuius homo: sed manus specialiter alicuius hominis manus est, et ut mutua conversione respondeat, alicuius manuati manus, ut possimus ita convertere, quia et manuatum aliquid manu manuatum est. item ungula, non primae substantiae ungula, sed alicuius ungulati, quia et ungulatum aliquid ungula ungulatum, et mutuam possit habere conversionem, quod relativis esse diximus proprium. si ergo maneat illa relativorum definitio, ut relativum sit quicquid alicuius dici potest, difficile resistimus dici partes secundarum substantiarum relative. si vero illa definitio mutetur ita, ut relativa sint ea, quae ad aliquid referuntur, excepto eo quod in aliquo sunt, nulla incidit in hanc definitionem substantia, quemadmodum servitus, excepto eo quod in eodem servo est, id est in aliquo homine, refertur ad dominum. at vero pinna ita pinnati alicuius pinna est, ut excepto eo, quod in aliquo pinnato est, ad nihil referri possit.

Sane admonendi sumus, ne nos pudeat verba nova facere ad necessi- **379**
tatem conversionis; nam si mutua conversio non respondet, non relative enuntiamus, hoc modo: cum dico *pinnam*, volens eam ostendere relati-

§ 379 ex Aristot. categ. 5, 10ss.

[ABDMR CEFV GLP] 1 est manus *hic addidi* manus est *post* Ciceronis *ponunt* R^{m}G *om. cett.* | manus^{3} B^{2}DR^{2}C^{2}FL^{2} manui AB^{1}R^{1}C^{1} manu *cett.* || 2 manus ipsa G | effecta D^{2}C^{2}F^{2} || 3 quod] quo A *om.* M^{1} quid qui C^{1} | dicimus M^{2}RC^{2}GP || 5 partibus D^{2}M^{2}R^{2}C^{2}F^{2}GLP parte ABEF^{1}V patre D^{1} partes M^{1}R^{1} *om.* C^{1}, *qui etiam* de *omisit* | nam] non D^{1} || 6 alicus A | alicuius^{2}] cuius AB^{1}D^{1}R^{1} | hominis ... 7 alicuius *om.* L^{1} || 7 ut *om.* AB^{1}D^{1}MR^{1}G^{1} || 8 *post* manus *add.* est D^{2}R^{2}C^{m}GL || 9 ungula^{1}] gula AB^{1}D^{1} (*d.* R) | ungula^{2} *om.* A (*d.* R) || 10 *post* ungulati *add.* ungula D^{2}M^{2}C^{2}G | et^{2}] ut B^{2}M^{1}F^{2}L^{2} et ut D^{2}M^{2}GP^{s} (*d.* R) || 14 *post* illa *add.* est C^{2} (*d.* R) | diffinitione G^{1} (*d.* R) | mutetur *Monac. 22292* muta P^{1} mutata *cett.* (*d.* R) | ita *del.* P^{2} (*i. e.* muta ita *in* mutata *corrigit*) || 15 aliqui A (*d.* R) | alico A (*d.* R) | accidit B^{1} (*d.* R) || 16 quemmodum B^{1} | servitutis B^{1} || 17 eodem *fort. delendum* | est^{1} *om. in ras.* M | alico M^{1} alia C^{1} (*d.* R) | referuntur M^{1} non refertur M^{2} || 18 pinna ita *om.* A (*d.* R) | pinna^{1} B^{1}D^{1} penna *cett.* (*d.* R) | pinnati AB^{1}D^{1}R pennati *cett.* | pinna^{2} AB^{1}D^{1}R penna *cett.* | pinnato AB^{1}D^{1}M^{1}R *om.* C^{1}E^{1}FV^{1} pennato *cett.* || 19 referre M || 20 verba nova BDMGLP nova verba *cett.* | ad necessitatem M^{2}C^{2} pro necessitate B^{2}L^{2} in necessitate D^{2} prout necessitate *n. f.* L^{1} ut necessitate *cett.* || 21 conversio] conversione R^{1}L^{1} | respondet BDMR^{2}E^{1} respondit AR^{1} respondeat *cett.* | non^{2}] nam D^{1} || 22 nuntiamus AB^{1}DRG | pinnam AB^{1}D^{1}M^{1}R pennam *cett.* | relativam B^{2}D^{2}R^{2}FGP relativum *cett.*

vam, non me pudet *pinnatum* aliquid propter conversionem dicere; est enim *pinnatum* ita usitatum, ut aures non offendantur. si de pede agatur, non pudeat simili derivatione fingere aptum conversioni verbum. item scire oportet eum, qui relativum aliquid ad quid referatur ignorat, nec omnino utrum ad aliquid referri possit id quod dicit scire posse, hoc modo: cum dicis 'hoc duplum est', nosti simplum eius, id est ad quod duplum sit, aut illud ignorans nec omnino utrum duplum sit scire potes.

380 Facere et pati possunt habere contrarium, ut *calefacere*, *refrigerare* et *calefieri*, *refrigerari*. habent etiam magis et minus, ut magis et minus urere et magis et minus uri.

381 Situs omnis denominative dicitur, ut sedere a sessione, stare ab statione; et quamvis nonnumquam nomina deficiant, ex quibus situs denominantur, ratio tamen non deficit.

382 De illis tribus, quae restant, supra dicta exempla sufficiunt. quando enim dicimus, ut *heri*, *cras*; ubi, ut *Romae*, *Athenis*; habitum, ut *calceatum*, *armatum*. quid horum recipiat magis et minus, cum in sermone inciderit, facile apparet.

383 Istae sunt decem praedicationes, ex quibus aliquid necessario singillatim enuntiamus. nam quicquid omnino dixerimus, quod aliquid significet, nondum tamen intellegi possit, an verum an falsum sit, unum est de his decem, exceptis dumtaxat illis verborum quodammodo articulis. sunt enim pleraque a grammaticis in orationis partibus enuntiata, quae omnino per se nihil valent aut aliquid significant plenum, nisi cum fuerint

§ 380 – 382 ex Aristot. categ. 7, 1 – 3 et 5

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 non me] nonne **R**^{1} | pudeat **B**^{2}**R**^{2}**G** | pinnatum **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** pennatum *cett.* | est *om.* **E**^{1} || 2 pinnatum **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** pennatum *cett.* | offendantur *scripsi* offendant **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**EF**^{1}**VL**^{1} offendat *cett.* || 3 non pudeat *om.* **P**^{1} | aptum *Leid. 88* notum *omnes mei* | conventio **A** conventioni **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} conversione **G**^{1} conversionis **L** || 4 ad quid] aliquid **AD**^{1} ad quod **C**^{2} || 5 ad *om.* **L**^{1} | aliquod **EFV** | id] hic **A** || 6 dicimus **B** | hoc *om.* **M**^{1} | nosti] non sit **A** non fit **R**^{1} || 7 sit^1] est **D** | aut illud **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} aut si illud *cett.* | ignorans *scripsi* ignorat **C**^{1} ignoras *cett.* | potest **ARGL**^{1} | *post* potes *add.* Quid pati **A** Quid facere et pati **G** Quid facere, quid pati *cett.* || 8 *ante* refrigerare *add.* et **R**^{2} | et^2 . . . 9 refrigerari *om.* **D**^{1} || 9 refrigerare **C**^{1} | ut magis et minus *om.* **D**^{1}**C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | magis^2] maius **D**^{2} || 10 et^1 **MC**^{2}**G** ut *cett.*, *quod del.* **F**^{2} | magis] maius **D** || 11 *ante* situs *add.* Quid situs **D**^{m}**E**, *quod post* sedere *add.* **G** De situ **P** | a sessione] assessione **ADMCVG** asescione **R**^{1} | ab] a **R**^{2}**C** **EFVG** *cf. p. 310, 13* stellas ab stando || 12 ex quibus situs **B**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**GLP** et exquisitus **AB**^{1}**DR**^{1} ex quis situs **R**^{2}**EFV** *fort. recte* exquisitus **M**^{1}**C**^{1} | denominatur **D**^{2}**C**^{1} dominantur **M** || 14 *post* sufficiunt *add.* Quid temporis quid loci quid habitus **D**^{2}**G** || 15 dicimus ut *om.* **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} dicimus *om.* **A** ut *om.* **F**^{2}**V**^{2} | *post* dicimus *add.* tempus **C**^{2} | ut^2] et **L**^{1} | calceatum **B**^{2} calciatium **C** calciatum *cett.* || 16 sermonem **GP** || 18 singulatim **A** sigillatim **R**^{1} || 21 quod ad modo **B** quodammodum **R**^{1} || 23 nil **G** | aut] ut **P** | significent **P**^{2}

verbis adiuncta, ut coniunctiones, praepositiones, et quicquid tale illi
docent.
Restat ut de oppositis dicamus. sunt autem opposita, quae sibi veluti **384**
ex adverso videntur obsistere, ut contraria. nec tamen omnia, quae oppo-
nuntur sibi, contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. opponun-
tur autem sibi ita, ut aut ⟨relativum⟩ relativo opponitur, ut magnum
parvo et dimidium duplo, aut contrarium ⟨contrario⟩, ut stultitia sa-
pientiae, aut habitus orbationi, ut cernentia caecitati, aut aientia nega-
tioni, ut 'Cicero disputat', 'Cicero non disputat'. haec autem inter se
nonnihil differunt; nam relativum relativo ita opponitur, ut hoc ipsum,
quod opponitur, eius sit, cui opponitur, aut ad id quocumque modo re-
feratur. nam dimidium opponitur duplo et eiusdem dupli dimidium est.
ita ergo illi opponitur, ut eius sit; et parvum opponitur [ut eius sit]
magno ita, ut ipsum parvum ad hoc magnum, cui opponitur, parvum sit.
contraria vero ita sibi opponuntur, ut non eorum sint, quibus opponun- **385**
tur, aut ad ea quocumque modo referantur; siquidem stultitia sapientiae
ita contraria est, ut non eiusdem sapientiae stultitia sit aut ad illam sit
stultitia. sciendum tamen est quaedam contraria medium habere, quae-
dam non habere. nam quae sunt talia, ut in ea re, in qua esse possunt,
alterutra vice necessario insint, medio carent, ut sanitas et imbecillitas.
haec duo contraria natura insunt corporibus animalium, atque ita vice
alterutra necessario insunt, ut diximus, ut in quo animalis corpore sanitas
non est, necessario imbecillitas sit, et in quo imbecillitas non est, neces-

§ 384 ex Aristot. categ. 8, 2–4 || *§ 385 ibid. 8, 5–7. ambo capitula fere ad verbum exhibet Isid. orig. 2, 31, 1*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 verbis *om.* **L** | *post* coniunctiones *add.* et **C**^{2} || 3 *ante* restat *add.* De oppositis **M**^{m}**V**^{m}**L**^{m} | ut de] unde **R**^{1} | velut **D** || 4 videtur **D**^{1}**M** viderentur **R**^{1} || 6 ut^1 *om.* **B**^{1} (*d.* **R**) | relativum *addidi* | relativo **AB**^{1}**D** relativum **M** relativa *cett.* (*d.* **R**) | opponitur *scripsi* opponatur **AB**^{1}**D**^{1}**M** opponantur *cett.* (*d.* **R**) || 7 aut] aut ut **D**^{2}**CE**^{2}**VLP** | contrarium contrario *scripsi* contrarium **ABD**^{1}**MR** contraria *cett.* || 8 aut^1] aut ut **G**^{2} ut **L**^{2} | aut^2] aut ut **G** | gentia **A** agentia **BD**^{1}**RC**^{1}**GL**^{1} | negatiotioni **C**^{1} negotiationi **V**^{1} (*d.* **R**) || 9 ut Cicero disputat *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) | disputato^1 **C**^{1}**V** (*d.* **R**) | inter] in **G**^{1} (*d.* **R**) || 10 opponatur **D**^{1} (*d.* **R**) || 11 quod ... cui *om.* **A** | eius ... referatur *om.* **D**^{1} | ad *om.* **A** || 13 *post* sit^1 *add.* cui opponitur *Dick ex Bern.* | ut eius sit^2 *h. l. habent* **AB**^{1}**D**^{1}**MRCEFVL**^{1} *post* magno *ponunt* **D**^{2}**GL**^{2}**P** *verba temere repetita recte delet* **B**^{2} || 14 pravum^1 **F**^{1} (*d.* **R**) | pravum^2 **F**^{1} (*d.* **R**) || 15 sint] sit **M**^{1} || 16 aut **R**^{2}**GP** sed tamen **B**^{2} sed **C**^{2}**L**^{2} *om. cett.* | stultitiae **L**^{1} | sapientiae] sapientia est **R**^{1} || 17 sit^1 *om.* **L**^{1}**P** | aut **B**^{2} *et fort.* **F**^{1} sed ut **C**^{2} ut *cett.* || 18.19 quaedam non habere *om.* **D**^{1} || 19 nam quae **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} namque *cett.* | talia **AC**^{1} alia *cett.* | *post* possunt *add.* aut **C**^{1} || 20 necessario **B**^{2}**C**^{2}**GLP** necessarium *cett.* | *ante* medio *add.* et **D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**GL** | caret **C**^{1} | ut] et **C**^{1} | sanita **A** || 21 natura *om.* **C**^{1} || 21.22 alterutra vice **R**^{2} || 22 necessario *om.* **C** necessaria **EV** | ut^1 *om.* **AMR**^{1} || 23 sit **R**^{2}**GP** est *cett.* | et ... p. 128, 1 sit *om.* **G**^{1} | necessario **ABMR** necessarium *cett.*

sario [ut] sanitas sit. at vero candidum et nigrum cum sint contraria et naturaliter in corporibus inveniantur, propterea medio non carent, quia non necesse est corpus aliquod candidum esse aut nigrum; potest enim ita deesse candidum, ut non insit nigrum, atque hoc modo ex altera parte; ergo color aliqui medius inveniri potest, ut luteus vel viridis.

386 Habitus et orbatio ita sibi opponuntur, ut in ea re, cui evenire possunt, alterum eorum necessario insit ex illo dumtaxat tempore, quo ea natura esse permittit, ut dentatum eum dicimus, qui dentes habet, edentulum vero non illum dicimus, qui dentes non habet, sed cui natura inest, ut habeat, et ex illo tempore, quo iam natura permittit, ut habeat. nam neque lapidem recte dicimus edentulum, qui numquam dentes habet, neque infantem, ⟨cui,⟩ quamvis aliquando habere possit, nondum tamen illo tempore ut habeat natura permittit. hoc ergo tertium genus oppositorum differt a primo relativorum eo, quod cernentia ita opponitur caecitati, ut eiusdem caecitatis non sit aut ad eam quodam modo referatur; a secundo genere, id est contrariorum, illud differt ab his dumtaxat contrariis, quae habent medium, quod cernentia et caecitas intelleguntur erga oculos, ut alterum eorum necessario insit. hoc ergo differunt ab his contrariis, quae habent medium, quia illorum alterum non necessario inest substantiae, horum autem necessario. ab his vero contrariis, quae medio carent, haec [ista] opposita differunt, quod illa ei rei, cui natura insunt, omni tempore alterutra vice accidant necesse est, ut corpori animalis sanitas et imbecillitas: alterum eorum semper est in corpore animalis, haec autem possunt aliquo tempore ei rei, cui natura inesse possunt, utraque deesse aliquando; ut infans, dum nondum tempus est,

§ 386 ex Aristot. categ. 8, 8–9 et 14 et 16

[ABDMR CEFV GLP] 1 ut *delevi* | candido C^1 | cum sint contraria *om.* C^1 || 2 propterea] propria C^{1}EFV | media C^1 || 3 non *om.* C^1 || 4 ita *om.* P | insit] sit AP | altera *scripsi* aliqua AB^{1}D^{1}R^1 alia *cett.* | partem L^1 || 5 aliquis B^{2}D^{2}R^{2}C^{2}F^{2}GL^{2}P | ut lutus AR^1 velut eius M | virilis M velidis C^1 || 6 sibi *om.* R^1 | ut *om.* C^1 | venire C^1 || 7 insit] iussit A sit B^1 || 8 permittit esse CEFV | habent B^1 || 9 sed *om.* C^1 | inest] est D^1 | ut *om.* M^1 || 10 habeat^1] non habeat MF^{2}G | et AB^{1}DMR^{1}L^1 *del.* B^{2}R^{2}L^2 *om. cett.* | quo iam D^2 quodam AB^{1}D^{1}R^1 qua F^1 quo *cett.* | permittit] non permittit R^{2}G | habeat^2] non habeat F^2 || 12 cui *addidi* | *post* quamvis *add.* enim R^{2}G || 14 opponitur B^{2}MF^{2}GL^{2}P oppuntur V opponuntur *cett.* || 14.15 caecitati ut eiusdem *om.* C^{1}E^{1}F^{1}V^1 || 15 eiusdem] eius L | caecitatis *om.* L | sit] sid M || 17 quae] qua A quod EF^1 | *ante* habent (habenti C^1) *add.* non D^{2}R^{2}C^{2}F^{2}G^2 | caecitatis V || 18 ergo^1 DF^{1}L^1 | insit] non sit AF^{2}G | ergo *om.* AR | differt F^{2}G || 19 quia] quae E | non *om.* MV^{1}P || 20 *post* autem *add.* medium D^{2}R^{1}F^{2}G || 21 ista (ipsa D^{2}GL^{2}P ita M) *glossam delevi; cf. supra v. 20* horum, *ubi* P^g *addit* istorum | illa ei *scripsi* ille AB^{1}D^{1}R^{1}L^1 illae D^{2}EF^{1}V illa *cett.* | rei] ei A || 22 vice] voce B^1 (*d.* R) | accidant GP accedant *cett.* (*d.* R) | corpore C^{1}FV (*d.* R) | animali F (*d.* R) || 23 alterutrum L nam alterum G (*d.* R) || 25 ut *om.* M^1 (*d.* R) | nondum] non L^{1}P (*d.* R) | est *om.* L^1 *ante* tempus *ponit* P (*d.* R)

quo dentes habere possit, neque dentatus neque edentulus dicitur, et oculi alicuius animantis, nondum adveniente tempore, quo videre possint, neque caeci neque videntes dicuntur.

387 Quartum genus oppositorum est aientia et negatio, ut 'Cicero disputat', 'Cicero non disputat'. haec a superioribus differunt, quod illa singillatim dici possunt, haec nonnisi conexe dicuntur. a relativis hoc differunt, quod etiam illa duo ⟨. . .⟩ a contrariis hoc differunt, quod illa, si conexe dicantur, tamdiu aut vera aut falsa sunt, quamdiu est illud, in quo inesse possunt; cum autem hoc esse destiterit, neque vera neque falsa sunt, ut 'stultus est ille' et 'sapiens est ille': quamdiu vivit, horum alterum verum est; cum ipse esse destiterit, utraque falsa sunt, quia ille, qui non est, neque stultus neque sapiens esse potest. at vero 'Cicero disputat' et 'Cicero non disputat' ita sibi opponuntur, ut et dum vivit Cicero alterum eorum necessario sit, et ipso mortuo falsum est quidem quod disputat, verum tamen est quod non disputat. hoc modo discernuntur haec et ab habitu atque orbatione; nam qui non est, neque caecus est neque videns. nec sane moveare, quod videmur iam de proloquiis aliquid dixisse, de quibus postea dicendum est; hoc nam factum est occasione oppositorum.

§ 387 cf. Aristot. categ. 8, 18–21

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 animalis **M** nominantis **V^1** | possint **B^{2}F^{2}G LP^2** non possent **AD^{1}R** non possint **B^1** non possunt *n. f.* **C^1** possent *cett.* || 3 *post* dicuntur *add.* et tunc aliquid medium non habent. ergo contrariorum quae medio carent duae species sunt, id est eorum quae alterutra vice accidunt rei in qua esse possunt nullo medio intercedente ut sanitas et imbecillitas, et eorum quae simul deesse possunt substantiae in qua non simul esse possunt, et tunc cum simul desunt nihil medium intercedit ut cernentia et caecitas vel habitus et orbitas (*minutas varietates taceo*) **B^{m}D^{m}M^m R^{m}C^{m}GP^m** *v. DMCE 32* || 4 agentia **AC^{1}EVG** aentia **M^1** | negatio *scripsi DMCE 65* negantia *libri* || 5 Cicero non disputat *om.* **AB^{1}D^{1}R^{1}C^{1}E^{1}V^{1}L^{1}P^1** | singulatim **CG** || 6 haec] haec autem **L** | nisi **A** nixi **R** || 7 etiam illa duo **AB^{1}D^{1}RCV^2** *del.* **B^{2}D^2** etiam per illa duo **M** etiam illa *cett., deinde add.* relative dicuntur, haec autem non relative; non enim disputans ad non disputantem refertur **B^{m}D^{m}C^{2}FV^{m}GLP** per hoc unum intellegitur **M** *v. Petersen 13* || 8 est] es **R** || 9 inesse] inesse non **B^{1}D^{1}EF^{1}V** | distiterit **A** desisterit **M** || 10 ut] aut **E** *om.* **V^1** | stultus **AB^{1}DR^{1}F** ut stultus **E** aut stultus *cett.* | est^1 *om.* **EFV** | et **AB^{1}DR^{1}C** ut **E** aut et **L** aut *cett.* | est ille^2 **AB^{1}DR** *om.* **GP** ille **L** est *cett.* || 11 ipse *fort. delendum, nam et* ipse *et* esse *ex* isse *oriri potuere* | sunt] sed **ABDR^1** *om.* **M^1** *del.* **L^2** || 13 ut *om.* **AV^1** || 14 quidam **AR^1** || 15 quod^1] quo **A** || 16 ab *om.* **AEL^1** *del.* **R^2** | habitu] hatu **M^1** | curvatione **AR^1** || 17 *post* videns *add.* Verba dialecticae **E^{m}F** *similia* **D^g** | nec] neque **G** | movere **M^1** | iam *om.* **AR^{1}CEFV^{1}P^1** || 18 dixisse de] dixi sede **R^1** | namque **B^{2}R^{2}CGLP** || 19 *post* oppositorum *add.* De nomine quid sit **BDRCEFVLP** Incipit pars ii de eloquendo. de nomine quid sit **G** *dimidia vel maior pars versus vacat in* **AM**

388 Nomen est, quod [quam] rem significat et per casus flecti potest; verbum est, quod aliquid significat et per tempora flecti potest; ut *Cicero* nomen, *disputat* verbum. haec abinvicem separata nonnihil quidem significare, verum tamen vel falsum dici non possunt. cum autem fuerint coniuncta, iam possunt et affirmari et negari, ut 'Cicero disputat': iam dici potest 'Cicero non disputat'. esse autem debet nominativus casus nominis et tertia verbi persona. prima persona significat aliquid, quod iam affirmari et negari possit, et in hominem tantum cadit. in ea intellegitur nomen, etiamsi non dicatur, ut 'disputo' plenum est, etiamsi non dicas 'ego'. item secunda persona et ipsa iam veritati aut falsitati obnoxia est, sed etiam ipsa in hominem cadit, et ei nec recte dicimus 'disputas', qui nec audire nec intellegere quod dicitur potest. ergo et hoc cum dicatur sine nomine, tamen ibi nomen intellegitur. aliter figurate utimur sive prima sive secunda persona, ut aut loquentem eum inducas, qui loqui non potest, aut ad eum convertamus orationem, qui neque audire
389 neque intellegere potest. tertia vero persona non hominis tantum est, sed aliarum etiam rerum, et simul ac dicta fuerit, non continuo intellegitur, nisi forte de deo dicatur aliquid, quod de eo solo potest intellegi; ut, cum dicimus 'pluit', iam potest esse verum aut falsum, cum non addamus nomen. notum est qui pluat; cum vero dicimus 'disputat', cum aliquid iam significet, non tamen verum aut falsum dici potest, si nomen non addatur. et quamvis de homine hoc tantum possit intellegi, quia non de uno dici potest, necessario subdendum est nomen; et 'resistit' cum dici-

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 quam *om.* **A** *et ego delevi* quamque **B**^{2} quamlibet **D**^{2} aliquam **L**^{2} *ante* quam rem *add.* tam corpus **R**^{m}**G** | *post* potest *add.* Quid verbum *libri* || 2 ⟨agere⟩ aliquid *olim volui* || 3 significare] significare possunt **D**^{2}**P**^{s} || 4 *post* possunt *add.* Quid ex his iunctum **G** | fuerit **R** || 5 iam^1] iam saepe **R**^{2}**G** | affirmare et negare **G**^{1} | iam . . . 6 non disputat *om.* **E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} cicero non disputat *add.* **E**^{2} cicero non disputat dici potest *add.* **F**^{m} || 6 esse . . . 7 persona *delebat Eyss.* || 7 prima persona *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} || 8 affirmari et negari possit **B**^{2}**C**^{2}**L**^{2} negari non sit **AD**^{1}**R**^{1} negari ponsit **B**^{1} negari et affirmari possit **D**^{2}**M** negari non possit **R**^{2}**G**^{1}**G**^{3} negari possit *cett.* | in ea **D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**EFVLP** *om.* **E**^{1} in eo *cett.* | *post* ea *add.* autem **D**^{2}**M**^{2}**CGLP** || 9 disputo] dipotum **B**^{1}**R**^{1} dico totum **M** disputo totum **L** || 10 dicam **M**^{2}**R**^{2}**GP** dicamus **EFV** | veritate **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | aut **B**^{1} et **D**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} *om. cett.* (veritati falsitative *fort. legendum*) || 11 cadit] accidit **M**^{1} || 12.13 cum dicatur] indicatur **F**^{1} cum dicitur **L**^{2} || 14 aut *om.* **M**^{1} | inducas] iudicas **A** inducamus *coni. Kopp* || 15 ad eum] deum **A** eum **M** | rationem **LP** | qui neque] quinque **D**^{1} || 17 ac] ut **B**^{2}**GL**^{2} pro ut *ss.* **E**^{s} prout **V** (*d.* **R**) || 18 nisi] si **C**^{1} (*d.* **R**) | deo **MG** de **C**^{1} eo *cett.* | de eo] de deo **M**^{2} deo **C** | possit **G** (*d.* **R**) || 19 pluit *bis scriptum in* **ABDM**^{1}**C**^{1} (*d.* **R**) | aut falsum *om.* **M** | non *om.* **EF**^{1} (*d.* **R**) || 20 notum . . . pluat *fort. secludenda* | *vulgo ante* notum *addunt* quia | est] ei **B**^{1}**P** (*d.* **R**) || 21 significat **M** | non^2 *om.* **R** || 22 tantum] tamen **ABDR** | quia] quia quod **CEF**^{1}**VP** (*d.* **R**) || 22.23 de non uno *voluit Bentl.* || 23 nomen *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**RC**^{1}**E** (*sed fortasse* nomen *pro* necessario *legendum erat*) | restitit **A** (*d.* **R**)

mus, tertia persona est, et exigit nomen non hominis tantum, sed cuiuslibet, quod resistere potest. prima igitur et secunda persona et de homine tantum possunt intellegi et solae dictae possunt aut verae aut falsae dici, quia cum his etiam nomina intelleguntur; tertia vero et non omnis sola dici potest et non de solo homine intellegitur. quod ergo fuerit ex nomi- **390**
nativo casu nominis et tertia verbi persona coniunctum, proloquium dicitur, ita ut iam necessario aut verum sit aut falsum aut dubium. namque 'homo animal est' omnes iudicamus verum esse, et 'omne animal homo est' omnes iudicamus falsum; 'ille disputat', quamvis necessario aut disputet aut non disputet, nobis tamen dubium est. alterum enim horum necessarium esse intellegimus, sed quid [horum] sit nescimus. ubi vero illa verba sunt, quae impersonalia dicuntur, non ex nominativo casu impletur sententia, sed alios casus recipit, ut 'disputatur' cum dicitur, plena sententia est, si ablativum adiungas, hoc est 'a Cicerone'. et 'paenitet' cum dicitur, plena sententia est, si accusativum iungas, id est 'Ciceronem'.
et multa sunt talia; illud tamen constat, personalia verba non implere **391**
sententiam nisi nominativo casu et tertia persona. sunt etiam sententiae quae, quamvis constent ex nomine et verbo, affirmari tamen aut negari non possunt, quae non proloquia, sed eloquia dici nonnullis placuit, ut est modus cum dicimus 'curre'. iam plena sententia est; nam nec solum intellegi, sed etiam fieri potest quod dicis; negari tamen non potest. non enim hoc negat, qui dixerit 'noli currere'; hoc enim non est adversum ei, quod dictum est 'curre', ut hoc sit verum, illud falsum, unde possit nasci

6 proloquium] *cf. Ps. Apul. herm. I p. 265* quam (*sc. speciem orationis*) vocat Sergius effatum, Varro proloquium, Cicero enuntiatum ... ; *Gell. 16, 8, 2* quae (*sc.* *ἀξιώματα*) M. Varro alias profata, alias proloquia appellat

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** *post* tertia *add.* verbi **CE^{2}FVGLP** | et exigit **C^{2}EF VLP** etigit **A** exigit **BD^{1}MR** exigit enim **D^{2}G** et exiit **C^1** | non *om.* **M^1** (*d.* **R**) || **2** quod] qui **AB^{1}DM^{1}R** | resistere] restiterit **R^1** | potest *om.* **E^1** || **3** possunt^1 **B^{2}D^{2}M^{2}GP** potes **A** potest *cett.* | vere aut false **AMCGLP** || **4** et non omnis] et nominis **A** etsi non omnis **B^2** omnis et non **G^2** || **5** non *om.* **E^1** || **6** *ante* dicitur *add.* saepe **R^{2}G** || **7** iam] etiam **G** | aut^1] hoc **C^1** | namque] nam verum est **F^2** || **8** omnis **R** | verum esse et omne *delet* **F^2** *et pro eis substituit* falsum; *deinde* **9** est omnes iudicamus falsum *delet et pro eis substituit* non est. dubium || **9** *post* falsum *add.* esse **MR^2**; *deinde addunt* dubium est **B^2** dubium **D^{m}MF^2** || **10** est *om.* **A** | enim *scripsi Mart. V (1975) 126* nonnihil **B^{2}F^2** nihil *cett.* || **11** horum *del. Dick* verum *Eyss.* || **12** sunt] sed **B^{1}D^{1}R^1** | ex] in ex **A** | nominativo] momento **F^1** || **13** seientia **R^1** scientia **E** || **14** adiuncgas **M** iungas **G^{1}L** || **15** dicit **BDR^1** | aiungas **R^{2}GLP** || **16** talia *coni. Petersen 52* alia *libri* || **17** cum nominativo **D^{2}E^{2}V** | casu *om.* **C^1** | *post* tertia *add.* verbi **D^{2}R^{2}CE^{2}V^{2}GLP** | sunt] sed **AB^{1}R^1** || **18** quamvis] vis **A** || **19** quae] quia **ABD^{1}R^{1}G^1** | sed eloquia *om.* **E^{1}F^{1}V** || **20** modus **ABDM^{1}R^{1}EF^{1}P** modus imperativus **B^{2}M^{2}CV** imperativus modus **R^{m}F^{m}GL** | *ante* curre *add.* aiax **M^{2}R^{m}G** | sententia *om.* **B^1** | nec] non **G** || **22** currere] curre **F^2** || **23** curre] currere **R** | sit] sum **A** | verum] verbum **R^1** | unde *scripsi* ut *libri* | nesci **A**

quaestio. nam de aientia et negatione quaestio sine dubio nascitur, ut 'ille currit' et 'ille non currit': quaestio est, utrum currat. 'curre' autem et 'noli currere' non facit quaestionem, utrum currat. nulla quidem quaestio hic potest intellegi, utrum currere debeat; hoc enim ex aientia et negatione natum est, ut 'currere debet' et 'currere non debet'. nec facit optativus modus. cum enim plena sit sententia, cum dicamus 'utinam scribam', 'utinam non scribam', non potest hinc nasci quaestio, utrum
392 scribat. sed pleraque talia sunt; haec ad exemplum sufficiant. quod ergo fuerit iunctum ex nomine et verbo, si plenum nomen et plenum verbum sit, necessario facit sententiam, sed non necessario facit proloquium, si nihil est quod iam et affirmari et negari potest. et supra diximus multa dici plena sententia, quae tamen affirmari ⟨et negari non possint, quaestionem vero nasci ex eo, quod affirmari⟩ possit et negari possit. plenum igitur proloquium est 'omnis homo animal est', et quamvis natura illud exigat, ut primo nomen et postea verbum dicatur, ut dictum est, non desinit verum esse proloquium, etiamsi dicas 'animal est omnis homo'.

393 Quicquid accesserit huic sententiae, cui parti accedat diligenter videndum est. nam sunt proloquii partes duae: quae in nomine [una], subiectiva dicitur, quae in verbo, declarativa. subicitur enim quid sit, et declaratur quid de illo possit intellegi. cum ergo dicimus 'Cicero disputat', si accedat huic sententiae 'in Tusculano', declarativae accessit; si accedat 'Romanus', subiectivae; item si accedat 'prudenter et copiose', declarativae; si

§ 393 cf. Ps. Apul. herm. p. 267

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 aientia **BDMRC^{2}L^2** agentia *cett.* || 2 et ille non currit *om.* **D** | *post* currat (curat **M**) *add.* an non **R^{m}G** || 3 *post* currat *add.* an non **R^{m}G** | nulla ... 4 debeat *delebat Dick* || 4 *post* debeat *add.* an non **G** | aientia **BDMR C^{2}L^2** agentia *cett.* || 5 ut currere debet] utrum currere debeat **R^2** | debet et currere *om.* **A** | nec *Petersen 53* hoc *libri* || 6 optatibus **B^1** | dicimus **R^{2}G** || 6.7 utinam scribam **B^{2}D^{2}M^{2}R^{2}C^{2}E^{2}F^{2}V^{2}GLP** *om. cett.* || 7 *post* non^2 *add.* enim **B^{2}D^{2}M^{2}G LP** | hic **AL** || 8 scribat] scribam an non **R^{2}G** scribatur **C** scribam **F^2** || 11 nihil *scripsi Mart. V (1975) 127* enim *libri* | et^1 *scripsi* est *libri* | affirmari ... 12 quae tamen *om.* **L^1** | et supra ... 13 possit^2 *om.* **A** || 12 et ... 13 affirmari *addidi DMCE 35* || 13 possit et negari possit **B^{1}D^{1}R** et negari non possint **B^2** non possint et negari non possint **D^2** possunt et negari possunt **M^{1}CEF^{1}VL^{1}P** non possunt et negari non possunt **M^{2}G** et negari non possunt **F^{2}L^2** || 14 animal est ... 16 omnis homo *om.* **V^1** || 15 est] et **AB^{1}D^1** *om.* **M^1** (*d.* **R**) || 16 etiamsi] si **B^1** (*d.* **R**) | est animal **B^{2}P** animal et est **V^m** (*d.* **R**) | *post* homo *add.* Quae ex his subiectiva pars sententiae sit quae declarativa **G** (*d.* **R**) || 17 *post* quicquid *add.* autem **G^2** (*d.* **R**) | sentiae **A** (*d.* **R**) | videndum] intuendum **G** || 18 proloqui **AR** | una *seclusi* || 19 *post* verbo *add.* altera **D^{2}M^{2}GP^2** (*d.* **R**) | declinativa **A** || 20 *post* intellegi *add.* Qui subiectivae modus sit qui declarativae **G** || 21 tusculato **A** tuscula non **R^1** | declarativae **ABD** declarative *cett.* || 22 *ante* subiectivae (*sic* **BDR** -tive *cett.*) *add.* cum **A** | *post* declarativae (*sic* **B** -tive *cett.*) *add.* accessit **LP^c** | si ... p. 133,1 declarativae *om.* **R** | si **D^{2}M** sed si **A** sed **B^{1}D^1** item si **B^2** item cum *cett.*

adicitur 'cum Catone' declarativae accessit. quicquid igitur nominativo
casu accedit, subiectivae accedit; quicquid declarativae accedit, variis
casibus et modis accedit. nam subiectivae non possunt alii casus acce-
dere, declarativae nonnisi varii excepto nominativo. illud tamen scien- 394
dum, posse fieri, ut verbum sit in subiectiva, nomen in declarativa, sed
ita verbum in subiectiva, ut aliquod pronomen secum vice nominis
teneat. ita etiam nomen est in declarativa, ut teneat secum aliquod ver-
bum, ex quo eius vicem impleat; velut si dicamus 'qui disputat Cicero
est', 'qui disputat' subiectiva est, 'Cicero est' declarativa. sed illam
subiectivam pronomen facit, hanc declarativam verbum. in hac igitur 395
parte illud diximus, quemadmodum iuncta sint nec tamen possint ple-
nam facere sententiam; et si faciunt, quemadmodum falsitati et veritati
non sint obnoxiae sententiae, quamvis sint plenae, et quemadmodum ad
id perveniatur, ut iam non solum plena sententia sit, sed etiam necessa-
rio vera aut falsa, quod est proloquium.

Tertia pars sequitur, in qua dicendum iam est de ipsis proloquiis, ad 396
quorum intellectum in superiore parte pervenimus. proloquia igitur
differentias habent binas in quantitate et qualitate. quantitatis diffe-
rentia est, quod alia sunt universalia, alia particularia, alia indefinita.
universale est ut 'omnis homo animal est'; particulare ut 'quidam homo
ambulat'; indefinitum ut 'homo ambulat'. quod igitur indefinite dicimus,

§ 396 cf. Ps. Apul. herm. p. 266

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 adicitur *scripsi* dicitur *libri* | cattone **L**[1] canone **L**[2] (regula **L**[3]) | accessit *om.* **L** || 1.2 nominativo casu **MGL**[2] casui nominativo **EF**[1] casu nominativo **F**[2]**V** nominativo casui *cett.* || 2 subiectivae **BDLP** -tive *cett.* | declarativae **BL** -tive *cett.* || 3 subiectivae **BDRL** -tive *cett.* | alia **R**[1] varii *Eyss.* || 4 declarativae **BDL** -tive *cett.* | *post* nominativo *add.* Quatenus nomen accipiatur quatenus verbum **G** | *post* sciendum *add.* est **R**[2]**EFVGLP** || 5 ut *om.* **V** | *post* sed *add.* tamen **G**[2] || 6 *post* ita *add.* est **G** | *post* subiectiva *add.* est **R**[2] || 7 ita etiam **B**[1]**D**[1]**R**[1]**C**[1] ita etiam et *cett.* || 8 quo] qua **AB**[1]**D**[1]**R**[1] | vice **A** | impleatur **D**[1] | quid se putat **A** quis disputat **F**[2] || 9 quid si putat **A** quis disputat **F**[2] | subiectiva] subiectum **EFVL**[1] | cicero est declarativa **B**[2]**M** cicere declarativa **A** cicero declarativa **B**[1]**DRG** cicero est declarativa est *cett.* || 10 subiectam **EF VL**[1] | *post* verbum *add.* Quatenus perfecta sententia possit esse proloquium **G** | hac] hanc **EV** || 11 diximus *scripsi* dicimus *libri* | iuncta] verba iuncta **B**[2] | sint *Dick* sunt *libri* | *post* sint *add.* nomina et verba **V** | possint **ABDM**[1]**RG** *om.* **L** possunt *cett.* || 12 si *om.* **A** | quae admodum **M**[1]**R**[1] || 13 quae admodum **M**[1]**R**[1] || 15 *post* falsa *add.* sint **L**[2] | est *om.* **L**[1] *post* proloquium *add.* **L**[2] || 17 quorum] chorum **V** | superiori **R**[2] | *post* pervenimus *add.* De proloquiis **F** || 18 in *om.* **M** | qualitate et quantitate **A** quantitatem et qualitatem **M** | quantitatis] quantitas **AR** quantitasis *n. f.* **D**[1] || 20 animal est] ambulat **B**[2] animale est **R**[1] | particulare] generaliter **F**[2]

necessario particulariter accipimus, non necessario universaliter, quoniamque id potissimum numerandum, quod securum habet intellectum, indefinitum pro particulari accipitur. erunt ergo duae differentiae in quantitate, quod aliud est universale proloquium, aliud particulare; in qualitate item duae, quarum dedicativa altera, altera abdicativa. dedicativum est ⟨ut⟩ 'omnis voluptas bonum', abdicativum ut 'omnis voluptas non bonum'.

397 Universale igitur dedicativum non necessario sequitur conversio. non enim si omnis homo animal est, omne animal homo est. universale autem abdicativum necessario sequitur conversio; si enim omnis voluptas bonum non est, omne bonum non est voluptas, et si omnis homo non est animal mutum, omne animal mutum non est homo. particulare autem dedicativum habet necessario conversionem, nam si quidam homo animal est, quoddam animal homo est. particulare vero abdicativum non habet necessario conversionem; non enim, si quoddam animal non est rationale, quoddam rationale non est animal. universalis ergo dedicativa et particularis abdicativa non necessario recurrunt; universalis autem abdicativa et particularis dedicativa necessario convertuntur, ita tamen ut facta conversione in declarativa particula negatio maneat; nam utique conversio ita fit, ut quae particula fuit declarativa, eadem subiectiva sit. ergo cum dico 'omnis voluptas bonum non est', 'omnis voluptas' subiectiva, 'non est bonum' declarativa; si convertam 'omne bonum voluptas non est', facta est quidem subiectiva quae fuit declarativa, negatio tamen hanc particulam tenet, quae facta est declarativa. et si velim sic dicere, 'nulla voluptas bonum est', convertendum est sic: 'nullum bonum voluptas est'.
398 sed propter duo proloquia, quae diximus non necessario converti, debemus intendere omnia, quae proloquiis attribuuntur, per quae

§ 397 cf. Ps. Apul. herm. p. 270 || *§ 398 cf. Ps. Apul. herm. p. 270–271*

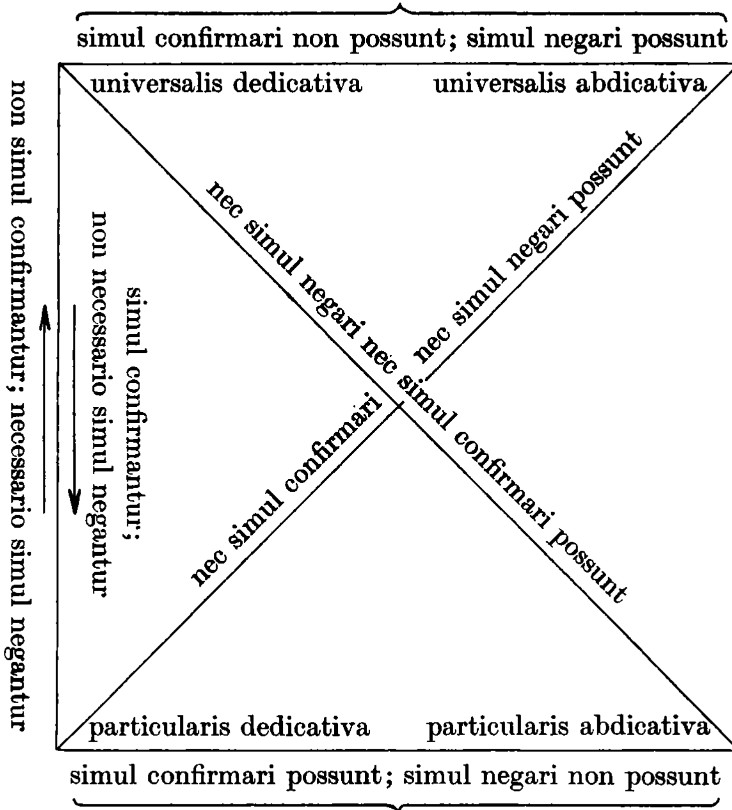
[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *post* necessario^2 *add.* generaliter **D^{2}M^2** | universaliter quoniamque *scripsi DMCE 36* universaliter quae quoniam **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}C^{1}EF^{1}VP** universaliter et quoniam **B^2** universaliterque quoniam **D^{2}M^{2}F^{2}G^{1}L^1** universaliter quoniam **R^{2}C^{2}G^{2}L^2** universaliter, quare quoniam *Petersen 13* || 2 enumerandum **R^{2}G** | securrum **E** | indefinitivum **R** || 3 particulari] universali **F^2** || 5 quarum **L^{2}P^2** qualia **A^{1}B^{1}D^{1}R^1** *del.* **A^2** quarum alia **D^{2}R^{2}G** quia *cett.* | altera^1 *om.* **GP^1** *del.* **D^{2}R^2** | altera^2] alia **R^2** || 6 ut^1 *edd.* | bonum *bis scriptum in* **A** (*d.* **R**) | ut^2 *om.* **G** (*d.* **R**) || 7 *post* bonum *add.* Intuendum est quemadmodum convertantur **B^{2}G** Quemadmodum convertantur *cett.* (*d.* **R**) || 9 autem] enim **EFV** (*d.* **R**) || 10 voluntas **A** (*d.* **R**) || 12 animal^1 *bis scripsit* **C^1** (*d.* **R**) || 14 animal homo] homo animal **R** || 15 necessario *Monac. 14401* necessariam *omnes mei* || 17 abdicativa non . . . 18 et particularis *om.* **G** | abdicative **AB^{1}D^1** (*d.* **R**) || 18 et *om.* **BD^1** (*d.* **R**) | dedicative **AR^1** || 20 declarative **AR^1** || 21 ergo] ego **L^1** | bonum] hominum **A** | *post* subiectiva *add.* est **R^{2}VL^2** || 22 bonum non est **D^{2}M^{2}R^{2}GP** non est bonum *cett.* || 23 facta es **R^1** faciet **C^1** fiet **C^2** | *post* fuit *add.* ante **EFVLP** | negotio **R^{1}V^{1}L^1** || 24 si] sic **D^1** | dicere] cedere **V** || 25 est^1] non est **R^1** || 26 quae *om.* **E^1**

recte aut non recte proponi possunt, ut verum aut falsum possint ostendere. haec autem quinque sunt iam superius demonstrata: genus, differentia, accidens, definitio et proprium. ergo definitio et proprium faciunt illa proloquia recurrere, alia tria nullo modo. namque, ut omnis homo animal est rationale mortale, ita omne animal rationale mortale homo est; et, quemadmodum omnis homo risibile est, ita omne risibile homo est. rursum in particulari abdicativo videndum est, quid sit proprium non esse. ut enim proprium est hominis esse risibile, ita proprium est risibile non esse praeter hominem. ergo si particulare abdicativum proponamus sic, 'quiddam risibile non est praeter hominem', recurrit sine dubio, quiddam praeter hominem non esse risibile. item 'quiddam inanimum, irrationale, immortale non est homo'; 'quidam homo non est inanimum, irrationale, immortale'. item sunt aliae conversiones, quae faciunt 399
easdem proloquiorum particulas indefinitas, etiam negatione scilicet de loco migrante. nam particulae indefinitae fiunt hoc modo: 'homo', 'non homo'; 'animal', 'non animal'; et ideo indefinitum est, quia negas tantum hoc esse, non dicis quid sit. cum ergo dico 'omnis homo animal', si velim recte convertere, adhibeo negationes, ut fiant particulae indefinitae. si enim est verum 'omnis homo animal est', et verum est 'omne non animal non homo'. hac conversione usus est in rhetoricis Cicero: 'deinde si constitutio et ipsa et pars eius quaelibet intentionis depulsio est, quae intentionis depulsio non est, ea nec constitutio est nec pars constitutionis'. item particularis abdicativa potest hoc modo converti: 'si enim quoddam 400

§ 399 cf. Ps. Apul. herm. p. 271 (cf. etiam p. 268) || 20 *Cic. inv. 1, 13* || *§ 400 cf. Ps. Apul. p. 271*

[**ABDMR CEFVGLP**] 2 *post* genus *add.* species **D**^{2}**R**^{2}**GL**^{1}**P** || 3 definitio **DML**^{2} finitio **AR**^{1}**C**^{1} *rasura quasi 8 litt. in* **B** species **B**^{2}**EFV** forma **C**^{2} *om.* **GL**^{1}**P** | et^1 *om.* **G** | ergo definitio et proprium *suppl. Dick* *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1} *manifestam lacunam ita explent cett.*: ex his duo *ante* faciunt *add.* **B**^{2}**LP**, *eadem post* faciunt *add.* **EFV** horum duo id est definitio et proprium *add.* **D**^{m} duo ex his *ante* faciunt, *deinde* duo etiam *post* faciunt *add.* **M** ex his duo sunt quae *ante* faciunt *add.* **R**^{2}**G** duo ex his *ante* faciunt *add.* **C**^{2} || 4 decurre **A** decurrere **BDM**^{1}**R**^{1} recurrerere **P** || 6 homo risibile **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** honori similis **E**^{1} homo risimilis **E**^{2} omnis risibilis **P** homo risibilis *cett.* || 7 abdicativo **G**^{2} addicativa **C**^{1} abdicativa *cett.* || 9 risibile non esse] non esse risibile **G** | hominis **AB**^{1} homines **B**^{2}**D**^{1}**MR**^{1}**C** || 10 quidam **R**^{1}**L**^{1} || 11 inanimum] animum **EF**^{1}**V** || 12 irrationabile **ACEFVP**^{1} rationale **D**^{1} | non est^1 . . . 13 immortale *om.* **L**^{1} | quiddam **AB**^{2}**RVG**^{2} quoddam **G**^{1} | inanimum] animum **EF**^{1}**V**^{1} || 13 irrationale **BDMRG** irrationabile *cett.* | conversationes **R**^{1}**C**^{1} || 16 non animal] inanimal **ABD**^{1}**R**^{1} *fort. recte* | infinitum **P** | quia] quae **L**^{1} || 17 esse] et **M** est **L**^{1} | *ante* non *add.* iam **B**^{2}**R**^{2}**CV**^{s}**G** | quid sit] quod sit **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} quid illud sit **B**^{2} | *post* animal *add.* est **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**FVGP** || 18 converti **B**^{2} | definitae **AB**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) || 19 est^1 *om.* **B**^{1} *post* verum *ponunt* **EFVP** | animal homo **AB**^{1}**D**^{1} | est^2 *om.* **C**^{1} | et verum est *om.* **A** (*d.* **R**) || 20 *post* homo *add.* est **B**^{2}**G** (*d.* **R**) | constituo **B**^{1} constitutionis **V**^{1} (*d.* **R**) || 21 et ipsa . . . 22 constitutionis *om.* **V**^{1} | et^2 *del.* **F**^{2} | *post* pars *add.* constitutionis *ex Bern. Dick* || 22 *post* constitutionis *add.* est **MCEFV**^{m}

animal homo non est, quoddam non homo animal est', et in hac conversione observandum est, ⟨ut⟩ ubi non est negatio cum directo proponimus, sit dum convertimus. hanc vicissim conversionem recipiunt duo proloquia, quae illam primam non recipiebant; solum universale abdicativum non aliam recipit. vocetur ergo dicendi causa illa prima conversio, haec secunda. haec autem proloquia quemadmodum inter se affecta sint hoc

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 homo^1 *ante* animal *ponunt* **EF**^{1}**V** *om.* **P**^{1} | homo animal] animal homo **A** || 2 ut *suppl. Petersen 13* quod **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**GP**^{2} *om. cett.* | derecte **AR** derecto **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} directim **C** || 3 sit **C**, *sicut coniecerat Petersen 13* si **AB**^{1}**D**^{1}**R** ibi sit **B**^{2} ibi fit **D**^{2}**GP**^{2} fit *cett.* | convertimur **EFV** || 4 primam non *om.* **M**^{1} | *post* non *add.* necessario **B**^{2}**R**^{m}**G** || 5 aliam **L**^{2} illam *cett.* || 6 quae admodum **R**^{1}**F**^{1} | effecta **R**^{2}**G**

modo manifestius apparebit. quattuor lineis quadrata forma exprimatur. **401** in primo angulo superioris lineae scribatur universalis dedicativa et in alio eiusdem angulo abdicativa; item infra ad primum angulum particularis dedicativa, ad angulum reliquum particularis abdicativa; deinde ducantur angulares lineae ab universali dedicativa ad particularem abdicativam et ab universali abdicativa ad particularem dedicativam. duae igitur superiores simul confirmari non possunt, simul negari possunt; nam **402** non potest simul verum esse 'omnis voluptas bonum est', 'omnis voluptas non est bonum'. possunt autem simul esse 'non omnis voluptas bonum est', 'non omnis voluptas non est bonum'. duae vero inferiores vicissim simul negari non possunt, simul confirmari possunt. nam utique non potest simul non quaedam voluptas bonum et quaedam voluptas bonum esse; at vero potest et quaedam voluptas bonum esse et quaedam voluptas non esse bonum. angulares autem neque simul affirmari neque simul negari possunt. nam si verum est 'omnis voluptas bonum est', falsum est 'quaedam voluptas non est bonum'. item si falsum est 'omnis voluptas [non] est bonum', verum est 'quaedam voluptas non est bonum'. hoc item contingit, si prius particularem vicissim nomines. item si verum est 'omnis voluptas non est bonum', falsum est 'quaedam voluptas bonum est'; et si falsum est 'omnis voluptas non est bonum', verum est 'quaedam voluptas bonum est'.

Item universalis dedicativa confirmata particularem suam necessario **403** confirmat, negata non necessario eam negat. nam si verum est 'omnis voluptas bonum est', necessario verum est 'quaedam voluptas bonum est'. at vero si superiorem negemus hoc modo 'non omnis voluptas bonum

§ 401–403 cf. Ps. Apul. herm. p. 268–269

[**ABDMR CEFV GLP**] 3 alia **A** | abdicativa **ABD^{1}M^{1}R^{1}E^{1}F^1** universalis abdicativa *cett.* | item infra ad primum angulum] deinde in primo angulo **B^{2}D** | *post* angulum *add.* inferioris lineae **B^{2}DR^{m}CE^{2}GLP** || 4 ad ... abdicativa *om.* **P^1** | relicum **B^{1}D^{1}R^{1}L** reliqum **B^{2}FV** || 5 dedicativa] abdicativa **AB^{1}D^{1}R^1** | abdicativam] dedicativam **M^{1}C^1** || 6 et ab ... dedicativam *om.* **M^{1}C^{1}EFV^1** || 7 simul negari possunt *om.* **A** || 8 non *om.* **E^1** | *ante* omnis *add.* et **R^{2}EFVGLP** || 9 possunt ... 10 non^1 est bonum *om.* **D^{1}E^{1}FV^1** | esse] negata esse **B^2** || 10 *post* est^1 *add.* et **D^{3}R^{2}CGP^2** | non *om.* **A** || 12 *post* simul *add.* negari **B^{2}D^{2}M^{2}R^{m}G** (*de toto hoc loco vide Petersen 13 sq. et DMCE 37*) | non *del.* **D^2** | *post* et *add.* non **B^{2}M^{2}G^{2}L^{2}P** | *post* voluptas^2 *add.* non **B^{2}D^{2}R^{2}GL^{1}L^{3}P** *del.* **L^2** *idem post* bonum *add.* **M^2** || 13 esse^1 *om.* **D^{2}R^{2}G** esse *in* est *mutat* **B^2** | potest] potest simul affirmari **B^{2}D^{2}G** | et^1 *del.* **B^{2}D^{2}R^2** *om.* **G** | esse^2] est **B^{2}D^{2}R^{2}G** | et^2 ... 14 bonum *om.* **V^{1}P** || 14 non *om.* **M^1** | esse] est **B^{2}D^{2}R^{2}G** || 16 falsum] verum **B^{2}P** || 17 non *del. Petersen* | est^1] est non est **R** | verum] falsum **B^{2}P** | non est bonum **AB^{1}D^{1}RL^1** bonum est **B^{2}CEFVGP** est bonum **D^{2}ML^2** || 18 nominis **AR^1** | item **AB^{1}DMR** nam *cett.* || 19 omnis **AB^{1}DMR** quaedam *cett.* | quaedam **AB^{1}DMR** omnis *cett.* || 20 et] item **B^{2}CGP** | falsum] verum **B^{2}C^{2}GP** | omnis voluptas non est bonum **AB^{1}D^{1}RC** omnis voluptas est bonum **D^{2}M** quaedam voluptas bonum est *cett.* | verum] falsum **B^{2}C^{2}GP** | quaedam *del.* **F^2** omnis **GP** || 21 est **AB^{1}D^{1}RC** non est *cett.* || 23 eam *om.* **M** || 24 non *om.* **D^1**

est', potest fieri, ut quaedam voluptas bonum sit. particularis item dedicativa confirmata non necessario universalem suam confirmat, negata necessario illam negat. nam si verum est 'quaedam voluptas bonum est', non sequitur, ut omnis etiam voluptas bonum sit. si vero quaedam voluptas bonum non est, falsum est 'omnis voluptas bonum est'. in duabus reliquis hoc observabis.

404 Plenam sententiam cum proposuerimus, aliquid ex ea volentes efficere, cum concessa fuerit, sumptum dicitur. huic etiam uni sententiae alia certa ratione debet innecti et utique propter id, quod inferre volumus,
405 concedenda. et haec cum concessa fuerit, sumptum dicitur. ex duobus sumptis ratione sibimet nexis conficitur illatio. quae illatio sumptum propterea dici non potest, quia non exspectas, ut hoc etiam tibi adversarius concedat, sed eo invito sequitur, si modo ratione servata fuerit illatum. et ut hoc planum fiat exemplo, putemus quaestionem esse, utrum voluptas utilis sit. si proponamus ita 'omnis voluptas bonum est', plena quidem sententia est; sumptum efficitur, si hoc adversarius concedat. quo concesso adiungenda est alia sententia: 'omne autem bonum utile est'. si hoc etiam concesserit, efficitur sumptum; ex quibus duobus sumptis etiam invito eo sequitur 'omnis igitur voluptas utilis est'.

406 Hoc totum, quod constat ex duobus sumptis et illatione, ratiocinatio a nobis, a Graecis *συλλογισμός* appellatur. est ergo ratiocinatio ex duobus pluribusve concessis ad id, quod non conceditur, necessaria perventio. possunt ergo plura esse sumpta, sed minus a duobus esse non possunt. etenim est integra ratiocinatio, si ad illud, quod volumus ostendere, utilem esse voluptatem, tribus etiam sumptis pervenire velimus, ut 'omnis voluptas secundum naturam est; omne quod secundum naturam est bonum est; omne bonum utile est; omnis igitur voluptas utilis est'.
407 ex hoc apparet plura etiam licere addere, si oportuerit. nonnumquam

§ 404–405 cf. Ps. Apul. herm. p. 271–272 || *§ 406 cf. Ps. Apul. herm. p. 272*

[ABDMR CEFV GLP] 2 suam *om.* **B**^{1} || 6 hoc *om.* **D**^{1} idem *vel* etiam *desiderat Kopp* | observamus **C**^{1} | *post* observabis *add.* Quarta pars de summis proloquiorum incipit. quid sumptum **G** Quid sumptum quid illatio *cett.*, *insuper addunt* Quarta pars de summis proloquiorum incipit **M**^{m} Quid sumptum **L**^{m} || 8 cum concessa] concessa **M**^{1} cum cessa **L**^{1} | dicitur *om.* **R**^{1} | huic ... 10 dicitur *om.* **E**^{1}**F V**^{1}**L**^{1} | huic] hinc **CG** || 10 *post* dicitur *add.* Quid illatio **GL**^{m} | *post* duobus *add.* igitur **B**^{2} || 11 nexis] connexis **D**^{g}**V**^{2}**GP**^{g} || 13 modo ratione] moderatione **RC** || 14 ut *del.* **R**^{2} *om.* **CG** || 16 perficitur **F** || 17 alia] talis **E**^{1}**FV**^{1} | *post* sententia *add.* est **G** (*priore tamen* est *non omisso*) || 19 eo *om.* **R**^{1} *ante* invito *ponunt* **R**^{2}**G** | volutas **P** | *post* utilis *add.* quid syllogismus **G** Quid ratiocinatio quid syllogismus **L**^{m} || 21 a nobis ... ratiocinatio *om.* **D**^{1} | CYΛΛOΓICMOC **GP** syllogismus *cett.* || 22 quod non conceditur] quod concedatur **AR**^{1}**D**^{2}**M**^{v} quod non concedatur **B**^{1}**D**^{1} quod non ceditur **M**^{1}**L**^{1} quod conceditur **E**^{1}**F**^{2}**L**^{2} || 23 duo **M**^{1} || 24 et est enim **G** || 25 utilem **B**^{2}**D**^{2}**MCGL** utile *cett.* || 27 omnis ... utilis est *om.* **C**^{1}

etiam concludimus inferentes non quidem id quod conficitur, sed quod ex eo ipso, quod inferre debemus, necessario conficitur, hoc modo: 'omnis virtus bonum est, omne bonum utile est, omnis igitur virtus non nocet.' inferendum erat 'omnis igitur virtus utilis'; ex eo necessario sequitur non nocere; quod enim utile est, numquam nocet. hoc a Graecis *συμπέρασμα* dicitur, a nobis dici potest confinis conclusio.

Ratiocinatio igitur, sive propriam et suam sive confinem habens conclusionem, dividitur in duo genera: praedicativum et condicionale.

⟨Syllogismus⟩ praedicativus est, in quo sumpta ita sibi nexa sunt, ut **408** aliquo extrinsecus addito suppleantur, ut hoc, quod supra dictum est, 'omnis voluptas bonum est, omne bonum utile est'. videmus utique hic totum, quod supra positum est, non dictum, sed unam inde partem sumptam declarativam, quae secundo proloquio facta est subiectiva; quod proloquium secundum, ut impleret sententiam, aliquid petivit extrinsecus, id est 'utile est'. huius illatio conficitur ex eo, quod accessit, et ex eo, quod non est repetitum, id est 'omnis igitur voluptas utile est'. huius generis tres formae sunt: prima est, in qua declarativa particula superioris sumpti sequentis efficitur subiectiva, aut subiectiva superioris declarativa sequentis. declarativa superioris fit subiectiva sequentis ut in superius proposito exemplo; subiectiva superioris fit declarativa sequentis, si hoc modo velis convertere: 'omne bonum utile est; omnis voluptas bonum est; omnis igitur voluptas utile est'. secunda forma est, in qua declarativa superioris sumpti eadem est etiam declarativa sequentis, ut 'omnis virtus bonum est, et omnis voluptas non est bonum, omnis igitur voluptas non est virtus'. tertia forma est, in qua subiectiva superioris sumpti eadem est etiam subiectiva sequentis, ut 'quoddam bonum voluptas est; omne bonum utile est; quoddam igitur utile est voluptas'. in prima forma et universaliter et particulariter et dedicative et **409**

§ 408–409 cf. Ps. Apul. herm. p. 271; Isid. orig. 2, 28, 2

[ABDMR CEFV GLP] 4 *post* utilis *add.* est D^{2}R^{2}CE^{2}FVGL || 5 numquam] non L | *post* nocet *add.* Quid simplerasma GL^m | *συμπέρασμα* *edd.* symplerosma AB^{1}DR^1 sympherasma M simperasma B^{2}C^{2}L^2 simplerasma *cett.* || 7 proprium A || 8 condicionale C -alem *cett.*, *deinde add.* syllogismum M^{2}R^{m}G | *post* condicionale *add.* Quid predicativus syllogismus GL^m Quid sit praedicativus syllogismus *cett.* || 9 syllogismus *omissum propter titulum addidi* (scil. syllogismus D^{s}L^s) | est *om.* C^1 | nexa AD^{2}M^{2}RG inexa D^1 innexa *cett.* || 11 utaque A itaque EFV | hic *scripsi* nec *libri* || 12 est *om.* G^1 | non AB^{1}D^{1}R^{1}V^2 *om. vel del. cett.* || 13 *ante* secundo *add.* in B^{2}MEFVLP || 14 secundam EFV || 15 accesserit L^1 *deinde add.* extrinsecus D^{2}V^{2}G (*d.* R) || 16 repetitum] trepidum A (*d.* R) | utilis B^{2}C (*d.* R) | hius A (*d.* R) || 18 aut subiectiva *om.* L^1 | aut] atque A (*d.* R) | declarata G (*d.* R) || 19 subiecta C^1 (*d.* R) | superius *scripsi* superioribus A superioris B^{1}D^{1}RC^{1}L superiori *cett.* || 20 praeposito F (*d.* R) || 22 bona G (*d.* R) | utilis B^{2}G non est virtus utile D^1 (*d.* R) || 27 est voluptas G | utile^2] bonum B^1

abdicative concludi potest; in secunda forma nisi per contrarium concludi non potest; in tertia forma particulariter tantum concluditur: quapropter non frustra hic est ordo servatus. nam merito prima dicitur, in qua omni modo concludi potest, secunda item recte, in qua potest concludi universaliter quamvis per contrarium, tertia item recte, quia in quantitate minor est, in qua nisi particulariter concludi non potest.

410 Nunc dicendum est singulae formae quot modos recipiant; nam recipiunt intra certum numerum, extra quos modos quicquid conclusum fuerit non est temere concedendum. recipit autem prima novem modos, secunda quattuor, tertia sex.

411 Primae formae primus modus est, in quo conficitur ex duobus universalibus dedicativis universale dedicativum directim, ut est 'omne iustum honestum; omne honestum bonum; omne igitur iustum bonum'. si reflexim inferas 'omne igitur bonum iustum', non sequitur, sed particulariter potest inferri 'quoddam igitur bonum iustum', et efficitur quintus modus. secundus modus est, in quo conficitur ex universali dedicativo et universali abdicativo universale abdicativum directim, ut est 'omne iustum honestum; nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe'. si reflectas, 'nullum igitur turpe iustum', efficitur sextus modus. diximus enim supra universale abdicativum posse converti. tertius modus est, in quo conficitur ex particulari dedicativo et universali dedicativo particulare dedicativum directim, ut est 'quoddam iustum honestum; omne honestum utile; quoddam igitur iustum utile'. at si flectas, efficitur septimus modus, 'quoddam igitur utile iustum', quoniam supra dictum est particulare dedicativum posse converti. quartus modus est, in quo conficitur ex particulari dedicativo et universali abdicativo particulare abdicativum directim, ut est 'quoddam iustum honestum; nullum honestum

§ 410 cf. Ps. Apul. herm. p. 273 || *§ 411 cf. Ps. Apul. herm. p. 274–275; Isid. orig. 2, 28, 3–11*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 in secunda ... 2 non potest *om.* **AR** | forma *om.* **GP** | *ante* nisi *add.* universaliter et particulariter $\mathbf{B^2F^2GL^1P}$ et particulariter *del.* $\mathbf{L^2}$ (*in* **M** *est rasura quasi 28 litt. ante* concludi, *sed nihil ibi legere possis*) || 2 non *om.* $\mathbf{M^1}$ | *post* tertia *add.* vero $\mathbf{MR^2GLP}$ | forma *om.* $\mathbf{R^2G}$ | tantum *del.* $\mathbf{D^2}$ | quapropter] quia proter **A** || 3 nam] illam $\mathbf{F^1}$ illa $\mathbf{F^2}$ || 4 item] autem **C** || 5 *post* universaliter *add.* et particulariter $\mathbf{B^2D^2R^mGP^2}$ || 6 potest] *ab hac voce deest* **P**, *rursus adfuturus p. 146, 6* volumine || 7 quot $\mathbf{B^2M^vRCG}$ quod **A** quos *cett.* | nam ... 8 numerum *delebat Dick* | nam recipiunt *del.* $\mathbf{D^2M^2}$ | 8 *post* intra *add.* se $\mathbf{B^2D^sL}$ || 9 autem *om.* **AR** || 11 formae *om.* $\mathbf{M^1}$ || 12 directum $\mathbf{AD^1M^1R^2F}$ || 13 omne honestum *om.* $\mathbf{L^1}$ | omne^2] omnem **A** | reflexum $\mathbf{L^1}$ || 15 *post* iustum *add.* non sequitur sed particulariter potest inferri *ex supp.* $\mathbf{R^1}$, *del.* $\mathbf{R^2}$ || 16 conficitur ex *om.* $\mathbf{M^1}$ || 16.17 et universali abdicativo *om.* $\mathbf{AB^1D^1R^1}$ || 17 directum $\mathbf{D^1M^1R^2C^1F}$ || 19 refletas **A** | sextus] sex **V** || 22 directum **R** | honestum^2] bonum est $\mathbf{D^1}$ || 23 at] ac $\mathbf{AR^1L^1}$ | reflectas $\mathbf{B^2R^2F^2GL}$ *fort. recte* || 24 iustum utile $\mathbf{B^2}$ || 27 directum $\mathbf{AB^1M^1}$ (*d.* **R**) | quoddam] quod $\mathbf{M^1}$ | *post* nullum *add.* enim supra particulare *ex inff.* **D** (*d.* **R**)

turpe; quoddam igitur iustum non est turpe'. reflecti non potest; diximus enim supra particulare abdicativum non posse converti. octavus modus est, in quo conficitur ex universali abdicativo et universali dedicativo particulare abdicativum reflexim, ut est 'nullum turpe honestum; omne honestum iustum; quoddam igitur iustum non est turpe'. nonus modus est, in quo conficitur ex universali abdicativo et particulari dedicativo particulare abdicativum reflexim, ut est 'nullum turpe honestum; quoddam honestum iustum; quoddam igitur iustum non est turpe'.

Secundae formae primus modus est, in quo conficitur ex universali **412**
dedicativo et universali abdicativo universale abdicativum directim, ut est 'omne iustum honestum; nullum turpe honestum; nullum igitur iustum turpe'. hic reflexione si utaris, alius modus non efficitur, quoniam de utrisque subiectivis fit illatio. secundus modus est, in quo conficitur ex universali abdicativo et universali dedicativo universale abdicativum directim, ut est 'nullum turpe honestum; omne iustum honestum; nullum igitur turpe iustum'. tertius modus est, in quo conficitur ex particulari dedicativo et universali abdicativo particulare abdicativum directim, ut est 'quoddam iustum honestum; nullum turpe honestum; quoddam igitur iustum non est turpe'. quartus modus est, in quo conficitur ex particulari abdicativo et universali dedicativo particulare abdicativum directim, ut est 'quoddam iustum non est turpe; omne malum turpe; quoddam igitur iustum non est malum'.

Tertiae formae primus modus est, in quo conficitur ex duobus univer- **413**
salibus dedicativis particulare dedicativum directim, ut est 'omne iustum honestum; omne iustum bonum; quoddam igitur honestum bonum'. secundus modus est, in quo conficitur ex particulari dedicativo et universali dedicativo particulare dedicativum directim, ut 'quoddam iustum honestum; omne iustum bonum; quoddam igitur honestum bonum'.

§ 412 cf. Ps. Apul. herm. p. 276; simillima dat Isid. orig. 2, 28, 12–15 || *§ 413 cf. Ps. Apul. herm. p. 276–277; fere eadem Isid. orig. 2, 28, 16–21*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 iustum] honestum **AB**^{1}**D** (*d.* **R**) | reflectii **A** (*d.* **R**) || 3 et universali dedicativo *om.* **M**^{1} || 4 reflecxim **F** et non reflexim **G**^{2} non reflexim **L**^{1} (*d.* **R**) || 5 iustum non est turpe] turpe non est iustum **R**^{2} | novus **A** (*d.* **R**) || 6 modus *bis scriptum in* **C**^{1} (*d.* **R**) || 7 reflexum **D**^{1}**R**^{2} non reflexim **ML**^{1} et non *add.* **E**^{2}, *quod rursus delet* **E**^{3} || 9 prius **L** || 10 directum **R**^{2} || 11 est *bis scriptum in* **A** || 11.12 turpe iustum **R**^{2} || 12 reflixioni **B**^{1} reflixtione **D** refexione **C**^{1} || 13 modus *om.* **M** || 14 directum **R** || 16.17 particulari dedicativo] dedicativo particulari dedicativo **C**^{1} dedicativo particulari **EFV** || 17 directum **R** || 18 honestum^2 *om.* **C**^{1} || 20 directum **AR** || 21 *post* est^1 *add.* ut est **C**^{1}, *del.* **C**^{2} | non est turpe *om.* **C**^{1} | malum] male **A** || 23 tertiae ... 25 bonum *om.* **C**^{1} | primus modus est] est primus modus **M** | universalis **R**^{1} || 24 directum **R**^{2} || 26 secundus modus ... 28 honestum bonum *om.* **A** | dedicativo et universali *om.* **C**^{1} || 27 directum **R**^{2} | *post* ut *add.* est **D**^{2}**G** || 28 honestum^2 **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**G** iustum *cett.*

tertius modus est, in quo conficitur ex universali dedicativo et particulari dedicativo particulare dedicativum directim, ut est 'omne honestum iustum; quoddam honestum bonum; quoddam igitur iustum bonum'. quartus modus est, in quo conficitur ex universali dedicativo et universali abdicativo particulare abdicativum directim, ut est 'omne iustum honestum; nullum iustum malum; quoddam igitur honestum non est malum'. quintus modus est, in quo conficitur ex particulari dedicativo et universali abdicativo particulare abdicativum directim, ⟨ut est⟩ 'quoddam iustum honestum; nullum iustum malum; quoddam igitur honestum non est malum'. sextus modus est, in quo conficitur ex universali dedicativo et particulari abdicativo particulare abdicativum directim, ut est 'omne iustum honestum; quoddam iustum non est malum; quoddam igitur honestum non est malum'. omnes igitur modi certum ordinem tenent, eiusdemque ordinis ratio est, quae in ipsis formis demonstrata est.

414 Condicionalis syllogismus est, cuius propositio et plenum argumentum et plenum id de quo quaestio est continet ita, ut assumpto argumento iam certum inferri possit, de quo quaestio erat, ad hunc modum: ponamus quaestionem esse, utrum sit utilis rhetorica, et volentes utilem probare, argumentum ab huius definitione capiamus, quod est bene dicendi scientia. ex hoc argumento et illa quaestione condicionalis syllogismus ponitur sic: 'si rhetorica est bene dicendi scientia, utilis est'. assumimus argumentum ita: 'est autem rhetorica bene dicendi scientia'. haec duo qui concesserit, etiam invitus concedat necesse est utilem esse rhetoricam, quod erat dubium, antequam propositio et assumptio concederetur. nihil tamen in assumptione accessit extrinsecus, quod est proprium praedicativi syllogismi. hic primus modus a dialecticis appellatur, qui est ab antecedentibus, propterea quoniam argumentum, quemadmodum positum est, ita et assumptum, hoc tantummodo differens, quod cum condi-

§ 414 cf. Cic. top. 19 et 53 || § 414–420 cf. Isid. orig. 2, 28, 23–25

[ABDMR CEFV GL] 1 in quo conficitur *om.* ABD^{1}M^{1}R^1 || 2 directim ut est D^{2}M^{2}GL^2 directum ut est R^2 ut est directim *cett.* || 5 directum B^{1}R || 6 quoddam ... 7 malum *om.* A | non est *om.* L^1 || 8 abdicativo B^1 | directum AR^2 | ut est R^{2}GL^2 *om. cett.* || 11 directum AB^{1}RC^{1}VL^1 || 12 ut *om.* C (*d.* R) | malum] bonum D^1 (*d.* R) || 13 non *om.* C^1 (*d.* R) || 14 eiusdem quae D^1 eiusdem L^1 || 15 *post* est *add.* De condicionali syllogismo *libri* (]ismo *superest in* R) || 17 *a verbo* continet *usque ad p. 147, 8* sub orsis *abest* E *amisso uno folio* || 18 hunc] huc AB^{1}M^1 || 19 utili A || 21 hoc *Petersen 55* huius *libri* || 22 proponitur *voluit Petersen 55* | utilis] ut utilitas A | assumamus R^{2}G assummimus C || 23 ita *del.* R^2 || 24 invictus A | concedit G^{1}L^1 || 25 concederetur B^{2}D^{2}MR^{2}C^{2}GL^2 conceditur *cett.* || 26 proprium] primum A *om.* M | praedicativi BR^{2}CF^{2}GL praedicativis *cett.* || 27 syllogismis D^{2}M syllogismus V || 28 quemadmodum dum positum A quemadmodum propositum R^{2}GL^2 || 29 *post* assumptum *add.* est R^2 | condictione A

cione positum est et sine condicione assumptum. secundus modus est, **415**
qui appellatur a consequentibus, in quo ipsum argumentum quaestionem
sequitur, non quaestio argumentum, hoc modo: 'si non est rhetorica uti-
lis, non est bene dicendi scientia'. assumitur argumentum a contrario, id
est per negationem, sic: 'est autem bene dicendi scientia, utilis est igi-
tur'. tertius modus est, qui appellatur a repugnantibus, in quo demon- **416**
stratur non posse simul hoc esse et illud non esse; in quo cum fuerit as-
sumptum unum, aliud necessario tolletur; id est ut, cum fuerit assump-
tum esse, non esse tollatur, hoc modo: 'non est bene dicendi scientia rhe-
torica et non est utilis; est autem bene dicendi scientia; utilis est igitur'.
confectum est utilem esse, sublato eo quod non esse utilem propositum
erat. hi tres modi ex uno argumento possunt confici, et unam rem omnes
probare possunt. nec interest in propositione, quam partem primo ponas,
utrum argumenti, utrum quaestionis, dummodo condicionis ratio con-
servetur. cum dixeris 'si rhetorica est bene dicendi scientia, utilis est',
potes et sic proponere: 'utilis est rhetorica, si bene dicendi scientia est';
hoc etiam in duobus aliis experiri licet. quartus modus est, qui per dis- **417**
iunctionem efficitur ita, ut uno assumpto aliud necessario negatum sit,
hoc modo: 'aut sanus est aut imbecillis; sanus est autem; non est igitur
imbecillis'. quintus modus est, qui etiam per disiunctionem efficitur ita, **418**
ut uno negato aliud necessario sit, hoc modo: 'aut sanus est aut imbecillis;
non est autem sanus; est igitur imbecillis'. additi sunt alii duo modi, **419**
qui per argumentum istorum duorum fieri possunt, non tamen per
disiunctionem, sed per negationem. est ergo sextus modus, in quo de-
monstratur non posse simul et hoc esse et illud. assumitur per unius
confirmationem, concluditur per alterius infirmationem: 'non est ⟨et⟩

[**ABDMR CFV GL**] 1 propositum **R**^{2}**GL**^{2} | condictione **A** || 3 non^2 *del.* **B**^{2}**R**^{2}**F**^{2} *om.* **G** || 4 non *del.* **B**^{2}**R**^{2}**F**^{2} *om.* **G** || 5 sic *del.* **F**^{2} | est^2] non est **B**^{2}**R**^{2}**F**^{2}**G** | utilis] non utilis **B**^{2}**R**^{2}**F**^{2}**G** || 7 ⟨et⟩ hoc *Dick* || 8 id est *del.* **R**^{2} *om.* **G** || 9 est ⟨et⟩ *Dick* | arhetorica **R** || 11 est *om.* **M**^{1} | utilem^1 **GV** utilis **R**^{1} utili **C**^{1} utile *cett.* | utilem^2 *Eyss.* utile *libri* *delebat Dick* || 12 confici . . . 13 possunt *om.* **R**^{1} | omnis **A** || 13 proposione **M** | primo **L** in primo *cett.* || 16 potes **M**^{2}**C**^{2} *et coni. Bentl.* potest *cett.* | ponere **M** proponi *Dick ex suis Bern. et Leid.* || 17 aliis] aliquid **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} aliquis **L**^{1} | est] dictus est **BM**^{1}**CF** ductus est **D**^{1} || 18 absumpto **ADR** asumpto **C** | alio **F**^{1}**V** | necessarium **M**^{1} || 19 hoc] ho **A** | modum **R**^{1} || sanus^2 . . . 20 imbecillis *om.* **C**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | autem *del.* **R**^{2} | est^3 *om.* **F**^{m} | igitur *om.* **G**^{1} || 20 quintus . . . 22 imbecillis *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**F**^{1}**V**^{1} || 21 est *om.* **R**^{m}**F**^{m} (*sed in* **F** *potest periisse attrito margine*) || 22 est^1 *om.* **MCV**^{m}**L** | autem *om.* **B**^{m} | est igitur **B**^{m} igitur **D**^{m}**R**^{m}**F**^{m}**G** igitur est **MCV**^{m}**L** (*ex monachorum supplementis elegi quae maxime verisimilia viderentur*) || 23 argumento **B**^{1} augmentum **M**^{2} aucmentum **C** (*d.* **R**) || 25 illud] aliud **B**^{1} (*d.* **R**) | *post* illud *add.* *alterum* illud **G**^{2} | assummitur **A** (*d.* **R**) | *post* unius *add.* rei **L**^{1} (*d.* **R**) || 26 infirmationem] confirmationem **B**^{1} (*d.* **R**) | *post* infirmationem *add.* hoc modo **MC**^{2}**G** (**R**^{1} *non potest legi, sed* hoc modo *in margine additum est*) | et *suppl. Dick*

sanus et imbecillis; sanus est autem, non igitur imbecillis.' septimus modus proponitur sic ⟨ut sextus⟩, et in eo assumitur ut in quinto, atque ita
420 concluditur. ad rem facilius intellegendam his quaedam formae iunguntur, ita ut rebus ipsis, non dictis, ratiocinandi vis intellegatur. est primi modi forma haec: 'si primum, secundum; primum autem; igitur ⟨et⟩ secundum'. secundi haec: 'si non primum, non secundum; secundum autem; et primum igitur'. tertii haec: 'non et primum et non secundum; primum autem; igitur et secundum'. quarti haec: 'aut primum aut secundum; primum autem; non igitur secundum'. quinti: 'aut primum aut secundum; non autem primum; igitur secundum'. sexti: 'non et primum et secundum; primum autem; non igitur secundum'. septimi: 'non
421 et primum et secundum; non primum autem; igitur secundum'. sciendum tamen est ex uno argumento posse fieri tres superiores modos, ex uno argumento alios quattuor. huius autem ordinis ratio est, ut primus modus sit, qui appellatur ab antecedentibus, quia utique quod antecedit prius est; secundus a consequentibus eadem ratione, ut ipse nomine suo primum se debere sequi etiam in ordine videatur ostendere. restat qui fit tertius in eodem argumento a repugnantibus; non enim possumus ad disiunctionem transilire, quae iam non potest ex eodem argumento fieri. erit ergo quartus modus quasi ad aliud argumentum primus, et ibi utique antecedere debet, in quo per confirmationem assumitur; prior est enim confirmatio negatione. quintus debet esse item [sed] per disiunctionem, sed post eum propterea, quia in eo per confirmationem, in hoc per negationem assumitur; hoc in duobus reliquis licet intelligi.

§ 420 cf. Ps. Apul. herm. p. 280

[**ABDMR CFV GL**] 1 inbicillis **A** (*d.* **R**) || 2 praeponitur **R** *Dickio teste* (*ego nihil ibi legere possum*) | ut sextus *add. Petersen 55* sicut sextus *add. glossatores in* **DMVGL** || 4 intelligitur **A**^{1} | *post* est *add.* autem **M**^{2}**G** | primi] primo **M**^{1} || 5 haec *om.* **AR** | *post* primum^1 *add.* est **FL** | primum autem; igitur et secundum *scripsi* *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**F**^{1}**VL**^{1} primum autem, secundum igitur *cett.* || 6 non^1 *del.* **R**^{2}**F**^{2} *om.* **G** | non^2] nec **R**^{1}**F**^{1}**VL** *del.* **R**^{2}**F**^{2} *om.* **G** | secundum^3 . . . 7 igitur] non secundum autem et non primum igitur **B**^{2}**R**^{2}**G** non autem secundum non primum igitur **F** (*sed* secundum *om.* **F**^{1}) | tertii **D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} tertii autem **M** tertia *cett.* | non^1 *om.* **L**^{1} || 9 *post* quinti *add.* haec **B**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**V**^{2}**GL** || 10 non^1 *bis scripsit* **R**^{1} | *post* sexti *add.* haec **B**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**GL** || 11 *post* septimi *add.* haec **MR**^{2}**C**^{2}**GL** | non^2 *om.* **R**^{1} || 12 primum autem igitur **D**^{2}**MR**^{2}**G** primitur **AR**^{1} primum igitur *cett.* || 13 est tamen **M** | *ante* ex^2 *add.* et **MR**^{2}**C**^{2} || 15 modis **M**^{1} || 16 ipse] ipssum **A** || 17 restat] restat igitur **B**^{2} restat ut **CF**^{1}**V** || 18 fit *scripsi* sit *libri* | possumus **MCF**^{1}**V**^{2} potest **B**^{2}**R**^{2}**GL**^{v} possemus *cett.* || 18.19 a disiunctione **M**^{1} || 19 quae] quia **G** || 20 ad *om.* **MG** *del.* **R**^{2} || 22 enim] domini **V** | item] idem **B**^{2}**R**^{2}**G** | sed *om.* **C**^{1} *del. Dick* || 23 eum **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**GL**^{2} hos *cett.* | *post* propterea *add.* ponitur quintus **D**^{g}**L** | quia **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**GL** quae *cett.* || 23.24 in hoc per negationem assumitur **G** assumitur **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**F**^{1}**VL**^{1} assumitur in hoc autem (autem *om.* **D**^{m}**M**) per negationem *cett.*

Miscentur autem sibi multis modis syllogismi, ut in una ratiocinatione et praedicativi generis et condicionalis formas agnoscas, hoc modo: si quaestio sit, utrum utilis sit ipsa dialectica, proponendum est: 'si bene disputare utile est, utilis est bene disputandi scientia; at bene disputare utile est; utilis est igitur dialectica'. sane videndum est in praedicativo syllogismo, quid de propositione sibi assumptio vindicet; nam extrinsecus aliquid eam accipere manifestum est. in eo autem, quod sibi, ut diximus, de propositione vindicat, attendendum est, utrum recte vindicet propter servatas memoratasque formas. efficitur enim, ut, quod in propositione ad declarativam partem pertinere videbatur, in assumptione ostendatur ad subiectivam pertinere; et item si aliter assumas, hoc ipsum pertinet ad declarativam, hoc modo: notum est in prima forma ita assumi, ut aut declarativa propositionis subiectiva sit assumptionis, aut subiectiva propositionis eadem et declarativa sit assumptionis. si proposueris sic: 'omnis ars frequenti exercitatione meditanda est; dictio autem exercitatio est rhetoricae, rhetorica igitur frequenti dictione meditanda est', in propositione exercitatio ad declarativam partem pertinere videbatur, in assumptione ipsa exercitatio item ad declarativam pertinet. quomodo ergo forma servata est? scilicet quia relictum est aliquid in declarativa propositionis, quod non evenerit in declarativa assumptionis, unde possit fieri conclusio, hoc est 'meditanda est'. nam si vellem sic assumere, 'rhetorica autem ars est', totum servabatur ad conclusionem, 'rhetorica igitur frequenti exercitatione meditanda est'. ex hoc apparet multa esse communia, quae possint vel subiectivae vel declarativae adiungi, utut se habuerit assumptio.' **422**

Talibus insistente Dialectica et ad quaedam non minus inextricabilia quam caligosa properante, Pallas nutu Maiugenae festinantis intervenit: **423**

[**ABDMR CFV GL**] 2 condicionales **AR** | agnoscas hoc] ac noscas ac **A** || 3 sit^1] esset *n. f.* **D** est **R**^{2} | *in voce* utrum *desinit liber* **M**, *rediturus p. 166, 21* vel specie | est] esse **ABDR**^{1} || 4 at] ad **A** aut **R** || 6 quid *Petersen 55* quod *libri* | assumptio *Petersen 55* ad sumptionem **FV** assumptionem *cett.* || 7 autem] aut **A** || 8 attendum **A** || 11 ostendebatur **B**^{1} || 13 ut aut . . . 14 sit assumptionis *ut exhibui habent* **D**^{2}**R**^{2}**G** ut aut subiectiva assumptionis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} subiectivam assumptionis **B**^{2}**C** **FVL**^{1} ut subiectiva superioris fiat declarativa sequentis aut declarativa superioris subiectiva sequentis **L**^{2} || 14 *ante* si *add.* ut **R**^{2}**G** || 15 dictio . . . 16 meditanda est *om.* **D**^{1} || 16 dictione] meditatione **F**^{1}**V** (*d.* **R**) || 17 pertinere . . . 18 declarativam *om.* **L**^{1} (*d.* **R**) || 18 item *Petersen 16* *om.* **G** *del.* **L**^{2} ita *cett.* (*d.* **R**) || 20 propositionis . . . declarativa *om.* **A** (*d.* **R**) | venerat **G** (*d.* **R**) | declarativam **G** (*d.* **R**) || 21 nam si . . . 23 meditanda est *om.* **F**^{1}**V**^{1} | velim **F**^{2}**G** || 22 rhetorica . . . conclusionem *om.* **R** | servaretur **G** (si velim . . . servabitur *fort. legendum*) || 23 frequenti **D**^{2}**R**^{m}**C**^{2}**G** *om. cett.* | metitanda **A** (*d.* **R**) || 24 possint **AD**^{2}**G** possunt **L**^{2} possent *cett.* | subiectivae **BCL** -ve *cett.* (*d.* **R**) | declarativae **BCL** -ve *cett.* (*d.* **R**) || 25 utut se *scripsi* ut si **ABV** ut se **D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**FL** prout se **D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**G** || 26 insistentibus **B** | et **AD**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} *om. cett.* (atque ad *fort. legendum*) | non minus] nominus **A** (*d.* **R**) | intricabilia **F**^{1} (*d.* **R**) || 27 nutu **C**^{2}**L**^{2} nutum *cett.*

Perita fandi, iam progressum comprime,
ne inflexa tortos stringat intimatio
et multinodos perpeti anfractus diu
Hymen recuset. editum est compendio
quicquid decenter docta disputatio
multo astruendum contulit volumine.
sat est profundae fons decens scientiae,
quae abstrusa promit nil morosum disserens
praetervolando nilque ignotum deserens.
nam quae supersunt fraude multa consita,
quis falsa captos circuit deceptio,
dum ambage ficta praestruis sophismata
captentulisve ludis illigantibus
pellax soritas cumque sensim congeris
formasve mendas, improbat quas veritas,
nefas Tonantis garriat sub auribus
facinusque dirum; quippe summi caelites
odere turpis omne falsum feminae.
nam si revolvas, quid cavilla saevius?
dudum locuta circulatrix indecens
fies profecto, decipula si astruxeris.
facessat ergo versilis profunditas,
reliquumque tempus liqueris sororibus.

424 His auditis Dialectica cunctabunda paululum, tamen divae praeceptis paritura respondit:

Venerandus mihi fatus, reverendosque secuta
referam iussa pedem, atque ilicet exorsa silebunt,

1 *Verg. Aen. 6, 389* comprime gressum || 3 *cf. Apul. met. 5, 17* multinodis voluminibus serpentem || 21 *cf. Apul. met. 8, 5* nactus fraudium opportunum decipulum || 22 *cf. Macr. sat. 7, 16, 1* facessant, ait, haec quae inter vos in ostentationem loquacitatis agitantur

[**ABDR CFV GLP**] 2 implexa **C**^{1}, *quod et coni. Oudendorp* | tortos **B**^{1}**DCGL**^{2} tortus *cett.* || 3 perpeti *Grot.* perpetui *libri* | anfractus] ac fractus **A** || 6 multos **ARC**^{1} || 7 fon **A** frons **D**^{2}**C**^{2}**P** || 8 disseres **V** deserens **L**^{1} || 10 nam quae **B**^{2}**R**^{2}**G** namque *cett.* || 11 falso **A** | captus **B**^{1}**D**^{1} || 12 flicta **B**^{1} facta **D**^{1} || 13 lidis **A** || 14 pallax **A** pellex **D**^{1} | sortitas **C**^{1}**FVL**^{1} acervos *voluit Stange 10 n. 2* | cumque] cum **A** || 15 improbat *coni. Dick* comprobat *libri* || 18 turpi **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 19 volvas **ABDR**^{1}**P** | quod **A** quicquid **P** || 20 locuta] secutus **A** locutus **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 23 relicumque **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1}**L** reliqumque **B**^{2}**RV** | reliqueris **R**^{2}**G** || 24 tamen *om.* **L** | divae] vae **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 26 venerandos **A** | fatos **A** factus **D**^{1}**P** status **F** flatus **V** | reverendosque **B**^{1}**D**^{2}**L**^{1} reverandosque **A** reverendoque **R**^{1} reverendusque *cett.* || 27 atque ilicet **C**^{2}**GL**^{2}**P** atque at illicet **AB**^{1}**D**^{1} atque illicet *cett.* | *fort.* exosa (*i. e. quae tibi displicent*)

licet unam decuisset ⟨mihi⟩ permittere culpam,
ut honoris pretio cederet inferre relatus,
populum Cecropidarum bene quo palliatarum
Bromius conciperet contumias nosse dolere,
mage quam crediderat vipeream noscere posset,
et iners Marsica dudum fieret praestigiatrix,
neque me conspiceret somnificam vel temulentam
ioca passim blaterantem Iovialibus sub orsis.
tamen uni famulandum est tibi, virgo; reticemus.

Haec dicens velut repressa conticuit, compluresque eam divorum, qui inter initia deriserant, horruerunt.

LIBER V

DE RHETORICA

Interea sonuere tubae raucusque per aethram **425**
cantus, et ignoto caelum clangore remugit.
turbati expavere dei, vulgusque minorum
caelicolum trepidat, causarum et nescia corda
haerent, et veteris renovantur crimina Phlegrae.

14 *s. cf. Sil. 12, 181* insonuere tubae ... simul litui raucoque tumultu cornua; *Verg. Aen. 8, 2* rauco strepuerunt cornua cantu; *8, 526* tubae mugire per aethera clangor || 16 *Verg. Aen. 9, 538* turbati trepidare intus frustraque malorum velle fugam || 18 *cf. Sen. Herc. F. 444* post Phlegram impio sparsam cruore

[**ABDR CFV GLP**] 1 unum *coni. Stange 34* | decuisset mihi *Stange* decuisse **AR** decui se *n. f.* B^1D^1 decuit C^1FV^1 decuit iussae $B^2D^2C^2GLP$ | culpam] divam *Stange* || 2 ut *edd.* et *libri* | caederem B^2 caederet **L** | latus L^1 || 3 quo] co C^1 quod **G** *ante* bene *ponit* **P** (*d.* **R**) | paliatarum **A** palliatorum G^2 (*d.* **R**) || 4 dolere C^2FL^2P dolorem L^1 dolore *cett.* (*d.* **R**) || 5 magis L^2 (*d.* **R**) | crediderat D^2GLP crederat *cett.* (*d.* **R**) || 6 fieret GL^2P fleret *cett.* | praestigiatrix $ADGL^2P$ praestringiatrix B^1F praestrigiatrix B^2V praestrigiatris L^1 (*d.* **R**) || 7 conciperet L^1 (*d.* **R**) || 8 ioca *Grot.* loca *libri* | inaterrantem **A** laterantem **FV** (*d.* **R**) | iovialibus sub orbis D^1 iovialibus sub oris D^2 sub iovialibus oris **G** || 11 oruerunt D^1 idorruerunt *n. f.* **E** iorruerunt **F** dorruerunt **V** *om.* **L** | *post* horruerunt *add.* De arte dialectica explicit liber quartus **ABRCEFV** Explicit de arte dialectica liber quartus **DP** Martiani Minei Felicis Capellae Afri Cart' liber quartus de dialectica explicit **G** Explicit liber IIII Martiani dialectice artis **L** || 12 *superscriptio*: Incipit de rhetorica liber quintus **ARCEFV** *eadem sed* de *omisso et* feliciter *addito* BD^1 de *supplet* D^2 *et sic habet* **P** Incipit V de rhetorica **G** Incipit rhetoricae V feliciter **L** || 16 di C^2 || 18 horrent ne ... renoventur *Susius ap. Gurlitt. animadv. partic. 4, p. 9* | Phlegrae *om.* L^1

tunc Amnes Faunique, Pales, Ephialta, Napeae
respectant proceres nulloque assurgere motu
cernunt attoniti vicibusque alterna profantes
mirantur placidam per pectora sacra quietem.
tum primum posita Silvanus forte cupresso
percitus ac trepidans dextram tendebat inermem,
Deliacos poscens arcus atque Herculis arma.
Portuni trifidam suspirans flagitat hastam;
Gradivi frameam non ausus poscere, falcem
Saturni bello suetus disquirit agresti,
diffidensque sui respectat tela Tonantis.

426 Sed dum talibus perturbatur multa terrestrium plebs deorum, ecce quaedam sublimissimi corporis ac fiduciae grandioris, vultus etiam decore luculenta femina insignis ingreditur, cui galeatus vertex ac regali caput maiestate sertatum, arma in manibus, quibus se vel communire solita vel adversarios vulnerare, fulminea quadam coruscatione renidebant. subarmalis autem vestis illi peplo quodam circa umeros involuto Latiariter tegebatur, quod omnium figurarum lumine variatum cunctorum schemata praeferebat; pectus autem exquisitissimis gemmarum coloribus
427 balteatum. haec cum in progressu arma concusserat, velut fulgoreae nubis fragore colliso bombis dissultantibus fracta diceres crepitare tonitrua; denique creditum, quod instar Iovis eadem posset etiam fulmina iaculari. nam veluti potens rerum omnium regina et impellere quo vellet

4 *cf. Verg. Aen. 1, 691* placidam per membra quietem; *4, 5* nec placidam membris dat cura quietem || **5** *cf. Verg. georg. 1, 20* ferens, Silvane, cupressum || **6** *cf. Apul. met. 3, 21* percita Photis ac satis trepida; *9, 2* trepida facie percitus; *Verg. Aen. 12, 311* dextram tendebat inermem || **8** *cf. Val. Fl. 1, 641* trifida Neptunus in hasta || **9** *cf. Iuv. 13, 79* et Martis frameam; *13, 38 ss.* priusquam sumeret agrestem . . . falcem Saturnus || **18** *cf. Catull. 64, 50* priscis hominum variata figuris || **23** *cf. Apul. met. 1, 8* potens illa et regina | *cf. Cic. de orat. 1, 30* impellere quo velit, unde autem velit deducere

[**ABDR CEFV GLP**] **1** ammes **A** | faunuque **R**^{1} | ephilia **R**^{1} || **3** vicibus **G**^{1}**P** || **5** silbanus **AR**^{1} | cupressu **EFVL** || **6** dexteram **L** | inermen **R**^{1} || **7** deliacos poscens **B**^{m} *et coni. Bentl.* della composcens **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**EF** dellaque composcens **B**^{2} bella conposcens **D**^{2} bellaque compescens **R**^{2}**G**^{1} dellia composcens **C**^{2} della compescens **V** bellaque composcens **G**^{2}**P** dellicos pocens **L**^{1} dellaque compotens **L**^{2} || **13** subtilissimi **AC**^{1}**EFV** subtilismi **R**^{1} || **14** *ante* regali (regale **G**) *add.* de **L** || **15** *ante* maiestate (magestate **FV**) *add.* de **E**^{2} || **17** piplo **A** de peplo **CE**^{2}**V** deplo **L**^{1} | latialiter **CV**^{1}**LP** || **18** tegebatur] gebatur **AR**^{1} | *post* cunctorum *nomen substantivum videtur deesse* || **20** subalteatum **AR**^{1} | fulgureae **B**^{2}**R**^{2} | nibis **A** || **21** facta **L**^{1} || **22.23** fulmina iaculari] fulminare **D**^{2} || **23** velut inpotens **ABD**^{1}**R**^{1}**C**^{2} velut potens **D**^{2} | implere **B**^{v}**C**^{v} (*d.* **R**) | quo **G**^{2} quod *cett.* (*d.* **R**)

et unde vellet deducere et in lacrimas flectere et in rabiem concitare et in alios etiam vultus sensusque convertere tam urbes quam exercitus proeliantes, quaecumque poterat agmina populorum. haec etiam senatum, rostra, iudicia domuisse in gente Romulea, Athenis vero curiam, gymnasia theatraque pro arbitrio reflexisse ac totam funditus Graeciam miscuisse ferebatur. hac vero loquente qui vultus vocisve sonus, quantaque 428 excellentia celsitudoque sermonis! audire operae pretium etiam superis fuit tantae inventionis ingenium, tam facundae ubertatis eloquium, tam capacis memoriae recordationisque thesaurum. qualis disponendi ordo, quam pronuntiandi congruens modulatio, qui gestus in motu, quae profunditas in conceptu! denique exilis in modicis, in mediocribus facilis, in elatione flammatrix, reddebatque cunctos in ambiguis dociles, in persuasione cedentes, in collisione discordes, in laudibus arrogantes. at vero cum quid commotum publici nominis attestatione clamaverat, fluctuare, permisceri, ardere omnia videbantur. hanc igitur feminam auratae vocis 429 et quasdam diadematum gemmas regnorumque fundentem ingens illustrium virorum sequebatur agmen, inter quos proximi eidem duo diverso habitu nationeque praenitentes, quorum pallio circumactus ⟨alter⟩ alterque trabeatus. diversus utrique oris sonus, licet alius etiam Athenis se diceret Graia didicisse ac promptus gymnasiorum studiis et reluctantibus semper Academiae altercationibus haberetur. ambo tamen novi profectique paupertatis sinu, et cum alterum Quirinalis eques, alium fabrilis procrearet industria, ita praeclues linguae excellentia floruerunt, ut post curiarum fata immeritasque mortes virtute astra conscenderent, immortalitate gloriae saecla superarent. de uno tamen, quem Athenarum 430 populus ac palliata agmina sequebantur, haec fama convenerat, quod

6 *cf. Verg. Aen. 5, 649* qui vultus vocisque sonus || 15 *cf. Cic. orat. 29* fulgere, tonare, permiscere || 19. 20 *cf. Cic. div. in Caec. 39* si litteras Graecas Athenis . . . didicisses || 22 fabrilis . . . 23 industria] *cf. Sidon. carm. 2, 186* fabro progenitus; *Iuv. 10, 130 ss.; Val. Max. 3, 4, 2*

[**ABDR CEFV GLP**] 2 sensuque **F** || 5 reflexisse] flixisse **A**]xisse **R** | funditur **C**[1]**F** || 6 vocisve] voci suae **A** vocis vero **R** vocis sue **C** vocisque *libri Verg.* || 8 fecundae **B**[2]**R**[1]**C**[1]**EFV** || 11 exillis **A** || 12 docibiles **P** || 13 conlesione **AR**[1] || 14 puplici **L**[1] | flutuare **L**[1] || 15 permisceri **AB**[2]**R**[2]**L** permiscere *cett.* || 16 quadam **C**[1] quas **V**[1] || 17 inter] in **R**[1] | proxime **R** || 18 rationeque **B**[v] | *ante* pallio *add.* unus erat *omnes praeter* **AR**[1] | alter *addidi Mart. IV (1974) 274* || 19 utrisque **B**[2]**EFVL** || 20 gracia **A** || 22 profectique *coni. Susius* protectique *libri* | paupertati **F** | alium *om.* **A** || 23 procrearit *Morelli 241* || 24 curarum **AB**[1]**D**[2]**R**[1]**G** | fata fata **A** facta **R**[1] (*cf. p. 151, 10* discriminum fatis *et p. 355, 1* fata proeliorum) | virtutes **D**[1] cum virtute **L** | conscenderant **AB**[1]**D**[1]**R** || 25 saecla **B** saecula **DRG** *compendiose cett.* | de uno **B**[2]**D**[2]**C**[2]**L**[2] denuo *cett.*

acerrimus idem et procellis indignantis Oceani fremituque violentior. denique de illo versus huiusmodi ferebatur:

δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

431 alter vero, quem consularis purpura et coniurationis extinctae laurea
redimibat, mox ingressus curiam superum et in Iovis gratulatus est se
venisse conspectum, clamare laetior coepit: 'o nos beatos, o rem publicam
432 fortunatam, o praeclaram laudem consulatus mei'. post hos tamen in di-
versis agminibus oratores emeriti ac prae se ferentes insignium culmen
meritaque linguarum. Aeschinen, Isocraten Lysiamque conspiceres, tum
in togatis agminibus †sosantios, Gracchos, Regulum, Plinium Fronto-
433 nemque. verum ante cunctos atque ipsam ducem omnium feminam se-
nex quidam signum ac praeviam virgam gestans lictoris Romulei prae-
cedebat usu, atque in eiusdem virgae culmine corax oris aurati venientis
434 feminae auspicio praevolabat. ille autem, qui gestabat virgulam, Tisias
dictus, cunctisque vetustior atque elatior videbatur; nam et suos minores
ceteros ⟨et⟩ ipsam illam ducem respectans superpositum corvum com-
435 mune pignus filiamque memorabat. quo argumento commoti quamplures
deorum eam quidem nobilissimam feminam, sed aut Apollinis cognatam
credidere, si Graia est, aut, si Romulea, de gente Corvini. cui aenigmati
illud adiectum, quod intrepida et fiduciae promptioris tam Palladis quam
ipsius Cyllenii deosculata pectus cuiusdam propinquae familiaritatis in-

1 oceani] *Ps. Plut. vitae X orat. 844 F* || 3 *Hom. Il. 11, 654* || 6.7 *Cic. Cat. 2, 10; cf. Macrinus ap. SHA Diad. 7, 6* o nos beatos, o fortunatam domum, praeclaram laudem nunc demum felicis imperii || 13 *cf. Cic. de orat. 1, 91* Corace nescioquo et Tisia, quos artis illius inventores . . . fuisse constaret*; 3, 81; Brut. 46*

[**ABDR CEFV GLP**] 2 idem **B**^{2}**R**^{2}**GLP** item *cett.* | *post* violentior (violentia **F**) *add.* esset **R**^{2}**G** || 3 *Graeca om.* **F** | ΛΙΝΟϹ **E** ΑΙΝΟϹ **GP** ΛΙΝϹ **L**^{1} ΔΙΝΟϹ *cett.* | ΝΗΡ **B**^{1}**D**^{1} ΑΝΗΟ **L**^{1} ΑΝЄΡ **L**^{m} | ΤΑΚΑΚΕΝ **ABR** ΤΑΚΑΚΟ **D** ΤΑΚΑΚЄ **C**^{1}**EVL**^{1} ΤΑΚΑΚΑ **C**^{2} ΤΑΚΑΚΗ **GP** ΤΑΚΑΚΗΝ **L**^{m} | *καὶ*] ΚΑΙΜ *ut vid.* **L**^{1} ЄΡΙΖΙΚΑΙ **L**^{m} | ΑΝΑΙΠΩΝ **A** ΑΝΑΙΤΙΩΝ **BR** ΑΝΑΙΤΩΝ **D**^{1} ΑΝΑΝΤΑΩΝ **D**^{2} ΑΝΑΤΙΑΝ **C**^{1} ΑΝΑΝΤΙΑ **C**^{2}**L**^{m} ΑΝΑΤΙΩΝ **EL**^{1} ΑΝΑΠΩΝ **V** ΑΝΑΤΑΨΝ **G** ΑΝΑΤΑΩΝ **P** | ΗΤΙΟΙΤΙ **AR** ΗΙΤΟΙΤΟ **B**^{1}**D**^{1}**G** ΗΙΤΟΤΟ **B**^{2} ϹΤΡΑΤΙΩΤΑϹ **D**^{2}**P** ΗΙΤΟΙΤΟ **C**^{1}**E** ΗΠΟΙΤΟ **C**^{2} ΗΙΤΟΤΤΟ **V** ΗΤΗΙΤΟ **L**^{1} ЄΠΟΙΖΟ **L**^{m} | *post Graecum versum versiones Latinas add.* sapiens vel pestis vir articulus mala et contraria fecit **L**^{m} secula vir mala et superans milites **DG** || 4 consolaris **D**^{1}**R**^{1} | porpura **D**^{2} | coniugationis **L** || 5 redimebat **ARC**^{1} | *post* mox *add.* ut **B**^{2}**D**^{2}**CE**^{2}**VP**^{2} | *ante* curiam *add.* in **L** | superorum **P** | est *om.* **G** *del.* **D**^{2}**R**^{2}**L**^{2} || 6 lectior **D**^{1} | beatas **D**^{1} || 7 consultus **C**^{1} || 8 aratores **L** | ac] acres **G** | insignum **AR**^{1} || 9 meritoque **A** | escinen **V**^{2} scinem **F** escine **V**^{1} escinem *cett.* | isocraten **B**^{1}**DR**^{1} sacratem **L**^{1} ysocratem **L**^{2} socratem **A** socraten *cett.* || 10 sosantios] Crassos, Antonios *Kopp* Catones *Halm* | gracc(h)os **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**G** grecos **AB**^{1}**D**^{1}**R** gracos *cett.* | plenium **AL**^{1} plenum **R**^{1} *del.* **R**^{2} | fontonemque **A** frotonemque **R**^{1} || 12 praemia **D**^{1} || 16 *et add. Kopp.* | corum **AB**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) || 17 commemorabat **L**^{1}]bat **R** | argumenti **C**^{1} | commotu **A** com[**R** || 18 cognatam *om.* **C**^{1}**EFV**^{1} (*d.* **R**) || 19 credere **D**^{1} (*d.* **R**) | gratia **A** | est] esset *Halm* | Romulea] mulea **L**^{1} | corvina **D**^{2} *et ed. Dick* corvicini **R**^{1} || 20 adiectum] adiecunctum **A** (*d.* **R**) || 21 cylleni **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | deoscultata **C**^{1}**FV**

dicia patefecit. denique nonnulli superum, cum inter trepidationem bucinae praecinentis et admirationem amicitiae superorum incerti diutius divinatorem Phoebum cuperent sciscitari, nondum Iove maximo disquirente, tumultuarie quae esset inquirunt. ac tunc illa respectans superos 436
universos aliquanto commotior sic coepit:

'Patrem maximum Iovem ceterosque caelites, quos in causis pluribus saepe sum deprecata, atque ipsum conventum superae consessionis attestor nihil mihi magis inconsentaneum atque indecens aestimari, quam ut, quae semper in foro iudiciisque quampluribus accusaverim multos aliosque defenderim et viribus gloriam deluctationis annixa mihi de discriminum fatis promeriti eventus praeconia compararim, nunc apud vos, superi, quis placere immortalitatis instar ac pretium videbatur, invita compellor scholarium iuvenilium monitus et exilia decantatae artis praecepta memorare. neque enim hoc nobis adscribit inopia, cum redundantes turmae suppetant consequentum. nam absque his qui, perturbantes pectora sensusque cunctorum, cognoscentum quoque perfregere subsellia, etiam alios habeam, qui minutias praeceptorum et artis intimae commenta perscripserint, inter utrumque vero columen sectatorum praeniteat Tullius meus, qui non solum in foro, senatu rostrisque grandiloquae facultatis maiestate tonuerit, verum etiam ipsius artis praecepta commentus libros quamplures saeculorum usibus consecrarit. quod cum ita sit, 437
emeritae granditatis pudor et celebrati quantum pote nominis gloria haec inchoamentorum primordia detrectaret excurrere, ni et hoc ad immortalitatis praemium proficeret, quod iubetis, ac fiduciam perennitatis accen-

5 *cf. Apul. met. 2, 29* aliquanto . . . commotior . . . ait || **6** *cf. Cic. div. in Caec. 43* si quid ex vetere aliqua oratione 'Iovem ego optimum maximum' . . . ediscere potueris, praeclare te paratum . . . arbitraris? || **9** *cf. Cic. div. in Caec. 1* me, qui tot annos in causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos . . . || **16** *cf. Iuv. 7, 86* fregit subsellia versu

[**ABDR CEFV GLP**] **1** inter *coni. Bentl.* in *libri* | trepidatione **B^{2}D^{2}GL^{2}P** || **2** admiratione **B^{2}D^{2}GL^{2}P** | superiorum **C^{1}EFV** || **3** suscitari **ABD^{1}R^1** siscitari **CEFV** || **4** esse **B^{1}D^{1}R^1** essent **B^{2}D^{2}P** || **5** universo **R^1** | aliquando **P** *et coni. Halm* | commotior **D^{2}C^{2}GL^{2}P** commotiorque *cett.* (*fort. legendum* ⟨concussa⟩ commotiorque) || **6** *ante* patrem *add.* per **D^{2}C^{1}E^{2}F** || **7** saepe *om.* **L^1** || **8** nil **G** || **10** *ante* gloriam *add.* per **D^{2}C^{1}FVL^{2}P** | discrinium **C^1** || **11** factis **L^1** | promeritis **R^{2}GP** | praetinia **A** praectinia **R** | comparim **RC^1** || **12** ac pretium *delebat Eyss.* | compellar **B^{2}D^2** || **13** scolaribus **G** scholarum **L^2** | iuvenalium **ACEFV** || **14** abscribit **C** | reduntes **C^1** || **15** suppetunt **B^2** | consequentium **B^{2}G** | nam] cum *Eyss.* (*v. Petersen 6*) || **16** cognoscentium **B^2** || **17** commente **A** || **18** perscripserit **L^1** perscripserunt **P** | ullius **B^{1}R^1** illius **D^1** || **19** quo **R^1** | non forum in solo **B^{1}D^1** | senatus **G** || **20** conuerit **D^1** | commentis **C^1** || **21** visibus **R^1** || **22** pote *Eyss.* puto *libri* || **23** inquoamentorum **F** | decretaret **AR^1** detractaret **CFVP** | nisi **D^2** | ad *del.* **R^2** || **24** produceret **A** perficeret **D^1** | fiduciam **AB^{1}R^{1}CE^{1}FVL^1** fiducia **B^{2}DR^{2}GP** ad fiduciam **E^{2}V^{2}L^2** | accedat **B^{1}D^{1}C^{1}EFVL**

dat exsequi vel primora tamen Iove cum superis imperante. accingar igitur haec aridiora percurrere, minus quidem quam publicitus soleo placitura; quamquam si Pallados aures atque Arcadiam rationem benivolae maiestatis participarit assensio, ne nunc quidem apud vos, maximi cae-
438 lites, displicebo. quippe sum ipsa Rhetorica, quam alii artem, virtutem alii dixere, alteri disciplinam; artem vero idcirco, quia doceor, licet Plato huic vocabulo refragetur; virtutem autem dicunt, qui mihi bene dicendi inesse scientiam compererunt; qui edisci vero dicendi intimam rationem et percipi posse non nesciunt, fidenter me asserunt disciplinam.

439 Officium vero meum est dicere apposite ad persuadendum; finis persuadere id, quod est propositum, dictione. quae quidem verba mei Ciceronis attestor, cuius etiam exemplis me per omnes insinuo praeceptionis
440 ductus consequenter usuram. materies autem duplex est, ubi et unde fiat oratio; ubi, [ut] cum ipsius membra aggredior quaestionis; unde, cum res inventae verbaque sociantur.

441 Quaestio ipsa aut finita est aut infinita. finita est, cum nascitur de certo facto demonstratque personam, ut in Rosciana quaeritur Ciceronis, utrum interfecerit patrem Roscius. infinita illa est, quae generaliter quaerit, utrum sit aliquid appetendum, ut, an philosophandum sit, in Hortensio disputatur. in superiore autem crebro assidueque colluctor, atque eam Graecis placuit ὑπόϑεσιν nominari. in infinita vero universitatis astruendae sibi fiduciam vindicante tunc potius versor, cum otium ac disputationes aggredior, licet plerumque etiam pars ipsa, quae thesis dicitur, in causis mihi elatius anhelanti amentatas hastas crebro et pila plurimum valentia ministrarit. an aliud in Scauriana succurrit, cum interposita disputatione tractatur ex quibus causis mors obveniat repentina, ac pro Milone similiter an mundus prudentia gubernetur? denique

6 *cf. Isid. orig. 1, 1, 3* || *§ 439 = Cic. inv. 1, 6* || 19 *cf. Cic. fin. 1, 2* || 24 *Cic. de orat. 1, 242* cum amentatas hastas acceperit; *Brut. 271* ut hastae velitibus amentatae || 25 *Cic. Scaur. frg. 1* || 27 *Cic. Mil. 83ss.*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 exsequi] ut sequi **A** | vel *del.* **G**^{2} | primordia **B**^{v}**R**^{2}**C**^{2}**EFVG**^{1}**L** || 2 pollicitus **B**^{v}**R**^{2}**G** pliblicitus **L** || 3 archardam *ut vid.* **C**^{1} | benivolentia **R**^{1} || 4 participaret **AC** participarim **B**^{v} participaverit **EFV** | assensio ne *Grot.* assensionem **AD**^{1}**R** ascensionem **B**^{1} assensio **D**^{2} assensione *cett.* || 5.6 virtutem alii] alii virtutem alii **R** alii virtutem **P** || 6 alteri *del.* **R**^{2} | palato **E**^{1} || 7 refraget **F** || 8 dicendi **AB**^{1}**DGP** discendi *cett.* (*d.* **R**) || 10 apposite **AB**^{1}**D** proposite *cett.* (*d.* **R**) || 11 *ante* dictione *add.* in **B**^{2}**E**^{2}**V**^{2}**L** (*d.* **R**) | *ante* verba *add.* per **B**^{2} || 13 *post* est *add.* mihi **D**^{2}**GLP** || 14 ut *del. Kopp* et **F** || 16 *post* quaestio *add.* autem **B**^{2}**D**^{2}**GP**^{2} | aut^1] ut **R** || 17 ut *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | Ciceronis *delebat Dick* || 21 hypothesin *Latinis litt. libri* | in **B**^{2}**D**^{g}**G** *om. cett.* || 22 vindicande **AV**^{1} | cum otium] commotium **A** || 23 disputationis **C**^{1}**L**^{1}**P**^{2} | par **C**^{1} || 24 dicatur **A** | amentatas **D**^{2}**CEFVL**^{2} ammentatas *cett.* || 25 ministraret **AR**^{1} | sauriana **D**^{1} scaurina **R**^{2}**GP** || 27 pudentia **A** | gubernatur **R**^{2}

e meis sectatoribus quidam acri admodum ac subtilissima ratione commoti nullam esse attestantur hypothesin quaestionem; ⟨nam⟩ cuncta, quae in defensione pro reis contraque eos in accusationibus retractantur, ad generales quaestiones poterunt applicari.

Iam vero partes officii mei quinque esse non dubium; nam est inventio, 442
dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. iudicatio enim, quae a nonnullis adicitur, partibus cunctis adscribitur, idcircoque ipsa pars non poterit rite censeri, licet dicendum quid silendumve sit dispensatio iudicationis examinet. inventio est quaestionum argumentorumque sagax investigatrixque comprehensio. dispositio est, quae ordinem rebus attribuit; elocutio, quae arripit verba vel propria vel translata, quaeque nova facit veteraque componit. memoria firma rerum verborumque custodia est; pronuntiatio vocis, motus gestusque pro rerum verborumque dignitate moderatio. sed ex his inventionem certum est esse potissimam, cuius opus est causae quaestiones excutere et argumenta probatu idonea reperire.

Quaestionum vero duplex species: aliae sunt enim principales, aliae 443
incidentes. principales sunt status, ex quibus nascitur causa, quas Tullius constitutiones appellat; incidentes vero, quae, dum tractatur causa, nascuntur, dum argumenta vel scripta refutando in plures causa diducitur quaestiones, ut sit principalis, utrum Clodium iure occiderit Milo, incidens, uter utri insidias compararit.

Principales igitur status sunt numero tres: an sit, quid sit, quale sit. 444
an sit, coniectura est, ut an patrem occiderit Roscius; quid sit, finis, ut an minuerit Cornelius maiestatem; quale sit, qualitas, ut an Saturninus iure necatus sit. sed ne forsan moveat, quod praetereo quartum statum, quem Hermagoras invenit, subtilior ratio est eum non statum, sed partem dicere qualitatis, quod in eius expositione monstrabo.

1 *cf. Aug. rhet. 5 p. 140, 7* || *§ 442 cf. Cic. inv. 1, 9; rhet. Her. 1, 3* || 18 *Cic. inv. 1, 10* || *§ 443 s. cf. Fortun. 1, 27 s. p. 101 et Victorin. 2, 39 p. 290*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 e *om.* $B^1R^1P^1$ | agri R^1 || 2 quaestio $AB^1D^1R^1$ | nam *add. Halm* || 2.3 cuncta quae R^2EL cunctamque C^1 cunctaque *cett.* (*locus nondum sanatus videtur*) || 3 *post* retractantur *add.* quia D^2R^2GP || 4 potuerunt **CEFV** || 5 dubium $AB^1D^1R^1EFP^1$ dubium est *cett.* || 6 *post* pronuntiatio *add.* iudicatio R^m || 7 adicitur *Petersen 56* dicitur *libri* || 8 dicendum quid silendumve] quid dicendum quid silendumve B^2R^2 dicendum quid silendum D^1 quid dicendum quidve silendum D^2GP (*v. DMCE 41*) || 10 dispotisitio L^1 || 11 eloquutio **R** eloqutio **V** || 12 rerum verborumque] rerumque D^1 rerum et verborum **L** || 13 *post* pronuntiatio *add.* est R^2CGP^2 | questusque B^1 || 14 potissimam esse **L** || 15 probatui *fort. legendum* | idoneo C^1EVP || 17 duplex species est B^2R^2GP duplex est species D^2L | enim] etiam **CEFV** || 18 incedentes D^1 indencentes *n. f.* P^1 | statutus D^1 | tulius **A** || 19 indentes **A** indecentes P^1 || 20 causa] accusa **A** | diducitur **B** deducitur *cett.* || 22 incidens $BD^1R^2C^2GL^2$ indecentes P^1 incidentes *cett.* || 25 quales L^1 | saturnius D^1P^1 (*d.* **R**) || 26 forsitan **G** (*d.* **R**) | quod] sed **A** || 27 non] esse G^2 (*d.* **R**)

445 Nunc dicendum est, quomodo status inveniantur in causa. inveniuntur igitur per intentionem et depulsionem. intentio est obiectio eius facti, quod in iudicium venit; depulsio ⟨negatio⟩ quaedam resistens intentioni, ut si dicatur: 'occidisti patrem', 'non occidi'. ex his duabus inter se concurrentibus vocibus nascitur quaestio, quae dicitur status, quod ibi quasi ad pugnandum actionum acies ordinata consistat. sed facile est videre, quid obiecto crimini respondeatur; illud facile non est, quid debeat intendi: utrum factum, ut 'hominem occidisti', an nomen facti, ut 'homicidium fecisti'. et licet videatur idem esse, tamen in superiore obiectione si negabitur, coniectura erit, cum dixerit 'non occidi'; in hoc ubi nomen rei intenditur, potest et finis videri, ut si dicat 'non feci homicidium', ⟨nam quaerendum erit fiatne homicidium⟩, quicumque homo, an tantum innocens, occiditur. quod si non factum obicias, sed criminis nomen, negatione diversae partis non erit manifestum, qui status existat. nescias enim quid negat, qui ita negat, 'non feci homicidium', utrum quia nullum hominem iugularit, an quia tyranni interfectio homicidium non vocetur. est igitur intendendum ipsum illud, quod factum est, ut, si id negaverit adversarius, habeas coniecturam, si eo concesso nomen criminis excluserit, in-
446 tellegas finem. quod si concesso facto factique vocabulo licuisse sibi vel oportuisse facere dixerit, qualitas in causa versatur, quae aut de re aut de actione congreditur: de re, utrum Miloni facere licuisset; de actione, an servo vel addicto tribunos liceat appellare; an habere ignominioso liceat contionem, quae species qualitatis translatio nominatur. item cavere debemus, ne intendamus auditoris officium et sola status qualitas fiat. nam qui causam cognoscit, propositum habet efficere aliquid, id est aut damnare aliquem aut absolvere.

447 Auditoris autem sunt genera tria: unum eius, qui secundum aequitatem aliquid statuit, et is est perpense iudex; aliud eius, qui honestate vel utilitate incerta dubius alienae sententiae persuasionem inexplicabilis deli-

§ 445 cf. Aug. rhet. 11 et 12 p. 144 (Isid. orig. 2, 5, 1)

[ABDR CEFV GLP] 1 inveniantur **B^{2}D^{2}P^2** inveniatur *cett.* | in *om.* **D^1** || 3 *post* depulsio *add.* est **D^{2}CVGP** | negatio *addidi DMCE 41, quod post* intentioni *add.* **B^{2}D^{2}C^{2}E^{2}V^{2}GP** || 4 currentibus **L^1** || 7 crimini **BC^{2}GP** crimine *cett.* || 8 an] at **R^1** | homicidium] hominem **R^1** || 9 superiori **D^{2}G** || 10 in hoc ... 13 occiditur *delebat Dick* | ubi *om.* **L^1** || 11 et] ei **GL** | nam ... 12 homicidium *addidi* || 12 *ante* quicumque *add.* an **B^{2}D^{2}R^{2}C^{2}GLP** | tantum *scripsi* cum *libri* | nocens **B^{2}C^2** || 13 obicius **D^1** | *ante* negatione *add.* in **D^{2}CE^{2}FVL** || 15 negat^2 **B^{2}D^{2}GLP** neget *cett.* || 16 iugularet **R^1** iugulaverit **P** | homicidium non vocetur] non dicatur homicidium **CEFV** || 17 illud] illum **D^1** || 18 habeat **AR^1** | intellegas] intendas *Eyss.* || 19 finem *om.* **C^1** | quod **B^{2}D^{2}R^{2}GLP** ut **V** quo *cett.* | concessu **AR^1** || 21 utrum Miloni *Dick* ut milone **G^2** ut miloni *cett.* ut Milonine *Eyss.* || 25 aliquid efficere **L** || 27 auditorum **A** auditores **R** auditores tamen **C^1** || 28 is] his **A** si **R^1** | alius **B^{1}D^{1}R^1** aliud est **R^{2}G**

berator exspectat; tertium genus eius est, qui facti honestatem vel turpitudinem libera aestimatione perpendit: hunc aestimatorem convenit nominari. haec igitur sunt tria causarum genera, quae hypothesi continentur, id est iudicialis, deliberativa et demonstrativa.

Sed cum omnes praedictarum rerum auditores dubitatio sui diducat **448**
officii, quaerendum discrimen est et proprietas singulorum. nam et iudex, cuius officium est damnare reum vel absolvere, possessionem dare vel auferre, priusquam cognoverit causam, dubitat quomodo utatur officio; et qui deliberat, ambigua mentis opinione differtur; et laudationis arbiter, an rite quis laudetur, aestimanti contemplatione dispensat. sed cum in diversum haec distrahantur officia, tum illud maxime discrimen attendimus, quemadmodum temporibus varientur. nam deliberatio futuri tantum temporis continet quaestionem, ut si deliberet Cato, an se debeat, ne victorem aspiciat Caesarem, trucidare. at vero iudiciale genus tam praeteriti quam futuri nonnumquam temporis invenitur. sed in praeterito tantum facto coniectura, ex futuro qualitas frequenter enascitur, ut suo loco promptius asseretur. laudativum etiam genus in praeteritis factis omne consistit, sed a iudiciali genere fine discernitur; nam aliud est absolvere innocentem aequitatis imperio, aliud laudibus prosequi gloriosum insignium contemplatione meritorum. accedit quod in iudiciali genere ambigit cognitor in rebus alienis, ⟨in deliberativo non minus⟩ quisque de suis quam etiam de rebus externis, in laudativo aestimator auscultat ⟨utrum⟩ vera congruaque memorentur, licet novella etiam id contulerint blandimenta, ut saepe praedicationis fiat arbiter qui laudatur.
ergo oportet attentius intueri, ne ea, quae auditoris officium habuerit, **449**
intendamus, ut si Verri quod damnandus sit edicatur. ille quippe se

4 *Cic. inv. 1, 7 et saepe* || 5 *cf. Cic. part. 10* || 15 in praeterito] *cf. Mar. Victorin. rhet. 1, 8 p. 181, 29 s.*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 eius est] ut est **D**^{1} est eius **CG** || 3 genera *om.* **A** *ante* causarum *ponit* **L** | continentur **AD**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL**^{2}**P** continetur *cett.* || 4 iudiciale deliberativum et demonstrativum *edd.* || 5 praedicta **D**^{1} | diducat *Petersen 61* deducat *libri* || 6 officii **BDL**^{2} ab officio **E**^{2} officium **G** officio *cett.* (*d.* **R**) || 7 possionem **L**^{1} || 10 aestimati **E** (*d.* **R**) || 11 attenditur **G** attendi[**R** || 13 acto **A** || 14 iudicia legemus **A** iudicialenus **B**^{1} || 15 praeteri **D**^{1} | praeterito] empto **F** || 16 *ante* facto *add.* ex **B**^{g}**D**^{g}**C**^{2}**E**^{2}**LP**^{2} | enascitur *scripsi* innascitur *libri* || 17 suo] uo **D**^{1} tuo **R**^{1} in suo **LP**^{2} | asseretur **A** asserentur *cett.* || 18 fine] in fine **L** || 20 in *om.* **L**^{1} || 21 cognitur **R** | in deliberativo non minus *addidi* in deliberativo *add.* **B**^{2}**D**^{m}**R**^{m}**L**^{2} | *post* deliberativo *add.* vero **B**^{2}**D**^{m} || 22 *ante* quisque *add.* tam **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**GP**^{2} || 22.23 aestimat auscultator *fort. legendum* || 23 utrum *addidi* (an *addiderat iam Halm*) | congrua quae **B**^{1}**P**^{1} congruaque quae **DGL**^{2}**P**^{2} | *ante* memorentur *add.* ut **B**^{2} | novello **A** non velle **R**^{1} | etiam] iam **G** | id *del.* **P**^{2} || 25 intuere **F** in[*in fine paginae* **E**, *dein* **E** *abest usque ad p. 168, 22* nam cum, *amissis scilicet tribus foliis* | officium *om.* **C**^{1}**FV** | habuerint **B**^{2}**R**^{2} || 26 vere *n. f.* **D**^{1} veri **R**^{2}**C**^{1} | edicatur . . . p. 156, 1 damnandus sit *om.* **A**

damnandum non esse respondebit, et utrum damnandus sit sola qualitas apparebit. igitur a facti obiectione nascetur intentio, ut si eidem dicas 'Siciliam spoliasti', responsuro 'non feci' coniectura componitur. stultum quippe est id, quod in arbitrio manet iudicis, aut certe facti nomen, non ipsum crimen intendere. cavendum aeque ne, cum lex ulla vel scriptura in causa tractatur, intentio sumatur ex lege, ut si dicas 'lex te murum vetabat ascendere peregrinum', sed illud potius dicendum, 'murum ascendisti', ut si negaverit, non sit pugna de lege, sed de facto, cui accedit lex, si confessus erit factum, tunc contra legem fecisse videatur. ceterum si negato facto fuerit lex vel quaevis scriptura recitata, superflua videbitur contentio, quando non iuris, sed veritatis altercatio contineat quaestionem. hoc vitio plerique falsi sunt.

450 Et praeter illos tres, quos status asserui, alios quattuor vel quinque de scripti qualitate manantes esse dixerunt. qui licet suas in divisione causae partes obtineant, tamen numquam principali loco nascuntur, quia, nisi fuerit quod probetur, nemo ad probandum recitat legem vel aliquam scripti formam. id autem, quod probatur, status est, qui ex primo conflictu semper existit; ceterae quaestiones controversiae [vel] incidentes sunt perhibendae.

451 Sic igitur inveniendi status facilis erit ratio, cum neque nomen admissi neque auditoris officium neque legem aut scriptum aliquod ⟨intendendum esse meminerimus, quod⟩ intentionis loco obici poterit. sit itaque talis intentio 'hominem occidisti', depulsio 'non occidi': quaestio ex his oritur an occiderit, in quo statu erit coniectura. sed cum intentioni ius facti opposuerit reus, fit qualitas, ut a Milone non factum negatur, sed de

6 *idem exemplum apud Fortun. rhet. 1, 8 p. 87, 31s. (cf. infra § 463)* || *§ 451 cf. Cic. inv. 1, 10 et 2, 52s.*

[**ABDR CFV GLP**] 1 respondebit *Halm* respondit $B^1 D^1 R^1 C^1 FVL^1$ respondet *cett.* | qualitatis **P** qualitate *dubitanter Halm* || 2 a facti] affecti **AR** affacti P^1 | nascetur *scripsi* nascitur *libri* || 4 aut *del.* G^2 | certi R^2 || 5 scriptura $B^2 D^2 C^2 GP$ scripturae *cett.* || 6 in *om.* **F** | summatur **CF** | lex *om.* **A** || 7 vetebat P^1 vetat P^2 | potius *om.* C^1 | marum L^1 || 8 *in verbis* non sit pugna *desinit liber* **P**, *rursum adfuturus p. 201, 7* | accidit B^2 || 9 erit factum *Eyss.* ex facto *libri* || 10 negatio $R^1 G^1$ | factum **A** | *post* fuerit *add.* tunc contra legem fecisse videatur *repetita ex praecedentibus* **A** | vel $B^2 D^2 R^2 C^2 GL$ *om. cett.* | quae ius **G** | superflua *Dick ex Leid. 88* superfloo L^1 superfluo *cett.* || 12.13 sunt. et *scripsi* sed et $AB^1 D^2 R^1 C^1 FV$ sed D^1 sunt sed et *cett.* || 13 quos] quo AL^1 || 14 qualitatem AR^1 qualite C^1 | manantes] ante AR^1 manentes R^2 | causae *om.* $C^1 FV^1$ || 16 nemo] ne **G** || 17 conflictus **AR** || 18 cetera **F** | contraversiae L^1 (*d.* **R**) | vel *del. Dick* || 19 prohibendae **F** (*d.* **R**) || 20 admisi **A** amissi $C^1 FV$ (*d.* **R**) || 21 lex *coni. Dick* | intendendum . . . 22 quod *addidi DMCE 41* || 22 obici poterit] qui obici poterat $AB^1 DR$ (*locus fort. adhuc sanandus*) || 22.23 sit itaque talis *Petersen 56* itaque talis $ABD^1 CFL^1$ itaque[**R** itaque talis est $D^2 VGL^2$ || 23 *post* intentio *add.* est B^2 || 24 intentionem R^2 contentione C^1 intentione L^2

facti iure contentio est; occidisse enim se fatebatur Clodium, sed id iure fecisse. huic depulsioni subicitur ratio, quae non una simplexve fit; nam potest unum atque idem factum propter varias causas videri probabile, ut hoc idem, quod insidiatorem occiderat Milo, una ratio fuit, alia quod hostem rei publicae et tyrannidis affectatione succensum se interemisse memorabat. in quibus assertis fit quidem qualitas, sed diversae species eius erumpunt; nam prima relativa, altera comparativa qualitas fulget. quod si intentioni non ius facti, sed negatio nominis opponatur, quamvis negatio depulsionis vice dicatur, tamen non faciet coniecturam, quia non factum, sed nomen facti destruitur, ut in hoc: adulterii actio fit; cum repudiata uxore stupratorem qui repudiaverat maritus invenit; accusat adulterii. reus contra dicit nec factum negat, sed adulterii nomen excludit et quaerit, quid sit adulterium, quod est definitivae controversiae. igitur coniectura ipsius facti negatio est, finis **452**
non admissi, sed nominis, idcircoque etiam depulsio ingesti criminis, quia, cum facto aliud nomen imponitur, imminens obiecto crimini periculum denegatur, ut in hoc obiectu: 'pocula templi e sacerdotis domo furatus es; sacrilegium fecisti'. repellit: 'pocula quidem abstuli; sed quia de domo, non templo, furtum, non sacrilegium nuncupandum'. in quo etiam facti alia quaedam videtur esse negatio; non enim hoc ad deorum iniuriam spectat admissum, sed ad dispendium sacerdotis, cum de domo pocula subtrahantur. hic utraque factum definitione tractandum, id est et quid sit sacrilegium et quid furtum.

Nunc de qualitate dicendum, cuius multiplex natura divisionem par- **453**
tium primo desiderat, ut ea decursa singularum proprietas explicetur. qualitas igitur aut de re aut de actione est: de re, cum eius facti, quod in iudicium venit, ratio causave tractatur, vel cum quid fieri oporteat disceptatur, ut an iure Clodium Milo iugularit, vel an domus Tullio restituenda

[**ABDR CFV GL**] 1 fatebitur **AB^{1}RC^{1}G** *fort. recte* || 2 depulsione **C^1** depulsionis **F** | obicitur **F** | fit *scripsi* sit *libri* est *Halm* || 3 potest] post **R^1** || 4 occiderit **R^{2}G** || 5 hostem] honestem **B^1** | affectatione *edd.* affectione *libri* || 6 assertis fit **D^{2}R^{2}G** asserti sunt **AB^{1}D^{1}R^1** est **C^{1}FV,** *quod delet* **C^2** | *post* qualitas *add.* assertis **CFV** || 8 fulgit **AR^{1}C^1** || 9 opponatur **D^{m}G** apponatur *cett.* | depulsionisve dicatur **AR^1** depulsioni subdicatur **B^1** depulsioni subdatur **D^1** depulsionis vi edicatur **C^1** depulsionis vi dicatur **L^1** | non faciet tamen **G** || 10 distruitur **B^{1}D** destrutur **L^1** || 11 actio ... 12 adulterii *om.* **A** | sit **B** | 13 quaeritur *ed. Kopp, sed cf. p. 162, 17* telum quid sit inquirit || 14 controversum **R^1** | facta **C^1** || 16 imponit **L** | obiectio criminis **R^{2}F^{1}G^2** obiectio crimini **F^{2}G^1** || 17 denegat **B^v** | hoc *om.* **L^1** | sacerdotes **R^1** || 19 *ante* templo *add.* de **C^{2}FL** | furto **C^1** || 20 alia *coni. Grot.* alta *libri* altera *Dick* | quaedam] quidem **C^1** | videntur **B^1** || 21 amissum **C^1** || 22 hic utraque **AB^{1}DR^1** in utroque *cett.* (*cf. DMCE 43*) | *ante* definitione *add.* cum **V** || 20 furtum] futurum **R^1** || 24 de qualitate] deliqualitate **L** | *post* dicendum *add.* est **B^{2}R^2** || 25 prima **ARC^1** || 26 quod] quae **AB^{1}D^{1}R^{1}C^1** || 27 causave] causa vel **AR^{1}C^1** causavi *n. f.* **B^1** causue **V** | discrepatur **R^1** || 28 iugularet **R^{1}C^1**

fuerit; de actione autem, cum quaeritur an admittenda sit actio et iudicium faciendum. quae pars quoniam iuris aequitate perpenditur, recte eam in species qualitatis subtilius aggregamus; aliter autem [quem] Hermagoras, ⟨qui⟩ quasi constitutionem novam a qualitate distinguere
454 et translationem vel praescriptionem vocare maluerat. sed haec posterius. qualitas, ut futuri temporis aestimatur, ita et praeteriti; ⟨praeteriti⟩ iuridicalis, futuri negotialis qualitas; in utraque iuris assertio est. in iuridicali naturae, in negotiali legis aut consuetudinis asserta versantur. iuridicalis autem dividitur in absolutam et assumptivam: absoluta est, quae factum ipsum sui natura et iure defendit; assumptiva, quae, cum in facto ipso nihil probabile reperiat, confugit ad ipsam causam eamque iustam [ut facere deberet] allegat, ut, cum Milo non posset dicere hominem licuisse iugulare, causam occidendi astruxit insidias Clodianas. illinc assumptivae nomen accepit, quia, cum absolute factum tueri non possit, confugit ad causas.

455 Haec igitur assumptiva partes habet quattuor: relationem, remotionem, comparationem, concessionem. relatio est, cum de facto confessio culpam in eum, qui pertulit, refert, ut in Clodium Milo, Orestes in matrem, Horatius in sororem, qui idcirco a se perhibuit iugulatam, quia eius provo-
456 catus iniuria in facinus sit coactus. remotio est, cum obiectum crimen in alterum vel in aliud ab eo, qui percellitur, removetur: in alium, ut Tiberius Gracchus in Mancinum, qui auctor faciendi foederis fuit, quod tam senatus quam populus improbarat. item in tali causa: legatus nisi intra

4 *cf. Cic. inv. 1, 16* || *§ 454 cf. Cic. inv. 1, 14s.; Victorin. p. 190, 33* || *§ 455–458 cf. Cic. inv. 1, 14 et 15; 2, 71 et 78* || *§ 456 Cic. inv. 2, 86s.; Quintil. inst. 7, 4, 12* || 23 *ss. cf. Cic. inv. 2, 87; Fortun. rhet. 1, 15 p. 93*

[**ABDR CFV GL**] 2 faciendum quae] factum faciendumque **R**^{1} || 3 in] inter **D**^{2} **C**^{2}**L** || 3.4 aliter autem Hermagoras ⟨qui⟩ *Halm* aliter autem quem hermagoras **D**^{1} **R**^{1} **C**^{1} **FVL**^{1} aliter autem quam hermagoras *cett.* || 4 a qualitate **G**^{2} aut qualitatem *cett.* || 5 et] aut **L** | praescriptionem **G** scriptionem **V** perstrictionem **L** perscriptionem *cett.* || 6 *post* qualitas *add.* est **D**^{2}**G** (*d.* **R**) | ut] aut **B**^{2}**G** ut est **V** *del.* **G**^{2} (*d.* **R**) | aestimatur ita *scripsi* aestimata *libri* aestimata ita *edd.* | et] aut **B**^{2} (*d.* **R**) | praeteriti^2 **D**^{2}**C**^{2}**G** et praeteriti **B**^{2} *om. cett.* (*d.* **R**) || 7 iuridicalis **ARC**^{1}**V**^{2}**G**^{1}**L**^{2} iuricalis **V**^{1} iuridicialis *cett.* | *post* futuri *add.* vero **B**^{2} | utraque **AB**^{1} **DC**^{1} utroque *cett.* (*d.* **R**) || 8 iuridicali **AB**^{1} **D**^{1} **C**^{1}**VL**^{2} iuridiciali *cett.* (*d.* **R**) | notiali **C**^{1} (*d.* **R**) | aut] at **C**^{1} (*d.* **R**) || 9 iuridicalis **ARC**^{1}**L**^{2} iuridicilis **D**^{1} iuridicialis *cett.* | absumptivam **F** || 11 ipsam *fort. delendum* || 12 iuste **B**^{1} **D**^{1}**L** | ut facere deberet *del. Eyss.* | posset *Halm* potest *libri* || 13 illinc **B**^{2}**V**^{2} illic *cett.* || 17 de facto confessio *invitus retinui cum libris* de facto confesso **D**^{2} **R**^{2} **G** de facto confessus *Eyss.* reus facto confesso *Dick* || 18 culpa **R**^{2} | qui pertulit] quem perculit *Eyss. cf. l. 21* qui percellitur || 19 provocatas **R**^{1} provocat **F** || 21 ab eo] habeo **B**^{1} **D**^{1} **R** (aliud ab eo *significare videtur* 'aliud quam eum') | percelliter **R**^{1} | revovetur **A** | alium] alterum *maluit Dick, sed Martiano* alter *et* alius *idem sunt* || 23 improperat **C**^{1} improparat **C**^{2} | talia **A** alia **C**^{1} | causa] iusa **A**

triginta dies profectus erit, capite puniatur; quaestor sumptum legato non dedit; tempus emensum est. accusatus contra dicit et crimen obiectum removet in quaestorem. in aliud autem removet, si morbo tardatus in infortunium suum causam removeat tarditatis. removetur vero aut ipsum factum, si ad alterius attinuisse dicatur potestatem, aut causa, ⟨si⟩ alterius vitio quid accidisse dicatur. comparatio est, quam **457**
compensationem novi a posterioribus perhiberi, non cum crimini beneficium alterius temporis subrogatur, sed cum factum iure defenditur, ut ex eo aliquid commodi sequeretur. nam si meritum alterius temporis velut in compensationis gratiam memoratur, ad deprecativam potius admovendum est qualitatem, quae veniali specie continetur. haec vero rite se fecisse contendit, ut Verris illa responsio: 'magno' inquit 'decumas vendidi', quod factum compensat utilitate beneficii. in hac quippe parte facti confessio est, sed immanitatem obiectionis excludit allegatio promerendi. at in illa criminis factique una confessio est, sed aut ab animo separatur aut purgatione cessante ad humilitatis miseranda respirat. verum **458**
haec qualitas venialis in bina asserta discernitur, purgationem et deprecationem; nam purgatio est, cum confesso facinore animum voluntatemque purgamus, cuius modos tres esse non dubium, id est imprudentiam, casum, necessitatem. imprudentia est, cum a voto scientiaque nostra aliquid demovemus, ut qui[dam] in venando iaculum intorsit in beluam et hominem delitiscentem retibus interemit; quae pars error edicitur, atque ei subduntur ignoratio, vinolentia, oblivio, fatuitas, dementia ceteraque, quae errorem admittentis excusant. casus vero culpam eventus exonerat, ut qui cum victimis ad diem sacrum non occurrerit fluminis incrementis. scelus autem necessitate commisit, qui praecepto ducis in-

§ 457 cf. Cic. inv. 2, 72; Victorin. p. 192, 6 || *§ 458 cf. Cic. inv. 2, 94–98 et 104* || 21 *idem exemplum dat Fortun. rhet. 1, 16 p. 94*

[**ABDR CFV GL**] 1 profecturus **B**^{1} | fuerit **G**^{2} | caput **L** | legator **A** || 2 emensus **A** | *post* accusatus *add.* in iudicio **A** || 4 tardus **ARC**^{1} || 5 attenuisse **AB**^{1}**D**^{1}**R** || 6 causa **D**^{2}**CVGL**^{2} causam *cett.* | si **L**^{2} si in **D**^{2} quia in **G** *om. cett.* | vitii **B**^{1} | quid *edd.* qui **AB**^{1}**D**^{1}**RC**^{1} *om.* **G** *del.* **L**^{2} quae *cett.* | dicitur **L** || 7 compossessionem **A** compensionem **RC**^{1} | crimini] remini **D**^{1} crimine **C**^{1}**FVL** || 10 precativam **V** || 11 hac **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**G**^{1}**L** hoc *n. f.* **C**^{1} hic *fort. legendum* || 12 se *om.* **L** | veris **D**^{1} | decomas **B**^{1}**DR**^{1}**C**^{1} decem minas *alia correctrix manus in* **B** || 14 concessio *malebat Dick collato p. 158, 17* || 15 concessio *Dick* '*aut p. 158, 17* confessionem *legendum*' | *post* confessio *add.* non negatio **B**^{2}**L**^{m} | ab *om.* **A** | separatur] se purgat *coni. Christ* || 16 humilitatis *scripsi Helikon 6, 1966, 229* humanitatis **D**^{2}**C**^{2}**G**^{2}**L** inhumanitatis *cett.* | respiret **A** || 17 discernuntur **R**^{2} || 18 confeso **A** || 19 *post* dubium *add.* est **DFV G**^{2}**L**^{2} || 20 causum **A** causam **L** || 21 demovemus **AR**^{1}**CG**^{2} dimovemus *cett.* | ut] cum **B**^{2} | qui *scripsi coll. l. 25 et p. 161,11* quidam *libri* || 22 delitescentem **B**^{2}**L** | dicitur **L**^{1} (*d.* **R**) || 23 ignorantia **AB**^{2} (*d.* **R**) | vinulentia **B**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) || 24 excussant **A** (*d.* **R**) | eventis **R**^{1} || 25 non occurrerit *invitus retinui cum libris* [non] occurrerit *Dick* non ⟨venit cum⟩ occurrerit *Eyss.* || 26 hominem insontem **L** (*d.* **R**)

sontem hominem iugulavit. inter quos modos hoc interest, quod imprudentia fallit, casus prohibet, necessitas cogit. deprecatio autem nihil causationis associat, sed in exorandi humilitatem precesque suspirat.

459 Ceteras quaestiones, quas status dicunt incidentes, advertant, qui ⟨. . .⟩ talium didicerunt, sicut interius demonstra⟨bo. non enim semper accidit, ut causae ra⟩tionem formet primae vocis ingestio; plerumque enim secunda vim intentionis incutiet, ut in hoc: 'viro forti praemium, quod volet; qui fortiter fecit, petit praemium nuptias uxoris alienae'. in quo qui petit praemium, quia nullum putat e diverso, nihil intendit, sed maritus contradictor intendit, licet secundo loco videatur assurgere; cui per depulsionem vir fortis obstabit, tanquam petitionem praemii quod poposcerat accusanti, praemium iustum esse contendens, tanquam si factum aliquod
460 iure tueretur. item quaestiones legales, quas tanquam status causis incidere memoravi, non eadem regula percensentur, quippe quae in secunda conflictatione prorumpunt; nam prima qualitati tribuitur. igitur illa intentionis ac depulsionis regula in qualitatis praedicta parte turbatur.

461 Nunc τὸ κρινόμενον quod Graeci dicunt consequenter assumam. nam cum intentio et depulsio statum constitutionemque signarit, si coniectura fuerit, iudicationi praebebit pariter rationem: neque enim est quod possit ponderari iudicio nisi ipsa negatio. in qualitate vero vel fine alio loco, quam status apparet, necesse est confessi depulsio facti habeat rationem, quam item accusator infirmet; et velut secundaria quaestio procreatur per rationem impugnationemque rationis. hic illud ⟨videmus⟩ iudicabile posse versari, idque esse, quod aestimator iusti ratione perpendat. possunt in quavis causa et omnes status existere et multae rationes infirmationesque numerosae perindeque iudicationum semina copiosa, cum unum videlicet factum multiplici ratione defenditur, ut

§ 461 cf. Iul. Victor 1, 2 p. 375 s.; Fortun. rhet. 1, 1 p. 82, 10; Cic. top. 95

[**ABDR CFV GL**] 1 iuglavit **A** (*d.* **R**) | inter] in C^1 (*d.* **R**) || 3 in *om.* L^1 (*d.* **R**) || 4 satus **A** (*d.* **R**) | *plura excidisse statuit Dick* || 5 talia G^2 | *ante* sicut *add.* taliter D^2 | demonstrabo . . . 6 rationem *scripsi dubitanter* demonstrationem *libri* || 6 formet et **A** informet B^1 formae G^1 format G^2 || 7 *post* secunda (secundam **AG**) *add.* vox B^2D^s *et fort.* C^1 | intentiones R^1 | quod . . . 9 praemium *om.* **A** | valet G^1 *et fort.* C^1 || 8 facit C^1 || 9 e *om.* **R** || 13 quos $AB^1D^1RC^1$ || 14 *post* memoravi *add.* principalium quaestionum intentione et depulsione D^2 | eandem R^1C^1L | percensenter R^1 | quae] qui **A** || 15 conflictione R^2F || 16 turbantur AR^1C^1 || 18 KPINOMHNON **G** | quod] quo B^1 || 19 signarit G^2 signaret *cett.* || 20 praebebit . . . 21 nisi *om.* D^1 | rationem] iterationem AB^1D^2 (*recte* D^3) iterrationem R^1 || 21 ponderari $B^2D^3C^2G^2$ ponderare *cett.* || 22 quam] quo D^v | necessa R^1 | est] esse R^2 | *post* est *add.* ut B^2 | confessi **G** *et conieci DMCE 65* confessa *cett.* || 24 rationem] confirmationem D^2G^v | videmus *addidi DMCE 66* || 26 possunt *scripsi* posse *libri* | omnes D^2 omnis *cett.*

Tullius pro Milone, quod insidiatorem et quod hostem publicae quietis occiderit. in his igitur ille status potius apparebit, quem orator pro utilitate defensionis assumpserit. illa etiam ratio ex oratoris plerumque astructione colligitur; tuncque velut rationales alii status emergent. ac **462** si ad probationes scriptura profertur, hinc iudicatio legalis orietur, cuius sunt species quinque. una est, cum scripto aliquid plurave ambigua continentur, quae a Graecis *ἀμφιβολία* memoratur, ut ex communione nominis res plerumque confunditur, ut est illud: quidam Taurum legavit, quo nomine servum habuerat admodum pretiosum. verum illi heres taurum, hoc est bovem dedit, quia fecit nomen amphibolum quaestionem. item ex nominum distinctione per syllabam, ut qui habuit propinquos duos, unum Lesium nomine, aliumque Milesium, heredemque constituens sic locutus est: HERES ESTOMILESIVS; qua distinctionis ambage certamen exortum, dum 'heres esto mi' distinguit, qui Lesius dicebatur, alius vero continua nominis iugitate Milesium dicit heredem. sunt item **463** modi, quos dialectica comprehendit astructio. item species scriptionalis est quaestionis, quae ex verbis et sententia scriptionis emergit, ut in hoc: 'peregrinus murum ne ascendat. quidam obsessa civitate conscendit hostemque deiecit; arguitur.' hic reus legis sententia, verbis nititur accusator.

Tertium quaestionis est genus, cum contrariae leges utrimquesecus **464** colliduntur, ut in illo: 'mas templum Cereris ne ingrediatur. item qui parentibus opem non tulerit, puniatur. in templo Cereris vapulanti matri ingressus opem filius tulit; accusatur.' facit hic conflictum diversitas legum, quarum interpretatio colliditur, ut cui potius auscultandum fuisset appareat.

§ 462 ss. cf. Rhet. Her. 1, 19 ss.; Cic. inv. 2, 116 || 11 *idem exemplum dat Fortun. rhet. 1, 24 p. 99, 26* || *§ 463 cf. Cic. inv. 2, 121* || 18 *idem exemplum dat Fortun. rhet. 1, 8 p. 87, 31* || *§ 464 cf. Cic. inv. 2, 144; Sulp. Vict. rhet. 62 p. 352, 18*

[**ABDR CFV GL**] 2 arator **L**^{1} || 3 assumpserit *scripsi propter clausulam* sumpserit *libri* | etiam] enim **B**^{2} || 4.5 hac si **AR** ac sic **B**^{2} at si **C**^{2}**G**^{2} (*v. Petersen 17*) || 5 ad probationes **AD**^{2}**RCG**^{1} ad probationis *cett.* ad proba⟨tionem ra⟩tionis *fort. scribendum* | orietur *om.* **R**^{1} || 6 est ⟨ambiguitas⟩ *Dick* | *ante* aliquid *add.* qua **D**^{2}**R**^{2} | plurale **A** || 7 amphibolia *Lat. litt. libri* | ut] unde *fort. scribendum* | excommunicatione **G** || 8 aurum **D**^{1} || 10 amphibolam **B**^{2}**D**^{2} | quaestio est **L**^{2} || 11 *post* item *add.* duos **A** (*d.* **R**) | distinctionem **D**^{1} (*d.* **R**) | qui] quidam **D**^{2}**G**^{2} quid **V** || 12 leseum **G** le[**R** | mileseum **G** (*d.* **R**) || 13 Milesius *Breysig, Berl. phil. Wochenschr. 1891, 987 s.* milesi *libri* || 14 *post* exortum *add.* est **C**^{2}**G** || 17 sententiis **B**^{2}**C**^{1} | in *del.* **B**^{2} || 21 est *om.* **A** | legis **AFVL**^{1} | utrumquesecus **C**^{1} utrimque secum *coni. Halm* || 22 mares **G**^{1} masculus **L** || 23 cerereris **V** ceteris **L**^{1} || 24 accusator **B**^{1}**C**^{1}**F** || 25 interpretatione colligitur *fort. scribendum* | abscultandum **AR**^{1}**C**^{1} ascultandum **G** | fuisset **AB**^{2}**G**^{2} sit **G**^{3} fuisse *cett.*

465 Quarta de scripto quaestio est, quae dicitur syllogismus, cum ex eo, quod scriptum est, ⟨aliud quoque, quod non scriptum est,⟩ argumentatione colligimus, ut in hoc: 'exulem intra fines deprehensum liceat occidere. quidam inventum exulem verberavit; accusatur. a defensore colligitur, quod minus permisso sit, fieri licuisse.' huic insunt modi quattuor: a simili, a consequenti, a maiore ad minus, a contrario. a simili ita ut, quia patris interfector culleo insuitur, haec poena manere debeat matricidam. a consequenti sic: tyrannicidae praemium, qui suasit tyranno deponere dominatum, [praemium] petit; colligit par esse meritum, quia reddidit libertatem. a maiore ad minus: 'si deprehensum exulem permittitur iugulare, licet etiam verberare'. a contrario: 'si vir fortis meretur praemium, desertor dignus est poena'.

466 Finitiva superest quaestio, de scripti ambiguitate demanans, cum aliquod verbum in lege vel testamento dubium est et definitione clarescit, ut 'nocte cum telo deprehensum liceat occidere. quendam cum fuste nocte deprehensum magistratus occidit; reus est caedis. lege se quidem tuetur, sed telum quid sit inquirit.' quod quaestionis genus hoc a principalibus statibus differt, quia non de facto, unde orta accusatio est, sed de scripti tantum definitione disquiritur. †discutitur igitur ab his legalibus status principales esse discretos, et hos incidentes dici, illos autem, a quibus causa nascitur, vel constitutiones vel status rectius appellari.

467 Iam nunc decursis constitutionibus controversias deliberativi ac demonstrativi generis videamus. nam et causarum tria genera esse dubium non est, et in omni causa statum debere versari, licet in deliberativo quidam qualitatem negotialem consistere, quod de futuro deliberat, aesti-

15 *ss. simile exemplum ap. Iul. Vict. rhet. p. 18, 9 Giomini* || *§ 467 Cic. inv. 2, 12 s. et 155 s.*

[**ABDR CFV GL**] **1** descriptio $\mathbf{B}^1$ de descripto $\mathbf{D}^2$ discripto $\mathbf{R}^1$ descriptionalis $\mathbf{R}^2$**G** || **2** aliud quoque quod non scriptum est *habent* $\mathbf{D}^m$**G** id quod non est scriptum $\mathbf{B}^2$ *om. cett.* | argumentationem **DCL** || **3** intra ... **4** exulem *om.* **A** | licet **G** || **4** a] ad **A** || **5** licuisse *Grot.* debuisse libri || **6** simili^1] similia $\mathbf{R}^1$ || **7** cylleo $\mathbf{R}^2$ | debat **A** || **8** tyrannidae $\mathbf{B}^1\mathbf{D}^1$ | persuasit $\mathbf{C}^1\mathbf{L}^1$ || **9** dominum $\mathbf{C}^1$ | praemium *delevi* || **10** reddit $\mathbf{L}^1$ | si deprehensum exulem *scripsi Mart. VI (1977) 162* supra dixi si enim exulem **A** supra dixi enim exulem si $\mathbf{L}^2$ supra dixi enim exulem *cett.* (supra dixi enim) si exulem *vulgo edunt ex dett.* || **11** etiam] eum $\mathbf{B}^2$ || **12** deserto $\mathbf{B}^1$ || **14** *ante* testamento (testamentum **A**) *add.* in $\mathbf{R}^2$**C** | et] ex $\mathbf{G}^2$ || **15** liceat ... **16** deprehensum *om.* $\mathbf{C}^1$ | fusti **AR** || **16** comprehensum $\mathbf{D}^2$ | legem **DR**$\mathbf{C}^1$ | se] si **A** || **17** inquiritur *edd., sed cf. p. 157, 13* quaerit quid sit adulterium || **18** orta] orat **A** | accusatio *v. l. in Leid. 36* causatio *omnes mei* || **19** discutitur *corruptum dixi (1968) 84* || **21** rectius *Halm* certius *libri* | constitutionis **A** | controversis **A**$\mathbf{B}^1\mathbf{D}^1\mathbf{R}^1\mathbf{C}^1$ controversas $\mathbf{R}^2$ || **23** *post* generis *add.* statum $\mathbf{D}^2$ || **23. 24** dubium non **ABDG** nam dubium $\mathbf{C}^1$ non dubium *cett.* (*d.* **R**) || **24** in^2 *om.* $\mathbf{L}^1$ (*d.* **R**) || **25** liberat $\mathbf{B}^1\mathbf{D}^1$ (*d.* **R**) | aestimarint **BD**$\mathbf{C}^2$**G** aestimaverint **L** aestimarent *cett.* (*d.* **R**)

marint. tamen ita qualitas plerumque censenda est, ut alii quoque status huic generi posse accidere non negentur. nunc status in talibus ita reperiri posse firmamus, ut non ex intentionis depulsione, quemadmodum in conflictibus monstratum est, regulam teneamus. quid enim aut quis intendet, ut ordine solito persuasor dissuasorque confligant, cum alterutrum deligere in astructionibus non vetemur? sed tamen accusatoris partes dissuasor videtur arripere. qui enim inhonestum vel inutile illud, quod dissuadet, ostendit, pro certo ipsum videtur accusare negotium. persuasor vero partes arripit defensoris, et negotii tractatum qualibet obiectione contrarietatis absolvit. ex quo et dissuasor intendere et persuasor depellere memorandi, ac sic conflictione partium facta status poterit apparere, ut in tali causa: 'crebro ad muros exercitu fugiente deliberat imperator, utrum diruat muros.' ⟨dissuasor primum id honestum esse negat; qui non oportere muros⟩ exscindi cum dicit, nonne videtur, si fecerit, accusare? deinde graviter et seditiose id exercitum perpessurum, in quo coniectura fiet de commotionis eventu. ac mox si dicat victoriam non vocandam, si praesidium civitatis exscinditur, finis accessit; definiendum quippe, qualis status moenium victoriam faciat celebrari. tunc si dissuasor addat, sine consilio senatus id fieri non debere, praescriptio etiam videtur accedere. certum est igitur et intentionem dissuasori iure signari, et ⟨in⟩ deliberativis cunctos status promptius apparere. sciendum tamen, ne dissuasor velut sententiam dicens prohibeat tanquam iudex, cum eius officium hoc sit, ne faciat persuadere, inhonestae rei vel [ut] inutilis ratione monstrata.

12 *idem exemplum ap. Fortun. rhet. 1, 15 p. 93*

[**ABDR CFV GL**] 1 ita] id **B^{1}D^{1}L^1** (*d.* **R**) | qualitatis **C^1** (*d.* **R**) || 2 occidere **C^1** accedere **G^1** (*d.* **R**) | nunc] nec **G^2** nun **L^1** | repperire **A** repperiri **BD^{1}L** (*d.* **R**) || 4 regulam teneamus **D^{2}R^{2}C^{2}FV^{2}GL^2** regulatam **A** regulatim **B^{1}D^{1}R^1** regulatim teneamus **B^2** regulatim neamus **V^1** *de* **C^{1}L^1** *non liquet* | quid enim *om.* **C^{1}V^1** || 5 ut *scripsi Mart. VI (1977) 163* vel **C^{1}F** aut *cett.* | solita **L^1** | dissuasorque *scripsi* dissuasorve *libri* | confligant *scripsi* confligunt *libri* confligent *edd.* | alterutrum *Dick* alterum *libri* || 6 deligere **B^{2}FG** diligere *cett.* || 10 dissuasor **B^{2}R^{2}C^{1}G** persuasor *cett.* | persuasor **B^{2}R^{2}G** dissuasor *cett.* || 11 ac] hac **L** | sic] si **R** | poterat **B^1** || 12 ut] et **C^{1}FV** | in tali causa] in alicuius a **A** in alicuius ac **R^1** | excito **AR^1** exito **B^1** exexcitu **L^1** || 13 dissuasor ... 14 muros *addidi DMCE 44* muros *add.* **B^{2}D^{2}C^{2}FGL** || 15 accusari **B^{2}R^{2}C^{2}L^2** || 17 vocandum **AR^1** || 18 qualitas **AR^1** quali **G^1** | facit **R^{1}C^{1}V^1** | celebriorem **G^2** | si *del.* **R^2** || 19 dissuor **A** persuasor **R^{2}G** disuasor **C^1** || 20 dissuasoris **R^2** | iure **B^{2}D^{2}R^{v}C^{2}GL** iuri **AR^1** iuris *cett.* || 21 in **D^2** *om. cett.* | deliberativis **BD^{1}R^{1}C^{1}V^2** deliberatius **FV^1** deliberativi *cett.* | status] factus **A** | propitius **C^{1}FV** | sciendum **BD** sciendum est *cett.* || 22 perhibeat **B^{2}R^{2}GL^1** prohibebat **R^1** || 23 officio **AR^1** | vel **G^2** velut *cett.* || 24 inutiles **AB^{1}D^{1}R^1** | rationem **C^1**

468 Iam nunc in demonstrativo quemadmodum status emergat non est facile memoratu, idcirco quia non statim laudem vituperatio consectatur, ut, quisquis laudabilis non est, vituperabilis habeatur vel contra, qui vituperatione caruerit, laudibus fastigetur, ut si laudandus ex eo quis dicatur, quia homicidium non commisit. est ergo medium nomen, quod privationem placuit memorari, propterea quia, qui laude privatur, non confestim vituperationi permittitur vel contra. sic tamen status demonstrativi generis apparet, cum laudatorem vituperatoremque constitues et vituperatori accusatoris intentionem, laudatori defensoris partes adiunxeris. aut illud subtilius conformatur, ut auditor inter laudem vituperationemque libratus velut adversarii loco ponatur. non enim ante [quam] laudandum quem, quam laudabilem demonstraris; nam illi talis intentio est, ut laudabilem nondum credat; adversum quam intentionem laudatori certamen est vel vituperatori, licet in superiori astructione quidam conflictus evidens approbetur, ut cum alius quempiam laudat et alter accusat, ut Catonem Tullius laudans et duobus voluminibus Caesar accusans. ex quo colligitur omnia causarum genera statibus percensenda.

469 Hoc reperto naturam causae discuties, quae aut simplici aut duplici quaestione aut multiplici continetur. et simplex est, cum unum quid in tota actione disquiritur, ut Clodium Milone iure necaverit. illud vero, quod per iudicationem posteriore loco disquiritur, uter utri insidias compararit, non est singulare, sed iunctum ex duplici coniectura, quam Graeci *ἀντικατηγορίαν* nominant; sed incidens quaestio genus causae facere non potest. duplex tum ex rebus fit, ut pro Caelio de auro et de veneno, tum collatione, ut pro Roscio, filiusne patrem an inimici iugulaverint; multiplex vero ex pluribus quaestionibus causa consistit, ut repetunda-

16 *cf. Cic. ad Att. 12, 40, 1* || *§ 469 cf. Cic. inv. 1, 17* || 23 *cf. Sulp. Vict. 36 p. 333, 30* diximus supra in omnibus anticategoriis duplices esse coniecturas

[**ABDR CFV GL**] 1 quemamodum **B**^{1} quae admodum **R**^{1} || 2 consequatur **B**^{v}**G** || 5 nomen *delebat Eyss.* || 6 quia *om.* **C**^{1}**V** | qui] cum **A** com **R**^{1} || 7 vituperationem **A** vituperatione **RC**^{1}**FV** | sic **B**^{v}**D**^{2}**R**^{2}**G** hic *cett.* || 9 defensori **R**^{1} | partem **B**^{2} || 10 conformator **R**^{1} confirmatur **C**^{2} || 11 liberatus **A** vibratus **L**^{1} | adversarii *Halm* adversanti *libri* adversantis *Eyss.* | ante *scripsi* antequam *libri* || 12 quem, quam *distinxi* quem **C**^{1} quemquam *cett.* | demonstraris . . . 13 laudabilem *om.* **D**^{1} | nam *Grotii codex* non *omnes mei* | talis] tas **R**^{1} || 15 ut cum alius] ut quem alius **AB**^{1} ut cum quem alius **D**^{1} utcalius **C**^{1} (*d.* **R**) | laudet **G** || 16 accuset **G** (*d.* **R**) | laudat **G**^{2}(*d.* **R**) || 17 accusat **G**^{2} (*d.* **R**) || 18 aut duplici (dupli **B**^{1}**D**^{1}) *om.* **R**^{1} || 19 quaestionem **R**^{1} | cum unum] communum **A** (*d.* **R**) || 20 milone **AD**^{2}**R**^{2}**G**^{2}**L**^{2} miloni **B**^{1}**R**^{1} milon **D**^{1} milo *cett.* || 21 comparari **R**^{1} || 23 *ἀντικατηγορίαν edd.* antiactigoriam **A** anticatiglorian **B**^{1} anticategorian **B**^{2}**R**^{2}**GL** anticatigorian *cett.* | causae] accusae **A** || 24 tum] dum **A** tam **D**^{1}**G**^{1} || 25 tum **G**^{2}**L** tam *n. f.* **G**^{1} tunc *cett.* | pro Roscio] proscio **A** pro rostio **F** || 26 *post* vero *add.* cum **G** | repetendarum **D**^{2}**L**^{2} repetum darem **C**^{1}

rum omnes Verrinae, et pro Scauro de Bostaris nece, de Arinis uxore et de decimis tribus exquiritur.

Dehinc ductus causae inspiciendus est. ductus autem est agendi per **470** totam causam tenor sub aliqua figura servatus. sunt autem ductus quinque: simplex, subtilis, figuratus, oblicus, mixtus. simplex est, cum non aliud est in agentis consilio, aliud in verbis, ut si bene meritum laudes ac noxium accuses. subtilis, cum aliud vult animus, aliud agit oratio, ut 'quidam abdicat filium, quod amicos non habeat'. hic non vere abdicat, sed ut amicos habeat, terret. figuratus est, cum aperte quid dicere prohibet verecundia propter obscena, et significatione alia atque integumentis vestita monstratur. oblicus est, cum metus impedit aliquid dicere libere, et per quosdam fandi cuniculos obicienda monstramus, ut in hoc: 'tyrannus, qui sub abolitione tyrannidem posuerat, fortiter fecit. petit praemii nomine armorum arcisque custodiam. magistratus contra dicunt.' mixtus autem ex utroque componitur, cum et pudor et metus impedit libertatem, ut 'tyrannus, qui duos filios habuit, quorum uni uxor, in qua infamis fuit, cuius maritus se suspendit, cogit alterum filium eam ducere; contradicit'. hic nec incestum libere nec tyrannidem potest obicere. hi sunt ductus artificiose tractandi et per totam orationem subtiliter **471** diffundendi. qui colore hoc separantur, quod color in una tantum parte, ductus in tota causa servatur.

Ductus reperitur ex causativo litis, hoc est ex re, quae controversiam **472** facit, quae aut praeteriti temporis est, ut an Aiacem Ulixes occiderit, quae ductum simplicem tenet, aut, si praesentis vel futuri temporis fuerit, omnes ductus admittet. ergo ductus de consilio nascitur, consilium ex causativo litis exoritur. causativum est, quod facit dubitationem, ut in illo tyranni causativum litis est, quod tyrannus custodiam et arcis postulat et armorum. ductum servatum testatur prima Philippica, quae mira

§ 470–472 cf. Fortun. rhet. 1, 5–7 p. 84,24 – 86, 33 || 15–18 *aliter Fort. p. 86, 4–13* || *§ 472 ex Fortun. rhet. 1, 7 et alio fonte (de prima Philippica nihil Fortun.)*

[**ABDR CFV GL**] 1 verinae **R**[1] | bostraris **R**[1] || 2 de decimis tribus **L** decimis **AR**[1] decimis tribus *cett.* (*verba corrupta mihi videntur*) || 3 inspiciendus **B**[2]**D**[2]**G** speciendus **AR** spiciendus **B**[1]**D**[1]**L** aspiciendus *cett.* | augendi **R**[2] || 4 figura *om.* **C**[1] || 5 est *om.* **B**[1]**D** || 6 agendis **C**[1]**FV** || 7 ratio **ARL**[2] || 8 *post* abdicat[1] *add.* sed ut **D**[1] | non[2] *om.* **B**[1] || 9 aperto **R**[2] || 11 mostratur **L** monstrantur *Halm sane probabiliter* | obliquus **ABDG** || 12 fandi **B**[2] fundi *cett.* | obicienda **D**[2]**VG** obliciendo **C**[1] habicienda **F** abicienda *cett.* || 13 adulatione **R**[2] alitione **C**[1]**FV** | deposuerat **CVL** | petit *om.* **B**[1] || 16 ut *om.* **R**[1] | duo **L** || 17 alterum filium eam **BD**[1]**CFVL** alterum filium eandem **AR**[2]**G** alterum filium eadem **R**[1] eandem alterum filium eam **D**[2] || 18 incestam **G** incertum **L**[1] || 20 *ante* colore (colere **L**) *add.* a **B**[2]**L** | hoc *om.* **R**[1] || 22 ductus reperitur *om.* **AR**[1] | contraversiam **AC**[1] controversariam **R**[2] || 23 aut] autem **A** au **G**[1] *om.* **L**[1] | uxiles **R** || 24 fuit **R**[1] || 25 admittet **B**[2] amittat **C**[1] amittit **F** ammittat **V** admittit *cett.* | de] ex **G** || 26 *post* causativum *add.* litis **B**[2]**R**[m]**G** *edd.* || 28 *post* ductum *add.* subtilem **D**[2]

subtilitate dominatum Antonii latenter insimulat, ut omnia dicens nihil aspere dixisse videatur.

473 His omnibus conquisitis argumenta videnda sunt, quibus ad quaestionis ambiguum fides valeat adhiberi. fides autem tribus fit modis: conciliando, docendo, permovendo. illa prior ethica, sequens apodictica, tertia pathetica nominatur. conciliatione licet in tota causa uti conveniat, tamen in principiis uberius insistendum, et in commovendo maxime vigere debet epilogus. docere autem prae ceteris debet ipsa narratio, quamvis diluendis quaestionibus obiciendisque criminibus non dissimilis operetur astructio. nunc de argumentis incipiam.

474 Argumentum est ratio, quae rei dubiae fidem facit. res dubia est intentio et depulsio, vel ratio et infirmatio rationis. cum enim obieceris 'occidisti', ut doceas, argumentatione firmabis, maxime cum negatur. etiam ipsum 'non occidi' exigit argumentum, licet ad faciendam fidem etiam illa, quae inartificialia nominantur, debeant adhiberi, ut tabulae, testimonia, quaestiones, quae post discutienda servabo. nunc argumenta tractentur, quae aut in negotio, de quo agitur, posita sunt, aut illud attingunt. in ipso tum totum, tum pars eius, tum nota, quam Graeci etymologiam dicunt; attingunt vero negotium, quae ad id relativorum ratione ducuntur. et sunt numero tredecim: a coniugatis, a genere, a forma vel specie, a simili, a differenti, a contrario, a coniunctis, ab antecedentibus, a consequentibus, a repugnantibus, a causis, ab effectis, a comparatione, cuius sunt partes maiora, minora, paria. apparet in omnibus relativam inesse rationem; nam coniugatum alterum alteri nominatur, et genus et species ad se relata fiunt; ipsum etiam simile alicuius assimile est, et omnes loci argumentorum non ex se, sed ex alio nomen accipiunt.

§ 473 cf. Cic. de orat. 2, 115 et 316 || 11 *Cic. top. 8* || 20 *ss. cf. Cic. top. 11*

[**ABDR CFV GL**] 2 aspexere **C¹FV** (*d.* **R**) || 3 quaestiones **R** || 4 modus **C¹** (*d.* **R**) | consiliando **AB¹RC** || 5 ethica sequens **BVGL** ethicassequens **A** ethica a sequens **DCF** (*d.* **R**) || 6 consiliatione **ARC** || 7 commovendo] commodo **C¹** | maxima **L¹** || 8 epilogus . . . debet *om.* **L¹** || 9 deluendis **CFVL** | quaestionibus obiciendisque] -que *tantummodo habent* **AR¹C¹FV¹** || 10 inquipiam **R¹** incipiamus **R²GL** || 11 rei] regi **C¹** || 13 argumentatione firmabis *Dick* argumentatione firmatione **A** argumentatione firmatione vis **B¹** argumentationem et affirmationem eius **B²** argumentatione firmatione bis **D¹** argumentationem et firmationem **D²** argumentatione firmationem **R¹** argumentatione firmationem vis **R²** argumentationem cum firmatione vis (vix **V¹**) **CV** argumentationem firmatione vis **F** argumentatione et firmatione vis **G** argumenta ratione firmatione vis **L** | maxima **G²** || 15 inarteficialia **R** inartificalia **G** | tabilae **A** tabula **D¹** || 17 aut²] at **R¹** || 18 tum¹ *om.* **L¹** || 19 antingunt **L** || 20 ducuntur **ABD²R²GL²** dicuntur *cett.* | coniugatis] coniunctis **B¹D¹R¹** || 22 affectis **B¹R** || 23 *post* partes *add.* tres **B²MG** | paria *om.* **F** pararia **L¹** || 24 inesse] esse **M²** | *post* nominatur *plura excidisse putat Dick* || 25 et² *om.* **C¹** | se *om.* **AR¹** | relativa **R²G** | assimile] asimile **C¹** simile **G¹**

Igitur totum, quod dubium discutitur, definiri primitus oportebit et 475
sic argumenta tractari hoc modo: sit res dubia, utrum utilis eloquentia
videatur. eloquentia totum est; in toto igitur definiendum sic: 'eloquen-
tia est bene dicendi scientia. bene dicere autem utile est; utilis igitur elo-
quentia'. cui loco tractando subsidio est Dialectica, quam nuper audistis,
per quam cognitum puto, quid sit genus, quid species vel differentia,
proprium, accidens ceteraque, quae eius praecepta tenuerunt. tamen haec
ut potero breviter strictimque percurram.

Genus est igitur ad multas species differentiasque notio pertinens, ut 476
animal, quod refertur ad hominem, pecudem, avem, piscem ceteraque,
quae non tantum numero, sed etiam specie disparantur, quod alia aeria,
alia aquatilia terrenaque, alia rationabilia, alia rationis expertia, quae sub
uno nomine collecta cum fuerint, nomine generis appellantur. species est, 477
quae a genere pendens alia continet numero tantummodo disgregata, ut
homo continet et Demosthenem et Ciceronem, quibus una species est, sed
numero distant. differentia vero est sufficiens quaestioni discretio, ut, si 478
quaeratur, inter hominem leonemque quid intersit, respondeatur, quod
homo mitis, leo ferus sit; quod quidem nec hominem a mitibus ceteris nec
leonem a feris aliis distinguit animalibus. proprium est, quod rem ali- 479
quam ab omnium communione discernit, ut risus; hoc enim non est ho-
mini commune cum ceteris. accidens est, quod in aliquo positum nec pars 480
eius est nec separari ab eodem potest, ut per se possit existere, ut color in
corpore, in animo disciplina. a parte vero argumentum non ad totum pro- 481
bandum ducitur, sed ad aliam partem, quae continet quaestionem. nec
enim probata pars totum probat, ut puta, si oculus videt, non ideo totum
corpus videt, cum refutetur totum videre corpus; sed dialecticus iste trac-
tatus est. nunc quemadmodum argumentum a parte ad partem sumatur
ostendam: 'si pedes, si bracchia tueri debemus, utique oculos diligentius
asservare'. cuius argumenti loco incurrere aliquando et aliud potest, quod

5 nuper] *cf. §§ 344–351* (*non tamen eadem quae hic*)

[**ABDMR CFV GL**] 1 quod] quo **M**^{v} *et coni. Grot.* | *post* dubium (dibium **A**) *add.* esse **C**^{1}**FV** | definire **L**^{1} || 2 argumentum **B**^{2}**MG** | tractari *Halm* tractare *libri* || 3 eloquentia^1 ... sic *om.* **B**^{1}**D**^{1} | totum ... eloquentia^2 *om.* **L**^{1} | in toto] totum *Dick* (in totum *Bern.*) | *post* definiendum *add.* est **B**^{m}**D**^{m}**G** || 4 *post* est^1 *add.* et **ARC**^{1} || 7 propriorum **AR**^{1} || 12 rationis] rationalis **M**^{1} (*d.* **R**) | experta **CFVG** (*d.* **R**) || 13 fuerit **C**^{1} (*d.* **R**) | *ante* species *add.* k. (*id est* kaput *vel* kapitulum) **BL** (*d.* **R**) || 15 demonstenem **B** demostenen **CFV** || 16 vero *om.* **L** || 19 alii **M**^{1} (*d.* **R**) | distingit **ABD**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) | animantibus **FVL** | alicam **B**^{1} || 21 accidentis **R**^{1} || 23 in animo] in imo **R**^{1} in anima **R**^{2} | a parte] apte **B**^{1} || 24 ad *om.* **D**^{1}**V** ab **L**^{1} | aliam] aliquam *Eyss. Dick* || 26 *ante* tractatus *add.* totus **G**^{2} || 27 quae admodum **R** || 28 tueri] veri **D**^{1} | debemus, ⟨debemus⟩ *Dick et ante eum Bentl. ap. Dawes, Misc. crit.* (*Cantab. 1817*) *505* | oculos *om.* **R**^{1} oculus **R**^{m}**C**^{1} || 29 aliud **D**^{1} *et ed. pr.* (*locum tractavi DMCE 45*) alius *cett.* | quod *scripsi* qu **R**^{1} qui *cett.*

a minore ad maius dicitur. nec tamen ideo principalis argumenti ratio
perturbatur, quia geminari aliqua argumenta natura permittit. hoc saepe
482 contingere et in figuris solet, de quibus postea nobis erit dicendum. fit
nonnumquam et hoc modo a partibus argumentum, cum inducta parti-
tione et propositis partibus pluribus, ceteris refutatis, aliquam concludi-
mus partem, in qua sit quaestio constituta, ut si dicas: 'equum hunc,
quem habes, aut emisti aut dono accepisti aut natus est domi aut furatus
es. non autem emisti nec dono tibi datus est neque natus est domi: fu-
483 ratus es igitur.' a nota vel etymologia, ut Graeci dicunt, sumimus argu-
mentum ⟨sic⟩: 'si consul est, qui consulit rei publicae, quid aliud Tullius
fecit, cum affecit supplicio coniuratos?' quo in loco originem vocabuli
484 tantum oportet attendere. ab his vero, quae negotium videntur attin-
gere, argumenta ducuntur hoc modo: primum a coniugatis, cum uno no-
mine proposito principali per eius derivationem casu aut tempore com-
mutato aliquid approbamus, ut 'si pietas virtus est, quod pie factum est,
laudari oportet'. constat enim laudabilem esse virtutem. qui locus a
superiore hoc differt, quia aliud est, unde nomen impositum fuerit, per-
scrutari, aliud per cognationem verbi ab alio deflexi argumenti vim su-
485 mere. a genere autem, cum quod in toto valet ad speciem quoque deduci-
tur, ut, si varium et mutabile quiddam est femina, Dido etiam varia mu-
tabilisque videatur possitque ex amore in odium commutari. hac ratione
illud Ciceronis astruitur: 'nam cum omnium provinciarum sociorumque
rationem diligenter habere debeatis, tum praecipue Siciliae, iudices'.
hunc locum ille a toto videtur imitari, sed interest illud, quod in illo ⟨a⟩
definitione, hic ab ipsa ratione, qua genus est, argumenta ducuntur, et

§ 482 cf. Cic. inv. 1, 45 et 84 || *§ 483 cf. Cic. de orat. 2, 165* || *§ 484 cf. Cic. de orat. 2, 167* || 20 *Verg. Aen. 4, 569* || 22 *Verr. 2, 2, 2*

[**ABDMR CFV GL**] 1 minero **A** | ducitur **B**[2]**R**[2]**G** || 2 aliqua *Dick ex Leid. 88* aliquanta *omnes mei* | saepe **B**[2]**D**[2]**MR**[2]**C**[2]**GL** pem **AD**[1]**R**[1] (peni *scil. in hyperarchet.*) paene **B**[1]**C**[1]**FV** || 4 hoc modo *Dick ex Bern.* in hoc modo *omnes mei* | a *om.* **M**[1]**R** | cum *om.* **L**[1] | indicta **M**[1] | partitionem **AD**[1]**R**[1]**C**[1] || 5 praepositis **R**[2] | refatatis **A** reputatis **B**[1]**D**[1]**R**[1]**C**[1] || 6 qua sit] quasi **R**[1] | ecum **R**[1] || 7 emisisti **AR**[1] || 8 es] est **RV** | non autem . . . furatus es *om.* **A** | emisisti **R**[1] | est[1] *om.* **VL** | est[2] *om.* **F** | furatus] fuerat usus **F** || 9 es] est **R**[2] | *ante* a nota *add.* K.**BL** (*v. sup. p. 167,13*) | ut grece dicunt **M**[1] aut greca dicitur **R**[1] ut greci dicitur **R**[2] | *post* dicunt *repetunt* a nota **B**[1]**D** || 10 sic *add. edd. quod ante* si consul *facile excidere potuit* ut *add. Dick* || 11 coniuratus **C**[1] || 12 *ante* ab his *add.* k. **BL** | videntur negotium **G** || 13 dicuntur **RF** | *ante* primum *add.* k. **BL** | coniugatas **A** | cum *Dick ex Bern.* quo **B**[2]**M**[2]**C**[2]**L** quae *cett.* || 14 propositae **R**[1] | derivationem **V** dirivatione **AR** dirivationem *cett.* | commutato **B**[2]**C**[v] commutati *cett.* || 15 est[2] *om.* **L**[1] || 16 laudabile **AR**[1] || 17 quia] qui **C**[1] || 18 cognitionem **B**[2]**M**[1] || 19 quaeque **F** (*d.* **R**) || 20 quidam **M**[1] (*d.* **R**) | feminina **B** (*d.* **R**) || 21 videtur **M**[1] (*d.* **R**) | amare **L**[1] (*d.* **R**) || 22 sociarumque **L**[1] (*d.* **R**) || 23 *ante* iudices *add.* o **E**[2]**VL** (*d.* **R**) || 24 hinc **E**[1] (*d.* **R**) | a *om.* **L**[1] (*d.* **R**) | immitari **L**[1] (*d.* **R**) | a **M**[2] *om. cett.* (*d.* **R**)

quod in genere totum est, quod totum divisionē perit, genus manet etiam
partibus distributum. ab specie vel a forma ducitur argumentum, ut 486
fidem generali faciat quaestioni, ut Cicero in Philippicis: 'est ⟨quod tam
proprie dici possit actum eius, qui togatus in re publica cum potestate
imperioque versatus sit⟩, quam lex?' actum enim genus est, quod ab spe-
cie, id est lege lata a Caesare, comprobatum est; quod item confirmat a
similibus: 'quaere acta Gracchi; leges Semproniae proferentur. quaere
Sullae; Corneliae.' a simili per se: 'ut Helena Troianis, sic civibus belli 487
semen tu fuisti'. item: 'ut saepe homines aegri morbo gravi, cum aestu
febrique iactantur . . .' et cetera. huic dissimilitudo contraria est, quae a
Cicerone differentia nominatur, quae res inter se diversas, non adversas
ostendit, cuius Cicero ponit exemplum in Verrem: 'sed tu idem fecisse
eris existimandus, si eodem consilio fecisti'. hoc et in personis ostenditur
et in rebus et in tempore et in locis et aliis, quae nunc memorare longissi-
mum est. a contrariis †vitae mors quae ex quibus† Terentius sic: 488

'nam si illum obiurges, vitae qui auxilium tulit,
quid facies illi, qui dederit damnum aut malum?'

Cicero: 'si ille consul, fustuarium meruerunt legiones [quid] quae consu-
lem reliquerunt.' a coniunctis autem fides petitur, cum, quae singula in- 489
firma sunt, ea coniuncta vim veritatis assumunt, ut 'quid si accedit, ut
tenuis antea fueris? quid si ut avarus? quid si ut audax? quid si ut eius,
qui occisus est, inimicus?' singula haec quia non sufficiunt, idcirco con-

3 *ss. Cic. Phil. 1, 18* || 8 *Phil. 2, 55* || 9 *Catil. 1, 31* || 11 *cf. top. 46* || 12 *Verr. 2, 3, 214* || 16 *Andr. 115* || 18 *Phil. 3, 14* || 20 *S. Rosc. 86*

[ABDMR CEFV GL] 2 ab] a **CEFVG** || 3 est . . . 5 lex] est quam lex **AB^{1}D^1 REFVL^1** est quaedam actio lex **B^{2}D^{2}M^{2}G^1** est quaedam lex **M^{1}CL^2** est inquam lex actum **G^v** quod . . . versatus sit *ex Cicerone supplevi* || 5 *post* genus est *add.* legis *edd. et dett.* | ab] si ab **R^2** a **C^2** || 6 lata] data **G^v** | a^1] ac **E** | item *om.* **M^1** | a^2 *om.* **L^1** || 7 quare **M^{1}E^1** quire **L^1** | proferentur **AD^{2}MRCG** *et Cic.* proferantur **L^2** proferuntur *cett.* | quare **M^{1}E^1** || 8 syllabae **C^{1}V** | ut *semel tantum in* **R** (*errat Dick*) | troianis sic civibus *libri* Troiani, sic civilis *olim volui, sed* Troianis *etiam Cic.* || 9 semen tu] sementum **R^2** sementa **V^1** || 11 diversus **A** || 12 ponit] promit **L** | tu . . . 13 eris . . . fecisti] tum . . . erit . . . fecerit *Cicero* || 13 in *om.* **B^1** || 14 *ante* aliis *add.* in **D^1** || 15 *ante* vitae *add.* ut **D^{2}MGL^2** | vitae mors **AM^{2}RG^1** vita et mors **BD^{1}M^{1}C^{2}G^{2}L^2** vitae mortis **D^2** vita mors **C^{1}EV** victa mors **F** vitae et mors **L^1** | quae *om.* **M^{1}G** *del.* **L^2** *locum corruptissimum emendet Oedipus; ego nequeo* | terentius **EFG** terrentius *cett.* | *post* sic *add.* ait **R^2** || 16 si **G** *et Ter.* si ut **M^{2}R^2** ut *cett.* || 17 facias *Ter.* || 18 meruerunt *Cic.* meruit **R^2** meruerit *cett.* | legiones quae *Cic.* legiones qui id quae **M^1** quid legiones quae **G** legiones quid quae *cett.* || 19 *ante* a *add.* k. **BL** | cunctis **B^{1}EFV** | cum quae] cumque **AM^{1}R^{2}C^{1}F** | singula] saecula **R^1** | infirmata **B^1** || 20 quid] qui **V^1** | si] sic **C^1** sit **G** | accidit **L** || 21 ante **L** | fureris **V^1** | si^1] sit **R^1** | si^2] sit **R^1** || 22 *post* singula *add.* autem **B^{2}G** | quia **B^{2}MG** quae *cett.* | idcirca **L^1**

490 gregata ponuntur. ab antecedentibus Cicero: 'cum ille non dubitaverit aperire quid cogitaret, vos potestis dubitare, quid fecerit?' praecessit enim praedictio, ubi est argumentum; secutum est factum, unde est
491 quaestio. a consequentibus vero conversim, ut quaestio in antecedentibus sit, argumentum in sequentibus, ut, si hoc secutum est, illud praecesserit, ut 'si peperit, cum viro concubuit'. exemplum de Verrinis: 'si finem edicto praetoris afferunt kalendae Ianuariae, cur non initium
492 quoque nascitur a kalendis Ianuariis?' a repugnantibus argumentum, cum ostenditur duo sibi cohaerere non posse, verbi causa, ut et parasitus quis sit et ridiculus non sit, quae per negationem simul esse non posse praedicantur hoc modo: 'non et parasitus est Gnatho et ridiculus non est'. eius loci exemplum est in re magis ipsa quam forma verborum: 'is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus arguitur domi suae te interficere voluisse'. et in Corneliana prima repugnare dicit, ut divisores, quos honoris sui ministros esse voluerat, lege ambitus
493 vellet affligere. causarum locus late patet et multa disputatione tractatur; sed nunc formam eius satis fuerit demonstrare sub hoc exemplo: 'sed cum ob tua decreta, ob iudicia, ob imperia dabantur, non est ita quaerendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur'.
494 sic et Vergilius 'mene fugis?'. ab effectis fit argumentum, cum in causa dubitatio est, ut fatum probetur ex eo, quod homines etiam inviti servabantur in vita. fatum enim est causa vel vitae vel mortis; illa vero effecta sunt fati, vivere posse vel mori. Cicero hinc probat Auli Hirtii vitam po-

1 *Mil. 44* || *§ 490 cf. Isid. orig. 2, 30, 9* || 6 *inv. 1, 44* || 6–8 *Verr. 2, 1, 109* || 12 *Deiot. 15* || 14 *or. frg. A VII 39* || 18 *Verr. 2, 2, 26* || 20 *Aen. 4, 314* || 23 *cf. Cic. Phil. 1, 37*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 Cicero] sic *dub. coni. Dick* || 2 cogitaret **AR**^{1}**C**^{1} *et Cic.* cogitaverit **G** cogitarit *cett.* || 3 praedicto **E** cogitatio **G** || 4 in *om.* **AR**^{1} || 5 *post* sequentibus *add.* hoc modo **B**^{2}**D**^{2}**R**^{m}**G** || 6 cum *om.* **D**^{1} | viro] vero **R**^{1} | urinis **C**^{1} || 7 quur **R**^{1}**C** || 8 *ante* a repugn. *add.* k. **BV**^{2}**L** | argumentum *om.* **D**^{1} | *post* argumentum *add.* sumitur **G**^{m} || 9 coere **R**^{1} | quid **ARC**^{1}**V** || 10 ridiculosus **M**^{2} | praedicantur *Dick ex Bern.* praedicuntur *omnes mei* || 11 non^1] nam **R**^{2}**G**^{1} | gnatho] ganio **G** | ridiculosus **M**^{2} | est^2 *om.* **D**^{1} || 12 *ante* forma *add.* in **EFVG** | *post* verborum *add.* ut cicero dicit **G**^{m} | is] his **AG**^{1} si **B**^{v} *om.* **L**^{1} || 13 ornatur **F** || 14 domi **BDM**^{2} domu **AL**^{1} domo **G** domui *cett.* (*d.* **R**) | sua **G** (*d.* **R**) | Corneliana *Halm* cornelia *libri* || 15 honore **B**^{2}**MC**^{2} honores **C**^{1} honori **F** (*d.* **R**) | voluerit **B**^{2} (*d.* **R**) || 16 *ante* causarum *add.* causa est illud quod efficit vel de quo efficitur **B**^{m} | locus *om.* **R** *n. f.* | tractatus **R**^{2} || 19 munerarentur **B**^{2}**L** numerantur **C**^{1} | cogererentur **AREV** || 20 vergilius **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} virgilius *cett.* | ab affectis **R** || 21 factum **AM**^{1}**R**^{1}**E**^{2}**FV** | etiam *om.* **EFV**^{1} | servantur **B**^{2} *fort. recte* formabantur **EF** sermabantur **V**^{1} || 23 faci **A** facti **M**^{1}**E** fato **M**^{v} stati **V** | posse *om.* **AR**^{1}**E**^{1}**FV** *fort. recte* | auri **A** aula **B**^{1} alius **F** | hirtii **B**^{1}**D**^{1} hirti **B**^{2} hinc **CEFV** hircii *cett.* | vitam **DMR** vita *cett.* | *post* vitam *add.* quae **D**^{2}**M**

pulo caram esse, quod ei populus plaudit. hoc est Vergilii 'degeneres animos timor arguit', nam timor est causa, ut degener sit animus, quod timoris effectum est. a comparatione maiorum: 'quis dubitet a Siculis **495**
petisse pecuniam Verrem, cum a Marco Octavio Ligure postularit?' Vergilius:

'tu potes unanimos armare in proelia fratres.'

ex hoc utique probat et alienos posse, quod minus est. Terentius:

'nam qui mentiri aut fallere instituerit patrem
aut audebit, tanto magis audebit ceteros.'

a minorum comparatione, ut 'Publius Scipio pontifex maximus Tiberium **496**
Gracchum mediocriter labefactantem statum rei publicae privatus interfecit'; deinde iungit quaestionem, ubi maius est quiddam: 'Catilinam orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus?' ex hoc Terentius loco illud: 'hic parvae consuetudinis causa huius mortem tam fert familiariter'. a parium comparatione Cicero: 'et si non **497**
minus iucundi atque illustres sunt ii dies, ⟨quibus conservamur, quam illi,⟩ quibus nascimur'. et in Pisonem, nihil interesse 'utrum ipse consul improbis contionibus, perniciosis legibus rem publicam vexet, an alios vexare patiatur'.

His igitur breviter demonstratis illa, quae non excogitantur ab oratore, **498**
sed a causa aut a reis suggeruntur, in tribus, ut diximus, rebus posita

1 *Aen. 4, 13; cf. Isid. orig. 2, 30, 12* || 4 *cf. Verr. 2, 1, 127* || 6 *Aen. 7, 335* || 8 *Ad. 30* || 10*ss. Catil. 1, 3* || 14 *Andr. 83* || 15 *Catil. 3, 2* || 17 *Pis. 10* || 21 ut diximus] *p. 166,15; cf. Cic. de orat. 2, 116*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 caram esse *scripsi* cara (*om.* **A** cura **G**) est *cett.* | hoc est] hoc et B^2L et **G** sic est illud *Halm* ⟨hinc⟩ hoc est *fort. legendum* | vergilii $B^1D^1R^1$ virgilius **G** virgilii *cett.* | degeneris R^1 denegeneres **V** || 2 de genere **R** || 3 effectus C^2 effectu **EFL** | *ante* a comp. *add.* k. BV^2L || 4 pecuniam *bis scripsit* M^1 | ligore B^1D^1REV legare C^1 | postularet AM^1RG || 6 unanimos] ut animos AR^1 uti amicos R^2 unianimos C^1 | amare $AMR^1C^1L^1$ armore V^1 || 7 alienus **R** aliud *in ras. 7 litt.* **G** | terrentius **ABMEV** || 8 falli $AB^1D^1RC^1$ | insuerit *libri Terentiani* || 9 aut audebit] audebit **A** aut matrem audebit D^2 aut matrem G^1 aut matrem aut audebit G^2 | *post* ceteros *add.* fallere **L** || 10 a minorum] animorum B^1R^2 | pontificem maximum G^2 || 11 *ante* mediocriter *add.* non G^2 || 12 iungunt D^1 | maius *scripsi* motus M^1G^m modus *cett.* gradus *coni. Halm.* | quiddam *scripsi* quidam $ABDMR^1C^1G^m$ quendam *cett.* | catillinam BDR^1 || 13 cupientem nos consules perferemus $B^2D^2R^mC^mE^mV^m$ cupientem nos consules perferremus M^m conantem ne capite puniatur E^v C. N. C. P. *cett.* || 14 terrentius **ADR** trentius C^1 | *post* illud *add.* dicit **L** | pravae $EFVG^2L$ | causae **A** || 15 non *om.* M^1 || 16 illostres AR^1 ullus tres M^1 illius tres R^2 | ii] hi **ACG** ini **F** hii *cett.* | quibus . . . 17 illi *add. Grot. ex Cic.* || 17 pissonem **D** pisone **L** | interest G^2 || 18 improbis contionibus] emprotitionibus D^1 || 20 non] nomen R^1 || 21 reis] regis AC^1

sunt: in scriptura, ut tabularum, in auctoritate, ut testium, in necessi-
499 tate, ut tormentorum. ab scripto argumentum petitur, cum ad dubiae
rei probationem vel chirographum vel testamentum ⟨vel⟩ transactionis
tabulae recitantur ceteraque huius modi, quae ita nota sunt, ut exempla
500 de oratione non quaerant. ab auctoritate vero, ut Africanum dixisse iure
caesum esse Tiberium Gracchum, aut cum testimonium, quo veritas
nudetur, affertur, ut 'Gnaeum Pompeium de misso frumento celeriter
testem nobis inducit'; auctoritas igitur aut iudicantis aut testis est. huic
501 parti adiunguntur oracula ceteraque id genus. necessitas vero dat fidem
ex tormentis aut somno aut furore aut vinolentia, quae vocem alicuius
rei extorquet invitis. quae omnia, cum ad⟨das⟩ coniecturam ⟨in⟩ causa,
persona, facto, id est ipso testimonio vel confessione vel scripto, capiunt
fidem vel amittunt. nam et causa dicentis attenditur et persona tracta-
tur et ipsius scripturae secum aut cum causa qualitas comparatur.
502 Sequitur ut ad ea, quae conciliant aut permovent auditores, intentio-
nem suam flectat assertor, quoniam ad fidem faciendam haec quoque per-
tinere praediximus. conciliantur igitur animi tum personae, tum rei digni-
tate: personae aut auditoris aut rei vel ipsius oratoris aut adversarii.
auditoris sic: 'ut qualem te antea populo Romano praebuisti, cum huic
eidem quaestioni iudex praeesses, talem te nobis et populo Romano hoc
tempore impertias'. rei vero, ut pro Deiotaro: 'quem ornare antea cuncto
cum senatu solebam pro perpetuis eius in nostram rem publicam meritis'.
503 oratoris vero, cum de se non superbe, sed moderate loquitur, quale
illud est: 'cum quaestor in Sicilia fuissem, iudices, itaque ex ea provincia
decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamque memoriam quae-

5 *cf. Cic. de. orat. 2, 106* || **9** *Cic. top. 74* || **19** *Cic. S. Rosc. 11* || **21** *Deiot. 2* || **24** *div. in Caec. 2*

[ABDMR CEFV GL] **1** tabularium E^1F || **2** ab] a B^2G || **3** vel *add. Halm* (aut *iam add. Grot.*) || **4** tabula **F** | recitentur AM^1R^1 | ceteramque **AR** | modi *om.* $AB^1D^1R^1$ || **5** de oratione] detractatione M^1 | quaerantur R^2 || **6** grachum **EV** gracphum L^1 | aut] ut **R** || **11** addas *scripsi* ad *libri* | in causa E^2 in *om. cett.* (de causa *Dick ex Leid.88*) || **12** persona] in persona E^2V^2 (*d.* **R**) | *post* facto *add.* adduntur $B^2D^m MR^m C^s E^2 V^2 GL$, *quod ex mera coniectura additum vidit Halm* | id est] vel D^2 *del.* M^2 | capidunt V^1 (*d.* **R**) || **13** vel amittunt *om.* **A** (*d.* **R**) | ammittunt D^1C^1 amitunt **EF** | et[1] $B^2D^2M^2G^2$ ne L^1 nec *cett.* (*d.* **R**) || **15** concilient B^1 (*d.* **R**) | intensionem L^1 (*d.* **R**) || **17** tum[1]] tam D^2M | persona M^1 | tum[2] ... **18** personae *del.* R^2 | tum[2]] quam *in ras.* **DM** || **18** aut[1]] ut *coni. Dick* | aut rei] aurei **E** (*d.* **R**) || **19** ut *del.* D^2 | antea] iam antea *Cic.* | populo romano C^mE^m in PR B^2 PR *cett.* | huic] huc D^1 || **20** et *om.* **E** | populo Romano] PR *libri* || **23** se *om.* M^1 || **24** iudices *edd. ex Cic.* iudex ME^2 **GL** iod **C** iud̄ *cett.* || **25** siculus **R** siculi **F** | iucundam ... p. 173, **3** arbitrarentur *ex compendiis restituit Kopp* I$\overline{V}$. D$\overline{I}$. M. Q. NO$\overline{M}$. M. R. F. V. T. C. S. I. $\overline{V}$. P$\overline{A}$. MV$\overline{L}$. T. N. N. E$\overline{T}$. I. P. R. S. F. O. A$\overline{R}$. *vel simillima libri, quae sic solvit glossator in* **E**: iudex dilectus magnique nominis merito redemptus fama cap super iustos viros patriae multae nominarer nomine et iure praesidis sederem fama oratione arte

sturae nominisque mei relinquerem, factumst ut cum summum in veteribus patronis multis, tum non nullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum arbitrarentur'. sed haec plenius in exordiorum praeceptis edisseram. ab adversarii vero persona conciliatio, dum illius iniquitate aut arrogantia demonstrata nostra modestia commendatur. sed haec posterius in principiis, quoniam nunc non orationis partes, sed dicendi formas et faciendae fidei species numeramus, quo loco patheticae quoque dictionis attendimus facultatem, cuius vis vel in communibus locis vel in epilogis maxime continetur. mea primordia quidem apud veteres hac animorum permotione caruere, quod tunc demonstrabitur, cum ordiendi praecepta tractabimus; interim generatim, quibus mentes affectibus incitentur, nulla partium definitione signabo.

Commoventur igitur auditores aut miseratione aut odio aut invidia 504
aut metu aut spe aut ira ceterisque similibus. miseratione, cum calamitates alicuius magno dolore tractamus, cum iniquitatem temporis vel periculi magnitudinem memoramus, ut in septima Verrinarum: 'patres hi, quos videtis, iudices, iacebant in limine primo, matresque miserae pernoctabant ante ostium carceris, ab extremo conspectu liberum exclusae, quae nihil aliud orabant nisi ut filiorum suorum postremum spiritum ore excipere liceret'. ab odio, cum adversarii factum vel viris bonis vel iudicibus ostenditur exsecrandum, ut cum iudicum corruptio docetur a Verre iactari. item 'cum in avaritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitratur'. invidia est, quae quodam livore inficit auditores, ut est 'quod ad tuam ipsius amicitiam ceterorumque hominum magnorum atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia quam cuiusquam nostrum virtus et integritas'; item 'istum rebus omnibus undique

4 *ss. cf. Cic. inv. 1,22* || 16 *Verr. 2,5,118* || 22 *ibid. 1,42* || 23 *ibid. 2,3,7* || 26 *ibid. 9*

[**ABDMR CEFV GL**] 4 ab] ad **A** | consiliatio **AR**^{1} | *post* conciliatio *add.* fit **B**^{2}**D**^{m}**MR**^{2}**EVGL**, *quod recte om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**CF** || 5 arrotia **R**^{1} || 6 *post* posterius *add.* et **D**^{2} | in principis **M**^{1} in principius **L**^{1} | *post* principiis *add.* edisseram **E**^{2}**V**^{2} (in principiorum praeceptis *fort. legendum*) | quoniam *coni. Halm* quamquam *libri* || 7 quo] quod **M**^{1} | patpatheticae **AB**^{1}**R** pattheticae **M** pater patheticae **C**^{1} || 8 in *om.* **M**^{1} || 9 mea] me **AR**^{1} ne me **B**^{1} nec me *n. f.* **D**^{1} *om.* **M**^{1} neve **R**^{2} nec mea **G** ne *coni. Halm* | hac] ac **EFV** || 10 permutatione **M** | cavere **E**^{1}**FV** | ordinendi **A** ordine **R**^{1} ordien **C**^{1} || 11 mentis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**V**^{1} || 14 miratione **E**^{1} | calamitis **A** || 15 *ante* cum *add.* sive **B**^{2}**E**^{2}**L** || 16 periculis **EFV** | partes **AR** || 17 hi **CG** ini **A** ii **D**^{2} hii *cett.* | videtis . . . 20 liceret *ex compendiis restituit Kopp* VID. IA. I. L. P. MA. Q. M. P. A. OS. CAR. AB. CONS. L. L. EX. Q. NIHIL. A. O. NIHIL. V. E. S. POST. S. P. EX. L. *vel simillima libri* | iudices *om. libri Tulliani, et fort. hic quoque omitti debet, nam litteram* I *om.* **AR FVL** | primo *Halm* P. *libri om. libri Tulliani vulgares* ipso *palimpsestus Vat.* || 21 iudicium **C**^{1} iudicum iudicum **F** || 22 avaria **L** | sui similis **A** similes sui **L** | arbitretur *Cic.* || 25 auditum **L**^{1} | ipsius **AD**^{1} | et *om.* **ARL** | audacia *om.* **AL** | cuiusquam] eius cuiusquam **R**^{1}

ereptis impune eludentem circumfluere et abundare'. potest quidem et illa res auditorum mentes incendere, ut si alicuius exaggeres tyrannicum
505 spiritum aut potentiam non ferendam. metum vero excitaris vel propriis vel communibus periculis: propriis, ut 'hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis iudicabit'; communibus autem, ut est 'videor mihi videre hanc urbem, lucem orbis terrarum, arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem'. spe quoque animi perturbantur, cum beneficia aut obsequia promittuntur, ut cum fidem Milonis Pompeio pollicetur, et 'Caelii in omni vita servitium obstrictum vobis ac liberis vestris habebitis'. ira etiam vehementer animos turbat, ut cum exaggerat Tullius et exclamat in curia sedere socios Catilinae: 'o dii immortales! ubinam gentium sumus? quam rem publicam habemus? in qua urbe vivimus? hic, hic sunt nostro in numero, patres conscripti.' similes alii permiscentur affectus, qui cum ad persuadendum plurimum valeant, extra causam tamen sunt, nec apparere in oratore manifestius debent, ne insidiis iudicem capere, non ratione ducere videatur.

506 His igitur ad fidem faciendam prudenter inventis ordo rerum est sociandus, quae pars dispositio vocitatur, qua quid dicendum quove loco, quid penitus omittendum, quomodo etiam et quando et ubi, prudenter inspicimus. duplex igitur huius partis est ratio; aut enim naturalis est ordo aut oratoris artificio comparatur: naturalis, cum post principium narratio, partitio, propositio, argumentatio, conclusio epilogusque consequitur; artificio oratoris, cum per membra orationis, quae dicenda sunt, digerimus. et hoc ex causae utilitate, non ex temporis serie coaptamus, ut pro Milone factum, cum quaestiones quasdam ante narrationem, ut praeiudicia refutaret, induxit, quod non ex ordine naturae, sed ex causae utilitate mutavit; et pro Cornelio primo refutata sunt crimina, quae secuta sunt tribunatum, post ad ipsum tribunatum recursus est factus,

3 *s. cf. Cic. de orat. 2, 209* || 4 *Verr. 1, 47* || 6 *Catil. 4, 11* || 9 *cf. Cael. 80* || 11 *Catil. 1, 9* || *§ 506 cf. Sulp. Vict. 14 p. 320, 9ss.* || 24 *cf. Sulp. Vict. p. 320, 24*

[ABDMR CEFV GL] 1 ludentem **G** | circumfluere . . . quidem *om.* $\mathbf{M}^1$ || 3 referendam **A** perferendam **L** (*d.* **R**) | excitaris *coni. Eyss.* excitari *libri* || 5 populus Romanus *edd.* P̄R̄ *libri* || 7 concidem **F** concidentes $\mathbf{L}^1$ | *post* concidentem *add.* si iste liberatus fuerit $\mathbf{G}^m$ || 9 obstrictum *om.* **L** || 11 exagerat **C** | catilenae $\mathbf{AM}^1$ catilonae $\mathbf{L}^1$ | immortales *edd.* immorat **D** immortis $\mathbf{R}^2$ immort. *cett.* || 12 ubinam . . . 13 conscripti *restituerunt editores* UBIN. G. S. Q. R. P. HAB. In qua urb. vivimus hic hic S. N. I. NVM. P. C. *vel similia libri* || 15 aparere **L** || 16 deducere $\mathbf{R}^2\mathbf{G}$ | *post* videatur *add. titulum* Dispositio $\mathbf{D}^m$ De dispositione $\mathbf{E}^m\mathbf{V}^m$ || 18 vocitantur $\mathbf{R}^1$ | qua $\mathbf{D}^2$ quia *cett.* || 21 comparatur] componitur $\mathbf{G}^v$ comprobatur $\mathbf{L}^2$ | *post* naturalis *add.* est **L** | post *om.* **V** || 22 participio **V** | argumentatio *om.* $\mathbf{D}^1$ || 24 degeremus $\mathbf{M}^1$ degereremus $\mathbf{C}^1$ | et *om.* $\mathbf{M}^1$ | cooptamus $\mathbf{B}^1\mathbf{D}\mathbf{M}^1\mathbf{R}^1\mathbf{C}$ || 25 *post* factum *add.* est $\mathbf{E}^s\mathbf{VG}$ | quasdam ante] quas dampnante **A** | ut] vel $\mathbf{E}^1\mathbf{FVL}$ vel ante $\mathbf{E}^2$ || 27 primo $\mathbf{B}^2\mathbf{D}^2\mathbf{M}^2\mathbf{G}$ prima *cett.* primum *coni. Halm* || 28 recussus **A**

507 quae dispositio artificialis, ut diximus, nominatur. in Verrem autem naturalem temporum ordinem tenuit, ut primum quaesturam, tum legationem, deinde duas ei praeturas obiceret servata temporum ratione, quam, nisi causae repugnet utilitas, necessario persequemur. at ubi maiora quaeque potissimum et invidiosiora purganda sunt, ab his sumitur refutationis exordium, ut pro Cluentio coniecturae partibus expeditis ad praescriptionem legis accessit, ordine videlicet commutato, ne, si Cluentium legis assertione defenderet, fugere causam diffidentia videretur.

508 Duabus his officii partibus absolutis elocutionis cura est intimanda. quae cum constet in singulorum animadversione verborum, hoc ab eloquentiae nomine separatur, quod illa totius operis oratorii virtus est, haec pars habetur officii, cuius Cicero duo quasi fundamenta, duo dicit esse fastigia: fundamenta Latine loqui planeque dicere, quorum unum Grammatice loquente didicistis, cum eius vobis insinuata subtilitas. fastigia vero sunt ornate ⟨copiose⟩que dicere, quod non ingenii, sed laboris est maximi, exercitationis etiam diuturnae, qua non solum uberior, sed illustrior quoque facultas acquiritur.

509 Huius rei duplex ratio est: una, qua in singulis verbis lumen appareat; altera, ut dignitas eloquendi copulationis ipsius decore servetur. in singulis verbis aut proprium aut translatum mutuatumque conquiritur. propria sunt vetusta praecipue; nam cum et proceres vel nescirent haec dicendi ornamenta vel appetere non auderent, propriis utebantur. sed quia verborum veterum iam exolevit usus, non sunt audacius usurpanda illa, quae cum aetate mutata sunt. itaque 'alucinari' et 'cerritum' et

12 *locus non exstat; cf. tamen de orat. 3, 91* || *§ 509 cf. Cic. de orat. 3, 152*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 dispossitio **A** | verem **D**^{1}**R** || 2 tenuit] nuit **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 3 ei **ABL**^{2} et *cett.* | praefecturas **E**^{2}**V**^{2} | obicerit **B**^{1} obiiceret **D**^{2}**M** obicerat **F** || 4 repugnaret **C**^{1}**EFVL** | persequeremur **C**^{1}**EFVL** | *post* persequemur *add.* at ubi maiora ne quam nisi causae repugnet utilitas necessario persequemur **R**^{1}, *quae delet* **R**^{2} *et rursus incipit* At ubi maiora *etc.* || 6 cliventio **R**^{1} cluentium **L**^{1} || 7 ordine . . . commutato **AB**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**EFVGL**^{2} ordine . . . commutatio **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**C**^{1} ordinis . . . commutatione **M**^{2} ordine . . . commutata **L**^{1} (*v. DMCE 45*) | si] sic **EFV** | clugentium **A** || 8 *post* assertione *add.* non **D**^{2}**ME**^{2}**G** | *ante* fugere *add.* et **B**^{1} | differentia **D**^{1} || 9 cura *om.* **D**^{1} | intimanda] aestimanda **B**^{1} || 11 oratoris **L**^{1} (*d.* **R**) || 12 duo^2 . . . 13 fundamenta *om.* **A** | duo^2 *om.* **EFL** (*d.* **R**) || 13 fastigia fundamenta *om.* **M**^{1} | fundamenta . . . 15 fastigia *om.* **D**^{1} | *post* fundamenta *add.* sunt **C**^{s}**E**^{s}**V** (*d.* **R**) || 14 grammatica **B**^{2}**G**^{1} gramatica **C** (*d.* **R**) | *post* subtilitas *add.* est **E**^{s}**VG** (*d.* **R**) || 15 ornate ⟨copiose⟩que *scripsi* ornate quid **A** ornateque **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1}**E**^{1}**FV**^{1} copiose ordinateque **M** copiose ornateque *cett.* (*d.* **R**) || 19 indignitas **D**^{1} (*d.* **R**) || 20 verbis *coni. Halm* vero rebus *libri* | mutuatimque **M**^{1} || 21 vetustam **V** | nam cum et proceres **AB**^{1}**DM** nam tum cum et proceres **B**^{2}**EFV** nam et cum proceres **R**^{1} nam tum proceres **R**^{2} nam tum cum proceres *n. f.* **G**^{1} nam cum proceres **CG**^{2} nam et proceres cum **L** || 24 ceritum **M**^{1}

'caperratum' similiaque praeterientes utemur his, quae consuetudo recipiet, nec tamen sordidis, nisi cum rei sententiaeque vis exigit, ut cum Cicero, volens crudelitatis invidiam facere, ait 'gurgulionibus exsectis reliquerunt' et 'virgis plebem Romanam concidere'. nec indecore Vergilius
510 vitandae humilitatis aucupio 'lychnos' pro lucernis ait. quod si qua res propria verba non habeat, novanda sunt aut alienis utendum. novantur autem duobus modis verba: aut quadam fictione aut declinatione praesumpta, aut duorum, quae usitata sint, coniunctione composita. finguntur maxime cum transferimus, ut qui poeotetas 'qualitates' esse dixerunt, quod nomen numquam fuerat in Latinis. ⟨in⟩ quo et auribus temperandum et insolentia fugienda. quam vitans Cicero soterem 'salvatorem' noluit nominare et ait 'qui salutem dedit'; illud enim nimis insolens vide-
511 batur. derivatione quoque fiunt verba, quae grammatici paragoga nominarunt, ut dicimus 'florea rura' et 'campique ingentes ossibus albent', quod satis crispa flexione Horatius 'albicant' dicit. his plerumque, Grammatica ⟨attestante, Poetica⟩ utitur, licet Tullius 'grandiferas possessiones' dicat et 'grandiloquos oratores'.

512 Huic diligentiae subiungitur translatorum cura verborum, cum res aut sua non invenit verba aut cum volumus splendidius aliquid explicari. ergo aut inopiae aut decoris causa transferuntur: inopiae, cum dicimus 'gemmare vitem' et 'luxuriare segetes' 'laetas'que perhibemus; desunt enim propria et commodantur ascita. decoris vero, ut 'bellum subito exarsit', cum potuerit dici 'exstitit'. et item possumus ab omnibus sensi-

3 *Tull. 21* || 4 *Verr. 2, 1, 122* || 5 *Aen. 1, 726* || 9 *Cic. ac. 1, 25* || 11 *Verr. 2, 2, 154* || 14 *Verg. Aen. 1, 430 et 12, 36* || 15 *carm. 1, 4, 4* || 16 *Phil. 2, 101* || 17 *orat. 20; Tusc. 5, 29* || *§ 512 cf. Iul. Vict. rhet. p. 82s. Giomini; Cic. de orat. 3, 155* || 22 *Cic. Lig. 3* || 23*ss. cf. Cic. de orat. 3, 160s.*

[ABDMR CEFV GL] 1 capersatum A caperritum B^2 | praeterientes B^{1}D^{1}M^{1}R^1 praerientes A praetereantes R^2 praetereuntes *cett.* || 3 *post* ait *add.* ut R^{2}G^1 | exectis A sectis L || 4 condicere V | vergilius D^{1}R^1 virg- *cett.* || 5 lychinos R | qua *scripsi* sua *libri* || 6 innovanda L || 8 sint] sunt MCG | *post* coniunctione *repetit* praesumpta . . . coniunctione F | funguntur R^1 || 9 poiotetas *Dick* poetoteta AREG poeteta B^{1}D^1 ΙCOΤΗΤΑ B^2 peoteta D^{2}M^2 peotecta M^1 poiotheta CVL pro oetoteta F | qualitas M^{1}VL^1 || 10 nonquam D^1 | in *addidi* | quo et] quod et AG^2 quomodo et B^2 modo quo et M^1 *om.* EFV^{1}L^1 || 11 insolentias F | fugiendi EFV^{1}L^1 | vitrans AR^1 vitas M^1 | sotirem R^{2}C^1 sotelem EFV^{2}L^1 solelem V^1 | salvatorem *om.* AR^1 || 12 et] set B^1 sed B^2 || 13 dirivatione AREFV || 14 dicimus] didmus A | et *om.* EFVL || 15 albican A albigant L || 16 attestante, Poetica *add. Dick* || 17 grandilocos BD^{1}C^{1}EFVL^1 || 18 cura verborum cum *om.* L^1 || 19 splendidus R^{1}V^1 || 20 ergo *om.* EFV^{1}L^1 | aut^2 . . . inopiae *om.* M^1 | decores L^1 | causam R^2 ausa F causae L | transferuntur B^{2}D^{2}M^{2}G transferre *cett.* || 21 vitam AM^1 | et *om.* G | luxuriere A | segites R^1 segestes L || 22 commodantur AB^{3}R^{2}G commodatius B^{1}D^2 commoditas B^{2}ME^{1}FVL^1 commodatus D^{1}R^{1}C^1 commoda C^2 commodamus F^{2}L^2 | ut] cum EFV^1 || 23 potuerat C | ab omnibus *om.* C^1 | ab] ex G

bus mutuari, ut ab oculis 'luce libertatis et odore legum' et ⟨ab auribus⟩ 'silent leges inter arma' et a gustu 'o nomen dulce libertatis'. verum non debet haec translatorum alienorumque verborum affectatio sine moderatione captari; nec longe petita debent esse translata, ut si dicas luxuriosum 'Charybdim'. vitandum quoque, ne turpis sit similitudinis usurpatio, ut si dicas 'castratam' Africani morte rem publicam aut Clodium 'stercus senatus'. in hoc genere transferendi etiam allegoriam poetae praecipue nexuerunt, et Cicero cum dicit 'cum senatum a gubernaculis deiecisses, populum Romanum e navi exturbasses, ipse archipirata cum grege praedonum impurissimo plenissimis velis navigares'; et in Pisonem 'ut qui in maximis tempestatibus ac fluctibus rei publicae navem gubernassem salvamque in portu collocassem, frontis tuae nubeculam et collegae tui contaminatum spiritum pertimescerem?' usurpatis ergo haec simul pluribus verbis elocutus est, quae suis fortasse angustius aut humilius diceret. item translata quodammodo sunt, quae aut ex parte totum aut ex toto partem aut ex uno plures monstrant aut ex pluribus singula. ex parte totum, ut 'in puppim ferit' aut 'me isdem parietibus tuto esse tecum' pro 'eadem domo'. hunc tropum metonymian grammatici nominarunt, catachresin etiam Graeci, quam nos abusionem dicimus, ut cum perhibemus 'naturam deorum' pro substantia. in coniunctis vero **518**
verbis orationisque contextu servanda sunt haec, ut constructio coagmentata et conclusio perfecta proveniat et quodam schemate dictio venustetur.

1 *Verr. 2, 5, 160* || 2 *Mil. 10* | *Verr. 2, 5, 163* || 5 *cf. Cic. de orat. 3, 164* || 8 *dom. 24* || 11 *Pis. 20* || 17 *Verg. Aen. 1, 115* || 17–18 *Cic. Catil. 1, 19* || 18 *cf. Cic. orat. 93 s.* || 21 coagmentata] *cf. Cic. de orat. 3, 171*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 lucem **L**^{2} | liberatis **M**^{1} bertatis **E**^{1}**FV** | et odor ... 2 libertatis *om.* **D**^{1}**M**^{1} | odore *ex Cic. edd.* odor *libri* | ab auribus *add. Dick* || 2 a gustu o **AB**^{1}**D**^{m}**RCG**^{2} a gustu **B**^{2}**MG**^{1}**L**^{2} augustum **EFV** a gustum **L**^{1} | liberatis **B**^{1} || 4 esse debent esse **L**^{1} | luxuriosum **G**^{1} luxoriosum **AB**^{1}**D**^{1} luxuriosam *cett.* (*d.* **R**) *cf. Mart. IV (1974) 274* || 5 ne *om.* **A** (*d.* **R**) || 6 aut] ut **F** (*d.* **R**) | Clodium] odium **M**^{1} || 8 et **AB**^{1}**DM** ut *cett.* (*d.* **R**) | cum^1 *om.* **G** (*d.* **R**) | cum^2 **G** *om. cett.* (*d.* **R**) | gubernalis **D**^{1} || 9 populum Romanum e navi *edd.* praenabis **A** PR. E. N. A. V. I. **EFV** (e navibus *add.* **E**^{m}) PR e navi *cett.* (*d.* **R**) || 10 impurissimo **A** *et Halm ex Cic.* impurissimus **B**^{2} implurissimum **M**^{1} impur[**R** impurissimi **C**^{1} impurissimorum **E**^{2} impurissimum *cett.* | nagares **L**^{1} (*d.* **R**) | et] ut **F** | pisionem **A** pissonem **C** pisone **L**^{2} (*d.* **R**) || 11 in *om.* **D** | tempestatibus] turbinibus *Cic.* | ac fluctibus *om.* **L** (*d.* **R**) | publicae *edd.* pub̄ **L** p. *cett.* (*d.* **R**) | navim **G** (*d.* **R**) || 12 collige **M** || 13 pertemescerem **B**^{1} pertimerem **M**^{1} pertime[**R** || 13.14 haec simul *Eyss.* haec similiter **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1}**C** his similibus **B**^{2}**L**^{1} his similiter *cett.* || 14 angustius **AB**^{2}**D**^{m}**M**^{1}**C**^{2}**G**]tius **R** augustius *cett.* || 17 me *om.* **L** | *ante* isdem (eisdem **R**^{2}**CGL**) *add.* in **M**^{2}**R**^{2}**L** | tuto] toto **B**^{1}**D**^{1} **RC**^{1} || 18 tectum **B**^{2}**C**^{2}**VL** | hinc **C**^{1} | metonymian **ABDG** metonymiam **RCF VL**^{1} metonomiam **MEL**^{2} || 19 nominarunt] memorarunt **BDML** | catachresint **V**^{1} catachrisin **L**^{2} || 21 *ante* contextu (contextus **V**) *add.* in **L** | coaugmentata **D**^{2}**MG** quoaumentata **C**^{1} || 22 perveniat **AM**^{1}**FL**^{1}

514 Iam compositionis praecepta percurram, cuius vitium maximum est hiulcas et asperas, [frenos etiam] iotacismos, mytacismos, labdacismos, homoeoprophora, ⟨dysprophora⟩ et polysigma non vitare, vel cuiuslibet litterae assiduitatem in odium repetitam, ut 'sale saxa sonabant' et 'casus Cassandra canebat'.

Mytacismus est, cum verborum coniunctio *m* litterae assiduitate colliditur, ut si dicas 'mammam ipsam amo quasi meam animam'. labdacismus, ubi *l* plurimum dissonat, ut si dicas:

'sol et luna luce lucent alba leni lactea.'

iotacismus, ut si dicas: 'Iunio Iuno Iovis iure irascitur'. polysigma, ubi *s* littera crebrius geminatur, ut 'Sosia in solario soleas sarciebat suas'. homoeoprophoron est, cum dicitur:

'o Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.'

dysprophoron, ut si quis dicat 'persuasitrices praestigiatrices atque induc-
515 trices striges'. asperae inter paene ultimum ultimumque verborum ma-
xime vitandae, cuius exemplum est, si dicas 'phaleras ablatas gratis',
516 aut si iuret auriga 'per lora, per flagella, per frena'. hiulcae sunt, cum in
ea parte, quam diximus, similes vocales ac similiter longae collisam hiantemque structuram faciant, ut si quis dicat suscepisse se liberos 'secundo

§ 514 cf. Iul. Vict. p. 84 s.; Fortun. rhet. 3, 11 || 4 *Verg. Aen. 5, 866* | *ibid. 3, 183* || 13 *Enn. ann. 113 V.* || *§ 515 cf. Cic. de orat. 3, 171* || 16 *Cic. Verr. 2, 4, 29*

[**ABDMR CEFV GL**] 2 hulcas **L**^{1} | frenos etiam *del. Dick ex p. 179, 21 huc retracta* | iotacismos **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**L**^{2}**G** hotacismos **D**^{1} iotacissimos **C** rhotacismos *cett.* | mytacismos *scripsi* moeotacismos **A** moytacismos **ML**^{2} moetacismos *cett.* | lapdacismos **CEFV** || 3 homoeoprophora **C**^{2} omoeoprofora **AD** *corruptius cett.* | dysprophora *add. Dick* | polysigma **C**^{1}**G**^{1} polipsigmia **B**^{1} polifigmia **FV**^{1} polysigmia *cett.* || 4 sale] salo **G**^{2} || 5 cassandra **AB**^{2}**DRCL** casandra *cett.* || 6 mytacismus **M**^{1} met-, meot-, moet- *etc. cett.* | coniuntio **CL** coniunctionum **V** | m **AB**^{2}**RCE**^{2}**L** *om. cett.* || 7 amo **B**^{2} ama *cett.* | *post* labdacismus (lapdacismus **AEFV**) *add.* est **CEFV** || 8 l *om.* **A** | plurimum] primum **B**^{1}**M**^{1} | dissonat] sonat **G** || 9 luce luceant **R**^{1} lucebant **C**^{1} || 10 *post* iotacismus *add.* est **G** | iovi **B**^{2} | polysigma *edd.* polysigmia *libri* || 11 ut **B**^{2}**MGL** *om. cett.* | socia **B**^{1} || 12 homoeoprophoron **C**^{2} omoeoproferon **ADMRC**^{1}**G** *corruptius cett.* || 13 Tite] tiet **R**^{1} | tute tati **AB**^{2}**M**^{1}**C**^{2}**EVG** tute **B**^{1}**DRC**^{1}**L** tute tate **M**^{2} tute ta// **F** tati tute **L**^{2} || 14 dysprophoron *edd.* -feron **AB**^{1}**DMC**^{1}**L** -foron *cett.* | persuastrices **M**^{2}**EF** persuasrices **V**^{1} | *ante* praestigiatrices *add.* praestigia **DR**^{1}**C**^{1}**L**^{1} | indoctrices **L** || 15 striges *Dick* trigres **A** triges **B**^{1}**M**^{1} tigres *cett.* | paenultimum **BCG** poenae ultimum **R** paenultimam **L**^{2} | ultimamque **EL**^{2} | verborum **AM**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**EFV** verbum *cett.* || 16 abbatas **M** albatas **R**^{1}**L** ablaas **F** || 18 hiatamque **R**^{1} hiantamque **C**^{1} || 19 faciunt **AB**^{2}**EFG** | se *om.* **E**^{1}**FV**

omine', et ut Tullius pro Milone ait 'auctoritate publica armare'; quod quidem artem dissimulans plerumque appetit voluntate.

Vitandum similiter, ne in eodem loco tres aut quattuor longas breves- 517
que continue ponamus, neve in notissimos versus et maxime heroicos structura fundatur iambicosve versus, quamvis eos Cicero non evitet, cum dicit 'senatus haec intellegit, consul videt', et heroici versus finem vel initium non declinet, cum dicit 'o miserum, cui peccare licebat', et in Academicis 'latent ista omnia, Varro, magnis obscurata et circumfusa tenebris', et in Verrinis plenum versum una quidem syllaba mutilum fuderit, cum dicit 'cum loquerer, tanti fletus gemitusque fiebant'. nec finem vitavit elegi, sicut ait 'oderat ille bonos'. incurrit etiam in hendecasyllabi phalaecii petulantiam, dum dicit 'successit tibi Lucius Metellus'. hic tamen vir et longo opere et ipsa sui maiestate defenditur. ceterum ⟨heroicum⟩ in clausulis vitiosissimum reperitur. animadvertendum autem, ne, cum similitudinem versus effugimus, bonam clausulam transeamus, ut si timeas dicere 'strepitumque plagarum', cum *pla* longa sit et bonam clausulam fecerit.

Vitandum etiam [eodem loco] cacemphaton vel interpositione vel com- 518
mutatione verborum. inhonesta enim exempla sunt, ut 'arrige aures, Pamphile', ut est 'atque ereptae virginis ira'; in his enim sordescit oratio. vitandi etiam freni, qui fiunt ex asperrimis litteris in unum concurrentibus, ut est Terentii in Hecyra:

'per pol quam paucos reperias meretricibus
fidelis evenire amatores, Syra';

1 *Mil. 2* || 6 *Catil. 1, 2* || 7 *frag. inc. J 10* || 8 *ac. 2, 122* || 10 *Verr. 2, 4, 110* || 12 *ibid. 2, 3, 43* || 16 *ibid. 2, 5, 162* || 19 *Ter. Andr. 933* || 20 *Verg. Aen. 2, 413* || 23 *Hec. 1*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 homine **B**^{1}**RC**^{1}**EFV** | pro ... 2 quidem *om.* **C**^{1} | milomilone **D**^{1}**R**^{1} | publica] plurima **R**^{1} | amare **L**^{1} | quod] quae **R**^{2}**V**^{2} quam **C**^{2}**E**^{1}**FV**^{1} qua **L**^{1} || 2 arte **L**^{1} | dissimilans **M** | voluntate *bis scriptum in* **A** voluptate **B**^{1} || 3 brevesve *Monac. 14729 fort. recte* || 4 naentissimos **A** nocentissimos **R**^{1}**C**^{1} notissimo **G**^{1} | versos **D**^{1} veros **R**^{1} | *ante* heroicos *add.* in **B**^{2} (*d.* **R**) || 5 iambicosve **DCEFV** iambicos **AL** iambicosque **B**^{1}**G** inter iambicos **B**^{2}**M** (*d.* **R**) | non evitet] novitet **M**^{1} (*d.* **R**) || 8 academias **C**^{1} | ista] ita **M**^{1} (*d.* **R**) | magnis *edd. ex Cic.* magis *libri* | obscura **C**^{1} (*d.* **R**) || 9 fuerit **C**^{1} || 10 gemitusquoque **B**^{2} gemitus **L** || 11 eligi **A** elege **V**^{1} elegiaci **GL**^{2} (*d.* **R**) | sicut *vix sanum videtur; fort.* siquidem *legendum, nisi forte pro* elegi sicut *legendum est* elegiaci cum || 12 phalaecii *edd.* phaletii **AD**^{1}**C**^{1}**E**^{1}**FVL**^{1} falleucii **B** phaleutii *cett.* (*d.* **R**) | metellius **L** || 13 ceterum ... 14 reperitur *delebat Dick* || 14 heroicum *addidi Mart. IV (1974) 275* || 15 ne cum] nec **C**^{1} necnon **C**^{2} | clusulam **A** | transeamus ... 17 clausulam *om.* **M**^{1} || 16 strepitum **B**^{1} || 17 clusulam **A** || 18 eodem loco *del. Eyss. ex supp. repetita* | cacemphaton *edd.* canenfaton **B**^{2} cacenfaten **R**^{2} cacenfaton *cett.* || 20 enim] etiam **G** || 22 terentii **BDC**^{2}**GL** terrentius **M** terrentii *cett.* || 23 reperias *edd.* repperias **ABDMR** repperies **L** reperies *cett.* || 24 fidelis **B**^{1}**DM**^{1}**RC**^{1}**L**^{1} fideles *cett.* | amaratores **R**^{1} amatore **C**^{1} | *ante* syra *add.* o **E**^{2}**FV**

at ab isdem litteris incipientia, ut est 'non fuit istud iudicium iudicii simile, iudices', et in easdem desinentia, ut 'fortissimorum, proximorum fidelissimorumque sociorum', in eodem vitio habentur. item penitus fugiendum breves syllabas continuare quamplures, ut est illud Sereni:

'perit, abit avipedis animula leporis'.

519 His breviter intimatis pedes sunt asserendi, quibus clausulae decenter aptentur. quos quidem Cicero quadam permixta confusione perturbat, dum dicit modo ditrochaeo concludendum, modo paeonem primum probat incipientibus, modo finientibus quartum, modo dochmium, qui constat ex brevi, duabus longis, brevi et longa, cuius exemplum posuit 'amicos tenes', item amphimacrum pedem et rursum dactylicum numerum laudat; modo anapaesticum, modo dithyrambicum laudat, nec tamen certa sententia est. ego tamen compendiosiora percurram, ut in hac silva quibusdam videar praeire tramitibus.

520 In monosyllabis inspiciendum, utrum finalis longa brevisne sit. si enim longa est, praeire debet trochaeus, ut est Ciceronis 'non scripta, sed nata lex', aut 'debet esse legum in re publica prima vox'; quae tantum pendenti sensui apta conclusio. at vero si brevis fuerit monosyllaba, iambus aut anapaestus antecedat, ut ait Sallustius 'tota autem insula modica et cultibus variis est'. brevem vero brevis aut longam longa non sine vituperatione sectatur, ut si dicas 'ista res mea est', aut contra, quod Cicero pro Ligario: 'non tu eum patria privare, qua caret, sed vita vis', quod voluntate orator, non errore composuit. verum hoc de mono-

1 *Cic. Cluent. 96* || 5 *Sept. Ser. carm. fr. 17* || 7 *orat. 215ss.* || 16–17 non ... lex] *Mil. 10* || 17 debet ... vox] *fr. inc. J 25* || 19 *hist. frg. lib. III* || 22 *Lig. 11*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 hisdem *libri* | istud **B^{2}D^{2}MR^{2}EGL** istum *cett.* || 2 simile *om.* **L^1** | easdem *Halm* eadem *libri* || 4 Sereni] sere *n. f.* **C^1** || 5 perit abit avipedis *J. C. Scaliger* (*poet. 2, 39*) periit avita vipedis **B^2** perita vita pedis **D^1** perita vita bipedis **M^{2}E^{2}G^v** peritavi in pedis **C^1** perit avita vi pedis **FVL** perita vita vipedis *cett.* || 6 clausale **R^1** causulae **C^1** || 7 aptenter **D^1** | perturbat *om.* **L** || 8 ditrochaeo ... 9 modo^1 *om.* **D^1** | ditrochaeo] a trocheo **D^2**, *quod corrigit* **D^3** distrocheo **M** ditrocheum **FV^2** trocheo **G^1** | poeonem **AB^1** poenem **L^1** || 9 finientibus quartum *Halm praeclare* finientibus quorum **A** finientibus quarum **B^{1}D^{1}RC^1** finientibus **C^{2}L^2** finientibusque *cett.* | doc(h)mium **B^{2}D^2** docimum **VL** docimium *cett.* || 11 pedem] et pedem **L^1** | numerum] innumerum **L^1** || 12 dithyrambicum *Petersen 57* dityiambum **A** detirambum **B^1** detirambicum **B^2** dytyrambum **D^{1}M^{1}R^1** dytyriambum **R^2** deuteriambum *cett.* (*haud scio an* dithyrambum *melius*) || 16 praeire] praehibere **M^1** | non] nec **L^1** || 17 lex] ex **AB^{1}D^{1}R^1** || 17.18 tantum pendenti *scripsi Mart. IV* (*1974*) *275* tamen pendenti **E^2** tamen pendente *cett.* || 18 sensui **AB^{1}D^{1}R^{1}C^{1}E^2** sensu *cett.* | conclusio] est conclusio **B^{2}C^2** conclusio est **V** | brevis] bre **A** || 19 antecedit **AD** anteced/at **M** | salustius **MC^{1}VGL** || 21 vivituperatione **A** vitii vituperatione **D^{2}M^2** | aut] at **B^1** || 22 eum] enim **B^1** ergo hunc *Cic.* | privaret **C^{1}EFV** || 23 arator **L^1**

syllabo superius praeceptum in colo melius collocamus aut commate, non in fine sententiae.

Disyllaba vero iambico numero non iure clauduntur, vel si paene ulti- 521
mus spondeus, mox iambus aptetur, ut si dicas 'tenui servos meos', aut pyrrhichius pro iambo, ut 'consul videt'. at bona clausula est ex iambo et spondeo vel ultimo trochaeo, ut si quis dicat 'patria continet bonos cives' vel 'asserat caput legis'. cavendum est autem, ne aut duo iambi aut iambus et pyrrhichius in fine ponantur, ut si quis dicat 'pugnare iuvenes pro parentibus suis [parentibus]'. cavendum etiam, ne pyrrhichius post pyrrichium veniat et quattuor breves faciat, ut si quis dicat 'perdidi bona mea', aut post pyrrhichium trochaeus spondeusve, ut si dicas 'conqueritur sua fata' aut 'imputat sibi demens'. sed et trochaeus et iambus vel pro iambo post trochaeum pyrrhichius malam clausulam faciunt; hoc enim finem elegiaci pentametri turpiter reddit. quid enim interest, utrum dicas 'omnia nempe vides', an vero dicas 'aspice facta mea'? bene autem ponuntur vel duo trochaei vel trochaeus et spondeus in fine clausulae, ut si quis dicat 'haec est bonorum civium magna cura' aut 'haec sunt, quae maximi principes sola curant'.

Trisyllabis clausulam terminantibus lex est, si modo eam velis molliter 522
fluere, ut trochaeo praecedente paene ultimo molossus subsequatur, sive longam habeat novissimam syllabam sive brevem iure metrico, ut illud est Tullii: 'mare fluctuantibus, litus eiectis'. fit autem pessima clausula, si pro trochaeo paene ultimo spondeum praelocaveris, ut si dicas 'mare fluctuantibus, rupes eiectis'; item pessima, si pro trochaeo pyrrhichium praemiseris, ut si dicas 'mare fluctuantibus, †apex eiectis'. item vitiosa est conclusio, si novissimi molossi prima syllaba brevis fiat, quam-

5 *Cic. Catil. 1, 2* || 22 *S. Rosc. 72*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 colon B^{2}L^2 loco C^1 (*d.* R) || 3 disyllaba BDM^{2}EF desyllaba M^1 syllaba V^1 dissyllaba *cett.* (*d.* R) | vel si] sed si C^{1}E^{1}L^2 si si F si V^1 sed L^1 (*d.* R) | paene ultimus M^{2}C^2 paene ultimis M^{1}C^1 penumtimis L^1 penultimus *cett.* (*d.* R) || 6 bonas L^1 (*d.* R) || 7 *ante* asserat *add.* si B^2 (*d.* R) | legis] eius legis L^1 (*d.* R) || 8 pugnare *bis scr.* L^1 || 9 pro parentibus suis C^2 pro suis parentibus B^2 properantibus suis parentibus L pro parentibus suis parentibus *cett.* | ne *om.* D^1 (*d.* R) || 11 trochaeus . . . 12 demens *om.* L^1 || 12 fata *edd.* facta *libri* || 13 causulam B causam M^1 | hoc *Dick ex Bern.* hinc A hunc *cett.* || 14 elegiacci B^{1}D^1 | pientametri B^{1}D^1 || 16 spondius AR^1 | causulae B || 18 maxime R | *post* curant *add.* De trisyllabis (trissyllabis A tribus syllabis M) *libri* || 19 trissyllabis AMRC^1 | causulam B^1 clausalam E^1 || 20 paene ultimo DMEFVL^1 penultimo *cett.* | molossus B^{1}D^1 molosus *cett.* || 22 clausulam L^1 || 23 paene ultimo M penultimo *cett.* | spondium AR^1 | prolocaveris L || 24 repes F | iectis L^1 | trocheo] theo C^1 || 25 fluctibus B^{1}D^1 | Apis *ed. pr., quod tuetur Kopp, cum* apex *pyrrhichius non sit; sed fortasse nonnulla exciderunt, ut* apex *exemplum fuerit iambi ultimum molossum praecedentis* | iectis L^1 || 26 molossi B^{1}D^{1}R^2 molosso R^1 molosi *cett. et sic fere deinceps, quod tacebo* | prima . . . p. 182, 2 molosso *om.* R^1

vis trochaeo rite praemisso; tunc enim heroicum comma nascitur, ut si quis dicat 'litus amicis'. item bona clausula fit, si pro novissimo molosso ionicus minor ponatur post trochaeum, ut si dicas 'mare fluctuantibus, litus agitanti'. sed in hac clausula cavendum, ne pro trochaeo paene ultimo spondeus ponatur; nam tunc, si solveris tertiam molossi, in vitium cadis, quale incidit Cicero, cum dicit 'si te semel ad meas capsas admisero'. si autem paene ultimo trochaeo mediam molossi solveris, pulchram clausulam feceris, ut si dicas 'litus Aemiliae'. item post trochaeum paene ultimum pulchre etiam tertia molossi resolvitur, ut si dicas 'litus aequabile'. item si trochaei paene ultimi longam solverimus et primam molossi ultimi, fit elegans clausula, ut est ⟨. . .⟩.

523 *Εἰρωνεία* est simulatio, frequens apud Ciceronem ac nobilis figura, in qua aliud verbis significamus, aliud re ipsa sentimus, ut est principium pro Ligario: 'novum crimen, Gai Caesar . . .' *παράλειψις* est praeteritio, cum ⟨quasi⟩ praetermittentes quaedam nihilominus dicimus. *ἀποστροφή* est in aliquem districta conversio, hoc est cum in aliquem sic convertimus actionem, ut ex ea iudices doceamus. *διαπόρησις* est addubitatio, qua figura utimur, cum veluti dubitantes ab ipsis iudicibus inchoamenti con-

6 *div. in Caec. 51* || *§§ 523–557 sumpta sunt ex Aquilae Romani de figuris libro* || 12–14 = *A. R. 7 p. 24, 21–24* || 14 *Lig. 1* || 14–15 = *A. R. 8 p. 24, 25 – 25, 2* || 15–17 = *A. R. 9 p. 25, 3–10* || 17–p. 183, 3 = *A. R. 10 p. 27, 11–18* (*cf. etiam Macr. sat. 4, 6, 11*)

[**ABDMR CEFV GL**] 1 meroicum **A** || 2 quis] qui **B**^{1}**DL**^{1} *om.* **R**^{m}**CEF** || 4 litus **B**^{2}**DMC**^{2}**E**^{2}**GL** *om.* **AB**^{1}**RC**^{1}**E**^{1}**FV** | agitandi **M** | hac *om.* **C**^{1} | ne] nec **L**^{1} | paene ultimo **M** penultimo *cett.* || 5 si *om.* **FV** | volueris **R** | tertia **R**^{1} || 6 causas **L** | ammissero **D**^{1}**C** || 7 paene ultimo **M** penultimo *cett.* || 8 causulam **A**^{1}**BMF** || 8.9 post trochaeum paene ultimum *scripsi* pro trocheo paenultimo **AR**^{1}**M**^{1}**C**^{1} trocheo paenultimo *cett.* || 9 pulchre **B**^{2}**MC**^{2}**EFV**^{2} pulchra *cett.* | solvitur **R**^{2}**G** || 10 paene ultimi *scripsi* penultimam **L** penultimi *cett.* || 11 *post* est *addunt* curas regere animorum *omnes praeter* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} *insiticia esse agnovit Halm, qui et lacunam non parvam hic statuit* De figuris *add.* **B**^{m}**R**^{m} De figuris sententiarum *add.* **D**^{m}**MG** Iubeo tibi legere agitanti. lege clausularum rite expedita tam in monosillabis quam in dissillabis seu trissillabis ordo exigit ut sententiarum quot et quae figurae sint edisseramus **E**^{m} *infelici commento* Nunc de figuris sententiarum **V**^{m} || 12 *εἰρωνεία, sicut ceterarum figurarum nomina, Graecis litteris scripsit Halm* yrania **L**^{1} ironia *cett.* | frequens . . . figura *h. l. posuit Dick* (*'εἰρωνεία simulatio, frequentissima apud oratores figura' Aquila 7*) *post* conversio (*v. 16*) *ponunt libri* || 14 ligoria **R**^{1} | gaie **E**^{2} | caesaris **B**^{2} | paralemisis **M** paralensis **CEF** paralesis **V** paralemsis *cett.* (paralempsis *codex C Aquilae, ut fortasse ipsius Martiani error sit putandus*) || 15 quasi *add. Kopp ex Aquila* | *post* praetermittentes (praetermittens **R**^{1}) *add.* aliqua **E**^{2}**V**^{2} | nihil hominus **ADC** nihil hominis **V**^{1} | apostrophe *libri* || 16 destricta **AMEFL**^{2} | hoc est *delebat Dick* | in] ad **B**^{2} | sic] si **R** || 17 actionem] orationem *Ruhnken ex Aquila* | iudicis **AB**^{1} | diaphoresis **B**^{2}**R**^{2}**G** diaforesis **L** diaporesis *cett.* | addubitatio **AB**^{1}**D**^{1}**C**^{1} *Aqu.* dubitatio *cett.* (*d.* **R**) || 18 issis **A** (*d.* **R**)

silium postulamus, ut est pro Cluentio: 'equidem quo me vertam, iudices,
nescio', et pro Cornelio: 'pugnem contra nobilissimorum hominum stu-
dia? consilia rationesque eorum aperiam?' et cetera. *ἐρώτημα* est inter- 524
rogatio, qua figura utimur, cum interrogando aliquid acervamus et exag-
geramus eius invidiam. *πύσμα* est quaesitum, quae figura a superiore eo
differt, quod interrogato una voce tantum responderi potest, quaesito
autem nisi pluribus responderi non potest, ut cum dicimus 'qua igitur ra-
tione bellum geremus? quae auxilia nobis parata erunt? quis erit, qui
subvenire velit, cum tam acerbe socios tractaverimus?' *διατύπωσις* est
descriptio vel deformatio, cum rebus personisque subiectis et formas ipsas
et habitus exprimimus, ut Tullius pro Milone: 'si haec, ⟨quae⟩ nunc
gesta audistis, facta videretis', et ⟨deformat⟩ Milonem in reda sedentem
paenulatum cum uxore, item Clodium cum equo et delectis villa egredien-
tem, et cetera. *ἀντεισαγωγή* contraria inductio; haec figura est, cum ali-
quid difficile et contrarium esse ⟨confitemur, sed contra alia non minus
firma⟩ conferimus, ut Cicero de rege Ptolomaeo: 'difficilis ratio belli
gerundi, at plena fidei, plena pietatis' et cetera. *διασυρμός* est elevatio 525
vel irrisio; in hac figura ludentes quae dicuntur ab adversariis dissolvimus,
qualis est in Mureniana totus ille in Sulpicium locus de iure civili. *μετά-
στασις* est transmotio quaedam, hoc est, cum rem a nobis alio transmo-
vemus, sed non ita, ut ibi totam causam constituamus; alioquin status
incipit esse, non figura.

1 *Cluent. 4* || 2 *or. frg. A VIII 1* || 3–5 = *A. R. 11 p. 25, 19–25* || 5–9 = *A. R. 12 p. 25, 26 – 26, 2* || 9–14 = *A. R. 13 p. 26, 3–13* || 11 *Mil. 54* || 14–17 = *A. R. 14 p. 26, 14–19* || 16 *or. frg. A XV 10* || 17–19 = *A. R. 15 p. 26, 20–22* || 19 *Mur. 25 ss.* || 19–22 = *A. R. 16 p. 26, 23–32*

[**ABDMR CEFV GL**] 2 *ante* studia *add.* voluntates *Halm ex Aqu.* (*cf. AMC* (*1968*) *87*) || 3 rationesque] cogitationesque *Aqu.* | erotema **ABDC**^{2}**L**^{2} erostema *cett.* (*d.* **R**) || 4 coacervamus **G**^{2} (*d.* **R**) | aggeramus **B**^{1} (*d.* **R**) || 5 sysma **A** p(h)ysma *cett.* | a *om.* **D**^{1} (*d.* **R**) || 6 interrogato *Ruhnk. ex Aqu.* (*cf. AMC* (*1968*) *87* interrogandi **V** interroganti *cett.* || 7 non *om.* **AL**^{1} || 8 gerimus **R**^{2} || 9 dyatyposis *libri* || 11 mile **F** | haec] autem **R**^{2} | quae *addidi AMC 87* || 12 *ante* facta *add.* et **C** | videritis **B**^{2}**MGL**^{2} | deformat *add. Grot. ex Aqu.* || 13 paenulatam **C**^{1} | claudium **C**^{1} | dilectis **B**^{2}**M** || 14 antisagoge **L** antisegoge **AB**^{1}**D**^{1}**RG** *corruptius cett.* || 15 esse *scripsi* est *fere libri quod om.* **M**^{1}**G**, *del.* **D**^{2}**R**^{2} | confitemur ... 16 firma *addidi AMC 87–88* || 16 tholomeo **ACEFV** || 16. 17 belli gerunda **R**^{1} belli gerendi **R**^{2}**G** belligerandi *codex C Aquilae* || 17 at] ad **RC**^{1} | diasirmos **AB**^{1}**DR**^{1}**E**^{2} diarismos **B**^{2}**R**^{2} diasismos **CE**^{1}**FVGL** || 18 irrisio *Ruhnken ex Aqu.* inpresio **F** impressio *cett.* | in *del.* **B**^{2}**D**^{2} | ludentes *Ruhnken ex Aqu.* laudantes *libri* | ab *om.* **B**^{1} || 19 de iure *om.* **A** | metastasis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} metasis **B**^{2}**CV** metathesis **D**^{2}**R**^{2}**G** metatetis **M** metatasis **EF** metatesis **L** || 20 transmotio **AB**^{1}**D**^{1}**R** *et ed. Basil. Aquilae* transmutatio *cett. et ed. Ald. et codex C Aquilae* | transmovemus] tres movemus **R**^{1} || 21 aliquin **M**^{1} alioqui **L**^{2} || 22 esse incipit **G**

526 Hactenus de sententiarum figuris; nunc ad elocutionum figuras trans-
eamus. sed volo breviter memorare, quot genera sint elocutionis quotque
modis ea utendum sit. est igitur familiaris omni †narrationis generi,
quam Graeci *εἰϱομένην λέξιν* appellant, quae ita conectitur, ut superio-
rem elocutionem semper proxima [con]sequatur. ⟨ea⟩ et historiae conve-
nit et narrationi, quae non conversum neque circumscriptum eloquendi
genus desiderat, sed fusum atque continuum, ut illa sunt in Miloniana:
'occidi, occidi non Spurium Maelium, qui annona levanda iacturis⟨que⟩'
527 et cetera. est alia, ⟨quae ex ambitu constat,⟩ quam *πεϱίοδον* Graeci
appellant, quae sententiam quadam circumscriptione definit atque deter-
minat, quale est in Caeciniana: 'si quantum in agro locisque desertis
audacia potest, tantum in foro iudiciisque impudentia valeret, non minus
nunc Aulus Caecina cederet Sexti Aebutii impudentiae, quam tum in vi
faciunda cessit audaciae'. qui ambitus constat ex membris, quae *κῶλα*
528 Graeci dicunt, et ex caesis, quae *κόμματα* appellant. membrum est pars
orationis ex pluribus verbis absolute aliquid significans, hoc modo: 'etsi
vereor, iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere';
caesum autem est pars orationis ex duobus aut pluribus verbis ⟨non⟩dum
quicquam absolute significans. quamquam caesam dicamus orationem,

1*s. ex A.R.17 p.27,1–11* ‖ 2–p. 185, 8 = *A.R.18 p. 27,12–28,18* ‖ 8 *Mil. 72 (A. R. p. 27, 23)* ‖ 11 *Caec. 1* ‖ 16 *Cic. Mil. 1*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 sentiarum **AC** | nunc] non **R**^{1} ‖ 2 quod **AMRC**^{1}**F** | eloquutionis **MRC** | quodque **R**^{1}**C**^{1}**FV** ‖ 3 *post* igitur *add.* elocutio **M**^{2} | omni *Halm* omnis *libri* (*de toto loco v. AMC 88*) | narationis **B**^{1}**D**^{1} locutionis **E**^{1}**FV**^{1} ‖ 4 *εἰϱομένην λέξιν Rob. Stephanus ad Aqu. 18* eipimonem lexin **B**^{1} epimenon lexin **B**^{2}**M** epimonem lexim **R**^{1} epimonen lexin *cett.* romenen lexin *fere libri Aquilae* | conectuntur **B**^{2} ‖ 5 sequatur *Aqu.* (*v. AMC 88*) consequatur **E**^{2} consequantur *cett.* | ea et *Dick* ea *Halm* et *libri* ‖ 6 quae *Aqu.* (*v. AMC 88*) et *libri* | non *om.* **B**^{1} nunc *n. f.* **C**^{1} | eloquentiae **B**^{2} ‖ 7 sed fusum *Ruhnk. ad Aqu. 18* sed difusum **B**^{2} diffusum **D**^{2}**R**^{2}**G** defusum *cett.* | milloniana **AC**^{1} ‖ 8 occidi occidi non **BDC**^{2} *et Aqu.* occidi non occidi **M**^{2}**L** occidi non *cett.* | qui annona levanda iacturisque *Aqu.* quod annona elevandae iacturis **AC**^{1} quod annonae levandae iacturis **B**^{1}**DM**^{2}**RG** quod annone elevande iacturis **B**^{2}**C**^{2}**EF VL** quod agnonae levandae iacturis **M**^{1} ‖ 9 quae ex ambitu constat *supplevi ex Aqu.* (*v. AMC 88*) | *πεϱίοδον edd.* periodon *libri* ‖ 11 agro locisque *Halm ex Aqu.* alocis quae **AD**^{1}**R**^{1} alogis quae **B**^{1} locis **R**^{2} agris locisque *cett.* | sertis **L**^{1} ‖ 12 non] nunc **A**^{1} ‖ 13 Sexti] sicti **G** | ebutii **A** ebuttii **B**^{1}**REFVL** ebutti **B**^{2}**M**^{1} bucti **D**^{1} aebuti **D**^{2}**C** butti **M**^{2} ibuti **G** | quam tum in vi **E**^{2}**G**^{2} quantum minui **AR**^{1} quantum in vi **BDMR**^{2}**CG**^{1}**L** quam in vi **E**^{1}**V** quam in vis **F** ‖ 14 audacia **EFV** | qui ambitus *scripsi AMC 89* quae multis *libri* | colo **M**^{1}**F** cola *cett.* ‖ 15 ex caesis] excessis **AR**^{1}**V** caesis **R**^{2}**G** | commota **R** commata *cett.* ‖ 17 turpes **L**^{1} (*d.* **R**) | incipientes **B**^{2} ‖ 18 nondum *Aqu.* dum *libri, quod delet* **G**^{2} ‖ 19 quicquam] aliquid **G**^{v} *et ed. Kopp* | significans **AB**^{1}**D**^{1}**RC**^{1}**G**^{v} significantes **M**^{1} significamus *turpi mendacio cett.*

cum singula verba quodvis significantia proferuntur, ut est: 'quis est
Lollius, qui sine ferro ne nunc quidem tecum est? quis est iste Lollius,
armiger Catilinae, stipator tui corporis, concitator tabernariorum, per-
cussor, lapidator curiae?' et in Verrinis: 'comites illi delecti manus erant
tuae; accensi, medici, aruspices, scribae manus erant tuae'. verum [su- **529**
perior] periodos constat ex duobus membris et ex tribus et ex quattuor
interdum [et sex], quamvis ex uno membro putent nonnulli posse comple-
ri, quam *μονόκωλον περίοδον* appellant, cum sit colon potius. optima
igitur oratio fiet, si nunc ex ambitu periodico, nunc ex illa continuatione
perpetuae elocutionis aptetur, nonnumquam caesis interrupta fuerit,
aliquando cola consociet. differt autem figura elocutionis a figura sen- **530**
tentiae hoc, quod sententiae figura immutato verborum ordine ⟨manet
nihilominus, elocutionis autem immutato verborum ordine⟩ manere non
poterit, quamvis plerumque fieri potest, ut sententiae figura coniungatur
cum elocutionis figura, ut ⟨. . .⟩. in ironia, quae figura est sententiae,
epanaphora permiscetur, quae est elocutionis.

Sunt igitur figurae elocutionis aliae ad ornandam tantum et quasi **531**
pingendam orationem commodatae, quibus nunc †utimur. *ἀντίθετον*, id
est oppositum ex contrariis, cum verba pugnantia inter se paribus vocibus
colliduntur, vel paria paribus opponuntur, ut est Ciceronis 'domus tibi

1 *Cic. dom. 13 (cf. A. R. p. 28, 7 ss.)* || 4 *Verr. 2, 2, 27* || 8–11 *ex A. R. 19 p. 28, 19–30* || 11–16 *ex A. R. 20 p. 28, 31 – 29, 22* || 17–18 *ex A. R. 21 p. 29, 23–28* || 18–p. 186, 3 = *A. R. 22 p. 29, 29 – 30, 4* || 20 *Scaur. 45 n; cf. Cic. orat. 223 et Quint. inst. 9, 2, 15*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 proferantur **C**^{1} (*d.* **R**) | *post* est^{2} *add.* iste **G** (*d.* **R**) || 2 qui sine . . . Lollius *om.* **M**^{1} | quis] qui **C**^{1} | iste Lollius] ille lollius **EFV** sergius *libri Tulliani* (*sed* Lollius *etiam Aqu.*) || 3 catilenae **ARC** || 4 dilecti **B**^{2}**M**^{2} delicti **M**^{1} (*d.* **R**) || 5 aruspes **A** et aruspices **C**^{2} et aruspisces **L**^{1} aruspisces **L**^{2} | superior *del. Barwick, cf. AMC 89* || 6 periados **M**^{1} periodus **C**^{2}**E FVL** | et^{1} *del.* **G**^{2} (*d.* **R**) || 7 et sex *om. Aqu. et ego delevi, cf. AMC 89* || 8 quam *Halm* quem *libri* | monocolon perhodon **A** monocolon periodon *cett.* | colon potius] colopontius **V** || 10 elocutiotionis **C** | nonnumquam *Ruhnken* nonnullam **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1} nonnulla si **R**^{2} nonnulla *cett.* || 11 cola *scripsi AMC 89* colon **G**^{2} colo *cett.* | consentiet **MG**^{1} | sentiae **C**^{1} || 12 manet . . . 13 ordine *ex Aqu. suppl. Halm* *locum sic supplet* **G**: manere potest; at vero figura elocutionis ipso verborum mutato ordine, *quae ex dett. Dick accepit; nihil horum in cett.* || 14 sentiae **L** | figurae **MC**^{1}**L**^{1} | coniungatur **AC**^{2}**EFVL** coniungantur **BDM**^{2}**RC**^{1} coniugantur **M**^{1} coniunigatur **G** || 15 *lacunam statui AMC 90* | sententia **D**^{1} *om.* **C**^{1} || 16 *post* elocutionis *add.* De figuris elocutionis (locutionis **RG** eloquutionum **EL**) *libri* || 17 *post* aliae *lacunam statuit Dick; locum tractavi AMC 90* | ornandum **B**^{2}**G** | *post* quasi *add.* ad **R**^{2}**G** || 18 accommodatae *Aqu.* | *post* commodatae *add.* aliae ad significationis vim intimandam **V**^{m} | utemur **AM**^{1} ⟨non⟩ utimur *olim volui; locum peritioribus relinquo* | antitheton *libri* | *post* antitheton *add.* est **C**^{2} || 19 oppositum *Ruhnken ex Aqu.* compositum *libri* | partibus **AR**^{1}**C**^{1}**E**^{1}**FV**

deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas', aut si dicas 'in pace ad vexandos cives acerrimus, in bello ad depugnandos hostes inertissimus'. ἰσόκωλον exaequatum membris, quod fit non pugnantibus inter se verbis, sed paribus exaequatis, ut si dicas 'classem speciosissimam et robustissimam instruxit; exercitum pulcherrimum et fortissimum legit; sociorum maximam et fidelissimam manum comparavit'. πάρισον prope aequatum; haec figura differt a superiore, quod ibi omnia membrorum verba paria sunt numero, hic uno vel altero addito in quovis loco cetera
532 ⟨pariter⟩ excurrunt. ὁμοιόπτωτον simile casibus; nam ex eo nomen accepit, quod cola omnia in eosdem casus cadunt, ut est 'huic socios vestros criminanti et ad bellum vos cohortanti et omnibus modis ut in tumultu essetis molienti'. ὁμοιοτέλευτον simili modo determinatum; differt a superiore, quod ⟨illud⟩ et casu et sono simili postrema verba determinat, hoc vero soni tantum similitudine sub quacumque verbi enuntiatione componitur. παρονομασία levis immutatio verbi ac nominis, id est, cum syllaba aut littera mutata diversa significat, ut si dicas 'praetor iste vel potius praedo'. πλοκή, id est copulatio, in qua idem verbum aut nomen continuo positum diversa significat, ut est 'sed tamen ad illam diem
533 Memmius ⟨erat Memmius⟩'. παλιλλογία iteratio; haec figura repetito verbo aut nomine non diversa vult intellegi, sed vehementius repetita

1 *Cic. frg. inc. B 17* || 3–6 = *A. R. 23 p. 30, 5–11* || 6–9 = *A. R. 24 p. 30, 12–21* || 9–12 *A. R. 25 p. 30, 22–26* || 12–15 = *A. R. 26 p. 30, 27–31* || 15–17 = *A. R. 27 p. 30, 32–31, 5* || 17–19 = *A. R. 28 p. 31, 7–11* || 18 *Cic. or. frg. B 18* || 19–p. 187, 1 = *A. R. 29 p. 31, 12–19*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 at^1 *om.* **C**^{1} | habebatur **A** habebat **C**^{1}**F** | egebas] negabas **M**^{1} || 2 acerrimus **B**^{2}**M**^{2}**CE**^{2}**L** *om.* **M**^{1} acerrimos *cett.* | depugnandos *Halm* expugnandos **B**^{2} *et Aqu.* pugnandos *cett.* | inertissimus **B**^{2}**M**^{2}**CE**^{2}**L** inhertisimos **R** inertissimos *cett.* || 3 iscolon **C**^{1} isicolon **C**^{2} isocolon *cett.* | fit] fuit **R**^{1} | pugnantibus **C**^{1} *et Aqu.* impugnantibus **M**^{2}**G** in pugnantibus *cett.* || 5 robussimam **R**^{1}**C**^{1} | instruxit *Ruhnken ex Aqu.* exstruxit *libri* | *ante* exercitum *add.* et **B**^{2} | *ante* pulcherrimum *add.* et **G** | elegit **EFV** || 6 parision **R**^{1}**E**^{1}**FV** parison *cett.* || 7 omnia *dubitans retinui cum libris* omnium *Halm Dick* || 8 verba *Aqu.* genera *libri* || 8.9 cetera pariter excurrunt *scripsi AMC 91* pariter excurrunt *Aqu.* cetera excurrunt *libri* || 9 omeeoptoton **R** omoeoptoton **E**^{1} omoeoptoton *cett.* || 10 casus *om.* **C**^{1} || 12 molienti *Ruhnken ex Aqu.* violenti **R**^{2}**G**^{1} volenti *cett.* | omoeoteleutcon **D**^{1} omoeotoleuton **G** omoeoteleuton *cett.* || 13 illud *Aqu.* *om. libri* || 15 paronomasia **AD**^{2}**M**^{2} paronomosa **B**^{1} paronomosia **B**^{2} paronomasa **D**^{1} paranominasia **L**^{1} paranomasia *cett.* (*d.* **R**) || 16 dicas *ed. pr.* (*'si velis sic dicere' Aqu.*) dicat *libri* | iste *Ruhnken ex Aqu.* est *libri* || 17 ploce *libri* | id *om.* **G** (*d.* **R**) || 19 erat Memmius *suppl. Grot. ex Aqu.* | palinlogio **ACE**^{1}**VL** palinlongio **B**^{1}**D**^{1}**E**^{2}**F** palinlongion **B**^{2}**D**^{2} pallinlogio **M**^{1} pallinlogion **M**^{2} palinlogion **G** (*d.* **R**) palinlogia *Aqu.*

significat, ut est 'nos, nos, dico aperte, consules desumus'. ἐπανάληψις repetitio; haec figura a superiore distat, quod illa eadem parte orationis repetita coniungitur aut uno alterove verbo interposito, at haec non una parte orationis, sed prout libuerit sociatis verbis, ut est 'non potest, iam non potest haec libera civitas esse'. ἀναδίπλωσις est replicatio, optima, cum ea, quae in priore membro postrema ponuntur, in posteriore prima repetuntur, ut est illud Terentii:

'negat hanc sibi cognatam Demipho?
hanc Demipho negat esse cognatam?'

προσαπόδοσις redditio orationis, id est, cum nomen in postrema parte membri (aut eadem quaecumque pars orationis) redditur, ex quo idem membrum coepit, ut si dicas 'tibi calamitates imputare debet res publica, ⟨tibi⟩'. ἐπαναφορά relatio, quotiens per singula membra eadem pars 534
orationis repetitur, hoc modo: 'Verres calumniatores apponebat, Verres de causa cognoscebat, Verres pronuntiabat'. ἀντιστροφή conversio; haec figura hoc differt a superiore, quod illic ab eadem parte orationis saepius incipitur, hic in eadem terminatur, ut est pro Fonteio: '⟨frumenti⟩ maximus numerus e Gallia, peditatus amplissimae copiae e Gallia, equites numero plurimi e Gallia'. συμπλοκή conexio; nam et incipit saepius ab

1 *Cic. Catil. 1, 3* || 1–5 = *A. R. 31 p. 31, 32 – 32, 5* || 5–9 = *A. R. 32 p. 32, 6–15* || 8 *s. Phorm. 352* || 10–12 = *A. R. 33 p. 32, 16–22* || 13–15 = *A. R. 34 p. 32, 23 – 33, 10* || 14 *cf. Cic. Verr. 2, 2, 26* || 15–19 = *A. R. 35 p. 33, 11–16* || 17 *Font. frg. 12* || 19–p. 188, 2 = *A. R. 36 p. 33, 17–22*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 nos nos dico aperte *libri Tulliani* nos aperte **AB**^{1}**D**^{1}**F** nos aperte nos **B**^{2}**MEV** nos non dico aperte nos **D**^{2}**G** nos a parte **C**^{1}**L**^{1} nos nos a parte **C**^{2} nos a parte nos **L**^{2} (*d.* **R**) | epanelemsis **A** epanalempsis **BC** *et codex C Aquilae* epanalemsis *cett.* || 4 prout libuerit] perlibuerit **L**^{1} | iamiam **A** || 5 anadiplosis *libri* | replicati **A** reduplicatio *Halm ex Aquila* | optima **B**^{2}**C**^{2}**L** optime *cett.* || 6 cum] cum cum **D**^{1} | priore] proprie **D**^{1}**R**^{1} | posteriora **M** || 7 terentii **R**^{2}**C**^{2}**EG** terenti **MR**^{1}**FV** terrentii **D**^{2} terrenti *cett.* || 8 cognotam **C**^{1}**F** | Demipho . . . 9 cognatam *om.* **AR**^{1} | demiplo **L** || 9 hanc *del.* **B**^{2} | demiplo **L** | esse] sibi **E**^{1}**FV** | cognatiam **C**^{1} cognitam **F** || 10 proappodosis **EFV** proapodosis *cett.* | *post* proap(p)odosis *add.* est **RCEFVL** | orationis **B**^{2}**D**^{2} raditionis **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} dictionis **R**^{2}**G** rationis *cett.* *vocem omnino non habet Aqu.* | cum nomen] cognomen **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RC**^{1} || 11 quaecumque] quaeque cum **AMR**^{1} | quo] qua **G**^{2} || 12 *ante* tibi *add.* publica **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**EFVL**^{1} publicas **R**^{2}**GL**^{2} *recte om.* **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**C**^{1} (*v. DMCE 46*) | imputare **D**^{2} immutare *cett.* | debet res **B**^{2}**L** debat res **A** debes res **R**^{1} deberes *cett.* | publicas **R**^{2}**G** || 13 tibi **E**^{2} *et Halm ex Aqu.* | ipanaphora **D** epanaliphora **F** epanaphora *cett.* || 15 antristhophe **M** antistrophe *cett.* || 16 illic *Barwick* illa *libri* || 17 incipit **G** | hic **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} haec *cett.* | terminantur **C**^{1} | funteio **C** fronteio **L** | frumenti *add. Grot. ex Aqu.* || 18 pepeditatus **M** | galli **L**^{1} | aequitates **EFV** || 19 synploce *vel* symploce *libri* | *post* conexio *lacunam statuit Barwick* (*sed* nam *similiter adhibetur p. 186,9*)

una parte orationis et totiens in unam atque eandem desinit, ut est 'quis
legem tulit? Rullus. ⟨quis tribus sortitus est? Rullus.⟩ quis decemviros,
535 quos voluit, creavit? idem Rullus.' *πολύπτωτον* ex pluribus casibus;
cum saepius initium ab eadem parte orationis fiat, illa ipsa pars decli-
nationibus aut numeris immutatur per casus, ut est 'senatus iussit, sena-
tui placuit, senatum certum est praecepisse, a senatu delectus est'.
συνωνυμία est communio nominis, quotiens uno verbo non satis dignita-
tem rei aut magnitudinem demonstramus, ideoque ad eandem significa-
tionem plura conferimus. *ταυτολογία* est eadem pluribus verbis signi-
ficatio; hoc differt a superiore, quod ibi singulis verbis eadem res, in hac
536 pluribus significatur. *κλῖμαξ* est ascensus, ut est Ciceronis pro Milone:
'neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit, neque senatui
modo, sed etiam publicis praesidiis et armis, neque his tantum, verum
etiam eius potestati, cui senatus totam rem publicam commiserat'.
ἀσύνδετον est solutum, cum ademptis coniunctionibus, quibus verba
aut nomina conectuntur, singillatim unumquodque enuntiamus, ut est
'exspecto vim edicti, severitatem praetoris; faveo aratori; cupio [suppli-
co] octupli damnari Apronium'. *διεζευγμένον* disiunctum appellamus,
cum diversis redditionibus verborum cola disiungimus, sive duo sive plura,
hoc modo: 'Capuam colonis deductis occupabunt; Atellam praesidio
communient; Nuceriam, Cumas multitudine suorum obtinebunt; cetera
537 oppida praesidiis devincient'. *ἀντεζευγμένον* iniunctum; haec figura

1 *cf. Cic. leg. agr. 2, 22* || 2–6 = *A. R. 37 p. 33, 23 – 34, 2* || 7–9 = *A. R. 38 p. 34, 3–6* || 9–11 = *A. R. 39 p. 34, 7–16* || 11–14 = *A. R. 40 p. 34, 17 – 35, 8* || 12 *Mil. 61* || 15–18 = *A. R. 41 p. 35, 9–18* || 17 *Cic. Verr. 2, 3, 28* || 18–22 = *A. R. 43 p. 36, 3–13* || 20 *Cic. leg. agr. 2, 86* || 22–p.189,4 = *A. R. 44 p. 36, 16–24*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 orationes **V** | una **D**[1]**M**[1]**R**[1]**CL**[2] | eadem **M**[1]**CL**[2] | quis] qui **R**[1] || 2 ullius **R**[1] | quis[1] ... Rullus *add. Halm ex Aqu.* (*v. AMC 92 et A. Gantz, De Aquilae exemplis, diss. Berol. 1909*) || 3 idem] id est **AM**[1]**VG** | rullius **R**[1] | polyptoton *libri* || 4 *ante* cum *add.* quod *Halm* || 7 sinominia **M** synonima **R**[2]**G** sinonimia *cett.* || 9 tautalogia **A** tautologia *cett.* | verbis *om.* **C**[1] ver **L**[1] || 11 pluribus *Aqu.* prurimis **L**[1] plurimis *cett.* | climaxem **F** climax est *cett.* | est[2] *om.* **G** || 12 sed] secundum **M**[1] || 13 pliblicis **L** | praesidiis *Aqu. et Cic.* solus **V**[1] sociis *cett.* | et] et ex **M** || 15 asynteton **MG** asyndeton *cett.* | solitum **F** | cum **G** ut *cett.* || 16 unumquodque **B**[2]**C**[2]**G**[2] unumquumque **A** unum quoque **G**[1] unumquemque *cett.* (*d.* **R**) | enuntiamus **EFVL** nuntiamus *cett.* (*d.* **R**) || 17 vim] um **F** (*d.* **R**) | edicit **A** (*d.* **R**) | fabeo **B**[1]**D**[1] | aratori **L** oratori *cett.* (*d.* **R**) | supplico *del. Halm et om. Cic.* || 18 octupli *Cic.* octuplo *libri* | diezeumenon *libri* || 19 colla **M**[1] (*d.* **R**) || 20 occupabunt *Aqu.* occupatis **A** occupavit *cett.* | Atellam *Aqu.* tadelam **ABD**[1]**EVL**[2] adelam **D**[2]**ML**[1] tad[**R** tadilam **C**[1] taadelam **C**[2] tedelam **FG** || 21 commununit **G**[1] communivit **G**[2] (*d.* **R**) | Nuceriam *Aqu.* numeriam *libri* | Cumas *Aqu.* cum hac *libri* || 22 devincent **B**[2]**MFGL**[2] (*d.* **R**) | antezeumenon **A**]zeumenon **R** antizeumenon *cett.*

a superiore differt, quod ibi singulis membris singula diversa redduntur, hic plura in uno coniungimus, ut est 'quorum ordo ab humili, fortuna ⟨a⟩ sordida, natura a turpi ratione abhorret'. hoc enim postremum 'abhorret' praedicta coniunxit. πλεονασμός est plus necessario, cum verba quaedam adicimus non enuntiandae rei necessaria, sed magnitudini cumulandae, ut si dicas 'Cato ille'; cum suffecerit nomen dixisse, ad amplitudinem adicimus 'ille'. ἔλλειψις est detractio, contraria superiori figura, cum verbo aliquo minus dicto rem sentiendam potius praeterimus, ipsa celeritate gratissimi. hae sunt elocutionis figurae, quas quidem non oportet velut studiose copulatas in unius conceptionis sententiam conglobari.

Nunc ordo praecepta memoriae subministrat, quam quidem constat 538
esse naturalem, sed et arte adiuvari posse non dubium est. haec autem ars brevibus praeceptis sed magna exercitatione formatur; cuius partis hoc munus est, ut non tantum firma, verum etiam celeri comprehensione res verbaque percipiat. tenenda vero sunt non ea tantum, quae a nobis inventa sunt, sed etiam quae ab adversario in agendo tractata sunt. Simonides huius rei praecepta invenisse perhibetur, poeta idemque philosophus; cum enim convivii locus subito corruisset, nec possent propinqui obtritos internoscere, discumbentium ordinem nominaque memoria recordante suggessit. quo admonitus intellexit ordinem esse, qui memoriae praecepta conferret. is vero in locis illustribus meditandus est, in

4–7 = *A. R. 45 p. 36, 25 – 37, 5* || 7–9 = *A. R. 46 p. 37, 6–13* || 9–11 *ex A. R. 47 et 48 p. 37, 16–30* || *§ 538 et 539 congruunt cum Fortun. rhet. 3, 13 p. 128, 21 – 130, 3* || 19–22 *non ex Fortun.; cf. Cic. de orat. 2, 353*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 quod] quodquod **B**D^1 (*d.* **R**) | diversa] diversa verba B^2 verba G^2 (*d.* **R**) | creduntur **E** (*d.* **R**) || 2 plurima B^2**M** (*d.* **R**) | in una **M** in unum **G** (*d.* **R**) | a *add. Halm* (*sed et apud Aqu. desideratur*) || 3 natura a turpi *Ruhnken ex Aqu.* (a *add. Halm*) nitorpi **A**$B^1D^1C^1$ ni turpi B^2E^2 torpi **M** turpi *cett.* (*d.* **R**) || 4 praedicta] praeterea **A**$B^1D^1M^1$ (*d.* **R**) | pleonasmos *libri* | plus necessario *Ruhnken ad Aqu. et Heins. ad Ovid. ep. 14, 95* plenus necessarium **V** plus necessarium *cett.* plus necessarius *Aquilae libri* || 5 adicimus *Halm* dicimus *libri* (*'ut verba quaedam adiciamus' Aqu.*) | evitandae E^1**FV** | magnitudini cumulandae B^2L^2 magnitudinis cumulata **A**B^1D^1**R**C^1**E** magnitudinis cumulatae D^2**MF** magnitudini cumulatae C^2**VG**L^1 || 6 cato ille **G** antelec **A** antole $B^1D^1R^1$ anton illum E^2 anto ille *cett.* | cum] tum **A** | sufficeret **A** || 7 eclipsis **A**B^2**EFVG**L^2 eglipis B^1D^1**M**R^1 eclipis D^2 eglipsis R^2 ecglipsis L^1 | detratio **M** | figurae B^2**EFV** || 8 alico **V** || 9 gratissima B^2G^2 | fugurae **L** | quas] quassi **A** quasi R^1 || 10 sententia **L** | conglobrari **A** || 12 cordo **L** | subministrat] sic ministrat **A** || 13 est *om.* **L** || 15 munus] minus R^1 | forma M^1 || 16 res verbaque *om.* G^1 | percipiat *scripsi AMC 80* praecipiant **A**R^1 recipiantur G^1 percipiantur *cett.* | sunt *om.* **M** || 17 sed ... sunt *om.* **A**R^1 | tractata] contracta B^v tracta M^1 || 19 lacus B^1D^1 || 21 successit R^2 | quoniam monitus **F** qui admonitus **L** || 22 illius tribus E^1

quibus species rerum sententiarumque imagines collocandae sunt, veluti nuptiarum velatam flammeo nubentem, aut homicidae gladium vel arma detineas, quas species locus tamquam depositas reddat. nam sicut id, quod conscribitur, cera continetur et litteris, sic quod memoriae mandatur, in locis tamquam in cera paginaque signatur; imaginibus vero quasi
539 litteris rerum recordatio continetur. sed, ut diximus, magnam exercitationem res laboremque conquirit, in qua illud observari compertum est solere, ut scribamus ipsi quae facile volumus retinere; deinde ut, si longiora fuerint, quae sunt ediscenda, divisa per partes facilius inhaerescant; tum apponere notas rebus singulis oportebit his, quae volumus maxime retinere; nec voce magna legenda sunt, sed murmure potius meditanda; et nocte magis quam interdiu maturius excitari memoriam manifestum est, cum et late silentium iuvat, nec foras a sensibus avocatur intentio. est quidem memoria rerum atque verborum, sed non semper ediscenda sunt verba, nisi spatium meditandi tempus indulserit, sat eritque res ipsas animo tenuisse, praesertim si nihil eius munere naturali provenerit.

540 Actionem apud veteres appellabant, quam nunc pronuntiationem vulgo dici non nescio. ea praestat oratori, ut concilietur auditor, ut ad fidem persuasione ducatur, ut animorum motibus incalescat. eius partes sunt tres: vox, vultus, gestus. his, ut plerique putant, cultus vel habitus oris accedit. vox et natura constat et quadam scientia modificata servatur. in natura qualitas vocis et quantitas dispensatur; scientia vero, quo modo
541 ea utaris, assequitur et quid oporteat observare. bonitas vocis constat claritate, firmitate, suavitate, quae omnia nutriuntur cibi, potus, coitus observantia, praecipueque ut corpus deambulando moveatur intra breve

§§ 540–542 cf. Fortun. rhet. 3, 15–18 p. 130 s.

[**ABDMR EFV GL**] 3 quas] qua M^1 | locis B^2M^2G | *post* depositas *add.* memoria B^2D^2 memoriae M^2G | sicut *om.* $AB^1DR^1E^1F$ || 4 cera] cetera **A** in cera **L** | et in litteris **L** | sic . . . 6 rerum *om.* **F** | sic *om.* B^1 si **L** | mandatur] commendatur **G** || 5 in cera *om.* **L** | pagina quae **B** paginasque **V** | quasi] qua R^1 || 6 exercitionem M^1 || 7 est *del.* B^2 *om.* M^1 || 9 per] par L^1 | inhaerescant *Halm* inhaerescunt *libri* || 10 tam R^1V^1 tunc **EF** | *ante* his *add.* in B^2L^1 | quae] quas D^2M^2G || 11 nec] ne R^1 | popius **A** (*d.* **R**) || 12 marturius **M** (*d.* **R**) | exercitari B^2M (*d.* **R**) || 13 laete **V** laeta **L** (*d.* **R**) | nec] ne B^1 | avocatur *Halm ex Fortun.* vacatur **A** vogatur D^1 vagatur D^2 vocatur *cett.* || 15 *post* nisi *add.* si **AD** | eritque *Halm* erit cui $D^2M^2G^1$ erit G^2 erit qui *cett.* || 16 munere] manere M^1 (*d.* **R**) || 17 provenerit *om.* FV^1 (*d.* **R**) | *post* provenerit *add.* Pronuntiatio D^m De eactione V^m || 18 apud veteres *om.* E^1FV^1 | appellabant $D^2G^2L^2$ appellabam *cett.* (*d.* **R**) || 19 oratori *Halm* orationi E^2 *et coni. Dick, cui etiam* actio *in mentem venit* oratio *cett.* oranti *olim volui* | *post* concilietur *add.* sibi D^2 (*d.* **R**) || 20.21 tres sunt **G** || 21 horis L^1 || 22 accidit **A** | et^1] ex B^2G (*d.* **R**) || 23 qualitas vocis et qualitas **A** quantitas vocis et qualitas **RG** || 24 ea utaris *ed. pr. ex Fortun.* cautaris $B^1D^1R^1$ caute res D^2R^2G utaris M^1 cauta res *cett.* || 25 civi R^1 | cogitus **A**

spatium reditu maturato; qui motus cum digestionem facilem praestat,
sine dubio purgat et vocem: nimia excursio vel longa deambulatio ex-
tenuat ac fatigat. post hanc ambulationem statim nos ad studia confera-
mus, priusque quam sit dicendum, vocem lectione coloremus. nec ab **542**
initio clamandum, sed tenui murmure inchoandum, quo †in similem
vocem possis efferre. ad curandam autem vocem plerique pertinere
dixerunt, ut sedentes paucissimos versus lenta et gravi proferant voce,
deinde per gradus paulatim erigant sonum, per eosdemque gradus recolli-
gatur oratio, quo sine damno ad murmur usque perveniat. vultus vero **543**
pro sententiae dignitate mutandi sunt, sed non ita, ut histrionibus mos
est, qui ora retorquendo ridiculos motus spectantibus praestant. signifi-
canda enim, non spectanda sunt ista, quae actio vultusque commendat.
sed oculorum in hac parte magna moderatio est, qui tum hilaritate, tum
intentione, tum minaci moventur aspectu. nec nimium gravioribus super-
ciliis premendi aut petentibus frontem nudandi sunt oculi, quod in Pisone
Tullius amare vituperat. nec mollius agitandi sunt gestus, aut mulie-
briter latera deducenda sunt, nec iactanda deformiter cervix, ne in illas
Hortensii deducatur illecebras, quibus etsi venuste, tamen non videbatur
uti viriliter. ad summam gestus non is oratori tenendus est, quo scaenae
placere videntur actores. manus in contentionibus fusa porrectius, in
sermocinatione vel narratione contracta, praecipueque in hac parte prae-
standum est, ut deceant cuncta, quod prudentia magis quam ulla prae-
ceptionis huius arte servatur.

Iam nunc ordo admonet promissorum, ut partes orationis excurram, **544**
quas quidam subtilius duas, alii quinque, nonnulli plures esse dixerunt.
qui autem duas asserunt, unam, qua docemus iudices, aliam, qua move-
mus, advertunt, et in docendo tam narrationem quam confirmationem
partis ascribunt; in movendo autem prooemium et epilogum nexuerunt,
quia et initio praeparandus est et commovendus sententiam prolaturus

15 *cf. Pis. 14; Sest. 19* || 13 *cf. Cic. de orat. 3, 222* || 18 *cf. Cic. Brut. 303*

[ABDMR EFV GL] 2 vel] aut **EFV** et **G** | deambulando **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** (*repetitum fortasse ex p. 190, 26*) || 4 coleremus **A** colorem **F** colemus *coni. Grot.* || 5 quo **B^{2}D^{2}M^{2}R^{2}GL^2** qu(a)e *cett.* | in similem] in sublime **G^2** sensim *Eyss.* in summum *olim volui, nunc locum ut desperatum relinquo* || 6 possi **R^{1}E^1** posis **L** || 7 ut *om.* **B^{1}D^1** | paucissimus **B^{1}R^1** || 9 quo] quae **MEFVL^1** | ad murmur] ammurmur **B^{1}D^{1}R^1** || 10 pro *del.* **R^2** || 11 qui . . . significanda *om.* **L^1** | ora retorquendo *scripsi* ore torquendo **AB^{1}DMRL^m** ora torquendo **B^{2}EFVG** || 15 nutandi **R^1** || 16 mollus **D^1** | gustus **A** || 17 ne] nec **AB^{2}R^2** || 18 hortensi **F^2** || 19 is] his **BD** | oratorii **A** aratori **L^1** || 20 auctores **M^{1}EFVL** || 21 vel *om.* **M** | contra **B^1** || 22 deceant **D^{2}M^{2}L^2** deceat *cett.* | *ante* cuncta *add.* per **EFV** || 24 admovet **B^{1}DEFV** | ut *om.* **D^1** || 25 quidem **B^1** (*d.* **R**) | nonnulli **G^2** nonnullis **G^1** non *cett.* (*d.* **R**) || 26 qua^2] quam **L^1** (*d.* **R**) || 28 partes **AD^{2}MG**

auditor. qui vero quinque dixere partes, rationalem ordinem persequuntur; nam est exordium, narratio, propositio, argumentatio, peroratio.

545 Exordium ⟨orationis initium⟩ est noscendae causae praeparans auditorem; eius virtutes sunt tres: ut attentum, ut docilem, ut benivolum faciat auditorem. attentum facimus, si magnam rem geri, si novam, si publicam aut plurium dicimus; docilem, si de causa aliquid strictim, quo instruamus iudicem, proferatur. benivolum aut a re aut a persona facimus, a persona autem aut nostra aut iudicum aut adversariorum: a nostra, si quod favorabile gessimus commendamus, aut si quod obest causae diluimus vel extenuamus; a iudicum, si eos nobis vel ex causae ipsius blandimentis vel extrinsecus conciliamus; ab adversariorum autem persona tribus modis, si eos in odium, in invidiam, in contemptum adducimus: in odium, si scelestos crudelesve doceamus; in invidiam, si eos
546 impotentes esse monstremus; in contemptum vero, si humiles. verum exordiorum genera sunt duo: principium et insinuatio. principium est, quo statim simpliciter palamque conciliamus nobis auditores; insinuatio, cum insidioso exordio iudicem circumscribimus. in quo modi sunt quattuor: primus, cum res ipsa mala est; alter, cum adversum nos iudex aliquid contraria opinatione praesumpsit aut fatigatus est, aut acclamatio vel irrisio ulla intervenit.

547 Ante cuncta discutiendum, quae sit forma materiae; nam sunt quinque: honesta, turpis, dubia, humilis, obscura. si honesta est, aut principio non utendum aut amplificatione exordium concludendum; si turpis, insinuatione utendum; si dubia, benivolus faciendus auditor; si humilis, attentus; si obscura, docilis.

548 Insinuatio vero quattuor modis explicatur, cum aut personam rei subiectione mutamus, aut rem persona, aut rem re, aut personam persona. nam si in causa meretricis agendum est, rem potius iudicibus spec-

§§ 545–547 cf. Cic. inv. 1, 20–22 et 23 || § 546 cf. etiam Rhet. Her. 1, 4, 6; 1, 7, 11; Fortun. rhet. 2, 14 p. 109, 15 ss.

[**ABDMR EFV GL**] 1 persequuntur $\mathbf{AD^2M^2GL}$ persecuntur $\mathbf{B^1D^1FV}$ consecuntur $\mathbf{B^2}$ sequuntur $\mathbf{M^1}$ prosecuntur **E** (*d.* **R**) || 2 *post* propositio *add.* partitio $\mathbf{B^2}$ (*d.* **R**) || 3 orationis initium *addidi, quod post* exordium *facile excidere potuit* oratio $\mathbf{D^2M^2G}$ *om. cett.* (*d.* **R**) || 5 geri] generi **A** *om.* $\mathbf{M^1}$ || 6 pliblicam **A** | plurium *scripsi* plurimum $\mathbf{AD^1G}$ plurimam *cett.* (*d.* **R**) plurimorum *coni. Halm* || 7 iudicem *om.* $\mathbf{L^1}$ | praeferatur $\mathbf{ABD^1M}$]ratur **R** | aut^1] ut **A** | a^1 *om.* $\mathbf{M^1}$ | a^2 *om.* **M** || 8 nostra] nos $\mathbf{M^1}$ | iudicium $\mathbf{R^1}$ || 9 fabor habile $\mathbf{B^1D^1}$ faborabile $\mathbf{M^1}$ || 10 deluimus **EFVL** | a] aut **M** | iudicium $\mathbf{B^1R^1}$ || 12 in odium . . . adducimus *om.* **R** || 13 *post* doceamus *add.* in invidiam in contemptum adducimus si scelestos crudeles ut doceamus $\mathbf{R^1}$, *quae del.* $\mathbf{R^2}$ | in^2 *om.* $\mathbf{AB^1D^1M}$ || 15 genera *om.* $\mathbf{M^1}$ *ante* exordiorum *ponit* $\mathbf{M^2}$ || 16 statum $\mathbf{M^1}$ || 17 circumscribsimus $\mathbf{R^1}$ | in quo modi] incommodi $\mathbf{AR^1}$ || 18 alter cum] alterum **R** || 19 aliqua **G** | est *om.* $\mathbf{L^1}$ || 24 humiles $\mathbf{L^1}$ || 25 attentius $\mathbf{D^1}$ auditentus **V** | docibilis **A** || 27 mutamus] utamus $\mathbf{B^1}$

tandam esse dicemus; aut si libertus alicuius vel cliens agat, personam patroni, non huius considerandam esse admoneamus, atque ita cetera.

Vitia vero exordiorum ista sunt: vulgare, quod in omnes causas cadere 549 potest; commune, quo etiam adversarius uti potest; contrarium, quo melius adversarius uteretur; affectatum, quod aut verbis inusitatis aut rebus externis profertur; supervacuum, quod neque attentum neque docilem neque benivolum facit auditorem. fugiendum praeterea satis longum et obscurum.

Narrationum genera sunt quattuor: historia, fabula, argumentum, ne- 550 gotialis vel iudicialis assertio. historia est, ut Livii; fabula neque vera est neque veri similis, ut Daphnen in arborem versam; argumentum est, quod non facta, sed quae fieri potuerunt, continet, ut in comoediis patrem timeri et amari meretricem; iudicialis autem narratio est rerum gestarum aut veri similium expositio.

Narrationis laudes tres sunt, ut lucida sit, ut veri similis, ut brevis; et 551 his contraria vitia vocantur. lucida est narratio, si non confuse, si verbis usitatis et significantibus, si non longo circuitu rem monstremus; veri similis, si nihil affectate et quasi ex natura exponere videamur; brevis, si non ultra quam res exigit et prolixe fundatur assertio.

Narrationum aliae sunt ipsius causae et negotii, aliae incidentes. ipsius causae sunt, sine quibus res, quae agitur, intellegi non potest; incidentes, quae aut probationis gratia aut exempli aut augendi aut invidiae aut voluptatis extrinsecus afferuntur. nonnulli quinque species narrationis 552 esse dixerunt, ut Theodorus Byzantius Graece discernit προδιήγησιν,

§§ 549–551 cf. Cic. inv. 1, 26–28 || *§ 549 cf. etiam Rhet. Her. 1, 11* || **15** *ss. cf. Iul. Vict. rhet. p. 71 ss.* || **20** – p. 194, **7** *ex fonte ignoto*

[**ABDMR EFV GL**] **1** dicemus *scripsi propter clausulam* dicimus *libri* | libitus **F** | vel] aut **G** | eliens **A** clinens **E**^{1} || **2** *ante* cetera *add.* et **G**^{1} || **3** exordium **M**^{1}**R**^{1} | sunt *om.* **B**^{1} | omnis **B**^{1}**DM** || **5** utetur **G** | aut^1] ad **L**^{1} || **7.8** satis longum et obscurum **B**^{1}**D**^{1} satis longum est obscurum **AR**^{1} ne sit satis longum et obscurum **B**^{2} ne satis longum vel obscurum sit **D**^{2}**MG** ne satis longum et obscurum sit **R**^{2}**EFV** ne satis longum et obscurum **L** || **8** *post* obscurum *add.* De narratur **A** De narratione *cett.* || **9** negotialis . . . **10** fabula *om.* **A** (*d.* **R**) || **10** libii **B**^{1}**DMG** (*d.* **R**) || **11** Daphnen *edd.* daphim **ABD**^{1} daphnim **D**^{2}**M**^{2}**EFVL** daphinim **M**^{1} daphnin **G** (*d.* **R**) | versam **ABD** versum *cett.* (*d.* **R**) || **15** sunt tres **R** || **16** his] is **AB** (*d.* **R**) | convocantur **V** || **16.17** si non confuse, si verbis usitatis et significantibus *Petersen 57 ex Iul. Vict.* si non confusa si vera si usitatis significationibus *libri* || **17** usitatis] usi **B**^{1} | longum circumito **AB**^{1}**D**^{1} longum[**R** || **18** extra naturam **B**^{2}**GL** (*d.* **R**) || **19** res] rex **L**^{1} | asertio **A**^{1} asserto **R** || **20** ipsius *om.* **AR**^{1} || **22** quae *om.* **M**^{1} | aut^1 *om.* **L**^{1} | probationes **R**^{1} | aut augendi *Grot. ex codice suo* aut agendi **AB**^{1}**DMRE**^{2} agendi *cett.* || **23** efferuntur **AD**^{2} || **24** ΠΡΩΔΕΙΓΗϹΙΝ **ABDEFVL** *corruptius cett.*

ὑποδιήγησιν, παραδιήγησιν, ἀναδιήγησιν, καταδιήγησιν. narrationis etiam elementa sunt sex: persona, causa, locus, tempus, materia, res. item narrationum aliae continuae, aliae partiles vocantur; continuae, quae perpetuo contextu sine ulla interruptione dicuntur; partiles, quibus vel argumentum vel digressio aliqua interponitur. narramus autem modis sex: augentes aliquid aut tenuantes, praetereuntes aut monentes [docentes], gratiam vel invidiam comparantes.

Post narrationem quidem digressionem, quam παρέκβασιν vocant, oportet adiungere, quo vel incitamus iudices vel delenimus. sed quoniam pars orationis non est et non semper arripienda est, eam placuit praeterire.

553 Propositio aut nostra est aut adversariorum aut communis: nostra, ut
'caedem obicio'; adversariorum, 'caedem me fecisse dicit'; communis,
554 'uter igitur nostrum caedem admiserit quaeritur'. propositiones aut
principalium quaestionum sunt aut incidentium, aut simplices aut coniunctae. simplex est 'luxuriaris'; coniuncta 'aut luxuriaris aut meretricem amas'. coniunctae autem per partitionem maxime proponuntur, quae dupliciter fiunt; aut enim simpliciter, quid dicturi simus, ostendimus, aut ante, quid nobis cum adversario conveniat, quid in dubium vocetur, edicimus.

555 Propositiones aut nudae sunt aut ratione subiecta: nudae, ut 'affec-

8–10 *cf. Cic. inv. 1, 97; Fortun. rhet. 2, 20 p. 113, 14ss.* || *§ 553 cf. Fortun. rhet. 2, 22 p. 115, 1ss.*

[**ABDMR CEFV GL**] **1** ὑποδιήγησιν **B²DREVG** *corrupte cett.* | ΠΑΡΑΔΕΙΗΓΥCΙΝ **BDR** *corruptius cett.* | ΠΑΝΑΔΗΙΝΤΗCΙΝ **A** ΙΝΓΙΑΝΑΔΕΙΗΓΗCΙΝ **B** ΙΝΠΑΝΑΔΕΙΗΓΗCΙΝ **DG** *et fere similiter* **RC** ΠΑΝΑΔΕΙΗΓΗCΙΝ *fere* **MEFVL** | καταδιήγησιν **C²** *corruptius cett.* || **2** sex] VII **B²G** *et ed. Dick* | causa *om.* **M¹** | *ante* locus *add.* modus **B²**, *quod post* locus *add.* **G**; *sed cf. Iul. Vict. p. 73, 9 'personam et tempus et causam et locum et rationem et adminicula'* || **4** quibus] quae **A** qui **B¹D¹R¹C¹** || **6** augentes] arguentes **A** aut agentes **R²** | aut tenuantes] attenuantes **A** aut attenuantes **B²** | praetereuntes *om.* **D¹** | aut monentes] admonentes **C²L** amonentes **EFV** || **7** docentes *ut glossema delevi* | vel *om.* **M¹** || **8** digessionem **A** | *post* quam *add.* Graeci *edd. Kopp et Dick* (*sed cf. p. 198, 14* figuras, quas διανοίας dicunt) | parecbasin **BD** parebasin **AMREV** *corruptius cett.* || **9** delinimus **AB²R²CFG** || **9.10** orationis non est pars **G** || **10** semper per arripienda **V** | *post* praeterire *add.* De propositione *libri* || **11** prpositio **A** praepositio **R** | aut¹] autem **D¹** || **12** adversariorem **A** | *ante* caedem² *add.* ut **B²G** || **13** *ante* uter *add.* ut **G** | ammiserat **CVL¹** | propositionis **AB¹D¹R¹** || **14** incedentium **D²** incidendum **R¹** || **15** luxuriaris **E²** luxorialis **ADR** luxurialis *cett.* | coniuncta aut luxuriaris **AB¹D¹R¹E²** *del.* **B²D²R²** *om.* **MCE¹FVGL** | luxuriaris **E²** luxorialis **AD¹** *legi nequit* **B¹** luxurialis **R¹** (*de toto loco v. DMCE 47*) || **16** autem *om.* **L** | per *om.* **B¹D¹** | paptitionem **A¹** partionem **MR²** pattitionem **L¹** || **17** quid] quod **C²L** | simus *Halm* sumus *libri* || **18** quid¹] quam **DM²** quod **M¹L¹** || **19** redicimus **L¹** || **20** ratione subiecta **B¹D¹R¹C¹** ratione subiectae **AM** rationi subiectae *cett.*

tasti tyrannidem'; ratione subiecta, 'affectasti tyrannidem; arma enim domi habes'. omnes autem sumuntur aut simpliciter aut per inductionem: simpliciter, ut si dicas 'docebo proditorem'; per inductionem, ut si superioris meminimus et sequentem introducimus, ut si dicas 'quoniam docui iniustam legem, docebo inutilem'. proponimus autem aut per concessionem aut per praeteritionem: per concessionem, cum gratiam facientes eius, quod diximus prius, aliquid introducimus, ut si dicas 'concedo interim occisum, sed ab hoc interemptum nego'; per praeteritionem, cum ita transimus ad alteram propositionem, ne superiorem interim concedamus, ut si dicas 'nunc quoniam docui ignominioso actionem de privatis rebus tantum negari, docebo de proditionis crimine non negari'.

Partitio est, quae ordinem totius divisionis breviter comprehendit, ut **556**
est pro Quintio 'negamus te bona Publii Quintii possedisse ex edicto praetoris'; et primo sic incipit, nullam causam fuisse postulandae proscriptionis; huic subicit, nec ex edicto possideri potuisse; ad extremum, nec possessa esse. 'haec' inquit 'tria cum docuero, perorabo.' animadvertis corpus totius orationis per haec liniamenta digestum esse. talis autem debet esse partitio, ut singulae partes eius plurimas quaestiones in se contineant; nam si fuerit et per incidentes quaestiunculas dirivata, onerabitur ipsa partitio, et ex hoc rebuntur iudices rerum copiam fugiendam. ideo et Tullius in eadem Quintiana sic partitus est, ut singula capita plures quaestionum articulos continerent. etenim primum illud, non fuisse causam postulandae proscriptionis, vide quanta contineat: quod pecunia debita Sexto Naevio non fuerit et aliter agi oportuerit; quod Quintius vadimonium non deseruerit. secundum, quod ex edicto possidere non potuerit; quod et procuratorem habuerit et absens defensus sit et non

13 *Quint. 36* || 24 debita ... non fuerit] *Quint. 37–47* | aliter agi] *Quint. 48–55* || 25 non deseruerit] *Quint. 56–59* || 26 procuratorem habuerit] *cf. ibid. 60–62* | absens defensus] *ibid. 62 ss.*

[**ABDMR CEF V GL**] 1 ratione subiecta **AB^{1}RC^1** ratione subiecti eo *ut vid.* **D** ratione subiectae **M** rationi subiectae *cett.* | *post* subiecta *add.* ut **CEFV** || 3 simpliciter ... inductionem *om.* **AR^1** | si^1 *om.* **V** | dicam **D^2** || 4 superius **L^1** || 7 ut si dicas *om.* **A** (*d.* **R**) | ut] aut **D^1** (*d.* **R**) || 8 interim occisum] interemptum [occisum] *fort. legendum, nam interim concedere eius est qui hominem vivere mox ostensurus sit* || 9 trasimus **M^1** || 11 proditionibus **B^1** proditio[**R** proditiones **L^1** | crimen **D^1** (*d.* **R**) | *post* negari^2 *add.* De partione **A** De partitione *cett.* || 12 partio **AD^1** || 13 te *om.* **A** | possedissedisse **M^1** possessedisse *ut vid.* **G^1** | praeceptoris **M^1** || 14 *post* incipit *add.* et **D^1** (*d.* **R**) || 15 nec^1 **B^{2}RCL** ne *cett.* | possidere *Halm* | nec^2] ne **L** || 16 posse se esse **F** || 18 partio **D^1** || 19 fuerit **B^{2}L** fuerint *cett.* | dirivata **ARCGL** derivata *cett.* || 20 rebuntur] rebus **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}C^1** | fugient **M^2** || 21 quentiana **V^1** | sic] si **L^1** | capitula **B^2** || 22 quaestionem **F^1** || 23 causam **B** causa *cett.* | quod] ut **R^1** || 24 quintius **B^{2}D^{2}R^{2}C^{2}EFVG^{2}L^2** quintio **AG^1** quintios **B^{1}D^{1}R^1** quintus **MC^{1}L^1** || 25 dimonium **A** | quod *edd.* quem *libri* | edicto] dicto **RVGL^2** dicta **L^1**

latitaverit, et ceteri creditores quieti sint; et quod ante missum sit, ut fundo communi expelleretur, quam proscriptio eius imperaretur, et quia inde vi sit eiectus contra quam praetor iusserit. his igitur manifestum est intra partitionem quaestiones esse ponendas, quae in exsecutione sint divulgandae, ut iudex et nobis attentus fiat et promissorum copia non gravetur. illud etiam inspiciendum, quae nobis cum diversa parte conveniant, quae in controversiam devocentur. et ea, quae conveniunt, tunc enumeranda, si nobis prosunt, ut Cicero pro Marco Tullio ait 'damnum passum esse Marcum Tullium convenit mihi cum adversario; vi hominibus armatis rem gestam esse non infitiantur; a familia P. Fabii commissam negare non audent; an dolo malo factum sit ambigitur'. vides ergo hunc in partitione a concessis duxisse, quod sibi proderat.

557 Argumentatio est elocutio, qua argumenta ipsa verbis exsequimur, argumenta vero, quibus causa probatur. argumentatio dividitur in duas partes: in confirmationem et reprehensionem. argumentorum genera duo sunt, artificiale et inartificiale. sed artificiale locos principales habet quattuor: ante rem, in re, circa rem, post rem. ante rem vero dividitur in locos septem: a persona, a re, a causa, a tempore, a loco, a modo, a materia. in re autem loci sunt duodecim: a toto, a parte, a genere, ab specie, a differentia, per septem circumstantias (qui locus recipit in se etiam a maiore ad minus et a minore ad maius), a proprio, a definitione, a nomine, a multiplici appellatione, ab initio, a progressione vel profectu, a perfec-
558 tione vel consummatione. circa rem loci sunt decem: a simili, cuius spe-

1 ceteri creditores] *Quint. 73–76* | ante missum sit] *ibid. 77–83* || 3 eiectus] *ibid. 85* || 8 *Tull. frg. 1* || *§§ 557–559 congruunt cum Fortun. rhet. 2, 23–24 p. 115, 9–116, 21; cf. etiam Rhet. Her. 1, 10*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 quieti] quintii **B**^{2}**MC**^{2}**G** quietii **V** quinti **L**^{1} Quintii quieti *coni. Dick nimis argute* | sit] fuit **B**^{2} || 3 inde vi sit eiectus *scripsi* de vita sit eiectus **EL** vi de vita sit eiectus *cett.* vi de saltu sit deiectus *Halm* || 4 partionem **AB**^{1}**DMR**^{1}**L** | exequatione **A** secutione **M** exsecutionis **R**^{1} || 5 devulgandae **L** | attentius **M** | non *om.* **AR**^{1} || 7 conveniunt **EF**^{1}**VGL** conveniant *cett.* || 9 vi] ut **R**^{1} || 10 infitiatur **C**^{2} infitiant *n. f.* **F** || 11 an *Vulc.* etiam **V** iam *cett.* | facto **AR**^{1}**C**^{1} || 12 hunc *scripsi* hic **R**^{1} hac **R**^{2} hoc *cett.* | partionem **A** partione **D**^{1}**M** | *post* proderat *add.* De argumentatione *libri* || 14 argumenta] argumentatio **R**^{2} || 15 partis **B**^{1}**D**^{1} || 17 in re] in rem **C**^{1} (*d.* **R**) || 18 locos] losco **A** loco **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) | septim **AB**^{1}**D**^{1}**F** || 19 ab] a **EFVG** (*d.* **R**) || 20 a^{1}] ad **A** *om.* **EFV** (*d.* **R**) || 21 a^{1}] ad **AC**^{1}**V** (*d.* **R**) | a^{2}] ad **B**^{1}**D**^{1}**L**^{1} || 22 a progressione vel profectu *Kopp e Fortun.* ad progressionem vel profectum *libri* | perfectione **ABD**^{2}**G** prefectione **M** profectione *cett.* (*d.* **R**) | *post* perfectione *add.* ab initio **AB**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**G**^{1} ad initio **D**^{1}**V** ad initium *cett.* || 23 consummatione **AD**^{2} consummationem **BD**^{1}**VG** consumationem **M**^{1}**CEF** consumatione **M**^{2} consumma[**R** consumpmationem **L** | *post* consummatione *add.* ad initium **D**^{m}**M**^{m}

cies sunt quinque: exemplum, similitudo, fabula, imago, †id est veri simile, quod de comoedia sumitur. addunt quidam et apologos, ut sunt Aesopi. ergo circa rem locos exsequar, qui sunt a dissimili, a pari, a contrario, per positionem et negationem, ad aliquid, quod figuratur casibus quattuor: genetivo, dativo, accusativo, ablativo, ab inter se collidentibus per habitionem et amissionem, a maiore ad minus, a minore ad maius, a praecedenti, ab eo quod simul est vel a coniunctis, a consequentibus.
post rem loci sunt duo: ab eventu et a iudicato. sunt alii loci ἀπὸ τῆς 559
συζυγίας, id est a coniunctione sive a coniugatis, quod quasi iunctum est personae qualitati, ut si eum, qui hostilia sentiat, hostem esse dicamus. item ⟨a⟩ qualitate, ut, si iracunde fecit, sine ratione fecerit; a quantitate, ut, si †servus est, eodem modo factum sit; a coniunctis, id est ἀπὸ τῶν προσόντων καὶ συνθέτων, ut fasces et toga, sella curulis magistratuum ornamenta sunt. item per partitionem, id est diaeresin, per omnes circumstantias, id est cum partimur per personas, tempora et cetera, quae varietas Graia discriminat.

Inartificialia argumenta dividuntur in praeiudicia, in rumores, in tor- 560
menta, in tabulas, in iusiurandum, in testes, quae similiter quemadmodum et artificialia tractat orator. in argumentis autem cavendum est, ne vul-

§ 560 = Fortun. rhet. 2, 25 p. 116, 22–117, 2; cf. etiam Rhet. Her. 1, 11

[**ABDMR CEFV GL**] 1 quinque] quattuor B^{2}D^{2}MR^{2}E^{2}G | exemplo B^{1}D^{1}L^1 ex[R || 1.2 id est veri simile *libri* exemplum veri simile id est *Fortun.*, *quod recepit Dick* item veri simile *Kopp* *locum pro desperato reliqui* || 2 quod] quo M^2 quae L || 4 per positionem *Halm ex Fortun.* per prosotionem R^1 propositionem L per propositionem *cett.* || 6 habitionem B^{1}DM^{2}R^{1}CE^2 ambitionem R^2 habitationem *cett.* | a^1] ad V | a minore] a maiore E^1 ad minore V et a minore G || 7 simul *Kopp e Fortun.* simile *libri* | *post* coniunctis *add.* vel *Halm ex Fortun.* | consequuntibus L || 8 *ante* alii *add.* et R^{2}G || 8.9 apo tes synzugias BR^{1}C^{2}L *corruptius cett.* || 9 coniunctione R^{1}FV *Fortun.* coniugatione *cett.* | iunctum] coniunctum B^2 || 10 si *Grot. ex Fortun.* qui AD^{1}M^{1}R^{1}C^{1}L //si B^1, *dein del.* si B^2 | hostili assentiat E^{1}FV || 11 a^1 *habent* B^{2}D^{2}L^2 *om. cett.* | fecerit] fecit *Fortun.* || 12 si *del.* B^2 | servus] serius *vel* sirius *codd. Fortun.* | sit AB^{1}ME GL^1 fit B^{2}DRCFV est L^2 (*neque Mart. neque Fort. verba ullum sensum habent*) | id *habent* B^{2}D^{2}MGL *om. cett.* || 12.13 τῶν προσόντων *Halm dubitanter* TONΠΤΟCEOC ABD^{1}MRC^{2}EFGL TOΠOCEOC D^2 TONΠΙCEOC C^{1}V TΩN ΠΟCEΩN *fere codd. Fortun.* || 13 faces et togas sella D^1 fasces et toga et sella G fasces lictores toga praetexta sella *Fortun.* | curalis M^1 curullis E^2 currulis L^1 curules imperia provinciae *Fortun.* | magistratum ABD^{1}MR^1 magistratu C^1 || 14 per partitionem V^2 a partitione AD^{2}M^2 partitionem B^{1}D^{1}R^{1}C^{1}EF V^{1}L^2 partitio est B^{2}R^{2}C^{2}G partitione M^1 partitioe L^1 | id est dieresin *del.* R^2 | dieresin AB^{2}DMR^{1}CEL dieresis B^1 dieresi M^2 deheresin FV ΔIEPHCIN G || 16 Graia *scripsi AMC 85* gratia M^1 grata *cett.* || 17 inartificialia argumenta *Halm ex Fortun.* inartificialia B^2 *et ed. Kopp* inartificia artificia M inartificialia artificialia R^{2}F inartificialia per artificia L inartificialia artificia *cett.* | dividividuntur R^1 || 18 in^2 *habent* B^{2}D^{2}M^{2}C^{2}EFV *et Fortun.* *om. cett.* || 19 ornator M | cavendum est] cavendum M cavenda sunt *Fortun.*

garia sint, ne cum adversario communia, ne alte repetita aut supra dignitatem causae aut infra dignitatem.

De confirmatione breviter memoravi; nunc reprehensionis praecepta videamus. reprehenditur enim actio adversarii aut redarguendo, cum aut totum argumentum aut partes eius contra facere monstrabimus; aut repugnando, cum docemus falsa esse pro veris assumpta vel ex his non effici ⟨conclusionem⟩; aut compensando, si contra argumentum, quod adversum nos est, aliud opponamus.

561 Quaestionum duo sunt genera; dicitur enim *προηγούμενος* quae a nobis inducitur, ut confirmetur; ab adversariis autem quae infertur et repellenda est, dicitur *ἀναγκαία*. verum superior quaestio, quae a nobis infertur, modis fit duobus, ut aut singillatim separatae inducantur aut plures coniunctim. inducimus autem eas varie: aut per simplicem propositionem aut per partitionem aut per figuras, quas *διανοίας* dicunt. qui locus multiformis est; nam paene tot sunt occasiones inducendae quae-
562 stionis in hoc genere, quot sunt figurae sententiarum. fit enim aut per solutionem, id est *κατὰ ἀνάλυσιν*, aut per adiectionem aut per praeteritionem aut per concessionem aut per reprehensionem aut per seiunctionem, id est *ἀφορισμόν*, aut per admonitionem aut per dissimulatam propositionem [aut per repetitam] aut per instructam aut per partitam aut per similitudinem superioris quaestionis aut responsionis aut per in-

§§ 561–562 = Fortun. rhet. 2, 26 p. 117, 3–20

[ABDMR CEFV GL] 1 ne^2] nec $B^2D^2MC^2EG$ | alter R aliter L | petita *Fortun.* | aut] a B^1D^1 || 4 aut redarguendo *Fortun.* aut rem arguendum $AB^1D^1R^1C^1$ artem arguendo M^1 cum aut rem arguendo G^1 aut rem arguendo *cett.* || 5 monstravimus $AB^1D^1RC^1E^2$ || 6 pro veris] proberis AR^1 | *post* assumpta *add.* hoc est cata anteloesin et per praeteritio EV^1, *quae rursus delet* V^2 cata anteloesin praeteritio F | *post* vel *add.* illa *Eyss.* || 7 offici $B^1D^1RC^2L^2$ | conclusionem *add. Dick ex Fortun.* (*poteras et sic supplere*: vel ex his ⟨quae volebat is⟩ non effici) || 8 *post* opponamus *add.* De quaestione A De quaestionibus *cett.* || 9 *προηγούμενος ed. Kopp* proegominos A proegimenos B^2 proegymenos M proeguminos $E^1F^2V^1$ proeugumenos GL^2 proegumenos *cett. et Fortun.* *προηγουμένη Halm et hic et apud Fortun.* || 10 inducitur ... 11 nobis *om.* F || 11 rebellanda A repellenda L (*d.* R) | dicitur] igitur AB^1D^1 digitur V^1 (*d.* R) | *ἀναγκαία Fortun.* ananceae A anancea $B^1DC^2L^1$ anancia B^2C^1 anantea ML^2 anhancea EV anankea G (*d.* R) | vero B^1 (*d.* R) || 12 singulatim C^2 (*d.* R) | indicantur E^1 (*d.* R) || 13 coniunctam L^1 | inducimus *Halm* ducimus *libri* (ut eas varie inducamus *Fortun.*) || 14 aut per partitionem *om.* D^1 | parationem AB^1 comparationem B^2MC^2 partionem C^1 (*d.* R) | dianoas A dianoeas *cett.* (*d.* R) || 16 quot] quod AVL^1 (*d.* R) | aut D^2M^2 *et Fortun.* ut M^1 et *cett.* || 17 solutionum D^1 resolutionem L^2 | id est ... praeteritionem *om.* A | cata anteloesin BDC^2EVG^1L *corruptius cett.* | aut per adiectionem *huc reduxit Kopp ex Fortun.*, *post* seiunctionem (*v.18*) *collocant libri* | aut per praeteritionem *om.* F (*d.* R) | aut^2] et $B^1DC^1E^v$ || 20 aut per repetitam *iam Halmio suspecta del. Dick* | per^3 *om.* AD^1M^1L (*d.* R) | repartitam R^2

versionem, id est cum primam illam quaestionem tractamus, quae secunda est, dein quae prima.

563 Etiam eam quaestionem, quam adversarii intulerint, isdem modis refutare possumus, et adicere solemus, cum aliquid aut obscure adversarius posuerit aut augendi potius causa dixerit quam probandi, aut cum gradum facimus nostrae propositionis, aut cum adversarii propositionem in nostram partem convertimus, quam *περιστροφήν* vocamus, aut cum secunda proposita quaestione primam tractamus. et hoc faciendum, vel cum elegantiam varietatis affectamus, vel cum prima quaestio adversus nos valde facit et non est in primo loco ponenda. in hypophora cavendum est, ne plene et copiose ponatur, quamquam aliquando irridendi adversarii causa, ⟨si hoc augeat,⟩ de quo nulla quaestio est, exaggeranda a nobis est, ⟨aut⟩ ut quod discrepat ostendamus. hypophorae tribus modis imminuuntur: adiectione verborum, immutatione, detractione. hypophora est autem intentio adversae partis, anthypophora responsio eius.

564 Anacephalaeosis est veluti a capite causae brevis repetitio quaestionum. anacephalaeosi non semper utendum est, sed quando aut partitionem fecimus, aut quando in multas quaestiones causa processit, ita tamen ut summam cuiusque, non partes partium retexamus. qua quidem utemur etiam in alia parte orationis, cum iudicis memoria fortasse succumbet, quae res tunc *ἐπιμερισμός* vocatur. anacephalaeosis tamen nulla pars orationis est, sed epilogi quaedam portio.

565 Epilogus enim tres partes habet: enumerationem praedictam, indignationem, quam *δείνωσιν* dicimus, miserationem, quam *οἶκτον* vel *ἔλεος*

§ 563 = Fortun. rhet. 2, 27 p. 117, 21–118, 7 || *§§ 564–565 = Fortun. rhet. 2, 31 p. 119, 30–120, 19*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 primam *libri* primo *Fortun.* primum *Grot.* || 2 deinde **A** dehinc **CEFV** *et Fortun.* || 3 eam *om.* **R**^{1} | tulerint **L** | isdem modis *om.* **C**^{1} | eisdem **D**^{2}**MG** || 4 abdicere **G** reicere *melius iudicavit Dick* || 5 aut augendi **DMR**^{2}**C**^{2}**E**^{2}**L** ut agendi **R**^{1}**E**^{1} ut augendi *cett.* | *post* cum *add.* per hypophoran *ex Fortun. ed. pr.* || 6 gradum] *sane malim* gratiam (*cf. p. 195, 6*), *sed* gradum *etiam Fortun.* || 7 peristrophen *libri* || 8 quaestione **C**^{2}**EFV** quaestionem *cett.* || 10 facit] fiat **R**^{1} | oypophora **B** || 12 si hoc augeat *add. Halm ex Fortun.* | quaestio est **AMR**^{2}**G** quaestio est qua **D**^{1} quaestio est quae **D**^{2} quaestio **C**^{2}**L** quaestio qua est *cett.* (*locus fort. nondum sanatus*) | exageranda **D**^{1} exaggerenda **D**^{2} exageranda **R**^{1}**L** || 13 aut *add. Halm et Bern.* | quod] quid **B**^{2} | discrepet **G** | ostendam **V** || 14 inveniuntur **A** immuniuntur **B**^{2}**L** muniuntur **MEFV** minuuntur **C**^{2} | detractatione **BD**^{2}**RCL** | hypphora **M**^{1} **C**^{1}**L** || 15 autem] aut **V** | antipophora **BDMR**^{1}**E**^{2}**L** *corruptius cett.* || 17 partionem **AD**^{1}**M**^{1} || 18 facimus **AC**^{2}**L** || 19 retaxamus **L** || 20 utimur **AD**^{2} || 21 tunc *del.* **D**^{2} | epimerismos *libri* || 22 partio **M**^{1}**G** || 24 edinosin **EFVL**^{1} dimosin *cett.* | *οἶκτον Halm ex Fortun.* yatosin **A** ystosin **D**^{2}**L**^{2} ictosin *cett.* | *ἔλεος edd.* eos **AM**^{1} elios **R**^{2}**C**^{2}**L**^{1} ΗΛΙΩϹ **G** eleos *cett.*

memoramus. sed *δείνωσις* ex locis argumentorum; nam his non tantum res probamus, verum etiam augemus. sed conquestio, id est miseratio, is⟨dem ex⟩ locis argumentorum sumitur, quibus et indignatio. peroratione tamen non in fine tantum orationis utendum, sed ubi materia permiserit, id est in digressione principiorum aut narrationis assiduae, sed et quaestionum nonnumquam. in epilogo generaliter observandum, ut brevis sit, si quidem commotus iudex statim dimittendus est ad sententiam proferendam, dum aut adversariis irascitur aut tuis miseretur lacrimis aut reorum afflictatione commotus.'

Sic adhuc asserenti innuit ipse Cyllenius, ut ad germanarum coetum nubentisque transiret obsequium. quo conspecto asserta determinans ad Philologiae consessum fiducia promptiore perrexit eiusque verticem deosculata cum sonitu (nihil enim silens, ac si cuperet, faciebat) sororum se consortio societatique permiscuit.

566 Tandem loquacis terminata paginae
asserta cursim, quae tamen voluminis
vix umbilicum multa opertum fascea
turgore pinguis insuit rubellulum.
qui si probatur et caret fastidio,
nonnulla promet, quae novella texuit,
diditaque fient, quae vetustas praeterit.
sin sanna typhi naris imum torseris,
pigebit arma horruisse caelites,
formidinisque tunc locus movebitur,
Silvane, falcem cum petis Saturniam.

12 *cf. Apul. met. 5, 4* ad parentum suorum conspectum adfatumque perrexerant

[**ABDMR CEFV GL**] 1 sed] sumitur *vel* sed sumitur *malebat Halm* (*fort. pro* sed *legendum est* fit) | dinosis *libri* | *ante* ex *add.* est **G** || 2 sed *vix sanum; fortasse* sed et *legendum* | cum questio **C**^{2}**E**^{1}**FVL** || 3 isdem ex locis *Halm* (*sed Mart. Fortunatianum male intellexisse videtur*) his in locis **A** his locis *cett.* | per orationem **MR**^{2} **EFVG** || 5 degessiọne **A** degressione **B**^{1}**MCE**^{1}**VL**^{1} (*d.* **R**) || 8 referendam **A** (*d.* **R**) | dum *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) || 9 aut] au **L** (*d.* **R**) | reorum *Eyss.* rerum *libri* | afflictione **AM**^{2}**CE**^{1}**GL**]tione **R** | commovetur **B**^{2}**G** commutus **L**^{1} || 10 sic **DEFVL** si **AB**^{1} sed **B**^{2}**M** *et in ras.* **CG** (*d.* **R**) | innuet **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**C**^{1}**L**^{1} (*d.* **R**) | germanarum *ed. pr. et* **L**^{v} terminarum **ADR**^{1}**CE**^{v}**G** terminatarum **B**^{2} germinarum **MR**^{2} || 11 nubentesque **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) | conspectu **AM**^{1}**R**^{1} || 12 concessum **A** consesum **L**^{1} (*d.* **R**) | promptione **M**^{1} promptiora **EF V** | cuiusque **A** (*d.* **R**) || 13 deoscultata **C** deosculato **V** || 14 sociatique **F** | *post* permiscuit *add.* iambicum senarium **E**^{m}**V**^{m} || 16 aserta **A** | cursimque **R**^{2} cursumque **C**^{1} || 17 fascia **B**^{2}**G**^{2}**L**^{1} fuscea **C**^{2} || 19 qui] quod **R**^{2} quae **E**^{2} *et coni. Halm* || 20 novella texuit **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**E**^{2}**GL** non velat exuit **C**^{2}**E**^{1}**FV** non vellat exuit *cett.* || 21 diditaque **B**^{1}**D**^{1} (*cf. AMC 79*) deditaque *cett.* || 22 sin] si **R**^{2} | sana **M**^{1}**C**^{1}**V** | tyfyn **A** | naris simum *vel* narissimum **AD**^{1}**RC**^{1} | ima *fort. legendum* | torserit **B**^{1} || 23 pugebit **C**^{1} pigebat **G**^{1} || 25 saturna **D**^{1} saturneam **CEFVG**^{1}**L**

at tu reclamans rhetorum turbam tuba
clangore verso Tulliana percrepans
in castra abibis, quo nec osor invidens
nec livor ater te sequatur praecluem.

LIBER VI

DE GEOMETRIA

'Virgo armata decens, rerum sapientia, Pallas, **567**
aetherius fomes, mens et sollertia fati,
ingenium mundi, prudentia sacra Tonantis,
ardor doctificus nostraeque industria sortis,
quae facis arbitrium sapientis praevia curae
ac rationis apex divumque hominumque sacer nus,
ultra terga means rapidi ac splendentis Olympi,
celsior una Iove, flammantis circulus aethrae,
ἑπτὰς in numeris, prior igni, tertia Lunae,
quam docto assimulant habitu qui agalmata firmant;
hinc nam tergeminae rutilant de vertice cristae, **568**
quod dux sanguineo praesulque corusca duello,
vel tibi quod fulget rapiturque triangulus ignis.
hinc tibi dant clipeum, sapientia quod regat orbem, **569**
vel rationis opem quod spumea proelia poscant,
hasta etiam vibrans penetrabile monstrat acumen,
†lymphaseum magis est et scutum circulus ambit.

17 *cf. Verg. Aen. 6, 779* viden ut geminae stant vertice cristae?

[**ABDMR CEFV GL**] 1 clamans **L**^{1} | turbam *Halm* sacrum *libri, quod om.* **B**^{1} chorum *coni. Petersen 57* | tubat **A** || 2 tuliana **A** tulliano **C**^{1} || 3 nec osor **B**^{2}**D**^{2} **M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} nec gosor **M**^{1} negosor *cett.* || 4 libor **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | te *om.* **L**^{1} | *subscriptio:* MARTIANI MINNEI FELICIS CAPELLAE DE ARTE RHETORICA LIBER QVINTVS EXPLICIT FELICITER *fere libri* (MINNEI **BDRE** MINEI *cett.*) || 5 *inscriptio:* INCIPIT DE GEOMETRIA VI LIBER **A** INCIPIT DE GEOMETRIA LIBER VI FELICITER **BDM** *in* **R** *non solum scriptura sed ipsa folii materia desideratur; tamen Dick eadem atque in* **BDM** *ibi se legisse testatur* INCIPIT DE GEOMETRICA LIBER VI *fere ceteri* || 7 *a verbis* virgo armata *rursus adest* **P** || 8 formes **A** fomens **D**^{1} (*d.* **R**) | mens *om.* **A** (*d.* **R**) || 12 nys **M**^{2} noys **G** (*d.* **R**) || 15 in numeris heptas *coni. Stange 14* (*sed cf. p. 11, 26, ubi* Arcas *spondeus est*) | ignis **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) | luna **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2} || 16 assimilant **R**^{2}**P**^{2} | quia galmata **M** qui galmata **P**^{1} | formant *Grot., sed cf. p. 362, 21* firmatur || 18 *totum versiculum om.* **P** | sanguine **AR**^{1} | buello **MR**^{v}**EFVL**^{1} || 19 fugit **A** || 22 penetrabile **B**^{2}**M**^{2}**P** penetrale *cett.* | monstrat] praestat **GL**^{v}**P**^{2} | agumen **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 23 linfaseum **B**^{1}**D**^{1}**RGP**

570 hinc nam vernicomae frondent tibi munera olivae,
artes cura vigil per te quod discat olivo;
571 glaucam dant volucrem, quod lumina concolor igni est,
tuque ignis flos es cluis et glaucopis Athene.
an mage noctividae tibi traditur alitis usus,
quod vigil insomnes ducat sollertia curas?
572 pectore saxificam dicunt horrere Medusam,
quod pavidum stupidet sapiens sollertia vulgum.
573 arcibus urbanis veteres tibi templa sacrarunt,
quod ratio amplificet quibus est elatior urbes.
hinc de patre ferunt sine matris foedere natam,
provida consilium quod nescit curia matrum,
consultisque virum praesis, hinc dicta virago.
574 o sacra doctarum prudentia fontigenarum,
sola novem complens, Musis mens omnibus una,
deprecor: ad proprium dignata illabere munus
inspirans nobis Graias Latiariter artes.

575 Ago tibi habeoque, diva, persolvensque perpetes debebo grates, †optatis fulcida dignaris annuere: nosco venerorque, quod vidi. parent denique iam ingressurae Artis obsequio electissimae feminarum, quae decentem quandam atque hyalini pulveris respersione coloratam velut mensulam gestitantes ad medium superi senatus locum fiducia promptiore procedunt. sed quae istae sint quidve gestitent, gerendorum inconscius non
576 adverto.' hic, ut lepidula est, et quae totam fabellam ab inchoamento-

6 *cf. Lucan. 2, 239* insomni . . . cura || 6–7 *cf. Isid. orig. 8, 11, 73* prudentia . . . confundit alios et imperitos ac saxeos probat || 7 *Ov. Ib. 553* saxificae . . . Medusae (*similiter Lucan. 9, 670; Sil. 10, 177*); *Verg. Aen. 8, 437* ipsamque in pectore divae Gorgona || 9–10 *Serv. ecl. 2, 61; cf. Catull. 64, 8; Verg. Aen. 2, 615* || 16 *Verg. Aen. 3, 89* animis illabere nostris || 18 *Apul. flor. 16 p. 30, 4* gratias ago atque habeo; *cf. Vitruv. 6 praef. 4; Symmach. ep. 1, 5, 2*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 nam] iam *ed. Kopp Dick* | frondenti **R**^{1} | tibi] ibi **F**^{1} | olibae **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 2 discat] dis **D**^{1} || 3 quod] quae **R**^{2}**G**^{1}**P**^{v} | lumina *Eyss.* lumine *libri* | ignis **A** | est **G**^{v} *om.* **A** es *cett.* || 4 claumpis **A** claucopis **BDR** | Athene *edd.* atheneae **D**^{1}**M**^{1} athenae *cett.* || 6 collertia **AR**^{1} callertia **D**^{1} || 7 *versum om.* **V**^{1} || 8 stupet et **A** | vulgus **G** || 9 sagrarunt **B**^{1}**D**^{1} || 10 quibus *scripsi AMC 83* quoque **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} adque **P** quodque *cett.* | *ante* est *inserunt* illa **B**^{2}**D**^{2}**G**^{1} | latior **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**G**^{1} | urbe *coni. Grot.* || 11 de] te *coni. Dick* || 17 latialiter **AD**^{2}**L** || 18 *post* grates *add.* quae *ed. pr.* || 19 fulgida *Kopp* *totum enuntiatum neque intellegere neque emendare possum* | nosce **A** | *post* vidi *add.* te **B**^{2} || 20 Artis] in **A** || 21 coloratum **AB**^{1}**D**^{1}**R** coleratam **C**^{1} || 22 prumptiore **B**^{1}**M** prumtiore **D**^{1} cum promptiore **C**^{1}**E**^{g}**V** (*d.* **R**) || 23 sint **G**^{2} sunt *cett.* (*d.* **R**) | gestent **V**^{1} (*d.* **R**) | inscius **CEFVL** (*d.* **R**) || 24 et quae] atque *Susius ap. Gurlitt animadv. 4, p. 9* | favellam **A** fabella **D** (*d.* **R**)

rum motu limineque susceperit, Satura iocabunda, 'ni fallor', inquit
'Felix meus, plurimum affatimque olivi, quantumque palaestras perluere
vel sponsi ipsius posset, superfluo perdidisti, dispendiaque lini perflagrata
cassum devorante Mulcibero, qui tot gymnasiorum ac tantorum heroum
matrem Philosophiam non agnoscis saltem; cum per eam Iuppiter dudum
caelitis consultum senatus tabulamque vulgaret, cumque ad Philologiae
concilianda consortia procum affatum conubialiter allegaret, ne tunc eam
noscere potuisti? sed quia nunc Arcadicum ac Midinum sapis praeser- 577
timque ex illo, quo desudatio curaque districtior tibi forensis rabulationis
partibus illigata aciem industriae melioris obtudit, amisisse mihi videris
et huius matronae memoriam et iam eiusdem germanam voluisse nescire.
illa namque, parili quam accinctam cernis officio, Paedia vocitatur, fe- 578
mina admodum locuples et quae illas Croesias Dariasque prae suis opes
gazasque despiciat. haec utpote talentorum conscia in omnium rara con-
gressus, nec cuiquam facile primoress altem vultus superba committens;
plerumque tamen adhaesit arrisitque pauperibus, magisque illis, quos aut
pedibus nudos aut intonso crine hispidos aut sordenti conspexit pallio
semitectos. denique, si Marcum Terentium paucosque Romuleos excipias
consulares, nullus prorsus erit, cuius ista limen intrarit. vides igitur, 579
utrique feminae quam insit fastuosa censura; tamen utraque Mercuria-
lis ministrae, quae veniet, officio praeparantur. illud quippe, quod
gerulae detulerunt, abacus nuncupatur, res depingendis designandisque

17–18 *cf. Apul. met. 1, 6* ecce Socraten ... conspicio. humi sedebat scissili palliastro semiamictus

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 motu] *fort. legendum* ortu | suscepit *Susius* | satura **AB^{1}D^{1}M^1** satyra *cett.* (*d.* **R**) || 2 quantumcumque **P^1** || 3 perdisti **L^1** || 4 casum **M^1** (*d.* **R**) | devorantem ulci vero **A** devorantem ultio vero **B^{1}D^1** devorante mulcifero **B^{2}D^{2}MG^2**]vero **R** | qui ... 5 saltem *om.* **P** | gemnasiorum **B^{1}D^1** gynnasiorum **C** || 5 saltim **R** || 6 caelites **A** caelestis **B^{2}MG^{2}P** (*d.* **R**) || 7 consilianda **E^1** | affatu **AMRE^{2}GL^2** | conubii aliter **B^{1}D^{1}L^1** cubialiter **M^1** (*d.* **R**) | aligaret **A** (*d.* **R**) | ne] nec **M^2** || 8 arcaticum **A** ardicum **M^1** arcadium **C^2** acardicum **P** (*d.* **R**) | midimnum **B^{2}G** medimnum **C^2** || 9 fabulationis **B^{2}R^{2}C^{1}P** fabulationibus **D^1** || 10 pastibus **B^{1}D^{1}R^1** a partibus **C^{1}E^{2}V** | illigata **AB^{1}D^{1}R C^{1}E^2** alligata *cett.* | amississe **BRC** ammississe **D^{1}M^{1}P** || 11 *post* voluisse *add.* se **B^{1}R^2** | noscere **A** nescere **R^1** || 12 illam **B^2** | cenis **AR^1** | pedita **A** || 13 quae illas] quoniam illa **R^m** | duriasque **D^1** || 14 gestasque **D^{1}R^1** gastasque *ut vid.* **G^{1}L^1** | utpote ... conscia *ad antecedentem sententiam referenda censebat Kopp* | congressus *Dickio suspectum* || 15 nec cuiquam **ABDMGL** ne cuiquam **R^1** nec cuique *cett.* | primorum *coni. Dick* (*sententia male sana videtur; fort. v. 14 pro* omnium *legendum* hominum) | saltim **R** salutem **C^{1}E^{1}V** | superbia **R^m** | commitens **A** || 16 adherit **A** || 18 terrentium **RCEFVG** || 19 consulares (consolares **B^1** consures **L^1**) *delendum suspicabatur Dick* | *post* erit *addebat* dives *Eyss.* | intrarit **B^{2}D^{2}CEFVL** intraret *cett.* || 20 infit **AR^1** sit **M** | utraque **AB^{1}D^{1}RP** utraeque *cett.* || 21 minitrae **A** | officii **B^1** | praeparentur **R^1** | quippe] quoque **G** || 22 regulae **M^1** | depinguendis **MR^1** | designatisque **B^1**

opportuna formis; quippe ibi vel lineares ductus vel circulares flexus vel triangulares arraduntur anfractus. hic totum potis est ambitum et circos formare mundi, elementorum facies ipsamque profunditatem adumbrare telluris; videbis istic depingi, quicquid verbis [visum] non valeas explicare.' 'nimirum' inquam 'ista, quae veniet, Apellen Polyclitumque transcendit; ita quippe memoratur posse omnia effigiare, ut labyrintheus Dae-
580 dalus eam credendus sit genuisse.' et cum dicto prospicio quandam feminam luculentam radium dextera, altera sphaeram solidam gestitantem amictamque laevorsum peplo, in quo siderum magnitudines et meatus, circulorum mensurae conexionesque vel formae, umbra etiam telluris in caelum quoque perveniens vel lunae orbes ac solis auratos caliganti mu-
581 rice decolorans inter sidera videbatur. ipsum vero vernantis aethrae salo refulgebat, denique etiam in usum germanae ipsius Astronomiae crebrius commodatum, reliqua vero versis illitum diversitatibus numerorum, gnomonum stilis, interstitiorum, ponderum mensurarumque formis diversitate colorum variegata renidebat. crepidas peragrandae telluris causa
582 easdemque permenso orbe contritas viatrix infatigata gestabat. quae quidem ingressa senatum deum, licet, quot stadia e terris in caelum quotque ulnas, quot denique digitos permensa sit, instanter absolveret, tamen Ioviali caelestumque maiestate contacta ad illam abaci renudati mensulam circumspectans camerae exterioris ornatum et laqueata sideribus palatia properavit.

583 Constitit attonito spectans stellantia visu,
et decuit crinis pulvereique pedes.

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 hic] haec *coni. Eyss.* || 3 adumbrare] autumbrare L^1 || 4 istic] hic **R** | depingui R^1 | visum (*quod delevi*) $AB^1D^1R^1$ et visum C^1V et visu C^2EFL^2 visu *cett.* || 5 apellen D^2MGP appellen *cett.* | polycletumque B^2 || 6 labyrintheus $B^2D^2EGL^1$ labyrintus AB^1D^1R laberynteus MC^2L^2P laberintis C^1 labyrinteis **FV** | dedalis D^1 || 7 sit] si L^1 | prospicio] proposito R^1 propositio AC^1V || 9 levorosum B^1D^1 levorumsum R^1 levosum C^1FV levorum **E** | peplo] subpeplo B^1 subplebo D^1 pelo E^1 || 10 censurae B^1D^1 || 11 quoque] usque *fort. legendum* || 12.13 salo refulgebat E^vG^v sasalore fulgebat AD^1 *et fort.* B^1 de colore fulgebat B^2 calore fulgebat B^3M^1 calore refulgebat M^2 sa[R^1 colore R^m colore fulgebat *cett.* || 13 usum] versum C^1 (*d.* **R**) | gemanae **A** *om.* **L** (*d.* **R**) | ipsius *om.* M^1 (*d.* **R**) | astronominiae D^1 (*d.* **R**) || 14 versus D^1 de versis **V** variis E^sP^s *et coni. Grot.* (*d.* **R**) || 15 interstitiorum AB^2D interstitionum *cett.* (*d.* **R**) | deversitate **CV** || 16 variegata AB^1D^2 variae grata D^1 variata *cett.* (*d.* **R**) | peragendae R^1C^1 | causae $AB^1D^1C^1$ causam P^1 (*d.* **R**) || 17 attritas **G** (*d.* **R**) || 18 quidam B^1D^1 (*d.* **R**) | quod $ADM^1C^1E^2L^1P^1$ quit E^1 que **F** || 19 quodque DM^1P^1 (*d.* **R**) | quod ADM^1FL^1P (*d.* **R**) | instanter *om.* **A** | absolveret G^2 absolvere *cett.* || 20 caelestumque B^1MGL caelestiumque *cett.* (*d.* **R**) | contacta $B^1D^1R^1$ contracta *cett.* || 21 *ante* sideribus *add.* de CE^s (*d.* **R**) || 23 antonito **A** atonito C^1P || 24 crinis] inis B^1 crines B^2 crini R^1 | pulvereosque G^2

ipsa etiam laeva sphaera fulgebat honora,
  assimilis mundo sideribusque fuit;
nam globus et circi zonaeque ac fulgida signa
  nexa recurrebant arte locata pari.
tellus, quae rapidum consistens suscipit orbem, **584**
  puncti instar medio haeserat ima loco.
hanc tener et vitreis circumvolitabilis auris
  aer complectens imbrificabat aquis.
quae tamen immenso, quo cingitur illa, profundo
  interrivata marmore tellus erat.
texerat exterior qui fulget circulus orbis
  aetheris astrifico lumina multa peplo.
hinc nitidus rutilum Titan succenderat orbem, **585**
  moxque imitata pium lactea Luna diem.
sic igitur furvae oculos splendescere noctis
  cernas ex auro ut sacra flamma micat.
sic Cypris Oceani perfuso sidere lymphis
  Lucifero annuerat lumina tota suo.
omnia compar habet paribus sub legibus ordo,
  nec minus haec mira est quam domus alta deum.
hanc mundo assimilem stupuit Trinacria tellus
  Archimedea astrificante manu.
o felix cura et mentis prudentia maior
  corpore sub nostro aequiperasse Iovem.

5 *Manil. 2, 929s.* mundus ... adversum ... suscipit orbem || **6** *Ov. fast. 1, 110* sederunt medio terra fretumque loco*; cf. Lucr. 5, 495ss. et 534; Manil. 1, 167; 170; 180* || **17** *cf. Verg. Aen. 8, 589* qualis ab Oceani perfusus Lucifer unda ... || **20** *Verg. Aen. 10, 101* deum domus alta || **21–22** *cf. Claud. carm. min. 43 (ed. Jeep); Ov. fast. 6, 277*

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** laeve D^1 || **2** mundo] modo E^1 || **5** tellus quae] tellusque $AB^1D^1M^1RCF$ | suspicit B^2G^vP suspicipit D^1 || **6** ima *Heins. (ed. Burm. Ovid. t. 3, p. 12)* uno G^1 una *cett.* || **7** *ante* vitreis (ultreis R^1) *add.* de E^sV | circumvolitalibus **A** circumvolitantibus B^2 ciracumvolitabilis **R** || **8** complectes AB^1D^1R complentes M^1 | imbifricabat **V** || **9** quae] quo **G** | *post* profundo *sequuntur versus 21 et 23 scripti et erasi in* **M** || **10** interrivatum marmore cernere erat *coni. Stange 19* || **11** fulgit $AB^1D^1M^1R$ || **12** *ante* astrifico *add.* de E^sV || **13** hic ADR^1 | lutilum **D** rutilans **M** | succederat AM^1E || **15–16** *del. Stange 19* || **15** oculos igitur furvae *ed. Vulc.* | oculo AD^2R^1L oculis C^1 oculos oculos **V** | pledescere $B^1D^1R^1$ || **16–17** *om.* **A** || **16** cernas *McDonough (v. DMCE 47)* cernere R^1 cerneris G^2 (*cf. glossas* poteras si adesses *in* **V**, longa debet esse *in* **M**, pro cernere poteras si adesses *in* **P**) cerneres *cett.* || **17** sic] hinc *coni. Stange 20n.* || **20** alia **A** || **21–24** *delet Stange 20n.* || **21** *et* **23** *om.* M^1 (*v. ad v. 9*) || **22** archidemia AR^1

586 Tandem igitur reglutinatis ab aethrae intervibrantis admiratione luminibus, decenti collustrans divos conspectansque censura, cum omnibus reverenda venerabili dignitate et magistra ceterarum, quae notae divis sunt, Artium diceretur, exquisitum ⟨est⟩, eruditionis arcanum ut ab ipsis praeceptionis cunabulis auspicata depromeret. tum illa, remoto paululum obstaculo contorti crinis a facie, orisque luculenta maiestate resplendens
587 atque abaci sui superfusum pulverem movens, sic exorsa: 'licet Archimedem meum inter philosophos conspicata Euclidemque doctissimum in astruendae praeceptionis excursus potuerim subrogare, ne impolitum quicquam subsisteret assertorum aut profunditas caligaret, tamen congruentius ipsa vobiscum, quia et Cyllenium excludit ornamen, illi etiam Helladica tantummodo facultate, nihil effantes Latiariter, atticissant, quae etiam ipsos edocui, quod numquam fere accidit, Romuleis ut pot-
588 ero vocibus intimabo. ac prius vocabuli mei promenda ratio, ne indecenter squalentior peragratrix caelicolarum auratam curiam et interstinctum cylindris gemmantibus pavimentum rurali respersura pulvere credar intrasse. Geometria dicor, quod permeatam crebro admensamque tellurem eiusque figuram, magnitudinem, locum, partes et stadia possim cum suis rationibus explicare, neque ulla sit in totius terrae diversitate
589 partitio, quam non memoris cursu descriptionis absolvam.' quo dicto quoniam fuerant in deorum senatu quamplures, qui neque noti terris essent neque ipsi umquam dicerent se calcasse tellurem, ipse etiam Iuppiter curiosius totius terrae latebras vellet exquirere, credo necubi decentes puellas isto quoque saeculo is versiformis etiam cupitor audiret, hoc igitur promere Geometria primum iubetur ac demum cetera astruendae praecepta artis aperire. tum illa:

[ABDMR CEFV GLP] 1 reglutinantis C^1 | aethrae AB^{2}REFP aethae B^1 aetherae DM aethere CGL aetrhe V | intervibratis L^2 || 2 conlustrandi vos AB^{1}D^{1}R conlustrans dives C^{1}V | *ante* omnibus *add.* ab B^{2}E^{2}VL || 3 notae] nocte AD^{1}C^{1}V | dives AM^1 divisa B^{1}L^2 divisi D diversis C^{1}V (*d.* R) || 4 sunt *om.* M (*d.* R) | Artium *Dick* in artibus CE^{s}V artibus *cett.* (*d.* R) | est D^{2}G^{2}P^s *om. cett.* (*d.* R) || 5 depromeretur M^{1}C^{1}G | tunc B^2 (*d.* R) || 8 euclidemque D^{2}C eoclimde *ut vid.* M^1 eodidemque V eoclidemque *cett.* || 9 politum L^1 (*d.* R) || 10 asertorem A | *post* aut *add.* ne B^2 || 11 et *om.* C^1 | cellenium M | excludit P^1 excudit *cett.* (*d.* R) | ornamentum G (*d.* R) || 12 tamunimodo C^{1}V | latialiter AL (*d.* R) | acticiscant P || 13 quae] quam FVG^{1}L^{1}P | ipsas M^1 ipsa eos *coni. Eyss.* | edocuit B^{1}DC^1 || 14 *ante* ratio *add.* est M^{s}E^{2}FVP^s || 15 squalentior B^{2}M^{2}LP exsqualentior EV exqualentior *cett.* | peragratrix B^{2}C^2 peragratix L peragatrix *cett.* | interstrinctum A interstinatum B^1 instinctam R^1 || 16 gemmatibus B^{1}D^{1}M^{1}C^1 | *ante* rurali *add.* de E^{s}V || 17 geometrica R^{2}GP | crebro] curiam D^1 | amensamque G || 18 eiusque] eiusdem L^1 | partes MC^{2}GL^2 partis *cett.* || 19 cum *om.* AR | sui R^1 || 20 meroris A | discriptionis C || 21 nequi L^1 | noti *Petersen 17, qui et* orti *posse legi admonuit* totis L^1 toti *cett.* | terrei B^2 *incongrua coniectura* || 22 ipsam B^{2}M^{1}L^1 | usquam M^2 | se calcasse *om.* M^1 | caligasse tellurem B^{1}D^1 calcassent ellurem V || 23 curiosior *fort. legendum* | dicentes AV || 24 is] his AM^{1}RC^{1}L^2 *om.* P^1 || 25 geometrica AR^{2}CVG

'Formam totius terrae non planam, ut aestimant, positioni qui eam **590**
disci diffusioris assimulant, neque concavam, ut alii, qui descendere im-
brem dixere telluris in gremium, sed rotundam, globosam etiam [sicut
Secundus] Dicaearchus asseverat. namque ortus obitusque siderum non **591**
diversus pro terrae elatione vel inclinationibus haberetur, si per plana
diffusis mundanae constitutionis operibus uno eodemque tempore supra
terras et aequora nituissent aut item, si emersi solis exortus concavis
subductioris terrae latebris abderetur. sed quoniam posterior assertio **592**
mage despicabilis opinationis cassae vilitate tenuatur, illam priorem, cui
etiam physicus Anaxagoras accessit, praestat exigere, quamvis nonnullas
credatur astruere rationes; quippe dicit planam terram ortu occasuve
solis aut lunae perspicue comprobari, qui, mox primi luminis fulgor emer-
serit, confestim ad obtutus nostros directis lineis diriguntur, quod magis
indubitabilis probamenti fiet, si in litore consistentes obstacula montium
relinquamus. quod si ita esset, cunctis supra terras degentibus eodem
tempore emergentia viderentur, occasusque uno obitu condita cunctas
valerent tenebrare terras, ac falsa Romulei vatis exploderetur assertio,
qua docet:

nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis,
illic sera rubens accendit lumina Vesper.

quin etiam cunctae noctes ac dies similibus interstitiis horisque semper **593**
paribus convenirent, nullique parti telluris vel apparerent certa vel alia
sidera negarentur. at cum Arctoa conversio supra verticem volvatur
Hesperiae, apud Trogodytas Aegyptumque confinem ignoto occultoque
penitus sidere nesciatur, cum Canopum ac Berenices crinem, stellas ad-

3 *cf. Verg. georg. 2, 325* fecundis imbribus Aether coniugis in gremium descendit || 13 *ss. Plin. nat. 2, 160; 162; 179* || *§ 592 cf. Plin. 2, 179* (*sed subest et alius auctor*) || 19 *s. = Verg. georg. 1, 250 s.* || *§ 593 ex Plin. 2, 178; 181; 184 et 6, 69* (*cf. Cleom. 1, 10; Gemin. 3, 15; Schol. Arat. 351*)

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 forma **ADR** | positione **B**^{2} possitioni **R**^{1} possitionem **R**^{2} || 1.2 qui eam disci *om.* **A** || 2 assimilant **D**^{2}**P**^{1} | alii qui] aliqui **R**^{1} | discendere **M**^{1}**R** || 3.4 sicut secundus dicearcus (dicaereus **V**^{1} dicaercus **V**^{2} diceareus **F** diceortus **P**) asseverat (*om.* **V**) *libri* sicut secundus *del. Dick* sicut facundus Dicaearchus asseverat *Morelli 245* sicut secundum Dicaearchum asseverant *Eyss.* || 5 per plana] plana **ML**^{1} plane **C**^{2}**EV** plena **F** perplane **P** || 7 exoratus **E**^{1} ortus **P** || 8 subdutioris **A** subductioribus **D**^{1} | latebris . . . 9 cassae *om.* **L**^{1} | posterioras **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1} || 9 magnae **L**^{m} magis **P**^{g} | opinionis **R**^{2}**L**^{m} | causae **L**^{m} | utilitate **R** || 10 nonullas **B**^{1}**D** || 11 planam] nam **L**^{1} plenam **P**^{1} || 12 *post* mox *add.* ut **MGP**^{g} | *post* fulgor (fulgur **C**^{2}) *add.* ut **B**^{2}**E**^{g} || 13 optatus **FV** abtutus **L**^{1} || 15 terram **B**^{2} (*d.* **R**) || 16 condita *del.* **B**^{2} (*d.* **R**) || 17 tenebrae **R** | ac] ad **D**^{1} (*d.* **R**) | romulee **L**^{1} (*d.* **R**) | viatis **EV** (*d.* **R**) || 18 qua] quia **A** (*d.* **R**) || 20 accedit **E**^{1}**L** || 21 institiis **E**^{1} interstiis **L**^{1} || 23 artoa **B**^{1}**DML**^{1} arta **C**^{1} (*d.* **R**) || 25 nesciatur *scripsi DMCE 67* nescitur *libri* | berenicis **C**^{2} | crimen **B**^{1} crinen **R**^{1}

modum praenitentes, Scythia Galliaeque atque ipsa prorsum non cernat Italia, cum illae antarcticis terris conspicuae ac praenitentes et velut perpendiculatae capitibus suspectentur, in Alexandria etiam Canopos quarta parte interstitii signilis ultra terras emineat Trionesque geminos ut devexa non cernat, cum in Arabia Novembri mense sub noctis auspicio Helice non conspecta secunda vigilia prospectetur, quae in Meroe solstitio tantum exiguaque brevitate conspicitur, ubi circa ortum Arcturi cum die nascitur, quae item in India Patavitano portu prima tantum parte noctis aspicitur, in qua etiam in Maleo monte quindecim tantum diebus annuis videtur, quis igitur dubitet [et] globi devexioris oppositu alia
594 inconspicua fieri atque alia velut sphaerae curvationibus eminere? additur ad fidem globi rotundioris ambigentibus asserendam, quod solis lunaeque deliquia in occasu facta orientis incolae non viderunt, itemque in ortu si accidant, a tota Britannia atque occasivis regionibus ignorantur. etiam in mediis plerumque regionibus horarum diversitatibus variantur, sicut in Magni Alexandri victoria lunam noctis secunda defecisse Servius Nobilis in Arabia nuntiavit, quod in Sicilia in exortus primi splendore conspectum. Ulpiano et Fonteio consulibus undecimo kalendas Maias defectus solis fuit, qui in Campania diei septima visus in Armenia eiusdem diei undecima comprobatur; quod factum est utique sphaerae circuitu
595 moras per inflexus rotunditatis subinde variante. denique ipsa vasa, quae horispica vel horologia memorantur, pro locorum diversitatibus im-

§ 594 ex Plin. 2, 180 || *§ 595 ex Plin. 2, 182 et 186*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 galliasque **B^{1}D^{1}MRC^{1}L** galliamque *cett.* | prorsum **ABDMRG** prorsus *cett.* || 2 antarcticis *edd.* antanticis **R^1** ante articis **P^1** antarticis *cett.* | terres **C^1** | conspuae **D^1** perspicuae **L** || 3 subpectentur **A** | alaxandria **A** | canopus **MC^{2}EFVP** || 4 signilis] singulas **G^1** singuli *Dick* signi unius *Kopp ex Plin.* || 5 non **B^{2}RC^{1}G** nonc **M^2** nunc *cett.* | ospitio **C^1** || 6 prospetetur **C^1** || 7 circa ortum] caorum **L^1** | arctura **A** arturi **D^1** arcti **M^1** acturi **C^1** || 8 cum *del.* **B^2** | pazavitano **A** patavit anno **D^1** (Patalitano *scribendum esse ex Plin. apparet, nisi forte ipse Mart. erravit*) | porti **A** ortu **P^1** || 10 et (ex **B^2**) *delevi DMCE 68* | devexioris] deveris **A** || 11 curvationis **L^{1}P** || 12 ambientibus **G^1** | asserendam *scripsi* asserendum *libri* || 13 orienti singulae **B^{1}D^1** orientis inculae **R^1** | itemque] item **B^{2}L^1** || 14 accidant **B^{2}C^{2}V^{2}GP^2** accendant **P^1** accedant *cett.* | a] at **A** | britannia **C^{2}V** brittannia **G** britania **L** brittania *cett.* || 15 plerisque **B^2** || 16 *post* secunda *add.* hora **B^{2}D^{m}M^{2}R^{m}CE^{2}FVGLP** (*recte* **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}C^{1}E^1**) || 16. 17 servus nobilis **M^{1}R^{1}VL^1** serius (*vel* saepius) nobili *libri Pliniani* serius nobis illi *apud Plin. legebat Detlefsen* || 17 in aravia **B^1** apud arabiam *libri Pliniani praeter* **R^2**, *ubi legitur elegans coniectura* apud arbilam || 18 ulpiano *Leid. 88* alpiciano **B^2** alpiano *cett.* vipiano *libri Pliniani* Vipsanio *Gelenius*, Vipstano *Harduinus apud Plin. legebant* | fontegio **A** | undecimo *om.* **G** || 19 diei **B^{2}MC^{2}GP** die *cett.* | Armenia] argumenta **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}C^1** || 20 die **D** || 20. 21 circuitum horas **C^{1}EV** circuitum foras **F** || 22 horispica **AB^{1}D^{2}REFV^{1}L^{1}P** *et libri Pliniani* **FT** horoscopa **B^{2}M** orispia **D^1** orospica **D^{3}CV^{2}L^2** *et liber Plin.* **a** oroscopia **G** *et liber Plin.* **R^2** horoscopica *coni. Petersen 17* | orologica **B^{2}M^{2}G**

mutata componunt alioque gnomone ultra quingenta stadia discernunt, umbris pro locorum aut elationibus celsis aut inclinationibus infimatis. hinc est quod in Meroe longissimus dies duodecim aequinoctiales horas et alterius bissem secat, Alexandriae quattuordecim, in Italia quindecim, in Britannia decem et septem. solstitiali vero tempore, cum caeli verticem sol invectus subiectas deorsum terras perpetui diei continuatione collustrat, itemque brumali descensu semiannuam facit horrere noctem, quod in insula Tyle compertum Pytheas Massiliensis asseruit. his temporum diversitatibus assertum, ni fallor, globosam rotunditatis flexibus habendam esse tellurem.

**Sequitur ut quem mundi locum quamve granditatem sortita sit appro- 596
bemus. circulus quidem terrae ducentis quinquaginta duobus milibus stadiorum, ut ab Eratosthene doctissimo gnomonica supputatione discussum. quippe scaphia dicuntur rotunda ex aere vasa, quae horarum duc- 597
tus stili in medio fundo siti proceritate discriminant, qui stilus gnomon appellatur, cuius umbrae prolixitas aequinoctio centri sui aestimatione dimensa vicies quater complicata circuli duplicis modum ⟨. . .⟩ reddidit.
Eratosthenes vero, ab Syene ad Meroen per mensores regios Ptolomaei 598
certus de stadiorum numero redditus, quotaque portio telluris esset advertens, multiplicansque pro partium ratione, circulum mensuramque terrae incunctanter, quot milibus stadiorum ambiretur, absolvit.**

§ 596 partim ex Plin. 2, 247, sed bematistarum regiorum mentionem solus sibi vindicat Martianus, ut alium fontem videatur secutus. ceterum Cleomedes (theor. cycl. c.10) Eratosthenis rationem lucidius exponit || 18 ab Syene ad Meroen] *ab Alexandria ad Syenen Cleomedes, sed recte noster, opinor, nam longitudine quidem vix distat Meroe ab Syene*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 conponunt **AB^{1}DM^{1}R^{1}C^1** componuntur *cett.* | nomone **L^1** | quinta **P^1** quingena *edd., sed* quingentis *libri Plin.* | discernunt *scripsi DMCE 48* discernuntur *libri* || 2 indicationibus **A** | infirmatis **RC^1** || 3 longissimos **EV** longissibus **L^1** | dodecim **R** || 4 bissem **AB^{2}D^{2}M^{2}C^{2}GL^{2}P** besem *cett.* | alaxandriae **A** alexandreae **B^{1}D** alexandria **ML** | quindecim] quindecim aequinoctiales horas quindecim **R^1** || 5 britania **AC** brittannia **EFG** brittania *cett.* | solstitia **C^1** | cum *secl. Kopp auctore libro Darmst.* || 6 inventus **D^1** invictus **M^1** in[**R** | deorsum *edd.* levorsum *libri* || 7 descensu **M^{2}C^{2}GLP** descensus **B^2** discesu **E^1** discensu *cett.* (*d.* **R**) | facit horrere noctem **AB^{1}DM^{v}CG^2** facito noctem **E^1** facit oriri noctem *cett.* (*d.* **R**) || 8 Pytheas] procas **L^1** proias **L^2** (*d.* **R**) | massiliensis **AC^{2}GL^2** *et Plin.* maliensis **B^{1}D^{1}C^{1}E^{1}FL^1** masiliensis *cett.* (*d.* **R**) || 9 rotonditatis **A** (*d.* **R**) | *ante* flexibus *add.* cum **E^{g}FV** (*d.* **R**) || 11 quave granditate **AR** || 12 circulus *Eyss.* circulum *libri* | quidam **AD^{1}G** (*d.* **R**) | duocentis **B^{1}D^{1}R^1** || 13 erotestene **A**]tene **R** | gnominica **M** gnomica **P^1** || 17 demensa **ARC^{2}L^2** mensa **C^1** di **P^1** | vigies **D^1** vices **M^1** | quater] qui ter **B^{1}D^{1}R^{1}C^{1}EFV** | *ante* reddidit (reddit **L**) *quaedam videntur excidisse* || 18 ab] a **B^2** | syene **B^{2}D^{2}L^2** asiene **M^2** siene **CEFVGP** suene *cett.* | tolomei **CEFV** || 19 stradiorum **A** | *post* redditus (reditus **M^1**) *add.* est **D^2** || 20 circulum] circuitum *fort. melius* || 21 quod **AB^{1}D^{1}RCVP** | molibus **EV^1** | ambiretur] incunctanter **C^{1}EFV^1**

599 Comperta est terrae brevitate rationabili magnitudo; locus eiusdem ac positio doceatur. quam in medio imoque mundi immobilem stare multiplicibus monstratur assertis; quae sive ante constitutionem mundi in eodem loco fuerit, ex quo moveri non potuit, ac dehinc divulsis a confusione primae commixtionis elementis undarum immensa et volubilis latitudo aerisque halitus undiquesecus circa terrae stationem diffusus artarit mediumque fecerit, quod teres ac volubilis circumclusit, sive quod in sphaera efficitur imum omne quod medium est, dum paribus ab extimae
600 rotunditatis ambitu lineis, quicquid eas sustinet, constipatur. imum vero iam necesse est sui extremitate consistere, quia inferius quo decidat non est. omnia etiam pondera in eam desuper cadunt, ut imber, grando, nix, fulgura atque ipse, qui in eius penita praecipitatur, Oceanos et fluenta latentia, quae fundo volvuntur in imo. vides igitur eam, quae undas cunctaque sustentat, artatam ex omnibus nihil subicere, quo secedat. media igitur credenda est, quia postrema, quod praesertim aequinoctialis temporis interstitia manifestant; nam pares horarum metas tam antemeridialium quam etiam pomeridianarum et tam diei quam noctis horo-
601 logia manifestant. quo documento clarum est tantundem undiquesecus abs terris abesse caelum; quod item duobus circulis edocetur solstitiali et brumali. nam utique quantum interstitii dies habet, cum caeli culmina sol elatus illustrat, tantum spatii longior nox, cum sol in brumam decidens, repraesentat. itemque quicquid singula signa zodiaci intercapedinis luci contulerint, tantundem sole e contrario rutilante umbris noctis ignoscunt, quod utique undiqueversum probat tantundem circulos sideraque distare, mediamque esse tellurem.

§ 599–601 non ex Plinio || 10.11 quo decidat non est] *cf. Plin. 2, 162* natura repugnante et quo cadat negante || 13 fundo volvuntur in imo] *Verg. Aen. 6, 581* || 15 praesertim aequ. temp.] *cf. Plin. 2, 176* sed clarissimo (*sc. argumento*) aequinoctii paribus horis

[ABDMR CEFV GLP] 2 multiplicimus E || 3 sive AG *et coni. Bentl.* sic L^2 sibi *cett.* | constitutione R || 4 dehunc R^1 | devulsis AC^1 divulsione V^1 | a *om.* L^1 || 6 erisque D^1 aeris M^1 | altus B^1 altius R^1 | undiquesecus] undique se AB^{1}D^{1}RC^1 | artarit AB^{2}DM^{2}C^{2}G^{2}L^2 artaret B^{1}M^{1}R^1 artarat *cett.* || 7 fecerat C^{1}EFVG^{1}LP | quod AD^{2}MG^{2}L^2 co D^1 quo *cett.* || 8 phera B^1 fera D^1 | omnem F || 10 quo] quod AG^{1}P quos E quis F || 11 eam AM^{2}G ea *cett.* || 12 fulgora AD^{2}RP | ipsa quae M | oceanos B^{1}D^{1}R occeanus L oceanus *cett.* || 14 nihilque L^2 | subiacere G || 15 media D^{2}MC^{2}GL medio *cett.* || 16 nam ... 18 manifestant *om.* F | pares horarum] praesorarum R^1 || 17 pomeridianarum *Eyss.* postremarum *libri* postmeridialium *Lüdecke (1862) 50* | oroligia AR^1 || 18 undiquescussus A undiquescus B^{1}D^1 undique D^{2}R^2 undique succus R^1 || 19 abs B^{1}DMG ab AB^{2}R^{1}P *del.* R^2 a *cett.* || 20 die V^1 diis L^1 || 21 cum] quam *Eyss.* | in brumam] imbrumam DL brumam G^2 || 22 zoziaci B^{1}DM^{1}RC^1 | intercapedinis C^{2}EVLP intercapidines B^1 intercapidinis B^2 intercapidinse D^1 intercapedine D^2 intercapedines *cett.* || 23 loci AB^{1}DMR^{1}C^1 | e *om.* AMD^{1}C^{1}L (*d.* R) | rutulante A lutilante L^1 (*d.* R) | agnoscunt *dubitanter Dick, et certe locus nondum sanatus videtur* || 24 proba B^{1}D^{1}C^1 probat *dein rasura 4 litt.* M pro[R || 25 tellurem esse G

Quod si congrue videtur assertum, iam partes eius, quas ipsa permensa
sum, perhibebo. orbis terrae in quinque zonas, sive melius fasceas dico, **602**
pro rerum diversitate discernitur; quarum tres intemperies multa contrariorum nimietate relegavit. nam duae, quae axi utrique confines, algore immenso et frigoribus occupatae desertionis causas pruinis rigentibus praebuere; media vero flammis atque anhelis ardoribus torridata propinquantes animantum amburit accessus. aliae autem duae vitalis aurae halitu temperatae habitationem animalibus indulserunt. quae quidem per totius rotunditatem telluris incurvae tam supernum
hemisphaerium quam inferius ambierunt. nam utique terra duas sibi **603**
partes hemicycliorum quadam diversitate dispescit; id est, unam habet supernatem, quam nos habitamus et ambit Oceanus, et aliam infernatem. sed haec superior initium habet a solari ortu, illa inchoat a lucis occasu,
quem circulum Graeci *ὁρίζοντα* perhibent. verum quia illae zonae vo- **604**
lubilitatem utriusque partis includunt, decem utrimque circulo suo faciunt regiones, e quibus haec, quae a nobis habitatur, est una atque ad aquilonem versus et septentriones ascendit, altera, quae contrario ad meridiem atque austrum fertur, quam habitare illi aestimantur, qui vocan-
tur *ἄντοικοι*. similiter ex infernatibus duae; sed hi, qui nobis obversi, **605**
antipodes memorantur, qui contra illos, quos *ἀντοίκους* diximus, *ἀντίχθονες* appellantur. sed nos cum illis diversitas temporum velut quadam contrarietate discriminat. nam cum aestate torremur, illi frigore contra-

§ 602 ex Plin. 2, 172 || *§§ 603–608 ex ignoto fonte male intellecto; conferri tamen possunt Macr. somn. 2, 5, 9 et 33 et Sen. nat. 5, 17, 4*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 quas] quasi **A** || 3 diversitate *bis scriptum in* **E** necessitate **B^{v}M^{1}** diversita *dein ras. 3 litt.* **F** (*d.* **R**) | tres **AB^{2}M^{2}CGP** tris *cett.* (*d.* **R**) || 4 relegavit **B^{1}DMCG** *om.* **P^{1}** religavit *cett.* (*d.* **R**) || 5 dissertionis **AEF** sertionis **R** | proinis **B^{1}D^{1}R^{1}** ruinis **L^{1}** | rigentibus *scripsi* ingruentibus **G** ninguentibus *cett.* (*d.* **R**) || 6 orridata **AB^{1}RC^{1}V** torrida **G^{2}** torridita **L^{1}** || 8 vitalis **AB^{2}M^{2}C^{2}GLP** vitales *cett.* || 10 sibi] ibi **C^{1}** || 11 emicydiorum **A** semicyclorum **B^{2}R^{2}** cicliorum **M^{1}** emiciclorum **M^{2}** | dispescit *Grot.* dispexit **AR^{1}** dispicit **B^{1}D** despexit **C^{1}L^{2}** adipiscitur *in ras.* **G** despicit *cett.* || 12 supernatam **AC^{1}R** superna est **E** || 14 circulum *om.* **L^{1}** | grati **EFV** | orizontam **AB^{1}DRCGL** orazontem **E^{1}** orizonte **F** orizontem *cett.* | perhibent ... zonae *om.* **V^{1}** | perhibent] vocant **E^{1}FV^{2}** || 15 decim **B^{1}D^{1}MEFVL^{1}** | utrimque **B^{2}M^{2}EFV** utraeque **L^{2}** utrique *cett.* | sui **F** | *post* faciunt *desinit liber* **P**, *rursum adfuturus p. 219, 4* || 16 regionis **B^{1}D^{1}** | quae *om.* **A** | habitatus **AEV^{1}** habitator **B^{1}** | ad *om.* **G** || 17 septentrionem **CEFV** septentriones **G** septem trionem **L^{1}** | *ante* contrario (contrari **B^{1}** contraria **EFV**) *add.* e **C^{2}EFVG** || 19 ANTIKOI **M^{2}L** ANTIOKOI **CE FV** | abversi **AE** adversi sunt **C^{1}** obversi sunt **C^{2}** obversis **V** || 20 *ἀντοίκους edd.* ANTOIKOI **A** ANTIKOYC **BD^{2}R** antiKOYC **ML** ANTIKOIC *cett.* | ANTIKTONEC **ABDM** ANTIKONEC *cett.* || 21 cum] ab **B^{v}E^{2}** cum ab **C^{1}V** | diversitates **R^{2}C^{2}EFV** || 22 discriminamus **R^{2}** | torremus **A** | contrauntur **B^{1}D^{1}E**

huntur; [nam] cum hic ver pubescit florentibus pratis, illic edomita aestas
teporibus autumnascit; hic bruma, solstitium illic apparet; nobis Arctoa
606 lumina spectare permissum, illis penitus denegatum. antipodes autem
nostri unum nobiscum tractum perferunt hiemis et flagrantiam communis
aestatis, sed noctem diversam diesque contrarios, licet aestate grandes
dies prolixasque noctes ⟨. . .⟩ nobisque Septentrio conspicabilis lateat
sine fine. ita etiam his, qui ἄντοικοι vocantur, antipodes sui quattuor
anni tempora novere communia ac polum, qui est ad austrum, antipodi-
607 bus suis nobisque penitus ignoratum soli suspiciunt. qui autem in media
fascea sunt, his cotidie ortus occasusque mutantur, et supra quos sol est,
his citius exoritur tardiusque mersatur. aequinoctiali autem tempore et
oriens et occidens similiter apparebit, neque ulla astra sunt, quae illorum
obtutibus denegentur, et quae una illis oriuntur, simul veniunt in occa-
sum. hi dies cunctos pares suis noctibus intuentur nec ullas meridiano die
metiuntur umbras, eorumque antipodes dies noctesque sub eadem longi-
tudine patiuntur. cum autem solstitii properantia peragendi per eosdem
transeat et iam ⟨in⟩ brumam itidem sol revertens similiter per illos iter
ducat et procul ab his utrimque secedat, dubium non est, quin bis hie-
mem et secundo patiantur aestatem; quibus cum ortus solis est, eorum
608 antipodibus apparet occasus. verum illae duae regiones, quas fasceas
item dixi, quarum una vicinantis Plaustri algore crustatur, altera trans-
austrini halitus desertione contrahitur, antipodas proprios non habent,
sed ipsae sibi invicem contrarietate fiunt habitationis antipodae, nullos-
que ortus siderum absque planetis utrimque noverunt, quae quidem
illis non supra caput eunt, sed de medio lateris oriuntur. stellae etiam

[**ABDMR CEFV GL**] 1 nam *delevi DMCE 49* et **G**^{2} | vere **M**^{1} | ilice domata **A** illic edominata **M**^{1} illic apparet edomita **L** || 2 teporibus **M**^{2}**C**^{2} *eleganti coniectura* temporibus *cett.* | aut tum nascit **A** autumni nascitur **R**^{2} | arcto **RF** || 3 promissum **L**^{1} | *post* denegatum *add.* est **V** *dein add.* De mensura circuitus mundi **CEFV** || 5 licet] scilicet *Eyss.* | *ante* grandes *add.* nobis **B**^{2} || 6 prolixaque **M**^{1} | *ante* noctes *add.* hieme **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**GL** | *lacunam indicavit Dick* | nobiscum **B**^{2}**MG**^{2} | *ante* lateat *add.* illis **AR**^{m}**C**^{2}**E**^{2}**VG** illos **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2} illas **L** (*recte om.* **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**E**^{1}**F**) || 7 antoikoi **CV** ANTIKOI **L** | antipodesque **B**^{2} antipedes **R**^{1} || 8 polum] populum **AR**^{1} | est] es **F** || 9 suis] nostris **B**^{v}**CEVL** *om.* **F** | *post* soli *add.* illi **B**^{2}**MG** | suspiciunt **BDM**^{2}**GL** suscipiunt *cett.* || 10 facea **A** fascia **M**^{1} || 12 apperabit **L** || 13 denegentibus **L**^{1} | *post* una *add.* cum **R**^{2}**G**^{2} | in] ad **G**^{1} || 14 partes **F** || 14.15 die metiuntur] etiuntur **D**^{1} || 16 solstitii . . . peragendi] solis in aestivum properantia pergendi *olim volui DMCE 68, nunc video* properantia *ablat. casum esse* | properantea **A**^{1} || 17 iam *delebat Grot.* | in *add. Grot.* | iter] inter **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} || 18 secedens **CEFV** succedat **G** (*d.* **R**) || 19 partiantur **C**^{1} (*d.* **R**) | orti **B**^{1} (*d.* **R**) || 21 vicinantes **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1} (*d.* **R**) || 22 antipodes **B**^{2} | proprias **AR** | non] nomen **A** || 23 ipsi **B**^{2}**C**^{2} | contrarietate *scripsi DMCE 50* contrariata **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} contrariae **D**^{2} contraria (aria *in ras.*) **M** contraria *cett.* | habitationis *scripsi* habitationes **AB**^{1}**DR** habitatione *cett.* | antipodes **C**^{2} *et coni. Eyss.* | nullusque **C**^{1}**EFV** || 24 quae] quia *dubitanter Dick*

fixae caeli sex videntur mensibus, sex itidem non apparent, ortivusque
circulus aequinoctialis illis est, senaque ex zodiaco signa conspiciunt; de-
nique sex mensium dies noctesque patiuntur, ut utrisque poli axisque
termini supra verticem videantur. sed haec prior Septentrionis, altera
Canopi stellae illustrata fulgore cetera non noverunt. quarum regionum 609
habitus prodidit doctissimus Pytheas, sed ⟨et⟩ ego ipsa peragravi, nequa
mihi ignota videretur portio superesse telluris.

Cuius terrae totius ambitus omnis plenusque circuitus, ut Romanorum
dimensione percenseam quicquid stadiorum supputatione memoravi, est
in milibus passuum trecenties et quindecies centenis. quo loco non
puto transeundam opinationem Ptolemaei in geographico opere memo-
ratam; idem quippe zodiaci tractum omnemque complexum trecentis 610
sexaginta caeli partibus secat, quas singulas in telluris centrum ita aesti-
mat pervenire, ut unius partis latitudo istic quingentorum stadiorum men-
sura tendatur, singula vero stadia centum viginti quinque passibus expli-
cata, quae octo millenos passus absolvunt, unde quingenta stadia, quae
sunt partis unius, milia passuum colligunt sexaginta duo passusque quin-
gentos. verum illa stadia quingenta trecenties sexagies complicata fa-
ciunt semel milies octingentiesque centena; ex quibus milia passuum par-
titione praedicta collecta faciunt ducenties vicies quinquies centena.
hoc de totius terrae globo oportuit intimari.

§ 609 cf. Plin. 2, 187 et 247, sed maior pars § 609 et § 610 non ex Plin. || 11 *Ptolem. geogr. 1, 3. 7. 11*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 sex^1] sexui **D**^{1} | ortivusque **B**^{2} orabusque **A** arcticusque **G** ortibusque *cett.* || 2 atque noctitialis **A** | zodiaco **B**^{2}**C**^{2}**EFV** odiaco **AC**^{1} zoziaco *cett.* | conspiciuntur **D**^{1}**G**^{1} || 3 mensium *scripsi* (*cf. p. 206, 4* artibus) mensibus *libri* | ut *om.* **AM**^{1} | utrisque **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{1} utrisque *dein ras. 10 litt. dein* utrique **M** utrique *cett.* | prolixisque **R**^{1} poli axis **C**^{1} || 4 septentronis **D** septem trionis **C**^{1}**L** || 5 moverunt **F** viderunt **G** | *post* noverunt *add.* De mensura regionum **E**^{m}**V**^{m}**G** | regionum *del.* **R**^{2} || 6 habitus] ambitum **B**^{2} | Pytheas *Dick* pytagoras *libri* | sed et **G**^{2} *et conieci DMCE 68* sed *cett.* (*fort.* ego *delendum est*) | ipse **A** || 8 ambitus **L**^{2} habitus *cett.* || 9 istadiorum **D**^{1} | suppotatione **B**^{1}**D**^{1} || 10 trecentis **A** trecentes **R**^{1} ccc **C**^{1}**EFV** tricenties **G** | centenis *ed. pr.* centena *libri* || 11 opinatione **A** opinationum **D**^{1} oppinationem **C** | Ptolemaei *edd.* ptolomei *libri* || 12 quippe] qui **C**^{1} -que **EFV** | zoziaci **B**^{1}**DMRG** || 13 aestimant **L**^{1} || 14 ut] unius partis scali latitudine ut **A** | istadiorum **B**^{1}**D**^{1} stradiorum **M** || 15 istadia **B**^{1}**D**^{1} studia **A** || 16 quae . . . absolvunt *delebat Dick* | mille lenos **A** milenos **C**^{1}**L**^{1} | passos **ABR** | absolvint **A** | quinquaginta **R** || 17 passusque] passus **C**^{1}**EFV** | quingentos *om.* **R**^{1} || 18 stada **M**^{1} | quingentia **A** quinquaginta **RL**^{1} | saxagies **L** || 19 semel . . . 20 faciunt *om.* **R**^{1} | simel **B**^{1}**D**^{1} | octuagies **B**^{2} octingentosque **M**^{1} | centena **B**^{2} sexaginta **D**^{v}**M**^{2}**C**^{1}**EFV** sexiscenta *n. f.* **M**^{1} sexcenta *cett.* | portione **A** partione **L**^{1} || 20 collecta *om.* **A** *post* passuum (*v. 19*) *ponit* **R**^{m} (*d.* **R**^{1}) | vicies *om.* **M**^{1} vigies **M**^{2} | quinques **B**^{1}**D**^{1} || 21 terra **F**

611 Ceterum eius longitudo ab ortu ad occasum, hoc est ab ipsius Indiae extremitate usque ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta septem milia sunt, sicut etiam Artemidorus auctor asseruit; nam Isidorus nonagies octies dicit et decem et octo milia. verum Artemidorus dimensioni praedictae adicit quicquid a Gadibus procurrit; nam per Hispaniae frontem circuitu Sacri promuntorii ad aliud finale promuntorium, quod Artabrum memoratur, procedere dicit
612 terram in nongenta nonaginta unum milia. quae dimensio item fieri compendiosior potest, si per maria quis vectus excurrat. nam a Gange fluvio ostioque eius, quo se in Eoum effundit oceanum, per Indiam Partyenemque ad Myriandrum urbem Syriae in Issico sinu positam quinquagies bis quindecim milia; inde proxima navigatione Cyprum insulam, Patara Lyciae, Rhodum, Astypalaeam in Carpathio mari item insulam, Taenarum Laconicae, inde Lilybaeum Siciliae et Caralim Sardiniae tricies quater quingenta milia; inde Gades quadragies bis quinquagena milia. quae mensura universa ab Eoo mari efficit octuagies quinquies septuaginta

§ 611 = Plin. 2, 242 || *§ 612 = Plin. 2, 243*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 orto **R** | hoc casum L^1 || 2 *ante* gadibus (gradibus RC^1V) *add.* in C^2L^1 | sacratos **A** | octuagies D^2M^2G *et Plin.* octies *cett.* || 3 artemidorius **A** artemidoris M^1R artemidoros L^1 || 4 Isidorus] artemisidorus **A** esiodorus B^2 isodorus **D** idorus C^1 | et^1 *del.* B^2 || 5 artem mydorus **A** arteidorus B^1 artemidoris **R** tamen isidorus C^1EFV tamen artemidorus C^2 | dimensione **A** | praedicatae C^1EFV | eadicit **A** adiecit C^2LG | gradibus R^1C^1E **FV** || 6 Hispaniae *Pet. p. 59 ex Plin.* spinam $ABDMR^1C^2$ spineam R^2 hispaniam C^1EFV unam **G** ispanici **L** | fontem **A** | circuitus D^2MC^1 | promuntorii ... 7 finale *om.* C^1V | promuntorii ABD^2L^1 promunturii D^1 promontorii MR^2C^2G promunctorii EFL^2 (*scribendi varietatates in hac voce deinceps non notabo*) | ad *om.* **AREF** || 7 finiale **EF** | Artabrum *ed. pr. ex Plin. 2, 242* certabrum **A** cantabrum $B^2M^2C^2GL^2$ catabrum D^2 cartabrum *cett.* || 8 nongenta] unguenta **A** nungenta B^1D^1 ungenta **R** nogenta L^1 | unum *om.* L^1 (*d.* **R**) | item] ita V^1L (*d.* **R**) || 9 ganget **E** gande L^1 (*d.* **R**) || 10 eoum BDM^2C^2 eum *cett. et libri fere omnes Pliniani* (*d.* **R**) | oceanam **A** | patienemque C^1V patienaeque **E** patienem quae **F** || 11 myriandrum *lib.* F^2 *Plinii et edd. Plin.* myrmyrandum $AMCG^1L$]randum **R** mymyrandum *cett.* (mirandum *libri plerique Pliniani*) | urbem *bis scriptum in* **A** | issico $BDML^2$ *et Plin.* sico L^1 isico *cett.* (*d.* **R**) || 12 Patara *Plin. 2, 243* pateram *libri* || 13 astypuleam **D** astipoleam L^2 | carphatheo **M** | item *delebat Dick et om. libri Pliniani* | *ante* insulam *add.* in *libri praeter* C^2L^1 *et libri Pliniani praeter* **R**, *unde fort. putandum est Mart. sic intellexisse:* '... Astypalaeam in Carpathio mari, in insula Taenarum Laconicae' *etc.*, *sed tantum stuporem Martiano tribuere nolim* | insulam AC^1G insula *cett. et nonnulli Pliniani* (*d.* **R**) | tenedarum $B^2D^2M^2L$ (*d.* **R**) || 14 lybeum M^1R | et] e C^1EFV || 15 inde ... milia *om.* G^1 (*etiam* **R** *omisisse ex litterarum computo facile apparet*) | Gades *Dick ex Plin.* gadibus (galibus **A** a gadibus B^2) *libri* | quinquagena milia] quinquagenalia **C** quingena milia **EFV** || 16 universa *om.* C^1EFV | eoo C^2G eo *cett. et libri Pliniani* | octuagies M^2C^2GL octagies M^1 octogies *cett.* (*d.* **R**)

octo milia. potest item aliud terra marique iter duci per Gangen Euphra- **613**
tenque fluvium, Cappadociam, Phrygiam, per Aegeum pelagus et Laconicum mare itemque per sinus alios usque Peloponnesum, Leucada, Corcyram, Acroceraunia, Brundisium, Romam, Alpes et Galliam, per Pyrenaeos etiam montes in Oceanum vespertinum, Hispaniae oram traiectumque per Gades, et omnis mensura, attestante Artemidoro assertionibus meis, habet milia octogies sexies octoginta quinque. habetis longitudinem multipliciter memoratam.

Latitudo autem eius meridiano situ in septentrionis caput plurimum **614**
minor est; nam utrimque intemperati aeris nimietate contrahitur. eo accedit, quod a septentrionis plaga Sarmatarum gens copiosaque barbaries accessum indagandae dimensionis excludit. attamen quicquid intrepida permeare quivit excursio competenter admensum, repertaque latitudo habitabilis terrae paene dimidio minor quam dicta est collegisse longitudo; nam colligitur in quinquagies quater centena sexaginta duo milia. **615**
quippe a litore Aethiopici Oceani, qua habitabilis primum est, ad Meroen, inde Alexandriam, Rhodum, Cnidum, Coum, Samum, Chium, Mitylenen, Tenedum Sigeumque promuntorium, os Ponti, Carambim promuntorium, os Maeotidis, ostium Tanais praedicta dimensio comprobatur. qui quidem cursus si per maria transeatur, in compendium ducet milia sescenta septuaginta octo. huc usque compertum progressum Artemidorus asse- **616**
verat, sed Isidorus adiecit duodecies quinquaginta usque ad Tylen ulti-

§ 613 = Plin. 2, 244 || *§§ 614 et 615 = Plin. 2, 245* || *§ 616 partim ex Plin. 2, 246, sed p. 216, 1–5 non ex Plin.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 potest item] potest illud **A** potestatem *ut vid.* **B**^{1}**C**^{1} potest iter**B**^{2} | gangen**BGL** pangem**R** gangem *cett.* | eufratenque**AEFGL** eufratremque**BD** eufratemque *cett.* || 2 cappadociam**BDMR** cappodociam**G** capadociam *cett.* | egeumque **G** (*d.* **R**) || 3 iteque**F** item**L**^{1} | Peloponnesum *scripsi* pelopum nessum**A** peloponessum**B**^{1}**CVGL**^{2} pelopom nessum**D** peloponnessum *cett.* | Leucada *edd.* leucadam *libri* leucadem *libri Pliniani* || 4 Acroceraunia *Dick ex Plinio 2, 244* acroceraniam**A** acrocerauniam *cett.* | brundissium**EV** cymbrundissium**F** brandisium**L**^{1} | aples**C**^{1} apes**L**^{1} || 5 spaniae**B**^{1}**D**^{1}**MR** | orum**A** horam**F** | traiectum**E** treiectum**FV**^{1} treiectumque**V**^{2} || 6 arte idiro**B** artemisidoro**EFV** || 7 octuagies **D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**L** | septies **A** | longitudinem] multitudinem **A** || 8 memoratum **B**^{1}**D**^{1} || 9 *ante* meridiano *add.* a **B**^{2}**R**^{2}**G** *et sic vulgo edunt, sed* a *om. etiam maior pars librorum Plinianorum* || 10 utrique **R** | intemperati **C**^{2} intemperantia **AB**^{2}**RC**^{1} intemperanti *cett.* || 11 accidit **B**^{2}**C**^{2}**G** | a] ad **B**^{2} *om.* **M**^{1} | plagas **B**^{2} || 13 quivit **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} quiebit **B**^{1}**D**^{1} quibit *ut vid.* **M**^{1} quievit *cett.* | excursiocursio **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | amensum **M**^{1}**CF** || 14 habitabilis **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**G** habilis *cett.* | dimidium **C**^{1}**EFV** || 15 quinquagies] quagies **A** || 16 litore**DMRGL**^{2} littore *cett.* | qua] qui**MRE**^{1} | est *om.* **EFV** | ad] et **C**^{1}**EFV** || 17 Rhodum] rome**B**^{1} rodun **D**^{1} | cnidum **B**^{2}**DMR**^{1}**GL** nidum **B**^{1} genidum **F** gnidum *cett.* | mitibenem**A** || 18 os ... promuntorium *om.* **F** | carambim**BD**^{1}**MR** carabdim**D**^{2} carabim *cett. et libri Pliniani* | pronuntiorum **A** || 20 transeat **B**^{2}**R**^{2}**G** | ducet **C**^{2}**EF** dicit **R**^{1} ducenta **C**^{1}**V** ducit *cett.* || 22 esiodorus **B**^{2} idorus **C**^{1}

mam tendi, quae quidem opinatio mihi videtur incerta. nam ipsi tantun-
dem latitudinis inesse dico, quantum longitudinis comprehensum; neque
enim, cum rotundum telluris orbem astructio superior ratioque monstra-
rit, impar latus globo poterit provenire. sed supra dicti scriptores habita-
bilem dixere tellurem.
617 Rotunditatis autem ipsius extima circumfusus ambit Oceanus, sicut
navigatus undique comprobatur; nam a Gadibus per Hispaniae Gallia-
618 rumque flexum occidentalis plaga omnis hodieque navigatur. dum au-
tem divus Augustus classe Germaniam circumiret, septentrionalem totum
permeavit Oceanum. nam primum in Cimbricum promuntorium veniens
magno dehinc permenso mari ad Scythicam plagam ac rigentes undas
619 usque penetravit. de confinio item ab orientis principio et Indico mari
pars, quae vergit in Caspium mare, a Macedonum classibus remigata, dum
Seleucus et Antiochus regnavissent. palus vero Maeotica eiusdem sinus
620 habetur Oceani. item laevi lateris circumflua memorentur. ab ipsis ita-
que columnis Herculis, quae in Gaditano sunt litore consecratae, usque in
Arabicum sinum meridianus omnis permeatur Oceanus, sicut plurimis
621 asseveratur exemplis; nam eius maximam partem Magni Alexandri
sulcavere victoriae. in eodem Arabico sinu constituto Gaio Caesare, Au-
gusti filio, Hispanarum navium naufragia et eiectae fragmentorum reli-
quiae paruere. item Hanno, dum Punicum floreret imperium, Maureta-
niae circuitu ac dehinc meridiani flexus excursu in Arabiae terminos
prolixa admodum navigatione pervenit. Cornelius auctor affirmat quen-
dam Eudoxum fugientem regis insidias ex Arabia in Gaditana pervenisse

§§ 617 et 618 = Plin. 2, 167 || *§ 619 = Plin. 2, 167s.* || *§§ 620 et 621 = Plin. 2, 168–170*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 oponatio **M**^{1} || 3 cum *del.* **R**^{2} | monstraret **ARC**^{1} || 4 pervenire **AL** | habitabilem] aequabilem *Eyss., sed sensus est 'illi non de tota sed de habitabili tantum tellure locuti sunt'* || 5 tullurem **V** || 6 rotunditatem aut **A** | extima **D**^{3}**M** circa extima **AB**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**CV**^{2}**GL** cir extima *cett.* (*v. Petersen 18*) || 7 spaniae **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} || 8 flexumque **M**^{1} || 9 clase **M** classem *n. f.* **G**^{1} | circuisset **C** circuiret **G** || 10 cinbricum **M** cibricum **CEFV** || 12 item] iter **A** || 13 vergit *Kopp* (vergens *Plin.*) pergit *libri* | clausibus **A** (*d.* **R**) || 14 paulus **AC**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1}**L**^{1} palis **M** (*d.* **R**) | meatica **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) || 15 levi *libri* || 17 senum **B**^{1}**D**^{1}**R** | permeatur omnis **A** omnis permaneatur **M**^{1} (*d.* **R**) || 19 sulcare **E**^{1} lustravere *Plinius, quod et hic fortasse legendum* | victoriae] carinae **M**^{v}**C**^{s} (*d.* **R**) || 20 spanarum **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} hispaniarum **L**^{2} (*d.* **R**) | navium *om.* **C**^{1}**E**^{1}**FV**^{1} | naufragia *Kopp* (*'signa navium ex Hispaniensibus naufragiis' Plin.*) naufragium *libri* | et *om.* **C**^{1}**EFV** | iectae **A** | reliquae **AC**^{1} || 21 anno **R**^{2} admo **A** anni **M**^{1} anio **C**^{2}**EL** amo **V** annio *cett.* | floret **E** | mauretaniae **B**^{1}**D**^{1} *et meliores Pliniani* mauritani **A** maturianiae **R** mauritanae **G**^{1} mauritaniae *cett. et nonnulli Pliniani* || 22 ac] hanc **A** hac **BD**^{1}**RL**^{1} || 23 auctor *delebat Grot.* (*sed similis locutio p. 214, 4*) || 24 edoxium **M**^{1} eudoxium **M**^{2}**R** *et aliquot Pliniani* eudoxa **EFV** | regis insidias *om.* **C**^{1}**E**^{1}**FV** | graditana **C**^{1}

refugia. Caelius Antipater se hominem vidisse confirmat, qui negotiationis ardore in Aethiopiam ex Hispania navigasset. †idem Cornelius
post captos Indos per Germaniam navigavit.† ostensum puto ambitum 622
superioris terrae permenso in circulum mari undiquesecus navigatum.
Nunc ipsius divisionem terrae, quantum patitur succincta insinuatio, memorabo. circulus omnis superae habitabilisque telluris, sicut plerique testantur, in tres partes est distributus: Europam, Asiam Africamque.
quarum primam atque ultimam interruptio dispescit Oceani; nam Atlan- 623
tici profundi ex Gaditano freto vis intersecans proxima telluris Libycum Hibero latus abscidit et confestim se in propinqui maris fluenta diffundit. quippe a Gaditano ostio in ingressum interioris maris per longitudinem cursus vix quindecim passuum milia numerantur; latitudo vero, ubi angustior, quinque, ubi diffusa, septem, ubi prolixior, decem milibus explicatur. hinc defluxere per diversos sinus subsidentesque campos tot maria, tot fragores et quantum per diversa aequora tumescit unda-
rum. verum illa proruptio interfluentis Oceani laeva Europam facit Li- 624
byamque dextra, et montibus utrimque concluditur. nam ab Europa Calpe, ab Africa Abinna monte dispescitur, qui utrimque prominentes dici columnae Herculis meruerunt, quod testimonio vetustatis laboris Herculei limes in illis sit consecratus; siquidem ultra eum progredi con-
sumptae telluris invia prohibebant. denique etiam hoc de eius sacrae 625
virtutis possibilitate persuasum, quod, cum antea natura terris maria dispararet ac tantum iugi circuitu firmaret Oceani, montium praedictorum effossis radicibus divulsoque confinio camporum devexis lacu-

§§ 622 et 623 = Plin. 3, 3 et 2, 173 || *§ 624 cf. Plin. 3, 4 et Sol. 23, 13* || *§ 625 = Plin. 3, 4*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 caelitus cantipater **A** || 2 spania **R**^{1} | idem] item **C**^{2}**G**^{v}**L** || 3 captus **B**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} (*totum enuntiatum obelis notavit Dick, cf. DMCE 69*) || 4 navigato *coni. Eyss.* || 5 divionem **R**^{1} | subtincta **V** | insinuatione **AL** *et ed. Eyss.* || 6 superare **AR**^{1} || 7 europiam asium **A** europem asiam **R** | Africam *Plin.* || 8 dispescit **B**^{2} *et Plin.* dispicit **AB**^{1}**D**^{1}**RF**^{1} dissicit **B**^{3}**C**^{2}**L** dissecat **D**^{2}**M** despicit **C**^{1}**EF**^{2}**V** disiicit **G** | athalentici **R** athlatici **V**^{1} || 9 profundi *delebat Dick* | gadditano **A** | proxima *scripsi AMC 83* (*cf. Plin. 3, 4 'proximis autem faucibus . . . coercent claustra'*) profundi **FV** profunda *cett.* || 10 *ante* Hibero *add.* ab **CEFVL** | se] sed **R** | diffudit **R** || 11 gaditana **D**^{1} | in *del.* **B**^{2} *om.* **D**^{1}**M**^{1} || 12 cussus **L**^{1} | vero *om.* **E**^{1} || 13 *post* quinque *add.* milia **C**^{2}**V**^{s}**L** || 14 deflexere **A** | sinos **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | subdidentesque **V**^{1} || 15 flagores **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 15. 16 undarum. verum *distinxit Dick et sic* **G** undarum vero *cett.* || 16 interfluentes **C**^{1}**EFV** | lymbiamque **R** || 17 ab *del.* **B**^{2}**C**^{2} *om.* **L** || 18 alpe **AB**^{1}**M**^{2}**RF**^{1} malpe **D**^{1}**M**^{1} a calpe **L**^{2} | ab **AB**^{1}**DR** *om. cett.* | abinna **B**^{2} *et libri Soliniani* abaethena **M** ab etna *cett.* Abila *edd. Plin.* ab illa *multi libri Pliniani* | dispescitur *coni. Oudendorp ad Apul. t. 2, p. 49* dispicit **A** dispicitur **BDRL** discipitur **M** despicitur *cett.* || 19 labores **B**^{1} || 21 tellus **A** | invidiae **A** invidia **R**^{1} || 22 cum] eum **C**^{1}**EFV**^{1} || 23 dispertiret **A** disperaret **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**E**^{2} | tanto **G** | iugi *scripsi DMCE 50* cinegi **B** cingi *cett.*

nisque terrarum improvisum pelagus in usum impigrae mortalitatis admisit, permutans orbis faciem naturaeque discrimina.

626 Hoc igitur freto laevorsum Europa distenditur usque in Tanais fluminis gurgitem, a quo inchoans Asia Nili itidem alveo limitatur; qui quidem Nilus eandem Africamque disrumpens telluris complexum intersecat multitudine fluviorum. Europam tamen terminari Propontidis faucibus dixere quamplurimi, quae Propontis post angusta discedens ad Maeotidem usque perfertur.

627 Europae tamen principium inchoamentique limen Hispaniae contributum, fertili frugum opimaeque provinciae, metallorum aurique fetura,
minii, marmoris gemmarumque muneribus praedicandae. quae quidem,
quod Hiberi fluminis interrivata tractu, amnis sui meruit cognomentum.
cuius illa portio, quae Atlantico confinis Oceano in Gaditani freti litus
excurrit, Baetica perhibetur, etiam ipsa vocabulum proprii fluminis nuncupatione sortita; quae ab Urcitano fine, qua citerior meat, Tarraconensis
edicitur a Tarracone urbe, quam Scipiones condidere. nam Poeni fundavere Carthaginem, conditas ubicumque urbes amico sibi nomine prae-
628 signantes. sed praedictum latus a Pyrenaei iugis in aliam provinciam
dissecatur; siquidem Baeticae a septentrionali confinio Lusitania sociatur, cui nomen fabula a lusu Liberi patris vel cum eo bacchantium sociavit. haec quoque cognomini fluvio permeatur, licet eam Tagus quoque
629 harenis illustret auratis. Olissipone illic oppidum ab Ulixe conditum ferunt, ex cuius nomine promuntorium, quod maria terrasque distinguit.

§ 626 cf. Plin. 3, 3 et Sol. 23, 15 || *§ 627 ex Plin. 3, 6 et 30 et Sol. 23, 1–2 et 8* || *§ 628 ex Plin. 3, 6 et 8 et 4, 115 et Sol. 23, 6* || *§ 629 = Sol. 23, 5–7 et Plin. 4, 116*

[**ABDMR CEFV GL**] 3 leversum **A** versum **M**^{1} || 4 albeo **B**^{1} **D**^{1} (*d.* **R**) || 5 complexum **MGL**^{2} complex **L**^{1} complexu *cett.* (*d.* **R**) | intersecat **B**^{2} **C**^{2} **L** (*d.* **R**) || 6 terminari **B**^{2} **D**^{2} **M C**^{2} **GL** interminari *cett.* (*d.* **R**) | Propontidis] ditis *superest in* **R** || 7 proponitis **A** (*d.* **R**) | post *scripsi DMCE 69* per *libri* | discedens *scripsi* discedens **B**^{1} **M** disendens **D**^{1} decendens **E**^{1} descendens *cett.* || 8 usque *scripsi* quoque *libri* | profertur **CV** fertur **L**^{1} || 9 spaniae **B**^{1} **D**^{1} **MRC**^{1} || 10 fertilis **M**^{1} (*d.* **R**) | provinciae] principium **EFV**^{1} | foetus **A** factura **B**^{1} **C**^{1} feturae **D**^{2} || 11 minii *ed. Basil.* et miri **D**^{1} miri *cett.* | marmoris] arboris **B**^{1} **D**^{1} (*d.* **R**) || 13 graditani **C**^{1}**V** || 14 boetica **A** || 15 rucitano **B**^{2} urticano **RC** circitano **FV** | mea **AR**^{1} | tarraconensis **R**^{2} **G**^{2} terra consensisse **AB**^{1} **D**^{2}**M**^{1} terra consensis **D**^{1} **R**^{1} terraconensisse **M**^{2} terraconensis *cett.* || 16 edicitur **D**^{1} **R**^{1} dicitur *cett.* | tarracone **G** terraconensi **ARCEFV** tarraconensi *cett.* | scipiones **B**^{2} **D**^{2} **M**^{2} **R**^{m} **C**^{2} **GL** spitionis **A** scipiciones *n. f.* **D**^{1} spiciones *cett.* | poeni **BD**^{2}**M**^{2} **R**^{2} **EGL**^{2} poene **AD**^{1}**M**^{1} **R**^{1} pene **B**^{1} peni **CFL**^{1} || 17 urbes *om.* **C**^{1} **E**^{1} **FV** urbe **AR**^{1} | ambico **AR**^{1} | persignantes **C**^{1} **EFV** || 18 *post* latus *add.* dictum **A** | pirinei **A** pyrenaeis **C** pirineis **L** || 19 septentrionecli **R**^{1} || 20 bachatium **R**^{1} || 21 cognomini **ABD**^{1} **RC**^{1} cognomine **M**^{1} cognomines *n. f.* **M**^{2} cognominis sui **G** cognominis *cett.* | Tagus] tagustiorum **V**^{1} || 22 aurati **R**^{1} **G**^{2} | olissipone **AB** olissepone **D**^{1} olisipone **D**^{2} solissipone **MR** solisipone *cett.* (Olisipo *Plin. 4,116*) | fertur **G**^{1} || 23 materia **R**^{1} mari **F**

nam ab eius ambitu inchoat mare Gallicum et facies septentrionalis
Oceani, Atlanticus vero et occiduus terminatur Oceanus, qui tum Hispa-
niae limitatur excursibus. in eius quoque confinio equarum fetura ventis
maritantibus inolescit, volucres proli cursus ipso aspirante Favonio. ve- **630**
rum Baetica cunctas ubertate fecunditatis [santis] antevenit; quae qui-
dem habet iuridicos conventus quattuor: Gaditanum, Cordubensem,
⟨Astigitanum, Hispalensem⟩; oppida centum septuaginta quinque habi-
tantium multitudine frequentata. eadem vero longitudinis dimensione **631**
distenditur a Castulonis oppidi fine in Gaditanum oppidum ducentis
quinquaginta milibus ⟨et a Murgi maritima ora viginti quinque milibus⟩
amplior aestimatur, latitudoque in ducenta viginti quattuor milia ex-
currit. at universa provincia habet conventus septem: Carthaginensem, **632**
Tarraconensem, Caesaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucrensem,
Bracarum, civitates vero (praeter insulas atque aliis contributas) ducen-
tas nonaginta quattuor tota complexione dinumerat. tenditur autem
per longitudinem, quantum Agrippa dinumerat, milibus quadringentis
septuaginta quinque, latitudine ducentis viginti quattuor, cum fines
Carthaginem usque protenderet. quae opinio Agrippae non exiguum

§ 630 = Plin. 3, 7 || *§ 631 = Plin. 3, 17* || *§ 632 = Plin. 3, 16 et 18*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 fauces **A** faciens B^1D^1 faciem **V** | septemtrionales **AR** septentrinales C^1 septentrinalis C^2 || 2 athlaticus M^1 athalenticus **R** adlanticus **EV** | terminantur **CEFV**L^1 | expaniae **A** spaniae B^1D^1**MR** || 4 miritantibus $B^1D^1M^1$ mirantibus R^1 | *post* inolescit *add.* et B^2 | *in voce* volucres (volucre R^1) *rursus adest liber* **P** | poli B^1D^1 | aspirante *scripsi ex Solino* (*DMCE 70*) spirante *libri* | favonio verum] favoniorum **A** || 5 vertate $B^1D^1M^1R^1$ | fecunditate **B**D^1R^1 fecunditates **M** | santis *sine sensu* $B^1D^1R^1$ *om.* **AML** *del.* D^2R^2 provincias *cett.* (*v. DMCE 51*) || 6 quattuor **A**$B^1D^1R^1$ duos *vel* duo *vel* II *cett., ut ex uno loco discernas qui libri fide digni sint* | graditanum M^1C^1 || 7 Astigitanum Hispalensem *add. Dick ex Plin. 3, 7* || 8 longitudini **A** || 9 castulonisi **A**R^1 castullonis **F** | oppidi G^2 *et Plin. 3, 17* oppido *cett.* | fine *om.* P^1 finem **A** | gadditanum **A** graditanum **CV** || 10 et . . . milibus *add. Dick ex Plin. 3, 17* || 11 ampliora B^1M^1 | latitudoque *scripsi* latitudo quoque *libri* | viginti] triginta *Plin.* || 12 at universa . . . 15 dinumerat *post p. 220, 7 ponebat Kopp* | at **A**$B^2D^2M^2C^2$**P** et C^1**EFV** ad *cett.* | carthaiginensem **A** carthaginiensem B^2**GP** || 13 tarraconensem **BDGLP** terracomensem **A** terraconensem *cett.* | cliniensem R^2 | lucresem C^1 lucrenensem **MG** Lucensem *coni. Vulc.* || 14 braccarum **CEFVL** | vero] hinspania C^1**V** in spania **E** in hispania **F** | alias B^2**GLP** || 15 nonaginta] lxxx **A** | quattuor] tres *Plin.* | *post* quattuor *add.* civitates in ispania praeter insulas atque aliis contributas ducentas quattuordecim **L** *similia* D^m *non notato ubi addi debeant* | denumerat **G** (*nullus in hoc loco Martiani error est; nam si Plinium recte intellegas, invenies civitates quidem 293 esse, oppida vero 179: male ergo Kopp et ego DMCE 51*) || 16 agryppae D^1 (*d.* **R**) || 17 septuaginta quinque] lxxvi **A** sexaginta quinque B^v septua[**R** | latitudinem L^1 (*d.* **R**) | $\overline{\text{CCLVIII}}$ *Plin. 3, 16* | cum] con **A** (*d.* **R**) || 18 protenderat L^1 (*d.* **R**) | agyrppae **M** (*d.* **R**) | exigivum **M** (*d.* **R**)

633 admittit errorem; nam Hispania omnis citerior a Pyrenaeo in Castulonis finem per sescenta septem milia longitudinem protrahit, cuius ora paulo amplior aestimatur; latitudo autem a Tarracone ad litus Oiarsonis trecentis septem milibus invenitur a radicibus Pyrenaei, ubi utriusque maris propinquitate concluditur; nam paulatim ⟨inde⟩ diffusior ⟨tantundem et amplius, qua confinis est Hispania ulterior,⟩ adicit in latitudinis excrementum.

634 Idem igitur Pyrenaeus ex alio latere Galliarum finibus admovetur, a cuius radicibus quicquid interiacet usque Rhenum et item inter Oceanum et montem Gebennam et Iures Gallicis regionibus attributum. Narbonensis autem provincia appellatur, quae interno mari alluitur; haec Bracata antea dicebatur, quae ab Italia iugis Alpium atque amne Varo discernitur, cuius longitudo, sicut Agrippa dimensus, trecenta septuaginta
635 milia passuum, latitudo autem ducenta quadraginta octo. in hac provincia Rhodanus fluvius ex Alpibus veniens per Lemannum lacum meat et causas fertilitatis importat [ter] germinibus ac fetubus. cuius ora diversis nominibus appellata; nam Hispaniense unum, alterum Metapinum, tertium, quo plenior meat, Massilioticum nuncupatur. provincia viris, opibus, frugibus memoranda unoque transcurrenda piaculo, quod illic fas fuerat hostias humani generis immolare.

§ 633 = Plin. 3, 29 ‖ *§ 634 ex Plin. 3, 31 et 37; 4, 105 et Sol. 21, 1* ‖ *§ 635 ex Plin. 3, 33 et Sol. 21, 1*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 amittat **M^{1}C^1** admittat **M^2** amittit **C^2** ammitit **L** (*d.* **R**) | Hispania] spina **B^{1}D^1** (*d.* **R**) | omnis *om.* **M^1** (*d.* **R**) ‖ 2 ora *om.* **A** hora **E^1** ara **L^1** (*d.* **R**) | paulo *om.* **A** (*d.* **R**) ‖ 3 ampliora **B^1** (*d.* **R**) | *post* aestimatur *add.* longitudo hispaniae dcviii mil. latitudo trecentis vii mil. **C^1** longitudo hispaniae dcviii (dcvii **E**) mil. **EF** *similia e regione scripta sunt in* **D^m**, *pristino tamen verborum tenore non mutato* | tarracone **BDMGP** *et Plin.* terracone *cett.* (*d.* **R**) | oiarsonis **B^{1}D^{1}M^2** *et Plin. 3,29* olarsonis **A** iarsolis **B^2** iarsonis **D^2** oiorsonis **M^1** iersonis **CEFVP** iasonis (ia *in ras. 3 litt.*) **G** gersionis **L^1** gersonis **L^2** ‖ 5 inde *addidi DMCE 70* | tantundem . . . 6 ulterior *addidi collato Plin. 3, 29* ‖ 6 adiacet **B^{2}M** adiacit **D^2** adiicit **G** ‖ 7 excremento **EF** extremento **V^1** ‖ 8 idem] id est **M^1** (*d.* **R**) | ammoveatur **RC^{1}EFV** ‖ 9 interiacet usque] interiacet raco et usque **A** in terra coetusque **R^1** in terra cetusque **EFV** | rehnun **A** ‖ 10 gebennam **B^{1}D^{1}M^{1}P** gehennam **B^2** viennam **M^v** gabennam *cett.* cebennam *libri Pliniani* | et Iures *scripsi* (montibus Cebenna et Iuribus *Plin.*) eduris **B^{2}D^{2}M^{2}GP** et doris **V^1** et duris *cett.* | callicis **A** ‖ 11 internominari **R^1** ‖ 12 bracta **A** | amne] alme **A** anne **C^1** | vario **A** varro **R^1** ‖ 13 *post* dimensus *add.* est **C^{2}GP^s** ‖ 14 *post* quadraginta *add.* vel **L** | *post* octo *add.* continet **G** ‖ 15 rhodanis **M** | lemanum **AC^{1}L** leannum **M^1** lemmannum **P^1** ‖ 16 ter (*quod delevi*) **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** terrae *cett.* | geminibus **L^1** | fetubus *Grot.* fecundiis **C^2** fecundus **F** fecundis *cett.* feturis *Oudendorp ad Apul. t. 1 p. 550* ‖ 17 hispaniense **B^{2}C^{2}GLP** ispaniensem **AR^2** spaniense **B^{1}DMC^1** spaniensem **R^1** spanianensem **EFV** | Metapinum *ed. pr. ex Plin. 3, 33* etapinum **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** alpinum *cett.* ‖ 18 quo] quod **D^1** | masilioticum **ACEFVG** Massalioticum *Plin.* ‖ 19 opibus *ed. pr.* (*cf. DMCE 70*) oppidis *libri* | uno quoque **L**

Sed post Alpium montes, qua facies prominentis naturae ortivi solis **636**
illuminatione perfunditur, inchoat ac descendit Italia, longe ante alias
omnes laudibus veterum in urbis Romae gratia praedicanda. cuius prin- **637**
cipium Ligures tenent, dehincque ubertatem soli sacrata occupavit
Etruria regio, tam indigetis Aeneae foedere quam remediorum origine at-
que ipsius Tagetis exaratione celebrata. Umbri mox Latiumque atque ostia
Tiberina, dehincque ipsa caput gentium Roma, armis, viris sacrisque,
quamdiu viguit, caeli vestri laudibus conferenda; haec a mari sedecim
passuum milibus disparatur. dehinc litus in Vulscorum nomen sortem-
que concessit; mox Campania Picentesque ac Lucanum latus Bryttium- **638**
que coniungitur; cuius promuntorium in meridiem austrumque respec-
tans in mare procurrit laevaque ala interioris sinus fluenta complectitur,
ut, si a primis Alpibus dextrum latus et prolixi montis bracchium con-
templeris prominentias utrimque componens, theatrum quoddam spec-
tare videaris undarum. lunata quippe et quodam hemicyclio in promun-
torium memoratum circumfertur Italia; denique ab ipsis Gadibus, qua
se fauces freti interfluentis aperiunt, in Bryttium sinum, qui est primus
Europae, emissa maria conquiescunt. interior vero tellus, quae in supe- **639**
rum mare Boreamque perfertur, Graeciae ora, Sallentinis, Pediculis, Apu-
lis, Paelignis, Istris, Liburnis et ceteris populis obscurioribus habitatur.
laevorsum quoque se flectit et item duobus promuntoriis peltae Amazo-
nicae formam reddit, dextero cornu Leucopetram tendens, laevo Laci-
nium. unde cum longa sit ab Alpibus Praetoriae Augustae per urbem,

§§ 636–638 collecta ex Plin. 3, 38 et 40 (de primo sinu cf. Plin. 3, 6) || 1 *cf. Apul. met. 3, 28* coruscat in modum ortivi solis || *§ 639 ex Plin. 3, 38 et 43 et 45*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 qua $B^2R^2GL^2P$ quia *cett.* || 2 profunditur **DL** | descit L^1 || 3 omnis AB^1DMR^1 || 4 ligures $AB^2D^2M^2R^2C^2FGL$ logores E^1 ligores *cett.* | dehincque $B^2D^2MC^2VLP$ dehinc quae *cett.* | ubertate $B^2R^2C^2E^2FP$ urbertate E^1 | solis **A** | sacra EVL^1 || 5 indigetis B^2D^2G indiginitis L^1 indigenitis L^2 indigitis *cett.* || 6 umbris **M** | Latiumque] latium B^2 || 7 dehinc quae **DF** | Roma *om.* P^1 | armi **A** | viri sacrique $AB^1D^1R^1$ viri sacrisque R^2 || 8 biguit R^1 | caeli v̄ri (*id est* vestri) $AB^1D^1M^1R^1P^1$, *cf. DMCE 89* caeliferis *cett.* | marse **A** mar $B^1D^1R^1$ mare C^1EFV || 9 passum B^1MR^1 | disperatur F^1 | dehic **EF** | volscorum D^2G^2 || 10 pincentesque **AL** | ac] ad B^2 hac L^1 | litus *fort. legendum* (*'Bruttium litus' Plin. 3, 72*) | bryttiumque **BD** *et lib. Plin.* F^2 bricciumque **A** bructiumque **M** brittiumque **REFV** britiumque **CL** bryctiumque **G** brycium P^1 bryciumque P^2 bruttiumque *fere libri Pliniani* || 12 ala] alia P^1 | complextitur **M** || 14 quoddam inspectare B^2 quod inspectare M^1 || 16 circumfertur] fertur L^1 | gladibus **A** || 17 bryttium **BDRP** prytium **A** brithium C^1 brittium *cett.* || 18 in *om.* M^1 (*d.* **R**) || 19 profertur MC^1G (*d.* **R**) | gratiae C^1E^1 | sullentinis G^1 (*d.* **R**) | pediclis EFV^1LP (*'Peduculi' dicuntur libris Plin.*) | apulis AB^1DMR^1P apulisque B^2 apuleis *cett.* || 22 reddit B^2D^2GPL reddidit *cett.* | dextro B^2GL (*d.* **R**) | leucopetram B^2D^2M *et libri Plin.* leocopetram *cett.* (*d.* **R**) | laevo] leub **A** leo **C** (*d.* **R**) || 23 Praetoriae Augustae *ed. pr. ex Plin. 3, 43* praetoris augusti B^2 praetoris augustae D^2ML^2 praetoribus augustae *cett.* (*d.* **R**)

Capuam et Regium oppidum, absque recurvo flexu decies centena et viginti milia passuum, nusquam vero trecenta milia latitudo eius excedit. a solo igitur Italico Liburnia Istriaque discretae sunt centenis milibus passuum, quod ab Epiro et Illyrico quinquaginta, ab Africa intra ducenta milia, ut Varro commemorat, ab Sardinia centum viginti, a Sicilia mille quingentis, a Corcyra minus octoginta milia, ab Issa quinquaginta.
640 verum omnis Italiae circuitus tenditur vicies centena quadraginta novem milia; eius umbilicus in agro dicitur Reatino. angustior plurimum est ad portum quem Hannibalis castra dicunt, nam vix ibi quadraginta milibus lata est. verum Italia etiam Pado flumine memoranda, quem Graecia dixit Eridanum. hunc amnem mons Vesulus inter montes Alpium elatior gignit fonte mirabili, qui in Ligurum finibus flumen creat, ac dehinc fluvius mersus in penita telluris in parte agri Vibonensis emergit. Canis ortu diffusior; nam solutis Alpium nivibus flagrantia solis aestivi exuberat ultra gurgitis ripas nullique gloriae nobilium amnium cedens triginta receptis fluminibus Adriaticum mare magna opimus
641 granditate perfundit. cetera Italiae memoranda nec poetae tacent, ut Scyllaeum oppidum cum Grateide flumine, quae Scyllae mater fuit, Charybdisque voraginem ac vertiginem tortuosam, Paestana rosaria, scopulos Sirenarum. hinc Campaniae amoenis⟨simus tractus celebrataque Bacchi et Cereris⟩ antiquitus munera. Phlegraei dehinc campi ha-

§ 640 ex Sol. 2, 23 et 25, necnon Plin. 3, 44 et 95 et 117 s. || *§ 641 ex Sol. 2, 22 et fonte ignoto* || 14 flagrantia solis] *cf. Apul. met. 4, 1 et 17 et 6, 12* || 18 *cf. Plin. 3, 87* || 19 *Verg. georg. 4, 119* biferique rosaria Paesti

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 recurbo B^1D^1 (*d.* **R**) || 2 nusquam] quam M^1 nosquam R^1 || 3 italio **R** | lubrinia D^1 luburnia D^2 liburnio **R** | istria quae $B^1D^1M^1R^1$ striaque C^1V | decretae C^1F || 4 quod *delebat Dick* | *post* quod *add.* distat **G** | *post* quinquaginta *add.* milia **G** || 5 milia *om.* **F** (*d.* **R**) | a] ac **L** (*d.* **R**) || 6 mile **D** | *post* quingentis (quingenta B^2) *add.* passibus **CFV** | milia *om.* **P** milibus *Petersen 19* || 7 quadraginta novem] xliiii **A** || 9 vixi R^1 | ibi *om.* C^1 | quadraginta *Dick, cf. p. 227, 4* centum triginta *libri* || 10 milibus *delebat Dick* | italiam $AB^1D^1M^1RC^1V$ | *post* etiam *add.* in **GP** | memorandam R^2 || 11 gratia C^1V | vesulus $B^2DMEGLP^2$ vessulas **A** vesulas $B^1R^1V^2$ suesalus R^2V^1 sueles **C** suesulas **F** vesolus P^1 || 12 ligurum $B^2D^2R^2C^2VGL$ ligurium **E** lugurum **F** ligorum *cett.* || 13 ac] hac BD^1M hanc C^1V | dehic L^1 | Vibonensis *Kopp ex Solino* bibonensis *libri* (*'in Forovibiensium agro' Plin. 3, 117*) || 14 solitis B^1 | nivibus $B^2D^2M^2R^2C^2EGL$ *et Plin.* nibibus *n. f.* M^1 navibus **F** nibibus *cett.* | fragrantia **A** fraglantia C^1 flagantia **L** || 15 exsuperat **C** || 17 graditate D^1 | *post* cetera *add.* sunt R^2G | ne C^1 || 18 scyllaeum D^mGP *et Plin. 3, 73* silletum BDM^1 cilleum **CEV** syllium L^1 sylleum *cett.* | grateide *libri et Plin.* Crateide *edd. ex Solino* | scilla **F** sillae **L** | fuit *om.* M^1 || 19 carripidisque **A** carypdisque RC^1E **LP** | pertana riosaria B^1 || 20 sirenarium **R** | hinc *Salmas. Exx. Plinn. p. 58. a.* **D** in *libri* | caniae D^1 || 20.21 amoenissimus tractus celebrataque Bacchi et Cereris *scripsi DMCE 51–53* (amoenissimi tractus *iam Salmas.*) amoenis *libri* || 21 munera *scripsi* nunera **B** nemora D^2M^2 numeria **G** numera *cett.* | flegregi **A**

bitatioque Circeia Terracina, prius insula, nunc coniuncta, Reginique ab Sicilia continenti separati, eaque in compensationem conexae telluris in insulam relegata, Formiae etiam Laestrygonum habitatione famosae.

Hoc loco possem etiam urbium percurrere conditores, ut a Iano Iani- **642** culum, a Saturno Latium, a Danae Ardeam, ab Hercule Pompeios, cum boum pompam duceret Hiberorum. ex cuius laboribus in Liguria campi Lapidarii sunt appellati, quod eodem dimicante saxis ferunt pluisse caelum. idem etiam Ionio nomen dedit; nam Ionem, Autocli filiam, obsidentem vias latrocinaliter interemit. Iapygas Iapyx, Daedali filius, condidit, Coram Dardanus, Agyllinam Pelasgi, Tibur Catillus, praefectus classis Euandriae. Parthenope dicta ab Sirenis sepulchro hoc nomine vocitatae, quae nunc Neapolis appellatur. Praeneste ab Ulixis nepote Praeneste, licet alii velint Caeculum conditorem, quem pignus asserunt fuisse flammarum. Arpos et Beneventum Diomedes, Patavium Antenor, Pylii Metapontum condidere. sed nihili mea interest origines urbium perscrutari.

Nunc quoniam continentis terrae limes interfluentis freti coercitione **643** distinguitur, non alienum est inter fluenta emergentes terras, quae, quod in salo sint, insulae vocitantur, praesertimque nobiles commonere; neque enim morosa debet esse percursio. transeo itaque Pytiessas a silva pinea memoratas, quae nunc Ebusus appellatur, in confinio Carthaginis Novae,

1 *cf. Pomp. Mela 2, 4* Tarracina, Circes domus aliquando Circeii *unde Solini error nasci potuit* || *§ 642 ex Sol. 2, 5–10 sed multis omissis* || *§ 643 = Plin. 3, 76–79*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 tarracina **P** | cogiuncta **B^1** continenti iuncta *Eyss. ex Solino, sed cf. Salmas. Exx. Plinn. p. 58. a. E–F* | regioni quae **D^{2}MGL^{2}P** regnique **R** regnice **C^1** | ab] a **C^{1}EFV** || 2 silia **RL^1** scilia **P** | continenti *delebat Dick* | separata **MGL^1** | eaque *Salmas.* atque *libri* || 3 relegata **B^{1}M^2** *et coni. Salmas.* relegati **AB^{2}D^{2}R** regati **D^1** relagata **M^1** religati **CEFP** relagati **V** religata **GL** | furmiae **B^2** formae **C^1** | habitationem **D^1** || 4 verbium **R^1** || 5 dane **D^{2}MC^{2}V^{1}L** | ponpeios **M** pospeios **V^1** || 7 lapidaria **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** | appellati **CP^1** appellari **V^1** | quod eodem] quoddam **R^1** quod eo *Solinus, quod et hic fort. legendum* || 8 idem] id est **C^1** || 9 iapygas iapyx **RC** iapicas iapix **G** IAPYGAS YAPYX *magnis litteris cett. praeter* **F**, *ubi spatium quasi 20 litterarum vacuum est* || 10 dardanis **A^{1}L^1** dardannis **P** | agallinam **L** | pellasgi **A** plelasgi **C^1** pelesgi **F** | Tibur *om.* **L^1** | catilus **A** || 11 clausis **C^1** calsis **EF** calcis *n. f.* **V^1** | vocitatae **P^2** *et tacite edidit Kopp* vocitata *cett.* || 12 ulixtis **A** ulixes **C^1** | nepone **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** || 13 praeneste **B^{2}D^{2}ML^{2}P** sente **G** praesente *cett.* || 14 aripos **C^1** arbos **P** (*d.* **R**) | benevensum **A** (*d.* **R**) || 15 Pylii *ed. pr. ex Sol.* silli **A** fylli **B^{1}DMRG** psylli **B^2** philo **C** filo **EFVL** phylli **P** | nihil **D^{2}M^{2}C^{2}EFV^1** (*d.* **R**) | orbium **B^{1}D^{1}M** (*d.* **R**) || 17 continebitis *n. f.* **B^1** continebites **D^1** continens **CEFV** (*d.* **R**) | interfluentes **BD^1** (*d.* **R**) | friti **A** frenti **M^1** (*d.* **R**) | coercitione **D^{2}M^{1}RL^2** coertione **ABD^1** coercitatione *cett.* || 19 vocitatae **D^2** (*d.* **R**) | praesertim **D** (*d.* **R**) | commovere **M^1** commemorare **L^2** componere *Petersen 59 clausulae ratione non habita* || 20 percursio **D^{2}C^{2}EGLP** percutio **C** percussio *cett.* (*d.* **R**) | transio **A** (*d.* **R**) | pyties has **B^2** pithiesas **F^1** pietihicessas **V** (pitiusse, pituisse, potuisse *dicuntur in libris Plin.*) || 21 ebussius **A** ebsus **D^1** ebussus **L** (*d.* **R**) | appellantur **A** apellatur **P** (*d.* **R**)

Baleares autem duas, Colubrariam et quas Gymnasias Graeci dicunt, vel Caprariam naufragalem. in Galliae quoque ora in Rhodani ostio †Midma, mox quae Blascorum vocatur, et tres Stoechades, quarum haec sunt nomina singularum: Prote, Mese, ⟨quae et⟩ Pomponiana, tertia Hypaea,
644 ceterasque exiguas adversum Antipolim. in Ligustico autem mari est Corsica, quam Graeci Cyrnon appellavere, longa centum quinquaginta milibus passuum, lata quinquaginta. circuitus eius omnis distenditur milibus trecentis viginti quinque; habet civitates triginta tres. citra autem est Oglasa, infra in sexagesimo Corsicae Planasia, fallax navigantium mentiensque propinquitas; Urgo item et Capraria, quam Aegilion Graeci dixerunt; item Egilium, Dianium; item Columbaria, Venaria. item ultra Tiberina ostia in Antiano Palmaria, Sinonia et in Formiano Pontiae, Pandateria, Prochyta, ab ⟨Aeneae navium statione⟩ Aenaria, Inarime a Graecis dicta, Pithecusa et Megaris etiam in Neapolitano. a Surrento in
645 octavo miliario Capreae; item Leucothea. iam Africum mare spectans a

§ 644 = Plin. 3, 80–83; cf. Sol. 3, 2 || *§ 645 = Plin. 3, 83–85 et Sol. 4, 1*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 balearis **B**^{1} (*d.* **R**) | colubrarias **B**^{2}**D**^{2}**M** (*d.* **R**) | et] sed **L**^{2} | gingnasias **A** || 2 caprariam **B**^{2}**G** *et Plin.* capaliam **C**^{1} capraliam *cett.* | namfragalem **D**^{1} (*d.* **R**) | midma **ABDMRC**^{1} midmana **C**^{2} miti **EFV** mithma **G** mitmana **L**^{1}**P** mitiman *n. f.* **L**^{2} metina, metma, metnia *libri Plin.* || 3 max **EFV** *vocem delet* **L**^{2} | Blascorum *Plin.* evascorum **ADMRGL**^{1}**P** evasconum **B**^{2} vascorum *cett.* | Stoechades *Plin.* sticadas **AE**^{1}**FV** stocadas **E**^{2} stycades *cett.* || 4 Prote Mese *Plin.* prote mesque **AB**^{1}**D**^{1} prote mes **B**^{2} temisto prima **B**^{3} prima temesto **D**^{2}**M**^{2}**G** protemesto **M**^{1} prima temisto *cett.* (*d.* **R**) | quae et Pomponiana *Plin.* pomponiana **AD**^{1} pomponiona **B** pompaniana **M**^{1} pomponiana **R** secundum pomponiana **L**^{1} secunda pomponiona **L**^{2} secunda pomponiana *cett. et editores ante Eyss.* | ipeia **B**^{2}**L**^{1} ypera **RL**^{2} ippea **EFV** || 6 cyron **L** | *post* quinquaginta *add.* I **B**^{2} || 7 *post* milibus (milia **M**) *add.* trecentis xxv **L**^{1} | *post* quinquaginta *add.* milia **B**^{2} | circumitus **AD**^{1}**R** | ostenditur **RV** || 8 xxxii *libri aliquot Pliniani* || 8.9 citra autem est *scripsi DMCE 71* stipa autem citra est *libri* sita autem citra est *Grot.* Ilva autem citra est *Dick* || 9 Oglasa *Plin. 3, 80* oclifa **B** oclisa *cett.* | planaria *libri Pliniani 3,80* (*sed 3,61* planasia *et sic Solin. 3,2*) || 10 propinquitatis **D**^{1} | Urgo *Plin. 3, 81* argo *libri* | caparia **D**^{1}**R**^{1} | Aegilion *Plin.* ele **A** elegion **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RL**^{1} egian **B**^{2}**F** egeon **M**^{2}**C** egion *cett.* || 11 item^1] id est **C**^{1} | egilium **B**^{2}**D**^{2}**MC**^{2}**GP** eligium **AR** elegium **B**^{1}**D**^{1}**E**^{2}**L**^{1} egilionum **C**^{1}**V** elion **EF** elegum **L**^{2} Igilium *Plin. 3, 81* | dianum **R**^{1} dianeum **C**^{1} | colubria **R**^{1} | venaria **B**^{1} *et edd. Plin.* veria **L**^{1} veneria *cett.* menaria *libri Plin.* || 12 tiberiana **M** tiberia **V**^{1} | Antiano *Plin. 3, 81* antina **B**^{1}**M** antino *cett.* || 13 Pandateria *Plin. 3, 82* pantatoria *libri* | ab Aeneae navium statione Aenaria *scripsi DMCE 72* abveneria **B**^{2}**CFVL**^{1} abaeneria *cett.* || 14 pitecusa **B**^{1}**DRG** pitecuvelsa **A** pytogussa **B**^{2} pyteguas **B**^{v} pitegussa **M** pitacusa **C** pitecusae **EVL** piteaisae **F** pictecusa **P** | neapollitano **B** neopolitano **G** | a surrento **MCP** assurrento **AB**^{1}**DGL** assurrenco **B**^{2} surrento **R** a surrente **EFV** || 15 octavo] atacio **B**^{2} viii **C** | capreae **B**^{2}**C**^{2} *et Plin. 3, 82* caprae *cett.* | leucotea **B**^{2}**M**^{2} *et Plin. 3, 83* leocontea **G**^{2} leocotea *cett.* | iam **AB**^{1}**DMRP** in *cett.* | africo mari **MCEFVL** | spectas **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | a] in **F**

Corsica in octavo Sardinia est; in quo angusto freto sunt parvae insulae, quae Cuniculariae perhibentur, item Pitonis et Fossae. verum Sardinia a Sardo filio Herculis appellata habet formam humanae plantae; denique Sandaliotes est appellata et Ichnusa, quod utrumque vestigii formam significat. verum ab oriente centum octoginta octo milibus patet, ab occidente centum septuaginta quinque, a meridie septuaginta septem, a septentrione centum viginti quinque [milia]. habet a Gorditano promuntorio insulas duas, quae Herculis memorantur, a Sulcensi Enusin, a Caralitano Ficariam Galatamque. quidam item non longe Leberidas dicunt et Gallode et Heras Lutra. contra Paestanum Leucasia est a Sirene ibi sepulta nominata; contra Veliam Oenotrides; contra Vibonem Ithacesiae, ab Ulixis specula dictae.

Hinc Sicilia memoranda, quae a Thucydide Sicania, a multis Trinacria **646**
perhibetur; Sicania a Sicano rege, qui cum Hiberica manu in eandem terram ante bella Troiana pervenit; dehinc Siculus Neptuni filius, a quo nomen eidem commodatum. nam Trinacria, quod tribus promuntoriis triangula censeatur; quippe unum, quod a Pachyno in Peloponnesum in meridiem versum spectat, quadringentis quadraginta milibus a Graecia disparatur. Pelorias autem occasum Italiamque inspicit, quae freto mille quingentorum passuum separatur; Lilybaeum Africae fines videt in cen-

§ 646 = Plin. 3, 86 – 87 et Sol. 5, 2 et 7

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 cursica **B^{1}D^{1}R** | octavo] viii **C** || 2 Cuniculariae *Plin. 3, 83* cornicularíae **C^{2}LP** niculariae **F** conicularíae *cett.* | pitonis (pictonis **EFVP**) et fossae *retinui cum libris* (Phintonis et Fossae *Plin.*) Pythonis Fossae *Grot. Dick* | verum *bis scriptum in* **V** || 3 habet formam *om.* **A** || 4 scandaliotes **C^{1}E** | ichnusa *Plinii liber Toletanus et Solin. 4, 1* ignota **AL** ignosa **B^{1}D^{1}R CEFV** signosa **B^{2}D^{2}MC^{2}GP** | virumque **AR^1** utramque **D^{2}G^2** || 5 *post* verum *add.* vel patet **A** | partet **B^{1}D^{1}R^1** || 7 milia *om.* **P** *et del. Dick* | gorditano **CE^{2}F VP^2** *et Plin. 3, 84* gordiano **P^1** corditano *cett.* || 8 insula **A** | nusin **F** esin **V^1** enusian **G** | a Caralitano] aearalitano **AR^1** aralitano **M^1** || 9 ficariam **B^{1}DMCP** figariam **B^2** fricariam **G** ficaria *cett.* | Galatamque (galeatamque **F**) *delere et post* Caene *p. 226, 10 reponere volebat Lüdecke (1862) 38, cf. Plin. 4, 92 'Caene Galata, Lopadusa'* | item *om.* **A** *bis scripsit* **M^1** | leberidas **B^{1}RG** *et Plin. 3, 85* laberidas **A** leberidias **P** liberidas *cett.* || 10 et heras lutra **AB^{1}DMRG** etheras et lutra *cett.* (quam vocant heralitra *libri Pliniani 3, 85*) | Paestanum *Plin.* praestanum *libri et Plin. liber* **E^1** | *post* Paestanum *addebat* sinum *Lüdecke 39 ex Plin.* | leucosia **A** *et sic legebat Detlefsen ad Plin. 3, 85* (*ubi libri* leucasia) leugasia **B^{1}D LP** laugcasia **V** || 11 Veliam *edd. ex Plin.* beliam *libri* | Vibonem *edd. ex Plin.* bilonem **EF** bibonem *cett.* | utacesiae **A** itacessiae **B^{2}L^2** atacesiae **V^1** || 13 ducydidi **A** tuchididei **P** || 14 in *om.* **EF** | eadem **D^{1}EF** || 15 froiana **A** trogana **B^{1}L^1** toiana **C^1** | sicullus **A** || 16 commodatum *scripsi* commotatum **A** commutatum est **V** commutatum *cett.* communicatum *coni. Bentl.* | trinacia **B^{1}D^1** || 17 Peloponnesum *scripsi* pelopumnensum **A^1** peloponnensum **A^{2}M** peloponessum **B^2** peloponnensium **R^1** peloponensum *cett.* | in^2 *del.* **G^2** || 18 quadrigentis **B^{1}DM^1** || 19 *ante* freto *add.* a **B^2** || 20 quingentorum passuum *Kopp* quingentis passibus *libri* | lillibeum **DMRL**

tum octoginta milibus. ipsa autem promuntoria inter se terreno itinere
disparantur sic: a Peloro Pachynum milia centum septuaginta sex, inde
647 Lilybaeum ducenta, inde Pelorum centum quadraginta tria. coloniae in
Sicilia quinque, urbes sexaginta tres, fluvii fontesque quamplures ac
montis Aetnae miracula noctibus totis vomentis incendia, cuius crater
stadiis viginti patens favilla Tauromenium Catinamque respergit, magno
strepitu mugiens et immensos fragores intonans obluctatione flammarum.
648 in Siculo etiam freto insulas esse non dubium est: Africam versus Gaulos,
Melita ac Marina a Lilybaeo in milibus octoginta octo, Consura in centum tredecim, Eronessos, Caene, Lampadusa, Astusa, quam alii Aegusam dixere, et ceterae. sunt aliae citra Siciliam: ex adverso Metauri amnis in vicesimo quinto ab Italia septem Aeoliae, appellatae a nostris Vulcaniae, cum diversis nominibus prima dicitur Lipara, secunda Therasia, tertia Strongyle, in qua Aeolus regnasse fertur et e flamma in proximo prorumpente vel eius fumo, qui ventus flaturus esset, intellexisse, quod hodieque eius loci incolas certum est praesentire. quarta vero insula est Didyme, quinta Erepusa, sexta Phoenicusa, ultima Euonymos.

§ 647 = Plin. 3, 88 || *§ 648 = Plin. 3, 92–94*

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 pelorum **EFV** (*d.* **R**) | ad pachynum **B**^{2} in pachinum **G** (*d.* **R**) | septuaginta] lxxx *libri Pliniani 3, 87* || 3 lyllibeum **DR** libybeum **M** | pellorum **A** (*d.* **R**) | centum *om.* **P** | tria] ii *Plin. 3, 87* | coloniae **BDMRG**^{2}**L**^{2}**P** colonae **G**^{1} colonia *cett.* || 4 complures **C** quam plurimi **P** || 5 noctibus] montibus **D**^{1} notibus **C**^{1} (*d.* **R**) | mentis **C**^{1} evomentis **C**^{2} | crater **AB**^{1}**DMR**^{1}**G** *et Plin. 3, 88* atram **R**^{2} atra *cett.* || 6 favillam **AB**^{1}**DM**^{1}**G** (*d.* **R**) | tauromoenium **A** taurominium **B**^{2}**LP** (*d.* **R**) || 8 Gaulos *edd. ex Plin. 3, 92* (*lib.* **F**^{2}) gallo **D**^{1} gaulo *cett.* || 9 meleta *libri* | ac Marina ... 10 centum tredecim *secundum libros exhibui, festinantis Martiani errorem ratus; vulgo sic refingunt:* a Camarina in milibus octoginta octo, a Lilybaeo in centum tredecim, Consura *etc.* | in^1 *om.* **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) | octo] vii *alii libri Pliniani*, iiii *alii* | censura **B**^{2} Cossyra *Plin.* || 10 Eronessos, Caene *scripsi, cum simul Martianum et fontem eius corrigere nollem* erones roscoene **ABD**^{1}**M**^{2} eroes roscoene **D**^{2}**CL** esroscoene **M**^{1} erones ros **R** erohes roscoene **EFV** erones roscene **GP** eromnisos caene *libri Pliniani* Hieronnesos, Caene *Herm. Barbarus ad Plin. ex Polyb. 1, 60, 3* | lampadusa *libri* lepadusa *libri Plin.* Lopadusa *Barb. ex Steph. Byz.* | istusa **F** aethusa *libri Pliniani* | aegussam **D**^{2}**M**^{2} angusan **P** || 11 citram **D**^{1} circa **G**^{v} | seciciliam **C**^{1} || 12 vicesimo quinto] viginti quinque milibus **D**^{2}**M**^{2}**G** xxv milia **L**^{1} | ab italia *del.* **D**^{2} | septem aeoliae **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**CEGLP** septimae aeoliae **A** septimae aliae **D**^{1} septimae oliae *cett.* | *post* appellatae *add.* Hephaestiades a Graecis *Dick ex Plin.* | nostris] nobis **L**^{1} || 13 lyppara **C** | terasia **BDML** *et Plin.* terrasia *cett.* || 14 strongyle **AB**^{1}**D**^{2}**MRG**^{2} srongyle **D**^{1} strangyle *cett.* | qua Aeolus] quae solus **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | e *om.* **ADC**^{1}**EFVL**^{1} || 17 eriphusa *vel* erithusa *libri Plin.* Ericusa *Herm. Barbarus e Strab. 6, 275 et schol. Apoll. Rhod. 3, 41* | Phoenicusa *Plin. 3, 94* phoenicos **B**^{2} foenicis **M**^{1} foenicus *cett.* | Euonymos *Plin.* dominus **C**^{1} donimus **EF** doenimus *n. f.* **V** donymos *cett.*

649 Hic primus Europae sinus; ⟨a Locris vero, unde litus⟩ Ausonii maris patet nonaginta sex milibus inque tres sinus abit, Italiae frons incipit, quae Magna Graecia appellata, ubi amnium et oppidorum copia, ac tunc portus, qui Hannibalis Castra dicuntur, ubi latitudo Italiae quadraginta solis milibus aestimatur.

650 Dehinc a Lacinio promuntorio secundus incipit sinus Europae magno ambitu flexus, et Acroceraunio Epiri terminatur promuntorio, a quo abest octoginta quinque milibus oppidum Croton. exhinc praeter oppida sinusque quamplures in mare Italia plurimum pergens in Hydruntum urbem venit, ubi superum inferumque mare decem novem milibus disparatur, unde in Graeciam brevissimus transitus. ac dehinc Italia per populos, sinus, urbes, fluvios, montes barbarosque quamplures ducitur in fines Illyrici, cuius a flumine Arsia ad flumen Drinium longitudo pergit quingenta quinque milia, a Drinio ad promuntorium Acroceraunium centum septuaginta quinque milia. ora Illyrici habet insulas ultra mille.

651 Tertius autem Europae sinus Acrocerauniis inchoans montibus Hellesponto terminatur ac sinus habet decem novem provinciasque quamplures. nam ibi sunt Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, [laconia] Laconica, Argolis, Megaris, Attice, Boeotia. item ab

§ 649 = Plin. 3, 95 || *§ 650 ex Plin. 3, 97; 100; 150 s.* || *§ 651 = Plin. 4, 1–8*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 a Locris vero unde litus *addidi DMCE 72* | Ausonii] aut soni B^1R^1 aut sonii D^1F || 2 inque tres sinus abit *scripsi ibid.* quinque tres sinus habet ARC^1EFV^1 quique tres sinus habet *cett.* (*'in tres sinus recedens' Plin.*) | *ante* italiae (italia C^1) *add.* unde L^2 | fons inquipit B^1D^1 || 3 graecie **L** | appellata $AB^1D^1M^1RGL$ appellatur *cett.* || 4 portus $B^3D^2M^2GP$ *et Plin. 3, 95* corpus $AD^1R^1C^1V^1$ *et fort.* B^1M^1 locus *cett.* | dicitur C^2LP | quadraginta] cxxx B^2 || 5 solis *delet* B^2 (solum *fort. legendum*) || 7 terminantur B^1V || 8 octoginta quinque] lxxv *Plin. 3, 97* | Croton *scripsi* (*Plin. 3, 97*) crotona *libri* | exin **EFV** | praeter **M** propter *cett.* || 9 plurimum] primum $CEFVG^1L$ | Hydruntum *Plin. 3, 100* sduntrum **A** sdruntum $D^1M^1R^1$ forontum **P** foruntum *cett.* || 10 decem novem D^2MC^1EFV decennovem $B^1D^1R^1$ decem et novem *cett.* || 11 in *om.* E^1 || 12 dicitur $D^1E^1F^1L$ ducuntur D^2 || 13 illici L^1 | arsi AR^1C^1 marsia D^2GP farsia R^2 arsica V^1 | ad *om.* **EFV** | drenium M^1 || 13. 14 perginta quinque R^1 pergit ginta quinque R^2 || 14 a Drinio ... 15 milia *om.* **A** | drinio D^2GP *et Plin. 3, 150* driano **E** drino *cett.* | promontorio **M** | acroceromnium C^1 || 15 milia] milibus B^2L || 16 acrocerauniis C^2 *et Plin. 4, 1* acroceraunius B^1 acroceraunus B^2 acrocereunis **M** a ceraunis **EF** aceraaunis **V** acroceraunis *cett.* a Ceraunis *Sol. 7, 1* | hellesponto $B^2R^2C^2GLP^2$ ellesponti P^1 elesponto *cett.* || 17 decem novem B^1D^1R xviiii **M** decem et novem *cett.* (*de Martiani errore Detlefsen Hermes 32, 1897, 324*) || 18 Acarnania *Plin. 4, 1* acornia **L** acarnia *cett.* | aetolia $BDMR^2G$ *et Plin. 4, 1* aeutalia R^1 etulia *cett.* | foci G^2 | locris B^2DC^2EFLP locis AB^1RC^1 lorcis **M** loris **V** locri **G** | acania **A** agaia B^1D^1 || 19 ē. esenia **A** mesenia **EVL** mesania **F** | laconia (idconia **A**) *delevi et om. Plin. 4, 1 ubi alii libri* laconia *alii* laconica *habent* | Laconica] laconia **A** laconiana B^2 loconiaca R^1 lacaniaca L^1 laconiaca *cett.* | argois C^1EFV | megalis **A** | boetia M^2RFL beotica C^1P^1 beoetica P^2

alio latere alioque mari Phocis et Locris, Doris, Pthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia, Graecia omnis. Epiros autem incipit a Cerauniis montibus, in qua primi Chaones, a quibus dicta Chaonia. deinde mons Pindus Dryopesque Molossique Dodonaei, Iovis fano inclito celebrati. ⟨Triballi⟩ a tergo inter ceteros populos; a fronte iunguntur Moesia ac Maedia; Thraces usque ad Pontum. Rhodopae mox et Haemi videtur excelsitas. tunc colonia Buthrotum; Ambracius sinus faucibus angustis aequor accipiens, in quod defertur amnis Acheron infernae fabulae horrore famosus. post aliquot gentes etiam Actium colonia cum Apollinis templo, ex quo ipsi quoque deo additum cognomentum, civitasque Nicopolitana. egressos sinu Ambracio in Ionium excipit diversitas populorum Aetolique, apud quos inter ceteras urbes oppidum in confinio maris nomine Calydon, Diomedis Tydeique progeneratione notissimum. dehinc influens sinus Aetoliam ac Peloponnesum dividit; mox in Acarnania Aracynthus, in Aetolia ⟨. . .⟩. †azolei, apud quos oppidum Oeanthe, in quo portus Apollinis. tunc deinde in Phocidis campis oppidum Cirra, portus Chalaeon, a quo in septem milibus passuum introrsus oppidum Delphos sub monte Parnasso, clarum oraculis Apollinis; fons ibi Ca-

[ABDMR CEFV GLP] 1 alioque] alio quoque **B²MG¹LP** | Phocis et Locris *om. in ras. 7 litt.* **G** | Doris, Pthiotis *edd.* dirithiotis **A** doritotis **EFV** dorithiotis *cett.* doris phiotis *vel* doris phietis *libri Plin.* | tesalisa **E** tesalia **FV** || 2 tracea **A** tratia **B¹D¹CG** | epirus **B²C²GLP** | a cerauniis **B²** *et Plin. 4, 2* a ceraunius **B¹** a ceraunis **D** acroceraunis *cett. et liber Plin.* **F²** || 3 canes **V¹** | dicta *om.* **E¹** (*d.* **R**) || 4 pindrus **D¹** (*d.* **R**) | dryopesque **B²MC²L** *et Plin. 4, 2* tryopesque **AB¹DG²P** tropesque **C** tridopesque **EFVG¹** (*d.* **R**) | molossique **B²D²EF VGP²** mollossique **B¹D¹** molleossique **L** molosique *cett.* | dodoneque **B²** dodoneique **D²M²** || 5 Triballi *addidi DMCE 53* | a fronte *Dick ex Plin. 4, 3* ponte **AB¹D¹M¹F¹G¹P** sponte **B²RCEFVL²** ponto **D²M²G²** | iungitur **C²L** | maesia **EFVP** (*d.* **R**) || 6 Maedia] menia **C** | rodopae **LP²** rodope *cett.* (*d.* **R**) Rhodopes *Plin. 4, 3* | videtur] vallatur *Plin.* || 7 bytrotum **M²** brutotum **C¹P¹** brutrotum **L¹** (*d.* **R**) | ambrachiis **D¹** ambrativus **F** (*d.* **R**) | augustis **AF¹P¹** || 8 orrore **D¹L** errore *cett.* || 9 aliquot **B²D²C²LP** aliquod *cett.* (*d.* **R**) | *post* colonia (columnia **M¹**) *add.* Augusti *Dick ex Plin. 4, 5* | apollonia **AC¹** appollonis **M** || 11 egressos **B²** *et Plin. 4, 5* egressus **L** egressis *cett.* (*d.* **R**) || 12 Aetolique *Kopp ex Plin. 4, 6* oblique **A** et oblique *cett.* (*d.* **R**) | apud quos *om.* **CE FVL** | orbes **L** || 14 fluens **M¹** | aetoliam **BDMR²** etulia **A** etuliam **R¹GLP** eduliam **CEFV** | Peloponnesum *scripsi* poloponensum **A** peloponnensum **B¹** peloponnessum **B²MRC¹** peloponensum **DFP²** peloponessum **C²L** *corruptius cett.* | Acarnania *Plin. 4, 6* carnia **ARC¹V** arcadia **G** acarnia *cett.* || 15 araquintus **AB¹D¹M¹R¹** | in aetolia **B²DMR²** in eotalia **B¹** immedulia **E** inedulia **F** imedulia **V** in etulia *cett.* | *lacunam statuit Dick; cf. Plin. 4, 6–7* | azoeli **R** tolei **G** aczolei **R** Ozolae *edd. Plin.* ozolaei *vel* ozilaei *libri Plin.* | *post* azolei *add.* sunt **D²** | Oeanthe . . . 16 oppidum *om.* **D¹** | Oeanthe *Plin. 4, 7* teante *libri* || 16 pontus **C¹F** | apollonis **C** | in *om.* **B** | focides **L** | capis **BL** | circa **D¹L** || 17 portis **C¹** | Chalaeon *Plin. 4, 7* celeona **B²** celeon *cett.* | quo] quod **AEFV** | passum **B¹D¹M¹** || 18 delphos **BDMG²** delphus *cett.* Delphi *Dick ex Plin. 4, 7* | parnaso **R²GLP** | apollinus **D¹** appollonis **M** apolonis **C¹**

stalius, deinde in intimo sinu angulus Boeotiae montem Heliconem iuxta.

Peloponnesus paene insula inter duo maria Aegaeum et Ionium angu- 652
losos recessus obducens, in circuitu habens quingenta sexaginta tria milia passuum et per sinus paene tantundem. angustiae, unde procedit, Isthmos appellatur. in quinque milibus passuum diversa maria utrimque collidunt ac latera meatus arradunt. in medio hoc intervallo, quod Isthmon appellavi, colonia est Corinthus, sexagenis ab utroque litore stadiis, a summa arce, quae dicitur Acrocorinthos, utrumque mare prospectans. ab Isthmo autem Achaiae provinciae nomen incipit, quae ante Aegialos vocabatur propter urbes in litore per ordinem constitutas; ibi quamplures sinus, portus, montes, urbes et populi.

Ab ipsius Isthmi angustiis Hellas incipit, a nostris Graecia edicta. in 653
ea prima Attice, antiquitus Acte vocata, contingit Isthmum Megaritana sui parte, in ora autem portus Schoenos, Scironia saxa [viginti] sex longitudine, ⟨. . .⟩. quinque milium passuum muro recedentibus †Athenae atque Attica†. fontes ibi multi, inter quos Callirrhoe praedicatur. nec

§ 652 = Plin. 4, 9 et 11–13 || *§ 653 = Plin. 4, 23–25*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 in *om.* **A^{1}L^{1}** | ultimo **P^{1}** | angulus **B^{2}D^{2}R^{2}C^{2} GLP** *et Plin. 4, 8* angulis *cett.* | boetiae **BD^{1}RL** | monte melicone **A** montem eliconen **EFV** || 3 Peloponnesus *scripsi* peloponensus *etc. libri* || 4 recensus **D^{1}** | circuitum **CL** | quinquaginta **R^{1}P^{1}** | trea **D^{1}** *om.* **R** tri **L** || 5 et per . . . 6 passuum *om.* **A** | istmos **D^{2}G** *et Plin. 4, 9* hismos *cett.* || 6 appellatus **B^{1}** appellantur *libri plurimi Plin.* || 7 istmon **B^{2}D^{2}G** *et Plin. 4, 10* || 8 stadiis a **G** (stadiis e *Plin. 4, 11*) estedissa **A** est ad isa **B^{1}DRP** est abdissa **B^{2}** est ab ipsa **M** est ad issa *cett.* || 9 acrocorinthos **B^{2}** *et Plin. 4, 11* argocorinthos **P^{1}** agrocorinthos *cett.* || 10 istmo **D^{2}** *et Plin. 4, 12* hismo *cett.* | accipit **M^{1}G^{v}** | eialos **RC** || 11 institutas **A** constituta **E** || 12 populi] publii **A** popli **B^{1}D** pupli **R^{1}** || 13 Isthmi *Plin. 4, 23* mos **B^{1}** istmos **D^{2}G** ismos *cett.* | angustis **AB^{1}DMR^{1}G^{2}** agustiis **C^{1}** | ella **AR^{1}** *om.* **E^{1}** | graecia edicta **C^{1}V** *et conieci DMCE 53* gratiae dicta **A** graeciae dicta **BD^{1}REF** graecia dicta *cett.* || 14 antiquintus **L** | Acte *Plin. 4, 23* atte *libri* | contigit **G^{2}** | istmum **D^{2}** *et Plin. 4, 23* hismum *cett.* | Megaritana *Dick* megratitana **A** megaticana **M** media *ex nescioqua correctura* **G** megata ana **L** megatitana *cett.* || 15 partem **AB^{1} D^{1}RVG^{1}** | in ora] mora **D^{1}** inor **C** in hora **F** | portus *om.* **A** | *post* portus *add.* est **P** | Schoenos *coni. Salm. Exx. Plinn. p. 100 b. F* cui nos **AB^{1}D^{1} M^{1}R^{1}** cui nomen *cett. et edd.* | scronia **R^{1}** | viginti *del. Eyss.* ingentia *olim volebam* || 16 *post* longitudine *add.* latitudine **D^{m}M^{2}P** *compluscula videntur excidisse, in quibus Piraei mentio* | milium *Dick* *om.* **C** milia **GP** milibus *cett.* | passuum *om.* **C** | muro *Salm.* myro **AD^{1}M^{1}R^{1}** *et fort.* **B^{1}** myrro **B^{2}** myrto **D^{2}M^{2}** mirtoo mare **R^{2}G** mitto **C^{1}E** mirtoo **C^{2}LP** mito **F** muto **V** || 16. 17 athenae atque attica **AB^{1}D^{1}R^{1}C^{1}EFVP** athenae atque atticae *cett.* Athenis iuncta. Atticae *Dick et ante eum Salm.; ego locum ut insanabilem reliqui* || 17 ibique multis **A** sibi multi **B** | callirhoe **BDMRGP** *corrupte cett.* | nec] ne **E**

Athenis cedunt ⟨Thebae⟩ Boeotiae, in quis Epicrene, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie.

654 Post oppida, montes populosque quamplures sequitur Haemonia, cuius a tergo mons Oeta, eaque etiam Thessalia nuncupatur. ibi natus rex nomine Graecus, a quo Graecia dicta; ibi Hellen, a quo Hellenes appellati. in Thessalia montes notissimi Olympus, Pierius, Ossa, cuius ex adverso Pindus et Othrys, Lapitharum sedes, occasum verticibus intuentes; nam ortum Pelius videt. hi omnes montes theatrali more curvantur, ante quos septuaginta quinque urbes sunt memorandae. Thessaliae vicina Magnesia, cuius fons est Libethris poetici haustus nomine celebratus. longitudo Thessaliae habet milia quadringenta nonaginta, latitudo ducenta nonaginta septem.

655 Macedonia postea centum quinquaginta populorum maximis regibus inclita praesertimque Alexandro, qui Philippo cum natus crederetur, eius mater Olympias dracone eum conceptum esse memorabat. victor orbis; nam easdem peragrationis et victoriae metas habuit quas Liber et Hercules. haec tamen Macedonia populos, qui Edonii dicebantur, totamque Mygdoniam, Pieriam Emathiamque recepit in nomen. haec in Thracium limitem terminum ducit. meridiana Epirotis habitatur, a vespera [a] Dardanis et Illyriis; a septentrione Paphlagonia ac Paeonia: inter

§ 654 = Plin. 4, 28; 30; 32 et Sol. 8, 7 || 10 Libethris] *cf. Verg. ecl. 7, 21* || *§ 655 ex Plin. 4, 33 et 37; Sol. 9, 18 s. et 1–8*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 Thebae *addidi DMCE 73* | quis] quibus **B^2D^2GLP** | epicrinea **R^2EFVG^2** epicrenea **G^1P** | 2 Gargaphie *Plin. 4, 25* agargani **M** gargani *cett.* || 3 populosque **AG^2** *et coni. Petersen 20* populusque **B^1D^1RC^1EFVG^1** populus **M^1** populique *cett.* | quamplures **B^2D^2MR^2C^2GLP** quam resque **A** quam res *cett.* || 4 oeta eaque **AB^2D^2** oeta ea quae **B^1R^1** oeta quae **B^2R^2** oetaea quae **D^1CEFVG** oeta ea quae **L** oete eaque **P** | tesalia **D** tressalia **C^1** || 5 dicta] *fort.* edicta, *ut heroica clausula vitetur* | Hellen *Plin. 4, 28* elles *libri* || 6 thessalonica **A** thesalia **BDR** thesalania **M** | notissima **A** | prepierius **A** pelius **B^2G^m** pelion (*praeter* p *in ras.*) **G** || 7 oetris **C^2GLP** | lapidarum **A$B^1D^1R^1$** laphytarum **M** lafitarum **G** | vertibus **B^1** | minuentes **C^1** || 8 pelius **$B^2D^2G^vP^v$** plus **AM^1** pelus **M^2** plias **G^1** puus **L^1** plius *cett.* | thatrali **F** || 9 sextuaginta **A** || 10 cuius fons est] curis fonest **B^1D^1** | libetri **A^1C^1** | petici **A** poeteci **B^1** petetici **C^1EFV** | nomine] nomi **B^1D^1** (*d.* **R**) || 11 thesaliae **M** (*d.* **R**) | quadringinta **A** quadraginta **B^1DR^1** | nonaginta *om.* **A** (*d.* **R**) | *post* nonaginta *add.* vii **M^2** | ducenta *om.* **C^1EFV** (*d.* **R**) || 13 regionibus **C^2L** (*d.* **R**) || 14 *ante* philippo *add.* a **B^2G^2** (*d.* **R**) || 15 conceptum] cum ceptum **CF^1** (*d.* **R**) || 17 macedoniae **C^1** | populo **AB^1D^1** | edonei **AM^2** idonei **M^1** || 18 mygdoniam **AG** micdoniam *cett.* (*d.* **R**) | recipit **B^2** || 19 lianitem **A** limtem **C^1** | meridiana **B^1DM^2GP** (ana *in ras. in* **G**) meridianum vel n **A** a meridie **B^2** meridian **M^1** meridie *cett.* | *ante* epirotis *add.* ab **B^2** | epiros **M^1** rotis **G^1** | abitur **C^1V** || 20 a^1 *delevi* | dardaniis **C^2** (*d.* **R**) | *post* septentrione *add.* a **D^2** | pap(h)lagonia **BDM^2RC^2G** plapagania **A** plagonia **M^1** paphaglonia **C^1EFV** pamplagonia **L** plamplagonia **P** | peionia **A** poenia **B^1R^1** poeonia **B^2R^2G**

ipsam et Thraciam amnis Strymon pro limite est, ab Haemi montis vertice defluens. in ea Rhodope, quem Mygdonium asserunt montem, et Athos abscissus a continenti Xerxe viribus utente Persarum ⟨. . .⟩ et Orestidem terram, ab Orestis et Hermiones filio quam vocitari non dubium est. ibi Phlegra, nunc civitas, tunc Gigantum proeliorumque immanium temeritate famosa; ⟨Athamania deinde montium proceritate conspicua,⟩ quae sola etiam diluvio mundi asseritur non operta, quod utique praestitit montium celsitudo.

Sequitur Thracia, cuius incolae barbari habent appetitum maximum 656
mortis, et qui a dextera parte Strymonis degunt Bessi et Denseletae usque Mestum amnem, qui Pangaeum ambit. nam Hebrum Odrysiae nives complent, qui inter diversos barbaros fluens etiam Ciconas perluit, quorum confinio Haemus sex milibus passuum cacumen extollens vicinia perflatur astrorum. cuius item terga diversae gentes tenent, inter quas Getae, Sarmatae, Scythae. dehinc Pontum Sithonia gens habet, quae gloriam Orphei progeniti vatis perfectione sortita est; nam in Spertio promuntorio ille vitam aut sacris impendit aut fidibus. mox regio Maronia 657
ac Tyrida oppidum, in quo equi Diomediaci stabulati. circa eum ⟨locum⟩ Abdera, cui constructae Diomedis soror suum nomen ascripsit, quod oppidum Democriti physici ortu potius decoratum. eandem Thraciam Polydori sepulchro signatam nec poetae praetereunt. illic promuntorium

§ 656 ex Sol. 10, 1 et 6–8; Plin. 4, 40–42 || *§ 657 ex Sol. 10, 9–11; 17; 21* || **20** Polydori] *cf. Verg. Aen. 3, 62 ss.*

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** trymon **C**^{1} | montes **C**^{1} || **2** mygdonium **ACEFVG** mictonium **P** micdonium *cett.* || **3** continente vel continenti **A** | xerxe **B**^{2}**MCEF VP** serxe xerxe **A** serxe **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**L** xerse **D**^{2}**R**^{2}**G** | utente **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**G** utense **AR**^{1} utenste **B**^{1}**D** utentes **P** utens *cett.* | *post* Persarum *plura videntur excidisse* || **4** orestidam **B**^{1}**DL** | *post* terram *add.* quam **G**^{2} | Hermiones *scripsi* hermioni **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{2} ermoni **R**^{1} hemionis **L** hermionis *cett.* | quam *om.* **G** || **5** est *om.* **M** non est **L** || **6** Athamania . . . **7** conspicua *add. Dick ex Sol.; Martiano errorem tribuit Lüdecke 27* || **7** diluvium **CEFV** || **9** barbari *Kopp* bardi *libri* (*'Thracibus barbaris inesse contemptum vitae' Sol. 10, 1*) || **10** besi **CEFVL** || **10.11** Denseletae usque Mestum amnem *Salm. et Dick* tenseliusque missius amnis **A** denseleusque mesius amnis **B**^{1}**DMR**^{1} denseleusque mesiusque amnis **R**^{2}**GL** denseleusque messiusque amnis *cett.* || **11** pangium **CEFVL** | ebreum **C**^{1} || **12** qui . . . fluens *om.* **E**^{1}**F** | cinonas **L** | quarum **M** || **13** confinio haemus **B**^{2}**D**^{2}**CEFVLP** confinimus **AR**^{1} confiniemus **B**^{1}**D**^{1} confinis emus **M** confinio oemus **R**^{2}**G** || **14** astrorum **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**G** austorum **C** austrorum *cett.* | item] intem **A** || **15** Getae, Sarmatae *coni. Momms. ad Sol. 10, 7* gentes armatae **B**^{1}**D**^{1}**R** gentes sarmatae *cett.* | Scythae] site **A** | scitonia **CFV** | habet] habitat **B**^{2}**C**^{2}**E**^{s}**V**^{s}**GLP** *del.* **R**^{2} || **16** progenieti **A** | vates **E**^{1} | spertio **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RP** sperchio **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2} spartio **B**^{3}**CGL** sparcio **EF** sperartio **V** || **17** maronia **B**^{2}**CEFVLP** maromea **A** maronea **B**^{1}**DMR**^{1} mauronia **R**^{2}**G**^{1} mauronea **G**^{2} || **18** tyrida *libri Plin. 4, 42* tyrda *omnes mei* | quo] co **V** | diomedis **M**^{1} diomedici **M**^{2} | stabulata **B**^{1} | circa eum] circeum **R** | locum *add. Eyss.* || **19** abdera **AB**^{1}**DM**^{1}**RG** abdira *cett.* | cuius **B**^{2} | suo **B**^{1}**D**^{1} || **20** traiam **R**^{1}

Ceras Chryseon Byzantio oppido celebratum, quod a Dyrrachio septingentis undecim milibus distat; eo enim interstitio a se utraque maria recesserunt, id est Adrias et Propontis. illic Hellespontus angustior per
658 stadia septem ab Europa Asiam dividit. hic quoque duae civitates, quarum una, id est Sestos, Europae est, Abydos Asiae. deinde promuntoria contraria: ⟨Mastusia⟩ Cherronesi, in quo terminatur Europae sinus tertius, et Asiae Sigeum, in quo Cynossema dicitur locus Hecubae sepulchro tumulatus. in confinio insula Tenedos, a qua usque in Chium diffusior sinus interiacet, cuius †dexterior Antandrus exiguitas insularum† denique navigantibus caprae similitudine divulgatur, ab eaque Aegaeum pelagus appellatur. sed in Corcyrae Phalario promuntorio effigiem navis scopulus imitatur, in quem Ulixis navem versam fabulosa confinxit antiquitas.

659 Iam Creta centum urbibus opulenta inter ortum occasumque porrigitur, cui nomen suum Hesperidis filia, nympharum pulchra, concessit aut Curetum rex Cretes, a quo Creta Aeria primo, mox Curetis nuncupata; deinde propter caeli temperiem Macaronesos est appellata. haec in longitudinem tenditur milibus ducentis septuaginta; latitudo quinquaginta

§ 658 ex Sol. 10, 21s.; 11, 1s. et Plin. 4, 53 || *§ 659 ex Plin. 4, 58s. et 63s.* || 13 *cf. Arnob. nat. 3, 6* religiosa consecravit antiquitas

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 crisseon **M**^{1} crisen **L** | bisantio **A** | Dyrrhachio *edd.* dyrratio *libri* || 2 distant eo **B**^{1}**D**^{1} distantio **R**^{1} || 3 augustior **A** angustior est **G** || 5 id est *om.* **L** | sestos **D**^{2}**M**^{2} sextos **B**^{2} sestus **G** sertus **L**^{1} sextus *cett.* | europa **M**^{1} europe **FP** | Abydos . . . 6 Europae *om.* **D**^{1} || 6 contraria *del.* **B**^{2} | Mastusia *ex Sol. 10, 22 add. Lüdecke 43 et ante eum Salm. Exx. Plinn. p. 117 a. F* | Cherronesi *Plin. 4, 49* ceronessin **M**^{2}**LP** ceronesin **CEFV** ceronessi *cett.* | *in voce* terminatur *desinit liber* **P**, *rursus adfuturus p. 259, 1* || 7 Sigeum *Salm. ex Plin. 4, 49* aegeum *libri* | Cynossema *edd. ex Plin. 4, 49* masema **L**^{2} cimasema *cett.* | Hecubae] hac urbe **A** haec urbe **R**^{1} || 8 *post* confinio *add.* aegei **B**^{2} | tenedos **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GL** tenedus **R**^{1}**EFV** temedus *cett.* | qua] quo **B**^{2} | Chium] civium **AR**^{1} || 9 difusior **MCEFV** | dexterior antandrus **AD**^{2}**M**^{2} **R**^{2}**C**^{2}**GL** dexterior anttandrus **B** dexterior oram tandrus **D**^{1} dexteri oram tandrus **M**^{1} dexterior anttandrius **R**^{1} dexterior antrandrus **C**^{1}**EV**^{2} dexterior antrandus **F** dexterior atrandus **V**^{1} a dextera versus Antandron *Salm. Exx. Plinn. p. 118 a. C* | exiguitas] exiguissima *Munckerus ad Hygin. fab. 43* exigua est *Salm.* || 9. 10 insularum denique] insula Aex nomine *Salm., locum ut insanabilem reliqui* || 10 *ante* similitudine *add.* in **C**^{2}**L** | devulgatur **A** devulcatur **L** || 11 quorchire **A** cortire **C**^{1} corchisae **F** | fario **C**^{2} fallario **E** || 12 effiem **B**^{1} effugim **L**^{1} (*d.* **R**) | emittitur **A** emitatur **B**^{1}**D**^{1} immitatur **E** (*d.* **R**) || 13 confinxit **GL** conflixit **E** confixit *cett.* (*d.* **R**) || 14 iam *Eyss.* nam *libri* | inter *Plin. 4, 58* in *libri* || 15 *post* suum *addebat* Crete *Dick* | aut] a **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) || 16 a quo *delebat Dick* | Creta Aeria *scripsi* praeteria **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} creta **B**^{3} praeterea *cett.* (*d.* **R**) praeterea Aeria *Dick* | primo mox] primox **D**^{1}**C**^{1} (*d.* **R**) | noncupata **AG** nuncupiata **R**^{1} || 17 Macaronesos *edd.* macharonensos **A** macaronessos **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} macronissos **B**^{1}**D**^{1} macronesis **C**^{1}**V** macronesus **C**^{2}**EF** macronesos **G** macronesius **L** (*d.* **R**) Macaronneson *Sol. 11, 4* Macaron *Plin. 4, 58* | longitudine **CEF VL** (*d.* **R**)

milia non excedit. circuitus omnis quingentis octoginta octo milibus patet montibus Idaeo et Dictynnaeo sublimibus. Euboea vero a Boeotiae continenti ita modico Euripo interfluente discernitur, ut plerumque ponte iungatur. duobus promuntoriis, ad Atticam versum Gerasto et ad Hellespontum Caphareo decoratur. huius latitudo ultra secundum miliarium, intra quadragesimum contrahitur; longitudo vero totius Boeotiae ab Attica usque Thessaliam centum quinquaginta milibus numeratur; circumferentia vero trecentis sexaginta quinque milibus explicata. huius oppidum Chalcida ex adverso Aulis, et Carystos marmore fluctibus con-
colora. in Myrtoo autem mari Cyclades, quarum notiores Delos et Antan- **660**
dros; quae nomina a circulata ordinatione sortitae. item Sporades, quarum Naxos Homeri sepulchro memoranda, aliaeque quamplures per septingenta longitudinem et per ducenta latitudinem ducunt. inter Cherronesum et Samothracen quaedam loca vasta nuncque barbarica.

Quartus vero e magnis Europae sinus ab Hellesponto incipiens Maeotis **661**
ostio terminatur. nam vastum mare inter Europam et Asiam in angustias septem stadiorum interfluens coartatur, quas angustias Hellespontum dicunt; hac Xerxes Persidis rex aggregatis navibus ponteque constructo exercitum duxit. verum haec angustiora quadam interrivatione per octoginta sex milia distenduntur, ac rursum diffunditur mare latissimum iterumque contrahitur; sed maris illa diffusio Propontis dicitur, secundaeque angustiae Bosporos appellantur, qui quingentis passibus

§ 660 ex Plin. 4, 65; 68s.; 71; 74 || *§ 661 ex Plin. 4, 75s.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 octo] viiii *Plin.* | milibus *om.* **A** || 2 dictymneo **C**^{2}**G** | *post* sublimibus *nonnulla fort. excidere, nam Plin. 4, 60–62 omnino praetereuntur* || 3 ita modico Euripo *scripsi DMCE 73* modico atque ita exiguo *libri* | ponto **M**^{2}**CFV** pente **L** (*d.* **R**) || 4 promuntorios **D**^{1} | helespontum **A** (*d.* **R**) || 6 totius *om.* **C**^{1}**E**^{1}**FV**^{1} | boeotiae **B**^{1} boetiae *libri vocem delebat Dick, sed recte Kopp 'imperite Plinium exscripsit'* || 7 thessaliam **BDMR**^{2}**G** thessalica **A** thessalia *cett.* | numeratur **AM**^{2}**C**^{2}**GL** munerantur **V** numerantur *cett.* || 9 Chalcida *om.* **C**^{1}**E FV** | marmoreis **B**^{2}**M** marmore et **R**^{2}**G** marmora **L** | concolora **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2} **C**^{2}**GL** conlora **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} conlota **C**^{1}**EFV** || 10 myrtoo **BDC**^{2}**GL** *et Plin. 4, 65* myrto *cett.* | cliclades **A** | dolos **C**^{1}**L** | antandros (antrandos **CEFV**) *retinui cum libris* Andros *Dick ex Plin.* || 11 a circulata] articulata **C**^{2} | sporades **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} *et Plin.* strofa **L** strofades *cett.* || 12 naxos **B**^{2} nexo **C**^{1} naxo *cett.* | humeri **M**^{1} | septingenta *Plin. 4, 71* septuaginta *libri* || 13 dicunt **B**^{1}**DM**^{1} **G**^{1}**L**^{1} | Cherronesum *Plin. 4, 74* eronessum *libri* || 14 samothracen **L** *et Plin.* samothraciam **B**^{2}**M** samothracem *cett.* || 15 e magnis *Plin. 4, 75* e magnus **AM**^{1}**R**^{1} e magnae *n. f.* **D** magnus *cett.* | ab] ad **A** | inquipiens **B**^{1}**D**^{1} | meotidis **R**^{2}**G** || 16 hostia **M** | vastum *scripsi e Plin. 4, 75* artum *libri* || 18 xerxes **AB**^{2}**C**^{1}**EFV** serxes **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} xerses **D**^{2}**MR**^{2}**G**^{1} per quas xerxes **C**^{2} ubi xerses **G**^{2} sersex **L** | adgregatus **R**^{1} | pontesque **M** pontoque **CEFV** | constructio **B**^{1} constructos **M** constrato *Plin. 4, 75* || 20 rursum] cursum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} ursum **M**^{1} || 22 secundaeque **ABDR**^{1} secundae quoque *cett.* | Bosporos *Plin. 4, 76* bosphorus **AB**^{2}**M**^{1}**C**^{2}**L** bosphoros *cett.* | appellatur **A** | qui *scripsi* quae *libri*

patet. item hac Darius, Xerxis pater, copias ponte transmisit. cuius ab
662 Hellesponto longitudo ducentis triginta novem milibus invenitur. deinde
Scythicus diffusi maris sinus, in quo medio Maeotis ostio iungitur lacus;
Cimmerius Bosporos id os vocatur. is duobus milibus et quingentis passi-
bus latus; inter duos Bosporos, id est Cimmerium et Thracium [latus],
interpatent milia quingenta. circuitus vero totius Ponti vicies semel quin-
quaginta milibus, ut Varro quoque non reticet, qui adicit Europae totius
longitudinem habere sexagies ter triginta septem milia passusque quin-
gentos. Hister fluvius, ortus in Germania de cacumine montis Abnovae,
663 sexaginta amnes adsumens etiam Danuvius vocitatur. dehinc litus Scy-
thicum confertum multiplici diversitate barbarica; nam illic Getae, Daci,
Sarmatae, Hamaxobii, Trogodytae, Alani, Germani. omnis tractus ab
Histro ad Oceanum bis decies centum milium passuum est, in latitudinem
milibus quadringentis usque ad Sarmatiae solitudines. nec procul flu-
vius, lacus, oppidum sub uno cuncta nomine Borysthenes; propter Achil-
lis insula eius sepulchro celebrata. introrsus degunt Auchetae, apud quos
Hypanis nascitur, et Neuri, apud quos Borysthenes, Geloni, Agathyrsi,
Anthropophagi et a tergo eorum Arimaspi; tunc Riphaei montes et regio
664 caligantibus tenebris inumbrata. post eosdem montes trans Aquilonem
Hyperborei, apud quos mundi axis continua rotatione torquetur, gens

§ 662 ex Plin. 4, 76–79 || *§ 663 ex Plin. 4, 80–83 et 88* || *§ 664 ex Plin. 4, 89 et 91*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 patent **B^{2}M^{2}C^{2}G** | item *del.* **G^2** | hac] ad **A** ac **D^{2}C^1** **L^2** ubi *in ras.* **G** | xerxis **AB^{2}CEFV** serxis **B^{1}D^{1}R^1** sersis **D^{2}MR^{2}G** sexis **L** | sponte **C** || 2 hellesponte **D^1** | novem] viii **B^2** || 3 quo *om.* **D^1** | meoticis **C^1** ubi maeotis **G** || 4 cymerius **CEFV** | Bosporos *Plin. 4, 76* bosforus **C^{2}L** bosphoros *cett.* | id os **BDR^{1}C^2** idem **AG** *om.* **MC^{1}EFVL** *del.* **R^2** | vocatus **B^{2}D^2** | is] his **B^{1}DRC^{1}F^1** | quingentibus **A** || 5 duos *Petersen 12 ex Plin. 4, 77* quos *libri* | Bosporos *Plin.* bosphorus **A** bosphoros **B^{1}D^{1}MR** bosphorosque *cett.* | id est] idem **F** | cimmerium **AGL** cymerium *cett.* | latus *del. Petersen et om. Plin.* || 6 quinquaginta **R^1** | titius **B^{1}D^1** tetius **L** || 7 reticet **CE** retitet **FV** | qui dicit **B^{2}G** quia adicit **C^1** || 8 sexagies ter] xiii *Plin. 4, 77* || 9 hisister **AB^{1}D^{1}M^1** | hortus **C^{1}EFV** | Abnovae *Salm. ex Plin. 4, 79* adnobem **B^{1}D^1** novem **B^2** adnoe **M^2** adnoveni **G** ad novem *cett.* || 10 adsumens **B^{2}CEFV** (LX amnibus receptis *Plin.*) absumens *cett.* | danubius **AD^{2}GL** danius **M** | clitus **C^{1}FV** | siticum **A** stiticum **V** || 11 confestum **B^{1}D^{1}R^1** || 12 Hamaxobii *Plin. 4, 80* amacsobi **A** amaxsobii **CEV** amaysobii **F** amacsobii *cett.* (*d.* **R**) | germani **M^{2}G** *sicut coni. Petersen 59* germania **AD^2** termania **B^{1}D^1** germaniae **B^{2}M^{1}EL** germanice **CFV** (*d.* **R**) | omnis stractus **M** tractus omnis **L** (*d.* **R**) || 13 passum **AB^{1}D^1** (*d.* **R**) | est *om.* **E^1** (*d.* **R**) | latitudine **A** || 14 Sarmatiae *Dick ex Plin. 4, 81* arminiae **M** urmeniae **L^1** armeniae *cett.* || 16 insulam **B^{2}D^{2}MG** (*d.* **R**) | celebratam **B^{2}MR^{2}G** | ancetae **B^2** autcetae **M^{1}C^1** (*d.* **R**) || 17 hypanis **C^2** *et Plin. 4, 84* hydaspis **G** *om.* **L** spanis *cett.* (*d.* **R**) | Neuri *edd.* (Neuroe *Plin. 4, 88*) neutri *libri* | agatynsi **D^1** agitirsi **F** agarsi **V^1** (*d.* **R**) || 18 antropophai **A** antroprophagi **B^{1}D** (*d.* **R**) | tergo eorum **B^{2}D^{2}M^{2}C^{2}GL** tergorum *cett.* (*d.* **R**) | riphi **L** | montes] fontes **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}C^1** || 19 inumbrat **B^1** (*d.* **R**) || 20 rotatione **D^2** *et coni. Dick* motione **B^{2}R^{m}C^{v}E^{v}L** *et ed. Kopp* tione **M^1** ratione *cett.*

moribus, prolixitate vitae, deorum cultu, aeris clementia, semestri die, fine etiam habitationis humanae praedicanda. verum Sarmatiae, Scythiae, Tauricae tractus in longitudine habet milia nongenta octoginta, latitudine septingenta decem. iam nihil in Europa aestimo memorandum, quoniam et Hyperboreos sibi Asia vindicavit.

Si autem laevorsum post Riphaeos montes redeas per Oceani septen- 665
trionalis tractus, te denuo per Germaniae Galliarumque et Hiberos popu-
los in Gaditanum ostium revocabis. Arimphaei quippe iam in Asia con-
stituti parilem Hyperboreis vitam degunt cunctis gentibus venerandi, ut
ad eos velut ad quoddam asylum confugiant metuentes. ultra hos Cim-
merii et Amazones ad Caspium mare, quod in confinio ortus aestivi Scythi-
cum perrumpit Oceanum. post prolixa terrarum et Hyrcania reperitur.
ceterum in Atlantici litus Oceani remeantes per Aquitaniam [extremam] 666
extremaque Europae in Britanniam revertuntur, quae insula iacet inter
septentrionem et occasum longa milibus octingentis, lata trecentis; cir-
cuitus tricies et viginti quinque milia tenet. in vicino eius silva Calido-
nia insulaeque quamplures, inter quas Orcades quadraginta paene iunc-
tae; item Electrides, in quibus electrum gignitur. sed ultima omnium
Tyle, in qua solstitiali tempore continuus dies brumalique nox perennis
exigitur, ultra quam navigatione unius diei mare concretum est. sed infra
confinis est Galliae Hispaniaeque, quibus, nisi Oceani Atlantici prohiberet
irruptio, Africa misceretur; nam Baelonensis Baeticae civitas triginta
tribus milibus a Tingi oppido disparatur, quae colonia est Mauretaniae
Caesariensis; huius auctor oppidi Antaeus dicitur.

§ 665 ex Plin. 4, 94 et Sol. 17, 1–4 || *§ 666 ex Plin. 4, 102–104 et Sol. 24, 1*

[ABDMR CEFV GL] 1 semenstri B^{2}MR^{2}C^{2}G | die B^{2}DMRC^{2}G dae A de B^1 diae *cett.* || 3 longitudine B^{2}MG longitudinem *cett.* | habent L | nungenta D^1 nonaginta F^1 | octoginta AB^{1}D^1 *et Plin. 4, 91* octo R^{1}C^{1}EFV octoginta octo *cett.* || 4 europae D^{1}C^{1}EFV || 5 yperboreus B^{1}D^{1}R^1 | asiam B^1 || 6 tripleos B^1 tripheos B^{2}M^1 repeos C^1 repehos V^1 ripehos V^2 | fontes AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}L || 7 te] de A et G || 8 arimphaei AB^1 arnifei R^2 rifei G arinphei *cett.* || 9 cunctas C^1 | verandi L || 10 ad^2] a D^1 | quoddam ABC^{2}GL quondam DM^{1}R^1 quendam M^2 quodam R^2 condam C^{1}EFV | confugiunt B^1 | cimmerii G cimmeri ABDMR^1 cimerii R^2 cymeri CEFVL || 11 quod] quia AB^{1}DMR^1 | ortum B^{2}R^{2}G | aestivi *Salm. Exx. Plinn. p. 148 a. D* est ibi *libri* | cyticum B^{1}D^1 || 13 Atlantici *scripsi Ad Mart. Cap. (1968) 84* atlanticum *libri* | extremam *del.* B^2 *om.* G *et ego delevi* || 14 extremaque] extremamque ME | in *om.* G^1 | britaniam B^1 brittanniam GL^1 brittaniam *cett.* || 16 trecies CEFV | et *om.* A *del.* G^2 | viginti quinque milia] $\overline{\text{LXXV}}$ *Plin. 4, 102* | tenit B^1 | vicinio AR^{2}CEFV | calydinia R^1 colidonia L || 17 insulae quae R^1 insuliteque E | coniunctae G || 18 in *om.* E^1 || 19 qua] quo D^1 || 20 die F || 21 spaniaeque B^{1}DM^{2}R^1 &spaniaeque *n. f.* M^1 || 21.22 prohiberetur ruptio B^1 perhiberet irruptio C^{1}F || 22 africa MC^{2}G africae *cett.* | Baelonensis *scripsi* (*'Baelone oppido' Plin. 5, 2*) velonesis M velonensis *cett.* | civitatis B^{1}D^1 | *ante* triginta *add.* a C^1 || 23 a Tingi] attingi AL^1 | dispatur M^1 | mauretaniae BD maumautaniae L mauritaniae *cett.* || 24 oppido M^1

667 Africa vero ac Libya dicta ab Afro, Libyis Herculis filio. in confinio est Lissos colonia, in qua regia Antaei luctamenque cum Hercule celebratur, et Hesperidum horti. illic aestuarium flexuosum, quem draconem vigilem rumor vetustatis allusit. nec longe mons Atlas de gremio cacumen proferens harenarum; hunc incolae Addirim vocant. is usque in confinia lunaris circuli evectus ultra nubium potestatem. qua ab occasus parte litora prospectat Oceani, nemorosus, fontibus scatens, sed rupibus infecundus; qua vero Africam spectat, opimus omnis. arbores praeterea gignit cupressi similes, odore tamen graves, quae lanam obducunt instar serici pretiosam. per diem silet, nocte et ignibus micat et tibiis, fistulis, cymbalis tympanisque percrepat Satyris Aegipanisque bacchantibus.

668 ultra ipsum ad occasivum litus per quadringenta nonaginta sex milia saltus feris Libycis occupati. nec plurimum distant septem montes, qui paritate cacuminis Fratres sunt appellati, sed elephantorum pleni ac sunt ultra provinciam Tingitanam, cuius longitudo centum septuaginta milium est. item Siga oppidum e regione Malacam urbem Hispaniae contemplatur. in litore quoque Cartenna maiusque oppidum Caesarea; item Icosium aeque colonia; item Rusgoniae et Rusuccuru, Saldae etiam cete-

§ 667 ex Sol. 24, 2; 8; 10; Plin. 5, 2–3 et 7 || *§ 668 ex Plin. 5, 9 et 16–21*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 ac] a **A** | aphio **F** | Libyis *Dick e Sol.* libe **B**^{2}**R**^{2} **C**^{2}**GL** libyse **D**^{2} libo **D**^{v}**M**^{2} libet *cett.* || 2 est lissos **AB**^{2}**R**^{1}**L** est lisos **B**^{1} lissos **D**^{1} elyssos **D**^{2}**ME** est elysos **R**^{2}**G**^{1} esse lissos **C** esse lysos **F** esse lyscos **V** est elyssos **G**^{2} | coloniae **C**^{1}**EFV** | regio **B**^{1}**C**^{1}**EFVG** | antaei **D**^{2}**M**^{2} *et Plin. 5, 3* *om.* **A** anteil **B**^{1}**D**^{1}**R** antelli **B**^{2} anteilli *n. f.* **M**^{1} entelli **CEVL** enteli **F** anthei **G** || 3 horti **L** *et Plin.* ortus **B**^{2}**M**^{2} ortis **M**^{1} *om.* **C**^{1}**E**^{1}**V** montes **E**^{2}**F** orti *cett.* || 4 pervigilem **C**^{2} | atlas **AB**^{2}**D**^{2}**G** adlans **M** athas **L** atlans *cett.* || 5 *post* hunc *add.* huius **D**^{2}**G** | addirim **B**^{2} adirri **G** adiri *cett.* (*male intellexit noster Plin. 5, 13*) | vocant] solent vocant **C**^{1}**V** solent vocare **C**^{2} || 6 confinio **R**^{2} | nubrium **R**^{1} | qua *Dick* qui *libri* || 7 prospecta **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) | nemosus **C**^{1} nemorosis **G**^{2} || 8 infecundos **A** infecundis **C**^{1}**EG** | omni **A** omnia **B**^{1}**D**^{1} omnes **B**^{2} *interpunctione mutata* per omnia **G** (*d.* **R**) || 11 egyppanisque **C** (*d.* **R**) || 12 occasivum litus **G** *et ego conieci DMCE 74* occasuum litus **B**^{2} occasum litus *cett.* occasum versus *coni. Dick* | quadringenta **ABDM**^{2}**C**^{2}**G** *et Plin. 5, 9* quadraginta *cett.* (*d.* **R**) | nonaginta] lxx **B**^{2}**M** nonoginta **D**^{1} nonagita **L**^{1} (*d.* **R**) | saltus *bis scr. in* **A** (*d.* **R**) || 13 libbicis **A** | occupati] noncupati **A** nuncupati **R** || 14 *ante* paritate (parilitate **B**^{2}**G** pariete **F**) *add.* a **B**^{2}**C**^{2}**GL** (*d.* **R**) || 15 trigentanam **A** tingitanum **R**^{1} || 16 signa **B**^{1} | alacam **B**^{1}**C EFV** (*d.* **R**) | spaniae **B**^{1}**DC**^{1} spaniae **R** || 17 Cartenna *Plin. 5, 20* carnennea **A** carmenna **B**^{1} carnennae **D**^{1} carnemnea **M**^{2} carnen **R** carnenna *cett.* | naiusque **V** (*d.* **R**) || 18 iquosium **C** ioosium **L** | colonia *Grot.* colonium **D**^{1} coloniam *cett.* | rusogoniae **B**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**EFL** (rusguniae *vel* rusconiae *libri Plin.*) | rusucurru saldae **R** rusuccurus aldae **B**^{1} rusucurrus aldae **B**^{2} rusus currus aldae **DM**^{2} rususurus aldae **M**^{1}**G** ruscurus aldae **C**^{1} russucurus alde **C**^{2}**EFV** rusucurrus alde **L** | etiam *edd.* (*del. Dick*) etiae *libri*

raeque civitates atque Igilgili, Tubusubtu. flumen vero Ampsaga abest
a Caesarea trecentis viginti duobus milibus. utriusque Mauretaniae lon- **669**
gitudo decies triginta octo milia, latitudo quadringenta sexaginta septem.
ab Ampsaga Numidia est, ⟨Masinissae⟩ nomine celebrata; Numidae
Nomades dicti. cuius in mediterraneis colonia Cirta, interius Sicca
atque Bulla Regia; in ora vero litoris Hippos Regius ac Trabraca;
interius Zeugitana regio, quae proprie vocatur Africa; habet haec tria
promuntoria: ⟨Candidum⟩, Apollinis adversum Sardiniam, Mercurii re-
spectans Siciliam, quae in altum procurrentia duos efficiunt sinus ⟨. . .⟩
ab Hippone Diarrhyto. deinde promuntorium Apollinis et in alio sinu
Utica Catonis morte memoranda, flumen Bagrada ac propinqua Carthago,
inclita pridem armis, nunc felicitate reverenda; demum Maxula, Carpi,
Messua Clypeaque in promuntorio Mercurii; item Curubis, Neapolis.

Mox alia distinctio: Libyphoenices vocantur, qui Byzacium incolunt, **670**
quae regio ducentis quinquaginta milibus passuum circuitur. cuius satio
centesimo messis incremento feneratur. hic oppida Pupput, Adrumetus,
Leptis, Ruspae, Thapsus, Thenae, Aves, Macomades, Tacape, Sabrata

§ 669 ex Plin. 5, 21–24 || *§ 670 ex Plin. 5, 24s.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 civitates *om.* **C**^{1} | igilgili *maior pars librorum Plin.* igilli **M** igilgi *cett.* | tibusubtu **A** tubussubtu **MR**^{2} tubusuptu *multi libri Plin.* Tupusuctu *CIL VIII p. 754* | Ampsaga *Plin. 5, 21* ambago **L** ambaga *cett.* || 2 a *om.* **R**^{1}**C**^{1}**EFV** | utrius **L** | mauretaniae **D** in aurataniae **A** mauretaneae **B**^{1} mauritaniae *cett.* || 3 octo] vii **B**^{2} | quadringinta **D** quadraginta **RC**^{1}**E**^{1} quadragenta **R**^{2} || 4 ab Ampsaga *Plin. 5, 22* absaga **ABD MR** aligaga **C**^{1} ab ansaga **G** alisaga *cett.* | nuidia **B**^{1} | Masinissae *add. Grot. ex Plin. 5, 22* | numidiae **B**^{2} nomidae **EFV** || 5 numades **D**^{2}**M**^{2}**GL**^{2} nomales **C**^{1}**V** mumades **L**^{1} (*verba* Numidae Nomades dicti *fort. delenda sunt; nam sequens* cuius *ad* nomades *referri non potest*) | cirta **B**^{1}**DG**^{2}**L** *et Plin. 5, 22* circa *cett.* || 6 regio **B**^{2} | hippos **ABDR**^{2}**G** *et libri Plin. plerique* ipsos **M**^{1}**R**^{1} ipos **M**^{2} yppus **CEFVL** | ac] ab **A** | tabracca **BDC** || 7 teutiana **A** zeuginata **D**^{2} zeustana *n. f.* **M**^{1} || 8 Candidum *add. Grotius ex Plin. 5, 24* || 9 *post* sinus *add.* Hipponiensem *Kopp ex Plin. 5, 23* (*fort. sic supplendus est locus mancus*: sinus ⟨quorum Hipponiensis dicitur proximus⟩ ab Hippone *etc.*) || 10 diarito **L** (quod Hipponem Dirutum vocant *Plin.*) | promunctori **C**^{1} promunctorio **C**^{2}**EFV** | in *om.* **C**^{1} || 11 rememoranda **C**^{2}**L** moranda **V** | bracada **B**^{2} bacrada **M** bagadra **R** bagriada **C**^{1} | propinqua] propin **D**^{1} | chardago **A** || 12 nunc] nun **A** non **C**^{1} | reverenda] ferenda **A** | demum] dein **G**^{2} || 13 Messua] mes **A** | clipetique **A** | promuntorium **C**^{1} | curibis **A**^{1} curius **B**^{2} cum vobis **C**^{1} | neappolis **C** || 14 libyphoenices **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**EFV** lybifelices **C**^{1} lybiae phenices *cett.* | byzacium **ABD MR**^{1} *et libri meliores Plin.* britantium *n. f.* **C** birzantium **G**^{2} bizantium *cett.* || 15 circuitus **M**^{1} | cui **C**^{1} | satio **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**G** auctio **A** ratio *cett.* || 16 messis **B**^{2}**D**^{2}**G** menses **A** meses **L** messes *cett.* | puput **B**^{1}**M** pupput **CV** pulput **G** pudpud **L** | Adrumetus *edd.* adrometus *libri* || 17 ruspae **BDRG** rus **M**^{1} ruspe *cett.* | taptus **R**^{1}**C**^{1} | *verba sic fere dividuntur in libris:* tene. abesma. comades. tacape. sabrata | Thenae *edd.* tene *libri* (ne **B**^{1}) | Aves *edd.* abes *libri* | macosmades **B**^{2} | tacappe **CEFV** | saprata **A**

contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiae et Africae ab Ampsaga longitudo fit milia quingenta octoginta, latitudo ducenta.

671 Tertius sinus dividitur in geminos duarum Syrtium recessus, vadoso ac reciproco mari. sed minor Syrtis a Carthagine abest trecentis milibus; ad maiorem vero per deserta pergitur, quae serpentibus diversis ac feris habitantur. post haec Garamantes; super hos fuere Psylli; in deflexu civitas Oeensis et Leptis magna; inde Syrtis maior circuitu sescentorum

672 viginti quinque milium; tunc Cyrenaica regio. eadem est Pentapolitana Hammonis oraculo memorata, quod a Cyrenis abest quadringenta milia passuum. urbes maxime ibi quinque: Berenice, Arsinoe, Ptolomaida, Apollonia ipsaque Cyrene. Berenice autem in extremo Syrtis cornu, ubi Hesperidum horti, fluvius Leton, lucus sacer, abest a Lepti trecentis septuaginta quinque milibus. ab ea Arsinoe quadraginta tribus milibus, et deinceps Ptolomais viginti duobus proculque Catabathmon et Marmarides et in ora Syrtis Nasamones. deinde Mareotis †Maretonium. inde Apis Aegypti locus, a quo Paraetonium in sexaginta duobus milibus; inde Alexandriam ducenta milia. totius autem Africae a mari Atlantico ⟨longitudo⟩ cum inferiore Aegypto tricies quadraginta milia, ab Oceano ad Carthaginem Magnam undecies milies; ab ea Canopum Nili proximum ostium sedecies milies octoginta octo milia.

§ 671 ex Plin. 5, 26 s. || *§ 672 ex Plin. 5, 31–33; 39 s.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 numidae **AR^{1}CEFV** | aficae **M** | Ampsaga *Plin. 5, 25* (*sed* amsaga *libri nonnulli*) ansag **M^1** ansaga *cett.* || 2 fit *scripsi* sunt *libri del. Dick* | quinginta **D^1** quinquaginta **C^1** | octingenta **F** | ducentia **L** || 3 vadosa **B^{2}L** || 4 reaproquo **C^{1}EFV** | carthagi **L** || 6 habitatur **D^1** | gratantes **M** gamantes **L** | Psylli *Plin. 5, 27* spilli *libri* | in defluxu **R^1** in deflex **C^1** in deflexum **L** || 7 oeensis **B^{1}MRL** eoensis **A** oecensis **B^2** ocensis **D** ocesiensis **C^1** oeesiensis **C^2** ocesensis **EFV** osensis **G** | et] ex **L** | inde syrtis **B^{2}D^{2}M^{2}R^{2}G** *et Plin. 5, 27* in desertis *cett.* | circuitu **D^{2}G** credidit **A** cuit **R^1** circuitus **MC^2** circuit *cett.* || 8 milia **EFV** | cireneica **D^1** || 9 cirrenis **C^2** | quadringinta **D** quadraginta **C^{1}EFV** quadrigenta **L^1** || 10 maximae **B^{2}DEV** | benenice **A** beronice **D^{1}V** bernice **F** | arsinio **AEFV** arsinio & **C^1** | eptolomaida **A** ptolemada **M^1** ptolomanda **L^1** || 11 apollania **L** | cirrene **L** | verenice **AB^{1}DM^{1}R^1** | ubi] est ubi **L^1** ibi **L^2** || 12 lecon **B^1** loeton **C^{2}V** beton **E** loeoton **F** | lucis **AC^{1}EFV** | a] e **L** | lepte **D^{1}C^1** iepti **L^1** || 13 assinoe **L^1** (*d.* **R**) || 15 tholomias **A** ptolomaies **C^{1}EFV** tholomais **M** (*d.* **R**) | cantabatmon **C^{1}VG**(*d.* **R**) Catabathmos *ed. Dick, sed error Martiano tribuendus* || 15 maraetis **B^{2}M^1** mariotis **E^1** maraotis **L** (*d.* **R**) | maritonium **M^2** (*d.* **R**) || 16 Paraetonium] vel prae paretonium **A** (*d.* **R**) | sexaginta] quadraginta **C^1** (*d.* **R**) || 17 alexandriam **G** *et coni. Grot. ex Plin. 5, 39* alexandrea **BD** alexandria *cett.* | ducentis **B^{2}M^2** cc **A** | milibus **AB^{2}M^2** | longitudo **G** circuitus vel longitudo **B^2** *om. cett., male additum putat Petersen 41* || 18 inferiori **C^{1}EFV** (*d.* **R**) || 19 indecies **C^{1}E^{1}V** | ab ea canopum **B^{1}D^{1}C^2** ab ea conopum **AL** ab ea ad canopum **B^{2}D^{2}MG** ab ea can **R** abetacanopum **C^{1}V** abeticanopum **F** et canopum **E** || 20 sed decies **E^1** (*d.* **R**) | milibus **A** (*d.* **R**) | octo *om.* **D^1**

Interior autem Africa ad meridiem versus intervenientibus desertis **673**
habet Leucaethiopes, Nigritas et ceteros monstruosae novitatis, post
quos solitudines fugiendae ad orientem versus; fluvius Niger eius, cuius
Nilus est, prorsus naturae. inter solitudines degunt Atlantes, qui neque
ulla inter se nomina habent et Soli imprecantur, quod eos cum messibus
semper amburat; hi numquam somniare videntur. Troglodytae in specu- **674**
bus manent vescunturque serpentibus striduntque potius quam loquun-
tur. Garamantes vulgo feminis sine matrimonio sociantur; Augilae infe-
ros colunt; Campasantes nudi et imbelles externis numquam miscentur.
Blemmyae sine capite sunt atque os et oculos in pectore gerunt. Satyri
hominum nihil habent nisi faciem; Aegipanes quales pinguntur existunt;
Himantopodes debilitate pedum serpunt potius quam incedunt. Pharusi
comites Herculis fuere. post hos finis est Africae.

Aegyptus dehinc, hoc est Asiae caput. quae una ab ostio Canopi ad **675**
ostium Ponti habet vicies sexies centena triginta octo milia passuum, ab
ore autem Ponti ad os Maeotis sedecies centena septuaginta quinque milia
passuum. verum Aegyptus introrsum ad meridiem tendit, donec a tergo
Aethiopes obversentur, cuius inferiorem situm Nilus dextra laevaque di-
visus amplectitur, ut Aegyptum Nili possis insulam vocitare; nam ab
ambitu circumfluentis amnis etiam deltae litterae figuram creditur deti-
nere. sed a principio fissurae ipsius fluvialis ad Canopicum ostium milia
centum quadraginta sex, ⟨ad Pelusiacum centum quinquaginta sex⟩.
summa autem eius pars contermina Aethiopiae multas oppidorum prae- **676**

§ 673 ex Plin. 5, 43–45 || *§ 674 ex Plin. 5, 45 s.* || *§ 675 ex Plin. 5, 47 s.* || *§ 676 ex Plin. 5, 49–51; 59; 62 s.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 desertis *om.* **E**^{1} diversis **F** habet diversis **V**^{1} deserti **L** || 2 leucaetiopes **M**^{2} leucoethiopas **C**^{2} leucoaetiopes **EL** leuceaethiopes **G** leucoetiopes *cett.* | nigritus **A** nigratis **B**^{1} (*d.* **R**) | senovitatis **D**^{1} vitatis **L**^{1} || 4 propsus **AB**^{1}**D**^{1}**RF**^{1} | atlantes **B**^{2} *et Plin. 5, 45* atlactes **B**^{1} adhlantes **M** aclantes *cett.* | neque] eque **C**^{1}**EFV** || 5 eos] eo **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | commessibus **A** commesibus **R**^{1} || 6 comburat **L** | trogodytae **B**^{2}**CGL** *et libri Plin.* || 7 strident neque **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} stridunque **V** | loquuntur **AB**^{2}**D**^{2}**G** locuntur *cett.* || 8 Augilae *Plin. 5, 45* autgilae *libri* || 9 campascentes **C**^{1} campassantes **C**^{2} (campasantes *etiam libri Plin. 5, 44, sed 5, 45* gamphasantes) | esternis **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1} | misentur **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 10 blemmyae **B**^{2}**DMREV** blemmyse **A** blemmy **B**^{1}**G**^{2} blemiae **C**^{1}**F** blemmyi **C**^{2}**L** | sinea **B**^{1} sane **C**^{1} || 11 aegipanes **ABDRG** egipanis **M**^{1} egipani **M**^{2}**L** eypanes **C**^{1}**EFV** eipani **C**^{2} || 12 imantopodes **DC**^{2}**EVL**^{1} imantopoveledes **A** iamantopodes **B**^{1} mantipodes **B**^{2} imantopedes **MRL**^{2} imantopodos **C**^{1}**F** imantipodes **G** || 13 herculis **AB**^{2}**D**^{2}**MC**^{2}**G**^{2} *et Plin. 5, 46* hercules *cett.* | fines **DM**^{1} || 15 vices **C**^{1} | sex **R**^{1} | triginta] septuaginta **D**^{1} || 17 introrsus **M** || 18 aetiopos **L** || 19 amplectur **A** ampleatur **C**^{1}**EV** | Nili] nihili **B**^{1} | ab *om.* **BMV**^{1} || 20 deltae litterae figuram **CEFVGL** deltae litterae figura **ADMR** delta e litterae figura **B** *et ed. Dick* || 21 fluvialis] fluvii **G**^{2} | ostium **BDMC**^{2}**GL** *et Plin. 5, 48* stitium **AR**^{1} ostitium *cett.* || 22 ad . . . sex *add. Dick ex Plin. 5, 48* || 23 contermin **D**^{1} conterminata **M** conterminat **C**^{1}**EV** terminat **F** | aethiopae **R**^{1}

fecturas habet, quas nomus vocant, inter quas Menelaiten, Alexandriae regionem, item Libyae Mareotin. Heracleopolis autem insula Nili est, in qua oppidum Herculis, Arsinoita et Memphita, quae ad summum Delta perveniunt. Nilus autem ipse incertis ortus fontibus creditur, cum Iuba rex eum a monte inferioris Mauretaniae de lacu Nilide oriri significet, quod animalibus isdem et argumentis feturae parilis approbatur. in omni autem Delta Nili oppida ducenta quinquaginta fuisse Artemidorus attestatur. in litore tamen Aegyptii maris praestantior urbium Alexandria constituta, ab Alexandro Magno condita, a Canopico ostio in duodecim milibus passuum, iuxta lacum Mareoticum, qui quamplures insulas habet traiectusque quadringentos, cuius tam longitudo quam etiam latitudo
677 centena quinquagena milia passuum tenent. unde ultra Pelusiacum ostium Arabia est ad Rubrum pertinens mare, quod Erythraeum ab Erythra rege, Persei et Andromedae filio, vocitatum. a colore etiam dictum Rubrum; nam fons est in litore, quem cum greges biberint, in rubrum colorem incipiunt mutare lanas. huius maris oppidum Arsinoe.

678 Verum Arabia tenditur usque odoriferam ac divitem terram. sed iuxta est Syria multis distincta nominibus; nam et Palaestina est, qua contingit Arabiam, et Iudaea et Phoenicia et quantum interior habetur Damascene, in meridiem vergens Babylonia, ex eadem Mesopotamia inter Euphraten et Tigrin, qua transit Taurum montem Sophene, citra vero

§ 677 ex Plin. 5, 65 et Sol. 33, 1 || *§ 678 ex Plin. 5, 66 s.*

[ABDMR CEFV GL] 1 habet *om.* C^1 | nomus D^{1}R *et libri fere omnes Pliniani* nom B^1 nomos *cett.* | Menelaiten *Plin. 5, 49* menala. item B^2 melena. item CEFV menela. item *cett.* || 2 mareotis B^2 mareotinus C^{1}FV | hercaleopolis C^{1}EFV || 3 oppidum *Dick ex Plin. 5, 50* oppida *libri* | arsenoita B^2 arsinio ita M | memphit A menphita C^1 | quae B^{2}D^{2}M^{2}C^{2}G qui *cett.* | sumum BDR^1 | deltae M^{2}L || 5 a monte] amante B^{1}D | mauretaniae B^{1}D maritaniae A mauritaniae *cett.* | lacum EFV | nili D^2 (Nili deoriri *divisit Dick, sed cf. DMCE 74*) || 6 idem AR^1 iisdem D^2 | ferturae AR^{1}C^1 | omnia C^1 || 7 delta *om.* A | duocenta D^1 || 8 aegypti C^2 | alaxandria A alexandrea BD || 9 alaxandro A elexandra C | canopico C^{2}GL *et Plin. 5, 62* coenobico A canobico B^{2}D^2 caenobico *cett.* || 10 lacum *om.* D^1 | insul A || 11 traeiectusque C tractusque G^1 (*d.* R) | quadringintos D xl C^1 quadrigentos L (*d.* R) || 12 centena *del.* D^2 | quinquaginta A (*d.* R) | hostia A tio R ostio C^{1}EFV || 13 arabia B^v *et Plin. 5, 65* abalia A ababia *cett.* || 14 Persei et] perseget B^{1}D^{1}R^{1}C^{1}VL^1 per se et F | *ante* rubrum *add.* mare C^2 (*d.* R) || 15 in^1 *om.* R^1 | biberant D (*d.* R) || 16 oppidum *om.* L (*d.* R) | asinoe M^1 (*d.* R) || 17 *post* usque *add.* ad B^{2}M^2 | adoriferam L | iuxta] iuncta L (*d.* R) || 18 destincta B^{1}DR | qua *Plin. 5, 66* quae *libri* | contingit D^{2}G contigit A congit B^{1}D^1 coniungit M cingit *cett.* (*d.* R) || 19 iudaea B^{1}DM^{2}G *et Plin. 5, 66* iudeam *cett.* | phoenicia B^{1}D phoeniciam AB^{2}R phenicia MGL pheniciam CEFV (Phoenice *Plin. 5, 66*) | inferior C^{1}EFV | damascenae D^{2}MC^{2}G (*d.* R) || 20 babylonia AB^{1}MRG babyllonia D babiloniam *cett.* | eadem] adem M^1 | mesopothomia A || 21 eufratem ADVL (*d.* R) | tigrin AD^{2}C^{2}G tigrim BEFL trigin D^{1}M^{2}R tiggin M^1 'tygri C^1 trigrim V | taurem D^1 | Sophene *Plin. 5, 66* sopone C^1 sophonae VG sophone *cett.* | circa A cytram E

eam Commagene et ultra Armeniam ⟨Adiabene⟩ [et] Assyria antea dicta, et ubi Ciliciam ⟨attingit Antiochia. longitudo eius inter Ciliciam⟩ et Arabiam quadringenta milia passuum, latitudo autem a Seleucia ad oppidum Euphratis Zeugma centum septuaginta quinque milia. Ostracine **679**
Arabia finitur, a Pelusio sexaginta sex milibus passuum. Apollonia Palaestinae ⟨. . .⟩ per centum octoginta octo milia passuum procedens; supra Idumaeam et Samariam Iudaea longe lateque funditur. pars eius Syriae iuncta Galilaea vocatur, a ceteris eius partibus Iordane amne discreta, qui fluvius oritur de fonte Paneade ⟨. . .⟩ secunda elatio Iudaeae ab Hierosolymis, in quo latere est fons Callirhoe. ab occidente Esseni, qui sine concubitu et cunctis cupiditatibus vivunt. hinc aliquanto interius Masada castellum, in quo Iudaeae finis est; iungitur Decapolis dicta a numero civitatum. redeuntibus ad oram Phoeniciae colonia Ptole- **680**
mais; a tergo Libanus et Antilibanus montes, et interiacentibus campis Bargylus item mons sedet; item Syria desinente inter oppida Phoeniciae Antiochia, quae Oronte amne dividitur. super eam mons nomine Casius, cuius altitudo quarta vigilia solem per tenebras videt. in Syria fluvius **681**
Euphrates nascitur a monte, qui vocatur Capotes; ibi quoque Marsyas

§ 679 ex Plin. 5, 68–74 || *§ 680 ex Plin. 5, 75 et 77–80* || *§ 681 ex Plin. 5, 83; 86; 88–90*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 commagene **B^{2}D^{2}E^{2}FVL** commaiene **C** *legi non potest* **M** commagenae **G** magene *cett.* (*d.* **R**) | Armeniam *edd. ex Plin. 5, 66* armenia *libri* | Adiabene *add. edd. ex Plinio* | et (*quod apud Plin. deest*) *del. edd., sed potuit ipse Martianus errare* | assyria **AD^{2}C^{2}EFL** arsiria **V** asiria *cett.* | ante **B^{2}L** *et libri Plin. meliores* || 2 Ciliciam^1 *ed. pr. ex Plin.* cilicia *libri* | attingit . . . Ciliciam *add. ed. pr. ex Plin. 5, 66–67* || 3 et *om.* **RCFGL** | Arabiam *ed. pr.* arabia *libri* | quadringinta **D** quadraginta **C^{1}EFV** | *post* passuum *add.* procede **A** | a *om.* **R^1** || 4 zeugma **L** *et liber* **E^2** *Plin.* zeua **C^2** zeuma *cett.* (zeugmam *libri Plin. plerique omnes*) || 5 pelusio **ABDCL** *et Plin. 5, 58* pelusia **MR** pelvesio **EFV** peleusio **G** | appolonia **CEFV** | *post* Apollonia *add.* finis *Dick ex Plin. 5, 69, sed multo plura mihi videntur excidisse* | palestina **ACEFV** || 6 octo *om.* **AL** || 7 Idumaeam *edd. ex Plin. 5, 70* ydimem **B^2** idymeam **D^{2}MG** ydime *cett.* | samariam **D^{2}M^{2}R^{2}G** samarin **AB^{1}R^1** samaria in *cett.* | lateque *om.* **A** | funditur] latitur **A** diffunditur **G^2** *meliore clausula, sed* funditur *etiam Plin.* || 8 iuncta **D^{2}G** *et Plin.* iniunta **A** iniuncte **D^1** incuncta **R^1** iniuncta *cett.* | Galilaea *om.* **M^1** || 9 paniade **AB^{1}DMR^1** (*eadem varietas in libris Plin.*) | *nonnulla excidisse vidit Dick* | latio **B^1** latus **B^2** latere **M** *nempe visus est sibi Martianus* secunda quondam arsis Iudaeae *apud Plin. 5, 72 legere* || 10 hierusolimis **D^2** hierosolis **E^1** || 10. 11 occidentis esseni qui **AD^{1}R^2** occidenti essenii qui **B^1** occidente essenii qui **B^2** occidentis esse iniqui **R^1** || 11 aliquando **AM^1** || 12 massada **A** madasa **C^2** | de capitulis **B^{1}D^{1}EFV** decaptilis **R^{1}C^1** || 13 horam **EFV** orum **L** | foenice **M^{1}R^{1}F** feliciae **C^1** | ptolemais **BD^{1}RL** phtolomagis **C** ptolomais *cett.* || 14 montes *om.* **C^{1}E^{1}FV** | et^2 *del.* **B^{2}R^2** *om.* **ML** || 15 sedit **B^{1}D^{1}M^{1}L** | phoeniciae **AB^{2}M^{2}C^{2}GL** poeniae **B^{1}D^1** poeniciae **D^2** phoeniae **M^{1}C^{1}R** faenia **EF** foenia **V** || 16 antiotia **D^1** antea otia **R^1** antiochiamque **E** | nomine] cui nomen **C^1** *om.* **EF** | casius **M** *et Plin. 5, 80* cassius *cett.* || 17 syrias **V**

alius amnis. inter Syriam et Parthiam oppidum Palmyra moxque Eu-
phrates fluvius, cuius decem dierum navigatione in ipsam Seleuciam,
Parthorum urbem maximam, pervenitur. sed scissus Euphrates laevor-
sum in Mesopotamiam vadit et Tigridi infunditur, dextro autem meatu
682 Babyloniam petit, quae Chaldaeae caput est. sed redeundum ad oram
Syriae, cui confinis est Cilicia, in qua oppidum Veneris et Cypros insula,
fluvius Paradisus. Ciliciae Pamphylia sociatur, cuius ultima Phaselis;
dehincque Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, quae ab illa parte,
683 qua Galatiae contermina est, habet civitates quattuordecim. verum Pam-
phyliae iuncta Lycia, a qua incipit mons Taurus paene mediati orbis con-
scius, quem peragraret, nisi maria restitissent. quae aliquando flexuosus
evadit et in Riphaeorum montium iuga sub nominum diversitate proten-
ditur; nam inter cetera nomina idem Niphates est, Caucasus et Sarpedon;
Portarum etiam nomine censetur et alibi Armeniae, alibi Caspiae; et
684 idem Hyrcanus, Coraxicus, Scythicus, Ceraunius appellatur. in Lycia
alius mons Chimaera noctibus flagrans. haec habuit oppida septuaginta,
nunc triginta sex sunt. Telmesus oppidum dicitur, quo finitur. hinc
Asiaticum sive Carpathium mare et quae proprie vocatur Asia, quae ab
⟨Agrippa in duas partes divisa est; quarum una inclusa ab⟩ oriente
Phrygia et Lycaonia, a septentrione Paphlagonia est. huius longitudo
685 quadringenta septuaginta milia passuum, latitudo trecenta; Armenia

§ 682 ex Plin. 5, 91–96 || *§ 683 ex Plin. 5, 97–99* || *§ 684 ex Plin. 5, 100–102* || *§ 685 ex Plin. 5, 102 s. et Sol. 40, 7–8*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 partium **B**^{1}**L** parthicen *n. f.* **D**^{2} prarthiam **M**^{1} | palmiram **C**^{1}**EFV** || 2 seleutiam **MR**^{2} sileutiam **R**^{1} || 4 trigidi **BD**^{1} || 5 babyniam **R**^{2}**E** || 6 cilia **B**^{1} | qua] qua est **B**^{2} quo **C**^{1} | cyprus **B**^{2}**GL** cypro **F** || 7 fluvius **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** et fluvius **B**^{2}**CEFVL** fluviusque **D**^{2}**M**^{2}**G** | paradysis **A** padisus **D**^{2} | pampilia **B**^{1}**DM**^{1}**R**^{1} | falesis **R**^{1} || 8 liaconia **M**^{1} | asiasticam **AR**^{1} asiamticam **D**^{1} asiatticam **C** asiticam **F** | iurisdicionem **B**^{2}**M**^{2}**G**^{2} iurisdictione **R** iurisdigtionem **L**^{1} || 9 qua (quae **R**) *om.* **A** | godatiae **M** | contermino **C**^{1} || 10 iuxta **AC**^{1} iunta **D**^{1}**M**^{1} | lyciae **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1}**V** silicia **C**^{2} | a *om.* **B**^{1}**D**^{1} | mediati *scripsi* mediatenus *libri* | constius **D**^{1}**V** constitutus **R**^{v}**G**^{v} consius **C**^{1} conscium **F** || 11 restituissent **R**^{1} || 13 idem] item **A** id est **V** | nefates **A** nifat **B**^{1} nimfat **B**^{2} nimphates **CL** | est] et **C** *om.* **F** est et **G** | causasus **R**^{1} casus **F** cuicasus **V** | syrpedon **B**^{2} || 15 Hyrcanus *Grot. ex Sol. 38, 12* merianus **M** myreanus *cett.* | coraxicus **AB**^{2}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{2}**GL** coranxicus **B**^{1} coraxinus **D**^{2}**MR**^{2} coraxiacus **C**^{1} coraxicis **EFV** | syticus **R** saticus **EFV** | Ceraunius *Plin. 5, 99* ceraunias *libri* || 17 nunc triginta *om.* **E**^{1}**F** (*d.* **R**) || 18 carpaticum **C**^{2}**L** (*d.* **R**) | mare] arae **B**^{1} (*d.* **R**) | proprie **B**^{2}**D**^{2}**MCG** propria **L** propriae *cett.* || 19 Agrippa . . . ab *addidi DMCE 75* || 20 Phrygia] frigiam habet **C**^{2} (*d.* **R**) | licaoniam **C**^{2} | paflagonica **M**^{1} paflaconia **EFV** pamflagonia **L** || 21 quadringinta **DF** (*d.* **R**) | armenia (abmenia **A** armea **C**^{1}) *om.* **E**^{1}**FV**^{1}

altera ab oriente, ⟨Phrygia ab occidente,⟩ a septentrione Pontica. in proximo Caria est, mox Ionia et ultra Aeolis †redi.

In Phrygia Celaenae antea, in Apameam commutatae; illic Marsyas et natus et occidit et fluvio nomen dedit et cum Apolline decertavit. denique pars eius Aulocrene vocitatur, unde Maeander amnis exoritur. Phrygia Troadi imminet; ab aquilone Galatiae, a meridie Lycaoniae, Pisidiae, 686 Mygdoniae confinis est, ab oriente Lyciae, a septentrione Mysiae, Cariae. dehinc Tmolus croco florens amnisque Pactolus. Ioniae Miletos caput; ibi etiam Colophon oraculo Clarii Apollinis celebrata. Maeoniae principium Sipylus, Smyrna etiam Homero notissima, quam circumfluit Meles fluvius; nam Smyrnaeos campos Hermus intersecat, qui ortus Dorylao Phrygiam Cariamque dispescit. iuxta Ilium sepulchrum Memnonis iacet. supra Troadem in mediterraneo Teuthrania est, quae regio Moesorum fuit, civitas vero Teuthrana Caico flumine alluitur; ibi inter omnes Asiae civitates Pergamum clarius. nam Bithynia initium Ponti est et ab 687 ortu Thraciae adversa a Sagari flumine ⟨fines⟩ primos habet. qui fluvius alii fluvio Gallo miscetur, a quo Galli dicuntur, ministri Matris deum. haec et Bebrycia et Mygdonia dicta est, a Bithyno rege Bithynia. in ea civitas Prusias, quam Hylas inundat lacus, quo puer eiusdem nominis dicitur interceptus. ibi Libyssa locus, Nicomediae proximus; in eo se-

§ 686 ex Sol. 40, 9–20 (multis omissis) et Plin. 5,126 || *§ 687 ex Sol. 42,1–3 et Plin. 5, 147*

[ABDMR CEFV GL] 1 altera] abteri **A** ulterior **B**^{2} | Phrygia ab occidente *addidi DMCE 75* || 2 proxima **B** | ionia **R**^{2}**L** *et Plin. 5, 103* alania **B**^{v}**D**^{2}**M**^{2}**G** iania *cett.* | Aeolis] coelis **G** | redi (redit **C**^{1}) *del. Dick* sequitur *Eyss.* media Doride *Kopp tacite* || 3 celenie **V**^{1} coelene **L** | apamam **M** apiam **C**^{1} 'appamiam **L** | commutatae *Dick* commutatam **C** commutata *cett.* || 5 eius] en **EFV** (*d.* **R**) | Aulocrene] aut lacrone **L** || 6 *post* Phrygia *add.* autem **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**G** | troiadi **B**^{2}**G**^{1} *om.* **M**^{1} | Galatiae *Dick* galatia est *libri* (*cf. Solin. 40, 8*) | a *om.* **C**^{1}**EFV** | licaonie **A** et *coni. Grot.* licaonia *cett.* | pissidiae **M** ipsidiae **R**^{1} pisciade **C**^{1}**EFV** || 7 mygdoniae **G**^{m} et micdoniae **B**^{2} micdonia **M**^{2} mictoniae **C**^{1}**EFV** mycdoniae *cett.* || 8 Cariae] ariae **M**^{1} et cariae **G** | tmolus **D**^{2}**M**^{2}**G** molus **BD**^{1}**M**^{1}**R**^{1} **C**^{2}**L** mulus **R**^{2} dmolos **V**^{2} molos *cett.* | pactulus **C**^{1}**EFV**^{1} (*d.* **R**) | Ioniae] hinc ioniae **B**^{2} *om.* **M**^{1} hinc moniae **R**^{m}**L** || 9 clarii **B**^{2}**G** clari *cett.* | eoniae **M**^{1} moeniae **CEFV** || 10 sipulus **G** || 11 moles **A** melles **B**^{2}**CEFV** | ermos **M** erimus **R** ermis **C**^{1}**EFV** | darylao **A** dorialao **L** || 12 dispescit **B**^{1}**DML** dispicit **ARG** dispexit **B**^{2}**C**^{1}**FV** despicit **C**^{2} dispertit **E** | iuxta] ta **E**^{1}**FV**^{1} | memmonis **A** mennonis **BCF** memnos **D**^{1} emnonis **E** || 13 troiadem **G**^{1} | moosorum **A** messorum **C** mesorum **EFV** || 14 teutrana caiato **A** teutrana caco **B**^{1} teutracanaito **R**^{1} teutrana (*om.* Caico) **C**^{1}**E**^{1}**FV** || 15 glarius **B**^{1}**D**^{1}**M** | britinia **R**^{1} | est ponti **G** || 16 Sagari] gari **D** sari **M**^{1}**R**^{2}**L** | fines *add. Eyss. ex Sol. 42, 1* | primo **L** | *post* primos *add.* habitatores **D**^{2}**M**^{2}**E**^{s}**V**^{s}**G**^{2} || 17 alii **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**EFG** alio **C**^{2}**L** ali *cett.* | quo *om.* **M**^{1} | dicitur *n. f.* **M**^{2} || 18 brebicia **A** | mygdonia **CEFVG** mycdonia *cett.* | dicta] data **C**^{1}**EFV** | a bintino **A** a bithinio **B**^{1}**C**^{1}**FV** ab initio **B**^{2} a bithio **E** | bitianea *n. f.* **M**^{1} bittinia **C** || 19 prasius **B**^{2} prasias **EV** || 20 dicitur *om.* **G**^{1}

688 pulchrum Hannibalis memoratur. dehinc Ponti ora; post fauces Bospori et amnem Rhesum Sagarimque sinus Andyni, in quo Heraclea civitas, portus Acone, ubi herba veneni aconitum procreatur, specus Acherusius,
689 qui mergitur in profunda telluris. inde Paphlagonia, ubi a tergo Galatia est. sed hic Enetosa etiam civitas, a cuius civibus in Italia ortos Venetos asserunt. ibi promuntorium Carambis, quod a Ponti ostio abest milibus passuum ducentis viginti, tantundem a Cimmeriis. ibi etiam mons Cytorus et civitas Eupatoria, quam Mithridates fecerat, sed eo victo Pompeiopolis appellata.

690 Cappadocia autem introversus recedit, quae laevorsum ambas Armenias Commagenenque transcurrit, dextrorsum plurimos Asiae populos ambiens. ad iuga Tauri succrescit in ortu, praeterit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam, super tractum Syriae means Antiochiae, partem in Scythiam pertendens. ab Armenia maiore dividitur Euphrate fluvio; quae Armenia inchoat a montibus Pariedris. in Cappadocia multae urbes eximiae, inter quas Melita, quam Sameramis condidit, et Mazasa, quam dicunt urbium matrem, cui Argaeus mons imminet, qui nives verticis albicantis ne aestivis quidem solibus †superfundit. in hac Cappadocia longitudo Asiae undecies centena ⟨quinquaginta milia passuum, latitudo quinquies centena⟩ quadraginta.

§ 688 ex Sol. 43, 1–2 || *§ 689 ex Sol. 44, 1–2 et Plin. 6, 5–7* || *§ 690 ex Sol. 45, 1–4 et Plin. 6, 24s.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 faucos **R^1** | bophori **A** bosphori *cett.* || 2 resum **E^2** ressem **R** rursum **F** fessum **L** ressum *cett.* | sinus **M^2** sinusque *cett.* | Andyni *scripsi, Martiani errorem ratus, cf. DMCE 55* adyin **A^{1}C EFV** andyin **A^2** ady **BDMR** adyn **G** adym **L** Mariandyni *Solin. 43, 1 et sic vulgo edunt* || 3 portus ... procreatur *om.* **M^1** | uneni **D^1** || 4 paflagonia **D^{2}CEFVG** plaflagonia **ABR** plagonia **D^1** plafagonia **M** pamphlagonia **L** || 5 inetosa **C^2** enetusa **G^1** venetusa **G^2** | cuius] cui **M^1** | ortus **F** ortas **L^1** | ventos **F** venetosos **V** || 6 promuntorio **B^1** | crambis **M^1** || 7 tantundem *Plin. 6, 6* tantum *libri* | Cimmeriis *scripsi* chimeris *libri* Cimmerio *edd. ex Plin. 6, 6* | montis **R^1** | cutorus **MG** critorus **V** || 8 mitridades **M^1** mitradates **C** | fecerat *om.* **R^1** || 10 cappadocia **ABDMR** *et Plin. 6, 8* capadocia *cett.* || 11 commagenemque **B^{2}R^2** commaginemque *cett.* | dextrosum **B^1** dextrorum **C^1** || 12 ad iuga tauris **R** adiungat auri **F** | succrescit **M** sucrescit **C** suaressit **L** | ortum **E** || 13 ciliam **E** | partem *del.* **R^2** | scithiam **G^2** sistiam *cett.* || 14 armeniae **C^1** | eufrates **M^{1}C^1** || 15 Pariedris *Plin. 6, 25, quem hic sequi videtur Martianus* panediris **L** panedris *cett. et Sol. 45, 2* | cappadocia **B^{1}D^{1}R** capadocia **C^{2}L** capadociae **C^{1}EFV** cappadociae *cett.* || 16 quos **D^1** | sameramis **B^{1}D^1** samaramis **A** semiramis **B^{2}M^{2}R^{2}C^{2}G** semeramis **D^{2}R^{1}C^1** samiramis **M^{1}V^{2}L** samiranis **EV** samarinis **F** | mazaca **L^1** || 17 vertias **V** vertices **G^1** | arbicantis **A** albicantes **C^{1}E** abbicantes **F** | ne] nec **M** || 18 perfundit **C^1** (profundit *fort. legendum est*) | cappadocia **ABDME** capadocia *cett.* | Asiae *om.* **M^1** || 19 quinquaginta ... centena *addidi ex Plin. 6, 24* || 20 *post* quadraginta *add.* milia **M^{2}G**

Assyrii Adiabene incipiunt, quos excipit Media in prospectu Caspii ma- 691
ris, quae Caucasis montibus cingitur. sed Caucasus portas habet, quas
Caspias dicunt, cautium praecisiones etiam ferreis trabibus obseratas
ad externorum transitum cohibendum, quamvis verno etiam serpentibus
occludantur. a quibus ad Pontum ducenta milia passuum esse non du-
bium est. in Ponto autem sunt insulae Symplegades, mox regio Marciane
sola in eo tractu vitifera, inclusa montibus stadiorum mille quingento-
rum, difficilis aditu propter solitudines harenosas, quae sunt per centum
viginti milia passuum. regionis praedictae amoenitatem Alexander
Magnus delegerat et ibi primo nominis sui condiderat civitatem, quae ex-
cisa est et ab Antiocho Seleuci filio reparata cum nomine patris eiusdem;
cuius circuitus habet stadia septuaginta quinque. inde Oxus amnis, qui 692
circa Bactram cum eius nominis oppido fluvioque. ultra Panda, oppidum
Sogdianorum, ubi Alexander tertiam Alexandriam condidit ad conte-
standam itineris prolixitatem; quippe ibi a Libero, dehinc ab Hercule
arae sunt constitutae in testimonium laboris immensi. illam terrarum
partem Laxates fluvius secat, qui Tanais putabatur, quem Demodamas
dux transcendit aliumque esse perdocuit et ultra Didymaeo Apollini
aras exstruxit.

Hic Persicus limes Scythis iungitur; sed ⟨a⟩ Scythico Oceano et Caspio 693
mari, qua in Oceanum eoum cursus est, profundae in exordio nives de-
hincque longa desertio, post quam Anthropophagi excursus invios red-
didere. post quos Seres, qui undis aspergunt arbores suas, ut lanugo, quae
sericum creat, possit admitti; aliarum gentium homines aspernantur et

§ 691 ex Plin. 6, 28; 30–32; 46s. et Sol. 46, 1 et 4; 47, 2 || *§ 692 ex Sol. 49, 1–6 et Plin. 6, 49* || *§ 693 ex Sol. 49, 6; 50, 1–2; 51, 1 et Plin. 6, 53–55*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 assyrii **BDMRL** asyrii *cett.* | inquipiunt B^1D^1 incipitunt M^1 (*d.* **R**) | medea **G** (*d.* **R**) | Caspii *om.* M^1 (*d.* **R**) | mari **A** || 2 cautasis D^1 caucaseis D^2M^2 causeis M^1 | Caucasus] causas M^1 || 3 capias C^1**EFV** (*d.* **R**) | *post* cautium *add.* habet D^2**G** | obsecratas M^1 (*d.* **R**) || 6 est *om.* **L** (*d.* **R**) | marciane **BEFG** martiane *cett.* (*d.* **R**) || 8 aditu $BD^2M^2R^2C^2$**GL** *et Plin. 6, 46* aditu ad $AD^1M^1R^1$ aditu. at C^1**EV** aditum. at **F** | solitudinis B^1 || 9 regiones **A** | amoenitatem $B^2D^2MC^2$**GL** armoenitam **A** amoenitam B^1D^1 amoenitante C^1**EFV** (*d.* **R**) || 10 consederat C^1**EFV** (*d.* **R**) | excissa **BD** || 11 et *om.* **L** | seeluci **A** sileuci R^1 | cum nomine] cognomine B^2 (*d.* **R**) || 12 circuitu M^1 | oxus B^2 *et Plin. 6,48* oxis *cett.* | qui B^2C^2**G** quae *cett.* || 13 Bactram *edd.* braccani **A** bractani B^1RC^2**EFV** bractam **DMG** brathani C^1 bractan **L** Bactrum *Plin. et Sol.* | Panda *Plin. 6,48* paradanda **F** parando **L** paranda *cett.* || 14 Sogdianorum *edd. ex Plin.* siedianorum **AG** sacdianorum C^2**L** socdianorum *cett.* | alaxander **A** | alaxandriam **A** alexandream **BD** || 15 itineres **A** | ibi AD^1**RG** mensi BM^1 emensi ibi D^2 emensi M^2 *om.* **CFV** mensi ibi **E** mens **L** || 16 baboris R^1 | orbis emensi *pro* laboris immensi *olim volui* || 17 demodamus M^1 || 18 apolloni **A** D^1**REFV** || 20 a *addidi DMCE 76* | sitico C^1**EFV** || 21 maris E^1 | in^1 *om.* C^1 | eum M^1 etium *n. f.* **L** | dehinc quae AD^1C^1 || 22 longa] loca **A** | andropophagi B^2 antroprofagi M^1 | reddire **AR** || 23 suas] suos B^1 || 24 amitti AB^1M^1

appositione mercium sine colloquio gaudent implere contractum. hinc Attacenus sinus, Hyperboreis beatitate consimilis, quo incolae gratulantur, qui circumactu vallium auras nesciunt pestilentes.

694 Dehinc India; nam Ciconas in medio error astruxit. sed a Medis monti-
bus inchoat India; nam in eoum mare a meridiano porrecta, salubris
favonii vitalibus flabris, secundo aestate annis singulis vegetatur bisque
frugem metit; pro hieme etesias perfert. quinque milia habuit oppido-
rum, et mundi pars tertia credebatur. Liber primus ingressus Indiam
triumphavit. in ea maximi fluviorum Indus et Ganges; sed ab Scythicis
montibus Ganges venit. et Hypanis ibi amnis immodicus, qui Alexandri
Magni iter inclusit, sicut in eius ripa locatae testantur arae. latitudo Gan-
gis ubi diffusior viginti milia passuum, ubi angustus octo milia, profun-
dus pedibus centum; ibi reges gentiumque diversitas tam exercitibus
quam elephantis copiosa. ultra Palibothram urbem mons Maleus, in
quo hieme in septentriones umbrae, in austros aestate cadunt, senis al-
ternatae mensibus. in eo loco per annum quindecim diebus tantum sep-
695 tentriones apparent. homines fusciores; nam Pygmaei montibus habi-
tant, et qui confines Oceano sine regibus degunt. Pandaeam gentem fe-
minae tenent, cui prior regina Herculis filia. in eo tractu etiam Nysam
urbem esse Libero patri sacram montemque Merum Iovi, unde fabula est
eum Iovis femine procreatum. ibi etiam insulas duas auri argentique me-
tallis ac fetura praedicandas etiam vocabulis approbatur, nam una Chry-

§ 694 ex Sol. 51, 1; 52, 1; 4–7; 11; 13 necnon Plin. 6, 56 et 68s. || *§ 695 ex Sol. 52, 15–17 et Plin. 6, 70 et 76*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 appositione *edd.* apositionem **A** appositionem *cett.* | commercium **G** | contractu **BDMG** || 2 adtegenus **D**^{1} adtagenis **R**^{2} atagenus **CEFV** attagenus **G** adtagenus *cett.* || 4 ciconeas **M** cicones **CL** | media **L** | aspexit **D**^{1} astuxit qui astruxit **C**^{1} asstruxit **G** | medis **G** *et Sol. 52, 1* mediis *cett.* '*Hemodi montes adsurgunt*' *Plin. 6, 56* || 6 favoni **AM**^{1} | vitalibus *Monac. 14070 cf. DMCE 76* vigetavilibus **B**^{1} vetavilibus **D**^{1} vegetavilibus **M**^{1} vegitavilibus **R**^{1} vegetabilibus *cett.* | frabris **A** | secunda **M**^{2}**FG**^{2} | amnis **R** || 7 metit] mittit **B**^{2}**ME**^{v} emittit **C**^{2}**L** | et esaias **V**^{1} *de propheta cogitans* | pfert **A** praefert **B**^{2} perferunt *n. f.* **M**^{1} profert **CL** || 8 mundi **B**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**G**^{2}**L** mundo *cett.* || 9 fluorum **M**^{1} | granges **A** gandes **B**^{1} | scytiis **AR**^{1} || 10 gangens **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} | ypamis **R**^{2} hyppanis **C** typanis **V** || 11 iter *om.* **A**^{1} ter **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | sicut *om.* **E**^{1} | ganges **A** || 13 centum **G** centum milia *cett.* | gentiumque diversi tam **A** gentium quae diversam tastam **B**^{1}**D**^{1} gentium quae diversi tantam **M**^{1}**R**^{1} || 14 elephantis **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**E**^{2}**L** elephantes **AB**^{1}**R**^{1}**E**^{1} elepantes **D**^{1}**M**^{1} elepantis **M**^{2} clepantis **F** depantis **C**^{1}**V** elephantibus **G** | palibrotam **M**^{1} palibrotram **R**^{1} | malevis **R**^{1} meleus **F** || 15 quo] co **V** | hieme] ingeme **A** | umbrae . . . 16 septentriones *om.* **F** | senes **A** | alternata **BC**^{2}**L** alternante **D**^{1} alterna **C**^{1}**EV** || 17 fustiores **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**C**^{1}**F** fortiores **R**^{2}**G**^{v} | nam] iam *Eyss.* | pygmaei **FG** *et Plin. 6, 71* piginei **A** pymei **R**^{1} pycmei *cett.* || 19 filiam **L**^{1} (*d.* **R**) || 20 patris agam **A** patris agram **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** patris aram **V**^{1} | merun **L** (*d.* **R**) || 21 semine **B**^{2}**GL** | ubi **R** || 22 praedicandis **D**^{1} (*d.* **R**) | Chryse *Plin. 6, 80*

sea, Argyrea altera nuncupatur. omnes Indi comarum fuco decorantur, 696
alii caeruleis, alii crocinis fulgoribus tincti; gemmis comuntur; funerationes neglegunt elephantisque vehi eximium putant. sed in Taprobane insula maiores elephanti quam Indici, ampliores etiam margaritae sunt. quae patet in longitudine stadiorum septem milia, in latitudine quinque milia; scinditur fluvio interfluente atque Indiae praetenta est, in quam septem dierum iter, ut Romanis navibus approbatum. illic et illud mare absque canalibus profundis senum passuum altitudine deprimitur. ibi septentriones non apparent, vergiliae numquam; lunam ab octava in sextam decimam tantum supra terras vident; ibi sidus clarissimum Ca- 697
nopos; sol ortivus in laeva conspicitur. in navigando nullum sidus observant, avium, quas vehunt, volatus sequuntur; quaternis per annos mensibus navigant. homines ibi corpore grandiores ultra omnium mensuram, rutulis comis, caeruleis oculis, truci oris sono, nullo linguae commercio genti alteri sociantur. cum negotiatoribus aliis in ripa fluminis merces apponunt ac vix complacitas mutant. aetas illis ultra humanam fragilitatem prolixa, ut mature pereat, qui centenarius moritur; nulli per diem somnus; annona eodem semper tenore; aedificia humilia parvaque; vitem nesciunt; redundant pomis. Herculem colunt; regem eum, qui mitior, 698
gravior ac sine prole fuerit, eligunt, et si in regno prolem susceperit, removent, hereditarium formidantes imperium. cum quo tamen alii triginta cognoscunt, et, si fuerit provocatum, septuaginta iudices fiunt. rex Liberi patris cultu componitur et, si peccaverit, interdicto omni usu et colloquio iugulatur. culturas et venatus amant, verum tigridum aut elephantorum; piscationibus delectantur praesertimque testudinum, qua-

§ 696 ex Sol. 52, 18s.; 53, 2–7 et Plin. 6, 81 || *§ 697 ex Sol. 53, 7 et 11–13 et Plin. 6, 87s.* || *§ 698 ex Sol. 53, 14–20 et Plin. 6, 89–91*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 Argyre *Plin. 6, 80* | altera *om.* **C**^{1} (*d.* **R**) | fugo **R**^{1} | demorantur **B**^{1} de[**R** || 2 ceroleis **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) | gemmis *om.* **A** | communtur **R**^{1}**CEFV** comutuntur **R**^{2} | funerationes **AB**^{1}**DM**^{2}**C**^{2} funerationis **M**^{1} fu[**R** fenerationes *cett.* || 3 elepantisque **A** elefantesque **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) || 4 elephantis **B**^{1}**M**^{1} elephantes **B**^{2}**G** (*d.* **R**) || 6 india **D** (*d.* **R**) || 7 Romanis navibus] romanibus **A** | illud] illu **A** illuc **R**^{2} (illic et illud *corrupta videntur*) || 8 profundisse nam **R**^{1} || 9 virgiliae **AB**^{2}**C**^{1}**EFV** || 10 clarissimum ... 11 sidus *om.* **D**^{1} || 11 navigando] gando **B**^{1}**D**^{2} (*quod corrigit* **D**^{3}) **M**^{1}**R**^{1}**L**^{1} | nullus **L** || 12 quas vehunt **B**^{2} qua suae ut **A** quasve ut **B**^{1}**DMR**^{1}**L** que ut **R**^{2} quasae **C**^{1}**V** quasve **C**^{2}**E** qua suae **F** *rasura sex litt. in* **G** | secuntur **AB**^{1}**D**^{1}**ML** sequntur **C**^{1}**V** | annum **A** annis **R** || 14 rutilis **B**^{2}**M** | commis **B**^{1}**D**^{1} | truci oris sono *Leid. 88 et coni. Salm. ex Plin. 6, 88* (oris sono truci) truciori sonu *n. f.* **M**^{1} trucionis soni **RC**^{1} trucioris soni *cett.* || 15 alteri] literi **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | alis **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} || 17 immature *ed. pr.* | centenariis **D**^{1} || 19 redundat **F** | hercelem **L** | colant **R** || 20 *ante* gravior *add.* annisque *Lüdecke 53 ex Sol. 53, 14* (annis etiam gravem) | graviur **B**^{1}**D**^{1} graviorque **CEFV** | susceperint **C**^{1} || 21 formidant **A** || 23 cultu *om.* **G**^{1} || 24 iungulatur **B**^{1}**D**^{1}**R** | trigidum **AD**^{1} | aut] et **G**

699 rum superficie domos familiarum capaces operiunt. dehinc habitant Icthyophagi, quos Alexander vesci piscibus vetuit; nec longe insula Solis, quae dicitur, et Nympharum cubile rubens, in qua omne animal vi fervoris absumitur. mox Hypanis Carmaniae fluvius, a quo primum aspici septentriones incipiunt; deinde tres insulae, in quibus hydri marini vicenum sunt cubitorum. in his Rubrum mare litoribus sinu gemino disparatur; verum ortivus Persicus dicitur propter habitationem Persarum, qui sinus vicies et sexaginta milia circuitu patet; ex adverso alter Arabi-
700 cus vocatur. Carmaniae quoque Persis adiungitur, quae ab insula Aphrodisia inchoat, quae translata est in Parthicum nomen; litore, quo occasui obiacet, milium est quingentorum quinquaginta. oppidum ibi nobile Susa, in quo templum Dianae Susae. iuxta Carbyle sive Barbita in centum triginta milibus, in qua sunt homines, qui aurum in profunda defodiunt, ne cui sit in usu. ⟨. . .⟩. Parthici vero regni nongenta quadraginta quattuor milia passuum. verum omnis Media, Parthia et Persida ab oriente flumine Indo, ab occidente Tigri, a septentrione Tauro Caucasio, a meridie Rubro mari terminantur. quae omnes per longitudinem patent tredecies viginti milia passuum, per latitudinem octingenta triginta.

701 Sed Chaldaeae gentis Babylonia caput est; denique Assyria et Mesopotamia propter illius claritatem Babylonia vocatur. urbs ipsa sexaginta milia passuum muris amplectitur, qui ducentis pedibus alti, quinquagenis lati sunt, nisi quod amplius; nam terni digiti singulis mensurae nostrae pedibus applicantur. haec interluitur Euphrate; ibi Iovis Beli templum, qui inventor fuit disciplinae sideralis. haec nunc ad solitudinem rediit exhausta ⟨vicinita⟩te Seleuciae. item in hunc usum etiam Ctesiphontem

§ 699 ex Plin. 6, 97 et 107 s. et Sol. 54, 3–6 et 12 || *§ 700 ex Sol. 54, 13 s. et Plin. 6, 111; 126; 133; 137* || *§ 701 ex Sol. 56, 1–3 et Plin. 6, 121 s.*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 famaliarum **A** familiarium **R** | operisunt **D**^{1} operunt **R** || 2 utrophagi **A** actyofagi **L**^{1} actrofagi **L**^{2} | nec] ne **D**^{1} || 3 lubens **R**^{2} || 4 Carmaniae *ed. pr. et libri meliores Solini* germaniae *libri Mart. Cap. et dett. aliquot Solini* || 5 hydri] hydrini **C**^{1} | vigenum **M**^{2} vecenum **E**^{1} || 7 ortivus **AB**^{2}**M**^{2}**G** ortibus *cett.* (*'is qui ab oriente est' Plin. 6, 108*) || 8 sexaginta] sexagies centena *Sol. 54, 12 vix recte* || 9 Carmaniae *ed. pr. ex Sol. 54, 13* germania *libri* | Aphrodisia *ed. pr. ex Sol.* frodisia **A** frondisia *cett.* Aphrodisias *Plin. 6, 111* || 10 quae *om.* **L** || 12 susae *libri et codices* **BGS** *Solini* susiae *libri meliores Solini et ed. Grot.* || 12.13 $\overline{CXXXV}$ p. *Plin. et Sol.* || 13 difodiunt **B**^{2}**M**^{1} (*d.* **R**) || 14 *lacunam statui* | *post* regni *add.* longitudo *Dick* | *ante* nongenta (nungenta **D**^{1}) *add.* in **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) || 15 vero **D**^{1} (*d.* **R**) || 16 trigri **B**^{1} tria **D**^{1} (*d.* **R**) | turo **AB**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) || 17 maridie **M** (*d.* **R**) | putent **A** paten **D**^{1}**M**^{1} patens **L**^{2} (*d.* **R**) || 18 tredecies **AB**^{2} dicies **B**^{1} terdicies **D**^{1} ter decies **D**^{2}**MG** decies **CEFVL** (*d.* **R**) | octingenta] lxxx mil. **A** octigenta **B**^{1} octinginta **D** (*d.* **R**) || 19 denique] inde **B**^{2} | asyria **MG** (*d.* **R**) || 20 vocantur **B**^{2}**C**^{2}**L** (*d.* **R**) || 21 moris **C**^{1} || 22 nisi quid *Vulc.* | *post* amplius *add.* est **CF**^{1} | digti **B**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) || 23 veli **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) || 24 ad] in **CEFVL** | redigit **AC** redit **G** || 25 exhausta vicinitate Seleuciae *Petersen 60 ex Plin. 6,122* exaustate seleuciae **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} exaustae seleuciae *cett.* | ctesiphontem **B** *et libri meliores Plin.* tesiphontem **MG** tesiponte **E** tesipontem *cett.*

tertio ab ea lapide condidere Parthi, ac nunc caput regnorum est. habi- **702**
tantur etiam abdita Aethiopiae et adusta Trogodytarum et Icthyophagorum gentibus; sed primi feras cursu praetereunt, alteri nando marinas beluas vincunt. sunt et Gorgades insulae obversae promuntorio, quod vocatur Hesperu ceras; has incoluisse Gorgonas ferunt, in quas a continenti biduo navigatur. ultra has Hesperidum insulae, quae in intimo admodum mari sunt. Fortunatas autem insulas in laeva Mauretaniae constitutas inter meridiem occasumque non dubium est; quarum prima Embriona dicitur, secunda Iunonia, tertia Teode, quarta Capraria, alia Nivaria, quae aere nebuloso et concreto est. mox Canaria, canibus immensae magnitudinis plena; omnes avibus plenae, nemorosae, palmiferae, nuce pinea, mellis copia, amnibus ac siluris piscibus abundantes.

Percursus breviter terrarum situs, licet ignobilia quaeque praeter- **703**
volans immorari non potui. tamen ut orbem terrae mariaque admensa cognoscar, mensuram omnem breviter intimabo. a Gaditano freto per longitudinem directo cursu ad os Maeotis ⌈XXXIIII⌉ XXXVII passuum. universus autem circuitus ab eodem exordio per sinus dictos intra Maeotim lacum ⌈CLVII⌉, cum ipsa vero Maeotide ⌈CLXXXII⌉ XC. Europae mensura solius ⌈LXXXII⌉ XCIIII. Africae longitudo ⌈XXXVII⌉ XCIIII, latitudo in Cyrenaicam eius partem DCCCCX. Asiae vero longitudo ⌈LXIII⌉ DCCL; latitudo ab Aethiopico mari ad Alexandriam iuxta Nilum sitam per Meroen et Syenen ⌈XVIII⌉ XXV.

§ 702 ex Sol. 56, 9–11 et 13–19 et Plin. 6, 200–205 || *§ 703 ex Plin. 6, 206–209*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 tertia **CEFVL** | ab ea *om.* **C^1** | condidere **$D^2M^2C^2G$** *et Plin. 6, 122* *om.* **C^1** concidere *cett.* | parthi ac nunc **BDM^2G** partiae nunc **AR^1** parthi hanc nunc **M^1** parti at nunc **R^2** partia nunc **CEFVL** | caput] cupat **D^1** apud **F** || 2 addita **B^1** | adustica **A** adustria **R^1** | hitrophagorum **L** || 4 sunt et *om.* **C^1** | orcades **A** gordades **B^2** || 5 espere cheras **B^2** hesperutias **R^1** hesperu teras **R^2** || 6 viduo **$B^1D^1R^1$** ibi duo **E** | navigantur **M^1** | admadum **L** || 7 fortunatus **AF** fortunata **L** | mauretaniae **DG** mauretaneae **B^1** mauritaniae *cett.* || 8 mediem **D^1M^1** | Embriona *scripsi* membriiona **M** membriora **L** membrion *cett.* Embrion *Sol.* Ombrion *edd. Plin., sed* ordrion *fere libri* || 9 iononia **M^1** | Teode *error Martiani ex Solini verbis* proximat eodem nomine *male intellectis* | nuaria **B^2** navaria **C^1V** || 10 conceto **D^1** || 11. 12 nuce pinea **$AB^2D^2M^2R^2G$** nuncepinea **B^1D^1** nucepimnea **M^1** necupinea **R^1** nuceae pineae **CEFV** nunc epimeae **L^1** nuce pimeae **L^2** || 12 copiasa **L** || 13 percursus **$BDMR^2C^2G^1$** percussus **AR^1** percussos **C^1V** percursos **EFL^2** percursus est **G^2** percusos **L^1** | quae **L^1** || 14 mariaque **B^2R^2CEFVL** materiamque **D^2G** materiaque **$AB^1D^1MR^1$** | amensa **AC** || 16 ad] in **B^2** | [⌈XXXIIII⌉] tricies quater **$D^2M^2C^2G$** (*virgulas omissas non enoto*) | universis **D^1** || 17 sinos **ABD^1MR** | Maeotim *Plin. 6, 207* meotium *libri* || 18 locum **A** | meotidem **ABM^1R^1** | [⌈CLXXXII⌉] centies octuagies bis **$D^2M^2C^2G$** ⌈CLXXIII⌉ *Plin. 6, 207* || 18. 19 XV europae mensura solius ⌈LXXXII⌉ *om.* **L** | *post* europae *add.* africae **C^1EFV** || 19 [⌈XXXVII⌉] tricies septies **$D^2M^2C^2G$** | cyrenaicam **$B^2M^2R^2G$** quirenaicam *cett.* || 20 [⌈LXIII⌉] ⌈LXXIII⌉ **BL** sexagies ter **DMC^2G** | ethiopia **A** aethiopiaco **M^1** aethico **V^1** || 21 mare **A** | ad] ab **AV** *om.* **M^1R** | alaxandria **A** alexandream **BDEFV** || 22 [⌈XVIII⌉] decies septies **C^2G**

Exposita est terrae, quam ipsa peragravi, aequorumque mensura; nunc ad artis praecepta, ut iussum est, veniemus.'

704 Dixerat; at Paphie paulum contractior ore
mora intricante laeditur,
nixaque mox famulis marcentia terga reclinat
magis quod lassa pulchrior.
hic dudum roseas inter resoluta puellas
Voluptas inquit anxia:
'unde haec tam duris immitis rustica membris
peregit orbis circulum
et tantos montes, fluvios, freta, competa currens
delere venit taedia?
hanc ego crediderim sentis spinescere membris
neque hirta crura vellere;
namque ita pulverea est agresti et robore fortis,
iure ut credatur mascula.'

705 Quo dicto Iocus ministris Veneris suscitatur ipsique Cythereae, cui de proximo susurratum, decenter arrisit. quam Arcas nutu hilaro et quo eam solitus intueri propter divum reprehensiones circumspectus inhibuit. verum Pronuba propter assidens 'nihil mirum' inquit, 'si propere Venus cum deliciis famulitioque tam comi appulsa est lascivire; nam et nuptialiter laeta est et blanda semper arridente Cyllenio'. et cum dicto Geometria praecipitur ad promissa properare, sed ita, ut summa quaeque perstringens fastidium non suscitet tarditate. tum illa:

706 'Omnis mea, quae in infinitum propagatur, assertio numeris lineisque discernitur, quae nunc corporea, tum incorporea comprobantur. nam unum est, quod animi sola contemplatione conspicimus, aliud, quod etiam

17 *cf. Hor. carm. 1, 2, 34* quam (*sc. Venerem*) Iocus circumvolat et Cupido

[**ABDMR CEFV GL**] 1 terrae B^2 terra *cett.* | aequorumque] usque B^v || 3 ad $AB^1D^1M^1RL^1$ *om.* E^1 | paphie M^2L^2 paple B^1 paphle B^2D^1 paphile *cett.* | ora R^2 || 4 *sqq. versus ita perturbato ordine exhibet* **A**, *ut prius omnes hexametros, deinde omnes iambos ponat* || 5 reclinant M^1 || 6 magis quod] magisque *Bentl.* | laxa R^1 lapsa C^1EFVL^1 || 7 rasoluta **A** resolita M^1 || 8 inquit] in quibus **A** (*d.* **R**) || 10 pergit C^1EFV^1 || 11 montis BD^1 || 12 delere] deferre *vel* ciere *volebat Dick, sed latere videtur altior corruptela* || 16 credatur] putetur *edd. Vulc. Grot. Kopp* | miscula C^1 || 17 iocus *om.* R^1L^1 | minister *fort. legendum* | ipseque C^1 || 18 susurratim BD^2MG | decenter *bis scr.* M^1 | nitu **R** natu L^1 | hilari **G** || 19 reprehensionis B^1 reprensiones DL^1 || 20 mirum *om.* **A** || 21 famulatioque C^1 | apulsa **A** abpulsa **L** || 22 dictu $AB^1D^1M^1RG$ | geometrica **A** geumetria B^1DR^1 || 23 praestringens $B^2M^2R^2EG$ perstringens **ACEF** praestinges $B^1D^1M^1$ praestingens R^1L perstrigens **V** || 24 *ante* tum *add.* K **B** || 25 finitum AB^1 || 26 tum] cum **A** nunc G^v

oculis intuemur. verum prior pars, quae numerorum regulis rationibus-
que concipitur, germanae meae Arithmeticae deputatur. alia est linearis
atque optica huius pulveris erudita cognitio, quae quidem ab incorporeis
procreata ac sensim ⟨in⟩ multiplices formas effigiata tenui ac vix intel-
lectuali principio in caelum quoque subvehitur. quod quidem incorpo- **707**
reum invisibileque primordium commune mihi cum Arithmetica repe-
ritur; nam monas eiusdem insecabilis procreatio numerorum est, mihique
signum vocatur, quod utpote incomprehensibile parte nulla discernitur;
apud illam dyas lineam facit, mihi linea in longitudinem ducta latitudini
nihil prorsus acquirit. superficies item mihi tam longe lateque diffusa
sine profunditate censetur, illi numerus, qui cunctis accedere speciebus
gregatim singulatimque potest, nisi rebus incidat, incorporeus invenitur.
ergo incorporea utriusque principia.

Verum primae apud me formandorum schematum partes duae: una, **708**
quae dicitur planaris, quam *ἐπίπεδον* graece soleo memorare, alia solida,
quam *στερεόν* dicimus. et prioris principium est *σημεῖον*, quod punctum
vel signum latiariter appellatur, consequentis superficies, quae *ἐπιφάνεια*
dicitur. punctum vero est, cuius pars nihil est, quae si duo fuerint, linea
interiacente iunguntur. linea vero est, quam *γραμμήν* vocamus, sine lati-
tudine longitudo. linearum aliae directae sunt, quas *εὐθείας* dico, aliae **709**
in gyrum reflexae, quas *κυκλικάς*, nonnullas etiam *ἑλικοειδεῖς*, alias
καμπύλας pro obliquitate discrimino. quae tamen lineae punctis utrim-
quesecus includuntur, sicuti ipsae quoque superficiem circumcingunt.
superficies est, quae longitudinem et latitudinem tantum habet, profun-
ditate deseritur, ut est color in corpore; hanc *ἐπιφάνειαν* Graeci dixere, et,
ut dixi, eius termini lineae sunt, sive plana sit sive sinuosa.

3 optica] *cf. Gell. 16, 18* || *§ 708 cf. Euclid. 1 def. 1–3; Ps. Boethius geom. 374, 1–3; Macr. somn. 1, 5, 9 (sed omnis haec de geometria disputatio ex fonte quodam ignoto desumpta est)* || *§ 709 cf. Euclid. 1 def. 3; 5 et 6; Ps. Boeth. geom. p. 394, 1–10* || 25 *cf. Aristot. de sens. 3 p. 438a*

[**ABDMR CEFV GL**] 2 conspicitur **B**^{2}**G** | gemanae **A** || 3 optica] apodictica **B**^{2}**D**^{2}**M**^{v}**C**^{2}**GL**^{2} *cf. DMCE 56* || 4 sensim] sensibus **R**^{2} censim **C**^{1} | in *add. ed. pr.* | forma **A** | *post* effigiata *add.* a *edd.* || 7 procreatio numerorum **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**GL**^{2} progregationum eorum **D**^{1} procreatio num eorum **L**^{1} progregatio numerorum *cett.* || 9 latitudoni **B**^{1} latitudinis **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**G** || 10 prorprorsus **D**^{1} | superficie sitim **AB**^{1}**D**^{1}**R** || 12 singillatimque **MR**^{2} || 15 epedon **A** epipodon **G** epipedon *cett.* || 16 stirion **B**^{2} sterion **CEFVL** stereon *cett.* | simeon **A** simon **R**^{1} simion *cett.* || 17 latialiter **AR**^{2}**GL** | consequentes **AB**^{1}**D**^{1}**RL**^{1} | epiphania *libri* || 18 nihil est] nihilem **F** || 19 gramen **ABL** grammen **DRC**^{2}**V**^{2}**G**^{1} gramma **M** gramme **C**^{1}**EFV**^{1} grammon **G**^{2} || 20 eitytas **A** etias **C**^{1} eyzias **V** eycias **L** eytias *cett.* (*d.* **R**) || 21 cydicas **EGL** cyclicas *cett.* (*d.* **R**) | esicoides **A** elicodes **V**^{1} elicoides *cett.* (*d.* **R**) || 22 cambelas **B**^{2} campalas **G** campelas *cett.* (*d.* **R**) || discriminis **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**G**^{v} discrimini **L**^{1} || 23 sicut **A** || 25 calor **E** | epyphaniam *libri* | graece **L**^{1} (*d.* **R**) || 26 eius *om.* **D**^{1} (*d.* **R**) | termine **A** (*d.* **R**) | linea **M**^{1} leae **E**

710 Planus autem fit angulus in planitie duabus lineis se invicem tangentibus et non unam facientibus ad alterutram inclinationem. quando autem quae intra se tenent angulum lineae [et] directae fuerint, directilineus dicitur angulus, ut Graece *εὐθύγραμμος*. quando autem directa super directam iacentem stans dextra laevaque angulos aequales fecerit, directus uterque est angulus, et illa superstans perpendicularis dicitur, sed Graece *κάθετος*. angulus maior directo obtusus dicitur, minor directo acutus. terminus est res, quae alicuius est definitio. forma est res, quae ex aliquo vel aliquibus terminis continetur.

711 Circulus est figura planaris, quae una linea continetur. haec linea *περιφέρεια* appellatur, ad quam ex una nota intra circulum posita omnes directe ductae lineae aequales sunt; punctum autem est circuli media nota. diametros est directa linea quaedam per punctum supra dictum ducta, quae orbem aequalibus partibus dividit. hemicyclium est figura, quae diametro et peripheria media, quam eadem diametros distinguit, continetur. lineae tres directae diversa positione faciunt trigonum, quattuor tetragonum, multae polygonum. et eae planae figurae dicuntur. quarum sunt genera tria, quorum unum directis lineis clauditur, quod Graeci *εὐθύγραμμον* vocant; aliud, quod inflexis, quod *καμπυλόγραμμον* dicunt; tertium, quod directis simul curvis lineis aptatur,

712 quod *μικτόν* dicunt. *εὐθύγραμμος* igitur et *τρίπλευρος* et *τετράπλευρος* et *πολύπλευρος* dicitur. *τρίπλευρος* tres habet formas; nam trigonus aut *ἰσόπλευρον* ⟨est⟩, quod latine aequilaterum dicitur, quod tribus

§ 710 cf. Euclid. 1 def. 8–14; similia dat Ps. Boeth. geom. p. 374, 10–22 || *§ 711 cf. Euclid. 1 def. 15–19 (Ps. Boeth. p. 375, 3–17 et 20s.)* || *§ 712 cf. Euclid. 1 def. 19–23 (Ps. Boeth. p. 376, 1–5 et 14–23; 377, 1–2)*

[**ABDMR CEFV GL**] 2 alterutram *Dick* alterutrum *libri* || 3 quae *Dick* aequa **A** aeque **B**^{1}**DM**^{1}**GL** aequae **B**^{2}**M**^{2}**C**^{2} hae quae **C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) | inter **C**^{1} (*d.* **R**) | et *del. Dick* | directilineas **A** directileus **D**^{1} directi **R** || 4 ut *om.* **E**^{1}**F** | ΕΥΤΙΤΡΑΧΜΟϹ **M** ΕΥΤΥΓΡΑΜΟϹ **C** ΕΥΤΥΓΡΑΜΜΟϹ *cett.* || 5 dextera **EF** | leunaque **R**^{1} || 7 catetos *libri* | angulis **D**^{1} | directa^{2} **ABDR** || 8 cutus **AD**^{1} a cuius **R**^{1} | terminus est ... definitio *Petersen 60* definitio est ... terminus *libri* | alicuius] aliae *n. f.* **M** || 9 alico **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1}**V** | aliquibus] alico **B**^{1}**D**^{1} ex aliquibus **B**^{2}**G** || 10 est est **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | una] ex una **R**^{2} | linea^{2} *om.* **AR**^{1} || 11 perepiphania *libri* | omnis **R**^{1} || 12 directe **MV**^{1} directae *cett.* | ductae ... 16 directae *om.* **A** | aequales] quales **RC**^{1}**FV** | punctum] centrum *coni. Dick* | est *om.* **M**^{1} || 15 quae **B**^{2}**CV**^{2}**GL**^{2} *om.* **L**^{1} qua *cett.* | periphania **BD**^{1} epiphania **EFV**^{1} perepiphania *cett.* | eadem] ad eandem **C**^{1}**EFV** ad eadem **C**^{2} || 16 faciunt] fiunt **L**^{1} | trigonium **D**^{1} || 17 tretragonum **B**^{1} | (h)eae **AB**^{2}**DMR** hae *cett.* || 19 ϾΥΤΥΤΓΡΑΜΜΟΝ **ABDCFV** ΕΥΤΙΓΡΑΜΜΟΝ **M** ΕΥΤΥΓΡΑΜΟΝ **REGL** | ΚΑΜΤΙΓΡΑΜΜΟΝ **D** ΚΑΜΤΥΓΡΑΜΜΟΝ **CL** ΚΑΜΠΥΓΡΑΜΜΟΝ *cett.* || 20 curvisque **B**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**G** || 21 ΜΥΚΤΟΝ **RCEFVL** | dicunt] vocant **G** | ΕΥΤΥΓΡΑΜΜΟϹ **A** eutugrammos **EFV**^{1}**G** eutygrammos *cett.* | tripleuros *libri* | et^{2} *om.* **M**^{1} | tetrapleuros *libri* || 22 polipleuros *libri* | tripleuros *libri* || 23 aut] et **B**^{2} | *ἰσόπλευρον* *Dick* isopleuros *libri* | est *add. Leid. 88 a. m.* | et qui laterum **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}

paribus lineis lateribusque concurrit; aut *ἰσοσκελές*, quod ex tribus lineis duas aequales habet, quibus quasi cruribus insistit, denique aequicrurium vocitatur; aut *σκαληνόν*, quod omnes tres lineas inter se inaequales habet. *εὐθύγραμμος* item *τετράπλευρος* quinque species habet: primam, quae quattuor aequalibus lineis et directis angulis sustentatur, quod schema tetragonon dicitur; secunda species, quae directiangula est, non aequilatera, et dicitur *ἑτερομήκης*; tertia aequilatera est, non tamen directiangula, et dicitur *ῥόμβος*; item quae ex adverso sibi latera aequalia et contrarios angulos invicem sibi aequales habeat et neque omnia latera invicem sibi aequalia neque angulos directos, et dicitur *ῥομβοειδής*; extra has formas quicquid quadrilaterum est *τραπέζιον* vocatur. parallelae sunt directae lineae, quae in eadem planitie constitutae atque productae in infinitum nulla parte in se incidunt. dictum de tetrapleuris, quorum similitudo polypleura schemata potest docere. in his autem pentagona, hexagona et cetera euthygrammi generis continentur.

Sequitur secundum schematum genus, quod curvis lineis informatur, 713
quod *καμπυλόγραμμον* appellatur, cuius species duae sunt: una, quae integri circuli rationes tenet (nam integer est, cum ad eius circumferentiam a puncto centrali lineae protentae undique aequales sibi sunt); alia, quae obducti circuli diversitates ostendit. tertium genus est planorum 714
schematum, quod *μικτόν* vocant, quod partim curvis lineis, partim directis includitur, ut est semicirculus, cuius, ut supra dixi, gyrum curva linea facit et alia directa, quae linea, sicut dixi, diametros dicitur, latine distermina, quae si in circulo pleno sit, per centrum eius ad utramque circumferentiam pervenit.

[ABDMR CEFV GL] 1 partibus AR | *ἰσοσκελές* B^{2}D^{2}R *corrupte cett.* | quod … 2 aequicrurium *om.* A || 2 aequalem D^1 | denique] indeque *Grot.* || 3 CKAΛЄNON *fere libri* || 4 habet^1 *edd.* habeant AB^{1}D^{1}RC^2 habeat *cett.* | eutygrammos *libri* | tetrapleuros *libri* | habent CEFV || 5 prima C^{1}EFV | *post* quae *add.* a CEFV || 6 tretagon A tretagonon R tragonus C^1 trigonus EFV | *post* species *add.* est B^2 | directa angula C^1 || 7 aequilatere A | et *om.* R^1 | HTЄPOMHKHC M ЄTЄPOMЄKЄC EFVL ЄTЄPOMHKЄC *cett.* | tertia] tertici D || 8 PONTOC A PONBOC RG | ex *om.* L^1 | latera aequalia B^{2}MR^{2}C^{2}GL^2 latere aequalia DL^1 latere qualia *cett.* || 9 et neque] et quae neque B^{2}V^{s}G || 10 POMBOIACN A PONBOTANC B^1 PONBOCTANC B^2 PONBOIANC DMR POMBOCTANC CEFVL PONBOIΛHC G, *dein sequuntur* Item quae nec latera invicem sibi aequalia nec directos sed acutos et obtusos et dicitur ΠOMΠOCTAHC *in* G || 11 quadrilaterum laterum B^{1}D^{1}R^1 (quattuor laterum *fort. legendum*) | TPAΠHCYAN M | paralellae B^2 parallae M^1 || 12 rectae C^1 | planitie B^{2}D^{2}MG plantia R planitia *cett.* || 13 infinitivum M^1 (*d.* R) | *post* dictum *add.* est R^{2}G || 14 popleura C^1 (*d.* R) || 17 KAMΠYΛOΓPAMMON M^{2}G *corrupte cett.* || 18 tene B^{1}D^{1}R^1 | *post* integer *add.* circulus G (*d.* R) || 19 a puncto *scripsi* ab uno *libri* ab uno puncto *Dick* | centro R^{2}G^2 contrali L^1 | portentae EFV | *post* alia *add.* est CE^{s}V (*d.* R) || 20 ostenditur C^1 | tertium] K. tertium BL et tertium DM || 21 partim^1] partem AB^{1}D^{1}R^{1}C^1 partes M^1 | curruis V | partim^2] partem AB^{1}D^{1}M^1 (*d.* R) || 22 includit B^2 | curva] curvum D^1 (*d.* R) || 23 sicut] sunt D^1 | latina D^1 lat[R || 24 per *om.* D^1 || 25 cumferentiam R^1

715 In his generibus planorum alia schemata dicuntur ergastica, alia apodictica. ergastica sunt, quae faciendae cuiuslibet formae praecepta continent; apodictica, quae probandi, quod asseverant, afferunt documenta. verum Graecis nominibus sic appellantur: primus *συστατικός*, secundus *τμηματικός*, tertius *ἀνάγραφος*, quartus *ἔγγραφος*, quintus *περίγραφος*, sextus *παρεμβολικός*, septimus *προσευρετικός*. *συστατικός* est, ⟨qui docet, quemadmodum propositae lineae adiungi et constitui possit trigonus. *τμηματικός* est,⟩ qui docet, quibus argumentis lineas praecidamus ad imperatum modum. *ἀνάγραφος* dicitur, quo docetur, quibus argumentis propositae lineae adiungi et adscribi possit reliquum schema, quod imperatum est. *ἔγγραφος* est, qui monstrat, quibus argumentis dato circulo verbi gratia imperatum trigonum vel quid aliud in medio possimus convenienter adscribere. *περίγραφος* tropus est, qui docet, quemadmodum datum circulum verbi gratia quadrato concludamus schemate. *παρεμβολικός* est, qui docet, quemadmodum verbi gratia dato tetragono immittamus datum trigonum, ut tetragoni spatia crescant, non schema mutetur. *προσευρετικός* tropus est, qui docet, quemadmodum verbi gratia inter datas impares lineas inveniamus mediam, quae tantum cedat maiori lineae, quantum praecedit minorem. hi sunt tropi generales erga-

4*ss. nusquam alibi reperitur haec partitio*

[ABDMR CEFV GL] 1 podictica D^{1}M^1 || 2 ergostica A ergastia D^1 | faciente EFV || 3 afferunt] asserunt CEFV || 4 gregis B^{1}D^1 | istaticus A systaticus *cett.* || 5 amematicus A itmematicus BDMRL idmenaticus CV idmematicus EF item ematicus G | anographas A anagraphos B^{2}D^2 anagraphias R^1 anagrophas C^{1}V anagrafos G anagraphas *cett.* | engraphos B^{2}D^2 engrafos G engraphus L^2 engraphas *cett.* | perigraphos B^{2}D^{2}M^2 pedigraphas CFV perigrafos G perigraphus L^2 perigraphas *cett.* || 6 perinbolicus A parembolicus BDMGL^2 perenbolicus C perembolicus *cett.* | perseureticus A proseuretibcus B^1 proseuretus M^1 proseureticus *cett.* | est *om.* R^1 | qui docet ... 8 *τμηματικός* est *addidi Mart. IV (1974) 275* || 8 lineneas A | imperativum B^{1}R^1 || 9 anagraphos AB^{1}R^1 anagraphas B^2 *in* DM *prior lectio omnino erasa est* itmematicus D^{2}M^{2}R^{m}L idmematicus CEFV item emematicus G | dicitur *om.* L^1 || 10 propositeae G | possit D^1 possunt AM^{2}EL ponsint V^1 possint *cett.* | *inter* possit *et* reliquum *inferciunt* anagrafus dicitur quo docetur B^{2}GL^2 anagraphos dicitur quo docetur quomodo concludendum sit D^{m}M^m anagrafus quo docetur R^{m}CEFVL^1 *insuper addit* quibus argumentis sit concludendum L^3 *futilia scribarum commenta recte om.* AB^{1}D^{1}M^{1}R^1 | relicum B^{1}D^{1}VL^1 reliqum B^{2}C^{1}E || 11 engraphus L^2 engraphos *cett.* | est *om.* D^{1}C^1 || 12 imperativum R^1 || 13 *ante περίγραφος add.* K. BML | perigraphus AR perigraphos *cett.* | tropus (trophos M^1) *del.* B^2 *om.* G || 14 datum circulum *om.* L^1 | quadratos F || 15 parembolicum AB^{1}D^{1}R^1 parembolicus *cett.* | dato] a dato L || 16 immittamus G immitamus ABDR imitamus *cett.* | ut] ut et R^1 | tetragoni] trigoni *Boettger* | schemata C^1 || 17 proseureticus *libri* || 18 datas] dictas A | impares (imperes A) *om.* C^{1}E^{1}FV^1 | lineas *bis* B | mediam *om.* M^1 | tantam D^1 || 19 maiore B^{1}D^{1}R^1 | praecedat AD^{1}C^{2}EFV

sticorum schematum. apodictici autem tropi ideo transeuntur, quod mihi **716** cum Dialectica, quam audistis, communes sint. sed omnia schemata quinque partibus [communes sint] explicantur, quae a Graecis sic appellantur: prima *πρότασις*, secunda *διορισμός*, tertia *κατασκευή*, quarta *ἀπόδειξις*, quinta *συμπέρασμα*. latine autem sic possumus interpretari: prima schematis propositio, secunda determinatio quaestionis, tertia dispositio argumentorum, quarta demonstratio comprobatioque sententiae, postrema conclusio. hoc de generibus planorum dictum sit; ad theorematum membra redeamus; nam utique membra sunt linea et angulus.

Angulorum natura triplex est; nam aut iustus est, aut angustus, aut **717** latus. iustus est, qui directus et semper idem; angustus autem acutus est et semper mobilis; latus vero obtusus mobilisque similiter. nam cum latior fuerit directo sive multum sive exiguum, obtusus tamen erit, et cum moveris, in forma eadem permanebit, quia mobilitas in lineis constat, cum maiores minoresve formantur. huius autem collationis quattuor sunt species: prima dicitur *ἰσότης*, secunda *ὁμόλογος*, tertia *ἀνάλογος*, quarta *ἄλογος*. *ἰσότης* est cum duae lineae pares uni mediae duplo parilive conferuntur; *ὁμόλογος*, cum collata consentiunt; *ἀνάλογος*, cum linea ab alia duplo victa aliam tantundem superat; *ἄλογος* vero est, quae neque aequalitate vel media tertiave parte neque duplo triplove alte-

§ 716 cf. Scholia in Euclid. 1, 23 (p. 115, 21 ed. Heiberg) || *§ 717 cf. Euclid. 5 defin. 11 et 17 et V 9 (scholia 5, 34 p. 294 ed. Heiberg)*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 quod *scripsi* quia **D**^{2}**M**^{2}**G** cum *cett.* || 2 commune **AM**^{1} | sint . . . 3 communes *om.* **L** | sunt **M**^{2} || 3 explicantur *scripsi* commune sint exuntur *vel* communes intexuntur **AB**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**CEFVG**^{1} communes sint exeuntur **B**^{1}**D**^{1} communibus intexuntur **B**^{v} sint exuntur **M**^{1} communes sint exuntur **R**^{1} communia intexuntur **G**^{2} intexuntur **L** (*v. sup.*) communes *temere repetitum esse iam Dick animadvertit* (*fort.* exeunt *melius quam* explicantur) || 4 ΠΡΟΤΑCΙC **EVL** protisis **D**^{1} protesis **D**^{2}**C**^{2} protasis *cett.* | diarismos **CEFVG** diorismos *cett.* | catesceue **A** scatascheue **CV** catasceue *cett.* || 5 podixis **A** apoxidis **B**^{1} apodoxis **B**^{2}**CEFV** apodixis *cett.* | sisperasma **C**^{1}**V** symplerasma **G** symperasma *cett.* || 6 propositio *scripsi* propositum *libri* || 8 *ante* conclusio *add.* confinis **B**^{2}**M**^{2}**G** (*v. Petersen 21*) | ad] nunc ad **G** | theromatum **A**^{1} theoromatum **A**^{2}**M**^{1} theorumatum **B**^{1}**D** || 9 redeam **EV** | utrimque **A** utrique **B**^{2}**CEFVL**^{1} | lineae **DMC**^{1} | angulis **C**^{2}**L**^{1} || 10 est^1 *om.* **G**^{1} | aut^1] ut **M**^{1} | iustum **V**^{1} | aut angustus *om.* **C**^{1} | angulus **A** (*d.* **R**) || 11 *post* directus *add.* est **G** (*d.* **R**) | idem semper **CEFV** | agutus **B**^{1}**D**^{1} | est^2 *om.* **L** || 12 *post* obtusus *add.* est **DM** (*d.* **R**) || 14 cum moveris **B**^{2}**GL** commoveris *cett.* | quia *Dick ex Monac. 14729* quae *omnes mei* | molitas **D**^{1} (*d.* **R**) || 16 isotetes **B**^{2} isotes *cett.* (*d.* **R**) | omologos *libri* | nalogos **A** anologos **L** analogos *cett.* (*d.* **R**) || 17 quarto **B**^{1} (*d.* **R**) | alagos **A** alogos *cett.* | isotetes **B**^{2} isotes *cett.* | est *om.* **C**^{1} | cum . . . 18 conferuntur *huc transtulit Boettger ex seqq.* cum collata (colata **A** collecta **F**) consentiunt *libri* || 18 omologos *libri* | cum collata consentiunt *huc transtulit Boettger ex praecc.* cum duae lineae pares uni mediae duplo parili (-ve *add.* **B**^{2}) conferuntur *libri* (*minutias taceo*) | analogus **A** anologos **DM**^{1}**L** analogos *cett.* (*d.* **R**) || 19 alogus **A** alogos *cett.* (*d.* **R**)

718 ri ullave parte consentit. omnis autem linea aut *ῥητή* dicitur aut *ἄλογος*.
ῥητή autem illa est, quae prior proponitur, aut quae propositae lineae
communi mensura confertur; *ῥητόν* autem dicitur quicquid convenit.
proposita autem linea, quamvis collata non sit, tamen quia adhuc non
est *ἄλογος* alii collata, et habet quiddam quod ex se sola perficiat ratio-
nabiliter, appellatur *ῥητή*. *ἄλογος* autem iam collata linea efficitur, si
719 dissonare per omnia reperitur. lineas autem, quae sibi consentiunt, sym-
metras dicimus; quae non consentiunt, ametras. et non mensura sola,
sed et potentia symmetras facit, et dicuntur *δυνάμει σύμμετροι*; in men-
sura autem pares *μήκει σύμμετροι* appellantur. ergo cum tam mensura
quam potentia conferantur, omnes, quae vel potentia vel mensura discre-
720 pant, ametrae sunt. ex his alogae tredecim fiunt, quarum prima dicitur
μέση ἄλογος, secunda *ἐκ δυοῖν ὀνομάτων ἄλογος*; huius species sunt
sex, quarum prima dicitur *πρώτη ἄλογος*, secunda similiter *δευτέρα*,
item *τρίτη* et ceterae deinceps. item tertium genus dicitur *ἐκ δύο μέσων*
πρώτη ἄλογος et similiter ut supra, quartum *ἐκ δύο μέσων δευτέρα*
ἄλογος; quintum genus dicitur *μείζων ἄλογος*, sextum *ῥητὸν καὶ μέσον*

§ 718 cf. Euclid. 10 defin. 1–4; Anonym. Hultsch. p. 256 || *§ 720 cf. Euclid. elem. 10, 111 p. 354–356 ed. Heiberg*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 *ante* omnis *add.* K. **BD**^{2}**M** | *ῥητή*] tere *n. f.* **M**^{1} recte **G**^{1} rete *cett.* | alogolos **M** alogos *cett.* || 2 recte **D**^{1} rete *cett.* | ponitur **B**^{1}**D MCV**^{1}**L** || 4 non sit ... 5 collata *om.* **F** || 5 alogus **A** alongos **L**^{1} alogos *cett.* | aliae **B**^{2} | quidam **C**^{1}**EFV** | ex se *ed. Kopp* esse **ABDMR**^{1}**C** e se **R**^{2}**GL**^{1} de se **EFVL**^{2} || 6 recte **D**^{1} rete *cett.* | alogus **A** alogos *cett.* | linea] in ea **R**^{1} | si] se **C**^{1} sed **C**^{2}**L** || 7 CYMMETPAC *libri* *συμμέτρους edd.* (*sed potuit error esse Martiani parum apte graecissantis*) || 8 ametras *retinui cum libris* *ἀσυμμέτρους edd.* || 9 CYMMETPAC *libri* *συμμέτρους edd.* | dinami *libri* | CYMMETPae **B**^{2} CYMETPOI **L** || 10 *μήκει Petersen 60* mese **L**^{2} mece *cett.* | CYMMETPae **B**^{2} cimmetroi **M**^{2} || 11 quam ... mensura *om.* **B**^{1} | omnes quae] omnesque **AB**^{2}**M**^{1}**CV** | mensurae **C**^{1} **EFV** | discrepant] disserepant ereptanaque **A** disereptana **R**^{1} diserepant **DM**^{1} || 12 ametrae *scripsi* CYMMETPAY **A** CYMMETPAI **D**^{1}**R** ACCYMETPOY **M** CYMMETAI **EV**^{1} ANACYMMETPAI **L**^{2} ACYMMETPAI *cett.* | -decim *in* tredecim ... 13 se- *in* secunda *om.* **AR**^{1} (*scil. unum versum in exemplari*) || 13 MECEMOΓOC **B**^{1}**D**^{1} MECEΛΛOΓOC **B**^{2}**D**^{2}**GL**^{2} mesolotos **R**^{m} mesealogos **CEFV** MECEΛΛO-TOY **L**^{1} | *δυοῖν scripsi* ΛΙΟΝ **A** ΔYON **BM** ΔYN **G** AYON *cett.* | ONMATON **DR** AMATON **G** ONOMATON *cett.* | ΛΛOΓOC **BDMRG** *corrupte cett.* || 14 quarum *om.* **DM** | ΠPOTE ΛΛOΓOC **G** protealogos *cett.* | ΔEYTEPA **G** deutra **AR** deutera *cett.* *dein add.* alogos **B**^{2} || 15 TPITAE **G** trite *cett.* | EK **GL**^{2} ec **B**^{2}**DMR** haec **ACEVF** et **B**^{1} e **L**^{1} | ΔYO **G** dino *n. f.* **C**^{2} dio *vel* dyo *cett.* | MECON **G** meson *cett.* || 16 ΠPOTE **G** prote *cett.* | ΛΛOΓOC **G** alogus **A** alogos *cett.* | EK **G** hoc **A** et **B**^{1} ec **B**^{2}**DMRL** haec **CEFV** | ΔYO **G** dy **R** die **L** dio *vel* dyo *cett.* | MECON **G** meson *cett.* | ΔEYTEPA **G** deutera *cett.* | ΛΛOΓOC **G** alogus **AR** alogos *cett.* || 17 MIKTON ΛΛOΓOC **G** mizonalogus **A** micton alogos **B**^{2} mitona logos **L**^{2} mizona logos *cett.* | sextem **R** | PHTON **M** PETON **G** reton *cett.* | KAI **AB** EKAI **DMG** kai *cett.* | MCOI **ABD**^{1}**MRC**^{1}**EFV** MHCOI **D**^{2} MECOI *cett.*

δυναμένη ἄλογος, septimum *δύο μέσα δυναμένη ἄλογος*, octavum
ἀποτομὴ ἄλογος; huius species sunt sex: prima, secunda, tertia et dein-
ceps dicuntur ut supra; nonum *μέσης ἀποτομὴ πρώτη ἄλογος*, decimum
ἀποτομὴ δευτέρα ἄλογος, undecimum *ἐλάσσων ἄλογος*, duodecimum
μετὰ ῥητοῦ μέσον τὸ ὅλον ποιοῦσα ἄλογος, tertium decimum *μετὰ
μέσου μέσον* ⟨*τὸ*⟩ *ὅλον ποιοῦσα ἄλογος*. hae omnes mixtae ceteris
lineis, dum aut trahunt suas aut alienas vires accipiunt, diversis rationi-
bus certos spatiorum modos, quos Graeci *χωρία* appellant, demonstrant.

Haec de planis dixisse sufficiat. nunc de solidis, quae sterea dicimus, 721
videamus. stereon ⟨est⟩ schema, quod longitudine, latitudine, altitudine
constat, cuius extremum superficies est, ut in planis linea. subsistit au-
tem solidum schema planorum schematum superficie; nam subiacenti
trigono pyramis imponitur, circulo conus aut cylindros, quadro cybos, et
cetera similiter. sphaera sane intrinsecus capax omnium circulis subsistit, 722
in quos resolvitur. soliditas vero efficit schemata generalia, quae dicuntur
a Graecis *πυραμίδες*; item prisma, id est sectio, quae instar schematis

§ 721 cf. Euclid. 11 def. 1 et 2 (Ps. Boeth. geom. p. 403) || *§ 722 cf. Euclid 11 def. 12–14; 18; 21; 25–28*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 ΔΥΝΑΜΕΝΗ **DG** ΔΥΝΑΜΕΝΝ **AB** ΔΙΝΑΜΗΝΗ **M** ΑΥΝΑΜΗΝΗ **RC**^{1}**EFV** ΑΙΝΜΕΝΝ **C**^{2}**L** | ΑΛΟΓΩΣ **M** | *δύο . . . ἄλογος*] ΡΕΤΟΝ ΛΥΝΑΜΕΝΗ ΑΛΟΓΟΣ ΔΥΑΜΕΣΟΥ **G** | ΔΥΟ **D** | ΔΙΟ **AM** ΑΥΑ **L** ΑΙΟ *vel* ΑΥΟ *cett.* | ΜΗΣΑ **M** | ΔΥΝΑΜΕΝΗ **D** *corrupte cett.* | ΑΛΟΓΟΣ **RCEFV** *corrupte cett.* | octavum *Bern.* octavo **R**^{1} octova **EF** octava *cett.* || 2 ΑΠΟΤΟΜΗ **ADM** *corrupte cett.* | ΑΑΟΤΟΣ **L** | tertia *om.* **M**^{1} | deincens **L** || 3 nonum *Dick* nona *libri* | *μέσης Boettger* ΜΕΣΗ **ABDRL** ΜΗΣΗ **M** ΜΕΣΝ **CEFV** ΜΕΣΕ **G** | ΠΡΟΤΗ *libri* | ΑΛΟΓΩΣ **M** ΑΟΜΟΤΟΣ **L** | decimum *Dick* decima *libri* || 4 *ἀποτομὴ . . .* duodecimum *om.* **D**^{1} | ΑΠΟΤΟΜΗ **BD**^{m}**MRGL** *corrupte cett.* | ΔΕΥΤΕΡΑ **B**^{2}**D**^{m}**G** *corrupte cett.* | ΑΛΟΓΟΣ **BD**^{m}**RG** *corrupte cett.* | undecimum *Dick* undecima *libri* | *ἐλάσσων Euclid.* ΕΛΑΣΣΟΝ **B**^{1}**C**^{2}**L** *corruptius cett.* | ΛΟΓΟΣ **B**^{2}**D**^{m} ΜΟΓΟΣ **F** | duodecimum *Dick* duodecima *libri* || 5 ΡΗΤΟΙ **M** ΡΕΤΟΥ **C**^{1}**EFV** | ΜΗΣΟΝ **M** ΜΕΣΟΜ **C**^{1}**EFV** | ΤΟΛΟ **B**^{1} ΟΛΟΝ **B**^{2} ΤΟΛΟΝ *cett.* | ΤΟΙΟΥΣΙ **A** ΠΟΥΟΙΣΑ **B**^{1} ΠΟΥΟΙΣ **B**^{2} ΤΙΟΙΟΥΣ **F** | ΛΟΓΟΣ **C**^{1}**EV** ΜΟΓΟΣ **F** ΑΛΟΓΟΝ **L**^{1} | tertium decimum *Dick* tertia duodecima **F** tertia decima *cett.* || 6 ΜΕΣΟΥ ΜΕΣΟΝ **B**^{1}**DRL** ΜΕΣΟΝ **ACEFV** ΜΕΣΟΝΜΕΝ **B**^{2} ΜΗΣΟΙΜΗΝ **M** ΜΕΣΟΥΜΕΝ **G** | *τὸ add. Boettger* | ΤΙΟΥΣΑ **A** ΠΟΥΟΙΣ **B**^{2} | ΑΓΟΣ **A** ΛΟΓΟΣ **C**^{1}**EFV** | hae **AB**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**G** haec *cett.* | ceteris] certis *in ras.* **G** || 8 *χωρία Boettger* (*cf. Eucl. 10 def. 2 etc.*) coras *libri* *χώρας Grot. Kopp fort. recte* || 9 quae **ABDMR**^{1}**G** quas *cett.* | sterea **D**^{2}**M** **R**^{1}**G** sunt ea **A** stiria **B**^{2} stera **D**^{1} steria *cett.* | dici **A** || 10 stereon **AB**^{1}**DMR**^{1}**G** stirion **B**^{2} stirinon **C**^{2} sterion *cett.* | est *addidi* | *post* schema *add.* est **G**^{2} | latitudine *om.* **AM**^{1} || 11 *post* linea *add.* cum latitudine **E**^{2}**L** | subsistit *om.* **A** | autem] aut **A** || 12 solidum] solum **R** || 13 trygoni **A** | paramis **F** | conos **C** | cylindrus **B**^{2} | quado **R** | cybos **ARCEVG** cibos **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**F** cubos **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**L** || 14 similia **B**^{2} || 15 solidas **D**^{1} | scematia **A** || 16 pyramides **D**^{2}**M**^{2}**G** pyramys **ABD**^{1}**EL**^{2} pyramidis **M**^{1} pirames **CV** parimis **F** pyramus **L**^{1} (*d.* **R**) | item] idem **M**^{1} (*d.* **R**) | quae] quem **D**^{1} (*d.* **R**)

est; item cybos, item conus, item cylindrus, item sphaera. his adduntur nobilia schemata ex his composita ὀκτάεδρος, item δωδεκάεδρος, item εἰκοσάεδρος. quae cuncta ut ordine suo monstremus in pulvere, haec primitus concedenda: fas sit ab omni signo ad omne signum directam lineam ducere, et terminatam directam per continuum in directam emittere, et omni centro et interstitio circulum scribere, et omnes directos angulos invicem aequales sibi esse, et omnem directam lineam terminatam quantum videtur producere, et si in duas directas lineas directa linea incidens intus et eadem parte duos angulos duobus rectis minores faciat, ex illa parte, qua sunt minores duobus rectis, directas lineas convenire.
723 communes animi conceptiones sunt tres: quae eidem aequalia sunt, et invicem sibi aequalia esse; et si aequalibus aequalia addas, tota aequalia
724 esse; et si aequalibus aequalia adimas, aequalia esse reliqua.' haec cum permissa conspiceret, lineam in abaco rectam ducens sic ait: 'quemadmodum potest super datam directam terminatam lineam trigonum aequilaterum constitui?' quo dicto cum plures philosophi, qui undiquesecus constipato agmine consistebant, primum Euclidis theorema formare eam velle cognoscerent, confestim acclamare Euclidi plaudereque coeperunt. cuius laudibns etiam ipsa Geometria plurimum gratulata, se per sectantis gloriam sublimari provehique cognoscens, ab eodem libros eius, quos casu apportare conspexerat, festina corripuit atque in ceterae astructionis doctrinaeque documentum Iovi ac senatui caelitum offerens intimavit. quo facto et doctissima cunctarum et benignissima comprobatur.

4 *ss.* = *Euclid. 1 post. 1–5* || *§ 723 = Euclid. comm. animi concept. 1–3* || *§ 724 cf. Euclid. 1 prop. 1*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 cibus **A**B^1D^1**M** cubus B^2L^2 cybus *cett.* (*d.* **R**) | item conus *om.* **A** (*d.* **R**) || 2 octedros **AMEFV**L^1 octaedros **BD**M^2**G** ocdocedros **C** ogdokedros L^2 (*d.* **R**) | duodecaedros **B**D^2**G** duodekaedros L^2 duodecedros *cett.* || 3 icosedros **CEF**L^1 icosikedros L^2 icosaedros *cett.* | cuncta] tunc D^1 unt **A** (*d.* **R**) || 4 primitus] prius B^2 | concedenda $B^2M^2R^2C^2$**GL** concidenda *cett.* | farsit **A** (*d.* **R**) || 7 aequales] qualis **A**$B^1D^1R^1C^1$ || 8 directas] rectas B^1 || 9 incedens M^1 (*d.* **R**) | et] in M^1 | duobus B^2C^1**EFVG** duas B^1 duabus *cett.* | *post* rectis *add.* lineis C^2**L** | imminores **R** minore C^1**V** || 10 minore R^1 | duobus B^2**R**C^2**G** duabus *cett.* || 11 communes B^2R^2**GL** communis *cett.* | conceptionis **DM** | eidem] idem L^2 || 12 esse *scripsi* sunt *libri, quod del.* D^2 *om.* **M**C^1 || 13 esse^2 *scripsi* sunt *libri* || 14 quae admodo B^1D^1 quae admodum **R** || 15 supra B^2 | directam *om.* R^1 || 16 constituti C^1 || 17 euclidis B^2L^2 eoclidis *cett.* | theorema . . . 18 Euclidi *om.* **A** theorea B^1 therema D^1 theorama L^1 | eam *om.* C^1 || 18 euclidi L^2 oclidi B^1D^1**R** eoclidi *cett.* | paudereque **A** || 19 *post* ipsa (*quod om.* G^1) *add.* a C^1 | geometrica **ACEFV** | se per] super D^1 semper **CF** se semper **G** || 20 gloria B^2 | proveique **B** prohique L^1 | libro C^1 || 21 in] inter $B^2M^1R^2$ | ceterae astructionis **A**$B^2M^2C^2$**G** ceterea sstructionis **R** ceterae asstructionis **FL** cetera eas structionis *cett.* || 22 Iovi] obi B^1 iobi D^1**R** || 23 et^1 *om.* L^1 | iunctarum **F** | *post* comprobatur *add.* MARTIANI MINNEI FELICIS CAPELLAE AFRI CARTHAGINIENSIS DE GEOMETRICA LIBER SEXTVS EXPLICIT *vel simillima libri praeter* **M**, *in quo nulla subscriptio*

LIBER VII

DE ARITHMETICA

Postquam conticuit prudens Permensio terrae, **725**
Innuba, sollertes curam quae instigat in artes,
sic abacum perstare iubet, sic tegmine glauco
pandere pulvereum formarum ductibus aequor.
altera tunc etiam gerularum accire iubetur
germanam doctae, mundum quae admensa, sororis,
nec mora digreditur. tunc rursus dia Voluptas
ipsius aetheria Cylleni immurmurat aure:
'cum doctas superis admirandasque puellas
approbat Armipotens, tu optati lentus amoris
gaudia longa trahis captumque eludis honorem?
seria marcentem stupidant commenta maritum?
talia complacita spectat fastidia virgo,
nec te cura tori, nec te puer ambit herilis,
nec mea mella rapis? quaenam haec hymeneia lex est?
in Veneris sacro Pallas sibi vindicat usum;
quam melius thalamo dulcis Petulantia fervet!
casta maritalem reprimit Tritonia mentem
et nuptae non aequa venit; poscenda Dione est,
conveniensque tibi potius celebrare Priapum.'

10 *Stat. Theb. 1, 532* tacitaque immurmurat aure || 22 *cf. Aug. civ. 6, 9* Priapus ... super cuius ... turpissimum fascinum sedere nova nupta iubebatur

[ABDMR CEFV GLP] 1 *titulus* INCIPIT DE ARITHMETICA LIBER VII (FELICITER *add.* **BP**) **ABDCEFVP** INCIPIT LIBER SEPTIMVS DE ARITHMETICA **M** INCIPIT VII EIVSDEM DE ARITHMETICA **G** INCIPIT DE ARITMETICA VII **L** (*d.* **R**) || 3.4 terrae innuba] terrae. hic interponendi sunt quinque antepositi versus qui incipiunt germanae doctae. germanae doctae mundumque admensa sororis innuba **A** (*d.* **R**) || 4 *versum om.* **C**^{1} | solertes **A** || 5 clauco **B**^{1}**D**]uco **R** || 7 accipere **L**^{1} (*d.* **R**) || 8–12 *versus om.* **A** | mundum quae] mundumque **A** (*ad v. 3*) **B**^{2}**VG** (*d.* **R**) || 10 cyllenii immurmurat **BEFV** cyllenium murmorat **D**^{1} cyllenii immurmorat **D**^{2}**M**^{2} cyllenii immurmurmurat **M**^{1} || 12 lentis **D**^{1} || 13 eludis **B**^{2}**D**^{2}**M** laudis *cett.* | honore **EFVGP** || 14 mascentem **A** || 15 complicita **R**^{1} | fastidia **C** fastigia *cett.* || 17 haec **B**^{2} nec **ARP** *ras. 3 litt. in* **D** *om. cett.* | hymenela **A** hymene illa *n. f.* **D**^{1} hymenia **M**^{1} hymelea **R** yminea **C**^{1} ymineia **C**^{2}**V** || 18 veneris sacro **A** veneris sagro **B**^{1}**D**^{1}**R** veneris acro **P** veneris agro *cett.* Venerisne agro *coni. Stange 15* | vindicet *Stange* | ussum **B**^{1}**D**^{1}**G** || 19 fervit **B**^{1}**D**^{1}**R**^{2} **GL**^{2} || 21 et] e **A** set **B**^{1} || 22 piapum **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | *post* priapum *add. vss. 9–12* nec mora ... amoris **A** (*v. sup. ad vss. 3 et 8*)

726 His Atlantiades auditis licet risum inhibere vix posset, ne infacetus tamen et impar lepidulis haberetur, hilaro susurramine sic respondit:

Licet urgeas, Voluptas,
thalamos inire suadens,
tamen exeret peritas
brevis ambitus puellas;
demumque nec iugalis
cessator intricatus
tardabo fulcra lecti,
et si quid illa nostrae
Veneris feret voluptas,
nec vobis abnegabo.
furtis modo allubescat
et clam roseta parvae
liliaque det papillae.
†nec sensus iugalis
feralistacura morsum†
et vulsa fellis atro
laceros trahat capillos.

727 Quo dicto renidens et plus solito laetior Voluptas ad Venerem regressa cuncta eius auribus intimavit. quae deliciosa mollitie et interrumpente genas rubore paene prodidit susurrata, tuncque marcidulis decenter paeta luminibus Maiugenam conspicata quodam aspectu promittentis illexit, quam Saturnia de propinquo velut deprehendentis castigabat ob-
728 tutibus. quae dum geruntur, Paedia, quae egressa dudum, cum alia femina miri decoris ingreditur, cui quaedam maiestas nobilissimae

2 *cf. Apul. met. 1, 3* magico susurramine || 23 paeta] *Ov. ars 2, 659* si paeta est, Veneri similis; *Priap. 36, 4* Minerva flavo lumine est, Venus paeto | *cf. Apul. met. 3, 20* luminibus . . . marcidis

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 libidulis **A** lepedulis **B**^{1} lepidulus **P** | habetur **R** | *post* respondit *add.* Iambicum dimetrum catalecticum **CEFV** *similia* **M** || 3 urgeas *n. f.* **M**^{2} urges **B**^{1}**D**^{2}**G** urguas **B**^{2}**C** iurgas *vel* virgas **M**^{1} urgues *cett.* iurges *Dick ex Bern.* || 4 talamus **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 5 exere **C**^{1} | peditas **L**^{1} || 7 demum **B**^{2} || 8 cessatur **L**^{1} || 10 si *om.* **B**^{1} || 11 ferat **A** fervet **R**^{1} afferet **E**^{2}**L** || 13 furtis **AB**^{1}**DRGL**^{2} furus **M**^{1} furis *n. f.* **P** furiis *cett.* || 16–17 *versus ut desperatos reliqui* | nec **AR**^{1}**C**^{1}**EFV** ne nunc **B**^{2}**GL**^{1} nec nunc **R**^{2} ne *cett.* || 17 feralistacura **AB**^{1}**R**^{1} feralis tactura **DL**^{2} feralis cura *cett.* | morsu **B**^{2}**C**^{2} per morsum **C**^{1}**V** || 18 atro] cum atro **L** || 22 genas] per genas **E**^{2}**FVL**^{2}**P** || 23 paeta *edd.* poeta **B**^{2} peta *cett.* | conspicata **B**^{2} conspicatur et **ML** conspicatur *cett.* | aspecto **M** (*d.* **R**) | promittens **D**^{1} promitentis **M** (*d.* **R**) || 24 deprudentis **B**^{1} deprendentis **D**^{1}**G** deprehendens **M**^{1} deprehendendis **P** (*d.* **R**) || 25 geritur **L**^{1} | pediaque gressa **AB**^{1}**R**^{1} pediaque egressam **G** || 26 maiestas] ma **M**^{1} magestas **C**^{1}

vetustatis et ipsius Tonantis natalibus ortuque praecelsior vultus ipsius lumine renidebat. quae etiam miraculis quibusdam capitis reverenda videbatur; nam primo a fronte uno sed vix intelligibili radio candicabat, ex quo item alter erumpens quadam ex primo linea defluebat; dehinc tertius et quartus, tuncque etiam nonus decuriatusque primus honorum reverendumque verticem duplis triplisque varietatibus circulabant. sed innumerabili radios multitudine prorumpentes in unum denuo tenuatos miris quibusdam defectibus contrahebat. huius autem multiplicem plu- 729
rimiformemque vestem quoddam velamen, quo totius naturae opera tegebantur, abdiderat. digiti vero virginis recursantes et quadam incomprehensae mobilitatis scaturrigine vermiculati. quae mox ingressa septingentos decem et septem numeros complicatis in eos digitis Iovem salutabunda subrexit. tum Philosophia, ut Tritonidam propter astabat, quid numero tali Arithmetica intulisset, exquirit. cui Pallas 'proprio' inquit 'Iovem nomine salutavit'. ac tunc ⟨qui⟩ illi radius primus emerserat, colliniatae lucis nitore porrecto ipsius Iovis verticem luminavit. quibus miraculis radiorum innumera repente multitudine prorumpente nonnulli tellustres silvicolaeque divi Herculem conspicati, opinantes eam hydreo germine pullulare. ac tunc oborto terrigenis mussantibus murmure, puer ille piceus iussus admonere silentium. verum feminam Pythagoras, ut inter sapientes astabat, usque abacum consecutus, idemque iam artem

19 *cf. Apul. met. 6, 24* Iovi quidem . . . ille rusticus puer . . . ministrabat

[**ABDMR CEFV GL**] 1 vetustatis] tustatis **M**^{1} ve[**R** | ortu quae **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 2 lumine] nomine **M**^{1} de lumine **C**^{1}**E**^{g} | etiam] tiam **A** ei iam **B**^{2} (*d.* **R**) | *ante* miraculis *add.* de **CE**^{g}**V** (*d.* **R**) | videatur **AR**^{1} || 3 prima **ACEFVP** (*d.* **R**) | *ante* uno (una **A** imo **L**) *add.* de **C**^{1}**V** (*d.* **R**) | candidabat **R**^{2} || 4 quaedam **B**^{2} (*d.* **R**) || 5 monus **V** | decuriatusque **B**^{2}**D**^{2}**MGL**^{2} decoriatusque *cett.* | honorum] horum **M**^{1} || 6 reverendum dumque **C**^{1} | duplicis **B**^{1}**V**^{1} || 8 pluriformemque **CEFVLP**^{2} || 9 quodam **M**^{1} | opera tegebantur **B**^{2}**M** operi tegebantur **D**^{2} peratequebantur **R** spera tegebatur **G** spera tegebantur **L** pera tegebantur *cett.* || 10 digti **B**^{1}**D**^{1} diciti *n. f.* **R**^{1} | virgines **M**^{1} | recusantes **AL**^{1} || 11 septingentis **B**^{2} || 12 decim **D**^{1} | numeris **B**^{2} numerus **R**^{1} || 13 surrexit **B**^{1}**EFV** | tunc **ACEFVG** | *post* philosophia (philophia **R**^{1}**L**) *add.* quia **C**^{1}**V** (*ad* ut *adscripsit* quia **E**^{g}) | ut] aut **M**^{1} *del.* **L**^{2} | ritonidam **A** tritonidam quae **L**^{2} || 14 inquirit **AR**^{1}**CEFV** || 15 salutabit **R**^{2}**G** | ac] at **CV** | qui *hic addidi, quod post* primus *add.* **B**^{2}**E**^{2} | ille **B**^{2} | *post* emerserat *add.* qui **D**^{2}**M** || 17 radiorum *om.* **C**^{1}**EFV** | multitudinis **A** multitudinem **D**^{1}**L**^{1} | prorumpens **A** prorumpen **B**^{1}**D**^{1} prorumpennon **R**^{1} prorumpentibus **L**^{2} || 18 tellustres *edd.* tellurestres **B**^{2}**R**^{2}**G** telluris tres *cett.* | *post* conspicati *add.* sunt **CE**^{2}**VG** | oppinantes **A** | hydreo] ideo **E**^{1}**FV**^{1} || 19 germane **F**^{1} | pollulare **B**^{1}**DRC**^{1} pululare **M**^{1} | musantibus **A** | murmurent **A** murmorent **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} cum murmurae **C**^{1}**V** || 20 spiceus **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{2} | femineam **D**^{1} | pytogoras **D**^{1} || 21 astabat **B**^{2}**P** est astabat **A** estabat **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} extabat **D**^{2}**MR**^{2}**G** stabat **CEFVL** | usque abacum] abacusque abacum **A** | consecutus **B**^{2}**D**^{2}**M** consecatus **AB**^{1}**RG** secatus **D**^{1} consectatus **CEVPL** consectat **F** | artem] ante **A**^{1}**C**^{1}

promere cupienti quandam lactei luminis facem officioso consistens munere praeferebat. tum illa antequam iuberetur, quid apportet, expromere, sic exorsa:

730 'Non ignota caelo nec rebus mundanis ignorata, quas genui, adveni super vestrum quidem nihil dedignata concilium, quamvis singulos vos universosque recenseam ex meis ramalibus germinari; tuque potissimum, quem principalis ante cunctos procreavit emissio, tuae singularis primigeniaeque naturae fontem, Iuppiter, recognosce. nec despicabilem vestrum omnium matrem Mercuriale quod habeo me faxit officium, cum prosapiam arcanae sortis originisque primordialem vobis studeam comprobare. quae cum in terris exerceor, astrorum populus recognoscat honorandam suae multitudinis genetricem.

731 Prae cunctis igitur affata sacra monas esto, quam ante cuncta vibrantem sociati postmodum numeri principia docuerunt. quae si species est accidens cuilibet extantium primo, priusque est quod numerat quam illud numerandum, rite eam ante ipsum, quem principem dixere, veneramur. nec dissimulabo ex eo, quod monas, retractantibus unum solum ipsam esse ab eaque cetera procreari omniumque numerorum solam seminarium esse solamque mensuram et incrementorum causam statumque detrimentorum. quae tamen ubique pars est, ubique totum, dum per cuncta perpetua; neque enim, quae est ante extantia et quae post absumpta non absconditur, potest non esse perpetua. hanc igitur patrem omnium Iovem rite esse nominatam, quod quidem idealis illius intellectualisque speciei vis causativa testatur. ad cuius exemplum unum deum, unum mundum unumque solem singularemque lunam, elementa etiam

§ 731 cf. Varro ap. Aug. civ. 7, 9; Macr. somn. 1, 6, 7–10; Theo Smyrn. p. 27 ss. et p. 99 s. ed. Hiller. locum secutus est Isidorus lib. numerorum (Patr. Lat. 83, 179–180) omissis quae ad paganorum deos spectabant

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 quadam **AB^{1}R** quaedam **D^1** | lumins **A** | facem] pacem **AB^{1}D^{1}RG^v** faciem **G^1** | munere] lumine **B^v** || 3 *post* exorsa *add.* est **B^2 CE^{s}V** || 4 rubus **F** | ignorantia **D^1** | genuit **AB^{1}D^{1}R** genuito **G** || 5 superi *coni. Eyss.* | nil **ABRGLP** || 6 germinari **D^{2}M** germinare *cett.* | tu quae **B^1** || 7 primigenaeque **B^{2}D^{2}M^{2}C^2** || 8 descapicabilem **R** || 9 mercoriale **AB^{1}D^{1}R^1** || 10 prosapientiam **AR** | sortis] artis **M^1** | primordialim **B^{1}D^{1}R^1** || 11 qui **AB^1 DRP** qua **C** | populos **B^1** populo **D^1** populis **P** || 13 affata **B^{2}MGL^2** facta **A** adfatas **B^{1}D^1** fatas **R^1** fata *cett.* (*vox fortasse delenda est*) | monos **C^1** | bibrantem **AR** || 14 est *om.* **D^1** || 15 *post* accidens *add.* est **C^{s}E^2** (*d.* **R**) | excantium **A** (*d.* **R**) | numeratur **AD^{1}GP** (*d.* **R**) || 17 nec] ne **D^1** | dissimulabo **B^{2}MG** desimilabo **A** dissimilabo *cett.* | retrantibus **M^1** (*d.* **R**) || 18 ab eaque **AMD^2** ab ea atque *cett.* || 20 decrementorum *Isidorus* (*PL 83, 180 B*) | ubique] ubi **C^1** || 21 neque ... 22 perpetua *om.* **P** | absompta **A** assumpta **M^{1}G** (*d.* **R**) || 22 absconditur **D^1** abscenditur **AB^{1}D^{2}MC^2** abscinditur **B^{2}L^2**]ditur **R** ascenditur *cett.* || 23 nominatam *Dick ex Bern.* nominatum *omnes mei* | illius] omnibus illius **M^1** omnibus **P** || 25 singularumque **D^1**

IIII quae extant singula memorari. licet Aristoteles, unus e sectatoribus meis, ex eo, quod unum solum ipsa sit et se quaeri semper velit, cupidinem asserat nominatam, quod se cupiat, siquidem ultra nihil habeat, et expers totius elationis aut copulae in se proprios detorquet ardores. hanc quoque alii Concordiam, hanc Pietatem Amicitiamque dixere, quod ita nectatur, ut non secetur in partes; tamen rectius Iuppiter nuncupatur, quod sit idem caput ac pater deorum.

Denique cum unum facta in quodcumque defluxerit, licet eius linea **732**
insecabilis ac sine latitudinis significatione fundatur, dyadem tamen facit. quae dyas, quod sit prima procreatio, a nonnullis genesis dicta. quod autem inter eam ac monadem prima coniunctio est consortiumque consimile, Iuno perhibetur, vel coniunx vel germana praecedentis. est autem medietatis capax, nam bona malaque participat. eadem discordia ex qua adversa oriantur, utpote quae prima poterit ab adhaerente separari. in bonis vero eadem iustitia, quod duobus aequis gaudeat pariter ponderatis; eademque societas, quod vinculum, quo medio conectantur, habeatur utrimque commune. ab hac numerus auspicatur, et est opinabilis corporatio motusque primi probamentum. elementorum etiam mater (nam de dyade quartus, elementorum numerus, procreatur) primaque forma paritatis est.

Trias vero princeps imparium numerus perfectusque censendus. nam **733**
prior initium, medium finemque sortitur et centrum medietatis ad ini-

§ 732 cf. Macr. somn. 1, 6, 18; fere similia Theo Smyrn. p. 100 et p. 22 ed. Hiller. locum secutus est Isidorus iam laudatus (180 C – 181 C) || *§ 733 Macr. somn. 1, 6, 22 s. et 42 s.; Theo Smyrn. p. 100 ed. Hiller; Sen. ep. 7, 65, 4. locum mutuatur Isid. 182 A*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 IIII quae extant *Eyss.* in quo extant *libri* (*del. Dick*) | memoravi **B**^{2} || 3 asserit **AC**^{1} | copiat **B**^{1}**D**^{1} | *post* ultra *add.* se **B**^{2} | nil **ARL** || 4 aut] ad **A** | copulet **AB**^{1}**D**^{1}**RG** copulatus *Dick ex Bern.* | proprios **B**^{2}**D**^{2}**M** proprium *cett.* | ardoris **A** ardorem **L**^{2} || 5 ali **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 7 sit **B**^{2}**C**^{2}**GL** fit *cett.* || 8 factam *n. f.* **G** factum **L**^{2} || 10 a *om.* **AR** | *post* dicta *add.* est **B**^{2} || 11 ac monadem *om.* **P** | mamonadem **D**^{1} | iunctio **D**^{1} coniungatio *n. f.* **C**^{1} | simile **AR**^{1} || 12 vel^2 *om.* **C**^{1} | praecedens **A**^{1} || 13 medietas **M**^{1} | participant **A** participia **D**^{1} | ex qua **GL** et quae *cett.* || 14 adversariantur **B**^{1}**D**^{1}**CV** adversa oriuntur **B**^{2} adversantur *Isid. 181 A* | potuerit *fort. scribendum* || 15 *post* vero *add.* societas **D**^{1} | *post* iustitia *add.* est **B**^{2}**E**^{2} || 16 quod vinculum] quo vinculo **B**^{1} **D**^{1}**R**^{1} *et Isid. 181 C, qui tamen mirum in modum a sensu Martiani devagatur* | quo] co **C**^{1} | medio **AB**^{1}**D**^{1}**RLP** media *cett.* | quonectantur **A** || 18 provamentum **A** **B**^{1}**R**^{1} | elementorum **AB**^{1}**D**^{1}**MRCL** aliorum *cett.* || 19 de *om.* **EFV** | quartus] quattus *olim volui, sed* quartus = quaternarius, *ut p. 268, 14* undecimus = undenarius | elementorum **D**^{2}**M** etiam elementorum maternam **A** elementorum etiam maternam **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} elementorum etiam **L**^{2} elementorum etiam mater *cett.* | numerus . . . primaque *del.* **G**^{2} || 20 est *om.* **A** || 21 vero trias **A** | *post* princeps (principis **P**^{1}) *add.* est **M** | imperium **F** || 22 medium] meum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} mediumque **M**^{1}**CV** | finem **CV** | centrum medietatis ad initium] centro medietatis principiumque *Isid. 181 D* | medietas **C**^{1}

tium finemque interstitiorum aequalitate componit. denique Fata Gratiarumque germanitas et quaedam virgo, quam dicunt 'caeloque Ereboque potentem', huic numero colligatur. ex eo etiam perfectus, quod perfectos gignit senarium novenariumque. cuius auspicio preces tertio ac libamina repetuntur. tres symphonias continet harmonia, id est diapason, hemiolion, diatessaron. in tria se spatia temporis cursus alternat, ideoque tribus divinatio memoratur. idem mundana perfectio est; nam monadem fabricatori deo, dyadem materiae procreanti, triadem idealibus formis consequenter aptamus. animam vero rationis et iracundiae cupiditatisque distribuere trigario.

734 Quid tetradem dicam? in qua soliditatis certa perfectio; nam ex longitudine ac profunditate componitur, decasque plena his quattuor numeris gradatim ⟨im⟩plicitis integratur, id est uno, duobus, tribus, quattuor. item hecatontas a decade quaternario cumulatur, id est decem, viginti, triginta, quadraginta, qui sunt centum. et item a centum quattuor numeri reddunt mille, id est centum, ducenti, trecenti, quadringenti. sic decem milia ceteraque excrementa complentur. quid, quod quattuor anni tempora frontesque caeli elementorumque principia esse non dubium est, hominum etiam quattuor aetates, quattuor vitia quattuorque virtutes? hic numerus †quadratus ipsi Cyllenio, quod quadratus deus solus habeatur.

735 Sequitur pentas, qui numerus mundo est attributus; nam si ex quattuor elementis ipse sub alia forma quintus, pentade est rationabiliter insignitus. qui quidem permixtione naturali copulatur; nam constat ex utroque sexus numero: trias quippe virilis est, dyas femineus aestimatur. apoca-

2. 3 caeloque Ereboque potentem] *Verg. Aen. 6, 247* || *§ 734 cf. Macr. somn. 1, 6, 23–44; Theo Smyrn. p. 93s. ed. Hiller; cf. Macr. sat. 1, 19, 14s. locum compilat Isid. 183A* || *§ 735 cf. Macr. somn. 1, 6, 19s.; Theo Smyrn. p. 101s.; cf. Isid. 184A*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 interstitionum **MGP** | aequalitatem **G** || 5. 6 diapassionem olion **A** diapason emolion **B**^{1} **D**^{1} **L** diapasone emolion **R**^{1} || 6 tria se spatia **BDMC**^{2} **GL** tria spatia **P** trias spatia *cett.* | alternae **R** || 8 materiaei **B**^{2} | procreanti **B**^{1} **DMR**^{2} **L**^{2} procreati **R**^{1} procreandi *cett.* || 10 trigario *Grot.* tricario *libri* || 11 tretradem **BMP** tretradam **D** (*d.* **R**) | solidatis **E**^{1} (*d.* **R**) | *post* perfectio *add.* est **B**^{2} **G** *et Isid. 183A* | longitudine] longitudine et latitudine *Isid. 183A* || 12 decasque] deque **L**^{1} (*d.* **R**) | plena *om.* **G** || 13 implicitis *scripsi* plicitis *libri* (surgentibus *Isid. 183A*) | integra datur **L**^{1} | id est (idem **P**) *om.* **C**^{1} (*d.* **R**) | uno duobus tribus **M**^{2} unum duo tres **B**^{2} **GP** duo tres **R** uno duo tres *cett.* || 14 hecatontos **A** (*d.* **R**) || 17 excrementa] eodem incremento *Isid. 183A* | quod *om.* **ME**^{1} **F** (*d.* **R**) || 18 elementorum quae **B**^{1} (*d.* **R**) || 20 quadrat *coni. Bentl.* | ipsi ... quadratus *om.* **AR** | *post* cyllenio *add.* deputatur **D**^{m} **M** (scil. datur *add.* **E**^{g} **V**^{g}) *locum mutilum sanare non potui* | quadratus ratus **L**^{1} || 22 mundo] mota **A** modo **B**^{1} **D**^{1} **R** || 23 *post* forma *add.* est **D**^{2} **M** | ratiobiliter **A** || 24 qui quidem] quicquidem est **D**^{2} quicquid enim est **M** | promixtionem **A** promixtione **M** | utriusque **B**^{2} **D**^{2} **M** || 25 apocatastaticus **AB**^{1} **D**^{1} **RL** apotatasticus **EFV** apocástastaticus **P** apocatasticus *cett.*

tastaticus etiam dicitur, et sive cum aliis imparibus sive cum suo genere sociatus se semper ostendit. ,nam quinque per quinque habes viginti quinque, et quinquies terni quindecim, et quinquies septeni tries quinques, et quinquies noveni quadrages quinques. item zonae terrae quinque, in homine sensus quinque, totidemque habitatorum mundi genera, ut homines quadrupedesque reptantes, natantes, volantes. hunc numerum quis neget esse diametrum? nam decadis perfectio circulusque huius hemisphaerio edissecatur.

Senarium vero perfectum analogicumque esse quis dubitet, cum suis **736** partibus impleatur? nam et sextam sui intra se continet, quod est unus, et tertiam, quod duo, et medietatem, quod tres. item naturalia officia, sine quibus esse nihil potest, sunt sex: magnitudo, color, figura, intervallum, status, motus. item motus totidem differentiae sunt; nam movemur prorsum retrorsumque, dextra laevaque, sursum deorsumque. nam ille aeternus quidem motus est circuli. hic autem numerus Veneri est attributus, quod ex utriusque sexus commixtione conficitur, id est ex triade, qui mas, quod impar est numerus, habetur, et dyade, quae femina paritate; nam bis terni sexis facit. solida etiam figura quadrati sex superficies habet. totius harmoniae toni sunt sex, id est quinque toni et duo hemitonia. idem per primum motum, hoc est dyadem, collatus duo- **737** decim facit, inter quos duos numeros duo medii inveniuntur, hoc est octo et novem. quorum unus ex meo nomine regulaque censetur (nam arithmeticus memoratur), id est novenarius; eodem enim numero superatur a duodecim, quo novenarius superat senarium, id est tribus. alius autem

§ 736 cf. Macr. somn. 1, 6, 12s.; Theo p. 102; Isid. 184C; cf. etiam Cens. 11, 4 || 23 novenarius] *cf. Arnob. nat. 3, 38*

[ABDMRCEFVGLP] 1 sive[2] **AB[2]D[2]MC[2]GL** sibi *cett.* | suo] sio **AB[1]D[1]R** || 2 se] esse **AM** *om.* **P** || 3 quinques[1] **AB[1]R[1]** | quinquies[2]] quinques **ABD[1]** | tries **ABDRC[2]EGLP** tricies **C[1]FV** trigies **M** | quinques **AB[1]DG** quinquis **B[2]M[2]C[2]L** quinquies **M[1]RC[1]EFVP** || 4 quinquies **CEFV** quinque *cett.* | nobeni **AB[1]D[1]R** | quadrages **AB[1]DR[1]** quadragis **L[1]** quadragies *cett.* | quinques **AB[1]DR[1]E[1]G** quinquis **B[2]M[2]L[2]** quinquies *cett.* (*de his numeris vide quae scripsi Harv. Stud. Class. Philol. 76, 1972, 240ss.*) || 5 habitatorum mundi genera *Isidorus* habitatores (habitatore **A** habitores **BD[1]**) mundi generibus *libri Martianei* || 6 quadrupedasque **M** quadrupesque **G[1]** | volentes **A** voluntas **D[1]** || 7 negat **P** | diametrum] dicaetrum **D[1]** | circulisque **A** circulus **M** | semisferio **P[1]** || 8 edissecatur **MCF** edissicatur **AB[1]DR[2]G** dissecatur **B[2]EVL** rissicatur **R[1]** dissicatur **P** || 10 sextum **AB[1]DMR** | unum **L[2]** || 11 tertia **R** | tres] tria **L[2]** || 13 modus item modus **AR[1]** || 14 priorsum **B[2]D[2]MC[2]L[2]** | *post* nam *addebat* septimus *Dick* || 15 quidem *scripsi* quidam *libri* | est[1] *om.* **M** | circulus **A** | vereri **F** || 17 feminina **B[2]** femine **R[1]** termine **R[2]** || 18 ternis **B[1]R[2]L[1]P** | sex his **AR** exis **L[1]** | faciunt **D[2]M** fit **G** | quadratis **B[2]R[2]** || 19 toni[1]] toniti **AR[1]** || 20 idem] idemque **M** | collocatus **G[1]** || 22 meo **B[2]M** **C[2]L** eo *cett.* | nam ... 23 memoratur *fort. exterminanda* || 23 memoratur] me miratur **B[1]D[1]R[1]** | id est] idem **B[2]P** hoc est **C[1]EFV** | noberarius **D[1]** | numero *om.* **C[1]EFV** || 24 quo novenarius *ed. pr. et Leid. 36* quod numeris **AB[1]DRP** quo numero **B[2]** quod numerus **C[1]V** quot numeris *cett.* | supereat **R[1]**

numerus, id est octo, musica ratione confertur. ea enim parte superatur a duodecim, qua ipse superat sextum, id est tertia; nam sexti tertia duo sunt, duodecimi tertia quattuor. quod geometrica ratione componitur; ea enim possunt per collationem media, id est octo per novem, quae extrema, id est sex per duodecim; nam utrumque facit septuaginta duo. item et in maioribus numeris media extremorum rationibus componuntur sub praedicta senaria ratione. nam sexies septuages dipondius facit quadringenta tries dipondius; similiter octies septuages dipondius quingenta LXXVI. item novies LXXII facit sescentos XLVIII; similiter duodecies facit octingentos LXIIII. quae media inter se multiplicata reddunt numeros extremorum inter se convenientium. hic primus numerus, id est senarius, harmonias ostenditur genuisse; quippe sex ad duodecim est symphonia diapason, sex ad novem hemiolios, sex ad octo epitritos, id est symphonia diatessaron. unde Venus Harmoniae mater perhibetur. item hic senarius quadrato et solido quaternario sociatus horas diei noctisque dimetitur; nam quater seni vies quattus facit.

738 Quid autem te, heptas veneranda, commemorem? quae, quod naturae opera sine feturarum contagione conformas, inter deos Tritoniae virginis vocabulum possedisti. nam quod omnes numeri intra decadem positi aut gignunt alios ⟨aut gignuntur ex aliis aut simul gignunt alios⟩ aliisque

§ 738 Macr. somn. 1,6,34–82; Gell. 3,10,1 et 6s.; Firm. math. 4,1,10; Ov. met. 15,245ss.; Sen. nat. 3,10,1; Theo Smyrn. p. 103s.; Ioh. Lyd. de mensibus 3,9. locum secutus est Isid. de num. 186A–188D

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 qua] quia **M**^{1}**C**^{1} | tertia^1] tert tertia **B**^{1}**D**^{1} ter tertia **B**^{2} || 3 duodecim **AB**^{2}**CE**^{1}**FV** || 4 per collationem] lationem **A** per[**R** | id *om.* **AB**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) | octo *om.* **M**^{1} (*d.* **R**) | quae] qua **D**^{1} (*d.* **R**) | extremi **ACEFV**^{1} extra **L**^{1} || 5 utrumque **GL**^{2} utramque **AB**^{1}**DC**^{1}**EFV** utraque **B**^{2}**ML**^{1} uterque **C**^{2} per utramque **P** (*d.* **R**) | fecit **A** faciunt **M** (*d.* **R**) || 6 extremorum rationibus com- *om.* **A** || 7 nam . . . 8 quingenta *praeter* dipondius *om.* **A** | septuages **B**^{1}**D** septuagies *cett.* (*d.* **R**) | dispondeus **C**^{1} | facit *om.* **M** (*d.* **R**) | qua-
ges
dringenti **B**^{1}**D**^{1} quadringentos **D**^{2}**M** quadringinta **C** || 8 xxx **M** trias **L** xxx **C** | dispondeus **C**^{1} dipondus **F** | similiter . . . quingenta LXXVI *om.* **M**^{1} | similiter] item **CEFV** | octies **B**^{2}**MP** octogies *cett.* | septuages **D**^{2} *om.* **A** septuagies *cett.* | dispondeus **C**^{1} | quingenta **B**^{2} quingenti **AB**^{1}**D**^{1}**GP** quingentos **D**^{2}**M** D *cett.* || 9 nobies **AB**^{1}**D**^{1}**R** | faciunt **ML**^{2} | sescentos **ABDMRGP** DC *cett.* | duodecies] xii **C**^{1}**E**^{1}**V**^{1}**F** | faciunt **M** (*d.* **R**) || 11 id est senarius *delebat Grot.* || 12 harmonius **A** harmonicas **R**^{2}**G** armonia **C**^{1}**V** || 13 diapason] dyatessaron unde venus **D**^{1} diapanson **C**^{1} | milios **R**^{1} emilios **C**^{1}**EFVL** hemolios **G**^{1} || 14 dytessaron **CEV** | harmonia **L**^{2} | mater **M** maior *cett.* || 15 quadrato] aliquadrato **AR**^{1} | quaternario *om.* **C**^{1}**EFV**^{1} | noctis **L** | demetitur **A** dimititur **R**^{1} || 16 vies quattus **R**^{1} vies quartus **AB**^{1}**DR**^{2} vies quartis *cett.* XXIV *edd. imperite cf. Harv. Stud. Class. Philol. 76,239* | faciunt *Dick ex Bern.* || 17 te heptas] treptas **D**^{1} | veneranda **C**^{2}**LP** venerandam *cett.* | quae **B**^{2}**D**^{2}**MC**^{2}**GL**^{2} quid **F** qui *cett.* | natura **AB**^{1}**D**^{1}**R** || 18 opere **ABD**^{1}**RG** *om.* **M**^{1} | futurarum **B**^{1}**D**^{1} | contagine **R**^{1} | conformans **B**^{2} || 19 nam quod] namque **B**^{2}**D**^{2}**ML**^{2} (*v. DMCE 91–92*) | intra] inter **B**^{2} || 20 aut . . . alios *addidi*

gignuntur aut procreantur; ⟨monas dyas trias pentas alios procreant, non procreantur;⟩ hexas octas ⟨enneas⟩ generantur tantummodo, tetras autem et creat et creatur, at heptas [autem], quod nihil gignit, eo virgo perhibetur, sed quod nullo nascitur, hinc Minerva est, et quod ex numeris tam masculinis quam femininis constet, Pallas virago est appellata. nam ex tribus et quattuor septem fiunt, qui numerus formas lunae complectitur. nam primo est corniculata, quam *μηνοειδῆ* Graeci vocant, deinde medilunia, quam *διχότομον*, dehinc dimidiata maior, quae dicitur *ἀμφίκυρτος*, mox plena, quae dicitur *πληροσέληνος*; item tres formas praedictas deficiens repetit. hic numerus †lumine significat; nam unum duo tria quattuor quinque sex septem XXVIII faciunt. item septem sunt circuli et tot planetae, tot dies totque transfusiones elementorum. nam ex informi materie primus ignis, ex igni aer, ex aere aqua, ex aqua terra; item fit ascensio, et ex terra aqua est, ex aqua aer, ex aere ignis, ex igni in materiem incomprehensam iam non poterit perveniri. quid hominum natura? nonne huic probatur **739** numero deservire? in principio septimani partus hominem absolutum perfectumque dimittunt. dehinc idem homo septem meatus habet in capite sensibus praeparatos, duos oculos auresque et nares totidem et os unum. dehinc parvulis mense septimo dentes emergunt ac septimo anno

§ 739 praeter iam notatos cf. Cens. 7, 2 et 14, 3 et 7; Hippocr. de carnibus p. 610 ss. ed. Littré

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 gignuntur **B^{2}D^{2}MR^{2}GP** cinguntur **A^{1}** cinnuntur **B^{1}** cignuntur **D^{1}** ginguntur **R^{1}** gignuntur gignuntur **CEFV** ginnuntur **L** | monas ... 2 procreantur *addidi* || 2 enneas *addidi* | terras **D^{1}** || 3 at (ad **AB^{1}D^{1}R**) *om.* **M** *del.* **D^{2}L^{2}** | autem *repetitum ex praecc. delevi* | virgo **L^{2}** par virgini **R^{2}G** pervirgo *cett., cf. DMCE 91* || 4 quod nullo **BDM^{1}** quo **AR^{1}** quod a nullo **M^{2}C^{2}L^{2}P** quod **R^{2}C^{1}EFV** (scil. a nullo *adscribunt* **E^{s}V^{s}**) nullo **GL^{1}** | hinc **M^{2}** hic *cett.* || 5 est *del.* **B^{2}** | appellatur **C^{1}EFV** (est *tamen non omisso*) || 6 formas **DM** forma **B^{1}RL** formam *cett.* || 7 monoidem **B^{1}** menoidem *cett.* || 8 mediluna **AB^{1}D^{1}R^{1}** | *διχότομον Petersen 22* dichotomon **AB^{1}DR^{1}** diatomon **B^{2}M** diatomenoidem **L** diatomenioden *cett.* | dehinc **AB^{2}DMR^{1}GL^{2}** dehic **B^{1}** hinc *cett.* | dimidiata *Petersen 22* dimidiato **ABMRLP** dimicato *n. f.* **D** dimiato **CEFV** dimediato **G** | amphycirctos **M** amphicirtos *cett.* || 9 *πληροσέληνος Eyss.* per hos selinos **A** pleroselinos **B^{1}DR** pleros selenos **C^{1}** panselenos **E^{v}** pleroselenos *cett.* (*v. DMCE 92*) || 10 lumin(a)e **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}** lumen lunae **B^{2}** lumina **D^{2}M^{2}CEFV** lumen **R^{2}G** lunae cursum **LP** formam lunae *Isid. 188 B* || 11 uno **A** | faciunt] fiunt **AR^{1}** || 12 transfusionis **B^{1}D^{1}RE^{2}** || 13 ex^{2}] exhinc **C^{1}** | igni] igne **B^{2}G** ignis **D^{1}** || 14 ex aqua *om.* **L^{1}** | terra^{1}] terna **R^{1}** | et *om.* **EFVP** | aqua^{3}] in qua **D^{1}** || 15 ex aqua] et ex qua **A** et ex aqua **B^{2}G** | aer] aere **A** *et fort.* **D^{1}** | et ex aere **B^{2}G** | igni] igne **B^{2}** | materiam **GL** | comprehensam **AR^{1}** inconprehensa **D** || 16 perveri **A** | quid **B^{2}R^{2}C^{2}EFVGL^{1}** quod *cett.* | hominum *Leid. 36 et coni. Bentl.* omnium *omnes mei* || 17 deservio **AR^{1}** | in principio **D^{2}M** incipio **AB^{1}D^{1}RG** principio *cett.* | absolum **AD^{1}R^{1}** || 18 idem *scripsi* ideo (*del.* **M^{2}**) *libri* || 20 parvulis (parvolis **R^{1}** pavulis **C^{1}** parvuli **F**) *post* mense septimo *ponit* **G**

mutantur. item secunda hebdomas pubertatem movet gignendique possibilitatem, tertia florem genarum; quarta incrementa staturae finiuntur; quinta iuvenalis aetatis plena perfectio est. septem etiam natura abstrusit membra vitalia: linguam, cor, pulmonem, lienem, iecur et duo renes. item septem corporis partes hominem perficiunt: caput tenus imum collum, pectus, venter, duae manus pedesque totidem. [in vertice axis caelestis]

740 At octonarius numerus primus cybus est et perfectus, Vulcano dicatus. nam ex primo motu, id est dyade, quae Iuno est, constat. nam dyas per dyadem facit tetradem, hoc bis facit octadem. perfectus item quod a senario tegitur; omnis enim cybus sex superficies habet; item ex imparibus consecutis impletur. nam primus imparium trias, secundus pentas; ambo octadem faciunt. item cybum, qui a triade venit, id est XXVII, sequentes impares reddunt, id est heptas, enneas et undecimus, qui omnes faciunt XXVII. item tertius cybus, qui a tetrade venit, id est LXIIII (nam quater quaterni sedecim, hoc quater LXIIII), fit et hic ex imparibus quattuor, qui superiores sequuntur; id est, XIII, XV, XVII, XVIIII fiunt simul LXIIII. et sic omnes cybi per imparium incrementa inveniuntur sui dumtaxat numeri. sane hic octonarius cybus ita omnium cyborum primus est, ut monas omnium numerorum. cybus autem omnis etiam Matri deum tribuitur; nam ideo Cybebe nominatur.

§ 740 cf. Macr. somn. 1, 5, 15–18; Theo p. 104s.; Isid. 189 A

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 secundae **AD**[1]**R** secundam **V** | hebdomas **B**[1]**D**[1]**EFGLP** hebdomadas **ARC**[2]**V** ebdoma **B**[2]**D**[2] abdomadas **C**[1] hebdomada **M** | ubertatem **AB**[1]**DRP** | possiutilitatem **A** || 2 staturae] facturae **E** | fiuntur **R**[1] *om.* **G**[1] || 3 abstrusit **B**[2]**MLP** abstruxit **ACEFV** abstrusa **B**[1] abstrusi **DRG** || 4 pulmonem **BD**[2]**MR**[2]**C**[2]**GL** pulmon **D**[1] pulmone **R**[1] pulmones *cett.* | splenem **B**[2] lenem **D** lineem **E** | iecor **B**[1]**D**[1]**R**[2]**C**[1]**G**[1] iiecor **R**[1] | duos **M**[2]**L** || 5 caput tenus imum] caput tenusinu sinum inteni **A** caput tenusinum **B**[1] (*d.* **R**) caput *Isid. 188 D* || 6 colum **A** (*d.* **R**) | totidemque pedes **G** | *post* totidem *add.* stellae **D**[2]**M** (*d.* **R**) || 6.7 in vertice axis caelestis (*sic etiam Isid. 188 D*) *delevi, cum caeli mentio ab hoc loco aliena sit* || 7 *post* caelestis *add.* septem stellae sunt **B**[2] septem sunt stellae **C**[2]**E**[2]**V**[2]**GL** || 8 cybus **BMR**[2]**C**[2]**EVGL**[1] cubus **D**[2]**L**[2] cibus *cett.* || 9 primo motu] primotu **A** **B**[1]**D**[1] (*d.* **R**) || 10 fecit **EFVL**[1] (*d.* **R**) | hoc *scripsi Mart. VI (1977) 164* aut **AB**[1]**DC**[1] at *cett.* (*d.* **R**) | ogtadem **L**[2] (*d.* **R**) || 11 cibus **AB**[1]**D**[1]**F** cubus **D**[2] (*d.* **R**) || 13 ogtadem **L**[2] | cibum **B**[1]**C**[1] cubum **B**[2]**D**[2]**L**[2] || 14 teptas **AR**[1] | undecim **AB**[2]**D**[2]**M**[2]**L** || 15 cibus **AD**[1]**F** cubus **D**[2] | qui a] qua **B**[1]**D**[1]**R**[2] quae **R**[1] | nam] item tertius **AR**[1] || 16 quaterni sedecim sunt **D**[2]**M**[2] quaterni faciunt sedecies **B**[2] quaternis decies **R**[1] quaterni sedecies *cett.* | fiunt *ed. Kopp et Dick* || 17 sequuntur **C**[2]**E**[2]**G** *om.* **C**[1]**E**[1]**FV**[1] secuntur *cett.* || 18 cibi **AB**[1]**D**[1]**F** cubi **B**[2]**D**[2]**L**[2] || 19 cibus **AD**[1]**FL**[1] cubus **D**[2]**L**[2] | ciborum **D**[1]**MF** cuborum **D**[2]**L** || 20 cybus **AR**[2]**CFGP** quibus **B**[1]**DM**[1]**R**[1] cubus *cett.* | tribuetur **AB**[1]**DM**[1]**R** || 21 cybebe **B**[2]**D**[2]**MR**[1]**C**[1]**L**[1] cybe bene **B**[1]**D**[1] cybbe **E**[1] cybbebe **E**[2] cybele *cett.* | nominantur **M**[1]

Enneas quoque perfecta est, et perfectior dicitur, quoniam ex triade 741
perfecta forma eius multiplicata perficitur; deinde quod primi versus finem tenet, et ideo Mars appellata, a quo finis omnium rerum. quadratus quoque finis est eorum, quae per collationem augentur. nam et harmoniae ultima pars est; ad enneadem enim ab octade collatio percussionis tonus efficitur. non minus novem Musis addixere. in mundo etiam novem sunt zonae, id est sphaerae et deorum septem et terrae.

Decas vero ultra omnes habenda, quae omnes numeros diversae virtu- 742
tis ac perfectionis intra se habet. quae licet primi versus finis sit, secundi monadis implet auxilium. haec primi versus numerorum regulas, analogias, genera, species, differentias, perfectiones et imperfecta concludit, daturque Iano, quamvis eam plurimi apocatastasin memorarint.

Dictum breviter, qui numerus primum versum facit, quos deorum con- 743
tineat quasque virtutes. iam nunc, quid ipse numerus sit quasve inter se analogias servet et formas, breviter intimabo. numerus est congregatio monadum vel a monade veniens multitudo atque in monadem desinens. sunt autem numeri simplicis regulae quattuor. prima est, quae appellatur a paribus par, secunda a paribus impar, tertia ab imparibus par;
quarta ab imparibus impar, quas interius memorabo. sunt etiam qui 744
primi numeri appellantur, qui a nullo numero dividi possunt, nisi a monade tantum, ⟨et tum⟩ non dividi, sed componi videntur, ut puta sunt VII, XI, XIII, XVII et cetera similia; nullus enim eos numerus dividere uno ordine potest. quapropter primi appellantur, quoniam a nullo nu-

§ 741 cf. Macr. somn. 2,1,20; Serv. georg. 4,480; Theo p. 106; Isid. 189 D || *§ 742 cf. Macr. somn. 1,6,76; Theo p. 106; Ov. fast. 3,121 ss.; Isid. 190 B* || **15** *Euclid. elem. 7 def. 2; Nicomach. arithm. 1,7,1; Boeth. arithm. 1,3; Theo Smyrn. p. 18,3–5* (*de hac definitione videndus Heath, Euclid. vol. 2 p. 280*) || **17–19** *cf. Euclid. elem. 7 def. 8–11*

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** perfectio *volebat Grot.* magis perfectus *Isid. 190 A* | quoniam] quod **G** || **2** forma **D^{2}M^{2}G** ter forma **B^2** per formam **R^2** *et Isid. 190 A* performa *cett.* || **3** mors *coni. Grot.* | apellata **C** | quo] qua *coni. Grot.* || **5** enneadem **B^{2}GL** ennadem *cett.* | octode **B^{1}D^1** | decollatio **D^1** collationem **M^1** collatione **M^{2}C^2** || **6** tonus **E^{v}V^v** sonus *cett.* | Musis addixere *scripsi* nusaddixere **A** musas addixere **B^{1}D^{1}R^{2}G** musadixere **M^1** musaddixere **R^1** musas dixere *cett.* | in mundo] in munde **A** immo **B^2** | novem^2] nove **A** novae **B^{1}R** || **7** deorum] deorsum **AR** || **9** ac] a **D^1** | se *om.* **P** | finis ... **10** vérsus *om.* **B^1** | secundae **B^{2}GL** *et Isid. 190 B* || **10** imple **A** implex **C^1** complet *Isid.* | ausilium **A** auspicium *Isid.* (*suspicor legendum esse* secundi inchoandi implet auspicium) || **11** differentiae perfectionis **A** || **12** memorarent **AR^1** memorarit **B^1** || **13** qui **B^{3}D^{2}M^2** *om.* **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** quis *cett.* | contineant **B^{2}M^{1}G** || **14** nunc] tunc **D^1** || **15** servat **A** | formes **D^1** || **16** monandum **R^1** | a *om.* **AR^1** ad **D^1** || **17** simplicis **AB^{1}M^{v}EGL^2** simplices *cett.* || **18** par^1 ... paribus *om.* **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** || **19** impar] im **B^1** par **L^1** | intertius **AR^1** | inferius **B^{2}G** (*fort. recte, cf. p. 278, 12*) || **21** et tum *addidi* | ut puta sunt **D^{2}M^1** ut putas **D^{1}R** ut puta *cett.* || **22** *ante* VII *add.* V **B^{2}E^2** | numeros **L^2**

mero exoriuntur nec aequis portionibus discernuntur. a semet igitur nati alios ex se creant numeros, quoniam ab imparibus paria fiunt, a paribus impar fieri nullo modo potest. [ergo et primi numeri necessario habendi
745 pulchrique.] sed omnes numeros primi versus sub his regulis retractemus: monas quidem numerus non est. dyas par est. trias et ordine et virtute primus. tetras a paribus par. pentas primus. hexas a paribus impar et ab imparibus par, unde et perfectus nominatur. heptas primus. octas a paribus par. enneas ab imparibus impar. decas ab imparibus par. sicuti in primo versu, ita et in sequentibus hae regulae colliguntur. primus igitur versus est a monade usque ad enneadem, secundus a decade usque ad nonaginta, tertius vero ab hecatontade usque ad nongentos, quartus (qui et ultimus) a mille usque ad novem milia, licet nonnulli Graeci etiam my-
746 ria adiecisse videantur. mihi vero solus numerus approbatur, qui digitis coercetur; alias quaedam bracchiorum contorta saltatio sit. quo fit ut numeros germanae praecedentis formis ac lineis concinamus. nam mihi in primo versu monas, illi in signo principium, quod non habet partes; in secundo versu a decem numeri veluti linea distenduntur; in tertio versu quadrati ex centum reliquisque fiunt, quae velut latitudo primae longitudini sociatur; in quarto versu iam cybi sunt; ideo ex mille reliquisque soliditas. fines ergo vel limites mihi sunt monas, decas, hecatontas et mille, Geometriae vero nota, linea, figura, soliditas. nam monas ita individua est ut nota; decas in numeris ut linea longitudinis solius; hecatontas quadratus, qui est superficies et in longitudinem latitudinemque

5 *Macrob. somn. 1, 6, 7* ipse non numerus, sed fons et origo numerorum || *§ 746 cf. Nicomach. arithm. 2, 7, 1–3; Boeth. arithm. 2, 5–6*

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 se *om.* AR^1 | numerus R || 3 ergo ... 4 pulchrique *del. Dick* | necessario M necessari AB^{1}R^1 necessarii *cett.* || 4 pulchrisque AB^{1}D^{1}M^{1}R^1 pulchrique sunt CF | omnis AR^1 || 5 quidem] autem C^2 *om.* G^1 | dyas *bis scr.* AB^{1}D^1 (*d.* R) || 6 tertras M ceteras R tretras L || 6.7 et ab imparibus par *om.* A || 7 ab *om.* FP | ogtas L^2 ogdoas *Dick* (*d.* R) || 8 enneas B^{2}M^{2}L ennas *cett.* || 9 in^2 D^{2}L *om. cett.* | hae regulae AB^{2}D^{2}MGP haec regulae B^{1}D^{1}R^2 hoc regulae R^1 hac regula CEFVL || 10 est] et AB^{1}D^{1}M^{1}R | ad decade E || 11 ecotondade A ecatonde P | nongintos AR || 12 Graeci *om.* C^1 *et fort. delendum est* | mirea AB^{1}DMP minea R^1 *μυριάδα ed. Dick* || 13 adiacisse D^1 | videntur CE || 14 saltio A exaltatio B^v salutatio P | quo B^2 quae AB^{1}DMR^1 qua *cett.* || 15 numerus AM^1 numeris B^{1}D^{1}RGP | germine M^{1}R^2 | procidentis B^1 | concinnem B^2 concinnamus RCFV concinnam E concinnemus *coni. Eyss.* || 16 monas D^{2}M^{2}C^2 monandes D^1 a monade R^2 monades est G monades *cett.* | principio V^1 || 18 ex centu A extentum D^1 | quae ... 19 sunt *om.* R | primi M^2 || 19 cibi AD^{1}C^{1}F cubi D^{2}L^2 || 20 soliditas] sociatos A sotas B^{1}D^1 soties D^{2}M^2 societas *n. f.* M^1 sociatas R^1 | decas] des AR^1 || 21 geumetriae AB^{1}R^1 geometricae M^2 | linea] lia P | solidatas F || 22 innumerus AB^{1}D^{1}M^{1}R^1 si numeris R^2 | *ante* linea *add.* in AD^{1}RG || 23 superfacies C^1 | et] ut M *om.* CEFV | longitudinem latitudinemque B^{2}D^{2}M^2 longitudinem latitudinemve R^{2}C^{2}GL longitudinemve *cett.*

dividitur; id est decus per decus fit centum quadratus, hoc per decem fit cybus mille. omnis impar progressus a monade per singulas positiones **747**
necessario quadratos efficit: primam ipsam monadem ⟨sume;⟩ adde triadem: fecit quattuor, primum quadratum; adsociatis quinque fecisti secundum quadratum VIIII; iunge septem, implesti quadratum XVI; adicis item nonus, et perficis quadratum XXV. eodem modo progreditur ratio usque in infinitum. sed ad superius divisa regrediar: omnem numerum aut parem aut imparem esse et utroque finiri ⟨. . .⟩ quicquid numero adiciatur finito, finitum adici, neque ex finitis infinitum fieri posse.

Omnis vero numerus aut par aut impar est. par est, qui in duas aequas **748**
partes dividitur, ut II, IIII, VI; impar, qui in duas aequas partes dividi non potest, ut III, V, VII. deinde ex imparibus quidam ex impari tantum impares sunt, ut III, V, VII; quidam etiam multitudine constant, ut IX, XV, XXI, quos *περισσάκις περισσούς* Graeci appellant. at in his, qui pares sunt, plura discrimina sunt. ⟨. . .⟩ an pares sunt et dici possunt. ceteri vel ex paribus pares vel ex imparibus pares; et illos Graeci *ἀρτιάκις ἀρτί-*

§ 747 cf. Boeth. arithm. 2, 10–12 || *§ 748 cf. Euclid. 7 def. 6–10; Nicomach. arithm. 1, 7, 2 et 4; Boeth. arithm. 1, 3 et 5*

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** id est] ideo **D^{2}M** item **G** idem **P** | decussis per decussim *Grot., sed cf. Harv. Stud. Class. Phil. 76, 1972, 237* | hoc] sic hoc **M^{1}** | decim **D** || **3** necessario **L^{2}** necessarios *cett.* | quadratos **B^{2}MC^{2}GP** quadrat **C^{1}L^{1}** quadratus *cett.* | efficitur **C^{1}V** || **3.4** primam ipsam monadem sume, adde triadem *scripsi* primam ipsam monadem **AB^{1}DMR^{1}P** primam ipsam monadem adde triadi **L^{2}** primam ipsam monadem adde triadem *cett.* || **4** facit **D^{2}MEL^{2}** | adsociatis **M^{1}P** adsociatas **AR^{1}** adsocians **L^{1}** at socians **L^{2}** adsocias *cett.* || **5** VIIII. iunge septem, implesti quadratum **B^{2}R^{m}GL** VIIII. adiungas septem, erit quadratus **P** *omnino omittunt* **AB^{1}DMR^{1}** quadratum *tantum habent* **CEFV** | adicis . . . **6** XXV *om.* **C^{1}E^{1}FV^{1}** | adicies **R^{1}** || **6** nonus *scripsi Harv. Stud. 76, 1972, 237* monas **M^{1}G** nonas *cett.* | perficit **B^{1}** || **7** in **B^{1}D^{1}M^{1}GLP** *om. cett.* | ad] a **RL^{1}** as **M^{1}** | regrediar omnem] regredi a roma ne **B^{1}D^{1}R^{1}** regrediar omnem roma *n. f.* **M^{1}** || **8** parem aut] peremavit **M** patrem aut **E** | et utroque] aut utroque **B^{2}GL** et utreque **R^{1}** aut reque **R^{2}** ex utroque **C** et alterutro *coni. Dick* | *lacunam statui* certum est *add.* **R^{s}G** || **9** ex finitis infinitum *scripsi* ex infinitis infinitum **ABD^{1}M^{1}R^{1}GP** ex infinitis finitum *cett.* | possem **R^{1}** || **10** par^{1}] impar **D^{1}** per **M** | par est] parem est **A** *om.* **D^{1}** || **11** *post* impar *add.* est **B^{2}MG** || **12** ut *om.* **AB^{1} DMR** | ex imparibus *delebat Boettger* | quidam ex impari *om.* **L** | ex impari (ex imparibus **B^{1}D^{1}** ex pari **M^{1}**) *delebat Dick* (*mihi videtur* ex impari *significare 'ex uno impari, non ex pluribus multiplicatis'*) || **13** ut III . . . **14.15** pares sunt *om.* **F** | constat **B^{1}DM^{1}R^{1}** || **14** ΠΕΡΙCCAKEIC **C^{1}EV** *corruptius cett.* | ΠΕΡΙCCOYC **B^{2}GP** *corrupte cett.* | at] ad **AB^{1}DR^{1}** | in *om.* **AR^{1}** *del.* **L^{2}** || **15** *post* plura *add.* quis **A** | *lacunam indicavit Dick* (*periere aliqua de binario numero, qui, cum par sit, neque ex paribus neque ex imparibus est*) | an] at **M^{2}** | sint **B^{2}D^{2}M^{2}** | et *om.* **M^{1}** | dici] dividi **L^{2}** | possint **B^{2}D^{2}** | ceteri (cetere **A**) *om.* **D^{1}** *ante* possunt *ponit* **M** || **16** *post* pares^{2} *add.* vel ex paribus impares **M^{m}R^{m}C^{2}FGLP** (*cf. Petersen 22–24*) | *ἀρτιάκις* – p. 272, **1** *περισσούς om.* **M^{1}** *in ras. quasi 40 litt., supplet* **M^{m}** | ΑΡΤΙΗΚΕΙC **B^{2}** artiakes **M^{m}** ΑΡΤΙΑΚΕΙC *cett.* | ΑΡΤΙΟΥ **B^{1}D^{1}** artious **M^{m}** ΑΡCΙΟΥC **L**

ους, ⟨hos⟩ vel *περισσάκις ἀρτίους* vel *ἀρτιάκις περισσούς* nominant.

749 pares ex paribus sunt IIII, quia ex bis binis, octo, quia ex bis quaternis constat; pares ex imparibus et qui parium impari multiplicatione fiunt, ut ter bini sexis aut quinquies quaterni vies, quod genus Graeci *περισσάκις ἄρτιον* vocant, et hi qui imparem numerorum multitudinem pari multiplicatione consummant, ut cum bis terni sexis, et quater quini XX fiunt, quod genus *ἀρτιάκις περισσόν* Graeci vocant. qui numeri quamvis idem sunt, rationes tamen increscendi diversas recipiunt. atque ex his ipsis quidam in duas partes divisi protinus in impares numeros recidunt, quidam semel saepiusve per pares replicati citra singularitatem in impares resolvuntur. nam duodecim et viginti semel per pares dividi possunt; at XLVIII nimirum bis vicenos quaternos, inde bis duodenos, deinde bis senos, omnes adhuc pares, efficiunt, novissime in ternos impares decidunt. itaque nemo longius procedere simili multiplicatione potest, quin, ut duplicatione revoluta †ascabest, sic per replicationes item in plures partes digeritur.

§ 749 cf. Nicomach. 1, 8, 4; 1, 9, 1; 1, 10, 1; Boeth. 1, 9–11

[**ABDMR CEFV GLP**] | 1 hos *add. Petersen p. 23* | ΠΕΡΙCCΑΚΕΙC **CEFVGLP** *corruptius cett.* | ἀρτίους *om.* **A** artious **M**^{m} | ΑΡΤΙΑΚΕΙC **BCEFVGLP** *corruptius cett.* | ΝΕΡΙCCΟΥC **AR** ΠΕΙCCΟΥC **B**^{1}**DL** perissoys **M**^{m} || 2 sunt *om.* **V** | IIII *om.* **P** | quia^2] qui **R**^{2} || 3 constant **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{m}**P** | *post* constat *add.* quod genus greci ΑΡΤΙΑΚΙC ΑΡΙΤΟΥC vocant *vel sim.* **B**^{2}**CEFVGLP** | et qui] sunt qui **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2} erit qui *n. f.* **M**^{1} | parium *scripsi DMCE 77* pares *libri* | multiplicationem **M**^{1} || 4 ut ... sexis *om.* **C**^{1}**E**^{1}**FV**^{1} | ut *om.* **P** | ter bini **C**^{3}**E**^{2}**V**^{2}**GLP** ter binis **C**^{2} bis terni **ABDMR** (*cf. Petersen 24*) | sexsis **B**^{1}**D**^{1}**R** sex sunt **D**^{2}**M**^{2} sex his **M**^{1} (*cf. Harv. Stud. 76, 1972, 235*) | quinquies quaterni *scripsi* quiques quater **AB**^{1}**D**^{1} quinquies quaterna **R**^{2}**GP** quinquies quater *cett.* | viges **B**^{2} XX *edd.* (*cf. Harv. Stud. 76, 1972, 239*) || 4.5 ΝΕΡΙCCΑΚΕΙ caption **A** ΠΕΡΙCCΑΗΚΕΙC ΑΡΤΙΟΝ **B**^{2} ΠΕΡΙCCΑΚΕΙC ΑΡΤΙΟΝ *cett.* || 5 multiplicationem **M**^{1} || 6 consumunt *n. f.* **M**^{1} consumant **M**^{2}**EL** | sexhis **AB**^{1} **D**^{1}**M**^{1}**R** | et *om.* **L**^{1} | quater quini **C**^{2}**EFVL** quaterni quinquies **D**^{2} quaterni quini **C**^{1} quater quina *cett.* || 7 ΑΡΤΥΗΚΕΙC **B**^{2} ΑΡΤΙΑΚΕΙC *cett.* | ΠΗΡΙCCΟΝ **CEFV** | sunt] sint **B**^{2} || 8 increscendi **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** in crescendo *cett.* | diversa **AB**^{1}**DM**^{1}**R** | atque] aut quae **R** | his (is **B**^{1}**D**) *om.* **RC**^{1} || 8.9 quidam in duas partes] quidaspartes **M**^{1} (*d.* **R**) || 9 in^1 *om.* **EF** | in impares **B**^{2}**M**^{2}**CFVL** impares **G** in pares *cett.* (*d.* **R**) | numeros **AB**^{2}**DM**^{2}**GP** numero *cett.* (*d.* **R**) | reccidunt **B**^{1} recedunt **M** (*d.* **R**) || 10 per] pro **B**^{1} | citra] otrans in **A** citras **B**^{1} citrans **D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) || 11 at] ad **AB**^{1}**DM**^{1}**P** (*d.* **R**) | nimiro **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) || 12 bis^1] vis **AB**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) | bis^2] vis **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | dein] dum **AD**^{1}**M**^{1} *om.* **B**^{1} inde **B**^{2} deinde **V**^{2}**P** (*d.* **R**) | bis^3 *om.* **ADM** (*d.* **R**) || 13 in ternos impares **D** in terno pares **A** in termos impares **B** in pares efficiunt in ternos **M**^{1} in impares ternos **M**^{2} in terno inp[**R**^{1} in ternos inp[**R**^{2} in ternos **CEFV GLP** || 14 ut *om.* **C**^{1} || 15 abscabest **A** ascabest **B**^{1}**DR**^{1} scabet **B**^{2}**EV GLP** scavet **B**^{3} ascabet **M** scabest **R**^{2} scabt **C**^{1} scabeat **C**^{2} s/c/abet **F** ascenditur *ed. pr.* scanderit *Eyss.* | *ante* sic *add.* et **CEFVLP** | diregitur **A** dirigitur **B**^{1} degeritur **M**^{1}

nam xx et bis dena sunt ⟨et quater quina⟩ et quinquies quaterna et decies bina.

Quattuor deinde species numeros excipiunt. quidam enim sunt per se **750** incompositi, quidam per se compositi, quidam inter se incompositi, quidam inter se compositi; ex quibus duo priores primi numeri, duo sequentes secundi nominantur. sed ea res quo facilius addisci possit, planius indicanda est. prima et minima omnis numeri mensura singularitas est, quia nullus numerus non in singula dividi potest. deinde eum etiam aliae mensurae excipiunt, ut duplicationes, quae duplo, triplicationes, quae triplo increscunt. cum hoc ita sit, quibusdam numeris in singularitate sola mensura est, qui nisi in singula digeri non possunt, quales sunt tres. tantum impares tres sunt. ⟨quibusdam vero et in aliis numeris, quales sunt⟩ IIII et VIIII; nam bis bina IIII, ter terna novem sunt: ita illa duplicatione, haec triplicatione metimur. ac saepe non una quidem talis mensura numero, sed plures; siquidem octo metiri et quadruplicatione et duplicatione facile est, cum et quater bina et bis quaterna VIII sint. itaque evidens est, quicquid aliqua multiplicatione metimur, metiri nos etiam singularitate posse, non, ubicumque singularitatis mensura est, esse alicuius etiam multiplicationis. ita singularitas omnibus communis mensura,

§ 750 cf. Theo p. 23s. ed. Hiller

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 bis] vis **AB^{1}D^{1}R^1** | et quater quina *add. Dick* | quinquies **D^{2}M^2** quinque *cett.* || 2 bina] una **AB^{1}D^{1}R^1** | *post* bina *add.* et quattuor quina **B^{2}C^{2}GLP** et quater quina **B^2** || 3 *ante* quattuor *add.* de **A** | quattuor *del.* **B^{2}C^2** *om.* **GP** | *ante* numeros *add.* omnes **B^2** | excipiuntur **ABD^{1}M^{1}R** || 4 quidam per se compositi *om.* **P** | per se compositi] inter se incompositi *Petersen 24* | inter se incompositi] per se compositi *Petersen 24* || 4.5 quidam inter se compositi *om.* **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}P** || 5 priores] primes **D^1** propries **R^1** | primi numero **AB^{1}D^{1}R^1** primo numero **M^1** || 6 quo] ut quo **C^{1}FV** quo ut **L** (*ad* quo *ss.* i. ut **E^s**) | addisci **D^{2}C^2** adisci **B^{2}M^2** adici *cett.* | planus **F** || 7 omnes **D^1** | mensuras **C^{1}EG** || 8 deinde] deinde inde **B^{1}R^1** || 9 duplationes **B^{1}R^1** | triplicationis **B^{1}D^1** tripricationes **EF** tripicationes **V^1** || 11 degeri **A** digredi **E** || 12 tantum impares tres sunt **AB^{1}DMR^1** quidam tantum impares **B^{2}R^{2}GL** quidam tantum imparis **CV** tantum impares **EFP** (*verba fort. delenda sunt*) || 12.13 quibusdam vero et in aliis numeris quales sunt IIII et VIIII **D^{2}M^2** IIII et VIIII **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** ut sunt IIII et VIIII **P** quidam in impares (pares **R^2**) ut sunt IIII et VIIII (VIII **C^{1}EFV**) *cett.* (*v. Petersen 25; sed nondum sanatus videtur locus misere detortus*) || 13 bina] bini **CFV** binus **E** | ter *om.* **R^1** | terni **CEFV** | *post* illa *add.* quattuor **E^{s}P** || 14 metitur **C^{1}VL** | non *om.* **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** | *post* quidem (quid **C^1**) *add.* sunt **D^1** || 15 numero sed plures **BD^{1}M^{1}RGLP** sed plures **A** numero est sed plures **D^{2}M^2** in numero sed plures **CEFV** numeros habet plures *ed. pr.* numeros habet sed plures *Kopp* | *ante* siquidem *add.* et **D^2** || 16 bini **CEFV** | bis] quis **B^{1}D^{1}R^1** | quaterni **CEFV** | sunt **B^{2}P** | itaque *scripsi* interque **AD^{1}M^{1}RF** iter quae **B^1** inter quae *cett.* || 17 multiplicatione] multitudine **A** || 18 *post* posse *add.* sed **B^{2}M^2** || 19 etiam] et cum **D^1** | multiplicationes **D^1** | singularitatis **M^1** | mensura communis **G**

751 quibusdam unica est. cum hoc ita sit, per se incompositi numeri dicuntur, qui nullam mensuram habent nisi singularitatis; per se vero compositi, quos metiri non tantum singularitate, sed alia quoque multiplicatione licet. et haec quidem singulorum numerorum aestimatio est. bini vero pluresve iuncti inter se incompositi esse dicuntur, qui nullam communem mensuram nisi singularitatis habent, ut III et IIII. neque enim interest, an IIII dupli mensuram habeant, cum eadem illa in tribus non sit. at inter se compositi sunt, quibus alia quoque quam singularitatis mensura communis est, ut VIIII et XII, quorum utrumque licet triplicatione
752 metiri, cum ter terna VIIII, ter quaterna XII fiant. cum vero alii numeri in singula tantum, alii etiam in aliquos solidos numeros dividantur, ut re ipsa discreti sunt, sic etiam vocabulis discernam, ne qua indiligentibus confusio oriatur, et cuiusque numeri membra nominabo solidos numeros, in quos is diduci poterit, ut in XII ⟨III et IIII⟩ fiunt; at singula et si qui etiam solidi numeri immixti singulis inserentur, partes appellabo, ut in VII vel totidem singula vel etiam bis terna singulo adiecto.

753 Ex numeris quidam perfecti sunt, quidam ampliores perfectis, quidam imperfecti: *τελείους* et *ὑπερτελείους* et *ὑποτελείους* Graeci appellant. perfecti sunt, qui partibus suis pares sunt, ampliores perfectis, qui plus in partibus suis quam in se ipsis habent, imperfecti, in quorum partibus minus quam in ipsis est. et exempli causa sumamus sex. hi et in singula dividi possunt et in bina et in terna, cum et sexies singula et ter bina et bis terna fiant sex; ergo partes eius sunt I, II, III. nunc in unum eae con-

1–2 = *Euclid. 7 def. 11* || 2–3 = *ibid. def. 13* || 4–6 = *ibid. def. 12* || 8–9 = *ibid. def. 14* (*cf. etiam Nicomach. 1, 13, 10*) || 17–21 *cf. Theo p. 45 ed. Hiller; Nicomach. 1, 16 et Euclid. 7 def. 22*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *ante* cum *add.* et **D**^{2}**M**^{2} | se *om.* **M**^{1} || 2 qui] quia **A**^{1} quin **A**^{2} | habet **A**^{1}**RL**^{1}**P** | nisi *om.* **C**^{1}**V**^{1} | singularitas **P** || 3 metiri] meriti **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | alia] aliqua *coni. Petersen 61* || 4 numerum **AC**^{1} | bini] boni **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} || 5 ploresve **V**^{1} || 6 nisi *om.* **M**^{1} || 7 duplici **B**^{1} | habeant ... 8 mensura *om.* **A** | habeant **B**^{2} *om.* **B**^{1} habent *cett.* | in *del. Petersen 61* || 9 VIII **F** | *post* XII *add.* fiant **D**^{1} || 10 ter terna] terrena **R**^{1} | VIIII ter quaterna *om.* **C**^{1} | *post* quaterna *add.* vel quater terna **B**^{2} | fiunt **B**^{2} faciant **V**^{1}**C** || 11 singulari **R**^{2} | numerus **R** | dividuntur **D** dividatur **R**^{1} || 12 discreti **B**^{2} discreta *cett.* | ne qua] nequam **L** | indiligentibus **AD**^{1}**R**^{1} indulgentibus **L** inde legentibus *cett.* || 14 quos is **BDMR**^{1}**G** quovis **R**^{2} quos bis **C** quos his *cett.* | diduci **D**^{2}**ML** didici **B**^{1} deduci *cett.* | III et IIII *addidi* | at] ad **AB**^{1}**DM**^{1}**R** et **G** || 16 singulo] singula **AB**^{1}**DM**^{1}**R** | addicto **A** adicto **BD**^{1}**R**^{1} || 17 ex numeris *bis scr. in* **C** | quidam ampliores perfectis *om.* **C**^{1}**E**^{1}**FV** *post* imperfecti *ponit* **C**^{2} || 18 ΤΕΛΕΟΥϹ **D**^{1}**M**^{2} ΤΕΛΕΥΟΥϹ **D**^{2} ΤΕΛΕΑΟΥϹ **M**^{1} | ΥΠΕΡΤΕΛΕΙΟΥϹ **D**^{2}**CEFV** *corrupte cett.* | ΥΠΟΤΕΛΕΙΟΥϹ **BEVP** *corrupte cett.* (*d.* **R**) | graci **B**^{1} graece **B**^{2} (*d.* **R**) || 19 qui partibus **M**^{2}**G** qui a partibus **ACL** quia per eos partibus *n. f.* **M**^{1}]tibus **R** quia partibus *cett.* | pares] pare **A** | perfectis] perfecti sunt **L** (*d.* **R**) || 19.20 plus in *om.* **G**^{1} (*d.* **R**) || 20 habeant **L**^{1} || 21 sex] VII **D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | hi *om.* **A** | in *om.* **AP** (*d.* **R**) || 22 sexies] sex **R**^{2} | ter bina] terna **A** termina **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 23 ternam **EFV** | fiant **BDMG** fiunt **A** fia[**R** faciunt **E** faciant *cett.* | eae] haec **C**^{1} hae **C**^{2}**EFVLP**

ferantur, fiunt VI: hoc est parem esse partibus suis, et hoc numeri genus in aliqua virtute est, cetera in vitio vel ex superante vel ex deficiente, ut puta sumamus XII. et duodecies singula et sexies bina et quater terna et ter quaterna et bis sena XII fiunt. itaque eius partes sunt I, II, III, IV, VI, quae iunctae in unum XVI efficiunt; hic amplior perfecto numerus est. at XVI fiunt iunctis sedecies singulis, octies binis, quater quaternis, bis octonis, neque praeter has [si facias] ulla eius numeri mensura est. collati autem in unum I, II, IIII, VIII non ultra faciunt quam †minus quo ex quo orti sunt. hic imperfectus numerus est.

Alii etiam plani numeri sunt, alii crassitudinem quoque in se habent. **754** planum numerum esse Graeci dicunt, qui a duobus numeris continetur. id eiusmodi est: in ratione mensurarum tantum de norma contineri, quantum a toto quadriangulo, cuius pars in ea norma sit, existimant. item ad numeros plani feruntur, qui in duo latera ordinantur sic, ut rectum angulum faciant et normae similitudinem repraesentent. igitur si in alterum latus IIII, in alterum III porriguntur, hi duo numeri lege eorum XII capiunt, planumque eum numerum nominant. at crassitudinem aiunt a tribus numeris. sint in alterum puta latus IIII, in alterum III, supra

10–15 *cf. Euclid. 7 def. 16; Plato Theaet. 147 E; Nicomach. 2, 8–11; Theo p. 24, 26 ed. Hiller* || 17–18 *cf. Euclid. 7 def. 17*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 VI] VII **R** | parem] partem **C**^{1} | partibus esse **M** (*fort. legendum* hoc est, pares sunt partibus suis, *ne tot iambi continue ponantur*) | partibus ... 2 cetera in *om.* **A** || 2 ex suberante **R**^{2}**C**^{1}**L** exuberante **C**^{2}**GP** | ex^2 *om.* **CEFV** | definiente **AB**^{1}**R**^{1} definitione **D**^{1} dificiente **M** edificiente **P** || 3 sexiens **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | quater terna **B**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**GLP** ter terna **A** quater quaterna **B**^{1}**DR**^{1} quaterna ter **C**^{1}**E**^{2}**FV** quaterna **E**^{1} || 4 ter *om.* **L** | fiant **M** || 5 efficiuntur **B**^{1}**D**^{1}**MRG** fiunt **B**^{v}**C**^{1} efficiunt *cett.* | numurus **D**^{1} | at] ad **B**^{1}**D**^{2}**M**^{1}**R**^{1} ad ad **D**^{1} || 6 sedecies singulis, octies binis, quater quaternis, bis octonis *scripsi DMCE 57* octies binis (otiens benis **B**^{1}) quaternis **AB**^{1}**M**^{1}**R**^{1} sedecies singulis octies binis quater quaternis octonis bis **B**^{2} quaternis *in ras.* **D**^{1} singulis sedecies octonis bis binis octies quater quaternis **D**^{2}**M**^{2} sedecies singulis octonis bis octies binis quaternis **R**^{2}**L** octies binis quater quaternis **C**^{1}**EFV** sedecies singulis octonis bis octies binis quater quaternis **C**^{2} sedecies singulis octies binis quaternis quater octonis bis **GP** || 7 praeter *Kopp* pariter *libri* | si facias (si *om.* **M**^{1}) *del. Eyss.* | *ante* est *add.* non **R**^{2} || 8 quo ex quo] ex quo **AC**^{1}**E FVP** eo ex quo **D**^{2} *locum corruptum sanare non potui* || 9 hic] hinc **AL** | imperfectus] interfectus **ABD**^{1}**R**^{1} imperfectis **V** || 10 etiam] autem **G** | plana **F** || 11 esse] ἐπίπεδον *coni. Dick* | a *del.* **B**^{2} || 12 mensuram **R**^{1} | de norma] de nor de normo **A** de normo **R**^{1} || 13 a *om.* **D**^{1} | tono **P** | quadrigulo **D**^{1} quadrangulo **D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**G**^{2}**P** | item] id est **A** idem **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** | ad *om.* **M**^{1} || 14 numerus **A** | planos **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**LP** *et ed. Dick; suspicor Martianum male intellexisse auctorem suum* | referuntur **G** || 15 faciunt **ABD**^{1}**M**^{1}**RG** | et *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**MRG** | repraesentent **D**^{2}**LP** repraesentat **R**^{1} repraesentant *cett.* || 16 eorum] geometrum *dub. Dick* || 17 at] ad **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RG** vel ad crassitudinem iunctam III numeri sint ad **P** | crassitudine **B**^{2} | aiunt a] iuncta **B**^{2} iunctam **GR**^{2} || 18 tribus] tres **B**^{2}**G** | numeri **BD**^{1}**M**^{1}**R**^{2} | sint *om.* **AR**^{1} sunt **B**^{2}**M**^{1}, *quod delet* **M**^{2} | in alterum III *om.* **C**^{1} | alterum^2] laterum **BM**^{1}**D**^{1}**R**

deinde quattuor adiciantur. his numeris altitudinem quoque super inferiorem normam impleri dicunt includique viginti quattuor. in quibus, obscuritate ex supervacuo quaesita, evidentissimum est planum esse numerum sic singulis iunctis ne quid super alterum sit, crassitudinem
755 fieri numero super numerum impositis. ipsa autem planities varias formas habet, numeris ad similitudinem aliquarum figurarum ordinatis, quae incipiunt a linea, tum vel triangulae ⟨vel quadriangulae⟩ fiunt; atque eae, quae quattuor angulos habent, vel quadratae sunt vel altera parte longiores, quas ἑτερομήκεις Graeci appellant. praeterea plures quoque anguli possunt interdum etiam inaequalia numeri latera esse. at cum deinde ⟨in⟩ crassitudinem insurgat figurasque plures efficiat, tessera perfectissima esse inter eas videtur. est autem triangulum in paucissimis tribus, quadratum in paucissimis IIII, id autem quod imparia latera habet in paucissimis V, altera parte longius quadriangulum in paucissimis sex; crassitudo item, quae tessera, in paucissimis octo. nam duo simplicem ordinem faciunt; tres sic componi possunt ut totidem angulos habeant; quattuor in quadrum positi in omnem partem binos habent; quinque sic colligantur, ut in altero latere duo, in altero tres sint; sex, ut quadriangulum faciant, quod in duobus lateribus binos, in duobus ternos habet. at si quattuor ⟨super quattuor⟩ ponuntur, et crassitudo oritur et paria omnia latera in planitiem atque altitudinem sunt, binis in omnem

§ 755 cf. Nicomach. arithm. 2, 7, 3 et 17, 1; Boeth. arithm. 2, 6 et 20 et 26

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 adiciantur **CEFVL** adiciuntur *cett.* || 3 obscuriate **B**^{1}**R**^{1} | supervacua **L**^{1} | quaesita] quae sit **M**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**V** || 4 sic] sin **D**^{1} || 5 numero] numeris **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**L** numeros **P** | imposito *Petersen 25 parum considerate* | ipsi **D**^{1} || 6 habent **E** | numerus **M**^{1} in numeris **CEFVL** | aliquarum] aquarum **D**^{1} || 7 a linea] alienis **A** aliea **B**^{1}**M**^{1} alie **D**^{1}**R**^{1} aliena **R**^{2}**C**^{1} | tum *om.* **AC**^{1}**E**^{1}**FV** cum **BP** autem *n. f.* **D**^{1} et tum **E**^{2} | vel quadranglae *add.* **B**^{2} | atque] ut **A** at **R** || 8 eae quae **B**^{2}**D**^{1}**M**^{2}**CEFVG** eae qua **A** ea quae **B**^{1}**L** eaeque quae **D**^{1}**M**^{1}**R** figurae quae **P** | angulos *om.* **P** | *ante* quadratae *add.* quae **R**^{2} || 9 quas] qu(a)e **AB**^{1}**DMR**^{1} | ЄΤЄΡΟΜЄΚЄΙϹ **ABDRLP** *corruptius cett.* || 10 *ante* possunt *add.* esse *Dick* | latera] altera **B**^{1} | at *scripsi* ut *libri* || 11 in **P** *et addebat Grot.* | figuras **B**^{2} figuras quam **G** | pluras **A** | *post* efficiat *add.* esse **D**^{1} | tessara **F** || 12 videtur **BDM**^{1}**RGP** videatur *cett.* | triangulum **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**E**^{2}**V**^{2}**GLP** *om. cett.* | pacissimis **M**^{1} || 13 tribus . . . paucissimis *om.* **L** | pacissimis **M**^{1} | quod *om.* **AR**^{1} || 13. 14 impari altera **AR**^{1}**E**^{1}**V**^{1} || 14 pacissimis **M**^{1} | V *ed. pr.* VI *libri* (*v. DMCE 77–78*) | altera] arte **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | quadriangulum *scripsi* quam angulum **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} quadrangulum *cett.* | pacissimis **M**^{1} || 15 item quae **RC**^{2}**EV**^{2}**G** item **LP** itemque *cett.* | pacissimis **M**^{1} || 16 sic] si **C**^{1}**V** se **F** || 17 habent **AR** | quattuor . . . habent *om.* **C**^{1}**E**^{1}**FV**^{1} | quadrum **D**^{2}**M**^{2}**C**^{m} quadram *cett.* | positi in omnem] positisnen **A** positionem **D**^{1} positi nonem **R**^{1} positi in omni **E**^{m} | partem *om.* **AR**^{1} parem **B**^{1}**D**^{1} parte **E**^{m} | bino **AR**^{1} || 18 sic] si **AC**^{1}**V** | colliguntur **D**^{2}**M**^{2} | sunt **M**^{1}**C** || 19 quadrangulum **D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**P** | faciant **D**^{2}**M**^{2} faciunt *cett.* | duabus **C**^{1} || 20 habent **AR** habeat **M** | at] aut **A** (*d.* **R**) | super quattuor *addidi DMCE 78* || 21 sunt *om.* **M**^{1} (*d.* **R**)

756 partem ordinatis. similes autem plani numeri sunt, quorum latera eandem rationem habent, ut VI et DC, cum illis in altero latere II et altero III, his in altero CC, altero CCC sint. eodemque modo similes etiam in crassitudine numeri sunt, quorum latera sub eadem ratione sunt, ut viginti quattuor et nonaginta sex. nam ut in illis alterum latus IIII et alterum III habet, quo fit, ut planities XII, crassitudo XXIIII capiat, sic in his alterum latus VIII, alterum sex recipiat, quo fit, ut planities XLVIII, crassitudo XCVI comprehendat. quae est autem inter duos et tres, CC et CCC ratio, quae⟨que⟩ est inter III et IIII et VI et VIII manifestum erit, simulatque rationes, quae inter numeros sunt, subiecero.

757 Omnis enim numerus pars est alicui numero maiori; ⟨maior autem⟩ aut multiplicatione procedit, aut ratione membrorum aut partium, aut simul et multiplicatione et ratione membrorum vel partium. ratio membrorum in uno membro pluribusve, ratio partium in una parte pluribusve est. minor vero numerus aut replicatione minuitur aut ratione membrorum vel partium, interdum etiam simul replicatione et ratione aut membrorum aut partium. neque ulla ratio numeri ad numerum non intra haec est. Graeci multiplicatos numeros *πολλαπλασίους*, replicatos *ὑποπολλαπλασίους*, membro membrisve antecedentes *ἐπιμορίους*, membro membrisve ⟨inferiores *ὑπεπιμορίους*, parte partibusve antecedentes *ἐπιμερεῖς*, parte partibusve⟩ inferiores *ὑπεπιμερεῖς* appellant, binis deinde

1–2 *et* 3–4 = *Euclid. 7 def. 21* || *§ 757 s. cf. Euclid. 7 prop. 4; Nicomach. arithm. 1, 17, 1–3 et 7–8; Boeth. arithm. 1, 21 s.; Theo p. 76 ed. Hiller*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *post* ordinatis *add.* fiunt **B**^{2}**E**^{g}**V**^{g} | similis **R**^{1}**V**^{1} | eadem **DM**^{1} (*d.* **R**) || 2 $\overline{DC}$ **ADR** | *ante* illis *add.* sint **L** | latere] latero **A** latero latere **F** (*d.* **R**) | *post* duo *add.* sint **C**^{2} (*d.* **R**) | et *om.* **CEFV** (*d.* **R**) | *ante* altero^2 *add.* in **ACEFVL** (*d.* **R**) || 3 CC] XX *coni. Dick, sed est ipsius Martiani error, cf. DMCE 92* | *ante* altero^2 *add.* in *libri praeter* **BD**^{1}**MG** (*d.* **R**) | CCC] XXX *coni. Dick* | sint **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**V**^{2}**GLP** fit **EFV**^{1} sit *cett.* | crassitudinem **ABRCEFV** || 4 latera] altera **AR**^{1} || 5 in *om.* **A** | illum **A** || 7 VIII] VII **L** || 8 XCVI] XVI *n. f.* **A** XCXVI **B**^{1}**D**^{1} XC//// VI **M** CXXVI **R**^{1} CXVI **R**^{2} | quae *scripsi DMCE 57–58* quod *libri* | et^1] aut **A** *om.* **V**^{1} | *post* tres *add.* est inter **B**^{2} hoc inter **D**^{2} | *post* ratio *add.* est **M**^{2} || 9 quaeque *scripsi* quae *libri* | et VI et VIII] haec est inter VI et VIII **D**^{2}**M**^{2} || 10 subieceris **M**^{1} subiacere **G** subicero **P** || 11 numerus] numeris **C**^{1} | maiori maior autem aut **C**^{2} *et coni. Dick* maior aut **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} maiori qui aut **B**^{2} maiori aut **V**^{1} maiori qui **L** maiori aut *cett.* || 12 aut multiplicatione procedit *om.* **M**^{1} | procedit *om.* **L** | aut^2] au **D**^{1} vel **CE**^{1}**FV** aut vel **L** | aut^3 . . . 13 partium *om.* **C**^{1}**EFV** || 13 ratio] ratione **A** || 14 pluribus^2 **L** || 15 minor] miror **E** maior **G** | aut^2] ut **D**^{1} au **E** | rationem **RF** || 17 aut] vel **E** | ulla] villa **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | *post* numerum *add.* quae **B**^{2}**D**^{2}**M** | non *om.* **C**^{1}**V** || 18 ΠΟΛΛΑΠΛΑCΙΟΥC **BDFGP** *corrupte cett.* | ΥΠΟΛΛΑΠΛΑCΙΟΥC **B**^{2}**DG** *corruptius cett.* || 19 membro membrisve] membrorumembris ut **D**^{1} membrorum membrisve **M** | antecedentibus **R**^{2} | ЄΝΙΙΜΡΙΟΥC **A** ЄΠΙΜ ΡΙΟΥC **L** ЄΙΠΙΜΟΡΙΟΙC **P** || 20 inferiores . . . 21 partibusve *add. Petersen 61* || 21 inferioris **R**^{1} inferiore sunt **E** | *ὑπεπιμερεῖς Kopp* ΥΠΟΜЄΡЄΙC **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RC**^{2}**GLP** *corruptius cett.*

758 nominibus utuntur in his, in quibus binae rationes sunt. cum hoc ita sit, numerus ⟨ad numerum⟩ comparem rationem habet aequalitatis, quam *ἰσότητα* Graeci vocant, ut duo ad duos, tres ad tres; quae ratio etiam perfecto numero ad suas partes est, ideoque is numerus potior ceteris habetur. quid enim aequo esse melius potest? at ubi alter numerus maior, alter minor est, protinus inter eos distantia est, quod in omnibus fit, qui ratione membrorum vel partium aut antecedunt aut anteceduntur; ideoque hi numeri peiores sunt, inter quos partesque eorum aliquod discrimen erit. sed ut distantia inter duos numeros maiorem minoremque eadem est, sic ratio inter eosdem contraria est; tantundem enim distat inter tres et quattuor, quantum inter quattuor et tres, at ratio inter hos ipsos diversa est, eaque quae sit infra patebit.

759 Cum proposuerim vero primas in multiplicatione rationes esse, multiplicationis ratio est senioni ad ternionem, octonario numero ad quaternarium; contra replicationis ternioni ad senionem, quaternario numero ad octonarium. membrorum vero ratione vincit is numerus, qui solido membro membrisve antecedit, qualis est novenarius ad senarium; ternione enim vincit, quae eadem bis in senario numero invenitur, contraque membrorum ratione vincitur a novenario senarius. at partium ratione vincit, qui in se et ipsum minorem numerum habet et aliquam partem eius partesve, ut si VII cum IIII conferantur; siquidem in septenario numero et IIII sunt et horum III partes. contra ergo partium ratione vincuntur IIII a VII. at idem numerus et multiplicatione et membrorum ratione antecedit, si puta VIII et III iunguntur; nam VIII et bis terna habent et praeterea membrum in duobus. et multiplicatione vero et partium

[**ABDMRCEFVGLP**] 1 his] iis **BDM** is **R**^{1} || 2 ad numerum *add. Petersen 62* | cumparem **B**^{1}**DM**^{1} cum par est **B**^{2}**G** || 3 eacoteta **A** ICOTЄTA **B** eicoteta **DMRL** ЄYCOTЄTA **CEFV** ЄICOTЄTA **GP** | ad^1] aut **C**^{1} | tres^1] tre **A** | ad^2] aut **C**^{1} || 4 suas] duas **R**^{2} *om.* **C**^{1}**V**^{1} | ideoque is **BDMRGP** ideque **A** ideo (h)is **CEFV** atque ideo hic **L** || 5 at **B**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**EFL** ad **C**^{1}**V** aut *cett.* || 6 fit] fuit **R**^{1} || 7 aut^1 *om.* **AR**^{1} *del.* **D**^{2}**M**^{2} | antecedunt aut anteceduntur **B**^{2}**R**^{2} anteceduntur **AB**^{1}**DMR**^{1}**L** anteceduntur aut antecedunt **CEFVGP** || 8 priores **D**^{1}**G**^{v} || 8.9 discrimen erit *scripsi* discreminet **A** discriminent **B**^{1}**D**^{1}**R** decriminent **M** discriminem **F** discrimen est *cett.* || 10 easdem **AR** | contrario **B**^{1} | inter^2] in **G**^{1} || 11 at] ad **A** ac **B**^{2} | inter^2] in **C**^{1}**EFV** || 12 sit] est **D** || 13 proposuero **G**^{1} | multiplicatione rationes] multiplicationes **A** multiplicatione rationis **C**^{1}**EFVP** | esse] e se **R**^{1} || 16 is] his **RP** hic **L** || 17 membra **C**^{1}**V** || 18 bis] vis **ABD**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | *post* invenitur *add.* id est agere et pati convenit agit enim maior patitur minor *add.* **E**^{g}**V**^{g}**L** || 19 a novenario senarius **D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**L** novenarius a senario **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} senarius a novenario *cett.* | at] ad **F** || 20 et^1 *om.* **M**^{1} *del.* **R**^{2} || 22 *post* horum *add.* sunt **D**^{1} | partes *om. libri praeter* **B**^{2}**C**^{2}**E**^{2}**LP** | ergo] vero **B**^{2} | vincitur **D**^{1} (*d.* **R**) || 23 IIII a VII **M**^{2}**C**^{2}**EFLP** IIII **AB**^{2}**D**^{2}**G** IIII a **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} IIII aut VII **C**^{1}**V** (*d.* **R**) | at idem] ad idem **A** sed ad idem **C**^{1}**V** a totidem **G** attidem **L**^{1} (*d.* **R**) || 24 VIII^1] VII **A** (*d.* **R**) | et tres iunguntur nam VIII *om.* **A** *et* **R** *ut vid.: pro eis habent* et tres **C**^{1}**E**^{1}**FV** iunguntur et tres nam octo **G** || 25 membra **AR** membrorum **M**^{1} | et^2 *om.* **L** (*d.* **R**)

ratione vincunt V, si conferantur cum duobus; nam in quinque bis bina
sunt et praeterea duorum pars una. contra in his ipsis numeris minores
a maioribus simul et replicatione vincuntur et aut membrorum ratione
aut partium. sed ut genera rationum inter numeros haec sunt, sic spe- **760**
cies in singulis plures. nam ut ad multiplicationem primum replicatio-
nemque veniamus, inter hos aut dupli ratio est aut tripli aut quadrupli,
ac procedere quoque ultra multiplicatio potest, per eosdemque rursus
gradus idem numerus replicatur. ergo rationem habent duplo maiorem
duo ad unum, IIII ad duos, VIII ad IIII; duplo minorem unus ad duos, duo
ad IIII, IIII ad VIII; item triplo maiorem III ad I, VIIII ad III; triplo mino-
rem I ad III, III ad VIIII; ⟨quadruplo maiorem IIII ad I, XVI ad IIII;⟩ qua-
druplo minorem I ad IIII, IIII ad XVI; eademque in ulterioribus multipli-
cationibus et incrementi et deminutionis ratio est.

At ubi inter maiores minoresque numeros ratio membrorum est, maior **761**
aut superdimidio vincit, quem *ἡμιόλιον*, aut supertertio, quem *ἐπίτριτον*,
aut superquarto, quem *ἐπιτέταρτον* Graeci vocant, et sic ad superquin-
tum, supersextum ulterioresque ratio procedit. superdimidius est, qui
ipsum aliquem numerum et dimidium eius habet; supertertius, qui ipsum
aliquem et tertiam eius; superquartus, qui ipsum aliquem et quartam
eius; eademque in ulterioribus ratio est. contra ex isdem numeris minor
maiori aut subdimidius est, quem *ὑφημιόλιον*, aut subtertius, quem *ὑπό-
τριτον*, aut subquartus, quem *ὑποτέταρτον* Graeci appellant. superdi-
midii rationem habent tres ad duos, CCC ad CC, quorum supra facta men-
tio est; contra subdimidii duo ad tres, CC ad CCC. at supertertii IIII ad

§ 760 cf. Nicomach. arithm. 1,18,1–2; Boeth. arithm. 1,23 || *§ 761 cf. Nicomach. arithm. 1, 22, 2; Boeth. arithm. 1, 24*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 *post* ratione *add.* vero M^1 | vincant A | *ante* V *add.* ut B^2 | sicut ferantur A si conferatur BD^1M^1RL || 2 propterea AR | duorum] duo R^1 | minoris AR^1 || 3 replicationem D^1 || 4 genera rationum] generationum rationes R^mG generationum ELP | hae R^2GLP || 5 ut *om.* D^1 || 6 inter] in C^1V | hos] quos B^v | aut^1 *edd.* autem *libri* | dupli rati A duplicatio C || 7 ac] a aut qua A a R hac L | procede M^1 | potest] est potest A est B^1 || 8 *ante* duplo (dupli B^v) *add.* in $B^2E^sV^s$ || 9 VIII ... 10 I *om.* L | unus] unum AC^1 || 10 triplo^1 D^2M^2G in triplo *cett.* | VIIII $BDMC^2G$ VIII *cett.* || 11 VIIII] IIII A $B^1D^1MR^1$ | quadruplo ... IIII^2 *om. libri praeter* $B^2D^mM^mC^mE^mV^mL$ | quadruplo^2 ... 12 XVI *om.* $C^1E^1FV^1$ || 12 ulteriorioribus A || 13 diminutionis ARL deminutionibus B^1 || 14 minoresque] que A minosque L | numero statio $B^1D^1R^1$ numeros stationem M || 15 superquarto D^1 | vincit *om.* D^1 | quem^1 *om.* A | ΗΜΙΟΛΙΟΝ B^2LP *corrupte cett.* | aut^2] ut AB^1R | pertertio P || 16 quem *om.* A | enit temptaton A ЄΠΙΤЄΤΡΑΡΤΟΝ B^2 ЄΠΙΤЄΡΤΑΡΤΟΝ R || 17 *ante* supersextum *add.* ad B^2CE^sV | ultorioresque A^1 ultioresque B^1D^1MR | superdimidium R^1 || 18 ipsam^1 R | ipsam^2 R || 19 *post* aliquem^1 *add.* numerum R^1 | ipsam B^1MRL || 21 submidius A | ЄΦΗΜΙΟΛΙΟΝ REVL *corruptius cett.* | subterius M^1 | ΥΠΟΤΡΙΤΟΝ C^2 *corrupte cett.* || 22 ΥΠΟΤЄΤΑΡΤΟΝ CEFV *corrupte cett.* || 23 habet L^1 | facta *om.* AR^1 || 24 at] ad $AB^1DMR^1C^1V$ | superterti B^1R^1

III, VIII ad VI, qui ipsi quoque supra positi sunt; subtertii III ad IIII, VI ad VIII; superquarti V ad IIII, X ad VIII; subquarti IIII ad V, VIII ad X.

762 Partium vero ratio proxima in quibusdam numeris supertertio est, in quibusdam superquarto, idque procedere ultra potest. supertertio similis est, ubi maior numerus minorem ipsum et aliquas eius tertias partes comprehendit, superquarto, ubi et illum ipsum et quartas eius. sumamus V et III et X et VI. antecedit quinarius ternionem, quod et illam ipsam et eius duas tertias habet. item in decus sunt et VI et de sex duae tertiae. at proxima superquarto ratio est inter septem et IIII, inter XIIII et VIII. in VII et ipsa IIII sunt et eius tres quartae. [atque ut ea ratione, quae supertertiae et superquartae proxima est, maiores in his numeris vincunt, sic rationem proximam subtertiae et subquartae minores cum maioribus habent.] illo neminem decipi convenit, ut aliquam partium rationem superdimidiae similem putet; nam si numerus aliquis numerum aliquem et dimidium eius habet, superdimidius est; si numerum aliquem et eius duo dimidia habet, duplus est. nec ut duae quidem tertiae rationem supertertio proximam habent, sic duae quartae rationem superquarto proximam recipiunt. nam si quis ipsum et eius duas quartas habet, superdimidius est, ut sunt VI et IIII: in sex enim et quattuor sunt et eius duae quartae. contra vero ut ea ratione, quae supertertiae et superquartae proxima est, maiores in his numeris vincunt, sic rationem proximam subtertiae et subquartae minores cum maioribus habent, eademque ratio procedit, sicut superquintae ulterioribusve similis est.

§ 762 cf. Nicomach. arithm. 1, 23; Boeth. arithm. 1, 28

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 subterti **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 2 superquartus **R** | *post* X^2 *add.* Hucusque de superparticularibus, nunc de superpartientibus incipit **M**^{m} || 3 proxima] proundecima **A** proximam **D** proxima est **L** | in quibusdam numeris *scripsi* in quibusdam numero *libri* quibusdam in numero *dub. Dick* || 3.4 in quibusdam super IIII **A** in quibus superquarto **R**^{1} quibusdam in superquarto *dub. Dick* || 6 superquarta **D**^{1} super IIII **C** || 7 V ad III et X ad VI **D**^{2}**MR**^{2}**L** || 8 decus] X *edd.* | et^1 *del.* **B**^{2} | at] ad **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** a **C**^{1} || 9 proximus **E** | superquarta **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RGP** | inter^1] habent **C**^{1}**V** | inter^2] et inter **D**^{1} intra *n. f.* **C**^{1} | in] inter **D**^{2} || 10 tres *om.* **A** sex **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} VIII **M**^{1} | atque . . . 12 habent *del. Petersen 62* || 12 rationem proximam **B**^{2} ratione proxima *cett.* || 13 aliquis **B**^{2} || 14 simile **G** (*d.* **R**) | putat **D** (*d.* **R**) | et **B**^{2}**M**^{2}**C**^{2}**GLP** *om. cett.* || 16 duplus *Petersen 62* pars **AB**^{1}**D**^{1}**L** par *cett.* (*locus fort. sic resarciendus est:* . . . duo dimidia habet ⟨duplus est; sin numerum aliquem neque ullum dimidium habet⟩, par est | nec *Petersen 62* nam *libri* || 17 duae] III **B**^{2} || 18 ipsam **L** | et *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**MR** | *post* superdimidius *add.* eius **G** || 19 ut sunt **A** ut si sint **M**^{2} ut si sunt *cett.* | VI] VII **F** | et^1] ad **L** | enim] etenim **G** || 20 ut *om.* **G** | supertertiae] semper tertiae **D**^{1} | superquartae] quartae **A** || 21 numeri **D**^{2}**L** || 22 subquartae] quartae **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**G** | eamque **A** || 23 sicut] si ut **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} | perquintae **D**^{1} ulteriusve **R**^{1}

Hinc rursus plura discrimina oriuntur, siquidem unus numerus potest 763
duplo ⟨aut triplo aut quadruplo au⟩geri et aut superdimidio aut supertertio aut superquarto ulterioribusve et multiplicationum et membrorum rationibus. ponamus IIII et X: ex his X duplo et superdimidio aucti sunt; nam bis quaterna VIII sunt, deinde dimidium IIII fit in duobus. at ponamus IIII et XIIII: ex his XIIII triplo et superdimidio aucti sunt; nam ter quaterna XII sunt, deinde dimidium quattuor fit in duobus. progrediamur ultra usque IIII et XVIII: ex his XVIII quadruplo et superdimidio increverunt, nam quater quaterni XVI sunt; deinde dimidium quattuor fit in duobus. at sint III et VII: ex his VII duplo aucti sunt et supertertio, nam bis terna VI sunt; deinde pars tertia trium fit in uno. sint III et X; ex his X triplo increverunt et supertertio, nam ter terna VIIII sunt, et deinde pars tertia trium fit in uno. ponantur III et XIII: ex his XIII quadruplo aucti sunt et supertertio, nam ter quaterna XII sunt, deinde pars tertia trium fit in uno. accipiamus nunc IIII et VIIII: ex his VIIII et duplo plus habent et superquarto, nam bis quaterna VIII sunt, deinde IIII quarta pars est in uno. IIII vero et XIII tripli et superquarti, item IIII et XVII quadrupli et superquarti ratio est. idemque in ulterioribus numeris fit, perindeque numeri minores ex iis et replicationis alicuius et subdimidii vel subtertii vel subquarti vel alicuius ulterioris rationem cum maioribus habent. ut apparere autem ex his potuit, multiplicatio a minima ratione 764
incipit et subinde ad maiores maioresque transit [ratio membrorum vel

§ 763 cf. Nicomach. arithm. 1, 22 et 23; Boeth. arithm. 1, 29 et 31

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 plura] sulphura **V**^{1} | unius **R**^{1} | potest] post **C**^{1}**EFV** || 2 aut triplo aut quadruplo *addidi DMCE 79* | augeri *Petersen 63* geri *libri* | et aut *Petersen* aut ut **B**^{1}**M**^{1}**R**^{1} aut *cett.* || 4 ex **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**CLP** et *cett.* || 5 fit *scripsi* sunt **AB**^{1}**DMR** est *cett.* | at ponamus *scripsi Mart. IV (1977) 278* opponamus **ADM**^{2} apponamus *cett.* || 6 ex **B**^{1}**DMLP** et ex *cett.* | ter] quater **C** || 7 fit *scripsi* est **GL** sunt *cett.*, *quod del.* **B**^{2} || 8 ultra **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**CEFVL** ultra sex **AR**^{2} ultra sexum **R**^{1} ultra sextum **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**GP** | *post* usque *add.* ad **B**^{2} | ex **B**^{1}**DML** et ex *cett.* || 9 quaterna **MR**^{2} | XVI sunt **M**^{2} sunt **AB**^{1}**DM**^{1}**R**^{1}**G** sunt XVI *cett.* | dimidium *om.* **L** | fit *scripsi* est **B**^{2}**CEVL** *om.* **F** sunt *cett.* || 10 at] aut **P** | sint *scripsi* si sunt **L** si sint *cett.* | III *om.* **L** | ex] et ex **A** || 11 fit *scripsi* sunt **AB**^{1}**DMR**^{1} est *cett.* | sint] sunt **A** || 12 ex] et ex **B**^{2} | ter *om.* **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** || 13 ex **AB**^{1}**DMRL** et de **B**^{2} et ex **CEFVGP** || 15 fit *scripsi* est **B**^{2}**R**^{2}**GL** sunt *cett.* | uno **B**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**GL** unum *cett.* || 16 deinde . . . 17 XIII *om.* **AR**^{1} | IIII *om.* **L** | quarta . . . 17 IIII^1 *om.* **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**C**^{1}**E**^{1}**FVP** || 17 IIII vero *om.* **R**^{m} | XIII **M**^{2}**G**^{1}**LP** XIIII *cett.* (*v. Petersen 25*) | triplis **R**^{1} | *post* superquarti *add.* ratio est **D**^{1}**M**^{1} | item **D**^{2} et inter **R** inter *cett.* | *post* IIII (quattuordecim **M**) *add.* vero **B**^{2}**GLP** | XVII **C**^{g}**L** XVIII **AR** X et VIII **BG**^{2} octo **M** X et VII *cett.* || 18 quadrupli et superquarti *om.* **D**^{1} || 19 perindeque **B**^{v}**CV**^{1}**L** per quem **AR** per quae **B**^{1}**DM**^{1}**GP** et **D**^{2}**M**^{2} perinde atque **EV**^{2} perinde aeque **F** | ex iis **B**^{1}**DM**^{1} ex eis **M**^{2} sexus **G** ex his *cett.* | replicationis **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**GLP** plicationis **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} duplicationes **CEFV** || 20 rationem *Petersen 63* rationis **ABD**^{1}**MRG** rationes *cett.* || 21 apperere **L** | a minima] minima **A** anima **E**^{1}**V**^{1} || 22 maiorisque **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} minoresque **R**^{1} | ratio (ratione **D**^{2}) . . . p. 282, 1 partium *delevi* | *post* membrorum *add.* vero **M**^{1}**CEFV**

partium]; replicatio a maxima ratione incipit et subinde ad minores minoresque transit. maior ratio dicitur, quae plus, minor, quae minus adicit; ergo maior ratio tripli quam dupli, maior quadrupli quam tripli est;
765 contra minor dupli quam tripli, minor tripli quam quadrupli est. incipit igitur multiplicatio a duplo, inde ad triplum, ad quadruplum semperque ad maiores rationes transit. at ratio membrorum incipit a superdimidio, deinde ⟨ad⟩ supertertium, superquartum semperque ad minus et minus pervenit. quae omnes inter duos fines sunt. †ita numeri sunt† ut puta dupli ratio est inter II et I, tripli inter III et I, quadrupli inter quattuor et I, et sub isdem rationibus †nominum fines minimi suaque comparatione multo minores vel sub duplo quam duo et I, vel sub triplo quam III et I, vel sub quadruplo quam IIII et I possunt. super hos deinde quantumlibet isdem rationibus solvis ⟨. . .⟩ fines his numeris augentur. ideoque †ii eas fines, qui minime eunt pythagoricus thermacides nomina dant,† quod ut vas super suum fundum, sic numeri rationis eiusdem super istos adiun-
766 guntur. idemque etiam ratione membrorum. minimi enim fines sunt superdimidii inter II et III, supertertii inter III et IIII, superquarti inter IIII et V, tum [deinde] sub isdem rationibus numeri complentur. neque alia condicio⟨ne partium ratio⟩ est, quae ipsa incipit a tertia parte, sicut membrorum ratio de hemiolio, deinde primum minimos fines compre-
767 hendit, tum ad maiores transit. ex his autem veri simile est primam mul-

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 replicatio (ratio **CEFV**) *delebat Petersen 63* | minores (maiores **P**) *om.* **AB^{1}DM^{1}R** || 2 minus] minu **A** || 4 contra . . . quadrupli est *om.* **B^{1}D^1** | quam] quamquam **R^1** || 6 rectiones transit **A** transit rationes **G** || 7 ad **M^{2}L** *om. cett.* | superque **M^1** semper **L** || 8 duos *om.* **M^1** | ita numeri sunt (ita numeris **L**) *delebat Eyss.* (*quae sequuntur, a librariis misere detorta, ad sanitatem reducere nequivi*) || 9 I^3] uno **B^{1}M^1** unum **B^{2}M^2** (*d.* **R**) || 10 rationes **L** (*d.* **R**) | nominum] omnium *coni. Dick* | *post* fines (finis **A**) *add.* sunt **B^{2}E^g** (*d.* **R**) | minimi] minimus **V** (*d.* **R**) || 11 vel^1] nec *coni. Dick* | *post* duplo *add.* plus *Dick* | duo **BDMR^{2}G** duos **M^{1}R^1** II *cett.* | sub^2] sive **AR** || 12 possunt] sunt **B^v** | super hos **AB^{2}D^{2}CEFVL** superos *cett.* || 13 *ante* isdem *add.* et **A** (*d.* **R**) | solvis] solius **A** solis **B^2** (*d.* **R**) solves nec tamen *dub. Dick, et certe nonnulla videntur excidisse* | finis **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** || 13.14 ideoque ii eas **AB^{1}D^{1}M^{1}R** ideoque eas **B^{2}D^{2}M^2** ideoque ideos **C^{1}EFV** ideoque ideas **C^{2}GLP** || 14 qui **AB^{1}D^{1}M^{1}R** qua **B^2** quae *cett.* | minime eunt *libri* minimi sunt *edd.* | pythagoricus thermacides (thermaides **C^{1}EFV**) *libri* *πυθμένας satis acute Kopp* | nomina dant **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** nominabat **B^{2}GP** nominat *cett.* || 15 vas **B^{2}D^{2}M^2** nos **A** vos **B^{1}D^{1}M^{1}R^1** os **B^{v}EVGLP** hos **R^{2}CF** | sic **D^{2}M^{2}E** sit ita **B^2** sit *cett.* | istos **B^{2}D^{2}M^{2}C^{2}LP** histis **R** istis *cett.* | adiungunt **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** || 16 *ante* etiam *add.* an **AB^{1}D^{1}M^{1}RG** | ratione *ed. pr.* rationem *libri* | minimi **C^2** mine **R^1** minime *cett.* || 17 superdimidi **B^1** superdimii **V** || 18 deinde *delevi* | sub isdem] subinde **D^1** || 19 condicione partium ratio *scripsi* condicio *libri* condicio rationis partium *Petersen 64* | quae] quia **B^v** qua **CG** | ipsa *om.* **CV^1** || 20 de hemiolio **F** demilia **AD^{1}M^{1}R^1** bemilia **B^1** ab emiolia **B^2** a dimidia **B^v** dimidia **R^2** de emilia **C^1** de media **G** demolia **L** de emiolia *cett.* | minimos *edd.* minimas *libri* || 21 ex] aut ex **AB^{1}D^{1}R** autem ex *n. f.* **M^1** at ex **G** | iis **B^{1}D^{1}M** | viri **A**

tiplicationem esse inventam, deinde rationem membrorum, tum partium. neque enim difficultas ad duplum, deinde triplum et quadruplum apparuit. tum ex duplo superdimidii facta cognitio, ex triplo ⟨supertertii, ex quadruplo⟩ superquarti est, idemque in ulterioribus incidit. nam qui duplum videbat, hoc ipso coepit intellegere dimidium, quia ut duplum quattuor duorum sunt, sic dimidium quaternionis duo. ut igitur duo duobus adiciendo quattuor fecit, sic rursus quaternioni duos adiciendo fecit superdimidium, utque ex duobus triplo sexis implevit, sic senario numero duos adiciendo supertertium invenit, idemque in ulterioribus incidit. deinde cum incurrerent numeri †sine iudicii quidem rationibus† positi, quaesitum est, quot quotaeve partes alterius numeri in altero essent. ex his eo ventum est, ne cuius numeri non aliqua ratio ad alium numerum exploratissima sit; post haec non difficillima animadversio gemina ratione in numeris fluxit.

Quoniam genera numerorum rationumque inter eos orientium exposui, **768** rursus ad ea singula revertar, et quae in quoque animadversiones sint indicabo. incipiam de paribus atque imparibus. par omni multiplicatione sic procedit, ut par maneat. duplo augentur ii et iiii et viii et xvi, triplo ii, vi, xviii, quadruplo i, iiii, xvi, lxiiii, cclvi, idemque in ul-

17–18 = *Euclid. 9 prop. 21* (*vel potius specialis casus eius*)

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 enim *om.* **M**^{1} || 3 tum] tunc **R**^{1} | superdimidi **B**^{1}**R**^{1} | cognitio *scripsi* condicio *libri* || 3.4 supertertii ex quadruplo **B**^{2}**D**^{m}**M**^{m}**R**^{m}**G** super **D**^{1} supertertii ex quarto **C**^{m} supertripli ex quadruplo **E**^{2}**V**^{2} *om.* **AB**^{1}**M**^{1}**RC**^{1}**E**^{1}**FV**^{1}**LP** || 4 superquarti *om. in ras.* **D**^{1} quarti **G** | est *om.* **D**^{1} || 5 hoc *om.* **C**^{1}**E**^{1}**FV** | ipsum **A** | *post* dimidium *add.* quam duplum IIII sunt duorum sunt sic dimidium **R**^{1} | duplo **E** || 6 quaternionis *scripsi DMCE 79* quartae rationis *libri* || 6.7 duo duobus *scripsi* duos duobus **A** duobus duobus **B**^{1}**M**^{1} duobus **D**^{1}**C**^{1}**R**^{1} duobus duos **D**^{2}**M**^{2} duobus duo *cett.* || 7 sic *om.* **M** || 8 triplum *fort. legendum est* | sexhis **AR** exis **C**^{1} ex his **V** || 9 adicienda **D**^{2} || 10 numero **D**^{1} | sine *om.* **B**^{1} | iudicii **B**^{2}**R**^{2}**G** iudicis *cett.* (*locus adhuc sanandus videtur*) || 11 quot quotaeve **BDR**^{1}**G** quod quotaeve **AM**^{1} quotquot eae **M**^{2} quotquot haeve **R**^{2} quotquot hae **CE**^{2}**L** quotquot **E**^{1}**FP** quodquod hae **V** | numeri] meri **C**^{1}**EFV** || 12 et ex **P** | ne] nec **ARC**^{1}**L** | ratione **R**^{1} || 13 exploratissima *Kopp* exploratis ultima **ABD**^{1}**M**^{1}**RGP** explorati ultima *cett.* | difficilima **AD**^{2} dificilima **D**^{1}**M**^{1} dificillima **M**^{2}**R** | gemina] germana **R**^{m}**G** || 14 in] si **AB**^{1}**D**^{1}**R** (**M** *legi nequit*) | numeros **B**^{2}**G** numerus **M**^{1} || 15 oriuntium **EL** origentium **P** | exposuit **B**^{1} || 16 russus **C** | revertar et] reverterat **B**^{1} | quoque] unoquoque **CEFVLP** | animadversione **L** | sunt **AR**^{1}**L** || 17 partibus **FL** | par] para **L** | multiplicationi **CEFV** || 18 par maneat] permaneat **M**^{1}**G**^{1}**P** piarmaneat **L**^{1} | augeantur *coni. Dick* | et^2 *om. libri praeter* **AB**^{1}**DCL** | VIII et *om.* **A** || 19 XVI^1] VI **A** XV **B**^{1}**R** V et XV **G** | triplo ... XVI *om.* **A** | II VI **B**^{1}**D**^{1}**M**^{2}**RC**^{2}**EL** est et VI **B**^{2} II et VI **D**^{2}**FP** et duo sex **M**^{1} II V **C**^{1}**V** et VI **G** | *ante* XVIII *add.* et **D**^{2} | XVIII] VIII **D**^{1} octavo decimo **M**^{1} *n. f. et* **G** decem et octo **M**^{2} | I IIII XVI **L** I et III et XVI **D**^{1}**G** I et IIII et XVI **B**^{2}**D**^{2} I et IIII XVI *cett.* | *ante* LXIIII *add.* et **D**^{2} | CCLVII **A**

terioribus fit. at impar pari multiplicatione protinus interit et in numerum parem recidit; impari multiplicatione increscere potest, ut impar maneat. nam bis terna sex, item bis quaterna VIII fiunt, eodemque modo quater terna XII, quater quina XX; at ter terna VIIII, et ter VIIII XXVII; item quinquies terna XV, quinquies quina XXV, idemque in omnibus multiplicationibus evenit. quo fit ut, sive par sive impar parium numerorum multitudo est, id quod consummatum est par sit, ut II, IIII, VI, VIII, quae par numerorum multitudo est, fiunt XX; II, IIII, VI, quae impar numero-
769 rum multitudo est, XII, ambo numeri pares. item par imparium numerorum multitudo pares facit; ergo III et V fiunt VIII, qui pares sunt. impar tantummodo imparium multitudo impares servat; nam III et V et VII fiunt XV, illi quoque impares. eadem de causa quotiens par numerus vel parem vel imparem multiplicat, is qui efficitur par est. nam duplicatio, sive duo multiplicavit, fecit IIII, sive III, fecit VI, ambos pares. at impar numerus, si parem multiplicat, facit parem, si imparem, tum demum imparem reddit. nam triplicatio, si duos multiplicat, efficit VI, ipsos quoque
770 pares; si III, efficit VIIII, qui impares sunt. tum si pari par adicitur, par manet, ut, ⟨si⟩ duobus IIII adiciantur, sunt VI. si impari impar adicitur, par fit, ut, si tribus V adiciantur, sunt VIII. uno autem modo impar nume-

1–2 = *Euclid. 9 prop. 28* || 2–3 = *Euclid. 9 prop. 29* || 6–12 = *Euclid. 9, 21–23* || 12–17 = *iam dicta 283, 17–284, 3* || 17–18 = *Euclid. 9 prop. 21* (*vel potius specialis casus eius*)

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 fit. at *scripsi* fiet **L** fiat *cett.* || 2 parum **F** | *ante* impari *add.* impar (impari **M**^{1}, *quod del.* **M**^{2}) *libri praeter* **AB**^{1}**DR** || 2.3 impar maneat] impermaneat **C**^{1}**F** || 3 quarterna **C** || 4 quater terna] quaterna **RC**^{1}**EFV** | quater^2] quaterna **C** | at] a **A** | ter^1 *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RG** | VIIII] VIII **D**^{1}**R** novies **G** | et ter novem *del.* **R**^{2} *om.* **G** | ter^2] terna **M**^{1} | VIIII^2] *malim* novena | XXVII] XXVIII **V** XVII **L** || 5 quinquies^1] quinque **AR**^{1} quinques **C**^{1} || 6 sive par (pars **C**^{1}**V**) *om.* **R**^{1} || 7 id quod . . . 8 multitudo est *om.* **L** | ut] et **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**G** | *ante* IIII *add.* et **ABR**^{1} || 8 par] impar **C**^{1}**EFV** || 9 XII **AB**^{1}**DMR** fiunt XII *cett.* || 10 fiunt] sunt *n. f.* **C**^{1} faciunt **G** | qui] qua **L** | sunt] sint **R** || 11 servat] facit servat **M**^{1} facit **M**^{2} (*d.* **R**) | V et VII] VIII VIII **A** V VIII **B**^{1}**DF** (*d.* **R**) || 12 par] pars **B**^{1}**M**^{1}**V** (*d.* **R**) || 13 vel imparem] vel parem **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} *om.* **M**^{1} *del.* **R**^{2} | multiplicat is qui **D**^{2}**M** multiplicatio qui **ABD**^{1}**R**^{1} multiplicaverit multiplicati qui **L** multiplicat qui *cett.* | *post* efficitur *add.* numerus **B**^{2} (*d.* **R**) | par est *om.* **A** (*d.* **R**) | duplicatio] duplicatio sive duo multiplicatio **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} duplicatio sive multiplicatio **D**^{2}]catio *tantum superest in* **R** || 14 ambo **G** (*d.* **R**) | at **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2} aut *cett.* (*d.* **R**) || 15 multiplicat *ed. pr.* multiplicationem *libri* | si imparem] si impar est **A** sin parem **C**^{1} sin imparem **C**^{2}**EFV** | tum] dum **A** (*d.* **R**) | imparem] par est **A** parem **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} || 17 dicitur **R**^{2} || 17.18 par manet] permanet **D**^{1}**R**^{1} permaneat **R**^{2} || 18 si^1 **M**^{2} *om. cett.* | sunt] fiunt **ALP** *om.* **M**^{1} | si impari impar **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**LP** si impari par **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**G** si pari impar **C**^{1}**EFV** | adiciditur **B** aditur **D**^{1} additur **D**^{2} || 19 ut] ur **B**^{1}**R**^{1} *om.* **C**^{1}**EFV** | si *om.* **L** | adiciatur **B**^{1}**D**^{1}**MRG** adiciuntur **F**^{1}

rus procedit, si numero numerus non adicitur eiusdem generis, sed pari ⟨impar⟩, impari par. nam sive IIII quis adiectis tribus auxerit, sive III adiectis IIII, fient VII, qui impares sunt. deinde numero pari quale demitur, tale superest; numero impari contrarium est, ne quod demitur supersit. ergo si pari par demitur, id quod superest par est, ut si ex VIII duo auferantur, supersint VI. si numero pari impar demitur, id quod superest ⟨impar est, ut si ex VIII III auferantur, supersint V. contra si numero impari impar demitur, id quod superest⟩ par est, ut si ex VII III auferantur, supersint IIII. si numero impari par demitur, id quod superest impar est, ut si ex VII duo auferantur, supersint V.

Par deinde ex paribus est numerus quisquis dimidium par habet, ut est 771
in XII, quorum dimidium in senario numero est, ipso quoque pari. item par ex paribus est quisquis a duobus duplo increvit, ut IIII, VIII, XVI, aut quisquis ab aliis sic increvit, uti recidere in parem possit, quod evenit etiam quadruplo vel octuplo similibusve auctis. at quisquis numerus dimidium impar habet, par ex imparibus est, ut senio, cuius dimidium in tribus est. si quis vero neque ⟨a⟩ duobus per duplicationem increvit nec dimidium impar habet, par quidem ex paribus est, oritur tamen ab eo, qui par ex imparibus est, ut XII. hic enim numerus neque per duplica-

5 *Euclid. 9 prop. 24* || 6–7 = *ibid. prop. 25* || 7–8 = *ibid. prop. 26* || 9 = *ibid. prop. 27* || 11 *fere idem quod Euclid. 7 def. 8* || 13 = *Euclid. 9 prop. 32* || 15–16 = *ibid. prop. 33* || 17–19 *fere idem quod Euclid. 9 prop. 34*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1, 2 pari impar, impari par *scripsi* (*paullo aliter volebam DMCE 93*) pari impari par **AB^{1}M^{1}R^2** pari impar **B^{2}G** par impari par **D^1** par impari et impar pari impar erit **D^2** par impari impar erit **M^{2}CV** impari impari par **R^1** par impari impar **EFLP** || 2 adiectus **A** || 3 qui *om.* **M^1** | quale] quare **A** || 4 tale . . . 5 par demitur *om.* **P** | contrium **EF** || 5 par est *om.* **G^1** | par] pars **B^{1}D^{1}M^{1}R** | VIII] VII **A** VIIII **B^{1}D^{1}M^{1}R^1** VI **R^2** || 6 offerantur **C^{1}EV** efferantur **F** | supersunt *edd.* | VI] IIII **AB^{2}R^2** | si *om.* **M^1** | pari] impari **AR^{2}G** | impar . . . 9 impari *om.* **AF** || 7 impar est . . . 8 superest *addidi* || 8 par **BD^{1}M^{1}RG** impar *cett.* | VII **BD^{1}M^{1}RG** VI *cett.* || 9 supersunt **D^2** *et edd.* | IIII **BD^{1}M^{1}RG** *om.* **C^1** III *cett.* | impari] pari **C^{1}V** imparum **E** | par] pari **M^1** | impar est] impares **B^{1}D^{1}MR** || 10 ut] et **A** | supersint **BDRGLP** supersint sint **A** supersunt **MCEFV** | *post* V *add.* si numero impari impar demitur, id quod superest par est, ut si ex VII III auferantur, supersint IIII **D^{m}M^{m}CEFVLP**, *quae recte om.* **ABD^{1}M^{1}RG** (*minutas varietates in verbis insiticiis taceo*) || 11 dimidium . . . 13 quisquis *om.* **AL** | quisquid **EFV** || 12 ipse **R^{2}P** ipsa **G** | pari item **D^{2}M^{1}C^2** pariter **B^{1}R^2** par item **B^{2}EGP** parietem **D^{1}R^{1}C^1** pare item *n. f.* **M^2** par **F** pari **V** *dein* item . . . 13 est *om.* **FV** || 13 par ex paribus **B^{2}D^{2}M^{2}G** par ex par imparibus **B^{1}D^{1}M^{1}R^1** quoque par ex paribus **CEP** ex imparibus **R^2** | ut] .u. ut **AR^1** || 14 alis **B^{1}D^{1}M^{1}R** | ut **M^2** | reccidere **AB^{1}D^{1}M^1** recedere **C^{1}VG** | in parem **B^{2}D^{3}MR^{2}G** in pari **AR^1** in pare **B^{1}D^1** in pares **D^{2}CEFVLP** | posset **B^2** | evenit **D^{2}M^{2}C^{2}LP** *om.* **M^1** venit *cett.* || 15 milibusque **R^1** | auctus **A** actis **E** | at] aut **AD^{1}C^1** ad **B^{1}R^1** | *ante* dimidium *add.* non **R^1** || 16 impar] par **B^1** || 17 a *edd.* | per] pro **D^1** | implevit **AR^1** || 18 impar *om.* **R^1** | paribus] imparibus **AR** || 19 par] impar **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1**

tionem a duobus ortus est neque dimidium impar habet, sed a senario numero per duplicationem increvit; ille autem par ex imparibus, id est ternis, est.

772 Transeamus nunc ad numeros incompositos ⟨et compositos⟩, quos etiam primos secundosque nominare proposui. incompositi per se numeri nulli pares sunt exceptis, ut supra posui, duobus; ceteri quicumque per se incompositi sunt, omnes impares sunt, ut III, V, VII, XI, XIII, XVII, XVIIII similesque. per se vero compositi numeri sunt omnes pares, qui vel ex paribus vel ex imparibus sunt. nam et IIII atque VIII duplicatione metimur, quorum alter numerus in binos, alter in quaternos replicatur; et idem facere in VI aut X facile est, cum ille in ternos, hic in quinos resolvatur. praeter hos multi impares per se compositi sunt, id est quicumque impari numero multiplicantur. nam sive ternio sive quinarius numerus sive quis alius impar impares numeros multiplicavit, qui sic effectus impar est et per se compositus. multiplicet ternio se ipsum, fiunt ter terna VIIII. multiplicet quinarius numerus se ipsum, fiunt quinquies quina XXV. at multiplicet vel ternio quinarium numerum vel quinarius numerus ternionem, fiunt XV; omnesque ii numeri VIIII XXV XV per se compositi
773 sunt, et quicumque impares sortis eiusdem sunt. inter se vero incompositi nulli duo pares sunt, sive ex paribus sive ex imparibus sunt, quia nulli non aliquam communem mensuram habent. nam ut sumamus duos pares numeros, alterum ex paribus, alterum ex imparibus, id est IIII et VI, tamen inter se compositi sunt, quia communis iis duplicatio est, qua bis bina IIII, bis terna VI sunt. at impares primum omnes, qui per se in-

6 supra] *somniat Mart., qui de ea re ne frit quidem* || *§§ 773 – 777 Euclidis vestigiis relictis ignotum quendam fontem sequitur Martianus* ¦

[**ABDMRCEFVGLP**] 1 a duobus **B^{2}C^{2}E^{2}GLP** *om. cett.* | ortus est . . . 2 duplicationem *om.* **R^1** | est *om.* **L** || 2 par *om.* **C^1** || 3 ternis] terminus **A** || 4 nunc *om.* **AR** | incompositos et compositos **B^2** incompositos *cett.* per se incompositos et per se compositos, itemque inter se incompositos et inter se compositos *coni. Dick* | *post* incompositos *add.* omnes superpositi ad numeros incompositos **A** | quos] quod **A** || 5 nominare **MGL** numerari **A** nominari *cett.* | proposuit **A** | incomposi **B^{1}D^{1}R^1** || 7 III] IIII **ABDM^{1}R^1** | XI **M^{2}CEFVL** VIIII **ABDM^{1}RG** VIIII XI **P** | XVII *om.* **D^1** || 9 adque **A** et **B^2** || 10 metitur **C^1** || 11 VI] VII **A** | aut] et **C^{1}EFV** | *ante* X *add.* in *libri praeter* **AB^{1}DR^{1}GL** | resolvator **B^{1}D^1** || 12 quicumque **M^{1}R^{1}GP** qui cum *cett.* || 14 sive] si **AB^{1}D^{1}M^{1}RG** | impar **B^{2}D^{2}M^{2}R^{2}C^{2}GLP** in impar *cett.* | numeros] numero **B^{1}D^{1}L** | sic *edd.* fit **CEFV** sit *cett.* || 15 fiunt . . . 16 ipsum *om.* **F** || 16 numeros **B^{1}D^1** | quini **CEFV** || 17 at] aut **A** ad **D^1** | *post* ternio *add.* fiunt **A** || 18 ii] hi **AGL** | XXV] XV **L** (*d.* **R**) || 19 sortis *scripsi DMCE 79* partis *libri* | vero *om.* **AR** | compositi **ARG** || 20 duo nulli **L** | ex imparibus] in exparibus **D** | sunt^2 *om.* **A** sint **B^{2}D^{2}M^{2}LP** fiunt **B^v** || 21 nulli non **ABMRG** non nulli non **D^1** non nulli **D^2** nullam **CEFVL** | aliquam] alia quam **B^1** aliam quam **ADM** (*d.* **R**) | communam **A** | summamus **L** || 22 pares] partes **M^1** | alterum ex paribus (patribus **D^2**) *om.* **P** | alterum ex imparibus *om.* **C^{1}E^{1}FV** || 23 iis **B^{1}D^{1}R^1** his his **A** his *cett.* | qua] quia **M^{2}GL** || 24 at] aut **AG** | primum] per imum **D^1**

compositi sunt; neque enim possunt aliquam communem mensuram
praeter singularitatem habere, qui ne propriam quidem ullam habent.
ergo III, V, VII similesque omnes, ut per se, sic etiam inter se incompositi
sunt, et in eadem sorte is quoque numerus est, qui par sub eodem iure
est, duo; nam ne hic quidem cum tribus aut quinque aut consimili compo-
nitur. tum quisquis ex his numeris, qui per se incompositi sunt, iungitur **774**
cum altero numero, quamvis per se incomposito, efficit, ut ii duo numeri
inter se incompositi sint, ut si III et IIII iungantur. quid enim interest, an
alteri mensura aliqua praeter eandem singularitatem sit, si alteri non est?
ac licet etiam duo pluresve numeri non per se tantum, sed etiam inter
se ⟨compositi sint, unus per se⟩ incompositus efficit, ut omnes inter se
incompositi sint, quia quamvis aliqua mensura pluribus communis, nulla
tamen omnibus praeter singularitatem. quod evenit, si IIII, VI, VIII et
quotlibet similes ponantur, adiciantur deinde iis III; nam quamvis tres
priores numeri inter se componi possunt, tamen quattuor hi inter se non
componuntur. non tantum vero adiectio eius numeri, qui per se incompo- **775**
situs est, efficit ut plures numeri inter se non componantur, sed potest
etiam evenire, ut qui per se compositi sunt, in unum dati inter se incom-
positi sint, ubi quamvis aliquas mensuras, diversas tamen recipiunt; id-
que evenit et inter impares duos numeros et parem atque imparem. su-
mamus VIIII et XXV; horum uterque per se compositus est, habet enim

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 aliquam commune **A** aliquocmunionem **C^1** || 2 praeter] propter **G** | ne] nec **B^{2}D^{2}M^s** | quidam **A** || 3 III] IIII **AB^{1}DM^{1}R^1** | similisque **AB^{1}D^{1}MR^1** similes **C^1** || 4 est *om.* **C^1** | eodem] eo **D^1** || 5 *ante* duo *add.* id est **D^{2}EF** | consimili *ed. pr.* cum simili **AB^{1}D^{1}MR^1** cui simili **D^2** similibus **G^1** cum similibus *cett.* || 7 ii] hi **D^{2}G** || 8 incompositi sunt **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** compositi sunt **G** incompositis **L** | ut *om.* **M^1** | an *Petersen 26* si in **B^{1}D^{1}M^1** in *cett.* || 9 alteri^1 **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** (*veram lectionem agnovit Petersen*) alterius *cett.* | praeter eandem singularitatem *scripsi DMCE 58–59* (praeter singularitatem *iam Petersen*) par et eadem singularitate **AB^{2}D^{1}R^1** pars et eadem in singularitate **B^{2}D^2** pars ex eadem singularitate **B^v** pars et eadem singularitate **MR^{2}EFGL** pars et in eadem singularitate **CV** | si *del.* **R^2** | altera **B^{2}C^{2}L** || 10 *ante* duo *add.* sint **B^2** || 10.11 inter se *om.* **C^1** || 11 compositi sint, unus per se incompositus *scripsi* (compositi sint, unus incompositus *iam Petersen*) incompositus **AB^{1}D^{1}M^1** compositi incompositus **B^{2}M^2** incompositos **D^{2}RCEFVGP** compositi **L** | efficiat **R^2** || 12 sint] sunt **AB^{1}MR^1** | *post* communis *add.* sit **B^{2}CE^{s}V** || 13 nominibus **D^1** | *post* singularitatem *add.* est **D^{2}M** || 14 quotlibet **B^{2}M^{2}C^{2}EFVG** quodlibet *cett.* | similes *om.* **L** | iis III *scripsi* II III **ARP** his III **B** ////III **DM** III **CEFVL** II sunt III **G** | nam quamvis tres *om.* **C^1** || 15 possunt] possint **B^2** sunt **C^1** | hi **BDM^{2}P** hii *cett.* | *post* inter se *add.* compositi sunt sint ubi quamvis aliquas mensuras inter se **A** (*ex v. 18s.*) | non *om.* **C^{1}EFV** || 16 vero] numero **R^2** vero numero **G** || 17 componatur **R^1** componuntur **G** || 18 venire **AB^{1}DM^{1}RG** | dati] dat **B^{1}D^1** || 19 sunt **AM^{1}R^1** | diversas tamen **AB^{2}M^{v}R^{2}C^{2}G** diversae tamen **M^2** diversitatem **R^1** diversa tamen *cett.* | respiciunt **C^{1}EFV** | idque] atque **A** id quo **R^1** || 20 et^1 *del.* **M^2** | parem] imparem **B^{1}D^{1}M^{1}R^1** | summamus **CEFVL** || 21 horum . . . p. 288,1 XXV *om.* **A** | compositus est] compositi sunt est **R^1** compositus **R^2** compositu est **L** | habetque **C^2** | enim *om.* **CV**

mensuram novenarius numerus in ternione, habent XXV in quinario numero. inter se tamen hi non componuntur, quia neque VIIII quinarii numeri mensuram neque XXV ternionis admittunt. idem fit inter VIII et VIIII, parem atque imparem numerum, nam neque duplicatione aut quadruplicatione VIIII, neque ternione VIII metiri possumus. itaque per se etiam inter se incompositi sunt; qui per se componuntur, non protinus etiam inter se componi possunt.

776 Compositi vero inter se sunt omnes pares, ut apparere supra quoque potuit, quicumque vel ex paribus vel ex imparibus sunt; deinde quidam impares, ut VIIII et XV, cum uterque numerus in ternos recidunt; tum quidam pares et quidam impares, ut VIIII et XII, siquidem his quoque triplicatio communis est: ter terna VIIII, ter quaterna XII sunt. illud animadversione dignum est, quod cum impari numero numquam is par componi potest, qui ex paribus, sed qui ex imparibus ortus est; adeo mutata quoque sorte iuris tamen aliqua societas superest. ergo VIIII neque cum IIII neque cum VIII neque cum XVI neque cum ullo simili numero componi possunt; componuntur vero cum XII et XXIIII, quae a tribus initium sump-
777 serunt. ac ne cum omnibus quidem, qui pares ex imparibus sunt, componi potest omnis impar numerus, qui per se compositus est, quia potest non in eandem mensuram recidere. ergo VIIII et L componi non possunt, quia L nullam triplicationem recipiunt, quae novenario numero sola praeter singularitatem mensura est; evenit autem hoc, quia ne XXV quidem, quae duplicata L fecerunt, ternionem recipiebant. ergo siquando impar numerus, ex quo par factus est, eandem mensuram, quam alter impar tenet, habuerit, tum demum cum illo impari par, qui ex hoc factus est, componi potest; ubi illud non antecessit, ne hoc quidem sequitur. ideo VIIII et L inter se non componuntur; at VIIII et XXX inter se componuntur, orta

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 mensum **R**^{1} | habet **B**^{2} | in quinario . . . 3 XXV *om.* **R**^{1} || 2 hii *libri praeter* **M**^{1}**R**^{m}**EGP** || 3 *post* mensuram *add.* habent **L** | terniones **MR**^{1}**C**^{1}**EFV** || 4 nam neque] namque **M**^{1} || 5.6 per se etiam *del.* **M**^{2} || 6 etiam] etiam incompositi **B**^{2} compositi etiam **C**^{2} | qui . . . 7 possunt *om.* **M**^{1} | componuntur . . . 7 possunt *om.* **D**^{1} || 8 vero inter se *om.* **D**^{1} | sunt *om.* **D**^{1}**R** | parere **M**^{1} aparere **M**^{2} apperere **L** || 9 vel ex imparibus *om.* **A** || 10 XV . . . 11 VIIII et *om.* **F** | XV] XVI **B**^{1}**D**^{1}**R** | recidunt **B**^{2}**D**^{2}**CEVL** recidit **M**^{2} recedunt *cett.* | tum] tu **A** || 12 quaterna **AM**^{2}**GLP** quater *cett.* | illud] ad illud **AR**^{1} at illud **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**P** || 13 quod cum **AB**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**G** quodum **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} quod dum **CEFV LP** | componi] compar componi **C**^{1}**EFV** || 14 qui^{2}] quia **E** | imparibus] paribus **M**^{1} | immutata **M** || 16 cum^{1}] et **R**^{1} | VIII neque cum *om.* **C**^{1}**EFV** | simili *om.* **L** (*d.* **R**) | numeri **B**^{1} (*d.* **R**) || 17 computuntur **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} (*d.* **R**) | quae] qui **B**^{2}**LP** quia **G** (*d.* **R**) | a tribus] patribus **C**^{1} (*d.* **R**) || 18 ne] nec **B**^{2} (*d.* **R**) || 20 in *om.* **C**^{1}**EFV** | eandem **AB**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**CFGL** eadem *cett.* | reccidere **BDM** (*d.* **R**) || 21 L] vel **L** (*d.* **R**) || 22 mensuram **D**^{1}**L** | ne **AB**^{1}**DM**^{1}**RCGL** neque **P** nec *cett.* || 23 *post* numerus *add.* id est XV **C**^{2} || 24 ex] sex **B**^{1}**D**^{1} | eadem **M**^{1}**R** | aliter **L** || 26 L] XV **L** || 27 non *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**GL**^{1} | at] ad **A** | inter se . . . p. 289, 1 duplicatis XV . . . *om.* **P**

sunt enim xxx duplicatis xv, iam autem VIIII et xv inter se componi poterant, cum communis his mensura in ternione esset. ex his cetera oriuntur, quae ad hoc genus numerorum pertinent.

Ex duobus numeris inter se incompositis, sive uterque sive alter per se **778** compositus est, mensura alterius cum altero non componitur. sint IIII et VIIII; hi per se compositi, inter se incompositi sunt. mensura autem quattuor in duobus, nonus in tribus est, neque duo vero cum VIIII, neque III cum IIII componuntur. at sint V et IIII, alter per se incompositus; mensuram quaternio habet in duobus; duo autem et V non componuntur.

Si duo numeri inter se incompositi sunt et alter ex his se ipsum multiplicaverit, is qui sic effectus est cum priore illo non componitur. sint III et IIII: hi inter se incompositi sunt. sive ternio se multiplicarit, VIIII et IIII, sive quaternio idem fecerit, XVI et III inter se incompositi erunt.

Si duo numeri inter se incompositi se ipsos multiplicarint, qui ex his fient inter se incompositi erunt, ut si eosdem III vel IIII sumpserimus et uterque se multiplicarit, VIIII quoque et XVI inter se incompositi erunt.

Si duo numeri inter se incompositi sunt et alter ex his se multiplicarit **779** effectusque numerus rursus ipse se multiplicarit, qui sic effectus est numerus cum altero illo non componitur. sint II et III; uterlibet numerus se multiplicet, fiunt bis bina IIII, ter terna VIIII; rursus hos numeros idem multiplicent, fiunt bis quaterna VIII, ter VIIII XXVII. sumantur nunc II et XXVII vel III et VIII; aeque inter se incompositi sunt.

4–5 = *Euclid. 7 prop. 23* || **10–11** = *Euclid. 7 prop. 25* || **14–15** = *Euclid. 7 prop. 27* (*vel potius primum enuntiatum eius*) || **17–19** = *Euclid. 7 prop. 27, sed male intellecta*

[**ABDMR CEFV GLP**] **1** enim sunt **CEFV** || **2** his] iis **D**^{2} | ternitione **A** | esset **AR**^{2} est et **B**^{1}**D**^{1}**G** es et **R**^{1} || **5** compositum **R**^{1} | mensuram **A** | non *om.* **C**^{1} | sunt **M**^{1} **R**^{1} || **6** *post* hi (hii **M**^{1} **CEFVL**) *add.* qui *libri praeter* **ABDM**^{2}**R** | *post* compositi *add.* sunt **ADM**^{1} **R**^{1} **C**^{1}**EFV** non *ante* sunt *insuper add.* **R**^{2} | inter ... sunt *om.* **AR**^{1} **C**^{1}**E**^{1}**FV** || **7** in duobus] hii **C**^{1}**V**^{1} | novem **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**GL** non **E** *cf. Harv. Stud. 76, 1972, 237* | duo *om.* **C**^{1} | VIIII] nono **C**^{1} || **8** at] at si **AR**^{2} ut **B**^{1} ad **B**^{2} | et IIII] non componuntur **L** | incompositis **C**^{1} || **9** non *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** || **10** sunt] sint **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2} | et alter ... **12** incompositi sunt *om.* **A** | se ipse **B**^{1}**D**^{1}**MR** | multiplicaverit **B**^{2}**D**^{2}**L** multiplicavit **C**^{1} multiplicabit *cett.* || **11** est *om.* **G**^{1} | sunt **R**^{1} || **12** hii **CEFVL** | incompositi **B**^{2}**D**^{2}**MRC**^{2}**LP** compositi *cett.* | tertio **B** | se] sive **L** | multiplicar **A** multiplicaverit **D**^{2}**R**^{2}**L** multiplicaret **R**^{1} || **13** compositi **D**^{1} incomposito **C**^{1} || **14** multiplicarent **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} multiplicaverint **G** | his *om.* **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} eis **B**^{2}**L** || **15** vel] et *fort. legendum* || **16** multiplicar **A** multiplicaverit **B**^{2} multiplicaret **R**^{1} || **17** inter se *om.* **M**^{1} | se^2 *om.* **G**^{1} | multiplicarit *edd.* -abit **AM**^{2}**P** -avit *cett.* || **18** effectus quique sic numerus **M**^{1} effectusque sic numerum **F** effectumque sic numerum *coni. Dick ex Eucl. 7, 27, sed suspicor ipsum Martianum halucinatum esse* | rursus ... numerus *om.* **R**^{1} | russus **C**^{1} | ipse] ille **B**^{2} *et ed. Dick* | se *om.* **BD**^{1}**MCE**^{1} | multiplicarit *edd.* -abit **P** -avit *cett.* | numero **A** || **19** illo *om.* **AR**^{1} || **21** multiplicat **C**^{1} | XXVII] XXVIII **V** XVII **L** | summantur **CEFV** | II] secundo **C**^{1}**V** || **22** vel III *om.* **AR** | III et VIII *scripsi* II et VII **C**^{1}**EFV** II et VIIII *cett.* | inter se incompositi] interpositi **AR**^{1} inter se compositi **CEFV**

Si duo numeri inter se incompositi sunt et uterque se multiplicarit, deinde effectum ex se rursus multiplicaverit, hi quoque, qui sic effecti sunt, ⟨inter se incompositi sunt⟩, ut in iis ipsis, qui supra positi sunt. nam ex duobus VIII, ex tribus XXVII sic facti inter se non componuntur.

Si duo numeri inter se incompositi sunt et in unum iunguntur, hic numerus, qui sic effectus est, componi cum alterutro ex prioribus non potest. sint III et V; in unum iungantur, fiunt VIII; hi neque cum V neque cum tribus componi possunt.

780 Si numerus in duos inter se incompositos divisus est, componi cum alterutro eorum non potest. dividantur VIIII in IIII et V; neque cum IIII neque cum V componi VIIII possunt.

Si duo numeri cum tertio iuncti sic fuerint, ut omnes inter se incompositi sint, deinde ex duobus alter alterum multiplicarit, qui sic effectus erit, aeque cum eodem illo tertio componi non poterit. sint duo numeri IIII et VIII, adiciantur his III: inter se incompositi sunt. multiplicent duo priores alter alterum; quater VIII aut octies quaterna fiunt XXXII; hi et III inter se incompositi erunt.

781 Omnis numerus, qui per se incompositus est, componi cum altero non potest, nisi cuius ipse mensura est. ⟨. . .⟩ ergo componuntur III ad VIIII,

1–3 *item ex Eucl. 7 prop. 27* || 6–12 = *Euclid. 7 prop. 28* || 13–18 = *Euclid. prop. 24* || 19–20 = *Euclid. 7 prop. 29*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 si ... sunt *post* multiplicarit *ponit* **M**^{1} | compositi **C**^{1}**EFV** | multiplicarit **A** *et coni. Dick* -abit **P** -avit *cett.* || 2 se] his **P** | rusus **R**^{1} | hi **MR**^{2}**GP** hii *cett.* | qui sic] quasi **A** || 3 inter se incompositi sunt *add. Petersen 64* | (h)iis **BDMR** (h)is *cett.* | ipsiis **BD**^{1}**MR**^{1} ipsi his **A** || 4 VIII] VII **A** VIIII **BD**^{1}**MR**^{1}**G** || 6 et *om.* **A** | hic **D**^{2}**M**^{2}**GL** his **A** hi **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{2} *del.* **B**^{2} in **R**^{1} si **C**^{1}**V** is **C**^{2}**EF** *om.* **P** | numeris **R** || 7 alterutro **B**^{2}**D**^{2}**CEFVGLP** alterutroque **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** || 8 sint *scripsi Mart. V (1975) 128* si *libri* | III] duo **A** in *n. f.* **D**^{1} | iunguntur **B**^{2}**M**^{1}**EG** | VIII] VII **A** VIIII **R** | hii **ACEFVL** | cum V neque] cum duobus neque **A** communeque **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} commune neque **R**^{2} || 10 in duos *om.* **A** in duobus **G** | incompositus **R** | *post* componi (cum poni **A**) *add.* olim **B**^{2} | altero **CEFV** || 11 IIII^1] III **C**^{1}**G** | neque cum IIII *om.* **M**^{1} | IIII^2] III **G** || 13 cum tertio iuncti] cum III iuncti **AG** iuncti **D**^{1} cum tertio iunc **C**^{1} iuncti cum tertio **L** (*d.* **R**) | compositi **E**^{1} (*d.* **R**) || 14 sunt **AB**^{1}**L**^{1}**P** | multiplicarit *Dick* -avit **ACEFVP** -ant **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} -at **B**^{2}**GL** -et **D**^{2} -ent **M**^{2} (*d.* **R**) || 15 aeque *scripsi Mart. V 129* atque **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RG** uterque **D**^{2} *del.* **M**^{2} atqui *cett.* | tertio] III **G** | poterint **AB**^{1}**DM**^{1}**G** (*d.* **R**) || 16 VIII **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**LP** VIIII *cett.* || 17 quater] IIII **G** | aut] vel **B**^{2} *om.* **F** at **G** (*d.* **R**) | quaterna] quater **M**^{1} | hi **DM**^{2}**GP** *om.* **R**^{1} hii *cett.* || 18 incomposi **C**^{1} || 19 qui per se **B**^{v}**D**^{2}**M**^{2} quippe si a se **B**^{2} quippe a se *cett.* | *ante* componi *add.* et *libri praeter* **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**L**^{2} || 20 *post* est (es **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}) *lacunam statuit Dick* | ad] et **D**^{2}**CEFVL**

v ad xv, quia ter terna viiii, quinquies terna xv sunt ⟨. . .⟩ in quo numero quid eius non habebunt, cum eo componi non poterunt.

Si duobus numeris positis minor ⟨semper⟩ e maiore detrahitur, et is, qui superest, non est mensura eius, qui proximus ante eum demptus est, hi numeri inter se incompositi sunt. sint iii et viii; tollantur ex maiore numero terni quotiens possunt, supersunt duo; in his trium mensura non est. ergo iii quoque et viii inter se incompositi sunt.

Si tres iuncti sint ⟨numeri minimi⟩ ex omnibus, qui sub eadem ratione sunt, ex his duo quilibet in unum dati cum tertio non componuntur. sint tres numeri viiii, xii, xvi; horum insequens semper priori supertertius est, nec ulli tres minores sic iuncti reperientur. confundantur in unum viiii et xiii; fiunt xxi. hi cum xvi non componentur.

Si impar numerus cum aliquo componi non potest, nec cum duplicato **782**
quidem eo componitur. sint v et viii; hi inter se incompositi sunt. duplicantur viii, fiunt xvi; nec cum his quidem quinque componi possunt.

Si duo et alteri duo numeri ponuntur sic, ut neuter ex prioribus cum alterutro ex insequentibus componi possit, ne is quidem, qui ex duobus prioribus factus est, componi cum alterutro insequentium potest. sint duo numeri iiii et viii, itemque alii duo v et vii; neuter ex prioribus com-

3–5 = *Euclid. 7 prop. 1* || 8–9 = *Euclid. 9 prop. 15* || 13–14 = *Euclid. 9 prop. 31* || 17–19 *fort. ex Eucl. 7 prop. 26, sed Euclides de multiplicando, de addendo Martianus loquitur*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 ad **ABM^{2}GP** et *cett.* | quia] qua **A** | ter *om.* **M^1** | VIIII] XII **A** | sunt *om.* **B^1** fiunt **CEFV** | *post* sunt *lacunam statuit Petersen 27* || 2 quid eius] qui id eius **B^2** qui dimensionem **B^v** quod eius **E** si quid eius **L** (*locum mutilum sanare non potui*) | potuerunt **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}P** || 3 minor e maiore **B^{1}DRL** minor maiori maiori **A** minor maiori **B^2** minore **M^1** minor a maiore **M^2** minor maiore **CEFVGP** | semper *add. Dick collato Eucl. 7, 1* | detrahatur **D^2** | is] hiis **B^{1}D^1** || 5 hi **GP** hii *cett.* | incompositi sunt *om.* **B^1** | sunt *om.* **D** | sint] sunt **D^2** sin **L** | VIII] VIIII **D^{1}C^{1}EFV** || 8 sint *edd.* sunt *libri* | numeri minimi *add. Petersen 64* | ex **B^{2}D^{2}L** et *cett.* || 8.9 sunt ratione **L** || 9 his *om.* **D^1** | non *om.* **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** || 10 prioris **F** propriori **L** || 11 nec] ne **C^1** | sic *Petersen 64* duo *libri, quod tamen del.* **B^2** | reperiantur **A** reperiuntur **BDR^{2}G** | confunduntur **L** || 12 uno **C^1** | hi **D^{2}MRGP** hic **B^{1}D^1** hii *cett.* | cum *om.* **C^1** | componuntur **B^{2}L** || 13 alico **B^{1}D^{1}M^{1}R^{1}V** | nec] ne *fort. legendum* | duplicata **C^{1}V** || 14 componuntur **B^2** | hi **R^{2}GP** hii *cett.* | compositi **B^{1}D^{1}M^{1}R^1** || 15 XVI] VI **A^{1}C^1** | nec] neque **C** ne *fort. legendum* | quidem *om.* **CEV** | quinque *Kopp* quoque *libri* || 17 componuntur **D^2** | cum . . . 19 prioribus *om.* **B^{1}D** || 18 ex . . . 19 alterutro *om.* **A** | sequentibus **B^2** insequendi **P** | is] autem **G** | qui *om.* **M^{1}R** | ex] de **M^2** *om.* **RG** | duobus *om.* **M^1** || 19 altero utro **D^1** | ex insequentium **A^1** ex insequentibus **A^2** | potest] componi possit **D^2**, *dein add.* nec is quidem qui de duobus prioribus factus est componi cum alterutro insequentium potest **D^m** || 19.20 sint duo numeri *om.* **P** || 20 item **B^1** | duo V **D^{2}M^2** duo **A** duo et V *cett.* | VII] VIII **A** VI **R** | neuter . . . p. 292, 2 VIII *om.* **C^{1}E^{1}FV^1**

poni cum alterutro insequentium potest. confundantur in unum IIII et VIII; fiunt XII: ne hi quidem cum V aut VII componuntur.

783 Minimi numeri ex his, qui sub eadem ratione sunt, inter se incompositi sunt, ut in dupli ratione minimi sunt II et IIII, in tripli II et VI, hique inter se non componuntur. at quamvis magni numeri sumantur, qui inter se incompositi sunt, minimi sunt ex omnibus, qui sub eadem ratione sunt. sint CC et CI; hi inter se non componentur; est autem inter eos partium ratio, quod CC C et I dimidio et XCVIIII partibus antecedunt, neque id esse
784 inter ullos minores numeros potest. cum vero mensurae ratio efficiat, ut quidam per se incompositi compositive, quidam inter se incompositi compositive sint, non alienum videtur de mensuris protinus subicere.

Omnis numerus aut per se incompositus est aut, si per se compositus est, in aliquo per se incomposito mensuram habet, ut VIIII quique ab eo per triplicationem increscunt in tribus, item XV in V. sed eorum, qui pares ex paribus sunt, minima mensura in duobus est; eorum qui pares ex imparibus aut etiam impares sunt, potest minima mensura etiam in maioribus numeris esse, omnibus tamen imparibus. unius autem compositi mensura vel minima vel maxima facile reperitur. replicato enim numero proxima mensura maxima, ultima minima est. ut puta sint quinqua-

3–4 = *Euclid. 7 prop. 22* || 5–6 = *Euclid. 7 prop. 21* || 12–13 = *Euclid. 7 prop. 31* || 14– p. 293, 5 *ex fonte ignoto*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 alterutro *Dick* altero *libri* || 2 ne hi **CV^{2}GP** nei **V^1** ne hii *cett.* || 3 minimi numeri] minimi **A** minima numeri **M^1** minimum **R^1** | incompositi . . . 7 inter se *om.* **D^1** | compositi **R^1** || 4 duplici ratione **B^2** duplicatione **B^v** | sunt] sunt ex his qui sub eadem **A** (*ex v. 3*) sint **C^{1}EFV** | II et IIII *om.* **P** | IIII] III **A** VIII **RL** | tripli **B^{1}D^{m}M^{2}C^2** triplici *cett.* | II^2] III **A^1** | hique **D^{m}R^{2}GP** hii qui **A** hiique *cett.* || 5 at] ad **AM^{1}P** sed at **C^{1}V** || 6 ex] in **M** || 6. 7 sunt. sint] sunt **AM^{1}R^1** sint **R^2** || 7 CI *Petersen 64* C *libri* | hi **BD^{m}GP** hii *cett.* | *post* autem *add.* ratione **A** || 8 CC C et I **M^2** CC et C et **A** CC C et **B^2** CC et C et I *cett.* | dimidio et *del. Petersen 65* || 9 ullos] illos **AR** | minoris **B^{1}DM^{1}R^1** | numerus **M^{1}R** || 10 per se *om.* **B^{1}D^1** | incompositi compositive **AB^{2}D^{2}MRGP** incompositive **B^{1}D^1** compositi incompositive **CEFVL** | compositive^2] incompositive **B^2** composive **M** || 11 *post* alienum *add.* tamen **B^2** | videntur **A** | de mensuris *Petersen 65* timentis **AB^{1}D^{1}R^1** his **B^2** documentis **D^{2}M^2** documentes **M^1** tamen his *cett.* documenta his *coni. Kopp, cui tamen* documentis *non displicuit* || 12 compositus **CEFVL** | aut . . . 13 est *om.* **M^1** | compositus] incompositus **CEFVL** || 13 alico **AM^{1}V** aliquo **M^2** | incompositam **A** composito **CEFV** | VIIII *Petersen 27* IIII **AD^{1}M^{1}R** III *cett.* | quique **B^{1}DM^{2}R^{1}CL** quinque *cett.* || 14 *post* increscunt *add.* novem **B^{2}G** | in^2] et **M^1** | eorumque qui **A** || 15 patribus **D^1** | *post* eorum *add.* autem **D^2** || 16 aut] autem **M^1** | minimi **C^1** minor **E** mini **F^{1}V^1** || 17 tamen] etiam **B^2** (*d.* **R**) | ⟨in⟩ imparibus *malebat Dick* | autem **ABDMG** *om. cett.* (*d.* **R**) | compositi **B^{2}D^{2}M^2** compositio est **CV^2** compositio *cett.* (*d.* **R**) || 18 facile **AB^{2}D^{2}M^{2}C^{2}GLP** felice *cett.* (*d.* **R**) | reperietur **B^2** (*d.* **R**) | replicato **D^{2}M^{2}C^{2}GLP** replicatio *cett.* (*d.* **R**) | numera **A** num vero **D^1** || 19 sunt **L** (*d.* **R**) | quinquaginta] vel **C^{1}L** (*d.* **R**)

ginta; hi replicentur: dimidia pars eorum XXV; in his maxima mensura est. rursus animadvertamus, quas inferiores mensuras habeant: sunt autem decies quina L, item quinquies dena, item bis quina vicena; nec ulla ex his minor est ea, quae ex duobus est: haec igitur minima mensura quinquagenarii est.

At si duo numeri inter se compositi sunt, maior et minor, quomodo 785
reperiatur communis his maxima minimaque mensura quaeri potest. oportet autem maiori numero minorem detrahere quotiens potest; deinde quantum ex priore superest, tantundem demere ex minore quotiens potest. qui supererit numerus, is erit eorum numerorum mensura maxima. sint duo numeri CCCL et C; demantur ex CCCL quotiens possunt centeni, id est ter: reliqui sunt L. ex altero centenario numero detrahantur L, supererunt ex eo L. hic numerus CCCL et C communis mensura maxima est; nam quinquagiens bina centum, quinquagiens septena CCCL sunt. ex hoc etiam illud apparet, quod quisquis numerus minor maxima mensura duos numeros metitur, ⟨. . .⟩ quoque eorum mensuram metietur. minima autem mensura eorundem numerorum sic invenitur: ubi maxima reperta est, illius ipsius minima quaeritur; eadem etiam prioribus numeris communis minima est, ut hic quoque minima quinquagenarii mensura in duobus est; igitur eadem etiam priorum numerorum minima mensura est.

At trium numerorum, qui inter se compositi sunt, maxima minimaque 786
mensura sic invenitur: duorum mensura maxima quaeritur; si ea tertio

6–10 = *Euclid. 7 prop. 2* || 15–16 = *ibid. corollarium* || 21–p. 294, 3 = *Euclid. 7 prop. 3* (*sed de minima mensura nihil Euclides*)

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 hi **GP** *om.* **L** hii *cett.* (*d.* **R**) || 3 vigena **D**^{2} | nec] ne **C** || 4 ex his minor est *bis scripsit* **A** | ea] quam ea **CL** | est^2 *del.* **D**^{2} | quinquagenarii **M**^{2}**CEFV** quinquaginari **B**^{1}**D**^{1} quinquagenari **D**^{2} quinquagenarium **L** quinquagenaria *cett.* || 6 at] ad **A** || 7 comperiatur **A** reperiantur **C**^{1}**E FV** | maxima *om.* **C**^{1} || 8 maiori numero minorem **D**^{2}**M**^{2} minorem numerum maiori **B**^{2}**L** maiorem numerum minori *cett.* | deinde . . . 9 potest *om.* **M**^{1} || 9 ex priore *om.* **C**^{1} | potes **E** || 10 supererit *Petersen 27* sic interierit **D**^{2}**M** sic intererit *cett.* | erit eorum] erum **C**^{1} eorum **C**^{2} eorum erit **G** | numerum **R**^{1}**C**^{1} | mensuram **D**^{1}**M**^{1}**R** || 11 ex CCCCL **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | centeni] centum **M**^{1} || 12 id est *om.* **C**^{1} | reliqui sunt] reliquis **A** | **L**^{2} *om.* **R**^{1}**E**^{1} || 13 ex *om.* **EFVP** || 14 quinquaies **C**^{1} | bina . . . quinquagiens *om.* **L** | bina] bona **D**^{1} | cento **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | quingiens **B**^{1}**DR** quinquaies **C**^{1} || 15 ex hoc **B**^{v}**R**^{2}**LP** exhis **AD**^{2} exhic **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} exhinc **M**^{2}**C EFVG** | numeros **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} numeris **R**^{1} | maxima mensura *Petersen 27* maximum in supra **D**^{2} maximum supra **M**^{2} maximam in supra *cett.* || 16 duos] ditos **B**^{1}**L** dictos **B**^{2}**D**^{2} dicti **M**^{2} | numeri **M**^{2} | mentitur **AM**^{1} | *ante* quoque *lacunam indicavi* is *supplet* **B**^{2} minimam **G** maximam *Petersen 28, sensu tamen non idoneo, nam dicere debuit Martianus* quisquis numerus minor duos muneros metitur, mensuram quoque maximam eorum metietur | mitietur **B**^{1}**D**^{1} mentietur **M** mittitur **C**^{1} metitur **F** || 17 numerorum] mensurarum **A** || 18 quaeritur] sequitur **A** || 19 huic **B**^{2} | quinquagenarii **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**P** quinquagenium **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} quinquagenum *cett.* || 20 numerum **C**^{1} || 22 ea *Kopp* in **B**^{v} et **D**^{2}**M**^{2} ex *cett.*

quoque eorum minimo communis, repertum id, quod desideratum, est; si non est, medii minimique maxima mensura eodem modo requiritur, eaque tribus omnibus communis est. sint tres numeri CCCL, C, LXXV: quaesita mensura maxima sit communis his qui CCCL et his qui C sunt, repertaque sit in quinquagenario numero. consideremus, an hic tertium illum, qui LXXV habet, metiatur. si metiretur, omnibus tribus communis esset; non metitur autem. ergo iungimus C et LXXV, et horum maximam mensuram requiramus. demo ex C LXXV; supersunt XXV. hos quotiens possum demo ex eo numero, qui LXXV habet, id est bis; supersunt XXV. hic numerus maxima mensura est communis his qui C et his qui LXXV sunt; in his etiam omnium trium numerorum maxima mensura communis est. nam vicies quinquies terna LXXV sunt, vicies quinquies quaterna C, vicies quinquies quaterna dena CCCL. consideremus nunc horum XXV quae minima mensura sit: ea pervenire neque ad duos neque ad tres neque ad quattuor potest, sed est in quinario numero; et haec eadem mensura minima communis omnibus tribus superioribus numeris reperietur. nam duo, qui et CCCL et C metiuntur, LXXV non metiuntur; III, qui LXXV metiuntur, CCCL et C non metiuntur; IIII, qui C metiuntur, rursus CCCL et LXXV non metiuntur. V primum omnes illos metiri possunt, quia quinquies quina dena LXXV, quinquies vicena C, quinquies septuagena CCCL sunt.

787 Duobus vero numeris datis, quem minimum illi metiantur, sic invenitur: sint dati numeri duo et III. hi inter se incompositi sunt; ex his alter

§§ 787–788 ex Euclid. 7 prop. 34

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 eorum D^2M^2 eo *cett.* | *post* communis *add.* est M^2 | reperto M^1 || 2 minimi qui $B^1D^1R^1$ minique **E** || 3 C *om.* $AB^1DM^1R^1$ et C et *add.* B^2 || 4 quaesita *Dick* quae sit *libri* | sit $ABDM^1R^1$ *del.* M^2R^2 *om. cett.* | his^1] in his B^2 | his^2] in his B^2 || 5 reperta quae sit **AR** reperta quae fit B^v reperta **CEFV** | in quinquagenario] in qua in qua generatio **A** | an] an non **P** || 6 habet . . . 7 LXXV *om.* **F** | *ante* metiatur *add.* si $AB^1D^1M^1R^1$ | si metiretur *om.* R^1 || 7 esset] esiset D^1 | autem *om.* M^1 | iunge **M** || 7.8 maxima mensura $B^1D^1MR^1$ || 8 ex] et ex B^2 || 9 XXV] LXXV C^1 || 10 numeros $B^1D^1M^1$ || 11 omnium trium] trium **A** omni utrium **P** || 12 vicies^2 . . . C *om.* $AB^1D^1M^1R$ | quaterna] terna **E** || 13 vinciens C^1F vincies **E** | quaterna] quater **CEFV** | CCCCL $B^1D^1M^1R$ | nunc] hunc $AB^1M^1R^1$ || 14 ad duos] ad vos **A** || 16 minima *om.* **L** | reperitur R^1P || 17 qui et] et qui R^1 qui R^2C | et^2 *om.* $AD^1M^1R^1E$ | C *om.* AC^1V || 18.19 qui C metiuntur, rursus CCCL et LXXV *Dick* qui rursus CCCL et C non metiuntur et LXXV **A** qui rursus CCCL et C metiuntur LXXV $B^1D^1M^1$ qui rursus C metiuntur CCCL et LXXV $B^2D^2M^2C^2E^2F$ **GP** qui rursus CCCL et LXXV C^1E^1VL (*d.* **R**) || 19 meriri D^1 metri **M** (*d.* **R**) | quia] qua **F** (*d.* **R**) || 20 C *om.* **L** (*d.* **R**) | septuagena $B^2D^2C^2GL^2$ septegena **A** suptuagena L^1 septugena **P** septagena *cett.* || 22 vero *om.* M^1 | mentiantur M^1 (*d.* **R**) | inveniatur **E** || 23 sint] sine $B^1D^1M^1R^1$ | dato **C** | numeris D^1 numero **C** | duo] datis D^1 | *post* duo *add.* II *Dick nimis curiose* | hii M^1CEFVL | compositi $AB^1D^1M^1R^1$ | alter] alter alter B^1D^1

alterum multiplicet: bis terna vel ter bina fiunt vi. hic minimus numerus est, quem illi duo metiantur. maximum quem metiri possint nemo dixerit, sed omnem idem numeri metientur, quicumque senario numero multiplicato fiet. at dentur duo numeri inter se compositi viiii et xii; simili multiplicatione eodem non pervenitur, quia potest etiam minor numerus quam qui sic efficitur in his mensuram habere; alia igitur via reperiendum est. videamus, qui minimi numeri sub eadem ratione qua hi sint. est 788
autem [in] novenario numero minimus rationis eiusdem in tribus, duodenario in duobus. nunc multiplicet ex minoribus numeris uterlibet non suum numerum, sed alienum, id est vel iii xii vel ii viiii; ter duodena xxxvi, bis novena xviii. ex his consideremus, an minor numerus, qui est xviii, mensuram habeat et in viiii et in xii; habet autem in viiii, in xii non habet. dimittatur igitur, et maior apprehendatur, qui est xxxvi. hic minimus est, quem metiri et viiii et xii possint; nam et novies quaterna et duodecies terna xxxvi sunt. eadem ratione omnem numerum, quicumque xxxvi multiplicatis fiet, idem illi duo numeri metiuntur.

Tribus autem numeris datis numerus quem minimum illi metiantur 789
sic invenitur: sint dati tres numeri ii iii iiii; sumatur is numerus, qui minimus et in duplicatione et in triplicatione mensuram habet: is est senarius. consideremus, an hunc etiam tertius ex tribus, id est quaternio,

§ 789 ex Euclid. 7 prop. 36

[ABDMR CEFV GLP] 1 vel] bis L | ter] terna A | nemerus V^1 || 2 mentiantur R^1 metiuntur L | maximum quem] maximumque A | mitiri BD^1 | possunt AD^{1}C^{1}EFVP | nimo B^{1}D^1 || 3 quicumque] qui cum B^2 | senari M^1 | multiplicato] multiplicatione eodem non pervenitur R^1 (*ex v. 5*) || 4 at dentur *scripsi DMCE 80* addantur P *et edd.* addentur *cett.* | simili] simplici *Eyss.* || 5 etiam] iam B^1 || 6 quam *del.* B^2 | qui] quis E | sic] si M^1 | mensuram habere; alia *scripsi DMCE 80* alia mensuram habere B^{1}D^{1}R^1 aliam mensuram habere *cett.* || 7 *post* numeri *add.* rationis eiusdem A | qua] quia A quam B^{2}CV qua et P | hii CEFV | sunt AB^{2}RG || 8 in *del. Dick* | minimis M^1 | rationis eiusdem *om.* A | rationibus C^{1}V^1 | eidem M^1 | in tribus duodenario R^{m}GV^m in III in duodenario B^2 tres in duodecim D^2 tres duodenario M^2 in tribus XII narii C^m in tres duodenario E^m in tres duodenarii P *om.* AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}C^{1}E^{1}FV^{1}L || 9 in duobus] duo D^{2}M^2 || 10 alinum E^1 | VIIII D^{2}M^{2}R^{2}C^{2}GL vel VIII *cett.* || 11 XXX et VI C XXXV L | X et VIII C XVIIII E | his] iis D | considemus E^1 conderemus L || 11.12 qui est] quem F || 12 et in VIIII *bis scripta in* B^{1}D^{1}M^{1}R^1, *dein* in^1 *del.* R^2 | XII] XX A | *post* VIIII *add.* et BDG || 13 *post* et *add.* sic B^2 | apprehenditur AB^{1}D^{1}M^{1}R^1 adeprendatur F | XXXV AB^{1}DR^1 XXVI C || 14 hic ... 16 XXXVI *om.* R^1 | possunt B^{2}R^{m}L *om.* F | nobie(n)s AB^{1}D^{1}M || 15 rationem M^1 || 16 illo C^1 | metietur R^1 metientur *Dick ex Bern.* || 17 datis numeris G | numerus] numeris A^{1}ML^1 | quem] qui *n. f.* B^1 que D^{1}R^1 | minimum *del.* B^2 || 18 III] VI *coni. Petersen 66* | sumatur is *Petersen* summus his ABD^{1}MR^{1}CP summus hic L summus is *cett.* sumptus sit *coni. Dick* || 19.20 id est senarius B^{v}D^{1}M^{1}G in se est senarius C^1 in senario C^2 || 20 hunc CEFVLP hic *cett.* | tertius CEFVL tertrium AB^{1}D^{1}R^1 tertium B^{2}D^{2}MR^{2}GP | quaternio CEFVL quaternionem *cett.*

metiatur. si metiretur, repertum id esset, quod requisitum est. nunc non metitur; aspiciamus ergo, quem minimum IIII et III metiantur: is est XII; ergo idem minimus, quem omnes illi tres metiri possint, nam et bis sena et ter quaterna et quater terna XII fiunt. et hinc quoque omnem numerum, qui XII multiplicatis fiet idem illi numeri III metiuntur.

790 Ubi duo numeri numerum aliquem metiuntur, qui minimus in illis duobus mensuram habet, eiusdem illius numeri mensura est. sint dati XII; hos et II et III metiuntur. minimus autem numerus, quem illi duo metiuntur, senarius; atquin idem etiam XII metitur; nam sexies bina XII sunt. idem fit in eo numero, quem tres aliqui metiuntur; nam hunc quoque metitur qui minimus in illis tribus mensuram habet. ponantur XXIIII; hos et II et III et IIII metiuntur; minimus autem numerus, qui in isdem illis tribus mensuram habet, est XII. atquin hic quoque eos qui XXIIII sunt metitur; nam duodecies bina XXIIII sunt.

791 Si bini numeri maiores minoresque ponuntur sic, ut eadem ratio inter maiores minoresque sit, quotiens maior maiorem, totiens minor minorem metitur. sint numeri II et III, deinde VIII et XII. eadem inter maiores minoresque numeros ratio est; nam et III duobus et XII his qui VIII sunt

§ 790 ex Euclid. 7 prop. 35 || *§ 791 ex Euclid. 7 prop. 20*

[ABDMR CEFV GLP] 1 meretur $AB^1D^1R^1V^1$ meteretur M^1 metitur M^2 | esset B^2G est et AB^1DMR^1 *om.* CE^1F est R^2E^2VL esse P | est *om.* B | nunc] hunc P || 2 *post* minimum *add.* est A | III] IIII R^1 | metiatur AR | is est XII *om.* P | is est] id est R^1 ii sunt R^2 | XII] in XII B^2 || 3 idem $AB^vC^2E^2V^2GL$ id est $B^1D^1M^1RE^1F$ is est B^2D^2 ergo si M^2 i C^1V^1 his P | minimus] numerus B^2 | metri D^1 | possint AB^1DMRGL possunt *cett.* | et *om.* V^1 || 4 quater terna] quaterna AF quaterna quaterna $B^1D^1R^1$ | hinc *scripsi* is B^2 hii EFVL hi P hic *cett.* || 5 qui . . . 6 numerum *om.* F | *ante* XII *add.* a B^2 | fiet $B^vD^2M^2CEVL$ fient *cett.* | *ante* metiuntur *add.* ut A || 6 minimus] minus B | illis] illi C^1 || 8 XII] XXII A | *post* III *add.* et IIII B^2 || 9 *post* senarius *add.* est L | atquin idem *Dick ex Bern.* atque in isdem AMR^1 atquin isdem B^1DR^2G atqui isdem B^2L atque idem C^1 atque idem senarius C^2 atqui idem EF^2V at quidem F^1 atqui idem senarius P | XII^2] XXII A || 10 sunt] fiunt M | eo] eodem MP | tres aliqui] II III et IIII P | hinc $AB^1D^1MR^1$ hic D^2 || 11 *post* metitur *add.* atquin quinarius quoque numerus sexiens metitur B^1 | qui] quae A | minus P || 13 est XII *hoc loco posuit Petersen 66 post* qui (*v. 12*) *ponunt libri* | atqui B^2 atque F | *post* hic *add.* XII (XXII V^1) C^1EFV || 14 metiuntur D^2 | nam] non D || 15 bini numeri $B^2CFVGLP$ ibinhis numeris A bis numeris B^1 binis numeris DMR binis numeri E *plura excidisse opinatur Dick, qui sic locum restituit*: si ⟨bini numeri, qui minimi sunt ex iis, qui sub eadem ratione sunt, cum⟩ binis numeris maioribus ponantur *etc.* | ponantur *Dick ex marg. Leid. 88* ponuntur *omnes mei* || 16 maiores minoresque $B^2D^2M^2R^mC^2E^2GLP$ maiores quae F maioresque *cett.* | maiorem] minorem ABD^1MRG | minorem] maiorem B^2G || 17 II *om.* F | et^1] vel B^2 | III] IIII $AB^1D^1M^1R^1C^1EV$ | deinde] et deinde et A | VIII] VIIII A || 18 et^1 *om.* R^1 | III duobus] duo C^1 | his] is $B^1D^1R^1LP$

superdimidii sunt. metiuntur autem III eos qui XII sunt quater; nam quater terna XII sunt. atqui duo quoque ⟨eos⟩ qui VIII sunt quater metiuntur; nam quater bina VIII sunt.

⟨Si⟩ quoties singularitas aliquem numerum metitur, totiens ⟨alium⟩ 792
alius numerus metietur, eveniet ut, quotiens singularitas ex secundis priorem numerum metietur, toties is, qui ante in singularitatis mensuram venerit, ulteriorem numerum metiatur. sint I et V et VI et XXX. singularitas quinarium numerum quinquies metitur, idem facit senio in XXX; rursus ipsos sex singularitas sexies metitur; atquin quinarius quoque numerus sexies metitur eos qui XXX sunt.

Si duo numeri alter alterum multiplicant, eum vero numerum, qui sic 793
effectus est, aliquis qui per se incompositus est metitur, idem necesse est etiam utrumque ex prioribus metiatur. multiplicet decus octonarius numerus, fiunt LXXX; hos duo metiuntur, nam bis quadragena LXXX sunt; atquin idem II VIII quoque et X metiuntur, cum bis quaterna octo, bis quina X fiant.

Quotienscumque numeri portionis eiusdem, quam ἀναλογίαν Graeci vo- 794
cant, in ordinem ponuntur, primus si ultimum metitur, secundum quoque et deinceps omnes metietur; si secundum metitur, ultimum quoque et medios metietur; si quemlibet denique unum metitur, omnes metietur. contra si ultimum non metitur, ne secundum quidem neque

4–7 = *Euclid. 7 prop. 15* || 11–13 *ibid. prop. 30* || 17– p. 298, 2 *ex Euclid. 8 prop. 6 et 7* (*cf. ibid. VII def. 21*)

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 superdimidii (superdimidiis **M**^{1}) sunt *om.* **AR**^{1} | eos *om.* **B**^{1} | quater^1 *del.* **M**^{2} || 1.2 quater terna **R**^{2} quaterna **M**^{1}**V**^{1} que terna **G** ter quaterna *cett.* || 2 eos **D**^{2} *om. cett.* (*d.* **R**) || 4 si *add. Petersen 66, quod post* sunt *facile excidere potuit* || 4.5 ⟨alium⟩ alius numerus *scripsi DMCE 59* alius numerus alium **B**^{2}**L** alius eam numerus **M**^{2}]rus *dein sex litterae evanidae* **R** alius numerus *cett.* || 5 metitur **AE**^{1} *et coni. Petersen 66* (*d.* **R**) | evenit *coni. Petersen 66* || 6 priorem *Eyss.* ulteriorem *libri* | numerum ... 7 ulteriorem *om.* **F** | metitur **A** | is] his **B**^{1}**D**^{1}**M** *del.* **B**^{2} || 7 evenerit **AL**^{1}]nerit **R** | metitur **A** | et^3 *om.* **AD**^{1}**M**^{1}**RG** || 8 numerum] merum **C**^{1} | metietur **R**^{1} || 9 atquin ... 10 metitur *om.* **B**^{1} | atqui **B**^{2} || 10 metiatur **B**^{2} | eo **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**EFV** | qui] qui quid **A** || 11 alter] alteri **ABDMR**^{1} | multiplicant **ABDMR** multiplicent **G** multiplicat *cett.* || 13 decussis *coni. Dick, sed cf. Harv. Stud. 76, 1972, 237* | octonarium numerum **B**^{2}**G** octonarium numerus **P** || 15 idem II *Petersen 28 elegantissime* idem si **ABR** idem sic **D** idem *cett.* | metitur **B**^{2}**R**^{2}**G** || 16 fiant **AB**^{1}**DMRC**^{2}**L** fiunt *cett.* || 17 quoties cum muneri **AD**^{1}**R**^{1} quoties cum numeri **B**^{1}**M** | proportionis **B**^{2}**R**^{2}**GLP** (*cf. DMCE 59*) | eiusdem] eius **AR**^{1} *om.* **G** | quam *om.* **AR** | ΑΝΑΛΟΓΙΑΝ **C** *corrupte cett.* || 18 ponuntur **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**GL** pronuntur **B**^{1}**D**^{1} proponuntur *cett.* | si *om.* **R**^{1} | metimur **R**^{1} mittitur **C**^{1} || 19 secundus **A** | metitur] metietur **D**^{1} | ultimum ... 20 metitur *om.* **D**^{1} || 20 si quidem libet **AR**^{1} | metitur **D**^{m} metietur *cett.* || 20.21 omnes metietur] omnes **M** ultimum quoque et medios metietur **R**^{1} || 21 metitur] metietur **R**^{1} | ne **AB**^{2}**D**^{1}**MGL** non **R** nec *cett.* | neque quemquam **D**^{2} nequamquam **A** neque quam **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} neque quem **B**^{2} ne quemquam **R**^{2} nec quemquam *cett.*

quemquam alium; si secundum non metitur, ne ultimum quidem aliumve; si quem medium non metitur, ne alium quidem. sint III et VIIII, XXVII, LXXXI, CCXLIII; inter hos omnes tripli ratio est; ternio autem metitur eos, qui CCXLIII sunt: ter octogena singula CCXLIII sunt. idem ergo metitur novenarium numerum, cum ter terna VIIII sint; et quia hunc metitur, etiam ultimum, et quia utrumlibet, etiam ceteros, et quia medium quemvis ex illis, et priores quoque et ulteriores. at duo, quia non metiuntur CCXLIII, ne VIIII quidem aut medios; quia VIIII non metiuntur, ne CCXLIII quidem aut medios; quia nullum ex mediis metiuntur, ne ulteriores quidem.

795 Si quotlibet ab uno numeri conveniunt portionis eiusdem, quot per se incompositi numeri ultimum numerum, totidem etiam eum qui ab uno proximus est metientur. sint numeri qui duplo increscunt I, II, IIII, VIII, XVI; ex his eos qui XVI sunt II, et idem se ipsos metiuntur. at sint I, XII, CXLII, MDCCIIII: ⟨metiuntur eos, qui MDCCIIII⟩ sunt, per se incompositi numeri II et III, quia bis octingentena quinquagena bina MDCCIIII sunt; itemque ter quingentena sexagena octona. atquin idem II et III [et] XII quoque, qui ab uno proximi sunt, metiuntur, cum bis sena et ter quaterna XII sint.

11 – 13 = *Euclid. 9 prop. 12*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 metietur **R** | ne] nec **B**^{2}**CEFVP** || 2 quem] quidem **P** | *post* metitur (mentietur **R**^{1}) *add.* ne ultimum quidem **D**^{1} | ne] nec **B**^{2}**CEFV** | et *om.* **L** | VIIII] VII **AB**^{1}**M**^{1}**R**^{1} VIII **D**^{1} || 3 *ante* XXVII *add.* et **B**^{2} | CCLIII **AB**^{1}**DM**^{1}**R**^{1} CCLXLIII **L** CCLXIII **P** | omnis **ARG**^{1} | triplicatio **ARC**^{1} || 4 metietur **R** | ter] tergo **B**^{1} ergo **D**^{1} | octogenas **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1} || 5 metietur **M**^{1}**R**^{1} | ter *om.* **B**^{1} | quia] qui **ABDMR**^{1}**L** || 6 metitum **A** metietur **R**^{1} | quia^{1}] qui **L** | ultrumlibet **C**^{1}**V** | citeros **D**^{1} | quia^{2}] qui **L** || 7 at] a **A**^{1} ad **MR** | quia] qui **C**^{1}**L** || 8 CCXLIII . . . metiuntur *om.* **AD** | ne *om.* **B**^{1}**R**^{1} | quia] qui **L** | *post* VIIII^{2} (nove **M**) *add.* quidem **R**^{2} || 9 ne^{1} *om.* **AR**^{1} nec **D**^{m}**CEFVL** | quia] qui **L** | ne^{2}] nec **L** | ulterios **F** || 11 si] sed **C**^{1} | quotlibet **C**^{2}**GL** quodlibet *cett.* | numero **C**^{1}**EFVG** | proportionis **B**^{2}**C**^{2}**LP** | quod **AM**^{1}**RC**^{1}**EFV** | per *om.* **A** || 13 metiuntur **R**^{1} | *post* sint (sunt **R**^{1}) *add.* autem **GP** | increscant **B**^{2} crescunt **L** | II] III **A** || VIII] VIIII **BD** VII **R** || 14 metientur **D**^{2} | at] ad **M** | I] hi **C**^{1} || 15 CLII **B**^{2} CXLIIII *edd., sed errores qui sequuntur, cum tam arcte inter se cohaereant, ipsius Martiani stupori quam fortuitis librariorum erroribus tribuere malui* | MDCCIIII **M**^{2}**R**^{2}**GLP** aaCCIIII **A** $\bar{\text{I}}$DCCIIII **BD**^{2}**CEFV** DCCIIII **D**^{1} $\overline{\text{M}}$CCIIII **M**^{1} aaDCCIIII **R**^{1} | metiuntur eos qui MDCCXXVIII (*sic enim volebat, sed* MDCCIIII *legendum est*) *suppl. Petersen 67* || 16 quia . . . MDCCIIII *om.* **A** | quia bis **LP** quia ab his **BD**^{1}**RG** qui ab is *cett.* | octingentena *scripsi* octinginta **M** octingenta *cett.* octingena *edd.* | quinquagena bina] sexagena quaterna *edd.* | MDCCIIII **R**^{2}**GL** MCCIIII **M**^{1} aaCCIIII **R**^{1} $\bar{\text{I}}$DCCIIII *cett.* MDCCXXVIII *edd.* || 17 quingentena **ABDM**^{2}**R**^{1} quinquageneta **M** quingenta **R**^{2}**GLP** quinquaginta **CEFV** quingena *edd.* | sexagena octogena **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** sexagena octo **B**^{2}**G** septuagena sena *edd.* | XII **D**^{2} et XII *cett.* || 18 *ante* metiuntur *add.* ter **R**^{2} || 19 sint *ed. pr.* fiunt **G** sunt *cett.*

Si quotlibet ab uno numeri portionis eiusdem sunt, minor numerus maiorem semper per aliquem aliorum, qui sub eadem portione sunt, metitur. sint I, II, IIII, VIII, XVI, XXXII, LXIIII. ex his II eos qui IIII sunt, IIII eos qui VIII sunt, VIII eos qui XVI sunt, XVI eos qui XXXII, XXXII eos qui LXIIII sunt, duplicatione metiuntur. at II eos qui VIII sunt quadruplicatione metiuntur; eadem eos qui XVI sunt metiuntur qui IIII sunt; VIII eos qui XXXII sunt, XVI eos qui LXIIII sunt. itemque octuplicatione metiuntur II eos qui XVI sunt, IIII eos qui XXXII sunt, VIII eos qui LXIIII sunt, neque invenitur numerus, qui non et maiorem metiatur, et nulla alia mensura id faciat, quam quae in isdem numeris est. 796

Si quotlibet ab uno numeri portionis eiusdem sunt, et is, qui ab uno proximus est, per se incompositus est, maximus ex his in mensuram non veniet nisi ⟨iis⟩, qui eiusdem portionis erunt. sint I, III, VIIII, XXVII: inter hos tripla portio est, et uni proximus numerus per se incompositus est. igitur eos, qui XXVII sunt, nullus numerus metiri potest nisi aut III aut VIIII, qui sub eadem portione sunt. quod non ita evenit, si quando ab uno proximus numerus compositus est. sint I, IIII, XVI, LXIIII: proximus ab uno numerus per se compositus est; ergo ultimus, qui est LXIIII, alias quoque mensuras, quam quae in hac serie sunt, admittit, et II et VIII et XXXII, cum bis tricena bina, octies octona, bis et tricies bina LXIIII faciant. 797

1–2 = *Euclid. 9 prop. 11* || 11–13 = *Euclid. 9 prop. 13*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 quotlibet **BDC^{2}GLP** quodlibet *cett.* | proportionis **B^2** || 2 per *om.* **EFV^1** | aliorum] eorum **B^2** alium **L** | proportione **B^{2}G^2** | *post* portione *add.* eiusdem sunt minor numerus maiorem semper (*ex vv. 1–2*), **D^1**, *quae delet* **D^2** || 3 LXIIII ... 4 XXXII^1 *om.* **D^1** | II^2] vero **P** | eos qui IIII sunt IIII **B^{2}C^{2}P** *om. cett.* || 4 VIII^2 ... 5 sunt^2 *om.* **F** | XXXII^2 **B^{2}D^{2}M^{2}G** qui XXXII **AR^{2}CEV LP** que XXXII **B^{1}D^{1}M^1** que XXII **R^1** || 5 LXIIII] XLIIII **R^2** | duplicationem **A** | at ... 6 metiuntur *om.* **AR^1** | quadruplatione **BDG** qua duplicatione **V** || 6 XVI] VI **L** | metiuntur qui *Dick* qui metiuntur *libri* | IIII] III **R^1** | VIII] III **A** || 7 XXXII] XXIII **A** XXII **R^1** | XVI ... 8 sunt^1 *om.* **A** | itemque ... 8 sunt^3 *om.* **F** | octuplicatione **M^2** VIII plicatione **B^1** VIIII plicatione **D** VIII duplicatione **M^{1}G** ocduplicatione **C^2** octo quadruplicatione *cett.* (*d.* **R**) || 8 II] bis **G** (*d.* **R**) | IIII] quater **G** (*d.* **R**) | VIII] octies **G** (*d.* **R**) | *post* sunt^3 *add.* XVI **B^{2}E^{2}V^{2}LP** XVII *add.* **F** || 9 invenietur **GP** | et^2] eo **AB^{1}DR** || 10 facit *Dick ex Bern.* || 11 quotlibet **B^{2}DC^{2}GLP** quod libeat *cett.* | numero **AF^1** | proportionis **B^{2}C^{2}L** | is **BDC^{2}EG** his *cett.* || 12 est^2 *om.* **L** | maximus **AB^{1}DMRG** maximo *cett.* | ex] et **A** || 13 venient **B^{2}CEFVL** | iis *addidi* (ab iis *iam add. Dick*) | proportionis **B^{2}GLP** | erunt] erit **M^{2}G** || 14 triplo **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** | proportio **B^{2}GLP** | uni] cum **A** uni ni **L** || 15 metire **B^{1}D^{1}M** || 15.16 III aut VIIII] ternarius aut novenarius **E^2** || 16 qui **B^2** quia *cett.* | portione **AB^{1}DMR^1** proportionis **L^1** proportione *cett.* || 17 sint ... 18 compositus est *om.* **D^1** | *post* LXIIII (LXXIIII **L**) *add.* faciunt **R^2** || 18 numeris **R^1** | compositus est per se **CEFV** || 19 quam quae] quamquam **B^{1}DM^{1}R^{1}G^1** quam quem **R^2** quasque **C^1** quam **G^{2}P** | serie sunt] si erunt **R^1** | VIII] VIIII **BR^2** IIII **G** | XXXII] XXXV **AB^{1}D^{1}M^{1}R^1** || 20 tricena bina *tacite ed. Kopp* XXXII *libri* | octona] octone et **B^2** | faciant *ed. pr.* faciunt **B^{1}DMR^{2}GLP** fiunt *cett.*

Quem minimum numerum duo per se incompositi metiuntur, eum nullus alius per se incompositus metietur. sumantur V et VII: nullum minorem numerum ⟨quam⟩ XXXV metiuntur; nam quinquies septena et septies quina XXXV sunt, atque nullus alius numerus per se incompositus hunc metiri potest, non II, non III, non XI, non XIII, non XVII, multo vero minus ulteriores numeri.

798 Si quadratus numerus quadratum metitur, in latere quoque eius lateris mensura est. sint duo quadrati numeri IIII et XVI: metitur eos, qui XVI sunt, quaternio; quater enim quaterna XVI. atquin in latere quattuor duo sunt, in latere eorum, qui XVI sunt, IIII sunt: II metiuntur quaternionem, bis enim bina IIII sunt. ex hoc etiam illud apparet, ex duobus quadratis numeris, si in alterius latere ⟨alterius lateris⟩ mensura est, in ipso quoque quadrato numero alterius quadrati mensuram esse.

799 Si quadratus numerus quadratum non metitur, ne in latere quidem alterius mensura alterius ⟨lateris⟩ est. sint quadrati numeri IIII et VIIII: quaternio novenarium numerum non metitur; ergo ne duo quidem, qui in latere quattus sunt, III, qui in latere novenarii numeri sunt, metiuntur. ex hoc etiam illud apparet, ex duobus quadratis numeris, si in alterius latere alterius lateris mensura non est, ne in alio quidem quadrato numeri alterius quadrati mensuram esse.

800 Si tessera tesseram metitur, in latere quoque alterius alterius lateris mensura est. sint duae tesserae VIII et LXIIII: eos, qui LXIIII sunt, VIII metiuntur, siquidem octies octona LXIIII sunt. atquin si in latere eius

1–2 = *Euclid. 9 prop. 14* || 7–8 = *Euclid. 8 prop. 14* || 14–15 = *Euclid. 8 prop. 16* || 21–22 = *Euclid. 8 prop. 15*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 compositi **E**^{1} | metiuntur ... 3 XXXV *om.* **F** || 2 sumatur **A** summantur **CEV** || 2.3 minorem numerum *om.* **A** || 3 quam **B**^{2} *om. cett. vix recte* | metietur **M**^{1} metientur **M**^{2} | septena *tacite ed. Kopp* VII *libri* || 4 septies **G** VII *cett.* | atqui *dubitanter Dick, sed cf. p. 299, 9* et nulla alia mensura || 5 non^1] nam **A** | XI] XII **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** | *post* XIII (XIIII **A** XV **L**) *add.* non XV **C**^{2} | XVII ... 7 quoque *om.* **A** | XVII] XVI **R**^{2} || 6 ulterioris **R** | *post* numeri (nemeri **E**) *add.* metiuntur **B**^{2}**E**^{s} || 7 quadratum] quadratus **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** | *ante* lateris *add.* alterius **M**^{2} (*vide Petersen 68*) || 9 quaterna *Dick* quaterni **CEFV** quattuor *cett.* | *post* XVI *add.* sunt **D**^{2} | atqui **R**^{2}**G** | quattuor] eorum qui quattuor sunt **B**^{2} quattuo **L** || 10 sunt^1 **B**^{2}**R**^{2}**G** sint *cett.* | qui *om.* **A** | sunt^2] sint **R**^{1} | sunt^3 **BD** sint *cett.* | II] hii **B**^{2} || 11 etiam] et **M**^{1} *del.* **M**^{2} || 12 numeris] numerius numerius **C**^{1} | alterius lateris *add. Dick* *pro eis add.* eius **B**^{2} (*v. Petersen 41*) || 13 mensura **R**^{2}**C** || 14 metietur **AR**^{1} | ne] nec **B**^{2}**R**^{2}**L** | in *om.* **L** || 15 lateris *add. Petersen 67* | VIIII **DM**^{2}**C**^{2}**GL** VIII *cett.* || 16 quaterni **B**^{1}**D**^{1} quater **M**^{1} | venario **AR**^{1} novenario **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1} || 17 quattus **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1} quartus **AD**^{2} quaternam **R**^{2} quaternarii *cett.* | III] ternarium **CEFV** | novenari **B**^{1}**D**^{1}**MR** || 19 non *om.* **C**^{1} | in *om.* **F** | altero **M**^{2} (*sed Martiano* alius *atque* alter *idem sunt*) | quadrati **C**^{2}**L** || 21 tessera tesseram **D**^{2}**M**^{2} etiam tesseram **B**^{2} eam tesseram *cett.* | alterius alterius] alterius tesserae alterius **B**^{2} alterius **M**^{2} | laterius **M**^{1} lateri **F** || 22 mensuram **M**^{1} | LXIIII (XLIIII **A**) eos qui *om.* **C**^{1} || 23 otiens **D**^{1} | octona *Dick* VIII *libri* | adquin **C**^{1}**V** | si in] si **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RP** si a **G** | latere] altere **AB**^{1}**D**^{1}**RP**

tesserae, quae VIII habet, II sint, in latere eius, quae LXIIII habet, IIII sint: II quattuor mensura sunt. ex hoc etiam illud apparet, si ex duabus tesseris in alterius latere alterius lateris mensura est, eius quoque tesserae alia tessera mensura est.

Atquin si tesseram tessera non metitur, ne in latere quidem alterius lateris alterius mensura est. sint duae tesserae VIII et XXVII: eos, qui XXVII sunt, VIII non metiuntur; ergo cum in latere eius tesserae, quae VIII habet, II sint, in eius, quae XXVII habet, III sint: II ternionem non metiuntur. ex hoc etiam illud apparet, quod, si in latere tesserae ⟨lateris alterius tesserae⟩ non est mensura, ne ea quidem tessera eam tesseram metitur.

In omni numero, qui mensuram in aliquo numero habet, ex eodem et **801**
membri nomen acquirit, qui mensuram facit. sint VIIII: hos ternio metitur, et est novenarii numeri tertia pars in tribus. sint XVI: hos quaternio metitur, et est quarta eorum, qui XVI sunt, IIII; idemque in ceteris omnibus numeris reperietur.

Sequitur autem ut, si numero membrum sit, in eo numero mensuram is habeat, cui cum eo membro commune nomen sit; ut novenarii numeri membrum in ternione est, eumque tres metiuntur.

Hos sat erit cursim numeros memorasse modosque; **802**
cetera Cecropias aequum perhibere cathedras.
si tamen ullus inest nostris super halitus aris,
aut rite in veterem cultum replicantur abollae,
me spatium admonuit iam claudere fatibus ora,

5–6 = *Euclid. 8 prop. 17* || **12–13** = *Euclid. 7 prop. 37* || **17–19** = *Euclid. 7 prop. 38* || **20** *cf. Verg. ecl. 10, 70* haec sat erit . . . cecinisse

[**ABDMRCEFV GLP**] **1** VIII] in VIII **F** | sint^1] sunt **R**^{1}**L** | in *om.* **R** | sint^2] sunt **B**^{2} || **2** *ante* quattuor *add.* et **C**^{2} | *post* sunt *add.* Igitur in latere LXIIII IIII sunt **L** | hoc] hac **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** || **3** in **B**^{2}**CEFVL** duo *cett.* | latere **B**^{2}**C**^{2}**EFVL** latus **D**^{2}**M**^{2} late **C**^{1} latius *cett.* | lateris *om.* **D**^{1} || **4** alia] alius **A** alias **F** || **5** adquin **D** atqui **CEFVL** | metietur **ABM**^{1}**RGL** | ne *om.* **AR** | late **C**^{1} | alterius **CEFVL** apparens alterius **B**^{2} apparens *cett.* || **6** lateri **EFV** | XXVII] XXVI **A** XXVIII **D**^{1} (*d.* **R**) || **7** XXVII] XXVI **AB**^{1}**M**^{1} XXII **C**^{1} (*d.* **R**) | VIIII **B**^{1}**D** (*d.* **R**) || **8** sint^2] sunt **CF**^{1} (*d.* **R**) | ternione **RL** || **9** in *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**G** (*d.* **R**) || **9.10** lateris alterius tesserae *excidisse vidit Dick* || **10** tessera eam tesseram] tessereeam **A** tessereeam tesseram **B**^{1} tessereeam **D**^{1} tesseree[**R**^{1} tesserae[**R**^{2} tessere eam tesseram **L**^{1} tessera alteram tesseram *coni. Dick* || **12** *post* omni *add.* enim **D**^{2} | alico **B**^{1} || **13** membri *Petersen 68* mensurae *libri* | adquiret **L**^{1} | VIII **MR**^{1} | ternione **D**^{1} || **14** quaternario **BG** || **15** *ante* IIII *addebat* in *Dick* || **17** his **B**^{1}**D**^{1}**MC**^{1}**VLP** || **20** hos] nos **AB**^{2}**R** hoc **C** || **21** cecorpias **A** cecropeas **R**^{2} | aequum **AB**^{2}**D**^{2}**FGP** aecum **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**RL** aequm **M**^{2}**CEV** || **22** *ante* nostris *add.* pro **L** | super habitatus **A** superna litus **B**^{1}**D**^{1} | auris **L**^{1} || **23** aut] au **AR**^{1} | abolae **C**^{1}**E** || **24** *et p. 302, 1 inverso ordine exhibent* **C**^{1}**E**^{1}**FV** | supatium **D**^{1} | ora *scripsi* orsa *libri*

ne superum nostri capiant fastidia coetus,
et vetus astrigero pellar Numeraria caelo.'
sic ait, ac reticens propiori adiuncta sorori.

LIBER VIII

DE ASTRONOMIA

803 Quae dum geruntur et deorum sacer senatus illos numerorum concinentium repugnantiumque admiratur anfractus, ipsamque feminam quadam venerabilis excellentiae celsitudine reverendam non cassum parentem superum creditam recognoscit, multitudo etiam, quae iussa constiterat, sapientum praesertimque Pythagoras cum sectatoribus cunctis Platoque Timaei sui caligosa discriminans arcanis eam laudibus venerantur, nupturamque virginem saepius conspicabunda Pallas, quid super dotalis eruditione feminae comprobaret, exquirit, et ipsa nutum admirantis associans, Cyllenius autem nullius magis alumnae splendore ac luculentia gloriatus huius se feminae evehit granditate. sic Phoebo diutule aliam dotalium intromittere remorante, ne prioris propere admiratio laberetur,
804 sacrum paululum fuit reverendumque silentium. Silenus interea, ut Euan consecutus pone vietus atque acclinis astabat, seu marcore confectus

11 *cf. Macrob. somn. 2,3,15* (Porphyrius) ... libris, quibus Timaei obscuritatibus nonnihil lucis infudit || 17 *ss. cf. Verg. ecl. 6,14–24*

[**ABDMR CEFV GLP**] 2 pelliar numerario $\mathbf{R^1}$ || 3 ac] ag $\mathbf{B^1D^1}$ | riciens **A** riticens **R** | propiori $\mathbf{B^2D^2M^2R^2GLP}$ propriori *cett.* | *post* sorori (sori **BR**) *add.* est $\mathbf{BR^2}$ | *post* sorori *add.* MARTIANI MINNEI FELICIS CAPELLAE DE ARITHMETICA LIBER VII EXPLICIT *vel simillima* **ABDMRCEFVP** MARTIANI MINEI FELICIS CAPELLAE AFRI CARTAGINIENSIS LIBER VII DE ARITHMETICA EXPLICIT **G** *subscriptio nulla in* **L**, *vacantibus duabus lineis* || 4–5 *inscriptio* Liber VIII de astronomia *Dick* (*cf. p. 204, 13*) germanae ipsius Astronomiae; *contra astrologiae nomen apud Mart. nusquam occurrit*) Incipit de astrologia liber VIII (feliciter *add.* **BDP**) *vel simillima libri praeter* **L**, *ubi tres lineae vacant* || 6 deorum] deorsum $\mathbf{AR^1}$ | illos *om.* $\mathbf{AR^1}$ | continentium **E** conscinentium $\mathbf{F^1}$ || 7 admiretur **A** *del.* $\mathbf{D^2}$ admiratus $\mathbf{R^1}$ | infractus **F** | ipsumque $\mathbf{B^1D^1R^1}$ | quadam] cum quadam $\mathbf{D^gF^1}$ de quadam $\mathbf{CE^g}$ || 8 excellentium **A** exellentiae **C** || 9 creditam *edd.* creditum *libri* | regnoscit **R** | iussa] iuxta *coni. Grot. neglecta clausula* (*cf. § 904* heroum populus, qui iussus advenerat) || 10 sapientum $\mathbf{D^2R^mCFVGLP}$ *om.* $\mathbf{AR^1}$ sapientem $\mathbf{B^1D^1}$ sapientium $\mathbf{B^2ME}$ | pytogoras **CV** | cum sectatoribus $\mathbf{BDMRF^2GL}$ consectatoribus *cett.* | cunctisque **A** *om.* $\mathbf{M^1}$ cum cunctis $\mathbf{C^1E^gFV}$ || 11 *ante* arcanis *add.* cum $\mathbf{C^1E^gF^1VL^g}$ | eam] etiam $\mathbf{C^1EF^1V}$ | veneratur $\mathbf{R^2}$ | nuptiarumque $\mathbf{R^1}$ nuptarumque $\mathbf{R^2}$ || 13 exquiret $\mathbf{B^1D^1M^1R^1}$ exquireret $\mathbf{M^2G}$ | et $\mathbf{B^vD^2M^2R^2CEF^1VL}$ ex *cett.* | nuptum $\mathbf{F^1}$ || 14 nullus $\mathbf{B^1}$ | lucentia $\mathbf{AR^1}$ || 15 se] re $\mathbf{B^1}$ | diutale **AG** || 16 morante $\mathbf{M^1C^1}$ | propere $\mathbf{AB^2D^2R^2}$ propherae $\mathbf{ML^1}$ proferre $\mathbf{C^1}$ profere *cett.* | laveretur $\mathbf{AB^1D^1R^1}$ || 17 sagrum $\mathbf{B^1D^1R^1}$ || 18 vietus] .VI. etun **A** vigetus $\mathbf{D^1L^2}$ vetus $\mathbf{M^1G}$

aetatis sive anxia inter doctae vocis miracula intentione compressus, an alias poculis turgens tunc etiam nuptialis gratiae nomine prolectatus inundantis se temeti infusione proluerat, iamdudum laxatus in somnos, forte repente †glandum† stertens ranae sonitum desorbentis increpuit. quo strepore et rapiduli sonitus raucitate concussi eodem se quamplures convertere divi senisque proflantis somnum atque umentis crapulae exsudatione conspecta risus circumstantium eo maxime, quo claudebatur, excussus. tunc, quoniam credita iocos nuptialis licentia non vetare, famulitium Veneris vernaculaeque Bromiales tantos cachinnos concussis admodum tulere singultibus, ut quamplures alios conisos cohibere risum hoc maxime in petulantis proruptionis sonitum effusique cachinni libentiam provocarint. denique, ut semper impatiens atque inverecundis procax ac protervus assultibus, ad eum alacer Cupido atque hilarus accucurrit atque, ut depile rubellumque calvitium senex baculo acclinatus affixerat, palmae verbere percrepantis apploso eoque sonitu reclamanti risum velut etiam permissum paene omnibus suscitavit.

3 *cf. Macrob. sat. 7, 1, 14* sic hauriens merum, ut se totum superflua eius effusione prolueret (*alludunt ambo ad Verg. Aen. 1, 738 s.*) || 6 *cf. Verg. Aen. 9, 324* toto proflabat pectore somnum || 8–9 *cf. Apul. met. 6, 8* una de famulitione (famulitio *Jahn*) Veneris || 11 *cf. Apul. met. 2, 14* cum adstantes in clarum cachinnum videret effusos; *2, 20* convivium totum in licentiosos cachinnos effunditur || 13 *cf. ibid. 3, 29* alacer ac laetus ... accessi || 14 *cf. ibid. 8, 19* senex ... totus in baculum pronus

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 sive] suae **R**^{1} sine **P** | comprehensus **A** conpresus **B**^{1} comprensus **DRG** || 2 proiectatus **R**^{1} | inundatis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 3 *ante* temeti (meti **AR**^{1}) *add.* de **M**^{1} | inconfusione **AR**^{1} incusione **L**^{1} || 4 glandum **BD**^{1}**MRG** grandum **A** grandem **D**^{2} clandum **CEFVL** claudum **P** clanculum *Dick locum emendare non potui* | stertens ranae **G** stretenytiranne **A** sternenyranae **B**^{1} stertenuraniae **B**^{2}**M**^{2}**F**^{2} stertenuranae **D**^{1}**M**^{1}**C**^{2}**EL** stertens uranie **D**^{2} sterteny[**R** sternuranae **C**^{1}**F**^{1}**V** sternens ranae **P** | desorventis **AB**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) || 5 strepore *coni. Grot.* serope **D**^{1} sterope **ABM**^{1}**CEFVL**^{1} terrore *cett.* (*d.* **R**) | confusi **M**^{1} (*d.* **R**) || 6 convetere **M**^{1} | *ante* somnum *add.* per **B**^{2} | umentis *om.* **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} | craptile **D**^{1} | exsudatione **BDRG** exsudati exsudatione **A** exudatione **M** exindatione **C**^{1}**V** exundatione **C**^{2}**EFLP** || 7 eo maxime] illa maxime de re **C**^{1}**EF**^{1}**V** | quo **BD**^{2}**RC**^{2}**E**^{m}**F**^{2}**V**^{2}**GLP** quae **A** quod **D**^{1} *legi non potest* **M** *om.* **C**^{1}**E**^{1}**F**^{1}**V**^{1} || 8 *post* excussus (excursus **A**) *add.* est **B**^{2}**D**^{2} | *post* credita *add.* est **B**^{2}**CE**^{s}**F**^{s}**V** | iocus **D**^{1}**R** | nuptiales **M**^{1}**C**^{1}**EFV** (*d.* **R**) | vetera **A** utare **C** || 9 vernaculaeque **B**^{2}**D**^{2}**MFG** verniculae **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} bernulae **B**^{v} bernaculaeque *cett.* | cacisinos **A** cahinnos **M** carcinnos **R**^{1} || 10 tullere **A** talere **C**^{1} | ut **BM**^{2} ad **DRC**^{1}**F**^{1}**V** at *cett.* | qua plures **AF**^{1} quemplures **RF**^{2} quam////////// plures **P** | rixum **R**^{1} || 11 in petulantis] impetulantis **C**^{1}**EVGL**^{1} | *ante* sonitum *add.* ad **B**^{2} || 12 provocaverint **A** provocarit *coni. Bentl.* | *post* denique *add.* quia **CV**, *quod super* ut *ascripsit* **E**^{s} | inverecundus **F**^{2}**G** || 13 proca **B**^{1} | adstultibus **P** | accurrit **L**^{2}**P** || 14 depale **A** depare **R**^{1} | calvitium] vitium **L**^{1} | baculo **B**^{2}**F**^{2}**GL**^{2} ad baculum **E** baculum *cett.* || 15 affixerat **AB**^{2}**D**^{2}**G** afflixerat *cett.* | *ante* verbere (ververe **AG**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R**^{1}) *add.* cum **C**^{1}**E**^{s}**V** | percrepantes **R**^{1} || 16 etiam *om.* **L** | *post* suscitavit *add.* Trimetrum iambicum hipercatalecticum **B**^{m} Admonet astrologos ne sint ebriosi **M**^{s}

805 Tunc vix senex reclusis
creperum videns ocellis
circumspicit ridentes
ictuque suscitante
stupidum dolens tuetur,
frictuque palmulari
madidata tergit ora.
tunc motus increpante
baculum rapit Lyaeo,
ac dum movere gressum
cupit avocante Lyde,
tandem recepta luce
superum videt senatum.
percellitur repente
silicerniumque nutans
temptat ciere cursum.
tunc motibus negatis
magis involutus astat,
cessimque formidantis
abeunt pedes tremore,
titubansque moliensque
haeret, redit, recurrit.
tunc victa palpitansque
turgens cadit senectus.
fit maior inde risus,
nescit modum Voluptas,
donec iubente Baccho
Satyrus rapit iacentem
scapulisque dat supinum

15 silicernium] *cf. Fulg. serm. ant. 8*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 tum **BDGL** || 2 vides **L**^{1} || 3 *versum om.* **P** | ridentis **A** | *post v. 3 versuum ordo sic turbatur in* **A**: *3, 7–11; dein in altera columna 4–6, 20–24; dein in sequentis folii priore columna 12–19, in altera 25–p. 305, 3* || 5 doles **M**^{1} | intuetur **D**^{1}**CE**^{2}**VL**^{2} tueretur **R** || 7 madidata tergit *Stange 28* mandida detergit **C**^{1}**EFV** madida detergit *cett.* || 11 capit **B**^{1} | vocante **B**^{2}**D**^{2} avocanante **M**^{1} advocante *ed. pr.* (ac vocat Lyaeum *coni. Eyss.*) || 12 repta **L**^{1} || 13 stuperum **M**^{1} || 15 ritans **A** nitans **C**^{1} || 16 ciere *Oudendorp* clere **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} edere **M**^{v} celerare **R**^{m} celere *cett.* || 19 formidantis *Petersen 69* formidantes *libri* || 23 vita **AR**^{1}**C**^{1}**F**^{1}**V** | palmitansque **AR**^{1} || 24 turgens] vergens *coni. Heins. ad Val. Flacc. p. 652 ed. Burm.* || 26 nesit **B**^{1} necsit **D**^{1}**R**^{1} | volutas **A** || 27 iubente] voluntas iubente **A** voluptas iubente **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 28 saturus **ABD**^{1}**M**^{1}**R**^{1}**P**^{1}

tumidumque hiatimembrem
colloque complicatum
utribus parem reportat.

Hac iocularis laetitiae alacritate fervente, Satura illa, quae meos semper curae habuit informare sensus, 'ne tu' ait, 'Felix, vel Capella vel quisquis es, non minus sensus quam nominis pecudalis, huius incongrui risus adiectione desipere vel dementire coepisti. ain tandem? non dispensas in Ioviali cachinnos te movisse concilio verendumque esse sub divum Palladiaque censura assimulare quemquam velut cerritulum garrientem? at quo etiam tempore Cupido vel Satyrus petulantis ausus procacitate dissiliunt? nempe cum virgo siderea pulchriorque dotalium in istam venerabilem curiam ac deorum ventura conspectus. apage sis nec postidhac nugales ausus lege hymeneia et culpae velamine licentis obnuberis. saltem Prieneiae ausculta nihilum gravate sententiae et, ni ὄνος λύρας, καιρὸν γνῶθι.' tam tristibus asperisque Saturae alioquin lepidulae verberibus demulcatus, cum excusamentis admissi velut procacis involvor, tandem, quae puellarum intromittenda pararetur, inquiro. ac sic illa, nondum stomacho senescente, quo in me vehebatur, exorsa: 806 807

7 *cf. Apul. apol. 45* ex eo sacro coepisse dementire | *cf. Apul. met. 1, 8* ain tandem? inquam || 12 apage sis] *Apul. Socr. 5 p. 131 (et Plaut. et Ter. non raro)* || 14–15 *idem proverbium Boeth. cons. 1 pros. 4* || 15 *cf. Apul. met. 2, 7* lepida alioquin et dicacula puella

[ABDMR CEFV GLP) 1 tumidumque *Stange 27* uvidumque *libri* | *ante* hiatimembrem *add.* et *libri praeter* D^{2}P || 3 parem R^2 daren B^{2}D^{2}M^{2}G (*ex Aen. 5, 456*) darem *cett.* || 4 iacularis D^{1}R | alacritate *om.* A | ferbente B^{1}D^{1}GM | satyra *libri* | meos] eos D^{1}M^1 in eos D^{2}M^2 || 5 ne] me L^1 | quisquis] quisquis quis B^{1}D^1 quisquis qui R^1 || 6 sensus *om.* P | nominus A | inconcrui B^{1}D^{1}R || 7 adiectione B^{2}D^{2}MC^{2}GLP aiectione AB^{1}D^1 adlectione D^{v}R^2 alectione R^1 abiectione C^{1}EFV | dementiri D^{2}C^{1}EF^{1}VP | ain B^{1}D^{1}R^1 an *cett.* || 8 rendumque C^1 || 9 assimulare] ac simulare C^{1}E^1 | velut *Susius* vel *libri* | cerritulum B^2 cerrilulum C^{1}EFV cerriculum *cett.* | at] a A ad B^{1}D^{1}M^{1}R || 10 aussus A || 11 siderea ... 12 deorum *om.* D^1 | sidere B^{1}M^{2}P || 12 nec *om.* P | postidhac *Grot.* post id hic D^1 post hic R^1 post haec R^2 post id hos F^2 postidhaec *cett.* || 13 nigales B^{1}D^1 | lege *Bern.* leges *omnes mei* | hymeneia B^2 meneia AD^{2}REV^{2}GL^{1}P menega B^{1}D^{1}M C^{2}FV^{1}L^2 ymaenegia *n. f.* C^1 | lucentis AR || 14 saltim AR^1 | prieneiae BDRGL prenneiae A prineiae M pienie C^1 prienie *cett.* | gravatae DR CEG gravitate F (*videtur esse vocandi casus*) | ΟΝΟϹ ΛΥΡΑϹ L^2 ΟΝΟϹΑΥΡΑϹ DMP *corruptius cett.* || 15 ΚΑΙΡΟΝ BD^{1}RC^{1}EVG *corrupte cett.* | γνῶθι *Grot.* ΓΝΟΤΙ D *corruptius cett.* | tam] dam A in tam B^{1}C^{1}V || 16 demulcatus *Grot.* demulgatus AB^{1}D^{1}MR^{1}EVP demulgatis *cett.* | cum excussamentis A cusamentis M cum exitus amentis G^1 | involvor *scripsi DMCE 59* involvitur A involvur B^{1}R^{1}L^1 *et fort.* D^1 involutus B^{2}D^{2}F^{2}L^2 involvuntur R^{2}CEF^{1}VGP *legi non potest* M | paratur D^{2}MR^{2}GP || 18 exorsa] oarsa A exorsa est D^{2}E^{s}F^s | *post* exorsa *add.* Versus satyrae C

808 'Astrigerae iam sedis iter cursumque polorum
et sacra multivagos qua tollunt sidera flexus
dicere tempus adest. video splendescere pulsu
icta corusciferi subitum laquearia caeli.
illinc bis septem solitus servare Triones
pastor Hyperborea resplendet luce Bootes,
hinc, qua devexo tellus subducitur axe,
ignoto Canopos sese infert fulgidus astro.
Phoebeos pariter currus rapidosque meatus
et toties variae flammantia cornua lunae,
quin etiam medios quos nectunt culmina circos
obliqua, et rutilis qua se rapit orbita signis,
cernere iam videor: tu fingere ludicra perstas
viliaque astriloquae praefers commenta puellae?'

809 Talia adhuc canente Satura, vetitus ille ac durissime castigatus denuo me risus invasit. 'euge' inquam, 'Satura mea, an te poeetriam fecit cholera? coepistine Permesiaci gurgitis sitire fontes? iamne fulgores praevides et vultus deorum? ubi illud repente discessit, quod irrisoria semper lepidaque versutia inter insana [semper] deridebas vatum tumores, dicabulis cavillantibus saleque contenta nec minus [poetarum] rhetorum cothurno inter lymphatica derelicto, et quod rabido fervebas cerebrosa motu, ac me Sileni somnum ridentem censorio clangore superciliosior increpabas?

2 *cf. Plin. nat. 2, 48* lunaeque multivagos ... flexus || 13 *Anth. 198, 37* cernere iam videor || 15–16 *cf. Apul. met. 3, 10* tunc ille ... paulisper cohibitus risus libere iam exarsit in plebem

[**ABDMR CEFV GLP**] 3 videt **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} videto **R**^{2} || 4 ita **A** iacta **R**^{2} | corusciferi **B**^{2}**D**^{2}**RGL**^{2}**P** corusceferis **V**^{1} coruscifero **L**^{1} corusciferis *cett.* | subitum *scripsi* ubi ubi tunc **B**^{1}**D**^{1} subito **D**^{3}**L** subiubitunc **R**^{1} ubi tunc *cett.* || 8 ignoto *Romanis scilicet, nisi forte* ignito *legendum est* || 9 currus **B**^{1}**DM**^{1}**R**^{1}**GP** cursus *cett.* | rapidos **A**^{1} || 10 varie **L**^{2} || 11 nectunt] nec tunc **B**^{1}**D**^{1}**MR** | culmina] volumina **R**^{1} | circos *om.* **C**^{1} || 12 oblique et **AR** obliquet **D**^{1} obliquat **G** | rutilis **ABMRC**^{1}**G** | quo **B**^{1}**DR**^{2}**L**^{1} quod **F**^{1} | obita **R** || 13 perstas *scripsi DMCE 80* pestas **B**^{1}**D**^{1} praestas *cett.* || 15 talia] tatilia **R** | satyra *libri* || 16 mea, an te *Petersen 28* meante *libri* | poeetriam *scripsi* potetriam **AB**^{1}**D**^{1}**R** petriam **M**^{1} poetariam **F** poetriam *cett.* | cholera *Petersen* colera **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} colere *cett.* || 17 coepisti nec **D**^{1} | permesicaci **R**^{1} permessiaci **L**^{2} | sitire **B**^{2}**D**^{2}**M**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**L** sitiri *cett.* | fontem **B**^{2} | fulgoris **AR**^{1} | provides **C**^{1}**EF**^{1}**V** || 18 ubi] sed ubi **G** | illum **AB**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** | inrisuria **B**^{1}**R**^{1} insuria **D**^{1} inrisisoria **E** || 19 semper *del. Dick* | *ante* vatum *add.* per **D**^{2}**C**^{2}**GP** | tumoris **R**^{1} | dicabilis **B**^{1} discabulis **D**^{1} dicabullis **M**^{2} || 20 poetarum *delevi* (rhetorum *delebat Dick*) | conturno **AR** || 21 et *Eyss.* est *libri* | rapido **AM**^{1}**RG** rubido **L**^{1} | ferebas **B**^{1} ferbabas **D**^{1} ferviebas *n. f.* **M**^{2} | celebrosa **AC**^{1}**EF**^{1}**VP** | moetu **C**^{1} metu **F**^{1} || 22 somnium **R**^{1}

ergone figmenta dimoveam, et nihil leporis iocique permixti taedium auscultantium recreabit? Paeligni de cetero iuvenis versiculo resipisce, et ni tragicum corrugaris,

ride, si sapis, o puella, ride.'

His me Saturaque mea alternanti diutule obiurgatione rixatis, aliam 810
dotalium virginum Delius intromissurus egreditur. et ecce globus quidam
lucis aetheriae et concava perspicui ignis aggestio, ut apparebat intra se
quandam virginem claudens, miti vertigine sensim volutus inlabitur.
quo candore luminis propinquantis plures irradiati refulsere divi, fata-
lesque maxime, quorum etiam habitus motusque et quicquid in his igno-
tum credebatur emicuit; tunc et ipsa extimi caeli contextio eiusdem lucis
fulgoribus revibravit. quo miraculo stupefacti aerii, terrestres marinique
divi et si quos clausa telluris operiunt, Astraean Theminque, Uranien
certe Libyssam apparuisse rati locum consessionis honoratissime prae-
buere. et ecce subitum prosilit quaedam gemmata nec minus totis artu- 811
bus decenter oculea; huic sidereus vertex vibrantesque crines; verum alae
cum pinnis hyalinis et volitandi per mundum remigia crebrius aurata
crispantur. gestabat in manu cubitalem fulgentemque mensuram, in alia
librum, in quo praemetata divum itinera et cursus recursusque siderei
cum ipsis polorum cardinibus praenotati ex metallis diversicoloribus ap-
parebant. quae ubi in medium quampluribus sibi diis arridentibus venit,
ceteris pulchritudinem splendoremque eius admirantibus, ita coepit:

4 = *Mart. 2, 41, 1* || 16 *cf. Apul. met. 2, 23* perspicaciorem Lynceo ... et oculeum totum

[ABDMR CEFV GLP] 1 ergone **B^{2}L^{2}** ergo nec *cett.* (*d.* **R**) || 2 ausculantium **A^{1}P** (*d.* **R**) | recreavit **AB^{1}DG** (*d.* **R**) || 3 tracum **A** (*d.* **R**) || 5 me] mer **B^{1}D^{1}R^{1}** a me **B^{2}** | alternanti *scripsi* alterna **AB^{2}D^{2}VG** alternana **B^{1}D^{1}MCEF^{1}L** alternata **F^{2}** alterna nam **P** (*d.* **R**) | diotule **B^{1}D^{1}** diutile **D^{2}** (*d.* **R**) || 7 lucis *om.* **A** lucris **D^{1}** | adiestio **ABD^{1}R** || 8 glaudens **A** | miti vertigine] vergitine **A** utigine **D^{1}** miti vergitine **R** mitigine **C^{1}V^{1}** || 9 refulsere ... 11 credebatur *om.* **C^{1}** | divi] diu **R^{1}** || 10.11 *in verbis* ignotum credebatur *desinit liber* **M**, *pluribus scilicet foliis amissis, nam iterum aderit p. 335, 7* immoratur || 11 et] ex **B^{1}RF^{2}G** | contexio **D^{1}C^{1}G^{1}P** || 12 aerii **B^{2}D^{2}R^{2}EFGL^{2}** aeri **AB^{1}D^{1}R^{1}L^{1}** aerei **CVP** | macrinique **B^{1}D^{1}R^{1}** || 13 claustra **B^{2}** | astrean teminque **B^{1}D^{1}R^{1}** (*veram lectionem agnovit Dick*) astreantemisique **A** astreantem inter **D^{2}** astreamque **C^{1}** astreatemque **C^{2}L** astream temque **F^{1}** astreantemque *cett.* || 14 consensionis **D^{1}** | honoratissimae **BD^{1}C^{2}** honoratissimi **C^{1}V** honorantissime **P** || 15 subito **R^{2}F^{2}** | prosilivit **CEFV** | quoddam **F^{1}** | geminata **A** | *ante* totis *add.* in **CE^{g}FV** | artubus **CEFLP** artibus *cett.* || 16 siderius **C^{1}P** | vibrant ex quae **B^{1}D^{1}R^{1}** ubrantesque **F** | crinis **D^{1}L** || 17 pinnis **B^{1}D^{1}R^{1}** prinnis **A** pennis *cett.* | hyalinis **B^{2}C^{2}F^{2}GL** sallinis **A** salinis **B^{1}D^{1}R^{1}** alinis *cett.* | autrata **C^{1}** arata **G** || 19 praemetata **D^{2}CEFVL** praemeta *cett.* || 20 populorum **AB^{1}D^{1}R** | diversis coloribus **AR** || 21 sibi diis] subsidiis **C^{1}V**

812 'Multae admodum rationis nec eiusdem despicabilis temnendaeque contuitu me, si qua sunt industriae nostrae opera, convenerat reticere. nec enim verecundae arbitror probitatis motus cursusque proprios ipsis edisserere, qui moventur, docereque deos velle quod faciunt; tum etiam, quod per immensa spatia saeculorum, ne profana loquacitate vulgarer, Aegyptiorum clausa adytis occulebar. quippe per quadraginta ferme annorum milia illic reverenti observatione delitui; atque utinam post diluvialis consternationis excursum Athenarumque urbem longa intercapedine restitutam nullae me in Graeciam teretes illecebrae nec lactantes crinitorum †scopas palliolos non tegendam potius quam divulgandam† cognovissent! numquam profecto itinera, stationes reditusque vestri in noti-
813 tiam hominum ac mortalium curarum illuviem pervenissent. sed quoniam utcumque in Graiam notitiam errabunda perveni, sufficere oportuit, quicquid ab Eratosthene, Ptolemaeo, Hipparcho ceterisque vulgatum, ne me ultra loquendi necessitas ingravaret. tamen quia me alumnantis erudientisque Cyllenii reticere non permittit officium, nostrique studii secreta discludere sollertia quoque nubentis invitat, apud vos, superi caelestesque, qui vestra recensebitis meacula, non tacebo.

5–6 *Arnob. nat. 1, 43* Aegyptiorum ex adytis || 6–9 *cf. Plato Tim. 22s.*

[ABDR CEFV GLP] 1 rationes **AR**^{2} | despicabilis **B**^{2}**CEFV** discabilis **L**^{1} displicabilis **L**^{2} dispicabilis *cett.* | contuitus **D**^{2}**R**^{2}**P** || 2 me] meae **C**^{1}**EF**^{1}**V** | si qua sunt *bis scripta in* **C**^{1}**V** | nec **B**^{2}**L**^{1} haec *cett.* (*v. Petersen 69*) || 3 cursus motusque **G** | edissere **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**P** || 4 deos] eos **C**^{1} | tum] tunc **CEV** || 5 per immensa] impermensa **C**^{1} per immense **L**^{1} | ne] in **L**^{1} || 6 clusa **R**^{2} | *ante* adytis (ditis **A**) *add.* in **C**^{1}**E**^{s} | occolebar **AB D**^{1}**R**^{1} | quadringenta **B**^{1}**DR**^{2}**GL** || 7 reverentior servatione **R**^{1} | post *om.* **AR**^{1} | dilubialis **B**^{1}**D**^{1} || 8 aeternarumque **AR**^{1} maternarumque **B**^{1}**D**^{1} | intercapedire **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 9 greciam **AD**^{1}**RG** | teretes *dubitanter scripsi* (*i. e. politae, eruditae*) terreris *n. f.* **A** taeretius **B**^{1} teretres **D**^{1} taeretris **R**^{1} terrestres *cett., sed aeque terrestris est Aegyptus atque Attica* | lactantes (*i. e. pellaces, allicientes*) *dubitanter scripsi* iactantes *libri* || 10 scopas . . . cognovissent *misere corrupta emendare non potui* | scopae *vulgo edunt* | palliolosque **L** palliolis *Grot.* palliolo *Dick* | non tegenda **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} contegendam *Kopp* nonne tegendam *Dick* | potius quam divulgandam cognovissent **B**^{2} **D**^{2}**P** potius cognoscendam **AR** potius quam divulgandam potius cognossem **B**^{1} potius quam divulgandam potius cognoscem **D**^{1} quam divulgandam potius cognovissent **CEF**^{1}**V** quam divulgandam potius cognossent **F**^{2} potius quam divulgandam cognossent **GL** || 11 itinera, stationes *Petersen 69* iteras rationes **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} itineris rationes **D**^{2}**C**^{2}**G** inite rationes *n. f.* **R**^{2} iteris rationes *cett.* | in *om.* **D**^{1} | notiam **B**^{1}**D** || 12 inluvium **A** inluviam **CE F**^{1}**V** | pervenissent *scripsi* perveniret **A**^{1} pervenirent *cett.* || 13 perveni sufficere] pervenire **AR**^{1} || 14 haberat ostone **D**^{1} ab eratostone **D**^{2} | ptolomeo *libri* || 15 tamen] et tamen **B**^{1} | alumnatis **D**^{1} || 16 cylleni **AB**^{1}**D**^{1} **R**^{1}**C**^{1}**P** | officio **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | studii . . . 17 quoque *om.* **P** | studi **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1} || 18 recensibus **R**^{1}

Mundus igitur ex quattuor elementis isdemque totis in sphaerae mo- 814
dum globatus terram in medio imoque defixam aeternis caeli raptibus
circumcurrens circulari quadam ratione discriminat. quamquam auscul-
tare physicis in ipso astruendi limine non dedigner, qui subtilium corpo-
rum teneritudinem suis coactibus circumductam in quasdam sectas vias
et circulorum intercapedines non aestimant disparari, sed suis fluctibus
adhaerentes naturas undiquesecus globoso ambitu orbibusque diffundi,
quarum circa medium, quod dixere centron, aquae primum aerisque se-
quens, tertium ignis cyma commemorant, et tunc quinto quodam corpo-
reae substantiae temperamento aetherios circumvolare fulgores, quo loco
solis, lunae ac siderum signiferique orbis se obliquitas circumducit, quod
κυκλοφορητικόν cyma [gymnasia] retulerunt. cuius naturae tranquilli-
tas etiam illum extimum tenet ambitoremque cursum, qui ex eo, quod
nullis sideribus oculatur, anastros perhibetur. si igitur sui similis omnis 815
circumagentium naturarum ambitus reperitur, nulli possunt aetherium
tractum circuli variare. nos igitur circulos non ita dicemus, ut liquentis
naturae discrimina corpulenta fingamus, sed ut ascensus descensusque
ad nos errantium demonstremus. neque enim vel axem polosque, quos in

§ 814 de fontibus huius libri v. Stahl – Johnson vol. 1 p. 50–53; ratio et consilium libri, quibus ceteros facile superat, suadent ut unum auctorem statuamus, quem nonnulli Varronem voluere. contra fatendum est non moris fuisse Martiano, ut per integrum librum unum sequeretur auctorem || *§§ 814–815 cf. Plin. nat. 2, 5 et 10; Plat. Tim. 32 (Cic. Tim. 17); Cic. nat. deor. 2, 91; Serv. Aen. 6, 645; Diog. Laert. 7, 1; 69; 137* || 14 anastros] *cf. Arist. Quint. de mus. 3, 12 (p. 112, 17 ed. Winnington-Ingram)* || *§ 815 cf. Gell. 3, 10, 3*

[ABDR CEFV GLP] 1 stotis ABD^{1}R^1 || 2 globatis B^{1}R^{2}G globatis formatus *olim volui* || 3 quadram B^1 (*d.* R) | discriminatur *Kopp et Petersen 69* | auscultate C^1 || 4 astruenda A austruendi B^{1}D^{1}RC^{1}EV || 5 circumdatam B^v || 6 fructibus D^1 || 7 ambitum B^{1}D^1 | diffundit L^2 || 8 centron . . . 9 cyma *om.* D^1 | centron AB^{1}R^1 centrona *cett.* | aquae *om.* C^{1}EF^{1}V || 9 clima D^m (*corr.* D^3) coma R^2 *κῦμα Eyss.* | commemorant B^{1}R^1 commemorantur D^1 commemorat *cett.* (*nempe* Cyma *astronomi cuiusdam nomen rebantur monachi*) | *post* quodam (quadam B^1) *add.* loco B^{2}R^{m}G | corporea D || 10 substantia AB^{1}D RF^1 | temperata AB^{1}DR^1 temperato R^{2}G (quinta quadam corporea substantia temperatos *olim volebam*) | aeternos B^{1}D^1 | circulum volare AR || 12 κυκλοφορητικόν R^m *manu XVImi saeculi et coni. Vulc.* cidoforeticum A cycloforeticum B^{1}DR^1 ciclo foreticus B^{2}EFGLP cyco foreticus C^{1}V^2 cydo floreticus C^{2}V^1 | *ante* cyma (cymma A *κῦμα* R^m *et ed. Vulc.*) *add.* et B^{2}L | gymnasia (per gymnasia E^{2}V^{2}L) *delevi DMCE 81* | rettulerunt BD tullerunt R^1 retullerunt R^2 || 13 illum] ullum A | ambitorumque A | cursum] circum *fort. legendum* || 14 desideribus A | oculatur L^2 *et coni. Grot.* occultatur B^2 occulatur *cett.* | anostros ARV anstros C^1 | suis D^{1}R^2 su R^1 || 15 circuagentium G | reperitur D^{2}EFV repperitur *cett.* || 16 dicimus ARF^2 || 17 naturae *om.* C^1 | discensusque AR^2 adescensusque B^{1}D^1 ac descensusque B^{2}D^2 adecensusque R^1 || 18 *pro verbis* errantium . . . p. 310, 1 compendia *nihil nisi* errantia (errandia V^1) *habent* C^{1}V | erratium B^{1}D^{1}R^1

sphaera aenea, quae cricote dicitur, ad intellegentiae compendia affin-
xere mortales, ego robori mundanae rationis apponam, cum nihil solidius
terra sit, quod eam valeat sustinere; deinde cum poli velut perforatae ex-
terioris sphaerae cavernis emineant, et hiatus quidam cardinesque fingan-
tur, quod utique subtilibus aetheriisque accidere non potuisse comper-
816 tum. sicubi igitur intellegentiae edissertandique proposito vel axem vel
polos vel circulos perhibebo, ideali quadam prudentia, non diversitate
caeli discreta, sed spatiorum rationibus depensetur. sicque habeatur,
cum evexum devexumque mundum dixero, cum similis cunctis suis par-
tibus sit sublimeturque vel lateat pro condicione horizontis positioneque
terrarum.
817 Hoc igitur praemonito illud insinuo, quod quidam Romanorum non
per omnia ignarus mei stellas ab stando, sidera a considendo, astra ab
Astraeo dicta fuisse commemorat, fabulosisque commentis Grai comple-
vere caelum, ego praecepta potius edisseram disciplinae, ac decem dici
mundi circulos assevero, quorum alii paralleli, ⟨alii obliqui, alii per po-
los ducti. et paralleli,⟩ quos aequistantes latine possumus memorare,
eosdem polos habent quos ipse mundus. poloe enim sunt, qui a centro
circuli linea usque in circumferentias ducta medietatis sectae mensuram
818 aequa ratione discriminant. verum ex parallelis primus est is, qui et
semper apparens et contingens confinia finitoris numquam mersus assur-
git, qui septentrionalis circulus perhibetur ex eo, quod cum ceteris, quae
819 promentur, etiam geminae sidera Septentrionis includit. secundus autem
ex parallelis ma⟨ximo pro⟩ximus solstitialis est, ad quem sol aestivus
820 accedens solstitii fine repulsus abscedit. tertius aequinoctialis medius

§ 816 cf. Manetho 2, 30; Macr. somn. 1, 15, 9 || 12–13 *cf. Varro ling. 6, 14; Isid. orig. 3, 71, 4; Ps. Cens. frg. 2, 1* || *§§ 817–826 de circulis cf. Theo Smyrn. pp. 129–133 ed. Hiller; Cleom. 1, 2, 11–12; Geminus isag. 5; Calcid. 65–68; Macr. somn. 1, 15, 12–18; Isid. orig. 3, 44–46* || 14 *cf. Fulg. Myth. 1, p. 11, 16 Helm* mendacis Graeciae fabuloso commento

[**ABDRCEFVGLP**] 1 sferaenea **R**^{1} sperenea **A** sferenea **B**^{1}**D**^{1} pherecia **B**^{2} ferenea **D**^{2}**R**^{2}**GLP** spherenea **C**^{m}**E** speraenea (p *et* ae *in ras.*) **F** | cricote **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} circote *cett.* *κρικωτή Eyss.* | inteligentia **A** intellegentia **R** | affixere **C**^{2}**F**^{2}**GLP** adflixere **C**^{1} || 2 ego] ergo **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 3 foratae **R**^{1} || 4 ferae **D**^{1}**R** | cardinisque **B**^{1}**D**^{1}**R** || 5 accedere **R**^{1} || 7 perhibeo **P** | ideo aliquadam **A** idem aliquadam **D**^{1} || 8 dispensetur **DR**^{2} | habebatur **D**^{1} || 9 evexim **R**^{1} vexum **L** || 10 positionesque **C**^{1}**EF**^{1}**V** positionisque **C**^{2} || 12 promonito **AR**^{1} || 13 mei] me **A** mihi *coni. Ritschl De Varr. discipl. libris 10* | a stando **B**^{2}**L**^{2} ab strando **C**^{1} | a *om.* **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 15 ego] ergo **AR**^{1}**C**^{1} || 16 alii] alia **A** ali **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | alii^2 ... 17 paralleli *addidi Helikon 6, 1966, 230* || 17 aequistrantes **C**^{1} aeque distantes *Dick* || 18 eosdemque **B**^{2}**F**^{2} | poloe **B**^{1}**D**^{1} polo **AR**^{1} poli *cett.* || 20 aeque **AB**^{1}**D**^{1}**R** | parsallelis **A** || 21 confinia] finia **AR**^{1} quo finia **L**^{1} || 22 circulos **R** || 23 promentur] mentur **A** promerentur **R**^{1} | geminae **D**^{2}**R**^{1} geennae **D**^{1} gemina *cett.* | septentrionalia **B**^{2} || 24 parsallelis **A** parrallelis **B**^{2} paralelis **F** | maximo proximus *scripsi Helikon 6, 1966, 230* maximus *libri, quod delebat Dick*

maximusque cunctorum, per quem sol secundo, vel cum in aestivam
flagrantiam surgit, vel cum in hiberna descendit, quadam mundi medie-
tate pervectus mensuram noctis lucis aequalitate compensat. huic pro- **821**
pinquus brumalis, in quem hiemali fine perveniens in aquilonem denuo
repulsus assurgit. quintus autem idemque ultimus australis quique ant- **822**
arcticus perhibetur. hic mersus ac vix altiore circuli extremitate horizon-
tis defixa contingens, tanti tamen spatii, quanti septentrionalis circulus,
ratione monstratur, cui etiam invenitur oppositus.
Consequens reor coluros demonstrare, quorum pars desuper quaedam, **823**
alia in imo versatur occulta, de quibus non nescio scriptorum variare
definita. nam alii a septentrionali cardine in meridianum duci circulum
perhibent, exindeque sub terras meantem denuo in arcticum apicem sub-
limari; alii vero contra a cardine meridiano inchoamenta circuli perhiben-
tes, eundem per arcticum verticem, unde ortus, denuo retulerunt, qui
quidem alium ab ortu circulum decusantes in quattuor quadras mundi
ambitum discreverunt. verum ego, quod Hipparchus meus scriptorum **824**
⟨. . .⟩ veritate complexus, hos dico a signis zodiaci cycli venientes et tam
inter se secundo coniunctos, quam omnes parallelos angulis aequalibus
persecantes in cardines pervenire. nam unus ab Arietis octava parte na-
tus ambito mundo per polorum vertices ad eandem recurrit; alius simili
complexu mundum a Cancro exortus includit, quod planius postmodum
faciemus.
Verum nunc obliqui sunt edicendi, quorum signifer duodecim discrimi- **825**
nibus interstinctus ex parallelis duo solstitialem brumalemque contin-

1–2 *cf. Apul. met. 4,14* aestiva flagrantia maceratae || *§ 822 cf. Procl. de sphaera 9* || *§ 823 de coluris cf. Gemin. 5,49–50; Theo p. 132; Macr. somn. 1,15,14* || 19 octava parte] *cf. Hyg. astr. 4, 2 (rem tractat O. Neugebauer, The Exact Sciences in Antiquity ²1957, 188)* || 21 postmodum] *§ 832 s.* || *§ 825 cf. Gemin. isag. 5,51–53; Theo Smyrn. p. 130 ed. Hiller; Cleom. 1, 14, 18; Macr. somn. 1, 15, 8–12*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 sol *om.* **A** | in *om.* B^1DL^1 || 2 in *om.* $D^1C^1VL^1$ || 3 pecuectus $B^1D^1R^1$ pervectui R^2 | lucisque F^2 (*d.* **R**) || 4 hiemali] geniali **A** (*d.* **R**) | fine . . . 5 ultimus *om.* **AR** | fine *om.* $C^1E^1F^1V^1$ || 5 *post* australis *add.* est B^2 | antarticus *libri* || 6 huic **AR** || 7 definxa **E** | *post* spatii (spati D^1R^1) *add.* est $B^2E^2F^2$ | quanti] qua C^1 || 8 cui *scripsi* ei *libri* || 9 colubres L^1 colluros **P** || 10 obculta $AB^1D^1R^1$ || 11 alii a] alia $B^1D^1REG^1$ alii **P** || 12 terra **A** | arcticum **P** articum *cett.* | appicem **A** || 13 a *om.* B^1R | meridia R^1 | inchoamenta $AB^2D^2R^2C^2GL^2P$ inquoamenta *cett.* || 14 *ante* eundem (eodem B^v) *add.* in C^1E^2F | arcticum DC^1FVP articum *cett.* || 15 decusantes $AB^1D^1R^1$ decursantes *cett.* || 16 ego] ergo AB^1D^1R | quad $AB^1D^1R^1$ | ippargus **A** iparcus **G** || 17 *lacunam statuit Dick* | varietate R^2G | *post* complexus *add.* est R^2G | zoziaci $A^1B^1D^1RL^1$ | cili B^1D^1R cly E^1 | venientis B^1DR^1 venies R^2 venites C^1V^1 || 18 aequalibus *Berol. lat. fol. 307* aequalis AB^1D^1R aequales *cett.* || 19 acietis A^1 arietes **R** || 20 ambitu R^1 | polorum] solorum AB^1D^1R | similis ABD^1RG || 21 complexum R^1 | cancro $B^2D^2C^2F^2L^2$ (*v. infra p. 314, 14*) lione **A** leone *cett.* || 23 *post* quorum *add.* in BD^1R | signifert BD^1 || 24 paralelis **A** parallis C^1 | duos $B^2D^2R^2C^2GL^2$ | solestitialem **A** stultitialem R^1

gens, aequinoctialem medium secat secundo, nec ad pares angulos aut findit aut finditur. qui soli lunaeque iter praebet cum quinque sideribus.

826 galaxias vero [lacteus] obliquorum multo maiore ambitu porrectus etiam visibus approbatur; nam confinio septentrionalis circuli natus in finitorem antarcticae regionis acclinans, paene totum videtur permeare caelum. quem quidem mihi desipere videntur qui circulum negaverunt. superest iam unus e circulis, quem quidem, quoniam locis momentisque omnibus variatur, dubito quid appellem. hic tamen nobis ima supernaque discriminans atque undique in superficiem telluris lineae flexu ambientis incumbens horizon vel finitor vel finiens perhibetur.

827 Sed quoniam expositi circuli breviter claruerunt, nunc eorum spatia, unde primo conceperim, perhibebo. ac prius ad septentrionalis circuli redeam granditatem, in quo more geometrico duo primo signa composui ad circulum perducendum, id est unum quod centron, aliud quod peripherian demonstraret. itaque in ipso mundi cardine posui clarius sidus, atque ab eo ad Draconis caput, quod iam notaveram usque ad finitoris circulum pervenire, lineam duxi, quam postea manente centro mente circumagens circulum designavi, atque ab omni parte spatium aequale complexa per haec sidera peripheria circumducta pervenit: a capite Draconis et dextro pede eius, qui appellatur Engonasis, ad medium Cephei pectus, tunc ad pedes priores maioris Ursae, inde rursus ad Draconis caput.

828 Huic circulo confinis solstitialis, quem itidem lineari dimensione a cardine mundi in octavam Cancri partem ducta, quo Sol accesserat solstitio, reperimus. eundem circulum ambitu potiore per haec tamen signa cur-

10 finiens] *cf. Sen. nat. 5, 17* || *§ 827 cf. Manetho 2, 64–71; Hyg. astr. 4, 6* || *§ 828 cf. Manetho 2, 72–82; Arat. 480–500; Hyg. astr. 4, 2*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 nec] nam **B**^{2} | patres **D**^{1} || 2 quinque] quibus **AR**^{1} | desideribus **A** || 3 lacteus (id est lacteus **B**^{2}**F**^{2}) *delevi* || 4 visibilibus **AR**^{1} || 5 antarcticae **GL**^{1} antastice **A** antarticae *cett.* | adinclinans **L**^{1} || 7 quoniam *Dick e Leid. 36* qui **A** quo **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**CE**^{1}**F**^{1}**VL**^{1} quia **B**^{2}**E**^{2} quod **D**^{2}**F**^{v}**GL**^{2}**P** quod quia **R**^{m} || 8 nobis ima *Petersen 69* nobisimas **B**^{1} novissimas **B**^{2}**R** nobisisima **D**^{1} nobissima **D**^{2} novissima *cett.* || 9 fluxu **L**^{1} || 10 finiens *scripsi Helikon 6, 1966, 231* oriens *libri* || 11 circuli *bis scr. in* **D**^{1} || 12 primo *del.* **B**^{2} | conceperim *Petersen 29* conciperem **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**G** coeperam **D**^{2} conceperem **R**^{2} ceperam **E** conceperam *cett.* | perhibens **AR**^{1} | ad se septentrionalis **A** || 14 aliut **B**^{1}**D**^{1} | peripherian *edd.* ferian **AR**^{1}**E**^{1} perferiam **C**^{2} perferian *cett.* || 16 notaveramus **B**^{2} noveram **D**^{1} | finitaris **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 17 perveniret *n. f.* **F** | doxi **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} dixi **B**^{v}**L**^{2} | manante **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**F**^{1}, *quod del.* **R**^{2} | centro] circo **A** | mente (mentro **A**) *fort. delendum* | circuagens **G** || 18 designavit **AR**^{1} || 19 peripheria *edd.* perferia *libri* | a *om.* **R**^{1} || 20 enganasis **A** engonosis **R**^{2} || 21 prores **A** pres **B**^{1}**D**^{1} (*d.* **R**) | ursu **A** (*d.* **R**) || 22 *post* confinis *add.* est **CE**^{s}**L**^{s} (*d.* **R**) | quem *ed. pr.* quae **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} qua *cett.* | dimensione **P** demensione *cett.* || 23 cancri parte **A** partem cancri **CEF**^{1}**V** | ducta] duae **A** ductam **B**^{1}**D**^{1}**RC**^{1}**EV** | quo] quod **A** que **D**^{2} | *ante* solstitio *add.* in **CE**^{2}**F**^{1}**VL** || 24 reperimus **D**^{2} repperimus *cett.* | ambitum **B**^{1} | curvavi *Petersen 29* curbare **AR** curbari **B**^{1}**D**^{1} curvare **B**^{2}**G** curvari *cett.*

vavi: incipit ab octava parte Cancri, cuius omne corpus in longitudinem secat, ad Leonis pectus ac ventrem; inde ad Ophiuchi umeros, deinde ad caput Cycni, deinde ad ungulas Equi ac protinus ad dextram Andromedae manum, deinde ad sinistrum Persei crus eiusdemque sinistrum umerum, inde ad utraque Heniochi genua et proxime ad Geminorum capita, a quibus rursus ad octavam Cancri ipsius partem.

Aequinoctialis demum circulus bis admensus a poli termino circumactus tam in Arietem quam in Libram linea permeante per haec signa circulum cludit: ab octava parte Arietis per totum corpus eiusdem ad reductum Tauri pedem, inde ad mediam Orionis alvum, deinde per editas curvationes Hydri Crateraque et Corvum ad octavam Librae partem inter duas lucidas signi illius stellas; inde ad utraque Ophiuchi genua ac tunc per Aquilam ad Pegasi caput, a quo rursus ad octavam Arietis partem. **829**

Brumalem vero circulum similiter signo in octava Capricorni parte defixo per haec meare comperimus: ab octava parte Capricorni per totum corpus eius ad pedes Aquarii, inde ad Ceti ultimam caudam ac dehinc ad Leporem prioresque Caniculae pedes, inde per Argo tergusque Centauri ad Scorpionis aculeum, deinde per Sagittae ultimam partem ad octavam Capricorni partem circulus revocatur. **830**

Ultimus ex parallelis, qui vocatur antarcticus, tantundem spatii quantum septentrionalis includit. quem quidem meantem, quibus sideribus oculetur, ego poteram memorare; neque enim mihi ulla caelestis globi portio habetur incognita. sed quoniam per ignota superioris partis visibus hominumque distenditur, dicere praetermitto, ne incomperta falsitatem admiscere videatur assertio. **831**

§ 829 cf. Manetho 2, 83–92; Arat. 511–524; Hyg. astr. 4, 3 || *§ 830 cf. Manetho 2, 93–100; Arat. 501–510; Hyg. astr. 4, 4* || *§ 831 cf. Hyg. astr. 4, 6*

[**ABDRCEFVGLP**] 2 ad ophiuchi **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**EGLP** adeadoffiuci **A** adeadofiuci **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} ad offiuci **CFV** | ad^3 *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 3 cyeni **AB**^{1}**D**^{1}**R** cygni *cett.* | dexteram **DCVG** || 4 numerum **B**^{1}**D**^{1} munerum **R**^{1} || 5 onioci **A** | ienua **D**^{1} || 7 circus actus **R** circuactus **G** || 8 ariete **A** arieteam **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | lineam **B**^{1}**V** | circulum] culum **C**^{1}**V**^{1} || 9 claudit **AF**^{1} | aretis **C**^{1} | eidem **D**^{1} || 10 originis **A** orions **B**^{1} | album **AB**^{1}**D**^{1}**R** alium **P** || 11 curvatiomysi **A** curvationis **B**^{1}**D**^{1}**F**^{1} | Hydri] de **A** ydi **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | crateraque **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} ceteramque **C**^{1} crateramque *cett.* || 12 signi illis **A** illius signi **CEF**^{1}**V** | offrici **A** ofrici **R**^{1} officii **C**^{1} offiuci **C**^{2} || 13 aliquam **B**^{1}**D**^{1}**R** | a] ad **A** || 14 similiter *bis scr. in* **C** || 15 capricornii **A** || 16 aquari **AB**^{1}**D**^{1}**R** | ac dehinc] adhehinc **B**^{1}**D**^{1} a dehinc **R**^{1} ad dehinc **R**^{2}**P** hac dehinc **CV** || 17 priorisque **AR**^{1}**L**^{2} | argonem **B**^{2}**R**^{2}**F**^{2}**G** || 18 scurpionis **R**^{1} | octaviam **D**^{1} || 20 paralelis **A** | antarticus *libri* | spati **D**^{1}**R**^{1} || 21 includitur **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | meante **A** || 22 oculetur *scripsi DMCE 82* circuletur *libri* | ego] ergo ego **D**^{1} | poteram *Leid. 36* potero *omnes mei* | glovi **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 23 ignota **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GLP** ignotum **A** ignotam *cett.* | superiores **A** | partes **AR**^{1} sortis *fort. legendum* (*intellige: 'deorum superius hemisphaerium incolentium'*) || 24 hominumque **AB**^{1}**D**^{1}**RL**^{1} hominum *cett.* | ne] quae **B**^{1} | incomperto **R**^{1} || 25 admississe **A** admisere **B**^{1}**D**^{1} admissi **R**^{1} | videbatur **C**^{1} | asertio **A** adserto **R**^{1}

832 Melius coluros demonstramus, licet ipsi quoque aliquid curvationis abdentes non se totos visibus repraesentent. tamen, qua coniectura non errat, poterunt demonstrari. atque ita eorum primus, qui ab aequinoctiali parte sumit auspicium, ab octava Arietis parte contingens ultimum Deltotou angulum, ac mox summum contingens Persei caput dextrumque eius bracchium, proxime manum secans per septentrionalem circulum ad cardinem pervenit mundi; a quo per caudam Draconis ad sinistrum Arctophylacos proximeque ad Bootis stellam ductus dextrum Virginis pedem sinistrumque contingit, in quo octava pars Librae est; unde ad dextram manum Centauri, qua Pantheram tenet, divisus haud procul ab eo loco, quo sinistram Centauri ungulam tetigit, in regionem inconspicuae nobis partis obruitur; unde emersus infra Cetum per corpus eius aversique cervicem ad caput atque inde ad octavam partem Arietis red-
833 it. alter autem colurus, qui etiam tropicos dicitur, ab octava parte Cancri consurgit ad sinistrum ex prioribus Ursae pedem per ipsum pectus eius cervicemque; inde ad cardinem pervenit mundi atque inde per clunes minoris Ursae et inde per Draconem ac sinistram alam Cycni cervicemque perductus ultimum Sagittae spiculum et proxime rostrum Aquilae contingit, a qua ad octavam partem Capricorni descendit; inde haud procul mersus in regionem inconspicuam infra Argo reconsurgit, cuius et gubernaculum et rectam puppim secans ad octavam Cancri partem redit.
834 Duos iam superesse circulos dubium non habetur, quos quidem obliquos dici superius memoravi. quorum unus signifer non ut ceteri, quos linealiter feci, sed latissimus omnium comprobatur; quem cum in XII spatia discernerem, singulis XXX partes non nescia rationis adscripsi. ve-

§§ 832–833 de eadem materia Manil. 1, 603–630, sed absimiliter || *§ 834 cf. Manetho 2, 129 ss.; Procl. de sphaera 11; Hyg. astr. 4, 5*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 mellius D^1 | colurus $AB^1D^1R^1$ colluros **P** | demonstramus **BDRF²G** demonstremus *cett.* | curvationes $B^1D^1R^1$ | abdente D^2 addentes C^1EF^1V || 2 totis **G** | qua *scripsi* quia *libri* || 3 erat AB^1C^1 | poterunt B^2 poterit D^2 poterant L^2 poterat *cett.* || 4 sumit] sumus R^1 summit *n. f.* CF^1 || 5 Deltotou *Grot.* deltontos $C^1F^1VL^1P$ deltotos *cett.* || 6 ei ABD^2R^1 et E^1 || 9 sinistrumque] signisque AR^1 sinisque B^1D^1 sinistrum E^1 || 10 *post* centauri *add.* ungulam L^1 | qua] quam **A** | pateram D^2 | haud $B^2D^2E^2GL^2P$ aut AB^1D^1R haut **CV** aud E^1F ad L^1 || 12 obruetur B^1D^1 abruetur R^1 | Cetus *coni. Eyss.* || 14 collurus $B^1D^1R^1L^1P$ | tropicus AB^2 tropiscos L^1 || 16 inde^1 ... 17 cervicemque *om.* **A** | ad $B^2D^2CE^2FVG$ in L^2 *om.* $B^1D^1E^1L^1P$ *fort. recte* (*d.* **R**) || 17 minores B^1D^1 mino[**R** | inde] bis B^1D^2 vis D^1 (*d.* **R**) | ac] ad **GP** (*d.* **R**) || 18 ductus F^2 | speculum AC^1EF^1 (*d.* **R**) | proximae B^2D^2 **CG** || 19 discendit AB^1 | aud **A** aut B^1R haut C^1V || 20 argo reconsurgit **R** argorem consurgit **A** argorem surgit B^1 argo resurgit D^1 argonem resurgit D^2 argonam surgit **G** argonem surgit *cett.* (*v. Mart. V 129*) || 21 pupim **AL** puppin $B^1D^1R^1$ | partem cancri $ACEF^1V$ || 22 duo L^1 || 23 memoravit R^1 | ignifer B^1 D^1R^1 || 24 feci sed] fecisset D^1 | quem] quae AR^1 | in *om.* R^1 || 25 rationis] regionis **A** rationationis C^1 ratiocinationis C^2EF^1

rum eius latitudinem circuli tetendi in duodecim portiones, ut tantundem
spatii habeat latitudo, quantum longitudini duodecim partes attribuunt.
quod cur factum sit, facile est loco eo, quo de sole loqui coepero, demon-
strare, qui per mediam circuli eiusdem lineam solus fertur. cuius circuli **835**
ambitum per duodecim signa admodum clara circumagi dubium non ha-
betur. iam galaxias non magis ratione quam oculis approbatur; cuius ul-
tra regulam et plerumque deficiens latitudo a Cassiepeae astro ⟨. . .⟩ in
Scorpionis aculeum latitudine compensatur. superest circulus solus fini- **836**
tor, qui ex eo, quod semper surgentis demeantisque mundi diversitatibus
varietur, certum astrorum ordinem non poterit retinere.

Iam nunc inter circulos universos quid interstitii [vel spatii] interca- **837**
pedo naturalis immiserit, aequum explicare. nam inter septentrionalem
circulum, quem in spatia octo resecavi, et inter solstitialem interpatet
tantundem, quantum interest inter VIII et VI. nam idem interiectus spa-
tiis similibus continetur, in quo fit, ut circulus maior sit ab eodem in-
teriectu pari spatio et eiusdem tertia portione. alia intercapedo inter sol-
stitialem aequinoctialemque circulos minor est a superiore interiectu,
quantum quattuor numeri a sex. ab aequinoctiali ad brumalem similis;
a brumali autem ad austrinum talis, qualis illa, quae inter septentriona-
lem solstitialemque circulos interiecta; circulusque ipse austrinus tantum
habet ad cardinem suum, quantum septentrionalis ostendit.

Peracta iam spatiorum circulorumque breviter ratione, sidera quae ap- **838**
pellantur inerrantia percurramus. dubium enim non est XXXV signis om-

§ 835 cf. Macr. somn. 1, 15, 2; Gemin. isag. 5, 69 || *§ 836 cf. Cic. div. 2, 92; Macr. somn. 1, 15, 15 et 17; Hyg. astr. 4, 10; Gemin. 5, 63* || *§ 837 ex fonte ignoto, nam aliter rem exponunt Theo Smyrn. pp. 202 s.; Gemin. 5, 45 s.; Strabo 2, 5, 7; Achilles Tat. Isag. 1, 26; Manil. 1, 561–602; Macrob. somn. 2, 6, 1–6* || *§§ 838–839 ex fonte ignoto, nam diverse rem exponunt Gemin. 3, 12; Arat. 26–453; Manil. 1, 294–455; Ptolem. almag. 7, 5; Vitr. 9, 4–5; Hygin. astr. 2, 1*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 tetedi **A** tendi $\mathbf{C^1EF^1V}$ | tantundem *Bern. et Leid. 36* tandem $\mathbf{AB^1D^1L^1}$ ad tandem $\mathbf{R^1}$ tantum *cett.* || 2 latitudo] longitudo **AR** | longitudine $\mathbf{R^1}$ || 3 quo de] quod de $\mathbf{AD^1R^1}$ que de $\mathbf{B^1C^1V}$ || 5 circuagi **G** || 6 iam *scripsi DMCE 81* nam *libri* | galaxias $\mathbf{AB^2D^2R^2C^2GL}$ golaxias $\mathbf{B^1D^1R^1}$ galaxies $\mathbf{C^1EFVP}$ || 7 Cassiepeae *edd.* casiepie $\mathbf{AB^2}$ casiphe *n. f.* $\mathbf{B^1}$ cassepiae $\mathbf{D^1RFLP}$ cassiepiae *cett.* | *lacunam statui DMCE 82* || 8 latitudine **ABDCL** latitudini **G** latitudinem *cett.* longitudine *Kopp ex libro Ettenheimmünst.* | compensatum $\mathbf{R^1}$ | circulis $\mathbf{B^2DR^2G}$ circulorum *fort. legendum* || 9 demergentisque $\mathbf{D^vR^2E^vG}$ || 10 variatur $\mathbf{B^2}$ | non *om.* $\mathbf{R^1}$ | poterat $\mathbf{B^1}$ | retineri **R** || 11 nun $\mathbf{B^1}$ nonc $\mathbf{D^1}$ | quid] quod $\mathbf{D^1}$ | intersitii $\mathbf{AD^1}$ intersititii $\mathbf{R^1}$ institii $\mathbf{C^1}$ | vel spatii *delevi DMCE 81* || 12 aecum $\mathbf{B^1D^1}$ || 13 in *om.* $\mathbf{DE^1V^1P}$ inter $\mathbf{R^1V^2}$ | solistitialem **A** || 14 interiectu $\mathbf{B^1D^1R^1}$ || 15 simibus $\mathbf{B^1D^1}$ | sit] fit $\mathbf{D^1VG^1}$ || 16 pari] par $\mathbf{AB^1R^1}$ || 18 a] ad $\mathbf{C^2L}$ | ad brumalem] abrimalem **A** || 19 *post* talis *add.* est $\mathbf{D^2}$ | quae *om.* $\mathbf{B^1}$ || 20 solistitialem **A** || 22 iam] iamiam **L** | ratione breviter $\mathbf{CEF^1V}$ | sidera *Eyss.* cetera *libri* || 23 percurram *fort. melius* | dubium $\mathbf{B^2GP}$ dubio *cett.* | XXXIII $\mathbf{B^v}$

ne splendescere caelum, nisi forte velit quis, quae eorum gestamina, sociare, licet animalium vocabulis censeantur, ut Capram, quae Heniocho superposita, aut Haedos, qui eius umeris sustinentur, vel Serpentem, quem Ophiuchus tenet, aut Pantheram, quem Centaurus gestat, quae sidera velut partes habendae sunt potiorum. haec igitur quinque et triginta signiferi interiacentis ambitu discernuntur; nam alia sunt aquilonia, alia austrina. a regione quippe zodiaci quae Septentriones versus depicta sunt, aquilonia perhibentur, inferius autem numerantur austrina. Aquilonis igitur habent partem utraque Septentrio, Draco, qui inter utramque flexuosus inlabitur, Arcturus, quem alii Bootem appellant, Corona Ariadnes Nixusque, quem alii Engonasin dicunt, Lyra, Cycnus, Cepheus, Cassiepeia, Perseus, Deltoton, Heniochus, Andromeda, Pegasus, Ophiuchus, Delphinus, Aquila, Sagitta. austrina autem haec sunt: Hydrus, Crater, Corvus, Procyon, Orion, Canicula, Lepus, Eridanus, qui ab Orionis pede defluit, Cetus, Centaurus, navis Argo, Piscis austrinus, Caelulum, Ara. nam et Aquam, quae ex cratere Aquarii fluit, melius partem signi credimus, et stellam, quam quidam Canopon, quidam Ptolomaeon appellant, quae superioribus inconspicua in confinio Alexandriae incipit
839 apparere, ut partem Eridani fluminis aestimabo. haec discernit zodiacus, qui quidem aequales duodecim signorum integrat portiones, sed undecim habet signa. Scorpius enim tam suum spatium corpore quam chelis occupat Librae, cuius superiorem partem pedes Virginis occuparunt,

2 Capram] *cf. Gemin. 3, 12* || 18 *errat Mart.: v. supra § 593 et Housman ad Manil. 1, 215* || *§ 839 cf. Serv. georg. 1, 33; Hyg. astr. 4, 5*

[**ABDR CEFV GLP**] 1 velit] velut $\mathbf{C^{1}V}$ | quis, quae *scripsi* quisque *libri* quis *Kopp. ex libro Ettenheimm.* || 2 vocalis $\mathbf{B^{1}D^{1}R^{1}}$ | capram $\mathbf{B^{2}L^{2}}$ capra *cett.* | ennioco $\mathbf{C^{1}EF^{1}VP}$ || 3 haedos] eos $\mathbf{AB^{1}D^{1}R^{1}}$ || 4 ofiucus $\mathbf{BDFV^{2}GL}$ officiucus $\mathbf{AR^{1}}$ offiucus $\mathbf{R^{2}C^{2}EP}$ officus $\mathbf{C^{1}}$ oficus $\mathbf{V^{1}}$ | quem $\mathbf{AB^{1}DRG}$ quam *cett.* || 6 signiferi *scripsi DMCE 83* signa circuli *libri* | ambitu $\mathbf{AB^{2}D^{2}F^{2}GLP}$ ambit $\mathbf{B^{1}}$ ambitus *cett.* | discennuntur **A** | adaquilonia **A** aquilonalia $\mathbf{B^{2}D^{2}C^{2}F^{2}G}$ || 7 a *om.* $\mathbf{AB^{1}DR^{1}}$ | zoziaci $\mathbf{AB^{1}DRG}$ | depicta] defixa *Eyss.* || 8 aquilonalia $\mathbf{B^{2}D^{2}F^{2}G}$ | inferius *Housm. ad Manil. 1, 373* interius *libri* || 9 *ante* aquilonis *add.* ab $\mathbf{AB^{1}D^{1}R}$ | habent $\mathbf{BD^{2}R^{2}C^{2}F^{2}GL^{2}P}$ habentem *cett.* || 10 arturus $\mathbf{BD^{1}}$ (*d.* **R**) | ali $\mathbf{B^{1}D}$ (*d.* **R**) || 11 adradnes $\mathbf{B^{1}CEF^{1}V}$ | nixusque $\mathbf{B^{2}F^{2}GP}$ nixos **E** nixosque *cett.* | ali $\mathbf{B^{1}D^{1}}$ (*d.* **R**) | engonos indigunt $\mathbf{B^{1}D^{1}}$ (*d.* **R**) | cycnus $\mathbf{AB^{1}D}$ cygnus *cett.* (*d.* **R**) || 12 Cassiepeia *edd.* cassiepia $\mathbf{AD^{2}CEV}$ casiephiae **B** casiephia **G** cassepia *cett.* | deloton $\mathbf{AB^{1}D^{1}R^{1}}$ | pegagus $\mathbf{AB^{1}D^{1}}$ (*d.* **R**) || 13 officicus **A** || 14 procion $\mathbf{B^{2}D^{2}C^{2}E^{2}F^{2}GL^{2}P}$ proquion $\mathbf{AB^{1}D^{1}EF^{1}V}$ proorion **R** pro///quion **C** prochaon $\mathbf{L^{1}}$ || 15 diffluit **BDLP** defluxit $\mathbf{R^{1}}$ | coetus $\mathbf{ARGL^{2}P}$ | austrinis $\mathbf{B^{1}D^{1}}$ austrinos **R** || 16 aquam $\mathbf{AD^{2}R^{2}C^{2}}$ aqua *cett.* | aquarii] are **A** aquari $\mathbf{B^{1}}$ aqua $\mathbf{R^{1}}$ || 17 tholemeon **A** || 18 inconspecua $\mathbf{D^{1}}$ | alaxandriae **A** || 19 aperere $\mathbf{L^{1}}$ aparere $\mathbf{L^{2}}$ | eridarii $\mathbf{B^{1}}$ eridare $\mathbf{R^{1}}$ eridari $\mathbf{R^{2}}$ aridiani **C** | zoziacus $\mathbf{B^{1}DRV^{2}L^{1}}$ zodizacus **C** || 20 duodem $\mathbf{D^{1}}$ || 21 habet $\mathbf{D^{2}F^{2}GLP}$ haec habet $\mathbf{AREF^{1}V}$ ha//bet **B** haebet $\mathbf{D^{1}}$ hic habet **C** | scurpionis $\mathbf{AR^{1}}$ scorpionis $\mathbf{B^{1}D^{1}}$ scorpio $\mathbf{L^{1}}$ | caelis $\mathbf{B^{1}D^{1}R^{1}C^{1}EVL^{1}}$ || 22 occuparunt] occupant $\mathbf{B^{v}CV}$

maiorem vero Scorpius; denique Chelas, quam Libram, quidam dixere Graiorum: ego signorum duodecim nomina, quod vulgo nota sunt, praetermitto.

Intellego ordinis hoc fuisse, ut quo circulo spatiove quae signa sint de- 840
monstrarem. sed et magnam partem astructionis exquirit contra propositum brevitatis, et quod mediatenus tertiave parte quaedam signa [defixis] diversis circulis sua membra discerpant, hanc obscuram caliginem derelinquo. quippe, ut cetera transeamus, manus interior Arcturi intra septentrionalem circulum ponitur, reliquumque corpus parti alteri deputatur, Cephei corpus mediatenus thorace partito diversis circulis attribuitur; Nixus vero sinistro pede septentrionalis Draconis verticem calcans, capite solstitialem circulum ascendit, unum bracchium Lyrae, alterum dans Coronae; et alia huiusmodi non minus insuavia quam morosa.

Illud potius attendendum, quibus surgentibus signis quae ortum faciant 841
occidantque. nam oriente Cancro occidunt Corona Ariadnes et austrini Piscis pars dimidia, Ophiuchus a pedibus usque umeros Serpensque, quem detinet, praeter fauces caputque totum, Bootis etiam medietas; oriuntur vero Orion totus Eridanique principium et in lingua Caniculae lucida stella. cum autem Leo oritur, Coronae reliquiae conteguntur, austrinusque Piscis et Ophiuchi, Serpentis Bootisque partes, itemque Aquila Nixique pars dextra; oriuntur vero Hydri caput, Lepus et Procyon Caniculaeque pars prima. oriente autem Virgine occidunt Lyra, Delphi-

§ 840 cf. Hyg. astr. 3, 5 || §§ 841–843 cf. Arat. 569–732; Hyg. astr. 4, 12

[**ABDR CEFV GLP**] 1 maior **AR^{1}** | scorpius **AB^{2}D^{2}C^{2}F^{2}GL^{2}** scorpios **B^{1}D^{1}C^{1}EF^{1}V** scurpius **R** scorpio **L^{1}P** | helas **AD^{1}R^{1}** heleas **B^{1}** | *post* libram *add.* diximus *dett. et edd.* || 2 graiorum **R^{2}CEF^{1}VLP** graviorum **AB^{1}R^{1}** grai horum **B^{2}D^{2}F^{2}G** graihorem **D^{1}** | ego *scripsi Mart. V 130* ergo *libri* | nata **L^{1}** || 4 sunt **B^{1}R^{1}LP** || 5 et *om.* **C^{1}EF^{1}V^{1}** | acquirit **B^{2}F^{2}** || 6 brevietatis **AD^{1}** breviatatis **B^{1}** | tertiaeve **AB^{1}D^{1}R^{1}L^{1}** | defixis (difixis **V**) *ut v. l. pro* diversis *delevi* || 7 diversis circulis **BDGLP** circulis **A** circulis diversis **RCEF^{2}V** circulis diversa **F^{1}** | sua . . . 10 circulis *om.* **A** | discrepant **B^{2}D^{2}R^{1}GL^{2}** || 8 arturi **BD^{1}R** | inter **C^{1}** || 9 reliquumque **AD^{1}MEFG** relicumque **BD^{1}RL** reliqumque **CVP** || 10 mediatenus] mediatenus septentrionali **B^{2}R^{2}F^{m}G** septentrionali mediatenus **L^{2}** | toraca partito **B^{1}D^{1}** toracarpitato **R^{1}** cetero//toto **F^{1}** || 11 attribuitur *Eyss.* attributo *libri* || 12 ascendit] ostendit **B^{2}** ascedit **D^{1}R^{1}** accedit *fort. legendum* || 13 dens **B^{1}D^{1}R^{1}** || 15 quibus] quibusdam **B^{2}** || 16 occidantve **B^{2}G** *fort. recte* | cracro **L^{1}** || 17 pisces **B^{1}G^{1}** | dimidia] media **C^{1}EFV** dimedia **C^{2}** | officicus **A** oficiucus **C^{1}** offiucus **E** | *post* usque (que **AR^{1}**) *add.* ad **B^{2}F^{g}GP** || 18 *ante* bootis *add.* et **C^{2}** | medietatis **L^{1}** || 19 principium **BD^{2}CEVL** principio **AR^{1}F^{1}** principiu*'n. f.* **D^{1}** principia **R^{2}F^{2}GP** | cuniculae **B^{1}D^{1}** || 20 leo] le **D^{1}** bo **E^{1}** || 21 austrinisque **C^{1}** | ofiuci **CFL^{2}P** offiuce **D^{1}** fiuci **V** offiuci *cett.* | item **B^{1}V^{1}** || 22 mixtique **C^{1}V^{1}** | par **D^{1}** | dextera **CG** | procion **B^{2}D^{2}R^{2}C^{2}E^{v}F^{2}GLP** proquium **A** propinquium **R^{1}** proquion *cett.* || 23 orientem **BR^{1}** | autem] vero **B^{v}** | accidunt **B^{1}D^{1}R^{1}** | delfinusque **CEFV**

nus et Sagitta Cycnique pars potior Eridanique pars ultima et caput cervixque Pegasi; oriuntur autem Hydri pars prior usque ad Cratera Cani-
842 culaque tota et navis Argus puppis. Libra surgente occidunt Pegasi et Cycni reliquae portiones Andromedaeque caput Cepheique umeri, Cetus et flexus fluminis Eridani; oriuntur Coronae medietas, Nixi dexter pes et Bootes et Hydri reliquum praeter ultimam caudam Centaurique pars, quae in equi speciem figuratur. Scorpione autem nascente occidunt Andromedae pars reliqua, item Cephei quae extra septentrionalem circulum posita, et Cassiepeia et Orionis pars; eodem tempore oriuntur Ariadnes Corona tota et caput Ophiuchi Nixique corpus omne praeter sinistram manum, Hydri cauda ultima et Centaurus totus praeter priores pedes. Sagittario nascente mergitur Orion et Canicula et Heniochi pedes; oriuntur vero totus Ophiuchus et Nixi sinistra manus et Lyra et Cephei caput
843 umerique et Centauri priores pedes. Capricorno oriente occidunt Heniochus totus et eius Capra Haedique, Persei pars sinistra et Argus puppis et Procyon; invicem oriuntur Cycnus et Aquila et Sagitta et Altarium. Aquario oriente occidunt Centauri pars equina, Hydri caput; oritur et equus Pegasus. Piscibus ortis occidunt Hydrus totus et Centauri pars reliqua et Crater; praeterea oriuntur Andromedae pars dextra et Piscis austrinus. Arietis signo surgente occidunt pedes Centauri et Altarium; oriuntur vero Andromedae sinistra pars et Persei caput usque alvum et Deltoton. signo Tauri oriente ⟨. . . signo Geminorum oriente⟩ occidunt

[**ABDR CEFV GLP**] 1 cycnique **ADRL^2** cygnique *cett.* | potior] prior **B^{v}F^v** || 2 Cratera *scripsi* crateram **ARCEFVP** craterem **BDGL** || 3 argus **A** *et coni. Grot.* arguus **B^{1}D^{1}R^1** argonis *cett.* || 4 cycni **AB^{1}DR** cygni *cett.* | andromediaeque **D^1** andromaeque **R^1** andromedae **L^1** || 5 fluxus **B^1** | eridan **R^1** eridiani **CFV** | *post* oriuntur (oriontur **B^1**) *add.* autem **B^2** || 6 boetes **A** bootis **L^2** | et] sed **A** | relicum **BD^{1}L** | centaurique **B^{2}D^{2}R^{2}C^{2}F^{2}GL^{2}P** tauritaurique **A** entaurique **B^{1}D^{1}R^1** taurique **C^{1}EF^{1}VL^1** || 7 scurpione **AR^1** scorpio **B^1** | nascente **D^{2}R^{2}C^{2}GL** inascente **AR^1** in ascendente **BD^1** ascendente **C^{1}EFVP** | occidit **C^1** || 8 *post* cephei *add.* pars **D^{2}R^{2}V^{2}GP** (*negligenda sunt quae de hoc loco dixi DMCE 60*) || 9 cassiephie **B^{2}D^2** (*varietates orthographicas taceo*) | adriadnes **C** || 10 ophiuci **B^2** onioci **A** ennioci **P** enioci *cett.* (*d.* **R**) || 12 orione **A** orionet **B^1** (*d.* **R**) | ennioci **P** | oriuntur . . . 14 pedes *om.* **C^1** || 13 *ante* totus *add.* pedes **R** | offiocus **A** efiucus **D^1** offiucus **E** (*d.* **R**) | sinistristra **V** (*d.* **R**) || 14 capricorni **B^{1}D^{1}R** capricornio **L** | oniocus **A** enniocus **C^{1}FVP** || 15 Haedique] duo **B^1** edique duo **G** | perseique **G** | arcus **A** argonis **B^{2}D^{v}F^{2}GP** argo **L^2** (*d.* **R**) | *ante* puppis *add.* et *libri praeter* **B^{2}D^{2}F^{2}GL^{2}P** || 16 cycnus **AB^{1}DRL** cygnus *cett.* || 17 Hydri] yri **AD^{1}R** ri **B^1** | oritus **R^1** oriuntur **R^{2}L^1** orietur **C^1** || 18 equis **B^{1}D^1** | pisces **R^1** | orientibus **B^{v}G** *non inepte* | *post* pars *add.* equina **L^1** || 19 carter **A** cratera **B^2** | andromedrae **R^1** | pisces **R^1** || 20 *ante* altarium *add.* ad **B^{1}D^{1}R^{1}L^{1}P** || 21 *post* usque *add.* ad **R^{2}GP** | album **AB^{1}D^{1}R^{1}C^{1}V^1** || 27 *post* oriente *excidisse ea quae ad Taurum pertinerent una cum Geminorum nomine ostendit Petersen 29*

Bootis pedes, Ophiuchus a pedibus ad genua usque; oriuntur autem Ceti pars reliqua et sinister Orionis pes.

Temporum quoque ipsorum, quibus oriuntur aut occidunt, habenda **844**
distantia est. nam quae transversa oriuntur et recta occidunt, celeriores ortus habent quam occasus; contra autem quae recta oriuntur et transversa conduntur, tardius oriuntur. nam Cancri signum recte oritur inclinatumque mersatur, licet hoc in Capricornum parva inflexione curvetur; oritur ⟨duabus horis et duo⟩decima parte horae, et hora occidit ac deunce: minima in isto distantia. Leo autem oritur duabus horis et tertia parte horae, occidit vero hora semis et sexta parte. Virgo oritur horis duabus et dimidia et sexta parte horae, similiterque Libra, occiditque hora et tertia parte. at Scorpius diminuit ortum et auget occasum; oritur enim horis duabus et tertia parte, occidit hora semis et sexta parte horae. at Sagittarius oritur horis duabus et duodecima parte horae, occidit hora et deunce horae. at invicem quae transversa oriuntur et recta occidunt, bre- **845**
viores ortus occupant quam occasus. denique ex his est signum Capricorni, quod oritur hora et deunce, occidit duabus horis et duodecima parte horae. Aquarii vero proximum signum oritur hora et dimidia et sexta

§§ 844–845 cf. Gemin. 7, 9ss.; Manil. 3, 275ss.

[**ABDR CEFV GLP**] 1 usque ad genua **CEF^{1}VP** | autem] vero **B^{2}F^2** || 2 *post* pes *add.* geminis orientibus occidit serpentarius usque ad genucula, oriuntur vero fluvius cetus orion **B^{m}G** gemini idcirco intermittuntur quia eadem signa cum eis oriuntur quae et cum cancro, nam inangulatus inter taurum et cancrum oritur **D^m** geminis orientibus oritur fluvius cetus orion. occidit autem serpentarius usque ad genucula. oriuntur vero fluvius eridanus cetus orion **F^m** geminis orientibus occidit serpentarius usque ad genicula. oriuntur vero fluvius coetus orion. sed haec ideo praetermissa sunt quia gemini inter taurum et cancrum in angulo signiferi consistunt et nihil sine tauro et cancro cum eis oriri potest **L^m** geminis orientibus oritur fluvius coetus orion. occidit autem serpentarius usque ad genicula **P** || 3 ipsorum *om.* **G** | aut] vel **CEF^{1}V** || 4 distentia **B^{1}D^{1}R** | quae *om.* **AR** || 4.5 celeres altus **A** celeresoltus *n. f.* **B^1** celeres ortus **D^1** celere solitus **R^1** celiores ortus **C^1** celenes ortus **E^1** celenores ortus **E^2** || 5 habent **B^{2}D^{2}R^{2}F^{2}GL^{2}P** habeant *cett.* | quae *om.* **B^1** qui *n. f.* **C^1** | rectae **A** recto **B^{1}D^{1}R** || 6 conduntur] absconduntur **P** | *post* oriuntur *add.* quam occidunt **B^{2}R^{m}E^{s}F^{2}GL** | oritur] oriuntur **R^1** || 7 versatur **B^1** | licet . . . curvetur *non intellego* | capricornum **A** capricornu **D^{1}R** capricornio **D^2** capricorno *cett.* || 8 oritur . . . 9 autem *om.* **P** | oritur duabus horis et duodecima **B^{2}D^{2}C^{2}E^{2}F^{2}G** oritur et duobus horis duodecima **R^m** duabus oritur et duodecima **L** oritur decima *cett.* | occidet **B^{1}D^{1}R^1** || 9 *post* distantia *add.* est **B^{2}CE^{s}FVL^2** || 10 accipit **AR** occipit **B^{1}D^1** | *post* parte *add.* horae **R^2** || 11 similiterque libra *post* parte (*v. 12*) *collocat* **D^2** | *post* libra *add.* et deuncen **L^1** || 12 at scorpius . . . 13 parte^2 *om.* **AL^1** | at] ad **B^{1}D^{1}R^1** aut **P** | scurpius **R^{1}V** | diminuet **B^1** deminuetur **D^1** deminuit **D^{2}R^2** diminuetur **R^1** | ortum] occasum **F^1** | augit **B^{1}D^{1}R** | occasum] ortum **F^1** || 13.14 at Sagittarius . . . 15 horae *om.* **F^1** || 13 at] ad **B^{1}D^{1}R^1** || 14 duodecim **R^1** | occidet **B^{1}D^{1}R** || 15 deunc **D^1** deuncen **L^1** | at] ad **AB^{1}D^{1}R^{1}L^1** || 16 capricornii **L** || 17 decincti **A** deuncen **C^{1}EF^{1}VL^1** | occidit . . . 18 horae *om.* **AB^{1}D^{1}R^1** || 18 aquari **B^{1}D^{1}R^{2}C^{1}V**

parte horae, occidit horis duabus et tertia parte horae. sequens hoc Piscium signum oritur hora et tertia parte horae, occidit duabus horis et dimidia et sexta horae parte; eandem mensuram Aries utriusque temporis servat. ⟨Taurus oritur hora et dimidia et sexta parte horae, occidit duabus horis et tertia parte horae.⟩ at Gemini oriuntur hora et deunce, occidunt duabus horis et duodecima parte.

846 Haec est inaequalitas, quae dierum spatia noctiumque discriminat. nam cum Solis lumen eorum signorum principium, quae tardius oriuntur, ingreditur, dum sequentia signa nascuntur, diei prolixitas procuratur; ubi vero haec intrarit, quae cito orta tardius demersantur, diebus exiguis noctes efficit grandiores. denique haec ratio et illis respondet, qui vel miram efficiunt quaestionem talia proponentes: si spatiis aequalibus signa omnia percensentur ac necesse est diebus noctibusque cunctis sena signa supra terras esse, omnes dies noctesque pares esse debuerunt. sena autem signa superstare non dubium est totidemque delitescere, dies quoque noctesque variari diversitatibus spatiorum. nam solstitialis dies habet aequinoctialis mensurae horas XIIII et sextantem, brumalis vero horas VIIII et dimidiam ac tertiam portionem, vicissim brumales noctes solstitialis diei temporibus porriguntur, cuius lucis tempora suscipit nox aestiva. in tanta varietate diversitateque temporum illud profecto colli-
847 gitur, signa aequalia non habenda. cui conclusioni et rerum veritas et nostra regula refragatur. multiplici enim clepsydrarum appositione monstratum omnia signa paria spatia continere. cum enim diversa tempora in ortu habeant atque occasu, tamen si omnium ortus occasusque com-

§§ 846–847 cf. Cleomed. 1, 6, 27 s.; Gemin. 7, 12; Arat. 554 ss.; Vitruv. 9, 1, 4

[**ABDR CEFV GLP**] 1 parte horae[1]] hora parte **A** | occidit ... horae *om.* C^1E^1FV | occidet B^1D^1 | sequens ... 3 horae *om.* F^1 | sequens hoc *scripsi* sed quaeso AR^1 sequens o B^1D^1 sequens *cett.* || 2 signum *om.* R^1 | hora oritur G^1 | hora et $B^2CEF^mVG^2L^2P$ hora $AB^1D^2R^2$ ore D^1 horae R^1 horae et L^1 || 3 utriesque C^1 || 4 taurus ... 5 horae habent $B^mD^mR^mC^mE^m F^mV^mGLP$ *om. cett.* || 5 deunde R^1 deuncen CEF^1V deuncem L^1 || 6 duobus AR^1 | *post* parte *add.* horae $B^2C^2F^2GL$ || 7 est] enim C^1V est enim C^2 | quae *om.* AR^1 | discriminata **A** discriminant D^1 || 9 procreatur $B^2D^2R^2 GL^2P$ || 10 vero] vel AR^1 vol B^1D^1 *om.* **EFV** | intraret AB^1D^1R | quae cito] qui dicito $AB^1D^1R^1$ | demensantur R^1 || 11 nocte **E** | illi R^1 || 12 vel AD^2CEF^1VLP bel $B^1D^1R^1$ velut *cett.* | propotentes $B^1D^2R^1$ perpotentes D^1 || 13 persecentur AR^1 | noctibus B^1 | cuncti B^1D^1 || 14 super AB^2 | noctesque] noctes quid B^1D^1 | sena] senec D^1 sina L^1 || 15 superstrare **C** | dilitescere C^1 || 17 XIII D^1 || 18 vicissem AB^1D^1 vic[**R** | solistitialis **A** || 20 diversitate G^1 | perfecto B^1D^1R || 21 ventas B^1D^1 || 22 clepsydrarum B^2R^2ELP clepi ydrarum **A** clepyydrarum B^1D^1 clypsydrarum D^2G clepisydrarum R^1 clepsydradrum CFV^1 | adpositionum **A** || 23 enim] nihil AD^1R^1 | tempora *om.* AB^1D^1R *rursus del.* D^3 spatia $E^s V^sL^2$

penses, videbis ad plenum collata mensuris aequalibus respondere. ve- 848
rum hac quaestione summota, alia subtilior de spatiis imparibus obiectatur. dicunt enim: si spatia signorum aequalia sunt, aut Sol tardiore cursu quaedam signa transcurrit, aut in dierum ratio diversitate mentitur. sed constat Solem Geminorum signum XXX et duobus diebus excurrere, Sagittarii autem XXVIIII ceterisque signis aut adici aut detrahi aliquas portiones; quod profecto non fieret, si et Sol aequali cursu ferretur et signa spatiis paribus tenderentur; Sol autem eadem ac perpetua celeritate fe-
stinat. relinquitur, ut signis spatiorum aequalitas denegetur. sed hanc 849
quaestionem opinio inveterata composuit, quoniam omnes hactenus credidere, quemadmodum ipsi mundo sphaeraeque postremae centron est terra, ita et solaris circuli eandem centron esse. quod omnino falsum esse non dubium est; nam ut diversa spatia sunt caelestis ambitus circulique medialis, ita et diversis centrorum signis punctisque torquentur, quo fit, ut terra solaris circuli centron non sit, sed eccentros habeatur. per vices enim propinquitates descensusque ad terras solaris orbita cursusque submittit, itemque pro signorum condicionibus sublimatur; et cum medietatem linearem in latitudinem zodiaci Sol libratus excurrat, orbem tamen Solis obliquitas meatus aut imprimit aut extollit. quis enim dubitet Cancrum Geminosque veluti in mundi ardua sublimari, rursumque Sagit-

§§ 848–849 cf. Cleom. 1, 6, 29; Gemin. 1, 18 et 34 et 40; Theo Smyrn. pp. 152–157 ed. Hiller || **20** *cf. Macr. somn. 1, 6, 51 et Cleom. 2, 5, 113*

[**ABDR CEFV GLP**] **1** collecta **C**^{1} || **2** summota **R**^{1}**CEF**^{1}**VLP** summata **B**^{1} **D**^{1} consummata *cett.* (*v. Petersen 30*) | *in voce* alia *desinit liber* **P** *rursus adfuturus p. 337, 5* | subalior **D**^{1} || **3** enim] nihil **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} | si] etsi **R**^{2} | sunt **F**^{2} sint *cett.* | aut] autem **B**^{1} **R**^{1} || **4** diversione **A** (*locus fort. corruptus*) || **5** sagittarium **A** sagittari **B**^{1} **R**^{1} || **6** XXVIII **B**^{2} **D**^{2} **R**^{2}**C**^{2}**G** | adici] dici **L**^{1} || **7** perfecto **B**^{1} **D**^{1} **R** | et ... et *Dick* autem ... aut **A** aut ... aut *cett.* | sol aequali] solquali *n. f.* **B**^{1} soquali **D**^{1} **R**^{1} || **8** spatis paribus **D**^{1} sparibus **C**^{1}**V**^{1} | *post* autem *add.* si **D**^{2} | ad **C**^{1} at **E**^{1} || **9.10** hanc quaestionem opinio **D**^{2} hanc nemo oppinio **A** hunc errorem opinio **B**^{1} **D**^{3} hanc quodtionem opinio **D**^{1} hanc nemopinio **R**^{1} opinio **R**^{2} hunc quoque errorem opinio *cett.* || **10** invetera **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} | quoniam *Petersen 30* quem **D**^{2} quam *cett.* | credere **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} || **11** ipsi mundo sphaeraeque **B**^{2} **D**^{2} **GL**^{2} ipse mundus fereque **AB**^{1} **R**^{1} ipsi mundos sphereque **D**^{1} ipse mundus sphereque **R**^{2} ipsi mundo et spherae **CEFV** ipsi mundo phereque **L**^{1} | centron] centro **A** || **12** centron] centronem **D**^{1} | esse] est se **D**^{1} || **13** non *om.* **L**^{1} | sunt] sed **ABD**^{1}**R** | caelestis ambitus] equistantibus **B**^{2}**F**^{2} (*corr.* **B**^{3}) || **15** circuli ... **16** solaris *om.* **F**^{1} | eccentros **G** haec centros **AB**^{1} **D**^{1} **R** *corruptius cett.* | per] pro **AB**^{1} || **16** descensusque **B**^{2} **D**^{2}**CEFVL**^{2} discensusque **AR**^{2}**G** discensosque **B**^{1} **D**^{1} descensosque **R**^{1} decensusque **L**^{1} | ad terras **B**^{2} **D**^{2} **R**^{2}**F**^{m}**GL**^{2} in hac terra **A** inatterras **B**^{1} **D**^{1} **R**^{1} in terras **CEVL**^{1} || **17** pro] per **B**^{1} **D**^{1} **REV** | sublimitatur **AB**^{1} **R**^{1}**V**^{1} | cum] c. **R**^{1} || **18** linearum **B**^{2} **R**^{2} **C**^{1} | in latitudinem zodiaci *post* excurrat *collocant* **CE**^{1} **F**^{1}**V** | altitudinem **D**^{1} | zoziaci **B**^{1} **R**^{1}**GL**^{1} zoziati **D**^{1} || **19** enim] nihil **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} | dubitat **G** || **20** veluti *edd.* v̄. v̄. **ADRG** *et fort.* **B**^{1} verbi gratia **B**^{2}**E**^{2} *om. cett.* | arduas **A**

tarium Capricornumque ratis deflexibus infimari? quod cum ipse zodiacus signaque caelo cohaerentia tantundem a terris undiquesecus interstitii detineant, solaris tamen circulus, qui subtermeat, aut evehitur aut descendit. hinc venit, ut a Sole signa cum dierum transcurri diversitatibus videantur.

850 Transcursa ratio est signorum caelestium atque etiam circulorum. nunc planetarum orbes disseram, quos quidem non ab erroribus suis (nam isdem Solis rationibus commeantes nihil licere patiuntur errori) sed quia diversa varietas mortalibus caligines intentionis offundit, non planetas, sed planontas Straton asserit. ⟨et de his divinis fulgoribus cum vobis praesentibus disseram, eis vocabulis, quae apud mortales vestrae unicuique religio maiestatis affixerit,⟩ memorabo, licet eos propriis numini-
851 bus insignitos etiam aliis nominibus appellarint. nam Saturnum Phaenona dicunt Iovemque Phaethonta, Pyroin Martem, Venerem Phosphoron, Mercurium Stilbonta nominarunt; Soli vero Lunaeque diversitas gentium innumera vocabula sociavit. horum igitur septem illa eo maxime cum fixis sideribus habenda distantia, quod illa caeli tantummodo cursibus commoventur propria statione servata, hi vero tam mundanis rap-
852 tibus auferuntur quam propriis cursibus commoventur. nam quantum

§§ 850s. (de planetarum nominibus) cf. Isid. orig. 3, 71, 20; Cic. div. 1, 17; nat. deor. 2, 51s.; Hyg. astr. 2, 42 et 4, 16 ; Firm. math. 2, 2

[**ABDR CEF VGL**] 1 Capricornumque ratis *Petersen 31* capricornium perratistis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} capricornium pererrati **B**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**L** et capricornum perratis **D**^{2}**G** et capricornum pererratis **D**^{v}**R**^{2} capricornium perraris **C**^{1}**EF**^{1}**V** | flexibus **R**^{2} defexibus **L**^{1} | infirmari **AB**^{1}**D**^{1}**R** | quod] quodquod **B**^{1}**D**^{1} quodquot **R**^{1} quo **F**^{1} || 2 interstitii] in transitu **B**^{2} || 3 deteneant **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | vehitur **R** || 4 cum dierum transcurri **AC**^{2}**EFV** cum diero transcurri **B**^{1}**D**^{1} cum variis transcurri **B**^{2}**D**^{3}**R**^{m}**GL**^{2} cum variis dierum transcurri **D**^{2} transcurri **R**^{1} cum dierum transcurrit **C**^{1} cum transcurri **L**^{1} || 6 atque etiam *bis scripta in* **A** || 7 desseram **R**^{1} edisseram **CEFV** | quos **AB**^{2}**DR**^{1}**F**^{2} quas *cett.* || 8 idem **AB**^{1}**D**^{1}**R** | commeantes *om.* **D**^{1} | patiuntur *bis scriptum in* **B**^{1}**D**^{1} patientur **F**^{1} | errori **A** *et conieceram Helikon 6, 1966, 231* erroribus *cett.* || 9 caliginem **B**^{2}**G** | effundit **B**^{2}**F**^{2} offondit **C**^{1} effendit **F**^{1} | planetas] planetur **A** planetae **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 10 *post* planontas *add.* sicut *libri praeter* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | Straton *coni. Grot.* strator **AD**^{1}**R**^{1} *et fort.* **B**^{1} aratus **L** arator *cett.* | et de his . . . 12 affixerit *addidi exempli causa, ut sententia expleretur* (*v. Mart. IV 278*) || 12 eas **CEFVL**^{1} | numinibus *scripsi* nominibus *libri* || 13 insignitos **AB**^{2}**DL**^{2} insignantes **R**^{1} insignitas *cett.* | appellarent **R**^{1} | phaenona **B**^{2}**R**^{2}**EFVGL** pleno nam **AB**^{1}**R**^{1} pleno non **D**^{1} phenonan **D**^{2} phenonam **C** || 14 phaethonta **GL** phoetontam **D**^{2} phaetontam *cett.* | pyro **C**^{1}**E**^{1}**V**^{1} || 15 mercuriom stilbona **C**^{1} | nominarunt] memorarunt *melius, si clausulam spectes* | lunaeque] lumineque **A** | diversas **B**^{1} || 16 innumera] in more **A** | illa (ille **A**) *delebat Petersen 68 n.* | eo (o **A**) *om.* **D**^{1} || 17 cum fixis] confixis **AB** fixis **E**^{1}**G** cumfisis **V**^{1} | siderebus **B**^{1}**D**^{1} | habunda **L**^{1} | illi **R**^{1} || 18 commeventur **D**^{1} | propria . . . 19 commoventur *om.* **F**^{1} | *ante* statione *add.* a **R**^{1} | servata *Eyss.* ornata *libri* | hi **D**^{2}**F**^{3}**G** hic **A** haec **F**^{2} hii *cett.* (*d.* **R**)

eos retulit diei noctisque rotatio, tantum nituntur diversis compensare temporibus, id est aut mense ut Luna, aut anno ut Sol, aut triginta annis ut Saturnus, et ceteri temporibus attributis pro spatiorum, quae circumeunt, latitudine aut brevitate. **853** quae cuncta sidera, licet in ortum pergere videantur, non tamen adversum mundum rigido motu, sed obliquo per zodiaci defixa moliuntur; alioquin ex contrario partium suarum motu mundus stare non posset. denique etiam Peripateticorum dogma contendit non adversum mundum haec sidera promoveri, sed celeritate mundi, quam sequi non poterunt, praeteriri. quod quidem, etiam ut verum sit, meis non poterit rationibus obviare. sive enim Saturnus nimia cum mundo celeritate concertans vix exiguis cursibus superatur, ac Luna, quod tardius incedat, intra tricesimum diem a mundi parte eadem praeteritur, sive contra mundum nitentibus ideo celerior, quia breviore ambitu orbem circuit, Luna, tardiorque Saturnus propter latitudinem orbis effusi, utrum velis, meis regulis non obsistit, siquidem suis motus istorum rationibus dispensatur. **854** quibus tamen septem sideribus unus est communis motus, quod omnes ortum petunt, alius, quod temporum omnes diversitatibus atque accidentibus variantur. nam ex his quinque sidera stationes recursusque patiuntur, Sol vero Lunaque cursu continuo rapiuntur. item haec lumina vicibus obscuran⟨tur occultan⟩tium; quinque vero sidera nesciunt obumbrari; tria item ex his cum Sole Lunaque orbem terrae circumeunt, Venus vero ac Mercurius non ambiunt terram.

855 Licet generaliter sciendum cunctis orbibus planetarum eccentron esse tellurem, hoc est, non tenere medium circulorum, quod centron esse non dubium, et illud generale septem omnibus advertendum, quod, cum mun-

§ 853s. cf. Cic. nat deor. 2, 51; Vitr. 9, 1, 5; Gemin. 1, 24–30; Cleomed. 1, 3; Plin. nat. 2, 33 || *§ 855 v. ad § 849*

[**ABDR CEFV GL**] 1 eos **BDL**^{2} *om.* **A** eis **F**^{2}**G** eas *cett.* (*d.* **R**) | rettulit **EFV** (*d.* **R**) | rotatio] ratio **AR**^{1}**E**^{1}**L**^{1} ratatio **C**^{1} || 3 ceteri **AB**^{1}**D**^{1}**RL**^{2} ceteris *cett.* | pro] per **D**^{1} | quae] quibus **D**^{2}**R**^{2}**F**^{v}**G** | circumagunt **B**^{2} cirmeunt **C** circueunt **G** || 4 longitudine **G** | pergere] peregre **R**^{1} || 7 mundum sustinere non possent **F**^{v} | docma **BD**^{2}**C** damma **D**^{1} dacma **R**^{1} || 8 perveri **C**^{1} permoveri **C**^{2}**L** | celeritatem **A** || 9 poterant **B**^{2}**L**^{2} potuerunt **R**^{1} po//terunt **F** potuerint *fort. legendum* || 10 non *bis scriptum in* **D**^{1} | obviari **L**^{1} | sive] si **R**^{1} || 11 celeritate *om.* **AR**^{1} | exiguis] exigitur **A** || 12 parte] patre **R**^{1} || 13 breviore **ABDR**^{1}**G** breviori *cett.* || 14 tardiorque *scripsi* tardiusque *libri* || 15 meis regulis *om.* **C**^{1} || 16 depensatur **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} *fort. recte* dispensantur **R**^{2} || 18 accedentibus **ABDR**^{1}**G** || 19 stationis **AB**^{1}**D**^{1}**R** stationibus **B**^{2} || 20 vocibus **L**^{1} | obscurantur occultantium *scripsi DMCE 61* obscurantium **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} obscurantium occultantur **B**^{2}**D**^{2}**R**^{m}**E GL**^{1} obscurantur **D**^{3}**L**^{2} obscurantium obscultantur **C** obscurantium obcultantur **FV** | quinque] quique **B**^{1}**R**^{1} || 21 trium **A** *om.* **L**^{1} | item] igitur **R**^{m} || 22 circueunt **G** || 23 plantarum **A** plenetarum **R** | eccentron **B**^{1}**G** centron **A** et centron **D** eccetron **R** ecentron *cett.* || 24 tellulem **A** tullerem **B**^{1}**D**^{1} | quod ... 25 dubium *delebat Dick* | quod] quem **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**F**^{v}**G** | non] no **B**^{1} *om.* **D**^{1} || 25 *post* dubium *add.* est **B**^{2}**CE**^{s}**F**^{s}**V**

dus eiusdem ductus rotatione unimoda torqueatur, planetae cotidie tam loca quam diversitates arripiant circulorum; nam ex his nullum sidus ex
856 eo loco, unde pridie ortum est, elevatur. quod si est, dubium non est CLXXXIII circulos habere Solem, per quos aut ab solstitio in brumam redit, aut ab eadem in solstitialem lineam sublevatur; per easdem quippe mutationes commeat circulorum. sed cum Sol praedictum numerum habeat, Mars duplos circulos facit, Iovis stella duodecies excrescit, octies vicies cumulatur Saturnus eos circulos, qui paralleli etiam dicti sunt, circumcurrens; qui motus omnium cum mundo proveniunt et terras ortibus
857 occasibusque circumeunt. nam Venus Mercuriusque licet ortus occasusque cotidianos ostendant, tamen eorum circuli terras omnino non ambiunt, sed circa Solem laxiore ambitu circulantur. denique circulorum suorum centron in Sole constituunt, ita ut supra ipsum aliquando, infra plerumque propinquiores terris ferantur; a quo quidem uno signo et parte dimidia Mercurius, ⟨Venus vero XLVI partibus⟩ disparatur. sed cum supra Solem sunt, propinquior est terris Mercurius, cum intra Solem,
858 Venus, utpote quae orbe vastiore diffusioreque curvetur. nam Luna, quae propinquior terris est, per quos feratur anfractus inferius memorabo. post cuius orbem alii Mercurium Veneremque, alii ipsius circulum Solis esse concertant; deinde Martis, Iovis ac Saturni, quos omnes ut suis amplitudinibus metiamur, quod non facile astrologi voluere, ab uno Geometriae concesso assertio est inchoanda, quod et ipsa suggerit in praesenti et ab Eratosthene Archimedeque persuasum, in circuitu terrae esse CCCCVI milia stadiorum et X stadia, †ita ut ab hoc ergo indubitatis ratio-

§ 856 cf. Gemin. 5, 12 || *§ 857 cf. Calcid. in Tim. 72–73 et 110; Vitr. 9, 1, 5 s.; Macr. somn. 1, 19, 1–6 (qui rem omnino non intellegit). inter neotericos vide Delambre, Histoire de l'astronomie 312; T. L. Heath, Aristarchus of Samos 255 ss.; J. L. E. Dreyer, History of planetary systems 127 ss.* || *§ 858 cf. Cleomed. 1, 10, 55* || 23 Eratosthene] *supra § 596*

[**ABDR CEFVGL**] 1 rotatione] ratione $\mathbf{R^1CE^1L^1}$ | unimodo $\mathbf{A^1B^1C^1}$ || 2 diversitatis $\mathbf{B^1D^1R^1}$ | arripiunt $\mathbf{B^2}$ | nullus $\mathbf{R^1}$ || 4 CLXXXIII $\mathbf{BD^2CV^1}$ CXXXIII $\mathbf{D^1}$ CLXXX et III *cett.* | in] ad $\mathbf{B^2}$ || 5 easdem $\mathbf{D^2R^2C^2V^2GL}$ eas *cett.* || 6 mutationis $\mathbf{B^1D^1}$ | commeat] cum eat **A** cometa $\mathbf{B^1}$ || 7 excrescit *Petersen 70* excrescere *libri* || 8 vities $\mathbf{D^1}$ vigies $\mathbf{D^2}$ vices **R** | cumulatur $\mathbf{B^2L^2}$ cumulatus *cett.* || 9 *ante* ortibus (sortibus $\mathbf{D^1}$) *add.* in $\mathbf{B^2CE^2V}$ || 12 circulorum] singulorum $\mathbf{C^1EF^1V^1}$ || 14 terris] feris **A** terras $\mathbf{D^1}$ || 15 Mercurius] venus $\mathbf{B^2D^2R^2F^2}$ mercurius venusque **G** | Venus vero XLVI partibus *addidi DMCE 62* || 16 est terris $\mathbf{AB^1D^1GL^1}$ ei est $\mathbf{B^2}$ est ei $\mathbf{D^2L^2}$ es terris **R** terris est **CEFV** | Mercurius . . . 18 est *om.* $\mathbf{F^1}$ | infra $\mathbf{F^m}$ *fort. recte* || 17 utpute **R** | quae] quia $\mathbf{R^2F^mG}$ | vastiore *Kopp* castioque $\mathbf{C^1V}$ castiore *cett.* || 18 inferius *Eyss.* (*cf. infra §§ 862–871*) interius *libri* || 20 certant $\mathbf{B^2}$ || 21 gemetriae $\mathbf{B^1D^1}$ geometricae $\mathbf{R^2C^1F^1}$ geometrio **F** || 22 concessa **A** concenso $\mathbf{L^1}$ || 23 archimemedieque $\mathbf{D^1}$ | terra **C** (*d.* **R**) || 24 et *om.* $\mathbf{C^1V}$ (*locus vix sanus, cum prius dictis § 596 vehementer repugnet*) | ita ut ab hoc ergo $\mathbf{ABD^1R^2}$ ita ut ab hoc $\mathbf{D^2F^2G}$ ita aut ab hoc ergo $\mathbf{R^1}$ ob hoc ergo $\mathbf{CEF^1VL}$ | indubitas **A**

nibus approbatur Lunae circulum centies esse maiorem. qui quidem circulus ipsa Luna sescenties potior invenitur. quae duo et defectibus Solis 859 assiduis, quantum umbrae Luna subiecta reddiderit, et ipsius umbrae collatione cum ipso Lunae corpore vera dimensione monstrantur. quae nisi morosa sint, quemadmodum dimensa sim, demonstrabo.

Crebro in climate Diameroes proveniens Solis defectus eiusdem ex omni parte totum obumbravit orbem, sed propinquo climati, id est Diarhodu, portio obscurationis apparuit, in climate vero Diaborysthenus nulla obsistente parte Sol totus eluxit. unde, quoniam clima Diarhodu quot stadia contineat manifestum est, repperi duodevicesimam partem terrae umbram, quam Luna fecerat, continere. sed quoniam maius corpus est, quo umbra metaliter iacitur, quam ipsa umbra, ex climatibus, quibus pro parte Sol obscurabatur dextra laevaque, compertum triplo maiorem esse ipsam Lunam umbra sua. ergo collectum est Lunam sexies minorem orbe terrae praedictis rationibus inveniri. Luna autem minor est orbe 860 suo sescenties, quod clepsydris ⟨. . .⟩ fusilem ponas, atque emersa omni

§ 859 cf. Cleomed. 2, 3, 94s.; Gemin. 10, 4; Plin. nat. 2, 51 ‖ *§ 860 cf. Macr. somn. 1, 21, 12; Sext. Emp. adv. math. 5, 23*

[**ABDR CEFV GL**] 1 approbatur **AB^{1}D^{1}R^{1}EVL** approbetur **B^{2}D^{2}R^{2}G** abprobatur **CF^1** abprobetur **F^2** | *ante* esse *add.* terra **D^2** | *post* maiorem *add.* tellure **B^{2}C^{2}L** | qui quidem] quique idem **R** quicquidem **L^1** qui idem *ed. Kopp.* | circulos **B^{1}D^1** ‖ 3 *post* umbrae^1 *addebat* terrae *Kopp* | lune **A** ‖ 4 *post* corpore *aliqua excidisse putabat Dick, utputa* eiusdem magnitudo | dimensione **B^2** demensione *cett.* ‖ 5 mora **B^2** mororosa **E^1** | sunt **AB^{1}D^{1}RL** | demensa **CEFV** | sim] sint **A** sit *ut vid.* **C^1** sunt **F^1** ‖ 6 climmate **BD^{1}R** climata **L^1** ‖ 7 pinquo **D^1** | climmati **R** | darodii **A** diarodii **D** diarenes *n. f.* **F^1** ‖ 8 climmate **B^{1}D^{1}R^1** | diaborystenus **AB^{1}D^{1}R^1** diaboristenes **B^{2}CEVL** dialexandrias **F^1** diaboristenis *cett.* ‖ 9 climma **AB^{1}D^{1}R** | dyarodii **D^1** dyarodi **D^2** diasienes **F^1** | quot] quod **ARC^1** ‖ 10 repperi **B^{2}G** repperiri **AB^{1}D^{1}R^1** reperiri **D^2** re(p)peritur *cett. non male* | partem] par **AB^{1}D^{1}R^1** ‖ 11 umbram **ABDR^{2}F** ombram **R^1** umbra *cett.* | lunam **AD^1** luna est **R^2** | *post* est *add.* eius **D^2** ‖ 12 quo] qua **R^2** quam **G** | *ante* iacitur *add.* si **D^2** | clinatibus **A** climmatibus **BD^{1}L^1** climmantibus **R** ‖ 13 *post* compertum *add.* est **D^2** ‖ 14 Lunam^2] lanam **D^1** | maiorem **C^{1}EF^{1}VL** ‖ 16 quod . . . p. 326, 4 excrescere *del.* **L^2** | quod] quod si **B^2** quot **D^{2}CEVL^1** si **G** | *inter* clepsydris *et* fusilem (*sic* **ADRC^{1}V** fusile *cett.*) *multa excidisse ostendit Petersen 31–33* *spuriam lectionem* quod clepsydris intelligi potest. duobus enim vasis aeneis fusilibus positis, unum inferius vacuum, aliud superius aquae plenum ponas. observa autem lunae ortum et stellam fixam simul cum ea orientem. cum coeperit corpus lunae ex superiore parte supra terras apparere, cito superioris vasis, aquae videlicet pleni, centrum aperi ut simul cum incipiente luna oriri aqua fluere in vas inferius incipiat et donec totum corpus appareat fluat. cum autem tota supra terras apparuerit luna, statim primum vas in quod aqua fluxit subtrahas et aliud apponas in quod aqua fluat donec nocte alia renascatur illa stella quae in priori nocte cum luna oriebatur, et cum illa orta fuerit, superius vas unde aqua fluxerat tollas. deinde metire aquam quae in spatio XXIIII horarum fluxerat ad mensuram illam primam quae cum corpore lunae prius in primum vas fluxerat. in-

subtrahas primum et aliud vas apponas, donec nocte alia renascatur. adiecto ad circuli spatia et quod excurrit partibus et ipso item Lunae corpore, quoniam de circulo hoc quoque esse non dubium est, invenies sescenties aquam excrescere, unde colligas circulum eius toties esse maiorem. si ergo ipsa Luna maior sexies terra, sescenties circulus eius, vides lunarem circulum centies maiorem esse tellure.

861 Quo monstrato alios circulos videamus. sed quis dubitet solarem circulum duodecies, quam Lunae est, esse maiorem, cum, quod illa mense, ille duodecim currat? Martis vero circulus vicies quater potior invenitur, Iovis centies et quadragies, Saturni trecenties tricies et sexies. unde si numerus intentius supputetur, et quot stadia Saturni circulus habeat, et quota eius portio omnis terra sit, invenitur. nam si centies Lunae circulus maior est terra, Lunae autem circulo trecenties tricies sexies maior Saturni, maior est igitur Saturni circulus omni terra tricies ter milies et sescenties.

862 Nunc iam Lunae meatum, quae terrae propinquior est, videamus. quam quidem menstruum habere lumen physicorum assertione persuasum est; cum quod sit, semper pleni orbis esse non dubium est. nam si ab illa parte, qua se subicit Soli, omni hemisphaerio conlustratur, etiam cum nobis tricesima nullum lumen ostendit, superne, qua Solem spectat, pleno lumine relucescit; denique cum discedens a Sole a latere eum coeperit intueri, pro parte etiam inferius lumen adquirit, donec e regione posita

venies sescenties aquam excrescere. quod et in lunae circulo fieri non dubium est *habent in margine* **BFL**, *in contextu* **G** (*sed* **G**^{m} *notat 'haec in quibusdam non habentur'*); *supplementum ex Remigii glossis desumptum* (*p. 277 ed. Lutz*) *nimis patienter receperunt Grot. Kopp. Eyss.* | imponas **D**^{2}**L** | emersa] ea emersa **AB**^{1}**R** emensa **B**^{2} ea mensa *n. f.* **D**^{1} | omnis **AR**

[**ABDR CEFV GL**] 1 vas] duas **AR**^{1} | opponas **B**^{1}**D**^{1} | nocte *om.* **G** || 2 quod **ABD**^{1}**RF** quot *cett.* | partubus *coni. Dick* | item] idem **A** tem **D**^{1} || 4 aquam . . . 5 sescenties *om.* **A**^{1} | *post* eius *add.* vides lunarem circulum **L**^{1} (*ex v. 5–6*) | totius **R**^{1} || 5 circulos **AR**^{1} circulu **L**^{1} | *post* eius *add.* maior luna **B**^{2}**D**^{2}**R**^{m}**G** || 6 lunarem] lunam **R**^{1} || 7 alius circulus **B**^{1} | *post* circulos *add.* eius **R**^{1} || 8 lunae est **B**^{2}**R**^{1}**CVL** luna est **AB**^{1}**D**^{1}**EG** lunae **D**^{2}**R**^{2}**F** | cum] quoniam **R**^{2} | quot *Dick e Bern.* | illamemense **D**^{1} illamesse **R** || 9 curat **R**^{1}**C**^{1} percurrat *ed. pr.* | vies **AR**^{1} vities **D**^{1}**C**^{1} vigies **D**^{2} | potior **B**^{2}**D**^{2}**F**^{2}**L**^{2} potius *cett.* || 10 quadrages **AB**^{1}**D**^{1}**R** | *post* quadragies *add.* quater **D**^{2}**R**^{m}**F**^{2}**GL**^{2} | trecenties tricies **D**^{2}**G** CCCXXX *cett.* | sexties **B**^{1} || 11 numeris **B**^{1}**R**^{1} | intentius *Grot.* intentionibus *libri* interiectionibus *ed. Kopp.* | quot] quod **AB**^{1}**D**^{1}**RC**^{1}**V** || 12 quota] quoda **D**^{1} | *post* invenitur *add.* stadia $\overline{\text{DLVI}}$ et passus XIIII **B**^{2} $\overline{\text{XXII}}$ DLVI stadiorum et passuum XVII **F**^{2} *manu multo recentiore* (*v. Petersen 33*) || 13 circulus] circulos **R** | trecenties tricies **D**^{2}**C**^{2}**G** CCCXXX *cett.* | sexiges **G** || 14 tricies ter **C**^{2}**G** XXXIII (es *supra*) **D**^{2} XXX ter **F** XXXIII *cett.* || 18 cum quod sit] cumque id sit *coni. Breysig Berlin. philol. Woch. 1891, 987, sed ne sic quidem satis cohaeret loci argumentum* | pleni] leni **C**^{1} | esse *del.* **D**^{2}**F**^{2}**L**^{2} || 19 illo **D**^{1}**RG** | hiemisperio **A** hemisplerio **B**^{1}**D**^{1}**R** || 20 trigesima **D**^{2} XXX **CE**^{1}**V**^{1} || 21 discendens **B** descendens **C**^{1} | a^2 *om.* **AR**^{1} || 22 intueri] inveniri **C**^{1}

ab hac parte, qua nobis est visibilis, collustretur. circuit enim eius glo- **863**
bum undiquesecus Solis nitor et ei parti, quam totam tunc aspicit, lumen
indulget, cuius luminis radii in terras quoque †lucubrandiore perveniunt,
ut si quis e speculo lumine repercusso effigiem lucis excipiat. quae qui-
dem Luna cum eum in orientis partibus comprehenderit, obscuratur, et
cum in occasu deseruerit, lucescit. cuius primi luminis effigies quibusdam **864**
velut cornibus circulata *μηνοειδής* dicitur; cum vero XC partibus a Sole
discedens orbem eius mediatenus idem radius luminarit, *διχότομος* per-
hibetur, sed praedictis partibus cum alias XLV adiecerit, *ἀμφίκυρτος* per-
hibetur, id est maior dimidia, minor plena; cum vero CLXXX partibus a
Sole discesserit, contrario posita totam partem, quam terris opponit, il-
luminans *πανσέληνος* perhibetur; ac dehinc deficiens servat cum prae-
dictis partibus nomina memorata. quae quidem XIII orbis sui partes die
nocteque transcurrit, cum pro latitudine circulorum, quos obeunt, eodem
interstitio Mars dimidiam, Iuppiter duodecimam unius partis, Saturnus
vicesimam octavam unius portionis excurrat. verum Luna circuit totum **865**
signiferum diebus XXVII et bisse, sed Solem XXVIIII diebus et media diei
noctisque parte consequitur; quod ideo tardius provenit, quia, cum suum
peregerit circulum, aeque ipse Sol ab eodem loco, quo ei lumen dederat,
excucurrit et in signo proximo aut etiam altero reperitur. nam si in Librae
aut Scorpii aut Sagittarii ultima parte lumen acceperit, non eum in se-
quente signo, sed in altero consequetur; haec enim tria signa aliquando

§ 864 cf. Cleomed. 2, 5, 110 s.; Gemin. 9, 11 s.; Firm. math. 4, 1, 10; Macr. somn. 1, 6, 55 s.; Amm. 20, 3, 11 || § 865 cf. Gemin. 1, 30; Cleomed. 2, 5, 113 s.; Macr. somn. 1, 6, 48–51; Cens. 22, 5

[ABDR CEFV GL] 1 qua] quae A quo B^{1}D^{1}R^1 quia L^1 || 3 huius R^2 | lucubrandiore AB^{1}D^{1}R^1 lucubrantiores B^2 lucubrandiores D^{2}C^{2}G lugubrandiores R^{2}C^{1}EFV lucublandiores L luce blandiore (*vel* vibratiore *vel* vibrantiore) *dubitanter conieci DMCE 62–63* || 4 e speculo C^{2}F^{2}G speculo AR^1 expeculo B^{1}D^{1}L^1 ex speculo B^{2}D^{2}L^2 a speculo R^2 se speculo C^{1}EF^{1}V | percusso C^1 || 5 comprehenderet B^{1}D^1 (*d.* R) || 6 deseruit B^1 | *post* deseruerit *add.* eum B^2 | luminis] lucis L | quibusdam] quibus F^1 (*d.* R) || 7 vel B^1 (*d.* R) | menoies A monoides B^2 meoides C^1 menoides *cett.* | XC] ac A CX L | a sole ... 9 partibus *om.* A || 8 luminaret B^{1}D^{1}R^{1}C^{1}V^1 illuminarit G | *διχότομος Petersen 22* dicotomos B^{1}D^{1}R^1 diotomos D^{2}G diiotomos R^2 diatomos *cett.* || 9 sed ... perhibetur *om.* G^1 | aliis C^{1}EF^{1}V | amphicyrtos *libri* || 10 id est] idem A *om.* F^1 | minor B^{2}D^{2}R^{2}F^{2}G minus *cett.* || 11 illuminans *scripsi* illuminat *libri* || 12 NANCЄANOC A ΠANCYΛЄNOC G ΠANЄCЄΛЄNOC L^1 | ac] hac A | servat cum *Kopp ex Ettenheimm.* servatum AL^1 servât tum *cett.* || 13 XVI AR^1 XV F^2 || 14 obeant AR^{1}F^{1}L^2 subeunt G || 15 Mars] ras AR^1 ars B^{1}D^1 | unus AB^{1}D^{1}R^1 || 16 vicesimam FG XX *cett.* | excurrit B^1 || 17 diebus^1] duobus A | XXVII] XVIII A XVII B^{1}D^1 | bisse C^{2}L^1 Z (*vel simile siglum*) ABDRE^{1}FVG bis C^1 bensem E^2 VIII horis L^2 || 19 aeque *Petersen 70* ex quo *libri, quod delent* L^2 *et Dick* || 20 excucurrit ABDR^{1}C^{2}F^{2}L^1 excurrit *cett.* | proxumo B^{1}D^1 | aut etiam *bis scr. in* C^1 || 21 sagittari B^{1}D^{1}L | sequente AB^{1}D^{2}RG sequento D^1 sequenti *cett.*

transcurrit, quemadmodum his contraria plerumque bis invenit. nam quoniam ibi Sol XXX diebus et in Geminis XXXII moratur, Luna, quae XXVIIII diebus et dimidia parte eum consequitur, ibi utique poterit inve-
866 nire. verum eadem Luna aliquando XIIII diebus, aliquando XV, plerumque XVI plenum perficit lumen, ita tamen, ut in eodem deponendo compenset. nam si quarto decimo die lumen impleverit, XV diebus amittit, ut dierum ratio integra concludatur. verum eadem implet annum suum CCCLIIII diebus; nam XII eius coitus hoc numero peraguntur, sicque fit, ut annus solaris diebus XI maior habeatur, quod intercalationum diversitatibus compensatur.

867 De latitudinis partibus, per quas Luna commeat, edicamus. nam in zodiaco XII esse latitudinis partes superius intimavi, per quas diversis modis sidera spatiantur. nam alia per tres partes, alia per quattuor, alia per octo, quaedam per omnes XII deferuntur. Sol enim in nullam excedens partem medio libramento fertur absque ipso Librae confinio; nam ibi se in austrum aquilonemve deflectit ad dimidium fere momentum. Luna autem per omnes XII currens nunc in aquilonem provehitur, nunc in austrum deveniens infimatur utrimque momentis ⟨sex⟩ excurrens, sic-
868 ut Hipparchus quoque consentit. denique obliquitati eius vocabulum constitutum, ut fere helicoides dicatur, ita tamen ut descendens ascendensque ipsam solarem lineam, quam mediam inter senas utriusque lateris partes esse monstravi, aut acutis aut spatiosis angulis secet, nec possit tamen ad idem, hoc est ita ut est posita, eodem mense eadem parte sic ad Solem reverti eadem latitudinis portione, nisi mense ducentesimo tricesimo quinto, hoc est anno decimo nono. nam ut sub eadem die isdemque propinquitatibus siderum inerrantium ad idem redeat, faciunt

§ 866 cf. Gemin. 8, 4s.; Macr. sat. 1, 13, 1 et 9 || *§ 868 cf. Gemin. 18, 2; Macr. somn. 2, 11, 10; Cens. 18, 11*

[**ABDR CEFV GL**] 1 *ante* his *add.* in **B**^{2} | contraria] contrariis his **B**^{2} contrariis **L**^{v} | prerumque **D**^{1} | venit **B**^{2} || 2 XXX] XXVIII **D**^{2} | morantur **A** | luna quae] lunaque **C**^{1}**VR**^{2} || 3 XXVIIII diebus **B**^{2}**D**^{2}**G** XX nono **AB**^{1}**L** XX nona **D**^{1}**R** XXVIIII **CEFV** | inveniri **AE** || 4 XIIII ... aliquando *om.* **A** || 5 eodem] eo **B**^{2} || 6 quarto decimo **D**^{2}**CEFVG**^{2} XIIII *cett.* | impleveret **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 7 concluditur **R**^{1} || 10 compensantur **AB**^{1}**D**^{1}**R** || 11 latitudinis] latinis **L**^{1} | comeat **ABDR** || 13 *post* quattuor *add.* alia per quinque **R**^{m}**E**^{2}**GL** || 14 octo] septem **D**^{v} | deferuntur **A** differuntur *cett.* || 15 libramento] libramine mente **A** || 16 ibi] ubi **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**G** | *post* se *add.* aut *libri praeter* **ARF**^{2} | aquilonemve **B**^{2}**GL** aquilonemque *cett.* | defectit **C**^{1} | monumentum **A** || 18 infirmatur **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | utrumque **AR**^{2} | sex *add. Dick* (*cf. Petersen 70*) || 19 ippartius **A** ipparus **R**^{1} | oblitati **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 20 ferre **ABD**^{1}**R**^{1} | heliquoides **B**^{1}**D**^{1}**L** | discendens **AB**^{1}**DRE** | ascendensque] descendensque **A** || 21 lateris] litteris **R** || 22 acutus **R**^{1} | *ante* angulis *add.* et **L**^{1} || 24.25 ducentesimo tricesimo quinto **E**^{2}**FV**^{2}**G** CCXXXV *cett.* || 25 anno *om.* **L**^{1} | decimo nono **E**^{2} XVIII **D** nono decimo **G** XVIIII *cett.* | die isdemque] que isdemque **A** dieque hisdem **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 26 proquintatibus **A** proprietatibus **B**^{2} | ad idem] ad diem **G** | redeant **AB**^{1}**DRG** *fort. recte*

anni LV; ut verum etiam planetarum isdem radiationibus sub eadem specie
contingat, anni magni prolixitas spectanda. verum eadem Luna cum 869
secans solarem lineam in aquilonem scandit, vocatur ὕψος ὑψουμένη,
cum ab aquilone ad solarem lineam redit, dicitur ὕψος ταπεινουμένη;
cum a solari in austrum descendit, ταπείνωμα ταπεινουμένη; cum deinde
rediens ad Solem resurgit, ταπείνωμα ὑψουμένη. sed idem ascensus
descensusque faciunt utriusque luminis obscurationem. nam cum Luna
scandens descendensve in solarem lineam inciderit, si tricesima est, hoc
est omni corpore subiecta Soli, obscurationem Solis terris facit; suo enim
corpore subter se positas obscurat, aliis partibus terrae Sole, qua non
tegitur, relucente. quam obscurationem ideo non cunctis mensibus facit,
quia non semper tricesima in eadem solari linea reperitur, sed aut sursum
aut deorsum posita, ne possit obstare, transmittit.
Item Lunae defectus fit, cum in contrario Luna posita, hoc est quinta 870
decima, in eadem linea Solis umbra terrae metaliter infuscatur. nam Sol
umbram terrae in suam lineam mittit, quam si Lunae corpus intrarit,
quoniam videre lumen Solis terra obstante non poterit, luminis soliti
ademptione furvescit; alias, cum in superiore aut inferiore latitudinis
loco fuerit, pleni luminis effigie relucescit. denique ideo intra sextum 871
mensem defectus non poterunt iterari, quia aut quinta decima aut prima
in eadem Solis linea, cum per XII partium latitudinem spatiatur, deinde

§ 869 cf. Theo p. 193s. || *§ 870 cf. Gemin. 11; Cleomed. 2, 6; Theo p. 194ss.* || *§ 871 cf. Amm. 20, 3, 4; Ptolem. almag. 6, 6*

[**ABDR CEFV GL**] 1 LV] XXXII **R^2** DXXXII **G^1** | radiationibus **R^1EF^1V** rationibus *cett.* || 2 contingantur **AD^1** contingant **B^1G** (*d.* **R**) | spectanda prolixitas *fort. legendum propter clausulam* | *post* spectanda *add.* est **B^2CVL^2** || 3 ΥΨΟC ΥΨΟΥΜЄΝΗ **D^2RF** *plus minus corrupte cett.* || 4 reddit **AR^1** | dicitur *om.* **$C^1E^1F^1V^1$** | ΥΨΟC ΤΑΠΙΝΟΜЄΝΗ **DF** *corruptius cett.* || 5 a *om.* **AB^1D^1** (*d.* **R**) | *post* descendit (ascendit **A**) *add.* dicitur **R^2** | ΤΑΠΙΝΟΜΑ ΤΑΠΙΝΟΥΜЄΝΗ **G** *corruptius cett.* | deinde **$D^2R^2C^2V^2G$** deinde exinde **ABD^1R^1L** inde **C^1EFV^1** || 6 *post* resurgit (surgit **A**) *add.* dicitur **R^2G** | ΤΑΠΙΝΟΜΑ ΥΨΟΥΜЄΝΗ **RG** *corruptius cett.* | isdem **$AR^1C^1EF^1V$** || 7 discensusque **AB^1DR** | cum *om.* **E^1F^1** || 8 scandens descendensve **D^2R^2GL** scandens descendens **$AB^1D^1R^1$** *fort. recte* scandensve descendens **B^2** scandens descendensque **CEFV** | incederit **$B^1D^1R^2$** | trigesima **D^2** XXX **$CE^1F^1V^1$** || 9 oscurationem **B^1D^1** obscura rationem **R^1** | solis ... 11 obscurationem *om.* **A** || 10 positas *Dick* positis *libri* || 11 ideo *Petersen 70* idem *libri* || 12 trigesima **D^2E^1** XXX **CF^1V^1** | reperitur **D^2CEFV** repperitur *cett.* || 13 ne possit obstare **D^2G** obstare posse **$AB^1D^1R^1$** ut obstare ne possit **B^2** ut obstare non possit **R^2** obstare ne possit **CEFVL** (*locus adhuc corrigendus videtur*) | transmittit **ABDRG** se transmittit **CEFVL** || 14 defectes **A** defectuis **L^1** | contritio **A** | lunae **R^1** || 14.15 XVma **FG** XV *cett.* || 15 eadem] dem **R^1** | umbra] per umbram **C^1E^2VL** umbram **E^1** | nam] item **R^2** || 16 mittit *om.* **R^1** | intraret **$AB^1D^1R^1$** || 17 videri **L^2** || 18 furvescit **$B^2D^2C^2F^2L^2$** fervescit *cett.* || 19 effige **R^1C^1** | sextum **$D^2R^2C^2E^2FV^2GL^2$** sex **R^1** VI *cett.* || 20 menses **A** mensum **L^1** | poterunt **B^2D^2CEFVL** potuerint **R^2** potuerunt *cett.* | quinta decima **B^2** XV *cett.* || 21 cum *del.* **D^2R^2** *om.* **G** | patiatur **$AB^1D^1R^1$**

non poterit inveniri. unde si ab aquilone rediens ad Solem in latere proximo posita non obsistit, *παράλλαξιν ἐν συνόδῳ* facere perhibetur; quae si a latere septentrionis transcurrens coit nec obsistit, *καταβίβασιν ἐν βορείῳ συνόδῳ* ⟨facere⟩ memoratur; si ab austro veniens nec obsistens lumen acceperit, *παράλλαξιν ἐν συνόδῳ νοτίῳ* fecisse dicitur; si autem ad solarem circulum veniens ab austro obstiterit Soli, *ἀναβιβάζοντα σύνδεσμον* fecisse dicitur. hae species diversitatesque Lunae sui mortales varietate confundunt.

872 Iam Sol, quem gemino diximus meare motu (quippe ab ortu aut cum mundo corripitur, aut ipse suum circulum contra mundum per obliqua distendit), verum ex ea parte, qua cum mundo volvitur, cotidie ortus sui lineam mutat, et quoniam omnes ductus, per quos volvitur, circulos appellamus, CLXXXIII eosdem esse dubium non habetur. nam sive a Cancro descendat, per eosdem usque ad brumalem circulum curret, sive a bruma in solstitium veniat, per ipsos denuo revolvetur; qui quidem secantes secundo zodiacum contrariis signis perpetuo lineantur. nam primus Arietis circulus primus est Librae, item secundus ac tricesimus; item Tauri prior Scorpionis est primus. sic igitur CCCLXVI partibus fiunt CLXXXIII circuli, quos omnes parallelos appellamus, et ex contrario, ut dixi, signa isdem partibus secant. ergo hos circulos annuos CCCLXV diebus et triente diei peragit, sive ad solstitialem circulum tendat, sive exinde

873 revertatur. illud etiam non tacendum, ⟨quod⟩, cum sint duo hemi-

§ 872 cf. Gemin. 1, 13–17 et 31–35; aliter Theo p. 153 || § 873 s. cf. Theo p. 153

[**ABDR CEFV GL**] 1 proxumo B^1D^1 pro XV R^1 || 2 ΠΑΡΑΜΑΖΙΝ ΕΝ CΥΝΟΔΩ **R** *corruptius cett.* || 3 nec $AB^1D^1R^1$ et *cett.* | KATABIBAZIN B^2 KATABΛAZIN **L** ΠΑΡΑΛΛΑΖΙΝ *vel sim. cett.* || 4 ΒΟΡΙΩ *vel* ΒΟΡΙΟ *libri* | CΥΝΟΔΩ B^1**REV** *corruptius cett.* | facere C^2 *et coni. Salmas.* | si ... 5 dicitur *om.* C^1 || 5 ΠΑΡΑΛΛΑΖΙΝ B^1**R** *corruptius cett.* | CΥΝΟΔΩ ΝΟΤΙΩ **G** *corrupte cett.* || 6 anabibazon *vel sim. libri* || 7 CΥΝΔΕCΜΟΝ L^2 *corrupte cett.* | dicetur B^1**DCE**F^1**V** | hae ... 8 confundunt *delebat Dick* | hae **B**D^2R^2**CEGL** haec *cett.* | especies **E** | diversitatisque B^1D^1**R** | mortales B^2D^2**CFGL** mortalitatis **A** martalitatis B^1D^1 martalitas R^1 martales R^2 mortale **EV** || 8 confundit R^1 || 9 iam *scripsi* nam *libri* | sol quem AB^1**D**R^1 solem *cett.* || 11 ex *om.* B^1 | mundum $B^1D^1R^1$ || 12 omnis AR^1 || 13. 14 a Cancro] cancro AR^1 ancro V^1 ac tantro *n. f.* **L** || 14 descenderit B^2 | curret *scripsi* discurrit B^2 currit *cett.* | *post* currit *add.* sive ad brumale (brumalem B^1) circulum currit $B^1D^1R^1$ || 15 solstitialem B^2 | revolvitur $B^2D^2R^2C^2$**GL** || 16 secundum $AB^1D^1R^1$ || 17 circulus *om.* **A** circulis C^1 | secundus ac tricesimus $D^2R^2F^2$ secundae ac tricesimus AD^1 *et fort.* B^1 arietis tricesimus B^2 secundus secundus item arietis tricesimus tricesimus est librae B^3 tricesimus arietis tricesimus est librae D^3**CE**F^1**VL** secundus secundus ac tricesimus tricesimus **G** *sane acute* || 18 *post* scorpionis (scurpionis R^1) *add.* prior D^1 || 19 CLXXXIII] exliiii **A** CXLIII $B^1D^1R^1$ | paralelos **A** parallelas R^1 | et *om.* C^1 || 20 *post* ergo *add.* bis $B^2D^2R^2F^2$ | CCCLXV] CCCLV C^1 trecentis CCCLXV L^1 || 21 triente diei $AB^1D^1C^1E^1F^1V^1L^1$ quarta diei parte B^2**G** XXX diei **R** quadrante diei $D^2C^2E^vF^2V^vL^2$ || 22 tacendo **A** | quod $B^2D^2R^m$**C**E^2**VL** *om. cett.* | *post* hemisphaeria (hemisparia R^1) *add.* paria *Dick e marg. Leid. 88*

sphaeria, unum ab aequinoctiali circulo in septentrionem, aliud in austrum
ab eodem aequinoctiali, tamen Sol diversa utrumque ratione transcurrat,
cum, ut dixi, paria sint signa partis utriusque. verum id, quod ad solsti-
tialem consurgit, CLXXXV diebus et triente diei noctisque, id autem, quod
ad brumalem deprimitur, CLXXX diebus peragitur; quod utique illa res
facit, quod eccentron Solis circulo dixi esse tellurem et in superiore hemi-
sphaerio altius tolli, in inferiore ad terrae confinia propinquare. dubium
autem non est citius transcurrere breviorem sinum tardiusque diffusum.
verum Sol, cum ad Cancrum ab aequinoctiali parte conscendit, aestatem 874
praestat hominibus, quos inter solstitialem septentrionalemque vivere
dubium non habetur; cum ab eodem Cancro in aequinoctialem Libram
descendit, auctumnum facit; cum vero ad brumalem lineam recedit,
hiems habetur propterea, quod calore dimoto torpor invadit. rursum,
cum a Capricorno hiemali in aequinoctialem Arietem surgit, vernum tem-
pus arridet; exhinc denuo in Cancro aestas torrida renovatur. sed e con-
trario perferre omnia non dubitatur antipodas, quorum aestatem Capri-
cornus facit, hiemem Cancer, Sol tenens aequinoctia utrique parti tem-
periem.

Iam illud superfluum puto, noctium accessus defectusque memorare, 875
cum pares pro rata sint aestivis diebus hiemis noctes et hiemalibus diebus
noctes aestivae, unaque aequinoctialis nox, quae bis anno contingit, par
sit diei suo. nam cum ab aequinoctio verno in Cancrum Sol meat, omnes
dies maiores sunt noctibus suis; item ab auctumnali aequinoctio usque
ad brumam minores dies noctibus [lateratis].

Minimus autem anni dies brumalis est, qui habet horas VIIII, maximus 876

§§ 876–877 cf. Strabo 2, 5, 35–42 et vide E. Honigmann, Die Sieben Klimata, 50–52. satis apertum est Martiani auctorem climati Diasyenes tribuisse noctem maximam 13½ horarum, minimam 10½ horarum, deinde climati Diarhodu 14½ et 9½ et sic deinceps, Martianum autem horarum partes neglexisse

[**ABDR CEFV GL**] 1 ab *om.* $\mathbf{AB^1E^1G}$ ae $\mathbf{R^1}$, *quod delet* $\mathbf{R^2}$ | aequiinoctialis **A** aequenoctiali $\mathbf{B^1}$ | circuli $\mathbf{AB^1D^1R}$ || 4 et . . . 5 diebus *om.* $\mathbf{D^1R^1}$ | triente $\mathbf{AB^1D^2C^1E^1F^1V}$ quadrante $\mathbf{B^2D^3C^2E^vF^2GL}$ (*d.* $\mathbf{R^m}$) || 5 ad brumalem $\mathbf{B^2D^3R^mGL}$ a brumalem $\mathbf{AB^1D^2C}$ a brumale $\mathbf{EF^1V}$ a brumali $\mathbf{F^2}$ | illa res] ilares **A** hillares $\mathbf{C^1}$ hilares **V** (*d.* **R**) || 6 eccentron $\mathbf{B^1D^1}$ haec centron **A** ecentron *cett.* (*d.* **R**) | *ante* hemisphaerio (hiemispherio **G**) *add.* in $\mathbf{D^1}$ (*d.* **R**) || 7 inferiori $\mathbf{AR^2G}$ | terra et **A** terrae et $\mathbf{R^1}$ || 8 transcurre $\mathbf{D^1}$ | terdiusque $\mathbf{C^1}$ | difusum $\mathbf{B^1D^1}$ || 9 Cancrum] ancrum **A** || 10 septentrionalemque . . . 12 brumalem *om.* **A** || 11 non habetur dubium **CEFV** || 12 descendit *Dick ex Bern.* discenderet $\mathbf{B^1D^1}$ discenderit $\mathbf{R^1L}$ discendit $\mathbf{R^2}$ descenderit *cett.* || 13 demoto $\mathbf{D^2}$ | torpori **A** tepori $\mathbf{R^1}$ || 14 cum *bis scr. in* **D** | a *om.* $\mathbf{AR^1}$ | capricornu $\mathbf{R^1}$ capricornio $\mathbf{V^1}$ || 16 non *om.* $\mathbf{L^1}$ | antipodes **A** | aestatem] statem **A** || 17 utrimque $\mathbf{D^1L^1}$ | partim **A** parte $\mathbf{C^1}$ || 20 cum pares] compare $\mathbf{B^1}$ compares $\mathbf{D^1R^1}$ | pro rata *Grot.* prolatae $\mathbf{B^2F^2}$ rota $\mathbf{R^2}$ pro rota *cett.* | notes **A** || 21 nostis **A** noctis $\mathbf{B^1D}$ || 22 mea $\mathbf{R^1}$ || 23 suis . . . 24 noctibus *om.* **A** || 24 lateritis $\mathbf{AR^1}$ lateratis $\mathbf{B^1D}$ dilatatis $\mathbf{B^2F^2L^2}$ dilateratis *cett. nihili vocem delevi* || 25 minimis $\mathbf{B^1}$ | VIIII $\mathbf{AR^1F}$ novem **BD** VIII *cett.*

solstitialis habet horas xiiii, licet hoc pro climatum rationibus varietur. nam climata viii sunt, sed proximum solstitiali Diameroes, deinde alterum Diasyenes, tertium Diaalexandrias, quod ducitur per Cyrenas in Africam Carthagini ab austro adiacentem, quartum et medium ex omnibus Diarhodu, quod per mediam Peloponnesum Siciliamque ductum ad ostium Baetis pervenit, quintum est Diarhomes per Macedoniam et altera parte per Gallias et Lusitaniam ad Tagum descendens, deinde sextum per Hellespontum Thraciamque et confinem Germaniae Galliam, septimum Diaborysthenus, Ponticum mare et ab altera parte Germaniam Britanniamque praecidens; ultimum est ultra Maeotis paludes et infra Riphaeos montes.

877 Ergo secundum climata dies dicantur. Diameroes maximus dies habet aequinoctiales horas xiii, minimus dies xi; Diasyenes maximus dies horas habet xiii, minimus x; Diaalexandrias maximus horarum xiiii, minimus x; Diarhodu maximus horas xiiii, minimus viiii; Diarhomes maximus xv, minimus viiii; Diahellespontu maximus horas xv, minimus viii; Diaborysthenus maximus horas xvi, minimus viii; Diarhiphaeon maximus xvi, minimus vii. deinde cum prope cardinem accesseris, lon-

[ABDR CEFV GL] 1 XIIII **AB^{1}DR^{1}F** XII **B^2** XVI *cett.* (*scilicet apud Martiani fontem legebatur* $9^1/_2$ *et* $14^1/_2$, *sed horarum partes neglexit noster hic et in mox sequentibus*) | *ante* hoc *add.* et **EFVL** | climmatum **ABD^{1}R^{1}L^1** ‖ 2 climmata **B D^{1}RL^1** | VIIII **C^1** | solstitialis **C^1** | diametoes **AB^{1}D^{1}R^1** ‖ 3 diasyenes **BDRC^2 F^{2}L** diasydees **A** diasenes **C^{1}EF^{1}V** dyasyennes **G** | diaalexandrias **B^{2}D^{2}C^{1}E VG** diodialaxandrias **A** dioialexandrias **B^{1}D^{1}R** dialexandrias **C^{2}FL** | dicitur **AB^{1}DR^1** ‖ 4 quartem **B^{1}D^1** quarum **C^1** ‖ 5 diarodii **D^2** | Peloponnesum *scripsi* peloponnessum **R^1** *corruptius cett.* ‖ 6 Baetis *Kopp* beatis **AB^1** maeotis **B^2** beutis **D^{1}R^{1}G** boetis **D^2** boutis **R^2** beotis **CEFVL** | diadoromes **A** diaeromes **CF^{1}V** diameromes **E** | macedonam **R^1** ‖ 6.7 altera parte *Kopp* alteram partem *libri* ‖ 7 calleas **A** galleas **R^1** | ad tagum descendens *Bern. et Leid. 36 admodum felici coniectura* adtagandens **A** adtagundens **B^{1}D^{1}R^1** pertingens **B^2** adtagongens **R^2** adtingens *cett.* ‖ 8 thraciconque **A** triamque **R^1** ‖ 9 diaborystenus **AB^1 D^{1}R^1** diaborysthetes **G** diaboristenes *cett.* | *ante* ponticum *add.* per *libri praeter* **ABD^{1}R^1** ‖ 10 britaniamque **D^{2}G** brittaniamque *cett.* | maeotis **D^{2}CFVL** maetis **AB^{1}D^{1}R^1** meotides **B^2** meotidas **R^{m}G** metas *n. f.* **E** ‖ 12 climaos **A** climmata **BR^{2}L^1** climmati **D^{1}R^1** | dicuntur **B^2** ‖ 13 XII **C** XIIII **F^{1}L^1** | minus **D^1** | dies^1 *del.* **B^{2}D^2** *om.* **GL** | Diasyenes . . . 14 Diaalexandrias *om.* **L** | diasyenes **B^2 CEFV** diassenis **AB^{1}D^{1}R^1** diassienis **D^{2}R^2** diasiennes **G** ‖ 14 habet *om.* **C^1** | XIII **C^1** XIIII *cett.* | X] XI **AB^{1}D^{1}R^{1}C^1** | diaalaxandrias **A** dialexandrias **CF V^{1}L** ‖ 15 X **AB^{1}D^{1}R^{1}E^{1}FVL^1** X vel VIIII **C** VIIII *cett.* | diarodu . . . VIIII *del.* **D^2** | diarodum **A** | XIIII] XV **L^1** | diaromes **F^2** diaromate **A** dia ellespontu **F^1** diaromae *cett.* ‖ 16 Diahellespontu . . . 17 VIII^1 *om.* **F^1** | diahellespontu **B^2 CEF^{2}VGL^2** dielipontu **AD^1** diaelipontu **B^{1}R^1** diaellespontus **D^2** diaelespontu **R^2** diallespontum **L^1** ‖ 17 VIII^1 **B^{2}D^{2}R^{2}EVGL** VIIII **AB^{1}D^{1}R^{1}CF^2** | diaboristenus **C^{1}F^{1}V** diaborustenus **AB^{1}D^{1}R^1** diaboristenis **E** diaborustenes **L^1** diaboristenes *cett.* | VIII^2 **B^{2}R^{2}C^{2}FGL** VII **B^{1}D^2** VIIII *cett.* ‖ 18 *ante* XVI (XVII **L^2**) *add.* horas **D^{2}CEF** | VII **AB^{1}R^{1}L^2** VIII *cett.*

gior dies semper breviorque nox fiet; denique colligitur sub ipso sphaerae
cardine semestrem diem esse. interea bis climatibus quibusque crescunt 878
decrescuntque luces, sciendumque a bruma ita dies accrescere, ut primo mense duodecima eiusdem temporis quod additur aestate accrescat, secundo mense sexta, tertio quarta, et quarto mense alia quarta, quinto sexta, sexto duodecima. illud quoque manifestum, quod zodiacus circa Cancrum Capricornumque flexior aequinoctialem paene directim secat.
Hactenus de Sole; nunc planetarum cursus convenit intueri, eorumque 879
praecipue, qui circa Solem peragratione mundana volvuntur. nam Stilbon paene anno circulum ducens per VIII latitudinis partes alterna incitus diversitate discurrit. huius Venerisque circulos epicyclos esse superius memoravi, id est non intra ambitum proprium rotunditatem telluris includere, sed de latere quodammodo circumduci; qui ut oriri subinde
occidereque videantur, mundani motus raptibus involvuntur. sed idem 880
Stilbon, licet Solem ex diversis circulis continetur, ab eo tamen numquam ultra XXII partes poterit aberrare nec duobus signis absistere, nunc praeteriens, nunc consistens aut certe regrediens. qui quidem diversis schematibus variatur; nam licet exiguos parvique temporis faciat, tamen et ortum facit et occasum. quippe ubi radiis solaribus condicione partium liberatus ante emergentis splendorem iubaris vibrabundus apparet, ultra terrarum horizontem sublevatur. nam acronycho ortu hic numquam poterit elevari, quod in diametro Solis positis potest evenire sideribus

§ 878 cf. Cleomed. 1,6,27 || 11 superius] *§ 854 et § 857; cf. Plin. nat. 2,39 et 72; Cic. nat. deor. 2,53; Theo p. 137* || *§ 880s. cf. Hyg. astr. 4,16; Firm. math. 2,8,1; Calcid. in Tim. 70*

[**ABDR CEFV GL**] 1 brevior noxque **R** | fiet **B**^{2} fuit **A** fiat **B**^{1}**DRF**^{v} fit *cett.* | denique] deinde **A** deindeque **B**^{2} | collegitur **B**^{1}**D**^{1} | sphaerae *scripsi Mart. VII 171* vero **B**^{2}**D**^{2} vere *cett.* || 2 semestrem *Petersen 34* semper *libri* | bis **D**^{1}**RCEFV** his *cett.* | climmatibus **BD**^{1}**RL**^{1} | quibusque **B**^{2}**CE**^{2}**FVL** quibuscumque **D**^{2} quibus *cett.* || 2.3 crescunt decrescuntque] crescuntque **A** || 3 sciendumque] sciendum quia **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2} | a *om.* **AB**^{1}**DR** | brumam **AB**^{1}**D**^{1} brummam **R**^{1} || 4 aestati **B**^{2}**F**^{2} || 5 quarta^1] quarto **A** || 7 directim **CEFVL**^{2} directum *cett.* || 8 plenetarum **A** (*d.* **R**) | eorumque **B**^{2}**C**^{2}**FL** enim quae **AR**^{1} earum quae **B**^{1} eorum quae **D**^{1} earumque **D**^{2}**C**^{1}**EVG** eaque **R**^{2} || 9 qui **AB**^{2}**RC**^{2}**F**^{v}**L** *om.* **D** *del.* **G**^{2} quae *cett.* | peragrationem **A** | mundana] propria **B**^{v} || 10 anni **D**^{2}**R**^{2} | incitus] cinccitus **A** || 11 diversita **A** | discursit **B**^{1}**D** | hius **D**^{1} | epicyclos **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**GL** epeciclus **A** epipicyclus **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} epiciclios *cett.* || 13 qui] quid **A** || 15 solem] sol **AR**^{1}**F** | continetur **AB**^{1}**DR**^{1} (*a verbo quod est continor*) contineat *cett.* | umquam **B**^{1}**D**^{1} unum quam **R**^{1} || 16 XXII **R** *et Plin. 2,39* XXXIII *cett.* || 18 licet *om.* **A** | exiguus **AR** exiguo **D**^{2} | *post* temporis *add.* spatio **B**^{2}**C**^{2}**E**^{2}**V**^{2}**L** | faciat] facit **B**^{2}**G** | et ortum] exortum **R**^{2} et ortus **B**^{2}**D**^{2}**G** || 19 facit] faciat **AR**^{1} | occasus **B**^{2}**D**^{2}**G** || 20 libratus **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**G** liberatur **F**^{2} | emergentis **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**F**^{2}**G** mergentes **C**^{1}**V**^{1} emergentes *cett.* | splendores **EF**^{1}**VL** | appareret **B**^{1} || 21 orizontum **D**^{1} | acronycho *scribendum vidit Kopp* acronico *libri* || 22 quod *scripsi* quippe (*repet. ex praecc.*) *libri* | in *bis scripserat* **R**^{1} | driametro **R**^{1} | potest **AB**^{1}**B**^{3}**D**^{1}**RF**^{1} posset **G** posse *cett.*

[diametrum in signo septimo perhibetur]. ita fit, ut isti, qui ultra signum et alteram exiguam portionem sequentis abesse non poterit, non
881 illic contingat ortu acronycho sublevari. denique nec contrarium eidem novit occasum; sed ortum idem vespertinum facit, cum post occasum Solis luminis sui libertate clarescit; item occasus duos habet, unum cum ante Solem parere solitus claritate radii supervenientis occulitur, alium cum itidem retrogradatione sui viciniae Solis admotus it pariter in occasum. ab eo quippe Solis lumen ultra XX momenta abesse non poterit, licet maioribus partibus aberrarit, qui ultra secundum signum non poterit inveniri. et has tamen obscurationes ortusque perspicuos quarto quoque mense, nec id tamen semper, ostendit.

882 At Venus, quae ab aliis Phosphoros nominatur, a Pythagora Samio cum suis ostensa est terris rationibus pervestigata. et ipsa circa anni confinia obire circulum proprium perdocetur; nam diebus CCC et aliquot, latitudinis vero partibus XII Lunae similis pervagatur, L momentis a Solis orbe discedens, licet plus a XLVI partibus aberrare non valeat. et in suo posita circulo eum varia diversitate circumdat, quia aliquando eum transcurrit, aliquando subsequitur nec comprehendit, aliquando superfertur, nonnumquam subiacet, quippe quae non annis omnibus revocet

§ 882 cf. Plin. nat. 2, 36–38; Cic. nat. deor. 2, 53; Vitr. 9, 1, 6 s.; Hyg. astr. 2, 42 et 4, 15

[ABDR CEFV GL] 1 diametrum ... perhibetur *spuria esse vidit Dick* | *post* perhibetur *add.* aut in quadrato partibus nonaginta aut in tricetro partibus CXX aut in adverso partibus CLXXX **B^{m}C^{1}EFVL**, *quae delet* **C^2** | isti *scripsi* iste *libri* || 2 potionem **A** || 3 illic **B^{1}DE** illi *cett.* | continguat **L^1** | caronico **A** cronico **C^{2}L** | nec] ne **AR^{1}C^{1}EF^1** || 4 novit] non ut **A** | ortum] orsum **B^{1}D** orsu **R^1** | *post* ortum *add.* sumit **AR^1** | idem **AD^{2}R^1** itidem *cett.* | facit *del.* **R^2** (*suspicor Martianum hoc loco auctorem suum male intellexisse*) || 5 item] idem **C^{2}L** || 6 parare **A** apparere **F^2** | radiis **L** | supervenient **A** | occulatur **A** occultatur **C^1** || 7 itidem **D^{2}G** idem *cett.* *delebat Petersen 68n.* | retrograditione **F^1** | suis **AB^{1}D^{1}R^1** sua **R^2** | vicinae **AB^{1}D^{1}R^1** vicini **E^1** | it pariter in occasum *Leid. 36* idem patitur in occaso **A** idem paritur in occasu **B^{1}R^1** idem pariter in occasu **D** idem patitur in occasum **C** idem patitur in occasu *cett.* || 8 lumen *Dick* lumine *libri* | ultra **F^2** integra **B^2** intra *cett.* || 9 aberrare **A** oberrarit **B^2** aberraret **R^{1}C^1** || 10 obscuratione **AR^1** obscurtiones **B^{1}D^1** | ortus quo perspicuus **A** ortusque perspicuus **R^1** || 11 ostendit **A** *et coni. Kopp* offendit *cett.* || 12 ventus **A** ventis **B^{1}D^{1}R^1** | phosphorus **A** | a] ad **A** || 12.13 Samio cum] amicum **A** || 13 ostensa est] ostensas **AB^{1}D^{1}R** ostensa et **C^1** ostensae **V^1** || 14 confini **AB^{1}D^{1}R^{1}F^1** confinium **D^2** | obire **AB^{1}D^{1}R^1** habere **B^{v}D^2** ambiri **G** ambire *cett.* | perducetur **C^1** | *ante* diebus *add.* a **B^{1}DF^{1}GL^1** | aliquod **B^{1}D^{1}RV** || 15 latitudinis **B^{2}D^{2}R^{m}C^{2}EF^{2}V^{2}GL** latinis **AC^{1}F^{1}V^1** latines **B^{1}D^{1}R^1** | Lunae] lue **A** || 16 a *del.* **C^2** | ab errore **R** | valet **R^1** || 17 posito **C^{1}EV** | circulo eum] circulum **R^1** | eum ... eum *om.* **L^1** | quia aliquando **B^{2}D^{2}CEFVL^2** quia xliquando **AB^{1}D^{1}R^1** quia xli aliquando **R^2** quia XLIma aliquando **G** || 18 trascurrit **C^1** || 19 nonnullam **A** non umquam **F^1** | quae] quia **R^2** | revocetur cursum **A** revocetur sum **C^1** revocet sum **V^1**

cursum. tunc enim, cum retrograditur, ultra anni circulum tardior collustrat orbem; cum autem directo cursu meat, etiam undecimo mense circulum complet, nunc faciens ortum in Lucifero, nunc post occasum Solis effulgens Vesper vel Vesperugo nominatur. sola de quinque sideribus umbram reddit ut Luna, solaque fulgori Solis emergentis diu conspecta non cedit. quae quidem in ortu matutino plerumque quattuor mensibus immoratur, in vespertino vero numquam plus xx diebus. verum tam visus eius quam occultationes x et VIIII mensibus restaurantur. **883**

Iam Pyrois sive Martium sidus ultra Solem means proprium etiam ipse **884** circum telluri eccentron meat, at annis prope duobus; in latitudinem quinque partes excurrit. cui licet cum duobus super positis ortus, occasus stationesque ac reditus videantur esse communes, tamen et altitudinem propriam et stationem propriam et absidem suam exceptam ceteris novit. nam eius altitudo, id est ubi se eius circulus a terra altius tollit, sub signi Leonis regione consurgit; statio vero specialis eius prima. nam utpote Soli coniunctus de proximo etiam in quadratura eius positus radios sentit, quippe in nonagesima parte ex utroque eius latere remoratur. absidem etiam habet recessumque sublimem in Capricorni confinio, hoc est sub eius vicesima nona parte.

§ 883 cf. Vitr. 9, 1, 7 || *§ 884 cf. Plin. nat. 2, 34 et 60 et 64; Vitr. 9, 1, 10; Cic. nat. deor. 2, 53; Hyg. astr. 4, 19; Macr. somn. 2, 11, 7* || 9 *cf. Apul. mund. 29* Pyrois, Mavortium sidus

[**ABDR CEFV GL**] 1 enim *Kopp* etiam *libri* | cum retrograditur **B**^{2}**CV** retrogradatur **F**^{1} cum retrogradatur **F**^{2} retrograditur cum **L**^{2} retrograditur *cett.* | anni circulum] anniculum **G** | tradior **A** || 2 autem] cartem **A** | cursum **R**^{1} | undecimo] XI **A** in XImo **C** in decimo **D**^{1}**VG** | *post* mense *add.* non se **A** || 3 *post* ortum *add.* at **B**^{1} matutinum **D**^{2}**F**^{2} ante solis ortum **G** | in Lucifero *scripsi* (*cf. p. 7, 9* in Sole = *sub persona Solis*) adutipluciferum **A** in luciferum **BD**^{3}**CE F**^{1}**L** aut in luciferum **D**^{1} ut in luciferum **D**^{2}**RG** lucifer **F**^{2} *et coni. Eyss.* | post] pos **A** potest **L**^{1} || 4 vesperugo **D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**EFVL** vesperuto **AB**^{1}**D**^{1} vespera **B**^{2}**G** vesper ut **R**^{1} vespererugo **C**^{1} || 5 sola quae **BD** | fulgori solis **BD**^{2}**C**^{2}**GL** fulgora **A** fulgor solis **D**^{1} fulgoris **R**^{1} fulgori **R**^{2} fulgoris solis **C**^{1}**EFV** | emergenti **B**^{1}**D**^{1} || 6 ortu atutino **B**^{1} ortum autino **D**^{1} || 7 diebus] duobus **B**^{2} || 9 iam *Eyss.* nam *libri* | martis **B**^{1}**M**^{2}**R** martius *n. f.* **M**^{1} (*qui a voce* vespertino *in v. 7 iterum adest*) | *ante* proprium (*quod del.* **D**^{2}**M**^{2}) *add.* per **B**^{2}**C**^{1}**E**^{2}**FV** (*d.* **R**) || 10 circum **ARCEFVL** circulum **B**^{1}**D**^{1} circa **B**^{2}**D**^{2}**MG** | telluri **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**CEVL**^{1} telluris *cett.* | eccentron **G** centron **AM**^{1}**R**^{2} eocentron **B**^{1}**D**^{1} centro **R**^{1} ecentron *cett.* | meat at **BD**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**EV** mea **A** meat ut **F**^{1}**L**^{2} meat *cett.* (means ... meat *suspicionem movet*) | quinque **ABDM**^{1}**RF**^{1}**GL**^{v} quattuor *cett. ex Plinio* (*2, 67*) *Martianum corrigentes* || 13 stationes **M**^{1} (*d.* **R**) | propriam] primam **B**^{1}**MCF L**^{2} | exceptis **A** exceptas **M**^{1}**L**^{1} || 14 a terra altius **ARCEFV** altius a terra **BD MGL** | tollitur **B**^{2}**F**^{2} || 15 specialis] species res **A** specialis est **B**^{2} species **R**^{1} | prima] prima et secunda **B**^{2} est prima **D**^{2} | ut poto **A** utpute **R** || 16 proxumo **B**^{1}**D**^{1} || 17 nongesima **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 18 recensumque **B**^{1}**D**^{1}**RL**^{1} | sublimen **AC**^{1} | capricornu **R**^{1} || 19 vicesima nona **G** XXVIIII *cett.*

885 Stella vero Iovis, salutaris ad omnia utpote superum rector, XII annis longitudinem propriae circumactionis excurrit, per latitudinem vero quinque partium spatiatur. altitudo eius circuli in Virgine reperitur, absis vero in Cancri quinta decima portione. qui ascensus descensusque eccentron esse terrae ipsum quoque circulum contestantur.
886 Phaenonis autem, hoc est Saturni, praelatius omnibus sidus modico minus annis XXX circulum suum per longitudinem circumcurrit, in latitudine vero tribus tantum aut etiam duabus partibus pervagatur. altitudo quidem huius circuli in Scorpionis signo grandescit, verum absis ipsius in Librae vicesima portione. ortus tam ei quam duobus inferioribus sunt similes, cum ultra XII partes eos matutini radius non presserit Solis; tunc quippe matutinum ortum facere perhibentur, occasivum autem, cum Sole
887 demerso remotae tot⟨idem⟩ partibus poterunt apparere. est et alius, qui *ἀκρόνυχος* perhibetur, cum Sole intra horizontem demergente de orientis facie clarum planetae nascentis sidus emergit. occultationes vero eorum fiunt, cum radio consequentis proprii luminis vibratus amittunt. denique a partibus CXX stationes matutinas efficiunt, moxque in contrario in CLXXX partibus exortus faciunt vespertinos; itemque in alio latere in CXX partibus vicinantes stationes faciunt vespertinas, quas etiam secundas dicunt, qui superiores primas esse dixerunt. consecutus autem

§ 885 cf. Plin. nat. 2, 34 et 64s.; Cic. nat. deor. 2, 52; rep. 6, 17; Hyg. astr. 4, 17; Ps. Cens. frg. 3, 3 || *§ 886 cf. Plin. nat. 2, 44 et 64s. et 67; Cic. nat. deor. 2, 52; Apul. mund. 2* || *§ 887 (et fin. § 886) ex Plin. nat. 2, 59*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 Iovis] eius **A** iiovis **D**^{1} iniovis **R**^{1} | salutaris ad omnia (salutaris *om.* **G**) *spuria putabat Dick* | utpote] aut tua **AR**^{1} ut tua **B**^{1}**D**^{1}**R**^{2} | superum rector *scripsi Mart. VII 171* supero rector **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} superu rector **R**^{2} superior *cett.* || 2 circuactionis **G** || 3 repperitur **ABD**^{1}**RL** || 4 abyssis **A** | in *om.* **F**^{1} | XV **CEV** | discensusque **ADR** || 5 eocentron **M** centron **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} ecentron *cett.* | terrae **B**^{2}**F**^{2} *et coni. Grot.* terra **AB**^{1}**D**^{1}**RF**^{1}**G** terram *cett.* || 6 phoenonis **AM**^{2}**F** | praelatis **R**^{2} | modico minus] modi communis **A** modi communus **R** || 7 circumcludit **CEF**^{1}**V**^{1} | longitudine **AR**^{1} latitudinem **M** || 9 huius **B**^{2}**C**^{2}**EGL** quis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} *om.* **F**^{1} eius **F**^{2} cuius *cett.* | scorpionem **A** scurpione **R**^{1} | signo **B**^{1}**D**^{2}**MR**^{2}**L** signum *cett.* | in^2 *om.* **G**^{1} || 10 vicesima **AM**^{2}**F**^{2} XX *cett.* | ei *om.* **A** | duobus **CEFVL**^{2} duabus *cett.* || 11 cum ultra XII partes] cum ultra si partes **AD**^{1} cum ultra partes **B**^{1} cumulata si partes **R**^{1} cum ultra partes XII **R**^{2} | radios **AB**^{1}**D**^{1}**R** | non **B**^{2}**D**^{2}**MGL**^{2} *om. cett. et rursus del.* **B**^{3} | praecesserit **G** || 12 occasum **ACEFVL**^{1} || 13 demerso **B**^{2} dimisero **A** dimerso *cett.* | totidem *Dick om.* **AB**^{1}**D**^{1}**RG** *del.* **F**^{2} tot *cett.* | *post* alius *add.* ortus **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**F**^{2}**G** || 14 qui *ἀκρόνυχος Kopp* quia ΚΡΟΝΙΚΟϹ **BDEVGL**^{1} *corruptius cett.* | cum sole *del.* **R**^{2} | demergente *del.* **R**^{2} | *ante* de *add.* cum **R**^{2} || 16 *post* eorum *add.* fi eorum **B**^{1}**D**^{1}, *quod del.* **B**^{2}**D**^{2} | *post* radio *add.* solis **M**^{2}**L**^{2} | consequentis (*sc. solis*) *scripsi* sequentes **A** consequentes **B**^{1}**D**^{1}**M**^{1}**R** consequente *cett.* | vibratus **AL** vibratur **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} vibratum *cett.* || 17 CXX] in CLXXX **A** | stationis **B**^{1}**D**^{1} | efficiant **R**^{1} || 18 vespertinos **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{m}**C**^{2}**F**^{1}**GL** matutinos *cett.* || 19 partibus *om.* **AR**^{1}

radius intra XII partes eos opprimit et occultat. sed cursus diversitatem altitudinisque, causas consistendi retrogradiendique atque incedendi omnibus supra dictis importat radius Solis affulgens, qui eos percutiens aut in sublime ⟨. . .⟩

LIBER IX

DE HARMONIA

Iam facibus lassos spectans marcentibus ignes
  instaurare iubet tunc hymenea Venus:
'quis modus' inquit 'erit? quonam sollertia fine
  impedient thalamos ludere gymnasia?
deriguit comis blandisque assueta Voluptas,
  et noster pallens contrahit ora puer;
ipsa etiam fulcris redimicula nectere sueta
  Flora decens trina anxia cum Charite est.
nec melicum reticens modulatur tibia carmen,
  nec dulcis temptat psallere Melpomene.
omnia, quae tenero moris fervescere ludo,
  in cumulum doctae vocis honore tacent:
nec Suada illecebris sponsalia pectora mulcet,
  nec Stimula incenso allicit aculeo.

9 *cf. Verg. Aen. 4, 98* sed quis erit modus aut quo nunc certamine tanto? || **20** *Ov. fast. 6, 503* lucus erat: dubium Semelae Stimulaene vocetur; *cf. et Aug. civ. 4, 14 et 16*

[**ABDMR CEFV GL**] 1 intra XII] in xii intra xii **A** intra xi **D**^{1} in xii traxii **R**^{1} | eos **C**^{2}**EFVL** eas *cett.* | diversitatem **AB**^{2}**RF**^{2}**G** diversitates *cett.* || 2 causa **AR**^{1} | incendendi **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 3 radiis **AR**^{2} | eos **G** eas *cett.* || 4 *post* sublime *cetera huius libri desiderantur in* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} tollit (attollit **CEF**^{1}**V**) aut in profundum deprimit aut in latitudinem declinare aut retrogradari (retrogradare **L**^{1}) facit *add.* **B**^{m}**D**^{m}**MCEFVGL** tollit *tantum add.* **R**^{m}; *supplementa insiticia esse ostendit Petersen 34* | *subscriptio nulla in* **AB**^{1}**D**^{1}**RL** Martiani minei felicis capellae (afri cartaginensis *add.* **D**^{2}**G**) de astronomica (astrologia **D**^{2}**G**) liber viii finit **B**^{2}**D**^{2}**MG** Explicit liber astrologiae **CEFV** || 5 *superscriptio nulla in* **AB**^{1}**D**^{1}**RL** incipit de armonia **B**^{m} Incipit eiusdem liber nonus de musica **D**^{2} Incipit lib. viiii de musica **M** Incipit de musica liber nonus **CEFVP** Incipit viiii de musica **G** || 7 espectans **A** spe contans **F**^{1} spe constans **F**^{2} *om.* **L** || 8 hyemeneae **A** hymeneia **B**^{1} hyemenae **R**^{1} hyemenaea **R**^{2} || 9 quonam **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**GL** quoniam *cett.* || 11 diriguit **D**^{2}**FGP** | comes **A** omnis **L** || 13 fuchris **C**^{1} | remidicula **B**^{1} || 14 flora decedens trina **AR**^{1} flore decens trina **C**^{1} fora decens trina **F** instaurare iubet florens trina **V**^{1} trina Flora decens *coni. Vonck. 85* | acrite **A** cxritate **B**^{1}**C**^{1} || 15 reticens **B**^{2}**MR**^{2}**P** recinens *cett.* || 16 melomene **A** melpomena **L** || 17 tenere **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**EV** || 18 cumulum] culminum **L** (*d.* **R**) | vocis] vobis **A** | *post* tacent *add.* Sua dicitur iuno quia suadet nuptias **L** *et similia* **E**^{s} || 20 incensa **B**^{2}**M** intenso *ed. Vulc.*

quin etiam interulos gaudens dissolvere nexus
  blandificaque libens stringere corda face
nictantes oculos reprimit stupefacta pavore
  nec perferre valet Gorgonos ora trucis.
si erudita placent certe sponsalia divi,
  saltem docta ferat carmina Calliope;
nam simul oblectans vocis modulamina mentes
  taedia dulcisonis auferet illa tonis.
quippe scruposis (fateor) lassata puellis
  insuetis laedor maestificata moris.
Pronuba, si volupe est haec seria carpere, Iuno,
  nec cura astriferi te stimulat thalami,
ast ego succubui, lepidisque assueta choreis
  non valeo tristes cernere Cecropidas.'

889 Et cum dicto resupina paululum reclinisque pone consistentis sese permisit amplexibus Voluptatis. cuius verbis assertionique ruricolae omnes cunctique fluctigenae, quamplures etiam astriluci assensere divi, praesertimque Lemnius Mulciber, fabrilium tantum operum sollers maritus, promptiore attestatione collaudat. tunc denique, quod decenter innixa, atque ipsa relabentem lassitudo decuerat, Mars eminus conspicatus tenere cum admirationis obtutu languidiore fractior voce laudavit profundaque visus est traxisse suspiria, nec Bromius in favoris gratiam dispar fuit; quin etiam ipsum Atlantiadem tam flammatae cupiditatis cura concussit, ut omittere vellet, quae circa sponsalem conventum ornatiora disposuit:
890 tanti quippe visum numquam Veneri displicere. verum superum pater, licet insinuatione germanae ut properaret admonitus, tamen, ne quid

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 dissolveresе **A** dissolverere $B^1D^1R^1$ || 3 pavore M^vCG^1 sopore $B^vD^2R^2G^v$ vapore *cett.* (*similis error ap. Lucret. 3, 306*) || 4 truces **CEFVL** || 5 certa B^1 || 7 modolamine **G** || 8 taedia] te **A** tae R^1, *quod del.* R^2 || 9 scrupposis BD^1 scrupossis C^1 | lassasta **A** | duellis *coni. Oudendorp ad Apul. 1, p. 484* salebris *Kopp ex Darmst.* || 10 maesti facta **L** | modis B^2C^2 || 11 si *scripsi* sic *libri* | seria] peria AD^1R^1 periae *n. f.* B^1 spheria R^2 || 12 astrifera AD^1R^1 | testimula $AB^1D^1R^1P$ desimulat G^1 || 13 subcubii **A** || 14 tristes] tris C^1EFV | cere **A** | caetropidas B^1D^1 cropidas C^1 || 15 dicta M^1 | paulolum B^1 | poene F^1 || 16 voluptatibus **A** | ruricolae AB^1D^2CFVP ruriculae *cett.* || 18 mulcifer $B^2D^2MG^2$ || 19 quod $BDMRC^2F^2G^1$ quo *cett.* | decent **E** | innixam B^2 || 20 ipsa **ABDMRL** ipsam **CEFV** *om.* **GP** | relambentem C^1EFV | docuerat **A** | eminus] seminus AC^1V eninus **P** | tene C^1 tenero **G** || 22 faboris $AB^1D^1R^1$ | gratiam *om.* **A** gratia D^2CEVLP || 23 atlantiadem tam flammatae BD^2R^2EGP atlanti adentam flammate **A** atlantiademptam flammate D^1R^1 athalanciadem tam flammate M^1 athlanciadem tam flammate M^2 adlanciadem tam flamatae **C** adlantiadem tam flammatae **FV** adlantiandam tam flammatae **L** || 24 conventum *v. l. in Leid. 88* sensum C^2 curam **G** centum *vel* C *cett.* || 25 *post* visum *add.* est B^2CV | disciplere **M** || 26 ut *om.* C^1 | propareret R^1

nuptialibus derogaret ornatibus aut tantae eruditionis examen deliciosa
festinatione convelleret, qui probandarum numerus superesset, nihil
afferens festinationis exquirit. cui Delius Medicinam suggerit Architec- 891
tonicamque in praeparatis assistere, 'sed quoniam his mortalium rerum
cura terrenorumque sollertia est, nec cum aethere quicquam habent su-
perisque confine, non incongrue, si fastidio respuuntur, in senatu caelite
reticebunt, ab ipsa deinceps virgine explorandae discussius. una vero,
quae potissima caeli siderumque dilectio est, examinis huius tam favore
quam voluptate disquiritur, tuisque conspectibus non poterit sine scelere
viduari.

Sed illud prae cunctis intimatum velim, quod dotis offerendae cumu- 892
landaeque reciproco alias advexit virginis mater puellas, quas opulentis
collocatura muneribus examine isto explorare constituit. hae igitur non
dispares numero nec disgregae venustate, eruditionis etiam dignitate pau-
cis adstantium conferendae, in penetralibus quoque virginis [secretis
sanctioribus] alumnatae quanto odio quibusque deliciis ac prorsus enervi
mollitudine sideralis curiae transeantur, Iovialis vigoris maiestate per-
cense.' hic Tritonida 'atquin' ait 'virgines, quas Phronesis educavit, su- 893
perum incessabiliter pectorum arcana tenuerunt, nec fuit vestrum quis-
quam, qui non illis voluntatis abditae interpretamenta commiserit. de-
nique ex his quamplures antistitia professae divum, ac ni per illas nefas

§ 893 cf. Aug. civ. 8, 18 || 19 *cf. Apul. met. 5, 8* nec tamen Psyche ... illud praeceptum ... temerat vel pectoris arcanis exigit

[ABDMR CEFV GLP] 1 nuptiliabus B^1D^1 | delictiosa **A** dilitiosa C^1 || 3 festinationis *suspectum propter* festinatione *v. 2* || 4 quoniam *om.* C^1 | *post* quoniam *add.* in C^2 || 5 terrenorum quem **A** ternorumque R^1 terrenarumque **CEFV** | quicquam] quiddam $B^2D^1R^2G$ | super his quae **A** supernisque D^1 || 6 si] quasi **G** | festidio **A** | senatua **A** senatuque R^2G | caelite *Dick* caelice $AB^1D^1R^1$ caelico *cett.* || 7 reticebant R^2 | ipsa *om.* **P** | exploranda C^2 || 8 dilectatio **A** dilectior D^2 || 11 illum $AB^1D^1R^1$ | quod] quo C^1 || 12 reciproco] recipi pro quo B^1D^1 | puella $AB^1D^1R^1$ | quos R^1F^1 || 13 collocatur AD^1 conlatura (-atura *in ras.*) **B** collocatas D^2MG (*d.* **R**) coornatura *coni. Eyss.* | excomine **A** ex amne B^1D^1 (*d.* **R**) | explorari **L** (*d.* **R**) | haec $AB^1D^1RC^1G$ | non] nec B^2G || 14 venustat $B^1D^1R^1$ venusta **P** || 15 in penetralibus **BDC** impenetralibus **L**]bilibus **R** in penetrabilibus *cett.* || 15. 16 secretis sanctioribus (actioribus V^1) *ut glossema delevi* || 16 *post* alumnatae *add.* catenataeque **G** | quanto odio *scripsi* quatene hodie AB^1R^1 *rasura quasi 12 litt. in* **D** quot ennu hodie *ut vid.* D^m quotene hodie R^2 quone hodie F^1 quone (h)odio *cett.* | diliciis **D** | propsus R^1C^1 || 17 siderali C^1EV | curiae $B^2D^2MC^2EF^2LP$ curia et $AB^1D^1R^1C^1$ curia R^2F^1V curicae **G** | transeantur B^2CF^2 transeunt **GL** transeuntur *cett.* | *ante* iovialis *add.* in **G** | maiectate B^1D^1 magestate FV^2G^1 magestatis V^1 | pertense B^1 perenne G^v || 18 phonesis C^1 || 20 qui *om.* C^1 | voluptatis **CEFV** | commisserit BD^1R commiserat C^1 || 21 antistitia D^1 *et coni. Dick* antistitiam B^1 antistitium B^2 *et coni. Kopp* antestitiam *cett.* | divum anni A^1 divum agni A^2D^1 divum ac nisi B^2CV divini magni D^2 | nefas] ne fac $B^1D^1R^1$

in terris sanctis libare numinibus, certe litare penitus abnegatum. verum
transactae virgines eruditionis cascae praestitere miracula, hae familiari-
tatis vestrae praeferunt documenta; nam inter divina humanaque disci-
dia solae semper interiunxere colloquia. has igitur ingressas agnoscetis
894 probabitisque, divi.' quae dum Delius Pallasque dissererent, earum dis-
quisita vocabula. tunc Phoebus 'Genethliace prior' inquit 'astabit, quae
rationis aetheriae conscia pensa Lachesis adaparit atque instantium sae-
clorum gerenda denuntiat. deinde Symbolice, quae varietatibus ominatis
ventura componens auspiciorum proventus pensat vicibus futurorum.
Oeonistice tertia est, per quam tripus illa venturi denuntia atque omnis
eminuit nostra cortina. denique in argumentum praescientiae mihi cor-
vus alludit, cycnus etiam sociatur, ut diei noctisque proventus nos avibus
praesentire concolor temporum pluma testetur. ipsaque tripus trini cur-
895 sus praesagia pollicetur, hoc est exstantis, instantis et rapti. demum tri-
garium supplicantis semper germanitatis adveniet, quod vestra vulgo
suffragia pollicendo incertos mortalium sensus primum in spem opis
superae proritavit, praesidiique indigam in cultum fecit procedere natio-
nem. hanc igitur, sive trigeminam feminam sive tres in unius nominis

6 Genethliace] *cf. supra § 228; Vitr. 9, 4, 1* propria est eorum genethliologiae ratio, uti possint ante facta et futura ex ratiocinationibus astrorum explicare || 8 Symbolice] *cf. Xen. memor. 1, 1, 3* || 10 Oeonistice] *cf. Plato Phaedr. 244 B* || 12 cycnus] *cf. Cic. Tusc. 1, 73* || 13 concolor] *cf. Apul. flor. 4, no. 23 (p. 110 ed. Oudendorp)* utrumque colorem (*sc. piceum et niveum*) Apollo suis alitibus condonavit: candidum olori, nigrum corvo

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 sanctis *om.* **P** | libare **B**^{2} librare **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**P** liberares **D**^{2}**MG** liberare **R**^{2} librares **CEFVL** | nominibus **A** munibus **B**^{1} | *post* abnegatum *add.* et **C**^{1} esset **C**^{2}**E**^{2}**V** || 2 transactum **A** | eroditionis **AB**^{1}**D**^{1}**R** | cascae **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} crasce **A** causae **B**^{2} causa *cett.* | praestetere **B**^{1}**D**^{1}**G** | haec **AB**^{1}**D**^{1}**RFP** || 3 vestrae] urae **A** nostrae **B**^{2} | praefuerunt **A** proferunt **B**^{1} | documenta] argumenta **B**^{2} || 5 probabitisque **B**^{2}**D**^{2}**MC**^{2}**LP** probatisque **AB**^{1}**D**^{1}**R** probetisque **C**^{1}**EFVG** | quae dum] quaedam **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} quae cum **B**^{3}**G** | disserant **A** disserent **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1} disserunt *fort. melius* || 6 genethliace **B**^{2}**D**^{2}**CEV GP** genetriace **AB**^{1}**D**^{1}**R** genediace *n. f.* **ML** genetlice **F** || 6.7 astabitque rationis **AR**^{1} || 7 conscia] constantia **AR** | lacessis **D**^{2}**R**^{2}**P** lechesis **C**^{1}**V** | adaperit *scripsi* adoperta **C**^{2} *et coni. Kopp* adopert(a)e *cett.* | adque **D**^{1}**L** aque **C**^{1} | saeclorum **AB**^{1}**DM** saeculorum **B**^{2}**RGL** *compendiose ut non discernas cett.* || 8 generenda **B**^{1}**D**^{1} generanda *Dick ex Monac. 14729* | denuntiant **B**^{1} | symbulic(a)e **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**V** || 9 proventus *om.* **C**^{1} | *ante* vicibus *add.* cum **CF** | vicibus *Eyss. coll. Amm. 14, 11, 26* viribus *libri* || 10 oeonistice **BD**^{1}**R**^{1}**CEFL** ocaeonistice **AR**^{2} oenistice **D**^{v}**MGP** oeonisticae **V** | tripus **AB**^{1}**D**^{1}**R** tripos *cett.* | venturi denuntia **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} venturi denuntiat **R**^{2}**V**^{1} ventura denuntiat *cett.* || 11 emicuit **D**^{2}**M**^{2}**C**^{2} emincuit **M**^{1} se minuit **F** | in *om.* **P** | argumenta **B**^{2}**G** | praesentiae **G** || 12 cycnus **ABDR** cygnus *cett.* | notisque **M** | nos ... 14 pollicetur *om.* **C**^{1} || 13 ipsa quoque **B**^{2} | tripus **AB**^{1}**D**^{1}**REFV** tripos *cett.* || 15 vestrae **A** nostra **B**^{2}**G**^{v} vestro **M**^{1} || 15.16 vulgos fragia **C**^{1} || 16 primum] primi primum **B**^{1} || 17 super **G** | pruritavit **R**^{2}**G** | indigan **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} indiganti **R**^{2} indicam **L** | in cultum] incultam **D**^{2}

vocabulum conspirantes, quis in caelum venientes inexaminatas attemptet explodere, cum per eas in terras nos certum sit demeare? post has 896 vero astabit decens illa sidereis fulgoransque luminibus, quae epistularis tua et dicta est et probata. huic semper, pater, tuas assereris credidisse manubias ac trisulcae lucis commisisse fulgorem, quae vias, vestigia, adventum exitusque ignivagae denuntiationis agnoscit. huic igitur feminae colloquium denegamus, per quam edictorum tuorum admonitus mortalibus innotescunt? cur igitur, pater optime, remoraris et intromittere eas alacer et probare?'

Postquam haec Latoius dixit, Iuppiter Harmonien venire, quam sug- 897 gestum est Mercurialium solam superesse, praecepit tuncque alias in ordinem continari. hic Luna iam gemina emensa diei portione commonita, 'ingressuram mox' inquit 'feminam possum explorare vobiscum; ceterum propinquante confinique nocte consequentibus tempora impertire non possum; quippe Plaustri mihi Taurique ac mundanae discursionis itiner subeundum, nec ceterarum me auscultare commentis stelligeri raptus meta permittit. et fateor vellem, si qua examinationem virginum prorogaret auctoritas, ipsa quoque tam praecluis eruditionis asserta cognoscere, praesertim quia comperendinatio rationabiliter expectatur, ne lassata cognoscentis curae fatigatione fastidia omnem doctae intimationis excursum gravatae laboribus intentionis excludant, et illa expetendae cogni-

5 *cf. Sen. nat. 2, 41, 1* fulmina dicunt a Iove mitti et tres illi manubias dant

[ABDMR CEFV GLP] 1 *post* quis (qui **E^{1}**) *add.* vestrum **G** | caelum] gelum **AB^{1} D^{1} R^{1}** | in examinatione **M^{v}** | temptet **R^{2}G** || 2 exploverae **L** || 3 vastabit **F** | dicens illa **A** illa decem **C^{1}** illa decens **C^{2}EFV** | sidere his **AD^{1}** | fulguransque **BG** | epistularis **B^{1}DM^{1}RC^{2}L** epistolaris **AB^{2}M^{2}P** pistolaris **C^{1}EFV** epistolari **G** || 4 et dicta **BDMRC^{2}** edicta *cett.* | adseries **R^{1}** asseris **R^{2}L** || 5 manuvias **G** | commisisse **D^{2}R^{2}EFLP** cummississe **A** commusisse **BD^{1}R^{1}** commississe **MCV** communisque **G** | adinventum **AR^{1}** || 6 adignoscit **B^{1}D^{1}R^{1}** | huic igitur] huigitur **C^{1}** || 7 *ante* denegamus (demegamus **E**) *add.* non **D^{2}** | editorum **C^{1}** || 10 latonius **B^{2}** | armonicen **L^{1}** | venire] venusre **A** || 12 continari **B^{1}D^{1}R^{1}** continuri **A** continuari *cett.* | gemina emensa **L** *et coni. Petersen 35* geminae mense **AB^{1}D^{1}RE^{1}** gemina emensi *vel* geminae mensi *cett.* || 13 explore **B^{1}D^{1}R^{1}** || 14 confinique nocte **A** *sicut conieci DMCE 63* confiniique nocte **B^{1}D^{1}R^{1}** confinioque noctis **R^{2}** confinio noctis *cett.* | consequentis **R^{2}G** | impertire **D^{2}R^{2}CEV GL** impertinere **AB^{1}D^{1}R^{1}** impertiri **B^{2}MC^{2}FP** || 15 quip **F** | plaustri mihi taurique *scripsi* plaustrum (laustrum **AR^{1}**) mihi taurique **AB^{1}D^{1}R^{1}L** plaustrum mihi taurusque *cett.* | ac] a **AR** hac **C^{1}V** | mundana **ARL** | discursionis **RCE^{2}FVP** discursione **AL** dicursionis *n. f.* **B^{1}** decursonis **D^{1}** decursionis **B^{2} D^{2}ME^{1}G** | itiner **B^{3}D^{m}MR^{2}C^{2}GP** inter **AD^{1}** itinter **B^{1}R^{1}** iter **B^{2}EF** id **C^{1}V** sit iter **L** || 16 nec] ne **AR^{1}L^{1}** | stelligeri **D^{2}M** stell(a)egeni **AB^{2}R^{1}** stellegeri **B^{1}D^{1}** stelligeni **R^{2}CEFVL** stelligenae **GP** || 17 qua **B^{1}D^{1}RE^{1}VL** que **A** qua in **CF** quam *cett.* | examinationem **B^{1}DMR** examinatione *cett.* | virginem **R^{2}G** | prorogavit **G** (*d.* **R**) || 18 ipsa quoque] ipsaque **L^{1}** | cognoscerem **L** (*d.* **R**) || 19 praesertim quia comperendinatio *scripsi* praesertimque cum perendinatio *libri* | expetatur *Eyss.* || 21 graviatae **C^{1}FV** | lavaribus **AB^{1}** (*d.* **R**)

tionis approbandaeque subtilitas in odium noscendorum obtusa multiplici
prolixitate vertatur. aequius igitur duco ampliandam discussionem tan-
898 tam in ardentem sitim aurium avidarum.' quae cum Luna dissereret,
omnes certatim assensere divi, dehincque utrum repensatrix data diesque
conferendae dotis prorogari iure publico posset inquiritur. quo dicto
arcanus ille prisci iuris assertor magna nepotum obsecratione consulitur,
responditque regulariter etiam matrimonio copulato dotem dicere femi-
nam viro nullis legibus prohiberi. ac tunc Iuppiter periti patris eruditione
commonitus 'habeo' inquit, 'mea pignera, gratulandum, quod fas asseri-
tur quicquid vos velle cognovi. neque enim fastuosa rigidus elatione de-
fugiam aut vestrum crebrius accelerare consilium, aut doctarum virgi-
num examinare sollertiam desidis ignaviae dissimulatione piguerit, prae-
sertim cum terris indecenter expulsas solis oporteat adhaerere sideribus.
899 Nunc igitur praecellentissimam feminarum Harmoniam, quae Mercu-
rialium sola superest, audiamus. haec quippe et superum curas prae cunc-
tis poterit permulcere, aethera cantibus numerisque laetificans, et nostra
tantummodo cupit celebrare palatia, exosa terrigenae stoliditatis igna-
viam, quam meliorum indocilis auget sine fine mortalitas. denique iam
pridem homines dirutaque gymnasia abscedens orbe terrisque damnavit
ac vix Cyllenidae indagantis excursibus nunc comprehensa post longae
900 occultationis oblivia de fugae revocatur reduciturque latibulis. hanc igi-
tur repertam post saecula numerosa et tandem in usum melicum carmen-
que renovatam tam volupe est quam conducit audire. ceterae vero erudi-

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 abtusa **C^{1}V** || 2 prolixite **AB^{1}D^{1}R^1** | amplicandum **C^1** | discursionem **ACEFV** | tantam **L** *et coni. Eyss.* tantum *cett.* || 3 ardescentem **R^2** | siti marium **B^{1}D^{1}RP** siti aurium **F^1** | avidarum *Dick* vividarum *libri* || 4 divi *om.* **C^{1}EFV** | dehincque] deinde **CEFV** | data **B^{2}D^{2}MGP** dato *cett.* || 5 doctis **C^1** | prorogare **M^1** | possit **C^1** *et ed. pr.* | dicto **B^{2}D^{2}GL** ducto *cett.* || 6 adsertur **R** || 7 ducere **B^{2}D^{2}MC^{2}GLP** | femina **B^{1}D^{1}R** || 8 viro] vero **A** iure **B^2** | nulli **B^{1}D^{1}R^1** | ac] hac **C^{1}EFV** || 9 comonitus **EFV** commotus *ed. Vulc. non male* | pignora **CEFVL^{1}P** | quod] ob quod **R^2** | asseritur **DM^{v}GL** adsertur **AB^{1}R** arserit **F** adserit *cett.* || 10 fatuosa **AR^1** | diffugiam **MCEFV** || 11 accelerare **GL** accelebrare *cett.* | -rum virginum . . . 13 cum *om.* **A** || 12 pinguerit **B^{1}D^{1}R** || 13 *ante* terris *add.* a **C^{1}E^{2}V** | indicenter **R** decenter **C^{1}EV** idicenter **F** || 14 quae . . . 15 superest *ut glossema ex p. 341, 11 confictum delebat Dick* | mercorialium **B^{1}D^{1}R^1** || 15 et superum **AB^{1}D^{1}EFVL** superum **R** que superum **C^1** est quae superum *cett.* || 16 contibus **B^{1}D^{1}R^1** | numerusque **R^1** numerisve **CEV** numeri suae **F** et numeris **L** | laetificant **A** laetifacans **D^1** laetificare **R^{2}G** | nostram **BCV^{1}G** || 17 coepit **B^{1}D^{2}MG** capitae **C^{1}V** | pallatia **A** | exorsa **AB^{1}D^{1}R^1** || 18 meliorum **AB^{1}D^{1}M^{1}R^{1}L** melicorum *cett.* | augit **B^{1}D^{1}R^1** || 19 hominis **A** homine **C^1** | derutaque **B^{1}D^{1}RG** diruptaque **C^1** | gymsia **M^1** || 20 vix] nyx **A** | comprehensa **B^{2}L** compensa *cett.* || 21 fug(a)e **ABD^{1}R^1** fuga *cett.* || 22 saecula] clam **F** | carnemque **A** || 23 renovatum **AC^{2}EL** | tam *om.* **F** | conducit] ducit **C^1** condecet **G** | eruditiones **R**

tionis doctissimae sacraeque germanae, cum renovata lux fuerit, intromissae intentioris curae examine probabuntur.' his orsis Iovialibus Phoebus **901**
admonitus virginem sibi prorsus accommodam admissurus egreditur.

Verum Paphie remeantis filiae gratulatione concussa annuit puero praecineret nuptiale carmen. itaque Hymenaeus alacri tandem vigore luminatus nec ipsa iam renuente Tritonide sic coepit:

Aurea flammigerum cum Luna subegerit orbem, **902**
  rosis iugabo lilia.
virgo deusque sacro sociabunt foedera lecto:
  fulcris parate cinnama.
Hesperus intactam servet licet usque puellam,
  nuptam videbis, Phosphore.
nec matris lacrimae, pressi nec crinibus ungues,
  nexus valebunt rumpere.
ne thalamos metuas; eris hoc, quod Iuno Tonanti est,
  quae nunc sorore dulcior.
si placuit docti sollertia sacra mariti,
  magis placebunt oscula.
Aurora exoriens roseis spectabit ocellis
  floris resecti praemia.
ipse ego pallentem speculabor luce puellam
  sese occulentem visibus.
conscia iam Veneris nova serta parate, Napeae, **903**
  crocumque lecto aspargite,

5 *cf. Apul. met. 2, 11* sorbamus omne quod . . . alacrem vigorem libidinis incutiat || 8 *cf. Ov. am. 2, 5, 37* quale rosae fulgent inter sua lilia mixtae || 21 *cf. Ov. ars 3, 487* vidi ego pallentes isto terrore puellas

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 sacraque **RCV** || 2 intentioris **B^{1}R^{2}GL** intentiones **AR^1** intentionis *cett.* | cura **B^{2}R^{2}CEFV** | probabantur **E** | iovalibus **A** iuvialibus **EFV** || 4 filiae *om.* **C^1** || 5 *ante* praecineret (praeciperet **AR^1**) *add.* ut **B^{2}MR^{2}GL^{s}P** | alcari **A** || 6 rennuente **ARGP** rem nuente **B^{1}D^1** | sic coepit *om.* **A** | *post* coepit *add.* Metrum heroicum iunctum dimetro iambico **B^m** *similia* **D^{m}M^{m}CEFV** || 7 lunae **A** | subegerit **AB^{2}D^{2}MR^{2}C^{2}GLP** surgerit **R^1** subregerit **E^2** suregerit *cett.* || 8 iubo **C^1** || 9 in sacro **V^1** || 11 servet *om.* **C^1** serves **L^v** *non male* || 13 nec^1] nes **R^1** | prensi *coni. Burmannus Anthol. Lat. t. 1, p. 747* | crinibus *Heins. ap. ed. Ovid. Burm. t. 2, p. 330* viribus *libri* (*sensus est: 'spectaculum matris lacrimantis et capillos laniantis non revocabit nuptam ab amplexu mariti'*) || 15 ne] nec **ALP** | thalam **B^{1}D^{1}R^1** thalamum **AL** | hoc] *malim* huic | -nanti est *ad initium sequentis versus trahunt* **B^{1}D^{1}R** | est *in initio sequentis versus ponit* **M** || 19 spectabit **B^{2}MC^{2}GL** expectavit **B^{1}D^1** expectabit **P** spectavit *cett.* || 20 floris **B^{2}GL** flores *cett.* || 21 ego] ergo **D^1** *om.* **E^{1}FV** | palentem **C^{1}V** || 22 occultam **A** oculentem **BG** occultim **R^1** || 23 conscia **B^{2}D^{2}MC^{2}GP** | nova servata parate **AB^{1}D^1** nova serata parate **R^1** nonas servate **GL** | -peae *ad sequentis versus initium trahunt* **B^{1}D^{1}R** || 24 aspargite **AR** surgite *n. f.* **C^1** spargite *cett.*

inque torum violas certatim fundite conchis;
pulvinar almum comite.
crinale spicum pharetris deprome, Cupido,
libens capillum solvere.
flammea virgineum quae obnubere sueta pudorem
regina deme Pronuba.
te blandum, teneri quae conscia sola doloris,
Venus decens solabitur.
quae nunc dura novo nescis committere amori,
parabit illa pectora.
tu modo, quae mando, oculos deiecta decoros
reconde mentis intimo:
doctilocum pulchris iuvenem complexa lacertis
facunda redde pignera.

904 His Hymenaeo diutius velut fescennina quadam licentia personante [geminante crebrius], quae placuisse ratus, maxima circumstantium multitudo Tritoniden Dionenque comitata degreditur, et ad os reductae tandem virginis studio properante concurritur. verum tam puellarum, quae deas dominas consecutae pone forte constiterant, quam heroum populus, qui iussus advenerat, properabat, illae ut psallendi materiem discerent,
905 hi ut sacri vultus memoriam recenserent. nec mora, et ecce quaedam suavitas intemptata inauditaeque dulcedinis cantus insonuit, ac melo-

5 *cf. Lucan. 2, 360 ss.* non timidum nuptae leviter tectura pudorem lutea demissos velarunt flammea vultus || 11 *cf. Verg. Aen. 11, 480* oculos deiecta decoros || 15 *cf. Hor. ep. 2, 1, 144* fescennina per hunc inventa licentia morem

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 fundite] fonte **A**D^1 funte B^1R^1 || 2 album B^2 | comite *ed. pr.* cometis *libri* || 3 crinali **A**B^1D^1**R** crinalem *ed. Grot.* || 5 virgineum quae *edd.* virgeneumque B^1D^1 virgineumque *cett.* | obnuere C^1**EFV** || 6 regina] regni **A**$B^1D^1R^1$ | demet **A**B^1D^1 (*ed. Eyss.*) debet **R** || 7 tenere **A**$B^1D^1R^1$ | quae] -queR^2**V** || 9 nescis *ed. pr.* nescens **A**$B^1D^1R^1$ noscens *cett.* | comittere **A** cummittere B^1D^1**R** | amori B^2D^2**M** *om.* C^1 amore *cett.* || 10 parabit B^2 paravit *cett.* || 11 deiecta B^1 dilecta **L** delecta *cett.* | decorus **AR** || 13 doctiloquum B^2D^2**MEG** | pulchris *Dick* chris **A**$B^1D^1R^1$ chelis B^2**M**R^2C^2**GL** charis D^2 chilis C^1**EFV** schylis **P** || 14 facunda **A**B^1D^1**RL** fecunda *cett.* | reddere **A** | pignera **B**D^2**MGL** pigere **A** pignere D^1**R** pignora **CEFVP** || 15 fescennia **A**R^1 || 16 geminante crebrius quae E^2**F** geminante crebriusque **AR**C^1**V** geminanteque crebriusque **BDGP** geminanteque crebrius qua **M**C^2 crebrius quae E^1 germinanteque crebrius **L** geminante crebrius *ut glossema delevi Mart. V 132* | circumstantia **A** | multido D^1 || 17 tritoniden dionenque B^2D^2**M** tritodine dioneque R^1 tritonide neque **P** tritonidae dioneque *cett.* | digreditur B^2D^2**MEGL** degreditur *cett.* | os *Eyss.* nos *libri* || 18 properanter B^2**M** || 19 dominas C^2 *et coni. Grot.* dominae *libri* (*locus fort. nondum sanatus*) || 20 advenire **L** || 22 intemptata] interiectata R^2**GL** | inauditaeque *scripsi Mart. V 132* aulidaeque *libri* aulicaeque *ed. pr.* | ac] xc R^1 hac **EFV** | meliodiae **A** melidiae $B^1D^1R^1$

diae ultra cuncta rerum oblectamina recinentes auditum mirantium com-
plevere divum. non enim simplex quidam et unius materiae tinnitibus
modulatus, sed omnium organicarum vocum consociata permixtio quan-
dam plenitudinem cuncticinae voluptatis admisit. quo canore diutius
circumstantium pectora deorumque mulcente, illae egressorum paulo
ante turbae adventum virginis praeeuntes ac tanti comitatus praeambu-
lae revisuntur; sed non cassae dulcedinis nec sine aliquo sonori modula-
minis argumento aut opere reverterunt. nam Eratine, Cypridis filia, et
Himeros, Cupidinis assecutor, itemque Terpsis e famulitio Dionae con-
cinentes gratissime intravere primum; sed puer monauleter sonabat.
post hos psallentes Pitho, Voluptas et Gratiae admixtis lyrae vocibus 906
atque ipsae harmonicis dissultantes motibus advenere. dextra laevaque
interea praecedebat numerus heroum crinitorumque sapientum, qui om-
nes modulatione quidem leni parvaque voce qualibet dulcedine murmu-
rantes, sed alii laudes deorum hymnosque quamplurimi, alii musicos to-
nos, quos modo compererant, retexebant; verum per medium quidam
agrestes canorique semidei, quorum hircipedem pandura, Silvanum ha-
rundinis enodis fistulas sibilatrix, rurestris Faunum tibia decuerunt. ve-
rum sequens heroum praeclui enituit admiratione conventus; nam Or-
pheus, Amphion Arionque doctissimi aurata omnes testudine consonantes
flexanimum pariter edidere concentum.

Nam Thrax quo duri rumpere regna Erebi 907
quoque suam meruit immemor Eurydicen,

22 *s. cf. Verg. georg. 4, 490s.*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 obiectamina **B^{1}DRL** || 2 et] ex **P** || 6.7 praeambulae revisuntur **R^{1}L** praeambulare visuntur *cett.* || 7 dulcenis **A** | alico sonori **A** aliquos honori **B^{1}D^{1}R^{1}P** || 8 opera **G** | revertetur **B^1** revertunt **R^1** revertuntur *ed. pr.* | eratine **R^{1}C^2** eratiney **A** eratime **B^{1}DM^{1}FGP** erotime **B^2** eratim **M^{2}R^2** eratone **C^1** erateme **E** eratimae **VL** || 9 cupinis **A** | Terpsis e] terpsis se **AB^{2}R^{2}L** terpsice **D^{2}M** terpisse **R^1** | dionae **MCEFVG** dione *cett.* || 10 gratis sive **A** gratissimae **BDL** | monauleter *scripsi Mart. V 132* monauloter **AB^{1}D^{1}R^1** moniliter **R^2** monaliter *cett.* || 12 ipsae *om.* **A** | *post* ipsae *addebat* Camenae *Dick* || 13 numeros **AB^{1}D^{1}R^2** | sapientem **B^{1}D^{1}R^1** || 14 murmorantes **R^1** || 16 compeperant **ABD^{1}R** comperant *n. f.* **LP** | rexexebant **A** rexebant **C^1** || 17 agrestes **B^{2}D^{2}MR^{2}C^{2}GL** acriris **A** agres **B^{1}D^{1}R^1** acri **C^{1}EFV^2** aeri **V^{1}P** | pandora **AB^{2}C^{2}L** | hiarundinis **A** harundines **G** harundineis **L** || 18 sibilatrix **B^{2}MCEFVP** bilatris **AL** sibilatris *n. f.* **B^1** sbilatris **DR** bilatres **G^1** sibelatris vel bilateris **G^v** || 19 praeclui **B^{2}R^1** praeduae **A** praeclu **B^{1}D** praecluis **R^{2}GL** praeclue *cett.* | enituit] nititur **AR^1** nituit **M** eniturae **L** | admiratione **BDMR^{2}C^{2}GL** admirationem *cett.* | convectus **L** | orpleus **P** || 20 anfion **P** | ariumque **AB^{1}D^1** arumque **R^1** || 21 flexeanimum **B^{1}R^1** flexasanimum *n. f.* **D^1** ex ea nimirum **R^2** exeanimium **L** | reddidere **AR^{1}L** | *post* concentum *add.* Metrum elegiacum per se positum **C^m** Elegiacum carmen per se positum **EV^m** || 22 duri] diu **R^1** || 23 suam meruit] submeruit **A** summeruit **B^{1}D^{1}R^1** summa meruit **R^2**

quo cantu stupidae tigridis ira ruit,
quo fertur rabidas perdomuisse feras,
quo vidit rigidas glandibus ire comas
Ismaros et silvas currere monte suas,
carmine quo Strymon continuit latices
et Tanais versis saepe relatus aquis;
quo impune accubuit rictibus agna lupi
et lepus immiti contulit ora cani:
hoc nunc permulsit insonuitque melo
accumulansque magis carmina sacra Iovi ⟨...⟩
908 Amphion rigido in corpore mentis iter
quoque dedit montes sumere posse animas,
quo sensus duris cautibus inseruit
et docuit rupes carmina velle sequi
(nam muros Thebis dulcisonis fidibus
praesidiumque dedit carminis arbitrio).
sed nec Arioniam marmora surda chelyn
tempsere, extremam cum flagitaret opem,
et licet indomiti dira procella noti
spumea Scyllaei verreret ima maris,
delphinas totis sollicitavit aquis,
et melicos cantus belua grata tulit.
o vere antistans numina magna deum,
quae istorum laudes protulit Harmonia,

7–8 *cf. Ov. fast. 2, 86s.* || 14 *cf. Hor. ars 395s.; Ov. am. 2, 14, 2* || 23 *cf. Verg. Aen. 2, 623*

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 cantus tubide **A** cantus cupidae **C**^{1} cantus tapidae **E** | trigidis **E** || 2 quo] quod **R** | rabidas **BDM**^{2}**RG** rapidas *cett.* | feras] fectos **E** factis **F** || 3–6 *versiculos post v. 16 collocat* **M** || 3 quo] quod **R** | vidi **C**^{1}**V** | regidas **D**^{1} | *ante* glandibus *add.* cum **C**^{1}**V** | clandibus **AB**^{1}**D**^{1}**RE** || 4 ismaros **M** istmaros **AB**^{1}**DRGLP** ismarus **B**^{2}**C**^{2} it smarus **C**^{1}**EFV** | et] e **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | *ante* monte (montes **AR**^{2}) *add.* de **B**^{s}**C**^{1}**V** || 5 crimine **A** || 6 et] id **A** it **M**^{v}**C**^{1}**EFV** | canacis **A** tanaus **R**^{2} | saepe relatus *scripsi Mart. VI 165* saeperflatus **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**EFV** saepe reflatus *cett.* || 7 impone **V**^{1} | lupi] lidi **A** ludi **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 8 lepus] lupus **C**^{1} | immitti **A** || 9 promulsit **R**^{2} | insanuitque **A** | melo] caelo **L** || 10 adcumulanque **D**^{1} | sacro **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | *nonnulla videntur excidisse* || 11 *ante* Amphion *vulgo addunt* quo || 13 senus **R** | duris] prius **A** puris **L** || 14 velle] valde **P** || 15 nam muros (numeris **L**) thebis dulcisonis (dulcis sonus **A** dulcis sonis **C**^{1}**EFV**) fidibus (fibus **R**^{1}) *libri praeter* **G** nam bis dulcisonis fidibus et numeris **G** || 16 *ante* arbitrio *add.* cum **C**^{1}**V** || 17 nec] ne **G**^{1} | caroniam **A** arionam **B**^{2}**M** aroniam **EF** | chellyn **A** chelen **B**^{1}**D**^{1} chelim **CEFV** || 18 temsere **B**^{1}**D**^{1}**R** || 20 spuma **B**^{2} | Scyllaei *ed. Vulc.* scinei **AB**^{1}**D**^{1}**MR**^{1}**CEFVL** cyanei **B**^{2} cinei **D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**GP** | verteret **B**^{2} verret **C**^{1} | ime **D**^{1} || 23 o vere] quere **AR**^{1}**C**^{1}**V** | antistians **B**^{1}**D**^{1} attestans **G** antestans **L**^{1} | nomina **L**

quae domitare Erebum, marmora, saxa, feras
et potuit rupes sensificare tonis.

Post hos honoratior fontigenarum virginum chorus Pegaseae vocis
nectare diffluebat, qui Phrygii cuiusdam bupaedae cicutis geminatis
interstinctus omnes praecedentium suavitatum dulcedines anteibat. tan- 909
dem inter Phoebum Pallademque media Harmonia sublimis ingreditur,
cuius sonorum caput auri coruscantis bratteis comebatur, caeso etiam
tenuatoque metallo rigens vestis, et omnibus ad motum gressumque rata
congruentia temperatum blandis leniter crepitaculis tinniebat. cuius in-
cessum mater Paphie, ut eam contigue sequebatur, licet pulchris rosea
numeris ac libratis passibus moveretur, vix tamen poterat imitari. dex-
tra autem quoddam gyris multiplicibus circulatum et miris ductibus inter-
textum velut clipeum gestitabat, quod quidem suis invicem complexibus
modulatum ex illis fidibus circulatis omnium modorum concinentiam per-
sonabat. laeva autem virginis quamplures ex auro assimulatae parvaeque
effigies theatralium voluptatum religatae aeque pendebant. verum ille 910
orbis non chelys nec barbiton nec tetrachordon apparebat, sed ignota ro-
tunditas omnium melodias transcenderat organorum. denique mox in-
gressa atque eiusdem orbis sonuere concentus: cuncta illa, quae dissona
suavitas commendarat, velut mutescentia tacuerunt, ipseque tunc Iup-
piter caelestesque divi superioris melodiae agnita granditate, quae in
honorem cuiusdam ignis arcani ac flammae insopibilis fundebatur, reve-

3–4 *cf. Pers. prol. 14* cantare credas Pegaseium nectar

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 domitare erebum **B**^{2}**M**^{v}**C**^{2}**EFV**^{2}**P** domitas pherebum **A** domitar ferebum **B**^{1} **D**^{1} **R**^{1} domitat erebum **D**^{2}**M**^{1} **R**^{2}**GL** domitale herebum **C**^{1}**V**^{1} | saxa] safixa **D**^{1} || 2 senificare **R**^{1} || 3 fontigenerum **L**^{1} | virgine **A** virginem **B**^{1} **D**^{1}**R** || 4 defluebat **AB**^{1}**MG** difluebat **B**^{2} | phrygii **B**^{2} **R**^{2}**V**^{2}**FGP** phigit **AR**^{1} phigii **B**^{1} **DME** phirigii **C**^{1}**V** phrigi **L** | bupaedae *Kopp coll. p. 13, 25* (*sed ibi* pubeda *libri*) pupidae **M** pudide **R** pubedae **C**^{2} pubidae *cett.* | *ante* cicutis (cicudis **P**) *add.* de **V** | geminatis **MG** *om.* **A** gemmantis **B**^{1} **D**^{1} **R**^{1} gemmatis *cett.* || 7 bratteis **B**^{2} **D**^{v}**MGL** blateis *cett.* | comebatur **B**^{2}**L** comeatur **AB**^{1} **D**^{1} **RP** comeatus **D**^{2} comatur **MG** commearetur *n. f.* **C**^{1} commeatur **C**^{2}**EFV** | cesso **L** || 8 rigens] riens **D**^{1} || 9 temperamentum **G**^{1} | crepitatibus **L** | *ante* tinniebat *add.* tinnitu **M**^{1} | incessum] nec est sum **A** necemsum **B**^{1} **D**^{1} nec sum **R**^{1} necessum **R**^{2} || 10 paphya **P** | contigua **B**^{2} | pulchri **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} | osea **A** || 11 numeris] *fort.* umeris *legendum, nam numeri nullius sint coloris* | librabitis **A** librantis **D**^{1} bratis **C**^{1}**FV** | vix] vex **B**^{1} **D**^{1} **R**^{1} || 13 clyppeum **P** | gestitebat **R** gestabat **L** | complexibus **B**^{2} **R**^{2} **G** complexioribus **A** complexionibus *cett.* || 14 ex illis] exilis **R** | fidelibus **A** | concinentiam **BDMC**^{2}**GL** continentium **A** concinentium **R** cincinnentiam **C**^{1}**EFV** concinnentia **P** || 15 virgines **V**^{1} | adsimilato **A** adsimulato **B**^{1} assimilatae **R**^{2} | parvoque **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} || 16 effigie **AD**^{1} **R**^{1} effigiae **B**^{1}**E** effugies **F** effigium **L** | religatae aeque pendebant **C**^{2}**L** religatumque pendebant **A** religataeque pendebant *cett.* religatae dependebant *Eyss.* (*locus nondum sanatus videtur*) || 18 *post* mox *add.* ut **B**^{2} **CE**^{2}**V** (*v. Petersen 9*) | *post* ingressa *add.* est **CE**^{s}**V** || 19 eius **C**^{1} **EFV** | conventus **A** concentius **R**^{1} || 21 caelestes **AR**^{1}**V** | divi ex doversis vi **V** | superes **A** | graditate **C**^{1} || 22 acani ac **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} caniae **L**

riti intimum patriumque carmen paululum in venerationem extramunda-
911 nae omnes intellegentiae surrexerunt. tunc egersimon ineffabile virgo
concludens ad Iovem reversa aliis modulis numerisque voce etiam asso-
ciata sic coepit:

Te nunc astrisono carmine, Iuppiter,
quo gemmata poli volvere sidera
suevit lege rata sacra recursio,
praefandum veneror, quippe potissimus
nectis sceptrifero sub diademate
omnigenum genitor regna movens deum,
mundum perpetuo dum rotat ambitu
mens, quam sidereo sufficis impete.
912 te nam flammigeri semina fomitis
spargentem referunt astra micantia;
te Phoebea sacro munere lumina,
terris purpureum dum renovant iubar,
testata ambrosium splendificant diem;
Cynthia noctis honos lampade menstrua
auratis rubuit praevia cornibus;
sub te plaustrilucis luminat ignibus
anguis Parrhasias disiciens feras.

10 *cf. Verg. Aen. 8,698* omnigenumque deum monstra *et 10,668* omnipotens genitor

[**ABDMRCEFVGLP**] 1 patriumque *Eyss.* patripatrimumque **D**^{1} patrinumque **C**^{1} patrimumque *cett.* | exterae mundanae **D**^{2}**MG** || 2 omnes **AB**^{1}**D**^{1}**RGL** omnis *cett.* | egesymon **A** egerimon **L** | ineffabile **B**^{2}**M** in fabulae **F** infabile *cett.* || 3 *ante* aliis (alis **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1}) *add.* cum **C**^{1}**E**^{g} | mollulis **A**^{1} | etiam] eam **A** &am **F** | adscia **A** sociata **B**^{2} asociata **C**^{1}**V** associvita **F** || 4 *post* coepit *add.* Asclepiadeum **M**^{m} Metrum iambicum senarium iam trimetrum **C**^{m} || 5 astrisono *Grot.* astrisonum *libri* || 7 soevit **B**^{1}**D**^{1}**R** saevit **D**^{2} sevit **F** | recurso **D**^{2}**M**^{1} || 8 potissimus] positi sumus **E** || 9 nectis sceptrifero **B**^{2}**MC**^{2}**L** nec di sceptrifore **A** nec dis sceptrifero **B**^{1}**D** nec di sceptrifero **R**^{1}**C**^{1}**EV** hec di sceptrifero **R**^{2} nec di sceptriferos **F** hec de sceptri foro **G** hec de sceptrifero **P** | diamate **L** || 11 rotat] rogat **AB**^{1}**D**^{1}**R** rotatur **M**^{v} regit **L** || 12 sufficis **AB**^{2}**D**^{2} sufeicis **B**^{1} **D**^{1}**R**^{1} subiacis **D**^{v}**R**^{2}**G** subiicis **M** subicis **CEFVLP** | impetu **B**^{2} || 13 te *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R** *pro* te nam *habet* terram **L** || 14 referunt] flererunt **A** fererunt **B**^{1} **D**^{1}**R**^{1} fere ferunt **R**^{2} || 15 Phoebea *Heins. ap. Burm. Anthol. 1,137* foveat **AB**^{1} **D**^{1}**R**^{1} *om.* **M**^{1} potata **M**^{m} fovent **C**^{2} foveant *cett.* | sacra **C**^{2}**E**^{2} | lumina **C**^{2} **G**^{v}**L** fulmina **G**^{1} flumina *cett.* || 16 pupureum **B**^{1}**D**^{1} porpureum **M** purporeum **R**^{1} | renovabunt **A** renobant **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} reno **C**^{1}**EFV**^{1} | iubar *om.* **C**^{1}**EFV**^{1} || 17 testa **C**^{1} || 18 Cynthia *Heins. loc. laud.* sic tua *libri* | honos] horas **A** | lampada **A** || 19 rubuit *Heins.* sevit **A** revit **B**^{1}**R** *et fort.* **D**^{1} revehit **G** crevit *cett.* | praevia *Grot.* praemia *libri* || 20 plaustrilucis **D**^{2}**MR**^{2}**C**^{2}**GLP** plaustrilucas *cett.* plaustriducis *coni. Grot.* || 21 parrasias **C**^{2} parasias **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} parvasias **E** parnasias *cett.* | disiciens **C**^{2} disiiciens **G** dissiciens *cett.*

sic solidi tenerum corporis ambitum
tellus non prohibens axibus inditur
alternisque regit et regitur polis;
sic Nerea freti noscere limitem
sicque ignem superum lambere pabula,
ut nullis scateant dissona litibus,
atque ita perpes ament dissita vinculum,
ut semper metuant foedifragum chaos.
tu rector superum, tu pater optimus,
complexuque pio sidera colligans
natos perpetuo corpore vividas.
salve, nostra cui perficitur chelys,
bis plenum omnisona cui recinunt mela.

Iam vos verenda quaeso caeli germina, **913**
quae multiforme scit ciere barbiton,
affata nostris ferte corda cantibus,
miscilla sacrae dum geruntur curiae,
mulcere vestrum quae velit consortium.
iam vos vicissim proque lege numinum
posthac sonabo disgregato plasmate,
suisque cunctos allubescentes tonis
deducet, †urget atque clebit locis,†
stimulosque rursum lene permulcet melos.

Nunc igitur alma quae senatum lumina **914**

[ABDMR CEFV GLP] 1 ambitum **MCEFV** habitum *cett.* abditum *ed. Dick ex Bern.* || 2 anxibus M^1 || 3 alteriusque **L** (*d.* **R**) || 4 nereate **A** nereae B^1 neree D^1G^1 ne ea M^v vereae L^2 (*d.* **R**) || 6 nullis $B^2MR^2C^2L$ nulli *cett.* | caneant D^2 careant G^vL | dissona litibus $B^2D^2MC^2GL$ dissonalibus *cett.* || 7 perpessament **CF** | dissuta B^2 || 8 foedifradum **A** foedifraium R^1 | chaos B^2C^2L chaus *cett.* || 9 obtimus D^1CV obtumus D^2M optumus **G** || 10 complexique **L** | pio *om.* AR^1 | siderea R^1 foedera *fort. legendum* || 11 vividos M^v vividans *Eyss., quod et Koppio in mentem venerat* || 12 salve B^v solve *cett.* | percipitur **L** || 13 omnisona ⟨ac⟩ *Stange 7* | recinunt] gitinunc **A** recinunc $B^1D^1R^1$ | *post* mela *add.* Exametrum spondeacum M^m Mutat metrum C^m Iambicus senarius i. trimetrum E^m Iambicum est senarium L^m || 15 scitis ciere B^2 sit ciere C^1EF sit cicere **V** || 16 adstita **A** at fata R^2 || 17 geruntur *Eyss.* ferentur **F** feruntur *cett.* || 18 velint **L** velent B^1D^1 valent B^2 vellent *cett.* || 19 vicissem $AB^1D^1R^1$ | niminum C^1 numininum **E** || 20 *versiculum om.* **F** | psalmate B^1G || 21 allubescentes B^2R^2CEVGP adlucuentes **A** adluvescentes B^1DM adluventes R^1 adlibescentes **F** allucescentes **L** || 22 duducet **A** | urget **G** arguet **L** urguet *cett.* | clebit $AB^1DRC^1EFVG^1LP$ ciebit B^2L^v *et ed. Dick* debebit MC^2 *et ed. Kopp* flebit G^v delenit (*deinde* iocis *pro* locis) *coni. Eyss.; corruptelam tollere non potui*

deum verendo culminatis vertice,
bis sena quamvis vos Etrusci numina
ritus frequentent atque opiment victimis,
tamen gemellis quos refulgens cursibus
natura honoro protulit fastigio,
Phoebea uterque praeferens vocabula,
Pallas corusca ac decens Latoie
(lunare quippe hac venit consortium:
Phaethontos ardens scandet axem Delius).
nunc vos, pudici nostra fratres culmina,
precabor ipsa, ne verendos contrahant
vultus iugandis quae ferent dis carmina,
Hymenque nostrum invehat fastidium.
psallente plectro concinentur nuptiae,
fidibusque iuncta fescennina prodient.

915 Iam nunc blanda melos carpe Dione,
durus quippe rigor cedit amori.
Novit nam tenerum probare carmen
ipsum spumigenae salum Cytheres,
Nerinaque chely movet Camenam,
dum conchis Galatea personantes
nantes fluctigenas chorumque Phorci
flagrans cura trahit, nivalibusque
inrestinctus aquis triumphat ardor.

916 Iam nunc blanda melos carpe Dione,
durus quippe rigor cedit amori.

[**ABDMR CEFV GLP**] 1 verenda **R**^{2} || 3 oppiment **A** || 4 gellis **P** | quos *scripsi dubitanter* quae *libri* | refulget **B**^{2} refulgent **ML** *et coni. Eyss.* || 6 thebea *n. f.* **C**^{1} phobea **L**^{1} Phoebeum (*deinde* vocabulum) *coni. Eyss.* | uterque *Dick elegantissime* vero **B**^{2} utere **R**^{1} utero *cett.* | praeferens **AC**^{2}**L** praeferres **B**^{2} praereres **R**^{1} praeferes *cett.* | vocabulo **R** || 7 pallas orrusca **A** Phoebus coruscus *coni. Eyss.* | ac decen **A** accedens **D**^{1} | latoie **CEFVLP** latolae **ABD**^{1}**R** latoia **D**^{2}**MG** || 8 hanc **AB**^{1}**D**^{1}**L** ad **R**^{1} || 9 phoetontos *libri* | candet **A** scandit **C**^{2} || 12 ferent dis **M**^{2} *et ed. Dick* ferendum **A** ferendus **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} ferendo **B**^{2}**C**^{2} (*deleto praecedente* quae *in* **B**) ferent diis **D**^{2}**MR**^{2}**G** ferendos **C**^{1}**EFVP** ferendis **L** ferenda *vel* feram dis *coni. Grot.* || 13 Hymen] numen **AL**^{v} nymen **R**^{1} hymene *n. f.* **R**^{2} | invehat] inveniat **A** inveat **D**^{1}**P** invenat **R**^{1} || 14 plectro *om.* **A** | concinentur **MG**^{v} cuncanentur **B**^{1}**D**^{1} concanentur **D**^{2} concaventur **R**^{1} cum caventur **C**^{1} cum canentur *cett.* || 15 iuncta *Eyss.* luxa *libri* | prodeant **D**^{2} **MG** || 17 durum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} dumrus **F** | amore **BD**^{1} | *post* amori *add.* Spondaicum **L** || 18 probare] tenere **L**^{1} || 19 spumigenum *n. f.* **B**^{1} pumigenae **F** | dytheres **A** cytheros **B**^{2} || 20 nerique **AL** (*d.* **R**) | chelis **B**^{2}**MC**^{2} | movit **AL** | cammenam **B**^{1}**M**^{1} carmenam **D**^{1} || 21 personantes *Grot.* personantem **A** personante *cett.* || 22 quorumque **BDR**^{2}**C**^{1} qorumque **R**^{1} || 23 cura] vira **A** cyra **B**^{1}**D**^{1} cyrra **D**^{2} | nivaibusque **A** nivabibusque **R** || 24 inrestrictus **G** | arbor **L**

Carmen Maenaliae tulere pinus,
percussaque modis sonat Lycaeis
sollers Arcadiae nemus cicuta;
pernix semiferi puella Panos
nam versa in calamos sonat loquaces,
quam dum forte deus premit labellis,
suspirat velut osculis canorem.
Iam nunc blanda melos carpe Dione, **917**
durus quippe rigor cedit amori.
Puer ipse versiformis
fidibus studet Cupido
arcusque dulcinerves
roseo ligans ramali
feriata linquit arma
calamos parante Musa.
in carminis leporem
curam negat sagittis
tenerumque harundinetum
nostrum in melos reliquit.
nunc ergo corda mulcent
vapor et canor iugati;
placet ac decet, vicissim
cantemus atque amemus.
Iam nunc blanda melos carpe Dione, **918**
durus quippe rigor cedit amori.
Prudens puella pulchrae
mater fuit Lacaenae,
illecta sed canore
nescit dolum cavere.

3 *cf. Val. Fl. 4, 384* Arcadio sonuit cava fistula ritu || **23** *cf. Catull. 5, 1* vivamus . . . atque amemus

[ABDMR CEFV GLP] 1 maenalia **A** || 2 percussa quem $\mathbf{R}^1$ | licheus $\mathbf{V}^1$ || 3 Arcadiae *coni. Grot.* arcadi **A** arcadica *n. f.* $\mathbf{M}^2$ cum aradia $\mathbf{C}^1$ cum arcadia **V** arc(h)adia *cett.* | cicutae $\mathbf{B}^1$ || 5 calamo $\mathbf{AB}^1\mathbf{DR}^1$ | loquacis $\mathbf{AB}^1\mathbf{D}^1\mathbf{R}^1\mathbf{P}$ || 6 quandum **A** quantum $\mathbf{R}^2\mathbf{G}$ || 7 osculis] oculos $\mathbf{C}^1\mathbf{L}$ | canorum **EL** || 9 *post* amori *add.* Iambicum dimetrum $\mathbf{M}^m\mathbf{C}^m\mathbf{E}^m$ || 10 verniformis $\mathbf{AB}^1\mathbf{D}^1\mathbf{R}^1\mathbf{G}^1\mathbf{L}$ veris formis $\mathbf{R}^2$ || 11 fidibus *Eyss.* facibus *libri* || 14 feriata . . . arma *Stange 28* feriato . . . arctu **M** feriato . . . tactu $\mathbf{C}^2\mathbf{L}$ feriato . . . actu *cett.* | liquid $\mathbf{AD}^1$ liquit $\mathbf{D}^2\mathbf{C}^1\mathbf{M}$ || 15 calamo **A** thalamos **L** | parantes **A** praeparante $\mathbf{C}^1\mathbf{V}$ parente **FL** pante **P** || 16 inque $\mathbf{B}^2$ || 18 tenerum $\mathbf{B}^1\mathbf{D}^1\mathbf{MR}^2$ teneque $\mathbf{P}^1$ | garundinetum $\mathbf{B}^1\mathbf{D}^1$ || 19 reliquit] meliqui $\mathbf{AD}^1\mathbf{R}^1$ reloquit $\mathbf{B}^1$ relinquit $\mathbf{B}^2$ || 21 vapor] amor *coni. Eyss., sed Martiano vapor = calor = amor* | cano $\mathbf{C}^1$ amo **V** | iurgati **A** || 25 *post* amori *add.* Iambicum dimetrum catalecticum $\mathbf{C}^m\mathbf{E}^m$ || 26 pulchra $\mathbf{D}^1\mathbf{L}$ || 28 canore] acinore **A**

nam candidus nivosis
olor involutus alis,
argenteis minorem
plumis videns decorem
nec posse purpuratis
nimium placere ocellis,
teneros ciere cantus
Phaethontiasque Musas
coepit repente ficta
fraudem parans senecta;
sic admovetur ori
roseumque circumactae
rapit osculum puellae,
gremioque complicatus
pretium tulit pudoris.
919 Iam nunc blanda melos carpe Dione,
durus quippe rigor cedit amori.
Carmen Latmiadeum
lucis diva secundae
sacris praetulit astris.
cantum quippe secuta
linquens culmina caeli,
pastoralibus ardens
palmam dedit cicutis,
pulso et luminis auro
pandit septa balantum
sordentique adoperta
pratis gaudet amictu.
ac tunc Cynthia noctu
pascit monte capellas,
spectans sidera mundi
mage percrepat flagello,

30 *cf. Ov. met. 3, 408* pastae monte capellae

[ABDMR CEFV GLP] 1 nivosus A || 2 involutos AB^{1}R^1 || 3 minorem] nitorem B^{1}G^1 || 5 porpuratis M]poratis R || 7 teneo scire A || 8 phaethontiasque BP foetotiasque A fotoniasque L foetontiasque *cett.* || 9 cepit AC coeperit L || 10 parens AV^{1}L parcans *n. f.* M^{1}C^1 || 11 admovet B^{1}L advetur R^1 | ora D^1 || 12 circuactae G || 18 latmiadeum CEV ladamiadeum A latmia deorum F lamiadeum P ladmiadeum *cett.* || 21 cantum *Stange 36* antrum *libri* | *post* secuta (secunda R^1) *add.* est CV || 22 liquens B^{1}M^{1}R || 25 culminis G^v || 26 ballantum C^{1}V || 28 partis A pratris D^1 patris C^1 | gaudit B^{1}D^{1}R^1 gaudent P || 29 *versiculum om.* G | ac] at DMC | Cynthia *Stange 36* constantia AR^{1}L^1 constia R^{2}C^{1}VL^2 conscia *cett.*

nec curare deorum
pensa aut ferre susurros
illex carminis ampli
aegram cura coegit.
temnit noctis honorem,
praefert antra subulci
dura et rupe quiescit,
et post regna Tonantis
stramen dulcius herba est.

Talibus Harmoniae carminibus oblectati omnes permulsique divi: **920**
nec minor quippe ex fidibus suavitas quam vocis modulamine resultabat. denique qua industria comparatum quibusve assequendum ediscendumque opibus vigil cura repromittat, ut in tam dulcem eblanditamque mollitiem intima mentium liquescat affectio, Iove admirante disquiritur. ac tunc virgo, cum artis praecepta a se expeti examinandae eruditionis intentione conspiceret, paulum melicis temperans exhortante quoque Delio Palladeque sic coepit:

'Iam pridem [quidem] exosa terrigenas et fastidiosa mortalium caeli **921**
orbes stellantis incutio, in quibus artis praecepta edissertare prohibitum, cum melodiam omnisonis convenientem pulsibus modulorum machinae obeuntis ipsa rapiditas et concinat et agnoscat. sed quoniam emersa terris virgo nuptura vanescentia intercapedinatae prolixitatis oblivia iam supero debet vigore discutere, iussa percurram, si prius ingratae mortalitatis commoda repetita recenseam.

Dum me quippe germanam gemellamque caelo illa incogitabilis effi- **922**
gientiae genuisset immensitas, sidereae revolutionis excursus atque ipsa

20–21 *cf. Cens. 13, 1*

[**ABDMR CEFV GLP**] **2** pensa **B**^{2}**CEFVGP** pensae **AD**^{1}**RL** penso **B**^{1} pensat **D**^{2}**M** | aut *del.* **D**^{2} *om.* **M** ut **R**^{2} au **C**^{1}**V** | susuros **AC**^{1}**V** || **3** ille ex **AB**^{1}**D**^{1}**R** allex **G** || **4** cura **B**^{2}**C**^{2} curam *cett.* || **5** honorem **B**^{2}**D**^{1}**GL** norem **A** horem **B**^{1}**R**^{1} horrorem *cett.* || **6** praefer **A** | antsa **A** | subuli **V** subuculi **P** || **7** dura et rupe *Grot.* rupe et dura *libri* || **9** herba **B**^{1}**D**^{1}**RP** herbae *cett.* || **10** oblectio **A** oblectatis **B**^{1} oblectatio **D**^{1}**R**^{1} oblectati sunt **R**^{2}**G** | *post* omnes *add.* qui **L**^{1} || **11** *ante* modulamine *add.* ex **E**^{2}**FV** || **13** *in voce* repromittat *desinit liber* **L** || **14** disqueritur **D**^{1} || **16** paululum **B**^{1}**R**^{2}**C**^{1}**E**^{2}**V** | *ante* melicis *add.* a **C**^{1}**V** || **18** quidem (quippe **B**^{2}) *delevi Mart. VII 172* | terregenas **R** terrigenis **G** || **19** orbe **D**^{1} | stellantis **B**^{2}**V**^{2} stellantes *cett.* | incutio] inspicio *coni. Eyss.* | edisserare **R**^{2} dissertare **C**^{1}**EFV** || **20** omnisonos **M**^{1}**E** omnis sonis **R**^{2} || **22** *ante* terris *add.* a **CE**^{2}**V** | intercapitinate **AR**^{1} || **23** si prius] spiritus **R**^{1} || **24** repetita **D**^{2} repedata **AV**^{1} repeti ita **B**^{1} repedita **B**^{2} reppedita **D**^{1} repudiita **MC**^{2} repediata *cett.* || **25** illa **B**^{2}**C**^{2} in illa *cett.* (*'in illa sc. commoda' interpretatur Dick*) | effigentiae **AV**^{1} efficientiae **D**^{2}**R**^{2}**G** effigientia **M** || **26** gemuisset **AB**^{1}**D**^{1}**RC**^{1} | imminsetas **B**^{1}**D**^{1}

totius molis volumina comitata, superos incitosque fulgores modis asso-
cians numeros non reliqui. sed cum illa monas intellectualisque lucis
prima formatio animas fontibus emanantes in terrarum habitacula riga-
ret, moderatrix earum iussa sum demeare. denique numeros cogitabi-
lium motionum totiusque voluntatis impulsus ipsa rerum dispensans con-
923 gruentiam temperabam. quam rem didere mortalibus universis Theo-
phrastus laboravit; Pythagorei etiam docuerunt, ferociam animi tibiis
aut fidibus mollientes, cum corporibus adhaerere nexum foedus anima-
924 rum. membris quoque latentes interserere numeros non contempsi; hoc
etiam Aristoxenus Pythagorasque testantur. denique benignitate lar-
gissima sensim ipsa notionem meae oblectationis aperui. nam fides apud
Delphos per Deliacam citharam demonstravi; tibiae per Tritonidam no-
stri comitem Marsyamque Lydium sonuerunt; calamos Mariandyni et
Aones in laudes inflavere caelestium; panduram Aegyptios attemptare
permisi, ipsisque me pastoralibus fistulis vel cantus avium vel arborum
crepitus vel susurros fluminum imitantibus non negavi. psaltas, chorda-
cistas, sambucos, hydraulas per totum orbem ad commodum humanae
925 utilitatis inveni. per me quippe vestrum homines illexere succursum
irasque inferas per naeniam sedavere.

Quid quod bella victoriaeque undique meis cantibus conquisitae? nam Cretes ad citharam dimicabant, Lacedaemonii ad tibias, nec ante aggre-

6 *cf. Diog. Laert. 3, 47; Cens. 12, 1* || 7 Pythagorei] *cf. Athen. 14 p. 624 A* || 18–19 *cf. Macr. somn. 2, 3, 4 et 6* || 20 – p. 355, 1 *cf. Athen. 14 p. 627 D; Thucyd. 5, 70; Gell. 1, 11, 1 et 6; Plut. Lacon. 16 p. 238 B*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 comitatata comitata **A** || 2 nomiros **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | intellectualique **A** intectu aliisque **B**^{1}**D**^{1} || 3 prima forma formatio **AR**^{1} | emanantes] et manantes **AB**^{1}**D**^{1}**R** | regaret **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 4 numerus **AR** | cogitabilem **AR**^{1} cogitabili **B**^{1} cogitabilim **D**^{1} || 5 volunitatis **B**^{1} volutatis **D**^{1} voluptatis **R**^{2} | dispensas **C**^{1}**V** | congruentia **AR** || 6 didere *scripsi Ad Mart. Cap. (1968) 79* (dedere *iam Eyss.*) debere *libri* | universis] unius sis **D**^{1} || 7 laborabat **M**^{1} | pytagore **R**^{1}**C**^{1} | animi tibiis] animantibus **A** animi cum tibiis **C**^{1}**V** animatibus **P** || 8 fidelibus **A** | adhaereret **B**^{1}**DG** | foedos **B**^{1}**D**^{1} || 9 interserere] inter se **AR**^{1} intersere **B**^{1}**D**^{1}**P** inter sese **C**^{2} | non *del.* **R**^{2} || 10 pytogorasque **B**^{1} pigorasque **C**^{1}**V**^{1} | largissi **B**^{1} largissa **D**^{1} || 11 sensi **ARV**^{1} | ipsam **AM** ipso **D**^{1} | notitionem **B**^{1} motionem **D**^{1} | oblectationis **B**^{2} *et coni. Grot.* obiectionis **P** obiectationis *cett.* || 12 demonstra **V**^{1} | tritonidem **B**^{2} tritoniam **F**^{1} || 13 marriandini **M** mariandum **R**^{1} || 14 Aones] dones **C**^{1}**V**^{1} | panduram **D**^{1}**MCEVGP** pandurum **AB**^{1}**R** pandoram **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2} pandaram **F** || 15 permis **A** promisi **G** | pastoribus **AR**^{1} || 16 susurrus **AB**^{1}**D**^{1}**R** sussuros **C**^{1}**V** | negabi **D**^{1}**R** | psaltas **G** spaltas **AB**^{1}**DMR** peltas **B**^{2}**FP** speltas **CEV** | cordacitas **AR**^{1} cortialistas **B**^{2} cordacistas id est citaristas **C**^{1} || 17 iraulas **A** yduaulas **B**^{1}**D**^{1} || 18 utilitatis] humilitatis *Dick ex Bern.* || 19 naeniam sedavere **A** naeniam sed habere **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} me etiam sedavere **D**^{2} nesias sedavere **P** naenias sedavere *cett.* || 20 qui quot bella **A** quicquid vella **B**^{1} quid quod vella **D**^{1} quidquid vella **R**^{1} qui quod pella **P** || 21 nec ante] negante **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} nec *ed. pr.*

diebantur fata proeliorum priusquam illis contigerat litare Musis. quid Amazones? nonne ad calamos arma tractabant? quarum una, quae concipiendi studio venerat, cum Alexandrum salutaret, donata tibicine ut magno munere gratulata discessit. Lacedaemonios in Graecia, in Italia Sybaritas tibicines ad proelia praeire quis nesciat? tubas non solum sonipedes atque bella, sed agonas acuere certamenque membrorum nunc quoque compertum. quid pacis munia? nonne nostris cantibus celebrata? **926**
Graecarum quippe urbium multae ad lyram leges decretaque publica recitabant. perturbationibus animorum corporeisque morbis medicabile crebrius carmen insonui; nam phreneticos symphonia resanavi, quod Asclepiades quoque medicus imitatus. cum consulentibus urbium patribus plebis inconditae vulgus infremeret, seditiones accensas crebrior cantus inhibuit. ebrios iuvenes perindeque improbius petulantes Damon, unus e sectatoribus meis, modulorum gravitate perdomuit; quippe tibicini spondeum canere iubens temulentae dementiam perturbationis infregit. quid? afflictationibus corporeis nonne assidua medicatione succurri? febrem curabant vulneraque veteres cantione; Asclepiades item tuba surdissimis medebatur; ad affectiones animi tibias Theophrastus adhibebat. ischiadas quis nesciat expelli aulica suavitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat; Thaletem Cretensem citharae suavi-

5 *Plin. nat. 8, 157* || 5*s. cf. Boeth. mus. 1, 1* (*Verg. Aen. 5, 113; Stat. silv. 3, 1, 139*) || 9*ss. cf. Boeth. mus. 1, 1; Macr. somn. 2, 3, 9; Cens. 12, 4; Quint. inst. 1, 10, 14 et 32* || 17 *cf. Apul. apol. 40* veteres . . . etiam carmina remedia vulnerum norant || 19 ischiadas] *cf. Athen. 14 p. 624B et Gell. 4, 13, 1–2*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 facta **C**^{1} | contigerat **AD**^{2}**MRG** contingerat **B**^{1}**D**^{1} contingeret *cett.* || 1. 2 quid Amazones] quadam azones **D**^{1} quid amatones **P** || 2 nonne] non **G** | quae *om.* **B**^{1}**C**^{1} || 3 studuo **A** stodio **B**^{1} | alaxandro **A** alexandro **R**^{1} | ut] prout **C**^{1}**E**^{s}**FV** ut pro **P** || 5 sibarritas **A** sibarytos *n. f.* **B**^{1} sabaristas **B**^{2} sabaritas **P** | tibicines *om.* **A** | qui **B** | non] nos **B**^{1}**R**^{1} | solipedes **AR**^{1} || 9 perturbationis **R**^{1} || 10 freneticis **A** | resonavi **AC**^{1} resanabi **B**^{1}**D**^{1} resonabi **R** || 11 asclipiades **B**^{1} ascepiades **M** epides **R**^{1} | *post* imitatus (emitatus **B**^{1}**D**^{1} eminatus **R**^{1}) *add.* est **CV** (*locum primus recte interpunxit Petersen 71*) | consolentibus **B**^{1}**D**^{1}**R** || 12 accensas **D**^{2}**MC**^{2}**GP** accensus **AR**^{2} accenses **B**^{1}**R**^{1}**E** accenser **D**^{1} accessos **C**^{1} accensos **F** acessos **V** | crebrior cantos **B**^{1}**D**^{1} crebriore cantu **G** || 13 inhibuit **B**^{2}**MCVG**^{v} inbuit **AB**^{1}**D**^{1}**R** inibuit **D**^{2}**EFP** imbuit **G** | ebrios *om.* **AR** | iuvenis **B**^{1}**D**^{1} | perendeque **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | *ante* improbius (improbus **D**^{1} improbos **D**^{2}) *add.* libidinis **G** || 14 tibicine **D**^{1} tibicinem *ed. pr.* || 15 iubes **B**^{1}**D**^{1}**R** lubens **MV** | temulentae **C**^{2} temulentiae *cett.* || 16 afflictationibus **B**^{2}**D**^{2}**MG** adflictionis **AR**^{1} afflictaonis **C**^{1} de afflictionibus **C**^{2} adflictationis **B**^{1}**D**^{1}**R**^{2}**EFVP** | meditatione **R**^{2}**FP** || 17 vunlneraque **D** | asclipiades **B**^{1}**D**^{1} asclipidiades **C**^{1}**V**^{1} | item] etiam **G** | tuba **B**^{2}**D**^{2}**M**^{1}**C**^{2} in turba **V** turba *cett.* || 18 affectiones *Dick ex Leid. 88* afflictiones **B**^{2}**G**^{1} affictiones **R**^{2} defectiones **C**^{2} effectiones *cett.* || 19 ischiadas *edd.* sciadas *libri* | qui **C**^{1}**EFV** | Xenocrates *edd.* socrates **A** senogrates **M** sonocrates **G** senocrates *cett.* || 20 linfaticos **BRG** phaticos **C**^{1} | cretensiem **B**^{1}**D**^{1}**R**

tate compertum morbos ac pestilentiam fugavisse. Herophilus aegrorum
927 venas rhythmorum collatione pensabat. animalium vero sensus meis
cantibus incunctanter adduci saltem Thracius citharista perdocuit, in quo non fabula, sed veritas gloriam procreavit. unde enim cervi fistulis capiuntur, pisces in stagno Alexandriae crepitu detinentur, cycnos Hyperboreos citharae cantus adducit? elephantos Indicos organica permulsos detineri voce compertum, fistulis aves allici comprobatum, infantibus crepitacula vagitus abrumpere; fides delphinis amicitiam hominum per-
928 suaserunt. quid ⟨quod⟩ canticis allici disrumpique serpentes, glandem
ferunt messesque transire? manes cieri lunamque laborare nonne ipsius vetustatis persuasione compertum? in Lydia Nympharum insulas dici, quas etiam recentior asserentium Varro se vidisse testatur, quae in medium stagnum a continenti procedentes cantu tibiarum primo in circu-
929 lum motae dehinc ad litora reverterentur. in Actiaco litore mare citharam
sonat; Megaris saxum ad ictum pulsus cuiuscumque fidicinat. possem innumera mortalibus a me collata percurrere, ut non me terras fugiendi studio reliquisse, sed ingratae humanitatis ignaviam viderer iure damnasse; sed iam ad artis praecepta desiliam, ut nupturae virgini promissum munus impendam.

930 Et quoniam officium meum est bene modulandi sollertia, quae rhythmicis et melicis astructionibus continetur, prius de melicis dissertabo. dico quicquid rite sonuerit aut tonum esse, aut hemitonium, aut quartam ⟨partem⟩ toni, quae diesis appellatur. verum tonus est spatium cum le-

1 *cf. Plin. nat. 11, 219 et 29, 6* || 4 *cf. Plin. nat. 8, 114; Sol. 19, 11* || 5 *ss. cf. Isid. orig. 3, 17, 3* || 8 *cf. Plin. nat. 9, 24 (de Arione Herod. 1, 24 etc.)* || 9 *cf. Manil. 1, 92; Calp. ecl. 11, 70* || 11 *cf. Varro rust. 3, 17, 4; Sen. 3, 25, 7; Plin. nat. 2, 209* || 15 *cf. Pausan. 1, 42, 2* || 20 *cf. Cens. 10, 3* || *§ 930 init. cf. Arist. Quint. 1, 4 p. 4, 18 Winnington-Ingram* || 22 *ss. cf. ibid. 1, 9 p. 17, 7 ss.; Aristox. p. 24, 51; Anon. Bellerm. 53 p. 15, 9 ed. Najock*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 fugivisse **A** fugasse **G** | Herophilus] ergo filius **AR**^{1} erofilius **B**^{1} **D**^{1} **P** || 2 ridmorum **B**^{1} **D**^{1} | consolatione **D**^{1} || 3 incunctanter **B**^{2}**M** non cunctanter **B**^{1} si cunctantur *cett.* || 5 alaxandriae **A** alexandria **B**^{1} **D**^{1} **R** | crepitudine tenentur **M**^{1} | cycnos **BD** cycnus **AR** cignos *cett.* | hyperboleus **A** hyperboreus **R** || 6 permultos **D**^{1} || 7 illici **B**^{2} || 9 quid quod *scripsi* quid *libri* | cantibus **D**^{2}**MG** | disrumpitque **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} || 10 fertur **M**^{1} ferrunt **R** *vocem delebat Grot.* | menseque **ADC**^{1} | manes] nes **AR**^{1} | ciere **V**^{1} || 11 insulas *bis scr. in* **A** || 12 varru **AR**^{1} varo **C**^{1} | se vidisse **B**^{2}**MR**^{2}**C**^{2} se didicisse **G** sedisse *cett.* | *ante* testatur *add.* eas **R**^{1} || 13 continenti] contendi **AB**^{1} **D**^{1} **R**^{1} || 14 reverterentur *scripsi DMCE 63* revertentur **B**^{1} **DR**^{1} **CEFVP** revertuntur *cett.* | actioco **A** | cithara **EFV** || 15 ictum] dictum **C**^{1}**V** | possum *Dick ex Bern.* || 16 in munera **R**^{1} | percurre **C**^{1} | terras] trans **G** || 17 ignavio **D**^{1} || 18 iam] etiam **A** | ad **AB**^{2}**D**^{2}**MRG** *om.* **B**^{1} **D**^{1} **CEFVP** | virgine **AB**^{1} **D**^{1} **R** || 20 modulanti **B**^{1} **R**^{1} modulantis **D**^{1} | ritmiticus **A** ritmilicis **B**^{1} **D**^{1} ridmicis **B**^{2} ritmicus **R** || 21 milici **D**^{1} melici **R**^{1} | desertabo **A** disserabo **B**^{1} || 22 emittonium **A** temnotonium **B**^{1} **D**^{1} temitonium **R** || 23 partem *om. libri praeter* **M**^{2}**G** (*recte iubet recipere Dick*) | apellatur **D**^{1}**M** appellator **R**^{1} appelatur **V** | spartium **B**^{1} **D**^{1} **R**

gitima quantitate, qui ex duobus sonis diversis inter se invicem continetur. hemitonium dicitur, quod toni medium tenet; dieseon vero distantiae tres sunt. nam prima brevior, quae tetartemoria nominatur ex eo, quod quartam partem toni recipiat; enarmonios quoque dicitur propterea, quod enarmonion modulandi genus per hanc maxime dimetimur. secunda ab illa maior est, nam tritemoria nominatur, quoniam habet partem tertiam toni, itemque chromatice appellatur, quod chromaticum modulandi genus per ipsam funditur; tertia vero habet toni quartam partem ac dimidiam quartae, et vocatur hemiolia enarmoniae divisionis, quoniam hemiolii modum complet.

Tonus igitur idem plerumque appellatur et sonus. verum soni sunt **931**
per singulos quosque ac per omnes tropos numero XVIII. quorum primus dicitur apud Graecos *προσλαμβανόμενος*, apud Romanos vero, quia eadem voce nos uti summus Iuppiter vetuit, idem dicitur adquisitus; secundus *ὑπάτη ὑπάτων*, hoc est principalis principalium, tertius *παρυπάτη ὑπάτων*, id est subprincipalis principalium, quartus *ὑπάτων διάτονος*, id est principalium extenta, quintus *ὑπάτη μέσων*, id est principalis mediarum, sextus autem *παρυπάτη μέσων*, quod est subprincipalis mediarum, septimus *μέσων διάτονος*, id est mediarum extenta, octavus *μέση*,

§ 931 init. cf. Macr. somn. 2, 1, 20 s., deinde cf. Ps. Euclid. introd. harm. p. 3 s.; Bacch. isag. 29; Gaudent. isag. 6; Anon. Bellerm. 67; Boeth. mus. 1, 26 (nota Martianum hic non Aristidem sequi: contra § 940 doctrinam Aristideam sequetur, prius dictorum oblitus)

[**ABDMR CEFV GP**] 1 sonos diversis B^1D^1 sonus dives R^1 | continentur **A** || 2 dieseon *scripsi DMCE 63* diesen $AB^1D^1R^1$ dissis *n. f.* M^1 diesin R^2 diesis *cett.* || 3 tetartemoria $AB^1D^1G^v$ tetaremoria **R** tetartemonia G^1 terartemoria **P** | nominatus **DR** || 4 enarmonias B^2 enarmonius **AR** || 5 inarmonion $AB^1D^1R^2$ inarmonior R^1 | *post* hanc *add.* quoque B^2 | dimetimur BD^1C^2 dimittitur **A** demetimur $D^2M^2F^2GP$ dementimur M^1 dimitimur **R** dimittimus C^1F^1V dimittimur **E** || 8 funditur B^2C^2 finditur *cett.* | quartam ... 9 quartae *Meib.* tertiam ... tertiae *libri* || 9 dimidiae AC^1EF^1V | hemilogia **A** emilia B^1 emioliae B^2 emiolia D^1 (*d.* **R**) hemiolios *malebat Petersen 72* | enarmoniae divisionis B^2 (*v. Petersen 72*)]ivissionis **R** et armoniae divisionis *cett.* ex harmoniae divisione *coni. Ioh. Grotius* || 10 hemilogii **A** hemiolium *coni. Meib.* | complit B^1D^1 *om.* **R** complectitur *coni. Meib.* || 11 toni **A** ton B^1D^1 *om.* **R** | *ante* igitur *add.* si $AB^1D^1R^1$ | et sonus verum soni $B^3C^2F^2$ vero et sonus soni **A** et sonus soni vero B^2 et sonus vero soni *cett.* || 12 singulos quosque] singulosque C^1 || 13 ΠΡΟCΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΟC **DMCFG** *corrupte cett.* | quia ... 14 statuit *spuria putavit Dick, post* principalium (*v. 15*) *collocabat Grot., qui etiam* qua *pro* quia *legebat* || 14 eadem] non eadem **G** | vetuit *scripsi* instituit B^2 statuit *cett.* || 15 ΥΠΑΤΗ ΥΠΑΤΩΝ **G** ypate ypaton BDM^2 *corruptius cett.* | principalium ... 17 principalis *om.* AB^1D^1R || 15.16 ΠΑΡΥΠΑΤΗ ΥΠΑΤΩΝ D^mG *corrupte cett.* || 16 ΥΠΑΤΩΝ^2 **G** ΥΠΑΤΟΝ *cett.* || 17 extenta] penultima C^2 | ΥΠΑΤΗ B^mD^mMG ΥΠΑΤЄ *cett.* | ΜЄCΟΝ *vel* ΜΗCΟΝ *libri* || 18 sextus ... mediarum *om.* **R** | ΠΑΡΥΠΑΤΗ **BG** *corrupte cett.* | ΜЄCΩΝ **G** ΜЄCΟΝ *cett.* || 19 ΜЄCΩΝ **R** *corrupte cett.* | ΔΙΑΤΟΝΟC **MCEG** ΑΤΟΝΟC **A** ΑΙΑΤΟΝΟC *vel sim. cett.* | id est *om.* **F** | ΜΗCЄ **BD** ΜΗCΗ **MG**

hoc est media, nonus *τρίτη συνημμένων*, id est tertia coniunctarum, decimus *συνημμένων διάτονος*, hoc est coniunctarum extenta, undecimus *νήτη συνημμένων*, id est ultima coniunctarum, duodecimus *παράμεσος*, hoc est prope media, tertius decimus *τρίτη διεζευγμένων*, id est tertia divisarum, quartus decimus *διεζευγμένων διάτονος*, quod est divisarum extenta, quintus decimus *νήτη διεζευγμένων*, id est ultima divisarum, sextus decimus *τρίτη ὑπερβολαίων*, id est tertia excellentium, septimus decimus *ὑπερβολαίων διάτονος*, hoc est excellentium extenta, octavus decimus *νήτη ὑπερβολαίων*, id est ultima excellentium.

Hi sunt igitur soni, quo modulationem apte et cum ratione componunt.
932 constat autem omnis modulatio ex gravitate soni vel acumine. gravitas dicitur, quae soni quadam remissione mollescit; acumen vero, quod in aciem tenuatam gracilis et erectae modulationis extenditur.

933 Ex supra dictis itaque sonis, qui et singulis et omnibus tropis rite conveniunt, symphoniae tres ⟨sunt⟩, quarum prima est diatessaron, quae latine appellatur ex quattuor, et recipit sonos quattuor, spatia tria, productiones duas et dimidiam (nam [sonum fiat idem] tonum productionem vocavi); est autem hemitoniorum quinque, quae ad productiones plenas et integras mediatenus valent, dieseon decem: diesis vero interpretatio est, sicut supra dixi, quarta pars toni. sed haec symphonia est in epitriti ratione; epitritus autem dicitur, qui et numerum ternarium habet et
934 trium tertiam, quod est unus, ut sunt IIII ad III. alia symphonia quinaria

§ 932 cf. Arist. Quint. 1, 5 p. 7, 4–6 || *§ 933 cf. Arist. Quint. 1, 8 p. 14, 17–20; Anon. Bellerm. 71 p. 23, 11–14; Cens. 2, 6; Ps. Cens. frg. 12, 5* || *§ 934 cf. Arist. Quint. 1, 8 p. 14, 20–23; Anon. Bellerm. 72 p. 23, 14–18*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 ΤΡΙΤΗ **M** *corrupte cett.* | CYNЄMMHNON **B**[2] *corruptius cett.* | coniuncturam **A** coniunctura **P** || 2 CYNЄNMЄNON *fere libri* | hoc] id **B**[2]**P** || 3 NHTH **BD**[2]**P** *corrupte cett.* | CYNЄNMЄNON *vel sim. libri* | coniunctura **P** | ΠΑΡΑMЄCOC **D**[2]**FG** ΔΙΑΡΑMCOC **A** ΠΑΡΑMCOC **B**[1]**D**[1]**R** ΠΑΡΑMHCOC *cett.* || 4 prope] pro **B**[1] | ΤΡΙΤΗ **BCEFV** *corrupte cett.* | ΔΙЄΖЄΥMЄNON *fere libri* || 5 ΔΙЄΖЄΥMЄNON **RCVP** *corruptius cett.* | *διάτονος* . . . 6 *διεζευγμένων om.* **AB**[1] || 6 diusarum **C**[1] diversarum **P** | NHTH **D**[2] *corrupte cett.* | ΔΙЄΖЄΥMЄNON *fere libri* | ultimus **A** || 7 ΤΡΙΤΗ **ABRFP** *corrupte cett.* | ΥΠЄΡΒΟΛЄΩN **FG** *corruptius cett.* | excellentia **A** || 8 ΥΠЄΡΒΟΛЄΩN **ARFG** *corruptius cett.* || 9 NHTH **BD**[2]**MR** *corrupte cett.* | ΥΠЄΡΒΟΛЄΩN **ARG** *corruptius cett.* || 10 hii **AREFV** | modulatione **C**[1]**EFV** | ratio **B**[1]**D**[1] rati **R**[1] || 11 gratuitas **F** || 12 dicitur *om.* **R**[1] | soni **M**[1] modi *cett.* modulationis **M**[g]**E**[g] *et ed. Meib.* | remissione *Ioh. Grotius* emissione *libri* || 13 rectae **ARE** || 14 ex] et **AR** || 15 sunt *hoc loco supplevit Kopp ex Darmst., ante* symphoniae *add.* **B**[2] || 15. 16 quae latina **M** qua latine **R** || 16 spitia **D**[1] | tria] tres **R**[2] || 17 duas . . . 18 productiones *om.* **F**[1] | tonum *Dick* sonum fit ideo tonum **A** sonum fiat idem tonum **B**[1]**D**[1]**R** sonum fiat ideo tonum **D**[2] tonum id est sonum **F**[2] sonum id est tonum *cett.* prius tonum *ed. Eyss. ex cod. Bamberg. 393* || 18 quae . . . 19 valent *delebat Meib.* || 19 dieseon *Dick* ΑΙCЄΩN **A** ΔΙЄCЄΩN **BD**[2]**MRG** ΑΙЄCЄΩN **D**[1] ΔΙЄCHON **CEFV** ΔΙNCЄΩH **P** | decem] decedem **AR**[1] | dies his **A** dieseos *Dick* (*sed* diesis *apud Mart. genet. casus esse videtur*) | interpretatio *delebat Eyss.* || 22 quod est unus *delebat Meib.* | IIII] III **E** | III] tres **BDMR** *om.* **V**[1]

est, et dicitur diapente atque constat sonis quinque, qui inter se quattuor spatiis dividuntur; productiones habet tres mediamque praecidit, hoc est tonos tres ac medium, hemitonia septem diesisque quattuordecim, atque hemiolii possidet rationem, quae forma et eundem numerum circa collata detinet et eius medium, ut sunt tres ad duo. tertia diapason, quae ex omnibus dicitur, octo sonos recipit, spatia septem, productiones sex, hemitonia duodecim, diesis viginti quattuor, atque constat ex ratione diplasia, hoc est dupli.

Tropi vero sunt quindecim, sed principales quinque, quibus bini co- **935**
haerent: id est Lydius, cui adhaerent Hypolydius et Hyperlydius; secundus Iastius, cui sociatur Hypoiastius et Hyperiastius; item Aeolius cum Hypoaeolio et Hyperaeolio; quartus Phrygius cum duobus Hypophrygio et Hyperphrygio; quintus Dorius cum Hypodorio et Hyperdorio. verum inter hos tropos est quaedam amica concordia, qua sibi invicem germanescunt, ut inter Hypodorium et Hypophrygium, et item inter Hypoiastium et Hypoaeolium; item conveniens aptaque responsio inter Hypophrygium et Hypolydium, qui tamquam duplices copulantur. mediae vero graviorum troporum his, qui acutiores sunt, *προσλαμβανόμεναι*

§ 935 ex ignoto fonte; aliter enim rem exponunt Arist. Quint. 1, 10 p. 20, 1ss. et Anon. Bellerm. 63 et 77

[**ABDMR CEFV GP**] 2 praecidit $B^2D^2MC^2F^2$ praecedet R^2C^1 praecedit **G** praecidet *cett.* || 3 ΔΗCICque **V** ΔΙЄCICque *cett.* | adque B^1 || 4 emilio **A** milio R^1 emolii C^1 emilii **P** | et *om.* M^1 | undem **A** || 5 tres **BDMR** III *cett.* | ad] et **CEFV** | *post* tertia *add.* a AR^1 | 7 diesis $B^2D^2MR^2C^2GP$ ii his **A** duosis $B^1D^1R^1$ duesis C^1EFV | dilapsia C^1 || 8 duplici R^2 dupla **C** || 9 quinque *om.* $AB^1D^1REF^1$ | vini $AB^1D^1R^1$ || 10 id est] primus *coni. Meib.* | lilius C^1 | cui ... hypolydius *om.* AR^1 | ypolidius et yperlidius MC^2EF^2GP et ypolidius **AR** hyperlidius et ypolidius **BD** polidius et yperlidius C^1F^1V || 11 ypoiastius et yperiastius **G** ΥΠΟΙΑCΤΙΟΙC ЄΤ ΥΠЄΡΙΑCΤΙΟΙC **A** ΥΠΟΙΑCΤΙΟΥC & ΥΠЄΡΙΑCΤΙΟΥC B^1DR *corruptius cett. modorum nomina ex Latinis litteris in Graecas imperite transcripta fuisse vidit Dick* || 12 ypoeolio et ypereolio **G** ΥΠΟЄΟΛΙΟ & ΥΠЄΡЄΟΛΙΩ **D** *Graecis litt. et corruptius cett.* || 13 Hypophrygio ... cum *om.* AB^1D^1R (*verba omissa ita supplentur in* **B** *ut* ΥΠΟΔΟΡΙΟ et ΥΠЄΡΔΟΡΙΟ *in* ΥΠΟΦΡΙΓΙΟΝ et ΥΠЄΡΦΡΙΓΙΟΝ *mutet* B^2, *dein* quintus ... ΥΠЄΡΔΟΡΙΟ *addat* B^3) | et Hyperphrygio *om.* F^1 | quintus ... Hyperdorio *om.* $C^1E^1F^1V$ *locum integrum exhibent nonnisi libri interpolatissimi* **MGP**. *nunc ad singula redeamus*: ypofrigio et yperfrigio D^m **MG** *Graecis litt. cett.* | ΔΟΡΙΟC $B^mC^mF^m$ | *post* cum *add.* duobus C^m | ypodorio et yperdorio **G** *Graecis litt. cett.* || 14 tropus **R** | qua] quae AB^1R *et fort.* D^1 || 15 germanescunt, ut *scripsi* germanesciret AR^1 germanes/// B^1 germanescit *n. f.* D^1 germani sunt ut *cett.* | ypodorium et ypofrigium **G** ΥΠΟΔΟΡΙΟΥΜ et ΥΠΟΦΡΙΓΙΟΥΜ *vel sim. cett.* || 16 ypoiastium et ypoeolium **G** ΥΠΟΓΑCΤΙΟΥΜ et ΥΠΟЄΟΛΙΟΥΜ *vel sim. cett.* || 17 ypofrigium et ypolidium **G** ΥΠΟΦΡΙΓΙΟΥΜ et ΥΠΟΑΥΛΙΟΥΜ *vel sim. cett.* | tamquam *Ioh. Grotius* tantum *libri* | media AC^1EFV (*d.* **R**) || 18 his qui B^2MCEFV hisque **AR** his quae B^1DGP | auctiores D^1 auctores R^1 auctiora **G** | ΠΡΟCΛΑΜΒΑΝΟΜЄΝΑΙ **BDM** *corrupte cett.*

fiunt. verum tropi singuli quique tetrachorda faciunt quina. tetrachordum autem est affectio quaedam sonorum quattuor per ordinem compositorum, quorum extremi sibi debeant convenire. sed haec posterius: nunc ad inchoamentorum ratum ordinem redeamus. [praedicta enim ideo prima dicta sunt ut altius tenerentur.]

936 Priusquam me Lasus, ex urbe Hermionea vir, mortalibus divulgaret, tria tantum mei genera putabantur: *ὑλικόν*, *ἀπεργαστικόν*, *ἐξαγγελτικόν*, quod etiam *ἑρμηνευτικόν* dicitur. et *ὑλικόν* est, quod ex perseverantibus et similibus consonabat, id est sono, numeris atque verbis. sed quae ex his ad melos pertinent, harmonica, quae ad numeros, rhythmica, quae ad verba, metrica dicuntur. *ἀπεργαστικόν* est quidam materiae tractatus efficiens exercitium eius, cuius tres itidem partes, id est *μελοποιία*, *λῆψις*, *πλοκή*. *ἐξαγγελτικόν* autem ad expositionem pertinere videtur et habet partes tres: *ὀργανικόν*, *ᾠδικόν*, *ὑποκριτικόν*, quae inferius rerum ordo disponet. nunc de prima voce velut de sonitus totius parente dicemus.

937 Omnis vox in duo genera dividitur, continuum atque divisum. continuum est velut iuge colloquium, divisum, quod in modulatione serva-

§ 936 Lasi mentio nulla apud Arist. Quint., a quo cetera huius capituli fere dissentiunt (sed 11–13 *congruunt cum Arist. Quint. 1, 5 p. 6, 21s.; cf. etiam Anon. Bellerm. 30 p. 9, 8ss.)* || *§ 937 = Arist. Quint. 1, 4 p. 5, 26ss.; Boethius de mus. 1, 12 (Patr. Lat. 63, 1178C)*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 vero **AR** | tropis **AB¹D¹R¹F¹** | quique *Petersen 73* quo **A** quoque *cett., quod post* tropi *collocat* **B²** | tetrachordum **AB²MRC²G** tetracorda *cett.* || 2 IIII sonorum **G** || 3 sibi extremi **CEFV** || 4 praedicta ... 5 tenerentur *seclusi, cum glossatoris ingenium sapiant* | primo **G** || 5 tenerentur **AB²** tenerestur **B¹D¹R** tenerentur res **D²** teneretur res **MGP** teneretur **C¹F¹V** res teneretur **C²F²** teneretus **E** || 6 priusquam me *scripsi* primo quippe *libri, quod cum recepissent editores, coacti sunt et* cum *et* me *postea addere nulla librorum auctoritate* | lasus **AB¹DMR¹** lasius **B²** latus **R²** lassus **CEFVP** latius **G** | ex urbe *Scaliger* ex urse **AC¹EFV** ex surse **B¹DMRC²P** ex suse **B²** exorsae **G** | Hermionea] ermoniae ea **A** armeniae **B²M¹** ermioniae **Mᵛ** armoniae eam **G** | vir] vim **G** || 7 mei **BDMC²F²** *om.* **A** ei *cett.* | ΥΛΙΚΟΝ **RCE** ΥΑΙCΟΝ **A** ΥΔΙΚΟΝ *cett.* | ΑΠΕΡΓΑCΤΙΚΟΝ **R** ΑΝΕΡΤΑCΤΙΚΟΝ **A** ΕΠΕΡΓΑCΤΙΚΟΝ **B¹D¹P** ΥΠΕΡΓΑCΤΙΚΟΝ **B²G** ΕΝΕΡΓΑCΤΙΚΟΝ **D²C¹EV** ΕΝΗΡΤΑCΤΙΚΟΝ **M¹** ΑΠΑΡΓΑCΤΙΚΟΝ **MᵛC²F** | ΕΖΑΝΤΕΑΤΙΚΟΝ **B¹D¹MREFP** *corruptius cett.* || 8 ΕΡΜΕΝΕΥΤΙΚΟΝ **BG** *corruptius cett.* | ΥΛΙΚΟΝ **R** *corrupte cett.* | ex *del.* **C²** || 10 quae² ... 11 metrica *ante* dicuntur *inserui om.* **ADRC¹EF¹V** *post* dicuntur *add.* **BMC²F²GP** || 11 ΥΠΙΕΡΡΑCΤΙΚΟΝ **A** ΥΠΕΡΓΑCΤΙΚΟΝ **BMRP** ΥΠΕΡΙΑCΤΙΚΟΝ **D** ΑΠΑΡΓΑCΤΙΚΟΝ **C** ΥΠΕΡΙΑCΤΙCΟΝ **EF¹V** ΑΝΑΡΓΑCΤΙΚΟΝ **F²** et ΥΠΕΡΓΑCΤΙΚΟΝ **G** | quidem **B²R²** | tractatus *Meib.* tractus *libri* || 12 exercitum **EV** | eius *om.* **C¹** *ante* exercitium *collocat* **C²** | melopiia **A** moelopeia **BDRV¹** moelopoeia **MC¹V²GP** melopeia **C²** ΜΟΕΛΟΠΟΕΙΑ **EF** | *λῆψις Meib.* lexes **C¹F¹VG** lexis *cett.* || 13 ΠΛΟΚΗ **RC²FGP** *corrupte cett.* | ΕΖΑΝΤΕΑΤΙΚΟΝ **B** *corruptius cett.* | autem *om.* **CEF¹V** || 14 ΟΑΚΟΝ **B¹** ΟΔΙΚΟΝ **B²** ΩΔΙCΟΝ **F** | ΥΠΟΚΡΙΤΙΚΟΝ **B²DMREV** *corrupte cett.* | disponet **M¹G** || 15 nunc] num **A** | de proma voce **AB¹D¹R¹** primum de voce **Fᵛ** | de² *del.* **R²** | rarente **AR¹** | dicimus **AR** || 16 omnes **B¹D¹** | continum **D¹R¹** | continum **D¹R** || 17 iuge] coge **M¹** | *post* divisum *add.* est **G** | in modulatione] immodulatione **C**

mus. est et medium, quod in utroque permixtum ac neque alterius continuum modum servat nec alterius frequenti divisione praeciditur: hoc pronuntiandi modo carmina cuncta recitantur. horum illa, quam in divisas partes certasque deducimus, diastematica nominatur, et ei parti, quae harmonica vocatur, aptanda est.

Quae quidem harmonica habet partes disputationis septem: primam de **938** sonis, secundam de spatiis, tertiam de systematis, quartam de genere, quintam de tonis, sextam de commutationibus, septimam de modulatione, quam melopoeiam vocamus. ac prius de sonis, ubi est artis elementum. sonus quippe tanti apud nos loci est, quanti in geometricis signum, **939** in arithmeticis singulum. pthongos sonos dicimus; verum pthongus dicitur vocis modulatae particula una intentione producta: est autem intentio, quam dicimus, tasis, in qua vox consistit ac perseverat. sonus pthongos vel speciatim vel generaliter appellatur; sed generale vocabulum est, specialia quae ἰδιαίτατα Graia voce perhibentur; ut si quemadmodum nobis scribendum sit cogitemus, ita haec virtus pthongi docet, quid vel

§ 938 = Arist. Quint. 1, 5 p. 7, 8ss.; cf. Anon. Bellerm. 20 p. 6, 10ss.; 31 p. 9, 14ss. || 10–11 = *Anon. Bellerm. 21 p. 6, 18s.; 49 p. 14, 13; cf. et Arist. Quint. 1, 14 p. 32, 13–15* || 11–12 *cf. Arist. Quint. 1, 6 p. 7, 15; Anon. Bellerm. 21 p. 6, 19* || 12–13 *cf. Arist. Quint. 1, 5 p. 6, 28; Anon. Bellerm. 38 p. 11, 18* || 13–p. 362, 1 *cf. Anon. Bellerm. 21 p. 6, 21ss.; 48 p. 14, 6*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 utrumque **AB^{1}D^{1}R** || 2 servet **F^1** | praeciditur] partitur **CE^{2}F^{1}VP** | hoc *scripsi* ut *libri* quo *coni. Meib.* || 3 quam **B^{2}D^{2}MR^{2}G^1** quae *cett.* || 4 diastematica] de arithmetica **A** | nominantur **D^{2}C^{1}EF^{1}P** || 5 harmonica **B^{1}DMF^{2}GP** harmonia *cett.* || 6 quidem **B^{2}D^{2}MC^{2}G** quadam **A** quedam **B^{1}R^1** et **P** quidam *cett.* | armonia **B^{2}C** | habet *om.* **A^1** || 7 de systematis **AB^{1}D^{1}MRC^{2}F^v** de diastematis **B^{2}D^{2}C^{1}EF^{1}GP** diastematis **V** | quarto **B^{1}D^{1}RC^{1}EF^{1}V** || 8 quintam **B^{2}D^{2}MC^{2}F^{2}GP** quinto *cett.* | sextam **B^{2}D^{2}MC^{2}F^{2}GP** sexto *cett.* | communionibus **A** commotationibus **G** | septimam **D^{2}MR^{2}C^{2}F^{2}GP** VII *in ras. septem litt.* **B** testimo **D^{1}R^1** septimo **AC^{1}EF^{1}V** || 9 sonis] sinis **F^1** | est artis **BDMF^{2}G** eartes **A** artis est *cett.* | *post* elementum (elimentum **A** elementis *n. f.* **C^1**) *add.* dicamus **G** || 10 geumetricis **B^{1}D** || 11 tphogos **A** ptongus **B^1** ptoggos **M** pongos **P^1** | sonis **R** | ptongos **AC^1** ptoggus **M** || 12 mudulatae **A** || 13 tasis] thesis **B^2** stasis **D^{2}G** tasin **MC^{2}F^2** | in *del.* **M^2** (tasin qua *ed. Dick*) | perseve **A** | sonus *om.* **A** | *post* sonus *interpunxit Dick* || 14 spatiatim **A** | generale vocabulum est **AB^2** generale vocabulo est **B^{1}RG** generale vocabulo **D^{1}C^{1}EF^{1}VP** generale vocabulum **D^2** generale vocabulum habent **M** generali vocabulo **C^2** generali vocabulo est **F^2** || 15 specialia quae ἰδιαίτατα *scripsi* speciale quae ideotetra **AR** speciali aliquae idioteta **B** specialia quae idioteta **DM^1** generalia et specialia idioteta **M^v** speciali est quae idiotetra **C^{1}EF^1** specialique est idioteta **C^2** est speciali quae idioteta **F^2** speciali est quae ideo tegra **V** est et speciale quae ideotetra **G** speciali est quae ideoteta **P** (*locum secundum optimos libros constitui, sed an sic scripserit Martianus dubito.* generaliter ⟨ipsum⟩ vocabulum; specialiter *ἰδιαίτατα Dick ex anon. Bellerm. 21, pp. 29–30 Najock*) | perhibetur **B^2** *et ed. Dick* | *post* si *add.* is punctus **G** || 16 hae **R**

940 acuminis exeramus vel leniminis remittamus. verum ex istis alia faciunt, alia patiuntur: faciunt intentio vel remissio, patiuntur acumen et gravitas. productio autem est (hoc est epitasis) vocis commotio a loco graviore in acutum locum, anesis vero contra; nam ab acuminis culmine in grave quiddam seriumque descendit. fit autem soni gravitas, cum ex intimo quidam spiritus trahitur; acumen vero ex superficie oris emittitur. sunt igitur innumerabiles soni, sed specialiter per singulos tropos viginti octo tantum poterunt convenire, quorum nomina superius memoravi.
941 quorum prior est adquisitus, qui ideo tali nomine nuncupatur, quoniam eorum, quae tetrachorda nominantur, nulli omnino consentit, sed extrinsecus velut adquisitus accedit propter consortium mediae, cui concinere consuevit. qui adquisitus uno tono a principali principalium separatur, quae principalis principalium, quia prima in tetrachordo collocatur, quasi cuiusdam rectoris nomen accepit. subprincipalis denique dicitur,
942 quae principali subiecta coniungitur. principalium vero enharmonius et chromatice (quam nos vix forsan recte colorabilem memoramus, et ideo hoc nomen accepit, quia inter principales colores, album atrumque, quicquid interiacens invenitur, colorabile Graia significatione perhibetur) — ergo enharmonius, chromatice itemque diatonus, quam extentam dicimus, indicia sunt generum modulandi: multiplex quippe tetrachordorum ratio sic formatur. principalis autem mediarum, quia prima est medii tetrachordi, ideo id nomen accepit; cui subnexa subprincipalis

3 *ss. = Anon. Bellerm. 36 p. 11, 7; cf. Arist. Quint. 1, 5 p. 6, 29 – 7, 3* || **5–6** *= Arist. Quint. 1, 5 p. 7, 4–6* || **7–8** *= Arist. Quint. 1, 6 p. 7, 16–18 (obliviscitur Mart. superius se alio auctore usum esse)* || **9–13** *= Arist. Quint. 1, 6 p. 8, 3–7* || **13–15** *= ibid. p. 8, 7–9* || **16–18** *addidit Mart. aut de suo aut ex scriptore rei musicae aliquo Latino* || **19** *s. = Arist. Quint. 1, 6 p. 8, 9–12* || **21**–p. 363, **1** *=Arist. Quint. 1, 6 p. 8, 13–16*

[**ABDMR CEFV GP**] **1** leniminis *Grot.* lenius *libri* || **2** faciunt ... patiuntur *om.* **A** | et] vel **B**^{2}**M** || **3** est^1 *del.* **B**^{2} *om.* **C**^{1}**VGP** | epistasis **D**^{2}**G** esitasis **M**^{1} | *post* commotio *add.* est **B**^{2} | logo **A** || **5** seriumque] serium quem **D**^{1}**R**^{1} serioque **R**^{2} | discendit **B** || **6** quidem **B**^{2} || **7** tropus **R**^{1} || **8** nomina] omnia **R**^{1} nomia *n. f.* **P** || **9** ideo] deo **C**^{1} | noncupatur **AD**^{1}**M** || **10** dominantur **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | nullo **A** | consentit] consetit sed extrinsecus vel omnino consentit **B**^{1} sonsetit sed extrinsecus ut omnino consensit **D**^{1} || **14** rectores **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | accipit **A** || **15** *post* vero *add.* sequitur **G** | enharmonius *scripsi* ЄNAPMONIOIC **AD**^{1}**F**^{1}**VP** ЄNAPMonois **E** ЄNAPMONIOYC *cett.* || **16** chromatice *scripsi* KPOMATIKOIC **AP** KPOMATIKOYC **BD**^{2}**MF**^{2}**G** KAPOMATIKOYC **D**^{1}**R** KPOMATICOYC **C** KPOMATICOIC **EF**^{1}**V** *χρωματική ed. Meib.* | quae **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | nos] nox **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**V**^{1} || **17** atrumque *scripsi Mart. VI 165* tetrumque *libri* || **19** narmonius **D**^{1} | chromatice *Meib.* -cus *libri* | diatonus *edd.* datonis **A** diatonos *cett.* || **20** indicio **B**^{2} | genera **B**^{2} gerum **M**^{1} || **21** formatur *Dick ex Leid. 88 et coni. Petersen 72* firmatur *omnes mei* | principales **C**^{1} | quia] quae **B**^{v} || **22** medi **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**C**^{1}**EF**^{1} | tetracordie **D**^{1} tetracorde **C**^{1} | cui **B**^{2}**MCEFV** cuius *cett.*

mediarum esse dicitur; denique reliquae tres simili usu oboedient. dic-
tum vero hoc tetrachordum mediarum, quia in medio locatum est inter
principalium tetrachordum et tetrachordum coniunctarum. post supra- 943
dictas autem quae sequitur, media nominatur; quae ideo media dicitur,
quia tam gravis modi finis est, quam in tropis omnibus futuri acuminis
caput, atque ipsius quodammodo vinculo tam gravis modulatio quam
acuta conectitur, ut in Lydio modo, ubi rectum I nota est. verum post
mediam extendenti hemitonium coniunctarum erit tertia, quae in eodem
modo, id est Lydio, ⟨L⟩ litteram pro nota habebit. post hanc illae, quae
a nobis superius expressae sunt, tres sequentur: *ἐναρμόνιος*, *χρωματική*
et *διάτονος* (quae et *παρανήτη* dicitur, quam latine paene ultimam
perhibemus); post quam ultima sociatur, quae ideo dicta est coniuncta-
rum ultima, quia in hoc tetrachordo finem tenet. omne autem tetrachor-
dum coniunctarum ideo dictum, quia mediae ipsi, quae perfectam sym-
phoniam prima complevit, adiungitur. †ac producente media sequen-
tem† tonum, ille qui sequitur tonus *παράμεσος* nominatur, quod hunc
satis proximum sonus adiunctae modulationis offendat. dehinc divisa- 944
rum tertia, quae plenum systema diapason finit, unde divisarum tertia

1–7 *non ex Aristide; cf. Anon. Bellerm. 67 p. 20, 13* || 7–8 = *Arist. Quint. 1, 6 p. 8, 21s.* || 8–9 *non ex Aristide* || 9–13 = *Arist. Quint. 1, 6 p. 8, 24–28* || 13–16 = *Arist. Quint. 1, 6 p. 9, 1–4* || 16–p. 364, 5 *vix concordant cum Arist. Quint. 1, 6 p. 9, 6–12*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 dicetur B^1D^1 *fort. recte, cf.* oboedient | simili usu *scripsi* sui simili usu AR^1 sui similius B^1D^1 suis similes B^2M^1 suis simili usu M^v sui similes *cett.* superioribus simili usu *coni. Dick* (superioribus *iam Meib.*) | suboedient B^1D^1 suboboedient R^2 oboediant *n. f.* C^1 || 2 locata $AB^1D^1R^1$ || 3 *post* tetrachordum¹ *add.* mediarum G^2 | et tetrachordum *om.* $AR^1C^1E^1F^1V$ || 6 quaedammodo R^1 | vinculum A^1 vincula D^1 || 7 nectitur AR^1 | I nota *scripsi Mart. VI 166* mota AB^1D^1R iota *cett.* iota ⟨nota⟩ *coni. Dick* || 8 extendenti *Meib.* (*ἐπιτείναντι Arist. Quint. p. 8, 21*) extendentem *libri* || 9 id est (idiest A) *del.* B^2 | lydio *om.* A | ⟨L⟩ litteram *Eyss., quod respuit Dick* litteram *libri* lambda supinum *Leid. 36* (*λ ἀνεστραμμένον Anon. Bell. p. 20, 15 ed. Najock*) | illae **MCEVG** ille *cett.* | *post* illae *addebat* chordae *Meib.* || 9.10 quae a nobis *om.* AR^1 || 10 ЄNAPMONIO A ЄNAPMONIOYC M ЄNAMONIOC C^1 | *χρωματική Meib.* KPOMATICAI AB^1D^1R KPOMATIKOC B^2 KPOMATIKOYC D^2MG KPOMATIKOIC P KPOMATICOC **CEFV** || 11 AЄOTONOC A | *παρανήτη Dick* ΠAPANЄTЄ **BDRCEVP** *corruptius cett.* | paene ultimam **DCEVP** poenae ultimam R^1 paenultimam *cett.* || 12 sociatur] cotiatur D^1 coiciatur R^1 || 14 mediae **BDMGP** media *cett.* | ipsi] ipsim C^1V et ipsi G | perfectum synfonium AB^1DR^1 || 15 producenti a media *coni. Meib.* (*ἀπὸ τῆς μέσης ἐπιτείναντι Arist. Quint. p. 9, 2*) | sequentem *del. Meib.* || 16 tonus AC^2 sonus *cett. delebat Dick, qui pro* ille qui *reponebat* illa quae | tiapermecoc A ΠAPAMHCOC M || 17 offendit C^1 || 18 systeme D^1 | diapasson C^1 | divisarum B^2MC^2 coniunctarum *cett.* | *Martianum hic plane ineptire notat Meib. optimo iure, nam hic temptat Aristidem sequi in materia quam ab alio fonte hauserat (vide testimonia ad § 931)*

perhibetur; post hanc soni ceteri consequuntur. genus vero divisarum ideo hoc nomen accepit, quia uno et dimidio tono a mediae fine divellitur. post hoc tetrachordum excellentium collocatur, quod ideo excellens nomen accepit, quia in singulis tropis in omne acumen erigitur, in singulis modulationibus fastigatur.

945 Horum igitur sonorum, id est *φθόγγων*, sunt alii, quos consistere et perseverare necesse est, alii vero sunt vagi; denique alii *βαρύπυκνοι* nominantur, alii *μεσόπυκνοι*, ⟨alii *ὀξύπυκνοι*, alii *ἄπυκνοι*⟩ perhibentur. spissum vero dicitur trium sonorum compositiva quaedam qualitas. *βαρύπυκνοι* autem sunt, qui velut regiones primas spissi retentant, *μεσόπυκνοι* vero, qui media possident, *ὀξύπυκνοι*, qui ultima tenent, *ἄπυκνοι* qui in positione sonorum trium, qui sunt spissi, nullo genere aut
946 lege iunguntur. stantes autem perseverantesque dicuntur vel *ἄπυκνοι* vel *βαρύπυκνοι*, qui veluti quandam speciem et formam sibi principalium vindicabunt; ideo autem quidam statarii nominantur, quia diversas extensiones recipere non possunt. alii autem vagi et errantes habentur, quia interdum largiora, interdum minora spatia receperunt; sed hi alii *παρυπατοειδεῖς*, alii *λιχανοειδεῖς* vocantur. verum primi ideo sic dicuntur, quod statim principalibus prioribus subnectantur. *λιχανοειδεῖς* dicuntur

§ 945 = Arist. Quint. 1, 6 p. 9, 13–20 || *§ 946 = Arist. Quint. 1, 6 p. 9, 20–26* (*sed vocem* statarii *et interpretationem vocis* lichanoides *addit Mart. de suo*)

[**ABDMR CEFV GP**] 1 consequuntur **DMGP** consequentur **A** consecuntur *cett.* | genus *scripsi dubitanter, cf. Arist. Quint. p. 9, 10 ἡ δὲ γενικὴ τούτων ὑπερβολαίων εἴρηται* sonus *libri* tetrachordum *Meib.* | *post* divisarum *ad* tertia^2 (*p. 363, 18*) *redit* **A** || 2 et] e **B**^{2}**M**^{1} | imidio **A** || 4 sangulis **D**^{1} || 5 fastigiatur **B**^{2}**D**^{2} **MC**^{2} || 6 id est *post* ptongon *collocat* **A** | toggon **M** ptogon **R**^{1} | sunt alii quos] sunt aliquis **AD**^{1}**R**^{1} eunt aliquis **B**^{1} aliquos **R**^{2} || 7 alii^2] ali **D**^{1}**R**^{1} | ΒΑΡΥΠΥΓΝΟΙ **BD**^{2}**MR**^{1}**G** *corruptius cett.* | nominantur . . . 10 *βαρύπυκνοι om.* **M**^{1} || 8 ΜΕϹΟΠΥΓΝΟΙ **ABD**^{1}**GP** *corruptius cett.* | alii ΟΚΥΠΥΓΝΟΙ **P** *om. cett.* (*orthographiam corr. Grot.*) | alii *ἄπυκνοι add. Dick ex Aristide* | perhibetur **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} *om.* **P** || 9 pissum **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 10 ΒΑΡΥΠΥΓΝΟΙ **BDG** *corruptius cett.* | autem . . . 11 *ὀξύπυκνοι om.* **F**^{1} | qui] quae **A** | regionis **A** | spissi **AD**^{2}**MRF**^{m}**G** spissis **B D**^{1}**C**^{2}**E** sepissis **C**^{1}**V** e spissis **P** || 11 ΜΕϹΟΠΥΓΝΟΙ **BDRG** *corruptius cett.* | *ante* media *add.* in **B**^{1} (*d.* **R**) | *ὀξύπυκνοι Arist. Quint.* ΟΚΥΠΥΓΝΟΙ **BDMR** *corruptius cett.* || 12 *ἄπυκνοι Arist. Quint.* ΑΠΥΓΝΟΙ **BDMVG** *corruptius cett.* | positione *ed. Meib. et Leid. 88 a. m.* positionem *omnes mei* || 12, 13 nullo generi aut lege **A** nulla regione aut loco *coni. Meib.* || 13 ΑΠΥΓΝΟΙ **BDMRG** *corruptius cett.* || 13, 14 vel *βαρύπυκνοι om.* **F**^{1} || 14 ΒΑΡΥΠΥΓΝΟΙ **DMRG** *corruptius cett.* || 15 vindicabant **D**^{1} vendicabunt **M**^{1} | quidam **AB**^{1}**DRF**^{v} a quibusdam *cett.* (*v. Petersen 35*) | stari **A** statari **B**^{1}**R**^{1} | quia diversas extentiones **ABP** quia diveras extentiones **D** qui adversas sex tentiones **R**^{1} || 16 autem] a **A** || 17 largiora interdum *om.* **A** | hi **B**^{1}**D**^{1} hii **AR**^{1}**C**^{1}, *quod del.* **R**^{2} his **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**EFVP** is **M** ex his **G** (*v. Mart. VII 172*) | *παρυπατοειδεῖς Arist. Quint.* ΠΑΡΥΠΑΤΟΙΔΙϹ **D**^{2}**MG** *corruptius cett.* || 18 alii *λιχανοειδεῖς om.* **P** | *λιχανοειδεῖς Arist. Quint.* ΛΥΚΑΟΝΙΔΙϹ *fere libri* | proni **A**^{1} promi **B**^{1}**DR**^{1} || 19 principalibus **ME**^{2} *om. cett. fort. recte, nisi forte pro* prioribus *substituendum est* principalibus | proribus **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | ΛΥΚΑΟΝΙΔΙϹ *fere libri* | dicunt **AB**^{1}**R**^{1}**CV** *del.* **R**^{2}

a digito, qui minister artis et cantus singulos movet, est autem primus a
pollice. hi vero alii sibi invicem congruunt, alii discrepant et resultant. 947
sed illi *σύμφωνοι*, quia sibi invicem coniunguntur; *διάφωνοι* autem, id est
dissentientes, sunt qui, cum percussi fuerint, invicem discrepant; *ὁμόφω-
νοι*, qui vocis quidem aliam significationem gerunt, eundem tamen impe-
tum servant. sunt autem et aliae sonorum diversitates: et prima quidem
per intentionem, ut aut acumine aut gravitate dissentiat; secunda per
spatiorum perceptionem, cum uni aut pluribus coniungitur spatiis; tertia
per coniunctionem systematis, quod aut unum aut plura recipit ⟨. . .⟩ et
quod secundum morem dicitur, id est *κατὰ τὰ ἤθη*; alium quippe morem
acuta significant, alium graviora.

Nunc iam de diastematis disserendum. diastema est vocis spatium, 948
quo acuta et gravior includitur. sed in diastematis alia ⟨breviora sunt,
alia maiora; et sunt⟩ breviora illa, quae sunt in diesi enharmonia, ma-
iora vero sunt quae per singulos tropos bis ex omnibus faciunt, quo nihil
maius in tropis possumus invenire. atque in spatiis alia sunt composita, 949
alia disiuncta atque asyntheta. et composita sunt, quae per ordinem cur-
runt, incomposita autem, quae ex diversis sibi invicem copulantur. item

§ 947 = Arist. Quint. 1, 6 p. 9, 26 – 10, 15 || 12 diastema . . . 13 includitur = *ibid. 1, 7 p. 10, 18–19* || 13 sed . . . 14 maiora = *ibid. p. 11, 2* || 14 et sunt breviora . . . 16 possumus invenire = *ibid. 10, 23 – 11, 2 sed male intellecta* || 16–18 = *ibid. p. 10, 20 – 19, 22* || 18*ss. cf. Arist. Quint. 1, 7 p. 11, 4ss.*

[ABDMR CEFV GP] 1 dicito AB^{1}R dicio *vel* dicto D^1 | qui] quos B^{2}M^m C^{1}EF^{1}VP | et] ad B^2 et ad M | cantos B^{1}D^{1}R || 2 hi AB^{1}MRGP his B^2 hii *cett.* | alii^1] aliis C^1 | alii^2] ali B^{1}D^1 | *post* resultant *tertium membrum excidisse vidit Dick* || 3 *σύμφωνοι coni. Grot., prob. Meib. et Deiters* ΟΜΟΦΟΝΙ *libri* | congruunt B^v coniungantur M | ΔΙΑΤΟΝΙ AB^{1}DR ΔΙΑΦΟΝΙ B^{2}P ΔΙΑΜΟΦΟΝΙ D^{v}G ΔΙΑΤΟΜΙ vel ΔΙΑΜΟΦΝΙ M^1 ΑΦΟΝΙ M^{2}CEFV | *ante* autem *add.* id AD^{1}R^1 || 4 sunt *del.* R^2 | ΟΜΟΦΟΝΙ *libri* || 5 voces D^{1}R^1 || 6 diversites CEF^{1}V || 7 disentiat A || 8 cum uni] communi AM^{1}R^1 com uni M^2 | aut] ut in R^1 | pluribus *ed. pr.* (*πλείοσιν Arist. Quint. p. 10, 9*) plurimis (*corruptum scil. ex* plurivus) *libri* || 9 per *om.* F^1 | iunctionem AR^{1}P coniuntionem E | quod C^2 quae A quo *cett.* | *lacunam statuit Dick: perierunt fere* quarta secundum vocis locum, quod alius maioris, alius minoris loci est. quinta*; sed cur haec exciderint, vel quid sibi velint verba ista* et quod, *non intelligo* || 10 mortem A | *κατὰ τὰ ἤθη scripsi Mart. VII 173* ΚΑΤΕΕΝ A ΚΑΤΗΘΟC *in ras.* B ΚΑΤΑΕΘΗ D ΚΑΤΑΕΘΟC M ΚΑΤΑΕΘΝ R ΚΑΤΑΕΤΕ C^{1}EVP ΚΑΤΑΕΤΟC C^2 ΚΑΤΑΕΤΕΝ F^1 ΚΑΤΗΤΟC F^2 ΚΑΤΕΘΗΝ G || 12 desserendum R | diastema B^{2}MC^{2}F^{2}GP deastemata D diastemata *cett.* || 13 *post* acuta *add.* vox B^2 | graviora P (quod acuta et graviore *voluit Deiters*) | deastematis A | alia *om.* G | *post* alia *add.* sunt B^2 | breviora . . . 14 sunt^1 *addidi Mart. VI 167* || 15 bis ex omnibus] *alucinatur Martianus, cum δισδιαπασῶν pro διπλάσιον legisse sibi visus esset* || 16 spatis D^1 || 17 disiuncta D^{2}MR^{2}C^{2}F^{2}GP adiuncta AR^1 diiuncta BD^{1}EF^{1}V diuncta C^1 disiuncta, ⟨alia syntheta⟩ *volebat Dick* | atque *om.* A | adsytetae A asutent B^1 asinteta B^2 asyteta D^1 sytetae R^1 assytetae R^2 | et *om.* AR^1 | incomposita *coni. Meib.* || 18 composita *coni. Meib.* | item AB^{2}MRC^{2}F^{2}G ita *cett.*

alia logica, alia aloga memorantur. ac rationabilia illa sunt, quorum con-
sensus possumus praestare portionem, irrationabilia, quibus non subest
ratio. item alia convenientia, alia discrepantia, tuncque alia enharmonia,
alia chromatica, alia diatonica; item alia artia, alia perissa, sed prima
aequalia, secunda excurrentia memorabo. verum aequalia sunt, quae in
aequas partes poterunt separari, ut tonus in duo hemitonia; perissa au-
950 tem, quae in tria hemitonia discernuntur. deinde alia diastemata spissa,
alia rariora. spissa sunt, quae per diesis colliguntur, rariora, quae tonis.
et in his alia sibi congruunt, alia discrepant; sed discrepantium nimia mul-
titudo. convenientia vero per singulos tropos sex sunt: id est *διὰ τεσσάρων*,
quod de quattuor dicimus, *διὰ πέντε*, quod de quinque, dehinc *διὰ πασῶν*,
quod ex omnibus concinit; illud etiam, quod ex omnibus et ex quattuor
constat, vel ex omnibus et ex quinque, vel bis ex omnibus, quod *δὶς διὰ*
951 *πασῶν* dicitur. sed illud quod *διὰ τεσσάρων*, hoc est ex quattuor, dicitur,
recipit sonos quattuor, spatia tria, tonos duo semis, hemitonia quinque,
diesis vero decem, et est in epitriti ratione, ut sunt IIII ad tres. *διὰ πέντε*,
quod ex quinque est, sonos recipit quinque, spatia quattuor, tonos tres
semis, hemitonia VII, diesis XIIII, et est in hemiolia ratione, quod sunt
III ad II. *διὰ πασῶν* autem sonos habet octo, spatia septem, tonos sex,

3*ss. cf. ibid. 9–14 (quae non bene repraesentat noster)* || 4 artia = *ibid. p. 11, 10–14* || 7*ss.* = *ibid. p. 11, 21–23* || 10*ss. Aristidis vestigia relinquit Mart., nisi conferre velis 1, 8 p. 14, 17ss.* || *§ 951–953 non ex Aristide; cf. Gaudent. isag. 9; Bacch. isag. 11; Vitr. 5, 4, 7–9*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 logia **A** loyca $\mathbf{C^1EF^1VP}$ | alia aloga *om.* **A** | alonga $\mathbf{B^1D^1}$ longa $\mathbf{R^1}$ alogica **G** | ac] at $\mathbf{CEF^1V}$ | *post* rationabilia *add.* alia $\mathbf{R^2}$ | illa sunt *om.* $\mathbf{C^1}$ illa *om.* **P** | consensui $\mathbf{B^2}$ consessus $\mathbf{C^1}$ || 2 possum **A** | portionem *scripsi* partionem $\mathbf{AB^1R^1}$ partiorem $\mathbf{D^1}$ partitionem $\mathbf{D^2}$ proportionem *cett.* || 3 convenientia *coni. Grot.* conubentia $\mathbf{R^1}$ conhibentia $\mathbf{C^1EFV}$ conibentia *cett.* | alia emarmoniae **A** aliae inarmoniae $\mathbf{B^1}$ alia inarmonia $\mathbf{D^1}$ aliae armonia **R** realia enarmonia $\mathbf{C^1}$ aliae narmonia **F** || 4 arthia **DMG** archia *cett.* || 6 tonus $\mathbf{B^2D^2MGP}$ ptonus *cett.* | perrissa **A** excurrentia *malebat Dick* || 7 in ⟨inaequalia, ut in⟩ tria hemitonia *coni. Meib., sed opinor Mart. ipsum rem male intellexisse* | alias diastematas **A** alia diastematas $\mathbf{D^1R^1}$ || 8 alia rariora spissa *om.* **A** | alia rariora] illa ratio $\mathbf{B^1}$ illa ratiora $\mathbf{D^1R^1}$ | diessis **A** | ratiora $\mathbf{AB^1D^1R^1}$ | *ante* tonis *add.* in $\mathbf{B^2}$ || 9 discrepant] discrepantia **A** | nimium **A** | *post* multitudo *add.* est **G** || 10 singulos] omnes $\mathbf{B^2}$ | ΔΙΑΤЄCCAPON **DMCEFVGP** *corruptius cett.* || 11 quod[1]] quot $\mathbf{D^1R^1}$ | de[1] *om.* $\mathbf{C^1}$ ex $\mathbf{C^2}$ *et coni. Meib.* | decimus $\mathbf{AR^1E^1}$ | ΔΙΑ-CIЄNTЄ **A** ΔΙΑΡЄΝΤЄ **M** | de[2] *om.* $\mathbf{C^1}$ | ΔΙΑΠΑCΟΝ *libri* || 12 concinit **G** continet $\mathbf{AR^2CEV^1}$ concinet **BDM** continnet $\mathbf{R^1V^2}$ concinnet **FP** | ex[3] *om.* **R** | quattuor] omnibus $\mathbf{D^1}$ || 13 et ex quinque *om.* **A** | vel bis] vielius **A** veluisset *n. f.* $\mathbf{B^1D^1}$ vis et $\mathbf{R^1}$ || 13.14 *δὶς δὶα πασῶν edd.* diapason $\mathbf{AB^1D^1R}$ bis diapason *cett.* || 14 ΔΙΑ ΤЄCCAPON $\mathbf{BDC^2EFVGP}$ *corruptius cett.* || 15 recepit $\mathbf{B^1DM^1}$ | ii **A** duos $\mathbf{R^2}$ **GP** | hemitonia] emisemitonia **A** || 16 ad] aut **A** adque **E** | tres **BDMR** III *cett.* | diapente *libri* || 17 sonus **A** (*d.* **R**) || 18 hemitonia VII, diesis XIIII] diesis septem $\mathbf{AB^1D^1R^1}$ diesis XIIII $\mathbf{R^2}$ | quod] *malim* qua || 19 ad] a **A** | ΔΙΑΠΑCΟΝ *libri*

hemitonia geminat, diesis quadruplicat, atque in diplasia ratione versa-
tur, quae est unum ad duo. quod vero ex omnibus et ex quattuor dici- 952
tur, sonorum est undecim, spatiorum decem, tonos habet octo semis,
†hemitonium eadem†, diesisque praedicta ratione multiplicat, et est in
diplasiepidimoera regula, ut sunt VIII ad III. quod vero ex omnibus ⟨et
ex⟩ quinque constat, recipit sonos duodecim, spatia undecim, tonos no-
vem semis; hemitonia geminantur, diesis tetraplantur, et est in triplasia
ratione, ut quattuor ad duodecim. quod δὶς διὰ πασῶν dicitur, habet sonos 953
XV, spatia bis septena, tonos decem ac duo, hemitonia duplicata, diesis
XLVIII, atque est in tetraplasii ratione, ut sunt XII ad III. est autem to-
nus in epogdoi ratione; ubique diesin enarmonion debemus accipere, quae
est in quarta particulatione.

Nunc quid sit systema perhibendum. systema est magnitudo vocis 954
ex multis modis constans, quae licet multa divisionum genera recipiat,
tamen, quia eadem et in diastematis memoravi, praetereo. sunt autem
absoluta et perfecta systemata numero octo: et primum est, quod ab
adquisito, quem *προσλαμβανόμενον* dicimus, ad mediam, quam *μέσην*
diximus, omne conficitur; secundum, quod a principali principalium in
παράμεσον usque tenditur; tertium, quod a subprincipali principalium

13–14 = *Arist. Quint. 1, 8 p. 13, 4–6, sed reliqua huius capituli non ex Aristide*

[**ABDMR CEFV GP**] 1 *post* quadruplicat *add.* XXIIII B^{2}CEFVP | diplasia B^{1}DMR diplosia A duplasia *cett.* || 2 est *om.* E || 3 semis *habent* D^{2}MGP *om. cett.* || 4 emitonium (emittonium A) eadem AB^{1}D^{1}REF^{1}V et emitonium eadem C emitonia XVI F^2 emitonia duplicat *cett.*; *locum intactum relinquere malui quam Procrusteo more emendare* | diesisque B^{2}D^{2}MG diesis quae *cett.* | *post* praedicta *add.* est C | et est *om.* AR et id D^1 || 5 diplasiepidimoera *Meib.* diplasi (duplasi C^{1}EF^{1}VGP duplasia C^{2}F^2) et diametri *libri* || 5.6 et ex E^{2}F^2 et B^{2}D^{2}MC^{2}G *om. cett.* || 7 ΔΙΕϹΙϹ B^{2}D^{2}C^{2}EFV^{2}GP *corruptius cett.* | tetriplicantur A tetraplicantur B^2 traplantur D^1 || 8 *post* ut *add.* sunt G | quod ... 9 duo *om.* V^1 | *post* quod *add.* vero M | ΔΙϹΔΙΑΠΑϹΟΝ DM *corruptius cett.* || 9 bis] vis B^{1}D^{1}R^1 | tonos ... duo *om.* C^1 | decem ac duo] X. XII accrescunt exinde duo toni compositi ac duo EF X P || 10 est^1 *om.* RG^1 | tetraplasii *scripsi* tetraplasis C^{1}EF^{1}V tetraplasia C^{2}F^2 tetraplasi *cett.* | est autem ... 12 particulatione *fortasse spuria* | tonos AD^{1}R || 11 epogdoi CEFV^{2}G ΕΠΟΓΔΟΙ P epocdoi *cett.* | diesin enarmonion *Meib.* diesin enarmonio AB^{1}DRP diesin in enarmonio B^{2}C^2 diesin inarmonio M die sint in enarmonio C^{1}V diesin armonio EG desin in enarmonio F || 12 quarto D^1 || 13 nunc quid] numquid B^{1}R^{1}P | perhiberidum D^{1}R^1 | *post* vocis *add.* quae B^2 || 14 ex multis modis *om.* AR | modis] diastematis *coni. Meib. more suo; ego potius opinor Martianum lippientem διάστημα pro διαστημάτων* (*Arist. Quint. p. 13, 5*) *legisse, nam* magnitudo vocis *idem videtur quod* vocis spatium (*supra p. 365, 12*) || 15 in *om.* C^{1}V | duastematis A | praetereo AB^{3}D^{2}MG praetere B^1 praeterea B^{2}D^{1}R praetereαm CEFVP || 16 obsoluta CEFV || 16.17 ab aquisito B^{1}DRP ad abquito A aliquisito C^1 || 17 tiposaambamenon A | quam B^{2}G^2 quem *cett.* | mexen AB^{1}DR mesen *cett.* || 18 *post* omne (omnem CF) *add.* quod G | quod *om.* AR^1 | principali *om.* F^1 || 19 ΠΑΡΑΜΕϹΟΝ MCFVP *corrupte cett.* | subprincipali principalium] subprincipalium F^1

in divisarum tertiam iungitur; quartum, quod ab extenta principalium
usque in divisarum diatonum profertur; quintum, quod a principali me-
diarum in neten divisarum usque progreditur; sextum, quod a subprinci-
pali mediarum in tertiam excellentium trahitur; septimum, quod a me-
diarum extenta in excellentium diatonon excurrit; octavum, quod a me-
dia excellentium in ultimam ducitur.
955 Quibus excursis genera tetrachordorum modulandique discurram. †te-
trachordus est chordarum† cum certa qualitate divisio. genera modu-
956 landi sunt tria: ἁρμονία, χρῶμα, διάτονον. et harmonia quidem dicitur,
quod pluribus spatiis et angustioribus separatur; diatonon vero, quod to-
nis copiosum; chroma, quod de hemitoniis componitur. sicut enim quod
inter album nigrumque est color dicitur, ita hoc chroma, quod inter ut-
957 rumque est, nominatur. et harmonia quidem, cum ab immutabilibus so-
nis cingitur, modulationi oboediet in acumen per diesin ⟨et diesin⟩ et
ditonon incompositum; in gravem vero sonum e contrario modulatio tota
submittitur. chroma autem hoc modo ⟨. . .⟩ melos accipit: per hemito-
nium et hemitonium et tria hemitonia, quae incomposita provenient; in

§ 955 = Arist. Quint. 1, 9 p. 15, 21s. (sed mirum in modum vel male versa vel a scribis corrupta); cf. etiam Anon. Bellerm. 52 p. 15, 7 || *§ 956 = Arist. Quint. 1, 9 p. 15, 24 – 16, 4* || *§ 957 = ibid. p. 16, 4–18 multis omissis*

[**ABDR CEFV GP**] 1 in divisarum *bis scr.* **B**^{1} | tertiam *Grotius pater* diatonum **B**^{2} tertium *cett.* || 3 in neten . . . 4 mediarum^1 *om.* **A** | netem **BD**^{1} **RF** | principali **B**^{1}**D**^{2}**R**^{1}**C** principale **D**^{1} || 4 exellentium **C** excellentiam **G**^{1} || 5 cellentium **AB**^{1}**DR**^{1} exellentium **C** | exsurgit **G** | *in voce* excurrit *desinit liber* **M**, *rursum adfuturus p. 376, 9* | octamum **B**^{1}**D**^{1} | medie **B**^{1}**D**^{1} || 6 ultimam *Grot.* ultimum *libri* || 7 tetrachordorum **D**^{2}**F**^{2}**GP** cordum **C**^{1}**V** tetrachordum *cett.* | tetrachordus **AB**^{2}**RCEFV** tetracordos **B**^{1}**D**^{1} tetracordum **D**^{2}**GP** genus *Meib.* || 7–8 *sensus debet esse* genus est tetrachordi . . . divisio, *sed quomodo Martiano opitulari possim, non video* || 8 *post* chordarum *add.* IIII **B**^{2} | *post* genera (generandi **B**^{1}**DR**^{1}) *add.* autem **G** | molandi **B**^{1} || 9 ἁρμονία *edd. ex Arist. Quint. p. 15, 22* armonia **AB**^{1}**DR** enarmonia *cett.* | ΚΡΟΜΑ *libri* | ΔΑΙΑΤΟΝΟΝ **A** | armonia **AB**^{1}**DRE** enarmonia *cett.* || 10 pluribus spatiis et angustioribus] *ipsius Martiani error statuendus est, cf. Mart. VI 166, ergo nihil mutandum* | *post* angustioribus *add.* proportionibus *Dick ex Bern.* | separabatur **P** | ΔΙΑΤΟΝΟΝ *libri* | tonus **D**^{1} || 11 copiosa **A** copiosu **B**^{1} copioso **D**^{1}**R**^{1} | de hemitoniis **R**^{2}**C**^{2}**EFVGP** de emittoniis **A** demitonis **B**^{1}**D**^{1} de emitonis **B**^{2}**C**^{1} demitoniis **D**^{2}**R**^{1} || 12 inter^1] inuter **R**^{1} | nigrum **D**^{1} | edicitur **A** | inter^2] inuter **R**^{1} || 13 enarmonia **B**^{2} | immutalibus **AB**^{1}**C**^{1} || 14 modulatio **A** modulatione **V**^{1} | diesin^1 **B**^{2}**D**^{2} desim **V**^{1} diesim *cett.* | et diesin *add. Meib.* || 15 ditonon *Meib.* diatonon **B**^{2}**R**^{2}**F**^{2} diatonin **R**^{1} diaton *cett.* | compositum **R** | e] a **AB**^{1}**D**^{1}**RC** | contrari **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | tota *Dick ex Bern.* sonus **A** *del.* **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2} a toto **F**^{2} *om.* **G** toto *cett.* || 16 cromata **AR**^{1}**EG** cromatee **D** | *post* modo (*om.* **V**^{1}) *excidisse* in acumen *vel sim. putat Dick* || 17 triaemitoniae **A** | quae incomposita provenient, *cum nihil sit apud Aristidem cui respondeant, insiticia putat Dick* | incomposite **A** | pervenient **A** **D**^{1}**R**

gravem vero ex diverso recurret. at vero diatonum ipsis contentum
sonis in acumen quidem ita accipiet modulationem, ut per hemitonium et
tonum et tonum modum integrum compleat. at vero graviorem per con-
trarium ordinem persequetur; sed nunc maxime diatono utimur. sed ho- **958**
rum alia modulamur per *ἀγωγήν*, alia per *πλοκήν*. per *ἀγωγήν* est, cum
per ordinem sonus sequitur; *πλοκή* autem dicitur, cum diversa sociamus.
exhinc in modulando alia *εὐθεῖα* dicitur, quod est recta; alia *ἀνακάμπτου-
σα*, quod est revertens; alia *περιφερής*, hoc est circumstans. *εὐθεῖα* est,
quae a gravi in acumen erigitur, *ἀνακάμπτουσα*, quae e contrario deficit,
περιφερής, quae ad utramque aut commodatur aut servit. sed cum te- **959**
trachordorum, quos quadrifidos appellamus, divisiones innumerabiles
sint, sex sunt notae: enharmonia una; chromatis tres, quarum prima quae
mollis ac soluta, secunda quae hemiolia est, tertia quae est toniaea; dia-
tonici duae, mollis atque robusta. et modos quidem accipit harmonia
τεταρτημορίᾳ διέσει, id est toni parte quarta; illud vero, quod mollius
diximus, per *τριτημορίαν δίεσιν* copulatur; ipsum vero chroma *ἡμιόλιον*
fit *ἡμιολίᾳ διέσει* eius, quae sit enharmoniae.

§ 958 = Arist. Quint. 1, 9 p. 16, 18 – 17, 1 || *§ 959 = Arist. Quint. 1, 9 p. 17, 2 – 21 sed ordine mirum in modum turbato*

[**ABDRCEFVGP**] 1 grave *vel* gravitatem *coni. Meib.* | ex diverso **AB**^{2}**C**^{2} ex diversum **B**^{1}**RC**^{1}**EFV** ex diussum **D**^{1} ex per diversum **D**^{2} per diversum **GP** | tiatonum **AR** | ⟨iis⟩ ipsis *coni. Grotius pater* | conventum **AB**^{1}**R**^{1} **C**^{1}**P** || 2 accipiat **P** || 3 et tonum *om.* **AP** || 4 persequetur **B**^{1}**D** persequitur *cett.* (*d.* **R**) || 5 per *ἀγωγήν*, alia *edd.* peragogeneralia **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} agogen alia **C**^{1} per agogen alia *cett.* | plocem **A** plocen *cett.* | per agonem **A** per agongen **D** paragogen **F**^{1} per agogen *cett.* || 6 ploce *libri* || 7 alia^{1}] aliae **D**^{1} alia et **E**^{1} | *εὐθεῖα Arist. Quint.* eutia *libri* | alia^{2} *del.* **R**^{2} | *ἀνακάμπτουσα Dick ex Arist. Quint. p. 29, 9* cantus **AR**^{1} acantus **B**^{1}**DR**^{2} acantos **C**^{1} anacantos **B**^{2}**C**^{2}**EFVP** aethantos **G** || 8 periferes *libri* | ΕΥΤΙΑ **ADRCE** eutia *cett.* || 9 actumen **D**^{1} cumen **R**^{1} | erigitur] erit **B**^{1}**D**^{1} | ΑΝΑΚΑΝΤΟΙΣ **D** ΑΝΑΚΝΤΟΥΣ **C**^{1} ΑΝΑCΑΝΤΟΙΣ **P** ΑΝΑΚΑΝΤΟΥΣ *cett.* || 10 ΠΕΡΙΦΕΡΕΣ *libri* | quae] quod **A** | utranque **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} utraque **R**^{2} | cum] con **D**^{1} *del.* **R**^{2}**D**^{3} || 11 quadrificos **A** quadrifidus **B**^{1}**D**^{1} quadrificus **R**^{1} || 12 sunt] sum **E** | inarmonia **AB**^{1}**D**^{2}**R** enarmoniae **G** | quae *om.* **G** || 13 emiolia **CEFVG** emelior **A** emiolis **B**^{1} emiolio **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2} emioli **D**^{1} emilio **R**^{1} emolia **P** | toniaea *Meib.* tonica **B**^{1} diatonia **B**^{2}**G** tonia *cett.* | diatonici *scripsi* ΑΙΑΤΟΝΙΚ et **B** ΑΙΑΤΟΝΙΚΕ **D**^{1}**C** ΔΙΑΤΟΝΙΚΕ **D**^{2} ΔΙΑΤΟΝΙΚΗ *cett.* || 14 molles **CEFVGP** | atque robusta **D**^{2}**R**^{2} ad vero busta **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} una altera robusta **B**^{2} una altero robusta at vero bis tria sunt **B**^{3} at vero bis tria **CEFVP** robusta at vero bis tria sunt **G** | armonia **AR** ΑΡΜΟΝΙΑ **B**^{1}**D** inarmonia **G** enarmonia *cett.* || 15 ΤΕΤΑΡΤΕΜΟΡΙΑ ΔΕΙΕΙ **AV** *corruptius cett.* | *ante* toni *add.* a **D**^{2}**G** | illud **AB**^{2}**C**^{2} in illud *cett.* || 16 per ΤΡΙΤΕΜΟΡΙΑΝ ΔΙΕΣΙΝ **BDE** *corruptius cett.* | chroma *edd.* ΚΡΜΑ **C**^{1}, *quod delet* **C**^{2} ΚΡΟΜΑ *cett.* | ΕΜΟΛΙΟΝ **AR** ΕΛΙΟΝ **B**^{1}**D**^{1} ΕΜΙΟΛΙΟΝ *cett.* || 17 *ante ἡμιολίᾳ add.* ab **B**^{2}**G** | ΕΜΙΟΛΙΑ ΔΕΙΣΙ **BDRCP** *corruptius cett.* | enarmoniae **EF** ΕΝΑΡΜΟΝΙΕ **B**^{2}**CV** ΕΝΑΡΜΟΝΕ *cett.*

960 Sed nunc de tonis. tonus est spatii magnitudo, qui ideo tonus dictus, quia per hoc spatium ante omnes prima vox quae fuerit extenditur, hoc est de nota qualibet in notam, ut a media in paramesen, ut est in Lydio, si a iota directo in sigma iacens signa concurrant. verum quia hemitonia diesisque quid vel quantae qualesve sint docui, troporum etiam nomina numerumque monstravi, nunc de tetrachordis eloquemur. nam singuli quique tropi tetrachorda quina custodiunt, sicut superius quoque non
961 tacui. verum horum extremos sibi aptandos esse non dubium est. tetrachordum quippe est quattuor sonorum in ordinem positorum congruens fidaque concordia. sunt autem tetrachorda principalium, mediarum, coniunctarum, separatarum, excellentium. et primum tetrachordon, quod est gravius, incipit a principalium principali et desinit in principalem mediarum; ⟨. . .⟩ verum principalium et mediarum conexum, quod coniunctarum vocatur, erit tetrachordum a media in neten coniunctarum. atque ab his divisum longeque discretum, quod est quartum, divisarum a submedia in neten separatarum usque coniungitur. quod autem ex diversis coniunctum est in acutiorem sonum et quintum excellentium profertur. sed de tetrachordis satis dictum.

962 Nunc de pentachordis videamus: ac similiter haec quoque quinque esse non dubium est. primum igitur, quod est gravius principalium, esse dicemus, quod incipit ab adquisito et in principalem mediarum terminatur. sequens in acumen eius modi est et constat a principalium extenta in mediarum illam, quae in Lydio iota rectum habet. tertium autem coniunc-

§ 960 non ex Aristide (de notis musicis cf. supra § 943, fort. ex eodem fonte) || *§ 961 item non ex Aristide, sed* **10–11** *congruunt cum Arist. Quint. 1, 8 p. 15, 2–4; cf. etiam Anon. Bellerm. 77 p. 24, 8* || *§ 962 s. ex ignoto fonte, cum nemo alius quicquam de pentachordis tradat*

[**ABDR CEFV GP**] 1 spatii] pati $B^1D^1R^1$ | *post* dictus *add.* est **G** || 2.3 hoc est de nota qualibet in notam *spuria putabat Meib.* || 3 notam] nota R^2**P** | paramesen B^2**EFVG** paremessen **A** paremesen *cett.* | ut est *om.* R^1 || 4 iota] cota **A** | directa **A** | sigma (simma *libri*) *invitus retinui* zeta et pi *coni. Meib. coll. Anon. p. 21, 5 ed. Najock* | concurrent B^2C^1 | quia] qui B^1D^1**RC** | diesisque *ed. Kopp.* ΔΙЄCΙ quae B^2 ΔΙЄCΙCque D^2**G** ΔΙЄCΙC quae *cett.* || 5 numerorumque B^1**D**C^1 || 6 nam *del.* B^2 || 7.8 non tacui] notavi R^2 || 9 ordine **CG** || 10 tetra D^1 tetracordum R^2V^2 || 11 separatum **A**B^1D^1**R** (separatas *nunc dicit, quas ante* divisas, *alium fortasse fontem et quidem Latinum secutus*) | tetrachordon *Dick ex Leid. 88* tetracordo **A**B^1D^1**R** tetracordum *cett.* || 12 desinit in] desin $B^1D^1R^1$ | principalem] principalium **A** || 13 *lacunam indicavit Meib.; excidere fere* secundum incipit a mediarum principali et desinit in mediam | verum principalium et mediarum *bis scr.* $B^1D^1R^1$ || 14 atque D^2**CEFVP** absque **A**B^1**R** usque atque B^2**G** abque D^1 usque *malebat Dick, puncto ante* ab *posito* || 15 quartum] IIII **G** || 18 *post* dictum *add.* est $B^2E^sF^sV^2$**G** || 19 ac] hac B^1D^1**C** et B^2 | quinque *om.* **A**R^1 | esse *om.* C^1 || 20 est^2 *om.* E^1 || 22 *ante* sequens (seques **P**) *add.* sed R^2 | modi] enodi R^1 | extenda C^1 || 23 illam B^2D^2**E**F^1**VGP** illa *cett.* | Lydio iota] ludiota **A**$B^1D^1R^1$ diota R^2 ludio iota C^1 | recto **A**B^1D^1**R**

tarum est, quod a mediarum extenta in ultimam coniunctarum ducitur. quartum vero, quod per divisionem est, a media in neten divisarum conecti solet. quintum in acumen erigitur atque ⟨a divisarum extenta⟩ in neten excellentium terminatur. haec, quae dixi, artis nostrae doctissimis **963**
approbantur; nam non sum nescia asserere quosdam pentachorda ab hemitoniis initia posse sortiri, quod est in modulatione diatonica situm, de qua superius multa dixi. sane notum atque intimatum velim adquisitum in omnibus quidem aliis collocari, in his autem, quae non per sonos fiant, in tetrachordis fieri non posse; in his enim semper ab hemitoniis principia ducuntur, in aliis autem, quae pentachorda nominantur nec tamen modulationi subiciuntur, ut per sonos constare videantur, apponitur; secundum enim in his hemitonium possumus ponere.

Nunc de transitu modulantium. transitus est alienatio vocis in figu- **964**
ram alteram soni. fit autem transitus modis quattuor: per genus, ab enharmonio aut in chroma aut diatonon; vel per systema, ut a principali principalium si forte in subprincipalem aut in aliud forte systematum, aut cum de coniunctis ad divisas transitum facimus; vel per tonum, cum a Lydio vel in Phrygium vel in alium tropum cantilena transducitur; vel per modulationem, cum ex alia specie modulandi in aliam desilimus, vel cum a virili cantilena transitus in femineos modos fit.

De genere modulandi consequenter edisseram. melopoeia est habitus **965**
modulationis effectae. melos autem est actus acuti aut gravioris soni. modulatio est soni multiplicis expressio. melopoeiae species sunt tres:

§ 964 non ex Aristide; cf. Bryenn. 1, 10; Cleonid. isag. 13 || 22 *cf. Arist. Quint. 1, 12 p. 28, 8 – 11* || 23 – p. 372, 15 *ex Arist. Quint. 1, 12 p. 30, 1 – 31, 7*

[**ABDR CEFV GP**] 2 in neten *Dick* inter **AB^{1}DR^1** in tertiam **B^2** in tertium **G** in tertia *cett.* | conecta **A** coniecti **R^1** || 3 solet **B^2** solent *cett.* | a divisarum extenta *add. Meib.* || 3. 4 in neten *Grot.* est **AB^{1}D^{1}R^1** nete **D^{2}G** in ete **V** in nete *cett.* (*aliter fortasse supplendus est locus mutilus*) || 4 terminantur **AB^{1}D^{1}R** | artes **AB^{1}DR** || 5 quosdam **B^{2}CEFV** quasdam **AB^{1}D^1** quaedam **D^{2}GP** quasdem **R^1** quosdem **R^2** | pentachorda *Meib.* tetrachorda *libri* | emitonis **AB^{1}D^{1}C^1** (*d.* **R**) || 6 posse sortiri] possessor tibi **AR^1** | est *om.* **R^1** | ΔΙΑΤΟΝΙΚΑ *libri* || 9 principalia **D^1** || 10 dicuntur **AR^1** | alis **D^1** || 11 videantur **C^{2}F^{2}G** *om.* **A** videatur *cett.* | opponitur **A** || 13 modolantium **B^{1}D^1** || 14 ab **BD^{1}R** hab **A** aut **D^{2}G^2** ut **G^1** ut ab *cett.* | enarmonio **EFV** ЄΝΑΡΜΟΝΙΟ *cett.* || 15 in *del.* **D^2** *om.* **EFVGP** | chroma **AB^{1}D^{1}RC** cromate **D^2** ΚΡΟΜΑ **G** cromata *cett.* | *ante* diatonon *add.* in **B^2** | diatonon **F^2** ΔΙΑΤΟΝΟ **AB^{1}DRCP** ΔΙΑΤΟΝΟΝ **B^{2}G** diatono **EF^{1}V** | systema **EFVG** *Graecis litt. cett.* | ut **AB^{2}D^{2}G** aut *cett.* | a *om.* **A** | a principali . . . 16 systematum aut *spuria putavit Meib.* || 17 *post* transitum *add.* vel **AB^{1}D^{1}R** || 18 frygiam **AB^{1}D^{1}R** | tropum] locum **AR** | vel^3 *del.* **B^2** || 19 modulationem] melopoeiam *coni. Meib.* | modulandi **B^{2}D^{2}GP** modulati *cett.* || 20 a virili] aurili **AB^{1}D^1** auriculi **R^1** a viri **P** || 23 multiplicis] multiplici melo **G** | melopoei **B^1** melopeie **CF** melopoie **EV**

ὑπατοειδής, μεσοειδής, νητοειδής. et ὑπατοειδής est, quae appellatur tragica, quae per graviores sonos constat; μεσοειδής, quae et dithyrambica nominatur, quae tonos aequales mediosque custodit; νητοειδής, quae et nomica consuevit vocari, quae plures sonos ex ultimis recipit. sunt etiam aliae distantiae, quod erotica mele dicuntur ⟨alia, alia comica,⟩ alia encomiologica. sed haec aptius prioribus subrogantur, nec suas magis
966 poterunt divisiones afferre. hae autem species etiam tropi dicuntur. dissentiunt autem melopoeiae ipsae modis pluribus inter se et genere, ut alia sit enharmonios, alia chromatice, alia diatonos; systemate, quia alia est hypatoides, alia mesoides, alia netoides; tropis, ut Dorio, Lydio vel ceteris ⟨. . .⟩ omnis tamen, qui melos inchoat, prae cunctis systema debet advertere, dehinc sonos miscere atque componere. haec de septem partibus artis nostrae dixisse sufficiat.

Nunc rhythmos, hoc est numeros, perstringamus, quoniam ipsam quo-
967 que nostri portionem esse non dubium est. rhythmus igitur est compositio quaedam ex sensibilibus collata temporibus ad aliquem habitum ordinemque conexa. rursum sic definitur: numerus est diversorum modorum ordinata conexio, tempori pro ratione modulationis inserviens, per id quod aut efferenda vox fuerit aut premenda, et qui nos a licentia modu-

15–17 = *Arist. Quint. 1, 13 p. 31, 8–9* || 17 – p. 373, 3 *non ex Aristide*

[**ABDR CEFV GP**] 1 ΥΠΑΤΟΙΔΗϹ **DG** *corruptius cett.* | mesoides **BDRG** *corruptius cett.* | ΝЄΤΟΙΔΗϹ **BDG** netoides *cett.* | ΥΠΑΤΟΙΔЄϹ **BDRG** *corruptius cett.* || 2 traica *libri* | dithyrambica *scripsi* ΔΥΠΡΑΝΙΒΙΚΑ **BDREFVP** *corruptius cett.* (*vides librarios, ut saepe, ex Latinis Graeca facere voluisse*) || 3 ΝЄΤΟΙΔΗϹ **BD**^{2}**RGP** *corruptius cett.* || 4 nomica *ed. Meib.* ΝΟΜΙϹΟϹ **A** ΝΟΜΙΚΟϹ *cett.* νομική *ed. Dick* | prures **A** || 5 quod *scripsi* (γὰρ *Arist. Quint. p. 30, 4*) quae *libri* | erotica *Deiters ex Arist.* et tropica *libri* | mela **AB**^{2}**C**^{2} | alia, alia comica *addidi* (alia comica *excidisse iam Dick vidit*) || 6 alia *scripsi* aliae *libri* | encomiologica Deiters (ἐγκωμιαστικοί *Arist. Quint. p. 30, 7*) comioloica **A** tomeologica **B**^{2} comiologica *cett.* | aptius] captius **R**^{1}**EFV** | prioribus *Meib.* pro rebus *libri* || 7 divisionis **BD**^{1} | efferre **B**^{2} | hae **B**^{2}**D**^{2}**GP** hoc **A** haec **B**^{1}**D**^{1}**RC** heae **EFV** | especies **D**^{1} || 8 melopoiae **E** *Graecis litt. cett. plus minus corrupte* | meodis **R**^{1} | et *del.* **B**^{2} || 9 inarmonios **AB**^{1}**R** enarmonio **C**^{1} (enarmonios . . . chromatice . . . diatonos *Graecis litt. fortasse scribenda, cum ut Graeca declinentur*) | alia^2] aliae **R**^{1} ali **C** | systemate *Meib. ex Arist. Quint.* (*p. 30, 10*) specie quoque *libri* | quia alia] qualia **R**^{1} || 10 ypatoides **B**^{2}**EFVGP** spato id est **AR**^{1} spatoides **B**^{1}**DR**^{2}**C** | meso id est **AD**^{1}**R**^{1} | neto id est **AR**^{1} | tropus **AB**^{1}**D**^{1} tropos **R**^{1} tonis *coni. Meib.* (τόνῳ *Arist. Quint. p. 30, 11*) || 11 *nonnulla excidisse vidit Dick* | omnes **R**^{1} | tamen qui melos *om.* **R**^{1} | qui melos *om.* **A** | inchoata **A** inoaca **R**^{1} | cunctis] iniunctis **A** nunctis **B**^{1}**DR**^{1} | sytea **B**^{1} sytema **B**^{2}**D**^{1}**R**^{1} || 14 ipsa **A** ipse **R**^{2} ipsum **G** || 15 portionem **AB**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**GP** portionis **R**^{2} portione *cett.* | rytmos **BD**^{1}**R**^{1}**C**^{2} || 16 sensilibus **A** | collota **A** conla **E**^{1} || 17 connexis *coni. Meib.* (συγκειμένων *Arist. Quint. p. 31, 9*) || 18. 19 per id] perit **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 19 vox fuerit] posuerit **A** vox servit **R**^{1} | qui] quae **G** | a] ad **A**

lationis ad artem disciplinamque constringat. interest tamen inter rhyth-
mum et rhythmizomenon: quippe rhythmizomenon materia est numero- **968**
rum, numerus autem velut quidam artifex aut species modulationis ap-
ponitur. omnis igitur numerus triplici ratione [dicitur] discernitur: visu
auditque vel tactu. visu, sicut sunt ea, quae motu corporis colliguntur;
auditu, cum ad iudicium modulationis intendimus; tactu, ut ex digitis
venarum exploramus indicia. verum nobis attribuitur maxime in auditu
visuque. sed rhythmice est ars omnis in numeris, quae numeros quosdam **969**
propriae conversionis accipiat flexusque legitimos sortiatur. est quoque
distantia inter rhythmum metrumque non parva, sicut posterius memo-
rabo. sed quia visus auditusque numero dictus accedere, hi quoque in
tria itidem genera dividentur: in corporis motum, in sonorum modulan-
dique rationem atque in verba, quae apta modis ratio colligarit; quae
cuncta sociata perfectam faciunt cantilenam. dividitur sane numerus in
oratione per syllabas, in modulatione per arsin ac thesin; in gestu figuris
determinatis schematisque completur.
Verum numeri genera sunt septem: primum de temporibus; secundum **970**
de enumeratione verborum, quae in numerum cadere possunt, quae
rhythmoide, id est similia numeris, iudicantur quaeque tribus vocabulis
discernuntur, hoc est errhythmon, arrythmon, rhythmoides; tertium de
pedibus; quartum de eorum genere; quintum est, quod agogen rhythmi-
cam nominamus, id est quo genere numerus modique ducantur; sextum
de conversionibus; ultimum rhythmopoeia, id est quemadmodum pro-
creatio numeri possit effingi.

4–8 =*Arist.Quint.1,13p.31,18–21* || 13–16 *Arist.Quint.1.13p.32,3–7* || *§970 = ibid. p. 32,8–10, sed ex quinque partibus Martianus septem fecit, cum id quod apud Aristidem dicitur περὶ πρώτων χρόνων in tria hic discerni videatur*

[**ABDR CEFV GP**] 2 rytizomenon *fere libri* | *post* rythmizomenon[2] *add.* genus **B**^{2} || 3 modulationi **B**^{2} || 4 discernitur **B**^{2}**D**^{2}**C**^{2}**G** dicitur discernitur *cett.* | visu] vis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} visi **P** || 5 auditu **CEFVP** | vel] et **B**^{2}**D**^{2}**G** | sicuti **D**^{2}**G** (*d.* **R**) | sunt *om.* **G** (*d.* **R**) | motus **A** (*d.* **R**) || 6 auditu] aliud itum **A**^{1} auditum **A**^{2} | cum] eum cum **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | indicium *coni. Meib.* | ex *delebat Meib.* | dicitis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 7 venerum **A** | indiciat **A** || 8 rhythmice *ed. pr.* uytizete **F** rytizete *cett.* || 11 *post* dictus *add.* est **E**^{s}**VG** | accidere **D**^{2}**C**^{1} | hi **BDR**^{2}**GP** in **R**^{1} hii *cett.* || 12 tria itidem] tria itidem tria **A** | dividuntur **C**^{2} | motu **E** | mudulandique **D** || 13 rationem] rationemque rationem **A** | modis] modulationis *coni. Meib.* | conligaret **AR**^{1} || 14 socia **ABDR** || 15 ortone **AR**^{1} ortione **D**^{1} | ac thesin *om.* **E**^{1}**FV** | ac] et **E**^{2} || 16 completur **B**^{2}**C**^{2}**G** complent **D**^{1} complet *cett.* || 18 numeratione **R** | verborum] temporum *coni. Petersen 73* | cadere] accedere **A** | possunt **B**^{2}**CEFV** non possunt *cett.* (*nota Mart. ex quinque Aristidis generibus septem facere, cum genus secundum in tria rursus dividat*) || 19 rythmoides **B**^{2} ritmoidem **C**^{1} | vocabolis **D**^{1} || 20 errhythmon *scripsi* nerithmon **A** inrytmon **B**^{1}**DR**^{2} enrytmon *cett.* | arrhythmon *edd.* arithmon *libri* | tertium **B**^{2}**G**^{2}**P** tertio *cett.* || 21 quod] de **R** | rytmiticam **D**^{1} || 22 dicantur **C**^{2}**E**^{1}

971 Primum igitur tempus est, quod in morem atomi nec partes nec momenta recisionis admittit, ut est in geometricis punctum, in arithmeticis monas, id est singularis quaedam ac se ipsa natura contenta. sed [numerus] in verbis per syllabam, in modulatione per sonum aut spatium quod fuerit singulare, in gestu ex incipiente corporis motu, quod schema diximus, invenitur. atque hoc erit brevissimum tempus, quod insecabile memoravi. compositum vero, quod potest dividi et quod a primo aut duplum est aut triplum aut quadruplum; eatenus enim tempus omne numeri proferetur, atque ei finis est, qui plenae rationis est terminus. atque in hoc numerus toni similis invenitur; ut enim ille per quattuor species, hoc est diesis, dividitur, hic etiam quaternaria temporum modulatione concluditur.

972 Sed eorum temporum, quae ad numeros copulantur, alia sunt, quae errhythma tempora nominantur, alia quae arrhythma, tertia quae rhythmoide perhibentur. et errhythma quidem sunt, quae ratione certa ordinem servant, ut in duplici vel hemiolio vel in aliis, quae aliqua ratione iunguntur; arrhythma sunt, quae sibi nulla omnino lege consentiunt ac sine certa ratione coniuncta sunt; rhythmoide vero in aliis numerum ser-
973 vant in aliisque despiciunt. quorum temporum alia *στρογγύλα*, hoc est rotunda, perhibentur, alia *περίπλεα*. et rotunda sunt, quae proclivius et facilius quam gradus quidam atque ordo legitimus expetit praecipitantur, *περίπλεα* vero, quae amplius quam decet moras compositae modulationis

§ 971 = Arist. Quint. 1, 14 p. 32, 11–30 || *§ 972 = ibid. p. 32, 30 – 33, 11*

[**ABDR CEFV GP**] 1 quod] quid **C^1** | atoni **AB^{1}D^{1}R^1** || 2 geometris **A** geumetricis **B^{1}DR^1** || 3 id est . . . contenta *delebat Meib.* | contempta **D^{1}REFV** | numerus (numeri **AB^{1}DR^1**) *del. Petersen 37* tempus *coni. Meib.* || 4 *ante* spatium *add.* per **B^{2}G** || 5 singularis **A** singulari **R** | gestum **B^2** | ex incipiente corporis motu *scripsi* et incipientem corporis motum **AB^{1}D^{1}REFV** incipientem corporis motu **B^2** incipientem corporis motum **D^{2}G** insipiente corporis motu **C^1** incipiente corporis motu **C^{2}P** || 6 memoravi **AB^{2}R^{2}C^{2}GP** memoravit *cett.* || 7 aut] ad **B^2** || 8 est *del.* **B^2** | omnem **F** || 9 proferetur **B^{1}R^{1}C^{1}EFGP** profertur **AB^{2}R^{2}C^2** proferitur **D^{1}V** praeferetur **D^2** | plene **AFGP** plena **R^1** || 13 sed] sed et **R^2** || 14 errhythma *scripsi Mart. VII 174* erithma **AB^{1}D^{1}RE** enrithma **B^{2}CE^{2}FVP** enrithmica **D^{2}G** | temporum **B^{2}D^1** | arrhythma *edd.* rithma **A** eritma **D^1** arithmica **G** arithma *cett.* | rythmoides **B^2** eritmoide **D^1** arithmoide **D^{2}GP** || 15 errithma **G** erytma **AB^{1}D^{1}R** enrytma *cett.* || 16 vel^2 **CEFVP** et ut **B^2** ut *cett.* | aliqua *scripsi Mart. VII 174* aliis **AD^{1}R^{1}EFV** in aliis **B^1** alia **B^{2}D^{2}CGP** in alia **R^2** || 17 aritma **AB^{1}D^{1}R** aritmata *cett.* | sunt *om.* **R^1** || 18 rhythmoide *Dick* rytmoides *libri* | vero] vae **A** | numeros **B^2** || 19 *στρογγύλα* *edd.* stringula **AV** sryngyla **B^{1}D^1** stringilla **B^{2}C^{2}GP** stringila **D^{2}R^{1}C^{1}E^{1}F** strigilla **R^{m}E^m** || 20 alia *om.* **AR^1** | ΠΕΡΙΠΛΕΑC **C^2** ΠΕΡΙΠΑΕΟ **B^{1}DC^{1}EFVG** *corruptius cett.* | quae *om.* **AR^1** || 21 letigimus **D** | expetit **B^{2}D^{2}G** expeditur **R^2** expetitur *cett.* || 22 ΠΕΡΙΠΛΕΑ **C^2** ΠΕΡΙΠΑΕC **B^2** ΠΕΡΙΠΑΕΟ *cett.* | modulationes **B^{1}R** (*ex hoc loco libri Bruxellensis* **G** *ultimum folium ita attritum est ut legi non possit*)

innectunt seque ipsa tardiore pronuntiatione suspendunt. sed temporum
alia simplicia, ⟨alia multiplicia⟩ sunt, quae podica etiam perhibentur.

Pes vero est numeri prima progressio per legitimos et necessarios sonos **974**
iuncta, cuius partes duae sunt, arsis et thesis. arsis est elatio, thesis depo-
sitio vocis ac remissio. sed pedum differentiae sunt septem: per magnitu- **975**
dinem ⟨. . .⟩ cum alios simplices, alios multiplices pedes ponimus; et
simplices quidem, ut est pyrrhichius, compositos vero, ut sunt paeones
vel eorum pares. et simplices quidem dicuntur, qui temporibus dividun-
tur, compositi autem, qui in pedes etiam resolvuntur. ⟨. . .⟩ alios vero
alogos, hoc est irrationabiles, nominamus, quorum[que] ratio nulla prae-
statur, sed incondita quaedam compositio profertur. alia deinde diffe- **976**
rentia est, qua per divisionem quaeritur, qualis exsistit, hoc est *ποιά*, cum
varie et multipliciter ea, quae conexa fuerint, dividuntur, atque illi, qui
simplices pedes ⟨fuerant, iam possunt pedes⟩ esse multiplices. alia est,
quae per divisionem fieri consuevit ⟨. . .⟩. septima, quae per oppositio-
nem fit, id est cum duobus pedibus acceptis unus habet prolixius tempus,
quod praecedit ex ordine; illud autem tempus, quod insequitur, angustius;
vel cum per contrarium ordinem tempora praedicta vertuntur.

Rhythmica vero genera sunt tria, quae alias dactylica, iambica, paeo- **977**
nica nominantur, alias aequalia, hemiolia, duplicia; denique etiam epi-

§ 974 cf. Arist. Quint. 1, 14 p. 33, 12–13 (sed pedis definitio aberrat) || *§ 975 = ibid. p. 33, 14–22* || *§ 976 = ibid. p. 33, 23–28* || 19 – p. 376, 4 = *ibid. p. 33, 29 – 34, 4*

[**ABDR CEFV P**] 2 alia multiplicia *add. Meib.* (*οἱ δὲ πολλαπλοῖ Arist. Quint. p. 33, 11*) || 4 elatio **D**^{2} *et coni. Meib.* celatio **A** etatio **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} etati **R**^{2} elevatio *cett.* | dispositio **B**^{2} depositione **C**^{1} || 5 septem **B**^{2}**R**^{2}**CP** septem sed *cett.* || 6 *aliqua excidisse ex Arist. Quint. p. 33, 14ss. apparet* | simplices] inplices **R**^{1} | multiplices] compositos *coni. Meib.* || 7 ut est . . . 8 simplices quidem *om.* **D**^{1} | compositus **B**^{1}**R**^{1}**P** compositi *Dick ex Leid. 36* | poeenes **A** poeones **BR**^{2} poeonos **R**^{1} || 8 *post* pares (partes **A**) *add.* epitriti **D**^{m}**E**^{s}**V**^{s} || 9 *lacunam statuit Dick, cf. Arist. Quint. p. 33, 19–21* || 10 alocos **AB**^{1}**R**^{1}**E** | quorum *Dick ex Bern.* quorumque *omnes mei* || 11 praefertur **A** profectus **D**^{1} || 12 qua *scripsi* quae *libri* (*de toto loco cf. Mart. VI 167s.*) | exsistit] est **EFV** | *ποιά*] naio **A** || 13 varie **B**^{2}**DCFP** varia **A** variae **B**^{1}**RV** variet **E** | illi qui **AB**^{1}**D**^{1}**R** illos qui **B**^{v} illa qui **D**^{2} illa quia **CEFVP** || 14 *post* simplices *add.* et **R**^{2} | fuerant . . . pedes *addidi* (*ποικίλους τοὺς ἁπλοῦς γίνεσθαι συμβαίνει Arist. Quint. p. 33, 24*) | *post* esse *add.* et **R**^{2} | *post* est *addebat* per figuram *Meib., sed veri similius videtur aliqua excidisse inter quintum et sextum genus, cf. Arist. Quint. p. 33, 23 πέμπτη δέ ἐστιν ἡ κατὰ διαίρεσιν ποιάν et 25 ἕκτη ἡ κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ἐκ τῆς διαιρέσεως ἀποτελούμενον* || 15 septima **B**^{2} septimus *cett.* | quae] qui **A** || 16 fit id] fit **A** fid **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | acceptis] accepit **A** actis *n. f.* **C**^{1} || 17 praecedit **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2} praecidit *cett.* | angustius . . . 19 rhyth- *om.* **C**^{1} || 19 alias **B**^{1}**R**^{1} alia *cett.* || 20 alias **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} alia *cett.* | aequalia] et qualia **B**^{1}**R**^{1} et quali **D**^{1} | *ante* hemiolia (emolia **D**^{1}**R**^{1}) *add.* alia **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2}**C**^{2}**P** | *ante* duplicia *add.* alia **B**^{2}, alias **CE**^{2}

tritus sociatur. etenim unus semper, cum sibi fuerit aptatus, ut aequalis convenit; duplex vero qui fuerit ad singularem, geminam rationem tam syllabarum quam temporum servat; tria vero ad duo numerus hemiolius est; quattuor vero ad tres epitriti modum facit. sed quae aequalia diximus, eadem dactylica esse dicemus. denique in dactylico genere signa aequali sibi iure nectuntur: unum ad alterum, vel ad numerum geminum duo, velut †forte aequalitas numerosa decurret. sequitur iambicum genus, quod diplasion superius expressi, in quo pedum signa duplicem rationem ad invicem servant, sive unus ad duo, sive ad quattuor gemini, vel quicquid ad duplum currit. hemiolium sane, quod paeonicum memoratum, tunc est, cum pedum signa hemiolii rationem iusque sectantur, ut ad duo tres erunt. accedit [autem] etiam in epitriti ratione saepe numerus, cum pes in eo accipitur, qui sit ⟨ut⟩ ad tres quattuor. sed iam ad ordinem recurramus.

978 Aequale est igitur numeri genus, quod a disemo usque in sedecim pedes procedit. disemus autem appellatur pes, qui per arsin et thesin primus constare dicitur, ut est *leo*. duplum vero incipit a trisemo, XVIII autem syllabas in finem usque deducet. hemiolium sane a pentasemo ducit exordium, impletur autem in XXV numero. epitritus ab heptasemo prin-

4–13 *ex fonte ignoto* || 15–p. 377, 1 *ex Arist. Quint. 1, 14 p. 33, 4–15*

[**ABDR CEFV P**] 1 unus **AB^{2}CFP** uni **R^1** unis *cett.* | aequalitas *coni. Meib.* (*τὸν τῆς ἰσότητος γεννᾷ λόγον Arist. Quint. 34, 2*) || 2 duplex ... 3 servat *post* tria ... est (3–4) *collocant libri, transposuit Meib., sicut est apud Arist. Quint. p. 34, 1–4* | qui] quae **B^{2}R^{2}C^{2}P** | rationem *om.* **A** || 3 ad] aut **A** | numeros **B^1** numero **V** || 4 tres **BDRC** III *cett.* | facit *om.* **AR** | quae aequalia] aqualia **B^1** qualia **R^1** | diximus **AB^{1}DRE^1** esse diximus *cett.* || 5 dactilia **C^1** | dicemus **BDR^{2}C^2** diximus **F** dicimus *cett.* | genere **B^{2}D^{2}CP** genera *cett.* || 6 aequali **B^{2}D^{2}R^{2}C^{2}EFP** aequale **A** et quali **B^{1}D^{1}R^{1}C^{1}V** | sibi] sui **V^1** | nectuntuntur **A** | unum **B^v** *et coni. Meib.* verum *cett.* || 7 forte (fonte **D^1**) *vix sanum, sed emendare nequeo* | decurrent **R^2** || 9 unus **CEFVP** unius **ABDMR** || 10 memoratur **A** || 11 *ante* cum (com **A**) *add.* emiolii ratione **E^1** | emioli **AB^{1}D^{1}R^1** emilii **M^1** | usque **AB^2** || 12 tres] III **AEFV** | erunt **AB^{1}D^{1}R^{1}EFV** sunt *cett.* | accedit **AB^{1}D^{1}R** | autem *delevi* | spitriti **B^{1}R^1** epitri *in ras.* **D** || 13 ut *add. Meib.* | tres] III **AEFV** | ad^2 *om.* **C^1** || 14 redeamus **B^2** recurram **FV^1** || 15 aequali **B^{1}D^{1}R^1** | disemo **BDR** dissemo *cett.* | sedecim] decim **R^1** | pedes *vix recte positum, sed neque* signa (*Meib.*) *neque* ⟨temporum⟩ pedes (*Westphal*) *multum placet* || 16 procedit **D^{2}MCP** procedunt *cett., ut magis dubia videatur loci sanitas* | disemus **BDR** dissemus *cett.* | *post* primus *addebat* aequaliter *Meib.* || 17 dicimus **AV^1** dicitus **F** dicetur *malim propter clausulam* | excipit **E^{1}FV^1** | a trisemo] artisemo **AB^{1}D^{1}R^1** atrisimo **P** | decem et octo *libri* || 18 syllabis **A** pedes **B^{v}M** | fine **R^2** | pensassemo **A** pensasemo **B^{1}D^{1}RF** | ducit] decet **B^1** dicit **V^1** || 19 impletus **A** | XXV *Meib. ex Arist. Quint. p. 34, 11* XV *libri* | epitritus **B^{2}D^{2}MR^{2}C^{2}P** epitritis **AB^{1}R^{1}C^{1}EF** epitricis **D^1** in epitritis **V** | ab] ad **AB^{1}R^{1}C^1**

cipium facit, XIIII syllabis desinens, cuius difficilis est usus. atque hos quidem omnes numerorum ordines ideo memoravimus, ut singulorum leges per universa serventur.

Sed numerorum alii sunt compositi, alii incompositi, alii permixti. et 979 compositi ex duobus generibus vel pluribus cohaeserunt; incompositi, qui uno pedum genere consistunt, ut sunt tetrasemi; mixti vero, qui aliquando in pedes, aliquando in numeros resolvuntur, ut in hexasemo numero accipere debemus. at vero eorum, qui compositi esse dicuntur, alii per copulas, alii vero per periodum colligantur. etenim syzygia, id est copula, duorum pedum in unum est astricta conexio, qui [in] dissimiles sibi positi esse videntur. periodos sane est pedum compositio plurimorum, qui dissimiles sibi pariter sociantur. dissimilitudinum sane differentiae tres 980 erunt: per magnitudinem, per genus, per oppositionem; per magnitudinem, cum ex disemo vel tetrasemo componitur numerus; per genus, cum diplasium aut hemiolium simul iungimus, vel quod ex pluribus aequaliter copulatur; per oppositionem, id est per antithesin, cum aut primos disemos ponimus, insequentibus longe potioribus, aut tetrasemos disemis insequentibus applicamus. verum notum esse conveniet unum etiam pe-

1–3 *de suo addidisse videtur Mart.* || 4–12 *ex Arist. Quint. 1, 14 p. 34, 19 – 35, 2* || 12–16 = *Arist. Quint. 1, 14 p. 33, 14–16 (sed male intellecta)* || 16–p. 378, 2 *ex fonte ignoto (sed aliquam similitudinem habent Arist. p. 33, 25–28)*

[**ABDMR CEFV P**] 1 syllabis desinens *scripsi Mart. VI 168* similibus idem pones **AR** similibus idem ponens *cett.* signis eundem bis ponens *coni. Meib.* | hos **B**^{2}**MC**^{2} hii **AREFV** hi **B**^{1}**DP** his **C**^{1} || 2 ut] in **A** || 4 ali **B**^{1}**D**^{1} | alii^2 ... 5 compositi *om.* **E**^{1}**FV**^{1} | alii^2] ali **B**^{1}**D**^{1} || 5 ex **D**^{2}**C**^{2} *del.* **B**^{2} *om.* **MC**^{1}**P** et *cett.* | vel] ut **D**^{1} | cohaeserunt **D**^{2}**MC**^{2} ceserunt **AR**^{1} coeserunt **BD**^{1}**C**^{1} **R**^{2}**P** cesserunt **EFV** || 6 uno pedum genere **AD**^{1}**MP** uno pede genere **BEFV** uno pede et genere **D**^{2}**C**]enere **R** | etrasemi **C**^{1} || 7 pedes] tempora *coni. Meib., quem sequi velim, si causa corruptelae videri possit* | hexasemo **B**^{2}**MR**^{2}**C**^{2} axesemo **AB**^{1}**D**^{1} exesemo **D**^{2}**C**^{1}**P** axesermo **R**^{1} exami **E**^{1} exasemi **E**^{2}**F**^{2} exesemi **F**^{1}**V** || 8 alii] ali **B**^{1}**D**^{1} || 9 copulam *coni. Meib.* | alii] ali **B**^{1}**D**^{1} | per *om.* **EF**^{1}**V** | colliguntur **B**^{2} | syzygia **B**^{1}**D**^{1}**RP** zinzygia **A** sinzugia **M** sinzigia *cett.* || 10 pedum *om.* **M**^{1} | astricta *scripsi Mart. VI 169* ascripta *libri* | in *delevit Meib., pro eo* simplices et *substituebat Dick* (ποδῶν ἁπλῶν καὶ ἀνομοίων σύνθεσις *Arist. Quint. p. 35, 2*) | dissimilis **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 11 videntur **B**^{2}**D**^{2} videantur *cett.* | periodos **BDMR**^{2} periodus *cett.* | est *del.* **B**^{2} | compositio] in compositio est **B**^{2} | qui *scripsi* quaeque **M**^{1} quibus **P** quique *cett.* || 12 pariter *Dick* pares **ABD**^{2}**M**^{1}**R**^{1}**CP** impares *cett.* sibique impares *coni. Meib.* | dissimilitudinem **AB**^{1} || 14 ex] e **EFV** | disemo **B**^{2}**D**^{2}**MR** disimo **B**^{1}**D**^{1} dissemo *cett.* | vel ... 15 hemiolium *om.* **C**^{1} | vel] et **M** || 16 id ... antithesin *delebat Dick* | primus **AR**^{1} | disemos **R**^{2} dissemus **A** disemus **R**^{1} dissemos *cett.* || 17 *post* ponimus (pomnimus **A**) *add.* aut **AB**^{1}**DR** | insequen **EF** insequenti **V** | longe posterioribus **D**^{2}**R**^{m}**CP** longioribus *coni. Westphal* | tetrasemus **AR**^{1} | disemis **M** desemis **AR**^{1} dissemis *cett.* || 18 applicamus **AB**^{2}**MP** aplicamus **B**^{1}**DR** amplicamus **CEV** ampliamus **F** | notum esse **BDM** esse notum *cett.*

dem posse sufficere ad complendam periodon, si solus ceteris inaequalis inseritur.

981 Sed eorum, quae in pedem recidunt, dactylicum genus primum est, in quo genere pedes incompositi vocabuntur, qui numero sunt quinque, id est proceleumaticus, anapaestus, spondeus simplex et spondeus maior. ac proceleumaticus quidem et positionem brevem et elationem brevem retinet; utetur autem hic idem tetrasemo frequentius. namque et disemus [huius], id est qui duobus temporibus impletur, proceleumaticus quidem sed brevior nominatur; ille vero maior est, qui ex quattuor brevibus efficitur. at vero brevior, id est disemus, syneches vocatur, quia ipsa assiduitas et frequentia comprehendentis se invicem syllabae nec magnitudinem aliquam nec modum divisae potestatis extendit, ideoque eo raro uti [oportet] decet, ne assiduitas brevis syllabae carmen ipsum, quod cum dignitate aliqua proferri oportet, incidat. in permixtione vero aliorum pedum, qui longiores ponuntur, decenter aptatur, ut illorum prolixam moram interveniente sua celeritate compenset. quare proceleumaticus, qui ad numeros aptatur, ⟨a⟩ quadrisemo exordium debet accipere.

982 anapaestus qui vocatur accipiet elationem pedis unius temporis, positionem vero duorum temporum faciet. monochronon quippe dicitur tempus, etiam cum longa ponitur, quae longa duo tempora recipere consuevit, vel cum tria tempora simul brevia collocantur, vel cum sunt quattuor numero; quae omnia ad comparationem longae syllabae computantur. igitur maior anapaestus elationem quidem suscipiet, quae monochronos

3–p. 379, 9 *ex Arist. Quint. 1, 15 p. 35, 3–13, sed mirum in modum turbata et alienis ampliata; nam p. 378, 7 – 17 = Arist. p. 35, 5–8, Mart. p. 378, 18 – 379, 6 = Arist. p. 35, 8–11: cetera ex alio fonte petita sunt*

[**ABDMR CEFV P**] 1 *post* sufficere *add.* quod vocatur monocolon **CE^{2}V^{2}P** | complendum periodum **C^2** | si **B^{2}D^{2}MCP** sic *cett.* || 3 reccidunt **B^{1}D^1** || 4 quinque *libri, qui numerus neque cum fonte Aristide neque cum sequentibus quadrat, sed locum misere aegrotantem sanare non potui* VI *Leid. 88 et ed. Dick et Meib.* || 5 ΠΡΟΚΕΛΕΥΜΑΤΙΣΟΥΣ **ABDMRC** *corruptius cett.* | *post* proceleumaticus *add.* minor et maior *Dick* | *ante* anapaestus (ΑΝΑΠΕΣΤΟΥΣ *fere libri*) *add.* dactylus **CE^{2}V^{2}P** | *post* anapaestus *add.* minor et maior *Dick* | spondius (*bis*) **R^1** || 6 proceleumatias **D^1** | quidem *scripsi* quid est qui **A** quid est **B^{1}D^{1}R^1** quidem qui **D^{2}MF** quidem est qui *cett.* | et elationem brevem *om.* **R** || 7 utimur **B^2** | item **A** id est **B^{2}R^2** | tetramo **C^1** | disemus **BDMRP** dissemus *cett.* || 8 huius (hic **M**) *del. Kopp* || 10 efficitur **B^{2}D^{2}MR^{2}CP** effigitur *n. f.* **D^1** effingitur *cett.* | disemus **R** dissemus *cett.* || 10. 11 quia ipsa] qui ab ipso *n. f.* **B^1** qui ab ipsi **D^1** qui ab ipsa **R** quia ipse **P** || 13 raro uti [oportet] decet *scripsi* rari oportet decet **AB^{1}R^1** rarius uti decet **B^{2}M** ratioportet decet **D^1** rare uti decet **D^{2}P** raro uti dicet **C^1** raro uti decet **R^{2}C^{2}FV** rari uti decet **E** || 15 aptatur **B^2** aptantur *cett.* || 16 compedet **D^1** || 17 a *edd.* | tetrasemo *coni. Meib., cum voce* quadrisemus *alibi non utatur Mart.* || 18 *post* vocatur *add.* minor *Leid. 88 et ed. Eyss. add.* maior *Meib.* | pedes **AB^{1}D^{1}R^1** *vocem delebat Meib.* || 19 verum **AB^{1}D^{1}R^1** | monochron **R** || 20 cum *om.* **AB^{1}D^{1}RE^{1}F** || 21 collocetur **F** || 22 syllabae] syllaba et **B^{1}D^{1}R^1** syllaba **M^1** || 23 alationem **A** | monochronos **B^{2}MR^{2}C^{2}P** monochrononos *cett.*

esse dicatur, positionem dichronon habere monstratur. quare utriusque temporis, quod in positione fuerit, aequali sibi posito oportet elationis geminum tempus accipere, ita tamen, ut utroque insequenti tempore par priori esse videatur. quare anapaestus apomizonos dactylicus a nobis esse dicitur; at vero anapaestus, qui apelassonos nominatur, ex duabus brevibus, quae in elatione sint, et una, quae in positione sit, copulatur. simplex vero spondeus erit, qui ex producta tam arsi quam thesi iungitur; 983 maior vero dicitur, qui quaternariam non solum elationem, sed positionem etiam videtur admittere.

Per copulam vero duplices accedunt numeri, quorum alter ex maiore erit ionicus, alter ex minore. atque ille, qui ex maiore procedit, constabit ex spondeo simplici vel proceleumatico, quem disemum esse non dubium; qui vero ex minore est, contrarium facit. atque hi quidem in dactylico genere ponentur rhythmi incompositi ac compositi, qui VII numero omnes erunt. dactylus igitur est dictus, quia ordinem syllabarum consi- 984 milem digito hominis informat; anapaestus vero, quia per ordinem redeat sursum; pyrrhichius vero, id est proceleumaticus, quia hic assiduus vel in certamine vel in ludo quodam puerili; spondeus, quia plerumque ⟨sacrificiorum usui libationumque⟩ inservit; ionicus sane propter numerorum inaequalem sonum; habet enim duas longas duasque correptas, quo pedum carmine multi saepe reprehensi sunt. ac ⟨de⟩ dactylicis satis.

10–21 = *Arist. Quint. 1, 15 p. 35, 13–26* || *§ 984 cf. Isid. orig. 1, 17, 2–17*

[**ABDMR CEFV P**] 1 dicron **AB^{1}R^{1}C** dechronon **V^1** | monstratur ... 2 fuerit *om.* **R^1** | monstrotor **B^{1}D^1** || 1, 2 utroque tempore *malebat Meib.* || 2 aquali **A** aequalis **B^{1}D^1** | sibi posito] subposito *coni. Meib.* || 3 ut *om.* **AVP** | uroque **R** || 4 priore **AB^{1}D^{1}R^2** prior **R^1** | apanestus **A** | apomizonus **A** || 5 dicetur *fort. legendum* | appella sonos **ABDMRVP** *corruptius cett.* || 6 elationem **B^{2}M** | et *scripsi* et ex **B^{2}M** ex *cett.* | sit *om.* **E** sint **V^1** | conpolatur **B^{1}D^{1}R** | *post* copulatur *excidisse* et dicitur a nobis antidactylus *vel similia putat Dick* || 7 producta tam] productam **AB^1** productam tam **F** | iungitur **AB^{1}DRF** subiungitur *cett.* || 10 *post* duplices *add.* vero **R** | quorum *Meib.* quoniam *libri* || 11 erit ... maiore *om.* **R^1** | ionicus *Kopp* ionico *libri* | *post* alter *add.* est **ABD** | examinore **V^1** | maiore] minore **M^1** || 12 pondeo **AD^1** spontieo **R^1** | vel] et **B^2** | quam **R^1** | disemum **D^{2}MR** disimum **BD^1** dissemum *cett.* | dubium **B^{1}D^{1}R^{1}EP** dubium est *cett.* || 13 faciat **R^1** | hii **RCEFV** || 14 ponentur **ABDR** ponuntur *cett.* | ac] ad **A** at **RV** | compositi **B^{2}MP** positi *cett.* | VII *libri* octo *Meib.* || 15 dactilicus **B^2** | quia] qui **MR^1** || 16 dicito **B^{1}D^{1}R^1** | quia *ed. pr.* qui *libri* || 17 sursur **D^{1}R^1** | proceleumaticus vero id est pyrrhichius *malebat Meib.* | id est] unum **F** | vel ... 18 puerili *delebat Meib., sed cf. Isid. orig. 1, 17, 2* || 18, 19 sacrificiorum usui libationumque *addidi* (sacrificiis *iam add. Meib.*) || 19 inservi **D^1** | ionicus **B^{2}MR^{2}C^2** ionibus **AR^1** nicos **D^1** ionices **F** ionicos *cett.* || 21 multi saepe reprehensi sunt **B^{2}D^{2}MC^{2}V^{2}P** multis perpraehensi sunt **AB^{1}D^{1}R^1** multi repraehensi sunt **R^{2}V^1** multis saepe reprehensi sunt **C^{1}F^2** multis est prehensi sunt **E** multi se prehensis **F^1** ⟨Iones⟩ multis reprehensi sunt *fort. legendum* (*ἐφ' ᾧ καὶ οἱ Ἴωνες ἐκωμῳδήθησαν Arist. Quint. p. 35, 25*), *sed ipsius Martiani error esse potuit, cf. Mart. VI 166* | ac] a **R** hac **P** | de **B^{2}V^2** *om. cett.*

985 Nunc iambica memoremus; in quo genere numeri incompositi errant quattuor, compositi per copulam duo: at vero per periodum sunt duodecim. qui igitur incompositi errant, isti sunt: iambus ex dimidia elatione et positione quae gemina est; trochaeus ex duplici positione et elatione quae brevis est; orthius vero pes, qui ex tetrasemi elatione [id est arsi] et octasemi positione constabit, ita ut duodecim tempora hic pes recepisse videatur, atque habet propinquitatem aliquam cum iambico pede; quattuor enim primis temporibus ad iambum consonat, reliquis octo temporibus adiunctis. dehinc trochaeus qui semanticus dicitur, id est qui e contrario octo primis positionibus constet, reliquis in elatione quattuor brevibus artetur.

986 Compositi sane sunt, qui per copulas colligantur. sunt autem hi: bacchius ⟨. . .⟩ qui ex trochaeo deducit auspicium, fine autem iambici terminatur. qui vero bacchius est ⟨a iambo⟩, a iambo principia sortietur atque a contrario his quos diximus pedibus aptabitur. per periodum vero est, quod velut per [se] certam viam provenit. in hoc genere cum sint duodecim numero, quattuor quidem per singulas periodos accipere docentur unum iambum ac tres trochaeos. ac de isdem quattuor primum quidem, qui iambum habere monstratur, trochaeus ⟨a⟩ iambo nominatur. qui vero rhythmus secundum iambum recipiet, a bacchio trochaeus

1–5 = *Arist. Quint. 1, 16 p. 36, 1–6* || **6–9** *non ex Aristide* || **9–11** = *Arist. Quint. 1, 16 p. 36, 5–6* || *§ 986* = *Arist. Quint. 1, 16 p. 36, 6–17*

[**ABDMRCEFVP**] **1** iambicam **AB^{1}D^{1}R^{1}P** | errant **AD^{2}MR^{1}CEF** erunt **B^2** *et ed. Kopp.* erant *cett.* (*πίπτουσιν Arist. Quint. p. 36, 1*) || **3** errant **D^{2}MCEFV** erant **AB^{2}P** erent **B^{1}D^{1}R^1** erunt **R^2** | isti *del.* **R^2** | *post* iambus *add.* qui **B^2** | elatione] dielatione **A** elatione quae brevis est **M^2 CE^{2}V^2** || **4** positione^1 **B^{2}MC** praepositione **R** propositione *cett.* | duplice **B^{1}D^{1}R** duplicem **A** | positione et elatione] elatione quae gemina est et positione **B^{2}M** || **5** orcius **BMR** | pes qui **EFV** per qui **B^{1}D^{1}R^1** que **C^1** qui *cett.* | tretasemi **V** | id est arsi *del. Dick* || **6** octasemi **D^{2}C** optasemi **AB^{1}D^{1}R^{1}P** ogdosemi **B^{2}M^1** ogdosimi **M^2** eptasemi **R^2** ogtasemi **E FV** | constavit **AB^{1}R** constabat **V^1** | recepisse **ABDMP** praecepisse **R** percepisse **CEFV** || **8** consona **AB^{1}DR** | reliqua **ABDR** reliquas **C^1** | VIIII **M** || **9** troesus **A** troseus **R** trohesus **C^1** trochesus **EF** | id est *delebat Meib.* || **10** elatione *Meib.* elationibus **B^{2}M** elationis **D^2** elationem *cett.* | brevibus **B^{2}CEFVP** brevitus **AB^{1}D^{1}R** brevitas **D^2** breviter **M** || **12** compositis **F** | copulam *coni. Meib.* (*κατὰ συζυγίαν Arist. Quint. p. 36, 6*) | colligantur *Dick* colliguntur *libri* | sunt . . . **16** provenit *om.* **A** | hii **CEFV** | antibacchius **B^{2}M** || **13** *aliqua exciderunt, ut* a trochaeo et a iambo; et ille quidem est a trochaeo bacchius | iambi **C^2** *et coni. Meib.* | terminantur **D^1** || **14** antibachius **C** (bachius *non enoto*) | a iambo *deesse vidit Kopp* | a iambo **BDR^{2}EFVP** ad iambo **R^1** ab iambo **MC** (*v. Petersen 7*) | sortietur **D^2** sortiretur **B^{1}D^{1}R^1** sortitur *cett.* || **15** a] e **B^2** *om.* **F** | per *del.* **R^2** || **16** se *del. Meib. et om.* **CEFVP** | certa via **B^{2}M** || **17** singulo **A** singulos **MC^2** | periodus **E FV** | docentur *Meib.* docetur *libri* || **19** qui *Meib.* quod *libri* | a *om. libri praeter* **B^{2}C^2** | nominatur **B^{2}R^{2}CP** denominatur **M** dominatur *cett.* || **20** secundus **A** | iambum] iam **B^1** | recipiet **AB^{2}MR** recepit et **D^1** recipiat et **D^2** recipit *cett.* | boccio **AR^1** bocceo **B^{1}D^1** | trochaeus **B^2** trochaeo *cett.*

vocabitur. qui vero iambum tertium recipit, bacchius a trochaeo poterit
nominari. ille vero, qui quartum admittet iambum, appellatur epitritus
iambus. eorum vero, qui ex uno trochaeo sunt ⟨et iambis tribus, primus
est, qui priori loco trochaeum habet⟩, et iambus a trochaeo appellatur a
doctis. secundus iambus a bacchio dicitur, aut certe bacchius medius pot-
erit nominari; qui vero tertium recipit, bacchius ab iambo nominatur;
qui vero quartum recipit trochaeum, epitritus trochaeus appellatur. octo 987
vero ⟨. . .⟩ quattuor de his, quos duodecim diximus per periodum, illi
esse dicuntur, qui binos trochaeos atque iambos per periodum servant.
atque ille, qui primos trochaeos recipit, duplex bacchius a trochaeo
esse dicetur; qui vero primos iambos habebit, duplex bacchius ab iambo
nominatur. cum autem trochaei medii collocantur, trochaeus medius
iure dicetur; cum autem in medio iambi, medius iambus vocatur. omnes
vel qui incompositi ⟨sunt, vel qui compositi⟩ per periodon vel qui per
copulam colligantur, rhythmi decem et octo numerati sunt.

Sed iambus dictus est ab eo, quod ἰαμβίζειν Graeci detrahere dixe- 988
runt, et hoc carmine quibusque veteres detrahebant; item hoc nomen est

§ 987 = Arist. Quint. 1, 16 p. 36, 17–30 || *§ 988 = Arist. Quint. 1, 16 p. 36, 25 – 37, 4; de etymis cf. Isid. orig. 1, 17, 4*

[**ABDMR CEFV P**] 1 recipet **D**^{1} recipiet *fort. legendum* | bacchus **V** || 2 admittet *scripsi* admittit et **AD**^{2}**R**^{1}**FV** admittet et **B**^{1}**D**^{1} admittit etiam **R**^{2} admittit **B**^{2}**MCP** | apellatur **F** || 3 sunt *scripsi* fit **B** sint **M** sit *cett.* | et iambis . . . 4 habet *addidi Mart. VI 170* (*lacunam iam Grot. et Meib. statuerant*) || 4. 5 a doctis **B**^{2}**M** haec dotis **AB**^{1}**D**^{1}**R** hoc dotis **D**^{2} *om.* **CFVP** *rasura septem litt. in* **E** || 5 a bac(c)hio **B**^{2}**R**^{2}**MCP** ab octio **AR**^{1} a bactio **B**^{1}**DEFV** | melius **M** || 6 ab **ABDR** a *cett.* || 8 *lacunam statuit Kopp* | deodecim **D**^{1} (*d.* **R**) || 9 bonos **A** bonis **C**^{1} | periodum **M** pyrricium *cett.* || 10 *post* ille *add.* periodus **M** | qui **B**^{2}**M** *om. cett.* | primos **B**^{2}**M** primus *cett.* | trochaeos **B**^{2}**MP** trochaicus **AB**^{1}**DRE** trocheos primos **C** trochaicos **F**^{1}**V** trocheicos **F**^{2} | duplex] *hic et infra* (*v. 11*) simplex *legebat Meib. ut Martianus cum Aristide concineret; contra apud Aristidem* διπλοῦς *legebat Deiters ut ille cum Martiano concineret. tantum prodest rem musicam probe nosse* || 11 dicetur **D**^{2}**MR**^{1} dicatur **B**^{2} dicitur *cett.* | *post* dicetur *sunt* qui vero secundos iambos habebit duplex bacchius a trocheo esse dicetur *scripta et deleta in* **B** | primos iambos *scripsi* (ὁ μὲν οὖν πρώτους τοὺς ἰάμβους ἔχων *Arist. Quint. p. 36, 19*) secundos iambos **ADM** secundus iambos **BP** secundus iambus **R** secundos trocheos **CEFV** *et ed. Meib. Dick* | baccus **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | ab **BDRC** a *cett.* | iambo] trocheo esse dicetur qui vero secundos iambos habebit duplex bacchius a iambo **A** || 12 medius] meus **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || 13 dicitur **B**^{2} dicatur **M** || 14 sunt vel qui compositi *addidi, cf. p. 380, 1–2* incompositi errant quattuor, compositi per copulam duo: at vero per periodum sunt duodecim | per periodon **B**^{2}**D**^{2}**MR**^{2}**P** per sodon **A** per peodon **B**^{1}**D**^{1} perpsodon **R**^{1} per sinodon **CEFV** || 15 collogantur **B**^{1} | *post* rhythmi *add.* et sint **AB**^{1}**DR**^{1} | XVIII **A** decim et octo **R** | nomerati **D**^{1} || 16 ἰαμβίζειν *edd.* iambizin **BMR** (**D** *legi non potest*) iambozin *cett. et Isid. 1, 17, 4, ut videatur iam Isidorus depravato Martiani codice usus esse* | graece **R** (**D** *legi non potest*) | detrahere] detrepe **A** detraepe **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | dicunt **B**^{2}

ab eo, quod venenum maledicti aut livoris infundat. trochaeus vero ab eo dictus, quod celerem conversionem faciat veluti rota. orthius propter honestatem positionis est nominatus. semantus sane, quia, cum sit tardior tempore, significationem ipsam productae et remanentis cessationis effingit. bacchii vero sunt dicti, quod bacchicis maxime sonis congruunt, isque bacchius ludus est, qui illis carminibus aptatur.

989 In eo vero genere, quod paeonicum nominatur, incompositi duo rhythmi esse dicentur. quorum alius paeon *διάγυιος* appellatur ⟨ex longa positione et brevi et longa elatione; alius vero paeon *ἐπιβατός*⟩ ex longa positione et longa elatione ac duplici positione producta et arsi longiore iungitur. hi sunt paeonici generis numeri, quos incompositos esse praediximus. neque vero per coniunctionem [hoc est *συζυγίαν*] neque per periodum in isto genere rhythmus accedet. inde *διάγυιος* quidem dictus est, id est quasi duplicia membra discernat; *ἐπιβατός* autem, quia membris veluti utens quattuor ⟨ex duabus arsibus⟩ et duabus diversis thesibus copulatur.

990 Verum haec genera cum permixta fuerint, species numerorum ⟨plurimae exsistunt, quarum⟩ prima species erunt istae, quae dochmiacae nominantur. ex quibus prius quod fuerit, hac lege componitur, ut sit ex iambo et paeone, qui *διάγυιος* vocatur. hunc *διάγυιον* posteriores creti-

§ 989 = Arist. Quint. 1, 16 p. 37, 5–12 || *§ 990 = Arist. Quint. 1, 17 p. 37, 13–17*

[**ABDMR CEFV P**] 1 venenum **B^2** *et Isidorus* venena **MCEF** veneno *cett.* | livoris **B^{2}D^{2}CEP** *et Isidorus* livores **AMRFV** libores **B^{1}D^1** | infundant **B^{2}MR^2** || 2 conversionem *Isidorus* reversionem *libri* | orcius **BDMR** || 3 semantus **D^2** (*σημαντός Arist. Quint. p. 36, 30*) semantur **AB^{1}D^{1}R^1** semanticus *cett.* || 4 remanentes **M^1** || 5 bacci **AB^{1}D^{1}R^1** bachi **R^{2}V** | bacchicis *edd.* baccis **ABDRP** bachis **MCEFV** | sonis **B^2** sono **M** per sonos **V** sonos *cett.* || 6 isque **AMF** hisque *cett.* | bac(c)hius **AB^{2}M** bacchiis **RE** bacchis *cett.* | lidus **R^1** | illis] ipsis **B^2** in illis **R^2** || 7 duo *om.* **AR^1** suo **C^1** || 8 dicuntur **B^{2}MR^2** | alius **ABDR** unus *cett.* | *διάγυιον Meib. ex Aristide* ΔΥΑΓΥΟΝ *vel peius libri* | ex longa . . . 9 *ἐπιβατός addidi ex Arist. Quint. p. 37, 6–7* || 10 ac] ad **A** | duplici] alter duplici **M** | longiori **D^2** | iunguntur **R^1** iungetur *fort. legendum propter clausulam* || 11 hi sunt *om.* **AR^1** his **C^{1}EFV** | poenici **AC** poeonici **BRP** || 12 hoc est *συζυγίαν del. Dick* | sinzingian **V** sinzigian *cett.* | per^2 **AB^{2}P** *om. cett.* | periodon **B^2** periodidum **M^1** || 13 accedit **AR^1** | ΔΥΑΓΥΟΣ **B^{1}DRCEV** *corruptius cett.* || 14 ΕΠΙΒΑΤΟΥΣ *libri* || 15 ex duabus arsibus *suppl. Petersen 75* | diversis thesibus *Caesar, Rhythm. (1861) 197* diversitatibus *libri* || 17 species **AB^{1}D^{1}R** speciebus **B^{2}D^{2}MEF** in speciebus **CVP** || 17.18 plurimae existunt quarum *inserui coll. Arist. Quint. p. 37, 13 εἴδη ῥυθμῶν γίνεται πλείονα* || 18 prima **B^{1}DR** primae *cett.* | dochmiacae *Meib.* docimane **A** docimi **D** docime **C** docimine *cett.* | nominatur **C^1** || 19 primus **P** | hac **AD^{2}MCV** ac *cett.* || 20 ΔΙΑΓΟΙΣ *fere libri* | hunc *om. libri praeter* **BDMV^{2}P** | ΔΥΑΓΟΥΜ *fere libri* *correxit Eyss.* | creticum **B^2** greci **AD^{2}CEFVP** graecicum **B^{1}D^{1}R** creteticum **M** Graeci creticum *coni. Kopp*

cum nominarunt. secunda est species, quae ex iambo, dactylo et paeone
constare monstratur. qui autem dochmii numeri nominantur, propter **991**
assiduum et compositum sonum appellari videntur.

Fiunt autem numeri, qui et prosodiaci vocantur, quorum alii per ternos pedes fiunt, pyrrhichio, iambo et trochaeo; alii vero quattuor, ut his tribus pedibus iambus primus aptetur; alii vero ex duabus syzygiis, id est copulis, bacchio et ionico apomizonos constare consuerunt.

Sunt sane, qui etiam irrationabiles esse dicuntur, quos alogos vocita- **992**
mus; quos etiam chorios appellare consuevimus. sunt autem numero duo, quorum alter diiambi figuram respicit et constat ex elatione, quae longa est, et duabus positionibus; et rhythmo quidem est ad dactylicum similis, partibus vero ad numerum iambico iungitur, et ⟨iamboides dicitur quasi genus⟩ iambi vicinum. alius vero est numerus, qui trochaeides nominatur, id est qui figuram quandam speciemque trochaei habere videtur, ex elationibus geminis et longa positione consistens per contrarium prioris effectus.

Sunt autem mixti generis quinque, id est dactylus per iambum, dac- **993**
tylus in bacchium incidens, [is] qui veniat ex trochaeo, dactylus per bacchium, qui ex iambo manaverit, dactylus per chorium, qui ex iambi similitudine exordium mutuetur, dactylus per chorium, qui ex similitu-

§ 991 = ibid. p. 37, 17–23 || *§ 992 = ibid. p. 37, 24 – 38, 2* || *§ 993 = ibid. p. 38, 3–14*

[**ABDMR CEFV P**] 1 nominarunt **ABD^{1}MR** cognominarunt *cett.* | dactylo *Meib.* dactylico *libri fort. recte* | poeone **BDR** || 2 dochmii *Meib. audaci sed necessaria coniectura* deducti *libri* || 3 assiduum *vix sanum* dissimilem *malebat Deiters* || 5 pyrritio **B^{1}R^1** pyrrito **D^1** | iambico **A** | traceo **R** || 6 duobus **AB^1 D^{1}C** | sinzigiis *fere libri* || 7 apomizono **M** || 8 sunt] sed **M** | irrationabiles **B^{2}M CP** rationabiles *cett.* || 9 numero *del.* **B^2** *om.* **M** (*locum tractavi Mart. VI 170–173*) || 10 diiambi **D^{2}M^{2}CEFP** diambi **AB^{2}D^{1}R** diambus **B^1** digambi **M^1** dilambi **V** | fuguram **F** | respicit] recipit *fort. legendum* | alatione **R^1** || 11 rhythmo *scripsi* numero **AB^{2}MC** numeri **B^{1}DR^2** nume **R^{1}E** nunc **FVP** (*τὸν μὲν ῥυθμόν Arist. Quint. p. 37, 25*) | ad dactylicum (a dact. **R**)] dactylo *coni. Meib.* || 12 vero *om.* **M** | iambico *scripsi* (*ἔοικε . . . ἰάμβῳ Arist. Quint. p. 37, 25*) ionicum *libri* | et] etiam **M** | iamboides ... 13 genus *addidi* || 13 iambi vicinum *scripsi* iamvicinum **ARCEF** iambicinum **B^{1}DM^2** iambo vicinum **B^2** iambica num **M^1** iam dici num **V** iambicum **P** | est *om.* **ACEFV** *ante* vero *ponit* **R** | qui] est qui **AR^1 CEFV** | trochaeides **R^2** troceides **ABDR^1** trochendes **M** trochedes **C** trochoides **E** trochades **FV** trochaides **P** || 17 quinque **MRC** qui inque **BD** V *cett.* VI *Meib. ex Arist. Quint. p. 38, 3* | *post* id est *addebat* creticus *Meib., sed opinor Martianum voluisse creticum excludere* | dactylus^1 *edd.* dactilicus *libri* | per iambum] pariambus **AB^{1}D^{1}R** | dactilicus **B^{2}MR^{2}P** || 18 in bacchium . . . dactylus *om.* **B^1** | bacchium *Meib.* antibacchium **M** bacchio *cett.* | is (his **B^{m}DR**) *delevi* | qui] que **M^1** | veniet **B^m** | dactilicus **B^{m}D^{2}MR^{2}P** || 19 maneberit **AB^{1}D^1 R^1** manaberit **R^2** | dactylus . . . 20 mutuetur *del.* **B^2** | dactylus **AB^{m}EFV** dactilicus *cett.* || 20 exordium . . . similitudine *om.* **P** | exordium **R^1** *om.* **A** exordinem **B^1** ordinem **M** ex ordine *cett.* | dactilicus **B^{2}R^{2}C**

dine trochaei videatur expressus. et creticus quidem constans ex trochaei positione et ⟨. . .

994 Rhythmopoeia est con⟩dicio numeri componendi et omnium figurarum plena perceptio. dividitur haec in eas quas et melopoeia partes, quae sunt istae: [ἐπι]λῆψις, id est perceptio, per quam scimus, quonam numero utendum sit; χρῆσις, id est usus, per quem positiones aut elationes decenter aptamus; μίξις, id est permixtio, per quam, quod opportunum fuerit, ex arte miscemus. tropi vero, ut in melopoeia, et in rhythmopoeia tres sunt: systalticos ⟨. . .⟩ dicimus et in harmonicis eos superius
995 memoravi. numerum autem marem esse, melos feminam noverimus. etenim melos materies est, quae sine propria figura censetur, rhythmus autem opere quodam virilis actus tam formam sonis quam varios praestat effectus.'

996 Quae cum Harmonia intentis tam divis quam heroum populis augusta quadam suavitate percurreret, ad cantus carminumque dulcedines decenter regressa conticuit; tuncque Iove assurgente divisque praeambulis coemesin modulata in thalamum quoque virginis magna cunctorum voluptate pervenit.

997 Habes anilem, Martiane, fabulam,
miscillo lusit quam lucernis flamine
Satura, Pelasgos dum docere nititur

§§ 994–995 = Arist. Quint. 1, 19 p. 40, 8–25

[**ABDMR CEFV P**] 1 constans *Meib.* (*συνέστηκεν Arist. Quint. p. 38, 4*) consonans *libri* | trocheo **ABDR** || 2 *post* et *add.* iambo **B**^{2}, iambi **M** *lacunam statuit Meib.; excidisse unum folium putavit Deiters, nam nihil dicitur de eis, quae tractat Arist. Quint. p. 38, 14 – 40, 7* || 3 rhythmopoeia est condicio *Dick ex Arist. Quint. p. 40, 8* dictione **A** dicio **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**EF** et indicio **B**^{2} indicio *cett.* || 4 perfectio **B**^{1} acceptio *coni. Meib.* || 5 *λῆψις Meib. ex Arist. Quint. p. 40, 10* ΕΠΙΛΕΜCΙC *libri* | quonam *Meib.* quo quando **A** quo quandum **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} quo quantum *cett.* (*ποίῳ τινὶ ῥυθμῷ χρηστέον Arist. Quint. p. 40, 11*) || 6 numero **MB**^{2} numerum *cett.* | *χρῆσις edd.* cressis **V** cresis *cett.* | quem] quam **P** || 7 mixis *libri* | quod *om.* **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1}**E**^{1} || 8 mescemus **R**^{1} | ut] et **B**^{2} || 9 *post* sunt *add.* quos **B**^{2}**M** | systalticus **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | *post* systalticos *lacunam statuit Meib.* (*. . . συσταλτικὸς διαστατικὸς ἡσυχαστικός. τούτων ἕκαστον εἰς εἴδη διαιροῦμεν κατὰ ταὐτὰ τοῖς ἐπὶ τῆς μελοποιίας εἰρημένοις Arist. Quint. p. 40, 15*) | in harmonicis] inarmonicos **M** | supperius **C** || 10 numero **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | mare **AR** | femininam **M**^{1} || 11 sine *om.* **B**^{1}**D**^{1}**C**^{1} | censetur *om.* **A** censet **R**^{2} || 12 quoddam **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} quidam **C**^{1} | praestet **F** || 13 affectus **AB**^{2}**R** || 14 intentis] in tantis **B**^{1}**E** | populus **AR**^{1} (*malim* populo) | angusta **B**^{2}**R** || 15 percurreret] percurrere et **B** | cartus **D**^{1} || 16 conticuit **B**^{2}**C**^{2} continuit *cett.* | praeambiculis **R**^{1} || 17 coemesin *Meib.* (*κοίμησιν iam Vulc.*) scymesin **M**^{1} cymesin *cett.* | magna **B**^{2}**MC**^{2}**P** magno *cett.* | voluptate *om.* **A** || 18 *post* pervenit *add.* Metrum senarium trimetrum **D**^{m} *similia* **M**^{m}**EFV** || 19 habens **V**^{1} | anilem **E**^{v} (*cf. Mart. V 133*) sanile **D**^{1}**R**^{1} sinilem **C**^{1} senilem *cett.* || 20 miscilla *coni. Scaliger* | quam **D**^{2}**CEFV** quem *cett.* | flammine **A** famine **D**^{v}**M** || 21 satura **B**^{2}**D**^{2}**R**^{2} satora **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} satira *cett.* | pelascos **A** pelasgas **B**^{2}

artes †cagris vix amicas Atticis.
sic in novena decidit volumina;
haec quippe loquax docta doctis aggerans **998**
fandis tacenda farcinat, immiscuit
Musas deosque, disciplinas cyclicás
garrire agresti cruda finxit plasmate.
haec ipsa namque rupta conscientia **999**
turgensque felle ac bili, 'multa chlamyde
prodire doctis approbanda cultibus
possemque comis utque e Martis curia;
Felicis' inquit 'sed Capellae flamine,
indocta rabidum quem videre saecula
iurgis caninos blateratus pendere
proconsulari verba dantem culmini
†ipsoque dudum bobinatore flosculo
decertum fulquem iam canescenti rota,†
beata alumnum urbs Elissae quem videt
iugariorum murcidam viciniam
parvo obsidentem vixque respersum lucro,
nictante cura somnolentum lucibus –

10 *cf. Iuv. 9, 101* ergo occulta teges, ut curia Martis Athenis || **13** *cf. Ov. Ib. 232* latrat et in toto verba canina foro

[**ABDMR CEFV P**] **1** cagris **AB**^{1}**D**^{1}**R** *sensu nullo* creagris *cett.* diacriis *Meurs.* theatris *Heins.* cathedris *Morelli* Oeagriis *Dick* || **2** novana **A** || **3** nugax *coni. Stange 10 et 25* linguax *Heins. ap. Burmanni syll. epist. 3, 461* | dicta *Heins.* | aggerans **B**^{2}**EFV** aggregans **C** adgerans *cett.* adgerens *Ritschl, Neue Plautin. Excurse 124* || **5** deosque **B**^{2}**M** deoque *cett.* deasque *ed. pr.* | cidicas **A** calicas **M** ciclidas **R** || **6** agrestis **B**^{1} | cruda] curica *n. f.* **A** crura **R** | plamatae **A**^{1} placmatae **A**^{2}**B**^{1}**D**^{1}**R** (*cf.* disgregato plasmate *p. 349, 20*) || **7** haec **B**^{2} ac **C** hac *cett.* | namque *Morelli 248* nauque **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} nauci *cett.* | rupta **BD**^{1}**MP** ructa **AR**^{1}**CEFV** quae rupta **D**^{2}**R**^{2} || **8** turgens **B**^{2} | bili **C**^{2} vile **AB**^{1}**DC**^{1}**E** vili **B**^{2}**MP** vilem **RFV** | clamitae **AB**^{1}**D**^{1}**R**^{1} || **10** comes **D**^{2}**CEFV** | atque **AD**^{1} | curia *om.* **A** cura **V** || **11** inquit **B**^{2}**D**^{2}**MCE** inquid *cett.* | capillae **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | flammine **A** flemine **B**^{1}**D** famine *coni. Grot.* || **12** ravidum **AB**^{1}**D**^{1}**R** || **13** iurgis **A** lurgis *cett.* foris *Heins.* || **14** proconsolari **B**^{1}**DR** | verba dantem *Sundermeyer* (*1910*) *30, licet ille decipiendi sensum detestetur: mihi quidem iocus videtur Martiani se ipsum deridentis, quasi pulverem iudicibus in oculos iecisset* || **15–16** *versus desperatissimi* || **15** ipso **M** | bobinatore **AB**^{1}**R** bombinatorem **M**^{2}**C**^{2} bombinatore *vel* bombinat ore *cett.* bombitante *Eyss.* | fasculo **D** flasculo **R**^{1} flosculos *Morelli 248* || **16** decerptum **AB**^{2} decertatum **M** | fulquem **ABD**^{1}**R**^{1} falce **MC** falcem *cett.* *inutiles multorum emendationes taceo* || **17** urbs] ur **A** urs **B**^{1}**D**^{1}**R**^{1} | elissa **B**^{2}**D**^{1} elise **MF** | videt **B**^{1}**D**^{1}**V** vidit *cett.* || **18** iurgariorum **B**^{2} | marcidam **M** | vicinia **D** || **19** obsidentem **B**^{2}**M** obsidem *cett.* || **20** nictantem **B**^{2}**C**^{2} | somnulentum **B**^{1}**DR** somnolento **M**^{1}

1000 ab hoc creatum Pegaseum gurgitem
decente quando possem haurire poculo?'
testem ergo nostrum quae veternum prodidit
secute nugis, nate, ignosce lectitans.

[**ABDMR CEFV P**] 1 ab hoc **BMR**^{2} ad hoc **AR**^{1} ob hoc **CE** oboc **FV** (*legi non possunt* **DP**) | creatum **BMC**^{2} *om.* **C**^{1} creata *cett.* (*legi non possunt* **DP**) | peccas **A** pegasseum **M** (*legi non possunt* **DP**) || 2 decenti **A** decentem **M** (*legi non potest* **D**) | possem haurire **B**^{2}**MC**^{2}**EVP** possi haurire **A** posse haurire **B**^{1}**D RC**^{1} possem auriauriri **F** haurire possem *coni. Meib.* || 3 nostrum quae **R**^{2} nostrum quem **C**^{2}**P** nostrumque *cett.* || 4 secutae **DR** | *subscriptio* MARTIANI MINNEI (MINEI **AEFV** *om.* **C**) AFRI CARTHAGINENSIS DE ARMONIA (*om.* **M**) LIBER VIIII EXPLICIT (EXPLICIT LIBER VIIII **EFV** *add.* FELICITER **B**) **ABDMRCEFV** *subscriptio nulla in* **P**

INDEX RERVM ET VOCVM MEMORABILIVM

A littera: *pronuntiatio* 68, 21; *transitus* 63, 11s.; *in fine* 63, 24s.; 82, 1ss.; *quantitas* 76, 10; 78, 1. 2; 79, 9; 80, 2. 22; 81, 3
abacus 203, 22; 204, 20; 206, 7; 258, 14; 259, 5; 261, 21
Abdera oppidum 231, 19
Abderites senex 31, 17
abdicativa particula 107, 13; 134, 5; abdicativum proloquium 134, 6. 10. 14. 17; 135, 7. 9. 23; 136, 4; 137, 3. 4ss.; 140, 17. 20. 26; 141, 2. 3s. 6. 10. 14. 17. 20; 142, 5. 8. 11
abdicative 140, 1
Abinna mons 217, 18
abinvicem 130, 3
ablativus casus: *quantitas in nominibus* 78, 11. 18; 80, 16. 20; *in pronominibus* 79, 3. 6; *praepositiones cum ablativo* 81, 4; *verba cum abl. constructa* 103, 11; *abl. agentis* 131, 14; *abl. relationis* 197, 5; *formae* 89, 21; 91, 10. 13; 93, 7. 9; 94, 6
ablego 21, 6
Abnova mons 234, 9
abolitio 165, 13
abolla 301, 23
absis 335, 13. 17; 336, 4. 9
absoluta ratio 30. 12; a. modulatio 54, 17; a. species 96, 21; 97, 8. 15; 98, 2; 99, 12. 14; 100, 5; 102, 1. 4; a. forma 102, 8; a. qualitas 158, 9; absolutum systema 367, 16
abstinentia 40, 28
abstrudo 268, 3
Abydos 232, 5
Academia 149, 21
Acarnania 227, 18; 228, 14
accentus 64, 4; 71, 7. 9; 73, 17; 74, 8ss.
accessus 24, 2; 36, 13; 211, 7
accidens 109, 19; 112, 19; 135, 3; 167, 21; 262, 15; 323, 18
acclamatio 192, 19
accusativus casus: *quantitas in nominibus* 77, 22; 78, 20; 80, 15. 17; *in pronominibus* 79, 2. 4; *formae* 87, 2; 88, 19; 89, 11. 20; 92, 16. 18; 197, 5
accusator 160, 23; 161, 19; 163, 6; 164, 9
acerra 33, 6; 44, 2; 49, 13; 57, 2
acervus (= *sorites*) 106, 9
Acheron 228, 8
Acherusius specus 244, 3
Achillis insula 234, 15
Acmon 67, 4
Acone portus 244, 3
aconitum 244, 3
acrimonia 108, 10
Acroceraunia 215, 4; Acroceraunii montes 227, 16; Acroceraunium promuntorium 227, 7. 14
Acrocorinthos 229, 9
acronychos ortus 333, 21; 334, 3
Acte 229, 14
actio 62, 8; a. *legalis* 154, 6. 21s.; 157, 11; 158, 1; a. *oratoria* 190, 18–191, 23; 182, 17; 198, 4
Actiacum litus 356, 14
actito 62, 11
Actium 228, 9
activa et spectativa 62, 7; activa verba 64, 19; 94, 10s.; 95, 7
actor 62, 11; 191, 20
actus 371, 22; 384, 12
acumen *soni* 358, 11s.; 362, 1. 2. 4 *et saepe libro nono*
acutus *accentus* 71, 11ss.; 74, 9; a. angulus 252, 8; 255, 11; a. sonus 371, 22
adamantinus 5, 13; 31, 19
adamas 23, 7
Addiris mons 236, 5
addubitatio 182, 17
ademptio 329, 18
adhibitio 60, 16

Adiabene 241, 1; 245, 1
adiaculo 49, 19
adiectio (*rhet.*) 198, 17
admetior 206, 17; 249, 14
admonitio (*rhet.*) 198, 19
Adon Byblius 53, 5
adquisitus *sonus* 357, 14; 362, 9ss.; 367, 17; 370, 21; 371, 7
Adrastia *dea* 19, 17
Adrias 232, 3
Adriaticum mare 222, 16
Adrumetus 237, 16
adulatio 108, 3
adulterium 157, 11. 13
adumbratio 49, 2
adumbro 204, 3
advento 10, 2; 12, 23
adversitas 24, 10
adytum 4, 21; 6, 4; 42, 18; 308, 6
Aeas Aeantis *facit* 103, 22
Aegaeum mare 215, 2; 229, 3; 232, 11
Aegialos (= Achaia) 229, 10
Aegilion (= Capraria) 224, 10
Aegipanes 236, 11; 239, 11
Aegusa insula 226, 10
Aegyptius 29, 13; 42, 17; 47, 15; 50, 18; 107, 16; 240, 8; 308, 5; 354, 14
Aegyptus 47, 16; 207, 24; 238, 16. 18; 239, 14. 17. 19
Aenaria 224, 13
Aeneas 27, 18; 63, 23; 78, 4; 89, 2; 103, 22; 104, 1; 221, 5; 224, 13
aenigma 43, 23; 150, 19
Aeoliae insulae 226, 12
Aeolis 243, 2
Aeolius tropus 359, 11
Aeolus 226, 14
aequalis angulus 252, 5; 253, 9; 258, 7; 311, 18; cf. 258, 11ss.; aequale diastema 366, 5; aequalis tonus 372, 4; aequale rhythmi genus 375, 20; 376, 4. 15
aequalitas 264, 1; 278, 2; 311, 3; 321, 9; 376, 7
aequicrurius 253, 2
aequilaterus 252, 23; 253, 7; 258, 15
aequinoctialis 209, 3; 210, 15; 212, 11; 213, 2; 310, 25; 312, 1; 313, 7ss.; 315, 17s.; 320, 17; 331, 1s. *et passim libro octavo*
aequinoctium 209, 16; 331, 17. 22. 23
aequipero 265, 24
aequistantes circuli 310, 17
aer 9, 12; 45, 16; 48, 6. 8. 18; 205, 8; 210, 6; 267, 13ss.; 309, 8; *ultima syllaba producitur* 76, 23
Aeria (= *Creta*) 232, 16
Aeschines 150, 9
Aesculapius 3, 9
Aesopus 197, 3
aestas 211, 22; 212, 5. 19
aestifer *ortus Sirii* 28, 11
aestimator 155, 2. 22; 160, 25
aestivus 235, 11; 311, 1
aestuarium 236, 3
aestus mentis 43, 16
Aeternitas 4, 14
aether 36, 18; 41, 24; 46, 4; 205, 12; 339, 5; 342, 16
aetherius 2, 18. 23; 5, 22; 29, 9; 43, 21; 49, 11; 51, 18; 53, 10; 54, 20; 201, 8; 259, 10; 307, 7; 309, 10. 15; 310, 5; 340, 7
Aethiopia 217, 2; 239, 23; 249, 2
Aethiopicus 215, 16; 249, 20
Aethiops 239, 18
aethra 35, 8; 40, 12; 52, 6; 147, 14; 201, 14; 204, 12; 206, 1
Aetna 226, 5
Aetoli 228, 12
Aetolia 227, 18; 228, 14. 15
Afer *Herculis filius* 236, 1
affatus, ūs 203, 7
affectate *aliquid exponere* 193, 18
affectatio 5, 3; 157, 5; 177, 3
affectio 11, 10; 15, 17; 355, 18; a. *sonorum* 360, 2
affectus (*rhet.*) 173, 13 – 174, 14
affingo 310, 1
affixio 16, 1
afflictatio 43, 16; 200, 9; 355, 16
afflictim 106, 6
affulgeo 335, 4; 337, 3
Africa 236, 1 – 240, 16; 217, 7. 18; 218, 5; 222, 4; 225, 20; 226, 8; 249, 19; 332, 4
Africanus (*Scipio*) 172, 5
Africum mare 224, 15
Agamemno(n) 86, 15
Aganippe fons 230, 2
Agathyrsi 234, 17
Agaue 82, 15
aggero 36, 13; 385, 3
aggestio 307, 7
aggrego 61, 22; 63, 8; 158, 3

agnitio 108, 2
agoge rhythmica 373, 21 (*v. et ind. Graec.*)
agon 355, 6
Agrippa 219, 16. 18; 220, 13
Agrypnia 32, 7; 44, 17
Agyllina 223, 10
-ai *in casu genet.* 70, 25
Aiax 63, 23; 64, 11; 66, 20; 165, 23
aientia et negatio 127, 8; 129, 4; 132, 1. 4; aientia et negantia 110, 15
-al *finita nomina* 76, 15; 84, 10s.
alacritas 11, 4; 305, 4
Alani 234, 12
albico 2, 6; 56, 1; 244, 17
albidus 23, 19; 43, 14
Alcman 86, 10
Alexander Magnus 208, 16; 216, 18; 230, 14; 240, 9; 245, 9. 14; 246, 10; 248, 2; 355, 3
Alexandria 208, 3; 209, 4; 215, 17; 238, 17; 240, 1. 8; 249, 21; 316, 18; 356, 5; A. Sogdiana 245, 14
algor 211, 5; 212, 21
aliena verba 110, 4; 116, 5ss.; 176, 6; 177, 3
alimma 31, 17
alipes 13, 13; 52, 18
allambo 107, 21
allec 77, 17
allegoria 177, 7
allubesco 12, 12; 14, 5; 51, 9; 260, 13; 349, 21
alogus 256, 12; 366, 1; 383, 8 (*v. et ind. Graec.*)
Alpes 215, 4; 220, 12. 15; 221, 1. 13. 23; 222, 11. 14
Altarium *sidus* 318, 16. 20
altercatio 149, 21; 156, 11
alterno 55, 11; 264, 6; 307, 5
alucinor 175, 24
alumno 308, 15; 339, 16
-am *terminatio in verbis* 79, 16
amaritudo 121, 20
amator 120, 17
Amazon 235, 11; 355, 2
Amazonica pelta 221, 21
ambages 3, 3; 6, 1; 146, 12; 161, 13
ambiguitas 119, 15; 162, 13
ambiguus 11, 22; 36, 15; 106, 3; 149, 12; 155, 9; 161, 6; 166, 4
ambitor cursus 309, 13 (*sed fort. debet esse* circus)
ambitus 217, 3; 219, 1; 227, 7; 260, 6; a. *circulorum caelestium et sim.* 204, 2; 210, 9; 309, 15; 312, 3. 24; 316, 6; 321, 13; (*rhet.*) 184, 9
ambo *semper plurale* 83, 6
Ambracius sinus 228, 7. 11
ambrosius 33, 9; 348, 17
ambulatio 191, 3
amentatae hastae 152, 24
amicitia *monade significatur* 263, 5
amiculum 4, 17
amissio (*rhet.*) 197, 6
amnes (*planetarum orbes*) 7, 14ss.; Amnes *dii* 148, 1
Amor (*non voluptariae Veneris filius*) 44, 15
Amphiaraus 48, 2
amphibolum nomen 161, 10
amphimacer pes 180, 11
Amphion *nomen* 86, 15; *vates* 345, 20; 346, 11
amplificatio 192, 23
ampliores perfectis numeri 274, 17. 19; 275, 5
amplitudo 29, 5; 107, 18
Ampsaga flumen 237, 1. 4; 238, 1
-an *finita nomina* 76, 19
anacephalaeosis 199, 16ss.
analogia 81, 16. 23; 83, 4; 88, 22; 91, 3; 103, 14; 269, 11. 15
analogicus *numerus senarius* 265, 9
anapaesticus *in clausula* 180, 12
anapaestus 180, 19; 378, 5. 18. 23; 379, 4s. 16
anastros *extimus circulus* 309, 14
Anaxagoras physicus 207, 10
Anchises *nomen* 77, 5
Andromacha *nomen* 82, 3. 18
Andromeda 240, 14; *sidus* 313, 3; 316, 12; 318, 7. 19. 21
Andros insula 233, 10 (*v. adn.*)
Andyni sinus 244, 2 (*v. adn.*)
anesis 362, 4
anfractus 8, 6; 146, 3; 204, 2; 302, 7; 324, 18
angelicus populus 56, 8
angelus (= *genius*) 46, 22
anguis *Dialecticae* 106, 22ss.
angulares propositiones (*in quadro oppositionis*) 37, 5. 14
angulosi recessus 229, 3
angulus 252, 1ss.; 255, 10ss.; 276, 8ss.
anilis fabula 384, 19

anima 44, 6; 47, 1. 7; 48, 19; 49, 3; 56, 8; 71, 8; 264, 9; 354, 3
animal 111, 3; 112, 2; 113, 13. 16; 114, 15ss.; 356, 2
animans 21, 12; 42, 15; 45, 18; 113, 9; 211, 7
animator 15, 14
Anio flumen 83, 4. 6
annuntio 46, 21
annus 30, 14; 264, 17; a. *lunaris* 328, 7; a. solaris 328, 9; *cf.* 330, 11ss.; a. magnus 329, 2
anomalia 85, 20
anomalus (*astr.*) 15. 18; (*gramm.*) 81, 18; 103, 15
Antaeus 235, 24; 236, 2
Antandrus insula 232, 9 (*cf.* 233, 10)
antarcticae terrae 208, 2; antarcticus circulus 311, 5; 313, 20; antarctica regio 312, 5
antecedens: *argumentum ab antecedentibus* 142, 28; 144, 15; 166, 21; 170, 1; *numeri membro antecedentes* 277, 19; 278, 6ss.
antemeridiales horae 210, 16
Antenor *Patavii conditor* 223, 14
antevolo 26, 25; 45, 3
antevorto 37, 23
Anthropophagi 234, 18; 245, 22
anthypophora 199, 15
antiae 51, 10
Antianum mare 224, 12
Antilibanus mons 241, 14
Antiochia 241, 2. 16; 244, 13
Antiochus 216, 14; 245, 11
antipodes 211, 20; 212, 3. 7s. 15. 20. 22s.; 331, 16
Antipolis 224, 5
antistes 2, 9; 61, 21; 89, 19
antistitium 41, 24; 339, 21
antithesis 377, 16
Antonius *nomen* 91, 7s.; *triumvir* 166, 1
antrum 6, 5. 17; 353, 6
Aones 354, 14
Aonides 34, 20; 75, 22
Apamea 243, 3
apelassonos anapaestus 379, 5
Apelles 204, 5
apex 52, 15; 106, 11; 181, 25; 201, 12; 311, 12
Aphrodisia insula 248, 9
Aphrodite 5, 1
Apis 238, 15
apocatastasis (= *decas*) 269, 12
apodicticum *genus orationis* 166, 5; apodictica schemata 254, 1. 3; 255, 1
Apollinis templum Actii 228, 9; Apollinis portus 228, 16; Apollinis oracula 228, 18; 243, 9; Apollinis promuntorium 237, 8. 10; Apollinis *certamen Celaenis* 243, 4; Apollinis arae 245, 18
Apollineus axis 12, 7
Apollo (*v. et* Clarius, Delius, Phoebus, Pythius, Sol) 4, 10; 5, 18; 7, 8; 11, 1. 13; 12, 20; 150, 18
Apollonia *Cyreniacae* 238, 11; Palaestinae 241, 5
apologus 197, 2
apomizonos anapaestus 379, 4; ionicus 383, 7
apotheosis 55, 18; Apotheosis *mater Athanasiae* 43, 9
appellatio 119, 17; (*rhet.*) 196, 22
appetitus caeles 27, 16; a. mortis 231, 9
Appius Claudius 69, 19
applodo 303, 15
apposite dicere 152, 10
appulsus, -ūs 6, 24; 20, 21; 68, 24; 69, 12. 15
aprugni dentes 54, 10
aptoton 64, 8; 88, 24
Apuli 221, 19
aqua 267, 14s.; *sidus* 316, 16
Aquarius 313, 16; 316, 16; 318, 17; 319, 18
aquatilia animalia 167, 12
Aquila *sidus* 313, 13; 314, 18; 316, 13; 317, 22; 318, 16
aquili *dii* 48, 16
aquilo 211, 17
aquilonia signa 316, 8
Aquitania 235, 13
-ar *finita nomina* 76, 21; 86, 20ss.
ara 37, 20; 245, 16. 19; 246, 11; 301, 22; Ara *sidus* 316, 16
Arabia 208, 5. 17; 216, 22. 24; 240, 13. 17. 19; 241, 3. 5
Arabici halatus 57, 4; Arabicus sinus 216, 17. 19; 248, 8
Aracynthus 228, 15
arbiter Iuppiter 28, 1
arbitrarius fictor *Iuppiter* 21, 18
arbor 6, 25; 51, 17; 88, 2; 236, 8; 245, 23
Arcadia 47, 20; 451, 3

Arcadicum sapis 203, 8
Arcadia ratio 152, 3
arcanus *subst.* 12, 5; arcanum *subst.* 10, 23; 43, 17; 46, 5. 21; 339, 19; (*epitheton*) assertor 342, 6; fluores 51, 18; ignis 347, 22; laudes 302, 11; sors 262, 10; vincla 1, 6
Arcesilas 56, 17
Archimedes 56, 12; 206, 7; 324, 23
Archimedea manus 203, 22
Architectonica 339, 3
archivum caeleste 19, 22
arcticus *polus* 311, 12. 14
Arctoa conversio 207, 23; A. lumina 212, 2
Arctophylax 314, 8
arcus Dictynnae 49, 20; a. Deliaci 148, 7; a. dulcinerves 351, 12
Ardea 223, 5
ardor 211, 6; 263, 4
Arethusa *fons Boeotiae* 230, 1
Argaeus mons 244, 17
argenteae undae 7, 20
argentum 9, 3. 8. 15; 246, 21
Argiletum *nomen* 74, 14
† Argiona 3, 11
Argo *sidus* 313, 17; 314, 20; 316, 15; 318, 3. 15
Argolis 227, 19
argumentatio 107, 19; 162, 2; 166, 13; 174, 22; 192, 2; 196, 13s.
argumentum (*dial.*) 142, 16 – 144, 20 *et saepe*; (*rhet.*) 166, 3 – 200, 3; *definitur* 166, 11; *XIII argumentorum species* 166, 20 – 23; a coniugatis 168, 13ss.; a genere 168, 19ss.; a specie 169, 2ss.; a simili 169, 8ss.; a contrario 169, 15ss.: a coniunctis 169,19ss.; ab antecedentibus 170,1ss.; a consequentibus 170, 4ss.; a repugnantibus 170, 8ss.; a causa 170,16ss.; ab effectis 170, 20ss.; a comparatione 171, 3ss.; inartificialia 166, 15; 171, 20 – 172, 14
Argyrea insula 247, 1
Ariadne *nomen* 67, 9; *sidus* 316, 11; 317, 16; 318, 9 (*v. et* Corona)
Aries 311, 19; 313, 8ss.; 314, 4. 13; 318, 20; 320, 3; 330, 17; 331, 14
arietina cornua 47, 12
Arimaspi 234, 18
Arion 345, 20
Arionia chelys 346, 17
Aristoteles 56, 14; 106, 6; 263, 1
Aristotelica facultas 109, 4
Aristoxenus 56, 11; 354, 10
Arithmetica 17, 2; 251, 2. 6; 261, 14; arithmetica ratio 30, 18; medius arithmeticus 265, 22
Armenia 208, 19; 241, 1; 242, 14. 21; 244, 10. 14
Armipotens 259, 12
aroma 33, 7; 44, 2; 45, 5; 57, 2
Arpi 223, 14
arrado 204, 2; 229, 7
arrhythmos 373, 20; 374, 14. 17
Arruns *nomen* 92, 18
ars 40, 8; 58, 1; 61, 9. 14; 152, 5s.; 179, 2; 189, 13s.; 202, 2. 17; 250, 2; 353, 15. 19; 356, 18; 385, 1; Ars *personam tenens* (*fere plurali num.*) 42, 20; 59, 2. 7; 109, 10; 202, 20 (*sing.*); 206, 4
Arsia *flumen* 227, 13
Arsinoe *Cyren.* 238, 10. 13; *Aegypt.* 240, 16
Arsinoita *oppidum* 240, 3
arsis 373, 15; 375, 4; 376, 16; 379, 7; 380, 5; 382, 10. 15
Artabrum promuntorium 214, 7
Artemidorus 214, 3. 5; 215, 6. 21; 240, 7
arteria 60, 15
articulus 64, 23; 67, 4. 10; 68, 6; 126, 21; 195, 22
artificialis dispositio 175, 1 (*cf.* 174, 21ss.); artificialia argumenta 196, 16
artificialiter expolita lima 60, 20
artia diastemata 366, 4
arx 202, 9
as *nomen* 88, 21 – 23
-as *finita nomina* 77, 2; 88, 10. 13 – 89, 6
ascensus 41, 6; 51, 7. 13; 309, 17; (*rhet.*) 188, 11
ascita verba 176, 22
Asclepiades 355, 11. 17
Asclepius 47, 19
Asia 217, 7; 218, 4; 232, 4s. 7; 233, 16; 235, 5. 8; 239, 14; 242, 18; 243, 15; 244, 11. 18; 249, 20
Asiaticus 242, 8. 18
asomatus 59, 17
aspargo 343, 24
aspera virago 50, 1; aspera verbera 305, 15; asperae litterae 178, 2. 15; 179, 21
aspere dicere 166, 2

asperitas 76, 19
aspiratio 67, 15. 17; 68, 15
assecutor 345, 9
assensio 152, 4
assertio 36, 1; 52, 3; 108, 10; 109, 7; 114, 21; 158, 7; 175, 8; 193, 10. 19; 207, 8. 17; 215, 6; 250, 25; 313, 25; 324, 22; 326, 17; 338, 16
assertor 61, 22; 172, 16; 342, 6
assertum 108, 9; 157, 6; 158, 8; 200, 16
assimilis 166, 25; 205, 2. 21
assimulo 207, 2; 347, 15
associus 106, 4
assultus, -ūs 303, 13
assumptio (*dial.*) 142, 25s.; 145, 6–25
assumptiva qualitas (*rhet.*) 158, 9s. 16
Assyria 241, 1; 248, 19
Assyrii 245, 1
Astigitanus conventus 219, 7
Astraea 50, 16
Astraeus 310, 14
astrifer 338, 12
astrifico 205, 22
astrificus 28, 6; 205, 12
astrigeri *dei* 25, 15; a. caelum 53, 11; 302, 2; a. sedes 306, 1
astriloqua puella 306, 14
astriluci divi 338, 17
astrisonum carmen 348, 5
astrites *lapis* 22, 22
astrologus 324, 21
astronomus 62, 11
Astronomia 204, 13; 302, 5 (*v. adn.*)
astructio 161, 4. 16; 163, 6; 164, 14; 166, 10; 216, 3; 258, 21; 317, 5; 356, 21
astrum 13, 15; 14, 18; 27, 19; 28, 9; 33, 11; 34, 2; 39, 12; 40, 11 *et passim*; astrum ab Astraeo 310, 13
astruo 50, 9; 146, 21; 152, 22; 158, 13; 206, 9. 25; 207, 11; 246, 4; 309, 4
Asturum conventus 219, 13
Astypalaea insula 214, 13
asylum 235, 10
asyntheta spatia (*mus.*) 365, 17
Athanasia 42, 2. 16; 43, 7; 44, 3. 17
Athenae 106, 20; 109, 9; 126, 15; 149, 4. 19. 25; 229, 16; 230, 1; 308, 8
Athene 202, 4
Atlantes 239, 4
Atlantiades 16, 7; 260, 1; 338, 23
Atlanticus 217, 8; 218, 13; 219, 2; 235, 13. 21; 238, 17
Atlantis 51, 3
Atlas 89, 1; 236, 4
atomus 45, 17; 56, 13; 374, 1
Atropos 19, 20
atrox *epitheton* 93, 10. 12. 16
Attacenus sinus 246, 2
attentus *auditor* 192, 4s.; 193, 6; 196, 5
attestatio 149, 14; 338, 19
attestor 151, 7; 153, 2; 215, 6; 240, 7
Attica 59, 28; 107, 17; 108, 15; 227, 19; 229, 14. 17; 233, 4. 7
Attici 47, 17; Atticae cathedrae (?) 385, 1 (*v. adn.*)
atticisso 206, 12
Attis 53, 4
attritio 60, 23
Auchetae 234, 16
auctoritas (*rhet.*) 172, 1. 5–9
aucupator *non dicitur* 104, 12
audacter *adv.* 104, 23
auditor 154, 27; 164, 10; 172, 18s.; 190, 19; 192, 1. 5; 193, 7
Aves *oppidum* 237, 17
Augilae 239, 8
augur 6, 10; 88, 7
augurales alites 12, 14
auguratus 37, 22; 41, 9; 46, 11
Augustus 216, 9. 19; (228, 9 *adn.*)
aula 19, 13; 22, 14; 36, 24; *gen.* aulai 70, 26
aulicus (*a Gr.* αὐλός) (344, 22 *adn.*); 355, 19
Aulis 233, 9
Aulocrene 243, 5
auratus: arma 28, 10; astrum 33, 11; caesaries 7, 11; caput virgae 50, 21; chelys 15, 12; cornua 348, 19; curia 206, 15; fluvius 7, 23; harenae 218, 22; nexiones 60, 20; orbes 204, 11; os 150, 13; remigia 307, 17; testudo 345, 20; vox 149, 15
Auricomus 7, 10
Aurora 33, 9; 57, 20; 343, 19
aurum 246, 21; 248, 13
Ausones scholae 109, 6
Ausonium mare 227, 1
auspicium 2, 4; 27, 11; 44, 8; 66, 25; 150, 14; 208, 5; 264, 4; 314, 4; 340, 9; 380, 13
auspicor 206, 5
auster 211, 18; 246, 15
australis circulus 311, 5

austrinus circulus 315, 19s.; a. signa 316, 7s.; a. Piscis 316, 15; 317, 16. 21; 318, 20
ausus, -ūs 305, 10. 13
Autoclus 223, 8
Autonoe 82, 15
autumnasco 212, 2
Autumnus *personam gerens* 23, 6
axioma 106, 2
axis 12, 7; 15, 25; 27, 5; 55, 3; 211, 4; 213, 3; 234, 20; 268, 6; 306, 7; 309, 18; 349, 2; 350, 9
† Azolei 228, 15
azoni *dii* 19, 10

B littera 66, 25–67, 2; 68, 22
Babylonia 240, 20; 242, 5; 248, 19s.
bacchantes 218, 20
bacchius pes 380, 12. 14. 20; 381, 1. 5s. 10s.; 383, 7. 18s.; *etymol.* 382, 5
Bacchici soni 382, 5
Bacchus 1, 14; 304, 27 (*v. et* Liber, Bromius)
Bactra 245, 13
Baelonensis civitas 235, 22
Baetica 218, 14. 19; 219, 5; 235, 22
Baetis 332, 6
Bagrada flumen 237, 11
Baleares insulae 224, 1
balteatus 148, 20
barbari 111, 6; 227, 12; 231, 9 (*v. adn.*). 12; barbarae formae 105, 6; barbara *Dialectica* 109, 3
barbaricus 233, 14; 234, 11
barbaries 215, 11
Barbita 248, 12
barbitos 15, 11; 347, 17; 349, 15
Bargylus mons 241, 15
beatitas 46, 9; 70, 11; 246, 2
beatitudo 55, 6
beatae merces 51, 15; b. urbs Elissae 385, 17; b. veteres 56, 9
Bebrycia (= *Bithynia*) 243, 18
bellum 148, 10; 225, 15; 354, 20; 355, 6
Belus Iuppiter 248, 23
bene *adv.* 80, 4; 104, 21
Beneventum 223, 14
benivolus *auditor* 192, 4. 7. 24; 193, 7 (*cf.* 152, 3)
beo 2, 20; 21, 17; 35, 4; 40, 8
Berenice *sidus* 207, 25; *urbs* 238, 10s.
bes 209, 4; 327, 17
Bessi 231, 10
bibliothecalis copia 43, 6
biceps *epitheton* 104, 1–3
bilanx libra 51, 5
binatim non dicimus 104, 24
binus 30, 17; 50, 3; 81, 15; 133, 18; 159, 17
bipedalis 118, 5; 122, 3
bipertitus 121, 21
bipes 89, 15; 111, 22; 112, 14
bis *adv.* 80, 2; bis ex omnibus (= δὶς διὰ πασῶν) 365, 15; 366, 13
Bithynia 243, 15. 18
Bithynus rex 243, 18
bivium mortalitatis 29, 18
blandificus 338, 2
blandimenta 5, 15; 155, 24; 192, 11
Blascorum insula 224, 3
blatero 147, 8
blateratus, -ūs 385, 13
Blemmyae 239, 10
boatus, -ūs 28, 15
† bobinator 385, 15
Boeotia 227, 19; 229, 1; 230, 1; 233, 2. 6
boethema 32, 18
bombus 20, 23; 41, 20; 54, 12; 148, 21
bonitas vocis 190, 24; bonum dicimus a bonitate 121, 1
bonus *epitheton*: optimus *et* optumus 84, 1s.; bonior bonissimus *non dicitur* 104, 6; bene *ultima correpta* 104, 21
Bootes 28, 8; 306, 6; 314, 8; 316, 10; 317, 18. 21; 318, 6; 319, 1
Borysthenes 234, 15. 17
Bosporos 233, 22; 234, 4s.; 244, 1
Bostar 165, 1
Bracarum conventus 219, 14
Bracata Gallia 220, 12
bracchium 270, 14; 317, 12
brattea 347, 7
bratteatus 23, 9
brevis syllaba 69, 30; 74, 17; breves syllabas continuare 180, 4; brevis narratio 193, 15. 18; b. epilogus 200, 7; breve diastema 365, 14
Britannia 208, 14; 209, 5; 235, 14; 332, 9
Bromiales vernaculae 303, 9
Bromius 107, 23; 147, 4; 338, 22
bruma 210, 21; 212, 2. 17
brumalis circulus 210, 20; 311, 4; 313, 14 *et passim libro VIII*; b. descensus 209, 7; b. dies 320, 17;

331, 25; b. nox 320, 18; b. tempus 235, 19
Brundisium 215, 4
Bryttium latus 221, 10; Bryttius sinus 221, 17
bucina 151, 1
Bulla Regia 237, 6
bupaeda 13, 25; 347, 4
Buthrotum colonia 228, 7
Byblius Adon 53, 5
byrrhus 115, 23
byssus 32, 23
Byzacium 237, 14
Byzantium 232, 1

C littera 67, 2–6. 9. 14. 18; 68, 2. 23; 75, 5; 76, 4; 77, 17; 79, 23; 80, 11; 93, 18. 20; 94, 2
caballus Gorgoneus 34, 19
cacemphaton 179, 18
cachinnus 303, 9. 11; 305, 8
cacumen 3, 22; 31, 20; 236, 5. 14; (= *accentus*) 74, 13; (75, 2 *adn.*)
caducus (= *mortalis*) 38, 21; 40, 11; 43, 26
caecitas 127, 8; 128, 15. 17
Caeculus 223, 13
caecutio 2, 22
caeles *25ies legitur, e. g.* 19, 13. 18; 27, 16. 19; 46, 5; 54, 5; 57, 11; 59, 11; 105, 11; 203, 6; 258, 22; 339, 6
caelicolae 2, 19; 17, 12; 57, 3; 206, 15
caelitus 7, 14
caelo 21, 8; 50, 17
Caelulum *sidus* 316, 15
Caene insula 226, 10
caeruleus 8, 14
caerulus 52, 20
Caesar 86, 20; 87, 2; 155, 14; 164, 16; 169, 6
Caesaraugustanus conventus 219, 13
Caesarea 236, 17; 237, 2
Caesariensis Mauretania 235, 24
caesaries 7, 12
caesum (= κόμμα) 184, 15. 18; 185, 10
Caicus flumen 243, 14
calamus 351, 5. 15; 355, 2
calceo 96, 14; 104, 17s.; 118, 14; 126, 15
calceus 20, 9; 21, 2; 23, 14; 33, 5
calefacio et calefio 126, 8s.
Calidonia silva 235, 16
caligo (*vb.*) 4, 23; 22, 16; 204, 11; 206, 10; 234, 19
caligo (*subst.*) 317, 7
caligosus 20, 21; 145, 27; 302, 11
Calliope(a) 2, 3; 13, 5; 34, 16; 42, 23; 64, 7; 338, 6
Callirrhoe fons 229, 17; 241, 10
Calpe mons 217, 18
Calydon 228, 13
calymma 20, 14
calumnior 107, 18
Camarina (226, 9 *adn.*)
Camena 1, 4; 34, 22; 58, 9; 59, 23; 350, 20
camera 204, 21
Campania 208, 19; 221, 10; 222, 20
Campasantes 239, 9 (*v. adn.*)
canalis 247, 8
Canaria insula 249, 10
Cancer *sidus* 22, 24; 311, 21; 312, 23; 313, 1. 6; 314, 14. 21; 317, 16; 319, 6; 321, 20; 330, 14; 331, 9. 11. 15. 17. 22; 333, 7; 336, 4
candeo 33, 12
candico 22, 4; 261, 3
Candidum promuntorium 237, 8
candida *Solis* soror 22, 11; candidi iugales 39, 18; candidior Atlantidum 51, 3; candidum *recipit magis et minus* 121, 8; *medium inter* candidum *et nigrum* 128, 1ss.
candor 36, 18; 118, 1s.
canesco 385, 16
Canicula *sidus* 313, 17; 316, 14; 317, 19. 23; 318, 2. 12
canities 22, 4; 23, 19
cannula 60, 9
canon *verborum* 94, 9
canonica forma 76, 9
Canopus *sidus* 207, 25; 208, 3; 213, 5; 247, 10; 306, 8; 316, 17
Canopus *urbs* 238, 19; 239, 14
Canopicum ostium 239, 21; 240, 9
canticum 356, 9
cantilena 33, 23; 56, 4; 371, 18. 20; 373, 14
cantio 355, 17
cantus 35, 21; 147, 15; 342, 16; 354, 15. 20; 355, 7. 12; 356, 3. 6. 13
Capella 305, 5; 385, 11 (*adde inscript. librorum I, IV, V, IX et omnium libr. subscript.*)
caperratus *vox obsoleta* 176, 1
Caphareum promuntorium 233, 5
capillitium 51, 11; 108, 1

Capotes mons 241, 18
Cappadocia 215, 2; 244, 10. 15. 18
Capra *sidus* 316, 2; 318, 15
Capraria insula 224, 2. 10; 249, 9
caprea 50, 22
Capreae 224, 15
Capricornus *sidus* 313, 14ss.; 314, 19; 318, 14; 319, 7. 16; 322, 1; 331, 14. 16; 333, 7; 335, 18
caprigenum tergus 60, 10
captentula 146, 13
Capua 222, 1
Caralis 214, 14
Caralitanum promuntorium 225, 8
Carambis promuntorium 215, 18; 244, 6
carbasina volumina 42, 13
Carbyle *oppidum* 248, 12
Caria 243, 2. 8. 12
cariens tripus 6, 11
caries 6, 6
Carmania 248, 4 (*v. adn.*)
Carmentis 47, 20
Carneades 106, 10
caro *nomen* 83, 3. 6
Carpathium mare 214, 13; 242, 18
Carpi 237, 12
Cartenna 236, 17
Carthaginensis conventus 219, 12
Carthago 237, 11; 238, 4. 19; 332, 4
Carthago nova 218, 17; 219, 18; 223, 21
Carystos 233, 9
casca eruditio 340, 2
Casius mons 241, 16
Caspiae portae 242, 14; 245, 3
Caspium mare 216, 13; 235, 11; 245, 1. 20
Cassiepeia *sidus* 315, 7; 316, 12; 318, 9
cassis *nomen* 90, 12. 18
cassus 5, 11; cassa dulcedo 345, 7; c. opinatio 29, 8; 207, 9; cassum *adv.* 31, 16; 203, 4; 302, 8; incassum 6, 8
Castalius fons 228, 18
castellum 241, 12
Castor 56, 6; 88, 3 (*cf.* 13, 16 *et* 24, 8)
Castulo oppidum 219, 9
casus (*gramm.*) 61, 1; 74, 7; 82, 21; 86, 17; 103, 10; 123, 2. 5. 8. 14; 130, 1; 188, 3; 197, 4; (*rhet.*) 159, 20. 24; 160, 2
Catabathmos 238, 14
catachresis 177, 19
Catamitus 111, 10
cathedra 301, 21; (385, 1 *adn.*)
Catilina 76, 11; 82, 1; 89, 4; 171, 12; 174, 11
Catillus *Tiburis conditor* 223, 10
Catina 226, 6
Cato *nomen* 64, 18; 72, 12; 76, 13; 78, 8; 84, 7; 189, 6; *Uticensis* 133, 1; 155, 13; 164, 16; 237, 11
Catullus *nomen* 72, 13s.; 73, 1; *poeta* 62, 1
Catulus *nomen* 72, 9
Caucasius Taurus 248, 16
Caucasus *nomen* 74, 4; *mons* 242, 13; 245, 2; Caucasi montes 245, 2
causa (*rhet.*) 158, 11ss.; 165, 3; 166, 22; 172, 11ss.; 193, 20s.; 194, 2
causalis coniunctio 80, 22
causatio 160, 3; (162, 18 *adn.*)
causativa vis 262, 24
causativum litis 165, 22. 26s.
caverna 310, 4
cavilla 146, 19
cavillor 306, 20
Cecaumene 9, 6
Cecropiae cathedrae 301, 21
Cecropidae 147, 3; 338, 14
Cecropis 108, 15
cedo *imper.* 64, 20
cedrus 42, 12
Celaenae 243, 3
Celeritas Solis filia 18, 18
celox *nomen* 66, 21
celsitudo 149, 7; 231, 8; 302, 8
censio 25, 22
censorius clangor 306, 22
censura 203, 20; 206, 2; 305, 9
Centaurus *sidus* 313, 17; 314, 10s.; 316, 4. 15; 318, 6. 11. 14. 17. 18. 20
centenarius 247, 17
centesima *pars* 24, 4
centrale punctum 253, 19
centrum (*scr.* centron 309, 8; 312, 14; 321, 11s. 15; 323, 24; 324, 13) *circuli* 253, 24; 258, 6; 310, 18; 312, 14. 17; 323, 24; *scaphii* 209, 16; *triadis* 263, 22; *telluris* 213, 13; *mundi* 309, 8; *terra centrum mundi sed non solaris circuli* 321, 11ss.; *centrum in sole habent Venus et Mercurius* 324, 13
Cephen *nomen* 86, 10
Cepheus *sidus* 312, 20; 316, 11; 317, 10; 318, 4. 8. 13
cera 20, 1; 60, 16; 107, 1; 190, 4s.
Ceras Chryseon 232, 1

Ceraunii montes 228, 2
Ceraunius (= *Taurus mons*) 242, 15
ceraunos lapis 20, 15; 22, 22
cerebrosa *Satura* 306, 21
Ceres 18, 16; 24, 18; 77, 10; 89, 14; 161, 22s.
cernentia 127, 8; 128, 14. 17
cerritulus 305, 9
cerritus *vox obsoleta* 175, 24
cervix 191, 17
cervus 356, 4
ceryceum 107, 20
cessatio 382, 4
cessator 260, 8
cessim recursitare 12, 9; c. abire 304, 19
Cethegus *nomen* 72, 11
Cetus *sidus* 313, 16; 314, 12; 316, 15; 319, 1
Chalaeon portus 228, 17
Chalcida oppidum 233, 9
Chaldaea miracula 44, 5; Chaldaea *regio* 242, 5; Chaldaea gens 248, 19
Chaones *et* Chaonia 228, 3
chaos 349, 8
Charis trina 337, 14; Charites 41, 16
Charon 44, 7
Charybdis 177, 5; 222, 19
Chelae 316, 21; 317, 1
chelys 15, 12; 20, 8; 34, 23; 58, 6; 346, 17; 347, 17; 349, 12; 350, 20
Cherronesus 232, 6; 233, 13
Chimaera mons 242, 16
chirographum 172, 3
Chius insula 215, 17; 232, 8
chlamyda *vel* chlamys 3, 21; 385, 8
cholera 306, 16
chorda 368, 8
chorea 1, 14; 39, 5; 338, 13
chorius *pes* 383, 9. 19s.
Chremes 89, 15
chroma 368, 9. 11. 12. 16; 369, 12; 371, 15
chromatice 357, 7; 372, 9
chromaticus 362, 16. 19; chr. modulandi genus 357, 7; chr. *diastema* 366, 4
Chrysea insula 246, 22
Chrysippus 106, 9
cicer *nomen* 87, 20
Cicero *nomen* 71, 16; 72, 12; 82, 24; 83, 10. 13; 86, 13; *orator* 114, 8; 117, 8. 11. 16s. 19. 21; 118, 20; 119, 2. 5. 15. 21. 27; 124, 16. 21; 125, 1s.; 129, 4s. 12–14; 130, 2. 5s.; 131, 14s.; 132, 20; 133, 8s.; 152, 11. 17; 175, 12; 176, 3. 11; 177, 8; 180, 7. 16. 22; 182, 6. 12; *inter Rhetoricae asseclas incedens fingitur* 149, 17–150, 7; Tullius 151, 18; 161, 1; 164, 16; 168, 10; 191, 16; 195, 21
Cicones 231, 12; 246, 4
cicuta 347, 4; 351, 3; 352, 24
cieo 11, 16. 29; 25, 24; 39, 20; 304, 16; 349, 15; 352, 7; 356, 10
Cilicia 241, 2; 242, 6s.; 244, 13
cilium 41, 13
Cimbricum promuntorium 216, 10
Cimmerii 235, 10; 244, 7
Cimmerius Bosporos 234, 4s.
Cinctia *Iuno* 45, 11
Circeia habitatio 223, 1
circuitus sphaerae 208, 20; c. terrae 213, 8; 249, 17; 324, 23
circularis 204, 1; 309, 3
circulatrix 108, 4; 146, 20
circulo 106, 19; 108, 11; 233, 11; 261, 6; 324, 12; 327, 7; 347, 12. 14
circulus 35, 14; 55, 1; 204, 10; 210, 24; 211, 15; 252, 10; 253, 18. 20. 24; 257, 13s.; 265, 15; 309, 6. 16; 310, 7; 315, 11; 323, 24; 324, 2. 7s.; c. aethrae 201, 14; c. anni 37, 7; c. Cyllenii (Mercurii) 50, 4; 324, 11; 333, 10; exterior c. 205, 11; horizon 211, 14; c. Iovis 53, 16; 336, 3; lunaris c. 49, 17; 236, 6; 324, 1; circuli paralleli et obliqui 310, 16–311, 8; Pyrois (Martis) c. 53, 13; 326, 9; Saturni c. 326, 11; 336, 9; c. Solis 324, 19; 330, 10; c. solstitialis et brumalis 210, 19; terrae c. 48, 18; Veneris c. 51, 8; 324, 11; 333, 11; 334, 14; (*caelestes circuli sub amnium specie figurantur* 7, 14–8, 21)
circumactio 336, 2
circumactus, -ūs 246, 3
circumago 51, 15; 107, 7; 309, 15; 315. 5; 352, 12
circumcido 60, 7
circumcurro 309, 3; 324, 8; 336, 7
circumduco 309, 5; 333, 13
circumferentia 233, 7; 253. 18. 24; 310, 19
circumflexus *accentus* (*v. etiam* flexus, inflexus) 71, 11
circumlino 43, 13
circumscribo 192, 17

circumscriptio 184, 10
circumscriptum eloquendi genus 184, 6
circumspectio 40, 24
circumstantiae septem 196, 20; 197, 14
circumvolitabilis 205, 7
circumvolo 309, 10
circus 34, 8; 35, 4; 51, 12; 54, 11; 204, 2; 205, 3; 306, 11
Cirra 34, 21; 228, 16
cirratus 105, 12
Cirrhaeus 6, 16
Cirta 237, 5
cithara 354, 12; 355, 20; 356, 6. 14
citharista 2, 21; 356, 3
citimus circulus 13, 6
clango 36, 10
clangor 147, 15; 201, 2; 306, 22
claresco 162, 14; 312, 11; 334, 5
Clarius 9, 24; 13, 19; 15, 3; 105, 18; 243, 9
classis Euandria 223, 11; classes Macedonum 216, 13
Claudius *nomen* 65, 8; divus Claudius 66, 15; Appius Claudius 69, 19
clavis *nomen* 90, 7
claustrum 10, 19; 21, 11
clausula 179, 14s. 17; 180, 6; 181, 5. 13. 16. 19ss.
Cleonaei rictus 24, 11
clepsydra 320, 22; 325, 16
cliens 193, 1
clima 30, 14; 325, 6–9. 12; 332, 2–333, 2
Clio 13, 6; 36, 9
clipeus 23, 13; 347, 13
Clodianae insidiae 158, 13
Clodius 119, 21; 153, 21; 157, 1. 28; 158, 18; 164, 20; 177, 6; 183, 13
Clotho 19, 20
Cluniensis conventus 219, 13
Clypea *oppidum* 237, 13
Cnidus 67, 4; 215, 17
coactio 16, 2
coactus, -ūs 309, 5
coaevus 22, 9
coagmentata constructio 177, 21
coapto 43, 26
coarto 107, 7; 233, 17
coccinum pallium 23, 12
coccum 4, 17
coemesis 384, 17
coercitio 223, 17
cogitabiles motiones 354, 4
cognitor 155, 21
cognomen 53, 9
cognomentum 218, 12; 228, 10
cognominis fluvius 218, 21
Colchica fiducia (*dub.*) 31, 19
collactea 4, 4; 32, 4
collatero 67, 3
collatio 30, 17
collaudo 338, 19
collema 60, 17
collido 8, 23; 48, 19; 49, 3; 69, 9; 148, 21; 161, 22. 25; 178, 6. 18; 185, 20; 197, 5; 229, 6
collinio 261, 15
collisio 8, 13; 149, 13
colluctor 109, 6; 152, 20
collum columbinum 56, 17
collustro 54, 4; 206, 2; 209, 7; 326, 19; 327, 1
colon 181, 1; 185, 8. 11; 186, 10; 188, 19 (*v. et Ind. graec.*)
Colophon 243, 9
color *passim, e. g.* 58, 19; 88, 2; 128, 5; 165, 20; 251, 25; 265, 12; 362, 17; 368, 12; *quid intersit inter colorem et ductum* 165, 20
colorabilis 362, 16. 18
coloro 8, 3; 42, 15; 191, 4; 202, 21
Colubraria insula 224, 1
Columbaria insula 224, 11
coluri 311, 9; 314, 1–21
comicus soccus 35, 22; comica mele 372, 5
comitatus, -ūs 46, 15
comma 75, 20; 181, 1; 182, 1 (*v. et ind. Graec.*)
Commagene 241, 1; 244, 11
commentum 29, 14; 58, 12; 151, 17; 259, 14; 306, 14; 310, 14; 341, 16
comminiscor 2, 15; 151, 20
commixtio 17, 1; 54, 3; 60, 17; 210, 5; 265, 16
commoneo 223, 19; 341, 12; 342, 9
commotio 163, 16
commoveo (*rhet.*) 149, 14; 166, 7; 173, 13; 191, 29; 200, 7. 9
communio (*vb.*) 148, 15
communio (*subst.*) 112, 23; 119, 15; 161, 7; 167, 20; 188, 7
communis syllaba 74, 17; 75, 12. 22; commune *genus nominum* 82, 25; 84, 13; 86, 1; 88, 15; 90, 5; 92, 20; c. *genus verborum* 94, 11. 15; commu-

nes loci 173, 8; commune *exordium* 194, 11s.; c. argumentum 198, 1; communis mensura 273, 19; 274, 5; 287, 12; 293, 7 – 294, 21; communes animi conceptiones 258, 11
commutatio *pars musicae* 361, 8
comoedia 197, 2
compar ordo 205, 19; c. ratio 278, 2
comparatio (*gramm.*) 80, 4; (*rhet.*) 158, 17; 159, 6; 166, 22; 171, 3. 10. 15; 378, 22
comparativa qualitas 157, 7
compendiosi calles 70, 11; compendiosiora 180, 13; compendiosior dimensio 214, 8
compendium 146, 4; 215, 20; 310, 1
comperendinatio 341, 19
competens 57, 3
competenter 74, 15; 215, 13
compitum 27, 23; 250, 11
complacitus 34, 17; 259, 15
complementum 33, 21
complexio 107, 10; 111, 3; 219, 15
complexiva coniunctio 73, 18
complexus, -ūs 213, 12; 311, 21; 347, 13; 349, 10
complico (= *multiplico*) 213, 18
composita verba 176, 8; compositi numeri 273, 4s.; 274, 2. 8; 286, 4. 8; 288, 8; (*mus.*) 377, 4ss.; 380, 2; compositi pedes 375, 9; 380, 12; c. spatia 365, 16s.; c. tempus 374, 7
compositio (*rhet.*) 178, 1
compositiva qualitas 364, 9
concavam *non esse terram* 207, 2
concentus *sphaerarum* 7, 7; 347, 19; c. flexanimus 345, 21
concerto 25, 21; 323, 11; 324, 20
concessio 158, 17; (159, 14s. *adn.*); 195, 5s.; 198, 18
concha 344, 1; 350, 21
concilio (*rhet.*) 166, 4; 172, 15. 17 – 173, 5; 190, 19
conciliatio 15, 3; 166, 6; 173, 4
concinentia 347, 14
conclusio 139, 6s.; 145, 21s.; 174, 22; 177, 22; 180, 18; 181, 26; 255, 8; 320, 21
concolor 202, 3; 340, 13
concolorus 23, 20; 233, 9
concubia nox 16, 3
concubitu *abstinent Esseni* 241, 11
condicionalis syllogismus 110, 19. 23; 139, 8; 142, 16 – 144, 24
conditores urbium 223, 4ss.
condylus 25, 4
conexe *dicere* 129, 6. 8
conexio 187, 19; 204, 10; 377, 10
confessio 159, 14s.; 172, 12
confinis conclusio (= *symperasma*) 139, 6
confirmatio 143, 26; 144, 21 – 23; (*rhet.*) 191, 27; 196, 15; 198, 3
conflictatio 160, 15
conflictio 163, 11
conflictus 156, 17; 161, 24; 163, 4; 164, 15
congregatio 269, 15
congressio 54, 12
congressus 203, 14
congruenter *intimare* 206, 10
congruentia 7, 6; 29, 10; 30, 25; 347, 9; 354, 5
coniectura 314, 2; (*rhet.*) 153, 24; 154, 10. 18; 155, 16; 156, 3. 24; 157, 14; 160, 19; 172, 11; 175, 6
coniecturalis virga 4, 19
coniugatio 79, 8ss.; 95, 6. 20; 96, 12; 97, 19; 98, 21; 101, 16
coniugatus: argumentum a coniugatis 166, 20; 168, 13; 197, 9
Coniuga Ops 3, 10
coniugium 2, 17; 11, 2
coniunctio (*gramm.*) 61, 8; 70, 21; 73, 18; 80, 21; 127, 1; 188, 15; (*rhet.*) 197, 9; (*mus.*) 365, 9; 382, 12
coniunctivum *genus verborum* 95, 1. 4 (*et haud scio an* particulas coniunctivas *legendum sit* 74, 1)
coniunctus: argumentum a coniunctis 166, 21; 169, 19; 197, 7. 12; coniuncta propositio 194, 14; coniuncta = *συνημμένη* 358, 1 – 3; 363, 3. 8. 12. 14; 370, 11. 13s. 23; 371, 1. 17
conqueror 16, 2
conquestio 200, 2
conquirere 29, 10; 30, 24; 40, 22; 166, 3
conquisitio 23, 21
consanguineus 2, 2
conscensio 44, 12; 54, 15
conscriptio 68, 12
consensio 17, 15
consensus (10, 6 *adn.*); 16, 16. 26
Consentes dii (17, 15); 18, 4
consequentes gradus 106, 18; c. praedicationes 117, 22; argumentum a consequentibus 143, 2; 144, 16; 162, 6. 8; 166, 22; 170, 4; 197, 7

consequenter 94, 9; 152, 13; 160, 18; 264, 9
consessio 151, 7; 307, 14
consessus 10, 6 (*v. adn.*); 20, 13; 21, 7; 56, 22; 57, 11; 200, 12
consili *casus genet.* 85, 12
consistorium *Iovis* 19, 17; 25, 5
consociatio 16, 25
consocio 30, 25; 345, 3
consonans 64, 26; 75, 2. 6 *et passim libro tertio*
conspecto 206, 2
conspicabilis 212, 6
conspicabundus 302, 12
consternatio 308, 8
constipo 210, 9; 258, 17
constitutio (*rhet.*) 153, 19; 158, 4; 160, 19; 162, 21 s.
constringo 31, 11
consuetudo (*gramm.*) 83, 4. 7. 12; 85, 1. 12; 89, 6. 24; 90, 24; 102, 3; 176, 1; (*rhet.*) 158, 8
consularis purpura 150, 4; Romulei consulares 203, 19
consummatio (*rhet.*) 196, 23
Consura insula 226, 9
Consus 19, 2
contagio 45, 9; 266, 18
contamen 6, 9
contentio (*rhet.*) 157, 1; 191, 20
contestor 245, 14; 336, 5
contextio 24, 14; 307, 11
contextus orationis 73, 14
continor 13, 2; 333, 15; 341, 12
continue 179, 4
continuatio 185, 9; 209, 6
continuo (*vb.*) 180, 4
continuo (*adv.*) 186, 18
continuum eloquendi genus 184, 7; continua narratio 194, 3; c. modulatio 31, 8; c. vox 360, 16; c. quantitas 121, 21; per continuum 258, 5
contradictor 160, 10
contrarietas 163, 10; 211, 22; 212, 23
contrario 211, 17; 327, 11
contrarius (*dial.*) 116, 12. 17; 119, 20 ss.; 122, 3 ss.; 123, 21 ss.; 126, 8; 127, 15 ss.; 128, 16 ss.; 140, 1. 5; (*rhet.*) 161, 21; 162, 6. 11; 166, 21; 169, 15; 183, 14; 193, 4; 197, 3; (*geom.*) 253, 9
contremo 13, 25
controversia 156, 18; 157, 14; 162, 22; 165, 22; 196, 7
contuitus 308, 1
contumia 147, 4
conubialis adiectio 2, 20
conubialiter 203, 7
conubium 2, 3; 12, 12; 13, 20; 14, 23; 16, 21; 31, 12
conus 257, 13; 258, 1
convenientia diastemata 366, 3. 10
conventus 151, 7; 219, 6. 12
convenusto 13, 5; 57, 20
conversim 170, 4
conversio (*dial.*) 123, 5. 8 s.; 124, 23; 125, 7. 21 ss.; 134, 8 – 136, 5; (*rhet.*) 182, 16; 187, 15; (*mus.*) 373, 9. 23; conversiones bis binas 50, 2; Arctoa conversio 207, 23
copiosa barbaries 215, 11
copiose *disputare* 132, 22; 175, 15; 199, 11
copula 1, 5; 12, 12; 17, 1. 4; 31, 11; 263, 4; (*mus.*) 377, 9; 379, 10; 380, 2. 12; 381, 15; 383, 7
copulatio 175, 19; 186, 17
copulativae coniunctiones 80, 21
Cora oppidum 223, 10
corax (= *Corax rhetor*) 150, 13
Coraxicus mons (= *Taurus*) 242, 15
Corcyra 215, 3; 222, 6; 232, 11
Cordubensis conventus 219, 6
Corinthus 229, 8
Corneliana *oratio* 170, 14
Cornelius (*a Tullio defensus*) 153, 25; 174, 27; 183, 2
Cornelius *Nepos* 216, 23; 217, 2
corniculata *luna* 267, 7
cornigera *luna* 50, 1
cornu *nomen* 83, 16 – 84, 8; cornua lunae 306, 10; 348, 19; perdita non umquam cornua 106, 8
corolla 34, 20
Corona *sidus* 316, 10; 317, 13. 16. 20; 318, 5. 10
corporatio 263, 17
corrogo 18, 9. 12. 15. 22; 57, 1
corrugo 307, 3
corruptio iudicum 173, 21
cortex 42, 14
cortina 340, 11
coruscatio 148, 16
coruscatus, -ūs 23, 3
coruscifer 306, 4
corusco 7, 23; 23, 13; 104, 16; 347, 7
coruscus 16, 11; 17, 17; 201, 18; 350, 7

Corvini gens 150, 19
Corvus *sidus* 313, 11; 316, 14; corvus *avis* 150, 16 (= *Corax*); 340, 11
cothurnatus cantus 35, 21
cothurnus 306, 20
Cous 215, 17
crapula 303, 6
crassitudo *numerorum* 275, 10. 17 – 277, 7
crater *vini* 24, 6; crater *Aetnae* 226, 5; Crater *sidus* 313, 11; 316, 14. 16; 318, 2. 19
creator deorum 54, 7
creditor 196, 1
creperum sapere 2, 12; micare 33, 10; videre 304, 2
crepida 6, 12; 204, 16
crepido 83, 2
crepitaculum 5, 4; 347, 9; 356, 8
crepito 6, 24; 148, 21
crepitus 41, 19. 22; 354, 16; 356, 5
crepundia 27, 8
crepusculum 57, 18
Creta 232, 14
Crete nympha 232, 15
Cretensis Thales 355, 20
Cretes rex 232, 16
Cretes *gens* 354, 21
creticus *pes* 382, 20; 384, 1
cricote 310, 1
crinalis vitta 13, 11; crinalis decor 108, 15; crinale spicum 344, 3
crinis *passim*, *cf.* 10, 1; 106, 17; 108, 13; 206, 6; 207, 25; 307, 16
crinita femina (*Philosophia*) 41, 5; criniti *subst.* 308, 9; criniti sapientes 345, 13
crispo 69, 13; 106, 17; 307, 18
crispa flexio 176, 15
crista 54, 9; 201, 17
criticus 62, 6
crocodilus 51, 17
crocinum *subst.* 43, 13
crocini fulgores 247, 2
crocus 243, 8; 343, 24
Croesiae opes 203, 13
crotalum 41, 19
Croton oppidum 227, 8
cruentus 8, 17; 35, 11
crusma 35, 15
crusto 212, 21
crystallus 23, 7
Ctesiphon 248, 25
cubitalis mensura 307, 18
culleus 162, 7
culmino 350, 1
cultor 19, 11
cultura 247, 24
cultus 11, 10; 29, 12; 190, 21
Cumae 48, 1
Cumanus 6, 5
cumulus (= *sorites*) 36, 13
cunabula 206, 5
cunae 27, 7
cunctabundus 146, 24
cunctalis Lar 19, 2
cunctamentum 4, 1
cunctatio 10, 11
cuncticina voluptas 345, 4
Cuniculariae insulae 225, 2
cuniculi 165, 12
cupiditas 27, 17; 264, 9
Cupido 1, 14; 5, 14; 45, 2; 303, 13; 305, 10; 344, 3; 345, 9; 351, 11 (*cf. et* 263, 2)
cupitor versiformis (*Iuppiter*) 206, 24
cupressus 148, 5; 236, 9
Curetes 232, 16
Curetis 232, 16
curia 19, 22; 22, 14; 118, 20; 149, 4. 24; 150, 5; 202, 12; 206, 15; 305, 12; 339, 17; 349, 17; 385, 10
curialis 27, 20
Curiatius *nomen* 71, 13
curiositas 29, 14
Curitis *Iuno* 45, 15
cursor *Mercurius* 12, 7
cursus *siderum* 7, 22; 8, 8; 28, 3; 31, 3; 34, 10; 52, 10; 118, 12; 306, 1; 307, 19; 309, 13; 322, 17. 19; 323, 11. 19; cursus temporis 264, 6; 340, 13
Curubis *oppidum* 237, 13
curulis sella 197, 13
curvatio 208, 11
custos 19, 22; 42, 1; 50, 16; 66, 13
Cybebe 3, 10; 268, 21
Cybeleius 49, 21
cybicus 29, 17
cybus 30, 7; 257, 13; 258, 1; 268, 8. 11. 13. 15. 18–20; 270, 19; 271, 2
Cyclades insulae 233, 10
cyclicae disciplinae 385, 5
cyclus 311, 17
cycnus *avis* 13, 8; 340, 12; 356, 5; Cycnus *sidus* 313, 3; 314, 17; 316, 11; 318, 1. 4. 16

cylindrus 206, 16; 257, 13; 258, 1
Cyllenides 342, 20
Cyllenius (*cf.* Arcas, Atlantiades, Maiugena, Mercurius) 3, 15; 5, 8. 12; 7, 6. 14; 8, 22; 11, 12; 13, 15; 14, 30; 15, 4. 6; 16, 5. 17; 17, 6; 18, 21; 19, 10; 29, 2. 10; 30, 14; 50, 4. 10; 56, 5. 7. 21; 59, 28; 68, 13; 150, 21; 200, 10; 250, 22; 259, 10; 264, 20; 302, 14; 308, 16; Cyllenius orbis 13, 6; Cyllenia domus 50, 16; Cyllenius delectus 57, 13; C. anguis 107, 20; Cyllenium ornamen 206, 11
cyma 309, 9. 12
Cymaea Sibylla 47, 22
cymbalum 236, 11
Cynossema 232, 7
Cynthia 348, 18; 352, 29
Cypris 1, 13; 3, 22; 15, 4; 205, 17; 345, 8
Cypros insula 214, 12; 242, 6
Cyrenaica 238, 8; 249, 19
Cyren(a)e 238, 9. 11; 332, 3
Cyrnos (= *Corsica*) 224, 6
Cythere 350, 19
Cytherea 250, 17
Cytorus mons 244, 7

D littera 65, 9; 67, 6 – 11; 68, 24
dactylicus pes 180, 11; dactylicum genus 375, 19; 376, 5; 378, 3; 379, 13. 21; 383, 11; dactylicus anapaestus 379, 4
dactylus 379, 15; 383, 1. 17 – 20
Daedalus 204, 6; 223, 9
daemon 46, 22
Damascene 240, 19
Damon 355, 13
Danae 223, 5
Danuvius 234, 10
Daphne 193, 11
Dardani 230, 20
Dardanus 223, 10
Dariae opes 203, 13
Darius 234, 1
dativus casus: *quantitas nominum* 77, 20; 78, 18ss.; *pronominum* 78, 17; 79, 6; *participiorum* 80, 13. 19; *formae* 83, 19. 21. 24; 84, 3. 7; *verba cum dativo* 103, 11; *relatio dativo exprimitur* 197, 5 (*cf.* 122, 24)
deambulatio 191, 2
deambulo 190, 26
decanto 151, 13
decanus 54, 21
Decapolis 241, 12
decas 29, 20; 30, 13; 264, 12. 14; 265, 7; 266, 19; 269, 8; 270, 8. 10. 20. 22
deceptio 146, 11
decerto 243, 4
decertum (*vox nihili*) 385, 16
decipulum 146, 21
declarativa pars sententiae 110, 9s.; 132, 19 – 133, 10; 139, 13 – 145, 24
declinatio (*gramm.*) 77, 5. 18; 78, 17. 19; *cf. et* 176, 7; 188, 4
decoloro 204, 12
decretio 14, 12
decuriatum *caput* 2, 7; d. *radius* 261, 5
decus (= *decem asses*) 271, 7; 280, 8; 297, 13
decusatim 24, 13
decuso 15, 24; 55, 24; 311, 15
dedicativus (*dial.*) 107, 13; 134, 5. 8. 13 – 142, 11
dedicative 139, 28
deductae paginae 43, 1
defectiva verba 95, 21
defectus *siderum* 208, 13 – 21; 325, 2. 6; 329, 14. 20
definitio 109, 20; 111, 17. 19; 113, 11 *et passim, cf.* 115, 19ss.; 162, 14; 173, 12; 196, 21; 252, 8
definitiva controversia 157, 14
definita (*subst.*) 311, 11
deflexus, -ūs 238, 6; 322, 1
defloro 105, 11
deformatio 183, 10
deieratio 30, 15
Deliacus fatus 11, 20; Deliacae voces 16, 15; Deliaci arcus 148, 7; Deliaca cithara 354, 12
deliciosa mollities 260, 21; d. festinatio 339, 1
deliquium *siderum* 208, 13
delitisco 159, 22; 320, 15
Delius (= *Apollo*) 4, 18; 7, 9; 11, 27; 12, 14; 14, 26; 56, 5; 70, 7; 105, 16; 106, 15; 307, 6; 339, 3; 340, 5; 350, 9; 353, 16; currus Delius 13, 13
Delos 6, 10; 77, 14; 78, 1; 233, 10
Delphi 228, 18; 354, 12
delphin 86, 10; 346, 21; delphinus 356, 8; *sidus* 316, 13; 317, 23
delta *Nili* 239, 20; 240, 3. 7
Deltoton *sidus* 314, 5; 316, 12; 318, 22
deluctatio 151, 10

dementia 159, 23
demergo 336, 14
demerso 320, 10
Democritus 56, 13; 231, 20 (*v. et* Abderita senex 31, 17)
Demodamas dux 245, 17
demonstratio (*geom.*) 255, 7
demonstrativum *causae genus* 155, 4; 162, 22; 164, 1. 7
demorator mundi (*Vulcanus*) 24, 21
Demosthenes *per ambages describitur* 149, 17 – 150, 3
demulco 305, 16
dendrites *gemma* 23, 4
denominative *aliquid dicere* 126, 11
denomino 120, 25; 121, 11; 126, 12
dens 54, 10; 60, 21; 69, 19; 107, 5; 267, 20
Denseletae 231, 10
dentatus 128, 8; 129, 1
denubo 50, 10
denuntia venturi tripus 340, 10
denuntiatio 341, 6
deosculor 41, 12; 150, 21; 200, 13
dependo 46, 18
depenso 310, 8
depile calvitium 303, 14
depingo 203, 22; 204, 4
deponens verbum 94, 11. 15. 17
depositio vocis (= *thesis*) 375, 4
depravo 48, 12
deprecatio 159, 17; 160, 2
deprecativa qualitas 159, 10
depromo 17, 8; 206, 5; 344, 3
depropero 2, 9; 70, 9
depulsio 154, 3; 157, 9; 160, 10. 16. 19. 22; 166, 12
deputo 44, 10
derelinquo 306, 21; 317, 8
derivatio 126, 3; 168, 14; 176, 13
descriptio (*rhet.*) 183, 10
desertio 211, 5; 212, 22; 245, 22
desertor 162, 12
deservio 46, 14
desiderabilis forma 4, 6
desorbeo 303, 4
despicabilis 207, 9; 262, 8; 308, 1
desudatio 203, 9
desultoria levitas 24, 23
determinatio 255, 6
determino 200, 11
detorqueo 263, 4
deunx 319, 8. 15. 17; 320, 5
deus *passim* (*cf.* caeles, divus, superus), deus veris 12, 20; rationis 30, 10; unus 262, 24; fabricator 264, 8; dii Consentes 18, 4; Novensiles 18, 8; Manium 19, 6; mariti 17, 5; publici 19, 7; (*planetae*) 46, 5; aquili 48, 16; mundi intellectualis praesules 55, 12; quidam tres 55, 14; radiati 55, 14; *dii proprii numerorum 1 – 10* 262, 23; 263, 12; 264, 2. 20; 265, 15; 266, 18; 268, 8; 269, 3. 12; copula sacra deum *Hymenaeus* 1, 5; senior deorum *Saturnus* 3, 10; deorum coetus 14, 22; 17, 8; 32, 19; dearum grandaevae 17, 5; deorum populus 17, 23; deorum stemmata 42, 18; deum facies 53, 7; deorum sedes 53, 12; imperium 54, 5; nutrix 57, 2; templa 106, 13; plebs 148, 12; domus 205, 20; Mater 243, 17; 268, 20; caput ac pater 263, 7; regna 348, 10; di *nominat. pl.* contra regulam 103, 19
Diaalexandrias clima 332, 3. 14
Diaborysthenus clima 325, 8; 332, 9. 17
diadema 4, 13; 20, 15; 32, 23; 149, 16; 348, 9
diaeresis 197, 14
Diahellespontu clima 332, 16
Dialectica *personam gerens* 106, 13; 108, 20; 109, 9; 145, 26; 146, 27; 255, 2; *non personata* 145, 3 – 5
dialecticus *subst.* 142, 27; dialectica astructio 161, 16; dialecticus tractatus 167, 26
Diameroes clima 325, 6; 332, 2. 12
diametros 252, 13. 15; 253, 23 (diametrum *loco interpolato* 334, 1); *adi.* 265, 7
Diana 248, 12
Dianium insula 224, 11
diapason 30, 21; 54, 16; 264, 5; 266, 13; 359, 5; 363, 18 (*v. et* διὰ πασῶν)
diapente 30, 20; 359, 1 (*v. et* διὰ πέντε)
Diarhiphaeon clima 332, 17
Diarhodu clima 325, 7. 9
Diarhomes clima 332, 6. 15
diastema (*mus.*) 365, 12s.; 366, 7; 367, 15
diastematica vox 361, 4
Diasyenes clima 332, 3. 13
diatessaron 30, 19; 264, 6; 266, 14; 358, 15 (*v. et* διὰ τεσσάρων)
diatonica *diastemata* 366, 4; diatonica modulatio 371, 6

diatonos 362, 19; 368, 1. 5. 10; 369, 1. 4; 371, 15; 372, 9 (*v. et* διάτονος)
dicabulum 306, 19
Dicaearchus 207, 4
dichronos 379, 1
dictio 109, 17; 145, 15s.; 152, 11; 173, 8; 177, 22
Dictynna 49, 20
Dictynnaeus mons 233, 2
dido 2, 20 (*v. adn.*); 200, 21 (*v. adn.*); 354, 6 (*v. adn.*)
Dido 168, 20
Didymaeus Apollo 245, 18
Didyme insula 226, 16
dies natalis 4, 12; diei noctisque *dii* 55, 14; *dierum spatia* 209, 3. 6; 210, 20; 212, 14; 235, 1. 19; 320, 7ss.; 331, 20ss.; 332, 12ss.; septem dies 267, 12; dies conferendae dotis 342, 4
diesis 356, 23; 357, 2; 358, 19; 359, 3. 7; 365, 14; 366, 8. 16. 18; 367, 1. 4. 7. 9. 11; 368, 14; 374, 11
differentia (*gramm.*) 116, 13. 20; (*dial.*) 111, 20; 113, 2ss.; 114, 25ss.; 167, 16; (*rhet.*) 169, 11; 196, 20; (*arithm.*) 265, 13; (*mus.*) 375, 5. 11; 377, 12
diffusio 48, 6; 233, 21
digestio 191, 1
digitus 25, 4. 13; 29, 14; 204, 19; 261, 10. 12; 270, 13; 365, 1; 373, 6; 379, 16
digressio 194, 5. 8; 200, 5
diiambus 383, 10
dilophos ales 50, 22
diluvialis consternatio 308, 7
diluvium 231, 7
dimensio 213, 9; 214, 5. 8; 215, 12. 19; 219, 8; 312, 22; 325, 4
dimidiata *luna* 267, 8
dimidium 127, 7. 12; 283, 5s.
diminutio (*gramm.*) 90, 8. 10; (*arithm.*) 279, 13
Diomedes 78, 11; 223, 14; 228, 13; 231, 19
Diomediaci equi 231, 18
Dione 33, 10; 259, 21; 344, 17; 345, 9; 350, 16. 25; 351, 8. 24; 352, 16
Dionysus 47, 15
diplasiepidimoerus 367, 5
diplasius 30, 22; 359, 7; 367, 1; 377, 15
dipondius 266, 7s.
dipthonga 74, 22; 75, 10s. 21; 76, 1; 77, 13. 19; 81, 11
directiangulus 253, 6. 8
directilineus 252, 3
directim *inferre* (*dial.*) 140, 12 – 142, 11; 333, 7
directo 136, 2
directus 49, 13; d. cursus 249, 16; directum iota 370, 4; directa linea 207, 13; 252, 3 – 5. 13. 16. 18; 253, 12. 21. 23; 258, 4s. 7s. 10. 15; directus angulus 252, 5. 7; 253, 10; 255, 11. 13; 258, 6
diritas vocis 60, 15
Dis 3, 7; 49, 4; 53, 3
discerpere 105, 13; 317, 7
discerptio 25, 7 (*v. adn.*)
disciplina 40, 18; 58, 3; 109, 15; 117, 19; 152, 6. 9; 248, 24; 373, 1; 385, 5; *personam gerens* 15, 10; 42, 20; 50, 14
discludo 308, 17
discrepantia 29, 11
discrepantia *diastemata* 366, 3. 9
discreta quantitas 121, 21
discretio 48, 15; 111, 20
discrimino 40, 25; 41, 13; 211, 22; 302, 11; 309, 3; 310, 20; 312, 8; 320, 7
discursio 341, 15
discurso 15, 7
discus 207, 2
discusse 339, 7
discussio 342, 2
discutio 30, 24
disemus 376, 15s.; 377, 14. 16s.; 378, 7. 10; 379, 12
disgrego 81, 14; 167, 14
disgregus 339, 14
disiunctio (*dial.*) 143, 17. 20; 144, 19. 22
disiunctivae coniunctiones 80, 21
disiunctum (*rhet.*) 188, 18; disiuncta spatia (*mus.*) 365, 17
disparo 12, 7; 47, 5; 217, 23; 225, 19; 226, 2; 227, 10
dispendium 157, 21; 203, 3
dispensatio 153, 8
dispenso 30, 3; 305, 7; 323, 16; 354, 5
disperdo 21, 17
dispesco 211, 11; 217, 8. 18; 243, 12
dispositio (*dial.*) 120, 2. 7s.; (*rhet.*) 153, 6. 10; 174, 18; 255, 7
disquiro 6, 3. 8; 34, 6; 45, 21; 151, 3; 162, 19; 164, 21; 339, 9; 340, 5; 353, 14
disseco 57, 21
disserto 110, 3; 356, 21
dissilio 305, 10

dissimile 122, 19; *locus* a dissimili 197, 3; (*mus.*) dissimiles pedes 377, 10
dissimiliter rem dividere 111, 23
dissimilitudo 169, 10; 377, 12
dissono 29, 11; 56, 18; 178, 8; 256, 7
dissona nexa 1, 7; d. nexio 26, 21; d. sacra 53, 3; dissonae nationes 55, 10; d. cantilenae 56, 3; dissona suavitas 347, 19; d. *pabula* 349, 6
dissuasor 163, 5–22
dissulto 2, 21; 41, 20; 148, 21
distantia 278, 6. 9; 319, 4. 9; 322, 17; 357, 2; 372, 5; 373, 10
distermina linea 253, 23
distichum Ennianum 17, 19
distinctio 40, 25; 161, 11. 13; 237, 14
distributio 30, 24
disyllabae voces 72, 1; d. interiectiones 81, 7; disyllabum 72, 6; 94, 1; 181, 3
dithyrambicus *pes* 180, 12
ditonos 368, 15
ditrochaeus 180, 8
diversicolor unda 7, 16; d. zona 21, 4; diversicolora metalla 307, 20
diversicolori ornatus 22, 18
diversitas 29, 6; 30, 10; 43, 3; 46, 2; 54, 20; 70, 23; 161, 24; 204, 14s.; 206, 19; 208, 15. 22; 209, 9; 211, 3. 11. 21; 228, 11; 234, 11; 246, 13; 310, 7; 315, 9; 320, 16. 20; 321, 4; 322, 4. 15; 323, 17; 324, 2; 330, 8; 333, 11; 334, 17; 337, 1
divido (*dial.*) 109, 20; 112, 2. 16; 114, 12ss.; 115, 10; (*arithm.*) 273, 8; 274, 11; (*mus.*) 358, 5ss.; 360, 16ss.; 368, 1ss.; 371, 17
divinatio 264, 7
divinator 151, 3
divinatrix 4, 18
divino 47, 20; 48, 2; 49, 8; 107,15
divisio (*dial.*) 112, 12; 114, 23; 115, 4ss.; 121, 23; (*rhet.*) 195, 12; divisio terrae 217, 5; (*mus.*) 357, 9; 361, 2; 367, 14; 368, 8; 369, 11; 371, 2; 372, 7; 375, 12. 15
divus Augustus 216, 9; d. Claudius 66, 15; virginis diva 49, 11s.; lucis diva secundae 352, 19; silvicolae divi 261, 18; d. fatales 307, 9; aerii, terrestres marinique d. 307, 13; astriluci d. 338, 17; conubium divum 2, 3; decus divum 11, 14; 52, 3; divum nexio 13, 28; divum pater 14, 16; primates divum 21, 21; ille divum 40, 6; tristes divorum 48, 17; divumque hominumque nus 201, 12; divum itinera 307, 19; antistitia divum 339, 21; dia Voluptas 259, 9
Dmois 67, 8
doceo (*rhet.*) 166, 5. 8; 191, 26s.; 194, 7
dochmiacus 382, 18
dochmius 180, 9; 383, 2
docilis 149, 12; 192, 4. 6. 25
docte scribere 62, 4
docticani sensus 36, 16
doctificus ardor 201, 10
doctilocus iuvenis 344, 13
Dodonaeus Iuppiter 228, 4
dogma 38, 9; 44, 6; 323, 7
domicilium Iunonis 18, 8
Domiduca *Iuno* 45, 10
domito 347, 1
domus *caelestium* 18, 2. 6. 10. 16; 55, 22; 205, 20
donarium 4, 21
Dorica natio 109, 2
Doris 228, 1
Dorium melos 54, 8; Dorius tropus 359, 13; 372, 10
Dorylaum 243, 11
dos 57, 9; 339, 11; 342, 5. 7
dotalia mancipia 32, 10; 44, 21; dotalis femina 302, 12; alia dotalium 302, 15; pulchrior dotalium 305, 11; dotales virgines 307, 6
draco 22, 2; 51, 10; 54, 9; 83, 9; 230, 15; 236, 3; *sidus* 28, 9; 312, 16. 19. 21; 314, 7. 17; 316, 9; 317, 11
Drinius flumen 227, 13s.
Drusus *nomen* 67, 7
Dryopes 228, 4
dubitatio 155, 5; 165, 26; 170, 21
dubium proloquium 131, 7. 10; res dubia 166, 11; 167, 2; d. materies 192, 22. 24; dubium discutitur 167, 1; in dubium vocare 194, 18
ductus 25, 19; 57, 16; 61, 19; 81, 20; 152, 13; 204, 1; 209, 14; 259, 6; 330, 12; 347, 12; ductus causae 165, 3. 4ss. 22
dulcinerves arcus 351, 12
dulcisoni toni 338, 8; dulcisonae fides 346, 15
dumales setae 107, 12
duo *quomodo declin.* 83, 6; duo *et ceteri numeri non recipiunt magis et minus* 122, 15ss. (*v. et* dyas)

duodecim *Solis radii* 22, 20; 52, 16; duodecim *horae* 23, 11; *d. numina* 17, 18; 350, 2; duodecim litterae *in fine nominum* 81, 24; *duodecim toni faciunt disdiapason* 367, 9
duplex *littera* 66, 4. 16; 75, 4ss.; duplex quaestio 164, 18. 24; d. *genus rhythmicum* 375, 20; 376, 2
duplicatio 98, 13; 272, 14; 273, 9. 13. 15; 284, 13; 285, 17. 19; 286, 2. 9; 288, 4; 295, 19; 299, 5
dupliciter 194, 17
duplum 122, 25; 123, 5s. 22; 124, 9–14; 255, 17. 19; 283, 3. 5; 359, 8; 376, 10. 17
dyas 251, 9; 263, 9–19; 264, 8. 25; 265, 17. 20; 268, 9s.; 270, 5
Dyrrhachium 232, 1
dysprophoron 178, 3. 14

E littera *in quas litteras transeat* 63, 13s.; a *transit in* e 63, 11; *natura* 64, 2–9; *pronuntiatio* 69, 1; *quantitas in fine* 76, 11; 78, 4. 12; 79, 2; 80, 3; 82, 10–17
ebeninus 23, 20
ebenus 50, 17
ebibo 43, 22
eblandior 25, 3; 353, 13
ebrius *et* ebriosus 120, 17; ebrii iuvenes 355, 13
Ebusus insula 223, 21
eccentros *terra solari circulo* 321, 15; 331, 6; *immo omnibus planetarum circulis* 323, 23; *telluri Martis circulus* 335, 10; *item Iovis* 336, 5
ecthlipsis 71, 3
eculeus *nomen* 91, 23; 92, 1
edentulus 128, 8. 11; 129, 1
edisco 7, 7; 152, 8; 190, 9. 15; 353, 12
edisseco 265, 8
edissero 173, 4; 308, 3; 310, 15; 371, 21
edisserto 310, 6; 353, 19
edomo 108, 14; 212, 1
Edonii 230, 17
effamen 105, 21; 109, 7
efficio 63, 4; 138, 7; 166, 22; 170, 20; 256, 6; 271, 3; 275, 5; 276, 11 *et saepe*
effigientia 353, 25
effigies 3, 11; 22, 22; 42, 16; 47, 8; 347, 16
effigio 107, 1; 204, 6; 251, 4
effingo 62, 23; 373, 24; 382, 5
efflammantes stellae 55, 20
effor 206, 12
effulgentia 54, 1
egersimon (2, 12); 348, 2
egestio 42, 7; 50, 2
Egilium 224, 11
ego *non habet vocativum* 104, 16
-el *terminata nomina* 76, 15
elatio 23, 22; 27, 16; 149, 12; 207, 5; 209, 2; 241, 9; 263, 4; 342, 10; 375, 4; 378, 18. 23; 379, 2. 6; 380, 3–5. 10; 382, 9s.; 383, 10. 15; 384, 6
electio 108, 16
Electrides insulae 235, 18
electrum 7, 26; 20, 7; 235, 18
elegiacus pentameter 181, 14
elementum 1, 8; 9, 5; 19, 11; 21, 9; 26, 21; 30, 14; 43, 3; 52, 19; 56, 7; 68, 16; 194, 2; 204, 3; 210, 5; 262, 25; 263, 18s.; 264, 23; 267, 13; 309, 1; 361, 9
elephantus 60, 5; 236, 14; 246, 14; 247, 3s.; 356, 6
Eleusina lampas 49, 20
elevatio (*rhet.*) 183, 17
Elissa 385, 17
elocutio 153, 6. 11; 175, 9; 184, 1ss.; 185, 10ss. 17; 189, 9; 196, 13
eloquentia 167, 2–4; 175, 10
eloquium 131, 19; 149, 8
eloquor 109, 15; 110, 8; 184, 6; 370, 6
emanantes fontibus animae 354, 3
Emathia 230, 18
Embriona insula 249, 8
emeriti oratores 150, 8
emissio principalis 262, 7
empyrius mundus 55, 7
-en *terminata nomina* 76, 19; 86, 11
encomiologica mele 372, 6
Enetosa civitas 244, 5
Engonasis *sidus* 312, 20; 316, 11
en(h)armonius 357, 4s. 9; 362, 15. 19; 365, 14; 366, 3; 367, 11; 369, 12. 17; 371, 14; 372, 9
enneapthongos chelys 20, 8
enneas 268, 14; 269, 1. 5; 270, 8. 10
Ennianum distichum 17, 19
ensis 116, 2
Entelechia 4, 11; 56, 15
enudo 9, 1
enumeratio (*rhet.*) 199, 23; (*mus.*) 373, 18
Enusis insula 225, 8

-eo *terminata verba* 96, 14; 97, 20; 101, 23; 102, 22; 103, 5
Eous Oceanus 214, 10. 16; 245, 21; 246, 5
epanaphora 185, 16; 187, 13
Ephialta 148, 1
Epicrene 230, 1
Epicurus 56, 15
epica pagina 2, 22
epicyclus 333, 11
epilogus 166, 8; 173, 9; 174, 22; 191, 28; 199, 23; 200, 6
Epimelia 44, 17
Epirotae 230, 19
Epirus 222, 4; 227, 7. 18; 228, 2
epistularis *Iovis* 341, 3
epitasis 362, 3
epithema 60, 18
epitritus 30, 18; 266, 13; 358, 20s.; 366, 16; 375, 20; 376, 4. 12. 19; 381, 2. 7
epogdous 367, 11
equae *Lusitanae* 219, 3
equina pars Centauri 318, 17
equitatus *nomen* 67, 23
equus 68, 2; 119, 11; 124, 17; 231, 18
-er *terminata nomina* 76, 22; 87, 6–25
Eratine 345, 8
Erato 13, 3; 36, 22
Eratosthenes 209, 13. 18; 308, 14; 324, 23
Erebus 264, 2; 345, 22; 347, 1
Erepusa insula 226, 17
ergastica schemata 254, 1. 19
ergo *finali longa* 73, 13
Eridanus *flumen* 222, 11; *sidus* 316, 14. 19; 317, 19; 318, 1. 5
Erigone 50, 16
Eronessos insula 226, 10
erotica mele 372, 5
errabunda *Astronomia* 308, 13
errythmos 373, 20; 374, 14s.
erro 314, 3; 380, 1. 3; errantes *stellae* 309, 18; errantes soni 364, 16
error (*rhet.*) 159, 22. 24; 180, 23; errori *planetae non obnoxii* 322, 7s.
eruditio 206, 4
erumpo 69, 11; 157, 7; 261, 4
Erythra 48, 1
Erythraea 47, 21
Erythraeum mare ab Erythra rege 240, 13
-es *terminata nomina* 77, 4–10; 88, 11; 89, 7–25
Esseni 241, 10
etesiae 246, 7
ethica fides (*rhet.*) 166, 5
Etruria 44, 4; 221, 5
Etrusci 50, 10; 350, 2; Etruscum nomen Tanaquil 76, 16; 84, 13
etymologia 166, 19; 168, 9
Euan 302, 17
Euandrius 223, 11
Euboea 233, 2
Euclides 206, 8; 258, 17s.
Eudoxus 216, 24
euge 306, 16
Eumenides 44, 5
Euonymos insula 226, 17
Eupatoria 244, 8
Euphrates fluvius 215, 1; 240, 21; 241, 4. 18; 242, 1. 3; 244, 14; 248, 23
Euripus 233, 3 (*v. adn.*)
Europa 217, 7–235, 24; *nominatur* 217, 7. 16s.; 218, 3. 6. 9; 221, 18; 227, 1. 6. 16; 232, 4–6; 233, 15s.; 234, 7; 235, 4. 14; 249, 18
Eurydice 345, 23
Euterpe 13, 3; 38, 3; 76, 12
euthygrammum genus 253, 15 (*v. et ind. graec.*)
evectus *Atlas* 236, 6
eventus 159, 24; 197, 8
evexus mundus 310, 9
exacta species *verbi* 97, 8. 15; 98, 2. 9; 99, 12. 14. 25; 100, 5; 102, 2. 8
exaequatum membris (*rhet.*) 186, 3s.
exaggero 174, 11; 199, 12
examen 109, 3; 339, 1. 8. 13; 343, 2
examinatio 341, 17
examino 153, 9; 342, 12; 353, 15
exanclo 9, 6
excellens (*mus.*) 358, 7–9; 364, 3; 368, 4–6; 370, 11. 17; 371, 4
excellentia 47, 2
excubiae 32, 7
excurrentia diastemata 366, 5
excursio 191, 2; 215, 13
excursus 206, 9; 216, 22; 219, 3
excusamentum 305, 16
exemplum (*rhet.*) 179, 19; 193, 22; 197, 1
exercitatio 145, 15–17; 189, 14; 190, 6
exercitium 360, 12
exhalatus, -ūs 48, 18
exhalo 60, 13; 69, 4
exiguitas 232, 9 *dub.*
exitialis *Saturni facies* 54, 10

exitium Saturni 9, 11
exordium (*rhet.*) 173, 3; 175, 6; 192, 2s. 15. 17. 23; 193, 3
exosculo 32, 17
expavesco 147, 16
expletiva coniunctio 73, 18; 80, 21
explodo 207, 17; 341, 2
expolio 11, 9
expositio 61, 14
expromo 60, 11
exsecutio 196, 4
exstirpo 24, 10
exsudatio 303, 6
exsupero 27, 6
exta 6, 1; 46, 10
extendo (*mus.*) 358, 13; 363, 8; 370, 2; 378, 12; extenta 357, 17. 19; 358, 2. 6. 8; 362, 19; 368, 1. 5; 370, 22; 371, 1
extensio 364, 15
extenuo 191, 2; 192, 10
exterior (= *extimus*) *circulus* 204, 21; 205, 11; 310, 3
extimus *circulus* 13, 2; 55, 8; 307, 11; 309, 13; extimum (*pars navis?*) 51, 17
extra *finalem producit* 81, 3; extra causam *affectus* 174, 15
extramundanae latitudines 16, 6; beatitudines 55, 6; intellegentiae 348, 1
extremitas 214, 2
exulem occidere 162, 3
exuviae 32, 18

F littera: *natura* 64, 28–65, 3; 67, 1; *pronuntiatio* 69, 2; *pro ph* 95, 15
fabella 2, 15; 202, 24
faber Lemnius 4, 23; faber claudus 24, 20
fabricator deus 264, 8
fabrico 55, 25
fabrilis industria 149, 22; fabrilia opera 338, 18
fabula 57, 15; 193, 9s.; 197, 1; 228, 8; 246, 20; 356, 4; 384, 19
fabulosa commenta 310, 14
faciliter *et* faculter *non dicimus* 104, 21s.
facio *passim*, face *imper.* 101, 14; faxit 262, 9; facere et pati 110, 6; 118, 15; 126, 8
facultas 42, 22; 108, 19; 109, 4. 12; 151, 19; 173, 8; 175, 17; 206, 12
Facundia 50, 11
facundus 149, 8
fagus 60, 16
falx *Liberi* 24, 6
Fama 6, 14; 19, 16; 28, 15
familiaritas 150, 21
famosae Formiae 223, 3; Acheron 228, 9; Phlegra 231, 6
famulitium 15, 10; 57, 12; 250, 21; 303, 8; 345, 9
Fanae vel Fantuae 49, 7s.
far 47, 18; 71, 25; 76, 22; 86, 20. 22
farcino 385, 4
fas 88, 23
fascea 200, 17; fasceae = *zonae* 211, 2; 212, 10. 20
fasces 197, 13
fastigium 6, 4; 70, 16; 71, 4. 8; 74, 12. 16; 175, 13. 15
fastigo 69, 30; 164, 4; 364, 5
fastuosus 203, 20; 342, 10
fatale temperamentum 31, 3; fatales dii 307, 9
Fatuae et Fatui 49, 7
fatuitas 159, 23
fatum 14, 7; 21, 18; 38, 14; 39, 21; 149, 24; 151, 11; 170, 21–23; 201, 8; 355, 1; Fata 19, 5; 25, 4; 116, 19; 264, 1
fatus, -ūs 37, 23; 146, 26; 301, 24
Faunus 345, 18; Fauni 49, 6; 148, 1
favilla 60, 8; 226, 6
Favonius 219, 4; 246, 6
Favor 18, 15. 17; 19, 3; Favores 18, 5
favorabilis 192, 9
fax 23, 14; 32, 13; 66, 21; 262, 1; 337, 7; 338, 2
Februa et Februalis 45, 9
fel 84, 14; 260, 18; 385, 8
feles 50, 2; 51, 17 (*cf.* 305, 5)
Felix (*nomen auctoris*) 203, 2; 305, 5; 385, 11 (*adde titulos libr. I, IV, V, IX et omnium subscriptiones*)
femina *dyas* 265, 17; trigemina femina 340, 18; numerus mas, melos femina 384, 10
femineus numerus 30, 11; dyas femineus aestimatur 264, 25; f. modus 371, 20
femininus numerus 267, 5; (*gramm.*) femininum *genus* 63, 24 *et saepe*
femur 66, 5; 246, 21
feneratus, -ūs 92, 11
fenus 92, 10
feriatus 8, 21
ferino more versari 11, 8

ferocia 354, 7
ferox 93, 10. 20
ferrum 9, 2. 6
fertilitas 220, 16
ferula 60, 10
fescennina licentia 344, 15; fescennina (*n. pl.*) 350, 15
fetura 17, 3; 218, 10; 219, 3; 240, 6; 246, 22; 266, 18
fetus, -ūs 220, 16
Ficaria insula 225, 9
fictio *verborum* 176, 7
fictor 21, 18
fidenter 152, 9
fides (*rhet.*) 166, 4ss.; 190, 19; *personam gerens* 45, 2
fides (*mus.*) 9, 24; 15, 12; 56, 11; 347, 14; 350, 15; 351, 11; 353, 11; 354, 8. 11; 356, 8
fidicen 86, 2. 12
fidicina 86, 3
fidicino 356, 15
figmen 59, 21
figmentum 40, 22; 307, 1
figura (*gramm.*) 59, 21; 61, 5; (*dial.*) 108, 14; 121, 5; (*rhet.*) 148, 18; 165, 4; 182, 12 – 189, 9; 198, 14. 16; (*geom.*) 206, 18; 252, 10. 15. 17; (*arithm.*) 265, 12; 276, 6. 11; (*mus.*) 371, 13; 373, 15; 383, 10; 384, 3
figurate 130, 13
figuratio 86, 15
figuratus *causae ductus* 165, 5
finalis littera 29, 15; f. syllaba 76, 8; 95, 8; 180, 15; finale promuntorium 214, 7
finiens *circulus* 312, 10
finis (*rhet.*) 152, 10; 153, 24; 154, 19; 155, 18; 157, 14; (*arithm.*) 270, 20; 282, 8. 10. 13. 16. 20
finita quaestio 152, 16
finitiva *littera* 65, 3
finitor *circulus* 310, 21; 312, 4. 10. 16; 315, 8
firmitas vocis 190, 25
fissiculo 6, 1; 46, 10
fissura Nili 239, 21
fistula 236, 10; 345, 18; 354, 15; 356, 4. 7
fixae stellae 213, 1; 322, 17
flabrum 6, 24; 246, 6
flagellum 178, 17; 352, 32
flagrantia 212, 4; 222, 14; 311, 2
flamen *nomen masc.* 86, 1
flamen 384, 20; 385, 11
flamma 9, 5; 31, 14; 51, 14
flammabunda subsellia 25, 11
flammatrix (*Rhetorica*) 149, 12
flammeum corpus 23, 12; flammeum (*vestimentum*) 190, 2; 344, 5
flammiger orbis 343, 7
flammivomus draco 22, 2
flammo 34, 11; 46, 3; 47, 3
flexanimus concentus 345, 21
flexuosi anfractus 8, 6; flexuosum aestuarium 236, 3
flexus sonus 71, 16; zodiacus flexior 333, 7
flexus, -ūs 209, 9; 216, 22; 222, 1; 306, 2
Flora 337, 14
flos 28, 12; 29, 3; 60, 10; 268, 2; 343, 20; *nomen* 66, 13; 90, 23; flos ignis 55, 17; 202, 4
flosculus 385, 15
flucticolor profunditas 20, 16
fluctigena 10, 21; 338, 17; 350, 22
fluctuare segetes 116, 9. 14
fluenta 7, 16; 8, 7; 34, 18; 210, 12; 217, 10; 221, 12; 223, 18
fluibunda *puella* 24, 22
fluor 21, 2; 51, 18
Fluvonia *Iuno* 45, 8
foedifragum chaos 349, 8
fomes 9, 6; 34, 12; 37, 19; 52, 2; 201, 8; 348, 13
fons 34, 19; 51, 18; 52, 2; 229, 17; 262, 8; 306, 17; 354, 3; *personam gerens* 18, 8
fontana virgo 55, 15
Fonteius 208, 18
fontigenae 202, 14; 347, 3
for *prima persona* 95, 17 (*cf.* 104, 13); fandi 15, 10; 36, 15; 70, 23; 106, 1; 109, 5; 165, 12; fandis *n. pl.* 385, 4; fando 104, 8; fantem 24, 14; fantes 59, 2; fanti 40, 4
formae duodecim *solis* 23, 11; f. hemiolios 30, 20; 359, 4; formae *geometricae* 43, 2; 109, 12; forma *quid sit* 252, 8; tres formae trigoni 252, 22; (*gramm.*) forma canonica 76, 9; coniugationum formae 95, 20; (*dial.*) forma 109, 19; 111, 3s. 6s. 16 – 19; 115, 5. 10. 12; formae syllogismi praedicativi 139, 17 – 142, 15; *item* condicionalis 144, 5ss.; (*rhet.*) argumentum a forma

166, 20; 169, 2; f. materiae (*rhet.*) 192, 21; f. terrae *globosa* 207, 1–209, 10; formae ideales 264, 9; septem f. lunae 267, 6ss.; formae *numerorum* 269, 15
formatio 62, 24; 354, 3
Formiae 223, 3
Formianum mare 224, 12
formidabilis *Dialectica* 108, 22
forsan 26, 23; 153, 26; 362, 16; *ultimam correptam habet* 80, 9
fortis *epitheton* 63, 15; viro forti praemium 160, 7
Fortuna 19, 3; Fortunae 6, 18. 23; 7, 26; 8, 8. 14. 19
Fortunatae insulae 249, 7
Fossae insulae 225, 2
fotus, -ūs 15, 6
fragilitas 247, 16
fragor 8, 23; 37, 1; 148, 21; 217, 15; 226, 7
framea Gradivi 148, 9
fratres Iovis 23, 16; pudici f. 350, 10; Fratres montes 236, 14
fraudulentus 107, 19
fraus *nomen* 91, 19; Fraus 18, 20
freni 178, 2; 179, 21
frenum 178, 17
frictus, -ūs 304, 6
frons 22, 24; 41, 13; 44, 16; 106, 8; 191, 15; solidorum frontes 30, 5; Italiae frons 227, 2; frontes caeli 264, 18
Fronto 150, 10
fructus Veris 19, 1
frugi *epitheton* 64, 15; 65, 2; 76, 13; *monoptoton* 82, 20
frumentum Isis docuit 47, 16
frutex *nomen masc.* 66, 20 (*sed cf.* Niloticae fruticis 60, 17); *facit* fruticis *et fruticum* 93, 12. 20
fucus comarum 247, 1
fulgidum peplum 32, 20; aethra fulgida 35, 8; (fulgida *necsioquae dea* 202, 19 *adn.*); fulgida signa 205, 3; Canopos fulgidus 306, 8
fulgor 22, 13. 23; 23, 16; 49, 19; 52, 4; 53, 16; 55, 23; 207, 12; 213, 5; 247, 2; 306, 17; 307, 12; 309, 10; 341, 5; 354, 1
fulgorea nubes 148, 20
fulgur 4, 19; 36, 27; 210, 12
fulmen 20, 23; 46, 13; 148, 22
fulminea coruscatio 148, 16
fumida caligatio 6, 22; f. aura 37, 21
fundamenta elocutionis 175, 12
funeratio 247, 2
fungor *regit acc. et abl.* 103, 13
fur *nomen masc.* 66, 6; *u longam habet* 77, 2
furtum 157, 19
Fura Furinnaque 48, 16
furor 172, 10
furvesco 23, 20; 329, 18
furvus habitus 107, 12; furva nox 205, 15
fuscina *Iovis* 20, 12
fusile robur plumbi 9, 3
fustis *an telum sit* 162, 15ss.

G *litterae natura* 67, 11–14; *pronuntiatio* 69, 3
Gades 214, 2. 5. 15; 215, 6; 216, 7; 221, 16
Gaditanum litus 216, 16; G. fretum 217, 9; 218, 13; 249, 15; G. ostium 217, 11; 235, 8; G. oppidum 219, 9; Gaditana refugia 216, 24; conventus Gaditanus 219, 6
galactius *circulus* 55, 21
Galata insula 225, 9
Galatea 350, 21
Galatia 242, 9; 243, 6; 244, 4
Galaxias 28, 1; 312, 3; 315, 6
galeata virgo 33, 2; galeatus vertex 148, 14
Galenus *nomen* 71, 18s.
Galilaea 241, 8
galla 60, 17
Gallia (Galliae) 208, 1; 215, 4; 216, 7; 220, 8–20; 224, 2; 235, 7. 21; 332, 7s.
Gallicum mare 219, 1; Gallicae regiones 220, 10
Gallode *insula* 225, 10
Gallus fluvius a quo Galli *sacerdotes* 243, 17
Ganges *fluvius* 214, 9; 215, 1; 246, 9s. 11
Garamantes 238, 6; 239, 8
Gargaphie *fons* 230, 2
garrio 146, 16; 305, 9; 385, 6
garrula puellarum (*Tyche*) 24, 22
Gaulos *insula* 226, 8
gazae 203, 14
Gebenna mons 220, 10
Geloni 234, 17

Gemini *sidus* 13, 16; 22, 24; 313, 5; 318, 22; 320, 5; 321, 5. 20; 328, 2
gemma 20, 14; 22, 7. 21; 33, 1; 148, 19; 149, 16; 218, 11; 247, 2
gemmatus 33, 10; 307, 15; 348, 6
gemmo 116, 6. 8; 176, 21; 206, 16
gener *nomen* 87, 18
generalis Genius 46, 15. 17; generales quaestiones 153, 4; 169, 3; tropi 254, 19; schemata generalia 257, 15; generale 323, 25
generalitas 113, 9
generaliter 152, 18; 200, 6; 323, 23; 361, 14
generatim 173, 11
generatio 24, 12
genero 267, 2
genesis (= *dyas*) 273, 10
Genethliace 61, 10; 340, 6
genetivus casus: *quantitas in nominibus* 77, 18–20; 78, 15s.; *in pronominibus* 78, 26s.; 79, 5s.; *in participiis* 80, 13–15. 19; *verba cum genetivo* 103, 10–12; *relationem significat* 197, 5, *cf.* 122, 24; *formae* 70, 25; 82, 4. 7. 21 *et passim usque* 94, 8
genetrix *astrorum* 262, 12; g. *Hymenaei* 1, 15
genitalia *Osiridis* 39, 24
genitor 348, 10
Genius 18, 17s.; 19, 1; 26, 14; 38, 15; 46, 15. 17. 19; 49, 10
genu *nomen* 64, 24; genui *dativo an* genu 83, 22ss.; *facit* genibus *dat. et abl.* 85, 16
genus (*gramm.*) 61, 3; 64, 8; 94, 10; (*dial.*) 109, 19; 111, 1. 3; 114, 17; 135, 2; (*rhet.*) 167, 6. 9; *argumentum* a genere 166, 20; 168, 19; 196, 19; (*arithm.*) 269, 11; 275, 1; (*mus.*) 360, 7; 361, 7; 368, 7s.; 371, 21; 372, 8; 373, 17; 375, 19; 377, 13s.
geographicum opus Ptolemaei 213, 11
geometres 62, 13
Geometria (109, 12); 206, 17. 25; 250, 22; 258, 19; 270, (15ss.) 21; 324, 21 (*adde inscr. et subscr. libri VI*)
geometrica ratio 266, 3; geometricus mos 312, 13; geometrica *n. pl.* 361, 10; 374, 2
Gerastus promuntorium 233, 4
Germani 234, 12
Germania 216, 9; 217, 3; 234, 9; 235, 7; (248, 9 adn.); 332, 8s.
germanitas Gratiarum 264, 2; supplicans g. 340, 15
germanus fidissimus (= *Genius*) 46, 20; nautae germani *in navi mystica* 51, 16; *ceterum* germanus *et* germana *passim adhibentur*
gero *verbum* 66, 5
gerulae 203, 22; 259, 7
gestamen 106, 20; 316, 1
gesticulatio 41, 18
gestito 4, 18; 202, 22s.; 204, 8; 347, 13
gestus (*rhet.*) 149, 10; 153, 13; 190, 21; 191, 16. 19; (*mus.*) 373, 15; 374, 5
Getae 231, 15; 234, 11
Gigantes 231, 5
git *nomen* 92, 23
glabella medietas 41, 13
glacio 33, 12
gladius *nomen* 67, 13; *idem quod* ensis 116, 1
glaucopis Athene 202, 4
glaucus amictus 22, 1; glauca virga 50, 21; volucris 202, 3; glaucum tegmen 259, 5
glis *nomen* 90, 15. 17
globo 309, 2
globosa rotunditas 43, 12; globosum corpus 49, 18; globosa *terra* 207, 3; tellus 209, 9; globosus ambitus 309, 7
globus 34, 9; 205, 3; 216, 4; g. lucis 307, 6; globi siderum 55, 1
globus terrae 213, 21
gluten *nomen* 86, 4
Gnatho *parasitus* 170, 11
gnomon 204, 15; 209, 1. 15
gnomonica supputatio 209, 13
Gorditanum promuntorium 225, 7
Gorgades insulae 249, 4
Gorgo 107, 22; 249, 5; 338, 4
Gorgoneus caballus 34, 19
Gracchus, Tib. 158, 22; 172, 6; Gracchi 150, 10
gracilenta affixio 16, 1; g. macies 43, 20
gracilis modulatio 358, 13
gracilitas macilenta 31, 16
gradior 24, 5
Gradivus 3, 8; 56, 6; 148, 9
gradus 17, 23; (*gramm.*) 61, 7; 62, 21; (*dial.*) 106, 18; (*rhet.*) 191, 8; 199, 6 (*v. adn.*); (*arithm.*) 279, 8; (*mus.*) 374, 21
Graecia 47, 19; 61, 17; 149, 5; 222, 11; 225, 18; 227, 11; 228, 2; 230, 5; 308,

9; 355, 4; (Magna) Graecia 221, 19; 227, 3
Graecus *rex* 230, 5 (Graecus, Graeci, graece *passim occurrunt*)
Graius 9, 20; 48, 15; 108, 16. 18; 109, 7; 110, 3; 149, 20; 150, 19; 197, 16; 202, 17; 308, 13; 310, 14; 317, 2; 361, 15
Grammatice *personam gerens* 61, 17; 70, 7; 105, 3. 16; 108, 12; 109, 11; 116, 13; 175, 14
grammaticus 36, 14; 113, 16–18; 116, 19; 120, 3. 5; 126, 22; 176, 13; 177, 18
grandaevi pontifices 3, 2; dearum grandaevae 17, 5; *Saturni* coniunx grandaeva 22, 5
grandesco 336, 9
grandiloqua facultas 151, 19
granditas 54, 11; 55, 22; 151, 22; 209, 11; 222, 17; 302, 15; 312, 13; 347, 21
grando 210, 11
Grateis flumen 222, 18
Gratia(e) 2, 2; 264, 1; 345, 11 (*v. et* Charis)
gratulatio 11, 4; 343, 4
gravido 33, 7
graviores tropi 359, 18; gravis modus 363, 5; g. modulatio 363, 6; gravius principalium 370, 20; gravis *accentus* 71, 6. 13; 72, 5. 8. 17; 74, 10
gravari vocales 63, 7
gravitas *soni* 7, 2; 71, 9; 358, 11; 362, 2. 5; 365, 7
gubernator 46, 18
gummi 60, 17; gummi *nomen quomodo declinetur* 82, 20–23
gymnasium 106, 21; 107, 17; 149, 4. 20; 203, 4; 309, 12; 337, 10; 342, 19
Gymnasiae insulae 224, 1
gyrus 106, 22; 251, 21; 253, 22; 347, 12

H littera 67, 15–18; 68, 15; *pronuntiatio* 69, 4; *in metro* 75, 15s.
habitabilis terra 215, 14; h. tellus 216, 4; 217, 6
habitaculum 18, 2; 112, 7; 354, 3
habitatio 28, 1; 211, 8
habitator (243, 16 *adn.*); 265, 5
habitio et amissio 197, 6
habitus (*dial.*) 110, 6; 118, 14; 120, 2. 6. 8; 126, 15; 127, 8; 128, 6; 129, 16; habitus oris 190, 21; (*mus.*) 371, 21; 372, 16
Haedi *sidus* 316, 3; 318, 15
Haemonia 230, 3
Haemus 228, 6; 231, 1. 13
haesitatio 41, 3
halatus 5, 2; 7, 27; 24, 15; 57, 4
halitus 57, 20; 210, 6; 211, 8; 212, 22; 301, 22
hamatae formulae 108, 14
Hamaxobii 234, 12
Hammon 47, 12; 53, 5; 238, 9
hamus latens 107, 1
Hannibal *nomen* 84, 11; *dux* 244, 1
Hannibalis castra 222, 9; 227, 4
Hanno 216, 21
harenae auratae 218, 22
harenosae solitudines 245, 8
harmonia 7, 5; 68, 19; 264, 5; 265, 19; 266, 12; 269, 4; 368, 9. 13; *personam gerens* 266, 14; 341, 10; 342, 14; 346, 24; 347, 6; 353, 10; 384, 14; *adde superscr. et subscr. libri IX*
harmonica *neut. pl.* 30, 24; 360, 10; 384, 9; harmonica *pars musicae* 361, 5s.; harmonici motus 345, 12; harmonica plenitudo 33, 19; harmonici tinnitus 12, 22
harpa 54, 12
harundinetum 351, 18
haruspicium 3, 2; 46, 10
Hasdrubal *nomen* 84, 11
hasta 148, 8; 152, 24; 201, 22
haustus, -ūs 26, 19
hebdomas (*v. et ind. Graec.*) 268, 1
hebenus *v.* ebenus
Hebrus 231, 11
(Hecate *innuitur* 264, 2)
hecatontas 264, 14; 270, 11. 20. 22
Hector *nomen* 88, 3
Hecuba 232, 7
Helena *nomen* 82, 2; H. *Lacaena* 169, 8; (351, 27)
Helice *sidus* 208, 6
helicoides *Luna* 328, 20
Helicon 6, 10; 229, 1
heliotropios *lapis* 23, 4
Helladica facultas 206, 12
Hellas 229, 13
helleborus 106, 10
Hellen a quo Hellenes 230, 5
Hellespontus 227, 16; 232, 3; 233, 4. 15. 17; 234, 2; 332, 8
hemicyclium 211, 11; 221, 15; 252, 14
hemiolios 30, 20; 264, 6; 266, 13; 357, 9; 359, 4; 366, 18; 369, 13; 374, 16; 375, 20; 376, 3. 10s. 18; 377, 15

hemisphaerium 43, 2; 211, 10; 265, 7; 326, 19; 330, 22; 331, 6
hemitheus 47, 6; 48, 3
hemitonium 50, 4; 51, 8; 53, 12. 15; 265, 20; 356, 22; 357, 2; 358, 18; 359, 3. 6; 363, 8; 366, 6s. 15. 18; 367, 1. 4. 7. 9; 368, 11. 16s.; 369, 2; 370, 4; 371, 5. 9. 12
hendecasyllabus 179, 11
Heniochus *sidus* 313, 5; 316, 2. 12; 318, 12. 14
heptas 31, 1; 266, 17; 267, 3; 268, 14; 270, 7
heptasemus 376, 19
Hera 45, 16; 48, 4 (*v. et* Iuno)
Heras Lutra 225, 10
Heraclea 244, 2
Heracleopolis 240, 2
Heraclitus 24, 21; 56, 13
herba 31, 18; 32, 21; 43, 24; 244, 3
herbido 23, 5
herbida palla 22, 7
herbosi calcei 20, 9
herbuscula 29, 4
Hercules (24, 10); 47, 10; 56, 6; 89, 9; 148, 7; 223, 5; 225, 3; 230, 17; 236, 2; 239, 13; 245, 15; 246, 19; 247, 19; 261, 18; Hercules Libys 236, 1; Herculis insulae 225, 8; Herculis columnae 214, 2; 216, 16; 217, 19; Herculis oppidum 240, 3
Herculeus labor 217, 20
hereditarium imperium 247, 21
Hermagoras 153, 27; 158, 4
Hermaphroditus 15, 5
Hermione 231, 4
Hermionea urbs 360, 6
Hermus 243, 11
Herophila Sibylla 47, 23
Herophilus medicus 356, 1
heroicus versus 179, 4. 6. 14; heroicum comma 182, 1
heros 48, 3s.; 203, 4; 344, 19; 345, 13. 19; 384, 14
Hesperidum horti 236, 3; 238, 12; H. insulae 249, 6
Hesperis *Cretae mater* 232, 15
Hesperu ceras 249, 5
Hesperus 343, 11
hexagonus 253, 15
hexas 267, 2; 270, 6
hexasemus 377, 7
hiatimembris *Satyrus* 305, 1
hiatus 8, 18; 108, 12; 310, 4
Hiberica manus 225, 14
Hiberus *flumen* 218, 12; Hiberum latus 217, 10; Hiberi boves 223, 6; Hiberi populi 235, 7
hiemalis finis 311, 4
hiems 9, 10; 212, 4. 18; *personam gerens* 23, 8
Hierosolyma 241, 10
hilaritas 191, 13
hilarus 250, 18; 260, 2; 303, 13
Himantopodes 239, 12
Himeros 345, 9
Hipparchus 308, 14; 311, 16; 328, 19
Hippocrene 230, 1
Hippo Regius 237, 6; H. Diarrhytus 237, 10
Hipponiensis sinus (237, 9 *adn.*)
Hippotensis filia Symmachia 48, 1
hircipes 345, 17
hirta *Dialectica* 107, 12; hirta crura *Geometriae* 250, 14
Hirtius 170, 23
Hispalensis conventus 219, 7
Hispania 214, 6; 215, 5; 216, 7; 217, 2; 218, 9; 219, 2; 220, 1; 235, 21; 236, 16
Hispaniense os *Rhodani* 220, 17
Hispanae naves 216, 20
Hister 234, 9. 13
historia 29, 6; 184, 5; 193, 9s.
historica pars *grammaticae* 70, 9. 17. 22
histrio 191, 10
hiulca *compositio* 178, 2. 17
hodierna brevitas 110, 13
homicida 190, 2
homicidium 154, 8. 11s. 15s.; 164, 5
homo 112, 23ss.; 113, 18; 119, 5. 9–16; 267, 17; 268, 5
homoeoprophoron 178, 3. 12
honesta forma materiae 192, 22
honoratio 5, 3
honora sphaera 205, 1; honorum fastigium 350, 5
hora 52, 17; 209, 14; 210, 16; 266, 15; 319, 8ss.; 320, 17; 331, 25; 332, 1
Horatius *qui sororem interfecit* 158, 19; H. *poeta* 176, 15
horispica 208, 22 (*v. adn.*)
horizon 310, 10; 311, 6; 312, 10; 333, 21; 336, 14
horologium 208, 22; 210, 17
hortativus modus 95, 4
Hortensius *orator* 152, 20; 191, 18

horti Hesperidum 236, 3; 238, 12
Horus (53, 3 *adn.*)
Hospita Iuno 19, 1, *cf.* 24, 1
hospitium 5, 19; 13, 7
hostiae humanae 220, 20
humanitas 2, 21; 356, 17
humilis forma materiae 192, 22. 24
humilitas 159, 16; 160, 3; 176, 5
hyacinthus 20, 16; 23, 3; 68, 13
hyalini amictus 20, 5; hyalina vestis 20, 21; hyalinus pulvis 202, 21; hyalinae pinnae 307, 17
hydatis lapis 23, 7
hydraules 33, 19; 354, 17
Hydruntum 227, 9
hydreum germen 261, 18
hydrus 248, 5; Hydrus *sidus* 313, 11; 316, 13; 317, 22; 318, 2. 6. 11. 17s.
Hylas *lacus et puer* 243, 19
Hymen 146, 4; 350, 13
Hymenaeus 1, 13; 2, 5. 13; 343, 5; 344, 15
hymeneia tripudia 41, 18; hymeneia lex 259, 17; 305, 13; hymenea *n. pl.* 337, 8
hymnus 345, 15
Hypaea *insula* 224, 4
Hypanis *flumen* 234, 17; 246, 10; 248, 4
hypatoides 372, 10 (*v. et ind. Graec.*)
Hyperaeolius 359, 12
Hyperborei 234, 20; 235, 5. 9; 246, 2; Hyperborea lux 306, 6
Hyperdorius 359, 13
Hyperiastius 359, 11
Hyperlydius 359, 10
Hyperphrygius 359, 13
Hypoaeolius 359, 12
Hypodorius 359, 13
Hypoiastius 359, 11
Hypolydius 359, 10
hypophora 199, 10. 13s.
Hypophrygius 359, 12
hypothesis 153, 2; 155, 3
Hyrcania 235, 12
Hyrcanus mons 242, 15

I littera: *transitus* 63, 14–16; *natura* 64, 9–17; *pronuntiatio* 69, 5; *in fine* 76, 12; 77, 20s.; 78, 6. 26; 79, 11; 80, 5; 82, 19ss.; 90, 6; 91, 7; 94, 5; *duplex* 75, 4s.; 95, 14; *pro -ii* 85, 12
iambicus 181, 3; 375, 19; 376, 7; 380, 1. 7. 13; 383, 12
iambus 180, 19; 181, 4s. 7s. 12s.; 380, 3. 8. 14. 18 *et passim ad* 383, 19
Ianiculum 223, 4
Ianitores terrestres 19, 8
Ianuariae *nomen* 64, 10
Ianus 3, 11; 18, 5; 19, 15; 63, 23; 223, 4; 269, 12
Iapyx et Iapyges 223, 9
iaspis 23, 2
Iastius tropus 359, 11
Iatrice 61, 10
ibis 50, 18. 23
Ichnusa (= *Sardinia*) 225, 4
Icosium colonia 236, 18
Icthyophagi 248, 2; 249, 2
Idaeus mons 233, 2
idea 21, 13
idealis species 262, 23; ideales formae 264, 8; idealis prudentia 310, 7
Idumaea 241, 7
iecur *nomen* 64, 6; *membrum* 268, 4
Igilgili 237, 1
ignea animalia 112, 8
igniculus 4, 23
ignis 31, 15. 20; 44, 5; 55, 17; 201, 19; 202, 3s.; 267, 13. 15; 307, 7; 347, 22; 349, 5
igniti lapides 22, 21; ignita substantia 46, 3
ignivaga denuntiatio 341, 6
ignominiosus 154, 22; 195, 10
ignoratio 159, 23
ignotus *deus* 52, 1; ignota *caeli* 313, 23; ignota *Aegyptiis Arctos* 207, 24; ignotum *Canopi astrum* 306, 8
-il *finita nomina* 76, 16
Ilium 243, 12
illabor 202, 16
ille *ad amplitudinem adiectum* 189, 6s.
illecebra 5, 5; 15, 4; 24, 15; 56, 16; 191, 18; 337, 19
illex 45, 3; 108, 14; 353, 3
illicio 7, 28; 260, 24; 354, 18
illigatio 55, 1
illigo 5, 9; 14, 12; 146, 13; 203, 10
illino 58, 19; 204, 14
illuc *adverbium* 80, 11
illuminatio 221, 2
illumino 327, 11
illuvies 308, 12
Illyricum 222, 4; 227, 13. 15
Illyrii 230, 20
-im *finitus accusat.* 90, 6

imago 21, 13; 190, 1. 5; 197, 1
Imarmene 19, 20
imber 87, 9. 15s.; 207, 2; 210, 11
imbrifico 37, 3; 205, 8
imitus nixa *Philologia* 43, 6
immanitas 159, 14
immensitas 353, 26
immobilis *terra* 210, 2
immoror 11, 11
immortalis 11, 11; 43, 23; 113, 13s.; 135, 12s.
immortalitas 15, 1; 42, 8; 43, 22; 44, 7; 149, 25; 151, 12. 23
immurmuro 259, 10
impar numerus 263, 21; 269, 18s.; 271, 8. 10ss.; 283, 17ss.; 292, 16s.
impatientia 4, 10
imperativus modus 64, 8 *et passim libro III*, *cf.* 95, 1; 96, 15. 17. 21; *non facit proloquium* 131, 20
imperfectus numerus 269, 11; 274, 18. 20; 275, 9
imperi *casu genet.* 85, 12
impersonale verbum 94, 19; 95, 21; 131, 12; impersonalis modus 95, 3
impertinentes *dii* 17, 24
implacabilis 3, 4
implecto 10, 1; 108, 1
implexio 50, 20
impossibilis 44, 10
impotentia (4, 10 *adn.*); 5, 12
impraemeditata visio 28, 18
impressio 31, 20
improvisus (= *antea non visus*) 218, 1
imprudentia 159, 19s.; 160, 1
impugnatio 160, 24
ima *n. pl.* 5, 6; 21, 1; 40, 15; 346, 20; imum 200, 22; 210, 8s.; imo 210, 2; 309, 2; 311, 10; fundo in imo 210, 13; imum collum 268, 5
inaequalitas 320, 7
inanitas 43, 14
Inarime insula 224, 13
inartificialia argumenta 166, 15; 196, 16; 197, 17
incassum *disquirere* 6, 8
incessabilis labor 16, 19
incessabiliter 339, 19
incestus, -ūs 165, 18
inchoamentum 105, 10. 15; 151, 23; 182, 18; 202, 24; 218, 9; 311, 13; 360, 4
inchoativa verba 95, 21; species i. 96, 24; 98, 16; 101, 6; 102, 5. 10. 13
incidens quaestio 153, 18s. 22; 156, 18; 194, 14; 195, 19; status i. 160, 4; 162, 20; i. narratio 193, 20
inclinatio 209, 2
incogitabilis effigientia 353, 25
incompositi numeri 273, 4; 274, 1. 5; 286, 4s. 7. 19 *et passim usque* 300, 4; i. rhythmi 365, 18; 377, 4s.; 378, 4; 379, 14; 380, 1. 3; 381, 14; 382, 7. 11
incomprehensibilis *monas* 251, 8
incomprehensa mobilitas 261, 10; materies i. 267, 15
incongrue 339, 6
incongruus risus 305, 6
inconscius *Martianus* 202, 23
inconsentaneus 61, 12; 151, 8
inconspicua *sidera* 208, 11; i. pars *caeli* 314, 11; regio i. 314, 20; i. stella *Canopi* 316, 18
incorporea *numeri lineaeque* 250, 26; i. primordium 251, 5; numerus i. 251, 12; incorporea *n. pl.* 251, 3
incunabula 105, 5
incunctanter 30, 5; 43, 18; 209, 21; 356, 3
incurso 49, 9
indages 15, 23
indago 215, 12
indecenter 20, 13; 206, 14
indefinitum proloquium 110, 15; 133, 19. 21; 134, 2; 135, 16; indefinitae particulae 135, 14s. 18
Indi 217, 3; 247, 1
India 208, 8; 214, 1. 10; 246, 4s. 8; 247, 6
indicativus modus 64, 16; 79, 20; 95, 1; 96, 2 *et passim usque* 103, 5
Indicus mons 6, 15; Indica prudentia 32, 21; Indicum mare 216, 12; elephanti Indici 247, 4; 356, 6
indiges Aeneas 221, 5
indigito 19, 12
indignatio 199, 23; 200, 3
individua monas 270, 22; individuum 111, 7. 11; 114, 1. 12. 20. 26; 119, 16
indo 35, 10
indubitabile probamentum 207, 14
inductio 183, 14; 195, 2s.
inductrix 178, 14
indumentum 20, 2; 21, 7; 32, 11
Indus fluvius 246, 9; 248, 16
indusior 19, 23; 32, 21
ineffabilis 348, 2

inerrantia sidera 315, 23; 328, 26
inexaminatae *disciplinae* 341, 1
inexpertum *gestamen Dialecticae* 106, 21
inexplanabile *quiddam* 107, 12
inexplicabilis deliberator 154, 29
inextricabilia 145, 26
infacetus 260, 1
infatigata viatrix 204, 17
infernas hemicyclium 211, 12; infernates regiones 211, 19
infimo 209, 2; 322, 1; 328, 18
infinibilis pater 55, 13
infinitivus modus 96, 17; 97, 23; 99, 5
infinitus modus 64, 9. 16; 95, 1; 101, 20; infinita quaestio 152, 16. 18; infinitus numerus 271, 9
infirmatio 143, 26; 160, 27; 166, 12
infirmo 160, 23
inflexibilis *vox* 77, 16
inflexio 106, 17
inflexus accentus 71, 11. 13. 20; 72, 19; 73, 12; 74, 11; inflexa *vox* 92, 6; i. linea 252, 20; inflexum pectus *Imarmenes* 19, 19; inflexa intimatio 146, 2
inflexus, -ūs 208, 21
infortunium 159, 4
infracta Fortitudo 40, 30; i. certa (*?*) 58, 16
infula 10, 1
infusio 303, 3
ingenium mundi 201, 9; inventionis i. 149, 8; ingeni *casu genet.* 85, 12
ingestio 160, 6
inhaeresco 190, 9
inhonesta exempla 179, 19
iniunctum 188, 22
innominabiles *dii* 21, 20
innuba 4, 5; Innuba (= *Minerva*) 259, 4
Ino *nomen* 83, 11s.
inopia *verborum* 176, 20
inopinum *gestamen* 106, 21
inrevocabilis raptus 19, 18
insecabilis *monas* 251, 7; 263, 9; insecabile tempus 374, 6
inseparabiliter 117, 8; 118, 17s. 22
insidiator 161, 1
insignio 264, 23; 322, 13
insinuatio 108, 12; 192, 15s. 23. 26; 217, 5; 338, 26
insinuo 62, 23; 108, 10; 152, 12; 175, 14; 310, 12
insolentia sermonis 110, 2; 176, 11
insopibilis perennitas 4, 23; i. flamma 347, 22
inspectio 9, 1
instanter 204, 19
instauro 105, 3
integro 316, 20
integumentum 165, 10
intellectualis mundus 55, 7. 11; intellectuale principium 251, 4; intellectualis species 262, 23; intellectualis lux 354, 2
intellegentia 118, 13; 310, 1. 6; 348, 2
intellegere *Grammaticae officium est* 62, 5
intelligibilis radius 261, 3
intemerata *Sophia* 4, 3; *item Philologia* 45, 10
Intemperiae 48, 17
intemperies 211, 3
intempesta nox 16, 3
intentio (*rhet.*) 154, 2; 156, 2. 6. 22ss.; 160, 16; 166, 11; (*mus.*) 361, 12; 362, 2; 365, 7; intentio et remissio (*dial.*) 119, 8
intercalatio 328, 9
intercapedinata prolixitas 353, 22
intercapedo 210, 22; 309, 6; 315, 11. 16
interfectio 154, 16
interfector 162, 7
interfusa medietas 47, 5
interiaceo 316, 6
interiectio 54, 6; 68, 7; 81, 7
interiectus, -ūs 56, 23; 315, 14s. 17
interiungo 340, 4
interlita memoria 6, 12
intermino 97, 2
intermisceo 16, 15
internosco 189, 20
interpateo 47, 4; 234, 6; 315, 13
interpres 26, 15
interpretamentum 339, 20
interrivatio 233, 19
interrivo 205, 10; 218, 12
interrogatio 183, 3
interrogatiuncula 107, 8
interruptio 194, 4; 217, 8
interseco 217, 9; 243, 11
intersero 40, 20; 354, 9
interstinguo 20, 6; 41, 21; 60, 21; 206, 15; 347, 5
interstitium 47, 4; 204, 15; 207, 21; 208, 4; 210, 16. 20; 232, 2; 258, 6; 264, 1; 315, 11; 322, 2

intertexo 347, 12
interula 4, 16
interulus 338, 1
intervallum 265, 12
intervibro 206, 1
intimatio 146, 2; 341, 20
intimo 16, 10; 74, 16; 105, 5; 111, 2; 175, 9; 180, 6; 206, 14; 213, 21; 249, 15; 258, 22; 260, 21; 269, 15; 328, 12; 339, 11; 371, 7
intrico 6, 5; 250, 4; 260, 8
introfero 41, 21
inumbratio 23, 17
inumbro 234, 19
inundatio 23, 17
inundo 303, 2
invelatus 3, 21
inventio 149, 8; 153, 5. 9
inventor 248, 24
inversio 198, 21
investigatio 6, 3
investigatrix comprehensio 153, 10
invidia (*rhet.*) 173, 13. 23; 176, 3; 183, 5; 192, 12s.
Io *nomen* 83, 11–13; Io Autocli filia 223, 8
iocabunda Satura 203, 1
iocularis laetitia 305, 4
Iocus *personam gerens* 250, 17
Ionia 243, 2. 8
ionicus pes 182, 3; 379, 11. 19; 383, 7
Ionium mare 223, 8; 228, 11; 229, 3
Iordanes fluvius 241, 8
iota (363, 7 *adn.*); 370, 4. 23
iotacismus 178, 2. 10
Iovialis circulus 13, 3; concilium 305, 8; decretum 17, 7; domus 55, 22; maiestas 204, 20; orsa 147, 8; 343, 2; sententia 27, 15; sidus 53, 16; vertex 16, 12; vigor 339, 17; Vulcanus 17, 16
-ir *finita nomina* 76, 23; 87, 26
ira 173, 14; 174, 10; 354, 19
iracundia 264, 9
Iris *innuitur* 20, 17; 341, 3
ironia 185, 15 (*v. et ind. graec.*)
irradio 307, 9
irrationabilia diastemata 366, 2; irrationabiles pedes 375, 10; numeri 383, 8
irrationale animal 135, 12s.
irrisio 183, 18
irrisoria versutia 306, 18
irroratus liquor 32, 2
irruptio 235, 22
-is *finita nomina* 77, 10; 88, 11; 90, 1–18; 92, 3
ischias 355, 19
Isidorus 214, 4; 215, 22
Isis 47, 16s. *et cf.* 3, 11s.
Ismaros 346, 4
Isocrates 150, 9
Issa 222, 6
Issicus sinus 214, 11
Isthmos 229, 5. 7. 10. 13s.
Istri 221, 20
Istria 222, 3
Italia 47, 18; 208, 2; 209, 4; 220, 12; 221, 2. 16; 222, 7. 10. 17; 225, 19; 226, 12; 227, 2. 4. 9. 11; 244, 5; 355, 4
Italicum solum 222, 3
iteratio (*rhet.*) 186, 19
Iterduca 45, 10
Ithacesiae insulae 225, 11
itiner 341, 15
Iuba rex 240, 4
iubar 333, 20; 348, 16
iubeo *cum dat.* 38, 24; 355, 15
Iudaea 240, 19; 241, 7. 9. 12
iudex 154, 28; 155, 6; 192, 8. 10. 17; 195, 20; 196, 5; 200, 7
iudicabile 160, 25
iudicatio 109, 17; 153, 6. 8; 160, 27; 161, 5; 164, 21
iudiciale genus 155, 14. 18. 20; iudicialis narratio 193, 10. 13
iudico: *norma* de iudicando 109, 16; *argumentum* a iudicato 197, 8
iugalis *subst.* 10, 29; 14, 4; 16, 13; 260, 7; iugales = *equi* 26, 25; 39, 18; iugalis thalamus 39, 6; sensus i. (*?*) 260, 16
iugis circuitus 217, 23; iuge colloquium 360, 17
iugitas 31, 10; 161, 15
iugo: iugarier 26, 29
Iugurtha *nomen* 63, 24; 82, 1
Iulia *nomen* 76, 11; 77, 20
Iulius *nomen* 91, 8
iunctio 31, 6
iunctura (*mus.*) 7, 4; numerorum 30, 10; syllabarum 69, 23; 70, 1. 6. 13–71, 4
Iuno 4, 14; 9, 13; 13, 19; 14, 1. 30; 15, 18; 16, 9; 18, 7; 19, 1. 7; 20, 13ss.; 22, 18ss.; 24, 11; 27, 23; 45, 5ss.; 46, 1; 49, 12; 56, 1; 64, 19; 263, 12; 268, 9; 338, 11; 343, 15 (*v. et* Pronuba)

Iunonius *Vulcanus* 24, 20
Iunonia insula 249, 9
Iuppiter 2, 23; 3, 3; 4, 13; 9, 9; 10, 20. 28; 12, 4. 10; 14, 26; 15, 6; 16, 9. 13. 16; 17, 4. 12. 16. 18. 24; 18, 4. 6. 9. 11. 17; 19, 4. 13. 15. 21; 20, 1ss.; 21, 16; 22, 10. 16; 23, 16; 25, 5. 10. 14; 27, 13. 21; 28, 1. 15. 18; 29, 13; 32, 13; 34, 2. 15; 35, 6. 9. 19; 36, 8. 21; 37, 12; 38, 2; 39, 2; 41, 6; 45, 7; 46, 7; 49, 13; 51, 4; 53, 13; 55, 21; 56, 1. 22; 57, 5. 7; 64, 12; 70, 7; 104, 4; 105, 4; 106, 14; 108, 17; 148, 22; 150, 5; 151, 3. 6; 152, 1; 201, 14; 203, 5; 205, 24; 206, 22; 228, 4; 246, 21; 248, 23; 258, 22; 261, 12. 15s.; 262, 8. 23; 263, 6; 341, 10; 342, 8; 346, 10; 347, 20; 348, 3. 5; 353, 14; 357, 14; 384, 16; *sidus* 7, 19 (*nomine non adhibito*); 46, 7; 54, 4; 322, 14; 324, 7. 20; 326, 10; 327, 15; 336, 1–5
iuridicalis qualitas 158, 7–9
iuridicus conventus 219, 6
Iures mons 220, 10
iurisdictio 242, 8
ius 10, 26; 52, 11; 106, 14; 156, 24; 288, 15; 342, 6; 376, 11
iusiurandum 197, 18
iustitia 119, 24; 121, 11s.; 263, 15; *personam gerens* 40, 27
iustus angulus 255, 10s.
iuvenale robur 3, 19; iuvenales gratiae 15, 15; iuvenalis aetas 268, 3
iuveniles scholares 151, 13

K littera 67, 18s.; 68, 15; *pronuntiatio* 69, 6
kalendae kalumniae kapita 67, 19
kalendae Ianuariae 170, 7s.; kal. Maiae 208, 18

L littera: *usus et natura* 65, 3–13; *pronuntiatio* 69, 7; 73, 10
labdacismus 178, 2. 7
labes *nomen* 77, 7
Labor *personam gerens* 44, 12; labos 37, 15
labyrintheus Daedalus 204, 6
lac *nomen* 77, 18; 92, 24s.; lact 68, 6; 92, 24; lacte 93, 2
Lacaena 351, 27
Lacedaemonii 354, 21; 355. 4
lacer *epitheton* 87, 8s.; laceri capilli 260, 19
lacerti *Herculis* 24, 11
lacertosi tori 3, 19
Lachesis 19, 20; 340, 7
Lacinium promuntorium 221, 22; 227, 6
lacteum calymma 20, 14; l. flumen 55, 19; galaxias lacteus 312, 3; l. gurges 8, 15; lacteum lumen 262, 1; lactea Luna 205, 14; lux l. 178, 9; l. papilla 39, 26; subsellia l. 56, 2
lacto 15, 4; 308, 9
Laenas *nomen* 88, 14
Laestrygones 223, 3
laetabunda Virtus 11, 1; *Philologia* 31, 12; 55, 20; populus laetabundus 50, 5
laetae segetes 116, 7s.
laevorsum 204, 9
lampas 13, 12; 23, 16; 49, 20; 348, 18
Lampadusa insula 226, 10
lana 32, 21; 236, 9; 240, 16
lanitium 47, 13
lanugo 245, 23
Lapidarii campi 223, 7
lapillus 31, 17
lapis 22, 21; 23, 4. 7; 116, 4; 117, 2; 119, 25s.; 128, 11; (*nomen*) 65, 6; 90, 12
Lapithae 230, 7
laquear 306, 4
laqueatus ambitus 54, 14; laqueata palatia 204, 21
lar *nomen* 86, 20; Lares 18, 5; 47, 1; 48, 12; Lar caelestis 18, 14; Lar cunctalis 19, 2; Lar militaris 18, 7
Larvae 48, 13
lassitudo 54, 16
Lasus 360, 6
latenter 107, 9; 166, 1
latialiter 110, 3
Latiaris 60, 2; 108, 19; 109, 1
latiariter 148, 17; 202, 17; 206, 12; 251, 17
latibulum 59, 27
latine 46, 23; 108, 20; 252, 23
latitudo extramundana 16, 6; aeria 45, 17; (*terrae*) 215, 9–216, 5; (*geom.*) 270, 18. 23; (*astron.*) 321, 18; 323, 4; 328, 12; 333, 10; 335, 10; 336, 2. 7
Latium 52, 14; 63, 6; 73, 18; 221, 6; 223, 5

Latmiadeum carmen 352, 18
Latoius 8, 25; 341, 10; 350, 7; chelys Latoia 58, 6
latrocinaliter 223, 9
laudatio 155, 9
laudativum genus 155, 17. 22
laudator 164, 8ss.
laurea *corona* 150, 4
Laurens assertio 109, 7
laurigera serta 10, 1
Lauripotens *Apollo* 11, 14
laurus 6, 4. 11; 13, 11
laus *nomen* 91, 18; laudibus prosequi 155, 19; laus *et* vituperatio *in demonstrativo genere* 164, 1–17
lavo *verbum* 104, 15
Laxates fluvius 245, 17
Leberides insulae 225, 9
lectito 45, 21; 386, 4
Leda (351, 26)
legalis quaestio 160, 13; 162, 19; iudicatio l. 161, 5
Lemannus lacus 220, 15
Lemnius faber 4, 22; 338, 18
Lemures 48, 11
leo *nomen* 83, 9; *bestia* 51, 17; 54, 9; 115, 19; 376, 17; *sidus* 22, 24; 115, 20; 313, 2; 317, 20; 319, 9; 335, 15
lepidula *Satura* 202, 24; 305, 15; lepidula *n. pl.* 260, 2
Leptis 237, 17; L. Magna 238, 7. 12
lepus *nomen* 63, 19; 65, 6; *sidus* 313, 17; 316, 14; 317, 22
Lesius (*nomen fictum*) 161, 12. 14
Lethaea litora 33, 15
Letoides 59, 25
Leton fluvius 238, 12
Leucaethiopes 239, 2
Leucas 215, 3
Leucasia 225, 10
Leucopetra 221, 22
Leucothea *dea* 32, 13; *insula* 224, 15
lex 52, 10; 57, 10; 156, 5–10; 158, 8; *conflictus legum* 161, 21; lex hymeneia 259, 17; 305, 13; leges ad lyram recitatae 355, 8; lex *nomen* 93, 18
libamen 264, 5
Libanus mons 241, 14
libellulus 81, 21
libentia 303, 11
Liber 18, 19; 56, 5; 218, 20; 230, 16; 245, 15; 246, 8. 20; 247, 23
libertus 193, 11
Libethris fons 230, 10
libra 51, 5; *sidus* 313, 8. 11; 314, 9; 316, 22; 317, 1; 318, 3; 319, 11; 327, 20; 328, 15; 330, 17; 331, 11; 336, 10
librariae *deorum* 19, 21
librorum *genera* 42, 11ss.
Liburni 221, 20
Liburnia 222, 3
Libya 53, 5; 107, 24; 217, 16; 236, 1; 240, 2
Libycum latus 217, 9; Libycae ferae 236, 13
Libyphoenices 237, 14
Libys Hercules 236, 1
Libyssa Urania 307, 14
Libyssa *oppidum* 243, 20
Lichas *nomen* 89, 2
lictor 150, 12
lien *nomen* 76, 20; 86, 7; *membrum* 268, 4
Ligeris *nomen* 90, 7
Liguria 223, 6
Ligus *nomen* 88, 12; 91, 16; Ligures *gens* 221, 4; 222, 12; M. Octavius Ligus 171, 4
Ligusticum mare 224, 5
Lilybaeum 214, 14; 225, 20; 226, 3. 9
lima *Grammaticae* 60, 19
limbus 56, 1
limito 219, 3
limma 7, 4
linea 30, 4; 35, 13; 61, 17; 62, 24; 121, 22; 207, 13; 250, 25; 251, 9. 18–26; 252, 1. 3. 10. 12. 13. 18. 20; 253, 1. 3. 5. 12. 16. 19. 21–23; 254, 8. 10. 18s.; 255, 9. 14. 17. 19; 256, 1s. 4. 7; 257, 7. 11; 258, 5. 7s. 10. 15
linealiter 314, 24
linearis 204, 1; 251, 2; 312, 22; 321, 18
lineo 109, 13; 330, 16
liniamentum 195, 17
Linus 56, 10
lini usum Isis docuit 47, 17; dispendia lini 203, 3
Lipara insula 226, 13
liqueo 309, 16
lis *nomen* 90, 15. 17; causativum litis 165, 22; lites 349, 6
litatio 44, 3
littera 61, 18; 62, 15s. 21s.; 63, 4ss.; 68, 12; 69, 23; 81, 24; l. *quae* bivium mortalitatis asserit 29, 17; l. quae numeri primum terminum claudit

29, 15; omnigenum copiae litterarum 42, 11; (*hieroglyphicae*) 42, 15; littera trina (= *HYC*) 53, 8; iugatae alternataeque litterae 55, 11
litterate 62, 15. 17
litteratio 61, 20
litterator 62, 1s.
litteratura 61, 19; 62, 15s.; *personam gerens* 70, 8
litteratus 62, 1. 15s.
liturgi LXXXIV 54, 21
Livius 193, 10
livor 173, 23
Locris 227, 18; 228, 1
locus (*dial.*) 110, 5; 118, 10; (*rhet.*) 166, 26; 189, 22; 190, 3. 5; 194, 2; 196, 18; 200, 1. 24; (*geom.*) 205, 6; 206, 18; 210, 1; (*mus.*) 362, 3s.
logica spatia (*mus.*) 366, 1
logium 6, 3
longaevi *semidei* 49, 5; 59, 26
longitudo *syllabarum* 70, 15; 74, 16ss.; *terrae* 214, 1–215, 8; 216, 2
loquacitas 308, 5
loquela 81, 24
loquor: *norma dial.* de loquendo 109, 15; 109, 18–110, 7; (*gramm.*) 62, 23; 105, 6
Lucanum latus 221, 10
luceo et lugeo luxi *faciunt* 98, 13; 103, 6
lucerna 2, 16; 37, 16; 57, 17; 65, 6; 176, 5; 384, 20
Lucetia *et* Lucina 45, 7s.
Lucifer 205, 18; 335, 3
lucifuga inumbratio 23, 17; l. *Philologia* 41, 3
Lucrensis conventus 219, 13
luctamen 236, 2
lucubratio 15, 21
luculentas 4, 7
luculentia 302, 14
luculentus 204, 8; 206, 6
lucus 49, 6; 116, 19; 238, 12
lumen 41, 17. 24; 51, 19; 52, 16; 54, 19; (*rhet.*) 148, 18; 175, 18; lactei luminis facem 262, 1
lumino 12, 19; 20, 6; 22, 14; 261, 16; 327, 8; 343, 6; 348, 20
Luna 13, 6; 23, 15; 34, 11; 48, 8; 50, 1–3; 201, 15; 204, 11; 205, 14; 247, 9; 262, 25; 267, 6–10; 306, 10; 322, 15; 323, 2. 11. 14. 19. 21; 324, 17; 325, 1–4. 11–326, 5; 326, 8. 12s. 16–330, 8; 341, 12; 342, 3; 343, 7; 356, 10; (*Lunae circulus innuitur* 8, 6)
lunaris 46, 8; 47, 3. 5; 49, 17; 236, 6; 326, 6; 350, 8
lunata Italia 221, 15
Lusitania 218, 19; 332, 7
lux 45, 7; 51, 18; 52, 15; 306, 6; 307, 7; 341, 5; 352, 19; 385, 20; lux *nomen* 71, 25; 93, 15
luxuriare segetes 176, 21
luxuriosus 177, 4
luxa (350, 15 *adn.*)
Lyaeus 53, 1; 304, 9
Lycaonia 242, 8. 20; 243, 6; 244, 12
Lycaei modi 351, 2
lychnis 22, 22
lychnus 176, 5
Lycia 6, 10; 214, 13; 242, 10. 15; 243, 7
Lyde *Sileni amica* 304, 11
Lydia 356, 11
Lydius Marsyas 354, 13; Lydius *modus* 359, 10; 363, 7. 9; 370, 3. 23; 371, 18; 372, 10
lympha 8, 1; 44, 6; 205, 17; Lymphae 18, 8
lymphaseus *vox nihili* 201, 23
lymphatica *n. pl.* 306, 21; lymphatici 355, 20
Lynsa silvestris 18, 14
lyra 345, 11; 355, 8; *sidus* 316, 11; 317, 12. 23; 318, 13
lyrica pagina 2, 23
Lysias 150, 9

M littera: *usus* 65, 14–21. 25; *pronuntiatio* 69, 8; *cum N in eadem syllaba non copulatur* 70, 19; *in fine* 76, 17–19; 80, 9; 85, 6–13; mytacismus 178, 2. 6
Macaronesos (*Creta*) 232, 17
Macedones 216, 13
Macedonia 228, 2; 230, 13. 17; 332, 6
machina caeli 55, 4; 353, 20
macies gracilenta 43, 20
macilenta gracilitas 31, 16
Macomades oppidum 237, 17
madido 304, 7
mador 24, 8; 37, 2; 48, 18
Maeander 243, 5
Maecenas *nomen* 88, 11. 14
Maedia 228, 6
Maenaliae pinus 351, 1

Maeonia 243, 9
Maeonius (*Homerus*) 2, 22
Maeotica palus 216, 14
Maeotis 215, 19; 218, 7; 233, 15; 234, 3; 239, 16; 249, 16–18; 332, 10
maestifico 338, 10
mage 207, 9; 352, 32
magis et minus 119, 9. 19; 121, 6. 11. 15; 124, 11; 126, 9. 16; a minore ad maius argumentum 168, 1
magistratuum ornamenta 197, 13
Magna Graecia 227, 3
Magnesia 228, 1; 230, 10
Maia (3, 16); 14, 19
Maiugena 10, 4; 11, 13; 16, 15; 26, 9; 41, 10; 56, 10; 57, 8; 61, 12; 145, 27; 260, 23
maius: a maiore ad minus argumentum 162, 6. 10; 171, 3; 196, 21; 197, 6; a minore ad maius 168, 1; 196, 21; 197, 6
Malaca *oppidum* 236, 16
male *adverbium* 104, 21
Maleus mons 208, 9; 246, 14
Mana *dea* 48, 15
Manes 19, 3. 6; 48, 5. 8. 9. 13; 356, 10
Mania *dea* 48, 17
Maniae et Larvae 48, 13
Mancinus *nomen* 72, 11; Mancinus *cuius foedus improbavit senatus* 158, 22
mandere et mandare 103, 8s.
manipli *nomen* 72, 20; 73, 5
mansito 18, 1. 6
Mantice 4, 7; 11, 6
Mantuanus vates 56, 10
Mantuona 48, 16
manuatus 125, 7–9
manubiae 341, 5
marceo 250, 5; 259, 14; 337, 7
marcesco 2, 15
Marciane *regio* 245, 6
marcidula lumina 260, 22
Mareoticus lacus 240, 10
Mareotis 238, 15; 240, 2
Maretonium 238, 15
margaritae 247, 4
Mariandyni (244, 2 *adn.*); 354, 13
Marina (*Martiani error*) 226, 9
maritalis vacatio 15, 7; m. Olympus 36, 5; m. mens 259, 20
marito 219, 4
Marmarides 238, 14
marmor 15, 14; 205, 10; 218, 11; 233, 9
Maro 70, 25
Maronia regio 231, 17
Mars (*v. et* Quirinus) 18, 7. 18; 92, 18; 269, 3; 338, 20; 385, 10; *stella* 322, 14; 324, 7. 20; 326, 9; 327, 15; 335, 9–19 (*Martis orbis innuitur* 7, 21; 8, 14. 17)
Marsica natio 108, 2; metae Marsicae 108, 4; Marsica praestigiatrix 147, 6
Marsyas 241, 18; 243, 3; 354, 13
Martianus 2, 8; 384, 19 (*adde titulos librorum I, IV, V, IX et omnium subscr.*)
Martius *circulus* 13, 4; Martia gens 60, 2
mas impar numerus 30, 8; 265, 17; mas templum Cereris ne ingrediatur 161, 22; mas numerus, femina melos 384, 10
Masada castellum 241, 12
masculini numeri 267, 5
Masinissa 237, 4
Massiliensis Pytheas 209, 8; Massilioticum os Rhodani 220, 18
Mastusia promuntorium 232, 6
mater 24, 13; 48, 17; 203, 5; 243, 17; 244, 17; 262, 9; 263, 18; 266, 14; 268, 20
materia (-ries) 62, 19; 264, 8; 267, 13. 15; (*rhet.*) 192, 21; 194, 2; 196, 18; (*mus.*) 344, 20; 345, 2; 360, 11; 373, 2; 384, 11
matricida 162, 7
matutina pascua 33, 13; matutinus ortus Solis 335, 6; 336, 11; stationes matutinae 336, 17
Mauretania 216, 21; 235, 23; 237, 2; 240, 5; 249, 7
Maxula 237, 12
Mazasa urbium mater 244, 17
meacula *siderum* 308, 18
meatus *siderum* 4, 20; 46, 8; 204, 9; 306, 9; 321, 19; 326, 16; *fluvii* 242, 4; septem meatus in capite 267, 18
Medi montes 246, 4
Media 245, 1; 248, 15
medialis gemma 33, 1
medica 61, 13
medicabile carmen 355, 9
medicamen 60, 10. 16
medicatio 355, 16
medicina 47, 19; *personam gerens* 339, 3
medietas 41, 13; 47, 5; 48, 2; 263, 13. 22; 265, 11; 310, 19; 311, 2; 317, 18; 318, 5; 321, 17

medilunia 267, 8
medio: mediatus 242, 10
Medioximi 46, 23
mediterraneus 237, 5; 243, 13
medius 30, 3 *et saepe*; initium, medium finisque 263, 22; medium *arithmeticum et harmonicum* 265, 21 ss.; medio *carent quaedam contraria* 127, 18 ss.; medium *mundi terra* 210, 2–25 (*cf. tamen* 323, 23 ss.); *in musica* 7, 2; 357, 2. 19; 363, 4; 367, 17; 370, 3. 13 s. 21 s.; 371, 1 s.; 372, 3; 381, 12 s.
Medusa 202, 7
Medusaei crines *Dialecticae* 108, 13
Megara 356, 15
Megaris insula 224, 14; *regio* 227, 19
Megaritana pars *Atticae* 229, 14
mel *nomen* 65, 13; 76, 16; 84, 14; mella = *gaudia* 259, 17
Mela *nomen* 89, 6
Meles fluvius 243, 11
melicus 6, 24; 30, 21; 31, 8; 337, 15; 342, 22; 346, 22; 353, 16; 356, 21
Melita insula 226, 9; oppidum Cappadociae 244, 16
melodia 12, 22; 344, 22; 347, 18. 21; 353, 20
melopoeia 360, 12; 361, 9; 371, 21. 23; 372, 8
melos 30, 24; 33, 18; 34, 22; 35, 15. 24; 40, 21; 43, 5; 54, 8; 56, 4; 346, 9; 349, 13. 23; 350, 16. 25; 351, 8. 19. 24; 352, 16; 360, 10; 368, 16; 371, 22; 372, 5. 11; 384, 10 s.
Melpomene 13, 4; 35, 20; 337, 16
membrum 31, 18; 54, 4; 354, 9; membra vitalia 268, 4; (*rhet.*) 152, 14; 174, 23; 184, 14 s.; 186, 3; (*geom.*) 255, 9; (*arithm.*) 274, 13; 277, 12 ss.; 301, 17–19; (*mus.*) 382, 14
Memnon *nomen* 65, 24; 76, 21; sepulchrum Memnonis 243, 12
memoria 153, 6. 12; 189, 12–190, 14
Memphis 53, 2; 59, 26
Memphita oppidum 240, 3
Memphitica regina 3, 12; mensis Memphiticus 51, 1
menda 146, 15
Menelaites *nomus Aegypti* 240, 1
mens 1, 9; 19, 11; 26, 15; 38, 20; 40, 15; 47, 8; 52, 2; 53, 9; 55, 9; 201, 8; 202, 15; 348, 12
mensis 51, 1; 52, 17
mensores regii 209, 18
menstruum lumen *Lunae* 326, 17; 348, 18
mensula 202, 21; 204, 21
mensura *terrae* 209, 20; 214, 16; 249, 15; (*geom.*) 256, 3. 9; (*arithm.*) 262, 19; 273, 7 ss. *et passim libro VII*; (*astron.*) 307, 18; pondera mensuraeque 204, 15
merces *nomen* 89, 15
Mercurialis virga 12, 13; Mercuriale foedus 38, 29; M. officium 262, 9; Mercuriales ministrae 59, 25; 203, 20; Mercuriales *fem. subst.* 341, 11; 342, 14
Mercurius (*v. et* Arcas Cyllenius, Maiugena) 8, 25; 9, 20. 23; 12, 3. 17. 20; 17, 21; 78, 6 (*adde titulos et subscr. libr. I et II*); promuntorium Mercurii 237, 8. 13; *stella* (*v. et* Stilbon) 322, 15; 323, 22; 324, 10. 15 s. 19
meretrix 192, 28; 193, 13; 194, 15
meridianus Oceanus 216, 17; m. situs 215, 9; m. dies 212, 14
meridies 211, 17
Mermessi filia Sibylla 47, 23
Meroe 208, 6; 209, 3. 18; 215, 16; 249, 21
Merus mons 246, 20
Mese *insula* 224, 4
mesoides species 372, 10
Mesopotamia 240, 20; 242, 4; 248, 19
Messala *grammaticus* 66, 9
Messenia 227, 19
Messua 237, 13
Mestus amnis 231, 11
meta 108, 4; 210, 16; 230, 16; 341, 17
metaliter 325, 12; 329, 15
metallum 8, 2; 22, 7; 246, 21; 307, 20; 347, 8
metamorphosis 13, 16
Metapinum os Rhodani 220, 17
metaplasmus 105, 8
Metapontum 223, 15
Metaurus flumen 226, 11
Metellus *nomen* 72, 14
Metina insula (224, 2 *adn.*)
meto *verbum* 100, 22
metonymia 177, 18
metricus 105, 12; 181, 21; 360, 11
metrum 373, 10
metus 165, 11. 15; 173, 4; 174, 3
micatus, -ūs 107, 21
Midinum sapere 203, 8
miles *nomen* 77, 9; milites Iovis 17, 24; 19, 15

militaris Lar 18, 7. 15
Milesiae deliciae 29, 6; Milesius *nomen fictae personae* 161, 12. 15
Miletos 243, 8
miliarius 233, 5
Milo *nomen* 83, 10; *T. Annius* Milo 153, 21; 154, 21; 156, 25; 157, 28; 158, 12. 18; 161, 1; 164, 20; 174, 8. 25
Miloniana *oratio* 184, 7
Minerva (*v. et* Pallas, Tritonia) 18, 10; 105, 4; 267, 4
minister *et* ministra 50, 5; 55, 12; 59, 25; 203, 21; 243, 17; 250, 17
minitor 50, 21
minium 218, 11
Minneus *v. titulos libr. I, IV, IX et omnium subscr.*
miraculum 44, 5; 47, 9; 226, 5; 261, 2. 17; 307, 12; 340, 2
miscillus 349, 17; 384, 20
miseratio 173, 13s.; 199, 24; 200, 2
misereor *verbum* 103, 10; m. *advocati lacrimis* 200, 8
Mithras 53, 3
Mithridates 244, 8
mitifico 51, 11
Mitylene 215, 17
mixti *numeri* (*mus.*) 377, 6; 383, 17
Mnemon 65, 16
mobilis angulus 255, 12
mobilitas 106, 16; 255, 14; 261, 11
moderatrix 354, 4
modificatio 7, 8
modifico 33, 20
modulamen 338, 7; 345, 7; 353, 11
modulatio 13, 1; 31, 8; 33, 18; 54, 17; 71, 8; 358, 10–13; 360, 17; 361, 8; 371, 22s.; 373, 15; 374, 4. 11
modulatus, -ūs 7, 28; 33, 22; 345, 3
modulantium transitus 371, 13
modulus 66, 12; 348, 3; 353, 20; 355, 14. 20
modus (*gramm.*) 61, 5; 66, 12; 94, 21; (*dial.*) 106, 5; (*rhet.*) 196, 18; (*geom.*) 257, 8; (*mus.*) 13, 7; 351, 2; 357, 10; 371, 20
Moesi 243, 13
Moesia 228, 5
molimen 49, 14
mollitudo 339, 17
Molossi 228, 4
molossus *pes* 181, 20–182, 10
momentum 328, 16. 18; 334, 8. 15
monas 29, 20; 251, 7; 262, 13. 17; 263, 11; 264, 8; 268, 19; 269, 10. 16. 20; 270, 5. 10. 16. 20s.; 271, 2s.; 354, 2; 374, 3
monauleter 345, 10
monile 5, 3; *nomen* 64, 1. 6; 82, 10. 12; 85, 15
monitus, -ūs 151, 13
monochronon tempus 378, 19. 23
monoptota *nomina* 65, 18; 82, 19; 85, 1; 92, 3
monosyllabae *voces* 71, 23; 74, 21; 76, 21s. *et passim usque* 93, 19; 180, 15. 18. 23
monstruosae novitatis *margaritae* 239, 2
Mopsus 48, 2
morbus (61, 5 *adn.*); morbi *per musicam curati* 355, 9ss.
morior *verbum* 94, 18
morosus (= *morae plenus*) 57, 16; 146, 8; 223, 20; 317, 13; 325, 5
mors 43, 21; 44, 8; 149, 24; 152, 26; 170, 22; 231, 10
mortalitas 29, 18; 31, 4; 218, 1; 353, 23
morticinus 33, 6
mortui dentes *Z littera imitatur* 69, 19
motio 354, 5
motus, -ūs 153, 13; 263, 18; 265, 13. 15. 20
mugil *nomen* 85, 3s.
Mulciber 9, 7; 18, 14; 203, 4; 338, 18
mulier *nomen* 66, 7; 87, 17
multiangulae formae 43, 2
multicolores notulae 20, 11
multifidae suavitates 33, 16; numeri multifidi 60, 24
multiformis locus 198, 15; multiforme barbiton 349, 15
multigena animalia 43, 4
multinodi anfractus 146, 3
multiplex quaestio 164, 19. 26; m. appellatio 196, 22; m. ratio 362, 20; sonus m. 371, 23; pes m. 375, 14
multiplicatio 272, 3. 5. 14; 273, 17. 19; 274, 3 *et passim usque* 295, 5; *cf.* 278, 13; 282, 5. 21
multivagi flexus 306, 2
multivida *Philologia* 31, 13
mundanus oculus 52, 4; m. ambitus 55, 22; m. motus 333, 14; m. raptus 322, 18; mundana constitutio 207, 6; m. perfectio 264, 7; m. ratio 310, 2; peragratio m. 333, 9; m. discursio 341, 15; res mundanae 262, 4

mundus 1, 8; 15, 23; 55, 7. 11; 204, 3; 262, 25; 264, 22; 309, 1; 310, 9. 18; 323, 5ss. 25; an mundus prudentia gubernetur 152, 27
munimen 43, 27
murcidus 6, 12; 385, 18
Murgi *Hispaniae locus* 219, 10
murus 55, 8; muros *civitatis diruere* 163, 13ss.
Musa 10, 3; 12, 17. 23; 33, 17; 34, 17; 40, 19s.; 41, 17. 20; 42, 22; 44, 19; 56, 3. 19; 57, 1. 6; 58, 6; 202, 15; 269, 6; 351, 15; 352, 8; 355, 1; 385, 5; *nomen* 70, 23; 78, 3. 16. 24
musice 71, 8; *personam gerens* 105, 13 (*adde titulum libri IX*)
musica *n. pl.* 30, 7. 19; musica ratio 266, 1; musici toni 345, 15
musso 261, 19
mutesco 347, 20
mutuatum verbum 175, 20
muta littera 63, 1; 64, 27; 66, 23; 68, 15; 81, 25
Mygdonia 230, 18; 243, 7. 18
Mygdonius mons 231, 2
myria 270, 12
Myriandrus urbs 214, 11
Myrtoum mare 233, 10
mysteria 55, 16
mysticus ritus 41, 22
mytacismus 76, 18; 178, 2. 6
mythos 29, 6; 57, 24; 59, 1

N littera 65, 15s. 22ss.; 66, 5. 12; *pronuntiatio* 69, 9; N et M *non coeunt* 70, 19; N *finita brevia sunt* 80, 9, *sed cf.* 80, 24s.; N *finita quomodo declinentur* 86, 1 – 19
naenia 354, 19
Nais *nomen* 78, 7
Napeae 148, 1; 343, 23
Nar *nomen* 76, 22
Narbonensis provincia 220, 10
narratio 166, 8; 174, 22; 191, 21. 27; 192, 2; 193, 9 – 194, 8; 200, 5
Nasamones 238, 15
natura *passim, cf.* 21, 10; 62, 18; 74, 20; 158, 10; 164, 18; 267, 16; 309, 7
naturales litterae 62, 22; naturales iuncturae 70, 16; naturalia verba 116, 3; naturalis ordo 174, 20; permixtio n. 264, 24; naturalia officia 265, 11
naufragium 216, 20
naufragalis Capraria 224, 2
nausea 42, 10
nautae *in navi solari* 51, 16
navis (= *Sol*) 51, 13; naves Hispanae 216, 20
Naxos 233, 12
Neapolis 223, 12; *oppidum Africae* 237, 13
Neapolitanum mare 224, 14
nebulosus aer 249, 10
necessitas 14, 11; 116, 5; 159, 20. 26; 160, 2; 172, 1. 9
nectar 347, 4
nefandus: a nefando nefarius 104, 7
nefas *aptoton* 88, 24
negatio 127, 8; 129, 4; 132, 1. 4; 134, 19; 135, 14; 136, 2; 143, 24
nego: affirmari et negari 130, 5. 8; 131, 18 – 132, 13
negotialis qualitas 158, 7s.; 162, 25; 193, 9
negotiatio 217, 1
negotium 166, 17. 19; 168, 12
Nemesis 24, 23
nemorosus *Atlas* 236, 7; nemorosae *insulae Fortunatae* 249, 11
nemus *nomen* 66, 14; 85, 20; 91, 18; 92, 8. 9
nepa 50, 22
nepos 66, 13
Nepos *v.* Cornelius
Neptunus 19, 1; 225, 15
nequam *aptoton* 65, 18
Nereus 10, 21; 349, 4
Nerina chelys 350, 20
Nerio *et* Neria 3, 8
Nestor *nomen* 65, 22
nete 368, 3; 370, 14. 16; 371, 2. 4
netoides 372, 10 (*v. et ind. graec.*)
netus, -ūs 32, 23
Neuri 234, 17
neuter 82, 20. 24 *et passim libro III, cf.* 87, 21s.; neutrum genus verborum 94, 11. 13
neutrale genus 67, 11; neutralia nomina 88, 16; n. verba 95, 7
Neverita *dea* 19, 2
nexiles crines 106, 17; nexilis complexio 107, 10
nexio 13, 28; 26, 21; 34, 8; 60, 21
nexo *verbum* 95, 14
Nicia *nomen* 89, 6

Nicomedia 243, 20
Nicopolitana civitas 228, 10
nicto 2, 9; 338, 3; 385, 20
nidor 49, 17
nigellus pulvis 60, 8; *epitheton* 66, 5
Niger *flumen* 239, 3
nigredo 21, 3; 42, 15
Nigritae 239, 2
nihili *monoptoton* 82, 20; nihilum 305, 14
Niliaca sistra 49, 20
Nilis lacus 240, 5
Nilotica frutex 60, 17
Nilus 27, 18; 53, 2; 218, 4s.; 238, 19; 239. 4. 18s.; 240, 2. 4. 7; 249, 21
nimbus 37, 4
nimietas 211, 4; 215, 10
Niphates *mons* 242, 13
nivalis 54, 7; 56, 1; 350, 23
Nivaria insula 249, 9
nivosae alae 352, 1
nix 22, 4; 210, 11; 231, 11; 244, 17; 245, 21; *nomen* 66, 18; 93, 15. 21; 94, 1
Nixus *sidus* 316, 11; 317, 11. 22; 318, 5. 10. 13
noctividus 202, 5
Nocturnus *deus* 18, 5; 19, 8
Nomades 237, 5
nomen (*gramm.*) 61, 1. 4; 76, 10ss.; 81, 24; (*dial.*) 110, 8. 10; 130, 1ss.; 132, 9; (*rhet.*) 149, 14; 154, 8
nominativus: *quantitas in nominibus* 76, 10 – 77, 18; 78, 13 – 16; *in pronominibus* 78, 25s.; 79, 4s.; *in participiis* 80, 12. 16; *cf.* 131, 5. 12. 17
nomos 240, 1
nonus (= *novem asses*) 271, 6; 289, 7
norma 109, 14; 275, 12 – 15; 276, 2
normalis 106, 4
Nortia 24, 24
noscibilis res 123, 18 – 20
nostras *epitheton* 88, 14 – 18
nota (*gramm.*) 42, 16; 67, 15. 17s.; (*rhet.*) 166, 18; 168, 9; 190, 10; (*geom.*) 252, 11. 13; 270, 21; (*mus.*) 363, 7. 9; 370, 3
notula 20, 11
notio 123, 19
novella blandimenta 155, 23; nonnulla novella 200, 20
novenarius numerus 264, 4; 265, 24; 278, 17. 19 *et saepe libro VII*; novenaria regula 29, 20
Novensiles dii 18, 8
noverca *Mercurii Iuno* 40, 1
novitas 46, 13; 55, 23; 239, 2
novo: novanda verba 176, 6
novus: verba nova facere ad necessitatem conversionis 125, 20
nox 209, 7; 210, 21. 23; 212, 14s.; 213, 3; 235, 19; 320, 7ss.; 331, 19ss.
nugae 386, 4
nugales ausus 305, 13
nugulae 2, 7
nullatenus 42, 8
Numa 19, 12
Numeraria 302, 2
numerus (*arithm.*) *definitur* 269, 15s.; *eius species et formae* 269, 20; 273, 3ss.; 274, 17; 275, 10s.; 277, 11; *cf. etiam* 30, 6. 11; 56, 14; 251, 7. 11; 262, 18; 263, 17; 354, 2. 9; (*mus.*) *definitur* 372, 17; *eius species* 373, 17; 377, 4; 382, 17; 383, 2. 4. 13; *cf. etiam* 360, 9s.; 372, 14; 373, 2s. 8. 14; 375, 3; 384, 10
Numidae 237, 4
Numidia 237, 4; 238, 1
nuncupatio 29, 13
nunquis *pronomen* 65, 17
nuptiae 2, 13; 14, 24. 30; 16, 18; 18, 12; 41, 9; 45, 11; 51, 9; 160, 8; 190, 2; 350, 14; *adde titulum et subscr. librorum I et II*
nuptialis 27, 24; 29, 5. 9; 31, 11; 33, 17; 303, 2. 8; 339, 1; 343, 5
nuptialiter 250, 21
nus (26, 15 *adn.*) 40, 15; 201, 12
nutrix 22, 10; 24, 1. 19; 57, 2; *nomen* 93, 15
nutus 11, 28; 14, 4; 26, 3
nux 249, 11; *nomen* 66, 17; 93, 15. 19
Nymphae 49, 7; 232, 15; 248, 3; 356, 11
Nysa 246, 19
Nysiaci flores 28, 12

O littera 63, 12. 14. 16. 19; 64, 11. 17; *pronuntiatio* 69, 10; *finalis* 76, 13; 78, 7; 79, 12; 80, 6; 82, 24 – 83, 15; 94, 11. 13
obiectio 156, 2
obiecto 321, 2
obiectus, -ūs 70, 9
obiurgatio 307, 5
oblectamen 345, 1
oblectamentum 5, 5

oblino: oblitus 5, 1
obliquitas 309, 11; 321, 19; 328, 19
obliquus casus 74, 7; 83, 1; 93, 14. 16; obliqua *propositio* 107, 13 (*cf.* 137, 1–138, 6 *ubi 'angulares' dicuntur obliquae*); ductus 165, 5. 11ss.; circuli 15, 24; 311, 23–312, 6; 314, 22; culmina 306, 12; motus 323, 5; obliqua *n. pl.* 330, 10
oblivio 159, 23
obnubo 305, 13
obscuratio *siderum* (323, 20); 325, 8ss.; 329, 7. 11; 334, 10 (*v. et* defectus)
obscuritas causae (dial.) 114, 22
obsecratio 16, 4; 342, 6
obstaculum 206, 6; 207, 14
obtusus angulus 252, 7; 255, 12s.
obtutus 46, 25; 108, 21; 207, 13; 212, 13; 260, 24; 338, 21
occasivae regiones 208, 14; occasivum litus 236, 12; ortus occasivus 336, 12
occasus *siderum* 207, 11. 16; 212, 10; 319, 5ss.; 320, 24; 324, 10; 334, 5
occidentalis plaga 216, 8
occiduus Oceanus 219, 2; o. senex 23, 11
occulo 22, 23; 107, 2; 308, 6; 334, 6; 343, 22
occultatio *siderum* 335, 8; 336, 15; *Harmoniae* 342, 21
occursus 45, 3
Oceanus 150, 1; 205, 17; 210, 12; 211, 12; 215, 5. 16; 216, 15. 17; 217, 8. 16. 23; 218, 13; 219, 2; 220, 9; 234, 13; 235, 6. 12s. 21; 236, 7; 238, 18; 245, 20; 246, 18
octas 267, 2; 268, 10. 13; 269, 5; 270, 7
octasemus 380, 6
Octavius Ligus 171, 4
octonarius numerus 268, 8–19
octuagies 214, 2. 16
octuplicatio 299, 7
oculeus 307, 16
oculo: oculatae pallae 20, 11; nullis sideribus oculatur *ambitor* 309, 14; quibus sideribus oculetur *antarcticus* 313, 22
oculus 20, 6; 52, 4; 177, 1; 191, 13–15; 239, 10
odium 173, 13. 20; 192, 12s.
odorifera terra 240, 17
Odrysiae nives 231, 11
Oeagrius 2, 21
Oeanthe oppidum 228, 15
Oeensis civitas 238, 7
Oenotrides insulae 225, 11
Oeonistice 340, 10
Oeta 230, 4
officiosum munus 262, 1
officium 61, 14; 62, 4; 152, 10; 153, 5; 175, 9. 12; Musices 105, 13; 356, 20; naturalia officia sex 265, 11
Oglasa insula 224, 9
Oiarsonis litus 220, 3
Oinone *nomen* 64, 12
oisus *participium* 64, 12
olax temetum 24, 8; o. acerra 57, 2
Olissipone 218, 22
oliva 202, 1
olivum 60, 14; 202, 2; 203, 2
olor 352, 2
Olus 60, 2
Olympias *nomen* 88, 26; *regina* 230, 15
Olympus 36, 5; 45, 19; 52, 4; 201, 13; 230, 6; *nomen* 74, 4
omen 13, 20. 27; 37, 22; 45, 13; 46, 12; 53, 9
ominatae varietates 340, 8
omnigenae litterae 42, 10; omnigeni dii 348, 10
omnis: *quid inter* omne *et* totum 114, 6–10
omnisona mela 349, 13; omnisoni pulsus 353, 20
-on *finita nomina* 76, 20; 86, 12–19
operor 37, 17
opertanei Favores 18, 5
Ophiuchus *sidus* 313, 2. 12; 316, 4. 13; 317, 17. 21; 318, 10. 13; 319, 1
Opigena 45, 14
opimo 350, 3
opinabilis corporatio 263, 17
opinatio 29, 8; 192, 19; 207, 9; 213, 11; 216, 1
oppono: opposita (*dial.*) 110, 6; 127, 3–129, 19; (*rhet.*) 185, 19
Ops 3, 10; *innuitur* 22, 5
optativus modus 95, 1; 132, 6
optimas *nomen* 88, 19–21
optimitas *non dicitur* 121, 2
Opulentia *cognomen Iovis* 18, 10
-or *finita nomina* 77, 1; 88, 1–5
oraculum 172, 9; 228, 18; 238, 9; 243, 9
oratio 62, 18–21; 152, 14; 185, 9; 191, 24ss. (*cf.* 105, 5); 373, 15
oratores emeriti 150, 8
orbatio 127, 8; 128, 6; 129, 16

orbita 34, 9
orbiculata volumina 15, 24
Orcades 235, 17
ordinatio 233, 11
ordo (*rhet.*) 174, 21; 175, 7; 192, 1
Orestes 158, 18; 231, 4
Orestis terra 231, 4
organicae suavitates 33, 22; organici circi 35, 4; o. moduli 355, 19; organica vox 345, 3; 356, 6
organum 347, 18
Orion *sidus* 313, 10; 316, 14s.; 317, 19; 318, 9. 12; 319, 2
ornamen 206, 11
ornamentum 25, 1; 175, 22
ornate dicere 175, 15
ornatus, -ūs 11, 9; 22, 18; 33, 4
Orontes 241, 16
Orpheus 56, 11; 231, 16; 345, 19; (356, 3)
orsa 26, 8; 147, 8; 343, 2
orthius pes 380, 5; 382, 2
orthographae *Iovis* 19, 21
ortivus circulus 213, 1; o. sol 221, 1; 247, 11; o. *sinus* 248, 7; ortiva = *ab ortu recentia* 112, 4
ortus *siderum* 28, 11; 207, 4. 11; 212, 10. 24; 317, 15–320, 6; 320, 24; 324, 9s.; 335, 6; 336, 10. 12
-os *finita nomina* 77, 11–14; 88, 11; 90, 19ss.
os, oris 90, 23; (*rhet.*) 190, 21; 191, 11
os ossis *nomen* 77, 13; 90, 23ss.
oscines 6, 8; 50, 22
osculor *verbum* 94, 17
Osiris (3, 12); 39, 22; 47, 15; 53, 2; 59, 27
Ossa 230, 6
ostentaria novitas 46, 13
Ostracine 241, 4
Othrys 230, 7
ovilla tergora 42, 13
ovum *Orphicum* 43, 12ss.
Oxus amnis 245, 12

P littera: *usus* 67, 19–22; *pronuntiatio* 69, 11; *iuncturae* 65, 7; 66, 10. 15; 95, 16; *transitus* 67, 1
pabulum 50, 14; 349, 5
Pachynum promuntorium 225, 17; 226, 2
Pactolus 243, 8
Padus 222, 10
Paedia 203, 12; 260, 25
Paeligni 221, 20; Paelignus iuvenis 307, 2
paene ultima *syllaba* 71, 14. 18; 73, 2. 6s. *et passim libro III*; 178, 15; 181, 3. 20. 23; 182, 4. 7s. 10; 363, 11
paenula 61, 16
paenulata *Grammatica* 60, 3; 61, 13; paenulatus 104, 17
paeon 180, 8; 375, 7; 382, 8s. 20; 383, 1
Paeonia 230, 20
paeonicus 375, 19; 376, 10; 382, 7. 11
Paestana rosaria 222, 19; Paestanum 225, 10
Palaestina 240, 18; 241, 5
palaestra 3, 18; 120, 21. 23; 121, 3; 203, 2
palaestrica unctio 29, 3; palaestricum corpus 120, 21. 24. 26; 121, 2
Pales 18, 17. 19; 148, 1
Palibothra urbs 246, 14
palla 20, 11; 22, 7
Palladia censura 305, 8
Pallas 4, 5; 16, 11. 22; 20, 4; 56, 22; 57, 6; 61, 12; 70, 8; 108, 6; 145, 27; 150, 20; 152, 3; 201, 7; 259, 18; 261, 14; 267, 5; 302, 12; 340, 5; 347, 6; 353, 17; *nomen* 77, 22
Pallas Pallantis 89, 1
palliatus 56, 18; 60, 1; 108, 16; 147, 3; 149, 26
palliolos *vox nihili* 308, 10
pallium 13, 14; 23, 12; 106, 20; 107, 2; 149, 18; 203, 17
pallor 43, 7
Palmaria insula 224, 12
palmiferae insulae 249, 11
palmularis frictus 304, 6
Palmyra 242, 1
palpito 57, 17; 304, 23
Pamphylia 242, 7. 9
Pan 351, 4; Panes 49, 6
Panda oppidum 245, 13
Pandaea gens 246, 18
Pandateria insula 224, 13
pando *verbum* 103, 8s.
pandura 345, 17; 354, 14
Paneas fons *Iordanis* 241, 9
Pangaeus mons 231, 11
Panthera *sidus* 314, 10; 316, 4
Paphie 250, 3; 343, 4; 347, 10
Paphlagonia 230, 20; 242, 20; 244, 4
Papia Poppaeaque lex 57, 9

papilla 260, 15
papyrus 33, 5; 42, 12
par *nomen* 66, 6; 86, 20; 87, 1–5; paria *in argumento a comparatione* 166, 23; 171, 15; *in antitheto* 185, 20; *in isocolo* 186, 4; *in pariso* 186, 8; *circa rem* a pari *locus* 197, 3; (*arithm.*) 271, 8. 10. 14ss.; 283, 17ss.
Paradisus fluvius 242, 7
paragogon 176, 13
parallelus 15, 24; 253, 11; 310, 16. 20. 24; 311, 18. 24; 313, 20; 324, 8; 330, 19
paramese 370, 3
parasitus 170, 9
Parcae 3, 5; 14, 7; 116, 18
parens 48, 5; 302, 8; 360, 15
Pariedri montes 244, 15
parilis 10, 29; 203, 12; 235, 9; 240, 6; 255, 17
parilitas (5, 16 *adn.*); (236, 14 *adn.*)
Parmenides 107, 17
Parnasia rupes 6, 14
Parnasus 228, 18
Parrhasius 10, 18; 348, 21
pars (*gramm.*) 60, 20; (*dial.*) 109, 20; 114, 11; 115, 5s.; (*rhet.*) 153, 5; 167, 23; 168, 4; 177, 15–17; 191, 24; (*arithm.*) 274, 15; 275, 1; 277, 11ss.
Parthenope 223, 11
Parthi 242, 3; 249, 1
Parthia 242, 1; 248, 15
Parthicum nomen 248, 10; P. regnum 248, 14
participatum (= *participium*) 61, 8
participatus 10, 5
participium 65, 19; 79, 23; 80, 12ss.
particula 74, 1
particularis *propositio* 107, 13; 110, 14; 133, 19s. *et saepe inde ad* 142, 11
particulariter 134, 1; 139, 28; 140, 2. 6. 14
particulatio (*dub.*) 367, 12
partilis 194, 3s.
partior 110, 1; 114, 25ss.; 198, 20
partus 45, 14
Partyene 214, 10
passer *nomen* 87, 17. 19s.
passibiles qualitates 120, 9
passio 120, 12. 15. 17
passiva verba 94, 10. 12; 98, 15; 101, 3
pastor Favor 19, 3; pastor Bootes 306, 6
pastoralis fistula 354, 15
Patara 214, 12
Patavitanus portus *Indiae* 208, 8
Patavium 223, 14
pater 18, 17; 52, 1. 5; 55, 5. 13; 202, 11; *nomen* 66, 6; 87, 12. 14s.
paterna praecepta 13, 25; vultus paternus 53, 7
patheticus 166, 6; 173, 7
patior 94, 12–18; 110, 6; 118, 16; 126, 8; 362, 2; *verbum* 92, 19
patronus 193, 2
pauperes 203, 16
paupertas 149, 22
pavidum vulgus 202, 8
pavimentum 206, 16
pavonum pinnae 20, 10
pax 355, 7
pecudalis *Martianus* 305, 6
pecus 167, 10; *nomen* 85, 16
Pediculi 221, 19
pedisequus 12, 17; 16, 20; 32, 3; 44, 21; 57, 2
Pegasea vox 347, 3; Pegaseus gurges 386, 1
Pegasus *sidus* 313, 13; 316, 12; 318, 2s. 18
pelagus 215, 2; 218, 1; 232, 11
Pelasgi 223, 10; 384, 21
Pelius 230, 8
pellacissima circulatrix 108, 4; pellax *Dialectica* 146, 14
pellicio 109, 5
Peloponnesus 215, 3; 225, 17; 228, 14; 229, 3; 332, 5
Pelorias 225, 19
Pelorus 226, 2s.
pelta 221, 21
Pelusiacus 239, 22; 240, 12
Pelusium 241, 5
pelvis *nomen* 90, 7
Penates 17, 13; 18, 4
penetrabile acumen 201, 22
penita *n. pl.* 5, 22; 210, 12; 222, 13
pensito 26, 24
penso 31, 7
pentachordos 370, 19ss.; 371, 5. 10
pentagonus 253, 14
pentameter 181, 14
Pentapolitana *regio* 238, 8
pentas 264, 22s.; 268, 12; 270, 6
peplum 16, 23; 19, 19; 20, 21; 32, 20; 33, 8; 148, 17; 204, 9; 205, 12

perago 30, 18; 32, 12; 250, 10
peragratio 3, 17; 230, 16; 333, 9
peragratrix 206, 15
peragro 204, 16; 213, 6; 250, 1
percello 158, 21 (*cf.* 18); 304, 14
percenseo 164, 17
perceptio 365, 8; 384, 5
percieo 148, 6
percrepo 236, 11; 303, 15; 352, 32
percunctativus modus 95, 3
percunctatus *sensu pass.* 61, 15
percursio 223, 20
percussio 269, 5
percutio 99, 21
perdius 37, 17
perdoceo 22, 4; 43, 24; 245, 18; 334, 14; 356, 3
peregrinae voces 74, 6; 82,20
perendinatio (341, 19 *adn.*)
perennitas 4, 23; 151, 24
perexeo 39, 13
perfectio 31, 2; 54, 17; 196, 22; 231, 16; 264, 7. 11; 265, 7; 268, 3; 269, 9
perfectus 29, 16; 30, 4. 9. 13. 16. 23; 263, 21; 264, 3; 265, 9 *et saepe libro VII*; perfecti numeri 274, 17 – 275, 9; tessera perfectissima figura 276, 12; perfecta systemata (*mus.*) 367, 16
perflagro 203, 3
perflatio 12, 13
perflo 231, 14
perforo 310, 3
perfringo 151, 16
perfulgidus 21, 4
Pergamum 243, 15
Periergia 32, 3; 44, 20
periodicus ambitus 185, 9
periodus 185, 6; 377, 9. 11; 378, 1; 380, 2. 15. 17; 381, 8s. 14; 382, 12
Peripatetici 323, 7
peripetasma 63, 25
peripheria 252, (11.) 15; 312, 14. 19
perissos 366, 4 (*quaere et apud Graeca*)
perlabor 28, 14
perlino 42, 12
perluceo 9, 4; 20, 18; 45, 17
perlucidus 43, 14
perluo 203, 2
Permensio terrae (= *Geometria*) 259, 3
permeo 45, 19; 50, 4; 215, 13; 216, 10. 17
Permesia fluenta 34, 18
Permesiacus gurges 306, 17
permetior 204, 17. 19
permisceo 9, 15
permixtio 8, 19; 264, 24; 345, 3
permotio 173, 10
pernix *Nemesis* 24, 22; p. puella 351, 4; pernix *epitheton* 93, 12
pernox 37, 17
peroratio 192, 2; 200, 3
perpendicularis 252, 6
perpendiculatus 208, 2
perpendo 158, 2; 160, 25
perpense 154, 28
perpes vinclum 14, 25; 349, 7; perpetes grates 202, 18
perpetuus modus (*gramm.*) 95, 2
Persae 231, 3; 248, 7
perscribo 151, 18
perscrutatio 15, 23; 32, 15
perscrutor 44, 21; 223, 15
perseco 311, 19
persentio 42, 9
Perseus 240, 14; *sidus* 313, 4; 314, 5; 316, 12; 318, 15. 21
Persicus limes 245, 20; P. sinus 248, 7
Persida 248, 15
Persis 233, 18; 248, 9
persolvo 44, 4; 202, 18
persona 130, 7. 10. 16; 172, 17s.; 192, 26ss.; 194, 2; 196, 18
personalia verba 131, 16
persono 7, 6; 9, 24; 15, 12; 56, 11; 344, 15; 347, 14; 350, 21
perspicuitas 20, 22
perstrepo 56, 20
persuasio 3, 9; 149, 12
persuasitrix 178, 14
persuasor 163, 5. 9. 10
pertendo 244, 14
pertracto 42, 5
perventio 138, 22
pervestigo 334, 13
pervigilium 2, 15; 15, 20
pervigilo 28, 17
pes 167, 28; pes *metricus* 180, 6 – 182, 11; 375, 3 – 9; *nomen* 77, 10
pestilentia 356, 1
pestis 9, 16. 23
petasus 12, 16; 50, 19
petulans 303, 11; 305, 10; 355, 13
petulantia 24, 7; 179, 12; *personam gerens* 259, 19
Phaenon 322, 13; 336, 6
Phaethon 322, 14; 350, 9; *nomen* 86, 10. 18s.

Phaethontiae Musae 352, 8
phalaecius 179, 12
Phalarium promuntorium 232, 11
pharetra 344, 3
pharetratus *deus* 5, 12
pharmacopola 108, 2
Pharusi 239, 12
Phaselis 242, 7
Phasius senex 44, 7
Philaenon *casu genet.* 78, 17
Philippus 230, 14
Philologia 11, 3. 10; 15, 9. 20; 16, 1. 17; 18, 12; 28, 16; 30, 10; 32, 9; 33, 4; 41, 12; 43, 10. 15; 44, 2. 18; 45, 3; 50, 12; 51, 19; 54, 19; 56, 23; 200, 12; 203, 6; *adde titulos et subscr. libr. I et II*
Philosophia 27, 22; (41, 5); 203, 5; 261, 13
philosophor 152, 19
philosophus 62, 6; 189, 18; 206, 8; 258, 16
philyra 42, 14
Phlegra 147, 18; 231, 5
Phlegraei campi 222, 21
Phocis 227, 18; 228, 1. 16
Phoebeus splendor 12, 11; Phoebei currus 306, 9; Phoebea lumina 348, 15; Ph. vocabula 350, 6
Phoebus 6, 14; 7, 10; 8, 24; 10, 6; 12, 5. 17; 13, 10; 14, 28; 26, 25; 28, 7; 52, 21; 57, 12; 151, 3; 302, 15; 340, 6; 343, 2; 347, 6; *nomen* 78, 6
Phoenicia 240, 19; 241, 13. 15
Phoenicusa insula 226, 17
Phorcus 350, 22
Phosphoros 32, 14; 33, 11; 322, 14; 334, 12; 343, 12
phrenetici *musica sanati* 355, 10
Phronesis 32, 16; 33, 4; 339, 18
Phrygia 215, 2; 242, 20; 243, 1. 3. 6. 12
Phrygia *Sibylla* 47, 22; Phrygius pthongus 53, 16; Phr. bupaeda 347, 4; phr. tropus 359, 12; 371, 18
physicus Anaxagoras 207, 10; Democritus 231, 20; physici 309, 4; 326, 17
piaculum 220, 19
Picentes 221, 10
piceus finis *virgae* 50, 21; p. puer 261, 20
Pieria 230, 18
Pierius mons 230, 6
pietas = *monas* 263, 5
pigresco 16, 5
Pilumnus 47, 18
pinax *Themidos* 50, 17
Pindarea chelys 34, 23
Pindus 228, 4; 230, 7
pinea silva 223, 20; p. nux 249, 12
pinna 6, 8; 307, 17; pinna *et* pinnatus 125, 18. 22 – 126, 2
pinnata vestigia 23, 12; p. rapiditas 29, 9
piper *nomen* 66, 7; 87, 19
piscatio 247, 25
pisces 356, 5; *sidus* 318, 18; 320, 1; Piscis austrinus 316, 15; 317, 17. 21
Pisidia 243, 6; 244, 12
Pithecusa insula 224, 14
Pitho 345, 11
Pitonis insulae 225, 2
Pityussae *v.* Pytiessae
pius *non facit* piior 104, 5
planaris figura 251, 15; 252, 10
Planasia insula 224, 9
planetae 212, 24; 267, 12; 322, 7 – 337, 4; *eorum orbibus terra eccentros* 323, 23; *Veneri Mercurioque centron in sole* 324, 10ss.; *cursus planetarum per amnes figurantur* 7, 14 – 8, 21
planities 252, 1; 276, 5. 21; 277, 6s.
planta humana 225, 3
planus angulus 252, 1; plana figura 252, 17; plana schemata 253, 20; 254, 1; plani numeri 275, 10s.; 276, 3
plasma 349, 20; 385, 6
Plato 38, 17; 55, 15; 56, 12; 107, 18; 109, 4; 152, 6; 302, 10
plaustriluci ignes 348, 20
Plaustrum *sidus* 212, 21; 341, 15; plostrum 63, 12
Plautus *nomen* 65, 7
plebes 45, 15; plebs deorum 148, 12
plectrum 35, 1; 350, 14
plenitudo 31, 2; 33, 19; 42, 6; 61, 6; 345, 4
Plinius 150, 10
Pliades 3, 17
plumbum 9, 3
pluralis *numerus* 83, 6; 87, 1; 92, 5
pluraliter 83, 23; 86, 22; 91, 11; 93, 8
pluriformis vestis 261, 8
plurivocus 110, 2; 116, 1
plusquamperfectum 97, 12; 98, 6; 99, 9
Pluton 18, 13; 48, 7; 49, 3
poculum 15, 1; 42, 4; 43, 22; 386, 2
podica *tempora* 375, 2

poeetria 306, 16
poema *nomen* 78, 16; 82, 6
Poeni 218, 16
poeotetes 176, 9
poeta 9, 20; 62, 2; 86, 22; 109, 17; 177, 7; 222, 17
Poetica 176, 16
Pollux *nomen* 66, 21
polus 13, 14; 34, 4; 36, 17; 55, 2; 212, 8; 213, 3; 306, 1; 307, 20; 309, 18; 310, 3 (*definitio*). 16; 311, 20; 349, 3
Polyclitus 204, 5
Polydorus 231, 20
polygonum 252, 17
Polymnia 13, 3; 35, 7
polypleuros 253, 14 (*quaere et apud Graeca*)
polysigma 178, 3. 10
pomeridianae horae 210, 17
pompa Musarum 44, 19; boum 223, 6
Pompei *a pompa* 223, 5
Pompeiopolis 244, 8
Pompeius *nomen* 77, 21
Pomponiana insula 224, 4
pondera mensuraeque 204, 15
pone *adverbium* 73, 13
Pontiae insulae 224, 12
Pontica 243, 1; Ponticum mare 332, 9
Pontus 215, 18; 228, 6; 231, 15; 234, 6; 239, 15s.; 243, 15; 244, 1. 6; 245, 5s.
Poplona *Iuno* 45, 15
Poppaea lex 57, 10
populus 17, 23; 19, 12; 46, 17; 50, 5; 56, 8. 18; 108, 16; 149, 26; 262, 11; 344, 19; 384, 14
Portae *Tauri* (*Caucasi*) *montis* 242, 14
portio 47, 5; 57, 3; 209, 19; 213, 7; 270, 1; 313, 23; 316, 20; 320, 18; 321, 6; 328, 24; 334, 2; 336, 10; 341, 12
Portunus 3, 8; 148, 8
positio: positione *longa syllaba* 71, 19. 24; 72, 2. 4. 12; 73, 2; 74, 20; 75, 2; positio = *casus* 83, 8. 10; 89, 22; 90, 2; prima positio = *praesentis activi prima persona* 101, 13; 103, 8; positio et negatio 197, 4; positio terrae 207, 1; 210, 2; positio = *thesis* (*mus.*) 378, 6. 18; 379, 1s. 6. 8; 380, 4. 6. 10; 382, 10; 383, 11. 15; 384, 6
positivus *gradus* (*gramm.*) 104, 19
possibilitas 48, 2; 109, 5; 217, 22; 268, 1
post rem *argumenta* 196, 17; 197, 8
postidhac 305, 12
postes unguere 45, 12
pote 151, 22
potentia 46, 9; 256, 9. 11
potestas 19, 12; 46, 2. 21; 48, 7; 49, 10; 54, 11; 55, 12. 16; 236, 6; 378, 12
potis 204, 2
potnia *nomen* 68, 5
praeambula mater 57, 1; turbae praeambulae 345, 6; divis praeambulis 384, 16
praecelsior vultus 261, 1
praeceptio 12, 4; 152, 12; 191, 22; 206, 5. 9
praecino 41, 22; 343, 5
praecisio 245, 3
praecluis 2, 18; 11, 25; 109, 12; 149, 23; 201, 4; 341, 18; 345, 19
praeconium 151, 11
praeconor 19, 16
praecurro 45, 2
praecursio 5, 20
praediatus 18, 7
praedicatio 117, 22; 126, 18; 155, 24
praedicativus syllogismus 110, 19; 139, 9ss.; 142, 26; 145, 5; praedicativum genus 110, 20; 139, 8; 145, 2
praefectura 239, 23
praegnas *epitheton* 88, 18–21
praegravo 5, 9
praeiudicium 174, 26; 197, 17
praelata ceteris potestas 54, 11; praelatius omnibus sidus 336, 6
praelecti *flores* 29, 4
praelibo 2, 13
praemetor 5, 19; 307, 19
praemineo 41, 25
Praeneste 223, 12
Praenestes 223, 13
praeniteo 4, 20; 20, 14. 23; 33, 1; 40, 23; 49, 19; 50, 20; 60, 5; 151, 18; 208, 1s.
praenoto 50, 23; 307, 20
praeopto 10, 13
praepes pinna 6, 8
praepositio 61, 7; 64, 21; 65, 9s.; 67, 2. 11; 68, 4; 73, 15; 81, 3–6; 84, 21; 127, 1
praesagio 12, 16
praesagium 6, 12
praescientia 14, 9; 47, 20; 340, 11
praescius 37, 18
praescriptio 158, 5; 163, 19; 175, 7

praeses 56, 8 (*an* praesules *legendum?*)
praesigno 218, 17
praestes 46, 16; 48, 15
praestigiatrix 147, 6; 178, 14
praestigium 15, 13
praestolor 56, 3
praestruo 14, 4
praesul 19, 11; 20, 4; 34, 7; 46, 15; 48, 5; 50, 15; 54, 9; 55, 12; 201, 18
praeteritio 182, 14; 195, 6. 8; 198, 17 (*cf.* 194, 6 praetereuntes)
praeteritum tempus 96, 21; 97, 7. 12; *de* praeterito tempore *iuridicalis quaestio est* 158, 6
praetervolo 39, 13; 146, 9; 249, 13
praetoris edictum 170, 7
Praetoria Augusta 221, 23
praeverto 10, 24; 11, 30; 33, 22; 105, 13
praevia sortis Philologia 38, 5; p. virga 150, 12; p. Cynthia 348, 19
praevolo 27, 5; 150, 14
Priapus 259, 22
Prieneia sententia 305, 14
primaevus 15, 16
primas 21, 21
primigenius 262, 7
primora *n. pl.* 152, 1; primores vultus 203, 15
primordia 106, 1; 151, 23
primordialis 262, 10
prima substantia 118, 17ss.; primus modus *syllogismi* 110, 23; 140, 11; 142, 27; 144, 4; primus motus (= *dyas*) 265, 20; 268, 9; primi numeri 269, 20; 273, 5; 286, 5
principalis quaestio (*rhet.*) 153, 17. 23; principalis principalium *etc.* (*mus.*) 357, 15–17; 362, 12. 15. 21; 363, 3; 364, 14. 19; 367, 18s.; 368, 1s.; 370, 10. 12s. 20–22
principium (*exordii genus*) 192, 15
prisma 257, 16
privatio 164, 6
Privernas *nomen* 88, 14. 17s.
probamentum 207, 14; 263, 18
procacitas 305, 10
proceleumaticus 378, 5s. 8. 16; 379, 12. 17
procella 39, 14; 150, 1
Prochyta 224, 13
proconsul *nomen* 84, 16–85, 1
proconsulare culmen 385, 14
procreatio 2, 17; 263, 10
procurator 195, 26
Procyon *sidus* 316, 14; 317, 22; 318, 16
prodigium 46, 10
proditio 195, 11
proditor 195, 3
productio (*gramm.*) 81, 3; 86, 14; 96, 18. 22; 97, 24; 98, 17. 19; 101, 7. 21; (*mus.*) 358, 16. 18ss.; 362, 3
profatus, -ūs 59, 17; 106, 5
profectus, -ūs 196, 22
proflo 303, 6
profor 11, 25; 148, 3
profunditas 20, 17; 26, 18; 55, 13; 146, 22; 149, 10; 204, 3; 206, 10; 251, 11. 24; 264, 12
progredior *sensu passivo* 110, 16
progressio 196, 22
prolecto 303, 2
prolixitas 2, 16; 6, 21; 209, 16; 235, 1; 245, 15; 320, 9; 329, 2; 342, 2; 353, 22
proloquium 109, 16; 110, 11. 13. 17; 131, 6. 19; 132, 10. 14. 16. 18; 133, 15. 16s.; 134, 4. 26s.; 135, 4. 14; 136, 3. 6; 139, 13
proloquor 109, 11. 16
prominentia 221, 14
promissivus modus 95, 2
promuntorium 218, 23; 221, 11. 21; 225, 7. 16; 226, 1; 227, 6s.; 231, 16. 21; 232, 5; 233, 4; 237, 8. 10. 13; 249, 4
Pronoea dea 4, 8; (56, 17)
pronomen 72, 14; 78, 25; 87, 22; 91, 20; 133, 6. 10
Pronuba 14, 2; 45, 1; 250, 20; 338, 11; 344, 6
pronuntiatio 103, 3; 153, 6. 13; 190, 18; 375, 1
prooemium 191, 28
propago 26, 6; 52, 1; 60, 3
prope aequatum 186, 6; p. media 358, 4
properantia 212, 16
propinquitas 26, 5; 224, 10; 321, 16; 328, 26
Propontis 218, 6s.; 232, 3; 233, 21
proportio 81, 15. 23 (*v. et* portio)
propositio (*dial.*) 142, 16. 25; 143, 13; (*rhet.*) 174, 22; 192, 2; 194, 11. 13. 20; 198, 19; 199, 6
proprium nomen 83, 13; proprium (*dial.*) 109, 20; 112, 22–113, 10; 135, 3. 7; 167, 19; propria rebus verba 116, 3; 117, 3; 175, 20–22

prorito 340, 17
proruptio 217, 16; 303, 11
prosapia 262, 10
proscriptio 195, 14. 23; 196, 2
Proserpina 48, 8
prosiciae 6, 1
prosodia 74, 13
prosodiaci numeri 383, 4
prospecto 229, 9
prosperitas 54, 3
Prote *insula* 224, 4
prudentia 32, 21; 201, 9; 202, 14; *personam gerens* 40, 25
pruina 33, 12; 54, 7; 211, 5
pruinosae nives 22, 4
pruritus 5, 6
Prusias civitas 243, 19
ps *littera Claudiana* 66, 15; 88, 13
psallo 1, 4; 337, 16; 344, 20; 345, 11; 350, 14
psalterium 66, 15
psaltes 354, 16
psittacus 66, 10; 67, 21
Psylli 238, 6
Pthiotis 228, 1
pthongus 49, 16; 53, 16; 361, 11. 13. 16
Ptolemaeus *astronomus* 213, 11; 308, 14; *rex* 183, 16; 209, 18; *stella* 316, 17; *nomen* 67, 21
pubentes genae 3, 20
pubertas 268, 1
pubesco 212, 1
publicitus 152, 2
publici dii 19, 7; publicum fatum 21, 19; publica facies 41, 4; publicum ius 342, 5
pudicitia 24, 18; *personam gerens* 45, 2
puellariter 25, 2
puer 22, 5; 23, 10; 25, 12; 44, 14; 53, 4; 111, 9–11; 259, 16; 261, 19; 337, 12; 343, 4; 345, 10; 351, 10; *nomen* 87, 8
puerilis ludus 83, 14; 379, 18
pugil *nomen* 84, 13; 85, 3
pugillaris pagina 25, 5
pugillus 3, 5
pulchritudo 11, 9
pullulo 261, 19
pulverei pedes 204, 24; pulverea *Geometria* 250, 15; pulvereum aequor 259, 6
pulvinar 344, 2
pulvis 206, 7. 16; 258, 3
pumex *nomen* 93, 15
punctum 205, 6; 251, 16. 18; 252, 12; 321, 14; 374, 2
puniceus fulgor 22, 13
Punica nomina 84, 12; Punicum imperium 216, 21
Pupput oppidum 237, 16
purgatio 159, 17s.
purpura 22, 12; 150, 4
purpuro 57, 19; 352, 5
pus *nomen* 77, 16
Pygmaei 246, 17
Pylii 223, 15
pyramis 257, 13
Pyrenaeus 215, 4; 218, 18; 220, 1. 4. 8
Pyrois 53, 13; 322, 14; 335, 9
pyropus 23, 15
Pyrphlegethon 49, 1; 53, 14
pyrrhichius 181, 5. 8–11. 13. 24; 375, 7; 379, 17; 383, 5
Pythagoras 38, 18; 261, 20; 302, 10; 334, 12; 354, 10; *nomen* 89, 2; *innuitur* 29, 18; 30, 15
Pythagorei 354, 7
Pythagoricus 282, 14
Pytheas 209, 8; 213, 6
Pythius 6, 10; 10, 2; 21, 15
Pytiessae insulae 223, 20

Q littera: *natura* 67, 22–68, 4. 15; *pronuntiatio* 69, 12; *usus* 66, 10; 95, 17
quadra 311, 15
quadrages 265, 4
quadratura 335, 16
quadratus 30, 13; 254, 14; 264, 20; 265, 18; 266, 15; 269, 3; 270, 18. 23; 271, 3–6; 276, 8. 13; 300, 7ss.
quadriangulus 275, 13; 276, 7. 14. 19
quadrifidus 369, 11
quadriga 52, 19
quadrilaterus 253, 11
quadrisemus 378, 17
quadruplicatio 273, 15; 288, 4; 299, 5
quadruplico 367, 1
quadrus 121, 4. 7. 18; 257, 13; 276, 17; 311, 15
quaesitum 183, 5s.
quaestio (*rhet.*) 152, 16–153, 4; 153, 17ss.; 154, 5; 156, 18; 160, 4. 13; 161, 17. 21; 162, 1. 13; 164, 19ss.; 166, 16; 198, 9ss.
quaestiuncula 195, 19

qualis (*dial.*) 118, 1; 120, 1. 16; 153, 23. 25; 375, 12
qualitas (*dial.*) 110, 4. 14; 118, 1; 120, 1–121, 20; 133, 18; 134, 4; (*rhet.*) 153, 28; 156, 25; 157, 24–158, 7; 162, 25; 163, 1; 197, 10s.
quando *categoria* 126, 14
quantitas (*dial.*) 110, 5. 14; 118, 5; 121, 21–122, 17; 133, 18; 134, 3; (*rhet.*) 197, 11; (*mus.*) 357, 1
quantus *categoria* 118, 5
quartus *numerus* (= *quaternarius*) 263, 19
quaternarius 30, 1. 12. 22; 31, 1. 5; 264, 14; 266, 15; 278, 14s.; 374, 11; 379, 8
quaternio 283, 6s.; 289, 9. 13; 295, 20; 300, 9. 10. 16; 301, 14
quattus 266, 16; 300, 17
-que *coniunctio* 73, 18
queo 8, 23; 10, 27; 215, 13
qui *pronomen* 63, 16; 78, 26
quies *nomen* 77, 8
quinarius 280, 7; 286, 13. 16s.; 297, 8; 358, 22
quinquagenarius 293, 4. 19; 294, 5
quinque *numerus* 64, 8
quinques 265, 4
quintum substantiae temperamentum 309, 9
Quirinalis eques 149, 22
Quirinus 18, 7. 18
Quirites *nomen* 68, 2
quotlibet 287, 14; 298, 11; 299, 1. 11
quotus 68, 2; 209, 19

R littera: *natura* 73, 10; *usus* 66, 3–8. 13; 87, 6–88, 9; *cf. etiam* 66, 26; 67, 3. 10. 13. 20; 68, 5; 80, 9; 94, 12; *pronuntiatio* 69, 13
rabidus 36, 11; 306, 21; 346, 2; 385, 12
rabulatio 203, 9
rabulatus, -ūs 56, 20
radiatio 329, 1
radiati *dii* 55, 14
radius 7, 11. 13; 13, 11; 17, 3; 49, 20; 52, 15; 109, 13; 204, 8; 261, 3. 7. 15. 17; 337, 3
ramale 4, 18; 70, 12; 262, 6; 351, 13
rapax *epitheton* 93, 14
recurvus 222, 1
redditio 187, 10; 188, 19
redhibeo 24, 3
redimiculum 43, 23; 337, 13
redoleo 24, 15
redux *nomen* 93, 12
refectior 43, 8
reflexim (*dial.*) 140, 13; 141, 4. 7
reflexio 141, 12
reformo 21, 15
refutatio 175, 6
regiones sedecim caeli 18, 3–19, 9; decem terrae 211, 16–213, 5; regiones primae (*mus.*) 364, 10
Regini 223, 1
Regium 222, 1
reglutino 206, 1
regula 29, 20; 36, 14; 81, 17; 265, 22; 320, 22; 367, 5
regulariter 342, 7
Regulus *orator* 150, 10
relatio 158, 16s.; 187, 13
relativum (*dial.*) 110, 5; 118, 7; 122, 21–126, 7; 127, 6. 10; 128, 14; 129, 6; 157, 7; 166, 19. 24
relatus 147, 2
religo 41, 11
relucesco 326, 21; 329, 19
remigium 32, 14; 307, 17
remigo 216, 13
remissio 358, 12; 362, 2; 375, 5
remorator 22, 1
rapiditas 7, 21; 8, 10; 29, 9
rapidulus sonitus 303, 5
rapto 13, 2
raptus, -ūs 34, 7; 52, 7; 55, 2; 309, 2; 333, 14; 341, 16
rariora diastemata 366, 8
ratio 30, 10; 31, 1; 55, 5; 264, 9; 340, 7; (*gramm.*) 93, 21s.; (*rhet.*) 160, 20. 22. 24. 28; 166, 11s.; 194, 20s.; (*arithm.*) 277, 12–17; 278, 13. 16. 22ss.; (*mus.*) 366, 3; 375, 10
ratiocinatio 138, 20. 21. 24; 139, 7; 145, 1
ratiocinor 112, 18; 144, 4
rationabilis 112, 16; 167, 12; 366, 1
rationabiliter 256, 5; 264, 23
rationalis 80, 22; 113, 19s.; 115, 14; 117, 11; 134, 15s.; 135, 5; 161, 4; 192, 1
raucitas 303, 5
Reatinus ager 222, 8
reboo 35, 23
recessus 10, 19
recino 345, 1; 349, 13

recisio 374, 2
reclamo 303, 15
recognosco 262, 8. 11; 302, 9
recolligo 191, 8
recolo 27, 9
reconsurgo 314, 20
recordativa *verbi species* 97, 1
recursio 26, 14; 348, 7
recurso 261, 10
recursus 10, 22; 307, 19
recurvo 35, 14
remotio *criminis* 158, 16. 20
remugio 147, 15
remuneratio 11, 7
ren *nomen* 86, 7; *membrum* 268, 4
renosco 4, 21
renudo 17, 3; 23, 22; 204, 20
repensatrix 342, 4
repetitio 187, 1; 199, 16
repigratus 15, 6; repigratior 15, 17
replicatio 187, 5; 272, 15; 277, 15s.; 278, 15; 279, 3. 5; 281, 19; 282, 1
reprehensio 196, 15; 198, 3. 18
repromitto 16, 8; 17, 15
repudiata uxor 157, 11
repugno (*dial.*) 105, 22; 143, 6; 144, 18; (*rhet.*) 166, 22; 170, 8; 198, 5
res *nomen* 89, 24; rei dubiae fidem facere 166, 11, *cf.* 167, 2; *loci* ante rem, in re *etc.* 196, 17 – 197, 16; res *et* persona 192, 26ss.
resano 60, 9; 355, 10
reseco 315, 13
resectio 60, 11
resipisco 307, 2
respecto 148, 2. 11; 150, 16; 151, 4; 221, 11
respergo 206, 16
respersio 202, 21
resplendeo 7, 26; 33, 3; 206, 6; 306, 6
responsio 159, 12; 198, 21
restringo 29, 21
retardo 34, 10
retorqueo 191, 11
retracto 153, 3; 262, 17; 270, 4
retrogradatio 334, 7
retrogradior 22, 16; 335, 1; 337, 2
retrograndor (337, 4 *adn.*)
revibratus, -ūs 32, 2
revibro 49, 20; 307, 12
reviso 345, 7
revolutio 353, 26
revolvo 146, 19; 330, 15
Rhenus 220, 9
Rhesus amnis 244, 2
rhetor 109, 18; 201, 1; *nomen* 78, 15
rhetorica 112, 20; 117, 15s.; 119, 1; 120, 3; 142, 19 – 143, 16; 145, 16. 22s; *personam gerens* 148, 12 – 149, 16; 150, 18ss.; *loquitur* 151, 6 – 200, 9
rhetoricum syrma 36, 10; rhetorica *n. pl.* 135, 20
Rhodanus 220, 15; 224, 2
Rhodope 228, 6; 231, 2
Rhodus 214, 13; 215, 17
Rhoebus equus 124, 18
rhythmice 373, 8
rhythmicus 35, 11. 24; 105, 12; 356, 20; 360, 10; 373, 21; 375, 19
rhythmizomenon 373, 2
rhythmoides 373, 19s.; 374, 14. 18
rhythmopoeia 373, 23; 384, 3. 8
rhythmus 356, 2; 372, 14s.; 373, 1. 10; 379, 14; 380, 20; 381, 15; 382, 7. 13; 384, 11
ricinium 4, 16
rictus 24, 11; 59, 5; 346, 7
rien 86, 7
rimatim 32, 6
Riphaei montes 234, 18; 235, 6; 242, 12; 332, 11
risibilis 113, 9; 115, 16; 135, 6 – 11
risus 9, 9; 112, 23; 167, 20
rixor 307, 5
Roma 118, 10s.; 126, 15; 215, 4; 221, 3. 7
Romana vox 73, 11; Romani 109, 8; Romanae naves 247, 7
Romuleus 60, 2; 108, 18; 109, 2; 149, 4; 150, 12. 19; 203, 18; 206, 13; 207, 17
Romulus 27, 18; 61, 19; 63, 5
ros supernus 49, 19
rosarum sertula 41, 11; mixtae violis rosae 56, 16
rosaria Paestana 222, 19
Rosciana *oratio* 152, 17
rosetum 57, 19; 260, 14
rosei ocelli 343, 19; roseum osculum 352, 12; rosea Paphie 347, 10; roseum peplum 33, 8; roseae puellae 250, 7; roseum ramale 351, 13
rosulentus splendor 22, 13
rota 5, 7; 382, 2
rotatio 234, 20; 323, 1; 324, 1
rotunditas 43, 12. 17; 208, 21; 209, 9; 210, 9; 211, 9; 216, 6; 333, 12. 347, 17

rotundus *qualitas* 121, 6; *non habet contrarium* 121, 18; rotunda *est terra* 207, 3; 208, 12; rotunda tempora (*mus.*) 374, 20
rubellulus 200, 18
rubellus 303, 14
rubens Nympharum cubile 248, 3
ruber *qualitas* 120, 13; ruber ignis 7, 21
ructus 60, 13
rupes *nomen* 89, 11
ruralis pulvis 206, 16
rurestris herba 43, 24; r. tibia 345, 18
ruricolae *dii* 338, 16
Rusgoniae civitas 236, 18
Ruspae oppidum 237, 17
rusticitas 60, 12
rutilesco 36, 27
rutilo 7, 21. 23; 10, 20; 13, 14; 20, 4; 22, 13; 23, 1. 13; 43, 14; 50, 1; 54, 3; 210, 23

S littera: *natura* 66, 9–16; *usus* 65, 24; 66, 3; 67, 2. 21; 75, 18; *pronuntiatio* 69, 14. 17; s *finita verba* 79, 17–22, *adverbia* 80, 10, *nomina* 88, 10–92, 22; *polysigma* 178, 10
Sabaei 37, 20
Sabrata oppidum 237, 17
sacrum cognomen 53, 9; copula sacra 1, 5; s. monas 262, 13; sacrum nomen 53, 11; sacer nus (26, 15 *adn.*); 201, 12; prudentia sacra 201, 9; 202, 14; s. vis 21, 20; Sacrum promuntorium 214, 6
sacramentum 33, 17
sacrilegium 157, 19. 23
saeptum 47, 3; 55, 25
Sagaris flumen 243, 16; 244, 2
Sagitta *sidus* 313, 18; 314, 18; 316, 13; 318, 16
Sagittarius *Apollo* 7, 12; *signum zodiaci* 318, 12; 319, 14; 321, 5. 20; 327, 21
Saldae oppidum 236, 18
Sallentini 221, 19
Sallustius *nomen* 65, 4; 71, 13; 73, 1
salum 9, 4. 11; 204, 12; 350, 19; quod in salo sint, insulae vocitantur 223, 19
salus 176, 12; *personam gerens* 18, 5
salutabundus 261, 12
salutaris stella Iovis 336, 1
salvator *insolens vox* 176, 11
Samaria 241, 7
sambucus 354, 17
Sameramis 244, 16
Samius (Pythagoras) 29, 18; 56, 14; 334, 12
Samnis *nomen* 90, 15. 17
Samos insula 215, 17
Samothrace 233, 14
sancio 14, 23
Sancus 19, 5
Sandaliotes (= *Sardinia*) 225, 4
sanguineus gurges 8, 14
sanguis 24, 5; *nomen* 66, 12; 90, 12
sanna 200, 22
sapientia 31, 1; 120, 3; 127, 7. 16s.; 201, 7
Sardinia 214, 14; 222, 5; 225, 1s.; 237, 8
Sardus Herculis filius 225, 3
Sarmatae 215, 11; 231, 15; 234, 12
Sarmatia 234, 14; 235, 2
Sarpedon (= *mons Taurus*) 242, 13
satio 22, 8; 39, 23
sator *deorum* (= *Saturnus*) 22, 1
Satura 2, 15; 203, 1; 305, 4. 15; 306, 15s.; 307, 5; 384, 21
Saturninus 153, 25
Saturnia 260, 24
Saturnius circulus 13, 3; falx Saturnia 200, 25
Saturnus (3, 10); 9, 11; 19, 6; (22, 1); 148, 10; 223, 5; Saturni *stella* 322, 13; 323, 3. 10. 14; 324, 8. 20; 326, 10s. 14; 327, 15 (*innuitur* 7, 17; 54, 6–13)
Satyrus 49, 7; 236, 11; 239, 10; 304, 28; 305, 10
saxifixa Medusa 202, 7
saxum 42, 17; 229, 15; 356, 15; *nomen* 66, 16; saxis pluisse caelum 223, 7
scalprum *Grammaticae* 60, 6
scamnum *nomen* 85, 6. 10–12. 22
scaphium 209, 14
scateo 349, 6
scaturrigo 2, 14; 261, 11
Scauriana *oratio* 152, 25
sceptriferum diadema 348, 9
schema 105, 8; 148, 18; 177, 22; 251, 14; 253, 6. 14. 16. 21; 254, 1. 10. 14; 255, 1. 6; 257, 10. 12. 15s.
Schoenos portus 229, 15
schola 94, 7; 109, 6
scholaris 105, 10; 151, 13
scholicus 106, 2
scibilis res *et* scientia 123, 9–11
scibo = *sciam* 103, 4

Scipio *nomen* 86, 13; P. Scipio pontifex 171, 10; Scipiones 218, 16
Scironia saxa 229, 15
scopa 308, 10 *dub.*
Scorpio (-ius) *sidus* 313, 18; 315, 8; 316, 21; 317, 1; 318, 7; 319, 12; 327, 21; 330, 18; 336, 9
scriba Iovis 17, 12
scribere docte 62, 4; scribamus quae facile volumus retinere 190, 8
scrinium *nomen* 104, 11
scriptio 161, 17
scriptionalis quaestio 161, 16
scriptor 216, 4
scriptum: de scripto quaestio 162, 1; ab scripto argumentum 172, 1
scriptura 156, 5. 10; 172, 1. 14
scrobis *nomen* 90, 4
scruposae puellae 338, 9
scrutator 2, 14
Scylla 222, 18
Scyllaeum oppidum 222, 18; S. mare 346, 20
Scythae 231, 15; 245, 20
Scythia 208, 1; 235, 2; 244, 13
Scythicum litus 234, 10; Scythicus sinus 234, 3; S. mons (montes) 242, 15; 246, 9; S. Oceanus 235, 11; 245, 20; Scythica plaga 216, 11
scythis *lapis* 20, 15; 23, 2
se- *praefixum* 104, 8s.
sectator 61, 22; 151, 18; 263, 1; 302, 10; 355, 14
sector 56, 1
secundanus Iovis 18, 9; s. Pales 18, 19
secundaria quaestio 160, 23
secunda beatitas 46, 8; s. lux 352, 19; secundi numeri 273, 6; 286, 5; secunda substantia 119, 6–28
Securus Melior Felix *subscr. libri I*
sedile *nomen* 82, 11s.
Seditio *dea* 18, 11; seditiones cantus inhibuit 355, 12
seges *nomen* 77, 9; laetas segetes 116, 7s.; fluctuare segetes 116, 9. 14; luxuriare segetes 176, 21
seiunctio (*rhet.*) 198, 18
Seleucia 241, 3; 242, 2; 248, 25
Seleucus 216, 14; 245, 11
sella curulis 197, 13
semanticus 380, 9
semantus 382, 3
semestris dies 235, 1; 333, 2
semiannua nox 209, 7
semicirculus 253, 22
Semidei 47, 7; 345, 17
semiferus Pan 351, 4
seminarium 30, 9; 71, 8; 262, 18
semis 319, 13
semitectus 203, 18
semivocalis 64, 27ss.; 68, 14; 81, 25
semivulsus 6, 5
Semones 47, 6
senarius *numerus* 264, 4; 265, 9–266, 16; 278, 17–19; 283, 8; 295, 3. 20; 296, 9; senaria ratio 266, 7
senatores deorum 17, 13
senatus deorum *passim, cf.* 19, 22; 20, 2; 21, 19; 27, 13; 55, 21; 105, 4; 258, 22; 302, 6; 339, 6; 349, 24
senatus consultum 17, 9; (20, 1); 27, 22; 203, 6
senectus (= *senex*) 304, 24
senex *Samius Pythagoras* 30, 15
senio 278, 14s.; 285, 16; 297, 8
sensibilis 55, 12; 123, 12s.; 372, 16
sensifico 347, 2
sensificus fomes 52, 2
sensum 25, 23; 26, 4
sensus 4, 24; 123, 12s.; 176, 23; 265, 5 *et saepe*
sententia 110, 11; 131, 13ss.; 161, 17. 19; (182, 11 *adn.*); 184, 1; 185, 11ss.
senticosa copia 70, 12
separatarum tetrachordum 370, 11. 16
sepia 60, 9
septemplex 12, 22
septenarius numerus 278, 21 (*v. et* heptas)
septentrio(nes) *terrae regio* 211, 17; 215, 9. 11; 246, 15s.; 248, 16; *sidus* 212, 6; 213, 4; 247, 9; 248, 5; 306, 5; 310, 23; 316, 7. 9
septentrionalis Oceanus 216, 9; 219, 1; s. circulus 310, 22; 312, 12–21
septimanus partus 267, 17
septimo radiati dii 55, 14 (*cf.* 17, 2)
septuages 266, 7s.
Serapis 53, 2
Seres 245, 23
sericum 236, 10; 245, 24
sermocinatio 191, 21
serpens 50, 19; 106, 22; 238, 5; 239, 7; 245, 4; 356, 9; *sidus* 316, 3; 317, 17. 21
sertata contextio 24, 14; sertatum caput 148, 15

sertum 2, 1; 10, 1; 20, 3. 17; 23, 18; 28, 13; 36, 3; 41, 11
sertulum 41, 12
sescuplum 51, 12; 54, 13
sesquialter, sesquitertius, sesquioctavus 7, 3
Sestos 232, 5
setae 107, 12
Sethus = Zethus 68, 8
sexis 92, 3; 265, 18; 272, 4. 6; 283, 8
sexus 1, 11; *numerorum* sexus 264, 25; 265, 16
sibilatrix 345, 18
sibilus 66, 9; 69, 14
Sibylla 6, 5; 47, 21
Sicania 225, 13s.
Sicanus rex 225, 14
Sicca *oppidum* 237, 5
Sicilia 156, 3; 208, 17; 214, 14; 222, 5; 223, 2; 225, 13; 226, 4. 11; 237, 9; 332, 5
Siculi 171, 3
Siculum fretum 226, 8
Siculus rex 225, 15
sideralis disciplina 248, 24; s. curia 339, 17
sidereus coetus 34, 4; s. cursus 34, 10; 307, 19; s. impes 348, 12; siderea lumina 341, 3; s. nuncupatio 29, 13; s. revolutio 353, 26; sidereus vertex 307, 16; virgo siderea 305, 11
sidus 13, 15; 38, 20; 46, 12; 53, 16; 54, 1; 63, 19; 204, 9. 21; 207, 4; 210, 24; 310, 13; 322, 17; sidera inerrantia 315, 22 – 320, 6; 328, 26
Siga oppidum 236, 16
Sigeum promuntorium 215, 18; 232, 7
sigma 68, 8; 74, 11; sigma iacens 370, 4
signifer (*cf.* zodiacus) 55, 24; 309, 11; 311, 23; 314, 23; 327, 17
signifex 15, 14
signile interstitium 208, 4
signo 30, 2; 47, 18; 160, 19; 163, 21; 173, 12; 190, 5; 231, 21
signum (*geom.*) 251, 8. 17; 270, 16; (*astron.*) 315, 23 – 322, 5
sil *nomen* 65, 13
Silenus 302, 17; 306, 22
silicernium 304, 15
siluri pisces 249, 12
silva 7, 8; 49, 5
Silvanus 49, 7; 148, 5
silvesco 70, 13
silvicola 261, 18
simile et dissimile *qualitatis sunt* 122, 19; *argumentum* a simili 166, 21; 169, 8; simile casibus 186, 9; simili modo determinatum 186, 12; *loci* a simili *species quinque* 196, 23 – 197, 3
similitudo 116, 12s.; 197, 1; 275, 15
Simonides 189, 18
simplicia tempora 375, 2; simplices pedes 375, 6 – 8. 14
simulacrum animae 44, 6
simulatio 182, 12
sin *coniunctio* 81, 1
sinapi *aptoton* 82, 20 – 22
sinciput nomen 68, 6; 92, 24
singularis luna 262, 25; spatium singulare 374, 5
singularitas 272, 10; 273, 7. 10. 18s.; 274, 2
singulariter 93, 6
singultus 303, 10
singulus *numero singulari non adhibetur* 104, 10s., *sed cf.* 274, 16; 361, 11
Sinonia insula 224, 12
sinuosa *superficies* 251, 26
Sipylus civitas 243, 10
Siren 66, 2; 76, 20; 222, 20; 223, 11; 225, 10
Sirius 28, 11
sistrum 49, 20
Sithonia gens 231, 15
sitis *nomen* 90, 7; ardens sitis 342, 3
sititor sanguinis 24, 5
situs *categoria* 110, 5; 118, 14; 121, 23s.; 126, 11s.
smaragdinus 20, 9
smaragdos 23, 1
Sminthius *nomen* 65, 16
Smyrna 243, 10
Smyrnaeus 243, 11
soccus comicus 35, 22
sociale vinclum 4, 15
sociatio 31, 11
societas 263, 16
socors *epitheton* 92, 15
Socrates 107, 18
Sogdiani 245, 14
Sol 4, 11; 7, 9; 13, 4. 14; 18, 18; 22, 12; 32, 14; 46, 8; 52, 14; 204, 11; 208, 12. 19; 210, 21. 23; 212, 10. 17. 19; 221, 1; 222, 14; 239, 5; 247, 11; 262, 25; 309, 11; 310, 24; 311, 1; 312, 2. 23; 315, 3; 320, 8; 321, 3 – 322, 5; 322, 8;

323, 2. 19. 21; 324, 4. 6. 12–16. 19; 325, 2. 6. 9. 13; 326, 19–21; 327, 11. 17–328, 2; 328, 14. 24; 329, 6–333, 8; 333, 9. 15. 22; 334, 5–8. 15; 335, 3. 5. 9. 16; 336, 11. 12. 14; 337, 3; Solis insula 248, 2
solea 21, 3
solicanae Musae 40, 20
soliditas 29, 17; 257, 15; 264, 11; 270, 20s.
solido 43, 19
solida (*sc. corpora*) 30, 4; 257, 9; solida figura 265, 18; solidum schema 251, 15; 257, 12; solidi numeri 274, 11. 13. 15
solivaga virginitas 17, 3
sollers *epitheton* 65, 4; 92, 16
sollerter 107, 1
sollertia 108, 11; 202, 6. 8; 308, 17; 339, 5; 342, 12
Soloe 60, 22
soloecismus 105, 6
solstitiale tempus 209, 5; 235, 19; solstitialis circulus 210, 19; 310, 24; 312, 22ss.; s. dies 320, 16; 332, 1
solstitium 212, 2. 16; 310, 25
solus *pronomen* 91, 21; Sol quod solus sit 52, 14
solutio 198, 17
solutus 188, 15; 369, 13
somnificus 24, 7; 147, 7
somnium 46, 10
somnolentus 15, 6; 385, 20
sonipes 355, 5
sonorus 347, 7
sonus 71, 11. 16. 22; 74, 13; 112, 10; 357, 11–358, 14; 361, 7–365, 11 *et passim libro IX*
Sophene 240, 21
Sophia 4, 2. 21; 11, 7
sophisma 106, 7; 146, 12
sopor *nomen* 88, 2
sorbillo 43, 9
sordes 60, 22
sordesco 179, 20
sordidus 176, 2
sorites 36, 13; 146, 14 (*v. et* acervus)
Sors 24, 23; 66, 4
sortitus, -ūs 6, 2
soter 176, 11
spatium (*geom.*) 254, 16; 257, 8; (*arithm.*) 264, 6; (*astron.*) 312, 11; 315, 13–22; 321, 2–9; (*mus.*) 361, 7; 365, 12. 16; 370, 1s.; 374, 4
specialis praesul 46, 15
specialiter 124, 22; 125, 6; 362, 7
speciatim 361, 14
species 111, 16; 166, 21; 167, 13; 169, 2; 262, 14. 24; 372, 7; 373, 3
spectaculum 8, 24
spectativus 62, 7
speculabundus 32, 6
speculum 4, 20; 21, 15; 22, 17; 49, 19; 327, 4
specu(s) 6, 2. 17; 42, 17
Spertium promuntorium 231, 16
spes 173, 14; 174, 7; 340, 16; *nomen* 89, 24
sphaera 13, 2; 21, 8. 13; 22, 17; 46, 4; 54, 14; 55, 2. 12; 56, 12; 204, 8; 205, 1; 208, 11. 20; 210, 8; 257, 14; 258, 1; 269, 7; 309, 1; 310, 4; sphaera aenea 310, 1
spica 50, 17
spicum 344, 3
spinesco 250, 13
spinosi dentes 107, 5
spissus (*mus.*) 364, 9s. 12; 366, 7s.
splendesco 205, 15; 306, 3; 316, 1
splendifico 348, 17
spondeus 181, 4. 6. 11. 16. 23; 182, 5; 355, 15; 378, 5; 379, 7. 12. 18
sponsalis adventus 56, 3; sp. conventus 338, 24; sponsalia pectora 337, 19; sponsalia *n. pl.* 57, 8; 105, 18
Sporades insulae 233, 11
spumea proelia 201, 21; spumea ima maris 346, 20
spumigena Cythere 350, 19
spumo 8, 7
squalentior peragratrix 206, 15
squama *nomen* 66, 11
stadium 45, 20; 49, 15; 54, 15; 204, 18; 206, 18; 209, 13. 19. 21; 229, 8; 245, 7. 12; 247, 5; 325, 9
statarii soni 364, 15
statio 126, 11; (*astron.*) 12, 8; 308, 11; 322, 18; 323, 19; 335, 11. 13. 15; 336, 17. 19
status 265, 13; (*rhet.*) 153, 18. 23. 26s.; 154, 1. 5. 14. 24; 156, 13. 17. 20. 24; 160, 4. 13. 19. 22; 161, 2; 162, 20s. 24; 163, 1s. 11. 21; 164, 1. 17
stela 42, 18
stella *nomen* 66, 11; stellae fixae 212, 25; ab stando 310, 13
stelliger raptus 341, 16

stello 13, 1. 14; 34, 12; 36, 17; 204, 23
stemmata deorum 42, 18
sterceratus *et* stercoratus 92, 13
Stilbon 12, 12; 322, 15; 333, 9. 15
stilus 20, 1; 204, 15; 209, 15
Stimula *dea* 337, 20
Stoechades insulae 224, 3
Stoicus (37, 18 *adn.*); 106, 7
stoliditas 342, 17
stolida et rationabilia 112, 16
stramen 353, 9
strangulo 107, 10
strepor 303, 5
strix 178, 15
Strongyle 226, 14
strophium 4, 16
Strymon 231, 1. 10; 346, 5
stupido 202, 8; 259, 14
stupida tigris 346, 1
stuprator 157, 11
Suada 337, 19
suadus 3, 6
suaviloqua senectus 2, 22
suavis *epitheton* 87, 5
suavitas 33, 16. 22
subarmalis vestis 148, 16
subdimidius 279, 21. 24
subduco 306, 7; subductior terra 207, 8
subiectiva pars sententiae 110, 9s.; 132, 18–133, 10; 134, 20s.; 139, 13–28; 145, 11–14
subiectum 117, 6–22
subinde 208, 21
subitum (*adv.*) 306, 4; 307, 15
subiunctivus modus 95, 3
sublevo 53, 12
subligo 33, 6
sublimo 8, 16; 45, 20; 310, 10; 321, 17. 20
subluo 44, 6
submedius 370, 15
subnoto 25, 5; 42, 14
subprincipalis 357, 16. 18; 362, 14. 22; 367, 19; 368, 3; 371, 16
subquartus 279, 22; 280, 2. 12. 22; 281, 20
subrogo 29, 21; 206, 9
subscalpo 5, 6
subsellium 25, 11; 56, 2; 151, 16
substantia 110, 4; prima et secunda substantia 117, 20s.; prima 118, 17–119, 3; secunda 119, 4–28; utrum aliqua substantia dici possit relative 124, 15–125, 19
subtermeo 322, 3
subtertius 279, 21; 280, 1. 21; 281, 20
subtexo 33, 8
subtilis causae ductus 165, 5. 7
subtilitas 166, 1; 175, 14
subulcus 353, 6
subveho 42, 3; 47, 2; 49, 14
subvolo 12, 20; 13, 9; 14, 30; 40, 13; 45, 18
succentus 7, 3. 8
successor 19, 12
succursus 354, 18
suggestus 8, 26; 16, 13; 20, 13; 21, 7; 44, 9
Sulcense promuntorium 225, 8
sulco 216, 19
sulphur *nomen* 66, 7; 88, 7s.
sulphureus 7, 22
summa: de proloquiorum summa 109, 16; 110, 17ss.
Summanes 48, 15
Summanus 48, 7
summitas 55, 3
sumptum 110, 18; 138, 8. 10ss.
supellex 11, 7; *nomen* 93, 21s.
supercilia 191, 14
superciliosior *Satura* 306, 22
superdimidius 279, 15. 17. 22; 280, 13. 15. 18; 281, 2 *et saepe usque* 297, 1
superficies 251, 10. 17. 24; 265, 18; 268, 11; 270, 23
superflue 95, 5
superfluo 203, 3
supernas hemicyclium 211, 12
superquartus 279, 16. 19; 280, 2. 6. 9. 11 *et saepe usque* 283, 4
superquintus 279, 16; 280, 23
supersextus 279, 17
supersido 68, 17
supertertius 279, 15. 18. 24; 280, 3s. *et saepe usque* 291, 10
superum mare 227, 10
supervolo 16, 12
suppar potentia 46, 9
supplicabundus 49, 17
surculus 31, 18
Surrentum 224, 14
Susa 248, 12; Diana Susa *ibid.*
suspecto 208, 3
sustento 210, 14
sustollo 12, 14
susurramen 260, 2
susurro 6, 24; 250, 18; 260, 22

sua rebus verba 110, 3; 116, 3
Sybaritae 355, 5
Syene 209, 18; 249, 21
syllaba 63, 9; 64, 14; 70, 1. 8. 14 *et passim libro III; adde* 161, 11; 180, 4; 373, 15; 374, 4; 378, 11; 379, 15
syllogismus 110, 18s. 23; 138, 20–145, 25; s. praedicativus *et formae eius* 139, 9–140, 10; prima forma 140, 11–141, 8; secunda 141, 9–22; tertia 141, 23–142, 15; condicionalis s. 142, 16–144, 24; mixti syllogismi 145, 1–25; (*rhet.*) 162, 1–12
Symbolice 340, 8
Symmachia 47, 23
symmetrae lineae 256, 7ss.
symperasma 110, 18 (*v. et ind. Graec.*)
symphonia 30, 7. 17. 20s. 23; 31, 7; 54, 16; 264, 5; 266, 12s.; 355, 10; 358, 15. 20. 22; 363, 14
Symplegades 245, 6
synaliphe 71, 2
syneches 378, 10
Syria 214, 11; 240, 18; 241, 8. 15. 17; 242, 1. 6; 244, 13
syrma 36, 10
Syrtis 238, 1. 3. 4. 7. 11. 15
Syrus quidam 44, 6; 50, 8
systalticus 384, 9
systema 361, 7; 363, 18; 365, 9; 367, 13. 16; 371, 15s.; 372, 11
syzygia 377, 9; 383, 6

T littera: *transitus* 66, 13; 67, 10; 92, 16; *iuncturae* 67, 3. 21; *pronuntiatio* 69, 15; *usus* 68, 4–7; *in fine* 77, 16; 79, 22; 92, 23
tabeo 13, 28
Tabraca 237, 6
tabula 27, 22; 57, 9; 166, 15; 172, 1. 4; 197, 18; 203, 6
Tacape oppidum 237, 17
Taenarus 214, 13
Tages 47, 11; 221, 6
Tagus 218, 21; 332, 7
talaria 5, 23; 12, 16
talentum 203, 14
Tanais 215, 19; 218, 3; 245, 17; 346, 6
Tanaquil *nomen* 65, 12; 76, 16; 84, 12
Taprobane 247, 3
Tarraco 218, 16; 220, 3
Tarraconensis *Hispania* 218, 15; T. conventus 219, 13
Tartareus 10, 19; 21, 11; 23, 20
Tartarus 15, 22; 39, 16
tasis (*mus.*) 361, 13
Taurica *regio* 235, 3
Tauromenium 226, 6
Taurus *nomen ambiguum* 161, 8s.; mons 240, 21; 242, 10–15; 244, 12; 248, 16; *sidus* 313, 10; 318, 22; 320, 4; 330, 18; 341, 15
tectum *nomen* 67, 4
tego *verbum* 63, 14
Telmesus 242, 17
Tellurus 18, 16
tellus (*v. et* terra) 204, 10. 16; 205, 5. 10; 206, 18. 22; 207, 3 *et passim libro VI*; 306, 7; 323, 24; 331, 6; 335, 10; 349, 2; *personam gerens* 12, 19; 20, 10
tellustres divi 261, 18
telum 148, 11; 162, 15. 17; *nomen* 63, 18
temetum 24, 8; 303, 3
temno 308, 1
temperamentum 9, 18; 31, 3; 54, 1; 309, 10
Temperantia 40, 28
temperatio 14, 15
temperies 9, 9; 232, 17; *personam gerens* 12, 21
templum Cereris 161, 22s.; templa *Minervae* 202, 9
temptamentum 50, 23
tempus 23, 5; 30, 8; 110, 5; 118, 11; *cf.* 126, 14; 194, 2; 196, 18; 197, 15; 319, 3; (*gramm.*) 61, 5; 130, 2; (*mus.*) 372, 16. 18; 373, 17; 374, 1. 13ss.; 378, 19; 380, 6; anni tempora 30, 14; 264, 18
temulentus 147, 7
tenebro 207, 17
Tenedos 215, 18; 232, 8
teneritudo 309, 5
tenor 36, 2
tenuo 261, 7
Teode insula (*Martiani error*) 249, 9
tepor 212, 2
ter *adverbium* 80, 2
tergus 42, 14; 60, 10
terminus primus numeri 29, 16
ternarius 358, 21
ternio 278, 14s. 17; 280, 7; 286, 13. 15. 17s.; 288, 1. 3. 23; 289, 12; 301, 8. 13. 19
Terpsichore 13, 5; 37, 13
Terpsis 345, 9

Terra *Vulcani filia* 18, 17
terra (*v. et* tellus) 48, 4; 207, 1–209, 10; 209, 21; 211, 2; 213, 8ss. 21; 217, 4s.; 249, 14; 309, 2; 321, 12. 15; 324, 23
terrena *animalia* 112, 7; 167, 12; terrena *n. pl.* 339, 5
terrestria animalia 112, 14; terrestres *dii* 19, 8; 148, 12; 307, 12; t. illecebrae (308, 9 *adn.*)
terreus ortus 27, 3; terrea vis 43, 20
terrigena 42, 4; 261, 19; 353, 18; t. stoliditas 342, 17
Terracina 223, 1
tessera 276, 11. 15; 300, 21–301, 11
testamentum 162, 14; 172, 3
testis 197, 18
testudo 50, 21; 247, 25; (= *lyra*) 345, 20
tetartemoria diesis 357, 3
tetrachordum (-don) 52, 13; 347, 17; 360, 1; 362, 10. 13. 20. 22; 363, 2s. 13; 364, 3; 368, 7; 369, 10; 370, 6ss.; 371, 9
tetragonum (-non) 252, 17; 253, 6; 254, 15
tetraplasius 367, 10
tetrapleuros 253, 13 (*v. et ind. Graec.*)
tetraplo 367, 7
tetras 264, 11; 267, 2; 268, 10; 270, 6 (*v. et ind. Graec.*)
tetrasemus 377, 6. 14. 17; 378, 7; 380, 5
Teuthrana civitas 243, 14
Teuthrania 243, 13
textura 34, 8; 55, 1
textus mundi 15, 23
thalamus 1, 4. 15; 3, 15; 5, 15; 11, 26; 14, 1. 20; 15, 16; 27, 1. 24; 36, 3; 39, 6; 40, 23 *et passim*
Thales 56, 13; 355, 20
Thalia 13, 9; 39, 3
Thapsus 237, 17
Thaumantias 20, 17
theatralis 230, 8; 347, 16
theatrum 149, 5; 221, 14
Thebae 27, 18; 47, 15; 230, 1; 346, 15
Themis 50, 16; 307, 13
Thenae oppidum 237, 17
Theodorus Byzantius 193, 24
Theophrastus 354, 6; 355, 18
theorema 43, 3; 62, 13; 255, 8; 258, 17
Therasia insula 226, 13
Thermacides *vox nihili* 282, 14
thesaurus 149, 9
Theseus *nomen* 78, 1
thesis (*rhet.*) 152, 23; (*mus.*) 373, 15; 375, 4; 376, 16; 379, 7
Thessalia 228, 1; 230, 4. 6. 9. 11; 233, 7
Thoas *nomen* 103, 21s.
Thracia 228, 1; 231, 1. 9. 20; 243, 16; 332, 8
Thracius limes 230, 18; Thr. citharista 356, 3
Thrax 228, 6; 345, 22
Threicius 35, 2
thronus 10, 3
Thucydides 225, 13
Tiberina ostia 221, 7; 224, 12
Tiberis *nomen* 90, 7
tibia 33, 18; 236, 10; 337, 15; 345, 18; 354, 12. 21; 355, 18; 356, 13
tibicen 355, 3. 5. 14; *nomen* 65, 22; 66, 1; 86, 2
tibicina *nomen* 86, 3
Tibur 223, 10
tigris 247, 24; 346, 1
Tigris 240, 21; 242, 4; 248, 16
Timaeus 302, 11
tinea 6, 6
Tingi 235, 23
Tingitanus 236, 15
tinnio 54, 8; 347, 9
tinnitus 5, 4; 12, 22; 13, 2; 33, 18; 41, 19; 345, 2
Tisias 150, 14
Titan 205, 13; *nomen* 76, 19
titillo 50, 11
titubo 304, 21
Tlepolemus *nomen* 68, 5
Tmolus 243, 8; *nomen* 68, 5
toga *nomen* 63, 14
togatus *dicitur sed non* togo 104, 17s.
Tonans 5, 17; 11, 27; 13, 17. 24; 17, 13. 18; 19, 22; 24, 4; 36, 24; 38, 27; 39, 8; 59, 10; 146, 16; 148, 11; 201, 9; 261, 1; 343, 15; 353, 8
tonat *verbum* 104, 16
toniaeus 369, 13
tonitrus 148, 21
tonus (*gramm.*) 74, 13; (*mus.*) 31, 8; 35, 15; 49, 16; 54, 14s.; 265, 19; 356, 22ss.; 357, 11; 361, 8; 370, 1; 374, 10 *et saepe*
toreuma *nomen* 63, 25; 82, 6
tormenta 172, 2
torpeo 41, 3

torridatus 211, 6
tortuosi crines 106, 17; tortuosa vertigo 222, 19
totus *pronomen* 91, 21; (*dial.*) 109, 20; 113, 21; 114, 6s.; 116, 15; *pars et* totum 167, 1; 177, 15s., *cf.* 262, 20
trabes ferreae 245, 3
tractatus 163, 9; 167, 26; 360, 11
tractim 55, 19
tragicus 307, 3 (*v. et ind. Graec.*)
trano 39, 15
tranquillitas 54, 3. 20
transactio 172, 3
transaustrinus halitus 212, 21
transcendo 204, 5
transfundo 8, 12
transfusio 267, 12
transitus (*gramm.*) 66, 11; (*mus.*) 371, 13–20
translata verba 176, 18–177, 20
translatio (*rhet.*) 154, 23; 158, 5
transmeo 55, 3
transmitto 46, 11
transmotio 183, 20
transversus *siderum ortus* 319, 4s. 15
transvolo 51, 8
tremebundus 31, 16
trepidatio 32, 4; 151, 1
tressis *nomen* 92, 3
triangulares anfractus 204, 2
triangulus ignis 201, 19; triangula *Sicilia* 225, 17; t. *figura* 276, 7; triangulum *schema* 276, 12
trias 30, 17; 31, 1. 5; 263, 21; 264, 8. 25; 265, 17; 268, 12s.; 269, 1; 270, 5; 271, 4
Triballi 228, 5
tribunum appellare 154, 22
triceps *epitheton* 104, 1–3
tries 265, 3
trifida hasta 148, 8
trigarium 264, 10; 340, 14
trigonum 258, 15; trigonus 35, 14; 252, 22; (*ambigue*) 43, 2; 252, 16; 254, 12. 16; 257, 13
Trinacria 205, 21; 225, 13. 16
Triones 208, 4; 306, 5
triplasius 367, 7
triplicatio 30, 6; 273, 9. 14; 274, 9; 284, 16; 288, 12; 295, 19
tripliciter 65, 3
triplico 31, 5
Triptolemus 47, 16, *cf.* 53, 4
triptota *nomina* 87, 1
tripudium 41, 18
tripus 6, 11; 340, 10. 13
trisemus 376, 17
trisulca lux 341, 5
trisyllabus 72, 7; 81, 8; 181, 19
tritemoria diesis 357, 6
triticum nomen 65, 15; 86, 24
Tritonia 4, 16; 17, 10; 259, 20; 266, 18
Tritonida 107, 22; 261, 13; 339, 18; 354, 12
Tritonis 343, 6; 344, 17
triumfo *verbum* 95, 15
triviatim 2, 20
Troas 243, 6. 13
trochaeides 383, 13
trochaeus 180, 16; 181, 6. 11–13. 16. 20. 23s.; 182, 1. 3s. 7s. 10; 380, 4. 9. 13. 18–20; 381, 1. 3s. 7. 9s. 12; 382, 1; 383, 5. 14. 18; 384, 1
Trogodytae 207, 24; 234, 12; 239, 6; 249, 2
Troia *nomen* 68, 5; 75, 5
Troianus 33, 2; 47, 23; 225, 15
tropicus colurus 314, 14
tropus (*gramm.*) 105, 8; 116, 14; 177, 18; (*geom.*) 254, 1–255, 1; (*mus.*) 357, 12 *et passim*, *cf.* 359, 9–360, 1; 372, 7; 384, 8
tu *pronomen* 64, 23; 78, 26; 79, 1. 3
Tubusubtu oppidum 237, 1
tugurium *nomen* 63, 14
Tulliana castra 201, 2
Tullius *v.* Cicero
tumesco 217, 15
tumulo 232, 8
turbido 20, 20; 48, 19
turbo 8, 11; *nomen* 83, 13; 86, 17
turgor 42, 6; 200, 18
turicremae favillae 37, 21
turpis materiae forma 192, 22s.
turris *nomen* 90, 7
Tusculanum 132, 21
tussis *nomen* 90, 7
tutela *et* tutor 63, 17
tutelator 46, 20
Tyche 24, 24
Tydeus 228, 13; *nomen* 92, 2
Tydides *nomen* 78, 5
Tyle 209, 8; 215, 22; 235, 19
tympanum 21, 1; 41, 19s.; 49, 21; 236, 11
Typhon 53, 3

typhus 200, 22
tyrannicida 162, 8
tyrannicus spiritus 174, 2
tyrannis 157, 5; 165, 13. 18; 195, 1
tyrannus 154, 16; 162, 8; 165, 13. 16. 27
Tyrida oppidum 231, 18

V littera: *natura et usus* 64, 21–24; 68, 1s.; 95, 14. 19s.; *iuncturae* 64, 5. 13; *transitus* 63, 12. 14. 16. 18s.; 66, 17; *pronuntiatio* 69, 16; *in fine nominum* 76, 14; 78, 8; 83, 16ss.; 94, 6, *verborum* 79, 15, *adverbiorum* 80, 8

uber 9, 13; 13, 10; 15, 1
ubi *adverbium* 63, 16; (*dial.*) 126, 15; (*rhet.*) 152, 14; 174, 19
-ul *finita nomina* 76, 17
ulcus *nomen* 92, 8
Ulixes 165, 23; 218, 22; 223, 12; 225, 12; 232, 12
ulnae 204, 19
ultramundanus pater 52, 5
ululantia animalia 112, 11
umbilicus 200, 17; 222, 8
umbra 204, 10; 212, 15; 325, 3. 11–14; 335, 5; *nomen* 65, 15
Umbri 221, 6
umor 43, 14
undanter *evomere* 42, 19
undiquesecus 210, 18; 217, 4; 258, 16; 309, 7; 322, 2; 327, 2
undiqueversum 210, 24
undosa hiems 9, 10; 23, 8
unguentum 5, 1; 32, 3
ungula *et* ungulatus 125, 9s.
uniformis 79, 9
unimodus 324, 1
unio *nomen* 83, 1
universalis 107, 13; 110, 14; 133, 19s. *et passim usque* 142, 10
universaliter 134, 1; 139, 28; 140, 5
universitas 152, 21
univocus 107, 14; 110, 1; 115, 22. 24
unus 177, 16; 262, 24s.; *pronomen* 91, 21–23
Unxia 45, 11
-uo *finita verba* 96, 4. 14; 98, 23; 99, 4. 24
-ur *finita nomina* 77, 1; 88, 5–9
Urania 4, 20; 13, 1; 34, 3; 42, 23; 307, 13
Urcitanus finis 218, 15
Urgo *insula* 224, 10
urna 9, 7. 13; 19, 17
urnula 8, 26
Ursa maior 312, 21; 314, 15; minor 314, 17
-us *finita nomina* 77, 14; 88, 12; 92, 4–13
usus 47, 14. 16s. 20; 62, 18s.; 103, 16
uter utris *nomen* 87, 9. 14
Utica 237, 11
utilitas 19, 11; 174, 24. 27
utrimquesecus 161, 21; 251, 22

vacatio 15, 7
vadimonium 195, 25
vadosum mare 238, 3
vagus sonus 364, 7. 16
Valitudo *dea* 19, 3
vanesco 21, 5; 353, 22
vapor 37, 20; 351, 21
variegatus 20, 11; 204, 16
Varro, M. Terentius 109, 1. 4; 203, 18; 222, 5; 234, 7; (310, 12); 356, 12
Varus amnis 220, 12
vas (vasum) 208, 21; 209, 14; 282, 15; *nomen* 66, 14; 85, 13–23
vaticinium 5, 24; 46, 9; 47, 21
vaticinor 48, 1
-ve *coniunctio* 73, 17s.
vector 13, 8
Vedius 44, 4; 49, 3
vegeto 246, 6
Veientanus *nomen* 64, 5
Veiovis 19, 7; 49, 4
Velia 225, 11
velle (= *voluntas*) 10, 16; 11, 18; 14, 9
vena 356, 2; 373, 7
venenum 108, 1; 244, 3
Venerium aurum 13, 5
Venus (*v. et* Aphrodite, Cypris, Cytherea, Paphie) 44, 15; 51, 8; 60, 3; 250, 17. 20; 259, 18; 260, 11. 20; 265, 15; 266, 14; 303, 9; 337, 8; 338, 25; 343, 23; 344, 8; *planeta* 51, 8; 322, 14; 323, 22; 324, 10. 15. 17. 19; 333, 11; 334, 12–335, 8; *innuitur* 7, 25–8, 1; Veneris oppidum 242, 6
venustas 105, 10; 107, 1; 339, 14
venusto 41, 16; 58, 18; 177, 22
ver 12, 20; 18, 22; 23, 6; 212, 1; *nomen* 76, 23
verax *et* veraciter 104, 23s.
verbum (*gramm.*) 61, 3. 5; 62, 21; 94, 10. 21ss.; 103, 6. 8. 10; (*dial.*) 110, 3.

8. 11; 116, 3. 12; 125, 20; 130, 1; (*rhet.*) 175, 18. 20; 176, 6s. 13. 18s.; (*mus.*) 360, 9. 11; 373, 13. 18
vergiliae 247, 9
Vergilius *v. ind. auct.*
veritas 55, 18; 133, 12
vermiculati digiti 261, 11
vernacula 303, 9
vernicoma oliva 202, 1
vernifica serta 2, 1
Verres 155, 26; 173, 21; 175, 1
Verrinae 165, 1; 173, 16
versiformis cupitor 206, 24; v. puer 351, 10
versilis profunditas 146, 22
versipelle studium 107, 17
versus (*rhet.*) 179, 4–17; (*arithm.*) 270, 9ss. 16–19
versutia 306, 19
vertex 9, 7; 16, 11; 50, 19; 56, 21; 268, 6; 350, 1
vertigo 15, 25; 222, 19; 307, 8
veru *nomen* 83, 16s.
Vesper *et* Vesperugo 335, 4
vespertinus Oceanus 215, 5; v. ortus (*sim.*) 334, 4; 335, 7; 336, 18s.
Vesta 22, 9; 49, 12; 57, 1
Vesulus mons 222, 11
vetera verba 175, 23
veternum 386, 3
vetusta verba 175, 21
vetustas 217, 19
viatrix 204, 17
Vibo 225, 11
Vibonensis ager 222, 13
vibrabile sidus 13, 15
vibrabundus *Mercurius* 333, 20
vibratus, -ūs 20, 6; 336, 16
vicinor 212, 21
vies 266, 16; 272, 4
vietus 302, 18
vigilia 208, 6; 241, 17
vigor 43, 19
vilitas 105, 15; 207, 9
vinolentia 159, 23; 172, 10
vinum 47, 15
viperea agnitio 108, 2; v. *Dialectica* 147, 5
viperinae insidiae 107, 3
vir *nomen* 66, 6; 87, 26
virago 50, 1; 202, 13; 267, 5
virectum 20, 15
virga 4, 19; 39, 20; 50, 20; 150, 12
virgineus pudor 344, 5
virginitas 17, 3
virgo 4, 17s. *et saepe*; virgo armata *Pallas* 201, 7; *sidus* 314, 8; 316, 22; 336, 3
virgula 74, 9
viriditas 20, 9
viriliter 191, 19
viror 23, 2
virosi circuli 107, 4; virosa assertio 108, 9
virtus 119, 23; 152, 5; quattuor virtutes (40, 21–41, 1); 264, 19; *personam gerens* 5, 11. 18. 23; 7, 7. 14; 9, 19; 11, 1; 12, 3. 13
virus 40, 4; *nomen* 92, 5
vis 21, 20; 41, 1; 52, 1; 262, 24
visio 28, 18
vita *nomen* 64, 13
vitalis 246, 6; 268, 4
vitifera regio 245, 7
vitis 47, 15; 116, 6. 8
vitium 105, 7; 119, 23; 264, 19
vitreae aurae 205, 7
vitrum 9, 4
vitta 6, 5; 13, 11
vituligo 60, 21
vituperabilis 164, 3
vituperatio 164, 2s. 7. 11
vituperator 164, 8s. 14
vivido 349, 11
vivificum temperamentum 54, 1
vocalis 63, 5–64, 25; 68, 13; 81, 25–84, 9
vocativus 78, 2–11. 13–16; 79, 3; 80, 15; 91, 6s. 9. 12. 23–92, 2
volo non habet imperativum 104, 13
volubilis latitudo 210, 5. 7
volubilitas 211, 14
volupe 338, 11; 342, 23
voluptaria Venus 44, 15
Voluptas *personam gerens* 250, 8; 259, 9; 260, 3. 11. 20; 304, 26; 337, 11; 338, 16; 345, 11
vomitio 42, 10
vorago 222, 19
vox 31, 19; 63, 1; 71, 8; 190, 21–191, 9; 356, 7; 360, 15s.; 371, 13
Vulcaniae insulae 226, 12
Vulcanus (*v. et* Lemnius, Mulciber) 17, 16; 18, 17; (24, 20); 64, 23; 268, 8
vulgus *nomen* 64, 23; 92, 5
vulnificus Apollo 7, 13

Vulsci 221, 9
vultuosus 40, 22
vultus 190, 21; 191, 9–16

X littera: *natura et usus* 66, 4. 16–22; 68, 15; 75, 4; *transitus* 67, 16; *pronuntiatio* 69, 17; *in fine nominum* 93, 3–94, 3, *verborum* 98, 12; 100, 2. 24; 102, 20
Xanthus 66, 19
Xenocrates 355, 19
Xerxes 231, 3; 233, 18; 234, 1

Y littera: *natura* 63, 6; 68, 13; *pronuntiatio* 69, 18; Y = bivium mortalitatis 29, 17

Z littera: *natura et usus* 68, 7–11. 16; 75, 4; 76, 6; *pronuntiatio* 69, 19
Zeno 56, 16
zeta (370, 4 *adn.*)
Zethus *nomen* 68, 9
Zeugitana regio 237, 7
Zeugma oppidum 241, 4
Zmyrna *nomen* 68, 11
zodiacus 3, 17; 5, 19; 18, 1; 210, 22; 213, 2. 12; 311, 17; 316, 7. 19; 321, 18; 322, 1; 323, 6; 328, 12; 330, 16; 333, 6
zona 21, 4; (*geogr.*) 205, 3; 211, 2. 14; 265, 4; 269, 7

INDEX GRAECVS

ἀγωγή 369, 5
ἀείζωον 43, 24
ἀκερσεκόμης 9, 22
ἀκρόνυχος 336, 14
ἄλογος 255, 17. 19; 256, 1. 5s. 13s. 16s.; 257, 1–6
ἀμφιβολία 161, 7
ἀμφίκυρτος 267, 8; 327, 9
ἀναβιβάζων σύνδεσμος 330, 6
ἀναγκαία quaestio 198, 11
ἀνάγραφος 254, 5. 9
ἀναδιήγησις 194, 1
ἀναδίπλωσις 187, 5
ἀνακάμπτουσα 369, 7. 9
ἀναλογία 297, 17
ἀνάλογος 255, 16. 18
ἀνάλυσις 198, 17
ἀντεζευγμένον 188, 22
ἀντεισαγωγή 183, 14
ἀντίθετον 185, 18
ἀντικατηγορία 164, 23
ἀντιστροφή 187, 15
ἀντίφρασις 116, 20
ἀντίχθονες 211, 20
ἄντοικοι 211, 19s.; 212, 7
ἀπαθεῖς dii 46, 7
ἅπαξ καὶ δὶς ἐπέκεινα potestates 55, 16
ἀπεργαστικός 360, 7. 11
ἀπόδειξις 255, 5
ἀποστροφή 182, 15
ἀποτομή 257, 1–3
ἄπυκνος 364, 8. 12s.
ἁρμονία 368. 9
ἀρτιάκις 271, 16; 272, 1. 7
ἄρτιος 272, 1. 5
ἀσύνδετον 188, 15
ἀφορισμός 198, 19

βαρύπυκνος 364, 7. 10. 14
βόρειος 330, 4

Γραμματική 61, 17
Γραμματιστική 61, 21
γραμματοδιδάσκαλος 62, 3
γραμμή et γράμμα 61, 17s.

δαίμων 48, 14; *ἀπὸ τοῦ δαιομένου* 46, 23
δείνωσις 199, 24; 200, 1
Δῆλος 77, 14
διάγυιος paeon 382, 8. 13. 20
διὰ πασῶν 366, 11. 19
διὰ πέντε 366, 11. 16
διὰ τεσσάρων 366, 10. 14
διανοίας figurae 198, 14
διαπόρησις 182, 17
διασυρμός 183, 17
διάτονος 357, 16. 19; 358, 2. 5. 8; 363, 11; 368, 9
διατύπωσις 183, 9
διάφωνος 365, 3
διεζευγμένος 188, 18; 358, 4–6
δίεσις 369, 15–17
διορισμός 255, 4
διπλάσιος 31, 5
δὶς διὰ πασῶν 366, 13; 367, 8
διχότομος 267, 8; 327, 8
δυναμένη (geom.) 257, 1
δύναμις 256, 9
δωδεκάεδρος 258, 2

ε littera 64, 3
ἑβδομάς 31, 2
ἔγγραφος 254, 5. 11
ἐγέρσιμον 2, 12
εἰκοσάεδρος 258, 3
εἰρομένη λέξις 184, 4
εἰρωνεία 182, 12
ἐλάσσων ἄλογος 257, 4
ἔλεος 199, 24
ἑλικοειδής 251, 21
ἔλλειψις 189, 7
ἐναρμόνιος 363, 10
ἐξαγγελτικός 360, 7. 13
ἐπανάληψις 187, 1
ἐπαναφορά 187, 13
ἐπέκεινα 55, 16

ἐπιβατός 382, 9. 14
ἐπιμερής 277, 20
ἐπιμερισμός 199, 21
ἐπιμόριος 277, 19
ἐπίπεδος 251, 15
ἐπιτέταρτος 279, 16
ἐπίτριτος 279, 15
ἐπιφάνεια 251, 17. 25
ἑπτάς 201, 15
ἑρμηνευτικός 360, 8
ἐρώτημα 183, 3
ἑτερομήκης 253, 7; 276, 9
εὐδαιμονία 45, 21
εὐθεῖα linea 251, 20; *ἀγωγή* 369, 7s.
εὐθύγραμμος 252, 4. 19. 21; 253, 4

η littera 64, 3
ἦθος (*mus.*) 365, 10
ἡμιόλιος 279, 15; 369, 16s.

Θωύθ (29, 10 *adn.*)

ἰαμβίζω 381, 16
ἰδιαίτατα 361, 15
ἰσόκωλον 186, 3
ἰσόπλευρος 252, 23
ἰσοσκελής 253, 1
ἰσότης 255, 16s.; 278, 3

κάθετος 252, 7
καιρὸν γνῶθι 305, 15
καμπυλόγραμμος 252, 19; 253, 17
καμπύλος 251, 22
καταβίβασις 330, 3
κατὰ ἀντίφρασιν 116, 20
καταδιήγησις 194, 1
κατὰ ἀνάλυσιν 198, 17
κατασκευή 255, 4
κλῖμαξ 188, 11
κόμμα 184, 15
τὸ κρινόμενον 160, 18
κυκλικός 251, 21
κυκλοφορητικός 309, 12
κῶλον 184, 14

λέξις εἰρομένη 184, 4
λῆψις 360, 12; 384, 5
λιχανοειδής 64, 18s.
λοιμός 9, 22

μὰ τὴν τετράδα 30, 15
μείζων ἄλογος 256, 17
μελοποιία 360, 12
μεσοειδής 372, 1s.
μεσόπυκνος 364, 8. 11
μέσος (*geom.*) 256, 13–17; 257, 1. 3. 5s.; (*mus.*) 357, 17–19; 367, 17
μετάστασις 183, 19
μήκει σύμμετρος 256, 10
μηνοειδής 267, 7; 327, 7
μικτός 252, 21; 253, 21
μίξις 384, 7
μονόκωλος περίοδος 185, 8

νεφέλη 9, 22
νήτη 358, 3. 6. 9
νητοειδής 372, 1. 3
νότιος σύνοδος 330, 5
νοῦς (26, 15 *adn.*)

ξ littera 66, 15

οἶκτος 199, 24
ὀκτάεδρος 258, 2
ὅλος 257, 5s.
ὁμοιόπτωτον 186, 9
ὁμοιοτέλευτον 186, 12
ὁμόλογος 255, 16. 18
ὁμόφωνος 365, 4
ἐκ δυοῖν ὀνομάτων 256, 13
ὄνος λύρας 305, 14
ὀξύπυκνος 364, 8. 11
ὀργανικός 360, 14
ὁρίζων 211, 14

παλιλλογία 186, 19
πανσέληνος 327, 12
παραδιήγησις 194, 1
παράλειψις 182, 14
παράλλαξις 330, 2. 5
παράμεσος 358, 3; 363, 16; 367, 19
παρανήτη 363, 11
παρέκβασις 194, 8
παρεμβολικός 254, 6. 15
πάρισον 186, 6
παρονομασία 186, 15
παρυπάτη 357, 15. 18
παρυπατοειδής 364, 17
περίγραφος 254, 5. 13
περίοδος 184, 9; 185, 8
περίπλεος 374, 20. 22
περισσάκις 271, 14; 272, 1. 4
περισσός 271, 14; 272, 1. 7
περιστροφή 199, 7
περιφέρεια 252, 11
περιφερής 369, 8. 10

πλεονασμός 189, 4
πληροσέληνος 267, 9
πλοκή 186, 17; 360, 13; 369, 5s.
ποιός 375, 12
πολλαπλάσιος 277, 18
πολύπλευρος 252, 22
πολύπτωτον 188, 3
προδιήγησις 193, 24
προηγουμένη quaestio 198, 9
προσαπόδοσις 187, 10
προσευρετικός 254, 6. 17
προσλαμβανόμενος 357, 13; 359, 18; 367, 17
προσῳδία 71, 5
πρότασις 255, 4
πυραμίς 257, 16
πύσμα 183, 5

ῥητός 256, 1–3. 6. 17; 257, 5
ῥομβοειδής 253, 10
ῥόμβος 253, 8

σ littera 68, 8s.
σημεῖον 251, 16
σκαληνός 253, 3
στερεός 251, 16
στρογγύλος 374, 19
συζυγία 95, 6; 197, 9; 382, 12
συλλογισμός 138, 21
σύμμετρος 256, 9s.
συμπέρασμα 139, 5; 255, 5
συμπλοκή 187, 19
σύμφωνος 365, 3
σύνδεσμος 330, 7
συνημμένος 358, 1–3
σύνθετος 197, 13
σύνοδος 330, 2. 4s.
συνωνυμία 188, 7
συστατικός 254, 4. 6

τ littera 68, 9
ταπεινουμένη 329, 4s.
ταπείνωμα 329, 5s.
ταυτολογία 188, 9
τέλειος 274, 18
τεταρτημορία δίεσις 369, 15
τετράπλευρος 252, 21; 253, 4
τετράς 30, 15
τμηματικός 254, 5. 8
τραπέζιον 253, 11
τρίπλευρος 252, 21s.
τριτημορία δίεσις 369, 16

ὑλικός 360, 7s.
ὑμνολογῶ 2, 10
ὑπάτη 357, 15–17
ὑπατοειδής 372, 1
ὑπεπιμερής 277, 21
ὑπεπιμόριος 277, 20
ὑπερβολαῖος 358, 7–9
ὑπερτέλειος 274, 18
ὑποδιήγησις 194, 1
ὑπόθεσις 152, 21
ὑποκριτικός 360, 14
ὑποπολλαπλάσιος 277, 18
ὑποτέλειος 274, 18
ὑποτέταρτος 279, 22
ὑπότριτος 279, 21
ὑφημιόλιος 279, 21
ὕψος 329, 3s.
ὑψουμένη 329, 3. 6

φθόγγος 364, 6
Φοῖβος 9, 22

χρῆσις 384, 6
χρῶμα 368, 9
χρωματικός 363, 10
χωρίον 257, 8

ψ littera 66, 15
Ψυχή 4, 12; 5, 9; 11, 8

ᾠδικός 360, 14

INDEX AVCTORVM

Accius trag. 512: 73, 19
Caelius Antipater (ex Plin. n. h. 2, 169): 217, 1
Caesar Anticat.: 164, 16
Catullus 14, 9: 62, 2
Cicero acad. 1, 25: 176, 9
2, 122: 179, 8
Brut. 303: *cf.* 191, 18
Caecin. 1: 184, 11
Cael.: *cf.* 164, 24
80: 174, 9
Catil. 1, 2: 179, 6; 181, 5
1, 3: 171, 10; 187, 1
1, 9: 174, 11
1, 19: 177, 17
1, 31: 169, 9
2, 10: 150, 6
3, 2: 171, 15
4, 11: 174, 6
Cluent.: *cf.* 175, 6
4: 183, 1
96: 180, 1
Deiot. 2: 172, 21
15: 170, 12
div. in Caec. 2: 172, 24
51: 182, 6
dom. 13: 185, 1
24: 177, 8
Font. fr. 12: 187, 17
fr. inc. B 17: 186, 1
J 10: 179, 7
J 25: 180, 17
inv. 1, 10: 153, 18
1, 13: 135, 20
leg. agr. 2, 22: 188, 1
2, 86: 188, 20
Lig. 1: 182, 14
11: 180, 22
Mil.: *cf.* 161, 1; 174, 25
1: 184, 16
2: 179, 1
10: 177, 2; 180, 16
44: 170, 1
54: 183, 11
61: 188, 12
72: 184, 8
83ss.: 152, 27
Mur. 25ss.: 183, 19
or. fr. A VII 39: 170, 14
A VIII 1: 183, 2
A XV 10: 183, 16
B 18: 186, 18
orat. 20: 176, 16
93: 177, 18
215ss.: 180, 7
223: 185, 20
de orat. 2, 106: *cf.* 172, 5
2, 165: 168, 9
3, 164: 177, 5
3, 222: *cf.* 191, 13
Phil.: *cf.* 165, 28
1, 18: 169, 3
1, 37: 170, 23
2, 55: 169, 7
2, 101: 176, 16
3, 14: 169, 18
Pis. 10: 171, 17
14: 191, 15
20: 177, 11
Quinct.: *cf.* 195, 13ss.
S. Rosc.: *cf.* 152, 17; 153, 24; 164, 25
11: 172, 19
72: 181, 22
86: 169, 20
Scaur.: *cf.* 165, 1; 185, 20
fr. 11: 152, 25
Sest. 19: 191, 15
top. 46: 169, 11
Tull. 21: 176, 3
fr. 1: 196, 8
Tusc. 5, 29: 176, 16
Verr.: *cf.* 165, 1; 175, 1
1, 42: 173, 22
2, 1, 109: 170, 6
2, 1, 122: 176, 4
2, 1, 127: 171, 3
2, 2, 2: 168, 22
2, 2, 26: 170, 18; 187, 14

2, 2, 27: 185, 4
2, 2, 154: 176, 11
2, 3, 7: 173, 23
2, 3, 9: 173, 26
2, 3, 28: 188, 17
2, 3, 43: 179, 12
2, 3, 214: 169, 12
2, 4, 29: 178, 16
2, 4, 74: 23, 13
2, 4, 110: 179, 10
2, 5, 118: 173, 16
2, 5, 162: 179, 16
2, 5, 163: 177, 2
Ennius ann. 63 V.: 17, 20
113 V.: 178, 13
455 V.: 73, 18
Homerus Il. 11, 654: 150, 3
Horatius carm. 1, 4, 4: 176, 15
Iuvenalis 6, 187: 108, 15
7, 86: 151, 16
Lucanus 8, 756: 90, 4
Lucianus Alex. 36: 9, 22
Lucilius: *cf.* 70, 25 *loco vix sano*
Lucretius: *cf.* 70, 26
2, 476: 92, 5
6, 233: 85, 23
Martialis 2, 41, 1: 307, 4
Nepos ap. Plin. nat. 2, 170: 216, 23; 217, 2
Ptolemaeus geogr. 1, 3, 7. 11: 213, 11
Sallustius hist. fr. lib. III: 180, 19
fr. 4, 2: 86, 5
Septimius Serenus carm. fr. 17: 180, 5
Terentius Ad. 30: 171, 8
361: 103, 4
Andr. 83: 171, 14
115: 169, 16
933: 179, 19
Hec. 1: 179, 23
Phorm. 352: 187, 8
Terentianus Maurus 1103: 75, 18
Vergilius Aen. 1, 1: 75, 9
115: 177, 17
430: 176, 14
520: 13, 18
543: 104, 7
591: 41, 14
726: 176, 4
2, 1: 25, 13
413: 179, 20
664: 75, 5; 76, 4
3, 183: 178, 4
211: 75, 22
270: 76, 6
354: 70, 26
361: 6, 8
617: 75, 14
647: 75, 14
4, 13: 171, 1
22: 76, 5
202: 2, 1
239: 5, 23 (*addendum*)
314: 170, 20
569: 168, 20
5, 261: 76, 3
866: 178, 4
6, 247: 264, 2
581: 210, 13
7, 335: 171, 6
485: 102, 15
524: 76, 1
9, 26! 70, 26
610: 75, 16
10, 394: 75, 20
493: 75, 16
11, 7: 76, 6
309: 75, 18
480: 344, 11
12, 36: 176, 14
181: 75, 9
311: 148, 6
572: 75, 21
ecl. 2, 22: 92, 25
2, 23: 79, 14
6, 29: 6, 14
8, 93: 79, 14
9, 11: 102, 10
georg. 1, 250: 207, 19
3, 522: 7, 26

Martianus Capella ed. Willis (BT 1983)

ADDENDVM

p. 197, 19 ante ne *adde* ne in aliqua parte nobis noceant, ne inter se discrepent